

LJUBLJANSKI ZVON

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

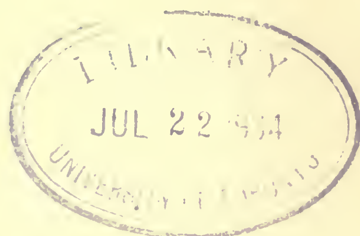
UREDIL
OTON ŽUPANČIČ

LETNIK XXXVII.

1917

V LJUBLJANI

NATISNILA »NARODNA TISKARNA«

JUL 22

KAZALO.

I. Pesmi.

II. Pripovedni spisi.

III. Članki in eseji.

Listek.

Oton Župančič:

Joži Bercetu v spomin.

Rojen dne 18. marca 1883 na Gorenjskem, ranjen dne 17. oktobra 1914 v Galiciji, umrl dne 12. novembra 1914 v Budimpešti, vrnil se v domačo zemljo dne 17. januarja 1915.

Joža moj bil je pokoncu-mož,
vedno naravnost uprte oči,
vedno v daljine namerjen korak . . .
kam si odšel, kdaj se vrneš nam spet?

— Jaz sem sedaj vodoraven mož,
vedno nakvišku uprte oči,
jaz sem naredil svoj zadnji korak,
meni ni treba nikamor več.

— Meni ni treba nikogar več,
druga ne, brata ne matere,
v mater pretajno sem nášel nazaj,
sredi kalí sem . . . in dobro je.

— Vaši koraki nad mano pojó,
ôd-njih odmeva moj temni obok,
kakor v plenice v njih ritem povit,
snivam . . . in nočem ničesar več.

Tukaj ta grob . . . in okoli polje,
Sava in Šmarna Gora za njo,
v snegu planine in solnce na njih,
zadaj Ljubljana, še dalje morjé,
narodi, pota . . . in tukaj ta grob.

Alojz Kraigher:

Mlada ljubezen.

I.

Tomo Žitnik se je čisto nepričakovano vrnil z Dunaja domov. Bil je v četrtem letu pravnih študij, a prvega izpita še vedno ni imel za seboj. Lani je bil komaj mislil na to; letos pa se je bil pripravljal in pripravljal, zaklinjal in rotil, nazadnje pa od samih krokarij tudi ni bil utegnil.

Po binkoštih se je bil nenadoma iztreznil od popivanja in ponočevanja; v brezupnem mačku je bil izpoznal, da je za ta tečaj prepozna vsaka misel na izpit; odločil se je bil kar čez noč in pobegnil v domovino.

In zdaj polega že ves teden po travi na domačem vrtu, gleda v drevje in v nebo, prisluškuje žvižgom in drdranju vlakov, malo top in kakor odsoten v duhu, nestrpno čakajoč, da se mu vrne mir in ravnovesje v dušo, da se mu zopet oživi pogum, vzbudi samozavest. Spomin na nekatere doživljaje in dolgove ga skeli; tesnobna čustva ga napadajo, — da rije s čelom in z očmi v dlani, in se zapraska z nohti med lase in v kožo, kakor bi si hotel izruvati iz čepinje to peklensko môro, ki mu tlači vest . . .

Njegova mati je nesrečna in obupana, tiho očitanje jej preži v pogledih . . . Saj bi se je ne bal: — zdi se mu celo, da je v njenih pametnih očeh več razumevajočega usmiljenja nego očitanja; — a njega je še preveč sram, da bi stopil k njej in jo poprosil . . .

Ona šiva na verandi, z naočniki na nosu, zagledavajoč se tuintam izpod obrvi po vrtu . . . Vitka je, še zmirom lepa, s temnimi lasmi in bledim licem. Človek bi jej prisodil precej živahnosti in veselosti, v resnici pa je že dolga leta vsa turobna in pobita, kakor ptica, ki so se jej bile polomile perotnice. — Njen mož je bil sodnik in je utonil v Savi. Rekli so, da se je bil pri kopanju ponesrečil; a šepetali so, da ga je bila gnala v smrt — njena nezvestoba. Tomo je bil slišal to povest, a jej ni popolnoma verjel; čeprav se je spominjal profesorja z lepo, svetlo brado, ki ga je bila nekdaj pozdravila na cesti s tako bleščečimi, pijanimi očmi, kakor jih ni bil videl pri njej ne prej ne slej. Takrat je bil on še majhen dijaček. Ne spominja se, da bi bil videl profesorja kedaj pri njih na domu, ali da

bi bil slišal doma njegovo ime; a ta prizor na cesti: — to dolgo rokovanje, to ognjevito šepetanje v italijanščini, ki je ni razumel, ta zadnji srečni nasmehljaj čez ramo, ko je zavila po slovesu krog ovinka, — vse to mu je gojilo slutnjo, ki mu je pogostoma navdajala srce z bridkostjo in sovražnostjo. Parkrat se je bilo že celo zgodilo, da je nastopil brezobzirno in surovo proti njej; a vsakikrat se je premagal, še predno bi bilo moglo izbruhniti iz njega očitanje zakonske nezvestobe. In ko bi ga bil naravnost vprašal, kaj misli o tej stvari, bi bil tajil in zagovarjal mater zoper obrekovanje z vsem mladostnim ognjem, z vso sinovsko ljubeznijo . . .

Mati si očita, da se premalo briga za njegovo dejanje in nehanje, da premalo nadzoruje njegovo učenje; a ob enem čuti, da bi jej bilo čisto nemogoče, vzeti ga odločneje v roke, — ko da se boji upora, očitanj, groženj . . . Glava se jej skloni nižje k prsim, roke jej trudne obtiče . . . Že vsa ta dolga leta nima več moči ne volje, vplivati nanj ali celo ukazovati mu; — ko da jej tišči na pleča breme, ki jej mrtviči ude in jo navdaja vso s slabostjo in čudno strahopetnostjo . . . Malo je besed med njima, — četudi je dovolj ljubezni, materinske in sinovske, četudi jima vsekdar ob slovesu srci prekipevata od gorkih čustev . . .

Mati na verandi, sin na vrtu, — a njuni duši hrepenita druga k drugi in zmirom večkrat se srečavajo pogledi, ozirajoči se na vrt z verande in na verando z vrta. —

Počasi se je Tomo pomiril in si moralno toli opomogel, da se je lotil knjig, pregledal snov, odmeril dele, ki jih je že bil proučil, in ugotovil čas, ki bi mu bil potreben, da se končno pripravi za izpit. In spravil se je k delu, začel študirati, in bil naenkrat v ognju, razvnet in ves navdušen, kot je odgovarjalo živahnosti in iskrenosti njegove nravi. Učil se je igraje, če je bil pri stvari z vsem razumom in z vso pazljivostjo. In ko bi ga ne trle dunajske skrbi, bi se že čutil lahkega in razbremenjenega, pogumnega in samozavestnega. Saj zadostuje tako neizrečeno malo pridnosti in izpolnjenih dolžnosti, da se vrne v mlado dušo mir in ravnovesje.

Materini pogledi so zadnje dni že čisto vdani in ljubeči; Tomo si je v svesti odpuščenja, lehkotneje mu je pri srcu. —

V nedeljo po obedu ostane za mizo na verandi, široko sedeč na divanu, bingljajoč z nogo, desnico izleknjeno po naslonjalu, cigareto v ustih, v očeh poreden nasmehljaj. — Lep mladenič je, temnopolt, s kodrastimi, skoraj črnimi lasmi, pristriženimi nad čelom v podjeten čop; z okroglo glavo, nežno stisnjeno proti bradi, in z

gladkimi lici. Oči so mu rujave, žive, lesketajoče se od ognjevitosti in odkritosrčnosti, zanimanja in radovednosti, občudovanja in nagajivosti. Ustnice so fino rezane, morda malo premesnate; zobje enakomerni, beli, skoraj brez napak; pod nosom voljne temne brčice. Rast mu je vitka in precej visoka, pleča so mu malo tesna; nekoliko suhljat je, a mišičevje mu je vendar krepko in močno. Snažno je oblečen, s skromno eleganco slovenskega dijaka. — Južen tip, s primešano furlansko krvco, ki jo je podedoval pa materi, rojeni Goričanki.

Konec mize sedi v fotelju stara mati, po očetu stara mati, v fotelju, ki je v njem nekdanje čase oče stoloval. Majhna, suha ženska s sivimi lasmi in strahovito nagubanim obrazom; z drobnimi očmi, ki sije iz njih nedolžnost in dobrodušnost, ki pa znajo gledati tudi pikro in strupeno. Takoj po snovi smrti se je bila polastila tega sedeža, da bi odtod nadzirala snaho, kot večen spomin na ranjkega. A ta sovražnost je bila bolj trenotna in narejena; z vdovo sta se zmirom dobro razumeli in brez prepirov izhajali. — Stara se naslanja s komolci na foteljeve držaje in vzpenja svoj upognjeni hrbet, da bi bila večja videti. In kakor je ta velikost samo šaljiva ljubkost, je tudi njena slučajna zlobnost taka, da jej ne verjameš in da se jej prijazno nasmehljaš.

Tomu nasproti sedi njegova mati. Kakih petinštirideset let ima. Danes so jej lica malo bolj rdeča, život trdnejši in bolj pokončen nego je bil zadnje dni. Njene temne oči se ozirajo zdaj pa zdaj čez mizo v sina, vprašujoče, ljubkujoče, polne pričakovanja in bojazni. Tako samoten je njen dom, on bi ga lahko poživil; a to je kazen zanjo, da ga ne strpi na domu, da ostaja najrajši celo čez praznike na Dunaju. Samo lansko zimo je bil par mesecev doma, ko je bil v pisarni pri notarju v mestu in se je bil zaljubil . . . Vprašanje bi imela na jeziku . . .

„Mama, do kdaj se bova kujala?“ — se oglasi v tem trenotku Tomo.

Vdova ga veselo presenečena pogleda; stara mati pa zakliče v kuhinjo:

„Zdaj pa le še vina, Micka; Tomo je izpregovoril.“

Vsi trije prasnejo v krohot in vsi trije začno naenkrat govoriti . . . In toliko je govorjenja in pripovedovanja, vprašanj in odgovorov, kakor bi ne bili že ves teden skupaj, temveč bi se bili po dolgem potovanju ravnokar sešli.

Stara mati ne pride dosti do besede, čeprav je vsa nestrpna in jej prsti neprenehoma igrajo in jej utripljejo trepalnice, izmed

katerih mežikajo drobna očca s pretkano hudomušnostjo: čaj, fante čaj, kako te primem! — In ko se jej ponudi prilika, plane bliskoma:

„Kaj pa, Tomo, — v mesto te kar nič ne mika?“

On se komaj zmeni zanjo in se obrne zopet k materi; stara pa nadaljuje hlastno:

„Kaj si ves čas na Dunaju počel? Študiral nisi, izpitov nisi delal ... Ali si obupoval, ker ti je — vere zmanjkalo?“

Tomo zardi po vsem obrazu in umakne svoj pogled na cigareto, ki jej s sumljivo temeljitostjo otresa pepel.

Mati ga gleda z vdanimi in tolažečimi očmi, naslonjena na komolce, brado na sklenjenih rokah. Stara pa se naslaja ob vnukovi zadregi:

„Vera, upanje, ljubezen ... Ali veš, da je Vêra zaročena?“

„Kaj mi vera? Kaj nevéra? Kaj mi vsi svetniki in svetnice božje? Svojo véro sem predvčeranjim na kol obesil.“

„In tvoja Vêra tebe!“

„Pa ne predvčeranjim, mogoče včeraj.“

„Torej nisi vedel?“

Stara stisne svoja očca in ga pogleda prodirljivo, kot bi iskala rešitve uganki. Tomo pa zamahne malomarno z roko in reče neuljudno:

„Kako ste sitni, mati! Kaj se brigate za te stvari? Saj se niti jaz ne brigam ... In prav nobene olike nimate: — Ne vidite, da bi rad govoril z mamo? — Kaj sedite tukaj?“

„Tomo!“ — ga pokara mati.

Stara pa ni nič razžaljena:

„Hahaha ...“ — se zaheheče raskavo, „dobro vem, kje te čevelj žuli. Le zgovorita se! Pri meni najdeš k večemu kakšno kronico — za skrajno silo.“

Tomo iznova zardi in pogleda poniglavo čez mizo k materi. A ta sedi s povešenim pogledom, otožna in zamišljena; pa se zdajci zdrzne, vstane in zakliče na hodnik:

„Micka, pospravi z mize!“

Tudi stara vstane in se odpravi; a prej se še poredno nagne k Tomu:

„In tudi Mira se moži, moj ljubi. Vse te zapuščajo. Tak junak si, vidiš!“

„Prašam jaz za babe!? Po grošu jih dobim, za vsakim oglom.“

„Le hodi s takimi po grošu, pojutrišnjem že tudi sam ne boš več groša vreden. O, Tomo, Tomo, mladost — norost, kaj ne? Ampak

ono o neverni veri te je le zadelo. No, kar naženi me! Kaj bi tisto: tolažba je po grošu, a? Hahaha ... Hahaha ..."

Njen smeh je oster, a prisrčen, sama dobrodušnost zveni iz njega. — Veranda je preprosto opremljena, a je prijazna in domača, z vrati na zaprt hodnik. Ob obeh steklenih stenah vse polno cvetk in rož v lončenih piskrih in zelenjadi v podolgovatih skrinjicah. V kotu med divanom in foteljem par polic s knjigami in časniki in drugo ropotijo, na vrhu zaprašeno razpelo. Po stenah množica razglednic in nekaj fotografijskih slik. Ob stekleni steni proti vrtu drugi fotelj in mizica za šivanje.

Vdova sede k mizici in se zagleda skozi odprto okno. Roka jej mehanično seže po naočnikih, ki so malo neokusni, ki pa so jej postali skoraj neizogibni. Morda je za spoznanje daljnovidna, a predvsem jo ima neke vrste koketerija — s starostjo. Odkar je sin dorasel, se jej je začelo zdeti, da je premlada zanj. Oči so jej preveč hlepele po življenju, srce jej je zaplalo časi s tako burnostjo, da se je bala zase. Zato se je odtegnila življenju in družabnosti, živela tiho in samotno, si dokazovala starost in si pridigovala resignacijo. In ti naočniki so ji simbol za starost; če sede h knjigi ali k ročnemu delu, se jej iztegne roka nehote za njimi.

Tomo se jej približa in jej položi roko na tilnik:

„Ti si še strašno mlada, mama. Greh je, da si zakopana v ti samoti. Jaz zapravljam in divjam po svetu ..."

Ona se naglo obrne in ga prime za roko:

„Ali si zdrav, Tomo? Nisi ničesar ...?"

„Zdrav sem." — Pa se jej iztrga in stopi po verandi: „Ha, te skrbi imaš?"

„Tako čuden si se bil vrnil."

„Ne, mama. Jaz sem zdrav; a moja mošnja ... vidiš?"

Ustavi se pred njo in obrne svojo denarnico narobe:

„Ta je bolna, vidiš!"

„Koliko potrebuješ?"

„Tristo kron."

„Tristo kron? Za božjo voljo, kam si mislil?"

A Tomo čuti, da je stvar dobljena:

„Daj mi jih štiristo! Tristo jih odpošljem; nekaj pa moram imeti v žepu, da sem malo samostojnejši in samozavestnejši. Ti ne verjameš, kaka šlapa je človek s prazno mošnjo!"

A odkod bi vzela? Prihranke jej je bil že vse izmolzel, pokojnine ni dovolj, obresti so izčrpane, glavnica pa mora ostati po

očetovi želji nedotaknjena do Tomove samostojnosti. Sin jej izpodbije vse pomisleke; prvič: želja ni določba, čeprav je v oporoki; in drugič: če si vzame od glavnice, si vzame kakor posojilo; v nekaj mesecih je lahko vse že zopet v redu.

„Tretjič pa: — Saj sem samostojen! Za samostojnost ravno gre. Kako bom samostojen brez denarja?“

Navihano se jej reži v obraz, da se nasmehne tudi ona:

„Zvijač si poln: — jurist boš dober.“

„No, vidiš, — in celo brez izpitov!“

Pa se ugrizne v jezik: — ti prokleti izpiti! Mati ga pogleda vprašujoče.

„Máma, nič se ne boj! Še pred božičem napravim izpit. Saj sem že precej pripravljen; a za ta tečaj je bilo prepozno — in poguma mi je bilo zmanjkalo ... Samozavesti, vidiš? Samostojnosti! ... Pa smo zopet tam! Saj je vse odvisno od tega. In samozavest in samostojnost sta odvisna od denarja. Circulus — razumeš?“

„Circulus vitiosus!“

„Ah! ... Na, máma, tudi ti bi bila dober jurist.“

Skloni se k njej in jo objame krog vratu, pa pritisne svoje lice k njenemu:

„Porednica si máma, veš? In resnično te je škoda ...“

Ona vstane in ga prime ljubeznivo za ušesa:

„Zdaj sva si dobra, Tomo. Pojdi na vrt, jaz pridem takoj za tabo. Rada bi se še kaj pomenila ...“

— Tomo leži na hrbtu v travi pod drevesom in gleda v jasno junijsko nebo, ki bi mu skoraj vid jemalo, ko bi si ne hladil pogledov v zelenem listju košatih hrušk in jablan. Kakor hitro je prišel od matere, je bil naenkrat ves otožen, neznano tesnobo je začutil v prsih. In ustne so mu šepetale:

„Kje je véra? Kje nevéra?“

Zdaj pa se jezi sam nase: — Ali je nisi sam zavrgel? Ali je nisi sam odpahnil? — surovo in brezobzirno? — da bi te ne motila na tvojih grešnih potih? ... Pravico ima, da si poišče drugega. — ‚Vêra je zaročena!‘ — Zakaj pa ne? Če je pametna, se tudi poroči. Kaj to tebe briga? Ali ti je morda žal, prijatelj? ... Ali naj bi bila drsala kleče za tabo, ko si bil gazil blato vseh ostudnosti po dunajskih ponočnih ulicah? ...

Če se vzpnè na oba komolca, zagleda na obzorju vrhove kamniških planin. Sinje pečine se vzdigujejo v nebo; tako prelestno

snažne, s koprnečimi obrisi kipeče v jasni vzduh; kot molitev in povzdigovanje neskončno čistih, v nedolžnosti razgaljenih deviških duš. In blesketanje kristalnih solnčnih žarkov se odbija od skalovja, ko da je razgrnjena čez vse tenčica iz samih svetlih biserov, ki migljajo in plapolajo do neba ... Tomu pa se zdi, da gleda Vêri v sladke oči. Isto čustvo nadčloveškega razkošja, uživajoč najvišjo mero pozemeljske krasote, ga navdaja, kakor lansko zimo, kadar je sedèl pred njo, oko v oko, s hrepenečim srcem in vriskajočo dušo, ki mu je plala in žehtela v blaženi ljubezni. Pred sabo vidi njeno temno oko z modrikasto belino in sinjim bleskom, z žametnimi trepalnicami in svilenimi veki, svetlikajoče se od nežne vlage, odsevajoče srečo in brezmejno vdanost, zaupanje in véro ...

„O, Tomaž nevérni, ti je žal za véro?“

Tomo skoči naglo na noge in se ozre po vrtu, malo jezen nase, da se vdaja sanjam, zmirom zopet sanjam.

Vrt je precej obširen, lepo obdelan in v popolnem redu. Na tem koncu trata s sadnim drevjem; v sredi zelenjadne in cvetlične grede, prepražene s peščenimi stezicami; v ozadju lopa, obdana od obeh strani in od zadaj z mladim smrečjem.

Tomo šeta okoli gred. Roke v hlačnih žepih, glavo povešeno, z mislimi na Dunaju. Nasmešek razočaranja mu igra krog ust: — O, to krokarsko, vlačugarsko življenje! Človek misli, da uživa; pa samo zapravlja, — čas, mladost in svoje sile, telesno zdravje in zdravje svoje duše. Počasi izgublja zmožnost za resnični užitek, za lepoto in dobroto, za naravo in preprostost. Glej, da se iztržeš, Tomo, hudiču in njegovim angeljem! Plačaj še teh par sto kron, pa se reši — na otok blaženih! — Otok blaženih! Nasmešek mu postane zaničljiv in trpek ... Saj si ga bil zaslutil, Tomo, ta otok blaženih; pa si mu bil pokazal hrbet! ...

Mehka roka mu seže pod pazduho ter se ga oklene:

„Kaj premišljuješ, Tomo? Ali sem te prestrašila?“

„Nisem bil zapazil, da si prišla, máma.“

Tiho in počasi šetata med gredami, vsaki v svojih mislih, kakor bi ne našla v prvem hipu besede za razgovor. Tomo bi rad vprašal radi Vêre, pa ga je sram. Materine misli so v preteklosti, pri ranjkem možu in njegovi smrti. A nenadoma je tudi Tomo v pravi smeri:

„Deseto leto že poteka, máma, odkar se je bil oče ... ponesrečil.“

„Ti si se spomnil? Že vse te dni mi je na mislih. V enem mesecu imamo obletnico. Za svoj god, na svetega Henrika dan je bil — izvršil.“

Z nervozno kretnjo utrže listič z ribizljivega grma:

„Jezik se ti je zataknil, ko si rekel . . . ponesrečil.“ Dobro, Tomo! Saj imaš pravico, izvedeti resnico. Že davno bi ti bila povedala in razodela . . . marsikaj bi ti bila rada razložila . . .“

Izpustila je njegovo laket. Z zamaknjenim pogledom in z valujočo duško hodi poleg njega:

„A zadnja leta si mi bil tako neznansko tuj, sovražen, neusmiljen, — da ti nisem mogla blizu. Letos se mi zdiš dostopnejši; najbrže zato, ker si nekaj pretrpel, vsaj nekaj malega pretrpel.“

Tomo gleda v stran in mati nadaljuje:

„Trpljenje ublaži človeka, Tomo. Nič ti naj ne bo hudo za to, kar imaš za sabo! Vse je dobro, kar izkusiš in preizkusiš. So stvari, ki ti jih nihče ne dopové, ki se jih od nikogar ne naučiš. Sam moraš priti do spoznanja. In prav je, da pride kaj trpljenja na človeka; sam se še prepričaš, da je prav. Kam pa bi z ošabnostjo, ko bi ne dobili tuintam po prstih?“

Tomu je malo sitno in vroča so mu lica; rad bi pojasnil materi, kako je bilo z Vêro, — in da je on zločinec; — pa se samo nerodno zlekne v plečih, vzdihne in se ozre precej poniglavo po vrtu.

„Tudi jaz sem nekaj pretrpela, Tomo. Deseto leto poteka od njegove smrti, — deseto leto moje pokore. Bila sem grešila; res sem bila kriva, Tomo. Nič ti ne tajim; dovolj si star, da me vsaj deloma razumeš. A tebi so gotovo rekli, da sem ga edino jaz pognala v smrt. Zato si mislil, da si lahko brezobziren proti meni.“

„Ali sem bil tako strašansko brezobziren, máma? Če sem bil parkrat malo drzen . . . mladina je objestna, máma. Kaj sem pa napravil?“

„Ah . . . vse ravnanje in ponašanje . . . Mnogokrat bolj raniš s kretnjo in pogledom nego s psovko.“

„Sáj sem vendar vedel, da ti nisi kriva! Oče je bil bolan. Iz strahu pred blaznostjo je zbežal iz življenja.“

„Vedel si? A prepričan nisi bil. Slutnje so te motile. Čustvo se ne da prevarati. Čisto razumljivo se mi zdi, da nisi prav verjel. Kdo bi ti očital?“

Tomo je v zadregi; z roko zamahne in pogleda mater plaho in proseče, — pa ne najde izgovora ter reče kratko:

„Odpusti, máma!“

Ona se ga zopet oklene:

„Dober fant si, Tomo. Če ti ne očitam, ni potreba odpuščati. — A kdo ti je povedal?“

„Stara mati. Ona te je zmirom zagovarjala.“ — Nenadoma se zopet zmede in zardi, ter hiti nadaljevati: „Menda te je imela rajša nego očeta. Pravila mi je bila, da je bil bolan, da je bil zmirom slab na živcih. Potem pa je bil dobil še neko drugo — bolezen ... in kot posledico — pojave blaznosti. Ali ne?“

„Naša stara mati — vidiš, to je dobra ženska! Koliko je ona pretrpela v svojem življenju! In zmirom boljša je postajala. Take stare mamice, to so svetnice! Le jo poslušaj, če se razjezi nad komerkoli! To je drugače kot pri meni. Tu ni nobenega sitnarjenja ali trmoglavosti ali celo sovražnosti. Pravičen srd pravičnega sodnika ... izkušenega, razumevajočega, neskončno dobrega sodnika. — Časi te podraži, a nikoli ne iz hudobije; zmirom ima dobro misel in lepe namene s tabo. Po obedu te je bila zbadala ...“

Tomo je razmišljen in pogled mu je nestalen; mati zapazi, da je ne posluša. Stisne se tesneje k njemu:

„Kaj premišljuješ, Tomo?“

On jo pogleda malo zbegan in neodločen:

„Eno bi rad vedel, máma. Že davno bi te bil rad vprašal. — Kdaj je bil oče zbolel? Kdaj je bil — spolno zbolel? Ne zameri mi vprašanja, majka!“ — Stisne jej roko in jo pogleda s prosečimi očmi: „Samo to bi hotel vedeti: — Ali je obolel ... Ali je obolel — pred ... No, pomagaj, majka!“

„Po tvojem rojstvu, Tomo! Poldrugo leto ali kaj takega po tvojem rojstvu.“

Njen obraz postane mrk, s povešenim pogledom stopa poleg sina.

„Ti si lahko brez skrbi, podedoval nisi ničesar od te bolezni.“

„Hvala, máma!“

Tomo si je oddahnil ... a kakor da ga tare še sto vprašanj ..

Nenadoma se mati odloči:

„Sédiva tam v lopo, Tomo! Vse ti razložim.“ —

Henrik Žitnik je bil siten človek. Nervoznost ga je mučila že iz dijaških let. Večen glavobol in slab želodec, utripanje srca in slabo spanje, — v enomer neprilike in zgaga, v šoli in drugod, prepiri in nastopi, tožbe in pritožbe. V srcu je bil morda dober človek; a sam ni mogel zase, če ga je prijelo. — Mati je ímela svoje križe z njim ... in ona sama je bila opozorila snaho, ko se je ta možila s Henrikom:

„Ali ga poznaš, Helena? Ti si upaš v zakon z njim? Misliš, da preneseš vse njegove sitnosti? — Draga moja, le preudari, predno se mu zaobljubiš! Preiskusi ga, nikar ne hiti s svatbo!“

Helena pa si je domišljevala, da ga neizmerno osreči s svojo ljubeznijo. Prepričana je bila, da je ljubezen pri obeh neskončna. Prisegala je bila, da jej bo igrača, krotiti mu nestrpnost In muhavost. In zdelo se jej je naravnost, da je poklicana, ozdraviti ga od bolezni, pripraviti mu gnezdo sreče, ki je sanjala o njem.

A kmalu po poroki — živeli so v trgu na deželi — so se pojavila nesporazumljenja. Helena je bila preživahna, preveč življenja željna in vesela, da bi se bila mogla odreči družbi. Niti je ni bil pripravljal na kaj takega, ko je bila že nevesta. Zdaj pa je naenkrat hotel, da se popolnoma odtegne vsemu svetu, vsej družabnosti in vsem zabavam. Sam čmeren samotar, nezadovoljen z vso okolico, je zahteval, da postane tudi ona čmerna samotarka in da zabavlja vsemu svetu. — Ona je bila drugače sanjala to gnezdo sreče. Upala je bila, da bo narobe ona njega iztrgala čelarnosti in ga sprijaznila z življenjem.

Motila se je bila v njem; precenjevala je bila sebe in svojo ljubezen. Sprva si ni sama sebi upala priznati, da jej postaja zopern, da so jej čisto izhlapela čustva, ki jih je bila gojila zanj. Šele med nosnostjo, zlasti v zadnjih mesecih, in v tistih tednih po porodu se jej je do kraja ohladila duša. Malenkostno sitnarjenje in zlobno zbadanje, najrazličnejše surovosti in brezobzirnosti so jo polagoma iztreznile.

Postavila se je po robu in se pripravila na boj. Ko se je vrnila iz otroške sobe zopet v družbo, bohotnejša in lepša nego preje, mikavnejša po dozorelosti in čaru materinstva, sijajnejša po duhu in dovtipu, ga je začela mučiti s koketnostjo, mu je začela dražiti ljubosumnost. Trop čestilcev se je sukal okoli nje, njen salon je bil odprt mladini, ki je ljubimkala in rajala pod njenim varstvom. Vozila se je v mesto nakupovat, obleke merit, zabavat se h koncertom in v gledišče, zapravljat po vseh pravilih fine in razsipne dame. Henrik jo je moral spremljati na plese in na veselice in na maskerade. Rad nerad — udati se je moral z lepa; ko bi hodila sama, bi bil le on osmešen. Preklinjal je in se jezil, ko se je dolgočasil brez prave družbe, ves nestrpen in nepotrpežljiv, na milost in nemilost prepuščen razdraženosti svojih živcev.

Helena ga ni varala. V začetku je celo upala, da se mož nenadoma izpreobrne in opusti odurnost svoje nravi. Pričakovala je, da jej pade k nogam, skesan in spokorjen, premagan in ugnan, do smrti žejen ljubezni njene in dobrote njene in zakonskega miru. A čim večkrat je premišljala o možnosti take sprave, tem bolj se

je prepričevala, da bi jej bila zoperna, da je ne mara, in da bi se celo zgrozila pred to rešitvijo. Ne, ne, le dalje v vrvež, le vedno bolj divje v vrtinec, — da pride do poloma in razgona in do pobega iz neznosnega ujetništva ...

O, kako je malo mož na svetu! Kako težko je najti njega, ki bi videl v žensko dušo — in bi jo razumel — in bi se je polastil — in bi si jo zavojeval za vse življenje s krepostjo in plemenitostjo in nesebičnostjo ljubezni žejne, ljubezen vzbujajoče moške duše! ... Ni ga bilo za Heleno ... Niti takega, da bi mu žrtvovala le trenotek ljubkovanja ...

Saj ga ni bila niti vredna takrat! Če se spominja danes: — Ni bila prelomila zakona; a to je bilo huje nego nezvestoba ... Peklenska nezvestoba duše duši ... Plitkost in praznota ... Maščevalnost in sovražnost ... Za brezobzirnost dvojna brezobzirnost, za surovost dvakratna surovost ... Hujše usode bi bila zaslužila nego je zadela njega! ...

Tudi on je ni bil varal. Danes si Helena očita, da je bila vse nesreče njunega zakona sama kriva. Če se je bila odločila, da ga vzame, bi jej ne bilo smelo zmanjkati ljubezni in požrtvovalnosti. On je bil kot nebogljen otrok, potreben pestunje, potreben prigovarjanja in negovanja, srčkanja in milovanja. Morda mu je bila vsa nervoznost, vsa srborita sitnost samo krinka za to potrebo. Sram ga je bilo svoje nebogljenosti, sram nazadnje tega srama samega. Zato se je moral skrivati za narejeno kretnjo.

Usoda pa je tirala svojo neizprosno pot navzdol.

Henrika ni bilo gnalo v greh. V ženski družbi je bil trezen in suhoparen kakor malokdo. Niti pil ni mnogo; časi po cele tedne ni pokusil vina. V nočeh pa, ko je čakal v mestu na Heleno, ki se je zabavala na plesu, je zabredel tuintam nehotoma v popivanje in pohajkovanje z najbolj slaboglasno družbo. Tudi v žensko družbo je zašel, v družbo nočnih ptičic najdvomljivejše kakovosti. Tako se je zgodilo po zlobni ironiji porogljive usode — ni vedel ne kako ne kdaj —, da je zapadel strašni kugi razvratnega vlačugarstva ...

Henrikov moralni maček po tisti usodni noči je bil tako neznosen, da se je žena sprla z možem že na povratku iz Ljubljane. In to je bila njena sreča. Imela je navado, da je ob takih prilikah po cele tedne držala šobo. Ker ga že davno ni več ljubila in ne poželela, je bila zadovoljna, da se je na ta način vsaj začasno izognila njegovim ljubeznivostim. — Ko jej je Henrik naenkrat ves skesan priznal svoj padec in jej s solzami razodel posledice nje-

gove, — je bila za trenotek popolnoma omamljena in kot udarjena od presenečenja ... Potem pa jej je bilo zdajci jasno, kakšne so posledice, ki jih je vprav prisiljena izvajati iz moževe nesreče — zase.

Od tistega trenotka je bil njun zakon ločen.

A čudno: — Helena je bila mahoma vsa druga. Prijaznejša je bila z možem, postrežljivejša, potrpežljivejša, — ko da se je izmuznila izpod skrivnostnega zakletja. Mirna je postala, nestrpnost jej je izginila, razsipnost jo je minila, celo veselje do zabav in plesov jej je ponehalo. — Človek je zagoneten stroj. Zakaj vse te premembe pri Heleni? — Zdaj je bila rešena zavesti, da mora ljubiti neljubljenega moža. Zdaj je bila varna pred njegovimi približevanji, ker se je zazibala v prepričanje, da nima niti več pravice, zahtevati od nje ljubezni. Ali je bila torej vsa njena prejšnja duševna razdrapanost, vsa našopirjena sovražnost zoper njega in vse hlastanje za površnimi užitki družabnega življenja, — ali so bili vse to samo znaki njenega notranjega strahu pred moževimi dotikljaji? — Ali jo je morda pomirila zavest, da je že konec tukaj, ko bi ga hotela izzvati? Ali se pa je narobe le prestrašila bližine razporoke? —

Čez nekaj let je prišlo Henrikovo premeščenje v Ljubljano. Življenje je potekalo še dosti zmerno in solidno. Helena se je bavila največ z otrokom; njeno razmerje do moža se ni izpremenilo. — Nerodno je postalo zanjo, ko se je Henriku polagoma vtihotapila zavest, da je ozdravel, in se mu je vrnilo toliko poguma, da se je mogel zopet odkriteje ozreti v njeno lice. Ona pa je ostala trdna in je spala za zaklenjenimi vrati. Tako ga je počasi ugnala; naskakovanje je opešalo, nazadnje je popolnoma pojenjalo. —

Potem je prišel — oni drugi — oni pravi!

Helena je vzživela v skriti sreči, v razkošju greha. Strast jej je zaplala po telesu in jo prevzela z vsemi čustvi in vsemi žilicami njenimi. V ukradenih trenotkih in prisleparjenih nočeh ga je ljubila. Laž in nezvestoba, zvijača in prevara in izdajstvo, — vse je služilo ljubezni. Živela je prešuštvu; a pri srcu jej je bilo sladko, v duši mirno, — kot bi ne živela v grehu, temveč v čistosti in čednosti..

Trpelo je še dosti dolgo. — Končno je mož izvedel nekaj ... Prizori in nastopi, besnenje in divjanje ... Nakup te hiše v predmestju in preselitev ... Mir pred nevihto ... Katastrofa ...

— Tomo sedi upognjen, s komolci na kolenih, glavo v rokah. Toplo mu je pri duši, sladko razumevanje, usmiljeno sočustvovanje mu razganja prsi; v grlu mu igra, kot bi ga žgačkalo v srečen jok.

Mati mu sedi nasproti, razprti roki raztegnjeni po naslonjalu na obe strani, lica bleda, oči uprte v strop, svetlikajoče se v polmraku senčne lope. To ni kretnja grešnice in ne spokornice, to je dostojanstvenost zaupljive vernice, pričakujoče brez strahu in mirne duše pravične sodbe.

Tomo dvigne glavo:

„Hvala, mama! Zdaj te razumem!"

Helena ga pogleda mirno:

„Nalašč sem ti povedala vse to. Težilo mi je vest, da ti nisem bila razodela že poprej, že takrat, ko si bil odšel na Dunaj. Opozorjen bi bil na marsikaj, kar ti lahko grozi v življenju. A hvala večnemu Bogu, da si vsaj zdrav ostal, da si ušel ostudnostim bolezni!"

Zakrije si obraz z rokama — kot ob spominu na nekaj groznega . . .

„Ko bi bil ti videl, Tomo! . . ."

„Očeta, mama?"

„Pazi nase, Tomo! Fant moj, varuj se! Ne zahtevam zdržnosti od tebe, a vsaj previden bodi! — Veruj mi, da bi bilo polovico manj nesreč na svetu, ko bi zahtevali ljudje še od mladeničev čistosti, kot zahtevajo devištva od deklet. A kaj bi govorila: — saj je za žensko težko, ki je okomatana kot junica v jarem; kdo bi obrzdal prostega moža? — Poznam te, Tomo; ti se ne daš obrzdati. Pravijo, da si podoben meni, po licu in po nravi . . . in jaz vem, kako težavno je krotiti konjička v sebi, ki hoče zrezgetati in speketati po življenja cesti za veseljem in uživanjem . . ."

Tomo gleda resno v tla. Očeta ima v mislih: — Bilo je menda zadnje dni pred katastrofo. Tomo je bil prišel iz šole in zavil s stopnic na mostovž. V istem hipu je bil pritaval oče od hodnika sem. Dolg in slok, s koščenim obrazom, oblečen v nočno haljo, z nestalno drsajočimi koraki. Po navadi je imel obrita lica in obrito zgornjo ustnico, pogled nekoliko zbegan; zdaj je imel obraz porastel s sivo lisastim strniščem, ki ga je delalo odurnega, oči pa so mu bulile stekleno, z grozo vzbujajočo srepostjo.

„Kje imaš izpričevalo? Ste že končali šolsko leto?" — je vprašal precej prisiljeno.

„Še ne, papa. V soboto!"

Ko pa je prišel mimo sina, je nenadoma zadržal korak, dvignil nogo in hotel brcniti; a izgubil je ravnovesje, se napol zavrtel in se ujel ob steni. Sovražno se je ozrl na Toma, zamrmral besedo in odtaval v svojo sobo . . .

In ta beseda, ki je takrat ni bil razumel in ki ni bil nikdar več pozneje mislil nanjo, je Tomu zdaj nenadoma odmevala v ušesih . . .

„Pankert!"

Po tolikih letih mu je šele v tem trenotku prišla do zavesti psovka, krivična njemu, še bolj krivična materi. Čustvo ljubezni in usmiljenja ga prevzame vsega, skloni se k materini roki in jo poljubi. Rad bi jej kaj toplega povedal; a prsi so mu vzburjene, da ne dobi glasu iz njih . . .

„Nikar ne bodi žalosten, moj dragi!" — ga tolaži mati in mu zarije prste v kodre. „Ti si še mlad, premlad za žalost. Veruj mi Tomo: — mlada ljubezen sploh še ni ljubezen. Hrepenenje ostane v tebi, vzbudi se ti potreba, — in komaj čakaš prilike, da jo utešiš. Ali si resnično domišljuješ, da si našel tako slučajno in nenadoma — ljubezen? — pravo in edino? — Saj je mogoče; a po navadi samo izkoristiš — priliko. Rastlinica še ni drevo; nagnenje in poželjenje še ni ljubezen. Zato le mirno dušo, Tomo! Boljše je prezgodnje razočaranje, nego bi bil prepozen obup. Skozi trnje in goščave, čez prepade in močvirja se pririneš do gradu, ki te čaka v njem kraljična. Trnoljica je prava, Tomo. Kamor te pripelje gladka cesta, tja nisi prav prišel; obrni se in išči iznova."

„Ti si modrijanka, mama!"

„V izkušnji je modrost, moj ljubi. Ko sem se možila, se mi je zdelo, da ga ljubim. Živa duša bi mi ne bila mogla iztrgati prepričanja, da je ljubezen, kar je bilo med menoj in tvojim očetom. In vendar . . ."

„. . . je bila samo prilika, ki si jo izkoristila," — šepne Tomo malo sramežljivo.

„Res je. Nič se ne sramujem tega priznanja; samo koristiti ti morem z njim."

Obadva umolkneta in se zagledata v svetle koščke neba, ki se blešče med temnim smrečjem. Lopa je zgrajena iz lat, da je odprt pogled na vse strani. Tišina vlada okoli in okoli. Iz hiše onkraj vrta ni glasu. Posamezna mušica zabrenči skoz senčnico. Na grmu zunaj se strese vejica, ptiček sfrfota v višino . . .

Tomo se zgane:

„Mama, s kom je — Mira zaročena?"

Ona se obrne k njemu in ga pogleda z gorkim nasmehljajem:

„Pravijo: z Andrejem Praznikom."

„S poročnikom? Še vedno?"

„No vidiš, saj poznaš oba. On je bil nekdaj tvoj sošolec. Že ves čas snubi in snubi ... Jaz ne verjamem, da se Mira sploh kdaj poroči. — Ne smeš verjeti vsega; stara mati te je samo dražila."

Pa se obrne zopet k njemu in ga pogleda napol lokavo in napol sočutno:

„Le še vprašaj, Tomo!"

„Zakaj se smeješ?" — Zdajci ga zalije rdečica, oči se mu povesijo.

„Kaj bi se ne smejala, Tomo?" — Roko mu položi na ramo. „Tebe briga Mira?! Ti si hotel vprašati — za Vêro! — Jaz ne vem ... Drnovšek se lovi za njo. Ljudje ugibljejo, da sta zaročena ... Zdaj pa vendar ne razumem ... Tudi jaz sem bila mislila. A če se spomnim: — ko sem jo zadnjič srečala ... Ali si jo ti zapustil, Tomo?"

„Jaz!" — skomizne Tomo rezko. „Saj imaš nazadnje prav, mama: — Človek pograbi priliko, kjer mu je bližja. To so same igrače."

Nenadoma se zdrzne, otrese njeno roko s svoje rame, vstane sunkoma in odhiti po vrtu. Z roko si češe čop na glavi, pogled mu je kot izgubljen, rjavkasta lica so mu pobledela in mu drhte... V svojo sobo teče. In sam se ne zaveda, da je pobegnil brez pozdrava od matere ...

Ona pa strmi za njim z velikimi sanjavimi očmi in zašepeče v brižni slutnji:

„Morda vendar niso same igrače, Tomo!"

(Dalje prihodnjič.)

Dr. Ivan Prijatelj:

Pesniki in občani.

„Lepota — to je strašna in grozna stvar! Strašna zato, ker je neopredeljiva, a opredeliti se ne dá, zato ker je Bog zastavil same uganke. Tu se bregovi stikajo, tu vsa protislovja skupaj žive. Jaz, brat, nisem jako izobražen, toda mnogo sem mislil o tem. Strašno mnogo je skrivnosti! Preveč ugank tlači na zemlji človeka. Ugibaj, kakor veš in znaš, potem pa prilezi suh iz vode. Lepota! Prenašati pri tem ne morem, da nekateri človek, celó višji po srcu in z visokim razumom, začenja z idealom Madone in končuje z idealom sodomskim. Še strašneje, kdor že z idealom sodomskim v duši ne zanikuje tudi ideala Madone, in gori od njega srce njegovo in resnično, resnično gori kakor v mladih brezgrešnih letih. Ne, širok je človek, celó preširok, jaz bi ga zóžil. Vrag vedi, kaj je to, ne morem drugega reči! Kar se zdi razumu sramota, to je srcu sama lepota. Ali je v Sodomi lepota? Veruj, da baš v Sodomi tudi sedi za veliko večino ljudi — ali si poznal ti to skrivnost, ali ne? Grozno je, da lepota ni samo strašna, ampak tudi skrivnostna stvar. Tu se vrag z Bogom bori in bojno polje — so srca človeška." (Dostojevskij: Bratje Karamazovi, 130.)

I.

Leta so bila, kakor sedanja. Med Nemci in Francozi je divjala vojna, polna grozot bestije in vzvišenih momentov duha, ko je pisal baselski profesor klasične filologije in poznejši glasoviti filozof Friedrich Nietzsche svojo knjižico „Die Geburt der Tragödie". Ž njo je dokazal, da umetnost ni nikakšna lehkotna igra ob strani trde in resnobne ceste življenja in estetika nikakšno igračkanje z besedami ter plavanje v sanjarskih nasladah. Nasprotno: umetnost je najvišji in najčudovitejši izraz človeškega bitja in estetični problem ena najvišjih nalog človeškega razglabljanja.

Obseg predmeta Nietzschejeve razprave je na videz dokaj ozek. V njej se bavi profesor klasične filologije s postankom ene same literarne oblike, tragedije, pri enem samem narodu, vsekakor estetično tako izrazitem in tako visoko stoječem, kakor so bili stari Grki. Ali za njegovim razpravljanjem se odkrivajo vidiki v najskrivnostnejša — v zmislu Dostojevskega — snovanja človeške duše

sploh, v večne domove umetnosti. Opazke so raztresene po delcu, ki so po mojem mnenju izredno dragocene za proučevavca umetniškega ustvarjanja. In celo slovstveni zgodovinar, popisujoč neprestano se čredeče ter izpreminjajoče struje ž njih voditelji — velikimi osebnostmi — na čelu, more najti v tem spisu migljaje, ako hoče globlje razumeti tekom stoletij venomer se menjajoča umetniška stremljenja kot vedno nove izraze vedno istega človeškega duha.

1. Nietzsche je zgrabil estetično vprašanje pri korenini s stavkom, da je razvoj umetnosti vezan na dvojnost apoliničnega in dioniziČnega načela. — Umetnost je gledanje in izražanje predmetov ter pojavov življenja. Izražanje ne potom idej in pojmov, kar je stvar filozofije in znanosti, ampak potom oblikovanja, dovzetega in dojmljivega potom čuvstva, ne pa razuma. Neka naivnost in jasnovidnost pogleda je prvi pogoj umetnika, nemotena po obloženosti, zamotanosti kritičnega razbiranja in logičnega korigiranja, ki je domena filozofa ter znanstvenika. Stvari in pojavi v vsej svoji predmetnosti in otipljivosti so živelj umetnosti, so lestvica, ki vodi k skrivnostim lepote. Oblike so začetek in prvi pogoj lepega.

Predstavimo si človeka, ki sanja. Njegov duh oblikuje predmete, spletajoč jih v dogodke in pojave. Jasnovidno in nemoteno od vsega pretehtavanja in pomerjevanja ob vsakdanji razum se dviga stavba vzdušnega bistvovanja. Lepi videz sanj raste sam iz sebe, iz svojih postav in oblik. Korektiv deloma otrple celokupne zavesti, temelječe na vseh relacijah dojmovanja in spoznanja, ga ne zadržuje in ne moti v rasti. Vse je jasnost, otipljivost, skladnost in harmonija v sanjah. Podobno kakor človek v sanjah ustvarja v bistvu tudi umetnik svoje umotvore. Stari Grki, ki so v svojih globokih skrivnih vedah izražali svoja spoznanja rajši poosebljeno nego pojmovno, so častili v svojem Apolonu boga sanj, boga vedeževanja in boga umetnosti. Božanstvo svetlobe je bil in lepega, jasnega videza, kar že njegovo ime pomeni. Sorazmernost je vladala v njegovem kraljestvu in živ, zdravilen mir.

2. Toda svet v vseh svojih pojavih ni drugega nego slučajna obleka, ni drugega nego pač „videz“, pod katerim se skriva večni princip in neizpremenljivo bistvo. Lep je „pajčolan Maje“, kakor so imenovali pojavnost stari Indi, a je samo pokrivalo prave vsebine. In ves oni mogočni „principium individuationis“, ki je vsikdar napolnjeval človeka s ponosom nad osebnostjo, pogumom do življenja, slastjo nad bistvovanjem, navdušenjem za lepoto lepega videza, ta

princip ni neodvisen, ampak je podrejen načelu, ki je nasprotno vsemu individualnemu, oblikovanemu, uravnovešenemu, otipljivemu, jasnemu in dognanemu. Svet pojavov se gradi ravnomerno in sorazmerno. Dogodki življenja se razvijajo v dognani logični zaporednosti, posledice potekajo iz vzrokov. A medtem lehko vedno opazujemo, kako sredi tega tihega, enakomernega in razumnega toka življenja naenkrat in kakor brez vzroka človeka in prirodo navdá protest proti vsem tem lepim meram in mejam, protest podoben brezumu. Reka izstopa iz uravnane struge, razdirajoč pregraje, poplavljajoč cvetoče poljane. Človek tepta meje zakonov, razumnega in lepega videza, razbija celó verige lastne individualnosti, zaverovano in strastno sledeč nekemu notranjemu nagonu po svobodi brez pregraj in meja. Ta nagon je poosebil Grk v mitični podobi boga Dioniza. In lepo se pripoveduje, kako je bežal Dioniz pred zakonodajnim kraljem Edoncev Likurgom in se rešil v globočino morja, to se pravi v brezmejne, mistične, tajne globine, odkoder prihaja kot sirenska slutnja in razpalja zanos posameznika, odkoder prihaja kot povodenj svobode in z ekstazo navdaja cele množice. Kakor apolinični nagon s snom, tako se dá primerjati dionizični z opojem. Subjekt se razliva do samopozabe, a obenem se zliva s sto in sto drugimi subjekti, s celo prirodo v eno. „S cvetlicami in venci je pokrit voz Dionizov: v njegovem jarmu korakata panter in tiger . . . Sedaj je postal suženj svobodnjak, sedaj razdira vsakdo okorele, sovražne omejenosti, ki jih je zgradila potreba, samovoljnost ali drzka moda med človekom in človekom. Sedaj, pri evangeliju svetovne harmonije se čuti slednji s svojim bližnjim ne samo zedinjenega, spravljenega, splavljenega, ampak eno, kakor da se je raztrgal pajčolan Maje in samo še v cunjah pred skrivnostno praenoto frfota po zraku. Pojoč in plešoč se javlja človek kot član višje skupnosti: hojo in govorico je pozabil in zdi se mu, da bi plešoč poletel v višave. Iz njegovih kretenj govori zavzetje.“ (Nietzsche, 5.) Dionizične orgije pozna cel svet, „skakači“ in „plesači“ si podajajo roke skozi vso zgodovino, od naroda do naroda, iz dežele v deželo. Zdravi razum občanov jih je krstil z imenom „ljudske bolezni“.

Glavna lastnost občana je, da se krčevito oprijemlje logične opredeljenosti videza, razumne oprijemljivosti, onega načela, ki mu pravijo modroslovci „principium individuationis“. Dobro ga popisuje Schopenhauer, dotikajoč se pri tem neke točke, ki nam je dragocen žarek v oni skrivnostni kót umetnosti, odkoder diha po izreku Dostojevskega njena grozna lepota: „Brezmejni svet, povsod poln

trpljenja, v brezkončni preteklosti in brezkončni bodočnosti mu je tuj, mu je naravnost bajka: njegova lastna begotna oseba, njegova neraztezljiva sedanjost, njegova slučajna udobnost, samo to mu je dejanjsko: in da to ohrani, stori vse, dokler mu boljše spoznanje ne odpre oči. Dotlej živi samo nekje prav globoko v njegovi zavesti čisto temna slutnja, da mu vse ono [namreč bistvo stvari, ki je eno in ne kakor v videzu različno, posebno, svojinsko in kot tako njemu ljubo] pravzaprav ni tako tuje, ampak da se tiče tudi njega, ki ga pred onim ne obvaruje principium individuationis. Iz te slutnje vstaja ona neizbrisljiva in vsem ljudem (morebiti tudi razumnejšim živalim) lastna groza, ki jih nenadoma popade, ako začno vsled kateregakoli slučaja dvomiti nad principom individuationis, ako se kaže, da je temeljni stavek v katerikoli svojih oblik dopustil kakšno izjemo: n. pr. ako se zdi, da se je kaj izpremenilo brez vzroka, ali da bi se kak mrtvec zopet pojavil med živimi, ali da bi sicer na kakršenkoli način preteklo ali bodoče postalo sedanje in daljnje blizu. Ta neizmerna groza prihaja odtod, ker se človek naenkrat zmede nad spoznanjskimi oblikami pojavnosti, ki edine ločijo njegovo osebnost od ostalega sveta.“ (Welt als Wille und Vorstellung, I. 417.)

Staro sporočilo pripoveduje, da je boga Dioniza spremljal demon, ki mu je bila znana skrivnost človeškega življenja. Kralj Midas ga je bil sklenil na vsak način dobiti v roke in je napravil nanj lov po temnih gozdovih. Naposled ga lovci vjemo in privedejo pred kralja, ki ga vpraša, naj mu razodene zmisel življenja. A demon molči mirno in mračno. Kralj mu grozi. Demon se sarkastično zasmeje in reče kralju: Nesrečni človek, stvor nečimurnosti in prahu. Zakaj me siliš govoriti o tem, kar bi bilo bolje, da bi ti ne vedel. Saj ti je nedosežno najboljše: ne roditi se, ne biti. A če ti že več ni dano najboljše, potem si lehko deležen druge največje dobrote, ako takoj umrješ.

Apolinično in dionizično načelo je vzeto globoko iz prirode. Človek misli, da vse, kar je in postane v njegovem življenju in v smotreno delujoči prirodi, prihaja iz njegove in onih tvorečih sil, ki dajejo impulz in pobudo za tvorbe. A te tvorbe so pogosto papirnate hišice, ki jih odnese in preinači prvi veter, pogosto nastane iz njih nekaj čisto drugega, nego bi imelo nastati. Tvoreči živelj je pač eno samo središče sil, okrog katerega deluje vse polno drugih centrov v neznanih in nevidnih smereh mistične teme, v katero je redkokedaj in redkokakemu izbraniku pogledati. „Man glaubt zu

schieben und man wird geschoben“, osupne občan in groza ga obide. „V prah padate, milijoni!“ vzklikne zamaknjenec elevzinskih misterijev in nikoli slutena slast mu pretresa dušo.

3. Umetnik je napram prirodi njen posnemovavec. So umetniki apoliničnih sanj in so umetniki dionizične opojnosti. Kakor v vsakem človeku živita tudi v duši slednjega umetnika oba ta dva principa, samo v višji meri in sili. Po tem, kateri princip prevladuje pri njihovem ustvarjanju, se ločijo umetniki med seboj. Apolinični umetnik vidi razločneje nego navadni smrtnik predmete, opaža intenzivneje vso njih blagodejno pestrost, čuti neposredno ves valujoči in dihajoči ritem iz predmetne pisanosti nastajajočih pojavov. Nobena značilna posameznost mu ne uide. A on ima tudi silo in iskreno veselje sanjajočega človeka, oprijemljivo in plastično predstavljati, oblikovati in graditi zračne stavbe lepega videza. Slast individualnosti je to gledanje, posnemanje in prosevanje prirode z ognjem, vzetim z ognjišča lastnih čustev, radost nad posnemanjem velike tvoriteljice prirode, razkošnost razsipanja žarkov potom zrcala, obogativšega poprej njega samega s tem, da je v njegovem malem svetu vpodabljalo veliki svet, postopoma in mozaično gradeč zavest njegovo, dvigajočo ga visoko nad živali.

So pa tudi umetniki, ki ne razpolagajo samo s silo reproduciranja, dojmovanja in obrazovanja makrokozma v svojem mikrokozmu; so umetniki, ki ne vedo samo za to, kako lepo se stikajo, dotikajo, prepletajo in objemljejo stvari v prostoru, razvijajo, stopnjujejo, zavezujejo in razvezujejo v času. V njih živi še vsa druga sila, vse čudovitejša, vse skrivnostnejša, vse demoničnejša in strašnejša: oni vedo za početek in konec vsega lepega videza. Za konkretno razodetostjo čutijo skrivno razodetje, za ljubko na videz samostojno obliko tipljejo s čustvi nitke skrivnih razmerij, za dojmljivo slikovitostjo vidijo tajne projekcije: za vpodobo — senco, za slučajno konkretno resničnostjo večno in tajno resnico, za trenotnim principom predmeta — nepremenljivi svetovni princip duše vsega stvarstva. In ta princip, ki ni odvisen od praktičnih razmerij pojavov, ki se nič ne zmeni za naše potrebe, koristi ali škode, ta princip, ki je onkraj zla in dobrega naše morale, ta princip je dionizični umetniški princip. Rojenje je to, posezanje po vsesvetovnih kaotičnih sferah, izstopanje iz sebe in iz onih pogojev redu in umerjenosti, ki so potekli iz nas, vničevanje vsega individualnega, opredeljenega, ki je prišlo v normo, dognano in priznano; to je opojnost slutenih novih in neznanih centrov sil, hrepenenje razbiti

ozko posodo bitja in se zliti z vsebitjem v eno. Nad individualno lepoto zmagoslavi vselepota, ki podvničuje, da nadustvarja.

4. Apolinična in dionizična smer sta oni dve struji, po katerih valovi in stremi človeško hrepenenje lepoti nasproti. Vse gibanje in valovanje v razvitku umetniškega pojmovanja in iskanja prihaja iz njunega medsebojnega tekmovanja. Sedaj prehiteva ena, sedaj druga smer. Najčešče se zdi, kakor da bi se borili med seboj. V resnici pa je trenje med njima kakor trenje dveh oseb, ki iz globoke jame, opirajoč se druga ob drugo bok ob bok, naprezajoč vse sile stremita kvišku na lepi beli dan. Kakor se vodovje v eno strugo dospevših dveh potokov navidezno nekaj časa bori med seboj in naposled zlije v eno reko, tako se združita oba principa lepote v en akord, v eno veliko harmonijo — v največjih potencah človeštva, v umetniških genijih. V njihovih delih se igra rdečelična naivno in veselo rajajoča deca na cvetočih robovih brezden in prepadov. Lepi videz in modrost se šetata roko v roki. Življenje in smrt si nista več sovražnika, ampak prijatelja. Drug drugega sta spoznala in navadila ceniti. Nebo in pekel sta si blizu. „Tu se bregovi stikajo, tu vsa protislovja skupaj žive“, je rekel veliki mag Dostojevskij.

5. Rekli smo, da je v vsakem človeku malce umetnika. Ako bi ne bila vpletla priroda v vse človeštvo vsaj te tenke poetične žilice, bi hodili umetniki čisto nerazumljeni kot popolni tujci po zemlji. Peti bi morali samo zase, klesati zase in modrovati zase. Na tej tenki nitki visi vse to, kar se imenuje literatura v Verlainovem pomenu besede. Literaturo dela občan, pesnik se ni skoraj nikoli zmenil zanjo. Občan je praktični gospodar na polju umetnosti, njen popoljudovavec. On je samo sožitelj, zanj eksistira samo človeška družba, njeno dobro in zlo. Ako je poet amoralist, to se pravi človek, kateremu je samo do lepote brez ozira na človeško dobro in slabo, potem je občan samo moralist, ki pušča veljati povsod, torej tudi v umetnosti samo to, kar človeški družbi koristi, in preganja vse to, kar bi moglo škoditi njej. Občan ni nikoli pesnik, ampak na podlagi nekoliko povečane splošnočloveške poetične žilice to, kar imenuje Nemec „Nachempfinder“. On ne čuti v sebi silnega, brezobzirnega kategoričnega imperativa stremeti za lepoto, vreči se strmoglav v eden ali drugi tok, ki valovi proti njenemu prestolu, on kot skrben gospodar opazuje dela svojih sostanovnikov na zemlji. Preveč bestije vidi okrog sebe, opaža, da v večini ljudi še najbolj delujejo živalski instinkti. Pri sredini že z zadovoljnostjo konstatira, da uravnava svoje dejanje in nehanje po

pravilih družabne koristi in škode, po socialni morali. Delovanje pesnikov se mu, — ker je „Nachempfinder“ — zdi sicer lepo in v njemu najbolj na srcu ležečem zmislu razvitka od živali do človeka jako plemenito, a v bistvu dokaj nepraktično, le deloma porabno in v bistvu končno celo nevarno. Pravzaprav mu na njih dopade samo to, da blažijo zver v človeku. In ker smatra za svojo najsvetejšo nalogo dvigniti svojo družino nad živalsko čredo, zato se peča občan z umetnostjo, toda samo kot sredstvom, ne priznavajoč njene avtonomnosti in suverenosti. Nezavestnega, elementarnega ne trpi nič. Na njegovem vrtu mora biti vse drevje lepo prirezano. Drevje raste, da raste, o da, ampak kje drugje, ne pa na njegovem vrtu. V njegovi delavnici se mora vse delovanje uvrščati v smotreno in koristno sožitje. Kakor vsi moralisti v drugih panogah človeškega delovanja, daje tudi občan navodila v svojem področju za umetnost, sprejema v šolske knjige njene proizvode. Iz mladih ljudi vzgaja pesnikom čitatelje; umetnikom gledavce in poslušavce. Pesnike pretresa, svari, graja in plačuje z nagradami. Umetnost uvršča kot posebno točko v narodno politični program.

A kaj pravi umetnost k temu? „Guarda e passa“.

Fran Albrecht:

V svetli uri.

Kakor od samih lilij cvetočih
noč je nocoj srebrna vsa,
kakor od strun, neslišno pojočih,
zveneča tišina preko sveta.

Kakor valovi iz mraka in luči
lije mi, lije mi preko srca . . .
Srce ti moje, kaj bega te, muči,
trudno bogastva si svojega?

Anton Novačan:

Muri preganja vrane.

1.

Njivo orje Knezov Juri za vasjo na Ločnici, tik samotne pašne dobrave. Trudoma se pomika zaprega. Svet je na Ločnici strm in kamenit, obla planota, kakor da je pogrezla med vasjo in dobravo velika krogla. Jarki popoldan pripeka, znoj zaliva Juriju raskavi obraz. Pluži, pluži Juri, nizko se sklanja nad plugom, upira se vanj, ga ravna in vzdiguje, globoko ga zastavlja na plitvih mestih. Zdaj si šine z urno roko preko čela, zdaj se raztogoti na goniča, sam konja priganja, zdaj glasno preteče zakolne. Naoral je že dva črna ogona, dva temna odprta grobova ležita v planoti, tretjega prva brazda se bliža počasi koncu. In bolj ko se bliža, skrbneje Juri s plugom ravna, niže se sklanja, glasneje ukazuje.

— Na levo kreni, Luka. Počasi goni, svet bo zdaj viši, zemlja je zbita in težka!

Opominja goniča in znova vzdigne plug, novo brazdo načenja. Konja se stresata, težko pokimavata, bijeta z repom po roju muh in obadov, goničev bič ju opleta po hrbtih. Jezno renčijo verige, zlato se svetijo meseci na komatih, lomastno se drgne napeto remenje ob potno konjsko dlako.

— Kaj le, hudiča, godrnja Juri, kaj le, hudiča toliko pod zemljo škriplje! Ne orje se ne, pa se ne orje. Ko da si sto hudičev ob lemež jezike brusi, ko da so čarovnice po noči zemljo zmočile! Ali je pa ta tvoj Muri, mrcina pasja, kakovo coprnijo kje izvohal. Klateža grda, ciganska, hudičeva! Poženi ga!

In je zamahnil z otiko po Muriju, po tem ubogem rjavkastem kužku, ki je stopal z odprtim gobcem za Luko, da je bolno zalajal in se zaplazil po njivi. Gonič Luka, suhoten starec, bos in razoglav, se je okrenil in nevoljno nakremžil obraz.

— Muri, Muri! je zaklical psa in mu tleskal z jezikom.

— Kaj ga biješ? je dejal gospodarju. Še enkrat mi ga udari! Še enkrat ga udari in vržem ti vajeti po konjih pa grem!

Juri se je nasmehnil.

— Pa se res težko orje, je dejal, huje nego druga leta. Prav tako, kakor se mi je sanjalo nocoj. Veš, orjem, orjem to trdo Loč-

nico, siv mrak je ležal na njej. Same megle, nič solnca. Naenkrat obtičim in pogledam. Nekake pošasti, nekake mačke, nekaki hudički sede na lemežu in ga pritiskajo k tlom!

— Moj Bog! je vzdihnil Luka.

Juri je nadaljeval:

— Udarim z otiko in — šššši — je završelo. Pošasti izginejo in le nekak soj še migota krog lemeža. Tedaj se prestrašim in poženem, vzdignem plug in malone strahu skoprnim. Pod lemežem je ležala glava Banovega študenta, vsa krvava, lasje strjeni in krvavi, oči grozne, usta penasta.

— Sveta Marija!

— No le počakaj, nič hudega, le poslušaj. Odprem oči in lej, Banov študent stoji pred mano!

— Viš ga! se je razveselil Luka in udaril po konjih.

Brazda se je bližala kraju.

— Kaj bi le take sanje! je mrmral Juri, vzdigujé plug. Sam hudič ti jih naprede okoli glave! —

Otrl si je s čela znoj in se zleknil v križu. Ves velik se je ozrl v dobravo na kočo Banovih. Ležala je tam kakor madež na belem dnevu, majhna in revna, trdo k zemlji prižeta. Sleme je bilo ugrezlo, streha razdrapana, dimnik viseč in brez kape. Stara tepka v polnem temnem zelenju jo je ščitila, da ni bila čisto sama v pusti, s trnjem prerasli dobravi.

Juri je pokazal s prstom na kočo.

— Od take koče! je dejal in zamišljen umolknil.

— Od take uboge koče! je ponovil Luka in se hudomušno nasmihal.

A za hip je dejal:

— Ampak bled je Banov študent, v krčmo bi moral!

Juri je prijel za plug. Čez Ločnico je zahlidel veter. Odnekod je priletela jata vran in Muri je veselo zalajal. Posedale so ena po ena, vzletale, krožile. Nevoljno so krakale in se vzdignile v dobravo. Luka je ščuval psa in se šalil:

— Zgrabi jo Muri, zgrabi! Drži jo Muri, drži! Bomo suho vranje bedro kuhali! suho vranje bedro bomo večerjali!

— Kaj bi vrano tudi?

In Juri je pogledal nanj, na njegove vse križem pokrpane hlače, na potrgano srajco, na njegovo pripognjeno glavo, z vetrom v sivih mehkih laseh. Tak je bil Luka hlapec, včeraj pijanec, jutri berač in potem zopet hlapec, veseljak in svobodnjak, človek brez

doma, večna popotna bisaga. Rodil se je? Kdo bi to vedel. Mati mu je bila? Kdo bi to znal. Dozorel je nekje na božjem solncu kakor jabolko in našla se je roka, ki ga je utrgala. Za mlada je odrinil v tujino, romal čez morje, blodil ves svoj dobri vek po svetu morda delavec, morda sluga, sam Bog ve kaj. Vrnil se je naveličan in postaran na našo stran, v blaženo deželo vina in strahu božjega. Hodil je po vaseh, znan ali neznan sédel pozimi za peč, poleti v somraku na prag, se razgovoril in nasul poslušalcem pisanega popotnega bogastva. „Bili so trije bratje . . .“ — „Živel je nekoč kralj . . .“ — „Tam v tisti lepi deželi, ej . . .“ In vasi so poslušale, veliki otroci so poslušali lepe bajke o vélikem življenju tam za tremi gorami, za tremi vodami. Kadar je dajal, je Luka mnogo dal, kadar norel, je zelo norel, a če se je zaprl sam vase, bil je mrk in mračen in brez besed. Naježil je tedaj obrvi, zbral svojo culo, poklical Murija in je odrinil iz kraja.

Zadnje čase je malo pohajkoval. Tudi se je bil upognil, dasi še zmirom živ in okreten, in povesti ni toliko znal. Držal se je ene hiše, navadno pri Knezovih, ter postajal vse bolj čemeren in žalosten. Videli so ga pogosto na samem, kako se ozira naveličan po nebu, kakor da mu je tesno in ne ve, kam naj nameri korak.

Orala sta in orala. Brazde so se kopičile, ogoni so rasli, visoka Ločnica se je spreminjala v prostrano temno gredo. Šla je zaprega gori in šla zopet doli, in plug, veliki krt, je ril in se bliskal v solncu ob koncih. Med mendranjem konj in šumnim trganjem zemlje je lajal Muri, podil se za vranami v širokih kolobarih in potem zasopel obsedel in jih še samo gledal. Razposedle so se po planoti in padale na njivo, podobne črnim sajam, ki jih nosi veter. Brskale so po brazdah z opreznim očesom na vse strani.

Izprevrgla sta polovico njive in Luka se je utrudil.

— Žeja me, je dejal, in tudi živina je trudna!

Vlekla sta brazdo do konca in izpregla.

2.

Po majhnem kosilu in kratkem počitku je Juri vstal in se udaril po kolenih.

— Zdaj pa pojdiva, izorjiva! Še povleči bo treba nocoj!

Luka se je zakrohotal na ves glas.

— Kaj še! Ne priganjaj, pobegnem ti!

In ko je Juri neodločno molčal:

— Hoče se mi počivati. Stori, kar ti pravi natura. Naturo je treba poslušati!

In je legel podolgem kraj pluga. Roke si je položil pod glavo in mežikal Juriju, zaničljivo grgraje. Med kolena mu je legel Muri in same udobnosti brezskrbno zadremal.

Juri se je jezil, se premagoval, se nasmehnil.

— Sodrga, ali te naj z ročico!

— Pa me z ročico! je odgovoril Luka in zatisnil oči. Kaj bi z menoj, starcem, kaj bi s človekom? Konja lahko zaprežeš, mene ne moreš. Psa lahko osuvaš, mene si ne boš upal. Ti si kmet, jaz potepuh. Kakor veter se vzdignem čez prvi hrib, ti pa imaš korenine v zemlji. Kakor drevo si, ganiti se ne moreš! —

Saj mi ni do oranja, je pomislil čemerno Juri in sedel na voz.

Solnce je lezlo že nizko. Čez Ločnico je zavel hladen vzduh, sunkoma in boječe, lahne podvečerne sape. Vse bolj je sinjelo nebo. Vse bolj je žarela zapadna stran in tonila v neznatnost črta na obzorju. Juri je pogledal na vas.

Bila je pohlevna, ponižna vsa. Kakor želve so se stisnili tam doli vaški domovi, druga z drugo vaške koče in kozolci in kakor hrbti želv so blestele v večernem solncu strešne ploskve; opeka v dolgih, ravnih vrstah, na slemenih žlebniki, z belim apnom pritrjeni, vse rdečkasto, očesu zoprno, naveličano.

Nad vasjo so kipeli jagnedi; še veči, še viši v neskončno nebeško sinjino. Kaj, ko bi se jeli podirati, lomiti, padati križem in v grozni lomnjavi na ubogo vas! Visoki so, pa žugajo, ne, krotko drhti list poleg lista, ko drobni plamenčki so, še jih zlatijo solnčni žarki.

— Luka, Luka! je zaklical Juri.

Na vasi je zajokal otrok. Med topobelim zidovjem je blodil osameli krik pijanca. Zapel je bridko petelin, mukala je krava, grobo in izpretrgano, kakor bi udarjal s preklano desko po zidu. Zalajali so psi. Po cesti je zropotal voziček in ogromen oblak prahu se je nadvil čez vas.

Bilo je zopet vse mirno, majhno in ponižno. „To ti je naša vas! je pomislil Juri. Krava muka, pes laje, pijanec vpije. Ti pa krompir ogrebaj, njivo orji, babo pretepaj, z Bogom se spravi in umri. Tako so delali stari, tako moramo mi, hudič naj vse skupaj pobere . . .“

Pljune jezno daleč od sebe in se odvrne od vasi. Na vasi se je oglasilo drobno klepanje kose, dolgočasno in enakomerno, podobno reganju zadovoljne žabe.

— Luka, Luka! je zaklical Juri znova, na da bi ga pogledal. Gledal je za solncem, ki je romalo čez zeleno svobodo livad, širečih se onkraj vasi. Sredi njih se je videl potoka veliki sled, krivenčasta temnozelena črta. Bela cesta je tekla zložno ob njem, šla ob stari vrbi v ovinek in se izgubila med rjavimi vinskimi griči, ki so dremali mračni, kakor tihi počivajoči starci. Nad njimi se je zbirala tenka megla in segala že do vznožja Svete Ane, stare in od neurja marogaste cerkvice, ki je ždela tam gori sama, z resnimi somornimi linami.

Pust krik se je razlegel od vasi. Nekdo je zavriskal na vse grlo in zaigrala je harmonika. Prenehalo je drobno klepanje kose, utihnili so psi in petelini. Odpirala so se vrata in na pragovih so se gnetle ženske. Izza oglov so lukali dedci in tolpa otrok se je podila po cesti.

Luka je osupel povzdignil glavo.

— Ali ne slišiš? je vprašal Jurija. Kaj ni to harmonika?

Poskočil je na noge in ugibal:

— Kaj bi le bilo? Svatov ni, semnja ni, praznika ni. Ali veš ti, Juri, ali se kaj spominjaš? —

— Veseli ljudje, pijanci, je odvrnil Juri zaničljivo in opazoval troje mož, ki so se bližali s harmoniko v sredi vaški krčmi.

Luka se je pripognil in oprl roke na kolena in poizvedoval.

— Svatov ni, semnja ni, praznika ni. Pijanci, praviš? Kateri? Odkod? Čakaj, čakaj. Zdi se mi, e, seveda je, tisti le majhni je Zadnigar, tisti s harmoniko je godec Godčev. Kdo pa je tretji, črni, visoki?

Tisti tretji, črni, visoki je mahal s klobukom na vse strani in bil med vsemi najbolj vesel. Stopali so počasi in dostojanstveno, kakor je zdaj igrala harmonika, in šli v krčmo Čamarjevo.

— To bo gotovo nekaj čisto posebnega, je mrmral Luka, to bo gotovo velika pijača. —

Ugibala sta na vse strani in Jurija so objele temne slutnje. Zagledal je svojo ženo, ki je lezla iz vasi sem na Ločnico, in je preplašen stopil h konjema. Spomnil se je še svojih sanj in svoje prazne vere, da mu vesela znamenja oznanjajo vedno le žalost in nevoljo, ter je ves poražen čakal ženine novice.

— Francka, Francka! jo je klical Luka in ji šel naproti.

Zasopla je bila Francka. Lahno je zardevala v lica in velike temne oči so trudne zastajale. Prijela se je za vozno ročico in kašljala, hudo jo je bilo gledati.

— No, kaj? je vprašal Juri.

Popravila si je na glavi beli, veliki, z črnimi krogi posuti robec in pogledala na Jurija pa zopet pobesila oči. Znova je zardela in se igrala s prsti na prsih. Zganila je ustne, hotela je govoriti, a že so ji pritekle solze.

— No, no! jo je tolažil Luka. Saj ni hud danes Juri, ne boj se ga, Juri je dobre volje.

— Tonač je prišel, tvoj brat, je dejala Francka med solzami, pa jaz nisem kriva, da je prišel. Ne tiraj me, Juri, lepo te prosim, Tonač se je vrnil, pripeljal se je, domov pa ni pogledal. Mimo je šel, mešetarja Zadnigarja poklical, godca Godčevega povabil. Vsi trije hodijo po vasi s harmoniko gori in doli in Tonač se pri vsaki hiši zadira: „Z Nemškega sem prišel, denar imam. Pri Čamarju se vidimo, če ste še moji!"

Juri je pogledal mrko na vas. Še je pela harmonika, še so stali ljudje na pragovih.

— Otrokom je denar metal! je še dejala Francka in vsa srečna, da je opravila, hitela nazaj čez Ločnico.

Luka je ogrinjal svoj jopič in nestrpno iskal klobuka na vozu.

— Treba je iti in pogledati, je govoril, godec Godčev in Zadnigar nista za Tonača. Odrla bi ga na meh, razbojnika, Bog mi odpusti grehe . . .

Približal se je Juriju, ki je zrl v tla in si grizel ustne.

— Nehajva!

In ko je Juri molčal, je stopil Luka k plugu, da bi ga razdrl.

— Nehajva! je ponovil.

— Orjiva! je zavpil Juri divje, da se je razlegalo po Ločnici. In Luka, kakorkoli sam svoj in v skušnjavah zavoljo krčme, je pristopil brez ugovora k konjema in jel zapregati.

3.

Zopet je hreščal plug. Kakor debela, rjavkasta kača se je vila za njim sveža brazda, razpadala v pretrgane grude in légala drhte k sosedi. Urno je šla zaprega. Juri je srdito vpil, Luka viharno poganjal, bičal konja in se oziral v strahu nazaj po Juriju. Juriju ni bilo nič po volji; zdaj se mu je brazda preveč krivila, zdaj mu je šlo vse prepočasi. Pobiral je gredoč kamenje in ga metal v goniča in po konjih. Rogal se je in preklinjal, zmerjal kovača, ki je koval plug, in grozil, da bo prodal njivo magari za dva beliča. Besnel je bolj in bolj ter nenadoma velel ustaviti.

Ostavil je plug in stopil k konjema.

— Ti, ti vlačugar! je zasikal in sunil starca daleč po njivi. In tresoč se po vsem životu je začel pretepati konja, obrnil bič, ki se mu je po dveh treh udarcih razklal in zlomil. Vrgel je bič na tla in zavihtel pesti, pehal konja in ju suval, da sta se vzpenjala, silila iz ojnic in bila ob plug.

Luka je tekal krog njega, bolno vekal, klical ga in ga prosil:

— Pomiri se, za Boga svetega! Ne bij kónj, bij mene, konja nista kriva..

Prenehal je Juri in se sesedel. Globoko mu je klonila glava med gola komolca, težko je sopel in bil ves potrt. Tako ga bila je zdelala strast.

Luka se mu je boječe približal.

— Lej, Juri, bič si zlomil, je dejal potiho. Zakaj le, zakaj, za Boga svetega!

Juri je vzdihnil. Vzdignil se je in šel k konjema, ki sta se pred njim boječe ozrla in se stresla. Začel ju je gladiti z laskavo roko; božal ju je po glavi, nategoval jima grivo, govoreč z zamolklim ubitim glasom:

— Na, na . . . Hudo je, oj, kako je hudo. Ne bojta se mene, gospodarja svojega. Hudo je, hudo . . . Na, na, na . . .

— Zakaj le, zakaj za Boga svetega! je ponavljal Luka, popravil ojnice in prijel za vajeti. Brat se ti je vrnil, pri Čamarju nas čaka lep večer, vse bo povedal Tonač, kod je hodil in kje je bil. Čemu se jeziti, konja pretepati, kri, kri rogovilasta in ošabna! —

— Molči! je kliknil Juri od zadaj.

Zopet je tekla brazda.

— No, in še mene si sunil, je nadaljeval Luka, kakor da je krivica pri meni! Si jezen na brata? Ker se je vrnil in te spomnil svojih starih hudobij? Ker zdaj po vasi razgraja, domu pa ne pogleda? Odpusti mu, Juri, vse mu odpusti. Da ti veš, kako hudo je po svetu in lepo tako, da noriš od veselja in da noriš od žalosti, kadar se vrneš v domači kraj! Čuj, kako poje harmonika. O, tuji kraji...

Razgrel se je Luka in razgovoril se je in sipal je besede, kakor bi jih sejal.

— O, le ne jeziti se in greha ne delati. Lej, kako lepo še sije solnce. Oglato žgolijo lastovke. Škrjanec prepeva, lej, ves kraj meži in posluša. Poglej, kakšna je Ločnica. Dobra zemlja, pridna zemlja, sveta zemlja. Lej vrane . . . Kričijo, ne prenehajo . . . Ššši! Muri, poženi jih. Kje pa si Muri? Muri, Muri . . .

In ga je klical glasno, zateglo, ga ščuval in vabil in Muri je preganjal vrane. Letele so, črno krakaje, proti solncu, plule visoko pod nebom, krožile niže in niže, dalje in dalje.

Luka pa je imel ušesa na vasi, čarobno so se ga dotikali glasovi harmonike.

Tonač, veliki Tonač se je vrnil.

— Kadar se srečata, roko mu daj! Zakaj veliko je trpel, veliko je skusil. Poglej mene. —

Zastala mu je v grlu beseda in solze so stopile starcu v oči. Zakrilil je z rokami in viharno poganjal. Njegovo borno življenje, raztepeno in po svetu potrošeno, vse se je stisnilo v en sam trenotek bolestnih spominov in zdelo se mu je, da od vseh štirih vetrov strmijo vanj njegovi pretekli dnevi.

— Ha, ha! se je nazadnje nasmejal, poslušaj me Juri, poslušaj povest iz mojih časov. Onega leta, ko sem se vozil po morju . . .

— Molči! je zamrmral Juri.

Hotel je ukazati, pa je prosil. Sklanjal se je vse niže nad plugom in držal za rogovilo toliko, da se ni plug izvrnil. Sram ga je bilo svoje togote pred črno zemljo, ki se mu je sipala pod nogami, sram pred zahajajočim solncem. Gnusno čustvo lastne ničvrednosti mu je leglo na srce. Čemu se je tako razkačil! Kaj tista pravda s Tonačem zaradi deleža in takratne razprtije z njim! Skregal se je Tonač z domom, z vso vasjo, delež zapil in šel, nikoli pisal in visel nad domom kakor hud oblak vsa leta že. In vendar Juri je davno vse odpustil, Juri je davno vse pozabil.

— . . . solnce je vzhajalo, je pripovedoval Luka svečano. Tedaj se nagnem k morščaku in pokažem na solnce: „Lej, solnce gleda po morju . . .“

In Juri vidi morje. Po takem brezmejnem zelenem morju je romal Tonač, na pisani ladji, se za svojo srečo poganjal. Kakšne kraje vse je videl, ljudstva in njih bogate dežele! Tuje, tuje dežele. Samo pogumni, drzni in razumni naši si upajo čez gore in ko se povrnejo, kakšni so? Luka je videl največ sveta, zato pa je tudi največji pijanec in potepuh. Kdo bi mu to zameril, taka je njegova zvezda. Čak, drugi Jurijev brat se je vrnil in ni nič povedal. Vprašaj, kako se mu je godilo, in zamahne ti z roko in se zvito posmiha. V sosednji vasi živi in cvete mu mlin in kovačnica in vsaka obrt. Tuje, tuje dežele! Vrnejo se vsi od onod spretnejši, resnejši, nekam bolj moški. In še tisti, ki so pijanci, se vedejo nekam drugače.

— . . . v tistem mestu se skregam s človekom, takim rdečim luteranskim hudimorjem. Dražil me je: „Vi iz tiste dežele . . . Vi bi le pili in plesali in popevali . . .“ Zavoljo takega posmehovanja sva se šla na pesti in zvil sem ga, da me nemara še danes pomni!

Kaj bi Luka! Usti se siromak in hodi po svetu in ga gleda na pol. Resnica je v tistih tujih deželah, kakor je očitna naša revščina. Tam so ljudje, ki mnogo vedo, knjige prebirajo, drugače živijo in smejali bi se pomilovalno, da te vidijo, Juri, kako se tukaj nad plugom kriviš. Ampak kaj delo in trud in ubijanje. Ali pa tudi oni poznajo tiste tesne ure po solnčnem zatonu, ko človek na vasi ne ve, kam bi se dejal? Ko se ozira okrog po tihem, dremajočem svetu vaškega obzorja in ne najde miru za svoje oči, tako zakrito in zastraženo je vse naokrog. Kadi se nad hišami. Dim, dim suklja do neba, na vasi vsakdanji glasovi, lajanje psa, redkobesedni starci in potem večerna molitev. V srcu pa ruje nepokoj in neznana skrb ti obeša mlinski kamen na vrat. Ali te peče dolg? Dolgovi dado poguma. Bojiš se slabe letine? Pošlje jo Bog. Ali imaš ženo kakor moro in kakor bolezen? Lahka je sprava ž njo. Ta skrb pa, ta nepokoj, kakor bi lezla iz zemlje, iz takih groznih razpok, ki jih najdeš ob suši po zemlji in ki so brezdna, ako se nagneš in pogledaš vanje. Zdi se ti, da ima vsaka stvar tedaj nekaj nevidnega. In tisto slutiš, sam si pošast napraviš, ki te gloda in pije s svojimi praznimi očmi.

Pogrezal se je Juri v svoje temne misli, čim dalje, tem temnejše, kakor otrok, ki se zamisli v nočno nebo. Koliko je zvezd na nebu. Bože ti moj, koliko jih je, nikoli jih ne bi preštel. Pa dobro, zvezde še vidiš, z očmi jih razločiš, a kaj je za njimi, in ako je kaj, kaj zopet za tistim neznanim, temnim, pretečim . . . Zavrti se otroku mlada glava in v srce mu seže strah, da zajoka in zbeži k varnim nedrijem matere svoje. Strahoma se je ozrl Juri krog sebe. Začudil se je, da stoji zaprega, da se konja paseta, da Luka žviži v dobravo.

— Vidiš jo, Maliko, je dejal Luka in gledal razkoračen po koči Banovih.

Koča je že ležala v lahnem somraku, sence so bile izginile pred njo in za njo. Pred kočo je stala vitka deklica v motno rdečem jopiču. Spletala si je lase in je pela nerazločno veselo pesem z nizkim dekliškim glasom.

— Slišiš, laške prepeva, v Trstu se jih je naučila.

— Kedaj pa se je vrnila? je vprašal Juri.

— Hladit se je prišla! je odgovoril Luka.

A dekletu je veselo zaklical:

— Malika, ali si kaj moja!

Malika je utihnila. Pogledala je na njivo, se zvonko zasmejala in zategnila:

— Nič!

— O čriček ti vinski! se je zakrohotal Luka in ji zamahnil z roko.

Tedaj pa je stopil iz koče Banov študent, visok in razoglav. Razgledal se je po Ločnici, po visokem nebesu in šel mimo svoje sestre v dobravo.

Luko je nekaj ujezilo. Oblastno in surovo je zavpil za njim:

— Kam pa midva?

In ko ni študent odgovarjal:

— Ves dan sva spala, sva si glavo zaspala!

— Poženi! ga je opominjal Juri in prijel za plug.

A Luka se ni dal.

— No, študent, hohoho! se je režal.

Z dobrave je zadonel študentov glas.

— Luka! —

Luka je odvrnil:

— Sem hlapec!

Zopet je zaklical študent:

— Luka!

— Sem postopač!

— Luka! je zategnil študent in pospešil korake v dobravo.

— Pijanec! je vpil Luka obupano.

Študent je zakričal, ne da bi se okrenil:

— Suženj, suženj!

Mogočno in divje se je razneslo po Ločnici. Osupnilo je v jeki na vasi kakor splašen sel, ki se prikaže na vidiku in naglo izgine. Še je bilo videti študenta v dobravi. Korakal je urno in izginil potem med grmovjem.

Tiho je bilo na Ločnici.

— Viš! je zamrmral Luka in namrgodil obraz.

Molče sta vlekla zadnjo brazdo. Juri je mislil na pošasti okrog lemeža in krvavo glavo Banovega študenta, ki jo je davi v sanjah izoral. Ljuto, trdovratno je hreščalo železo, zadevajoč se ob kamenje, in mestoma je plug poskakoval v močnih Jurjevih rokah. Naenkrat pa je zaškrtnilo, da je šlo skozi ušesa. Plug se je izvrnil sredi brazde, zaprega je obstala. Velik počrnel kamen je ležal pred lemežem.

Juri je zmajal z glavo in si brisal pot.

— Kamen je! je dejal Luka.

Ogledovala sta ga.

— Kamen je, kamen! je ponavljal Luka in ga otipaval. Bogve, kaj je bilo svoje dni na Ločnici. Nemara veliko mesto, palače, velika vas. Pa je prišel sovražnik in je vse razdel, da ni ostal kamen na kamenu. Še kosti bi se globlje našle, dolge bele kosti.

Juri ga ni poslušal.

— Nehajva! je ukazal in prijel za plug.

Potegnila sta brazdo do kraja; na drugem koncu sta izpregla, naložila plug in brano, zapregla voz in pognala. Luka je klical še Murija.

— Kakšne oči pa imaš? je dejal Juri in se odvrnil od Luke.

Luka se je somorno nasmehnil.

— E! je zategnil in se zagledal v večerno zarjo, ki mu je čudovito razsvetila nabrani obraz.

A. Novačan:

Klavdij.

„Nozdrvi so ji puhtele strast
kakor jelena, ki dirja v slast,
in njene oči ko bakle gorele
in njene jelenje noge drhtele.

Prerok je bilo mi moje srcé,
slutilo je in vedelo vse,
le glava mojà ni verovala,
le glava moja je bedak ostala.“ —

In predno se tretja straža zvrsti
in preden nad Rimom zor zazori,
podajo Klavdiju čašo vina.
Mrtva je strašna Mesalina.

Ferdo Kozak:

Dialog v zaledju.

Soba v pritličju z verando v ozadju. Razgled na vrt. Septembrska jesen polni ozračje. Mehak gost mrak se preliva po sobi, obrisi pohištva tonejo v njegovem valu. Za alejo golih kostanjev gori toplordeč plamen večera.

Gospod A sedi na divanu, gospod B na njegovi desni v širokem naslanjaču.

Gospod A (približno petintrideset let star. Koščeni obraz z ostrimi, trdimi očmi blaže dolgi, nekoliko osiveli lasje. Je srednje velik, počasne hoje in oglatih a mirnih kretenj.): Tako se mi zdi, da bi govoril kakor neverni Tomaž, če bi te ne imel zdaj tu, pred seboj. Komaj da verujem.

Gospod B (mlajši, slok in vitek, vzboklega čela in širokega obraza.) Veruj, veruj, da nama bo lepši večer.

Gospod A: A najprej: kaj želiš. To — ono, čaj, kavo, mleko... povej!

Gospod B: Nepotrebne skrbi, prijatelj! Sicer pa sam veš najino staro navado.

Gospod A (se dvigne in prinese sam čez nekaj časa skodelico in lonček kave. Obenem odpre srebrno šatuljo na mizi). Tako! Prosim.

Gospod B (vzame cigareto in se smehlja): Veš, časih se mi je zdelo, ko sem hrepenel po enakem tihem žitju kakor pravi Wilde: Snežno-bela skodelica, polna črne, dišeče kave, v roki fino cigareto z lomečim se, zlato-rumenim tobakom . . . Modri oblački dima ovijajo glavo z ostro vonjajočo udobnostjo in sladé uživanje...

Gospod A (naliva kavo): Naj se ti te sanje uresničijo nocoj... (Sede). Bogme, kako sem te vesel! (Se vzpne nad divan in prižge luč, visečo nad mizo. Gorka svetloba se vlije skozi mlečnato-rdeči senčnik). In zdaj govori, samo govori, zopet enkrat po tako dolgem času.

Gospod B: Domislil sem se neke opazke, ki sem jo bral ondan. Delitev našega življenja v epohe: najprej je bilo vino in z vinom petje. Potem je prišla doba črne kave in z njo razgovor . . .

Gospod A: Precej resnično, je-li?

Gospod B: Pač, toda meni oprostiš, ako molčim o zadnjem letu. Pretežko gre beseda iz ust. Vse bolj me na primer zanima, kako je tebi. Pisal si, da si se oženil. In zdi se mi, da nisi baš nezadovoljen.

Gospod A: O jaz! Saj me poznaš! Živim, to je vse, kar morem reči; kvečemu še pridenem: živim v miru. Navadil sem se, gledati s tega stališča na ves svet; zato sem se izobrazil v prežanju in tako mineva čas. Zvesto sem na preži pred vhodom svojega brloga in nihče, ki ga nočem, nima vanj dostopa. Tako, duša. Pred tabo razgrnem svoj jopič, da vidiš, kaj je pod njim.

Gospod B: Saj se že tako dolgo poznava. Tvoji interesi so bili vedno v tvojem lastnem življenju, dočim je ostajal svet za tvojim hrbtom, da ga nisi videl in ne vedel zanj.

Gospod A: Da, nikdar nisem delal zanj; preveč izrazit egoist sem. Zase pa tudi ne, ker ni bilo zadostnega vzroka. Dovolj mi je, da znam živeti odmerjene mi dni.

Gospod B: Jaz sem pa imel vedno svet pred seboj, da sem ga gledal, vedno gledal. Mogoče je v tvojem načinu več razuma pri meni ga je prevladal nagon.

Gospod A: Zato nikdar ne propagiram svojega eremitstva. Nespametno je, drugim vsiljevati svoja mnenja, in nezanimivo. Raznoličnost je prijeten pripomoček prebave, ki celo mene veseli, dasiravno je ne iščem in ne potrebujem.

Gospod B: Tvoja samota je v marsičem zavidanja vredna. Zdi se mi, da sem prišel na samoten, od vseh oddaljen otok, kamor še niti v sanjah ni posegel čas. Pri tebi bi bilo možno pozabiti, da je vojna na svetu. Ovil si krog sebe bajko, ki je ne razblini ne stok in ne zmagoslavje, vsem odtujeno bajko, kakor si ti sam odtujen in odtrgan od drugih.

Gospod A: Ne ugovarjam; zakaj bajka je skoraj edino zavetje pred življenjem. Nekoč sem menda bral delo velikega Angleža, ki ima podoben zmisel. — In glej, čemu bi zdaj puščal vojno k sebi. Kakor je izgubila že doba miru zame svoj pomen, tako ga nima tudi ta vihar, ki je sledil. A s teboj bi rad govoril o njej.

Gospod B: Vam je vojna pojem tistega, kar se godi na traku, obsegajočem širino, ki jo še dosega topovska krogla. Nam je tisti trak nekaj, kar ni za ušesa in kar leži pokopano v duši posameznika, kot bi se bal, da mu drugi ne oskrunijo svetinje. To je lastnost posestnika, značilnost vseh, ki so stali pred smrtjo, pa so zaenkrat odnesli še zdravo kožo. Mogoče je vzrok le zavest, da

nikdar nihče ne razume tistega tako do dna, ako še ni gledal z lastnimi očmi. In to se mi zdi edino pravo. Tam utriplje dovodnica vse vojne, tam se rešuje učena politika in vse nove ideje s krvjo in ognjem! Se-li zavedajo posamezniki pravega zmisla, zakaj so tam? Dvomim. Tam je kakor oltar, vedno poln daritve in kdor je sam stal med darovanimi, ga ne miče govoriti o tistih dneh. Vse drugače pa nas zanimajo svečeniki in zakristije, odkoder vodijo žile na altar. Tako vidiš, kako se križajo najini pogledi. Tam je človek vedno na pol obrnjen proti smeri, odkoder je prišel. Dobro se sicer spominjam dni, ko nisem mislil na nikogar več na svetu, razun na samega sebe in čutil sem se z vsemi tovariši združenega v en svet, ki je absolutno tuj prejšnjemu in ki ne sklene z njim nikdar več niti najmanjšega kompromisa. Toda ta tujost leži le v našem izostrenem presojanju, v naši, pred licem smrti porojeni, samolastni volji do življenja, ki postane sčasoma prizma, skozi katero zremo nazaj v zakristijo. — Zgodilo se je, da me je nekoč poslana karta silno užalila, ker je govorila o zabavi in novem kinematografu. Čutil sem, kako zelo sem sam, ker nima ozadje niti trohice sposobnosti spoštovanja, ali bolje obzira. Ne maram je obzirnosti, a v teh slučajih brezobzirnost bolj peče, nego vsako drugo zlo. Mene je polagoma tisto čustvo postavilo na popolnoma samolastne noge. Zdaj lahko razumeš s kako zvedavostjo sem se vračal.

Gospod A: In kaj si našel?

Gospod B: Sprva sem mislil vendarle na možnost, da se vrnem kakor med brate. Še sedaj me je sram tolike sentimentalnosti. Dragi, ljudje so ljudje in nikdar niso tega jasneje pokazali nego zdaj. In najmučnejše je, da je vse silno enostavno in razumljivo, dočim bi najrajši vsakemu posebej zakričal v obraz: Zakaj tako! Hotel sem preživeti te dni kakor izpiješ čašo pristnega, gostega vina v enem samem globokem, polnem požirku, a okoliščine so me prisilile, da srebljem in pazim, kakor da ni vse v redu, kar je v kozarcu. Hotel sem živeti brez misli, pa ne morem.

Gospod A: Tvoje opazovanje me zanima tembolj, ker sam živim kakor puščavnik in ne vem za nič, kar se godi. Gotovo si gledal s pravičnimi očmi.

Gospod B: Ničesar bolj nego to! Prišel sem torej in našel zakristijo prožeto s sivim dolgočasjem. Vojna traja že tretje leto, čakanje zaman . . . Zato je bilo menda moje spoznanje v kratkem dnevu tako, kakor da je bilo že prej v meni. Tisti trak zemlje, ki ga zasežejo še krogle, je postal obrabljena snov, ki je nihče več

ne omenja. V globini vseh duš živi sicer zavest tiste smrti tam doli, vsak posameznik jo čuti kakor drobno iglico v svojem srcu, toda smrt sama je nekaj, kar vpliva kakor mrzlo, ostro jeklo. Glavni princip je postala volja, preživeti ta čas na kakršen koli že način in predvsem pozabiti tisto drobno iglico. Ko sem stopal po ulicah, se mi je zdelo kakor enoten krik, ki je polnil vse oči in smehljaje in bil celo skrit v šelestenju svilnatih toalet: pozabiti! A smrt blišči skozi obrabljeno kramo vojne kakor zubelj — ljudje so si zakrili oči. Zato so prenapolnjeni kinematografi in promenade, ker velja preživeti dni, ki so se že desetkrat ali stokrat ponovili. V nagonu po pozabi je vedno nekaj frivolnega. Tako se nisem čudil, ko se me srečavali polpijani pogledi deklet, kot bi vabili v tempelj sladostrastja . . . In vse to je krilo v sebi že kal abnormalnosti, kal obupa. — Vsem tistim, ki so prej polnili to življenje, velja zdaj le smrt. Torej je treba izrabiti vsaj tisto, kar je pri rokah. In to hlastanje se je prevrglo skoro že v brezbožje in brezčlovečnost. Pozabiti! Menda se je posplošil ta moment na vsa mesta in naselbine.

Gospod A: Omenil si prej tiste, ki jih ni zdaj tu. Morda nisi mnenja, da je brez njih zastalo vse kakor kolesje stroja, ako odpreš paro.

Gospod B: Ne vse, a vendarle vse poprečnega življenja. Mislim namreč našo družbo, ki je zdaj izgubila svoj motor in se je pokazalo jasno dovolj, kako je živela od drugih, od sveta in miljéja. Moderna družba je razvajeno dete, ki hoče igrač, da se zabava, je slab želodec, ki mu je treba morfija, da se umiri. In tiste igračke so bila gledišča in deloma knjige, bila je zavest, da smrt še ni tako blizu. Saj takozvani razvoj je bila le laž, rojena iz dolgega časa. Razlika je le ta, da je zdaj dete navezano samo nase, prej pa je živelo ob drugih. Toda ta razlika je odločilna, če za druge ne, vsaj za novo se razvijajoče organizme. Družba ni nikoli mnogo mislila, toda ti so mislili. Zdaj pa, ko je ves tok misli osredotočen v vojno in ko se baš teh misli o smrti, namreč o tisti dejanjski smrti v strelskih jarkih, vse krčevito ogiblje, je dolgčas strašen in ubijajoč. — Edina značilnost in posebnost, ki sem jo srečal, so črne obleke. Da, ne glej me! Zarežejo ti v oko v teh belih jesenskih dneh, da se nehote ozreš skozi pajčolan ali se obrneš za mimoidočim, in tedaj veš, da bije pod tistim črnim blagom srce v toplem taktu za nekoga, ki ga ni več . . .

Molk.

Val srebrno-zelene mesečine zalije drevje na vrtu.

Gospod B: Kadar govorim o ljudeh, mi vedno vstanejo v spominu vasi za linijo. Nekoč sem hodil skoz nje, ko je bila čista mesečina kakor nocoj. Dragi, te vasi so simbol vsega današnjega človeštva in njegovega življenja. Krog in krog njih je vse izmrlo. Žive duše, niti ptiča ne čuješ. In mesečina se pretaka tako strašno osamela in pusta po golih, ožganih zidovih, da bi postál in se razjokal gorja, ki ga je polna duša, a mu usta ne vedo imena. Drevje in zidovi štrle črni in okajeni proti nebu kakor v krču zastale, trde roke, proseče milosti in usmiljenja in ako jih gledaš, te zgrabi tako divji strah, da bi pobegnil in se skril nekam, kjer ni luči, ne misli. Le tu pa tam vidiš kapelo ali cerkev, ki je ostala nedotaknjena sredi razvalin: samotno, skrito svetišče bogve katerega srca. — Kdaj pozidamo te razvaline, kdaj jih očistimo grozote in tajne kletve?

Na verandi se pojavi žena v beli obleki, s hrbtom proti sobi stoji in strmi na vrt, vsa ožarjena z mesečino.

Gospod B: Glej, moja žena!

Gospod B (jo gleda) Kakor bajka!

Gospod A: Da, to je bajka moje hiše . . .

Gospod B (se obrne k njemu). Srečen si.

Gospod A: Ko si prišel in pričel govoviti, sem čutil, kakor da sem padel z drugega nadstropja na trdi tlak. Tako sem treščil v pojem: vojna. In zastal sem ob misli, kako se moré milijoni med seboj . . . Dovolj! Ko odideš, pojde tudi vojna s teboj in nikogar ne bo, da bi me vznemirjal.

Gospod B: Tvoj dom je blagoslovljen grob.

Gospod A: Pa vem, da je moj in da sta trupli v njem polni sladkega, sočnega počitka, obliti s sanjami lastne volje . . .

Levstikova sodba o Jurčičevem „Desetem bratu“.

(K petdesetletnici „Desetega brata“ priobčil **Oton Župančič.**)

V Jurčičevi ostalini se je ohranilo med drugo Levstikovo korespondenco tudi znamenito pismo o „Desetem bratu“, doslej najtemeljitejša in tudi najobširnejša beseda o tem Jurčičevem delu. Da je izšla ta razprava prej v tisku, bi bil dobil del naše literature nemara drugačno, manj prostaško lice — jasen dokaz, kako živo nam je potreba poštene, odkrite kritike. A v tem Levstikovem pismu je toliko resnice in modrosti, da njega objava nima samo literarnozgodovinske zanimivosti — vredno je, da se vsak današnji pisatelj vanj globoko zamisli ... Jurčičev odgovor na to pismo se je izgubil — bržčas ga je Levstik sam uničil; iz naslednjega Levstikovega pisma, ki ga objavim samo dokoder govori o „Desetem bratu“, je razvidno, da Jurčič s prijateljevo oceno ni bil zadovoljen: Levstik ga mora tolažiti. Sestavek v „Novicah“, omenjen v prvem pismu, je bil izpod Levčevega peresa.

V Ljubljani 7/2 1868.

Dragi Jurčič!

Gotovo pisano gledaš, da toliko časa niti ne odgovorim, kajti da ti mislim in celó moram odgovoriti, ménim da o tem nejsi dvomil. Zdaj uže tri dni ne pišem drugo nego odgovore zastarélim pismom. Tebi je bil odgovor spisan vže 18. dan ónega meseca, a potem ga nejsem mogel takój prepisati, ker sem kopijo hotel ohraniti, in tako se je ta stvar odvlekla do denašnjega dné. Prosim Te, oprosti mi!

Lepa hvala Ti za „desetega brata“! Prebral sem ga s pravim veselijem. Nekteri oddelki so mi vže poprej bili znani, a najboljši neznani. Treba je, da se tako delo v celoti prebere. Dr. Bleiweis je nekoliko svojega obétanija izpolnil v „Novicah“, vanje vzemši sestavek, kteri pošteno govorí o tebi in tvojem „desetem bratu“, ali kakšen je dr. Bleiweisov pristavek! Človeka je sram, da se kaj takega meju nami danes piše in tiska! Kar se dostaja mojih „netiskanih“ vrstic, ktere si v „desetem bratu“ vzel za epigraf, bile so vže nekdé v „Napreji“ natisnene, ako se ne motim. Za almanah

ne utegnem zdaj nič poslati; vendar ne branim, če Stritar izbere kake 3—4 pesmi, ali kolikor in ktere hoče, izmeju tistih, ki so v njegovih rokah; samo da boljše izbere pa da se na moje ime ne natisnó, ker protivniki bi mi precej zakričali, da se ubijam s pesmarstvom namesti slovarstva. Da se torej za moje ime podpiše M. Lipovec. Giontini si ne upa prevzeti almanaha. Ves plah je o lepoznanskih rečeh, odkar se je tako opekel z Jenkovimi pesmami, ktere jako slabo prodaja.

Vrníva se zopet k „desetemu bratu". Govoriš, da bi jaz o njem spisal kritiko. Storil bi to, ali Stritar je mnogo pripravnejši od mene takemu poslu. On je prvi slovenski estetični kritik, estetično najizobraženejši južni Slovan. V tvojem delu krasot gotovo nikdo bolje ne čuti nego on, i nikdo bi ne mogel o njih lepše pisati. Meni so take rečí zdaj vže malo preoddáljene; tudi morda bi moje negatívno grajanje več kvarilo nego koristilo, a Stritar vedno z i d a, kader kritikuje. Vesel sem, da se je v „Glasniku" zopet genol. Pa bodi si, da bi se jaz lotíl kritike. Kde bi jo mogel n a t i s n i t i? „Novice" imajo samo s v o j e namene, ter moje d o l g e kritike gotovo ne bi rade vzele, gotovo ne tako, kakor bi jaz pisal; a „Glasnik" je skopljénec. Z Janežičem je težko poslovati. Njegov strah je silno smešen in našemu slovstvu grozno kváren. „Molčímo, farji gredó!" tako slôve njegov vedni trepet. Če Štajerci naprave nov političen list, kar je skoro gotovo, v a n j bi se utegnila poslati kritika, drugi slovenski listi imajo premalo bralcev.

Tvoje dete „deseti brat" je porod ženijalnega očeta, a poleg vsega tega ima velike hibe, katerih se ti vendar nej treba plašiti, kajti še rasteš. Svetoval bi ti, da izkušaj priti, če kolikaj moreš, meju veči svét v družbah; seznani se posebno z mladimi ž e n s k a m i! Ako se malo zaljubiš, tem bolje, kajti ne bojim se, da bi se v tem morji tvoj čolnič pogreznol. Ženski svet ti je premalo znan, akopram te tudi tukaj tvoja darovitost sploh dobro vodi.

Če se ne motim, najslabše si načrtal K v a s a in M a n i c o. Kvas je neukretnež, kakor vsa naša kmetska izobražena mladina, prišedši z učilnih klopíj. Sreča, Manica in Martinek delajo zanj, da mu naklóne, česar sam nikakor nej zaslužil; nôse ga, kakor angelj Habakuka v Babilon. On je te povesti j u n a k, a vendar je meju vsemi osebami najnedelavnejši. Zaljubiti se ter na videz sentimentalno modrovati nej še dovolj. Sploh se ogíblji ostaréle, črvíve sentimentalnosti. Tudi se nekako čudno Kvas vêde z Marijanom, o katerem je vedel, da je zaljubljen v Manico. Ali o Marijanu se celó

sam Ti motiš. To nej človek brez globokega čuta, zatorej ti ne morem odobriti, da je zaspal, ko je premišljal, ali bi šel v grad na gostí ali ne. Marijan je izvrstno črtan, malo robàt, ker je bolj na telesu razvit nego duševno, i baš za tega delj krepák, zunaj in znotraj čvrst, zdrav mladenič, kateri globoko čuti, samo da ne vzdihuje, da pesnic ne dela, skalam in grmoviju ne toži Maničine trdosrčnosti, — s kratka, da nej sentimentalen mekúž, kar je Kvas preveč, toda samo na videz, kajti v resnici je skoro brez čuta. Marijan nikdar ne govorí o ljubezni, a vedno dela, kakor zaljubljenec; sama ljubosumnost mu naposled odkrije njegovo skrito strast. Tudi čvrsta Vencljeva hčí je prav po naravi pisana, samo da si jaz v mislih ne morem družiti nje drobnega obrazka k njenemu početju. Pa Manica? Stara je vže 23 let, in ne ljubi prvič. To vidimo iz tega, kako je v mrežo ona ujela Kvasa, ne Kvas nje. Pet besed o ljubezni z deklico umno izpregovoriti, pa je dovolj, da se vidi, ali je uže ljubila ali ne. Torej ti še preporočam, da na ženstvo ti je bolje paziti. Manica je toliko stara, kolikor Kvas, ki misli 2 leti ostati v gradu, potem 4 leta na Dunaju, a petega leta mu je treba, da se podoktóri, dalje zopet kakih 5 let, da se utrdi za ženítev, pa bode štel 35 let, in Manica — tudi 35! Grozna starost neomoženej ženski! Ptičke so jej odpéle, vijolice odcvelè! Jaz bi se o Kvasu nič ne hudoval, ako bi 35, celo 30 ali 27 let star popustil — kar bi on tudi gotovo storil, če ga dobro znam — Manico, staro dekle, pa bi morda vzel kako 20letno nevesto. Misliš, da ženska, če šteje vže 23 let, vsega tega na tanko ne premisli? Tvoja Manica je prestara, da bi se tako na prazno roko zaljubila, in Kvas je človek, s kterim drugi delajo, kar hoté, dokler je njemu na korist. On je velik samoprídnež, celó hinjávec, ter menda niti ne čuti globoke strasti k Manici, kajti bojim se, da je samo ljubezníčanje, a ne ljubezen ter zadovoljna ničemurnost, kar ga vléče k Manici, s katero se potlej v nje 27. letu menda samo tebi na ljubav oženi. Ta človek se mi zdi nevarna tiha voda; jaz bi nerajši imel ž njim posla, nego z dr. Kavezom. O tej priliki mi tudi povédi, čemú ga pošiljaš na Dunaj? Poprej mu je tega res bilo treba, zdaj ne več. Ali se misli ozbiljno poprijeti znanstva? Ne kaže! Morda neče iti od Martinkovega pogreba vpravo k poroki? To je hvalno, akopram njegova póstarna nevesta trepetáje čaka bračne postelje, kajti svet je greda, na kterej cvete toliko mladih, krasnih deklic, ki vse žele moža. Kvasu torej nikakor nej bilo na vseučilíšči treba čakati doktorata, kateri mu nejma nikake namere.

Vsak izobražen človek česti znanstvene naslove, kadar imajo pameten namen, a smeje se jim, ako so prazna, ničemurna oholost, kakor pri Kvasu, da se more pobahati: anch' io son dottore! — Če prav sodim, za Kvasom meniš da tečí nekoliko tebe samega; ali zopet se motiš! Ti bi nikoli ne mogel tako delati, kakor on dela. Hotel si v njem postaviti vzor pravega dijaka, mladeniča brez duševnega madeža, a nej ti šlo od rok. Iz tega vidim, da bi tudi tebe v silno zadrego spravili taki položaji, v kakoršne si del Kvasa, ali bolje bi se v njih gotovo sukal nego on. Sploh je Kvas bolj nagnen k slabosti nego dobrósti — kakor ga jaz umejem — ali ni v tem nej polnoten, tedaj nedovršen, skvážnjast značaj (lückenhaft). Celó plašljívec je, akopram ga ti črtaš premišljeno pogumnega, pa vendar se zanj sam bojiš, kajti ne sméš v gozdu samega postaviti proti Marjanu, ker dvomiš, ali ne bi podplatov pokazal, kader bi se bilo treba braniti; zategadelj si mu v zasedi skrivaj pridružil Martinka, kterega potem namesti krívdnega Kvasa zadene po nedolžnem smrtna rana. Ta krivíčna prigodba bralca nejevoljno stresne. V Kvasu je čudna zmes raznih, nedozorélih elementov. O tem značaji sem za tega delj obširneje govoril, ker je vse povesti junak a poleg tega najnápačneje črtan.

Izvrstno je popisano iz skritega hrama človeške narave izvirajoče sovraštvo meju Marijanom in desetim bratom; enako resnična je plahota sicer neustrašenega, sivega grešnika dr. Kaveza, kader ugleda Martinka, kateri ga nehote opomne starih hudodelstev. Poleg dr. Kaveza je tudi Benjamin po svoje izborna osoba. Kmetje so tako popisani, da v nekterih rečéh ne mogó biti bolje; vendar je njihovo bitje preplitvo in preveč je karikiraš. Čemú je na pr. treba reči, da glušec z metličjem „zatuli"? Ves originalen je ubogi, pošteni Martinek, ki ima obilo plemenitejši značaj od Kvasa. Da se dr. Kavezu maščuje, tega mu nikdo v zlo ne šteje, kajti zdi se, kakor da ga je Bog zločinskemu starcu poslal za šibo, ktero si je v mladosti sam splétal. Če je v njem kaj napake, je ta, da je tudi njega značaj sem ter tam preobložen in slédi tega bizáren.

Tu je opomnoti neke hibe v zlogu (kompozicii.) Mnogo obširneje, mnogo resníčneje ter z mnogo véčo ljubeznijo si črtal kmetsko življenije, ker ti je bolj znano, nego izobraženi svet, v kterem se vendar godí največ vsega, kar se dostaja glavnih osob. Menim, da si episode preobširno razpisal glavnemu dejanju na kvaro. Bilo bi mi žal za vsako kmetsko črtico, ktera bi se iz tvoje povesti uníčila; vendar bi si jaz mnogo rečí želel od tod pre-

nesenih v kako drugo knjigo. Zlasti Krjavelj bi utegnol kde drugdé pripovedovati, kako je hudíča presékal. Dalje meju kmeti preveč popisuješ edíni proletarijat. Zakaj nejsi poleg teh golih sinov postavil kake trdne kmetske hiše, v kterej moder mož in delavna žena vladata sebi in svojcem na blagost? Zdi se mi, kakor bi tvoja knjiga nehoté dokazovala, da Slovénci po Kranjskem nejmamo srednjih zemljákov nego samo graščake in take preproste ubožce, kakoršne zbiraš pri Obrščaku. To vendar nej res. Ali tvoje ljudstevce je tako žívo našarano, da je človeku vselej žal, kader Obrščak zapre krčmo. Dolef je originalna podoba, edina, ki ni čisto iz tvoje glave, kajti mojega „desetega brata“ nadaljuje, ako se ne motim; vendar je tvoj mož tak, da bi vsakemu bilo žal, ako bi mu ga bilo pogrešati, ter tako si ga po svoje zasuknol, da se ti zopet ne more očitati, da si ga pobral drugdé nego na širokej cesti človeškega življenja; samo da je tudi Dolef časi presíljen. Kader značaje črtaš, naj ti bodo vedno na umu zlate Horacijeve besede: „est modus in rebus, sunt certi denique fines queis ultra citraque rectum consistere nequit“.

V posameznosti ne sezam, vendar ne utrpím zamolčati, kako me precej od začetka povesti zaníma Peharček, četudi je njegova prikazen morda napaka; bil bi namreč moral izostati, da ne bi bralcu obujal neizpolnjene želje, videti ga tudi pri Obrščaku; ali vsaj menj bi ga ti nam bil moral pokazati, kakor si na pr. glušca z metličijem, dečka begajočega po travniku, deklico na cesti a posebno črevljarja in njegovo ženo pri dr. Kavezu. Zdi se mi, da moža še zdaj vidim, kako nabíja podplate, na trinogu sedèč. Ako še pristavim, da so mi nektere kmetske osobe, kterih si preveč obródil, malo preínoobrazne (einförmig), da si tudi meju kmeti premalo uvrstil ženskih, kterim se nekam prerad umíčeš, kakor v življenji tako v pisaniji, pa sem ti vse povedal. Posebno izvrstno Krjavljevo ljubezen bi človek rad sam gledal, če ne v tej, pa v drugej knjizi.

Zdaj imaš gotovo pravico, vprašati me: „kaka je tvoja končna sodba o meni in o desetem bratu?“

Moja sodba je ta, da si ženij, kateri si nej še našel prave mére, a najdeš jo gotovo, če ne opešaš, kar je pri nas tako rado, ter ako se potrudiš, svet in človeško srce bolje in globokéje pregledati, da ne bodo tvoje knjige več tako inoplatne (einseitig), kakor je „deseti brat“, kteri je poleg vsega tega do zdaj prvo ter največe slovensko delo te vrste. Ako neustrašen toda

pázen korakaš po začetem strmem poti, mogel bodeš osnovam dajati globokejše misli, a osobam več duše, ter vse delo postavljati pod višo moralno perspektivo. Potem piši, kar hočeš ter za posnémalce se ne brígaj. Saj te ne bodo mogli dohajati, kajti nejmajo tvojih darov, kakor Prešírna do zdaj nikdo nej došel. Izobrazi se, pa ne bodeš samo Slovencem prvi pisatelj, nego sploh velik povestnik. Še enkrat, in sicer silno ti preporočam Jeremijo Gotthelfa. Videl bodeš iz njega, da krivo učé, kteri trde, da v povesti ne sme biti edinih kmetskih ljudij. Človek je prvo, tega je Bog ustvaril, a kmeta in gospoda še le človek sam. Sploh se starih zarjavélih mislij odtresi, kolikor moreš; premišljaj, predno kaj poprimeš, ter sam sebi mnogo verjemi, ali bodi sam sebi najostrejši, najpravíčnejši sodnik. Bojím se, da so te nevedneži prelástili (zapeljali), kajti čujem, da „Sad in cvet" — bral ga ne bodem, dokler ga nè dovršíš — ima same gospodske osobe. Žali bog, da višjih krogov ne bodeš mogel nikoli tako črtati, kakor kmete, ne zato, ker bi ti ne imel sposobnosti, nego ker jezik nejma še potrebnega kolorita, izrekov itd., kar je pri črtanii tako zeló važno, kakor posebno tvoji spisi tako glasno pričajo. Nikdo ne more dajati, kdor nejma; nikdo ne more jemati tam, kder nej. Ni ti ne jemlji tam, kder nej nič, a ne dajaj drugim, česar sam nejmaš. Skrbí me, da bode „Sad in Cvet" okusnejši nemški-pokvarjenim slovenskim želodcem, a da bode pléšast in prazen takih podob, kakoršne gomezé v „desetem bratu"; ali vendar počakimo, da ga dobimo v roko.

Take so nekako moje misli. Ko bi kritiko dal natisnoti, gotovo bi vse obširneje razložil. Morda se tu ter tam jako motim; morda krivo sodim, — vse je mogoče. Želel bi, da se s Stritarjem zméniš o mojem očitanii, kadar se zopet spravita krompír péč. Čim več dokazov mi povesta, da sem se jaz motil, a ti prav delal, tem veče bode moje veselije.

O jezici bi v natisneni kritiki jaz ne imel tolike milosti s teboj, kolikoršno ti zahtevaš, baš ker možu, kakoršen si ti, treba vse povedati. Siromakom se daje milost, junaci je ne hté. Za zdaj samo toliko: imena tvojih ljudij mi nejso po godi. Kvas je prevsakdánje, Kavez preneukretno in čudno, Piškav jako okorno, Krjavelj protivno čisto slovanskemu ušesu, in v srce me je sunolo, da se pošteni Martinek zôve Spàk. To so malósti, a vendar važne. Ako Nemec o vsakej príliki tako poudarja nemstvo, koliko bolj je posebno zapadnim Slovanom treba poudarjati čisto

Slovanstvo! Jemlji svojim kmetom imena, kakoršna so ti znana izmeju naroda, ter izmeju teh izbíraj tista, ktera so lepša, bolj značajna in čisto slovanska. Taka imena prehajajo iz knjig na žive ljudí. Naša imena so najžalostnejša priča, kako zeló smo ponemčeni. Ne misli, da je vse enako, ali svojega junaka imenuješ Bingeljbongelj ali kako drugače.

Lepo mi bodi pozdravljen ter pozdravi mi tudi Stritarja, a meni oprosti, da sem te toliko časa staral z odgovorom, ter da so tega mojega pisma, ktero mi je denes za polovico pod peresom naraslo, misli tako nesistemski zverížene. Prava kopija tega pisma torej vendar ne ostane v mojih rokah, a prepisovati ga še enkrat, ne utegnem.

Veselilo me bode, če mi o priliki odgovoriš.

Zdravstvuj!

Tvoj zvesti prijatelj
Levstik.

V Ljubljani 27/2 1868.

Dragi prijatelj!

Tvoje pismo me je zeló zanimalo. Žalost me je presunola, ko sem videl, kako globoko sem te ranil, česar jaz nikakor nejsem bil namenjen. Saj ta stvar nej tako huda, kakor se tebi vidi. Denes ti ne utegnem obširno pisati, nego ob kratkem samo to:

Veseli me, da si Dolfa čisto otél. Po naklučji si je malo v rodu z mojim desetim bratom, a samo malo. To sem tudi čutil i povedal ti, rekóč, da je tak, kakoršen se more pobrati samo na širokej cesti človeškega živénja. O junakovej pasivnosti ne mislim tako, kakor Goethe i ti za njím, niti ne pritegnem, kar se tiče delovanja „pro patria“; vendar o vsem tem obširno prihodnjič, denes ne utegnem. Da so bile moje besede: „deseti brat je vendar še prvo i najbolje slovensko delo te vrste“ ironíja ali usmiljena šala, temu se resno protivím. Razloček meju novelo in romanom nej tako gotov i trdnih mej, da bi se moglo o vsacem delu na ravnost reči: to je novela, to roman. Nekteri še Goethejevega „Wertherja“ štejó meju novele; meju katere bi tudi jaz „desetega brata“ rajši vrstíl nego meju romane. A novel imamo vže mnogo, koliko je samo tvojih, da o drugih zdaj molčím. Poleg vseh hib ima tvoje delo vendar premagljivo čarobnost, kar sem čutil jaz i vsak bralcev, s katerim sem se do zdaj še menil o tej reči. Saj sem ti rekel, da moja razdírava kritika več kvarí nego koristi. Posebno sem grešil, da

sem ti slabote preveč grajal, a lepote premalo povzdignol. Posebno še poudarjam, kar sem ti vže dejál, da izkušaj dati svojim značajem več dušne globočave a dogodbam več moralnega stojála. To je glavno! Žal mi je tudi, da sem ti otróval veselje do „Cveta i Sadú". Iz glave si izbij te misli, ter moški delaj! Tudi tega ne verúj, da je záte uže vse izgubljeno. Širokost i skrivnost človeškega živénja ti naj je po vsem znana. Ne pozabi važnih besed: „muth verloren, alles verloren." Vsemu tvojemu pismu obširneje odgovorim prihodnjič, kakor sem uže rekel.

LISTEK.

Namestu predgovora.

Prva kultura, ki je hodila po naših krajih, je posula našo zemljo z jantarovimi jagodami.

Prva naša beseda, ki je natisnjena, slove: Pravda.

V Istri so svoj čas tenkosluhi ljudje ločili zvonove po petju: kateri so peli ubrano, so bili vliti v Ljubljani.

Na to troje mislim rad. **Oton Župančič.**

Alojzij Gradnik: Padajoče zvezde. V Ljubljani 1916. Izdala in založila „Omladina". 100 str. Vez. K 3·50.

Poldrugo desetletje nekako priobčuje Gradnik svoje pesmi po slovenskih listih. Tih, rekel bi skoraj: najtišji naš poet. Menda bo to eden vzrokov, da je ostala — vsaj jaz imam ta vtis — njegova zamišljena pesem ves čas kakor neopažena. Ali ga je kedaj kak slovstvenik omenil? Lažja imena so plavala na površju. Gradnik pa je hodil ves čas svoja samotna pota, iščoč novih lepot in novega izražanja, dočim so drugi hrupeli po davno izvoženih cestah in bili češčeni. Sedaj še-le se je odločil ter stopil pred javnost z zbirko „Padajoče zvezde".

Med Življenje in Smrt jih je uklenil, te svoje padajoče zvezde; in v središče je postavil svoje mladosti bogastvo in hotenje. (Primeri uvodno pesem). Ali ni to kompozicijski način, soroden tistemu, ki nam ga odkriva Žigon v Prešernovem delu? In jedro, ki ga oklepata lupini: Življenje in Smrt? Ljubezen.

Ljubezen do ženske — to je začetek vsakega poeta; ljubezen do matere — začetek vsakega človeka. Gradnik se je polagoma osvobodil omejene animalnosti, v kateri imata svoje korenine i ta i ona, in ki ostane neosvobojenim dušam večno goreč inferno. Njegova ljubezen se je poduševila in razširila, objela ljudi in kraje, narod in domovino. In v nji, bolezni-bolečini, čuti svoj etični vzgòn:

— kadar so najhuje
bolesti, ko telo nam kloni niže,
takrat se k Bogu duša povzdiguje
kot bel oblak, in mu je bliže, bliže . . . (Str. 17)

Tudi slast bolečine, ki je slabiču tako nevarna vaba k samozaljubljenosti in celó samoskrunstvu, je prelil v dobrino žrtve:

Izsrkaj me! Ko kaplja v roži zgine
in dá ji novo rast, za tvojo slast
zgubé se v tebi moje bolečine. (Str. 20)

In zopet:

Spojila v eno sva se v bolečinah,
ki nihče jih ne vidi. Dva vodnjaka
oddaljena vrh zemlje sva. V globinah
pa se le eden v drugega pretaka. (Str. 29)

Tako so ljubili mistiki Boga. Taka erotična nota je v našem slovstvu nekaj novega. Nekaj ženskega mogoče? Ali romanskega? Ni čuda, da je baš Gradnik napisal delikatna „Pisma“, zasanjano plakanje, hrepenenje in ekstatično strast ženskega srca. Ravno ker se gibljejo ob zabrisanih mejah, je Gradnikove pesmi težko prav pretehtati. Ker so nekatere tako eterične, sam soj in zvok. Ta, oni bi utegnil izustiti ob Gradnikovi nežni erotiki prezirno besedo: sentimentalno petošolstvo; a bo dokazal samo, kako vnanje gleda sam. Tudi beseda estetstvo bo udarila; a ne bo pogodila pravega, zakaj golega igranja v teh pesmih kljub veliki estetični erudiciji, ki jo razodevajo, ni. Tu naj tudi poudarim dejstvo, da je to doslej skoraj edina resno umetniška knjiga slovenska, v katero je dihala naša grozna doba.

V vsakem izmed šestih oddelkov te zbirke se blesti nekaj pesmi še v posebni lepoti. Meni osebno so najljubši motivi iz Istre, ljubši od motivov iz Brd, ki jih tudi ne podcenjujem. To so vam fini pokrajinski izrezki, često z narodno ali socijalno osenjeno mislijo.

Raztresene šume, potem le pogorje
kamnito in pušče. V vaseh gole koče,
vsa zemlja kot da od pomanjkanja joče.
V daljavi zlatí pa se mesto in morje. (Str. 58)

Koliko raznolikosti je obseglo oko! In vse zajeto v dragocen, svetál okvir: V daljavi zlatí pa se mesto in morje. Dočim je stih: „Te dlani, bele bolj kot beli prti“ (str. 14) enostavno lep, med drugimi lepimi posebno lep, bel verz, je zgoraj navedeni po svojem mestu dobil naravnost silno intenziteto in sijaj — zlat verz! In druga kitica te istrske elegije — to je škripanje z zobmi! Izmed najljubših mi naj omenim še čudovito ubrano „Trudna pot“.

Kdor hočeš videti Gradnikovo mojstrsko intimno umetnost, glej njegovo „Zimo“ (str. 47).

Vsa v beli je svetlobi naša soba.
Ob oknu gledamo na vas. Od nas
nikdo ne govori. A vsak obraz
obraza išče. V srcu je tesnoba.

Ali ni, kakor bi gledal sivo-ubran Carrièreov intérieur, kjer je med ljudmi tudi to iskanje od obraza do obraza? Čim bolj se vmišljam v to kitico, tem bolj se mi vsiljuje domneva, da jo je navdihnil Carrière, slika in ne realna naša soba, in vendar je kot estetični doživljaj vsa polna resničnosti.

Sneg zunaj pada. Dež metuljev belih pada
na polje in na strehe in na gozd.

To so najtišji verzi v naši poeziji. Z enakomernim ritmom in ponavljanjem besede pada je pričarana monotonost in razsežna tišina zimske pokrajine. Kar naenkrat v ta mir nekal zaštrli:

Ni gozd. Je tisoč golih črnih rok
vpijočih proti nebu: Bog, o bog,
kje si pomlad, kje si mladost, mladost!

Resen patos, ki se pa nikjer ne prenapne, gorko sočutje preveva zadnji oddelek z naslovom „1915—1916". Vse ni splavalo še v tako popoln, čist ritem, kot zveni v gorenjih primerih. „Trije vrani", ki s prvimi, kakor narodu iz ust vzetimi vrsticami obeta krepak vojaški marš, da bi ga morali biti naši fantje veseli, se v tonu hitro prekucne in je kljub uspelim posameznostim neenotna.

Gradnik je pesnik visokih umetniških kvalitet in velike discipline v izrazu: ne morem reči, da je kje samo beseda odveč. Še epiteta „temne mračne sile" (str. 40) bi se mu pomišljal oponašati.

Zanimiva je Gradnikova ritmika, posebna in svoja; ko sem mu izrekel slutnjo, da kaže na italijanski vpliv, mi je pesnik pritrdil s pristavkom, da je njegova mati rojena Italijanka. Torej bi nam bilo rodilo fino Gradnikovo umetnost ugodno mešanje krvi, kakor nam je vznikla velika Prešernova umetnost iz križanja duha.

Jezik Gradnikov je izbran, plemenito umerjen, po naglasu nam včasih tuj; rime so našemu ušesu večkrat neskladne. Gradnik rima: objémi — tèmi, môči — razlóči, igràt — trát, sežgál — odgnàl, zapuščêna — strupéna, lése — prenêse. Danes, mislim, smo v teoriji in praksi slovenskega jezika tako daleč, da bi morali srborito kapricijoznost prve dobe takozvane moderne primerno soditi in je ne posnemati.

V tej umetnosti je nekaj aristokratskega, in ne zdi se mi za umevanje Gradnikove psihe brez pomena izzivajoči sonet „Riva degli Schiavoni" (str. 48): kakor bi bral dopis nepriznanega žlahtniča, ki prilaga pravdi za grb svoj rodovnik s ponosnim podpisom — Gradenigo! Slovenska kritika mu mora sedaj pravdo rešiti;

Oton Župančič.

Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1917. (V Celovcu, 1916). 8⁰ 144 str.

Par desetletij je že, odkar nas je Stritar navadil, da zremo — z večjimi in manjšimi pomisleki — v Mohorjevi družbi dokaz naše kulture in da nam je število njenih članov nekako merilo za kulturno višino, ki so jo dosegle široke mase našega naroda. Ne da se tajiti, da je število Mohorjanov res eden najbolj jasnih dokazov, da naš narod kulturne potrebe občuti in da se pri nas marsikaj stori, da se tem potrebam zadosti. Odborniki, pisatelji in udje tvorijo veliko slovensko

družino, ki si skuša vzajemno pomagati. Kako se to delo vrši, vidimo najbolj jasno iz vsakoletnega družbinega koledarja, ki prinaša račun o tem delu in proračune za bodočnost.

Menda še ni bilo leta, v katerem bi človek, ki se zanima za delovanje družbe, vzel njen koledar s takim pričakovanjem in zanimanjem v roke, kakor letos. V težkih časih žive „Mohorjani": mnogim je sovražnik zasedel dom in jih odpeljal v sužnost, drugi životarijo bogvekod brez pravega „doma", zveze med domačim in prekmorskim slovenskim svetom so pretrgane ali vsaj zelo otežkočene, druge, ki so doma, pa muči tisočera žalost in bridka negotovost, kako bo z nami v bodočnosti. Bali smo se, da bo število Mohorjanov nazadovalo. Letošnji koledar nam prežene vsaj to skrb: število Mohorjanov je poskočilo za 3831, tako da je družba v letu 1916 dosegla 2122 dosmrtnih in 76.023 letnih udov. Izgubo v goriški nadškofiji (— 2380) in v Ameriki (— 891) je bogato nadomestil prirastek v centralnih in vzhodnih okrajih.

Brez vseh sledov pa vojna vendar ni šla mimo družbe. Namestu običajnih šestih knjig so dobili udje letos samo po pet knjig, drugo leto dobe celo samo po štiri. Na vojno so odšli najprej stavci in za njimi so šle še svinčene črke v kovinsko centralo. Zato tudi blago, ki ga prinaša koledar, ni tako raznovrstno kakor drugekrati. Kar ima pesmi, niso nič boljše, pa tudi ne slabše nego druga leta, koledarsko blago, ki ga človek udano prenaša, ker je neizogibno, kakor poletna vročina in zimski mraz. Lovrenčiča „Hudič in nepošten oštir" bi bila lepa epska snov, toda kar beremo tukaj, je primitiven, potoglav koncept. Bolj tuja nego njegova osebna zaverovanost je tega poeta preverila, da je stilistična neobtesanost in neritmično jecljanje že poezija ali celo njegova posebna individualna nota. Pustimo to nedolžno veselje njemu in — drugim! Milčinskega „Mutasti birič" zbudi zanimanje s svojim nenavadnim naslovom in ga vzdrži do konca s svojim domačim, lahkotnim pripovedovanjem, ki kaže vseskozi bistro opazovanje in dosleden, nevzdržno se razvijajoč razvoj dejanja. Pisatelju s takimi vrlinami, takemu pristnemu, zdravemu realistu se prav nič ne poda medla simbolika, ki je skrita v naslovu in ki se naj pojasni v zadnjih odstavkih III. poglavja (str. 24). „Slednjič so vsi glasovi o zagonetnem zločinu umolknili. Umolknil pa ni mutasti birič. Čim bolj je molčal svet, tem bolj je kričal mutasti birič in terjal svojo pravdo . . ." Ne vem, koliko Mohorjanov bo takoj razumelo, kdo je prav za prav ta „mutasti birič". Ali Milčinski res misli, da je dovolj, če jim par stavkov prej nastavi besedico „vest", toda v drugem pomenu? Pri nas ni take automatične relacije med „mutastim biričem" in „vestjo", kakor je bila n. pr. pri Grkih, če jim je kdo omenil „Erinije". Zato tudi ob zadnjem stavku: „Mutasti birič je končal svojo pravdo" še ne bo vsak Mohorjan vedel, kdo je bil ta „mutasti birič". Zdi se mi, da je Milčinskega zapeljala v to nerodno simboliko težnja, da bi za Mohorjane pisal prav po mohorjansko. Težišče zanimanja, ki bi moralo biti osredotočeno na dosledni razvoj dejanja, je po sili obrnjeno na ta postranski tehnični element in na zadnje niti ne najde popolnega odgovora. Mari bi bil kratko govoril o „vesti", pa bi bila stvarca mnogo bolj enotna, učinkovita, res umetniška.

Največ prostora pa zavzema v koledarju članek „Svetovna vojska", v katerem opisuje dr. V. Šarabon pregledno in poljudno velikanske dogodke te dobe. Članek „Torpedo" je zopet dokaz, kako malo pazi odbor na pravilno slovenščino v svojih knjigah. J. Zupanca članek: „Zakaj pešajo nekateri obnovljeni vinogradi?" skrbi za gospodarski pouk Mohorjanov.

V imeniku si je pomagala družba na ta način, da je priobčila pri posameznih krajih samo nove ude, le v naši dijaspori vse, tudi stare. Mogoče se bo dal konflikt med željami udov, ki se radi vidijo natisnjene, in med neprimerno visokimi izdatki za stavek in tisk v bodoče izravnati na ta način, da bi se vsako leto natisnili vsi člani dijaspore, kar ne sme nikdar izostati, in ene izmed štirih škofij, ki imajo največ udov, tako da bi vsaj vsako četrto leto našel vsak ud tudi svoje ime.

Posebno pozornost zasluži v koledarju „Glasnik Družbe sv. Mohorja" (str. 111—112). V njem je priobčen „Račun za leto 1915", proračun (literarni) za 1917 in par izjav (odborovih ali čegavih?), v katerih izvemo par stvari iz družbinega programa in o njenem delu. Račun kaže v letu 1915 primanjkljaja 19.994 K 10 v, kar pa ne sme nikogar ustrašiti. Prejšnja leta je stala za običajno vsoto, ki je izkazovala običajni primanjkljaj, vsaj še opomba, da ga je pokrila tiskarna iz svojega premoženja, zadnja leta ne doživimo več te tolažbe. Ali mogoče pokriva ta primanjkljaj odbor iz lastnega žepa? Ne! — ampak šalo na stran! Povejmo, kar je vendar enkrat treba povedati: tak-le račun, kakor nam ga servira (kdo neki?) letos, je bilancijski hokus pokus, naiven do smešnosti. Družba sv. Mohorja ima lastno tiskarno in lastno knjigoveznico. Obe ti podjetji sta njena last, toda v tem računu figurirata samo s postavkami, ki so njuni dohodki (toda ne vsi!) in družbini izdatki. Tiskarna, ki je ob enem založnik, pa lahko s preprosto bilancijsko manipulacijo dokaže, da ima pri kakem svojem „artiklu" izgubo. Samo en značilen primer za karakteristiko tega „računa". Med „dohodki" iščemo zaman postavke, v kateri bi bili priobčeni (ali vsaj skriti) prejemki za inserate. Ti inserati so priobčeni v družbinem koledarju, zato spadajo pač menda vendar le med dohodke družbe, zaračunani pa so bogvekje, menda samo pri izdatkih za tiskarno ali kaj? Qui capere potest, capiat! Sploh je ves ta račun poln ugank in zagonetnosti. Od družbe pričakujemo podrobnega, jasnega in celotnega računa, o vseh njenih podjetjih, ne mogoče, ker ji ne zaupamo, ampak ker s takimi primitivnimi računi leto za letom draži našo radovednost. Tak račun je družba dolžna svojemu imenu, ne samo zato, ker upravlja leta in leta poverjene ji stotisoče, ampak tudi zato, ker se sedaj že skoro po vsem Slovenskem tudi kmetje uče knjigovodstva in znajo sestavljati in brati račune. Drugi pa vsaj vedo, kaj pomeni „primanjkljaj" — in lahko bi se našla kaka boječa duša, ki bi se zbala zaupati svoje kronice podjetju, ki ima leto za letom par tisoč primanjkljaja, ali pa se začudeno vprašala, odkod primanjkljaj in kako družba vkljub temu še vedno živi.

Družbin „Glasnik" piše: „po častnem koncu te svetovne žaloigre bodo drugi časi tudi za Družbo sv. Mohorja, ko si bomo iskali za nove razmere novih potov in novih sredstev." Nekoliko niže pa odgovarja nekomu, ki želi od družbe več gospodarskega pouka: „— v vseh teh strokah potrebujemo primernih rokopisov in jih naročujemo, pa nam menda nekoliko manjka spretnih strokovnjakov. Že pride sem pa tja kak rokopis, ali Družba sv. Mohorja potrebuje spisov, ki morajo biti znanstveno pravilni in poljudni ob enem. In to je težko zadeti. Vendar pričakujemo, da se bodo učitelji naših strokovnih šol odzvali narodovi potrebi in da nam prirede, česar potrebujemo."

Zgoraj smo imeli bilancijskega, tukaj pa imamo književni hokus pokus. Da morajo biti spisi, namenjeni Mohorjanom 1. znanstveno pravilni in 2. poljudni, to je živa resnica, ki pa jo baš družba vse prerada pozabi. Da nam za one stroke, ki jih „Glasnik" navaja (poljedeljstvo, gozdarstvo, viničarstvo, vrtnarstvo, trgovina, obrt) manjka spretnih strokovnjakov, to pa kratkomalo ni res. Vsaj eden tak stro-

kovnjak mora — očividno! — sedeti celo v odboru družbe, ki je ocenil znanstveno pravilnost poslanih rokopisov, ki jih omenja „Glasnik“, da niso ustrezali. Da namreč ni v odboru nikogar, ki bi znal ocenjevati poljudnost spisov, za to nam poda družba točno vsako leto vsaj en dokaz. Čemu slepe miši loviti? Vi pravite, da pričakujete, da se bodo učitelji naših strokovnih šol „odzvali narodovi potrebi“ — in ste s tem pokazali svoje pravo lice. Družba mora vedeti in paziti na to, kaj so narodove potrebe, ker lahko kaj stori in mora storiti. Družba mora osebno pozvati strokovnjake, da ji napišejo to ali ono knjigo. Družba mora imeti svoj književni program za par let naprej — v resnici pa živi kakor berač od danes na jutri in mora na vrat na nos dati posloveniti kakega Ligvorijana, da izpolni obljubo, ki jo je svojim članom že dala. Družba je naš največji založnik, toda svoj posel, za katerega je vsemu narodu odgovorna, opravlja z neko budistično vzvišenostjo in naravnost polževsko podjetnostjo. Brez vsake inicijative čaka, gluha in slepa za naše kulturno življenje, kaj ji slučaj prinese. Naše potrebe pa so tako velike, da se ne smemo prepustiti glupemu slučaju, ampak moramo naše kulturno življenje uravnati s premišljeno politiko.

Po vojni hoče družba za nove razmere iskati „novih potov in novih sredstev“. Dobro! Ampak, najprej bo treba novih potov in šele potem bodo prišla nova sredstva. Na nova pota pa pri družbi očividno nihče ne misli. Molitvenik sicer za prihodnje leto izostane, toda „Glasnik“ piše, da je ta „knjiga ljudem najbolj dobrodošla“, zato pa začne izhajati „življenje svetnikov božjih“, ki bo izhajalo celih dvanajst let in ki ga, kakor piše družbin „Glasnik“, „preprosto ljudstvo“ baje že „nestrpno“. pričakuje. Vse to je napisal človek, ki preprostega ljudstva prav nič ne pozna, ki ne pozna njegove sodbe o Mohorjevih knjigah, niti njih usode, in ki s takimi besedami vara sebe, autorje in poverjenike. In vendar je našel med poslanimi dopisi stavek, ki bi mu lahko odprl oči, če bi se nad njim nekoliko razmislil. Pa je kratkomalo prezrl očitanje: „Člani Družbe včasih očitajo, da so stare knjige bile boljše“ . . . To očitanje se splošno čuje in če človek pazno posluša, se mu tudi pokaže bistvo tega razločka in pravi vzrok nezadovoljnosti članov. Ljudi odbija vsiljivo poučni, pridigarski ton, ki je značilen za večino Mohorjevih publikacij. Vzemimo garnituro Mohorjevih knjig v roke, pa imamo za zadnja leta značilno sliko: 1. molitvenik, najčistejši tip te vrste; 2. kaka druga pobožna knjiga; 3. gospodarski nauki iz te ali one panoge; 4. beletrija „Mohorjevega“ tipa, to se pravi z neizogibno, odkrito in vsiljivo tendenco, skratka: sami nauki, same pridige, samo dociranje ali „preceptivanje“, kakor pravi moja mati. Razlika je samo v intenziteti; zdaj se usuje na Mohorjana kar cela ploha, zdaj zopet rosi na rahlo iz nedolžne meglice, ki je obljubljala lepo vreme.

To je začelo ljudem presedati. Disgustiral jih je vsiljivi ton Mohorjevih pisateljev, ki ne znajo ljudem drugače govoriti ko s prižnice. Ti naivni pisatelji mislijo, da jih bodo ljudje ravno tako potrpežljivo poslušali, kakor v cerkvi. Ta pisateljski ton je postal za Mohorjevo družbo tako značilen in naravnost sugestiven, da je letos celo Milčinski zašel v njegov stil. Saj pa ni nobeno čudo! Odbor je prepričan, da je ta ton za družbine publikacije potreben, edino dopusten; ta ton je odboru tako važen, tako ga kultivira, da niti ne gleda na to, ali je pristen ali potvorjen. Odboru je dovolj, da ga čuje; potem sprejme in priobči tudi delo razvpitega „liberalca“, samo če imitira mohorjanski ton. Pravi „mohorjanski“ pisatelj ne zna in ne more pripovedovati, on zna samo pridigati. Klasičen primer, ki imenitno ilustrira razliko med nekdanjimi in sedanjimi knjigami, smo dobili baš

v zadnjem času. Nekdaj je Erjavec za Mohorjane opisal domače in tuje živali, ki so jih ljudje z užitkom brali in jih še danes hranijo in bero. Družbin današnji „Erjavec" — o Bože moj! — piše „obraze iz narave", pa kar na prvi strani z razprtim tiskom tišči v oči in kriči na ušesa: „Tukaj je čudovita roka Stvarnikova, tu se kažeta božja vsegamogočnost in dobrota." — „Že spet pridiga, seveda!" bodo rekli ali si mislili Mohorjani. Nekaterim ljudem pač ni mogoče pomagati. Pridiga je lepa reč, potrebna reč, ampak na svojem mestu in ob svojem času mora biti. Kjer vedno dežuje, ne more nič rasti. Če boste ljudem kaj zanimivega pripovedovali, se jim boste prikupili in morda se bodo ravnali po Vaših besedah tedaj, kadar jim boste kaj pridigali. Vsaj poslušali Vas bodo. Privoščite našim ljudem vendar enkrat nekaj nekaljenega epičnega veselja Naš narod namreč ...

Toda čemu še dalje, mogoče celo pozitivne predloge? Ne, takšne stvari obravnava človek z ljudmi, ki imajo smisla zanje. Tukaj je dovolj, da se pokaže vsa zastarela naivnost družbinega dela in programa. Če se ne bodo odprle oči odboru, se bodo pa članom. *Dr. Jož. A. Glonar.*

Mortuos plango: Slanc, Levec, Hubad. Smrt ima bogato žetev: na bojnih poljanah padajo mlajši, v zaledju umirajo starejši, a ostali stojimo ob njih grobeh kakor Jeremija ob razvalinah Jeruzalema ...

Osebno sem se seznanil s Slancem pred nekaj leti, ko se je udeležil mojega predavanja v Novem mestu, dasi si sicer nisva bila neznana. Šifra S—c v „Slovenskem Narodu" leta 1875—1878 je vzbudila mojo posebno pozornost. Ti duhoviti članki in podlistki, prepleteni s citati iz nemške literature, so obdelovali pereče vprašanje slovenske narodnosti na široki podlagi gospodarskega in družabnega dela v smislu kulture in humanitete. Občudoval sem njih premišljenost, resnost prepričevalnost. Prišel sem na to, da so Slančevi, in pokazal današnji javnosti njih pomen, kakor je to storil pred menoj v drugi zvezi dr. Prijatelj. Slanc se mi je zahvalil, da je izvedel današnji rod o delu njegove mladosti, in me prosil, naj sporočim zahvalo tudi Prijatelju, kar izpolnujem sedaj javno.

Slanc je bil rojen publicist in žurnalist, bodisi v službi dnevnih potreb in zahtev, bodisi pri razpravljanju načelnih vprašanj. Živahen, prekipevajoč, v poznejših spisih neuglajen in neurejen, vedno pa prepričan pristaš napredka. Star po letih, a mlad po duhu je z duševno in gmotno podporo spremljal kulturna in socialna stremljenja svoje dobe. Zlasti je v svoji „Zadrugi" navdušeno zagovarjal zadružništvo. Šel je od nas prezgodaj, nepričakovano, simpatičen kot človek, znamenit kot publicist — eden izmed onih, ki so orali ledino na polju narodne svobode.

In Levec?

Z njegovim imenom je združena najlepša doba mlade slovenske literature, razvijajoče se pod njegovim vodstvom v duhu onih sporočil, kakor jih predstavljata pri nas Prešeren in Levstik. Izhajajoč iz Stritarjeve šole, je bil Levec kritik, estet, velik v odkrivanju in pridobivanju umetniških osebnosti in vrednot. Prvo desetletje „Ljubljanskega zvona" pomenja razdobje v zgodovini slovenskega slovstva, noseč znak njegove osebnosti, katera je spajala slovstveno teorijo z umetniško prakso. Zvonov „Slovenski glasnik" je skoro neizčrpen vir o vsem, kar se tiče naše literature in kulture sploh. A kot literarni zgodovinar s svojimi plastičnimi in simpatičnimi monografijami o naših klasikih, ki nam ob njih čitanju postaja toplo ob srcu, išče Levec svojega para.

A Levec ni bil samo slovstveni kritik in zgodovinar, urednik in jezikoslovec, marveč je bil po svojih družabnih zvezah posvečen tudi v naše politično življenje. Ne samo za slovstvo, v enaki meri je bil za slovensko politiko bogata zakladnica, iz katere smo zajemali vsi, ki smo bili potrebni pouka. Tudi meni ni odrekel svoje vešče pomoči, nasprotno je z zanimanjem spremljal „Naše zapiske", ko so po enoletnem preklnjenju zopet začeli izhajati v izpremenjeni obliki, in mi v političnem oziru zaupal več, nego more biti namenjeno današnji javnosti.

In sedaj je zapustil, osivel v plodnem delu, to zemeljsko življenje, ki mu je bilo v marsičem prava „dolina solz" — kulturni delavec, čigar spomin ostane svetál.

Šolnik Hubad je umrl nepričakovano za nas, ker smo ga sodili po njegovi krepki zunanjosti. Njegovo delovanje je bilo glavno šolskega značaja, v tem pravcu se je sukalo tudi njegovo literarno prizadevanje, ki ima v prvi vrsti didaktičen pomen.

Bil je slovenski nadzornik in takemu velja moje slovó. Njegov prednik, Slovenec po rodu, a ne več po mišljenju, je imel pomisleke, ali morem postati na svoji rodni grudi stalno nameščen, ker sem gojenec češkega vseučilišča ... Hubad je bil naš človek, ki je čutil z nami. Zato se je zanimal za nas ne le v stanovskem oziru, ampak je tudi spremljal naše literarno delo, vzpodbujajoč nas, kjer se mu je zdelo umestno, kar vem iz lastne izkušnje. Slovensko šolstvo in učiteljstvo žaluje za prerano umrlim kakor za svojcem. *Dr. Dragotin Lončar.*

Jurčičev „Deseti brat" v prvotnem načrtu. Lani je minilo petdeset let, kar je izšel Jurčičev „Deseti brat" v prvem natisku. Med Jurčičevo zapuščino, ki jo je izročil pokojni Levec mestnemu arhivu ljubljanskemu, sem našel poleg drugega tudi „črtež" za ta roman, pisan v beležnico (navadni notes) s svinčnikom (samo točki 21. in 22. ter zadnji stavek točke 16. s črnilom), ki ga objavljam v neizpremenjenem prepisu. Kar je Jurčič sam prečrtal, sem del v oglate, svojih par dostavkov v okrogle oklepaje. Ta načrt je nastal gotovo pred 15. novembrom 1864. leta, kakor sklepam po nekem poznejšem datiranem zapisku Jurčičevem v isti beležnici. Vsekakor ni izpred leta 1863., ko je objavil Levstik svoj fragment „Deseti brat", ki je vzbudil Jurčiču po njegovem lastnem zatrdilu zanimanje za to snov. Precejšnja nedodelanost osnutka, omahovanje glede dejanja, neodločnost v osebah in imenih nam odpira zanimiv vpogled v duševno delovanje mladega Jurčiča, dvajsetletnega gimnazijca, ki je v naslednjih dveh letih na Dunaju ta svoj načrt izvršil, ter dal Slovencem „pravo narodno knjigo", da govorim z Levčevimi besedami.

Črtež.

3. Deseti brat pride v grad Piškotov do hčere čevljarja, hišnega oskrbnika. Značaj čevljarjev in žene. Zgodovina gradu in njegovega lastnika starega odljudnega moža, ki se malo peča za sina. Sin hud na desetega brata. Ga spodi. Deseti br. hud.

4. Spak gre proti vasi poje. Pride mimo Matjaža, kamnoseka, ki na solncu samoten kamenje kleplje. [Značaj.] Pesem. Zmirom ženim druge sam sebe pa ne morem. Oba gresta groše zapit, ki jih ima Spak, v krčmi najdeta Dolfa. Ta Spaku pove o novem učeniku. Krčmar Bobek. Deseti brat popustl družbo tolaživši Matjaža, ki se jezi na grajščaka, branečega mu rake in ribe loviti, in gre v [samo].

5. ponižno kočo kjer je stara starikava baba Mikčevka tujka. Njen vnuk ljubi čevljarjevo hči. Mlad lep človek, (kar) goreč, hodi delat na grad. Prinese mu pošto? od nje. Stari babici pak pripoveduje, kako je na gradu. Obljubi jej pripeljati Kvasa.

6. Kvas se je bil privadil na gradu. Splošne črte o značajih posebno o gospodarju — miticus, — vedno dobiti in pridelati želján. Sprehod na staro razvalino na grad s gospico Mánico in Katrico z dr. Brusom. Posledn(ja) dva zad. Kv. in M. se zmenita marsikaj. Pokaže M. lepe ideje o domovini in njeni zgodovini. Pripoje lepo balado Tine mimo. O narodnem kr. (krasnem?) pesništvu sploh. Kv. navdušen za njo.

7. Ribji lov. Matjaž med ribiči. Piškot s puško spremlja M. (Manico), ki pa govori prijazneje s Kvasom ko ž njim. Pogovor poslednjega s Tinetom, ki mu pove da je gotovo Pišk. ženin Maničin. Neka otožnost ga prevzame. Ni vesel celo lov. [Mani(ca) se zvrne]. Piškot se hoče izkazati skoči iz čolna v čoln pa pade v vodo, [zagazi] odplava, ter stopivši zabrede v blato globoko, do ust. Na krik mu pomaga prvi Kvas. Ta se mu mrzlo zahvali. Vidivši to Manica se jej zdi ne prav, ona mu zahvali v njegovem imenu (koj?). To pa njega ravno razkači. Boj notranji...

8. Domu gredočega [ga] sreča sreča Spak. Ta mu pove: ne skrbi nič imel jo boš. Piškot bo ....

— — — — —

9. Tisti večer pojedina v gradu. Piškot gre domu. Mimo cerkvice tam vidi bel strah. Pade v omedlevico: To je vzrok, da ne pride več v grad.

[10. Sneg je bil zapal. Lesičji lov. Povabi ga grajščak, ki se je čudil da P. ni več in ki je vendar le želel, da bi M. vzel.]

10. Drugi dan Kv. na lov v vas. Janeza dobi. Govori z babo. Njena povest. Domu grede vidi od daleč da grajski pastir žene živino z vode, ter da Mánica in Piškot sprehajata se mimo vode. Bik zdivja in letí proti njima. Piškot se skrije za lipo in kliče gospico za seboj, toda ta se v strahu spotakne, pade, bik za petami puha in meče sneg v zrak — smrtna nevarnost, zdajci pokne puška Kvasova in reši Manico smrti. — Glej 11.

12. Večerna zabava v gradu. Družba, zdravnik, fajmošter [etc,] Brus, etc hvalijo pogumno delovanje Kvasovo. Dvomljivo mrzlo vedenje tega. Piškot pravi, da je bilo vsakemu dolžnost storiti to. — —

Deklici sestri gresti spat. Skupaj v eni sobi. Nežni razgovor Manica razodene sestri svoje skrivnosti. Ta jo svari.

11. Sprehod na led. „Ljubim te". Deklica ne reče nič, gleda v stran, potem pak, Ljubim.

Tudi pove da je Janez vzel ljubico. Učinek: Pač jima bode dobro šlo.

13. Gospici zaspiti sladko. Kar jih po noči pesem zbudi. [Piškot.] Študent poje na vrtu, krik, tepež. Manica zavpije, posluša a vse tiho in tiho po temi. Hoče se iztrgati, sestra je ne pusti. Pošlje deklo ta pregleda vse, najde kri in [študentov] učenikov [e žepne bukvice] dnevnik. Manica ga skrije.

14.) [Dnevnik bere]. Drugi dan učenik resen, žalosten. Vse pusto in tiho. Pride dr. Kvas in zdravnik [odpeljejo učenika] povedo da je Piškot ranjen, pa da ne pove kdo ga je, dasiravno ga ve on in ga vsi sluté.

15. Lesičji lov spomladi. P. razžali učenika, postavivši ga na zadnjo stajo, sebe na najboljo. Puška poči P. se zvrne v graben, ...

— — — — —

16. Brus da Kvasa prijeti zapreti. Izpraševanje. Sodba. Kaže se naposled da ję Kv. res kriv. Obsojen. Priče za Kvasovo dobro življenje. — —

17. [Deseti brat izgine]. Spak pri starem P. brat njegov mlaji. Čez [osem] pet let. Maščevanje — — — Stari P. umrl zapustil premoženje ubogim in cesarju.

[18.] Katrica omožena. Grajščak ima zeta Brusa, sinovje odrasli, Manica samica otožna.

19. Nekega večera gre Janez spati. Nekdo potrka gre odpreti in noter pride postaren razmršen človek, suh, Kvas, govorjenje o gradu. Drugi dan zboli umrje zapove dati prstan z roke Manici Tam leži pokopan pod lipo perje šumi čudovito pesem nad grobom in počiva v ladni zemlji.

18. V ljubljanskem gradu jetnik se oprosti. Na mahu v mrvi spi pri kačalı. V temi dalje, dalje.

14—15. Med. Puškar gluhi Mahajec v koči. Pride k njem deseti brat po puško.

20. Ker ga je bil brat Piškot ogoljufal za premoženje, bil je Spak hud nanj Maščevanje nad sinom, da ne bi imel premoženja na kom pustiti. Prisega da hoče ubožen ostati in bratu povrniti.

21. V sredi gre — Zdravnik Stikavt s svojo hčerjo pride na grad hčer praktična prozaična zaljubi se v Kvasa rada ž njim govori in o njem, včasih vzdihne.

22. Deseti brat dobo pri sodbi Kvasa ter mu pošepeta na uho, naj bode brez skrbi vse bode on dobro naredil. Res mu v temnici ljublj. — (Tu vrinjeno med vrstice:) Strah v beli obleki .... — meče pile da bi se rešil, pa je nesrečen in [pride sam v luknjo] ga ustrelé .. Zadnje besede — — Jaz sem ga jaz, on ga ni͡ubil.

Deseti brat je med lovom ranjen in bolán leži v Mahajčevi koči. Pride k njem [stara] zdravnik Stikavt in vidi se da ima Spak dosti denarja. Poprašuje kako je s Kvasom in prosi da bi skoraj ozdravel toliko da bi šel k Pıškavu.

Popravek. V decembrski številki lanskega „Lj. Zvona“ na str. 572 objavljena „Še nenatisnjena Prešernova pesem“ je prepis iz Prešernove prigodnice „Janezu N. Hradeckemu na njegovega mestnega županstva petindvajsetletnice dan“ in sicer po Jurčič-Stritarjevi izdaji Prešernovih „Pesmi“ l. 1866 (str. 228, v Alešovčevem ponatisu str. 224); torej so verzi že znani in podpis ni Prešernov. — Enako je o „Prešernovem servisu“ poročal Jos. Lendovšek v „Lj. Zvonu“ že l. 1889 str. 638: „Nekaj iz ostaline Prešernove“, toda notica je ostala neznana celo posestniku Prešernovega servisa. *J. Š—r.*

Anton Novačan:

Oče Mrak.

Še na kolenih velik, a ves krotàk
in z môlkom ropotaje
križev pot moli oče Mrak
od postaje za pokoro do postaje.

Tam gori pa Jezusa bijejo,
mu vežejo svete roke,
in Judje na njega vpijejo:
„Na nas in na naše otroke!“

In težki križ zadenejo
na njegove šibke rame,
in ko umira, mu silijo
jesiha, grenke omame.

Opaha kolena si oče Mrak
in jezen se z Judi krega,
in nič ponižen, nič več krotak
preklinja jih: „Kačja zalega!“

In zunaj v krčmi je vina pil,
pri vinu vse bolje umeje
in misli na tihem, ko bi vsaj bil
on Jožef iz Arimateje.

Fran Albrecht:

Sebi v album.

Predolgo, brat, si hodil z množico!
Iščoč svoj pot na zmotnih nje stezah
si pil resnico v kalnih nje vodah
z žejo posestrimo, ki glad ji drug.

Zastonj si spenjal se v prepade muk
in radosti; zaman se zval, iskal
sredi ljudi! Ah, komaj vstal, — si pal,
goreča bilka v morju nočnih step.

Ker ljubil si ljudi, si sebe klel . . .
Ko si pod njih šotori nočeval,
ugaslim srcem še si daroval
plamena carskega poslednji žar.

Razgaljeno te vidim pred seboj,
ničevost naših mrtvih dni — o laž!
Kar ti globin, kar ti lepot imaš,
je vse le plitvih, motnih vôd pokoj . . .

Bila je noč; v njo planil je vihar
kot bič užaljenega pra-duha,
pojoč memento strašni prek sveta —
in solnc neslutenih deviški sòj . . .

Pozdravljen sòj, da merim se s teboj!
Pozdravljen zdaj, ti veliki moj stud:
odkril življenje si mi, čudo čud,
nadzemskega ponosa slôvo: sam!

Alojz Kraigher:

Mlada ljubezen.

(Dalje.)

II.

„Servus! Ti si, Dreja? Bog te živi!“

Tomo leži na vrtu v travi s knjigo pred seboj, in se začudeno ozira v prišleca, ki se mu smeje z otroško dobrodušnimi očmi.

„Zdaj sem te zalotil . . . Pravijo, da si že štirinajst dni doma; pa te nikjer ne srečam v mestu.“

Andrej Praznik je malo kratkega pogleda; zlat nanosnik se mu sveti pred mežikajočimi očmi, obraz mu je raztegnjen od prisrčnega veselja, zobje mu bliskajo izmed rdečih ustnic. Lasje in brki so mu svetle, sivo-rumene barve; oči so sinje-modre. Vse je svetlo in prijazno na njem in okoli njega; naivna odkritosrčnost, zaupljivost in dobrota veje od njega. Rast mu je malo nizka, a čvrsta in umerjena. Domobranska poročniška obleka mu tesno oklepa ude, sablja in portepej bleščita v solncu.

„V travo sédi, Dreja! Zofe nimam, kakor vidiš,“ — ga povabi Tomo.

Poročnik séde in si začne viti cigareto. Zobje in oči se mu še vedno smejejo, a pomalem se ga loteva majčkena zadrega.

„Ti študiraš, Tomo? Resnično pravijo, da si se vrnil ves skesan domov. — Kaj me gledaš? Hitro ti povem, po kaj sem prišel.“

„Ali ti lahko čestitam? Si se zaročil z Miro?“

„Vraga sem se zaročil,“ — ga pogleda Dreja očitajoče. Obraz se mu nenadoma zresni, a dobrodušni nasmešek mu zmirom zopet sili nanj. „Miro tako poznaš; jasnega odgovora ne dobiš od nje. Samo igračkanje . . . Ali je tako otročja, ali kaj? . . . Ha . . . ali me ima za norca?“

Pa se zasmeje z najljubeznivejšo prisrčnostjo, — kot bi se mu zdelo vse to neverjetno, vsako varanje izključeno . . .

„Mira me je poslalala k tebi, Tomo. Govoriti hoče s teboj.“

Tomo ga pogleda vprašujoče; oni pa se mu zasmeje še prisrčneje in še bolj zvonko:

„K njej te moram pripeljati. Na vsak način! Za vsako ceno!“ oponaša njeno muhasto odločnost. „Le računaj! Kaj zahtevaš? — po odvetniških pristojbinah?“

„Kaj pa hoče?“

„Jaz res ne vem. Že nekaj tednov jej prihajaš prav pogostokrat na misel. Jaz sem že čisto ljubosumen, dragi moj.“

Skozi cigaretni dim se mu prevejano heheče:

„Kaj me gledaš? — Neko pismo bi menda rada imela ... Z Javornikom mešetari in mešetari ... On se izgovarja nate ... Toliko sem ujel. Nič mi ne povesta, mrcini.“

Tomo skoči na noge, zašeta par korakov, obstoji in se zagleda v krošnjo jablane:

„Kdaj pa bi me rada videla?“

Tudi Praznik vstane:

„Kar takoj, prijatelj! Do petih morava biti tam; potem gremo pod Tivoli na izprehod.“

„No, če že morava ...“

„Hahaha ... To niso šale, dragi moj! Ti si pozabil, kdo je Mira.“

— Med potom v mesto je Tomo malo čmeren. Deloma občuti zadoščenje, da se njegova nekdanja ljubica zopet bavi z njim; deloma pa ga skrbi, če jej ni nadporočnik Javornik že pokazal pisma, ki mu ga je bil pisal Tomo v njegovo prejšnjo garnizijo v Bukovini. Iz Praznikovih besed bi sklepal, da se to še ni zgodilo; in Žitnik je odločne volje, kaj takega sploh zabraniti. Saj to že vse ni več resnično, kar je bil takrat napisal ... Vroče mu postane v prsih, če si predstavlja, da bi Mira brala njegov popis tistih osmošolskih zaljubljenih otročarij ... sentimentalnih čustev, vzdihov, javkanj ... Ali se ni bil do priskutnosti izjavkal v svojem pismu? — Takšno narejeno javkanje!? — Sploh je bilo vse vkup narejeno. Čustva narejena, vzdihi narejeni, — ljubezen sama je bila narejena in prisiljena. — Iz najglobljega kotička v duši se mu vzdiga glasek: — Zdaj lahko sodiš, Tomo, ko imaš za seboj že tudi prisiljeno ljubezen! — A Tomo ga ne sliši in ga noče slišati ... In vsa kri mu buhne v glavo ob spominu, kako je bil razložil v svojem pismu Miro, njena čustva in njeno nrav, njeno — ljubezen ... Ali jej ni bil sploh odrekel — sposobnosti za ljubezen? — — Bog obvaruj: tega pisma Mira ne dobi v roke!

Nenadoma se spomni, da bi bilo pametneje, poiskati Javornika mesto Mire. Kako je mogel, — kako je smel sploh ziniti o tistem

pismu? — Nekdaj sta bila uganila, da človeka izmodri samo izkušnja, doživljaj. Javornik — kot literat — je bil pristavil, da more najti človek tudi v literarnem delu — doživljaj. Umetniško opisano spoznanje; kos tujega življenja, zoblikovan, na novo ustvarjen na papirju, odkritosrčno pripovedovan v iskrenih, toplih stavkih, zgrajen prepričevalno in resnično iz prekipevajoče duše čutečega človeka, — te lahko globlje zgrabi in pretrese nego lasten doživljaj. Nadporočnik Javornik in Tomo sta se bila torej domenila, da hočeta v umetniških — vsaj v kolikor toliko umetniških — spisih drugi drugemu izpovedovati dogodke svojega življenja, predvsem seveda — ljubezenskega življenja. Tako pomore morda časi prijatelju prijatelj do bridkega spoznanja, do modrosti in razumevanja, — in mu prihrani pot trpljenja in bolečin in razočaranj, ki vodi k njim. — Javornik, ljubitelj in ljubimec žensk, je pisal prav pogostokrat. Ko pa je hotel v povračilo tudi Tomo nekaj spisati, — bil je v drugem vseučiliškem letu —, je nenadoma spoznal, da ni med vsemi njegovimi dunajskimi doživljajčki niti enega, ki bi ne bil samo površen užitek, brez vzhičenja in brez globine, samo površen grehec, brez vzburkanja in brez kesanja. Sicer se je bil zavedel, da tudi Javornikovi doživljaji niso bili kaj več prida; vendar mu pisanje ni hotelo od rok. Misli so mu bile ušle v Ljubljano, — opisal je bil prijatelju svojo ljubezen z Miro. — A bilo je dogovorjeno, da ostanejo njuna pisma tajna; nihče bi ne bil smel izvedeti zanja . . .

Poročnik Praznik stopa poleg Toma s svojim dobrodušnim nasmehljajem; tudi on ima skrbi in brige. Tuintam se ozre zvedavo v Žitnika in poskuša vedno iznova razplesti kak pogovor. Nazadnje le ne more več zdržati, pa začne razkladati kar brez uvoda težave, ki mu leže na duši.

On bi se poročil z Miro . . . A ona je tako neznansko čudna, da Praznik res ne ve, kako naj bi si jo tolmačil. Ali ga ima kaj rada? Ali ga nima rada? — Saj pravzaprav ne more dvomiti, da jej ugaja. Rada ga mora že imeti. Ona ga je bila vendar sama . . .

Dreja se ozre postrani na prijatelja, v zadregi, z rdečico na licih . . . Tomo se pa zasmeje sam pri sebi: — Ona ga je bila sama . . . Ista komedija kakor nekdaj z njim. O, zapeljivi trnki so njene oči! . . .

Dreja se razgreva: — Kako bi mogla biti stvar drugačna? Ko bi ga ne imela rada . . . Moj Bog, — s tako prisrčnostjo se ga je bila oklenila! — Da bi ne bili pristni ti zaljubljeni pogledi? —

tako otroško udani in navdušeni, občudujoči, obožujoči? — — Seveda: — Mira je precej površna, premalo resna . . .

Plitka! — si misli Tomo sam pri sebi, s krivičnostjo zapuščenega ljubimca.

A stvar se plete že skoraj tretje leto. To ni samo trenotek. To mora biti trajno čustvo . . . Če že ni ljubezen, — velika in mogočna, ki se mahoma odloči in nastopi svojo pot . . .

Tomo nalašč molči. Z zagonetnim usmevom okoli ust posluša in kadi in gleda slepo za oblaki dima, ki jih puha pred sé, in jih razganja v hoji . . . Zanima ga, kako se je godilo drugemu z njegovo »nekedanjo«; in ne bi ga rad motil, da ne bi vplival nanj . . .

Dreja je nenadoma ves zmeden; rdečica mu je temnejša, pogledi so nestalni; ozira se v prijatelja — kot bi prosil za pomoč . . .

Koketna je tudi Mira . . . Kajpada, katera pa ni koketna? — Časi bi jo najrajši kar udaril, — če se zagleda s tistimi malikovalskimi očmi v lepega človeka — tujega, neznanega, — kot bi zrla v samo božje razodetje . . .

Aha! — si misli Tomo. Z istimi očmi je bila tebe gledala; in ti si si domišljeval, da si — edini malik! — Poznamo storijo, Dreja!

Naenkrat se poročniku zelo mudi s pripovedovanjem:

On bi se poročil z Miro . . . Nekaj premoženja ima; in ko bi hotel Blejec izplačati še nekaj dote, — pa bi bilo dovolj za kavcijo . . .

Z nestrpno kretnjo vrže ostanek cigarete proč, prime z levico sabljo, ki mu opleta med nogama, in si z desnico pritrdi nanosnik...

Če pa ne mara . . . Vrag razumi te trgovce! . . . Dreja je pripravljen, da kvitira svojo vojaško službo. Trgovski tečaj napravi... Če treba, tudi trgovsko akademijo ... in stopi v Blejčev komptoar... kot sotrudnik . . . Magari kot kompanjon, če hoče . . . Nekaj premoženja ima . . .

Praznik umolkne in gleda v stran. Lica mu trepečejo razburjenja . . .

„Pa govori s starim!“ — reče Tomo, ki se mu prijatelj malo smili.

Dreja samo zamahne z roko in si zvije novo cigareto.

Tudi Tomo potegne dozo iz žepa . . . E, moj ljubi, — če se pri meni ne bojiš mogoče konkurence? — Morda si se ustrašil, da stara ljubezen res ne zarjavi? . . .

„Radi mene si lahko potolažen, Dreja; — tvoji Miri ne morem biti več — malik.“

„Nenenene; kaj blebečeš, kaj blebečeš, Tomo? Ali se mari bojim? Bog ti blagoslovi, tebi ali komu drugemu! Vsiljeval pa se ne bom dekletom! . . .“

Nenadoma je zopet stari nasmehljaj na njegovem obrazu, brezskrbna dobrodušnost, prijazna in prikupna, ko da mu je duša lahka, brez oblakov in brez bremen, kakor nedolžnemu otročiču.

Na frančiškanskem mostu se Tomo ustavi:

„Kako si prišel pravzaprav do Mire, Dreja? Že lansko leto sem te bil hotel vprášati. Najprej si bil šušmaril z Maro . . .“

„In zdaj šušmirim z Miro . . . hahaha . . .“

„Takšne nestalnosti bi ne bil pričakoval pri tebi, Dreja. — Poročnik Andrej Praznik — vzor značajnosti — pa ta vihrava nezvestoba? — Zakaj si bil zapustil Maro?“

„Ali sem jo bil zapustil? Saj ne vem . . . Samo od sebe je prišlo. — Kdo pa pravi, da sem jo bil kedaj imel? — Hahaha . . . potem je bila ona mene zapustila . . . Prenaiven sem jej bil in preotročji, premalenkosten . . . Ali sem jaz mogoče kak vojščak, da bi se bilo vredno ozreti? Ali imam kaj častihlepnosti? — Mari je treba imponirati. Ali sem jaz kdaj imponiral?“

„A Miramar je še vedno — neporušen?“

„Kot iz skale izsekan.“

„Resnično sem že radoveden na dekleta.“ —

Ko zavijeta krog ogla, postane Tomu malo tesno v prsih . . . od pričakovanja? Od neprostovoljnega pričakovanja? — Pogled mu obvisi na odprtih oknih Blejčevega stanovanja . . . In v istem hipu se nagne skozi okno — z viharno kretnjo, predaleč ven — dekliška glava s svetlo-plavimi, skoraj predivasto-rumenimi lasmi. Obrazek, rožnato baržunast kakor zrela breskev, se zdajci ves razsmeje v radosti; vitka roka pozdravlja hrepeneče:

„Servus, Tomo! Servus, Tomo! — Kod hodita, da vaju ni dočakati?“

V Tomu zapoje občudovanje:

„Krasno dekle! Krasno dekle!“

Praznik pa se veseli ves blažen in ves srečen in prime prijatelja za roko, da bi ga hitreje spravil gori:

„Kaj praviš, Tomo?“

„Lepša je nego kdaj poprej. Čestitam, Dreja!“

In Dreja se heheče ves ponosen; čeprav mu hoče igrati nehote zadregica okoli ust.

— V pritličju je Blejčeva trgovina; v prvem nadstropju je skladišče, v drugem stanovanje. Veža je malo temna, stopnišče je še temnejše; duh po suknu in po platnu, po barvanem platnu in po tkaninah, po linoleju in po preprogah, po lesenih skrinjah in po zavitkih iz papirja, ki so natlačeni po vseh kotih, udarja iz prostorov.

Z mostovža v prvem nadstropju je videti na obe strani skozi odprta vrata med natovorjene police. Par trgovskih pomočnikov se kreta po hodnikih.

Žitniku je sladko pri srcu; vzbujajo se mu spomini izpred mature, ko se je bil shajal z Miro na stopnišču in po skrivališčih med skladovnicami blaga . . .

„Ali že prideta?“ — se oglasi zgoraj Mira, priteče po stopnicah in se vrže Tomu krog vratú.

„Servus, Tomo!“ — pa ga poljubi na obedve lici.

Dreja se skoraj razposajeno zaheheče. Skozi vrata pogleda starikav pomočnik s prefriganim nasmeškom; Žitnika zbode star spomin . . .

Mira se prestraši in odskoči, pa zgrabi Toma za roko in ga potegne za seboj:

„Torej pridita že vendar!“ — Nenadoma ga zopet izpusti in steče skokoma navzgor . . .

V predsobi pride prišlecema Blejčevka nasproti; majhna, okrogla debeluška, ostarela, a skrbno počesana in celo našminkana, z živahnimi in radovednimi očmi, s kretnjami, ki bi hotele biti morda še vedno zapeljive. Izza nje se prijazno smeje Nuša, petnajstletna mlajša hčerka, drobna, bleda, tiha in sanjava, s črnimi očmi in temnimi lasmi; podobna je očetu, medtem ko je Mira bolj podobna materi.

Pozdrav je še precej prisrčen; vendar čuti Tomo, da se je že zelo odtujil materi, ki je bila nekdaj prav domača z njim. Nuša je ljubezniva kakor v prejšnjih časih. Telesce se jej sramežljivo zvije, ko jej pridrži roko in jo hoče potrepati po licu.

„Gospodična Nuša!“ — Samo s pogledom jej pove, da se je lepo razvila in da bo že skoro za nevesto. Ona je vesela in hvaležna; v istem hipu mu je zopet vdana prijateljica, kot je bila nekdaj.

V sobi se Tomo ozre za Miro, a Mire ni nikjer. Med oknom sedi v fotelju gospodična s klobukom na glavi in z rokavicami na rokah. Malo nerada se vzdigne in stopi par korakov proti njemu.

„Klanjam se, gospodična Mara! Ali že odhajate?“

„Saj vendar vsi odhajamo! Že eno uro odhajamo.“ — Sitno se namrdne in sede zopet v fotelj..

Njeno telo je lepše nego njen obraz. Polt jej je majčkeno nečista, nos privihan, zgornja ustnica prekratka, zobovje pomanjkljivo. Njene temne oči so jako lepe, a precej ošabne, kot razžaljene. Noge ima koleno čez koleno, da se jej vidijo nežni gležnji in zapeljiva meča.

Soba je velika, sprejemnica in obednica obenem. Na sredi miza in stoli z visokimi, vitkimi naslonili. Na vsako stran po ena vrata. Ob steni kredenca in klavir, z glavnim delom tik pred oknom. Ob drugi steni zofa, mizica, fotelj in par stoličkov. Tla so pokrita z ogromno perzijsko preprogo. Po stenah je nekaj slik, krožnikov iz porcelana in velika ura.

Nenadoma je Mira zopet tu. Roke si tišči na lica, vsa v zadregi:

„Ali si videl, Dreja? — Ne verjameš, mama, kaj sem naredila!?“ Pa se obrne k Mari: — „Kako je mene sram! Pomisli, Mara: — objela sem ga — in poljubila!“

„Toma? — To ti je zelo podobno!“ — odvrne ona zaničljivo.

Mira pa se skloni k njej in jej pošepne hihitajoče:

„Kaj bi rekla — Vêra?“

„Ba!“ — zamahne Mara. „Z njo je tudi že končano.“

Blejčevka sedi na zofi, vljudno, s sladkim nasmehljajem, z rokami prekrižanimi v naročju. Oblečena je v črno krilo s čipkami in lesketajočim se nakitom.

Na stoličku poleg nje je Tomo. Malo trdo in prisiljeno sedi s povešenimi očmi, kot bi bil kje na prav visokem in prav neprijetnem posetu.

Njemu nasproti se guglje Dreja v fotelju, s komolci na kolenih, sabljo med nogami, s smehljajočimi se očmi in žarečimi lici.

Nuša sedi pri mizi, na robu stola, z važnim obrazom in radovednimi pogledi.

Mira plane k Tomu:

„Nikar mi ne zameri, Tomo! Saj mi ne zameriš, kaj?“

Primakne si stoliček, séde in prime Toma za roko:

„Toliko časa te že nisem videla! Naj te no pogledam! Ali si se močno izpremenil? — Srčkan si! Še zmirom srčkan! Ali ni srčkan, Dreja? — Mara, poglej njegove oči! — Te tvoje srčkane oči!“ — Strese mu roko in mu približa svoje sijajne modre oči in mu pokaže svoje bele stisnjene zobe — kot bi se hotela vgrizti vanj.

Mara se nestrpno zgane in seže po svoj solnčnik, ki sloni pri oknu:

„Ali še ne gremo?“

„Mara, — njegove srčkane oči! Kolikorat sva govorili!“

„Jaz nisem prav nič govorila. Lepo te prosim, Mira!“ — ugovarja Mara jezno in se obrne k Prazniku: — „Ali je prismojena?“

Mira pa je kot zamaknjena:

„Dolgo je že od tega, Tomo ... O! ... Ali ni bilo lepo, Tomo? — Kako si se imel na Dunaju? In zakaj si že prišel? — No, kaj ... samo, da si že tu! Zdaj prideš večkrat, Tomo, kaj? — Saj vidiš: čisto domači smo! — Zakaj pa sediš tako okorno? Kako pa ti sediš, mama?“ — Obrne se po vseh: — „Ali imamo kak neumen obisk? Kako pa se držite? Dreja? — Ah, taki pusteži — vsi skupaj! Tomo, — h klavirju pojdi z mano!“ — Prime ga pod pazduho in ga siloma odvede. — „Veš, kako sva časi tamle — kljunčkala?“ — Razposajeno se zasmeje iu se ozre: — „Kaj gledaš, mama?“

„Ali ne gremo rajši na izprehod, Mira?“ — vpraša Blejčevka.

„I seveda!“ — vstane Mara, udari s peto ob tla in zavrti solnčnik v kolobarju.

Mira pa sede brezobzirno k klavirju, ga odpre in zaigra par taktov.

Tomo stoji v zadregi poleg nje:

„Ali boš res igrala, Mira? Ne pojdemo na izprehod?“ — Malo potuhnjeno pogleda Praznika, kot bi imel slabo vest.

Mira udari ploskoma po tipkah, pritisne za trenotek čelo na klavir in se sunkoma vzdigne. Ko zapira pokrov, skomizne malomarno s pleči in se zasmeje:

„Dobro, Tomo, pa pojdimo na izprehod! Kakor ti je drago! Tvoja želja, tvoj ukaz!“

Pa se zasmeje še glasneje, vrže razigrano glavo vznak, ga pogleda prav koketno izpod mehkih vejic in zapoje:

„Tomo, Tomo, Tomo,
al' te bomo, bomo,
rompompom ...“

In zadaj se zasmeje Nuša, ploskne z rokama in se zavrti po sobi v otroški razposajenosti:

„Tomo, Tomo, Tomo,
al' te bomo, bomo,
rompompom . . .“

Tomo zardi v zadregi ob spominu na nekdanje čase, ko je bil norel z dekletoma, plane za Nušo in jo hoče vjeti:

„No, čakaj, ti otrok ti!“

Mara se zavrti na peti in zlekne roki proti stropu, zgražajoč se nad vnebovpijočo otročarijo . . .

„Ampak Mira!“ — se zgrozi nazadnje tudi Blejčevka, „ali si prismojena?“

Dreja stresa s pleči od notranjega smeha, ki je morda malce prisiljen.

Mira pa se zvija v pasu in se smeje skoraj krčevito:

„Rompompom,
rompompom . . .“

Nenadoma plane k Prazniku in mu objame obraz z rokama:

„Kakšna so tvoja lica, Dreja? Vroča kakor oglje! Če ti zardiš, ne zardiš samo za kratek hip . . . Kot otroku ti zagorijo lica in ti gore — naprej — do mlade lune . . . Ti moj ljubi Drejče!“

Tomo je Nušo ulovil za roke in jej grozi s prijaznimi pogledi.

Mara zacepta z nogama:

„Ali bo že konec teh neumnosti? Kdaj pridemo na promenado?“

In tudi mati se zjezi:

„Alo, Mira in Nuša, — kar napravita se!“

„Kaj se boš jezila, mama?“ — se smeje Mira neovirano. „Saj vidiš, da smo sami otroci!“

„Oh, saj ste res!“ — odloči Blejčevka in stopi v sosednjo sobo po klobuk . . .

(Dalje prihodnjič.)

Dr. Jož. Glonar:

Govor ob desetletnici Gregorčičeve smrti.

Cenjene dame! Spoštovani gospodje!

Dne 24. novembra l. l. je minilo deset let, kar so pri Sv. Lovrencu pod Krnom položili k večnemu počitku truplo moža, ki se je takrat vrnil „nazaj v planinski raj“, ki se mu je takrat izpolnila edina želja njegovega, bolesti in trpljenja polnega življenja. Simon Gregorčič je tako zrastel z našim narodom, on in njegova pesem sta postala tako simbol nas in naše zemlje, da je ob smrti svojega ljubljenca žalovalo vse slovenstvo. Tragika njegovega življenja pa z njegovo smrtjo še ni bila končana. Še ni preteklo deset let po njegovi smrti, pa se je izvršila strašna proroška vizija, o kateri je Gregorčič nekdaj pel „Soči“: niti Soča, bistra hči planin, niti starodavni Krn ni mogel ustaviti besnega navala „zêmlje-lačnih“ tujcev, ki so se zavalili preko tega posvečenega mejnika in branika naše zemlje in dosegli, da leži Gregorčičev grob danes onstran naše meje, ne več med nami.

Tako je prišlo, da zveni ob desetletnici Gregorčičeve smrti v spominu najjasneje in najmočneje struna, ki poje o tragiki njegovega življenja, spomin na njegovo življenjsko nesrečo, o kateri je sam pel, da

„V njej pol je žolča, žali pol,
Radosti nič, le sama bol!“

Desetletnica njegove smrti pa je tragiko njegovega življenja povišala in posvetila; danes ni več osebna Gregorčičeva tragika, njegov grob je danes naš narodni simbol. Zato nam je še bolj ko zadnji dve desetletji svojega življenja danes pred očmi v Gregorčiču bolj človek, naš človek, ko pa umetnik. To ni nobeno čudo; tragika gane človeško srce in ne daje rada besede hladnemu, v svoji treznosti včasih naravnost brezsrčnemu razumu. Ta mrzli, brezsrčni, za bistvo Gregorčiča poeta popolnoma slepi in gluhi razum je zakrivil tudi velik del njegove življenjske tragike.

Zato ne smemo nad Gregorčiča, to preprosto dete, tega dobrega otroka, prihajati z neizprosnimi merili katerekoli eksaktnosti. Njegova pesem je prihajala iz srca in je iskala src; našla jih je,

naj bi jih tudi v bodoče. Dobrih štirideset let se je glasila med nami: od one tako neizmerno lepe, danes že v častitljivi plašč patrijarhalnosti odete dobe Janežičevega „Glasnika“ pa tje v 20. stoletje, v „Ljubljanski Zvon“, ko mu je bil urednik korenjaški grčavi Aškerc. Literarni okus se je med tem časom pri nas zboljšal, literarno občinstvo se je povečalo, Gregorčičeva pesem pa je ostala vedno enaka. Vkljub temu je ni doletela usoda efemernih literarnih veličin, ki za trenotek zableste kakor čudovita raketa, presenetijo, očarajo in nazadnje brez sledu — ali celo z nevšečnim smradom — izginejo. Iz ozkega Stritarjevega literarnega kroga, kjer so jo kmalu začeli ceniti, se je l. 1882 v drobni knjižici razletela mahoma po vsej naši domovini in si tako osvojila srca čitajočega občinstva, da so jo imenovali zlato in naravnost božansko. L. 1908, dve leti po Gregorčičevi smrti, so njegove pesmi šle v 80.000 izvodih med ljudstvo, kamor pa so prodrle že davno prej. Danes so postale last vsega naroda: pojo se na mestnih koncertih, a ravno tako na kmetih, kjer so v deloma spremenjenih besedilih že dobile vse znake prave narodne pesmi.

Ta brzina, s katero se je razširila Gregorčičeva pesem, nje priljubljenost in velika razširjenost seveda ni in ne more biti nikako merilo za njeno umetniško vrednost. To je samo zunanja stran njegovih poezij, pojav, ki je dovolj nepričakovan, da si ga skušamo razložiti. Glavno prašanje pa je vendar le, kaj je ta pesem prinesla med ljudi; ker se je tako razširila, je postala očividen element naše kulture in nje delujoči faktor. Zato si moramo pojasniti kvalitete Gregorčičeve pesmi, da preidemo od slepega oboževanja na zrelo, plodovito umevanje in da vemo v računih naše narodne kulture prisoditi Gregorčiču ono mesto, ki mu po resnici in pravici gre.

* * *

Simon Gregorčič se je slovenskemu občinstvu zgodaj in brzo prikupil. Pri tem sta odločevala dva momenta: način njegovega vstopa v slovensko literaturo in bistvo njegove poezije.

V literaturi je nastopil preprosto, skromno, brez vsake vsiljivosti ali kake pretencijoznosti. Dokler ni povedal svojega pravega imena, je bil za javnost brezbarvni, indiferentni „X“ ali „Gorski“. To je bilo zoper vso takratno literatsko modo: drugi so se delali skrivnostne, kakor kak „Libor val Buren“, ali so bili programatični, kakor n. pr. „Boris Miran“, ali pa so se morali po „slavjansko“ našemiti, kakor kak „Prostoslav Kretanov“. In ko je pozneje pokazal

svoje pravo lice, je ostal domači, slovenski Simon in svojega „Šimna“ ni prekrstil v kakega „Solzislava“.

Še bolj ko s temi zunanjostmi pa se je priljubil z vsebino in bistvom svojih poezij. S svojim podrobnim, intimnim opisovanjem slovenskega doma, ki je v resnici občuteno in doživeto, tega našega doma in njegove usode je tako prijetno domač in naš, slovenski poet. V času, ko so drugi prodajali svoje bolj ali manj ponarejeno „svetožalje“, je občinstvo začudeno prisluhnilo, ko se je oglasil poet, ki je opeval

Zakrívljeno palico v róki,
za trakom pa šopek cvetíc . . .

ali ki je pojoč pokazal izgubljeno lepoto svojega doma:

Tam gôri, tam gôri za tretjo goró
planína dviguje v nebó se,
iz dalje srcé omedléva za njó,
obrača na njó mi okó se.

Razmàkni predgôrja se tèmnega zíd,
zavésa meglêna izgíni,
naj svóbodno zopet se pase mi víd
po môji, po môji planíni.

Oj, pašniki sólnčni, lesóvje temnó,
vi víri, potôki studêni,
ti sláp moj grméči, ti selo mirnó,
pri srci ko nékdaj ste meni.

Še bolj ko vsebina, pa se je prikupila oblika Gregorčičevih poezij. To niso več suhi verzi, zgrajeni po predpisani šabloni, brez sitnih apostrofov in lepo opremljeni s potrebnimi akcenti: ti verzi mestoma kar na papirju zapojo, toda v njih ne poje samo poet svoje osebne boli, v njih poje ves slovenski svet, naše zvezde in naša vas.

Na nébu zvézde sévajo,
na vasi fantje pévajo,
pojó glasnó, pojó lepó,
pri srci pa jim je hudó.

Kaj bi ne bilo jim hudó,
kaj bi ne bilo jim bridkó,
od dóma se poslavljajo,
na vojsko se odpravljajo.

To so v tipičnem miljeju pokazani tipični slovenski pevci. V njihovi pesmi zveni tipična, bridka slovenska usoda. Pesem se poje kar sama s svojimi polnimi, zvenečimi vokali; motečih hijatov (kakor je n. pr. v teh dveh besedah) ni, prehod od ene besede na drugo je gladek in lehak. V tekočih rimah, kakor „pévajò — sévajò“ — take rime je Gregorčič sam imenoval „prav fajn“ — imitira sekundarni naglas jako lepo odjek, ton narodne pesmi in zato zveni pesem tako prikupljivo domače, narodno. K temu še prihaja asocijativna (ne refleksivna ali špekulativna) notranja struktura pesmi, ki se že na zunaj kaže v anaforah; taka asocijativna, „nelogična“ notranja struktura je glavni znak narodne poezije, pa je seveda estetičnim formalistom in racijonalistom Pajkovega in Glaserjevega kova že po svoji naravi tako tuja, da sta se kar zgrozila, ko sta naletela na njo pri Gregorčiču.

Toda Gregorčič je šel še dalje. Nele, da je v svojih narodno donečih pesmih posnel njih notranjo, nelogično strukturo, on je posnel tudi narodove predstave in narodovo umovanje. Poet, ki je bil duhovnik, ni bil v talarju, ampak v preprostem kroju narodovega pevca, ko je Slovencem zapel o onem dobrotnem in skrbnem Bogu, ki kakor kak preprosti vrtnar skrbi za polje, sadonosnik, njivo in vinograd.

Bíserna léstva se vzpenja v oblák
spušča se onkraj na zemeljski tlak,
mavrica pìsana, božji prestól.
Angelji hodijo gor in pa dol,
zláte kropílnice v rôkah držé,
zêmljo prežejno hladé in pojé.
Gôri na stôlu pa Vêčni sedí,
kapljici vsaki on srečo delí:
pade na pólje — rodí zelenjád,
kane na drévje — obílen dá sad,
kaplja na njívi — dá žito zlató,
kaplja na trti pa — vince sladkó.
Sreča se spušča na sléherno stvár,
kadar zaliva nebeški vrtnár.

To je Bog kmetskega naroda, ki si o svojem Bogu najlaže misli, da kakor on dela na polju, njivi in v vinogradu.

In koliko je slik, ki so vzete iz kmetskega življenja! Dekle gre na sveti večer pogledat v studenec, da vidi v njem podobo svojega ženina; veseli pastir poje svoje sladke pesmi in ne da svoje

ovčarske palice niti za kraljevo žezlo; dekle žaluje po „izgubljenem cvetu“ —

tja doli po polji
pa stopa nekdó,
on cvet je potrgal,
zdaj — uka glasnó!

Druga žaluje med svojimi gredicami, da se ne vrne oni, ki mu je nekoč dala kito cvetja za spomin in ž njo svoje srce. Lastovke se vračajo spomladi, vojaki pojo svojo otožno pesem, ko gredo od doma: kar spremlja kmeta od pomladi do zime, od zibeli do groba, vse to je našlo v Gregorčiču poeta, ki je to slovensko žitje in bitje gledal z našimi očmi in občutil z našim srcem. Njegova pesem „Oljki“ je ena njegovih najlepših, ker kaže v polni meri vse te dobre domače strani Gregorčiča poeta. Njegovo umetniško geslo je bilo:

čim naravneje,
tem verjetneje,
tem prijetneje,
tem veljavneje.

Kako zelo se je čutil Gregorčič kmeta in kako pristno je bilo to njegovo čustvo, ni pokazal samo v svojih pesmih, to je dokazal tudi s svojim življenjem in s svojo željo, da bi bil pokopan doma, pri Sv. Lovrencu pod Krnom. Med svojimi slovenskimi kmeti je želel biti tudi po smrti. V „Posmrtnici“ (X.) poje, kako ga v nebesih sprejemajo slovenski kmetje:

„Ne boj se, tí naš kmet-poet,
ki vedno bil za nas si vnet.
Mi bili vajeni trpljenja
ves čas smo zemskega življenja;
lepó pa tu je nad zvezdámi,
tu srečni smo pri kmetu kmet, —
a tí pa, kmet-poet
ostani le med nami!“

Vse to so elementi Gregorčičeve poezije, ki so bili umljivi in prikupljivi tudi vsakemu neukemu čitatelju, torej širokim masam našega naroda. Izobražencem se je priljubil s svojo politično ideologijo in življenjsko filozofijo. Ta je odsev tedanje dobe, odmev vsega tega, kar je čutilo naše tedanje izobraženstvo. Tukaj je pokazal Gregorčič svoje bistvo: on ni prerok, ki kakor ognjeni steber

gre pred narodom in ga vodi na nova pota, on je narodov pevec, ki gre z valom naroda naprej in s svojo pesmijo spremlja usodo svojega naroda. Temu narodu pa ljub zaradi tega, ker je vsaj njemu dano, da daje duška temu, kar vsem duši grla in stiska srca.

V onih časih, ko je izšla prva knjiga Gregorčičevih poezij (1882), ni bil nad nami samo hud nemški pritisk, tudi najbližje nam južno slovanstvo je kazalo takrat prav čudno lice. Baš v tistih letih se je močno razmahnilo starčevičanstvo, ki je v svojih listih in časopisih vse, kar je slovenskega, sistematično reklamiralo za hrvatstvo. Takrat je pisala „Agramer Zeitung“, da je Anastazij Grün pokazal „ein reiches Interesse für die Volkspoesie der Kroaten in den Bergländern“, „Vienac“ je prinesel sliko slovenske kmetice iz tržaške okolice s podpisom „Hrvatica iz okolice tržćanske“, „Kroatische Revue“ je pisala, da se je še v XVI. stoletju v Ljubljani hrvaško govorilo in da so l. 1559 Trubarja javno oklicali za Hrvata. To je bil čas, ko znanost ni hotela biti dekla politike, pa so vsled tega seveda Kopitarja, Miklošiča in Jagića imenovali Hrvatom in hrvatstvu sovražne ljudi. Vse te prikazni so morale neprijetno vplivati na narodno čuteče ljudi med Slovenci in so povzročile, da so se čutili še bolj osamljene in zapuščene. Iz tega razpoloženja in teh vtisov se je pri Gregorčiču porodila misel, da je domovina „vdôva tóžna, zapuščêna“.

Ta pesem je ob enem tudi značilna za pasivnost in resigniranost Gregorčičeve poezije. Domovini pravi:

A ker nikdó ne šteje te,
ker ves te svét teptá z nogámi,
jaz ljubim tem srčneje te,
jaz ljubim tem zvesteje te,
a ljubim te — s solzámi!

In za to žalobno izpovedjo ljubezni nadaljuje:

Oj mati môja domovina,
ljubezen môja ti edína,
ti moja skrb in bolečína,
Bog čúvaj dobrotljivi te,
Bog žívi te, Bog žívi te!

Ta njegova „skrb in bolečina“ je sploh dobršen znak njegove poezije. „Na sveti večer“ gre tudi on, da bi v šumenju potoka čul usodo svojega naroda:

Prinágnil bódem se nad vôdo,
prisluškal, kaj bo val šumljàl,
ne svôje, národa usódo
v prorôčnih válih bom iskàl.

Kdaj srečno moje bo domovje?
Rešitve njemu le še ní?
Kaj mi razkrílo boš, valovje?
Nadjá srcé se in — bojí!

Enako resignirano negativen je konec vojaške pesmi:

Koj bomo pa oblak strašán
ob uri hudi mi;
sovražni roj bo pač končán,
ž njim morda — tudi mi!

Drugje izzveni — po krepkem uvodu in sredini — konec v resignirano prašanje ali konča z vzklikom. „Na potujčeni zemlji" pravi

— — — — —

Naš déd tu pisal svôja déla,
naš gôvor čul si prék polján,
tu pésem naša je živéla.

A zdaj zatrt jo tód naš glás,
in tuji króg zvené glasovi,
tuj trg in grad, tuj ves je kras,
oh naši so samó — grobóvi!

Zatôrej, solnčnata raván,
ko náte moj poglèd se vpíra,
temán mi duh je in mračán,
in srce tuge mi umíra!

Da je baš ta pasivni odpor (in ne aktivni upor!) glavno geslo njegove življenjske filozofije, to se kaže še mnogokje v njegovih poezijah (Kedor je možak, Ti streti me moreš, Z uzori se nikar ne bori i. t. d.), v načinu, kako je odgovoril napadom Mahniča in njegove struje in v vsem njegovem življenju. V tem je fundamentalna razlika med njim in med Aškercem, njegovim bratom v Kristu in Apolonu. Aškerc in Gregorčič sta dva literarna Dijoskura one dobe, oba duhovnika, oba poeta, toda dve različni duši z različno usodo. Aškerčeva muza je Špartanka, Črnogorka, ki gre z baklio in handžarjem nad tirane, Gregorčičeva muza je „rustica et pasto-

ralis", kakor je Kvintilijan označil Teokritovo, toda vsled tega tudi precej pasivna, resignirana, skoro že fatalistična.

Ta pasivnost je tudi temeljna črta njegove epike, v kateri zelo prevladuje neizprosna tragika. Spomnimo se samo „Jeftejeve prisege", ki je eno prvih njegovih epičnih del. V njegovi epiki pa ta resignacija ne moti tako zelo, ker ne nastopa v učenjaškem talarju kake filozofske doktrine, ampak odeta s plaščem krščanskega usmiljenja, ožarjena s tragično glorijolo človeškega trpljenja in sočutja.

Realizem, ki ga srečujemo pri njem tu in tam (n. pr. „Izgubljeni raj", konec „Velikonočne", v pesmi „Lovorika na grob možu") je v primeri z veliko večino ostale njegove poezije precej osamljen in se da deloma razložiti tudi iz didaktičnih impulzov teh poezij, ki so povečini priložnostne.

Umevno je, da je imel človek s takim notranjim ustrojem težavno stališče v literarnih in življenjskih bojih, ki so prihruli nad njega tedaj, ko je izšla prva njegova knjiga. V početku se teh bojev ni ustrašil; držala ga je po koncu njegova vseskozi čista vest in prepričanje, da ga očitki nasprotnikov ne morejo zadeti. Napadli so v njem poeta, zato jim je odgovoril s celo vrsto pesmi, iz katerih odseva mestoma celo humor, vseskozi pa blagi namen, pojasniti in razložiti preporne točke napadenih poezij. Svojim nasprotnikom kliče „Očesa odprite" in „Ušes ne mašite" in odkrije na ta način glavni vzrok, zaradi katerega so nekatere njegove pesmi naletele na tako ostro nasprotstvo. Toda v epilogu v obrambi že oslabi njegova impulzivnost, diktirana po njegovem optimizmu:

„Dovolj! Zdaj treba končati!
Od moje strani odslej bo mir;
To prvi dozdaj je moj javni prepír,
Da zadnji bi bil, vsaj — z brati!"

Da je Gregorčič v teh bojih na zadnje omagal, za to imamo tudi celo vrsto zunanjih vzrokov. Glavni vzrok je pač ta, da so ga zalotili v času, ko je bil brez literarnega vodstva in brez prave, odkrite intelektualne zaslombe. Njegov učitelj Stritar ni imel več literarnih vajeti v rokah, odkar se je „Zvon" prepeljal z Dunaja v Ljubljano; njegov ožji prijatelj in literarni mentor Erjavec je baš v teh letih umrl (1887). „Ljubljanski Zvon", v katerem je Levec l. 1881 pozdravil prvi zvezek Gregorčičevih poezij kot „zlato knjigo" in napisal o nji dvoje člankov, je drugemu zvezku privoščil komaj par vrstic. In baš v letu, ko je izšel drugi zvezek Gregorčičevih

poezij (1888), je začel izhajati „Rimski katolik“, v katerem so Mahnič in njegovi pristaši dobili organ za sistematično delo. Kar je bilo Gregorčiču prijaznih izjav in obramb po naših listih, so — do malih izjem — vse izišle pseudonimno. Tako je imel Gregorčič na eni strani nasprotnike s sistematičnim delom in brezobzirnim vodstvom, na drugi strani pa je ostal skoro sam samcat.

Vse to je zalotilo Gregorčiča v času naše zloglasne politične „sloge“. Mahniču in njegovemu krogu je bila poezija sploh nekaj že po naravi tujega, neumljivega, za to mu je manjkal organ, kar mu je Gregorčič sam po pravici očital. Ravno tako malo smisla za poezijo pa so imeli takratni naši „mladi liberalci“, ki so najbolj iz opozicije proti Mahničevemu ultramontanstvu vzeli napadenega Gregorčiča v zaščito. Kjerkoli so se v javnosti potegnili zanj, so se oprezno ogibali razmotrivanja principijalnih prašanj, ki jim očividno niso bili kos. Zato so prebirali samo podrobnosti, kovali smešljivke in zabavljice in pretirano Mahničevo grajo izpodbijali z ravno tako slepo pretirano hvalo. Kakor Pilat v „Credo“, tako je zašel Gregorčič takrat v oni krog našega socijalnega in intelektualnega parvenijstva, med ono jaro gospodo, ki so jo njeni materijalni uspehi napolnili s takim materijalizmom, da je bila slepa in gluha za vsako kulturno narodno delo. Pri teh ljudeh je našel zaslombo, pa ni uvidel, da jim je samo za dekoracijo, da je samo naslikan svetnik na njihovem literarnem banderu, ki so ga nosili v svojih brezbožnih rokah takrat, kadar so za parado naredili kakšno „kulturno“ procesijo.

Njegovi osebni prijatelji so mu v teh težavnih časih pomagali premagati moreče življenske skrbi. V intelektualnem krogu, v katerega je zašel, se je njegovo obzorje sicer razširilo, toda ni se poglobilo. Uvodne pesmi drugega zvezka kažejo nacijonalno ideologijo Hribarjevega „Slovana“, pri katerem je Gregorčič nazadnje urejeval pesniški del. Toda še poje v tem drugem zvezku (1888) stari, slovenski Gregorčič; v njem je dražestna „Prekmorska pošta“, v njem pristen Gregorčičev „Črni trn“ s svojim mojstrskim uvodom, v njem prisrčno slovensko „Svarilo“ in visoka pesem našemu domu, „Kmetski hiši“. „Negodni ptičici“ pa je že verzificirana pesniška naloga, vzorec njegove poznejše poezije. Pozneje mu je namreč pomanjkanje pravih literarnih stikov zamorilo pesniško invencijo in oklestilo formo. Vedna bojazen, da bi ne dal zopet povoda za strašno očitanje, da dela sramoto duhovskemu stanu in pohujšuje mladino, ga je povrh še naredila nad mero skrupuloznega; ta skrupuloznost pa mu je zamorila vsak izrazitejši individualni ton in vsilila njegovo

poezijo v vsakdanje kolotečine aprobiranih liričnih motivov in didaktičnih sentenc.

Kar je še manjkalo, je opravila huda bolezen, ki je spravila (1901) Gregorčiča na rob groba. Tako stoji ves tretji zvezek poezij (1902) v znamenju smrti in najbridkejše resignacije:

„Na življenja cesti
sem ljudi srečával,
z mano vsak po svoje
tam se je zabaval.

Eden me je hvalil,
grajal me je drugi;
a poznej sem spôznal:
nihče po zaslugi.

Tákrat, kdor me grajal,
mi srcé je žalil,
dvigal mi je dušo
on, ki me je hvalil.

Zdaj me nič ne dvigne,
nič me več ne žali,
rogam zdaj se graji,
rogam zdaj se hvali."

Sicer pa se v tem tretjem zvezku le redko najde verz, ki zazveni kakor nekdanji Gregorčičevi verzi; po večini so te pesmi, ki so razdeljene v tri oddelke z značilnimi naslovi: Predsmrtnice, Pogrebnice, Posmrtnice — samo poetični osnutki brez vsake literarne skrupuloznosti. Četrti zvezek je izdal Meško (1908); v njem je najbolj značilna deviza „Kljubuj usodi!" — ki se je tako čudovito izpolnila na Gregorčičevem življenju samem:

„Kljubuj usodi,
mož sam svoj bodi!
Karkoli naj se ti zgodi,
usode gospodar si — ti.
Si ti! Če res, če cel si mož,
i svoj i nje gospod ti boš.
Usode ni,
usoda tvoja — to si **ti**!

* * *

Dvainšestdeset let je doživel Gregorčič, celih dvainštirideset let — tje do svoje smrti — je delal na književnem polju. Nazadnje se je povrnil k izvorom poezije, bibliji in antiki; poslovenil je Jobovo knjigo in poskušal prevajati antično literaturo. Rojen istega leta, kakor Jurčič (1844), je doživel lepega pol stoletja v veselem razvoju naše literature; ves ta čas se je — bolj ali manj opažena — oglašala njegova pesem. Oba, poet in pesem, sta nam tako ne samo dva častitljiva spomenika te naše lepe dobe, ampak dva faktorja, brez katerih si našega kulturnega razvoja zadnjih desetletij ne moremo prav misliti.

Gregorčičeva pesem nam je odprla oči za naš *dom*, za vse, kar je *naše, slovensko* in je tako odkrila prave, prvotne vire naše narodne literature in kulture. Njegova visoka pesem „Kmetski hiši" je jasna predhodnica Župančičevi „Dumi". Prečitajmo eno za drugo, pa se nam pokaže njih skupni izvor, notranja vez, odkrije se ista pot in pokaže isti naš problem.

Gregorčičeva pesem zveni tako ubrano in blagoglasno, da ji je kmalu začelo odzvanjati v vseh slovenskih dušah in srcih. Kar je njegov učitelj Stritar razmeroma pozno poskusil s pomočjo velike literarne družbe, to je bilo njegovemu učencu dano že davno prej in samo po sebi. Njegova pesem je odprla lepi slovenski knjigi pot v najširše sloje in tako pomagala literaturi do one moči, ki jo v našem javnem življenju počasi dobiva. Vsc to je njegova velika, neoporečna zasluga. Zato veljajo besede, ki jih je napisal v spomin Jurčiču, tudi njemu samemu:

„Postavlja domovina cela
na grob ti spomeník kamnén;
p o m n í k t v o j p r v i t v o j a d e l a,
k i v e k n e v n i č i j i h n o b é n!
— — — — — — — — — —
Pretkè naj grob ti gósta trava,
nad njim naj kamen se zdrobí;
a v vek ne mrakne tvoja slava,
tvoj duh med nami v vek živí!"

Ivan Cankar:

„To so pa rože!“

Ko je profesor Bercè umiral v daljni ogrski deželi, so mu njegove učenke poslale iz Ljubljane šopek rož. Pogledal jih je in je rekel: „To so pa rože!“ V teh otroških in žalostnih besedah, privrelih iz umirajočega srca, je bilo nezaslišano začudenje, že strahu podobno. Časi mladosti, veselja in rož so bili višje nego na onem svetu, globlje nego v grobu; in prikazali so se osuplim očem kakor duhovi iz pozabljenega življenja. Grozota pa je, da je bilo v resnici to pozabljeno življenje na pragu priprtih duri, komaj šele v veži, tako da bi natanko uho lahko razločilo njegove zadnje korake. V izbi je sladki vonj mladosti, ali že je nedosegljiva roki in spominu, večnost je do njé.

Kdo še misli, kdo govori, kakor je mislil in govoril pred nekaj dnevi? Ker le nekaj dni je vmes. Tudi obrazi niso več tisti, ki so bili včeraj, hoja je druga, vse gibanje drugo. Človek je stopil pred izbočeno ogledalo; tam vidi svojo spako in se ne pozná več; celó ne spomni se, kdo je bil. Srce, to žalostno srce pa sluti svetlo podobo; in v slutnji je še svetlejša in slajša, nego je bila tam zdavnaj.

Ali boji se človek solnca, boji se rož. Poveša oči, nezaupljiv je in preplašen, kadar mu slutnja potrka na srce; solnca in smeha ga je sram. Ne vzdihuje po svoji prejšnji podobi, obrača se od nje, pobegnil bi rad. In to ni starost; saj je vmes komaj nekaj dni, le korak iz veže na prag.

Starec se smehlja rožam mladosti, boža jih z ljubečo roko; še z mrzlim dihom smrti same se spaja njih topli vonj. Z zaljubljenimi očmi gleda na bela, rosna lica, ki so jih nekoč poljubljale njegove mlade ustnice; z mirnim smehljajem gleda celó na ciprese in grobove. Vse, kar je bilo, je njegova prava last; nobena vesela ura ni izgubljena za zmirom, temveč je nov cekin v skrinji bogastva, ki se ne dá potrositi nikoli. In kadar reče: „To so pa rože!“ — se ne začudi nič; ker rože so v njegovem srcu.

Ti pa, ki nisi starec, ti, ki si komaj šele živel, ti si plah, gledaš duhove. Greš mimo nageljna, ki ti je cvetel še sinoči, povesiš

glavo in molčiš. Vprašam te po ljubici, ki si jo še včeraj pestoval v naročju, pa se oziraš, če me kdo ni slišal. Kaj te je sram te sladke ljubice? Vprašam te po glasnih urah, ki smo jih prevriskali ob vinu v mračni kleti, pa se obrneš v stran. Kaj ti je žal zaradi njih? Rad bi govoril s teboj o tistih časih — oj, kako so še blizu! — ko smo bili močni in zdravi in so naše pogumne misli razmikale oblake, se žogale z zvezdami. Spomni se, kako se je takrat vzdignil naš ponos višje od orla; kako nam je bila prihodnjost polna veselih zmag, že v samem pričakovanju izbojevanih; kako smo, vitezi, rešili zalo kraljično, domovino, iz brezdna sramote in bolečin. Spomni se; kaj ni bilo vse to še včeraj, ah, še pred kratko uro? Ti strmiš v ta črna tla, si tih in bled. Osupla beseda, kakor vzdramljena iz polusanj, šepeče na ustnicah: „To so pa rože!" Greš dalje, ne ozreš se ne name, ne v svoje srce.

Kaj bi ti očital, tovariš v bridkosti? Tudi meni se je zgodilo tako in še huje. Kar sem nekoč doživel veselega, kar žalega, vse mi je bilo pesem; prijazen pozdrav, ljubezniv pogled, en hiter poljub, v mračni veži ugrabljen, vse mi je bila pesem; in tudi bolečina, tudi ta mi je bila pesem, in ta še najslajša; ljudjé so stali na polju, so se spogledali in so poslušali z veselim začudenjem. Meni so prepevale naše gore in naše doline, koder sem hodil, in moje srce je prepevalo z njimi; še kadar se je vesoljno nebo razjokalo, so bile solze biseri, ki so prepevali v pisani mavrici . . . Tiho je zdaj, vse tiho, tišje nego o polnoči; od nikoder ni pesmi, še iz grobov ne; jaz pa bi rad pel, duši me v grlu in v srcu.

Tja pojdem, kjer so rasle moje najlepše rože, tja, kjer sem poslušal svoje najslajše pesmi; v tiste kraje pojdem, ki so poslušali smehljaje moj prvi glas, veseli klic škrjanca pod solncem. Tolikokrat so mi dali tolažbe; vselej, kadar sem prišel utrujen, pust in premražen, so mi dali okrepčila in čistega ognja. Kje so? Zbegano oko jih išče, ne vidi jih. Še na grobovih ni ne cvetja, ne znamenja.

Ali bi se tja povrnil, v tiste blagoslovljene kraje, kjer se je moje srce trepetaje odprlo nezaslišanemu čudežu, ljubezni? Tja se povrnem; vesele pesmi so tam, vroče in sočne! . . . Spomni se, draga, na rdeče ciklamne, ki sem te z njimi posul, tam v soparni senci, kraj smrekovega gozdiča, pod avgustovim solncem, ki je v dolgih poljubih pilo, sesalo váse razpaljeno zemljo. Tvoje oči so bile napol odprte, gledale so tiho in globoko, dvoje sinjih jezer; tvoje ustnice so bile napol odprte, smehljale so se trudno in žejno. Kakor ena sama ogromna ploskev se je nagnil in vzdignil svet

pred mojimi omamljenimi očmi. Spomni se, draga, da se nama spet oglasi tista večna, do samih nebes plameneča pesem. Kje si? Ne vrneš se, ne odgovoriš; ah, še tvoj grob molči, grob najin in najine pesmi.

Rad bi pel, da bi se zvrnil ta črni kamen od moje duše.

Povrnem se na svojo romarsko cesto, na to cesto brez konca, na klance in križpoti, kolovoze, steze in strmine, v dež in vihar, v blato in brozgo, v meglo in mraz in v žgoče poletje; počival bom na mnogoštevilnih postajah, v skednju in v hlevu, v veseli krčmi, v gorki izbi ljubice, v družbi zvestih tovarišev, v gluhi samoti, na travi pod prijaznimi zvezdami; in prepevala mi bo družba in ljubica in noč in samota, prepevala pesmi, ki so bile že zdavnaj v mojem srcu in so čakale, da jim usmiljena roka odklene duri . . . Ni glasú; cesta je mrtva in je v mraku, ne vidim je.

Prepeval bi, zato vsaj bi prepeval, da se zgane ta tišina, ki je strašnejša od same smrti.

Zapoj, duša, zapoj o bolesti, najglobljí, najbolj pekoči in najlepši od vseh! Zapoj o bolesti, ki vre in vpije brez nehanja iz te uboge zemlje, ki jo ljubiš. Oj še ta pesem, še ta najvišja, edina, še ta molči. Srce je zaklenjeno, ječi pod zapahi; glava klone, ustne šepečejo komaj zavedno, v tihem začudenju: „To so pa rože!“ In tudi bolest je le še slutnja brez lica in besede.

Tako blizu je vse in tako daleč; vse, kar je bilo glasnega živega in našega; tako blizu je, da se nam še srce vije in para od slovesa; tako daleč, da že groba ne vidimo več, ne moremo zapeti žalostinke, postaviti znamenja. Ustna bodo kmalu obnemela, komaj šepečejo še ob spominu, ki beží za gore: „To so pa rože!“ . . .

Ivan Cankar:

Tisto vprašanje.

Bil sem v kraju, ki ga prej še nikoli nisem videl, tudi v sanjah ne; pa vendar se nisem čudil prav nič, da sem tam — bilo mi je vse tako naravno, znano in domače, kakor da sem v svoji prijazni izbi na Rožniku. Sila prostrana dvorana je bila; zdelo se mi je, da nima sten, v toliko daljavo so bile razmaknjene. Polumrak je bil v dvorani; visoko od stropa je motno svetila zastrta luč, tako da je bil mrak ob tem komaj razločnem spominu na svetlobo in dan še pustejši. V zraku je dišalo po trohnobi in po nakopičenih človeških telesih, mukoma so sople prsi pod njegovo težo. Tišina je bila brezkončna, nepremična; ni je motilo sopenje izmučenih prsi, ni je zgenila zastrta luč z višine — kakor da je dvorana nekjé visoko, daleč v praznoti, za tisoč milj odmaknjena od drugih ljudi in podnevnega življenja. Vse to sem zelo natanko videl in občutil; brez strmenja in brez strahu, kakor da mora biti vse prav tako in bi bil edinole čudež, če bi moglo biti drugače.

Mislil sem, da spé vsi drugi, da bdim sam med njimi. Da bi nikogar ne zbudil, sem se vzdignil tiho in počasi s svoje slamnice na tleh. Z očmi, odprtimi nastežaj, sem hotel odstreti mrak do kraja; ali kraja ni bilo — seženj za sežnjem se je udiral mrak sam váse brez konca. Podolž in počez so se vrstile slamnice, tako nagosto položene, da je časih druga za polovico visela na drugi; vrste so se daleč tam, Bog vedi kje, izgubile v temò.

Tik poleg mene je ležal mlad človek, ki je imel obvezano glavo; dihal je tako lahko in mirno, kakor diha speč otrok. Sklonil sem se oprezno čezenj, da bi mu natanko pogledal v obraz. Otrok je bil zares, še dete skoraj; niti sence ni imel pod nosom, na nežno vzbočeni zgorenji ustnici. Kakor sem ga gledal od blizu, so mi začele trepetati roke, ki sem se opiral nanje, mi je začel trepetati ves život — seglo mi je globoko v dušo, udarilo me po sredi srca nekaj črnega, temotnega, čisto neznanega, čemur ni in ne more biti imena. Moje oči so strmele naravnost v dvoje drugih, široko odprtih oči. Te niso trenile, se niso čudile, niso me nič vprašale. Mirno so gledale name, skoraj smehljaje, kakor na brata, ki je bil prišel mimogredé v goste. V njih dnu in na vsem tem lepem,

otroškem obrazu pa je bila vtisnjena za vselej in neizbrisljivo brezmejna groza, kakor da se je bila vsesala v ta ozka lica, v to nežno kožo strjena kri, ki se na vekomaj ne da več izprati. In takoj sem občutil, da se ta groza ni porodila iz prestanih bolečin, iz solz in vzkrikov, ne iz strahot, ki so šle s trdim, telesnim korakom mimo njega, mladega; temveč da je v poslednji globočini vse nekaj drugega, kar je bilo seglo tja od začetka in bo ostalo tam za zmirom.

Prav tako tiho, prav tako počasi, kakor sem se bil nagnil čezenj, sem se vzdignil, da bi ga ne vzdramil, otroka, spečega z odprtimi očmi v prezgodnjem grobu.

Šel sem dalje s sklonjenim životom in bosimi nogami, oprezno sem se ogibal slamnic, da bi se ne spotikal óbnje. Koj poleg otroka je zleknjen počival človek, ki je bil mnogo starejši od njega, v obraz pa mu tako podoben, kakor da je njegov oče. Levo ramo in roko je skrival pod odejo. Tudi k njemu sem se nagnil, da ga pogledam od blizu. V lica je bil zagorel, poraščen in kraj usten že nagubančen; tudi on mi je gledal naravnost iz obličja v obličje, tudi on tiho, mirno, po bratsko. Vse kakor okameneli otrok: v raskavo kožo, v temne oči se je bila vsesala ona brezmejna groza, ki sem jo gledal tam; le še globlja je bila, le še zrelejša, jasnejša, ker družila se ji je bolest. In že je zamolklo šepetalo v meni, že mi napol razodevalo, kaj je, kar leži mračno in nemo tam v zadnji globočini, pod grozo in bolestjo.

Dalje sem romal, vse dalje, od slamnice do slamnice, mimo živih grobov, ogledaval sem in prisluškaval; gnalo me je, da bi prišel do konca, da bi vsaj tam na koncu morda razločno s človeško besedo izpregovorila, razodela se mi tista strašna skrivnost, prava mati vse groze in bolesti, ki je nema strmela name iz vseh teh stoterih in tisočerih nastežaj odprtih oči. Ali kakor sem romal, morda sedem noči in dalj, konca ni bilo nikjer, ne stene ne vrat nikjer. Zdelo se mi je, da če bi hodil še tisoč noči brez nehanja, bi ne prišel do konca, bi ne gledal ne vrat, ne stene. Ta groza, ki je molčé strmela iz mraka in tišine, se je bila razlila na vse strani, od obzorja do obzorja, v brezmejnost. Ob taki misli in v tem strahu sem rekel v svojem srcu: „Sam povprašam to tišino, sam jo presekam s svojim glasom! Govorila bo, ko jo vzbudim!"

Takrat sem se bil sklonil nad človeka, ki je imel zelo ozko, belo, prav dekliško lice; eno oko je bilo široko odprto in se je svetilo, drugo je bilo napol zatisnjeno in pod njim je bila kaplja

krvi. Nagnil sem se mu do ust in sem ga prosil: „Razodeni mi, vsaj besedo mi daj, vsaj en vzdih!“

Šepetaje sem prosil, morda niti usten nisem bil zgenil in je prosilo le moje razbolelo srce; ali komaj sem bil izpregovoril, je vztrepetala tišina, je zašumelo v mraku.

Čemu?“ je vprašalo, zavzdihnilo od daleč, zastokalo iz globočine. Le šepetanje je bilo, pritajeno še, jecljajoče; kmalu pa je bila beseda razločna in kmalu je bila beseda krik.

„Čemu to brezdanje trpljenje, čemu bolečina, žalost, strah in smrt? Povej, čemu ti moja srčna kri, samo reci, čemu, pa ná jo, vzemi si jo, iztoči si jo brez strahu od kaplje do kaplje; samo povej — čemu?“ . . .

Moj Bog, saj ležim na slamnici, gledam v mrak s široko odprtimi očmi; in vprašalo, v nebesa vzkliknilo je le moje izmučeno srce. —

Fran Albrecht:

Vrt blaženih.

Na vrtu, kjer skrite samote cveto,
najtišje tišine še srcu pojo,
tam ni sledov človeških stopinj,
le v solncu trepeče nesmrtni spomin
in večnosti dih preko vsega.

Tam v solnce bi gledal in ne oslepel,
v njem skrit bi se tvoj obraz razodel
mi, resnica; in srce na dlani, ta jasni kristal, —
oh, žena, to srce jaz tebi bi dal:
odkrij ta vrt moji duši!

Anatole France:

Novoletno darilo gospodičnici Doucinki.

Na novega leta dan dopoldne se je odpravil vrli gospod Chanterelle peš iz svojega stanovanja v predmestju svetega Marcela. Drgetaje mraza je trudoma korakal po brozgastih cestah. Svoj voz je bil opustil iz duhá spokornosti, zakaj izza bolezni je postal zelo skrban za izveličanje svoje duše. Živel je odločen od družbe in tovarišev in je hodil v posete samo k svoji nečakinji, sedemletni gospodičnici Doucinki.

Opiraje se ob palico je s težavo dospel na Svetega Honorija cesto ter vstopil v prodajalnico mame Pinsonove Pri cvetlični košarici. Tam si videl obilico otroških igrač, razpostavljenih za novoletna darila za leto Gospodovo 1696., in nerodno se je bilo gibati sredi vseh teh avtomatičnih plesalcev in pivcev, grmičkov s prepevajočimi ptički, izbic, natlačenih z voščenimi figurami, belo in modro oblečenimi vojaki, in s punčkami, opravljenimi te v dame, one v služkinje, zakaj neenakost, ki jo je postavil sam Bog v človeška razmerja, se je raztezala celo na te nedolžno podobe.

Gospod Chanterelle si je izbral punčko. Tista, ki mu je bila najbolj všeč, je bila oblečena kakor visoka kneginja Savojska ob svojem prihodu v Francijo dne četrtega novembra. Počesana na petelinčke in s trakovi v laseh je nosila tog, z zlatom vezen životek in brokatno krilo s prestiralom, ki so ga spenjale biserne zaponke.

Gospod Chanterelle se je nasmehnil pomislivši, kako veselje bo napravila mali Doucinki tako lepa punčka, in ko mu je mamka Pinsonova podala savojsko princeso zavito v svilnat papir, mu je preletelo zadovoljstvo ljubeznivi obraz, shujšan od trpljenja, bled od posta, upadel od strahu pred peklom.

Uljudno je zahvalil mamko Pinsonovo, stisnil princeso pod pázduho ter odšantal proti hiši, kjer je vedel, da ga pričakuje mala Doucinka, odkar je vstala.

Za bližnjim oglom je srečal gospoda Spona z dolgim osom, ki se mu je spuščal prav do čipkastega predprsnika.

„Dober dan, gospod Spon," mu je dejal, „srečno novo leto in Bog daj uspeha, kąkor si sami želite!"

„O, gospod, ne govorite tako!" je vzkliknil gospod Spon. „Bog nam čėsto izpolni želje, da nas kaznuje. Et tribuit eis petitionem eorum."

„To je pa res," je odgovoril gospod Chanterelle, „da ne znamo ločiti svojih resničnih koristi. Jaz sam sem vam vzgled za to, takšen, kakoršnega me vidite. Izpočetka sem mislil, da je bolezen, ki me nadleguje že dve leti, zlo: in danes vidim, da je dobrina, ker me je odtegnila zavrženemu življenju, ki sem ga živel prej po gledališčih in v družbi. Ta bolezen, ki mi hromi noge in mi razburja možgane, je veliko znamenje dobrote božje do mene. Toda, ali ne bi bili tako prijazni, gospod, da bi me spremili do Roula, kamor nesem novoletno darilo svoji nečakinji mali Doucinki?"

Ob teh besedah je gospod Spon vzdignil roko v zrak in je naglas zavpil:

„Kaj! Ali res slišim gospoda Chanterella? Ali ni govoril mari svobodomislec? Ali je mogoče, gospod, vi, ki živite sveto in samotarsko življenje, vas zagledam nenadoma, da se udajate pregrešnosti našega stoletja?"

„Bog se usmili, ni se mi zdelo, da se udajam pregrešnosti," je odgovoril trepetaje gospod Chanterelle. „Srčna potreba pa mi je, da bi se dal poučiti. Ali je torej tako hudo, če podarim mali Doucinki punčko?"

„Zelo hudo," je odgovoril gospod Spon. „In kar hočete danes podariti tej preprosti deklici, se sme z manjšo pravico imenovati punčka nego malik in podoba hudičeva. Ali ne veste, da je dajanje novoletnih daril pregrešno vražarstvo in ostuden ostanek poganstva?"

„Tega nisem vedel," je rekel gospod Chanterelle.

„Zapomnite si torej," je rekel gospod Spon, „da izhaja ta običaj od Rimljanov, ki so videli v vsakem začetku nekaj božanstvenega in so vsled tega oboževali začetek leta. In tako se pravi delati kakor oni — malikovati. Če dajete, gospod, novoletna darila, posnemate častilce boga Jana. Kar nadaljujte in posvetite, kakor oni, prvi dan vsakega meseca Junoni."

Gospod Chanterelle, ki se je komaj držal pokoncu, je prosil gospoda Spona, naj mu seže pod pazduho in spotoma je gospod Spon nadaljeval tako-le:

„Zato, ker so astrologi določili, da se začenja leto s prvim januarjem, menite, da morate ta dan deliti darila? In kakšno potrebo

imate osveževati baš ta dan čustva svojim prijateljem? Ali so ta čustva s starim letom vred ginevala? In vam bo posebno ljubo, če si jih zopet pridobite z laskanjem in pogubnimi darovi?"

„Gospod," je odgovoril vrli gospod Chanterelle, oprt gospodu Sponu na laket, trudeč se, uravnati svoj šepajoči korak po hoji svojega vihravega spremljevalca, „gospod, pred svojo boleznijo sem bil samo ubog grešnik, skrbeč edino za to, kako bi ustrezal svojim prijateljem in se vêdel po načelih poštenosti in časti. Božji previdnosti se je hotelo potegniti me iz tega prepada; odkar sem se izpreobrnil, se ravnam po vodilih svojega izpovednika. A bil sem toli lahkomiseln in ničemuren, da ga nisem glede novoletnih daril prav nič vprašal. Kar ste mi povedali vi, gospod, s tehtovitostjo človeka, odličnega po nraveh in po učenosti, me je vsega zbegalo."

„Res vas bom zbegal," je povzel gospod Spon, „in vas razsvetlil, ne s svojim znanjem, ki je slabotno, nego z modrostjo velikega učenika. Naslonite se ob ta-le odrivač."

In porinil je gospoda Chanterella pod vhod nekih vrat; ta se je stisnil, kakor je vedel in znal, gospod Spon pa je potegnil iz žepa knjižico, vezano v pergamen, jo odprl, prelistal in se ustavil na mestu, ki ga je začel čitati na vse grlo sredi dimnikarjev, sobaric kuharskih vajencev, ki so pritekli na njegov predirljivi glas:

„Mi, ki so nam judovski prazniki gnusoba, in ki se nam bi zdele čudne njih sobote, njih mlaji in svečanosti, nekoč Bogu ljube, mi smo se sprijaznili s saturnalijami, z januarskimi kalendami in matronalijami; novoletna darila se prevažajo, vezila lete vkup od vseh strani; povsod same igre in gostí. Pogani se svoje vere bolj drže, zakaj oni se čuvajo obhajati katerikoli naš praznik, da jih ne bi imel kedo za kristjane, mi pa se ne bojimo, da bi nas imel kedo za pogane, ker posvečujemo njihove praznike."

„Sedaj ste slišali," je pristavil gospod Spon. „Tako govori Tertulijan in vam očita tam iz globoke Afrike nevrednost vašega početja, gospod. Novoletna darila se prevažajo, vezila leté vkup od vseh strani. Poganske praznike obhajate! Ni mi čast poznati vašega izpovednika. Toda zdrizam se, gospod, ob misli, kako strašno vas zanemarja. Ali se vsaj lahko zanesete, da vam bo stal na vašo smrtno uro, ko boste morali stopiti pred Boga, na strani, da vzame nase grehe, v katere vas je pustil zabresti?"

Po teh besedah je spravil knjižico v žep in je razburjen odšel, za njim pa od daleč osupli dimnikarji in kuharčki.

Vrli gospod Chanterelle je ostal na vratih sam s savojsko princeso in premišljujoč, kako mu preté večne peklenske muke, če podari svoji nečakinji Doucinki punčko, je razglabljal nedoumne verske skrivnosti.

Noge, ki so se mu že več mesecev šibile, ga niso hotele več nositi, in bil je nesrečen, kakor le more biti človek dobre volje pod solncem.

Par minut je tako visel v potrtosti svojega srca na odrivaču, kar se mu približa kapucin in ga nagovori:

„Gospod, ali ne bi dali novoletnega darila ubogim bratom-siromakom, vbógaimé?"

„Kako, duhovni oče," je odgovoril živahno gospod Chanterelle, „menih, pa prosite novoletnih daril?"

„Gospod," je odgovoril kapucin, „preljubi sveti Frančišek je želel, da bi se njegovi sinovi v preprostosti razveseljevali. Dajte kapucinom, da si bodo imeli s čim pripraviti dober obed ta dan, da bodo lahko z veseljem prenašali vzdržnost in post vse leto, razun, seveda, ob nedeljah in praznikih."

Gospod Chanterelle je meniha presenečen pogledal:

„Ali se ne bojite, duhovni oče, da je navada novoletnic duši pogubna?"

„Ne, tega se ne bojim."

„To navado smo prevzeli od poganov."

„Pogani so imeli včasih dobre običaje. Bog je dopustil, da je nekaj žarkov njegove luči prodrlo mrakove malikovalstva. Gospod, če odrekate darove nam, ne odrecite jih našim ubogim otrokom. Mi vzgajamo zapuščeno deco. S tem-le tolarjem bom kupil vsakemu papirnat malinček in kolač. Vam se bodo imeli zahvaliti za morda edino zabavo v vsem svojem življenju, zakaj ni jim določeno mnogo radosti na zemlji. Njih smeh se bo dvigal do samega neba. Otroci, kadar se smejó, hvalijo Gospoda."

Gospod Chanterelle je izročil svojo precej težko mošnjo kapucinu in je vstal s svojega odrivača mrmraje besedo, ki jo je pravkar slišal:

„Otroci, kadar se smejo, hvalijo Gospoda."

Potem je z vedro dušo krepko odkorakal in nesel savojsko princeso gospodičnici Doucinki, svoji nečakinji.

Oton Župančič:

Goriškim izgnancem.

Bratje, rad bi dal vsaj malo
vašemu spominu:
da bi v duši zadišalo
vam po rožmarinu,
in po trti, breskvi, oljki,
vaših Brd trojici,
da bi kakor morje v školjki,
dragi bisernici,
vam šumeli vali Soče
v moji tej besedi,
ki, na begu z vami, hoče
vteči časov zmedi.

A še drugo, bratje, snivam,
pesem — za izbrance:
da bi vstale pred očmi vam
čudežne monštrance,
kar jih nam dandanes sije,
kakor nekdaj dedom:
sêla, gôre in Marije
z milostnim pogledom.
In najvišja in največa,
v srcu vsega stvarstva:
k nji je vrela ljudstev gneča,
carji vsi, vsa carstva.
Zánjo Bog se skril je svetu,
z njo se mu odkriva,
bliže čuti se Očetu,
kdor ji bliže biva.
Čujte: vaš rod med Sloveni
šel za njó najdalje,
vtapljal v svetlem hrepenenji
se v ravní Italje.

Ni, kot drugi, v njih utonil,
še se je zavedel,
tiho luči se poklonil
in na svoje sedel . . .

Da: naš rod si bil je ustvaril
sen o domu zlat,
in sam Bog je nanj udaril
solnce, svoj pečat!

Pričujoča pesem je bila namenjena za „Begunski koledar“, ki pa iz neznanih vzrokov ni izšel.

Ivan Albreht:

Senca.

Vesoljstvà tajno čujem valovanje,
iz morja v morje in iz kraja v kraj.
Kar je biló — še pride kdaj nazaj?
Kaj je življenje? Dejstvo? . . . puste sanje?

Mladosti nade vroče, vera vanje —
kdo mi odpre resnice večni raj?
Po svetu blodim sam . . . odkod, zakaj
reži se vsepovsod zanikovanje? —

Ah, kaj so našega ponosa dela
in kje je pot do večnega izvora,
ki se razum mu ukloniti mora?!

Temà, temà — in ni resnice v duši!
Kar misel zida, v hipu spet razruši,
in vse je kakor dih, kot kup pepela.

Dr. Ivo Šorli:

Iz prakse.

I. Močnejša.

Ker je bilo v sobi že nekoliko temno, s kraja nisem videl drugega nego precej visoko postavo, vso in popolnoma zavito v črne do tal segajoče pajčolane, kakor da bi prišla žalost sama k meni. Šele potem sem razločil pod širokim klobukom bled obraz.

Prosil sem jo, naj sede, segel po testament v njenih črnih rokavicah in se poglobil vanj. Kovinasta krsta za najmanj 2000 K, pogreb sam približno 5000 K, za rakev ne manj od 5000 K, za vzdrževanje groba obresti od 10.000 K, nagrobni spomenik za kakih 3000 K, ostala zapuščina za dobrodelne ustanove z njegovim imenom.

Ta se je pa dobro preskrbel, sem si rekel. Čudno se mi je le zdelo, da je akt doslej izkazoval komaj borih 800 kron aktivnega imetka. Ali bi mi gospodična ne pojasnila najprej tega?

— O, to je tako, se je odzvala s tako nepričakovano živahnostjo, da se je moja podzavestna groza pred toliko črnine takoj umaknila druge vrste in malo jasnejši grozi. To je tako: on ni imel premoženja — saj vidite iz imovnika, kaj je imel. Toda testament je napravljen za slučaj, da bi jaz prej umrla. V tem slučaju bi bil namreč po mojem testamentu podedoval vse moje precej znatno imetje on; in da pač ne pride niti vinar v roke njegovih ljudi, ki so bili vsi tako proti najini poroki, je napravil tako, kakor sem želela jaz.

Aha! sem si mislil, ni bil bedast ta dečko, da je tako vpošteval te želje. Če bi bil imel srečo, da bi zdaj on sedel tu pred mano, bi bil najbrže že na čistem, da se dajo take svotice že tudi drugače porabiti nego za kovinaste krste in dobrodelne ustanove.

Ali kakor da mi je brala na obrazu te črne misli, je že spet planila.

— Bila sem namreč težko bolna, ko sva napravila vsak svoj testament; in zdravniki so mu tudi povedali, da so izgubili vsako upanje. Ustavljanje njegove matere me je tako potrlo, da sem si smrti res želela. Le čitajte dalje, boste videli, kako ji je celó to prepovedal, da bi ga prišla kropit. In takrat mi je tudi obečal, da pojde takoj za menoj ... Da me ne pusti niti eno noč same v

grobu . . . je rekel . . . Samo še pogreb mi preskrbi, spravi me takorekoč k počitku in potem pride . . . Tako napravi in tako odredi, da bo že isti večer pri meni . . . O, bila sem tega tako gotova, da sem kar čakala, kdaj pride smrt pome! . . .

Tu se je oglasil literat iz mene:

— A od vas vendar ni zahteval take žrtve, gospodična? Za slučaj, da . . . za nasprotni slučaj, recimo?

— Žrtve? Kaka žrtev je to? To se pravi . . . se je nekoliko zbegala; — menda so prodrle moje prijazne oči skozi črnino, — to se pravi: kar se mene tiče, mi je izrečno priporočil, naj prej dobro premislim. Ako bi ne mogla prenesti njegove izgube, potem naj sicer ne nosim te žalosti vse življenje s seboj; toda, ako bom videla, da sem dovolj močna, naj se nikakor ne čutim vezane.

— No, vidite gospodična: Vi ste bili vendar močnejši od njega. Ni vedno opravičena beseda: šibki spol.

— Ah, kaj hočete, ko imam mater!

II. Šibkejša.

Sodni sluga mi je prinesel ob treh popoldne poziv, naj grem, ako le morem že danes v tako in tako hišo, preiskat in zapečatit sobo štev. 20 takega in takega dekleta, ki so ga pravkar našli mrtvega v tem in tem hotelu.

Vzel sem torbico za akte pod pazduho, da bo vsak že kar videl, po kakih opravkih prestopam tak prag, in s pogledi vsako tako slabo sumnjo odklanjajočimi, sem se napotil tja gor v pregrešno ulico.

No, pred hišo so stali že trije drugi gospodje, od vsake oblasti po eden, nič manj vzvišeni nad vsak dvom. In tu sem izvedel še ostalo: v sobi onega hotela je čakal rezervni častnik dekleta že od jutra; ob devetih je bila prišla in sta se takoj zaprla. Točno opoldne so zaslišali iz sobe tri strele po vrsti; in ko so vdrli vrata, sta bila oba že mrtva. Človek je ustrelil najprej njo in potem še sebe.

Stopili smo v hišo in odšli v drugo nadstropje. Soba je bila zadostno označena s stražarjem pred njo, stoječim v sredi med toliko devojkami, kakor gol kol v rožnem grmu.

Odprli smo in začeli svoj posel. Nekaj denarja in zlatnine, njegova in njena slika v veliki obliki — lepa človeka, posebno on s svojim živim obrazom — kup pisem. Vse to ni imelo niti duha po zločinu in je pritikalo torej meni. In ko je vsakdo od ostalih

izpraševal najprej po tem, kar je zanimalo njegovo oblast, je bilo tudi meni, da poizvem, kako je z dediči in takšno. Iz gruče je stopilo vitko dekle, „Jolanda“ so ji rekli, — ki se je čutilo poklicano, in mi je povedalo, da je ranjka pač nekoč omenila nekaj o neki daljnji teti tam nekje sredi ogrskih pust, drugega sorodstva pa da gotovo ni imela.

Lepa stvar! Zdaj išči po svetu to daljnjo teto! To bo zopet križev in težav za kakih dvajset, trideset kron!

Poslovim se v takih mislih, celó potožim malo, vidim obilo sočutja, — „gutmütig sind sie ja alle“, pravi Schiller, — in odidem v pisarno. In v nadi, da mogoče le najdem kak kažipot v ogrske pustinje, začnem takoj pregledovati pisma. Drugo za drugim od njegove roke. Že dve leti traja torej ta ljubezen — po vrsti je položen zavitek na zavitek s to krepko pisavo na naslovih — od tam, ko ji prvič piše, kako ga je prevzela ona beseda, ki mu jo je rekla, do zadnjega, ki je v njem ta strašni ukaz, naj pride, da gresta. A že čez leto se vleče skozi vse te besede od kraja do konca ta . . . ta črna nit: „Pojdiva odtod, tu nimava iskati ničesar več, ne ti brez mene, ne jaz brez tebe!“ Njenih besed tu ni — čital jih bo tam nekje na Ogrskem drugi zapuščinski komisar ali sodnik: mož ni imel stalnega bivališča tu, in spise pošljejo tja, kjer pridejo pred oči morda celo njegovi ženi ali otrokom. Njenih besed ni, ona molči, a vendar se čujejo iz njegovih tudi njene . . . Ne ustavlja se, ne brani, a vendar prosi še za hip odloga. Ne, ker je še mlada in lepa, ne da bi še kaj upala, — samo groza jo je mrzlega groba. On pa ima zapičene svoje črne demonske oči globoko v njene in vabi, vabi, vleče, tira . . .

* *
*

Kaj pa to? Saj to je druga pisava, ta predzadnji zavitek. O, Bog ti bodi že zato usmiljen, nesrečno dekle: testament si napisalo, predno si odšlo! In nihče drugi nego ljubezniva gospodična Jolanda, (pa tudi njeno krščansko ime in nekrščansko čudni priimek je v oklepajih) — je univerzalna dedinja. „Ker sem videla v vaših očeh vedno toliko iskrenega sočutja in tihega umevanja, vas prosim, ljuba gospodična Jolanda, še te zadnje usluge: poplačajte moje dolgove; a vse ostalo, kar je bilo moje, naj bo do zadnje stvari vaše . . .“

* *
*

Drugi dan je prišla gospodična Jolanda. Prvo vprašanje je bilo po seznamku onih malih dolgov, da jih takoj poravna. In potem ji je šlo le to po glavi: kako je bilo ž njima tisto zadnjo uro, ve vendar le sam Bog; toda on, ki je bil ne samo samomorilec, nego tudi morilec — on bo svečano in cerkveno pokopan, njo, umorjenko, so že vlekli tja gor in še kdaj jo vržejo v jamo, nočejo prav povedati.

Glej, ni juristinja, pa jo je pogodila razliko — le to je sirota prezrla, da je bila tovarišica davno izstopila iz človeškega občestva . . . In da taka nima nikakega prava do njegovih pravic . . .

* * *

Včeraj sem spis dovršil in gospodična Jolanda ga je podpisala, kakor podpiše vsak človek. Tu postava ne dela razlik, in pristojbine do 50 K se plačajo v kôlkih, čez 50 K pri davkariji ali po poštnem čeku.

Gospodična Jolanda zna nekoliko francoski in pozna izraz „la grande passion“ in njegov pomen. Vprašal sem jo, ali si želi kaj takega doživeti.

— Doživeti — smrt? Hvala! se je nasmehnila.

— In vendar se čita, da si želi doživeti marsikaka velika dama tako „véliko strast“, kakor jo je doživela gospodična Vilma.

— Ampak najbrže samo do onega trenotka, ko je Tibor vzdignil roko in sprožil . . .

— Mogoče; toda tudi Vilma je baje tisti hip zaklicala na pomoč . . .

— Če je, je bila to samo zadnja slabost! Testament je spisala še doma, prosim! V njeni sobi ste ga našli, ne v hotelu; in ko je šla tja, je vedela, da se ne vrne več. Pa je vendar šla!

— Toda povejte mi odkrito, Jolanda, ali se Vam moški zdi vreden, da bi se mu dali zvabiti celo v grob? Ženskam, kakor ve druge, ki morate spoznati moške vendar prej od njih grdih nego lepih strani, — še veliko bolj nego druge ženske, ki bi tega vendar nikdar ne storile, — ali se kateri izmed vas more zazdeti moški vreden, da mu žrtvujete celó življenje?

— O, ravno nam! Če najdemo — če se kateri od nas posreči najti moža, ki zanjo vse žrtvuje, kar je žrtvoval Tibor Vilmi: dušo in telo, ženo in otroke, ponos in čast, vse, vse, — potem je moralo priti skoro po sebi, da mu je tudi ona žrtvovala vse, kar

ji je še ostalo na tem svetu in kar je videla, da ima zanj še neko vrednost: življenje.

Spomnil sem se gospodične v prvi črtici iz moje prakse in sem hotel reči skoro bolj za-se:

— Potem postanete šibke, čisto šibke, še šibkejše nego je tak mož . . .

— Od teh dveh ni bil nobeden šibak! Vsaj to jima lahko pustimo! me je skoro pokarala.

V. B.:

V Silvestrovi noči.

Šum pestrih kril, šepet in glasen smeh,
vonj ostri pudra in parfema;
v očeh nebo, veselje, žalost, greh,
v pogledih strast žari, s strastjo se vnema.
Praznuje ulica v prešernem bakhanalu
noč, ki to leto zadnjikrat zemljo objema . . .

„— Kam, proszę pani, se tako mudi . . .?
Naj pani malo postoji še . . .!“
„„— Pan čuje? Polnoč v stolpu že brni . . .!
„— A Novo leto! Pani mi voščila ni še! —
In bije v stolpu ura polnoč . . . Vse obstane . . .
in ulice vrvenje je postalo tiše . . .

Spogledali so se in začudili:
nad mestom, glej, visoko pluje
krvavi ptič, po zraku mirno krili,
oči iskrečih, kot da temno misel snuje . . .
Z obrazi bledimi prepadli vanj strmijo,
in vzdih le pritajen se tuintam začuje . . .

Lublin, 1. januarja 1916.

Stanko Svetina:

Moje pomladi.

Zunaj sneg in strupen mraz. Nebo se je polagoma in nalahno spustilo doli in je s sivimi perotmi objelo trudno pokrajino in jo zazibalo v težak in globok sen. Od severa je zažvižgalo, glej, motne šipe na oknih se lahno tresejo, pes je zatulil žalostno in zateglo v svoji mrzli hišici tam na koncu dvorišča. Dva črna vrana sta zašla v temno sivino bogve kako in sedaj krožita drug poleg drugega plaho, kakor bi iskala izhoda iz te obupne in mrzle pasti. Ni mogoče. Krožita, krožita v velikih lokih čimdalje hitreje, čimdalje hitreje in naposled sedeta na visoko smreko tam doli ob parobku gozda, da se zazibljejo veje, težko obložene z zmrzlim snegom. Zdaj je dvignil prvi tič glavo in odprl kljun. „Kra-kra, kra-kra". Tovariš se je ozrl nanj „kra-kra, kra-kra". A tudi krakanje je zamrzlo. Kakor bi se izlilo morje tekočega svinca na ta ubogo majko zemljó.

Sedim v naslanjaču in gledam skozi okno v to mrzlo, težko zimo. Drugega ne vidim ničesar, samo to žalostno in pusto sivino, par smrek še in ona dva zibajoča se vrana na veji. V peči, za hrbtom mojim, prasketa ogenj, in lena toplota, plavajoča v širokih plasteh po sobi, me objema vsega, da mi je sladko po udih, da mi postajajo veke težke in trudne in da pozabljam svojo samoto.

Kje ste moje pomladi, kje ste dnevi, vriskajoči v svoji prešernosti in moči in v svojem bogastvu neštetih lepot? Kje ste, ve moje ljubice, da bi božale samotnega popotnika, počivajočega na kamenu ob dolgi, pusti cesti, vijoči se v negotovo, temno bodočnost?

Polagoma, prav počasi se začenja trgati mrzla sivina in nevidne, mehke roke se izmotajo iz nje in me začno gladiti po laseh. Toplo mi je v duši in zdi se mi, da slišim pozvanjati zvonove . . .

Dve enodnevnici.

I.

Oče me je potrepal po rami.

„Fant, na Bled pojdeva!"

In sva šla k njegovemu prijatelju.

Morda mi je bilo takrat osem let, več ne, prej manj. Takrat sem videl prvič gorenjsko plat in vse njene krasote. Kako sem jih

sprejemal vase, ne vem več. Daleč so leta in spomin jih komaj dosega.

Bila pa je visoka, bela hiša, čezinčez prepražena z zelenjem. Mesec je s sentimentalno roko pobožal Bled in njega okolico, in belina hiš je tlela v fosforni luči. Ona visoka hiša z zelenjem se mi je zdela kakor začaran grad, ves poln bajnih krasot.

Oče je šel s svojim prijateljem po tihi stezi med drevjem naprej, ona je zaostala, prišla k meni in me prijela za roko tako, da sem se je moral okleniti.

Ona. Niti oddaleč ne morem določiti njene starosti; morda ji je bilo dvajset let. Tudi njenega imena se ne spominjam več, bogve, vtonilo je v morju pozabljenja.

Vidim pa pred seboj lep in čudovito nežen ženski obraz, sanjajoč o bogvečem, v najbolj rahli, tresoči se belini mehke polti.

Stopal sem poleg nje, osemletni deček poleg dvajsetletnega dekleta, trdno sem stiskal njeno roko k sebi in sem zrl kakor zamaknjen v oni lepi, z mesečino poplavljeni obraz.

In misli moje so drvile bliskoma. Omamljen od toplote mehke ženske roke in prepojen s sladkostjo nebeške noči sem si sezidal grad, kamor popeljem to svojo lepo — ženo.

In naprej? Naprej?

Osemletni deček je bil slišal o ženitvi. Videl je doma, kako peljejo vranci, okrašeni s pisanimi cvetlicami, voz in na vozu skrinjo, obtaknjeno okroginkrog z zastavicami, videl je, kako se blišče v solncu velika médena kolesa na komatu prhajočih konjičev, videl je, kako vriska voznik, kako vriskajo domači fantje, ki sedijo zadaj za skrinjo, sredi med seboj godca s harmoniko, videl je zeleno smrečico na vrhu skrinje, smrečico, z zlatimi nitmi ín rdečimi, modrimi in belimi papirnatimi trakovi — videl je vse to in je poslušal stare ljudi pred hišo, ki so mahali onim na vozu kakor v pozdrav in ki so se menili — o možitvi in o bali mladega dekleta.

Kaj je takrat mislila ona, ki je šla visoka in lepa roko v roki z menoj skozi bajno noč? — Sam Bog vedi. In kaj bi rekla, če bi vedela, kako trepeče zanjo v ljubezni to drobno otroško srce poleg nje?

V ljubezni?

Da, bila je ljubezen, še po dvajsetih letih ni zamrl spomin v srcu na one lepo ženo in ono pravljično noč.

II.

Tisto leto sem dovršil drugi razred gimnazije z dobrim uspehom, za kar sem bil deležen od očetove strani precej naklonjenosti. Že ko sem stopil čez domači prag, sem občutil nekako notranjo samozadovoljnost in ponos in vedel sem, da me čakajo tiste počitnice marsikaka vesela presenečenja.

Kakor nalašč je prišla nekega dne na obisk materina sestra iz Trsta. Ta teta me je imela nenavadno rada, sam ne vem zakaj. Kadar je prišla, mi je prinesla, otroku, vsakovrstnih slaščic, zlasti pomoranč, smokev in drugih sladkosti; zato pa je dobila v mojem srcu zase precej prostora. Pogladila me je po laseh, a jaz sem ji poljubil najprej roko in nato še ustna.

„Letos ga moraš pustiti z menoj," se je obrnila teta k očetu.

„No, pa naj ostane doma," je odvrnil oče na njen dobrosrčni predlog. Imel me je rad in hotel je, da bi hodila skupaj na lov. Bil je učitelj in se je ravnotako veselil počitnic kakor jaz. In ker mi je umrla mati, ko sem imel šele tri leta, in je bil oče tačas še vdovec, se me je vedno razveselil, kadar sem prišel iz mesta domov na kmete. Bila sva skupaj, in zbogom samota in dolgčas! On ti je našel zabavo, če le kdo in če le kje. Ni ga več dobrega starca, da bi hodila po senčnatih dolenjskih gozdovih, ni več zvestega kastorja, ki bi naju spremljal na vseh potih in ki je bil lovec, da mu ni bilo para, ni več tihega somraka kraj gozda, kjer sva pekla z očetom krompir in gledala v iskrečo se žerjavico in poslušala, kdaj zazvoni farne cerkve zvon avemarijo, da odideva počasi domov. Ne, še kastorja je treba poklicati, še tri križčke je treba napraviti iz drobnih klinčkov na kupu polugasle žerjavice, da pridejo ponoči angelci in posedejo krog ognja, še to, še to in naposled kreneva proti domu. Spotoma se še oziram nazaj, vidim, kako se tam v daljavi dviga kvišku iz opuščenega pogorišča sivobel dim, stisne se mi srce v tesnobi, obrnem se strani in že je tam v dolini šola, v kuhinji luč in ob luči stara mati, ki se sklanja nad ognjiščem in misli na naju, kje sva tako dolgo ostala . . .

„Bo fant vsaj morje videl," je prigovarjala teta, ki ni hotela odnehati.

„Ah, morje!" sem vzdihnil in v tistem hipu sem si že slikal v duhu ono široko, temnozeleno vodo, ki me je pozneje tolikokrat in tolikokrat klicala na skrivnem k sebi in ki me je vlekla k sebi z neodoljivo silo.

Oče je ostal neizprosen in mračan, toda ko sem začel siliti še jaz, se je nazadnje vendarle omehčal in se udal vsaj za štirinajst dni.

In peljala sva se s teto v Trst.

Medpotoma mi je pripovedovala o svoji rejenki Aniti, ki je razposajena, živa muca, s katero se bom gotovo takoj spoprijateljil. Poslušal sem dobro ženo pozorno, a slišal nisem ničesar. V mislih mi je bilo samo morje, ono široko morje, prostrano, tako zaželjeno morje.

In videl sem morje in videl sem Anito . . .

Bilo ji je kakih petnajst let — lepo duhteč popek rože-gavtrože. Bila je drobna in bela, tako bela, da se ji je poznala vsaka žilica pod svileno kožo. Lase je imela temne kakor noč, oči žareče, nos raven, grški, in ustna kakor dvoje malin. V vsem svojem bitju je kazala naturnost, ki se je jasno in krepko izražala v vsaki njeni kretnji, govorici in pogledu.

Bilo je avgusta meseca in solnce je peklo in žgalo. Podnevi smo bili doma: prvi je zadremal v naslanjaču, drugi je spustil žaluzije, slekel se in legel v posteljo, tretji je bil zaspal že za mizo. Vročina nas je tako prevzela, da smo bili popolnoma brez moči, posebno jaz, ki je še nisem bil vajen. No, proti večeru je nekoliko odjenjalo in kmalu smo bili vsi pokonci in pripravljeni za izprehod.

In šli smo počasi iz mesta proti Občinam. Midva z Anito sva šla naprej, teta s svojo starejšo hčerko in s sinom zadaj.

Ob vsakem njenem pogledu sem moral povesiti oči, vsak dotikljaj njene roke me je stresel. Rdel sem, božal ji belo roko čudovito nežne oblike in pojecljaval ponevedoma besede, narekovane mi od bogvekod. Gledala je v tla in zardevala ravnotako kakor jaz.

Obstala sva in se ozrla na Trst in na morje za njim. In srce je pelo.

Razprostrlo si se morje, široko si se razprostrlo, da ti ni videti mejâ. Mogočno si in veličastno v svoji krasoti. Zaljubilo se je vate solnce in ti si mu dovolilo, da te poljubi in ljubi vso noč in vedno. Zlata je vsa ta vajina ljubezen. In visoka in stanovitna. In globoka. Pesem.

Ne vem več, kaj se je tačas vzbujalo v meni, toda zdi se mi, da se je porajala moč ob pogledu na obširnost tega morja pred menoj, lepota je vzbudila vročo ljubezen in tiste bele lastavice, ki so kakor misli priplavale od bogvekod in se spreletavale v sijaju potapljajočega se solnca in si močile peroti in hitele naprej, naprej — so nosile hrepenenje.

Ko sem se ozrl v tiste lepe, zdaj široko odprte, zasanjane oči, sem privil Anito k sebi in jo poljubil. Iztrgala se mi je iz objema in stekla naprej. Tisti dan ni spregovorila z menoj niti besedice več.

Drugi dan, takoj po kosilu, sem spustil v spalnici rulete, legel v posteljo, se odel z rjuho in zaspal.

Ko sem se zbudil, mi je padel pogled na Anitino snežno posteljo. Glej jo, saj je šla ona tudi spat. Črni lasje so se vili kakor temna reka po beli rjuhi, ki je tesno objemala mlado, napol razvito telo. Njene grudi, dva bela, bela rožna popka, so se dvigale enakomerno in padale, z obraza je sevala milina in nedolžnost.

Gledal sem jo precej časa s postelje, nato pa mi je prišlo na misel, da ne bi bilo napak, če bi jo poljubil prav na tihem na ona sočna malinja usteca. Ta misel mi je bila tako všeč, da se je nisem mogel otresti in da me je premagala popolnoma. Vstal sem prav počasi in sem stopical po prstih do Anitine postelje.

Kakor golobček, kakor bel angelček. Sklonil sem se, pridržaval nekaj časa sapo, nato pa sem se dotaknil z ustnicami ustnic.

Komaj vidno so se zatresle svilene trepalnice in zdaj se je ozrlo vame dvoje globokih, pravljičnih jezer. Prav nič se ni hudovala. Saj sem jo bil poljubil na speča ustna tako pobožno in tako tiho, da je ne bi zbudil.

Nasmehnila se mi je in me objela krog vratu. Vnovič sem jo privil k sebi in vnovič sem jo poljubil. Bil sem v silni zadregi. Zdaj se me je oklenila z obema rokama in me pritisnila na prsi. Pri tem se ji je odtrgal na rami gumb pri srajčki in prikazala se je nežna polt mladih grudi, kakor bel, nanovo padli sneg. Pokleknil sem k nji na belo posteljo in tudi ona je pokleknila. Tako sva klečala tam, objemala se, poljubovala in jokala, jokala . . .

A sama nisva vedela, zakaj in čemu.

Dr. Franc Derganc:

Henri Bergson.

Filozof moderne Francije.

Predgovor.

Na prehodu 19. in 20. veka se je pojavil v Evropi nov dušni tok, ki odsehdob vidno in mogočno narašča ter se pripravlja, da potegne vse druge kulturne sotoke za seboj.

Vivizem (vivismus), tako imenujemo novi veletok, to je gospodstvo veličanstva in velemožnosti življenja, kakor svobodno in resnično ustvarja, deluje, ne kakor se spačeno in enostransko razvito svetlika v glavi nekaterih evropskih filozofov. Doslej vemo samo eno, da vivizem resnično eksistira in rase, da se nahaja v prvi fazi razvoja, da je začel vplivati na mišljenje in spoznavanje kulturnih evropskih narodov. Kakšne posledice obrodi vivizem, kakšna bo njegova končna, definitivna oblika, to vse nam še prikriva krilo bodočnosti.

Tudi mi slutimo in občutimo, — čeprav ne vsi enako jasno in zavedno, — da prihaja vivizem v nas in čez nas kakor nekaj silnega, vsepresežnega, da polje z isto močjo v vsaki žilici našega življenja; zaznavamo ga v sebi, kakor občuti mlada duša prvo ljubezen. Kako prešinja ta velesila življenja vse misli in sanje mlade duše! A kje so tiste besede, ki bi se ji mogle samo približati? Naše slutne oči vidijo vivizem kakor v nočni tišini krasno prikazen v svitu Platonovih idej, predno se materijalizirajo. Ali, če pade le ena človeška beseda v ta ustvarjajoči mir, izgine svetla prikazen kakor preplašena, kakor blisk, da je potem temina noči še večja. Tako ni vivizem še zdaj pristopen besedi v celem obsegu — na veliko nevoljo kritikov in dijalektikov, ki preže na vsako novo moč, da jo varno potočijo v brušene steklenice kristalno trdih pojmov. Vivizem je pač tista nedeljiva, vse obsežna, vse nadvladajoča sila, ki se razodeva brez prestanka v celotnem življenju. Besede so pa samo sledi in sence življenja.

Orjaški sunek življenja, ki ga zasleduje vivizem, je segel celo čez kraje, kjer stoje tisočletne piramide iz rezanega granita kakor mejniki večnosti; sunek je prešinil celo mrtve skale, da so začele roditi. Zapustili smo svoj čas šolske prostore v neomajnem prepri-

čanju, da smo si otovorili spomin z zanesljivim blagom za vse zadrege življenja, z zakladi večne veljave. Ponosen je bil nanje naš mladi spomin, ki so ga desetletja gnetli razni vzgojitelji kakor kipar svojo glino, ne samo ponosen, ampak še bolj vesel, da je srečno prestal te čase plastike in tlake. Te matematične formule, ti fizikalični in kemični zakoni, ti pravzori eksaktnosti, ti izrazi nespremenljive večnosti!

Pa prišel je nenadoma sunek življenja in — prišlo je drugače. Skozi leta in leta nam je šola tlačila v spomin Evklidov tridimenzijonalni prostor, v katerem absolutno velja aksijom paralelnih premic in zakon, da je vsota kotov v trikotniku = 2 R. Temu nasprotno je nastopila nova matematika, takozvana metamatematika (metageometrija), ki uči, da je naš tridimenzijonalni prostor le poseben slučaj resničnega n-dimenzijonalnega prostora, v katerem ne velja aksijom paralelnih premic in v katerem znaša vsota kotov v trikotniku lahko manj (Lobačevskij, Bolyai) ali več (Riemann) nego 2 R. Zlasti Riemann in Grassmann sta razvijala pojem n-dimenzijonalnega prostora in Lie, ustvaritelj skupinske in invarijantne teorije, je dokazal plodnost tega pojma za teorijo diferencijalnih enačb.

Enako živo se je zgenilo in se je začelo gibati tudi v kemiji in fiziki. V kemiji smo se učili, da so atomi zadnje, nedeljive, nespremenljive sestavine, iz katerih sestoji vsa materija. Natančno smo znali število prvin in atomov, celo njih mesto v perijodičnem sistemu. Impozantno in sugestivno je vladala teorija atomov in leta 1881. je prevzela Nemca Helmholtza tako, da je razširil nje veljavo celo na elektriko: tudi elektrika je nekaka fina materija, sestavljena iz najmanjših atomov — „elektronov“ (Stoney). A leta 1895. je odkril Röntgen svoje žarke in 1896. je dognal Francoz H. Becquerel, da izžariva uran in njegove spojine podobne žarke in že leta 1898. je v Parizu P. Curie s pomočjo svoje soproge Marije, roj. Slodovske (Poljakinje), izločil iz uranovih spojin radijoaktivni prvini „radium“ in „polonium“. Anglež Rutherford E., od leta 1907. profesor na manchesterski visoki šoli in ravnatelj fizikaličnega laboratorija, je s posebnim uspehom preiskoval (1904) radij in druge žarive (radijoaktivne) substance. Radij in njegove spojine imajo čudovito svojstvo, da neprestano izžarivajo toploto in sicer 1 gram radija vsako uro 135 kalorij skozi 2000 let. Odkod ta toplota, — če je radij enaka prvina kakor druge, obstoječe iz nespremenljivih atomov? Toplota se razvija vendar le pri kemičnih

procesih, in kemični procesi se vrše le tam, kjer razpadajo ali se združujejo različne prvine. Torej atomi ne morejo biti več nedeljiva, nespremenljiva, zadnja telesca, kakor smo se učili v šoli, ampak — spremenljive in deljive količine. Atomi razpadajo in iz njih razvalin nastajajo nove prvine, pri razpadanju se razvija toplota in posebno žarenje. Iz razpadajočega urana nastane kar cela nova generacija elementov: iz urana uran-x, iz tega jonium, iz jonija šele naš radij, iz radija plinasta prvina „radijeva emanacija", iz emanacije nastanejo radium-A do radium-F, kot zadnji otrok generacije se rodi naš — svinec. Ali niso oživele mrtve skale in začele roditi, kako daleč so pljusknili valovi življenja?

A še globlje so prodrli učeni izsledovalci v skrivnosti atoma. Rutherford je preizkušal α-žarke pri prehodu skozi razne tvarine in prišel do sledečega nazora o sestavi atomov: vsak atom nam predstavlja kompleks, planeten sistem s centralnim jedrom, ki privlači druge najmanjše dele in jih združuje v celoto atoma v najmanjšem prostoru, da se vrte okoli jedra kakor planeti okoli solnca. Vsemir: makrokosmos! In vporabivši teorijo elektronov, je pristavil Rutherford, da niso ti najmanjši deli atomi nič druzega nego — elektroni, tisti najmanjši atomi elektrike. Tako je postala nakrat materija vseh teles električna: materija sestoji iz atomov, sestavljenih iz elektronov.

Kako izžariva radij toploto? Neprestano in enakomerno kakor izvira na primer studenček iz skale? To bi tudi odgovarjalo našemu šolskemu naravoslovnemu mišljenju, kakor ga nam je ustvaril Aristoteles: natura non facit saltus! Leta 1900. je Planck, profesor teoretične fizike v Berolinu, preiskaval matematične razmere pri toplotnem žarenju in našel, da učinek ne rase enakomerno, ampak v skokih, v sunkih. To strogo eksperimentalno najdeno dejstvo je imenoval Planck „kvantno teorijo" in izjavil, da se gotove spremembe v naravi ne vrše neprestano in enakomerno, ampak sunkoma, skokoma, eksplozivno, v kvantih (quantum), v gotovih celih količinah. Znamenitost Planckove kvantne teorije so skoro potrdili tudi drugi izsledovalci na drugih poljih: Einstein in Nernst pri razlagi specifične toplote plinov in trdih teles, drugi v fotokemiji in pri röntgenovih žarkih.

Samo mimogrede omenjam, da je skoro istočasno leta 1901. obelodanil Hugo de Vries, ravnatelj botaničnega vrta v Amsterdamu, na podlagi dolgotrajnih botaničnih eksperimentov svojo „teorijo mutacije": nove oblike vrst se ne razvijajo polagoma iz

malih, prehajajočih sprememb (varijacij), kakor uči Darwin, ampak skokoma potom nenadnih mutacij. Enako ritmično in skočno delovanje narave opažamo tudi drugod: mena letnih časov, noči in dneva, perijodične prikazni v geologiji in v zgodovini, ritmični pojavi v psihologiji in v fiziologiji (spanje in bedenje, ritmično dihanje, utripanje žile i. t. d.), ritem v umetnosti in pri delu (mlatiči, tesarji, sodarji).

Bližnja bodočnost odloči, dali je podobnost Planckove in Vriesove teorije le slučajna, posebno pa, kako preobrazi „ritmični princip" Darwinovo teorijo o descendenci organizmov?

Taki nepričakovani eksperimenti (Fizeau, Michelson, Morley) so napotili tudi izsledovalca Lorentza in Einsteina, da sta nam ustanovila v nasprotju s „klasično fiziko" na podlagi „ozirne teorije" (Relativitätstheorie) novo „moderno fiziko".

Pa smo nečimerno in samozavestno mislili, da je spoznanje že davno prodrlo do zadnje skrivnosti, do zadnjega kotička narave in človeškega duha, in tu se nam odpira v daljavi nov svet z neznanimi kontinenti in otoki.

Nesmrtni človeški duh je kakor živa raketa, izpuščena v temno nebo: razleti se na tisoč svetlih utrinkov in ko se zazdi, da hoče ugasniti, se razprši iznova vsak utrinek še divneje nego prej, in tako se ponavlja prelestno in ritmično utrinjanje v neskončnost.

Ravnokar smo videli, kako živo utrinjanje duha je izprožil vivizem na nebu eksaktnega znanstva; in samo logično in več nego a priori verjetno pričakujemo, da se ponovi isti fenomen v povečanem obsegu v centralni sferi duha — v filozofiji. Znanost in filozofija, ali si nista v sorodstvu kakor glava in organi telesa?

Ozrimo se torej najprej k svojim najbližjim sosedom, ki imajo že od nekdaj svetovni sloves „naroda mislecev". Kako se razodeva vivizem v moderni nemški filozofiji? Tudi tukaj nas pozdravi že pri prvem koraku „amour du colossal". Vivistov deluje na Nemškem cela masa, komaj pregledna množica. Tu sili in prodira vivizem v različnih strujah in oblikah, z različnimi imeni na dan. Ti se imenujejo „neoromantiki", druga struja nastopa kot iracionalizem (alogizem), tretja se zove misticizem, nekateri vivisti utirajo parapsihologijo o „parapsihičnem" (okultizem, spiritizem, teozofija), iz vivizma poganja tudi kulturna filozofija, kritični idealizem in iealistična metafizika. Celo stari materijalizem se hoče pomladiti in se zagrinja v gubovito haljo metafizičnega monizma (Monistenbund).

Poseben izraz je dalo vivizmu angleško pleme, katero je — kakor nobeno drugo — intuitivno in globoko spoznalo temeljno strukturno načelo vsake organične skupine: masa in regenca. Po principu delitve dela razpada in se diferencira skupina, a samo en del izvršuje funkcijo vodstva in regulacije (funkcija dominance, regence). Anglosaško pleme izvaja, da se skupina samo tam mirno in uspešno razvija, kjer združuje vodilnoregulativno funkcijo samo en stan v svojih rokah, oziroma potom kompromisa kar najmanjše število stanov. In tako velja v Britaniji in Ameriki, v državah organiziranega in klenega kapitalizma, najvišji socijalni zakon: kapitalist je po naravi poklican voditelj ljudstva (mase) in države; kjer veljajo za kardinalne kreposti tiste lastnosti, ki omogočajo kar najhitrejše, kar največje kopičenje kapitala — ne v državni blagajni, ampak v rokah posameznih oseb-vodnikov. Kako se je moral torej obleči ubogi vivizem, da so ga pustili jingokapitalisti čez mejo? Nastopil je v servilni obleki „pragmatizma“ (I. D e w e y in W. J a m e s v Ameriki, C. F. S. S c h i l l e r v Angliji). Tudi pragmatizem proglaša življenje (primitivni bijologizem) za prvo velesilo v naravi. Fundamentalni aksijom pragmatizma slove: „Resnica je korist! Resnično je samo to, kar je praktično, kar praktično koristi, kar varuje in pospešuje praktično življenje!“ A takoj obtiči pragmatizem, če ga vprašamo: „Čegavo življenje bodi merodajno za resnico? Ali življenja kapitalista ali življenja delavca?“

Vendar pa nam razloži pragmatizem enostavno in dosledno neki problem, ki ga mi Evropejci ne moremo razumeti. Kako se godi, da vse vere tako zadovoljno in mirno uspevajo v Ameriki, čeprav je izvedena principijalna ločitev verstva in države? V duhu pragmatizma vzgojeni amerikanski inteligent sodi: vsaka vera je resnična, če je praktična, če koristi posamezniku in razvoju kapitalistične države, če je torej sposobna, potrto dušo pojedinca potolažiti, pomiriti, dvigniti in okrepiti z novo močjo; če neguje in oznanja tiste kreposti državljana, ki služijo kapitalizmu: varčnost, skromnost in zmernost, delavnost, poštenost in zvestobo, premagovanje in pokorščino. Čim krotkejši in skromnejši je delavec in človek ljudstva, tem lažje mu vlada kapitalist, tem več neporabljenega blaga ostane za kapitalista. Obširno poročilo in kritiko teorije, noëtičnih podlag pragmatizma o priliki! (Dalje prihodnjič.)

LISTEK.

Publikacije Leonove družbe za leto 1916. — Dr. Mihael Opeka. Rimski verzi. — Pesnik, rojen l. 1871. na Vrhniki pri Ljubljani, je študiral v Rimu sedem let bogoslovje in modroslovje, in v teh letih je nastala skoro vsa ta zbirka.

V uvodnem oddelku Na tuji zemlji uhaja oko željno čez gore v rojstno vas, v sklepni skupini Odmevi pa kopni in koprni nazaj po večnem mestu: neprestano nihanje, ki so mu spomini prvo prožilo, spomini vesoljna vzmet. Zloženi v pomladi življenja, so Rimski verzi nekam hladno-umerjeni, priletno umirjeni: krstil bi jih Zimski verzi. Stavim, da sodi g. Opeka o poeziji podobno ko blagopokojni doktrinarec Lucretius: okusen bonbonček, kamor je nalit grenak lek za bolno deco; bujna prispodoba, da se nam zavda dogma.

Današnji se ne čisla kdovekaj pesništvo, če je zgolj dekla moralki: začutiš namen, zamrzi ter priskuti se. Čimbolj neiskana in nesebična, tembolj misel resnična, krepkeje te prožme in pronikne. V danem primeru je katehet in pridigar daleko nadrasel in prebohotil tvorca nesebičnih podob . . . Te morda zanima geneza te ali one pesnitve? V začetku je bila, menim, vsakdanja krilatica n. pr.: Prava ljubezen to ni, ki živi le v trenotnem objetju, Zveste ljubezni krepost spaja življenje in smrt. Potem še malo pretehtavanja in pretuhtavanja — rodil se je pesmotvor Mrtvemu prijatelju. Nasledoje jedro, locus comunis, bi rad uveljavil: Iz samopridja nikdar ne ljubi resnična ljubezen, Ljubi, ker čuvstev oblast srcu veleva tako . . .? Pričvrsti, privari ga na folijo! Sleherna stran oddaj nekaj koristi, zaleže naj vsáj za par vinarjev . . . Rečenico: Z doma trpljenja celó drag je v tujini spomin! smo kupili za rejeno razpravo o pozabljeni Leti. Resnico je dušeslovno bolj splošno pogodil znani klasik, češ, da se je prijetno spominjati prestanih boli. Neprevratna istina: Čudna ljubezen zares — do rodnega doma ljubezen . . . je pesto, okoli katerega se je nagručil besedičen, a še dosti uspel popis Vrhnike, ki pa ostane vendarle gola pretveza.

Če je vzniknila kedaj v njem ognjena samorasla slika, se je gotovo vselej zadela ob temnogleden resen reprimatur. Naš dvojni doktor bi bil lahko vzel za zvezdo-vodnico iz ruskih stihotvorenj: O budj carem veršin i holoden i nem Kak gornija snega, kak zvezdnija mercanja . . . V teh prigodnicah pa najdemo končno le izvirno samozavestno iver: Daleč na tujih že tleh poznati so moji rojaki, Daleč med tujci poznàt jezik si materin moj! Znaten napredek, kajne, izza Jenkovih časov; samo ko nam ne bi tako glasno zvenela po ušesih ona turobna: Bridka žalost me prešine itd.

Pretuj nam je, predaljen, da bi nas bard omamil, potegnil za sabo; njegov poklic že zahteva tak značaj. Ko prečitaš, zdrkne vse pod prag zavesti, ko da piješ iz Lete. Iz Sardenkove Rome kipi kvišku vsaj Pod zelenim baldahinom, Nebo žari vsebuje učinkovito Pismo iz strelskega jarka. Naš autor se često razneži, ne sramujoč se niti solze, zgolj ob abstraktnih nadzemskih motivih, dočim mu drugi sicer največji predmet, posvetni dom v solzni dolini, pri slovesu izvabi samo vzklik: Nisem pretakal solzâ · nevredne so moškega lica (9).

Očividno manjka Faguetovo „zrno neumnosti, potrebno modernemu liriku". Venec zvočnih sonetov Sin materi začenja z boljim umotvorom na porodico; čim pa pride transcendentalna Mati, ki ji grešni zemljan sledi le od daleč, ostanemo brez neposrednega vtisa, kakor pri nekaterih Sionskih glasovih, drugače še dokaj čitnih. V krepkih kiticah O nevihti bi impresionist za četrto napravil veliko piko — pointillist bi pustil tri sedanje, vsekakor pa bi vpletel zadnji strofi v kako novo pesem, s katero bi potrpel še 9 let. Med bolj posrečene prigodnice štejem Slovo in Leonu XIII., ki pa je preobsežna, kometov rep! Odstavek O Roma felix je mogoče najizrazitejši dokaz, da bi se naš pevec, prišedši v svetišče umetnosti, ne usedel recimo k harmoniju, ampak jo mahnil naravnost na leco. Vse je prikrojeno v isto smer, naj izvira iz zgodovine, bodisi izposojeno pri Horaciju, čegar sledovi se opazijo tupatam; Ob stari Romi je parafraza iz njega, malone polemika. V katakombah začuješ posamezen odjek Stritarjevih heksametrov, drugod spominja drobna stara šara, da premoremo Levstika Frana, Gregorčiča.

Požurim se s pristavkom, da so številni šestomeri neoporečno — dejal bi — počesani in čedno polizani, petomeri se bahajo z dostojno prečo, zlikano rižo. Edino mestoma se spotaknete ob neljubo breznaglasnico, redko mašilo. Na sploh teko lični granesi gladko in sladko, toda ne steko si nedeljenega priznanja, ker so ravna plan brez idej-hudournikov, ognjenikov, brez ostre kipnosti in žgočih barv: mladi starci. Samo za oči je napisana sledeča vrstica v prevodu Smrt: A koprneči duh, sproščèn iz ječe, vzleti brzàn iskat k nebesom sreče. Neizrekljiva gruča tkn bi se dala ublažiti z dvoustničnim v: iskat v nebesa sreče, pri čemer se zdrobi tudi kepa msr. Toliko morda komu v ravnanje.

Anton Debeljak.

Meško Ksaver: Dve sliki. — Matija Petek se naenkrat polakomi sosedove njive. Ta „pijanost pohlepa", kakor imenuje Meško to željo po zemlji, je ena najglobljih in najzagonetnejših črt, kar jih kaže skrivnostni obraz našega naroda. Barbarska po svoji primitivnosti in impozantna po svoji doslednosti, je na vse zadnje vendar samo prvotna forma onega čustva, ki ga nam naši „narodni gospodarji" šele motivirajo z raznimi filozofemi in ki hodi med nami z medlim, malo izrazitim imenom „ljubezen do rodne grude". V tej ljubezni je že nekaj hvaležnosti; naš narod pa kaže v svojem razmerju do zemlje, da je zemlja ona kri, ki teče po njem, ona kost, ki ga drži pokoncu, da sta on in zemlja eno. Narod tega ne kaže samo s svojim gladom za zemljo, ampak tudi z ono obupno, besno krčevitostjo, s katero se drži vsak svoje zemlje. Ali ni čudno, da zadene baš onega, ki prestavi mejnik, najhujša izmed vseh kazni, kar jih more izreči narodova sodba: še po smrti nima miru in ponavlja venomer svoj zločin.

Iskati prvotne vire te narodove temne zavesti, ali pokazati vsaj nje delovanje v vsej njeni grandijozni brutalnosti — gotovo mikavna naloga za pisatelja, ki opazuje svoj narod in razmišlja nad njim. Nekoliko tega spoznanja zablesti tudi Mešku: „Prej si izkašlja dušo, ko bi dal ped zemlje" — „ko bi prodajali njive kakor jajca ali vsaj kakor teleta", tako umuje v uvodu, to pa je tudi vse. In vendar je porabil mnogo strani, da bi motiviral ta Petkov „pijani pohlep"; njegova motivacija pa je medla in značilna. Razlogi, ki jih navaja, so vzeti iz katekizma in iz literarne manire onih ljudi, ki jim je vas in življenje na vasi samo nekaka estetična idila. Satan je zmotil Petka — tako nam dokazuje Meško — tisti satan, ki je po noči „napeljal najlepše lunine žarke ravno čez njivo, da je

kar blestela od srebra. Najsijajnejšo srebrno tkano preprogo je spletel in razgrnil med njivo in Matijevo bajto.“

Kje neki! Satana dela naš kmet odgovornega samo tedaj, kadar se mu kaj ponesreči, sicer pa je ubogi vrag našemu narodu, kakor vsem drugim, vseskozi le pomilovanja vredna, nerodna, topoglava para, ki jo prekane vsak, nekoliko prebrisan mlinar ali kovač. Takšnega „ubogega vraga“ je baš Meško opisal v drugi črtici, toda ravno v tej knjigi (str. 64—67). In tista srebrna preproga, ki jo stkè satan iz luninih žarkov in razprostre nad sosedovo njivo, da bi zamamila Petka, ne more zamamiti nobenega kmeta, ker je ne vidi. Nad takimi rečmi imajo svoje dopadenje samo ljudje, ki obvisijo na zunanjostih, lepih, nenavadnih, genljivih, ki pa nimajo oči, da bi videli globlje, kjer koreninijo enotni vzroki vseh teh prikazni, ki nimajo dovolj organično sklepajočega uma. Med nje spada očividno tudi Meško.

Tak pisatelj, ki vidi v svetu in življenju samo nekako estetično idilo, mora priti v neprilike, kadar bi naj opisoval močne afekte ali hude udarce usode; za takšne reči nima receptivnega organa niti primernih tehničnih sredstev. V vsakem takem slučaju dobimo od takega pisatelja primitivno ekspozicijo in mehaničen razvoj dejanja, ker njegove oči ne dosezajo globine, kjer leže skupni izvori in korenine. Tak pisatelj se spotakne ob najvsakdajnejši reči. Petek je dobil njivo; ker pa mora — kakor v katekizmu! — promptno krivdi slediti kazen, se maščuje njiva takoj prvo jesen. Pa kako! Ajda je zrela; naprošene so že tri žanjice, toda v noči pred žetvijo pritisne slana in „Ostala je le poparjena slama in pleve.“ Vsak kmet, ki vé, da zreli ajdi slana ne škoduje, se bo nasmehnil temu Meškovemu stavku in temu praznemu „maščevanju“.

Nič boljša ni „Starka“. Taka sladka idila, cel koš l i t e r a r n i h bonbonov, toda v znanih oblikah, v znanih zavitkih, z znanimi verzi, z okusom, ki nam je tako znan, da nam že od daleč preseda. Brez vsake finese, brez vsake delikatnosti. In ta učitelj Ivan Slemen, ta „blagi“ Ivan, tako blag, da že ni več naiven. V „Njivi“ je sedanja vojna porabljena kot komodni „deus ex machina“: Petek pade v Karpatih. V „Starki“ pa imamo enak mehanični trik: grajska gospoda, ki se pojavi naenkrat in pomaga pospešiti konec te vrste tragedij.* V drugem delu „Starke“ si je Meško očividno opomogel; popolnoma pa se vendar ni otresel slabosti, ki ga kazi. Namestu da bi nam postavil te ljudi pred oči in na njih besedah in dejanjih pokazal, kako nežni so in kako zelo jih vsled tega nesreča zadene, nam venomer dopoveduje in dokazuje, pa se mu le redko posreči, da nam res kaj dokaže.

Ni dvoma, da je pri nas mnogo ljudi z enakim čustvenim in umskim ustrojem, ki bodo to Meškovo knjigo brali s popolnim užitkom. Človeka pa, ki išče pri avtorju nekaj več, ki od njega pričakuje, da bo občinstvu nekaj *dajal*, ne pa se mu *udajal*, ta knjiga ne bo mogla zadovoljiti.

Še dvoje stvari za nameček: lokali „pri njiju“, „na naju (!)“ so vkljub Breznikovi slovnici nepravilni; stavki, kakor „Videl bi rad, kaj *da* imajo notri“, „radoveden je bil, kaj *da* piše“ pa vkljub Cankarjevi maniri neslovenski. Dalmatin in narečja, v katerih danes dual še živi, imajo samo „nama“, seveda tudi Meškovo narečje; omenjeni stavki pa po sili kopirajo k o n j u n k t i v l a t i n s k i h odvisnih stavkov! To konštrukcijo je pri nas zasejal pouk v latinščini; baš zaradi tega se mi je ta ciceronijanska korektnost pri Cankarju zdela vedno nekaj — kurijoznega.

Dr. Jož. A. Glonar.

Aleš Ušeničnik: Knjiga o življenju. Leonova družba je izdala za leto 1916 dragoceno zbirko četverih knjig, med njimi „knjigo o življenju", katero je spisal dr. Aleš Ušeničnik, znan pisatelj-filozof. Ker pač mora vsakega izobraženca zanimati problem življenja, posebno še sedaj, ko življenje takorekoč izgublja vsako vrednost, zato se seznanimo z rešitvijo, katero nudi in tolmači imenovana knjiga! Razdeljena je na tri poglavja: dvom, blagovest in zmisel življenja, ter obsega prvo poglavje 11, drugo 7 in tretje zopet 11 odstavkov. Z živo plastiko nam pisatelj opisuje skrb in žalost našega življenja, da v nas vzbudi dvom: je-li življenje vredno življenja, ni-li sama prevara in nesreča. V resnici je pesimistom le težko breme, katero jih sili logično do — samomora. Optimistom pa kaže življenje svojo resnost, posebno v nravnih zadevah, a objednem jim obeta ter pripravlja obilo veselja. Drugim zopet življenje ne pomeni nič ter živé od danes do jutri. Eno pa je gotovo: vsi hočejo živeti in sicer srečno živeti. Hrepenenje po sreči je vsem ljudem globoko vkoreninjeno ter kaže človeška narava neizbrisljivo sled prirojenega nagona po sreči. Moderna veda, izkustvena (empirična) in teoretična s filozofijo vred ne ve in ne da pravega odgovora na vprašanje, kaj je resnica življenja, kaj njega zmisel. Vsi upi materializma, idealizma in monizma, najti življenja zmisel v športu, uživanju, znanstvu in umetnosti, notranjem izpopolnjenju, razvoju, kulturnem napredku, altruizmu ter v socialni blaginji itd., so se izjalovili ter končali z obupnim — agnosticizmom. Zabloda onega, ki išče resnice v moderni vedi, je primerjati zablodi v „Gluhi lozi" pošastnih Gorjancev, odkoder ni izhoda, ni rešitve. Laž življenje ne more biti, mora biti le — resnica. In ta tudi je. Neutešno koprnenje našega srca po sreči ter globoka zavest o odgovornosti našega življenja namreč nam kažeta sled resnice in cilj našega življenja, ki leži v neskončnosti, večnosti. Za smrtnim življenjem nastopi posmrtno, za svoje življenje smo odgovorni Bogu, „početku in cilju vsega, kar je". Moderna veda je izgubila zmisel za pravo rešitev življenjskega problema, ker je „izgubila pot k Bogu". Pravi Bog pa je le krščansko-katoliški, je Kristus, ki na en mah razreši uganke vseh resnic. Brez Njega „življenje ni življenje". In vera vanj je edino prava zveličavna, od nje živi — človeštvo ter prihaja blagovest življenja, ker drugega ne preostaja kakor „vera ali propast". Še le po katoliški veri dobi življenje svoj pravi zmisel: je priprava za posmrtno življenje, je „pot v ljubo domačijo", „boj za večno zmago", „služba in slava božja". Iz tega najvišjega vidika izginejo vse uganke. Celo prastari, skrivnostni problem: odkod zlo na svetu, odkod greh in kam z grešniki, more katoliška vera razložiti. Katoliška vera ne odvrača ljudi od tega sveta, pač pa v njej doživljajo obilo prave, neizkaljene radosti. Ona edina ozarja vse ideale vede, umetnosti, nravnosti in vere z veličastno lučjo, zakaj Bog je absolutna resnica, dobrota in lepota.

To je na kratko vsebina knjige, kateri sta na koncu pridejana obširen izkaz o literaturi ter kratek tolmač filozofičnih izrazov v abecednem redu. Kaj naj poreče objektivna kritika o knjigi, ki nosi tako enostaven, a vendar važen naslov? Zaman iščemo v njej mehanistične ali pa vitalistične razlage življenja, zaman kaj o življenju kot prapojavu vseh drugih, katerega delni pojavi so znanost, nravnost in vera, umetnost in kultura. Sicer nič čudnega, ko je že Aristotel trdil v svoji psihologiji: pojem življenja je mnogoličen. Da, vsebina tega pojma je bujno pestra, prav po kameleonsko izpreminja svojo barvo! Dr. Ušeničnik umeva pod resnico življenja njega zmisel, pomen; on ne išče torej vzročnih vezi med življenjskimi činitelji, ne razlaga fizikalno-kemičnih in psihičnih pojavov, pač pa tolmači,

življenje, kar je edino metafizično mogoče (Paulsen). Kategorično zatrjuje: moderna veda ne pozna pravega zmisla življenja. Gotovo ne, dokler je moderna veda le veda pojavov, kakor misli dr. Ušeničnik, ki si najbrž Kanta predstavlja kot glavnega zastopnika te vede! A Kant s svojim fenomenalizmom je — bil. In tudi pozitivizem (Mach — zanikanje metafizike) je lani umrli Külpe s svojo bistro kritiko za vedno izpodrinil iz območja moderne vede. Moderna veda ni le veda pojavov, ki bi ne poznala transcendentnega sveta. K njej pripada tudi empirična metafizika, ki porablja le empirično metodo, spekulativni (apriorični) metafiziki je že Kant izpodnesel tla, ker se je opirala na napačno, apriorično metodo. Če pa moderna veda priznava metafiziko, mora se baviti tudi s tolmačenjem življenja, katero vprašanje spada pod njeno okrilje. In to se v resnici godi! Sicer ne najdemo še enoglasne in edine rešitve, kar pa se ve nobenega znanstvenika ne more strašiti; saj se podobno godi drugim enakim, temeljnim problemom. Končno pa dr. Ušeničnik sam priznava, da je že Aristotel nekako poznal zmisel življenja s trditvijo: „biti bolj in bolj človek". Nekaj podobnega najdem v knjigi znanega biologa-filozofa: „Die Wissenschaft vom Leben", kjer pravi na koncu: „Und das große Ideal, das sich der Mensch zu stellen hat auf Grund seiner Einsicht in das Wesen des Lebens, das ist das, Mensch zu sein. Nicht den Übermenschen laßt uns schaffen, sondern den Menschen!". In Schiller se je slično izrazil: Živeti cilj življenja je edin (Ist Leben doch des Lebens höchstes Gut).

Iz tega je jasno, da tudi druga glavna trditev dr. Ušeničnika: samo katoliška Cerkev uči pravi zmisel življenja, v tej kategorni obliki ne more držati. Opira se pri tem pred vsem na nravnost, ki se oglaša v vesti, „glasnici božjega zakona." On trdi, da človek z načelom zadostnega razloga spozna eksistenco Boga, duše in posmrtnosti, da celo, „prava veda in filozofija to potrjuje in znanstveno dokazuje". Nasproti temu trdim, da takih znanstvenih dokazov ne poznam, zakaj Kant sam je te dokaze ovrgel. A tudi človeška vest je samostojna, neodvisna od vernosti, se lahko po svoje razvija, je celo v nekem oziru neodvisna od svetovnega nazora, kakor enako vera. Tudi ni res, da bi nravnost bila le fraza, če ni Boga, ker nasprotuje dejstvom. Gotovo pa je, da je vernemu človeka marsikaj resnica, kar ne velja splošno za vse druge. In tako bo vernik čital s hvaležnostjo to knjigo, ki je pisana v lepem, s pesniškim zanosom navdahnjenim jezikom. Ob jednem mi prija tudi empirična metoda, s katero skuša pisatelj uveljaviti svoje trditve. Znanstvenik pa bo v njej strogo ločil, kar je znanstveno dokazanega od tega, kar le vera uči. *Dr. Simon Dolar.*

Pedagoški Letopis za leto 1915. XV. zvezek. Na svetlo daje „Slov. Šol. Matica" v Ljubljani. Uredil H. Schreiner. Ljubljana 1916. — Pozno, vsled sedanjih razmer vsekakor opravičljivo, so izšle publikacije „Slov. Šol. Matice" za leto 1915, ki obsegajo tokrat poleg Bežkovega „Občnega vzgojeslovja" samo še običajni „Pedagoški letopis". Na uvodnem mestu prinaša pregledno J. Schmoranzerjevo poročilo o „Sodelovanju učiteljstva pri svetovni vojni", kjer poleg splošnega statističnega pregleda imenoma navaja vse padle in odlikovane slov. profesorje, učitelje in učiteljiščnike za dobo do konca 1915.

Edini članek, ki ga obsega publikacija, je H. Schreinerjev „Mladinsko skrbstvo, oziroma mladinska zavetišča". Kdor pozna in ceni Schreinerja kot pedagoškega pisatelja, bo s tem spisom precej neprijetno razočaran, ker je pisan zelo površno in v skrajno konservativnem duhu. O vprašanju samem se je zadnjih deset let drugod že pogosto in temeljito razpravljalo ter tudi marsikaj pozitivnega ukre-

nilo v t. zv. sirotinskih svetih, društvih za otroško varstvo, pri mladinskih sodiščih, predvsem pa v zasebnih ustanovah in organizacijah, ki živahno in blagodejno delujejo v najrazličnejših oblikah. Ker je pa tu vsak večji uspeh odvisen največ le od močnih denarnih sredstev, vse te organizacije seveda niti od daleč niso mogle rešiti tega vprašanja, ki postaja od dne do dne bolj pereče, zato nam vlada že nekaj časa obljublja moderen zakon o mladinskem varstvu, ki bi poskrbel poleg drugega tudi za potrebna sredstva. Schreinerjevo poročilo nas hoče seznaniti z vzroki moralne propalosti zanemarjene mladine ter z današnjim stanjem njenega varstva, žal, da v vseh točkah pomanjkljivo. Po dolgem uvodu preide k nepovoljnemu razmerju med šolo in domom, kjer razpravlja (po Kerschensteinerju) najpreje o — bojazljivih, — malomarnih, — (vzgojo) posredujočih in — preudarnih starših, potem se pa dotika namena ljudske šole in socialne pedagogike. Tu trdi: Država brani vse naše gmotne in duševne dobrine. Te dobrine nadkriljujejo narodne dobrine. Z njimi se morajo torej meriti in po njih se morajo ceniti tudi narodne dobrine, ki se jim morajo podrejati (str. 31). Za sociologa pač važno razkritje. A marsikateri starši bodo debelo gledali, da g. pisatelj skoro na vsaki drugi strani trdi, da je v prvi vrsti p o b o ž n o s t staršev pogoj za vzajemno dopolnjevanje in za dobro razmerje šole in doma. Prav tako nikakor ni namen šole in vzgoje, da bi pripravljalo mladino za pobožne vernike te ali one konfesije, vzgajati jo mora za življenje, za koristne člane človeške družbe, tu pa igra pobožnost, prejemanje sv. zakramentov i. t. d. kaj majhno vlogo. Dandanes bi se pač tudi na Slovenskem že lahko tiskala pedagoška razprava brez take primesi in navlake. Nato poroča g. pisatelj o namenu in ustroju deških zavetišč, domov, zaposlovalnic in podobnih naprav, ki niso največje važnosti le za pedagoge, ampak za vsakega narodnega in socialnega delavca. Izvajanja se v svoji abstraktnosti prav nič ne ozirajo na naše domače razmere in potrebe. Mnogo več nam v tem oziru pove celo letošnji sešitek Bežkovega „Občnega vzgojeslovja“, kojega namen je, vprašanje le teoretično razmotrivati. Za oddelkom „Selci in stezosledci“ (Wandervögel und Pfadfinder) govori gosp. pisatelj končno še o „Vojaški pripravi mladine in domovinski vzgoji“. Na dolgo in široko nas prepričuje o njeni potrebi, končno pa pobije ves svoj trud z obširnim F. W. Foersterjevim citatom.

Tretji del knjige tvori M. Pirčevo „Poročilo o delovanju „Slov. Šol. Matice“ “ za l. 1915, iz katerega bi sklepali, da je odbor položil pred leti nameravano mladinsko izdajo slov. klasikov ad acta, če ne celo pozabil nanjo. Sicer se nam pa ta obeta sedaj od druge strani. Dimnikovi računski zaključki nam povedo, da je Matično denarno stanje ugodno, njegov imenik društvenikov pa, da ima 761 članov.

Fran Erjavec.

Zastonjkarji. Dobil sem oni dan prav uljudno povabilo, da naj napišem kaj lepega „za dober namen“. Nič ne lažem, da tolike časti in hvale, kakor so mi jo zapeli v tistem pismu, še nisem ne slišal, ne bral nikoli poprej. Te nezaslužene glorije migljajoči repèk pa je bil, da naj pišem zastonj. Nikakšna mila prošnja ni to bila, temveč bilo je trdno pričakovanje, bila je vera v stvar, o kateri je sploh vsak dvom izključen, zoper katero bi vsak upor bil smrten greh. Jaz nisem ne pisal, niti ne odpisal; in prepričan sem, da me zdaj ti botri „dobrega namena“ smatrajo za pusteža brez srca in brez idealov. — Čisto osebno, v hiši, je stvar zame in pač za vsakogar med nami brž odpravljena: prijatelj, če si v sili, ná, še suknjo si vzemi! — Ali to je, da stvar ni osebna, temveč da je hudo očitna in da izvira iz nečistih studencev. — Tisti dobrotnik, ki se mu je zdelo naturno in

pravično, da poetje pojejo zastonj zanj in za njegov dobri namen, prav gotovo ni bil poprej stopil v papirnico, v tiskarnico in v knjigoveznico: „Daj mi, o rodoljub, papir zastonj, stavce zastonj, platno zastonj — za dober namen!" Prav gotovo ni bil stopil k njim, ker je sam natanko občutil, da bi mu ne bili dali ne papirja, ne stavcev, ne platna, temveč vse kaj drugega. K poetom pa je šel in si spotoma ni kar ničesar mislil; šel je; in če si je vendarle kaj mislil, ga je ta misel milo pobožala po srcu ter mu rekla, da opravlja zaslužno delo za narod in za človeštvo sploh. — Ali vse to je le zunanja plat te nevšečne stvari. Poglavitno je, da ta dobrotnik, ki je nameraval uganjati dobrotljivost na stroške poetov in njih umetnosti, ni edini svoje sorte, temveč da je storil nekaj čisto naravnega, razumljivega in navadnega, ravnal zavedno ali nezavedno v zmislu in po šegah svoje in prejšnje dobe. Po šegah svoje in mnogotere prejšnje dobe je ravnal dobrotnik, ko je smatral umetnikovo delo za golo potrato časa, za otroško igračkanje, ki se podá resnim ljudem le ob posebno veselih urah, ob praznikih, godovih in svatbah ter je zatorej očitno znamenje neresnega, izgubljenega, za vsako pametno reč nesposobnega človeka, če se ukvarja z umetnostjo noč in dan, od konca do kraja, in se ne zmeni za nobeno koristno opravilo. Advokat, duhovnik, profesor, uradnik, sploh človek uglednega stanú . . . o, če ob uri, ko ga ne teži peza podnevnega dela, izžgoli pesemco ter jo pošlje med ljudi, je zaslužen delavec za narodovo kulturo in narod mu je hvaležen, bodisi že pesemca kakoršnakoli. Če se mlad človek zamakne v hčerko božjo, pozabi na vse drugo, služi edino le nji ter nazadnje umrje za jetiko in od vsega hudega, je senca, ki gre mimo in ni vredna spoštovanja, bodisi njegovo delo že kakoršnokoli. Tako je sodil oče Bleiweis in tako sodijo še dandanašnji vsi, ki so njegovi pravi dediči; teh dedičev ter njih otrok in vnukov pa je med nami brez števila. Navidez je v taki sodbi in v takem razlikovanju široko zevajoče protislovje. Navidez le! Kajti v resnici je v tem razlikovanju pravo jedro njih naziranja o umetnosti in o duševni kulturi naroda: umetnik ni delavec po svojem stanu in poklicu, umetnina ni delo, ki ga je treba pošteno plačati, kakor vsako drugo delo, temveč umetnik je nekakšne vrste vaški šaljivec, njegovo delo pa je pisana igračka, brez katere pameten človek lahko izhaja. — Toda na tej steni tudi še ni kljuka, na katero je treba obesiti to staro, zakrpano suknjo. — Duh očeta Bleiweisa je živel tudi v Koseskem in živi v Koseskega dedičih, zastonjkarjih. Po mojih mislih so zastonjkarji hujši grešniki od dobrotnikov. Delavec, ki zavrže svoje delo, ga ponuja brez plačila, tak delavec ne spoštuje svojega dela in res je to njegovo delo ponavadi le toliko vredno, kolikor ga ceni delavec sam. Tako ravnanje nikakor ni osebna stvar zastonjkarja. Z njim pohujšuje dobrotnike, ter jim daje potuho v njih nazorih o umetnosti in umetnikih. Obenem pa tudi škoduje resničnim umetnikom, ker spravlja njih pošteno delo ob tržno ceno; nič se ne razlikuje od fabriškega delavca, ki iz ponižnosti, ali pa iz neumnosti dela napol zastonj, dokler ga tovariši po vsej pravici ne vržejo na cesto. — Zastonjkarstvo je eno izmed znamenj nekulture; zato je čas, da mu napravimo konec enkrat za vselej. — *I. C.*

Ivan Albreht:

Pri vinu.

To hodijo in hodijo,
a kam, ne vejo same,
iz dalje v daljo blodijo
in v temo iz omame.

Oj, misli moje žalostne —
kdo vas k besedi kliče,
življenja osamelega
nemirne, žive priče!? —

In prva misel: vir vsega,
lepote in življenja —
kdo naj razume in dozna,
kje se začne, kje jenja?

In misel druga — ljubica,
še veš, kak si ji pravi?
Ej, ni jih več, minuli so
pač časi nam sanjavi!

Umrla v krvi je mladost,
osorni so pogledi.
In zdi se mi, da jedka ost
tiči povsod v besedi.

Pa kaj zato! Saj vendarle
še solnce se nam smeje,
in kadar pride pravi čas,
želje prikrite greje.

In kadar pride dan za nas,
vasujemo kot mladi,
poljubčke vincu krademo,
politiki v nasladi.

In to je misel zadnja še,
da je lepo na sveti:
Sladko lagati vsenavskriž,
pod krinko pa — živeti.

A. Debeljak:

V snegu.

Sren, volčji mraz. Korak opolzli škriplje,
ne škrta-li z zobovi zima-zver?
ne srečaš bitja živega nikjer,
v meglicah ivje z drevja se osiplje.

Povsod le biser, demant in dragúlj,
a tu — rubin, krvava lisa klije,
okrog peščica puha še se vije;
kdo ve, kod ziblje ropar se kragulj?

Pretresel me je v dušo grizki mraz.
Mežé ta hip uzrem Ujedo gladno:
dolžnost, družabnost in obzir neštet.

Mežé zapazim jasno v isti čas
poletov prostih Sinjo ptičko jadno —
in raste, veča se rdeča sled.

Alojz Kraigher:

Mlada ljubezen.

(Dalje.)

Med potjo se jim pridruži Magda Kolarjeva, ki je že ves čas oprezala na oknu in očividno nanje čakala. Mara se malo zaničljivo namrdne in pogleda v stran; Mira pa se je zveseli in se obesi z nekoliko afektirano razigranostjo obema za lahti.

Magda je manjša od onih dveh, par let starejša, z malo prevelikim podolgovatim obrazom in rjavimi lasmi. Oči so ji temne s svetlimi trepalnicami, da ji je pogled nekako umazan, izraz prezrel, starikav. Koža na licih in na nosu je posuta s pegami; a toliko bolj bela in bolj gladka je na bujnem vratu in na plečih, ki so ji v ohlapni bluzi skoraj preveč razgaljena. V bokih se pretirano pozibava, ozirajoč se sunkoma na vse strani.

V drevoredu mrgoli šetalcev in šetalk. Pestra eleganca in še pestrejša vsakdanjost. Polnokrvnost in bledičnost, živahnost in sanjavost. Sramežljivost in očitno spogledavanje, mirno opazovanje in porogljivo pretehtavanje.

Prijeten hlad je pod košatimi kostanji. Pogled počiva na valujočih travnikih ob obeh straneh, na lepih črtah sosednjih drevoredov, na kipeči zelenini gozdov v ozadju. Bela pot se vzpenja z lahnim hrepenenjem proti parku, kakor bi vabila iz mesta v tihi gozdni mir ... Glušeči trušč od zabavišča sèm, križajoči se glasovi lajn, kričavi in surovi ... Rezek zvonec tuintam, žvižg železniškega stroja ... In sinji blesk neba nad vsem ...

Dekleta hodijo spredaj, tako da se večkrat vrinejo ljudje med nje in oba mladeniča, ki stopata zadaj z Blejčevko in Nušo.

Tomovi pogledi se love za Miro. V spominu jo primerja s svojo osmošolsko Miro in se divi njenemu telesu, ki se je razvilo od dekliško-prožne ljubkosti do najpopolnejše lepote vzcvetele ženske. Njena čudovita pleča, izbočeno oprsje, vitki život in mehki boki, polna meča in tenki gležnji ... Tomo srka vase slast lepote, ko da jo je prvikrat zagledal na tem božjem svetu ... Njeni težki kiti, svetlo plavi, skoraj predivasto - rumeni, tuintam pobliskujoč na solncu v ščemečem zlatu, opletajoč po tilniku in ramah ob naglih sunkih z glavo, ga vabita za sabo kakor vojni prapor odušev-

ljenega vojščaka. Njen obrazek, nežno in pravilno črtan, z lici kakor rožna breskev, z noskom kakor angelj, z ustmi kot poljub ... In njeno oko pod smelim lokom gostih obrvi, s sinje-modro šarenico, pojoče-modro, gladko brušeno, s široma razkrečenimi veki venomer zavzeto, malikovalsko obožujoče ves ta lepi božji svet ... Tomo čuti, da bi zopet skoprnel za njo; a nekaj ga tišči pri srcu, kakor hladen oklep, ki brani čustvom, da bi prekipela v zaljubljeno navdušenost.

Tudi ona se ozira in ga pozdravlja z ljubkimi nasmeški. Z lahtmi se obeša na obe tovarišici in se obrača z vsem životom. Njene kretnje so nenadne, nepričakovane, previharne. Z Magdo se smejeta in šepečeta, merita šetalce, ocenjujeta šetalke, delata opazke, dovtipne in porogljive, vesele in razposajene. Mara se drži ponosno, se nikamor ne ozira, odzdravlja s komaj vidnimi nakloni glave, pogled upira naravnost predse, zdaj brezbrižen, zdaj skoraj zaničljiv.

Tomo ima zmirom slabšo vest. Vročino čuti v licih, nestrpnost v udih; ne upa si pogledati na Drejo, ki se pogovarja z Blejčevko preprosto in brezskrbno in izbruhne časi v svoj prisrčni in naivni smeh. Mirino ponašanje je Tomu zagonetka, vzbuja mu tesnobo v prsih ... Kaj je to? Ali bi ga zopet rada imela? Ali samo koketira z njim, površno in brez misli? Ali pričakuje kaj od njega, kaj posebnega? — Ono pismo? — Pismo je premalo, še nekaj drugega mora imeti. — Nenadoma se zdrzne: Mira se je bila ozrla in se mu nasmehnila, a se je zdajci zresnila, iztegnila vrat in pogledala po drevoredu doli. Zazdelo se mu je, da je postala mahoma vsa resna, globoko resna, obenem srečna in — nesrečna ... prav gotovo: — srečna in nesrečna, vse obenem.

Tomo se skloni k Nuši, ki stopa sramežljivo poleg njega, oklepajoč se materinega komolca:

„Gospodična Nuša, kdo še prihaja na promenadi v vašo družbo?"

Ona se mu previdno ozre v oči: — ali jo vprašuje resno, ali bi jo rad s kom podražil? — Njegov izraz je miren, le nekoliko zamišljen.

„Naš Bogdan je po navadi tu ... in Egon Zrimšek, njegov sošolec, tudi jurist. Mi smo mu zrekli Zgonček."

„Zrimšku? Vi ste mu zrekli?"

„Mi — ne jaz!" — se zahuduje ona vsa zardela in hiti razlagati, kako so zvarili zvoneči priimek.

Tomo posluša le napol in opazuje Miro, ki se mu še bolj pogosto nasmihava, a se vsakikrat zagleda preko njega navzdol po drevoredu. Zagonetka mu postaja zmirom mučnejša. Zdi se, da ga vabi za seboj, da se za Drejo — svojega zaročenca — nič ne briga; a obenem . . . Ali ima tam zadaj še nekoga tretjega? Ali ima vendar kaj posebnega? Kake dekliške spletke? . . .

Nuša se po kratkem molku zopet oglasi:

„Večkrat je z nami nadporočnik Javornik."

Tomo jo pogleda kakor bi mu bilo prišlo to ime docela nepričakovano, pa se obrne v smeri Mirinih pogledov.

„Saj je vaš prijatelj!" — pravi Nuša. „Menda je tam zadaj z doktorja Breznika gospo."

V tem hipu jo potegne Blejčevka na stran:

„Nuša, medve sédeva. Tu sta dva prostorčka. Gospóda pa —" — z galantno hudomušnostjo se prikloni: „Gospóda sta za enkrat oproščena dvorne službe! To so dekleta, ecco!"

Magda sili nazaj po šetališču. Mira postoji za hip, pa izbruhne v razposajenost, udari Drejo ploskoma po plečih in se nasmeje Tomu z vso prisrčnostjo:

„Nič. Kaj bi se prerivali! Tu noter pojdimo, na desno, do gozdiča! Tam prihaja Bogdan z Zgončkom. Mance se pojdimo! Tomo, Tomo, Tomo, al' te bomo, bomo, rompompom . . . Tomo, ti loviš. Mene lôvi!"

Naglo tleskne Žitnika po roki, se prime Mare in Magde, in odhiti z njima skozi park.

Blejčev Bogdan je pristen, mesten gizdalin, pretirano eleganten, visok in slok, s koščenim, skoraj oglatim obrazom in drobnimi očmi, ki so že vse poskusile in vse vedó, ki jim je vse življenje s svojimi skrivnostmi jasno kot na dlani. Strašno mlad je, golobrad, a nosi se umerjeno in na licih mu počiva prebrisano-naiven, omalovažujoč smehljaj. Glas mu je neprijetno nosljajoč, brez vsega zvoka, smeh prskajoč.

Egon Zrimšek, po domače Zgonček, je po zunanjosti še mlajši, s podolgovatim pegastim obrazom, s temnim mahom na gornji ustnici in vodeno modrimi očmi. Kreta se nerodno, zelo počasi, in v enomer zmiguje s pleči. Tudi on govori nosljaje, najbrže od samega prijateljstva do Bogdana. Drugače pa je dobrodušen fant, s simpatičnim izrazom in naivno-vprašujočimi pogledi.

Zgonček je zaljubljen v Magdo, že od mature koprni za njo. Z leno sanjavostjo jo zasleduje, a zmirom le iz daljave. Skrivoma

jo išče, postopa neopaženo za njo, postaja v temni veži nasproti njenemu oknu; izpregovoril pa je z njo do danes vsega skupaj par besed. V družbi ima oči samo za njo; z odprtimi ustmi se zagleda vanjo in jo gleda, dokler ga ne dregne kdo pod rebra ali mu ne porine hudomušno svinčnika med ustnice. Tedaj zardi in povesi oči ves osramočen; družba prasne v smeh, edina Nuša ga objame z ljubezni-polnim, usmiljenim pogledom.

Magda se ne briga zanj; če je obrnjena v njegovo stran, se zdi, da gleda v zrak. Ona koketira z Bogdanom, zelo podvzetno, brez vsake sramežljivosti. On sprejema njene ljubeznivosti in njeno udanost malo zviška, dostojanstveno; a je očividno sam s seboj in z njo docela zadovoljen. Vkljub temu vlači Zrimška za seboj, mu vzbuja upanje in ga tolaži malo zasmehljivo, da pride že še vrsta tudi nanj. Zgonček pa mu je hvaležen in kroži kot trabant okrog njega.

Konec parka je precej samoten, tudi gozd v ozadju je skoraj brez šetalcev.

Dekleta so počakala fantov. Mira jim kriči nasproti:

„Rompompom, le hitro, vi junaki silni! Vsi lovite! Vsak svojo! Tomo, mene lôvi!"

Zapodi se proti njemu, grozeč mu prav po otročje s kremplji in zobmi.

„Lôvi, Tomo! Lôvi, lôvi! Rompompom . . ."

Pa mu uteče in beži pred njim, ki se je bil zagnal za njo ves razigran.

Magda jo posnema, ploskajoč z rokama:

„Vsi lovite, rompompom! Bogdan, mene lôvi! Bogdan rompompom . . ."

Samo Mari se ne ljubi. Zaničljivo skomizne z rameni, zakolobari s solnčnikom in séde na bližnjo klop.

Poročnik Praznik se smehlja in si popravlja nanosnik, gleda za bežečimi in séde k Mari.

Egon Zrimšek stoji precej nerodno in zija za Magdo. Pa plane Mara in ga dregne s solnčnikom v hrbet:

„Lôvi, Zgonček, lôvi! Le brž za Bogdanom! Rompompom..."

In tudi Zgonček zdirja.

Dreja rezgeta za njim, mežikajoč z očmi in cepetajoč z nogama:

„Rompompom, rompompom . . ."

Mara prekriža noge in se nasloni s komolcem na naslonjalo, proč obrnjena od Dreje. S solnčnikom se udarja po kolenu in vpraša malo porogljivo:

„Vsaki svojo? Zakaj pa ne lovite, gospod poročnik?"

„Rompompom, sem jo že ujel!" — skoči Dreja in jo zgrabi za roko.

Ona pa ga pomeri prav ponosno od strani in mu izmakne roko:

„Vsaki svojo, — gospod poročnik!" — in se ozre za Miro, ki je z Žitnikom izginila v smrekovem nasadu. „Nočete pogledati za njima?"

„Čemu?"

„Stara ljubezen ne zarjavi." — Pa se vgrizne v jezik in zamahne jezno: „Saj je tako vseeno! Ničesar nisem rekla."

Dreja jo pogleda presenečen in si molče poišče cigareto. —

Tomo in Mira sedita roko v roki na samotni klopi v okróglici, obrasli z dvema vrstama gostih smrek. Vsa zasopla in razsmejana ne prideta do besede.

„Rompompom". — pravi Mira.

„Rompompom," — odgovori Tomo.

Zdajci zdrkne njena glava na njegovo ramo, klobuk zleti na tla. On se zdrzne, srce mu zbezlja ... in predno se zavé, kaj dela, jo drži objeto in poljublja na lase, na lica ... Kam se je razpočil hladni oklep, ki mu je bil brzdal čustva? ... Ona se vzpnè ob njem, ga prime za ušesa in ga pogleda prav od blizu:

„O ti nezvesti!" — pa ga poljubi parkrat zaporedoma, kljunčkajoče — pik, pik, pik — kakor nekdaj, ko se je bil jezil, da to ni poljubovanje, zakaj on da ni ptič ... A danes je zadovoljen; ne bi se nagledal zlepa njenih čudežnih oči, ki imajo tako neznansko ostro risane robove šarenic in zenic, da se pogled ne more ločiti od njih ...

Mira se mu končno izmuzne, pobere klobuk in se zavrti na peti:

„Rompompom!" — krikne na ves glas. „Pojdiva, Tomo! Da si ne bodo nesnage zunaj mislile kakih lumparij!"

Dreja se jima bliža z Maro. Zadaj je že videti tudi Bogdana in Zgončka z Magdo.

Mira se za trenotek ustavi, pripenjajoč si klobuk na glavo:

„Tomo!" — pravi kakor mimogredé. „Reci Javorniku, naj mi posodi tvoje pismo! Boš? Da ne pozabiš!"

Pa ga pusti in steče k Mari:

„Rompompom! Ti si strašno pusta, Mara. In še Drejo si mi ulovila!"

„Jaz?“ — se hoče Mara ogorčeno braniti. A Mira jo vleče za seboj do Magde in začne klepetati, da ji kar besedo odreže. —

Tomo je v zadregi, žareč in ves razpaljen si briše z robcem čelo in se umika Drejevim pogledom. Tudi temu je neugodno; a v njegovih očeh ni ne očitanja ne žalosti, le trohica obžalovanja, da ima prijatelj slabo vest pred njim; kot bi bil prepričan, da mu ne more ničesar očitati, ker je popolnoma nedolžen pred njim in vsemi . . .

Žitnik se jezi sam nad seboj: — Kakšna strela ga je zmotila? Ali bi bil resnično spet pripravljen za norčije — s to lahkomiselnico, površno, nerazsodno? — Pa se ozre za njo, ki stopa med tovarišicama, živahna in razigrana, brigajoč se za vsako stvarco . . . Ampak krasna je, moj ljubi Tomo! Božanstveno telo ima. Kot boginja Diana! . . .

V tem trenotku se obrne Mira z naglo kretnjo:

„Pozor, Tomo! Rompompom . . .“

Vsi se ozro na levo. — In Žitniku zapolje v prsih, neznana groza ga objame, da ves prebledi; a obenem mu je sladko, kakor da se bliža najvišji sreči, uresničenju vseh hrepenenj . . .

Vêra prihaja mimo, njegova lanska izvoljenka, s svojima gojenkama Dano in Nado ob vsaki roki; in z njimi Stanislav Drnovšek, — ženin ali kaj . . .

Mira jo spremlja z občudujočimi očmi:

„Kako je srčkana!“ — in pomežikne Tomu radostno in vzpodbujajoče.

Žitnika je naenkrat silno sram in rdečica mu buhne v lica. Razdraženost se ga poloti; sam nase se jezi in na svoj nemir, na svojo negotovost in neodločnost, na svojo otročjo igravost . . . Kakšna mešanica je človek! Kakor Kant-Laplaceov kaos je mladi človek; kakor ona začetna stvarniška meglica, iz katere je nastalo vse vesoljstvo. Sreča in nesreča, želja in bojazen, strah in radost, stud in hrepenenje, čednost in grehota, zdržnost in razkošje — vse obenem mu vrvi po duši . . . Mira in Vêra, Micka in Johanca, Julija in Brigita . . . Poštenost ali nepoštenost, lepota in dobrota ali ostudnost in zlodejstvo . . . kaj se izobliči iz tega kaosa? — In kdo ima to moč, da dá pogon in da nakaže smer razvoju? — In se imaš dovolj v oblasti, črviček nebogljeni, da samsvoj kretaš svojo pot? —

III.

V posebni sobi „pri koštrunu“ je zbrana družba. Dr. Breznik in nadporočnik Javornik na divanu, Praznik pri klavirju, drugi po stolih okoli mize. Zrak je gost od dima in sopare, gostje so že malo v rožicah, razgovor je precej glasan.

„Dreja, nehaj že razbijati!“ — pozove Praznika sodnik Košan. „Saj ni slišati grmečega Boga!“

„Kdo je najbolj zaljubljen vanjo?“ — draži doktor Breznik. „Praznik? Žitnik? — Javornik?“

„Tudi Javornik? — se ozre Košan kakor presenečen in nagajivo pomežikne.

Javornik? — plane Tomo sam pri sebi. Neprijetna slutnja ga obide; sovražno pogleda nadporočnika, ki se je hipoma potajil, kakor bi se hotel skriti za svojim malo porogljivim nasmehljajem.

Dreja je ves zamišljen, prsti mu leže na klavirjevih tipkah.

„Trije Nikci!“ — zarezgeče Blejčev Bogdan skozi nos.

„Jaz poznam četrtega,“ — se zasmeje Košan.

Breznik ga pogleda vprašujoče. In sodnik zloguje:

„Brez-nik! Hahaha . . .“

Zdravnik zamahne z roko:

„I kajpada! Jaz sem zaljubljen v vsako lepo žensko. Kaj pa imaš na svetu razun lepote? Vrček piva? Kozarec vina?“

„Pijanost torej?“

„Ne za pijanost, za užitek gre. Dokler imaš užitek od pijače, je lepota v njej.“

„Gotovo: ko jo izbljuješ, ni več lepa!“ — se zasmeje Javornik.

„Zato vam zmirom pridigujem zmernost, prijateljčki.“ — Zdravnik izprazni svoj kozarec.

„In žreš na žive in mrtve,“ — ga zbada Košan.

„Potok se hahljá, ‚ker ne more drugač‘,“ — skomizne Breznik. „Še en vrček, Francka!“

Natakarica je preprosto kmetiško dekle s sivkasto-rumenimi lasmi z ovalnim, nežnim obrazkom in s sivo-plavimi očmi. Pogled ji je še neizkušen, nedolžno-radoveden, telesce čvrsto, malo nerodno oblečeno.

Breznik gleda za njo z malo stisnjenimi očmi. Lep in močan človek je, z mogočno brado in košatimi lasmi.

„Padar uživa,“ — se zasmehlja sodnik.

„Sveža roba, pristna roba!“ — odgovori Breznik. „Jaz uživam!“

„Kar od daleč?“ — se nasmeje oni.

„Meni zadostuje.“

Bogdan se zaheheče:

„Paragraf je že poskusil -- uživati od bliže.“

„Tudi Bogdan bi se bil že rad prislinil,“ — se brani Košan nekoliko v zadregi. Zleknjen sedi na stolu in zverižen kot resnični paragraf. Mlad gospod je, precej nemarnih kretenj, z elegantno majhno bradico, z navihanimi brki in s skodranimi lasmi. Pogled mu je malo neiskren, skrivajoč se za bleščečimi naočniki.

„Jaz bi skoraj stavil,“ — pravi Breznik, „da še ni — oskrunjena po naših paragrafih. Košan jo gleda in opazuje s temeljitostjo preiskovalnega sodnika; pogledi so mu kakor moje sonde. In Bogdan ji strmi pod krilo kakor bi iztezal tipalnice . . . Ampak — dekle še nima prave šole! Njeni čeveljci so pošvedrani, nogavice si je bržčas sama spletla . . . Vidva je ne dobita v šolo!“

„Kdo pa jo dobi?“ — prskne Bogdan. „Morda Zgonček?“

„Morda Zgonček!“

Zrimšek zardi in zmiglje s pleči, pogleda zbegano okoli sebe in pozabi zapreti usta. Bogdan mu vtakne prst med zobe:

„Slišiš, Zgonček? Pri Francki moraš pozvoniti!“

Zrimšek pa se čisto nepričakovano razjezi. S komolcem odrine prijatelja in izpljune s studom, kakor bi bil dobil gosenico na jezik.

„Baraba!“ — ga pogleda ves srdit.

Oni pa se prskajoče smeje in sili s prstom vanj:

„Da ne počiš, Zgonček! Glas izgubiš!“

Zrimšek poskoči in ga bunkne nenadoma s pestjo v obraz.

Tovariši ju siloma ukrote. Zrimšek se naglo pomiri; Bogdan pa še dolgo piha v srdu:

„Otrok je! Ljubosumen otrok je! Ker se je šla Magda mance z mano namestu z njim . . . Ali se naj z otrokom mance igra?“

„Mladenič, mir!“ — dvigne Breznik poveljujoče svojo roko. „Stvar je jasna: — Igrati se z dekletom, — to zna Bogdan bolje; ljubiti, — to zna Zgonček.“

Bogdan prasne v razposajen krohot. Solze mu zalijejo oči, z dlanmi se tolče po kolenih: — tako dovtipna se mu zdi zdravnikova pripomba.

„Oboževanje ideala, hrepenenje k njemu — je že ljubezen. Tipanje in mečkanje — pa še kaj več, magari tudi najskrajnejše, gospod Bogdan Blejec! — to ni ljubezen.“

„Kaj pa je?“ — To pot ima Bogdan usta odprta.

„Vlačuganje!“

„In hrepenenje sámo — čeprav se ideal ne briga zanje — to je ljubezen?“ — se poroga sodnik Košan.

„To je ljubezen!“ — potrdi Breznik.

„Lakota po ženski — ob prazni mizi . . .“

„— ob prazni postelji . . .“ — popravi Javornik.

„Vidiš vraga! Jaz sem zmirom mislil, da je za ljubezen treba — dveh.“

„Ali nista dva?“

„Ona ga ne mara!“

„On jo ljubi. On občuti ljubezen zanjo in ima užitek od tega čustva. Tudi neuslišana ljubezen je ljubezen.“

„Padar zopet šolmoštruje. Oprosti: — o nesrečni ljubezni smo že slišali zvoniti. Ampak Zgonček . . .“ — Košan namigne, da je Zrimšek še napol otrok.

Nadporočnik Javornik zazeha:

„Nazadnje je ljubezen tudi oni lepi greh prezrelih dečkov.“

„V isti meri kakor greh — prezrelih Bogdanov,“ — parira Breznik.

„No — kaj je zopet to?“ — se zdrzne Blejec ves razžaljen.

A Breznik se ne briga zanj:

„Lepo vas prosim: — obojestranska ljubezen je pač redka stvar. Če te je ženska vzela, te je bržčas vzela, ker si bil silil vanjo in ker si je bila mislila: — bolje: drži ga, nego lovi ga! Morda vaju je kakšna teta zvodila. Morda sta si tudi res domišljevala, da vaju je združila ljubezen. A po navadi pride dan, ko se spomniš ti ali se spomni ona, da le nista drugi za drugega. Kje je zdaj ljubezen? In kje je bila prej ljubezen? — Ha — obojestranska ljubezen je velika reč. To je visoka pesem našega življenja. Mi smo najbrže vsi skupaj še premajhni zanjo.“

„Ali pa že prestari.“ — uide nadporočniku.

Zdravnik utihne in se zagleda srepo mimo luči. S cigareto v ustih izpušča polagoma oblačke dima. Trpka odločnost mu trepeta na licih.

Javornik je zdajci ves nervozen. Z drhtečimi rokami si poišče novo cigareto, pogled mu skoraj utriplje. — Krasen mož je, dolg in vitek, fin in eleganten. Obraz mu je malo bled, a klasično pravilen. Lasje so mu temni, na kratko pristriženi, nazaj česani; brki in zalizci kot iz črne svile. Tudi oči so črne, ne prevelike, jako lepe; bile bi sanjave, ko bi ne bil izraz v celoti nekam neusmiljen, brezobzirno odločen.

Vsa družba je za trenotek tiho. Vsem je znano, da Javornik že dolgo zasleduje Breznikovo lepo ženo; nekateri pravijo: z uspehom, drugi mislijo, da brez uspeha. Na vsak način so vsi prepričani, da mora biti pod površjem vljudnosti razmerje med zdravnikom in nadporočnikom precej napeto. Sodnik Košan trdi celo, da išče doktor Breznik njih mlado družbo samo zato, ker hoče imeti Javornika kolikor mogoče pod nadzorstvom.

„Zdaj sem prestar, resnično;“ — odgovori Breznik nadporočniku. „Prej sem bil prelahkomiseln; a tudi napakam mora ostati človek zvest... Mogoče pa še malo zrastemo — na obeh tečajih — in vendar še zapojemo visoko pesem.“

Izraz mu je zagoneten; skrivnostno zmagoslavje mu igra v očeh.

Javornik se ozre razdraženo po družbi:

„Ali mora biti res ljubezen večna? — Ba! Čim krajša je, tem lepša je.“

„Saj ni ljubezni,“ — reče Tomo Žitnik nepričakovano, z glasom, da ga vsi pogledajo. Ves večer je največ molčal.

Zdravnik se mu začudi:

„Vi, Tomo? Saj sami sebi ne verjamete. To je Bogdanova vera.“

„Zakaj pa moja? Kdo to pravi?“ — se razvname Bogdan in se umazano zasmeje; kot bi hotel reči: — jaz, ki sem že toliko preljubil!

„Slà je in nagon, nič druzega,“ — nadaljuje Tomo. „Potreba! In če dobim priložnost, ji zadostim.“

„Če je ne dobim, pa —.“ — Košan požre besedo in samo pomežikne s pogledom na Zrimška, ki je najmlajši v družbi.

Žitnik sklene:

„Samec in samica si poiščeta priložnosti in se je okleneta. Ljubezen je — organizirana priložnost.“

„Hahaha...“ — se razkrohoče Košan. „Ta je imenitna! In kaj sledi naprej? — Uzakonjena priložnost — to je zakon. — Pametno jo je izpeljal.“

Bogdan izprska v krčevitem smehu:

„In štacuna za priložnost — to je...“

Edini doktor Breznik se ne smeje. Mirno in počasi izpregovori:

„Mladi ste, gospodje, mladi! In mlada je vaša ljubezen, strašno mlada!“

Javornik pa ga zavrne:

„Hvaljen bodi Jezus Kristus, če smo mladi! Ne delaj nam poklonov v tonu očitanja!“

„Mlada ljubezen — kot zeleno drevce. Šibko in negodno, polno solnca in viharjev. Polno sedanjosti, morda tudi upanja. Bodočnost je zakopana v njem, — časih pokopana.“

„Kakšna elegičnost!“ — vzklikne sodnik Košan.

„In bogve, če se drevce razkošati kdaj v drevo?! . . . Če mu cvetja slana ne popari . . . Če mu črv korenin ne izpodje . . . Če mu rak ne zgrize stebelca . . . Če ga smrt ne zlomi v ranem jutru . . .“

„O jerum, jerum . . . Jeremija na jeruzalemskih razvalinah!“

„Mi-i-iserere . . .“ — zapoje Bogdan.

Nenadoma je vsa družba v petju. Tudi Andrej Praznik poje, ki se sploh ni bil udeleževal pogovora. — (Dalje prihodnjič.)

H. de Régnier — Anton Debeljak:

Samostan.

Svetal v prezrelem bronu poka ure plod,
poldanski grozd se ruži v stolpu, in odteka
se vinsko solnce curkoma na zid in plot!

Poletje pali mesto i na plan pripeka;
razbeljen pod petami marmorni je tlak,
na krovu žge se oglje — korci in opeka.

Nebo modrine sinje zdi se skoro mrak,
na molk pa lega žarka žalost, živa stiska,
ko zadnji zvon nemí, od zlata ves težak.

Prigrevica. Glavó mi senca v tla pritiska,
v omoti vzrem, kako se stari samostan
krog mene suče — ko da kdo na ples mu piska —
v stebróv koraku, solnca vročega pijan.

Fran Albrecht:

Laž.

Tisto jesensko jutro se je preko vsega milijonskega mravljišča, prestolice imenovanega, nenadoma raznesla ta čudovita, silna, upijanljiva vest. Kakor da je planila iz oblaka na nebu ali iz neba samega iskra ter zažgala vse to kamenito polje hiš, cerkvâ in palač v en sam plamen.

Jutro je bilo zlato, z brezmadežnimi zarjami venčano, kakor ne vzidejo običajno jutra nad zatohlimi, zadimljenimi kotli velikih mest. Ni bilo ne dima, ki bi se mrk in truden plazil iz črnih dimnikov preko sivih streh, ne zamazanih senc v ozračju — vse je bilo čisto in izprano, s solncem pozlačeno, kakor po dolgi viharni noči.

Ljudje pa so valovali križem ulic semintja, važni in žurni, gestikulirali z rokami govoreč sami s seboj; obrazi razžarjeni in prerojeni, v svetlih očeh še pol groza pol skrb ter tih, nezaupljiv dvom . . .

— Kakor sodnji dan, ta strašna minola noč! je dejal svojemu srcu pač marsikdo v tej pisani brezimni množici. — Dvomil bi človek, da še kdaj doživi to zlato blaženo jutro. Kakor konec sveta: potres, potop . . . No, pa je le prišlo to solnce, zasijalo je, vse je dobro.

In vest — drobna iskra z neba, je rastla in se širila z nepojmljivo naglico, zadobila ozadje in temelj ter postala naposled živa resnica.

Eno samo besedo je vsebovala ta vest: usodno besedo milijonom, zlato besedo in težko na tehtnici našega bitja, upijanljivejšo nego opij in hašiš — v eni besedi vse vrednote in milijon človeških življenj.

Ena sama beseda: v brezkončnih prečutih nočeh so je šepetale najtišje tišine srčnih globin milijonskih narodov, trepetajoče, nervozne in brezkrvne roke so jo pisale v zrak, vela ustna so jo nemo molila. Molitev, prošnja, daljno, negotovo upanje — ena sama beseda.

In zdaj — o slava bogu! — ni več ta beseda samo beseda; postala je meso in kri, postala je resnica, živa sveta resnica.

* * *

— Kako je čudolep ta dan! Saj se je vse pomladilo ... je premišljal v svojem srcu gospod Krušnič, ki je ves mladosten in čil stopal opoldne proti svojemu domu. Z vedrim, drznim pogledom, kakor ni bila njegova navada, se je razgledoval preko ljudi in prav nič ga ni težila tista vsakdanja skrb, ki mu je kalila malone vsako prosto uro, misel na kopico neobdelanih aktov, ki so pričakovali v pisarni njegove rešitve.

— Kaj bi tisto, kaj bi zdaj tisto! O ta solnčni božji dan! Človek bi ga objel, poljubil ... je prepevalo v srcu tega zakrknjenega resnobnega devičnika.

Ko je prišel domov v svoje samsko stanovanje, se je gospodinja začudila njegovim svetlim očem.

„Dobre volje danes, gospod Krušnič?"

„Kako tudi ne! Ali niste čuli?"

„Čula sem. Če je le res — o bog, če je le res!" je podvomila ženičica, čakajoč, da jo on podpre v njeni neveri.

Gospod Krušnič pa je bil užaljen. Saj še dvomi! Zakaj bi ne bilo res? je pomislil in stopil molče v svojo sobo.

Vsa okna njegove izbe so bila odprta na stežaj in kakor zlata reka je lilo solnce z neba. Vsa ta skromno opremljena sobica s čudno rdečimi tapetami je bila kakor prečarana, pogreznjena v svoj tihi solnčni pokoj. Gospoda Krušniča je pretreslo s čudnotiho pobožnostjo; kakor včasi tedaj pred davnimi pozabljenimi leti, ko je samosrajčnik kedaj poletnega popoldne stopil v domačo cerkvico na Gori. Tedaj je vsa cerkvica dehtela in pela od solnca, ki je mehko in tiho prihajalo skozi poslikana okna. Vsa kapelica je bila tedaj molitev brez besed in globoko, sveto zamaknenje; svetniki na oltarju so oživeli, pregibali ustna ...

Ista svečana, strmeča pobožnost, kakor pred leti, je polnila gospodu Krušniču srce danes, ko je stal s klobukom v roki tiho sredi svoje solnčne izbe, s sklonjeno glavo, in mu je le na ustnih trepetal daljen smehljaj. In nenadoma se mu je zazdelo, da je vsa soba nasičena z nekim vonjem, z nekim njemu nepoznanim, najfinejšim vonjem. Kakor po tujih rožah, je pomislil za trenotek. Ne, gospod Krušnič ni hranil dragih rož v svoji sobi in parfuma nikoli poznal ni. Po ženskah je ta duh! Ženske so bile v moji sobi ... se je odločil končno, tedaj pa se mu je hipoma skalilo in orosilo oko, ustna so mu vzdrgetala tihe ginjenosti, ko se je pred srcem tega ostarelega, od pisarne in aktov uvelega samca razvila nežna slika: tam z divana je vstala, neznana, drobna in

nežna, stopila mu nasproti, dvignila svoje roke. Ohlapni rokavi njene domače obleke so spolzeli do ramen, njene roke, fine in nežne, so zablestele v solncu, ko jih je rahlo položila krog njegovega vratu. In vse njeno telo, to prožno, dehteče zdravja in lepote, se je že privilo k njemu tesno, tesneje, dvoje žarkih, nebeško modrih oči se je tiho smehljalo in njene polodprte polne ustnice so se bližale, iščoč njegovih, — ko se je gospod Krušnič kakor omotičen opotekel sredi sobe.

Z nervozno naglo roko je slačil svoj svršnik in ga obešal na klin, potem pa je ves razburjen pričel korakati po sobi.

— Čudna reč, čudna reč . . . je ponavljal venomer in še je v njem vse drgetalo. — Saj nisem nič pil sinoči; tudi drugače se ne počutim slabo; živci seveda, no živci . . .

— Ali sem naposled res bolan? se je vprašal s skrbnim obrazom in se ogledoval v zrcalo; videl je, kako se mu tresejo roke. — To vse je od tega časa, od teh večnih razburjanj, si je dejal končno; in mojemu zdravju je radost vedno bolj škodovala nego žalost.

Ko je gospodinja prinesla juho, je gospod Krušnič takoj pozabil na ves dogodek; z naslado je srebal, počasi in tehtno, kakor je bila njegova navada, zakaj obedovanje je bilo važno opravilo njegovega življenja. Ko je izpraznil krožnik, pa se je spet domislil dogodka, a kakor neke daljne neresnične stvari in ker se je bil pokrepčal, se mu je spet povrnila tista razigrana dobra volja, ki ga je obvladovala danes že ves dan.

— Nekaj pa bo vseeno treba ukreniti! je naposled resolutno sklenil.

Meso in prikuho je použil naglo in se takoj napravil na pot.

„Kam pa danes, gospod Krušnič? Ali ne boste počivali?“ je vpraševala gospodinja v kuhinji s strmečim začudenjem.

„Ne, prelep dan je danes; ne strpi me doma! Glejte, kako se je svet pomladil!“ je veselo zamahnil s paličico proti zaprtemu oknu. — „Po mestu grem; nato v kavarno . . .“

„V kavarno?“ je z dvojnim začudenjem ostrmela gospodinja. „Saj imam črno kavo pripravljeno, ako želite.“

„Hvala lepa, sami jo posrebajte, velecenjena. In sploh — ne utegnem: rad bi izvédel kaj pozitivnega, določnega glede današnje novice. Morda prinesó kaj opoldanski listi. Torej na svidenje, milostna!“ se je še hudomušno naklonil gospod Krušnič pred svojo

staro gospodinjo, ki je polna skrbnega začudenja sklepala roke in zmajevala z glavo nad to nenadno nerednostjo.

Gospod Krušnič pa je hitel skozi mesto, vihteč svojo paličico, da je požvižgavalo v zraku in njegov štiridesetletni korak, ki je bil vajen umirjene, premišljenotrezne hoje, je malone poskakoval od mladeniške čilosti. Neka čudovita sladka drznost je bila v njem: objel bi ves svet! Pogled, ki mu je bil vedno ujet in tiho, plaho vase skrit, kadar se je kretal v množici ljudi, bodisi na ulici ali v sobi, se je danes smel in prost nosil naokrog preko vsega. Celo ženam, tem bajnokrasnim ponosnim ženam, ki jih je srečaval, se je drznil pogledati globoko v oči z isto neustrašenostjo in drzno zmagozavestnostjo, kakor očkujejo gizdalini in veščaki na polju srčnih borb. In če so hitela pred njim dekletca, pomladnji metuljčki, in so se v vetru dvigala njih kratka bela krilca, je pogled gospoda Krušniča zablestel v hudomušnem žaru in je kakor star, vešč sladostrastnik urno preračunil bodoči čar teh napol razcvelih telesec in z naslado pil to lahno, nežno valovanje nedoločno izraženih črt bokov, méč in nog.

Nobene misli ni bilo v njem, vse je tonilo v tem trenotnem svetlem čustvu, ki je, kot se je zdelo, plavalo v njem vse mesto, vsa množica na ulicah in cestah. Vse je bilo kot pesem: tista najglobljа, najlepša pesem, ki se vzbudi ob posebnih prilikah v duši slehernega človeka in ni zanjo nobenih besed. Najbolj je podobna detinski sreči. —

Tako je dospel gospod Krušnič do kavarne, ene tistih malih kavaren dober kup, kjer se shajajo najbolj pisana ljudstva, študentje, fijakarji, delavci, brezdelneži in postopači, a tudi resno filistejstvo in mali meščani. Predno je vstopil, je pogledal na uro in videl, da mu preostaja dovolj časa. — Morebiti srečam celo kakega rojaka, si je dejal.

Kavarna je bila gosto zasedena; gospodu Krušniču je bilo neprijetno, ko se je gnetel med to množico stolov in ljudi in prežal z očmi, kje bi si izbral prostor. Šel je čisto v kot, kjer je pri mizi sedelo edino dekle, prijel za rob stola in se molče poklonil; površno in naglo je odzdravilo dekle z glavo, gospod Krušnič je odložil palico in svršnik ter sedel.

Urno je popil kavo in zahteval časopisov. Medtem pa je iskal z očmi, kje bi našel kakega znanca iz prejšnih dni in se razgledoval po množici in sobi, zakaj nekaj let že ni bil v tej kavarni; naposled pa mu je pal pogled na dekle, ki mu je sedelo nasproti

z obrazom skritim v časopis, in očividno z velikim zanimanjem čitalo. Ni je hotel motiti s svojim opazovanjem.

Nažgal si je smotko in pričel nervozno igrati s prsti po kameniti mizici, zakaj natakarja s časopisi ni bilo od nikoder. Dekle je odložilo časopis in ko se je gospod Krušnič ozrl s kratkim pogledom vanjo, se je začudil: tako mlad, ves otroški je ta obraz. Še bolj pa se je začudil, ko je iztegnil roko, da bi vzel list.

„Gospodična ste Slovenka?“ je vprašal hitro s pogledom na list.

„Slovenka sem,“ je odvrnila preprosto mladenka.

„Tudi jaz sem Slovenec,“ je dejal z neko iskreno prostodušnostjo gospod Krušnič in hkratu zardel, ko se je spomnil, da je bila čisto nepotrebna ta opomba.

„Slišim, da ste,“ se je lahno nasmehnilo dekle. „Morda ste Gorenjec.“

„Sem. In vi ste menda Goričanka.“

„Sem. Kako veste to? Po izgovoru?“

„Ne samo po izgovoru. Vem celo, da ste doma iz Brd.“

„Zares, iz Brd sem doma. Kako veste to?“ je ostrmelo dekle.

Preko njegovih usten je zaigral sanjav otroški smehljaj; njegov mirni pogled se je uprl v vijolične valove dima, ki so se dehte lili iz smotke. In kakor bi govoril v ta dim, ki se je vil kvišku in se razvil v nič, tako so prihajale njegove besede, tihe in iskrene, iz daljnih spominov, ko je dejal:

„Menda je že skoro dvajset let tega, kar sem hodil po vaših Brdih, a zdaj le, ko sedim tu pred vami, je nenadoma vse tako oživelo, kot da je včeraj. Vaš naglas, ki ima v sebi nekaj čudovito pojočega za moje uho, en sam pogled na vas, na lice, obraz, na te lase, ki se blešče kot da jih je pobarvalo vaše solnce tam doli, vse to mi je, glejte, tako nenadno pričaralo v dušo ono davno mojo srečo, katere se spominjam le redkokdaj. Devetnajst let mi je bilo tedaj, ah, tedaj sem živel! Šolo sem končal, v svet sem se odpravljal, a predno sem se napravil v tuje kraje, sem hotel temeljito izrabiti svoje dvomesečne počitnice in si ogledati najprej košček svoje rodne zemljice; in tako sem se s tovarišem iz šole napotil na to veselo študentovsko potepanje. — Da, da, kakor bi bil slutil v podzavesti že tedaj, da me bo objela tujina, ponudila mi košček kruha, ki ga potrebuje človek, in me privezala nase . . .“

Gospod Krušnič je za trenotek prestal, otresel pepel s smotke in se dotaknil z ustnami vode v kozarcu. Ko se je ozrl v dekle, ki ga je poslušalo z nežnim vlažnim bleskom v očeh, se je tiho nasmehnil.

„Da, da — in kakor povedano — na tistem potepanju sem prišel tudi v vaše kraje, v Brda prav do Furlanije. In veste, gospodična, kadar se domislim teh davnih dni in vaših krajev, mi vstaneta dva pojma v srcu in se prelijeta v enega samega, da ju ne morem ločiti več: vino, opojno in dehteče, in prav taka dekleta; kakor ta iskra kaplja, predragoceni dar solnca tam doli, iskreni, preprosti, naturni žar las, oči, teles onih deklet . . . da, neizrazno! In nad vsemi zelenimi valovi gričev in holmcev, vinogradov in domov, tihih, bednih, kakor vase zasanjanih, to južno plodno solnce — kakor živa utelešena pesem! — In, gospodična, ko sem danes v tem mrkem mestu zagledal vas —“

„Ne, ne, ne!“ ga je prekinila mladenka urno in z vsega njenega lica je žarelo v žarki rdečici. Tudi gospoda Krušniča obraz se je razživil kakor v dvajsetletni razvnetosti.

„Oprostite,“ se je smehljalo dekle, — „toda vi ste po svojem poklicu morda pesnik . . . pisatelj . . .“

Gospod Krušnič jo je strmo pogledal in se na ves glas zasmejal.

„Oh, vi! Kaj vam na misel pride! Jaz? Živa proza . . . Oh, pesnik! In še slovenski povrhu, kajne? Bog me varuj! Haha, pisatelj . . . ne, res presmešno!“

Neukrotljiv je bil njegov smeh, tako od srca čudovit se mu je videl ta dekletov domislek. In ker je bil pogled na tega ostarelega, resnobnega človeka, z gubami preko čela, ki se smeji s takšnim glasnim, neugnanim smehom, izzivajoč do humornosti, se je takoj navzelo tega smeha tudi dekle in je razgalilo kakor dvoje srebrnih zapestnic zdravi blesk svojih zob v glasni otroški veselosti. Marsikak čemeren pogled sosedov naokrog je pal karajoč na ta veselo vzhičeni glasni duet.

„Ne, moja mlada gospica,“ je nadaljeval gospod Krušnič, ko se je osvobodil smeha, „nisem ne pisatelj ne pesnik — žalibog ali hvala bogu, to je čisto brez pomena, zakaj dejstvo je, da sem udinjan tamle na magistratu. Boljše sorte pisar, takorekoč. Pišem, koncipiram, toda ne verzov zvonkih in proze umetne, marveč najpuščobnejše akte, kar si jih morete predstavljati. In ob delavnikih in od mojega samskega zakrknjenega srca neposvečenih praznikih

sem velik filister pred bogom in pred ljudmi. Drugače pa mi pravijo tudi Jošt Krušnič," se je predstavil brez ceremonij.

„Anica Mlinarjeva," je dejala mladenka, ko sta si segla v roko.

„Torej, Anica Mlinarjeva, da pričneva zdaj z vašim življenjepisom — oprostiti morate mojo zvedavost, zakaj ljudje, ki žive bolj sami zase, postanejo do vsiljivosti radovedni, ako jih slučajno zanese pot do svojih sobitij — zdi se mi, da niste še dolgo tu gori pri nas?"

„O, že skoro pol leta . . . Begunka sem."

„Begunka . . . da, seveda . . . Vi, uboga . . . Ali vam je morebiti dražje, da ne govoriva o tem?" je vprašal gospod Krušnič; tiho in fino obzirnost je razodeval njegov glas.

Dekle je pogledalo k tlom; za spoznanje so vzdrhtele njene otroške ustnice, a se takoj stisnile skupaj; njen pogled je bil miren in kakor da se je pogreznil nekam globoko v tla.

„Ne, čemu?" je dejala hitro. „Kakor vam drago . . . govoriva! Zdaj je itak vseeno . . . Kdo bi pomagal? Tisti prvi čas, da, — čemu bi si klicala v spomin tisti čas? Saj ne samo radi posestva in hiše, ki je do tal razbita in razrušena, kaj bi tista beračija, — ampak kakor bi človeku iz živega telesa iztrgali srce. Idi kamorkoli! . . . In moja mati je bila bolna."

„Ampak vaš oče?" je vprašal oprezno.

Dekle se je sunkoma ozrlo vanj.

„Da, moj oče? Kje je moj oče? V vojni je. Ali je živ? Ali je mrtev? Ne govoriva o tem!"

Nastal je mučen molk: kakor da se je dvema dušama odprlo nenadoma dvoje brezdanjih prepadov. Gospod Krušnič se je plaho od strani ozrl v svojo sobesednico in je pomislil: to dekle, ki sedi zdaj pred tabo tako mirno in tiho v svojem napol mestnem napol kmetskem krilcu, z rokami skromno v naročju in zre v kozarec vode pred sabo, kakor da premišlja najvsakdanjejše reči na svetu, je preživelo, pretrpelo toliko s svojim otroškim srcem. In zdaj sedi tu v kavarni — tako tiha, tako nevidna . . . Ali ni to čudno? Ali ni zagonetno? To dekletce s svojim zdravim, malce širokim licem — ali ni otrok, ki bi bosonog in s solncem v laseh moral prepevati na paši? In zdaj sedi tu v kavarni sredi te mestne druhali . . . Ali ji ni tesno pri srcu? Ne, ni ji tesno; to dekletce je doživelo svojo tragedijo, nevidno tako kot globoko. In tedaj se je razširilo vse okrog nje na svetu in je zaslutila v svoji bolesti, česar ni znal in

pojmoval njen otroški razum — in je postala žena, tiha in nevidna v svoji boli . . .

Gospod Krušnič je začutil, kot bi se goreč val razlil po njegovih prsih. Njegovo srce je bilo polno besed, lepih, dobrih, tako očetovsko iskrenih besed, toda — besede so v srcu, o, srce je bogato, dobro, prekipevajoče — toda ni ustvarjenih človeških mer, ki bi objele pot iz brezdanjih srčnih globin do izgovorjene besede: kadar bi človek najbolj govoril, najbolj molči. Gospod Krušnič se je s svojo toplo roko dotaknil roke mladenkine, kot bi ji na ta način hotel povedati vse tisto, za kar mu ni bilo moči ustvariti besed, ko je dejal:

„Vi, Anica, ste dobro dekle . . . pametno, pogumno dekle. Jaz sem vesel, da sem vas srečal.“

Ozrla se je vanj: kot da so ga udano pozdravile nje rjave oči s svojim vlažnim bleskom.

„Ah, vi!“ se je smehljala. „Čemu mi pravite vse to? Vi ste čisto drugačen človek . . . Res se mi včasi zdi, da nisem več otrok, čeprav sem komaj šoli odrasla. Posebno tedaj, ko sva živeli z materjo v Ljubljani in je mati ozdravela: ni me strpelo več tam, kakor bi me klicalo od vseh strani . . . Če že moraš po svetu, če so te vrgli z doma, dobro, hodi po svetu! „Idi po svetu!“ je klicalo. In ko je mati dobila službo tam doli in sem si jaz prištedila novcev za pot, sem sedla na vlak in se odpeljala . . . Tako sem prišla sem gor. Mati mi ni branila, šla sem k teti.“

„Teto imate tukaj?“

„Da. Sprva sem služila za bono. V štirih mesecih sem se priučila nemščini. Zdaj sem v pisarni. — To je moj življenjepis, ker ste tako radovedni,“ se je tiho nasmejala mladenka.

„Vi ste res čudovito dekle!“ se je smejal tudi gospod Krušnič. „Človek vas je od srca vesel! V štirih mesecih ste se naučila nemščine.“

„To se pravi, kolikor nisem znala že od prej. Čitati in pisati in nekaj besed sem se navadila v šoli v Gorici.“

„Ne, kaj tisto . . . Človek je vesel vaše zdrave mladosti: te podjetnosti, poguma, samostojnosti! Po svoji zunanjosti ste vendarle še napol otrok.“

„Ali naj točim solze, ako sem stara sedemnajst let? O, saj sem tudi jokala, tožilo se mi je, nič mi ni bilo dobro . . . Včasi zvečer — kdo bi se izpovedoval! . . . Pa si pravim, da vzide še drug čas, ves drugačen . . . Kot zidarji bomo vsi: žene in dekleta

bomo tekmovale z možmi in fanti. Krasno bo tedaj živeti doma!“

„Doma . . .“ je zategnil gospod Krušnič in kakor da mu v grlu zastaja glas.

„Doma, se razume! Kje neki drugje?“ je poudarilo dekle živahno. Ko pa se je ozrla vanj in opazila njegov skaljeni, izgubljeni pogled, je pristavila tišje: „Ali vi nimate doma, gospod?“ In se takoj popravila: „Ne, jaz, nespametnica . . . kakšno smešno vprašanje!“

Gospodu Krušniču pa se je zazdelo, kot da mu je nenadoma z vso svojo pezo leglo njegovih težkih štirideset let preko ramen. Ves se je sključil vase: njegov obraz je bil kakor uvel. Ko je izpregovoril, je z naporom iskal izrazov, da bi povedal stvar kolikor mogoče vsakdanje in na ta način skril vso tožno, obupno praznoto, ki ga je napolnila ta trenotek.

„Doma, se razume,“ je ponovil z mrtvim glasom. „Tudi jaz imam svoj dom, seveda. Prikupna intimna izba, rdeče tapecirana, snažna, zračna . . . Gospodinja dobra, izkušena, varčna . . .“

„Ampak jaz vendar ne mislim —“ ga je prekinila mladenka začudena in obmolknila.

„Vem, vem, kaj hočete reči. Povedal sem že, da sem doma na Gorenjskem. Gôra se imenuje naša vas. Takšno selo, čisto v hribih, kakor orlovo gnezdo . . . Tak lahko sodite, da vendar nisem brez doma,“ je pristavil z grenkim nasmehom.

„Kdo je brez doma? Vsakdo se je nekje rodil; na cesti, na vodi, kjerkoli . . . A tisto, kar človek uklene v srcu, je poglavitno, se mi zdi.“

„Da, vi, sedemnajstletna modrijanka, saj imate prav. Vi imate vedno prav,“ se je ponorčeval, a iz njegovega glasu je zvenelo kot onemogla razdraženost.

„Ker imam vedno prav,“ — je vračalo dekle milo za drago, „si dovoljujem domnevati, da vi ne ljubite svojega doma.“

Gospodu Krušniču je vztrepetala roka, ki jo je iztegnil po kozarcu vode; v njegovih očeh je za hip zažarelo nekaj srepega, ostrega, a je takoj ugasnilo; nasmehnil se je.

„Vi, gospodična, ste čudovito mlada in nepremišljena. Zato vam rad odpuščam vašo pregorečo odkritosrčnost. Toda, Anica Mlinarjeva, pomisliti morate, da sem jaz človek dela, da imam zelo, zelo mnogo opravila. Včasi nimam niti časa, da bi se pošteno oddehnil... Ljubezen? Domovina? Rodni dom? . . . Jaz sem sam s svojim

delom. Uprežen kot žival robotam kot stroj. In osemnajst let že nisem bil doma."

„Bože mili!" je vzkliknila deklica.

„Zares; bože mili! Saj me je sram, pred vami me je sram... Toda, glejte, nikogar nimam tam doli, ne bratov, ne sestrâ, celo sorodnikov menda nimam. Nekaj znancev, ki so pozabili name kakor jaz nanje — to je vse . . . Čemu bi tedaj hodil?"

„Čemu bi hodili?" je ponovila mladenka tiho in počasi in se je zastrmela skozi okno, kjer se je kraj ceste košatil širokovejni kostanj v svojem zlatolistem jesenskem plašču. „Da, to je menda od tega, ker ste tako sami . . . ubogi . . ."

Gospod Krušnič se je grenko nasmehnil:

„Vem, vem, vi mala, kaj ste si mislili, ko ste ponovili moje besede: ‚Čemu bi hodili?'... Toda ne, vi se motite, zelo se motite!" se je razvnel nenadoma kakor brez povoda. „Moje srce ni tako prazno in mrtvo, kakor ste me pravkar obsodili v svoji misli. Res ni več staro sedemnajst let, to srce, res je vse zaprašeno in zamračeno, saj je dovolj preneslo, življenja dobrot in zla, res več ne bruha in ne prekipeva navdušenja, toda . . . ‚Toda kdo bi se izpovedoval!' ste dejali poprej. — Pred leti nekoč sem se bil za trdno odločil, da preživim po dolgi dobi samotarjenja in dela v tujini nekaj dni v svojem domačem kraju. Ne vem natančno, kaj me je bilo pripravilo do tega sklepa. Neko knjigo sem menda bral, — če se ne motim je bila novela ali kaj sličnega, česar navadno ne čitam — in tam je pisatelj s silno ognjevitostjo govoril o gozdih. To me je vsega prevzelo. Gozde sem včasi zelo ljubil, saj sem zrastel sredi njih. Spominjam se, da sem tedaj celo ponoči v sanjah premišljal o gozdih, blodil po šumah, po svojih domačih lesovih . . . In podnevi, o tistih žarkih letnih poldnevih, ko se zdi da gori vse kamenito mesto v dušeči soparici, in sem jaz hodil iz urada — kako me je žejalo tedaj, da bi legel pod širokovejni hrast v senco pred svojo domačo bajtico na Gori, da bi se nasrkal svoje mrtve, vedre mladosti. Čutil sem, da resno zbolim, ako ne izvršim svojega sklepa urno, takoj. Isto mi je svetoval tudi zdravnik, prijatelj, ki me je preiskal in konstatiral, da so moji živci zelo v neredu. Tako sem se tedaj odločil. Ali usojeno mi je bilo drugače. Predolgo sem bil odlašal. Prijelo me je tako hudo, da sem moral ostati v postelji. Ko sem okreval, me je poslal urad za mesec dni na letovišče v bližino mesta in potem nisem več mislil na dom."

„In zdaj ne mislite več na svoj dom," je rekla deklica skoro strogo.

„Zdaj? Kdo pravi to? . . . Vi ste kruta v svoji mladosti!“ je dejal tožno. „Kako napak umevate mojo odkritosrčnost! Moj bog, kdo bi v teh dneh ne mislil na svoj dom, svoje ogroženo gnezdo! Ne, ne, vi, okrutnica mala, prav zdaj mislim na svoj dom. Da, prav danes pri obedu sem skenil, da odpotujem, da na domači zemlji, med vsemi, ki so mi bratje in sestre po krvi, proslavim ta najlepši praznik, ki sem ga doživel. Ta čudež, ki je pal z neba tako nezasluženo, nepričakovano . . . Ali niste čuli, dete božje?“ se je okrenil ves razvnet k devojki, ki je s strmenjem v očeh sledila nenadnim živahnim kretnjam gospoda Krušniča.

„Nisem čula,“ je dejala in zrla naravnost vanj.

„Ne? . . . Bogme, ni čula! Ona ni čula! In gleda vame in pravi čisto vsakdanje: nič nisem čula! Kdo pa je še na vsem tem širokem svetu, ki bi ne bil slišal te najdragocenejše vesti? Ne, vi bitje čudovito!“

„Tak povejte, povejte vendar že tedaj svojo novico!“ je premagala dekletce nenadoma silna zvedavost in krčevito se je oprijela roke gospoda Krušniča.

On pa se je počasi nagnil k nji čisto blizu, do njenega malega ušesca, da se je dotaknil nežnega kodra njenih las in je dejal tiho in naglo s tresočimi se ustnicami: „Svet govori, da se prično pogajanja . . . za mir . . . Narodi se pobotajo . . . Domov se povrnete . . .“

Dekle se je še krčeviteje oprijelo roke gospoda Krušniča; njena ramena so vztrepetala; vsa kri ji je izginila iz lic.

„In je to res?“ je dahnila vanj s sklonjeno glavo.

„Vse je res . . . Še danes se bo izkazalo!“ je hitel gospod Krušnič, pijan svoje vesele novice, in je z dlanjo nežno kakor oče in počasi gladil roko mladenki, ki je še vedno tesno objemala njegovo desnico. „Domov se povrnete . . . In tudi jaz, tudi jaz, Anica Mlinarjeva . . . Pa ne sam, o, več ne bom sam! Danes pred obedom se mi je vse razodelo, kakor da sem izpregledal, da živim polovično življenje, s pol duše, s pol srca . . . Doma nimam, Anica Mlinarjeva, moj dom je samo na pol: pol cesta, pol dom. Zdaj pa si ustvarim svoj pravi, edini dom, Anica Mlinarjeva. Saj si dejala, da bomo kakor zidarji, — kako lepo si to povedala! Gradili bomo in stavili in zidali, — graditi in ustvarjati je najvišja slast. V dveh ustvarjati je dvojna slast, dvojna blaženost! O, Anica Mlinarjeva, ti od življenja neoskrunjena, ne veruj, da sem star štirideset let! Ne, ne — ta leta so bila laž, top, glup sen, ta v papirnatih stavbah

potrošena leta ... Mlad sem, pozno sem se pomladil, od tvoje mladosti, od tvojega vonja sem se pomladil. Ti si mi dala resnico življenja s svojimi tihimi pogumnimi očmi, ki zro strmo v bodočnost in ne ihte nad neizogibno sedanjostjo. Brez solza, s stisnjenimi ustnami stopa sedemnajstletna Anica Mlinarjeva svojo pot življenja. In ni je strah ... O, otrok, ti žena, junakinja! Zakaj tvoja duša se ni napila spoznanja iz blatnih jarkov življenja, marveč nasrkala se je svetega soka bolečine, Anica Mlinarjeva ..."

Vse je utonilo krog njiju tako čudežno, vsi ti neznani obrazi pri sosednjih mizah, ko sta sedela, kakor potopljena vase in v svoje blaženstvo, v tihem kotu, ločena od ljudi in je Jošt Krušnič, kakor osemnajstleten mladenič, urno in pridušeno z glasom, iskrenim kot solze, jecljal svoja priznanja mladenki, ki ga je poslušala brez besed s sklonjeno glavo, bledim licem in s plašnim zbeganim smehljajem na trepetajočih ustnicah. Gospod Krušnič pa je govoril z razpaljenim licem, s čudovito razbleščanimi očmi in bilo je kot da se opaja ob lastnih besedah. Kakor da je nenadoma v tem hipu planila iz njegove notranjosti vsa ta dolgo tlačena in zadrževana strast in nežnost njegove moške duše ter vsa zatajena čustvenost njegovega srca, polnega grenkob večnega samotarjenja, in se hotela izliti v nežni, strastni tok besed. Njuni roki, še vedno nežno sklenjeni, pa sta bili kot prevodnici tistega neizraznega, najglobljega, kar je ta hip valovalo med njunima dušama in se na ta način molče razodevalo ter nosilo svoje tajne in sladke skrivnosti iz srca v srce ...

V tistem trenotku, nenadoma, pa se je vse izpremenilo. Kakor da je oživel svet in se prebudil. Preko vse tihe kavarne se je razsul čuden šepet, mračen in zlovešč. Gospod Krušnič se je za hip ozrl naokrog in opazil takoj, kako stikajo ljudje pri sosednjih mizah glave vkup in zro v mrkem mrmranju vsi nekam navzdol.

„Prokleta laž!" je siknilo zoprno in glasno tik njegovega ušesa, da se je gospod Krušnič sunkoma okrenil na svojem stolu in takoj izpustil roko mladenke ob svoji strani.

In z mirnim, bledim licem, kakor okamenel je poslušal, ko je nekdo tam čital glasno in kakor s škripajočimi zobmi: da so vse govorice o pogajanjih za mir, ki so se istočasno raznesle po vsi Evropi, izmišljene in neresnične, brez podlage ... Napačne informacije ... Brezvestna senzacijonalnost ... Židovsko časopisje ...

Gospod Jošt Krušnič je slišal vse. Sleherna beseda, ki je pala s sosednje strani v njego uho, tako glasna, ostra in kakor razga-

ljena, se je vrinila v njegovo polpijano zavest z neko silno jasno zopernostjo. Za hip je začutil kot da je ohromelo njegove telo. Le na sence mu je razbijalo kakor z drobnim špičastim kladevcem. To kladevce je pelo venomer: laž — laž — — laž . . .

Postalo mu je neznosno; iz duše se mu je dvigal nekak upor, sam ni znal, proti komu. Ni ga strpelo na mestu. Izpil je kozarec vode, razgledal se preko sobe po tej mali, beraški, zoperno preprosti kavarniški izbi. Sunkoma se je dvignil kvišku.

Da, tu sedi njegova mlada znanka. — Kaj je ž njo? je pomislil gospod Krušnič. Ni se ganila, niti z očesom ni trenila, ko je bil vstal. Sedela je nepremično, čelo je podpirala z roko in je strmela v stran skozi okno v zlato zarjo žoltega kostanja na cesti.

Gospod Krušnič jo je ostro premeril in kakor da je šele zdaj videl, kako ves otroški, brezizrazen in čisto vsakdanji je njen obraz, se mu je zazdelo.

— In jaz, — je pomislil —, jaz, o stari norec . . .

Z naglimi, nervoznimi kretnjami je oblekel svoj svršnik. Priklonil se je in ponudil svojo roko:

„Oprostite, gospodična, kličejo mi dolžnosti. Nujno delo v uradu.“

Mladenka se je mirno okrenila in se ozrla vanj čisto brez začudenja, s takšnim tihim pogledom, da je gospod Krušnič povesil oči.

„Zelo sem vesel,“ — je hitel, držeč njeno dlan v svoji roki in v zadregi iskal primernih fraz, „da sem se seznanil z vami. Zahvaljujem se vam za prijazno družbo ... in za ljubeznivost, ki je, žal, ne smem več izrabljati. Kadar pa bi me pot spet privedla v to kavarno, se itak vidiva. Vi redno zahajate v to kavarno?“ je vprašal razmišljeno, kakor da mora na vsak način še nekaj povedati.

„Da, seveda . . . včasi . . . tupatam . . . redko . . .“ je dejalo dekle s čudnim posmeškom zroč naravnost vanj in izvilo rahlo svojo roko iz njegove.

„Tudi jaz . . . tudi jaz . . .“ je mrmral gospod Krušnič in sam ni vedel, kaj mu izgovarjajo ustna. „Torej na svidenje, gospodična!“ se je priklonil in neokreten in sključen izginil skozi duri.

Ko je hitel mimo okna, je za trenotek še razločil pogled mladenke, ki je strmela na cesto. Še bolj se je sključil vase, še bolj je hitel. — Torej laž! si je dejal glasno in zamahnil srdito s palico, da je v zraku bolno zaječalo. — Seveda! Kajpak! Potem pa se je takoj zmislil nase in postalo mu je neskončno težko in grenko.

Sredi parka je nenadoma obstal in zasekal s palico v drobni, fini pesek na poti. Nato je počasi in oprezno začrtal majhen krog ter strmel nekaj hipov vanj.

„To sem jaz," je dejal glasno in hitel dalje . . .

V pisarni je bilo svetlo. Ko je stopil k oknu, da bi ga priprl, mu je srce zalila sladka otožnost. Spomnil se je dogodka pred obedom. Zazdelo se mu je, da bi samo razprostrl svojo dlan, in bi nastrgal vanjo tistih najfinejših barv, ki so se rahlo prelivale visoko gori na jesenskem nebu . . .

„In njene oči," je govoril na glas, „rjave so in modre. V kostanj strme, v zlati čar jesenski . . . Toda menda pride kmalu zima."

Gospod Krušnič je sedel k pisalni mizi in si zaril roke v lase.

Sebičen človek si, Jošt Krušnič! se je izpovedal. — Trhlo steblo, ki vzplameni, če se ga dotakneš z ognjem, in takoj ugasne... Vase zaverovan, v svojo usodo, v svoje dobro in hudo. — Ljubezen? Hm . . . Domovina? Ali ni daleč, Jošt Krušnič, predaleč zate? . . . Kaj pa si kdaj storil zanjo, s srcem in dejanjem? Pred leti si dal petindvajset kron za neko dobrodelno podjetje, res, slava tebi! In tvoje srce je bilo vzhičeno nad samim seboj, oj, junak, dobrotnik človeštva, narodov mecen! . . . kako je dejala ona?

„Ubogo dekletce!" je vzkliknil gospod Krušnič na glas, stresel z glavo in iskal na mizi peresnika, da bi pričel pisati.

Kaj? se je oglasil takoj njegov strogi neugnani izpovednik. Dejala je, da je tisto poglavitno, kar človek uklene v svojem srcu. kaj si uklenil ti v svojem srcu? O, Jošt Krušnič, samega sebe! In zato si berač in ostaneš sam in ubog. Kdor ne daje, naj ne jemlje! Ona pa je bogata in tisočkrat in stotisočkrat bogatejša od tebe, Jošt Krušnič!

„Ne, nezmisel!" je skočil gospod Krušnič s stola in hitel proti vratom.

Med durmi je stal njegov stari predstojnik in se smehljal. Pozdravila sta se in si segla v roko.

„Tole bo treba takoj rešiti, gospod Krušnič!" je rekel predstojnik in mu izročil droben akt. „Nič posebnega, šablonsko delo... nujno . . ."

„Takoj, gospod predstojnik, še danes, takoj!" se je priklanjal gospod Krušnič in spremil predstojnika par korakov.

Nato je sedel k mizi in razprostrl akt pred sabo. Nenadoma se je bučno zasmejal in udaril z roko ploskoma po papirju:

„To je resnica, edina resnica, vse drugo je prazna pena in glupa laž!“ In čital je napis vrh papirja, s krasnimi črkami naslikan napis in se smejal: „Pasji kontumac, hahaha!“

Njegov smeh je odmeval tožno in glasno od praznih pisarniških sten in nenadoma, kakor presekan, utihnil. Gospod Krušnič pa je skljueil rameni, nagubal obraz resno in važno pričel pisati, pisati . . .

To je bila njegova posebnost: z delom se je krotil.

Fran Albrecht:

Misel.

Brez bregóv so naša hrepenenja,
kakor luč, ki kroži po vesoljstvu,
ali naših sivih dni trpljenja
so ujeta k tlom.

Čas je krstil naša smrtna dela,
čas jih sodi; ali misel-iskra,
ki v plamenu večnem se je vnela,
je od vekomaj na vekomaj.

A. Novačan:

Trije konji.

Trije konji hité mi v divjo step,
na obzorju pa zora svita.
Dan se obeta velik in lep,
trije konji drve v deviško step,
ki ječi od njih kopita.

Ivan Rozman:

Beseda o rojstvu.

Obhodi krog, ki bil je začrtan v početku,
sam lok je sužnja materije znak!

1.

Neutešljiva je bila tvoja želja po spoznanju. Sedaj ti je spoznanja preveč in spoznanje ti ubija spoznanje.

Omamila te je prelest ženske, plešoče pred teboj svoj glasoviti bakanal, prelivaje gibe svojega telesa v opolzkem kačjem ritmu, potrkujoča z bleščečim, bogatim nakitjem in pojoča svojo nesmrtno pesem.

Sledil si ji na dom, zagospodovala je nad teboj in ti si postal ženska!

Daj si odgovor:

„Zakaj se pritožuješ nad bolečinami, ki so te obšle?“ Ali ti ni znano, kaj in kakšno je delo ženske?

2.

Zato žalujmo z žalujočimi, ki niso bili pripravljeni, speči spanje dobre vere in ne videči ognja bdečih!

Naša srca njim, ki bodo vzbujeni po mirijadah sikajočih žvižgov svinčenk, usipajočih se iz sovražnih oblakov, plohi viharni enako,

po tuljenju nebrojev ognjenih žrel, stresajočih zemeljska tla, kakor grmeči glas jeznega Boga,

po gorah mrtvih trupel in blaznih mukah razoranih teles,

po rekah krvi, po grobljah, kjer nekdaj so stala mirna domovja ljubečih se parov in zibelke zornih otrok,

po glušečih vzklikih bolesti materinskih src, vijočih se za odhajajočimi sinovi,

po potokih solza nevest, močečih stopinje nežno ljubečih ljubcev,

po votlih očeh gladú, po ovenelih prsih porodnic, po obupu in neveri,

po neprimerljivi borbi vseh proti vsem in vsej nemi bolesti, gospodarici zapuščenih domov . . .

Zakličite jim besede življenja, da jih ne objame črna poguba. Povejte jim na glas, da bo odmevalo na vse štiri strani sveta:

„To je takrat, ko se moški izprevrže v žensko in ženska v moškega, da si v slepi borbi in temi iščeta svoji in drug drugega imeni!“

3.

Srečen in poln blagodati oni, ki ne čaka, da pride čas rojstva čezenj kakor vihra, da ves zmeden ne ve ne kod, ne kam, — ampak da ves oplemenjen po večnem ognju čaka blagoslovljenega trenotka.

Porojenje je pomlajenje in pomlajenje je zmaga nad tem, kar mora umreti. A kdo ni bil porojen iz smrti?

Od pamtiveka je pisano, da je smrt sestra življenju, a rečeno je tudi, da umrite prostovoljno, sicer vaša smrt ne bo šteta. Ako pa se bojite smrti, ostanete kakor brezplodna samica, vladajoča svoj jalovi rod; zakaj, njeno gospodstvo je doba telesnih naslad, a doba smrti — svetega Duha.

4.

Nedavno še je odmevalo po naših logih:

„Mož se rodi iz smrti svojih bratov!“

Ne! Smrt njegovih bratov je njegova smrt!

Življenje nam je odprlo svoje tajne knjige, vekovito skrivnost in jo potrdilo z veselim sporočilom:

„Mož se rodi iz svoje lastne smrti!“

5.

Ves svet govori:

„Žito so vrgli v ogenj; kdo nam bo dal kruha?

Pobrano je bilo klasje, in niso ga ločili od plevela; vse so vrgli na grmado!“

Toda verujte, bratje: naj sega plamen do neba, naj se zavrte vsa kolesa zemlje, uničene bodo le pleve, a zrno ostane večno živo. Ne ogenj, ne meč ne more zatreti tega, kar je bilo vsejano v Njegovo njivo.

Veselite se marveč žetve! Ko pride čas, boste rekli:

„Huda je bila mlatev, ali takega zrna še ni rodila zemlja! To je zdravo, kleno zrno in devetero jih bo nasičenih ob enem klasu!“

6.

Prijatelj, govori, kaj pomenja to žarenje neba, kaj ta potres zemlje in kaj ta strašna bolest Adamovega rodú? Ali gre za kos kruha, ali za čast rodov, ali se je sesvadil brat z bratom zaradi malika? . . .

„Obrni svoj pogled v daljnje daljave, prav tja do sinjega obzorja, kjer se nebo strinja z zemljo. Tedaj se ti odgrne koprena sfinge in vedel boš kdaj postane človeštvo kaos in kdaj kaos rodi!“

7.

Kras in prelest in dopolnjenje zemlje je Mož!

Ne moški, potomec Adamov, ki ga je vzbudila zadnje dni slà zemlje, zver na visokih nožnicah, hodeča po vaših telesih; — ne mož porojen iz telesa ženske in krščen na ime moža, — temveč Mož, porojen iz lastne sile iz glave ženske, ki je v njem!

8.

In nič manjša čast Ženi!

Ne ženski, ki je stopila na ulico, vsa osamljena in zbegana, zanetivša požar križem sveta, da bi ob svitu plamena našla nasičenje svoje ljubezni, — ampak Ženi, spočeti in porojeni iz srčne krvi Moža, vsej zamaknjeni v svoje Veličanstvo, v jasni in ljubeznjivi soj ženskosti in materinstva!

9.

Zgodi naj se, da bo rodil Mož sebe iz Žene in Žena sebe iz Moža! Tedaj bo stopil med njiju tretji, ki bo položil slepemu in gluhonememu človeštvu na jezik ono besedo, zaradi katere je v svoji dobri slutnji vzelo bol vsega sveta nase.

Anton Novačan:

Hudič v ulici Sv. Mihéla.

I.

Nad Parizom je vihrala pomlad, oblaki, črni, cunjasti kolosi, so se podili pod nebom in topel širok veter se je valil po mestu, plahutaje kakor peroti ogromne ptice. Zazibale so se v svetilkah motne plinove luči, začutil je pomlad in glasno zarezgetal na cesti bedni tramvajski konj, a na opazovalnem stolpu je ostavil astronom drobno zvezdo, svoj problem, in si je nemiren pogladil dolgo belo brado . . .

To je bilo tedaj, ko se je spomnila Helena Konstantina. Stala je ob temnem kiosku in je mislila na visoko mansardo in na veliko sliko, ki jo je danes tam videla. Mogočni angelj pritiska k tlom drobnega, mršavega satana. Njegove oči tonejo v krvavih solzah, usta se mu penijo, v bolesti krivijo, krčevito se držijo tenke, slabotne roke težkih nog zmagovalčevih. Zasmilil se je Heleni tisti satan. Zdelo se ji je, da ji je daven znanec, da ga je že videla, v sanjah morda, v temnih slutnjah prve mladosti. Spomnila se je oči Konstantinovih, ko je strmel na svojo sliko in se mu je v zenicah zrcalil poraženi duh zla še drobnejši, še ubožnejši . . .

— Kako je to smešno! — si je dejala Helena, toda njeno srce je bilo žalostno. Prestopala je z noge na nogo in zrla po živem, svetlem bulvarju. Prebirala je ljudi med mnoštvom in iskala znanega obraza, hotela že oditi, ko ji nekdo položi roko na rame. Zadrhtela je in se okrenila.

— Dober večer, Jean! — je dejala in v bojazni pobesila oči. Stal je pred njo njen zvodnik in njen gospod, apaš Jean Brandon, ki je bil vzel Heleno, komaj otroka, z ulice in jo speljal zopet na ulice pariške . . . Oblečen po modi se je držal neizrečeno važno in imenitno in silen vonj parfuma je vel od njega. Poklonil se je Heleni prisiljeno in ji molče ponudil roko. Šla sta na drugo stran bulvarja, na široki trotoar Boule-Micha in se pomešala med ljudi. Tu je vse tonilo v svetlobi in apaš je previdno motril obraze pasantov ter se plašno ozrl, ko je zaslišal za sabo glasno sikanje.

— Bi-bi-bi!

Na zidu velike taverne je slonel človek in migal Heleni z dolgim suhim prstom. Bil je visok in vitek, tesno zavit v temno pelerino, na glavi je imel klobuk tako širok in tako nizko, da mu apaš ni zaznal obraza ter je videl vzlic jarki svetlobi, sijoči iz taverne na neznanca, edinole njegov veliki nos, ostro črno brado, visoki koščeni vrat. Helena je hotela naprej, Jean Brandon pa se je ustavil in zaklical:

— Glejte ga, glejte! Filozofa iz nizkih nadstropij!

Helena se je vznemirila in zašepetala:

— Pustite ga, bojte se ga ... To je Konstantin, hudič, hudič iz ulice Sv. Mihéla ...

Apaš se je razkoračil pred Konstantinom.

— Da ti ne zlomim jezika, satan! — mu je zaklical in se nasmejal na vse grlo.

Konstantin je iztegnil proti Heleni roko in jo vabil s prstom.

— Bi-bi-bi! — je zasikal ponovno, ne da bi se zmenil za apaša. Nato se je stresel v ramenih, se priklonil skoro do tal, zvijal se ali v smehu ali pa ga je prijel kašelj. Jean Brandon je prezirno pljunil predenj in je stopil za Heleno.

— Kdo je ta človek? — je vprašal in jo vzel tesno pod roko.

Helena je molčala. S težavo sta se prerila skozi gručo ljudi, ki so se usuli iz stranske ulice. Šla sta do konca bulvarja, do prvega mostu čez Sêno. Apaš je bil nestrpen in je zadržal dekle pri mostni ograji.

— Kdo je bil ta človek? — je vprašal osorno in objel Heleno čez pas.

Helena se mu je izvila in zrla molče v temno, tiho vodo pod sabo. Mirno se je valila spodaj Sêna, nesla se je v tajnem žuboru in bolno stokala doli ob mostnih škarpah. Z obeh bregov so se sipale neštete luči vseh barv, migotaje na vodi v dolgih trudnih odsevih, podobne lenim drstečim se ribam. Hudo je bilo Heleni. Bolelo jo je srce, ker je zatajila Konstantina. Zakaj mu ni prišla nasproti, zakaj mu ni podala roke! Zameril ji je in ne bo je več hotel videti. In ne bo ji kupil igrač, kakor ji je obljubil. Porcelanastih psičkov in pisanih lutk, belega konja in črne opice, ki se ziblje na elastični niti iz gumija. Naslonila se je na ograjo in skrila obraz v dlani. Konstantin edini je dober, on edini je ni kupil, nego jo je samo na roke vzel in jo na rokah zibal. Zaihtela je bolno. In ko je zopet povzdignila oči, je videla na vodi majhen

parobrod z lučko na krovu. Plul je jaderno proti mostu in se je zdel Heleni skozi solze ko isker vranec z belo liso na čelu. Poveselila se je in si otrla solze.

Jean Brandon pa je sumil, da se je deklica morda udala kakšnemu mističnemu tujcu, ki bo prodajal mesto njega njeno ubogo mladost.

Grobo jo je sunil.

— No, govori vendar!

— Ah, Konstantin? — je dejala Helena. — Konstantin je tujec, artist iz tuje daljne dežele.

— Ali si bila pri njem?

— Bila sem. Slikal je mojo glavo. V ateljeju pa ima veliko sliko, svoje remek-delo, sv. Mihéla v boju s satanom.

— Jean Brandon se je zasmejal in potegnil Heleno za sabo Šla sta nazaj po mostu in po obrežju navzgor. Apaš je vprašal še:

— Zakaj si rekla, da je hudič, hudič iz ulice Sv. Mihéla?

— Zato, ker mu tako pravijo.

Iz skrivnostno je dodala:

— Bojijo se ga. Kamor pride, se ga bojijo, ker ima hudička v očeh . . .

— Torej je norec! — je zaključil Jean Brandon in se docela pomiril. Vedel je, da imajo njegove žrtve včasi čudne slabosti za siromake in da se zaljubijo v kogarkoli, ki mu potem izkazujejo nesebično nežnost, bilo človeku, bilo živali, čemurkoli. Spomnil se je onih znank na Montmartru, kako negujejo staro, že na pol slepo dogo. Krmijo jo in postiljajo ji v temnem kotu, noseč ji cunje in sebi pritrgane grižljaje. In apaš je veselo zažvižgal, a se naenkrat sklonil k Heleni in ji nekaj zašepetal.

— Dobro! — je odvrnila deklica.

Ustavila sta se pred visoko, temno, neprijazno hišo. Apaš je pokazal z očmi na drugo nadstropje in je obljubil Heleni, da je pride čakat drugo jutro. Zapretil ji je in zažugal in nato je odšel.

Helena se je stisnila v vežna vrata, a toliko da je Jean Brandon izginil za oglom, je stopila zopet na plan in je zletela po svetlem bulvarju kakor ptica, ki se je rešila jastrebu iz kremplјev.

II.

Z Boule-Micha je krenila Helena v majhen bar, rue Cujas, kjer je vedela da najde Konstantina. V baru je bila velika gneča. Trlo se je ljudi krog visoke masivne mize, ki je v polkrogu polna kozarcev in posodja zavzemala skoro polovico krčme. Gostje so bili po večini bohêmi in drobne grizetke, vsake narodnosti in iz vseh delov sveta, umetniška drhal in sodrga vlačug, poraženi in še le v boj z življenjem hiteči idealisti, vsi skupaj bodra, večno vesela deca avanture. Eni so stojé večerjali, drugi naročujé pokrikovali patronu, nekateri pa lačni in brez solda v žepu iskali še le znanca, ki bi jim kaj posodil ali daroval.

Med prvimi tik mize je opazila Helena Konstatina. Sedèl je na visokem stolu s pelerino do tal, podoben mučeniku na grmadi. Med zobmi je žulil dolgo bilko slame in srkal opojni janežev sok. Kraj njega sta stala dva visoka mladeniča. Eden je kadil cigareto in poslušal drugega, ki je z živahno gesto recitiral verze. Imela sta delavske čepice, bila sta Rusa, Helena ju je poznala z bulvarja.

Srce ji je močno bilo, ko je pristopila h Konstantinu. Bil je bled toda miren v obraz, in oči je imel zaprte, kakor bi spal. Zdel se ji je lep in veličasten. Rahlo se ga je dotaknila.

— Klicali ste me! — je dejala nežno in se stisnila k njemu.

Konstantin se je okrenil in široko odprl oči. Gledal jo je dolgo. Potem pa je planil s sedeža in divje zakričal:

— Ah, ti moja zlata Bi-bi! . . .

Klobuk mu je padel na tla in po licu so se mu usuli dolgi razkuštrani lasje. Oči so mu gorele in čudna igra mišic mu je gubala obraz, da je bil podoben režečemu se hudiču. Krilil je z rokami in kričal v ekstazi tenko, žvrgoleče:

— Ah, Bi-bi-bi!

Objel je Heleno čez pas in jo vzdignil na stol, sam pa se je opotekel okrog nje, kakor da hoče plesati. Klanjal se ji je in priklanjal. V baru so se mu jeli smejati, pokrikovali so nanj, nekdo je zaploskal. Dolg mršav vagabund na drugem koncu mize ga je oponašal z votlim grgrajočim basom.

— Bibi-bi . . . Bibi-bi!

Nekdo se je zasmejal, kratko, visoko, odrezano; tako šine plamen iz strehe. Vse se je razhohotalo. Vsi so migali s prstom nanj in ves bar je vzklikal v enoglasnem anapestu:

— Bibi-bi! Bibi-bi!

Konstantin se je ogledal kakor v sotesko zagnana zver. Oči so se mu motno zalile. Prsi so se mu naporno vzdigale, se grozno stresle, po vsem životu ga je preletelo kakor smrtni strah. Ustne so se mu grenko premaknile.

— Ali ne verujete v Boga?

Kriknil je strastno in na vso moč, da mu je nabreknil vrat in so mu izstopile žile na čelu. V baru je zavladala grobna tišina. In prestrašili so se, ko je nadaljeval šepetaje, milo proseče:

— Odprite oči, slepci! Glejte, ta duša se je rešila, ta duša je vstala. O, ne verujte krivim prorokom, ki pravijo v svojem napuhu, da so v svaji z Bogom ... Tudi onim ne, ki se skesani plazijo za njim ... Lepota pozna samo eno linijo in blažene oči, ki jo najdejo. In ta linija je v grehu, obupu in žalosti in v radosti srca večno ena in sama, stvarstva edini vzvod, ki mu daje zmisel. Ubijte Boga in ljubite lepoto, lepote edino linijo. Ta duša jo je našla ...

Kazal je strmečim Heleno in solze so mu potekle po licu. Iztegnil je roke po njej, toda omahnil je in padel in butil glasno z glavo ob tla.

Helena je zardevala na visokem stolu in se razgledovala po baru in ni razumela ne ljudi ne čudnih besed Konstantinovih. V zadregi si je popravljala klobuček. Mislila je na odurnega starca, ki jo čaka zaman z brezzobnimi ustmi tam v tisti visoki hiši. Bilo ji je drago, da čaka zaman in da jo preklinja. Bilo ji je svobodno in neizmerne nežnosti polna zavest je vstajala v njenem srcu. Žrtvovala se je za Konstantina ... A ko je videla, da leži na tleh, je hitela k njemu in je grlila njegovo glavo. Poljubovala ga je blazno in govorila nežno med solzami:

— Oh, moj ubogi hudiček, moj ubogi hudiček.

Ona dva Rusa sta se prerila do nje in vzdignila Konstantina. Posadila sta ga na visoki stol in mu obrisala obraz.

— Umiri se brat! — mu je prigovarjal prvi in branil Heleni k njemu.

— Kaj si ti o Bogu? ... — je vprašal šepetaje drugi.

Konstantin ga je začuden pogledal.

— Hahaha! — se je zasmejal divje in mahnil krčmarju z roko.

— Absinta! — je kriknil nanj.

A predno so mu podali pijače, je Konstantin bil že pri vratih in je izginil na ulico. Helena je hotela za njim. Tedaj pa se je domislila, da je Konstantin tisti ubogi satan, ki ga pritiska mogočni angelj s težko nogo. Pretreslo jo je, da je to našla, strah ji je stisnil srce in noge so ji zastale.

III.

V mansardi je bilo temno. Medli soj, pronikajoč skozi okno od zunaj, je obvisel na veliki sliki in ločil belo ozadje platna od skupine črnih, mrgolečih točk. Konstantin je ležal na tleh in je poslušal tišino v izbi. Zdelo se mu je, da izvira v njegovem srcu, da leze počasi po vseh udih, da se plazi od njega do trdih nemih sten. Bilo mu je lahko in prijetno; skušal je namestiti glavo, skušal je zapreti oči, da bi spal.

Znan glas, poln miline in sladkosti, ga je zaklical:

— Stanej, al ine slišiš? Na grič pojdi in zazvoni, avemarijo zazvoni!

Skozi drevje je sijalo na prag zahajajoče solnce, na pragu pa je stala visoka ženska. Segala je z glavo do črnega trama, zakajenega in sajastega.

— Mama, črni ste na glavi, črni . . .

Mati se je nasmehnila. Zapretila je Staneju in ponovila:

— Ali ne greš zvonit avemarije? Solnce je že nizko, pojdi, zazvoni, da prej ne zaide!

Cerkvica sv. Mihéla stoji na griču in strma je pot do nje. Stanej je zvonil že zjutraj in tudi opoldne je že zvonil, avemarije zvečer pa še ni zvonil nikoli. Boji se Stanej večera na griču, boji se sv. Mihéla v oltarju. In sedi zamišljen na pragu in se ne gane.

— Kaj ne greš, se bojiš Stanej? — ga draži mati.

Tedaj pa je Stanej vstal in se napotil na grič. Cerkvica sv. Mihéla je majhna, siva, stara, počrneli so že zidovi, razdrapana je streha. Kraj nje stoji zvonik, kakor star dedek, smejo se v solncu njegove okrogle line. Stanej je potegnil za vrv in zvonček je zapel srebrno tiho, sveto Ave Marijo.

Ko je odzvonil, je tonilo solnce za tiste sinje goré. Umiril je Stanej zvon in je sédel na cerkveni prag, da bi počival. Toda zvon ni še umolknil, pel je naprej, brnel je sam záse, kakor pobožen vernik, zatopljen v tiho molitev.

In Stanej mu je zaklical:

— Nehaj zvoniti, zvonček, zdaj bodo ljudje zaspali!

Zvon je odgovoril iz temnih lin:

— Stanej, Stanej, ti ljubiš hudička v oltarju. Vse vem, Stanej, jaz sem stari, modri zvon.

Stanej se je prestrašil.

— Kaj bi vedel, zvonček, visoko v linah si, kaj bi vedel . . .

In zopet zvon:

— Kadar jaz govorim, govori Bog sam. Stanej, ti sovražiš sv. Mihéla, ki ga vsi ljubijo, hudička pa imaš rad, ki ga vsi sovražijo.

In Stanej:

— Ubog je hudiček ... Sveti Mihèl je hudoben, tlači hudička kruto, neprestano ...

— Stanej, Stanej ...

In zvon je nehal brneti.

Stanej bi bil rad zbežal po griču navzdol k svoji materi in bi se stisnil pod njeno toplo dlan. Toda zamislil se je in obsedel je, sladka tesnoba ga je držala na cerkvenem pragu. Podili so ga domu mrakovi od vseh strani, Stanej pa je še sedel in zrl v temna cerkvena vrata. Nad cerkvijo so se pokazale prve zvezde, na trati je zablestela rosa v medlem svitu luninem, razlegla se je po dolini mehka sivkasta megla. Nad njo je plula velika ptica, tiha in temna, odnekod je prihajal zategel klic, tenak in ženski, Staneju se je zdelo, da je klic materin.

Hlastno je vstal in potisnil cerkvena vrata. Po tihotapsko se je plazil po cerkvi, z nožem v roki, pred oltarjem pa se je zdrznil in obstal. Lomeč se v barvanem steklu okna, je klečala pred sv. Mihélom pobožna mesečina. Saj to ni velika bela žena, to je mesečina ... Stanej se je osrčil in se približal k sv. Mihélu, zamahnil z nožem po sliki in hotel zbežati.

Tedaj pa se je zamajala cerkev, zapokali so zidovi, zazvonil je zvon. Dolge roke so segle po Staneju in mu stisnile srcé, da je zakričal bolesti in se zgrudil pred oltarjem na tla — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Konstantin je odprl oči in je iz teme pogledal v temo. V mučnem polusnu je valovala njegova zavest, obhajal ga je leden strah, zdelo se mu je, ako se ne gane, da bo umrl. Njegova volja se je trudila z neznano silno željo, da bi jo uganila in izpolnila. Potem je bila zopet njegova misel jasna in je šla od postaje do postaje njegovega življenja. Ah, to je bila dolga trnjeva pot, na kateri je Konstantin krvav pot potil. Videl je samega sebe v pijanem baru, slišal je svojo lastno ironijo:

— Kaj, gospoda ... Bolan otrok je razrezal staro zaprašeno sliko, ker se mu je smilil hudiček. Usmiljenje je predsodek, podedovan in utrjen v generacijah. Strah pred bogoskrunstvom je drugi predsodek. Torej kolizija dveh predsodkov. Mar ni to imenitno, da vsled spopada dveh fiksnih idej pogiba človek? Kaj, gospoda, hahaha ...

To je bilo takrat v začetku, ko so se jeli podirati ideali. Visoka umetnost, duše edini izraz, tajno hrepenenje, izvirajoče globoko v srcu, v studencu solzá, se je izpremenila v nadležno vlačugo z nabranim, lažnjivim obrazom. Delalo se je za vsakdanji kruh. Sivi pusti dnevi, vsak dan, kakor dolga vrv, na kateri bi se človek obesil; redko so se vračali svetli hipi, ko so bile misli kakor beli stebri, do neba visoki ... Strašen je bil boj z velikim angeljem. Zacingljal je zvonček od cerkvice sv. Mihéla ... Razmaknile so se one sinje gore in med njimi se je širila v nedogled domača dolina. Krvavo solnce je vstajalo na vzhodu in dan je vzdignil visoko obrvi, da vidi ljuti boj. Kaj hoče tukaj solzna mati, kaj lomi roke nad sinom? ... Kaj hoče tu očeta starega nasmejani obraz in kaj tiste črne ptice, ki krožijo nad gričem? ... Čemu klenka v linah stari, modri zvon tako bolno, obupno? ...

Prihrumel je mogočni angelj in je podrl Konstantina na tla. Stopil mu je na prsi, zlomil mu je srčno grud. Konstantin je zakričal v silni boli in je planil pokonci.

Ogledal se je, v mansardi je bilo jutro. Od okna na stropu je prihajalo čudno vršenje, po motnem sivem steklu so se plazile debele deževne kaplje. Po strehi je ropotal pomladni veter, kakor bi rakljal težke zlate verige. Nikoli še ni bila velika slika na steni na tako dobrem mestu.

Konstantin se je nasmehnil in zašepetal:

— Ha, motiš se, veliki angelj, jaz nisem poražen ...

Ker ni mogel vstati, je lezel po štirih k sliki. Trudoma je našel paleto in poiskal poljubno barvo. In s stresočo roko je jel slikati na prsi satanove zamolklordečo rožo. Navdalo ga je opojno čustvo ponosa in zmage; a ko je izdihnil in je počasi omahnila njegova mrtva roka, je šla za paleto vse do roba slike rdeča črta, podobna curku krvi.

IV.

Vso tisto noč je blodila Helena po ulicah v čudni omotici misli in čustev, ob zori pa se je udala staremu življenju. Kruti svetli dan okrog nje je kazal lačne zobe, in v strahu pred apašem je razbila Helena tisto veliko, lepo in novo, kar je vzklilo v njeni duši ob strani Konstantinovi, kakor razbije dete dragoceno igračo. Popravila si je klobuček, spremenila koketno svojo hojo in se ponudila na trg.

Mislila je na Konstantina še le popoldne, ko jo je mučilo dolgočasje in gnus življenja po grehu. Upala je v svoji slabosti, da bo v mansardi zopet vse dobro, in da ji Konstantin povrne zlate žarke, ki jih je ukradel greh njeni duši.

Na poti k njemu je srečala Jeana Brandona. Prepasan s širokim rdečim pasom in s široko čepico na tilniku je oprezoval po ulici in se oziral po hišah. Hotela se mu je izogniti, ali apaš jo je že opazil. Pristopil je k njej in jo prijel jekleno za roko.

— O, pajek ti moj zlati, kje si predel svojo mrežo? — je nagovoril apaš Heleno.

Helena mu je vse razodela. Ponudil se ji je, da jo spremi in se vzlic njeni prošnji ni dal odbiti. V pritličju poslopja, kjer je stanoval Konstantin, je prevzela Heleno temna slutnja. Hitela je po stopnicah in gori v nadstropjih je utrujena zajokala.

Vznemirili so jo težki koraki. Pogledala je kvišku. Štirje črni možje so vzdihujé vlekli po stopnicah zabito nebarvano krsto iz grobo tesanega rjavega lesa.

Helena je zakričala:

— Kdo je?

— To je slikar, ki je umrl od glada, — je dejal svečano črni mož.

Niti obupni krik Helenin, niti njeno bolno vekanje, niti žrtev smrti tako blizu ni moglo skaliti apaševe bistre misli. Dokler so šli pogrebci, je Jean Brandon pobožno nagnil glavo, na to pa je šinil po prstih v zadnje nadstropje. Vrata v mansardo so bila na stežaj odprta in že od vrat se je videla velika slika sv. Mihéla. Brez pomisli si jo je zadel apaš na rame in je stopil nazaj po stopnicah s hladnim, strogim obrazom, obrazom človeka, ki vrši svojo dolžnost.

Spodaj je nekoliko počakal, da so umolknili zunaj koraki pogrebcev, potem pa hitel po ozkih, krivih ulicah. Na velikem bulvarju Boule-Michu si je popravil prvič svoje breme in začel misliti, koliko bi zahteval za sliko na Montmartru pri starem bradatem židu.

Hodil je po sredi bulvarja in nesel sliko tako, da se je videla cela njena podoba. Mlad flaner se mu je pridružil in je ostal zvesto ob njegovi strani.

— Dvesto frankov — je pomislil apaš, ko je opazil zanimanje neznanca.

Neznani mladenič ni odvrnil očesa od slike. Divil se je ozadju: nevisok grič, na griču drobna cerkvica. Črna streha, beli zidi, v linah mali zvon . . . Spredaj nag orjak razkuštranih las in z majhnimi drobnimi krili na hrbtu.

— Kak lep satir! — je zaklical nekdo izmed pasantov.

— Zahteval bom petsto frankov . . . — si je dejal apaš in veselo je bilo njegovo srce.

Pod maso orjakovih mišic je ležal mlad satir. Nežno telo je bilo rjavo, kakor od solnca, obraz nasmejan, v usmevu prestrašen... Kakor popje cvetja sta silila iz čela dva majhna, čisto majhna topa rožiča. Ena roka je segla orjaku po nogi, iz druge je padla piščalka . . . Na prsih je krvavela velika rdeča roža. Slika je bila temna, somorna, le na prizor je posvetila luna izza daljnih sinjih gora.

Nosil jo je Jean Brandon po vsem Parizu, čez Sêno k Louvru, od ondod čez vélike bulvarje na Montmartre. Občudoval jo je marsikdo in cena apaševa je rasla. Ampak stari žid mu je vzel ves pogum in apaš se je zadovoljil z najnižjo vsoto.

Ko je bil že na ulici in je prešteval denar, ga je poklical žid nazaj.

— He, slika je brez imena in brez podpisa. Kdo je slikar?

Apaš je nekoliko pomislil.

— Slikar Jean Brandon, podpišite me sami! — je dejal židu.

— In ime? — je vprašal žid.

— Boj z življenjem! — je odvrnil Jean Brandon malomarno in je odšel.

Žid pa si je premislil, zabeležil je:

„— Življenje in umetnik! —“

In mel si je veselja roke, ker je mislil, da je izvolil dobro.

Alojzij Gradnik:

Pesem dekleta.

Tkala, tkala platno sem prebelo,
ne za se, za svojega fantiča,
da ga dež na vojski ne premoči.

Nihče v kamri moji ni bil priča
ko od solz je platno rumenelo,
nihče mi govoril ni: ne joči!

Zdaj tkem platno črno že dva dneva,
ne za njega, le za svoja krila.
Joči! prosijo me kamre stene.

Joči, joči! mi srcé veleva.
Jaz pa nimam solze več nobene,
da bi trdo platno omečila.

Pesem vdove.

V dežju sem pred tvojim črnim gričem.
V dežju trkam ti na črna vrata.
Trkam in te k sebi, dragi, kličem.

Kličem, kličem vsa imena zlata,
ki so v mojih ustih se topila,
ko se v srcu mi pretežka bila.

Trkam, kličem; moje roke revne
so od trkanja že vse krvave.
Bedna bolj od rož sem, ki so same.

Bedna bolj sem od zelene trave,
bedna bolj od kaplje sem deževne.
Če bi trava bila tvoje jame,

rasla, rasla jaz bi k tvoji krsti.
Zrasle v srce bi ti korenine,
pa bi mislil, da so moji prsti.

Če bi kaplja bila, brez pokoja
bi polzela v tvoje globočine.
Ti bi mislil, da je solza moja.

Fran Albrecht:

Promenada v snegu.

Zasnúlo mesto je v sneženi sen.
Kako so bele ure te večerne!
V dveh srcih želje so tako nemirne,
kakor snežink pod nebom tihi ples.

Tako sta blizu si — nedosegljivo —
s telesi svojimi dve srci vroči,
kakor prelita v tej skrivnostni noči
drug v drugega sta zemlja in nebo.

In on ji v mislih pravi, da jo ljubi . . .
In ona v srcu trepeta: ne ruši
z besedo glasno še mi v duši,
o ti, česar izraziti ni moč!

Samá ne čujeta pomenkov svojih.
Snežinke padajo, to popje belo,
ki v tujih vrtih je nekje vzbrstelo —
in ves v plamenih belih svet žari.

In noč molčí kot od tišine dvojne,
srci od enega pričakovanja
preliti váse . . . In vse je kot sanja:
nebo in zemlja, sreča, sneg, ljubav.

Dr. Franc Derganc:

Henri Bergson.

Filozof moderne Francije.

Predgovor.

(Dalje.)

Nekoliko dalje se nam je pomuditi pri ruskem vivizmu, ki v obliki misticizma že davno, že desetletja vihari in kolobari v morju slovanske duše. Njega senčne strani so nam v zadnjih letih naslikali evropski časopisi prigodom raznih afer umorjenega čudodelnega meniha Rasputina.

Nekako izza srede 19. veka se zbira ruska inteligenca v dveh taborih: v prvem šatorijo konservativni narodnjaki in pričakujejo, da prispe ruski narod na cilj civilizacije pod praporom tradicije, absolutnega carstva in bizantinskega pravoslavja iz lastnih moči, sam iz sebe in brez ozira na trohlo in gnilo Evropo, katero je treba kakor shirano in degenerirano truplo čim prej popolnoma poteptati in pokopati, da ne okuži ruskemu narodu čistega in zdravega zraka. V drugem taboru se organizirajo takozvani zapadnjaki, enako fascinirani po orjaškem, mladih sil prekipevajočem, a divje rastočem ruskem deblu, a kakor umni vrtnarji poizkušajo to divje bohoteče drevo ublažiti in oplemeniti s tem, da cepijo na njegove mistične veje mladike evropske, zapadne kulture. Na čelu obeh strank, narodnjakov in zapadnjakov, stoje vsestransko izobraženi možje ter se trudijo navdušiti in prepričati svoje pristaše o edini resničnosti mističnega konservatizma, oziroma istotako mističnega radikalizma po vseh pravilih rafinirane eristike in dijalektike. Obe stranki sta pristno ruski po svojem izhodu, obe izvirata v mističnem, intuitivnem prepričanju iz sile ruskega naroda, obe stranki sta evropski po metodi silogističnega racijonalizma, razlikujeta se torej samo po cilju.

Ko je azijatski mongolec triumfiral nad evropskim arijcem, ko so potapljali Japonci ruske ladje v smrtne globine tihega oceana, v istem trenotku je stal slavni ruski pesnik in pisatelj bijografsko-kulturnohistoričnih romanov Dimitrij Sergejevič Merež-

kovskij (roj. 1865 v Petrogradu) v „jantarovo čisti“ svetlobi carigrajske Hagije Sofije, „edine cerkve, ki je svetla in istočasno polna skrivnosti“, stal in sanjal o zadnji „veri trojice, o veri, ki vse obsega, ki ne gleda samo, ampak tudi deluje, ki vsebuje vso sedanjo in bodočo kulturo, vsa razodetja in vede, ki združuje v sebi razum, vedo in čustvo ... Z verskim ognjem je krščena mladina ruske družbe, isti ogenj šine vanjo v času nje možatosti in kakor „razdeljeni ognjeni jeziki“ zaplameni na nje čelu pri tem novem izlivu svetega duha na živi duh Rusije, na rusko inteligenco“. Pesnik in učenjak narodnjakov Aleksej Stepanovič Homjakov (1804 do 1860) ognjevito dokazuje, da vzhodna kultura daleko presega zapadno, enostransko razvito pod vplivom političnega, jurističnega in racijonalističnega Rima, ki je prevzel prav za prav od orijentalskih semitov institucijo imperatorjev in despotizma. Samo grška duša je bila sposobna, sprejeti in objeti pravo krščanstvo. In to je bil zadnji heroični čin klasičnih Grkov. Potom Bizanca je podedovala Rusija univerzalnost grškega duha, seme vivizma in združitve vseh elementov življenja. In že leta 1845 je pripisoval Ivan Kirejevskij (1806 do 1856) vso dušno raztrganost Evrope, kakor se izraža osobito v Byronu, suhoparnemu racijonalizmu, ki je od nekdaj oviral razvoj zapada, najprej v obliki sofistike in sholastike, potem kot moderna filozofija. Enako mislijo o mistični vsemogočnosti vere in čustva tudi drugi narodnjaki: Mihael Nikiforovič Katkov (1820 do 1887), Nikolaj Jakovlevič Danilevskij (1822—1885), Ivan Sergejevič Aksakov (1823—1886), Konstantin Petrovič Pobjedonoscev (1827—1907), v zadnjih časih knez Esper Esperovič Uhtomskij (roj. 1861).

Iz istega misticizma zajemajo moč in življenje tudi zapadnjaki: publicist Aleksander Hercen (1812—1870), revolucijonar Mihael Bakunin (1814—1876), socijalni reformator in slavni pisatelj Lev Nikolajevič Tolstoj (1828—1910). Oba prva sta bila ateista, o njima piše D. S. Merežkovskij: „Včasih se zdi, kakor da bi bil celo ateizem ruske inteligence nekak poseben, mističen ateizem. Tu se nahaja, kakor pri Bakuninu, zanikanje religije, ki prehaja skoro v nekako religijo zanikanja. Podoben tragičen razdvoj med razumom in srcem kakor pri Hercenu: razum taji boga, a srce ga išče.“ Kulminacijo misticizma kaže filozof Vladimir Sergejevič Solovjev (1853—1900), ki je izdal leta 1889 v Parizu knjižico La Russie et l’église universelle in baje tajno prestopil h katolicizmu, da bi pospešil toliko zaželjeno združitev rimske in grške

cerkve. Solovjev je bil silovit govornik in že po sami zunanjosti in nastopu je obujal vtisek proroka; še par tednov pred svojo smrtjo je v Petrogradu javno nastopil in pretresljivo prorokoval o bodočnosti Evrope: okoli 1950 organizirajo Japonci Kitajce in podjarmijo za dve generaciji Evropo. Evropejci se naposled upro in ustanove Združene države v Evropi. Začetkom 21. veka se rodi največji ženij človeštva, višek telesne, intelektualne in moralične popolnosti, — antikrist. Samo eno napako ima, sebe ljubi bolj nego boga. V starosti 33 let je najslavnejši literat sveta. A njegov nenasitni osebni nagon ga žene dalje, postati hoče vladar sveta, da bi osrečil vse človeštvo. V ta namen napiše knjigo „Pot do splošnega miru in splošne sreče". Čudovita knjiga: konservativna in radikalna obenem, svobodomiselna in pobožna, navdušena in trezna. Vsakdo se strinja z nje vsebino, ne da bi mu bilo treba žrtvovati svoje dosedanje nazore. Po bliskovo postane najpopularnejši mož sveta in pod pritiskom javnega mnenja ga izvolijo v Berolinu za predsednika Združenih držav v Evropi. Nadene si ime imperatorja sveta, vse se mu klanja i. t. d., i. t. d.

Isti misticizem diha celo iz najmlajših filozofov, ki rešujejo ruski narod iz lenega močvirja, kakor naziva moderno Rusijo knez Jevgenij Nikolajevič Trubeckoj, (1904—1905 profesor cerkvene zgodovine v Kijevu). Tako piše dr. Nikolaj Loskij (roj. 1870, štabni zdravnik in privatni docent v Petrogradu) doslovno v svoji knjigi „Temelji intuitivizma": naša filozofska smer (intuitivizem) se sme imenovati mistična. To ime opravičuje sledeči premislek. Filozofski, navadno religijozno prebarvani misticizem uči, da ne loči nepremosten prepad boga in človeške zavesti, da so možni vsaj hipi popolne združitve človeškega bitja z bogom, trenotki ekstaze, ko človek občuti in doživi boga baš tako neposredno kakor svoj lastni jaz. Naša spoznavna teorija (noëtika) vsebuje temu uku podobno misel, namreč trditev, da spoznavamo svet ne-jaza (ves svet ne-jaza z bogom vred, če sploh eksistira) ravno tako neposredno kakor svet svojega jaza." In knjiga nosi podnaslov: propedevtična spoznavna teorija!

Na Francoskem je glavni reprezentant vivizma Henri Bergson, profesor na Collège de France v Parizu. Njegov vivizem tvori nekak pandemonion vseh ved in filozofij, univerzalno posega na vsa polja človeškega spoznavanja, tako da ga na Francoskem nazivajo kratkomalo „bergsonizem"; Nemci so mu nadeli ime „intuicijonizem".

Francozi slavijo Bergsona kot svojega najpopularnejšega filozofa, njegova šola si je vzgojila navdušenih učencev na Nemškem (Schmitt), v Rusiji (Loskij), v Ameriki se je razvnela svoj čas huda polemika o Bergsonovem „nepragmatičnem spoznavanju".

Leta 1911. je zboroval v Bologni (5.—12. aprila) internacijonalni kongres filozofov, ki so proslavljali Bergsona kot „filozofa našega časa". Amerikanski pragmatist W. James piše, da je duh Bergsonovih knjig „kakor jutra čisti zrak in kakor ptičji spev". Rojak René Gillouin smatra Bergsona za „edinega vodilnega filozofa, ki ga je rodila Francija izza Kartezija in Evropa izza Kanta". Bergson je v prvi vrsti filozof mladine in po statistiki se čita na francoskih gimnazijah izmed vseh filozofov največ Bergson.

Na drugi strani pa ne smemo zamolčati, da ima Bergson nasprotnikov doma in na tujem. Doma ga pobijajo Fouillé, Berthelot, Couturat in Benda, ki brezobzirno napada Bergsona v spisu „Le Bergsonisme" in v romanu „L' ordination". Na Nemškem (Charlottenburg) je izdal 1915 H. Bönke brošuro proti njemu: Plagiator Bergson.

Nas Slovence pa zanima vivizem in Bergson iz posebnih vzrokov. Naša literatura je doslej nekako pristransko negovala pozornost in umevanje občinstva samo za leposlovje (beletristiko), kakor bi to predstavljalo edini in glavni del literature. Nezasluženo je stalo v ozadju naše znanstvo, zgodovina in filozofija. A literatura se te krivice zaveda in jo hoče popraviti, zaveda se svoje dolžnosti in naloge osobito napram filozofiji: 1. zbuditi in vzgojiti trajno zanimanje občinstva za filozofijo, katera naj tvori poslej predmet nje vsakdanjega dela, tako da se bo vsak slovenski inteligent zanesljivo v nji orijentiral in se živo zanimal za nje probleme; 2. vzgojiti iz množice filozofsko zanimanega občinstva — številce originalnih slovenskih mislecev.

Zakaj pa najprej — filozofija? Iz dveh razlogov, iz praktičnega in psihološkega: 1. sistematično znanstvo zahteva univerzo in znanstvenih laboratorijev, za tak obrat pa pri nas ni še potrebnega kapitala. Za začetek filozofskega dela pa zadoščajo: *a)* naravni darovi, ki jih prinese normalen človek na svet, zdrava čutila in zdrava glava; *b)* majhna biblijoteka; 2. ker je filozofija najpraktičnejša pripravljalna šola mladine za teoretične in praktične stroke življenja in ker je filozofija najzanesljivejša tvornica značajev. Mladi duh se nauči v filozofiji plavati in veslati, da pozneje na razburkanem morju življenja sigurno in z lahkoto preplava in prevesla vse ne-

varnosti in viharje. Človeški duh je skrivnost, spletena iz tisoč vozlov, a zadošča, dobro in pravilno razvezati samo en vozel in vsi drugi se razvežejo sami od sebe. V filozofiji se nauči mladi človek strogo metodičnega opazovanja in mišljenja, z neprestano vajo, z dolgotrajnim vežbanjem si pridobi miselno spretnost, ki mu bo koristila na vseh popriščih življenja: kot umetniku, znanstvenemu izsledovalcu, politiku, podjetniku in gospodarju. Filozofija razveže mladi duši zvezana krila. A metodično delo se naj vrši po pravi metodi: 1. ki genetično pokaže mlademu človeku iz značaja in vzgoje osebe, iz časa in splošne kulturne višine, kako so prišli in morali priti posamezni filozofi do svojih pojmov in zaključkov; 2. ki vcepi človeku prepričanje, da je spoznavanje (znanstvo) kolektivno delo, ne pridelek pojedinca, kar smo premišljeno že poizkusili pojasniti z gori navedenim pregledom eksaktne znanosti; 3. da je spoznanje živa in rastoča količina, ki doseže svoj vrhunec in popolnost stoprav v daljni bodočnosti. Omejiti se ima na svoje naravne meje tista didaktična metoda, ki samo mehanično oblaga mladi spomin z imeni, letnicami in nerazumljenimi pojmi, ki tako duši in zavira vsak samostojni polet mladega duha.

A filozofija ni samo pripravnica življenja, ampak tudi najprimernejše ozračje za mlado, plastično dušo v dobi definitivnega razvoja, filozofija je prava pravcata tvornica značajev. Trajna vaja v filozofskem delu zbudi in razvije v mladem človeku njegov najplemenitejši nagon (dispozicijo): spoznavni nagon. Enako se razvijajo z neprestanim, sistematičnim izzivanjem in vežbanjem tudi vse druge človeške dispozicije, zlasti pa tudi škodljivi, nizki nagoni. Ako se ta vaja ponavlja intenzivno in dovolj dolgo, postane dobri ali slabi nagon — elementarna, neodoljiva strast. Dobri pedagogi poznajo to največjo psihološko skrivnost: le neprestano in ritmično ponavljanje, dolga vaja in vstrajno vežbanje daje obliko človeški duši! Sistematična in vstrajna vaja v filozofskem mišljenju razvije v mladini samo en nagon do strasti, samo spoznavni nagon se ojači — v strast iskanja in spoznavanja resnice. Duhu, plamenečemu v edini strasti resnice pa pravimo baš — značaj!

Kako torej začeti filozofsko pripravljalno delo? Da posežemo naravnost in medias res in ob perečih, aktualnih vprašanjih, ki do kože zanimajo vsakega človeka, pokažemo vporabo spoznavnih in miselnih metod in da iz delavnice misli odstranimo vse tajne patente in tajne izhode. To metodično delo se ima v najrazličnejših varijacijah, da mlada pozornost ne otopi in se ne vtrudi, ponavljati

v neskončnost, kakor kaplja, ki pada toliko časa da izdolbe trdo skalo.

Za nas tvori tako konkretno izhodišče Henri Bergson, ki je klicar med klicarji nove dobe, le delavec med delavci, izvršujočimi isto stavbo po načrtu vivizma. Sledeče vrstice naj pokažejo, na kateri točki skupne stavbe je zastavil Henri Bergson svoje filozofsko delo, kako in koliko je dovršil svojega dela. Primerno našemu, zgoraj očrtanemu stališču bo obsegal članek tri poglavja: 1. Noëtična priprava; 2. oris Bergsonove filozofije; 3. ocena in veljava intuicijonizma. (Dalje prihodnjič.)

LISTEK.

Publikacije Leonove družbe za leto 1916. Škrabec Stanislav, P. Jezikoslovni spisi. I. zvezek. 1. snopič.

Od raznih strani obetana in dolgo pričakovana skupna izdaja Škrabčevih jezikoslovnih spisov je sedaj vendar začela izhajati. Urejena bo, kakor se kaže, po kronologičnem redu. Učeni pisatelj je priobčil svoje spise po večini nespremenjene. Sicer je izpustil, kjer je bilo kaj odveč in dostavil, kjer je bilo kaj treba; stvarne pomote je puščal v tekstu nespremenjene, zato pa jih je popravil pod črto. Taki popravki in poznejši dostavki so natisnjeni s kurzivo, da se ločijo od ostalega, prvotnega teksta že na prvi pogled. Pač pa je tudi v starejše članke prenesel svoj sistem pravopisa, ki si ga je ustvaril šele pozneje, da bo na ta način vsa publikacija enotna.

V prvem članku „O glasu in naglasu našega knjižnega jezika v izreki in pisavi", ki je izšel v izvestju novomeške gimnazije l. 1870., motivira praktično potrebo takih raziskav. „Parlamentarni jezik", o katerem se je takrat govorilo in pisalo in pa resnična neenotnost pisave in izreke med Slovenci mu dokazuje „veliko potrebo, da se ta reč določi in vstanovi, in tako ščasoma zmešnjavi konec stori" (str. 3). Poleg tega pa ga je silil tudi pripravljajoči se slovenski slovar, ki bi naj po njegovem ustrezal nele navadnim vsakdanjim potrebam, ampak vsem zahtevam jezikoslovne znanosti. Z jezikoslovnimi prašanji se je v onem desetletju, ko je začel Škrabec priobčevati svoje raziskave, pri nas ukvarjalo sicer mnogo ljudi, ki so bili po večini samouki in diletantje. Imeli pa so vsaj svoja glasila in svoj vpliv. Pod Bleiweisovo zaščito je priobčeval Trstenjak pri Matici svoje fantastične etimologije, drapirane z rodoljubnim plaščem — in tako zabarikadiral Škrabcu pot v Matičine knjige in „Novice". Na drugi strani pa je bil naš najgeni-

jalnejši samouk Levstik; toda njega je blodna vešča „etimologija" zapeljala, da je vedno bolj natezal slovenščino na starinsko, staroslovensko kopito. Te razmere v našem znanstvenem svetu so bile krive, da je Škrabčevo delovanje porojeno ne samo iz zgoraj opisanih pozitivnih potreb jezika, ampak da ima že kar izpočetka tudi ostro izraženo opozicijonalno noto, ki je zanj še pozneje vedno značilna. Tako pa je tudi prišlo, da si je moral za svoje razprave sam ustvariti list in da je s platnicami svojega „Cvetja" (od l. 1880 naprej) ustvaril unikum med znanstvenimi publikacijami. Kako mu je po raznih bridkih izkušnjah prišla ta „ribniška" ideja, o tem piše z bridkim humorjem — kajpada na platnicah! — 7. in 8. zvezka V. letnika (1884). In kos naše znanstvene zgodovine tiči že v besedi „platnice" sami; vsled Škrabca in njegove prakse smo se navadili imenovati ta „ovitek" baš s to besedo. (Prim. Cvetje, III. zv. 10, str. 1 in V. zv. 8. 4. stran platnic).

Tega dela za spoznavanje našega jezika se je že kar v prvih svojih spisih lotil nele z veliko ljubeznijo in požrtvovanjem, ampak tudi z globoko premišljeno sistematičnostjo, ki razodeva že v teh početkih popolno oblast nad obravnavanim predmetom in živo zavest dalekosežnega narodnega pomena našega jezikoslovja. Da bi primerno osvetlil tedanje naše jezikoslovno prizadevanje in si za nadaljnje znanstveno delo ustvaril trdno podlago, se je že v prvih spisih lotil kardinalnih točk našega jezikoslovja: pravopisa, izreke in etimologije. Tem trem podlagam našega slovniškega dela so posvečeni spisi v tem prvem snopiču: „O glasu in naglasu našega knjižnega jezika v izreki in pisavi" (I. Naglasi naše slovenščine. II. Glasovi naše slovenščine)" — str. 1—59 in „Pravopisne opazke" (str. 60—80). O razmerju med etimologijo, pravopisom in izreko podaja principijalne misli — ki so mu tudi pozneje vedno ostale vodilne — v svojem članku „Prešeren (Pravopisna preiskava)" v „Kresu" (I. [1881], str. 520—525), v katerem podaja — proti Levstiku! — etimologijo imena „Prešeren" in ki je še danes, kar bo vedno ostal: vzor klasične monografije. „Da se v tem popolnoma z g. pisateljem ne strinjamo, kaže naša pisava", mu je na str. 522 pripomnilo pod črto uredništvo — kar je zopet dokaz, kakšnimi težavami in s kakšnim zatajevanjem je moral Škrabec nadaljevati svoje delo. Znanost, edina kompetentna sodnica v teh rečeh, je o vrednosti njegovega znanstvenega delovanja že davno izrekla svojo sodbo. Koliko sadov njegovega truda je prešlo v prakso in v življenje našega jezika, kateremu je bil ves ta trud posvečen — in zakaj jih ni prešlo več, o tem ni mogoče govoriti na tem mestu. Učeni pisatelj se je pač lahko nekoliko malicijozno muzal, ko je videl, da so ljudje, ki so smešili njegov „kaker", začeli pisati „kakršen".

Največ žurnalističnega prahu je dvignil v zrak s svojo pravopisno reformo. Železna srajca stare navade je vsaki korektnejši pravopisni reformi najtrdnejša zapreka. Tako ni čuda, če so ljudje, ki niso poznali organičnih zahtevkov in posledic njegovega znanstvenega dela, pozdravili njegovo „Cvetje z vertov sv. Frančiška" z umovanjem in glosami, ki se spodobijo štirinogatim intelektualcem pred novimi vrati. Manj srečen je bil s svojo reformo znanstvene pisave naše slovenščine, pri kateri je obenem poskusil rešiti problem, kako bi se lahko z onimi znamenji, ki jih ima vsaka tiskarna, tiskali pri nas znanstveni teksti v slovenskem jeziku. Pri tem ni pomislil, da tipografski inventar naših tiskaren zadošča sicer za romane, pesmice in duševne potrebe tretjerednikov, za katere je ustvarjen. Maščevala se je nad njim znana „zavratnost objekta", ki je povzročila, da je ta njegova reforma sicer duhovit eksperiment, v bistvu pa ponesrečen kompromis. Stavec, ki mora

postaviti po Škrabčevi metodi besedo „sta'rəc", mora seči sedemkrat v predalčke da izrazi šest glasov. To je potrata časa in popirja, ki bi se dala celo matematično izraziti, kakor so Rusi že izračunali, koliko jih stane na leto njih nepotrebni „ъ". Tako nas znanost in tipografska potreba silita, da določimo vsakemu posameznemu glasu za znanstveno pisavo našega jezika po eden, določen tipografsk znak. Tak znanstveni alfabet slovenščine se bo moral sporazumno med tipografi in znanstveniki določiti in potem si ga bodo naše tiskarne lahko omislile. Tako ne bo več izgovorov od strani tiskaren in nerodnih ovir za naše znanstvenike, kar je doslej vedno občutno oviralo znanstveno raziskavanje našega jezika. To prašanje je za razvoj naše znanosti tako važno, da nam uboštvo hilarijanske tiskarnice (ki za Škrabčevo Cvetje ni premogla niti „ъ") ne sme določati nikakih mej. Iz tega zla je Škrabec ob svojem času naredil nekako znanstveno čednost, kar nam postane nekoliko bolj umljivo, če pomislimo, da je tiskarni bilo treba v tej okorni pisavi postaviti vsak mesec samo troje strani teksta.

Kaj vse misli Skrabec sprejeti v to zbirko, ne vemo. Na predzadnji strani platnic tega snopiča pravi samo, da bo celotna izdaja obsegala dva zvezka (po 500 do 600 strani). Bojim se, da bo mogoče neumestna skromnost kriva, da v tej zbirki marsikaj ne bo izšlo, kar stoji na platnicah „Cvetja" in kar tvori integralen del Škrabčevega delovanja. Tako n. pr. dolgo in v vsakem oziru znamenito pismo „gosp. Dr. Č. v C", priobčeno v V. letniku, ki je za umevanje Škrabčevega dela eminentne važnosti. Ta zbirka nam naj pokaže njegovo delo za slovenski jezik v celoti, zato treba zbrati vse njegove „raztresene ude" in sprejeti vanjo vse, kar je v kakoršnikoli zvezi s tem delom. Če bi se okvir „Jezikoslovni spisi" razpel preozko, bi ne bilo ustreženo niti jezikoslovcem samim. Baš jezikoslovci vedo — kar se malo ve in nič ne poudarja! — da ni p. Škrabec samo izboren učenjak, ampak tudi mojster klasične slovenske proze. Zato morajo v zbirko priti tudi stvari, ki bodo pokazale Škrabca širšemu občinstvu s te strani, kjer ga bo lažje razumelo in moglo oceniti kot našega „pisatelja".

Upajmo, da bo učeni pisatelj ob 50letnici svojega znanstvenega delovanja lahko videl svoje delo v novi izdaji pred seboj. Žal, da je tiskarna izbrala za ta majhni format neekonomično velike črke, kakor pri Grafenauerjevi slovstveni zgodovini. Toda to se pač lahko še spremeni. Celotno Škrabčevo delo moramo dobiti čim preje v roke; vsakdo se strinja glede tega s Škrabcem samim, ki „Upa, da ne bi bilo v škodo ljubi naši slovenščini". *J. A. Glonar.*

Mein Osterreich, mein Heimatland, II., 2. izdaja, X + 508. Kar sem povedal o I. zvezku („Ljubljanski Zvon", 1916, str. 141), to velja tudi o II. elo je bogato ilustrirano, slike so res zanimive in lepe, tudi zemljepisno-narodopisni sestavki so poučni; toda zgodovinsko-politična poglavja niso vedno brez pristranosti.

Že v predgovoru k I. delu omenja izdajatelj in urednik prof. dr. Benko Imendörffer, da se hoče v prvi vrsti ozirati na Nemce, češ, oni so v pravem pomenu Avstrijci, državni narod, jedro monarhije in pionirji državne misli, a da pri tem neče zapostavljati drugih narodov. Zdi se mi, da je šel časih vendar predaleč. Pri topografiji n. pr. Tirolskega se omenja kar 41 krajev, dočim pri Goriški poleg glavnega mesta Gorice samo še 3 furlanski kraji Tržič, Oglej in Gradež, kakor bi ne bilo slovenskega Bovca, Kobarida, Tolmina, Sv. Križa itd. Še slabše se godi v topografičnem oziru Bukovini, ker se opisuje samo njeno glavno mesto Črnovice. O narodnem življenju Nemcev na Češkem se obširno razpravlja na 6

straneh (str. 258—264), o Cehih pa v 36 vrsticah (str. 264). Drugod se pušča sotrudnikom svobodna beseda brez omejitve, a ko govori dr. Ludomir vitez Sarvicki o gališki zgodovini s poljskega stališča, dostavlja na koncu izdajatelj opazko, da izraža tu pisatelj čisto osebne nazore (str. 430). Ne gre mi za resnico ali neresnico, marveč ta dvojna mera odbija. Topografična imena ob Adriji straše še vedno samo laška.

V podrobnostih omenjam nekaj tiskarskih in drugih napak ter netočnosti: Na str. 151. je pogrešek: Kriegsgericht namesto Kreisgericht. — Ne more se trditi, da uživajo od 1861. dalje istrska plemena vse politične in narodne pravice — Italijani pač, a ne Slovenci in Hrvati (str. 168). — Na str. 169 mora stati slovensko, a ne slovansko jezikovno ozemlje. — Slavist Jagić še živi; zato ni dobro, če se pravi, da je bil (namesto „je") natančen poznavalec jugoslovanstva (str. 203). — Da bi bil Taaffe vladal brez Nemcev, se ne more ravno reči, ker so bili v njegovi večini nemški konservativci in se je na drugi strani izogibal spora z nemškimi liberalci; res pa je, da niso imeli več liberalni Nemci neomejene oblasti (str. 233). — S stališča nemštva in državne enote bi bil boj proti ogrskemu državnemu pravu logično ravno tako upravičen in opravičen, kakor proti češkemu državnemu pravu (str. 232. — Pri nemških jezikovnih otokih na Češkem se omenja tudi Iglava, ki leži pač na meji, toda že na Moravskem; to bi bilo treba drugače označiti, da bi ne moglo morebiti nastati dvoumno mnenje (str. 237). Enako se pri moravski nemški kolonizaciji omenja mesto Opava, ki sicer spada k Šleziji (str. 343). — Karol IV. je pač ustanovil v Pragi prvo nemško vseučilišče v političnem, a ne morebiti v jezikovnem oziru, dasi so imeli Nemci na njem do Husa (1409. leta) večino; najtočneje je, če pravimo, da je bilo prvo vseučilišče v nemški državi (str. 230 in 263). — Češka beseda „práh" ne pomenja „vrât", ampak „prag" (str. 267). — Če govorimo o „skoro divji narodni politiki" Čehov, ki skuša potlačiti praško nemštvo (str. 270), moramo na drugi strani priznati, da se z gospodarskimi in kulturnimi razmerami izpreminjajo tudi narodno-politične in da je pravično, če tisti izgublja, ki ima in v kolikor ima preveč. — Kopitar ni bil Čeh, ampak Slovenec (str. 297). — Sv. Barbara se kot zaščitnica rudarjev praznuje tudi v Idriji (str. 293). — Na str. 475. mora biti letnica 1867 in ne 1866. — Na str. 481. mora stati „Sava" in ne „Drava". — Na str. 504. mora biti letnica 1789 in ne 1793.

Na koncu knjige je dodatek o deželah ogrske krone ter Bosne in Hercegovine, ki je vreden naše pozornosti. Urednik prof. dr. Imendörffer razpravlja n. pr. o vzrokih madjarske hegenomije (str. 474—476), ki so deloma zgodovinsko-zemljepisnega, deloma narodno-političnega značaja. Prvi njih kralj sv. Štefan je sprejel krščanstvo in s tem obvaroval svoj narod usode Hunov in Avarov, ker sedaj niso zapadni sosedje imeli povoda za napade. Slovani so bili brez državnotvorne moči. Nemci so pa kot meščani (v večini) uživali veliko samostojnost. Prišedši kot osvojevalci v svojo domovino, niso Madjari menda naleteli na prehud odpor in zasedli sredino dežele. Madjari imajo veliko politično in diplomatično spretnost, neizmerno navdušenje za veličino svojega naroda, dar govora, osebno ljubeznivost, nastopajo kot zagovorniki politične svobode in verske strpnosti. Tako so dosegli obnovitev svoje države in táko hegemonijo nad drugimi narodi, kakor je bridko pogrešajo Nemci v Avstriji, pri čemer pa dr. Imendörffer neče preiskovati, v koliko so bile prizadete pravice drugih narodov. To je storil pesnik Adam Müller, Nemec iz Banata, v članku o banatskih Švabih, kjer brezobzirno razkriva madjarizacijo (str. 489—494).

Ko so bili Turki pregnani z Ogrskega, so šteli Madjari 2½ mil. duš (okrog leta 1700.), a v 30. letih preteklega stoletja že 3,358.000. Odkar so pa dobili svojo državo (1867. leta), narašča njih število silovito. Ogrski narodnostni zakon iz leta 1868. (njegovi očetje so Deák, Andrássy, Eötwös) dovoljuje narodnostim, kjer so v večini, javno uporabo njih jezika v šoli in uradu; kjer jih je ⅕, tam smejo zahtevati, da se razprave in zapisniki vodijo tudi v njih jeziku. Vsak si sme pred sodiščem iskati pravice v svojem jeziku, sodni odloki morajo biti vsi izdani v tem jeziku, vsak uradnik je dolžan občevati s strankami v njih jeziku. Takó v teoriji, drugače v praksi. Vse šole od ljudskih do visokih so se pomadjarile, enako vsa krajevna imena, vsa gledišča. Vsaka uradna listina je madjarska, nobeno sodišče ne uraduje drugače, vsi napisi so madjarski razen na vojašnicah, občinski zapisniki so vsi madjarski. Ta neplodoviti „državni narod" hoče šteti danes 10 milijonov duš, a jih štèje v resnici komaj 7 miljonov . . .

Če pregledujemo statistiko prebivalstva ogrske krone (str. 473), vidimo, da nimajo Madjari absolutne večine kljub vsi madjarizaciji.

Madjarov je 9·789.370 ali 47·5%, Slovanov 5,816.567 ali 27% in sicer: Slovakov 2,292.473 ali 10%, Rusinov 479.355 ali 2·3%, Srbov 1.125.397 ali 5·4% in Hrvatov 1,815.139 ali 8·7% (glede Hrvatov in Srbov se v knjigi (str. 476 in 485) pravilno poroča, da jih loči le verska, ne narodna razlika), Nemcev je 2,084.067 ali 10%, Romunov 2,980.216 ali 14·3% in drugih 354.291 ali 1·7%.

Zanimiv je članek, ki ga je spisal urednik prof. dr. Imendörffer o političnem, vojaškem in gospodarskem pomenu Ogrskega za monarhijo (str. 486 in 487). Ogrske dežele so po površju večje od Avstrije za okroglih 24.000 *km*² in po številu prebivalstva manjše za okroglih 7½ miljona (21 miljonov proti 28½). Važnejše za politično moč Ogrskega je pa dejstvo, da je država enotno urejena, dočim ima Avstrija 17 deželnih zborov. V tej enotni državi odločuje navadno ena politična stranka; vse madjarske stranke imajo isti končni cilj, le njih taktika je različna. Ogrske narodnosti so dandanes bolj narodopisna nego politična količina — Madjari vladajo s svojimi 48% (v najboljšem slučaju jih je toliko) in prihajajo v poštev pri notranji politiki monarhije, v kolikor je to možno, a v zunanji politiki so skoro že vodilen faktor. V vojaškem oziru dajejo ogrske dežele skoro polovico vsega vojaštva, poleg tega igrajo važno vlogo honvedje, ki imajo čisto madjarski značaj. Proti sovražniku je država zavarovana po Karpatih na treh straneh. Madjar je zlasti izboren konjenik, Jugoslovani so bili vedno izvrstni vojaki, v prvi vrsti Hrvatje, enako tudi ogrski Nemci. Tako je Ogrsko eden izmed vojaških temeljev monarhije. A gospodarsko je Donava prirodna trgovska pot monarhije proti vzhodu, ki jo izpopolnjuje gosto železniško omrežje.

Končno omenjam članek podpolkovnika pl. Spaitsa o Bosni in Hercegovini, v katerem obžaluje, da je monarhija od časov princa Evgena in Lavdona pa do leta 1878. prepuščala Balkan in njegove krščanske prebivalce samovolji Osmanov (str. 494). *Dr. Lončar.*

Octave Mirbeau. Svečana t. l. je stalo v novinah, da je v Parizu preminil postarni pisatelj. Kdor pri nas čita podlistke, gotovo pozna to in ono drobnjstvo izpod njegovega peresa. Mož je sodil med rod realistov, v inačico takozvanih dinamistov, ki radi govore o skrajnostih napredka in prosvete. Očitali so mu, da slika kmete, ki jih je spoznaval v samostanskem zatišju v družbi žene in živali in cvetlic, še dalekó bolj črno ko Zola. V romanu *Dingo* (1913) so zgolj psi očrtani prikupno, ostalo tone v odurni zlobi. Prototip, lakomni krčmar Jaulin, izvabi

vse premoženje nadložni materi, nato ji odkaže ležišče v skednju, jo hrani z žaltavo juho; ker pa trdoživka le ne mara poginiti, ji nastavi, da se izpotakne in ubije: o pogrebu pogodi z dovršenim tenkočutjem sredino med odkrito radostjo in obvezno žalostjo. Vsa vas pozna zgodbo, a kaj, osemdesetletnica!...

O priliki trodejanke Les affaires sont les affaires, ki po misli močno spominja na Feuilletov Montjoye, je padla neobičajna krilatica: Molièreov naslednik. Prvoboritelj ima značilno ime Maček, Lechat. Ležnjivi zvitorepec je vzlic dvakratnemu polomu in ječi ugleden občan, ker večkraten milijonar. Ustanovi list, pa ume jedva pisati. Vrtnarja odslovi, ker mu je žena blagoslovljena: otroče bi delalo po gredicah škodo in nadlego. Dotarskim snubcem — suhim grofom in ogoljenim princom — si ni treba nakopati morske bolezni, zlata Amerika je pri Mačku! Baha se, s čimer bilo; ponaša se, ker mu je sin igral glavno vlogo pri treh škandalih ter dosegel rekord v dirki. Sladkorjev trs namerava nasaditi, da lahko kandidira kot agraren socialist. Proti črnorizcem vpije, a pri prvi omedlevici pozove duhovnika. Edinec se mu ponesreči z avtomobilom, mrliča ima v hiši, a strastni trgovec se ne zmeni zanj, dokler ne podpiše sijajne pogodbe. „Kupčija je kupčija"... Na nemških odrih je uspela posebno duhovita enodejanka *Tat*. Star samec zasači ponoči gosposkega vlomilca, ko si hoče prisvojiti denarja in dragotin, ter pokliče policijskega komisarja. Ofrakani zmikavt umuje v opravičilo: „Poštenega poklica ni, drug drugega sleparijo. V veletrgovini kakor financi, v časnikarstvu kakor književnosti več ali manj očito varajo. Ker se že mora ciganiti in pehariti, sem sklenil krasti na lastno roko". Sladostrastnemu sivcu ugaja zlasti, ker grabljivi poštenjakovič podrobno razklada, v kake kočljive položaje ga novi opravek včasih spravi z gospemi. Ves je v ognju, došlega komisarja zahvali, češ nesporazum! lizunskega uzmoviča povabi na obisk. Ko hoče pl. Dolgoroki skozi okno na plano, mu plesnjivi pohotnež odpre duri na stežaj: Ali naj dam zapreči? — Ne, čaka že avto za oglom!

Trd in trpek pesimizem goji Mirbeau napram vsej družbi: gnusna mu je vlada, postava, šege in navade; zoprni so mu podjetniki, mrzki denarniki in dragoletniki, gabni gospodarji sveta. Svoje čustvo je prihranil ubornim borcem, skrbečim sirotam, upornikom, ponižanim in razžaljenim. V sloviti Dreyfusovi zadevi se je koj v početku (1894) priklopil na stran obsojenega stotnika, k „intelektualcem", kakor Zola, ki zato počiva v Panthéonu, kot A. France, ki obširno in prezirno smeši prosluli slučaj v Otoku Pingvinov... Enodejanka Le Portefeuille predstavlja, kako dvoumno postopa policija, in dogodki so žal opravičili Mirbeauja, ki so mu priskutni obrazi sodnikov in porotnikov, tako ravnodušni pred človeškim problemom. Odrasel deloma pri Jezusovcih — tudi stric mu je bil svečenik — je opisal duhovniško vzgojo z jedko in jarko jezo. Potegoval se je za slikarje — Van Gogh, Cézanne, Pissaro, Monet — ko so jih še zasmehovali, zato izgubi takoj pri listu službo! Hudo je obdelal podle demagoge in sebične politike v Slabih pastirjih, les Mauvais Bergers. Zagrizeni temnogledec pa včasih nasenči prav ljubke postave, kakor ga označuje Rodenbach: „... črt je isto ko ljubezen. Sovraštvo izvira iz prevelike ljubavi. Rekli so mu, da je okruten in grozovit: njegove modre oči pričajo o detečji milini . . ."

Mirbeau spoštuje življenje, zameta vojno V njegovi najbolj znani mojstrovini, Kalvariji (le Calvaire), kjer obdelava kot vse tedanje francoske korifeje usodno dobo 1870/71, modruje prostak: „Pojdem, a ne vem, zakaj naj se borim. Ubijal ne bom, morda se dam ubiti". V neki povesti je ustrelil vojak nemškega jezdeca.

Ker Francoza grize vest, gre in poljublja rajnemu krvave rane . . . Mirbeaujevo pero često primerjajo z učinkovitim čopičem Daumiera, Van Gogha . . .

Anton Debeljak.

Strossmayer na vatikanskem zboru. O nastopu in delovanju Strossmayerja na vatikanskem zboru 1869—70 se je doslej sicer mnogo govorilo in ugibalo, vedelo pa malo zanesljivega. Vedelo se je samo, da je bil v opozici i. Sam T. Smičiklas za svoje delo „Načrt života i djelâ biskupa J. J. Strossmayera. I. U Zagrebu, 1906“ ni mogel dobiti vpogleda v originalne dokumente, zapisnike vatikanskega zbora. Kar prinaša o tej fazi Strossmayerjevega dela (n. n. m. str. 102—117), ki je za Strossmayerja kot politika in organizatorja tako zelo pomembna, je vsled tega samo posnetek iz del dveh zgodovinarjev: Friedricha, ki je očividno zgodovinar opozicije, in jezuita Granderatha, ki je lahko za svoje delo porabil vse oficijalne dokumente. Da Granderath vkljub temu ni zanesljiva priča, nam dokazuje dejstvo, da mu udeleženec vatikanskega zbora, Gj. Smičiklas, ravno v neki za Strossmayerja pomembni stvari odločno ugovarja (l. c. str. 115). Tem večje zanimanje zaslužijo novi in zanesljivi podatki o delovanju Strossmayerjevem na vatikanskem zboru, ki jih je priobčil E. A. Roloff pod naslovom „Die „Römischen Briefe vom Konzil““ iz zapuščine lorda Actona (Zeitschrift für Kirchengeschichte, XXXV. Bd. 1914. Str. 204—254).

Vatikanski zbor se je otvoril 8. decembra 1869 in že 17. decembra je prinesla „Augsburger allgemeine Zeitung“, takrat v Evropi najbolj razširjen in najbolj vpliven list, svoj prvi dopis iz Rima, ki je kazal veliko informiranost o dogodkih na vatikanskem zboru, še bolj pa o tendencah kurije in o razpoloženju in prizadevanju opozicijonalne manjšine. Ti dopisi, ki so se ves čas vatikanskega zbora nadaljevali, so zbudili veliko senzacijo in naredili kuriji — ker so bili zoper njene odredbe in težnje — ne malo skrbi. Tem bolj zaradi tega, ker so bili napisani očividno v prilog opozicijonalne manjšine in vsled tega naperjene zoper kurijo. Roloff opisuje na podlagi dozdaj nepriobčenih korespondenc, kako so ta „pisma iz Rima“ nastajala.

Opozicija je imela svoje zavetje v Rimu pri lordu Actonu, ki je vsa poročila iz njenega kroga pošiljal Döllingerju. Ta je vsa ta poročila redigiral in jih priobčeval v omenjenem listu. Lorda Actona pa so informirali iz opozicije škofje Connolly, Hefele, Darboy, Dupanloup in — Strossmayer. Döllingerju piše Strossmayer 18. junija 1871: „Vaša pisma sem prelistal še enkrat in ponavljam, da so najzvestejši kompendij zgodovine vatikanskega zbora ... Vse, kar bi se dalo tem pismom dodati, je samo potrdilo njih vsebine.“ Döllinger sam pa piše 31. marca 1870 svojemu prijatelju, angleškemu konvertitu Oxenhamu: „Z rimskimi pismi v „Allg. Zeitung“ stoji stvar res tako; napisana so in officina Jani na podlagi poročil iz Rima — od A[ctona] in F[riedricha] — in so najzanesljivejša stvar med vsem, kar je doslej izšlo o zgodovini zbora.“

Še bolj jasna in informativna so pisma, ki jih piše Acton Döllingerju. Tako pravi v nedatiranem pismu, okoli 10. marca 1870: „Dupanloup je bil pri meni ob 7., Clifford ob 8., Voršak, Strossmayerjev adlatus, ob 9. Tako je moje poročilo o proëmiju zajeto iz dobrih virov“. Drugje pravi: „Strossmayer in Haynald sta moja informatorja“ in „Poučen sem tako dobro, da bo zbudilo pismo pozornost med škofi“.

O Strossmayerju samem pravi Roloff, da je „nach seinen Ideen und Beweggründen bis jetzt nur unvollkommen zu erfassen. Und doch gehört er, wenn nicht zu den grössten, so zu den eigenartigsten Gestalten, die der katholischen Kirche

Österreich-Ungarns im 19. Jahrhundert das Gepräge geben." (Str. 239.) Po svojem globokem prepričanju je bil, pravi, menda najhujši nasprotnik papeževe nezmotljivosti. Acton piše Döllingerju 10. januarja 1870: „Strossmayer je prišel takoj po seji, kjer je govoril pol ure o pomanjkanju svobode na koncilju". Drugokrat mu pošlje obširno poročilo o generalni kongregaciji istega dne in pristavi pomenljivo: „Baš sem bil pri Strossmayerju". V korespondenci je dovolj dokazov, da je Strossmayer predlagal Actonu svoje govore in svoje načrte, ter se je o njih ž njim posvetoval. Na zboru je nastopal očividno kot zastopnik Döllingerjeve smeri in kot njegov učenec. „Glejte, kakšnega govornika imajo Vaši nazori na zboru — kako je umel Vaše spise!" piše Acton Döllingerju ob poročilu o nekem Strossmayerjevem govoru. Zanimivo podrobnost, ki z jarko lučjo osvetljuje papeža in razmere na vatikanskem zboru, poroča Acton Döllingerju 26. januarja: „Strossmayer me je tudi naprosil, naj sledečo stvar, kakor hitro se da, na primeren način objavim: Kaldejski patrijarh Andu, 78leten starček, je spisal govor, ki ga je, prevedenega na latinski jezik, včeraj, v torek, čital neki škof na zboru. V njem je zahteval, da sme ohraniti stare consuetudines svoje cerkve in jih predloži i zboru — svaril je pred novotarijami, ki bi vzhodno cerkev pogubile, in je sploh govoril zelo dostojno in v dobrem smislu. Nato ga je dal včeraj zvečer papež poklicati. Ž njim ni smel iti nihče drugi ko Valerga, italijanski patrijarh v Jeruzalemu, ki je bil za tolmača in ki je edina priča. Sedaj pa je Kaldejec pripovedoval Jusefu, patrijarhu Antijohije, ki mu je naklonjen, da se je papež tresel jeze. Papež je govoril ostro in je razburjeno zahteval, naj se odpove ali svoji nadškofovski časti ali pa vsem svojim posebnim pravicam in privilegijem. Dva dni odloga, da se premisli, mu je papež odbil. Moral je podpisati neki papir, kar je jokaje storil. Bilo je pač menda drugo; saj jim skušajo že dolgo odvzeti te pravice. Prosil je za dovoljenje, da se sme posvetovati s svojimi škofi, ki so sedaj tukaj v Rimu, pa se je moral brez njih pomoči odpovedati. Imeni Jusef in Strossmayer se ne smeta omeniti. Sicer pa mora stvar priti kolikor mogoče v javnost."

Strossmayer je dobro vedel, v čigave roke pridejo njegova poročila. Acton piše Döllingerju: „Strossmayer mi naroča, naj Vam sporočim njegov govor, ki Vam ga bom poslal obenem s pismom, ki ga je poslal prezidiju." Drugje pa pravi: „Danes zvečer sem čital Strossmayerjeve Observationes de Ecclesia. Kratke so, jasne in odločne. O kanonu de infallibilitate Pontificis pravi, da je penitus eliminandum, ker v izredni meri nevaren in napačen." Iz vsega tega se vidi, da je Strossmayer Actona sam informiral o vsem svojem delovanju na vatikanskem zboru in da so vsled tega Actonova poročila znamenita in za bijografijo Strossmayerja porabna. *J. A. G.*

Fran Albrecht:

Azurni zvon.

Iz „Kozmičnih pesmi."

Kot zvon, iz etra vlit,
se stekajo v zenit
obzorja in pojo —

pojo planetov spev,
grmijo srd in gnev,
bol pra-duha.

Njegà, ki vstvarjajoč
je dahnil solnce v noč
iz svojega srca,

v vesoljstvo luč razlil,
ugasnil, v solnce skril
obraz je svoj.

Njegà, ki v uri zlì
z bogovi in ljudmi
utešil je svoj srd,

v boli stvariteljski
je dahnil v vse reči
svoj večni žar.

Da večno vse živi,
je preko vseh stvari
njegov azurni zvon,

ki priča in zveni
o njem, poln harmonij
pojočih sfer:

— V začetku bil je duh
in duh postal je kruh
in vino živih src.

Kdor od vsegà objet
sluša ta spev zavzet,
zanj smrti ni.

In ti, ki vstvarjajoč
še toneš v svojo noč,
pol v radost, pol v bolest —

glej: blato kreatur . . .
In kak je čist azur,
soj večnih cest!

Fran Albrecht:

V spominsko knjigo.

Kadar se ti razmaknejo obzorja
čez vse vesoljstvo, preko vseh rečí
in se odprô neslutena ti morja,
postaneš tih in tujec med ljudmi.

In ko tedaj do sebe boš dozorel
in izpregledal ničnost vso, vso laž —
začutiš v duši, če peroti imaš
in če leteti znaš nad vsem kot orel.

Alojz Kraigher:

Mlada ljubezen.

(Dalje.)

Tomo je bil za trenotek zunaj. Na povratku zaide v stransko sobo. Skozi druga vrata pogleda natakarica Francka. Ljubeznivo se nasmehlja in stopi k njemu:

„Kaj pa tukaj iščete?“

V sobi ni nikogar drugega. Iz točilnice je slišati bučno govorjenje pivcev in kartačev.

Tomo iztegne roko:

„Daj mi poljubček, Francka!“

Ona se mu sramežljivo brani, a ne odtegne ustnic, ko jih Tomo ujame s svojimi ... Nenadoma zapolje njemu strast po žilah. Poljublja jo in grize, prižema k sebi, tiplje, grabi ... Za njo je vse le šala. S prisrčnim smehom se oteplje in se mu umika ... On pa jo zdajci zopet izpusti, sunkoma, da skoraj pade. Zasopljen je in poten ... Stud ga obide ...

Francka zbeži od njega. Pri vratih se mu nasmehne preko rame, v zadregi, skoraj obžalujoče ...

Tomo stopi na dvorišče v temno senco poleg zida. Z gostilniškega vrta je slišati glasove gostov, par žarkov luči sveti skozi grmovje. Nebo miglja od neštevilnih zvezd, v zraku veje hladna sapica.

Žitniku je neprijetno. Gnus ga ima do lastnega mesa, do lastne razdejanosti ... Kot žival je človek! Ali nima duše v sebi? — vodnice in gospodarice? — Ali je samo sebi prepuščeno to lakotno meso? — da vstaja in smrdi v pohoti? — da razsiplje svojo mlado moč? — in da razpada v gnoju in v gnilobi? ... Ali nimaš duše v sebi? — svojih višjih ciljev? — svojega boga? ...

Ogaben prizor se mu vzbudi v spominu ... V schönbrunnskem parku. Na vrtu za živali. Kletka z opicami. — Krmežljavi, oguljen nestvori. Smrad okoli njih. Hlastanje za bonboni, za koščki kruha. Tik za mrežo si matoro zverče obira bolhe. Na suhi rogovili sedi priskuten samec in streže s prekljastimi prsti svoji goloti. Nedolžen je pri tem njegov pogled, brezbrižen in vsakdanji ...

Tomu se zagnusijo lepa noč in svetle zvezde — in vse na svetu ... Bljuval bi, da bi samega sebe izbljuval ...

Kakor opica je človek, če ga duša zapusti, — če zakolovrati brez vodnice in gospodarice po blodni zemlji v greh in blato . . .

— Ko se Žitnik vrne v družbo, mu pride nov gost naproti:

„Bog te živi, Tomo! Tebe sem prišel iskat. Slučajno sem izvedel, da si tu. Albin je slišal od svojih sester, ki sta te z Vêro srečali. Saperment, je to slučaj! Veš, da sem ti bil že pisal na univerzo? Ti seveda pisma nisi dobil, če si že štirinajst dni v Ljubljani. Termin imam za izpit, razumeš! V Gradec moram. Pa si iščem substituta. S Cedilnikom sem se dogovarjal; ampak tebe bo tudi notar veliko bolj vesel. Ti si že bil pri njem, poznaš pisarno in tako naprej . . .“

Tomo je kot po glavi udarjen . . . V tem hipu samoobtožb in samozaničevanja — ponudba, naj se zopet vrne v bližino Vêre! Po vseh teh blodnjah in oskrumbah, po vseh velikomestnih grehih — nazaj k otoku blaženih? — Od natakarice Francke — zopet k Vêri! — — Pa kaj ga briga Vêra in otok blaženih, ki je itak že zaseden? — Po oni brezobzirni surovosti, s katero je bil takrat končal . . . Ali ima le trohico pravičice, misliti na Vêro kot na staro znanko, mogoče celo na obnovitev odnošajev? — Tomo, Tomo, — misliš, da so ženske brez ponosa? — Trezno preudari stvar: — ponudba za substitucijo je jako lepa! Ti prideš v tujo hišo, — vsaj v kolikor se tiče Vêre. Nič si ne domišljuj, da bi ji mogla biti tvoja navzočnost morda kaj nadležna! Ženska, ki si jo tako zavrgel, — te niti ne sovraži več! . . .

Martin Jazbinšek ga obsipa s ploho besedi. Srednje velik fant je, rdečelas in pegast, s kratkovidnimi očmi in nerodnimi rokami. Jezik se mu nekoliko zapleta, da mu sline brizgajo iz ust. — Poleg njega stoji Albin Zorko, notarjev sin. Bled mladenič, v Zrimškovih letih, svetlolas in s plavimi očmi. Tih in nežen, zelo simpatičen. Pravijo, da ni posebno zdrav, da ga vrže tupatam božjast.

Tomo gleda skoraj ves čas Albinu v oči. In ravno njegov prijazni in topli nasmehljaj ga vzpodbudi, da se z Jazbinškom kar pogodi. —

Omizje je že pri vinu. Zlasti Javornik je postal živahnejši. Ko Žitnik spet prisede, se nagne k njemu:

„Pismo sem že izročil, Tomo!“

Ta se začudi:

„Kje? Kedaj? Saj smo se bili komaj ločili . . . Ali je prišla sama ponj?“

Kri mu buši v lica. Skrajno mučno čustvo ga obide ob premisleku, da je bila morda Mira pri Javorniku v sobi. Ali je sploh že v ožjem stiku z njim? ... Nadporočnik zmiglje zagonetno s pleči, a vzdrži pogled. Nato se mu prijateljsko nasmehne, zamahne z roko in se obrne k družbi.

Pogovor je zopet splošnejši. Debata se je razvila iznova. Celo poročnik Praznik je posegel vmes. Lica so mu rdeča, oči razpaljene. Kakor je sicer naiven in nedolžen, uslužen in ljubezniv, tako je ob resni stvari mahoma čez mero resen, ves vznemirjen in ognjevit.

„Spolnost sploh vsi skupaj precenjujete. To ni res, da je kakor hudournik, ki mora kjersibodi in na vsak način v dolino ...“

„A če je reka, potem je velereka,“ — pravi Javornik.

„Ah ... primera vsaka šepa. Glavno je, da ni nagon moj gospodar. Moj hlapec je in moj pokorni sluga. Če si ga nisem znal zasužnjiti, je moja vzgoja slaba ... in zlasti moja samovzgoja — od muh.“

„Moj hlapec je, seveda,“ — se heheče Bogdan.

„In ti njegov,“ — dostavi sodnik Košan.

„On služi meni.“

„Ti pa njemu.“

„Hehehe ...“

„Brez samozatajevanja ne gre nikjer, najmanj pa v teh rečeh. Brzdanje je potrebno, vzdržnost je potrebna — vsaj do takrat, ko srečaš žensko, ki ti je že od vekomaj zapisana.“

Bogdan zaprska skozi nos in dregne Javornika v bok:

„Koliko jih imaš zapisanih?“

Praznik pa se razsrdi:

„Otroci naj molčijo, kadar govore možje!“

„Na, na, na ...“ — napravi nadporočnik malo porogljivo.

Doktor Breznik pripoveduje:

„Prišla je k meni mlada ženska. Lepa, bujna, v polnem cvetu dozorelosti. Ves njen ženski čar, vse njene kretnje napol vabljive, napol sramežljive, — vse je izpovedovalo: Čemu bi naj tajila? Vem, da sem lepa in poželjenja vredna; in tudi sama zaželim in poželim ljubezni, dopolnitve hrepenenju. Kod se obotavljaš, ki me popadeš in potegneš k sebi, da me napotiš, kakor je zapisano?“

„Od vekomaj!“ — pravi Košan.

„Od vekomaj!“ — ponovi Breznik. „Taka ženska je kakor cvet. Samo zato je na svetu, da ga poduhaš, da ga poljubiš ...“

„— da ga utrgaš.“

„Ne utrgaš! Cvet naj bo oplojen, da zarodi, kakor je zapisano.“

„Od vekomaj!“

„Od vekomaj!“

„Torej si jo oplodil?“ — ga pogleda Javornik precej nesramno.

„Užival jo je samo estetično!“ — se zasmeje sodnik Košan.

„Cvet uvene,“ — pravi Jazbinšek.

„Ženska je večkraten cvet. Vzcvete in zarodi, in zopet vzcvete, da zarodi ... Končno uvene, kakor vse na svetu. Sicer pa je dognal gospod poročnik, da primere šepajo.“

„Ti govoriš za nas,“ — poudari Javornik. „Taka ženska je poosebljenost nagona. Sama čista spolnost.“

„Spolnost ji je pot, moj ljubi; njen cilj je materinstvo. Kakor sem jo imel pred sabo, sem slutil in sem vedel, da bi je ne mogel ugrabiti ne ti ne Bogdan — niti jaz, če si že ravno take volje —; temveč samo oni, ki ji je zapisan ...“

„— od vekomaj!“

„Od vekomaj! ... in ki ji ustvari gnezdo — zanjo in zase in za njen zarod.“

„Tako je!“ pravi Dreja. „To sem tudi jaz trdil.“

Sodnik pa ugovarja:

„O — zlati vek, to bi bilo preimenitno urejeno! Ko bi bilo vse od vekomaj zapisano, — čemu uprava in oblasti in zagovorništvo in sodstvo?“

„Sama nepotrebna šara! Oblasti delajo nered,“ — pravi doktor Breznik.

„Proč s paragrafom!“ — zavpije Bogdan.

„Tudi paragrafi so zapisani!“ — meni Jazbinšek modro.

„Pa ne od vekomaj?“ — se nasmeje Javornik.

„Od vekomaj!“ — poudari Dreja.

„Potem smo tudi mi prešuštniki zapisani od vekomaj!“

„Od vekomaj! In progresivna paraliza vam je zapisana.“

„To si prepovedujem!“ — plane nadporočnik nepričakovano. Lica so mu rdeča, oči mu bliskajo, roka bi rada udarila; komaj premaguje svojo jezo.

„Kaj pa je s tabo, Javor?“ — se začudi doktor Breznik.

„Oprosti, prosim!“ — pravi Dreja. „Jaz te nisem hotel žaliti. Brez premisleka sem rekel, kakor mi je na jezik prišlo. Saj vendar ... Oprosti!“

Poročnik vstane in ponudi nadporočniku roko. Ta se malo obotavlja, pa se nasmehne prisiljeno in mu seže v desnico.

Po kratkem, skoraj mučnem molku se obrne Košan k zdravniku:

„Ampak tvoja ženska je izjema, dragi doktor?"

„Ona je pravilo, druge so izjeme."

„Potem so pač izjeme že v večini."

„Izjema bo pravilo in pravilo bo izjema — stoji zapisano," — modruje Jazbinšek. „Ženske nam kvari naša vzgoja."

„Svetohlinstvo, katoliška morala," — pritrjuje sodnik Košan.

„Prisiljena sramežljivost, zatiranje naravnih čutov, laž in hinavščina, — vsa današnja družba je na to udarjena," — pravi Breznik. „Sadovi so seveda: — histerija in perverznost in drugi surogati zdrave spolnosti. Naša ženska je komaj zrela za ljubimkanje, za koketiranje; sposobnost za ljubezen je strašno redka."

„Večina žensk je mrzlih," — meni Jazbinšek resno.

Košan se zakrohoče:

„Odkod pa ti naenkrat s takimi izkušnjami?"

„Vidiš, Bogdan," — pravi nadporočnik, „zato je danes zapeljevanje zmirom težje. Ženske niso več za to."

Oni pa zaprska:

„Don-Juanstvo je umetnost!"

„Zmirom težja umetnost."

„Poskusita še vidva z estetičnim uživanjem!" — se namuzne sodnik.

Javornik se zasmeje:

„To je Breznikov evangelij."

„Hodi za menoj, prijatelj!" — pravi Breznik.

„On hodi rajši za njegovo ženo," — prišepeta Jazbinšek Žitniku v uho.

„Če hočeš, do najvišjega užitka, pridi za menoj!"

„Ali si ga ti dosegel?" — se obrne Javornik k zdravniku.

„Zdelo se mi je bilo . . ."

„Bilo!" poprime hitro nadporočnik.

„O tem ne bom govoril."

„Pojdi k vragu!" — se razvname oni. „Estetično uživanje — to ni nikako uživanje, to je — molitev! In za molitev — zdi se mi — sem še premlad. Dokler še lahko zavriskam in zaukam, hočem prav brezbožno vasovati pri lepih deklicah."

„In pri lepih ženkah," — dostavi sodnik Košan.

„In pri lepih ženkah; — zlasti, če imajo moraliste za može, zakaj potem je delo lažje."

Zdravnik se zgane, v očeh se mu zabliska. Poročnik Praznik povzame naglo:

„Tu ne gre za moraliziranje; za higijeno gre, za etično higijeno.“

„Za duševno in telesno zdravje,“ — kima Jazbinšek.

„Pojdi k vragu z zdravjem!“ — pravi Javornik. „Kaj pa je življenje? Danes je še tvoje, jutri že bogve čegavo. Življenje je samo sebi namen. To je edina resnica, ki sem jo spoznal. In dvoje je mogoče: altruizem, egoizem. Kdor se za bližnjega žrtvuje, je bedak. Ostane eno: — izkoriščanje življenja in vsega živega. Brezobzirno uživanje — to je evangelij! Vsak pomislek je veriga na nogah; strah pred ljudmi, pred kaznijo — slepota. Če je užitek velik, mi ne more biti žal ničesar: ne pogaženih zakonov, ne uničenih življenj, ne strtih duš. Preko trupel — to je evangelij!“

„Kaj pa vest?“ — vpraša Praznik malo žalostno.

„Res je: čista vest je užitek; pa tudi težka vest je užitek. Dobrota je užitek; pa tudi greh je užitek. Hvaležnost in sovraštvo, kes, zločin in kazen — vse je užitek!“

„Tudi vislice so užitek,“ — meni doktor Breznik z mirno ironijo.

„Tudi vislice so užitek!“ — poudari Javornik in ga grdo pogleda.

„Živele vislice!“ — vzklikne sodnik Košan in pije.

„Živio, oj živio . . .“ — zapoje Bogdan.

„Tudi bolezen je užitek,“ — pravi Breznik.

„Samo eno ni užitek,“ — odgovori nadporočnik s sovražnim glasom. „Nesposobnost ni užitek!“

„Kakšna nesposobnost?“ — zarezgeče Bogdan.

Doktor Breznik vstane:

„A največji užitek je menda srboritost; zlasti ‚pri koštrunu‘ okoli polnoči, ko je natakarica že zaspana in pivo plehko. Lahko noč, gospoda!“

„Kdor gre za padarjem, je strahopetec,“ — zarjove nadporočnik.

„Ali se hočeš spreti z njim?“ — se prestraši sodnik Košan.

Zdravnik plačuje Francki in se obrne mirno:

„In jaz, prijatelj?“

„Tudi ti si strahopetec!“

„To je tvoja diagnoza. A moja se glasi: — prijatelj Javornik je srborit, ker je zapisal danes dvakrat v svoj don-juanski dnevnik: diem perdidi!“

„Briga mene dan; samo da noči ne izgubim!“ — zavpije oni.

„Glej, da je v štacuni ne zapraviš!“

Večja polovica družbe odide z Breznikom. Pri nadporočniku ostaneta samo Košan in Bogdan. Zadnji zaprska:

„Živela štacuna!“

Jazbinšek se zakrohoče:

„Živeli štacunarji!“

In Bogdan zapoje zopet:

„Živio, oj živio . . .“ —

— Nad Krimom sveti krajec lune, zvezde so malo obledele. Zrak je vlažen, skoraj hladen. Izprehajališča so osamela. Sapica šumlja v vrhovih drevja. Iz globine drevoreda zeva skrivnosten mrak.

Tomo in Dreja hodita počasi, oba zamišljena. Brez dogovora sta ostala skupaj, kakor bi ju gnala želja, da se približa duša duši, da se razgali srce srcu . . .

„Preko trupel! — Dobro!“ — pravi Dreja. „Ampak Javor je pozabil, da uniči ta evangelij tudi njega samega.“

„Prej ali slej, brez dvoma!“

„Preko lastnega kadavra — to je tisto!“

„Njemu je tudi bolezen užitek.“

„Bolezen je nesposobnost in nesposobnost ni užitek — je trdil.“

„Nazadnje: — to bi še razumel, vse je lahko užitek. Bolezen in sramota, trpljenje, tudi smrt! Pri vsakem užitku je nekaj bolečine. In kje je meja zanjo? Kar ti razburka čustva, kar ti pretrese dušo — je doživetje, je užitek. Čim globlje doživetje, tem večji užitek. Najgloblje doživetje je menda smrt . . . Torej?“

„Potem je smrt največji užitek. Morda. Mogoče je res tako.“

„In pomisli — smrt na vislicah!“

„Trenotek je prekratek.“

„Dovolj je dolg, da občutiš to brezmejno zaničevanje do vsega, kar ostane za teboj. To zaničevanje mora biti nekaj neskončno sladkega.“

„Če si bil v pravici!“

„Če si bil v krivici, je še lepše. Tu imaš še roganje poleg zaničevanja. Roganje, satansko roganje — — božji užitek!“

Tomu se bliskajo oči, zobje mu tiho škrtajo.

„Hudič se roga, kadar drugi umirajo, ne kadar sam crkava,“ — pravi Dreja.

„Haha . . .“ — se zasmeje Tomo. „Kaj pa je smrt? Ali verjameš vanjo? — In neumrjočnost duše? Duša je, ki uživa! — In satan je vendar večen! Vsaj on je večen!“

Dreja nagubanči čelo, stisne ustnice in molči ... Čez nekaj časa začne iznova:

„Ali si videl, kako je Javor vzrojil, ko sem bil omenil progresivno paralizo?“

Tomo pridrži korak:

„Zakaj je vzrojil, Dreja?“

Ta skomizne s pleči:

„Ne vem. Jaz se še vedno čudim. — To pa je gotovo: — bolezen ni užitek zanj.“

Prijatelja obmolkneta in zavijeta skozi park na desno. Od gradú odseva motna luč, izmed drevja v drevoredih žare posamezne svetilke ...

„Duša je, ki uživa, — to je tisto! Filister ne uživa z dušo. Njegova duša je pregnana v zadnjo zaprašeno kamrico. Zgolj telesno uživanje je znak filistrstva.“

„Bogdan je filister,“ — se nasmehne Tomo.

„Vzgoje nam je treba. Duša potrebuje šole, da postane zmožna za uživanje. Lepoto vidiš in jo občutiš; a če ti ne odmeva v duši in če te ne zgrabi za srce, je užitek nepopoln.“

„Nečist.“

„Nečist je, vidiš! Saj je tudi greh užitek, — a pokora mu je za petami.“

„Ali ni pokora užitek?“

„Kazen je užitek, dokler se ne zavedaš krivde. Ko se sam obsodiš in kaznuješ, ko se ti duša zvije v bolečinah in skoprni kesa in pokore, — takrat se ti odkrije kazen.“

„Bog v človeku!“

„Zunanje kazni ni, kazen je samo notranja. V tebi samem, v tvoji duši — vstane kazen.“

„Vstane bog!“

„Sédiva tu na klop!“ — pravi Dreja. „V tem smrečju je tema kakor v rogu.“

„Kako je s kraljem na Betajnovi?“ — vpraša Tomo. „Korakal je preko trupel — in je zmagal.“

„V komediji je zmagal. Zadnji akt pa se je moral izvršiti v njegovi duši, — bil je tragičen.“

„In satan se je rogal.“

„Nečist užitek dušo obremeni, da postane nesposobna za uživanje. Nečistost ubije dušo. Samo če si brez greha, moreš do najvišjega užitka.“

„Kateri je najvišji?“

„Vélika ljubezen! Spojitev duš!“

„Ljubezen za življenje. Véruješ vanjo?“

„Vérujem!“ — Dreja vzdihne in skrije obraz v dlani.

„Ti skrivnostni moj cvet, ti roža mogota!“ — zašepeče Tomo komaj slišno. Nenadoma pa se vzdigne in se ozre okoli; zdaj šele je spoznal okróglico, kjer je bil popoldne z Miro.

Dreja se mu nasmehne:

„Tu te je danes Mira poljubila.“

„Kaj? — Oprosti, Dreja! Jaz sem jo bil poljubil ... Kaj naj storim? — Človek je kakor pes ...“

„Nikar se ne vznemirjaj, Tomo! Pred menoj si čist. Ona je tebe poljubila. Ona te je iskala ... Meni je jako ljubo, da se zopet briga zate. Upam, da se vse lepo in pametno razvije ... Njena duša je v velikih stiskah. Kriza mora biti skoro na vrhuncu.“

„Kriza?“

„Čim več nas je ob njeni strani, tem laže jo prestane. Ali ti je pravila o svoji — ideji?“

„O kakšni ideji?“

„Saj ne vem, če je resnično njena ideja ... Ona se ti že še razodene. Jaz nočem mešati. Naj se stvar razvija, kakor je določeno! Jaz sem prepričan, da se prav razvije. Naj gre magari tik ob brezdnu, samo da pride mimo ...“

„To so mi same zagonetke. Človek se nazadnje tudi iz brezdna še izkoplje.“

„Tudi iz brezdna se lahko izkoplje; — ampak ...“

Tomo je prestrašen; nagne se k prijatelju in se dotakne njegove roke:

„Povej mi, Dreja!“

„Nič ni posebnega, moj dragi. Pravzaprav si niti sam še nisem popolnoma na jasnem. Danes se mi je začelo nekaj svitati ...“

Po kratkem molku nadaljuje:

„Mira je še mlada in nezrela. Le potrpimo malo! Ona je še šolarica.“

„Šolarica?“

„Mlada ljubezen — je rekel Breznik. Vse to naše mlado iskanje in hlastanje, poželjenje in hrepenenje, ljubimkanje, — vse to je šele šola za pravo, véliko ljubezen. In mi vsi smo šolarji.“

„Slabi šolarji,“ — pravi Tomo.

„Slabi in dobri,“ — se nasmehne Dreja. „So ljudje, ki so samo za šolo; vse življenje šolarji. So pa tudi, ki ne morejo dočakati, da dovršijo nauke; ti bi zaživeli brez vsake šole.“

„Ti si pri zadnjih, Dreja.“

„Najsolidnejša je srednja vrsta: najprej šola, kakor se spodobi, potem življenje!“

„Javor mi je bil razlagal nekdaj ljubezen kot — turistiko.“

„Javor je turist.“

„Užitek sam na sebi! Triglav ali Mangart, Véliki zvonar ali Bela gora, Bled ali Opatija, Rožnik ali Golovec, — to je precej vseeno; vsako ob svojem času. Ljubezen je sama ob sebi namen; čim raznovrstnejša, tem bujnejša in zabavnejša.“

„Brez duše.“

„Ne vem . . .“

„No — morda tudi z dušo; a potem — z umazano dušo.“

„Z nečisto dušo.“

„Javor se ugonobi . . . .“

Dreja hoče še nekaj reči, pa se prekine, vzdihne in se ozre v nebo . . .

Tomo se mu čudi sam pri sebi: — Ta naivni, dobrodušni fantek, ki je bil popoludne še ves otročji, mu je nenadoma odkril pogled v globine svoje resne moške duše, razumne, čustvene, trpeče . . .

Po poti zunaj zaškriplje pesek. Bližajo se koraki, slišati je glasove.

Dreja iztegne roko in posluhne . . .

„To so oni!“

Tomo posluša in se začudi:

„Štacunarji?“

„Pustiva jih mimo! Tiho! Jaz bi zdaj ne mogel . . .“

Bogdan govori. Čuti je besede:

„Breznik je filister.“

In Javornikov glas:

„Kadar ženska ostari, se potercijali; mož se pomorali!“

Košanov smeh . . . Glasovi se oddaljujejo in utihnejo . . .

Tomo se zasmeje:

„Ali si ga slišal? Kdo je zdaj filister?“

Dreja je ves zamišljen:

„Verjameš na slučaj ali na usodo?“

„Na usodo!“

„Žive duše nisva bila srečala . . . In zdaj — te tri!“

Čez nekaj časa pravi Tomo:

„Poslušaj tole idejo: — Človeška pota so v naprej določena — kakor pota zvezd, planetov in kometov. Z matematično natančnostjo je dognano, kje srečaš prvega, kako pozdraviš druzega, kdaj trčiš v tretjega. In kakor so ozvezdja in planetarični sistemi, so tudi skupine v človeštvu, ki so v medsebojni zvezi in tvorijo zase svoj ustroj. In nihče ne uide svoji sredi. Pa naj se izgubi po svetu, kakor komet v vesoljstvu, povsod ostane član družine, priklenjen na središče, ki mu iz neskončnosti določa pot; prej ali slej se mora povrniti, odkoder je bil izšel; in če se pogubi, se pogubi kot član družine, njegovi ostanki niso izgubljeni zanjo.“

Dreja kima z glavo:

„Vse je izračunano. Povsod so isti zakoni. Snov in duh, obadva hodita vsporedno. V kraljestvu duše veljajo ista fizikalična pravila vztrajnosti in stalnosti in večnosti in tako naprej . . . Kje je naša prosta volja, če smo samo kot pripete žoge v vzorcu za planetaričen sistem? . . .“

Po dolgem molku se vzdigneta prijatelja in se odpravita vsak na svojo stran . . .

Tomo je bil pomirjen. Če je človek samo žoga v rokah usode, če je od začetka v njem pogon, ki ga popelje neizprosno do neznanih, a začrtanih mu ciljev, — čemu bi se potem poniževal sam pred seboj, čemu bi se obtoževal in zaničeval? — Kdo je odgovoren za njegovo pot? — Ali je bil sam iskal tega dne, ki ga je mahoma privedel zopet v bližino Mire, v bližino — Vêre, kakor da je tu nekje njegova prava smer, njegovo sredobežno — sredotežno? — izhodišče — zatočišče? — — Ko bi nenadoma zaslutil dopolnitev svojih hrepenenj, — ali sme verjeti svojim slutnjam? — — —

(Dalje prihodnjič.)

Emil Leon:

Cvetje v jeseni.

Blagor mu, ki ima v časih groze in trepeta še moč, spominjati se zornih prejšnjih dni!

Sedeli smo na najlepšem ljubljanskem vrtu. V senci pod divjim kostanjem.

Gospa Marica je z belo roko prekladala posode ter nalivala kave, da je silil prijeten duh pod zelene veje.

Tudi gospa Mica ni hotela brez dela ostati: narezala je belega kruha ter ga simetrično razstavila po mizi. Vmes pa je postavljala gospa Dinca male krožnike z rumenim medom in surovim maslom.

Pri človekoljubnem tem delu, ki je veljalo v prvi vrsti meni, me je prešinila misel — bog zna od kod je prišla — ki ni bila ljubezniva za ljubko trojico, katere gost sem bil danes na najlepšem ljubljanskem vrtu.

Premišljeval sem: „Kakor so lepe in srcu prikupljive, pa bi vendar življenje zastavil, da ta trojičica ni nikdar poznala tiste vsemogočne ljubezni, katera ni dana vsakemu, komur je pa dana, tega pretresa, kakor pretresa vihar gozdove na gori!“

V svoji neprevidnosti dal sem besedo tej svoji misli. Kakor trije čmrljčki so se dvignile ter brenčale okrog mene.

„Kaj, da me nismo iz ljubezni vzele svojih mož?“

Prav ostro so me napadale, posebno gospa Dinca: „Da bi jaz svojega moža ne bila iz ljubezni vzela?“

Polastila se me je hudobija: „Moje mnenje govori, da si svojega moža vzela, ker prideluje vsako leto obilo dobrega in dragega vina.“

Že sem upal, da pridem v dotiko z njeno sladko ročico. Ali vmes je posegla gospa Marica: „In jaz sem svojega vzela, ker sladkor in moko na debelo prodaja?“

„In jaz,“ je hitela gospa Mica, „svojega, ker z dobičkom razpečava sukno in platno?“

Nobena ni hotela odnehati od čebljanja in iz oči jim je plamtel ogenj, da sem menil, sedaj in sedaj bom upepeljen!

Na Kamniških planinah se je pričela megla kaditi izza vrhov.

„Vreme se spremeni“ sem pripomnil, da bi napeljal govorico v drugo strugo.

Uni-sono: „Užaljene smo!“

„Saj niste same, ljube prijateljice, saj imate obilo tovarišic! Čas, recimo moderni čas je tak, da je zakonska ljubezen prav važno blago, ki se za visoko ceno prodaja, za visoko ceno kupuje. Kaj morete ve za to? Žrtev ste dneva, ki vas je rodil. A same dobro veste, da bi danes Leander ne plaval čez Helespont, če bi pri dekletu ne slutil nekaj težkih hranilničnih knjižic! Tudi jaz ne morem za to, da je tako!“

„Obrekovalec! Hudobnež!“

Posadil sem se na konja: „Kaj veste ve tri, kaj vedo vaše tovarišice, kaj ve moderna ženska o tisti ljubezni, ki pretresa telo in dušo, ki veže dušo in telo, ki je kakor nevihta, ki pride, da ne veš odkod, ki te podsuje, ki te stolče, da se od nje nikdar več ne oddahneš, ki jo pa vendar hočeš imeti, in najsi radi nje življenje izgubiš! Kaj vi veste o taki ljubezni!“

„Mi ljubimo svoje može!“

„Dokler so v stanu mesec za mesecem polagati stotake na mizo! Če bi ne bilo teh stotakov, če bi ne bilo obleke in svile, ljubi Jezus! koliko ženic bi svoje može še ljubilo?“

„Ti dobro to veš, ker si — oženjen!“

Grenko-zasmehljivo so se smejale.

„Zasmehujte me, kolikor vas je volja! Da, prijateljice, kar vam ni bilo dano, dano je bilo meni! Pretresla me je ljubezen, enaka viharju, enaka nevihti! Prišla je pozno, prav tako je prišla, kakor pride časih kako cvetje v pozni jeseni. Sadu ni rodila, kakor ga ne rodi jesenski cvet. Če me hočete poslušati, vam razgrnem vse. Pri tem tudi izveste, čemu nisem hotel zakonske družice, katera bi me bila ravnotako okrog prsta obvijala, kakor obvijate ve svoje može. Pri poslušanju se bodete morda obilo smejale! Vprašanje je torej: me li hočete poslušati?“

Gospa Marica, gospa Mica in gospa Dinca so z enim glasom odgovorile, da hočejo poslušati.

I.

Ko se je po travnikih otava kosila — katerega leta je to bilo, nima za vas, častite gospe, nikakega pomena — sem vzel v roko pratiko ter izračunal, da dosežem točno po štirinajstih dneh osemintrideseto leto svojega brezpomembnega življenja. Teh osemintrideset let mi je tičalo neprijetno v kosteh: spodaj se mi je pričenjalo telo že nekako nesimetrično zaokrožati, zgoraj ob sencih pa je že nekaj sivelo, kakor po zimi, če leži ivje na vejevju. Sicer pa se mi je dobro godilo. Nekaj let že nisem poznal nikakih skrbi, kakor so me svoj čas davile na visoki šoli, in v pravdah sem koval če že ne rumenjakov, vsaj srebrnjake, tako da sta se napolnila dan za dnevom lonec in skleda. Vzlic temu pa me je tistega dne, ko sem ob roki pratike določil svojo starost, zavest, da se staram, prav potlačila in ravnotako me je potlačilo prepričanje, da mi na svetu ne ostaja drugega, nego tisto, kar imenuje Latinec: fructus consumere.

Stroj si, — tako sem govoril sam sebi — ki bo tekel, dokler so posamezni deli količkaj v redu. Potem pa tuintam kaj odneha, oči ti pokvari kratkovidnost, lasje ti izpadejo in po členkih se ti nabere apno, da teče stroj le še s stokanjem in ječanjem. Pri koncu pa vse skupaj pade, in kakor staro šaro te odneso v stran! Če se pa ob najzadnjem koncu vprašaš, je-li tvoje življenje imelo kaj višjega pomena ali namena, ne moreš drugega odgovoriti, nego: „Ni ga imelo!“

Tako sem govoril sam sebi, in prav živo sem čutil, kako me je potrlo teh osemintrideset let, katere skoraj dopolnim. Kje naj dobim sočutno dušo, da izlijem vanjo svojo otožnost?

Gnalo me je iz sobe.

Ko stopim na ulico, je bil prvi človek, ki sem ga ugledal, trgovec Bon, tvoj sedanji mož, gospa Marica. Ali takrat ti še ni bil tako podložen, kot ti je dandanes, pač pa smo vedeli, da že šteje stopinje za teboj in da ne odide svoji zakonski usodi. Ker se je sam ženil, je bil tiste dni pravi agent za ženitve, tako da sem takoj vedel, kake besede mi bo spregovorila ta revna duša.

„Kam pa? Kam pa?“ je povpraševal.

Odgovoril sem čemerno: „Sam ne vem kam!“

„No, vidiš, ali ti naj do sodnjega dne trobentam, kako sam si! Plevel si na njivi, za katerega se nihče ne briga! Čisto tako,

kot plevel, tudi pogineš! Dohodke imaš; lahko bi preživljal ženo in otroke. — Oženi se vendar!"

Kar videl sem, da živi v veri, da je spregovoril najmodrejšo besedo pod solncem in pod zvezdami! Ta modrost pa me ni potolažila, ker je ženska le slaba tolažba možu, če je star osemintrideset let.

Tedaj se mi je poželelo po gospe Heleni, katero ve tri itak dobro poznate. Tiste dni — morda je še danes — je bila najkrasnejša ljubljanska gospa, a bila je — gospa Mica, ne nabiraj svojih ust! — moja prijateljica. Kadar me je morila kaka skrb ali otožnost, sem se zatekel k tej svoji prijateljici, in vselej je njena materinska beseda razvedrila mojo dušo in čelo. V mojih očeh je bila gospa Helena vzor ženske, katera se ni dotikala prahu tega sveta. Z njo skupaj sva čitala Prešerna in na marsikatero krasoto Prešernovih umotvorov me je opozorila ona. Bila je čez vse mere idealna ženska: vsaj jaz sem bil prepričan o tem. Tudi s svojim možem — bil mi je součenec — je živela v resnično srečnem zakonu. Zakonska sicer nista imela velikega premoženja, v obilju pa sta imela, kar sta za življenje potrebovala. Dve deklici sta bili sad vzornega zakona. Starejšo je bila gospa Helena že omožila, in nikjer se ni opažalo, da bi se pri tem kaj trudila ali pa še celo posnemala sv. Petra, ko mu je Gospod zaukazal, da naj še enkrat razpne svoje mreže. Mlajša je živela še v hiši. Nekoliko me je motilo, da so jo klicali Elviro. Ali že takrat je ta deklič nosil glavo, kakor jo nosijo ponosne in lepe ženske v španski Sevilji. Samoobsebi se ume, da je bila vzorno odgojena, in lepota na njej se je že razvijala, tako da je snubač lahko živel v nadi, da se mu s tako nevesto razcvete bujna zakonska sreča. Za svojo osebo sem malo občeval z gospico Elviro, ker tedaj niti osemnajstega leta ni bila dosegla. Ves dan je letala od učitelja do učitelja — učila se je nebroj modernih jezikov — in tudi po klavirju je trkala, kadar je le količkaj utegnila. Bila je splošna sodba, da se bo, kakor sestra, lahko in dobro omožila. Vsaj gospa Helena, ki mi je zaupavala največje tajnosti, mi ni nikdar kaj potožila, da bi jo v tem pogledu morile kake skrbi.

Gospa Helena me je, kakor vsikdar, preprijazno sprejela. Brez ceremonij sem prisedel k njej ter takoj opazil, da je danes v razgovoru bolj počasna. Nekaj je pletla, a tuintam je počivala z belima rokama ter se zagledala v drevesa Lattermannovega drevoreda, na katerega se je nudil lep pogled iz okusnega stanovanja. Pazljivo

in vestno me je poslušala, ko sem ji tožil o dolgočasnem svojem življenju in o osemintridesetih svojih letih. Ni mi odgovorila takoj, pač pa je rahlo zaklicala: „Elvira!“

Hčerka je takoj, prav kakor da je čakala na klic, vstopila vsa pokorna in udana, vzor prave in poštene odgoje.

„Kaj želiš, mama?“ To, se ve, je vprašala po francosko.

Kako okusno se je bila napravila ta zelenjava! Vse je okroglo postajalo na njej in beli predpasnik je lepe oblike mladega telesa še bolj povzdigoval.

Mama jej je ukazala, da naj gre za pol ure na sprehod, a da se ima potem zanesljivo in gotovo vrniti domu. Elvira je brez odloga odšla, in prepričan sem bil, da pride točno in gotovo zopet domu, kakor se ji je zapovedalo.

„Kako to grmičevje rase, mi pa se staramo in življenje nam je v nadlego!“ Po teh besedah nisem mogel zadržati globokega vzdiha. Gospa Helena me je skoraj pol ure tolažila ter mi dokazovala, da pri meni o starosti še ne more biti govora. Končno pa se je zagledala v strop in je nekaj premišljevala.

„Koliko časa, gospod doktor že zahajate v našo hišo?“ me je vprašala naposled z nekako resnostjo.

„Šest let, in hvaležen sem Bogu za vsak trenutek, katerega sem smel preživeti v vaši družbi, gospa Helena!“

„To je fraza!“ je odgovorila hladno.

„Čemu fraza?“

„Drugega biti ne more!“ me je zavrnila odločno.

„Dokler sem bila sama, se je dalo to še urediti; sedaj pa, ko je Elvira dorasla, ni moči več krotiti hudobnih jezikov. Saj me umejete, gospod doktor?“

„Čutim se vendar starega!“

Zavrnila me je takoj: „Hudobni jeziki tega ne čutijo!“

Skoraj zaihtel sem: „Kaj mi je početi? Ali naj ne prihajam več v vašo hišo? Kako naj živim?“

Čutil sem se v resnici nesrečnega. Gospe Heleni pa se je razširil čaroben smehljaj po licu in šepnila je: „Se da tudi drugače urediti.“

Ko me je nekaj časa pomenljivo gledala, je še dostavila: „Opraviti imam v mestu. Moj mož ima vsak hip priti; počakajte ga in lahko z nami večerjate.“

Izginila je in me prepustila občutkom, ki so se kar usuli name. Kaj mi je početi? Ali mi je pokazala vrata? Njena beseda, da se da stvar tudi drugače urediti, mi ni hotela iz spomina. Ali kako?

Klink! Klink!

Kakor bi me zadela strela, tako me je zadel ta „klink! klink!“ Elvirica se je točno vrnila domu in sedaj je v belem predpasniku, ki je še bolj uveljavljal njene zaokrožene črte, igrala na klavir.

V hipu se mi je odprl pogled na Galilejsko jezero — morda je bilo tudi kako drugo, ker nisem učenjak sv. pisma — in videl sem sv. Petra, ko je s tovariši privlekel prazne mreže k svojemu Gospodu. In Gospod je ukazal: „Vrzite mreže še enkrat!“

Klink! Klink!

Pokril sem glavo in bliskoma sem stal z znojem oblit na ulici. Tam pa sem padel v roke svojemu zdravniku, ki z bolniki ni bil nikdar ljubezniv.

„Kaj se potikaš po tlaku?“ je zakričal osorno, in to z obrazom, ki je podoben kozolcu, če ga prevrne burja po zimi.

„Bolan sem!“

„Vraga si bolan! Delaš, če se tisto pravdno pisarjenje sploh delo imenovati more, delaš kot navit avtomat! Misliš malo, ješ pa veliko, kot prešiček pri koritu! Polenaril si telo, polenaril si dušo, in rediš se, kakor da je mast glavni namen tolstega tvojega življenja! Poslušaj moj svet:

Sedaj ko se otava kosi, odrini v kako pogorje! Lazi po skalah! Pridruži se koscem! Hodi, hodi in delaj! Potem kmalu sprevidiš, da je življenje dar božji in da se zgolj le tepci dolgočasijo v njem!“ Nato je odrinil.

Meni se je tedaj prikazalo pred pogledom zamazano pismo in njega velike črke, ki so bile videti, kakor po senožeti razmetan plot.

Sestra moje matere je bila omožena na Jelovem brdu, visoko v gričih, in pismo mi je pisal njen sin Boštjan Presečnik, ki je bil vsikdar ponosen na sorodstvo, ki je naju vezalo. Tiste polomljene in razmetane črke so mi pripovedovale, da je Boštjan slabe volje, ker se za sorodstvo premalo brigam: „Več kot pet let te ni bilo pri nas. Svoji ljudje morajo s sabo držati. Tudi Barba že težko čaka. In Meta se je razrastla, da jo komaj spoznaš.“ Barba, rojena Muhova iz Jarčjega sela, je bila žena Boštjanova, Meta pa njegova hči. Ta se je „razrastla“. No! No!

II.

Jelovo brdo! Ravno pod Blegošem tiči mala ta vasica sredi rodovitne ravnine, kjer prideluje prebivalstvo svoje življenjske potrebščine. Črešnja je glavno drevo in spomladi je krajina povita z belimi venci. Tudi oreh je tu domačin in sad njegov slovi po vsem pogorju.

V tem pogorju sem preživel otroška svoja leta, kakor živi mlada ptica v gnezdu. Živeli smo, kakor kos narave, in še obleke nismo imeli. V tisti dobi je v našem pogorju še cvetela navada, da otročaj, dokler ga niso poklicali v šolo, ni dobil svojih hlačic. Nosili smo dolge, do peta segajoče srajce, in kjer smo se igrali, je bilo videti iz dalje, kakor bi se na kupu valjale umazane vreče. Če je sneg zapadel, so se valjale te vreče bose po snegu in tuintam podrgnile s krvavo kožo po ledu. Ko je prišla rahla pomlad, staknili smo vsako ribo v vodi in v gozdu ga skoraj ni bilo gnezda, da bi ga ne zasačilo naše oko, bodisi na zemlji pod grivo, bodisi visoko na veji ob deblu. Pisani pinož, rumeni strnad in zlata taščica — pri nas pravijo tej drobni živalici „šmarnica“ — nobeden ni mogel skriti zakonske svoje posteljice pred nami. Bili smo del narave in nehote smo občutili, da pripadamo k zemlji, kakor pripada k tej zemlji jelka, ki zraste na slemenu Mladega vrha. Z naravo smo skupaj zrastli in eno smo se čutili ž njo! Zatorej me sili vse nazaj v rojstni svet in tja me bo sililo, dokler me bodo noge nosile! Kadar zopet pridem v rojstno krajino, me v hipu obdajo otroška leta. Niti najmanjši pripetljaj ni pozabljen in spominjam se vsakega kraja, kamor je nosila ptica svoje gnezdo, kjer smo kurili krese, kjer smo lovili rake-koščake ali tolkli kozo „pod novim cesarjem gori in doli“!

Vsi ti spomini ti mrgole pred dušo, telesu pa je, kakor bi se kopalo v bistri in okrepčevalni vodi.

Ravno tako je bilo tisti dan, ko sem hodil proti Jelovemu brdu. Mehki spomini so me objemali, in ko sem dospel do Tominčevega hrastja pod Lovskim brdom, ni vrag, da bi ne bila zapela vuga? In pognala je zlati svoj glas v zeleno dolino! Vuga? Malo pozno je že bilo zanjo. Meni pa se je vendar zdelo, da je le bil „stric Matijc“, ki prišiva svoje gnezdo na rogovilico pri veji, da mu giblje sapa mladiče v tej zračni zibelki. Ej, škoda, samo enkrat v življenju sem vedel za tako gnezdo, a še to je viselo na tako šibki veji, da nisem mogel do njega!

Nad Lovskim brdom je pričel kazati svoj obraz stari naš Blegoš, a tik njega je čepel okrogli Koprivnik, izza katerega se tako radi privlečejo črni oblaki, da namočijo polje, kadar je najmanj treba. Takrat je v ozadje stopila Ljubljana in vstran so stopile vse skrbi, ki grenijo življenje samcem po mestih!

Hotel sem sesti pri poti v šumeče resje ter se zagledati v plešasti Blegoš, če me morda še pozna?

A pri poti sta že dva sedela. Pred mano sta že bila prelezla klance do Lovskega brda. Sedaj sta čepela v resju, podobna kupu nesreče, in meni sta se videla kakor omlačena dva snopa.

Mož je pokazal z roko na Blegoš: „Lep je! Na vrhu je v senci, po bregovih pa ga solnce obseva!“

In res je takrat nad goro plaval velik oblak, ki je jemal vase solnčne žarke, tako da je bil vrh teman. „Lep je,“ — k meni je obrnil izmučeni svoj obraz, — „in če je človek šestnajst let bil notri, se ga komaj nagleda.“

Zagledal se je v goro. Pričelo se mi je svitati, kdo bi bil ta človek. Dolgi zapor mu je bil razoral lice in izpadli so mu bili tudi lasje na glavi. Ni ga bilo lahko spoznati.

Nekdaj je naše gorovje le o tem govorilo, kako sta se kočar Skalar in gruntar Kalar trgala zaradi male njivice, ki je bila last beračeva, po kateri pa je hotel bogatin vlačiti posekani les iz svojega gozda, ki je ležal ravno nad omenjeno njivico. Kalar, ki je bil z vso vasjo v sorodu, je imel torej vso vas na svoji strani. Imel je pa na svoji strani še različne odvetnike, ki so mu denarnico puščali, da je pravda več stala, nego sta bila njivica in gozd skupaj vredna. Skalar je vsled tega imel proti sebi vso vas in mnogo odvetnikov, ali vzlic temu je končno zmagal v pravdi.

Lahko si mislite, kako sovraštvo je nastalo med Kalarjem in Skalarjem. Bogatin je besnel, in bil je — kakor pravimo — vedno pripravljen, revnemu kočarju „s sekirico dobro jutro voščiti“. Temno sem se spomnil, kako se je govorilo, da sta se v nekem robovju na Blegošu srečala, se spopadla, in da se je pri tem Kalar do smrti ponesrečil. Potem je bila dolga razprava in — če sem se prav spominjal — je bil Skalar za vse življenje obsojen v Gradiško.

Pri teh spominih sem spoznal Šimna Skalarja, s katerim sva v otročjih letih ovce skupaj pasla, kateri je pa bil videti sedaj za najmanj trideset let starejši od mene.

Zopet je ječal: „Lemoj, šestnajst let! In noben dan nisem videl ne Koprivnika, ne Mladega vrha in ne Starega vrha. Posušil sem se kot kopriva — ej, huda je bila!“

Ko je nekaj časa molčal, je iztegnil koščeno roko ter pokazal na kraj, kjer se je iz zelenega bukovja kazal bel rob na bregu, katerega obrača Blegoš proti Jelovemu brdu.

„Vid'š, tam za robom je bilo! Na ozki stezi me je srečal, sekiro je vzdignil in k meni je rinil. Ker pa je bilo deževalo, se mu je spodrsnilo. Truplo in sekira sta pela po skalovju navzdol, in kakor je Bog v nebesih: jaz se ga z roko nisem dotaknil! Vid'š, tako je Kalar umrl!“

Vprašam: „Kako, da so te obsodili?“

„Njegov brat je pričal. Skrit za grmovjem, je hotel videti, kako sem Kalarja pograbil in ga potisnil čez rob. Krivico mi je delal in šestnajst let mi je ukradel!“

Dosedaj Šimnova žena, Luca, ni bila spregovorila. Prejkone je bila v dvomih, ali me naj tika ali vika. — Pri nas so tiste dni imeli samo oženjeni pravico, da so jih vikali; če si vikal neoženjenega, štel ti je to v zlo. Žalibog je tudi ta lepa navada v pogorju ponehala, in kmalu doživimo, da se bodo dekleta iz različnih far med seboj vikala!

Pa Luca se predolgo časa vendarle ni mogla krotiti. Imela je jokajoč, stepen glas, kakor ga ima zajec, če si ga slabo zadel. Povzdignila je ta glas.

„Toliko sem vekala,“ je zastokala, in njene oči so v resnici bile podobne studencu, kadar zgubi vodo v poletju, „toliko sem vekala, ko so mi moža odpeljali. Sosedje me niso pogledali, in če bi Presečnika ne bilo, vzela bi bila konec od lakote. Drugi me tako ni vzel na delo! Dobro leto potem je umrla Špelica — od stradanja! Toliko sem vekala!“

Pri nas ljudje ne jokajo, pri nas vse „veka“, tako otrok v zibeli, kakor žalujoči pri pogrebu. Zatorej je tudi Luca „vekala“, ko so ji moža vzeli in ko je umrlo otroče.

Pa tudi brez vekanja bi bil človek tej ženski verjel, da je veliko trpela pod božjim solncem. V teku tega trpljenja se je je oprijela bolezen, da je s suhim svojim obrazom migala neprestano semintja, kakor petelin na vrhu cerkvene strehe, kadar je dvojna sapa v zraku. Ta uboga glava je brez odloga kakor nihalo premikala se od leve na desno in od desne na levo, prav kakor da bi hotela sproti zanikavati, kar je govorila z jokajočim in stepenim

svojim glasom. Vse to je napravljalo vtis smešnosti, ali ravno ta smešnost je nehote povišavala — če si nosil kaj človeškega srca v sebi — vtis žalosti, katera je bila materi Luci v toliki meri prisojena.

„Tako je tudi Špelica umrla! Pa še tružice mi niso hoteli napraviti v vasi! Morilci in ubijalci nismo imeli nobene pravice!“

Radoveden sem postal.

„Lemojte“ — pa se je takoj popravila — „lemoj, zdaj sem te spoznala! Brada ti rase, pa si vendar Kosmov! — Zjutraj je umrla, in povem ti, od stradanja!. Na svetu je komaj tri leta bila. Pa nikjer nisem mogla dobiti desk, da bi jo bila spravila, kot se spodobi človeku. Zvečer, ko se je luna prikazala za Goro, sem jo naložila v košek, s katerim smo travo vozili, če smo imeli kravo pri hiši. Takrat je sadje cvetelo. Naložila in odpeljala sem jo po noči. Nekaj jablanovih vejic sem položila k nji, da je šla v cvetju od doma.“

Sedaj si predstavljajte to revo, ko je svojega mrtvega otroka v pozni noči vozila po slabih gorskih potih! Vam, mestne gospe, kdo naj verjame, da sploh veste, kaj je trpljenje na svetu? —

„Povedati ne morem, kako mi je bilo tisto noč. Tak pogreb, in nedolžen otrok, ki nikomur nič hudega storil ni! O Jezus! O Jezus!“

Nekaj časa je vzdihovala, nakar je še dostavila:

„Ali brez pogrebcev moja Špelica ni ostala. Ko jo pod Malenskim vrhom pripeljem do prvega ovinka v gozdu, pogledam na tratino pod seboj, pa ti jo primaha tam doli rujav in kosmat zajček. Kak streljaj od mene skoči na pot. Prav nič se ni bal mojega mrtvega otroka. Sredi pota se vsede, prav čudno maha z ušesi in si mane z nožico kuštravo glavo. Oči si briše, sem si mislila. Na vse to izgine v bukovje, a povem ti, še trikrat je žival prekrižala pot; vselej je obsedela in si brisala gobček. In vidiš, Bog je poslal tega pogrebca, ker ni bilo ljudi! O Jezus, jaz sem kaj prestala tisto noč!“

Še mnogo sta mi potožila, ali Luca je potem vodila prvo besedo.

„Otroka sem pokopala, moža so imeli v Gradiški, fantiček pa je moral v službo, ker ga doma preživiti nisem mogla. Bila sem zapuščena, kot zapuščena ptica po zimi. Leta so tekla, nato pa sem šla k cesarju.“

Vprašam: „Na Dunaj?“

„Tje, kjer je cesar. Dohtar“ — tu je v moje veliko zadoščenje imenovala našega prijatelja Karla — „mi je vse lepo napisal in v posebnem listu je prosil vse kristjane, naj mi gredo na roko, ker ne govorim nemškega jezika. Nič mi ni računal in še nekaj za pot mi je dal. Hvala Bogu, da so še dobri ljudje na svetu!“

Na dolgo in široko mi je pripovedovala, kako se je vozila na Dunaj, kako je ondi cesarja iskala, kako so ji vzeli prošnjo, da cesarja ni videla, da pa ji je ta vendar le pomilostil moža.

„Zdaj, zdaj imam moža,“ je končala. „Obleko sem mu kupila, da se je napravil, kakor vidiš.“ Ponosno je migala z glavo: „Ali ni čeden?“ Čeden sicer ni bil, ker je nova obleka visela na njem, kakor na plotu, a pritrdil sem, da je čeden.

Tiho je dodala: „Doma pa mu nimam kaj skuhati. Ni pšena, ni moke in drugega nič. Prvo noč bo moral v posteljo brez večerje.“

Obmolknila je ter me kimaje gledala od nog do glave. Nato je vprašala:

„Ali kaj prida zaslužiš?“

Videl sem, da je s strahom pričakovala mojega odgovora.

„Nekaj že.“

„Toliko, da lahko živiš?“

„Prav lahko!“

Sedaj je trepetala vsaka črta na upadlem obrazu, dokler ni polagoma iztisnila iz sebe, da bi jima kaj posodil in, pri ljubem Bogu! ne podaril. Kmalu smo bili edini, da jima posodim, da si bosta imela s čim kupiti živeža na Malenskem vrhu in da si potem tudi kravo kupita, brez katere jima ni bilo izhajati.

Res smo nato pri Posevčniku na Malenskem vrhu nakupili moke in drugih potrebščin. Trgovec pa nam je pridal vrečico, katero smo napolnili in katero je potem ves srečen nosil Skalarjev Šimen.

Pri odhodu je Posevčnik omenjal, da je vsa vas v ognju in da bi morda ne kazalo, da bi se danes domov vračala.

Pa smo jo le odrinili proti Jelovemu brdu, kjer je bilo splošno mnenje, da „morilec“ ne sme v vas.

Približali smo se prvim hišam.

Čuli smo vpitje in opazili smo, da so ljudje vihteli kole in vile. Razlegal se je krik: Živ ne bo prišel v vas! Če je oni pod zemljo, naj gre ta za njim!“ V prvi vrsti je divjal Kalar, ki je v

rokah nosil zakrivljene gnojne vile. Tudi nekaj žensk je kričalo vmes, in še celo otročaji so tiščali količe v slabotnih rokah.

Ta dva sta obstala in od groze sta skoraj okamenela. „Moli, Luca!“ je zaječal Šimen. Krčevito je tiščal vrečico k sebi, snel črni svoj slamniček z glave, z desnico pa pričel delati velike križe čez potno svoje čelo.

Zadonela je veličastna molitev o Kristovem trpljenju, in stepeni in jokajoči glas kimajoče Luce je presegal vpitje množice. — Kakor veste nisem bil nikdar posebno vnet za molitev, ali ta prilika me je preobvladala in razoglav sem korakal za onima, ki sta v silnih stiskah iskala pomoči pri Njem, ki je nekdaj trpel za solzni naš svet. Že smo dospeli do sovražne tolpe. Za Blegošem je solnce zatonilo in senca je légala po krajini. Kakor jok je bilo čuti Luce skrhani glas: „ki je za nas krvavo bičan bil, ki je za nas s trnjem kronan bil, ki je za nas križan bil.“ Preplašena ženska ni ostala pri enem; vse skupaj je mešala, tako da je sedaj molila k Onemu, ki je za nas križan bil, potem pa zopet k Onemu, ki je za nas s trnjem kronan bil. Presunilo me je tako, da sem skoraj videl, kakor bi stopal s trnjem ovenčani in krvavo prebičani Odrešenik s svojim križem pred nami.

In ta dva sta nosila križ z Njim!

Ljudstvo je obmolknilo. Že je nekaj količev odletelo v stran. Matere so pograbile po otrocih in tudi možje so izginjali. Zadnji je odstopil še Kalar in vile je treščil na tlak pred hlevom.

V hipu ni bilo videti žive duše več. Ostal sem sam sredi vasi. Onadva pa sta odkorakala proti svoji podrti koči, in še iz dalje se je čul stepeni in jokajoči glas Luce: „ki je za nas križan bil“. —

Tako sem prišel tisti večer na Jelovo brdo.

(Dalje prihodnjič.)

Lapsko leto.

Eino Leino. — Preložil iz finščine dr. Ivan Prijatelj.

Laplandiji je kratko leto dano;
lišaj tu, ječmen, mah čez noč zoré;
ta misel z mano hodi neprestano,
ko mislim, bedni narod moj, na te.

Zakaj tak rano vse lepo umreti
in vse veliko pasti mora tu?
Kaj videl pevskih src sem ledeneti,
kaj strtih duš molčati sred ledu?

Drugje celo so starci ognja polni,
snežena glava, duh pa vroč in smel,
pri nas so že dojenčki stari, bolni,
a mladih mož pogum za grob je zrel.

Jaz sam? — Kaj mi le to po glavi hodi?
Dokaz, da tudi moj duh že starí.
Kaj govorim o narodov osodi
in ne hitim tja, kamor žene kri?

Odgovor: lapsko leto. — Srce moje
postaja plaho, žalostno, brez nad.
V Laplandiji se ptica ne napoje
ne nacvetè, ne nasmeji pomlad.

Tu zima je doma. Le nekatera
ideja tu med potjo postoji,
potem so zapuščena ta jezera
in daleč proč podnebni roj hiti.

Pozdravljam vas, ve ptice čudovite
velike misli, tu samo v gosteh!
Pri nas počijte, gnezda si spletite
mimogredoč na jasni, južni breg.

Bodite kakor severni labodje,
jesen jih vzame, spomlad da nazaj;
tako globok mir gozdnih jezerc tod je
kot skale trden, zvest naš zavičaj.

Letite skozi zrak, v sijajnem tropi,
vršite dela, osrečite vse,
ko pa tu zimo vidite v pokopi
rotim vas, prosim vas, vrnite se.

Brezbesednost.

K. D. Baljmont. — Iz ruščine preložil dr. Ivan Prijatelj.

Je v ruski prirodi utrujena nežnost,
utihla bolest in pogoltnjeno žalje,
zamolklost gorjá je, tihota, brezbrežnost,
nebo tak hladno in tak bežne so dalje.

Ob zori greš v polje, čez nizko pobočje,
nad reko ko dim je megla razprostrta,
gozd temni molči in ne gane se ločje,
in duša je žalostna in je potrta.

A vstopi zvečer ko v valove hladeče,
potopi v globino se vaškega vrta —
drevesa so mračno in čudno molčeča
in duša je žalostna in je potrta.

Ko da zaželjeno je duša prosila,
pa so razžalili jo kruto brez vzroka,
in duša utihnila je, odpustila,
a nehote joka in joka in joka.

Dr. Ivo Šorli:

Mirakel.

(Spomini.)

Počasi smo se sestajali, resno, brez hrupa in glasnega pozdravljanja. Zakaj na vseh je ležala zavest, da nas čakajo težka zalezovanja in preganjanja, da bomo imeli odslej trdega posla z nasprotnikom, kateri ima sto rok in sto nog kakor strašna morska pošast, po kateri ima ime; sto rok in sto nog, katere bodo prežale na nas dan in noč, izza hišnih voglov, izza vežnih vrat, izza temnih ulic ... Konec je milih popevk bledi luni, svetlim zvezdicam in njih sestricam za svetoantonskimi okenci; konec bodrenju zaspanih Filistejcev, a predvsem konec šegavemu poigravanju z njih bedečimi čuvaji. Edina sreča, da se je bila iztegnila ena teh zmajevih glav prav do nas in nam blagohotno šepnila na uho, da nam je pošast napovedala neizprosen boj. „Un uomo avvisato — mezzo salvato!“ je rekla glava. „Če vem, da me loviš, me najbrže ne dobiš!“ je prevedel podkralj Jaburek.

Gubernator ban Jelačić je bil hišni gazda in je sprejemal. Prišel je bil Pandolf, naš vrhovni poglavar, Cesarost, prišlo še osmero drugih članov, vsi gubernatorji, manjkal je samo še dični naš podkralj in nadgubernator Jaburek.

„Sedite, Cesarost, Presvitli in Velemožni!“ je povabil gazda Jelačić in je porinil edini stol proti Cesarosti.

„Za vse premalo, za enega preveč!“ je odgovorila Cesarost in je sedla na tla, v krogu po sobi drug ob drugem mi. Komaj smo se videli ob brleči petrolejki na mizici v kotu.

„Krivica se nam godi!“ je vzdihnil nežni Hasan-aga.

Še žal jim bo!“ je prikimala z grobnim glasom Cesarost. „A da je narod čvrst in čil, vstal bi kakor en mož, šel bi pred nasilnikov grad in bi zahteval našo izročitev. To se pravi: zahteval bi za nas, svoje poglavarje in probuditelje, vse naše stare in prestare svobodščine. Toda narod je bedast in top, narod bo spal in smrčal in bo zatiralcem še hvaležen, češ: zdaj bo mir!“

„Requiescat!“ se je z bridko ironijo zahehetal strupeni Ferenc Tahi.

„In večna luč . . . à prapos, kar se luči tiče: ali nimaš nič več petroleja, Jelačić, Presvetli, — glej luč ugaša!“ se je spomnil Mehmed-beg.

„Tem bolje, bojevali se bomo v senci!“ je povzela Cesarost. „A bojevali se bomo ljuto in do zadnje kaplje tega ali onega! Toda vi vsi veste, velemožni gubernatorji in ti presvitli ban, da le sloga jači, a nesloga tlači. In zato si ne morem kaj, da bi ne poskusil, kako bi preprečil vsako nesporazumljenje med to hrabro četo samo. Zato račim ukazati: Ti, Kara Mustafa, odstopiš še danes svojo prelestno huris pri „Petelinčku“ Mehmed-begu, ti Mehmed-beg svojo pri „Zajcu“ meni, — že delj časa počiva na njej moje milostno oko, — a ti Hasan-aga, ki te nadomesti Mehmed-beg, ti pojdi in si poišči! Toda tudi mejaških sporov ne sme biti več. In zato, Kara Mustafa in Selim-beg, ustanavljam med vajinima provincijama, to je grgarsko in trnovsko, novo svetogorsko provincijo, ki jo s tem podeljujem Frankopanu v povečanje njegove solkanske. Gre pa ta nova provincija ob vsi svetogorski cesti po dva metra na obeh straneh široko od Solkana do same Svete gore.“

„Smem torej pobirati desetino od hadžij?“ je malomarno vprašal mogočni Frankopan.

„Petdesetino!“ je milostno dovolila Cesarost. „Toda ne moti me z osebnimi stvarmi! To so bili med vami glavni spori, ki morajo zdaj popolnoma prenehati! Razumeli?“

Polglasno pritrjevanje v zboru.

„Presvetli gazda naj nabaše in prižge pipo, da pojde okrog v znak miru in sprave!“ je predlagal Hasan-aga.

„Stori, kakor je rekel Velemožni!“ je ukazala Cesarost.

In se je zgodilo. Svečano je krožila pipa.

„Kako prijetno pihljajo vetrovi čez prerijo in kako globoko šume drevesa!“ je ekstatično občutil Hasan-aga.

„In ogenj plapola . . .“ je hotel Selim-beg.

„Ogenj ne plapola!“ je razsodila Cesarost. „A bi moral! Zapali, Presvetli!“

Ban se je za hip, a le za hip ozrl, kakor da pomišlja in celo koleba. Potem je vstal, je vzel velik kos kositarja izpred peči in ga je položil na sredo sobe. Cesarost se je počasi dvignila, je zgrabila s svojimi silnimi rokami staro stolico in ji je z enim samim pritiskom polomila rebra in kosti. Še košček papirja, čezenj najdrobnejše prečke, in čez hip je veselo zaplapolal plamenček.

„Selim-beg, bodi gasilec! Za vsak slučaj!“ je menila Cesarost.

„In bil je gasilec!“ se je s prekrižanima rokama priklonil Selim-beg, je postavil velik vrč vode poleg sebe in je zopet sedel.

„Da grem in ustrelim medveda?“ je vprašal Kara Mustafa.

„Človek ne živi samo od medvedov!“ je odkimala Cesarost.

„Velike stvari se dogajajo!“ je menil po dolgem molku Selim-beg.

„To je šele začetek!“ je razodela Cesarost.

Čez dolgo časa zopet Frankopan:

„Narod bez budućnosti jest narod bez škola. Ne?“

„Pojasni mu, Kara Mustafa!“ je ukazala Cesarost.

„To je samo navidezno!“ je izvršil povelje Selim-beg.

„Hvala ti!“ se je priklonil Frankopan.

Plamen je naglo požiral trhle, borne drobce. Samo ena noga se je trdovratno ustavljala.

„Poglej, Cesarost — noče!“ je pokazal Zrinjski.

„Značaj!“

„Rešimo ga! Značajev domovina potrebuje!“

Cesarost je pomislila. Potem je vzdignila desnico proti ognju z iztegnjenim palcem navzdol.

„Pollice verso! Značaj je rešen! Hvala v imenu domovine!“ je vzkliknil Selim-beg, potegnil ogorek iz ognja in ga pomočil v vrč.

„Ne moti z banalnostmi!“ je pokarala Cesarost. „In s tem zaključujem sejo!“ je pristavila in vstala.

Ves zbor se je dvignil. Selim-beg je naglo prekladal ogorek iz roke v roko.

„Poglej Cesarost, kdo bi bil vrednejši? Nosi!“ je rekel in se je globoko priklonil.

Cesarost je prijela in se je spekla. Ali mirno je rekla:

„Višega duhova potrebujem, zakaj jaz sem samo vojščak. Bodi ti, Selim-beg! Vzemi in nosi!“

„In bil je Viši!“ se je priklonil Selim-beg. Takoj na to pa je izustil besedo ali glas, ki ni bil primeren. A opomogel si je in je rekel:

„Kako bi jaz sam toliko breme, Cesarost? Imenuj mi levita! Poglej — Hasan-ago!“

„Bodi Hasan-aga!“ je prikimala Cesarost.

Levit je prijel, vrgel naglo v vrč, se je globoko priklonil in je potem šele vzel zopet ven. Bilo je zdaj po kopeli nemo in pohlevno.

Še toliko smo počakali, da je gasilec opravil in potem smo odšli.

Doli smo srečali Jaburka, podkralja. Bil je namenjen k nam. „Vitezi cenjeni, kam ste namenjeni?“ je vprašal.

„Poglej, — velike stvari se dogajajo!“ je rekla Cesarost in je pokazala reč.

„Ker verjamem, ne vprašujem!“ se je priklonil podkralj. In v trenutnem razsvetljenju je vzkliknil:

„Mirakel je! Čudež!“

„Mirakel!“ je pritrdila Cesarost. „In mi njegovi vitezi! Poglej tudi višjega duhovna, poglej mu levita!“

„Velike stvari! Toda moj stari mi ga je danes pricitral dvajset litrov. Pojdimo nadenj!“ je rekel podkralj.

„Prelepe stvari si povedal v nelepi obliki!“ je karala Cesarost.

„Oprosti, — nisem bil deležen razsvetljenja!“

„Nisi bil. In večna škoda za to! Nikdar ne boš, kar smo mi, ki smo videli in čutili!“

„In kje je tlel sveti ogenj?“

„Sredi sobe bana, gazde. Nosilo je skozi leta telo njegovo. Zdaj je prah in pepel, kar je bilo minljivega, — to pa je ostalo in bo živelo! V viteškem boju za svobodo! Samo je prišlo nad nas in mi sami smo sami nastali!“

„Vznikli ste takorekoč!“ je z veliko grozo v glasu spoznal Jaburek, podkralj.

„Vznikli! In tudi tebe je čakalo. Pa si se zakasnil kakor petero bedastih devic!“

„Nisem devica!“ je rekel podkralj.

„Dovolj je drugo! Šlo je mimo tebe. In vendar te mi je žal!“

Dospeli smo in vstopili. Na mizi se je zasvetilo v visokih posodah, ko je bila prižgana luč.

„Storite, da bom kakor vi!“ je prosil Jaburek, podkralj, ko smo posedli.

„Kako? Ali je od nas? Povej ti, Višji, kaj pravi pismo in ustno sporočilo!“ je ukazala Cesarost.

„»So vznikli in so udarjeni!« pravi pismo,“ je razodeval Višji v besedah, ki jih je jemal od zgoraj. „Poklekni, Prejasni!“

Jaburek, podkralj, je pokleknil in trdo mu je priletelo na rame.

„Vstani! Drugega reda si, udarjen, a nam v vsem enak. Ne bo te ločil Filistejec od največjega izmed nas. Poglavarju pa čast najvišja!“

„Čast in hvala celó!“ se je priklonil podkralj.

Naglo so se praznile svetle posode. Na dveh kozarcih med njimi je počival Mirakel. Tiho in redko je šel pogovor sem in tja.

Ko so dogorele velike svetilke in so bila brez duše njih telesa, je dejala Cesarost:

„Vstali bi in šli v deželo Filistejcev!“

Molče so se dvignili vitezi in so šli za njim. Levit je stopal pred poglavarjem in je nosil. Tik za njim, ob strani Cesarosti, je korakal Višji.

Tuintam je stopil iz sence mož iz krdela protivnikov, da se je zabliskala čelada na glavi njegovi. Obstal je, sumljivo je pogledoval in je od daleč sledil.

„Sami so krivi!“ je opomnil Selim-beg.

„Sami so hoteli!“ je mračno pritrdila Cesarost. „In glejte, z molkom jih bomo! Postali bodo kakor kožuhi o kresu in kakor luč pri belem dnevu. In pride dan, ko bodo to spoznali mogočniki tega sveta in jih bodo poslali počivat.“

Na oglu ulice, ki so jo Filistejci Nunsko imenovali, je stal gospod Toni. V srcu je držal z nami in kjer nas je zaslišal, je pritekel k nam. No, velike časti, ki smo jih bili deležni, niso dopuščale, da bi se pajdašili.

Tudi danes smo hoteli mimo njega.

„Kakega zlodja pa zdaj zopet kuhate? Kaj ste se zapisali med trapiste?“ se je oglasil za nami.

Resno se je ustavila Cesarost in je rekla:

„Vi, gospod Toni, nas imenujete trapiste; zakaj trapast se vam vidi naš svečani in zaobljubljeni molk. Vedite pa, da bo prej polumesec pod vašim vratom polna luna ali ščip, nego boste zopet čuli glasno ali celo preglasno besedo od nas! Zakaj velike stvari so se dogodile! Šli smo vase, tam smo postali, pomislili in prišli po drugi strani zopet ven. Da, prišli prerojeni, prenovljeni, takorekoč novi ljudje. (Poglavarjev silni glas je naraščal in naraščal.) O, nikdar več ne sproži vaših urnih krač naš prijazni nočni pozdrav iz daljin, in gluho bo odslej donel po mrtvih ulicah vaših samotnih korakov votli odmev. Zakaj glejte, potrgali smo strune svojih harf in nje same smo obesili na veje vrb-žalujk. Žal nam je vas, ki ste tolikrat iskali skrívnih izvirov naših milih zvokov, kakor išče žejen jelen hladne vodice. Toda zgodilo se je zadnjič, da ste z nespoštljivim

žvižgom zbudili našo cesarsko nevoljo in nezaupljivost teh častitih vitezov, in da smo tudi vas črtali iz knjige našega takorekoč ponočnega življenja. Vaša družba bodo odslej razbojniki in nečistniki na svojih temnih poteh! Zakaj izkazalo se je, da ..."

V čudne kraje nas je poslal tu gospod Toni, v tako čudne, da se je čutil poklicanega Višji stopiti naprej in izpregovoriti:

„Gospod Toni, ni dvoma, da poznate prelepo Prešernovo: „Zvedla deklica si zala, kako znam pokoren bit." Te pesmi ste se gotovo večkrat spomnili, kadar ste nam veleli, da naj bomo tiho, naj gremo z vami na policijo, ali ste nam dali drugo povelje. Da, zgodilo se je celo, da smo, recimo, šli kar sami od sebe, ako ste tako želeli in da nas niti spremiti ni bilo treba. No, dejal bi, da niti želeli niste: rekli ste bolj radi lepšega in že smo bili tam, smatrajoč že vaše misli za povelje. Zakaj vi ste takorekoč poglavar ponočnih cest, in dolžnost državljana je, da vas prehiti z uboglji-vostjo. Ali, gospod Toni, kar ste nam doslej neposredno ali posredno naložili, je bilo več ali manj lahko izvršljivo. S to besedo pa, katero ste pravkar razustili, ste nas spravili v največjo zadrego. Kraj, kamor nas pošiljate je takorekoč bistven del njegovega lastnika. In kakor nimamo pravice, da bi se obotavljali radi njegovega slabega glasu, na katerem je pri vseh poštenih ljudeh, si ipak ne moremo kaj, da bi vas ne prosili informacije, kje naj ga iščemo; oziroma, kje ga najdemo. Povejte nam, gospod Toni, še to, in zopet boste zvedeli, kako znamo pokorni biti!"

„Zlodej vas vzemi vse skupaj!" je menil gospod Toni in je naglo izginil v sosedno ulico.

„To je kaj drugega!" je vzkliknila Cesarost za njim. „To novo povelje zadene takorekoč više omenjenega lastnika samega, in je zdaj njegova stvar, ali ga izvrši ali ne. Mi se vsekakor ne bomo ustavljali, — toliko nas poznate, gospod Toni. In zdaj hodimo!" je velel nam.

Od daleč so se zdajci zasvetile elektrizirane besede „Kavarna Central".

Molče smo odkorakali v svoj kot in posedli. Natakar je poznal naše navade in je prinesel. Filistejci so se ozirali od časa do časa sem in so kakor njih čuvarji našemu svečanemu molku očividno podtikali nečedne namene. Mirakel je ležal zopet na dveh čašah med nami.

Gospod Nande ni vzdržal več. Vstal je in je prišel bliže. Gospod Nande je bil Filistejec, a nam iz srca naklonjen. Celo

prestopil bi bil, in mnogo so ga stali poskusi. Toda mi smo rabili tudi prijateljev med neprijatelji.

„Kaj pomeni tisto poleno?“ je vprašal.

Zbor se je zdrznil. Cesarost je planila. Toda Víšji je rekel:

„Odpusti mu, saj ne ve, kaj dela!“

In gospodu Nandetu:

„Ni poleno, — Mirakel je!“

„In vi drugi?“

„Mi Njegovi vitezi. Kakor od vekomaj, zdaj in na vekomaj.“

„Saj ni res! Doslej ste bili gubernatorji. Ne?“

„Od časti do časti se povzpenjamo!“ ga je poučil ljudomili levit.

Gospod Nande je prisedel, je pomignil natakarju, je napravil visoko nad mizo krog po zraku in je rekel samo besedico: „Biser!“. In nato poglavarju:

„Zdaj bi se pa ipak našlo kako mesto tudi zame?“

Cesarost je pogledala Višjega in je velela:

„Govori!“

„So vznikli in so udarjeni. Toda oproda bi še prišel prav! Če meniš, Cesarost, — oprodstvo bi mu vrgli?“

„Ali boli?“ je vprašala Cesarost.

„Boli!“ je pritrdil Višji. „Ti, Cesarost, štirikrat, podkralj in jaz po trikrat, vsi vitezi vsak po dvakrat. Jaz posebej še tri špiritualne in enega takega levit.“

„To jih bo . . . to jih bo štirideset,“ je izračunala Cesarost. „Frankopan, bodi medicinal in povej, ali prenese?“

„Če ne prenese, ni!“ je menil novi medicinal.

Cesarost je pokimala in je razsodila:

„Gospod Nande! Vitežki red je sklenil z vsemi glasovi, da ti vrže oprodstvo. Ali jih boš prenesel štirideset.“

„Česa?“

„Ne razume!“ je pomilovalno vzdihnil levit.

„Česa?“ je strogo rekla Cesarost. „Menda ne tepk! Štirideset viteških udarcev če preneseš, te vprašam!“

„In kam jih dobim?“ se je zanimal gospod Nande.

„Višji, povej!“ je ukazala Cesarost.

„Na desno ramo seveda. Samo glede mojega zadnjega, kreatoričnega, si pridržujem,“ je izjavil Višji.

„In ali bom potem res tako, da . . .?“ je še hotel vedeti gospod Nande.

„Oproda boš! Pravi! Naše orožje boš nosil, konje nam boš krmil in napajal, stremene boš držal; opravljal boš vse pomožne viteške posle, a vedno boš z nami!“ je obetala Cesarost.

Gospod Nande je bil zadovoljen. Natakar je donesel pijače v ledu.

„Nesi gor!“ je ukazala Cesarost. „Tu bi se Filistejci čudili in morda celo zgražali. Gori te bomo, gospod Nande!“

„In kako ime dobim?“ je vzhičeno vprašal gospod Nande.

„Oproda Sančo boš!“ je odločila Cesarost. In odšli smo po stopnicah.

Ko se je „biser“ zasvetil v čašah in so se vitezi pokrepili, je gospod Nande pokleknil in je vdano prenašal.

Bližal se je kreatorični. Levit je fanatično zavihtel in izpustil, da je gospod Nande čudno zajavkal. Nadaljna dva Višjega je čakal takorekoč z rameni že na tleh. Ni se motil.

„In zdaj, sinko moj, si prestal!“ je vskliknil Višji. „Vstani, gospod Nande, zadnjikrat Nande; zakaj zdajle, v tem hipu, ko pade moj zadnji, kreatorični boš . . . si oproda Sančo!“

Gospod Nande je vstal.

Dolgo ga je gledal Višji, kako da govori navzgor. Potem je polagoma obrnil gospoda Nandeta, mu je položil roke na hrbet, ga je pritisnil, da se je gorenji del gospoda Nandeta oddaljil, srednji približal, in z odločno visoko kretnjo je pritisnil kreatoričnega.

Gospod Nande je skoro zatulil in se je prijel z obema rokama tja. Višji pa ga je porinil proti poglavarju in je rekel: „Evo ti oprode Sanče, Cesarost!“

Marija Kmetova:

Nekaj besed.

Čudno je slišati — in vendar je res: vse polno ubijalcev je med nami. To je najstrašnejše, da človek ne ve, kdaj ubija, ne ve, kako ubija in niti ne vidi, kaj je ubil.

Ubija pa vsevprek: svoje in tuje.

„Ljubim vas!"

In jemlje mladost od nje kos za kosom, in trga srce kos za kosom.

„Ljubim te!"

Čez leto pa jo vrže med smeti.

„Vlačuga!"

„In kakor zvezde so te moje misli, in kakor zarje so ti moji upi, a solnce — si ti."

Solnce pa se zasmeje zarjam, solnce pa se zasmeje zvezdam in se skrije za oblake.

„. . . Joj, kakor smrt je moja ljubezen! . . ."

„Gospod boš in prosil boš Boga za nas, ki smo toliko plačevali zate."

Ljubil je zemljo, pa je moral v mesto, ljubil je cvetje, pa je moral v puščavo, ljubil je življenje — a življenja ni smel dajati.

„O Bog, kako dober si, da si uslišal staro mater!"

„Lažeš!"

„Ne, — verjemite . . ."

„Lažeš, in kdor laže — krade — in, o, še na vislice prideš! Fej!"

„Gospodična . . ."

In se zaiskre oči, in pade slana v majhno, drobno srce. In srce ne ve več, kam bi, ker je zastrta pot in vsa meglena.

„Dolgove imamo — kam bi dalje v šole, kako moremo kako . . .“

In je upognjen hrbet in so meglene oči od papirja in prahu. Potekajo ure in dnevi, potekajo leta — pride starost in bela smrt. Oj človek, kdaj boš pa živel!

Smeh in petje. Kričanje in rezajoči glasovi. Ko pa se pogledajo iz oči v oči, čakajo solze v ozadju. „Jaz sam — o Bog, zakaj!“

In tako stopamo ubijalci in se držimo za roke. Nič nas ne peče vest. Verujemo v Boga in odrešenje; upamo v nebesa in izveličanje.

Dobro nam je.

Vida Jerajeva:

Balada.

Vezala rožmarin v slovo,
po nagelj šla na vrt:
„Se vrneš kdaj, te več ne bo?
Vojaka ljubi smrt!“

Mehko je ljubico objel:
„Daj srečo mi odtod!“
Trdo za sabljo je prijel,
odšel je svojo pot.

In smrt, ko blisk mu zapreti . . .
„Zakaj ni solnca več?
Oj kje si, rdeči nagelj ti,
pa kaj, da nisi rdeč?! —“

Rabindranat Tagore: Gitanjali.

(Žrtveni spevi.)

Preložil Alojzij Gradnik.

1.

Storil si me neskončnega, tako je bilo tvoje dopadénje. To krhko posodo izpraznuješ zopet in zopet in jo polniš zmerom z novim življenjem.

Nosil si to trsteno piščalko čez hribe in doline in si dihal v njo melodije večno nove.

Pod nesmrtnim dotikom tvojih rok moje drobno srce prekipeva radosti in rodi besede neizrekljive.

Tvoji neskončni darovi prihajajo do mene samo na teh majčkenih mojih dlaneh. Vekovi minevajo, ali ti zmerom nalivaš in zmerom je kam liti.

2.

Kadar mi veliš peti, se mi zdi, da mi srce poči od ponosa: in zrem ti v obličje in solze zalivajo moje oči.

Vse, kar je trpkega in neskladnega v mojem življenju, se topi v sladke harmonije — in molitev moja razpne peroti kakor vesela ptica na letu čez morje.

Vem, da ti je všeč moje petje. Vem, da samo kot pevec se morem bližati tvoji prisotnosti.

Z robom široko razpetih peroti svojega speva se dotikam tvojih nog, ki jih doseči ne bi si upal nikoli.

Omamljen od razkošja svojega petja se izpozabljam in zovem prijatelja tebe, ki si moj gospod.

3.

Ne vem, kako ti poješ, učenik moj! Venomer prisluškujem v tihem strmenju.

Svitloba godbe tvoje ozarja vesoljstvo. Zivi dih godbe tvoje pluje od obzorja do obzorja. Sveta struja godbe tvoje porazi vse kamenite ograje in hrumi dalje.

Srce moje koprni spojiti se s spevom tvojim, ali zastonj se bori z glasom. Govoriti bi hotel, ali beseda ne razpoči v spev in prevaran plakam. Ah, zajel si srce moje v neskončne mreže svoje godbe, učenik moj!

4.

*Ž*ivljenje mojega življenja, zmerom bom skušal ohraniti svoje telo čisto, vedoč, da je živi dotik tvoj na vseh mojih udih.

Zmerom bom skušal s svojih misli izbrisati vso neresnico, vedoč, da si ti resnica, ki je prižgala svitlobo razuma v duši moji.

Zmerom bom skušal izgnati vse zlo iz srca svojega in ohraniti ljubezen svojo cvetočo, vedoč, da sediš v najnótrajnejšem svetišču srca mojega.

In to bo moj trud, da bi te razodeval v svojem nehanju, vedoč, da je tvoja moč, ki mi daje silo za čine.

5.

Prosim za hip milosti, da bi smel sedeti ob tvoji strani. Delo, ki ga imam v rokah, bom dokončal pozneje.

Če ne zre tvojega obličja, srce moje ne pozna pokoja ne oddiha, in delo moje je neskončna muka v brezbrežnem morju muk.

Danes je prišló poletje k mojemu oknu s svojimi vzdihi in šepeti; in čebele brenčijo pesmi svoje na dvoru cvetočega gaja.

Zdaj je čas sedeti pokojno iz obličja v obličje pri tebi in peti o posvečenju življenja v tem tihem prekipevajočem hipu pokoja.

6.

Utrgaj ta drobni cvet in vzemi ga, ne odlašaj! Bojim se, da ne ovene in pade v prah.

Če ni mesta za me v vencu tvojem, osreči ga vsaj z bolestnim dotikom tvoje roke in utrgaj ga. Bojim se, da se dan nagne še predno se zavem, in da čas žrtvovanja mine.

Če tudi barva njegova ni globoka in če je njegov vonj šibek, užij ta cvet in utrgaj ga, dokler je čas.

7.

Moj spev je odložil vso lepotijo. Brez napuha je za odélo in nakit. Okraski bi rušili najino spojitev; prišli bi med tebe in mene. njih rožljanje bi preglušilo tvoj šepet.

Moja nečimernost pesnika gine od studa pred tvojim obličjem. O pesnik-učenik, sedel sem pod tvoje noge. Dovoli mi samo, da storim svoje življenje prosto in ravno kakor trsteno piščalko, ki jo napolniš z godbo.

8.

Dete, ki je odeto s knežjim oblačilom in ima okrog vratu verige z dragimi kameni, ne najde veselja v igri; njegova oblačila so mu nadležna pri vsakem koraku.

V strahu, da ne bi jih otrlo in oprašilo, oddaljuje se od sveta in si ne upa niti ganiti se.

Mati, brez haska je ta tvoj suženjski sijáj, če se oddaljuje od zdravega praha zemskega, če izgublja pravico, da vstopi na veliko tržišče skupnega življenja ljudskega.

9.

O blaznik, ki se trudiš nositi se na lastnih raménih! O berač, ki prihajaš beračit k lastnemu pragu!

Pusti vsa svoja bremena v rokah njega, ki prenese vse in ne oziraj se po njih z žalovanjem.

Poželjivost tvoja bo skoro pogasila svitlobo luči, ki se je dotakne z dihom svojim. Brezbožna je — ne prijemaj svojih darov z njenimi nečistimi rokámi. Primi samo to, kar podaja sveta ljubezen.

10.

Tam je podnožje tvoje in tam počivajo noge tvoje, kjer živé najrevnejši, najnižji in izgubljenci.

Če se hočem skloniti k tebi, poklon moj ne more doseči globočine, kjer počivajo noge tvoje med najrevnejšimi, najnižjimi in izgubljenci.

Napuh se ne more nikoli približati tja, kjer stopaš ti v oblačilu pohlevnega med najrevnejšimi, najnižjimi in izgubljenci.

Srce moje ne more nikoli najti tja, kjer občuješ ti z izobčenci med najrevnejšimi, najnižjimi in izgubljenci.

Opomba: Original je napisan v bengalskem jeziku. Pesnik sam pa ga je preložil v prózi na angleški jezik. Pričujoči prevod je napravljen po angleški izdaji: Gitanjali (Song Offerings) by Rabindranath Tagore. Macmilian and. Co. London 1913. **A. G.**

Ante Debeljak:

Emil Verhaeren.

Nekaj nad šest let bo tega, odkar sem imel priliko, prisostvovati v slovitem silovitem Babilonu ob Seini matinéji rajnega mojstra simbolične poezije. Ne vem že kje na podkvi severnih buljvardov je bil gost dekliški univerzi ter govoril, v Parizu to ni neobičajno, o lastnih delih, o razvoju svojega jaza. Gladko obrito lice, harambaški brki, zlat ščipalec, za spoznanje usločena tršata postava srednje rasti: prikupni videz ga je delal skoro za desetletje mlajšega ... Prepričevalna mu je kretnja, ko narekuje stihe o zlatih čebelah, ki leté v družbo sestric na sinjem svodu. Drobcena glumačica, tolmačica njegovih poezij, kakor zastavni mož toneta v morju ploskanja...

Verhaeren se je rodil 21. vel. travna 1855. v trgu Saint-Amand v vzhodni Flandriji blizu Anverse. Otroško dobo je preživel ob reki Escaut po nepreglednih ravninah, koder se pase številno govedo, do vratu pogreznjeno v bohotni travi; onostran jezov pa se svetlikajo bela jadra. Bujno enoličnost prekinjajo le stolpi mest in vasi. Oče Gustav — po rodu menda iz Nizozemske — si je bil v Bruselju napravil premoženje s prodajo sukna in prišel uživat svoje zaslužke v Saint-Amand; pri materinih prednikih se nahajajo francoski priimki. Znamenita posebnost je, da se je v rodbini govorilo zgolj francoski, flamščine Emil ni obvladal nikoli. Enajstletnik se je podal v Bruselj v šole, čez dve leti pa v Gand, kamor so mu sledili pozneje odlični rojaki Maeterlinck, Van Lerberghe i. dr. Dvajsetletnik je prevzel na pritisk svojcev po stricu Debocku oljarno, ki je v rojstnem kraju bljuvala oblake saj in dima. Po dvanajstmesečnem čepenju v stričevi pisarni, kjer je otopeval pri knjigovodstvu, se je otresel domačega prahu in krenil na louvainsko vseučilišče ter po enem lustru naredil pravni izpit, kakor dobršna večina njegovih sodeželanov umetnikov. Nato se je vpisal v Bruselju kot advokat, brez vneme, staršem pesek v oči! Mojstri, kakor znani Picard, so mu svetovali, naj ne nadaljuje odvetniškega poklica.

L. 1883. je objavil prvence Les Flamandes, Flamke, kipno delo silne nespodobne brezstidnosti, brezobzirne odkritosti, ki je povzročilo pohujšanje med sodobno akademično književnostjo. Besno bevskanje mežikavih radamantov je pozivalo drznega začetnika k

redu in dostojnosti. Nasprotno so ugledni artisti javno branili opljuvanega mladeniča. V rečeni zbirki odmevajo mladostni vtisi in deški dojmi iz srečne blagovite Flandrije: v barvitem kaleidoskopu gledamo pisane pašnike in pestra proščenja; dolga dvorišča, koder mrli in mrgoli nešteto živadi; borne beznice, kjer se gneto zaripli in zahripli gostje, kje plešo debelušna dekleta, kjer potepuhi s postopači pijo, pojo, se ravsajo in kavsajo. Verhaeren ljubi jako naravo, kakor so jo znali vdahniti na platno Jordaens, Rubens, Teniers. V tem se mu spušča domišljija do skrajnosti, bujna in burna, bogata, nestrpna. Nežnost in mehkoba sta mu zoprni, edinole zaničevanje goji za omledne in osladne kmetske prizore Greuzeove. Njegovi orači so črni, grobi, živinski, sirovi; že bližnji tržan jim je tujec, ki ga je treba obirati in odirati; domovino začutijo le, kadar jim jemlje sinove v vojake; njih veda — posvinjana pratika; v cokljah bi gazili pravo in postavo, pravico in prostost — da jih nagon ne hromi in ovira. Nekatere slike odsevajo v blestečih barvah, žarke in jarke ko jasno solnce. Drugod se priroda ozko spaja z živimi bitji. Oglejmo si kravarico, La Vachère, ki smrči v travi, s komolci pod glavo, v kolobarju muh. Sila, ki kroži v hrastovem deblu, je ista kakor ona, ki se pretaka njej po žilah:

Surovo suho sta rdeči roki njeni;
po zagorelih udih pólje sok ognjeni
in bije in napenja in ji dviga vrat
ko veter bilje preko trat.

Poldan s poljubom zlatim vjame jo pod beko
in spanec še sladak naprej teži ji veko,
dočim ji vejice na rame valové,
z lasmi se njenimi lové.

— Z rodovito Flandrijo živahnih žegnanj in plodnih paš stoji v nasprotju Flandrija mračnih redov, temačnih samostanov. Verhaeren prikazuje to plat svoje domačije v knjigi Les Moines (1886). V soseščini Saint-Amanda je stal klošter Benediktincev, kamor je zahajal oče, ožji znanec prijorjev, vsak mesec z Emilom na božjo pot. Romarja sta vstajala na vse tešče, da sta mogla opraviti izpoved in obhajilo. Rani pohodi in ponosne postave v kutah so naredile globok dojem na dečkovo domišljijo: še dolgo so strašile po njegovih možganih podobe teh pustinjakov, ki so neposredni povod Menihom. V času, ko je bil zanosil omenjene stihe, se je zaprl

med redovnike, da opravi enaindvajsetdnevnico ter poskusi obuditi otroške spomine. Nasenčil je sladke preproste menihe, ki po cele dni z detinsko zaupnostjo hvalijo in časte in slave svojo Ljubo Gospo; načrtal epske menihe, ki drže križ ko meč; plahe mrakotne skesance, ki so omamljeni od večne groze in zone pred Kristovo osveto; srednjeveške menihe, ki jim je samostan ko grad in katerih dolgogube halje nalikujejo okornim oklepom. Poglej: ko se dnevna svetloba obremenja s sencami, se vračajo skozi pokrajino, odeto v kovinski mir, beli spokorniki v platnenih plaščih; pomoč so bili nesli betežnim bolnikom v trge, tolažbo nadložnim oračem in kopačem v vaseh, popotnico umazanim ušivcem, ki bodo gnili nagi, neobjokovani in neobžalovani nekje na njivi; beračem, ki jih grize sogoltna beda in ki se, s trebuhom prevotljenim od lakote, ne morejo več prebergljati naprej, ampak se utapljajo ponoči v posinelih ribnikih ... Životarjenje skesanih samotarjev, mrzličnih mistikov je enako močno in sočno kakor pri pijanih požeruhih, le da se namesto v čutnost in poltenost spreminja ognjevitost in naslada v ljubosumno pobožnost in bogaboječnost.

Sledi sloveča trilogija Les Soirs (1887), les Débâcles (1888) in Les Flambeax Noirs (1890). Tu dobite strani, ki dihajo jok in plač, grozo in strah, smrt in pogin. Te žgoče sanje in vroče fantazmagorije so nastale v razdobju bolestnega preokreta v pesnikovem življenju; tu čutiš ostro pereče trpljenje, razdrmane in razdražene živce, grozničave, vročične prikazni bitja, ki vohuni za svojo boleznijo in se često plazi tik ob robu blaznosti kakor nekoč Van Gogh ali Nietzsche. V času ko je klesal te razburkane kitice, se je Verhaeren podajal pogosto in na dolgo v britansko prestolico, kjer so mu temni prizori železa in zemeljske smole, motne megle, somorno in sajasto ozračje svetovnega emporija povzročali gorko in grenko slast, mu nudili griv in gorjup opoj. Njegov bolno izmučeni jaz se je hlastno pasel ob mrkih pogledih na ogljeno obrtno središče, se nasičeval ob turobi in tugi, kot jo poté tovarne in ladjedelnice in nasipi. Hodil je na otok — morda nezavestno — iskat nove lepote zakrite v takozvani grdobi:

O moja duša večerna, črni London vlači se v tebi!

Večeri[1] so fantastične dekoracije; preko njih se dvigajo in švigajo blodni strahovi. Polomi imaj podnasloov: duševni razkroj; to je môra omotične domišljije. Črne plamenice žalostno razsvetljujejo

[1] Prim. iz tega cikla Moletov prevod Drevesa, „Lj. zvon“ 1911, p. 57.

čar teh pošasti in prikazni. Pesnik se je oddaljil od Narave, od luči; prišla je misel, potuhnjeno se je prikradla misel — smrt sreči! Mesto ugaša, grezne v mrak, bolnik se ozira iz svoje podstrešnice na „zlate otoke, že prazne, v zlatu meglenem, kjer sni, oblečeni v plašč iz škrlata, so z vitkimi zlatimi prsti osipali s pene molčeče zlato, ki je kapalo s solnca ... Razbit ponosa je jambor; ohlapna ogromna so jadra! Naj barka odplava in vgasne pristan; svetliki ne bodo moleli več rok neskončno plamtečih proti vélikim zvezdam; ogenj je umrl! ...“ Vse je trudno, upehano, bolehno hira in umira: pesnik se naslaja ter opaja v lastni bolesti in goresti, se udaja zavestno môri in turobi. Blazne, brezzvezne podobe pa se iskré, žare, blešče. Vstajajo čudne želje, nezaslišna koprnenja, neverjetna hrepenenja se porajajo. K večernicam vabi: bodi starka, ki mrmra očenaše. Zapad okrvavlja nebesa: ubijaj, cveli usta, naj drgeta in vztrepetava polt, zavijaj umirajoče oči, iz zevajočega golta curlja koralen potok. Potem kes, strah, bojazen, tesnoba, drget: cel evangelij bolečine.

Bodi sebi sam krvnik,
sam svoj, ne drugim, bodi mučenik.
In tvoj poljub
dobi edino naj Obup!

Za temi listi muke in razdražene samozavesti je nastopilo pomirjenje, izraženo v Les Apparus dans mes Chemins (1891) in Les Campagnes Hallucinées (1893). Vsekakor spočetka še done zvoki iz prejšnjih zbornikov, n. pr. v sonetu Bojazen: stari pastir temin trobi poziv mrtvaškim čredam. Na tožnih planjavah srečuje pesnik po svojih poteh neizmerne postave: „mož obzorja“ išče novih življenj in trpljenj; „mož truda“, ogrnjen v ugasle vekove, nenasičen preklinja divje siromaštvo; „mož vede“ — bistrook od samega razglabljanja; „mož ničesa“ — kralj gnilobe in trohnobe, pijan posmeha, prerokuje vesoljni razpad ... Toda hitro se obzor očisti vznemirljivih prikazni: pojavi se sv. Jurij, kipeč od zlata, neobuzdani konj ves v perju in penah, za njim klije milina in brsti dobrota. Na vedrem vrtu se je nastanilo Odpuščenje, Ljubav, Žrtev. Sama bleščava, sijajina, tišina. Obsedujoči ritem, ki takorekoč kuje zamisli, postaja tu izredno mehak kakor v Jasnih Urah, Les Heures Claires (1896), skladnih varijacijah na edini predmet o veselju.

Svetlo videnje sv. Jurja, zgolj prehodno, ni moglo docela odvrniti Verhaerna od žalne vsakdanjosti in kalne resničnosti. Vendar

halucinacija se je zdaj pod vplivom razuma prelevila v čudovit dar simbolične evokacije. Srečna sprememba se očituje v prekrasnih Les Villages Illusoires (1894). Te umišljene, neresnične vasi so udejstitev sodobne, zlasti Emersonove zamisli, naj se izsleduje božansko, vzvišeno in junaško ne pri viteških pustolovcih in nadvornikih, temuč v vsakdanjem življenju pri obrtnikih, trgovcih rokodelcih, delavcih. Povprečnega človeka iz trga, iz koče je poveličal, pobrezmejil, poneskončil, tako da je ustvaril iz njega heroja, zastopnika človeštva, simboličen lik. Evo brodnika: v zobeh zeleno vejico, se bori proti deročemu toku, hoteč k Nji, ki ga zove od daleč. Trudi, prizadeva, poganja se. Veslo se zlomi, smoter se umika. Brodnik se napenja, upira. Zdrobi se krmilo. Glas kliče. Drugo veslo se stare:

Omahlih rok brodar ko snop
ves truden zgrudi se na klop,
zastonj je bil napor njegov.
Zadel je blodni splav na skalo.
Ozre nazaj se na obalo:
ostavil ni bil še bregov.

Odprte oči oken in kazal po zvonikih so ugotovile pogibelj žilavega čolnarja, ki je še vedno in vedno hranil zeleno vejico v zobeh ... Pod žalujkami je Grobar izkopal jamo, kamor meče trupla svojega uboštva. Bele rakve se mu bližajo, naj jih zagrebe — bele rakve prestanih boli, daljnih spominov, nekdanjih junaštev, strtega poguma, minole misli in ljubavi — pa rdeče krste zločinov. Tresoč jih zametava z ilom, skriva s prstjo ... Evo klenega Kovača: bije in tolče in vari, kuje bodočnost in snuje svoj sen. V razbeljeni vigenj je vrgel vstajo, upor, bolest, jezo, nasilje, celo krdelo zla; skali jih, dá jim jekla in bliska sijaj ... Drugod in drugoč pa Vrvarji: na groblje ob cesti napenjajo konopnene krotovice; predoč motvoz kolobarijo; dejal bi, da vlečejo k sebi obzorja, nekdanja obzorja, svetla ali somračna ... Zatem Ribiči: zagnali v globino so mreže in sedaj pobirajo iz nje vso naplavino svoje muke, izmečke kesanj, bolezni in bede; ribarijo in tolikanj love, a naposled „pozabijo, da v nebo sijajno kot magnet nas bajno zvezde vabijo ..." In podobno Mlinar, Zvonikar. Vse te sive somorne silhuete rasto v nadprirodne hiperbolične embleme, simbole truda in teženj, črta in sovraštva, nasilja in ljubezni. Vrvar se je spoprijel z večno neskončnostjo, Mizar starega kova, ki vdelava v deske geometrične

oblike, je predstavnik tvoriteljem sestavov. Tajinstvene podobe mečejo svoje sence na megleno, oblačno, duševno, burno ozadje, kar jih dela še bolj resne. Ali pa se dvigne zlata in krvava nevihta npr. Gorečih kopic:

Planjava v poznem se mraku je prijela
in v štiri stene obzorja zvon bijoč
zaganja zvok svoj skok na skok.
— Kopica se je vnela! —

Po brazdah potov valoví se gneča,
preko gazi iz vasi vse gneča valoveča,
in čuvaji hišni tulijo iz sela.
— Kopica se je vnela! —

Plamen puha in drobi in melje,
si krpe trga in v vzduh jih stelje;
ko vitice in kitice včasi
se zavija v kodre žareče počasi.
Potem na mah umiri se, se umika,
tihotapi, loči se, skoči od tal —
in glej zlato in glen svetal
na temnem nebesu; perjanico svod si natika.
— Ko hipoma v dalji druga se kopa zapali! —

Neskončna je — kakor da mahaš dva šopa
žveplenih kač — prek polja skakljajo plameni,
čez pristave, zaselja, kjer v šipah
iskré se razbeljeni kremeni.
— Kopica se je vnela! —

Poljane? brezmejne so v trepetu;
drevesno listje dviga se v lesketu
nad barje in plodni kotel;
na zadnjih nogàh žrebci v strah rezgetajo,
ogromne jate ptic plahutajo
in padajo v oglje živo — krik votel
vstaja iz zemlje; to je pogin,
vesoljni pogin, ki požar
vihtí ga v zrak krvavih pesti.

Za grozo mir — ko v trudni večer
pošastno tam zopet namàh
somrak zalije hlastno svetloba smela?
— Kopica se je vnela! —

Po križiščih se plaho ugnetajo
ko uročeni ljudje,
in deca vekajo
in starci izpuljene roke
h praporom plamenov kretajo,
a v dalji uporno molče
zblazneli, topo strmé izbuljene oči.
— Kopica se je vnela! —

Rdeč je vzduh in svod nebá,
turoben ko duh, ko rajni,
pod zaprtimi veki zvezdâ.
Veter orje, podi pesek zlat,
in porje škrlat.
Ogenj postaja krik, v plamenu zatuljen
v daljne odjeke,
proti drugemu bregu, kjer ona stran reke
hipno ko sen se zasvita.
Širna ravan? žerjavica, kri
in laž in zlato — in vihra pometa
visoka smrt prehodno z oboka,
da odnaša nebo, se zdi.

(Konec prihodnjič.)

Prezrela deca.

Juani Aho. — Poslovenil Anton Debeljak.

Očim in mačeha sta priženila osmero otrok, sama pa rodila jih dvoje. Za gozdom velikim v gluhi samoti živí dvanajstorica tiho življenje. Dedovala je deca prostrane poljane po rajnem roditelju, lepe lesove pokojne porodice; potokov srebrne so strune begotno brnele s hribov v nižinske tolmune.

Deca ni znala, da last je to njena. Trdo je delala v logu, na polju od zlate zore do mrzlega mraka. Neizprosen je očim skopuh in mačeha stroga skopulja: sladkosti so bile za njuno dvojico, ostalim za hrano bil oves, batina često posladek.

V posete prijaha oddaljeni sosed, striček sirotam. Sinček njegov Benjaminček privedel je zibkega, gibkega konja. Stopi najmlaji sirotek pred očima: „Kupi mi, ate, konjička“ ... Obisk je izginil za oglom, stisnjenec stari pa stisne kodrolaso glavó med kolena: „Tu imaš, sinko, konjiča“, brezovka vika.

O Miklavžu novi pohodi. Dekletce prinese s seboj zornoličnico dondo v naročju. „Majka, daj, kupi še meni čečo rdečo“. Mačeha vede pastorko v čumnato tohlo. „To ti bodi za punčko“, leskovka vzklika.

Za božič so zopet obiski. Znova šiba pletenka nauke sika.

O pustu pa dečko najstarji je prvič pogledal po vasi sosednji. Pili so, peli, plesali so fantje, pile so, pele, plesale mladenke, godci pa vlekli mehove pri sodcih.

Doma ojunači se drznež: „Daj mi denarja, očka, harmoniko kupim“. Lop! priletela na usta mu šapa je težka, da mu zastala je sapa; lop! prigrmela mu bunka pereča na pleča ...

V vas je spet prišel striček k sirotam. Benjamin piska v rumeno piščalko, sestrica pa kiti se z zlato zapestnico, dragim uhanom.

„Hočete, deca, da striček vam kupim podobnih igračic?“

„Jaz že ne maram rumene piščali“, se žuri najmlaji.

„Jaz že ne maram okraskov potratnih“, laže mu druga.

„Sram bi me bilo harmoniko vleči,“ odreže se tisti.

—•—

LISTEK.

Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino. — Trije znani strokovnjaki, Anton Kaspret, dr. Fran Kidrič in dr. Rajko Nachtigall so podpisani pod oklicem, ki nam naznanja, da izide v prihodnjih dneh prva številka gori imenovanega lista. Uredništvo pojasnjuje pomen sistematičnega gojenja vede, kateri je predmet slovenski narod sam. Da pozdravijo znanstveniki z veseljem podjetje, ki se nam obeta razviti v slovensko akademijo znanosti, o tem ni treba izgubljati besed. Jaz — lajik — bi sprožil par misli o pomenu takega strogo znanstvenega lista za nas, širše občinstvo in — ker sem pisatelj — za pisatelje.

Zakaj je naše slovstvo nasploh tako siromašno visokih idej, tako prazno pronikavih pogledov v našo sedanjost in bodočnost, zakaj oblikuje naš pisatelj tako poredkoma svojo dobo in družbo, zakaj se skoro bojazljivo izogiba perečih prašanj, ki nam gredo v živo, in se rajši trudi na vse kriplje, kako bi z večjo ali manjšo spretnostjo plehko zabaval skromnega čitatelja? Tako da kolobarimo in krožimo v nekakem paradoksnem, specifično slovenskem l'-art-pour-l'-artizmu v najbanalnejšem zmislu besede. Ker nima naš povprečnež še v svojem jeziku utrtih in ugotovljenih potov, ker nima preiskanega in pripravljenega tega, kar bi mu bilo rabno gradivo za njegovo delo, temelja, s katerega bi se še-le lahko pognal v svoje sfere. Naš pisatelj se ne more zložno nasloniti na izobraženo, vsestransko predelano duševno preteklost z ukoreničenimi pojmi, nego se po diletantsko vbada in vpira pod vodstvom tega ali onega domačega ali tujega literarnega vzornika. To pa so kaj površni studenci; duševna energija, ki ne prekipeva bogatejšega bogastva, hranečega se iz nepotekljivega vira vseobče narodne prosvete, mora prej ali slej presahniti. Učenjaštvo torej, modrijanstvo v pisateljevanju? Nikar, brate! Prepričan pa sem v dušo, da je pisatelj ono križišče v narodu, skozi katero naj bi se najbujneje pretakale vse pozitivne pridobitve, ki jih rojeva naša duševnost; v njem naj bi se zbirale, pretvarjale in čistile ter prehajale iz materije v idejnost. Struja naše miselnosti zanaša duha, ki ni čisto samonikel, neprestano na plitvine, ko bi ga gnali močnejši toki na plano morje, v sredo širokih, svetlih obzorij. Mi si še nismo ostvarili one čvrste, prav slovenske duševne atmosfere, v kateri edino je tvorcu dobro in ugodno, ker diha samo v nji na vsa pljuča, vdihava tradicijo in resničnost, izdihava bodočnost in sanje z resnico v sebi. Odtod tudi ona tragična osamelost naših genijev, njih navidezna neutemeljenost in brezzveznost s svojci. Ker živimo v duševno praznem prostoru brez odzivnosti. — Iz takih misli pozdravljam najiskreneje novo znanstveno glasilo o Slovencih v slovenskem jeziku.

O. Ž.

Tiskovna zadruga v Ljubljani. — Tiskovna zadruga, ustanovljena novembra meseca lanskega leta, ki je za sedaj prevzela in ohranila „Ljubljanski zvon", si je začrtala obširen program za izdajanje publikacij, ki obeta slovenski književnosti krepak razvoj in razmah. Zalagati hoče proizvode živečih pisateljev, zbrana dela slovenskih klasikov, prevode iz tujih slovstev, popularno-znanstvene izvirne in prevedene spise ter perijodične liste, kakor jih bodo zahtevale potrebe in razmere. S tem bi nastopila začasno Tiskovna zadruga idejno pot Slovenske matice in drugih književnih združb, ki so zadnje čase svoje delovanje prekinile ali opustile, samo

da utegne biti ves tempo živahnejši, odgovarjajoč bistremu življenjskemu ritmu mlajše generacije, ki se je lotila dela s pravim pojmovanjem zahtev naše sodobnosti: dati slovenskemu človeku priliko, da si s pomočjo svojega jezika izpopolni duševnost z vsemi dosedanjimi pridobitvami človeškega genija, kar je cilj vsakega naroda, ki hoče stati na višku prosvete. Še pred božičem dobimo drugi zvezek Milčinskega Pravljic, prvi zvezek zbranih Jurčičevih in prvi zvezek izbranih Levčevih spisov v redakciji dr. Ivana Prijatelja, ki je prevzel tudi referat za prevode iz slovanskih literatur, izbor iz Erjavca, ki ga priredi dr. Janko Šlebinger; poleg tega začne izhajati poljuden prirodoslovni list pod uredništvom dr. Pavla Grošlja. Lep, razveseljiv nastop; pokolenje, ki se je odločilo prevzeti take naloge, bo udarilo, če jih res pravilno izvede, svoji dobi svoj pečat. Ako se tudi občinstvo zave globokega pomena tega podjetja — in vsa znamenja kažejo, da se ga zaveda — in ako bo odziv odgovarjal klicu, je naša celokupna duševnost vsaj za prve viharje trdno zasidrana.

Gospodarska podlaga podjetja: zadruga z omejeno zavezo z deleži po 250 K, jamstvo še enkratno. Prvo načelstvo Tiskovne zadruge: načelnik: dr. Oton Fettich-Frankheim, odvetnik v Ljubljani; odborniki: profesor dr. Pavel Grošelj, profesor Josip Breznik, dr. Josip Klepec, dr. Janko Kersnik, ravnatelj „Kmetske posojilnice" v Ljubljani; preglednika: Fran Abulner, kontrolor Mestne hranilnice ljubljanske in zadružni ravnatelj Anton Kristan. Dosedaj šteje zadruga nad sto članov in vabi k pristopu vse, ki žele podpreti gmotne vire kulturnega napredka med Slovenci.

O. Ž.

„Hrvatska Njiva". Pod tem naslovom je začel izhajati v Zagrebu z mesecem marcem t. l. tednik v obliki revije, prinašajoč članke in notice iz socijalnih in prirodnih znanosti, iz politike in narodnega gospodarstva, iz književnosti in umetnosti. „Hrvatska Njiva" je neodvisno glasilo, njen cilj je služiti narodu z resnico in prosveto, širiti demokratična načela, buditi socijalno čustvovanje in narodno-gospodarski napredek. Ne služeč nobeni stranki ali struji, hoče list kritično presojati kulturne, politične, gospodarske in socijalne pojave na Hrvatskem ter tako pripravljati narodni, materijalni in moralni preporod. Med sotrudniki nahajamo znana imena hrvatskih kulturnih delavcev in znanstvenikov, n. pr. Drechslerja, Frangeša, Heinza, Klaića, Prohasko, Šišića, Trstenjaka; zastopani so tudi politiki, kakor Wilder (naprednjak), Korać (socialist). Sodelujejo pa tudi Slovenci, med njimi Zofka Kvedrova in dr. Šorli.

Tak list nam je bil Jugoslovanom potreben. Spominja me nekdanjega dunajskega tednika „Zeit". Članki so kratki — to je v današnjih časih, ko se veliko piše in veliko bere, važno in uspešno; so pa tudi poučni in zanimivi. Želimo si, da bi ne bilo slovenske kavarne, niti slovenske čitalnice ali izobraževalnega društva brez „Hrvatske Njive"; a oglašajo se naj tudi slovenski kulturni in politični delavci s svojimi prispevki o razmerah na Slovenskem. O „Hrvatski Njivi" lahko trdimo: Nostra res agitur! (Cena: letno 30 K, pol in četrtletno sorazmerno, mesečno 2 K 50 v, posamne številke 70 vinarjev; uredništvo in upravništvo: Nikolićeva ulica 8.) *Dr. L.*

Novejši stenografski pojavi v Slovencih. — Najizrazitejšim predstaviteljem slovenske stenografske vede v razdobju zadnjega četrtstoletja prištevamo profesorje Bezenška, Magdiča in Novaka. Gradili in ustvarili so Slovencem stenografske sestave, po Gabelsbergerjevem sistemu opiraje se več ali manj na češki tesnopis, ki je v splošnem tvoril temelj vsem južnoslovanskim narečjem. Od leta 1893., ko je

po zaslugi Matice slovenske izšlo prvo tiskano delo te stroke v Slovencih — Bezenškova „Slovenska stenografija“, kateri je leta 1898. sledila še Magdičeva prireditev, — je začelo stoprav rasti med našim razumništvom zanimanje za stenografijo. Dasi sta Bezenšek in Magdič uveljavila vsak svoja znanstvena načela ter upeljala poedine grafične posebnosti v njunih stenografskih prevodih, se prevoda drug od drugega vendar bistveno ne razlikujeta. Mnogobrojni aktualni članki, temeljite razprave pomešane ponekod s pikrimi očitki ter ostrimi kritikami, ki polnijo letnike Bezenšekovega „Jugoslovanskega Stenografa“ ter Magdičevega „Stenografa“ pa nas uverijo, da se je vlekla med obema veščakoma dolgo vrsto let srdita polemika osobito glede jotacije in izražanja sonantnega „r-“a. Prevelika razdvojenost med njima je povzročila dokaj rano ločitev njunih stremljenj za istimi cilji v škodo celokupne stenografske umetnosti. Bezenškov stenografski sestav je prodrl med Bolgari, Magdičevega so se oklenili Hrvati.

Izključno za Slovence pa je deloval v tihi skromnosti profesor Novak. L. 1900. je presenetil stenografske kroge z izbornim delom, ki je vzbudilo občno pozornost in vsestransko pohvalo. Novakovo slovensko stenografijo (korespondenčno pismo) je prof. Bezenšek nazval „cel kompendij stenografske vede“. Prof. Vamberger, ki je dobil rokopis v pregled, se je izrazil, „da će Novakova slov. stenografija daleko nadkriliti sve slavenske stenografije savršenom svojom izradbom, strogom logičnom strukturom in onim divnim suglasjem i skladom sa slovenskim jezikom“. L. 1901. je izšlo Novakovo „Debatno pismo“, katero se istotako odlikuje po svoji preciznosti in natančnosti, temeljiti, enostavni metodi, krepkem, lahko umljivem slogu, pregledni razvrstitvi in vzornem tolmačenju posameznih pravil, kakor po ličnih, izrazitih in točnih stenogramih.

Temelj debatnega pisma tvorita Novakova odlična osnutka „Začetne odnosno srednje in končne okrajšave v slovenskem debatnem pismu“, koja je objavil v izvestjih kranjske gimnazije v letih 1896. in 1897. — Novakovi stenografski proizvodi so postali v razmeroma kratki dobi 16 let najizdatnejša in najpopolnejša duševna hrana vsem ljubiteljem in širiteljem slovenske stenografske umetnosti. Korespondenčno pismo Novakove slovenske stenografije je doživelo leta 1916. že tretjo izdajo. — Zadnji dve bistveno neizpremenjeni izdaji običnega pisma sta prirejeni kot šolski učni knjigi, dočim tvori prva izdaja obsežno, liki iz granita izklesano, mojstrski dovršeno znanstveno delo z mogočno, v vseh podrobnostih konstruirano zgradbo.

Da bi olajšal slovenskim stenografom pouk, je sestavil prof. Novak kot dopolnilo svojim učnim knjigam še „Zaznamek okrajšav korespondenčnega pisma.“

S skrbno dovršenostjo sestavljena zbirka se v osnutku in jedru tesno naslanja na pisateljevo vzorno monografijo „Samoznaki in okrajšave v slovenski stenografiji“ iz leta 1894. v novomeškem gimnazijskem izvestju. Za vzgled je takrat služil prof. Novaku vestno sestavljeni Kettnerjev „Slovniček samoznaků a zkracenin těsnopisu českeho“ iz leta 1891. ter nemška zbirka „Sigel und Kürzungen“, katero sta sestavila in izdala leta 1893. Jahne in Zwierzina na Dunaju. Po Novakovi zaslugi so leta 1898. tudi Hrvati prejeli slično zbirko.

Z Novakovim najnovejšim delom je zamašena v sodobni stenografski literaturi slovenski velika vrzel. Pogrešamo samo še prikladne stenografske čitanke.

Prof. Novak si je pridobil z vestnim in premišljenim delovanjem na polju slovenske stenografije nevenljivih zaslug, saj je stopráv on ugladil prekoristni umetnosti pot v javno življenje. Novakovi železni vztrajnosti se imamo Slovenci

16*

zahvaliti, da je našel njgov svojedobni predlog o uvedbi pouka v slovenskem tesnopisju na naših srednješolskih zavodih pri višjih šolskih oblasteh topel odmev in potrebno umevanje. Po njegovem neumornem posredovanju se je z letom 1903. uvedla slovenska stenografija kot učni predmet v razna naša učilišča in zasebne tečaje. Na zagrebškem vseučilišču pa se je ustanovila posebna izpraševalna komisija, pred katero lahko polagajo bodoči učitelji iz slovenske stenografije potrebne izpite. — Bi-li ne bila 60letnica prof. Novaka kot zaslužnega učitelja sedanje slovenske generacije z ustanovitvijo stenografskega društva ter z izdajanjem prepotrebnega strokovnega glasila v svrho skupne organizacije najidealnejše proslavljena?

Rudolf Binter.

† **Rajko Perušek** je dne 25. febr. umrl na Dunaju, kamor se je začasno preselil iz Ljubljane, svojega rojstnega mesta, kjer je deloval celih dvajset let kot profesor klasičnih jezikov na prvi državni gimnaziji. Od l. 1891. je bil Perušek marljiv sotrudnik „Ljubljanskemu zvonu"; posebno je v mnogoštevilnih poročilih seznanjal naše občinstvo s hrvatsko in srbsko književnostjo. Ko je Avstrija zavladala v Bosni, je Perušek dve leti služboval na novoustanovljeni realni gimnaziji v Sarajevu ter se temeljito seznanil z jezikom in kulturnimi razmerami vseh slojev v okupiranem ozemlju. Njegove „Bosenske zanovetke" v Kresu so filigransko izvedene kulturne črtice iz prvih let okupacije. Enako je svojim trem beletrističnim spisom v Zvonu zajel snov iz žitja in bitja pravoslavnih Bosancev: „Pop Pero" je njegov stanovski tovariš Petar Petrović, slika idealnega pravoslavnega svečenika; „Nesrečna junaška kri" (1891) riše žalosten konec pravoslavne rodbine Jeremijićeve; s krepkim realizmom je očrtana tragedija lepe „Mare Rendića" (1897), žrtve brezvestnega častnika. V Zvonu je obširno poročal o srbskem šolstvu (1902), svoje vojaške dogodke je opisal v črtici „Med krajišniki" (1900). „Lahko se ponašam z zavestjo, da mene ni gnala nevolja niti pohlepnost po mastni službi v Bosno, ker bi bil našel tudi doma skromno službo, sicer z manjšimi dohodki, pa tudi z manjšimi troški. Mene je gnala želja, seznaniti se z bratskim narodom in s svojimi skromnimi silami pripomoči, da se zgradi temelj kulturnemu napredku darovitega, čeprav zanemarjenega ljudstva." To samoizpoved je zapisal dvajset let potem, odkar je stopil prvič na raztrgani tlak sarajevski. O slovenskih posvetnih in književnih razmerah je poročal v srbskih revijah Iskra, Nova iskra, Kolo. Za Matično zbirko „Prevodi iz svetovne književnosti" je poslovenil vladike črnogorskega Petra II. Petrovića-Njeguša Gorski venec z Rešetarjevim tolmačem ter jo opremil z zemljepisnim, zgodovinskim in estetsko-kritičnim uvodom (1907). — Kot navdušen klasični filolog nam je podal prevod Sofoklejevega Edipa na Kolonu z uvodom in komentarjem (1892), poročal je o Herondovih mimiambih (Lj. zvon 1894) in v gimn. izvestju za l. 1898. je napisal „Die Aberkios-Inschrift. Eine orientirende Skizze". Ob šeststoletnici Dantejeve Nebeške komedije je seznanil svoje rojake z nekaterimi mesti te pesnitve, ki se tičejo posredno ali neposredno Slovencev in Slovanov, ter je s tem prinesel „kamenček k imenitni zgradbi dantologije" (Zvon 1900). Čitanja vreden je njegov kulturnozgodovinski članek o položaju žene v različnih oblikah družine (1904). — Med jezikoslovnimi spisi naj bodo omenjene njegove „Zloženke v novej slovenščini" (1890) in polemični razpravi „Bravec ali bralec" (1899) iz bojne dobe o Levčevem Slov. pravopisu ter „O rabi dovršnih in nedovršnih glagolov v novi slovenščini"; ti nazori o glagolu so naleteli pri Luki Pintarju in Stanislavu Škrabcu na oster odpor. Tudi njegove razlage krajevnih imen v publikacijah Muzejskega društva niso bile sprejete brez ugovora. — Za Krajčevo „Narodno

biblioteko" v Novem mestu je priredil v novem natisu pet zvezkov „Kranjske čbelice" in spise ljudskega pisatelja Andrejčkovega Jožeta. Po Tomšičevi smrti je prevzel nehvaležni posel sestave „Slovenske bibliografije" za Matični Letopis in Zbornik (za l. 1893—1898), ker je bil prepričan, da je tak letni obračun o našem književnem gospodarstvu nujno potreben. — Perušek je bil dolgoleten vesten odbornik „Slov. matice", načeloval je do svojega odhoda na Dunaj „Pisateljskemu podpornemu društvu" ter je rad podpiral vsako kulturno in literarno napredno delo med Slovenci. Bil je odkrit in oster v svoji sodbi ter ni poznal kompromisov. Po svoji temeljiti izobrazbi, ki jo je neprestano in vztrajno izpopolnjeval, je zavzemal med tovariši odlično mesto. Bodi nesebičnemu prosvetnemu delavcu ohranjen časten spomin! *J. Š.*

Przybyszewski o Sienkiewieczu. V Diederichsovi zbirki Schriften zum Verständnis der Völker je izšel tudi Przybyszewskega esej Von Polens Seele. Glavne inkarnacije zanosne poljske duše s svojo gorečo ljubeznijo do naroda in svobode, z brezmejnim hrepenenjem po večnem in absolutnem, z elementarno silo upornosti so mu Jan Kochanowski, Adam Mickiewicz, Juliusz Slowacki, Friderik Chopin in Jan Kasprowicz. A poleg teh velikanov mora omeniti tudi še enega — „ne največjega, enega, ki ni videc in vedež, tudi ne prekomeren umetnik", a je vendar važen v zgodovini poljskega narodnega razvoja: Henryka Sienkiewicza.

Po zadnji vstaji leta 1863/64 kakor da je Poljska izkrvavela; poljska duša je po pregroznih brezvspešnih žrtvah onemogla, izgubila vzgon in vzlet in se s tem izneverila vsem svojim tradicijam visokoletečih idealov.

„V tem času propada in upada poljske duše, v času splošne likvidacije vseh idealov, najsvetejših tradicij, ko je kazalo, da bodo zadnje iskre na nekdanjem velikanskem ognjišču iztlele, zadnji cvetovi na čudežnem vrtu poljske duše pozebli, je vstal Poljski umetnik, ki je bil neverjetnega pomena za obstoj njene duše: Henryk Sienkiewicz.

Pred hladne, ugasle oči novega pokolenja, skeptičnega, treznega, ki je dalo že davno slovo vsem tradicijam in vsem idealom, je pričaral iznenada z neverjetno silo in sugestivnostjo omamljivo vizijo preteklosti. Z mrtvaškega odra je vzklical Poljsko, ponosno branico proti hordam azijatskih Mongolov, okopano v oceanu poveličane svetlobe, obsenčeno z glorijo nadčloveških junaštev — s strastnim razmahom je proslavljal dela in kreposti poljskega viteštva, njega prekočloveški pogum, plemenitost in brezmejno požrtvovalnost. Vedno in vedno Poljska, ki se izkoplje iz najsilnejše stiske z lastno silo in močjo, ki se reši iz najhujših težav potopa v nov blesk in v novo, sveže življenje.

S presenetljivo plastiko in redkim vizijonarstvom je slikal davno minulost tako živo in prepričevalno, da se je zdela resničnejša nego resničnost; pozabil si, da je bilo vse to ugasla slava, pogrezlo veličje, živel si bodro v divjem bojnem metežu, kakor da se bojujejo boji v današnji sedanjosti, občeval si po prijateljsko s premogočnimi magnati, s preslavnimi vojskovodji, upogibal koleno pred svojim dobrim kraljem, peval po katedralah grmeči Te Deum ponosnih zmag, sklanjal se v težkih dneh ponižno k tlom z zavestjo, da ima božja previdnost pripravljen čudež, po katerem se bo Poljska še mogočneje vzravnala.

In z zagrizeno voljo v gigantsko stopnjevanega hrepenenja, mrtvo oživiti, se je Sienkiewicz tako vživil v poljsko preteklost, da je svojo živo vizijo vsilil vsemu narodu.

Vsužnjenemu, podjarmljenemu narodu so se začela prsa ponosno širiti, v srcih se je zagibala zavest neugasljive moči, silno koprnenje po preporodu, po vrnitvi nekdanjega veličja in slave je napolnilo sanje naraščajoče mladine, junaški čini pradedov ji niso dali miru in pokoja, neizmerna težnja po krepkem dejanju je polnila misli nove generacije, katero je bil vzgojil Sienkiewicz s svojo trilogijo („Z ognjem in mečem", „Potop", „Pan Wolodyjowski"), iz pojemajočih isker so nenadoma udarili plapolajoči plameni, stari ideali so zavreli v novo življenje, zarjavele meče je ostro očistil brus in beli orel je vztrepetaval s še ranjenimi krili, da jih skoro razvije v slaven polet.

Henryk Sienkiewicz je pravzaprav vstvaril poljske legije, in njemu je bilo namenjeno udariti temelje novi poljski državi.

In dokler ostane Poljska, bo blestelo ime enega Henryka, generala Henryka Dombrovskega, vstanovitelja poljskih legij pod Napoleonom, poleg imena drugega Henryka, silnega Tirteja, rešitelja poljske duše iz najgloblje stiske marazma in materijalističnega propada, Henryka Sienkiewicza, v enakem sijaju. In nobeden ni bil vreden te najvišje časti v toliki meri, nego baš ta véliki umetnik, ki je postavil svoje najsvetejše popolnoma domovini v službo, ki se često celó ni ustrašil, izneveriti se umetniku v sebi, samo, da bi se mu odprla vrata v najpreprostejšo kmetsko kočo, da bi poživil obupujoča srca z milostjo nade, da bi otajal ledeni oklep, s katerim so se obložili spasenci, malodušneži in malomarneži, ter slepcem s silo odprl oči.

Tega zares velikega umetnika ni vabila slava vélikega umetništva — drugam mu je bil uprt pogled; in postal je, za čemer je stremil svoj živ dan: rešitelj poljske duše v veliki sili, veliki čudežni obujevalec idealov, ki so že malone zamirali, vodnik svojemu narodu, kateremu je priboril nazaj staroslavne tradicije, in kateremu se ni dal pogrezniti v močvirje topega samozadovoljstva.

Najvišji in najvzvišenejši sluga svojega naroda je bil, in tej svoji misiji je dal izraza, ko je sprejel Nobelovo nagrado z besedami, da jo prevzema ne zase, zakaj v Poljski da je vrednejših nego-li je on, marveč le, ker vidi da je s to nagrado počeščen njegov narod."

Slovenska pesem v nemškem prevodu. — Zadnje čase kakor da nam je postala domača hiša preozka, kakor da se hočemo pokazati, postaviti pred širšim svetom z najintimnejšim, kar je pognalo iz nas — s pesmijo. O potrebi ali nepotrebi, o umestnosti ali neumestnosti take reprezentacije ne bom govoril. To je moral premisliti zase tisti, ki se je takega posla lotil. Tudi ne bom govoril o večji ali manjši uspelosti v posameznostih. Eden teh prevajalcev je naletel na ostrega kritika, ki je pokazal in dokazal v podrobno premnoge neskladnosti med izvirniki in prevodi — po vsej pravici. In kritik, ki tudi prevaja, bo dobil, kadar izda svoje prevode v knjigi, upam da natančnega in pravičnega sodnika. Jaz pa tu ne bom sodil, samo nalahno bi rad potrkal gospodi prevajalcem na vest: ali jo čutiš, mož, ki presajaš, tisto drobno, gorko srčno kapljico, ki trepeče na vsaki, tudi najneznatnejši slovenski pesmi, od najpreprostejše narodne do najumetnejše Prešernove? Pesmi mislim, ki jo je slovenski narod za tako sprejel in potrdil s svojo ljubeznijo. In ako si jo začutil, ali se zavedaš, da ne prenašaš besed, nego njo, tisto kapljico, po kateri se loči naša pesem od vseh drugih sestrâ, najbližjih nam sosedov in najdaljnjih mogočnega sveta? Ali se ne bojiš, da se ti pri prenašanju ne otrese in da ti ostane suho listje med prsti? Brez tega čuta in brez te zavesti, veruj mi brate, in brez tega strahu bo vsa tvoja spretnost brez cene, bo ves tvo trud jalov.

Njo prenesi, in jezikovne ali verzifikatorske neuglajenosti ti bo tujec dobrohotno oprostil, zavoljo one dragocenosti. Ako pa tega ne zmoreš, pusti za Boga rajši vse skupaj kakor je, zakaj slovenska pesem je skromna in sramežljiva iz ponosa!

— č

Slišanje barev. — Redek, a naraven je pojav sensorielne sinestezije ali soobčutja. Imenujem n. pr. barvito slišanje, sklopek dveh utisov, prvotnega dejanskega ter drugotnega, posrednega v duhu osebe, ki ima nepravilna svojstva. Zdravniki in fiziologi so opazovali to anomalijo, pisatelji jo večkrat zabeležili. Na barvito audicijo spominja mnoga besedna zveza pri nekem starem flamskem mistiku; v narodni pravljici o Rdečem vetru pri Karadžiću utegne biti ime več nego slučaj. Th. Gautier piše 1843 po uživanju hašiša: „Moj sluh se je čudovito razvil, zaznaval sem šum barev. Zeleni, črljeni, modri, rumeni zvoki so prihajali k meni v čisto jasnih valovih. Prevrnjena čaša, škripot stola, lahno izrečena beseda se je tresla ter odmevala v meni kakor grom.“ V Quinceyevih spominih na njegovo hašiševanje bi se utegnili zaslediti slični dojmi. Znak soobčutka je očiten v Banvilleovih stihih:

Et j'ai trouvé des mots vermeils
Pour rendre la couleur des roses.

(In našel sem rdečih besed, da izrazim bojo rož.)

Podobno Baudelaireovi aleksandrinci:

Les parfums, les couleurs et les sons se répondent,
Il est des parfums frais comme des chairs d'enfants,
Doux comme les hautbois, verts comme les prairies . . .

(Vonjave, barve in zvoki si odgovarjajo, So dišave sveže kot otroško meso, Sladke ko hoboji, zelene ko travniki . . .)

Najbolj znan pa je iz tega poglavja daroviti čudaški Arthur Rimbaud, ki se je že z 19 letom popolnoma odtrgal od slovstva. Dovolil si je naslednji „amusement sur l'alphabet“ — po A. Franceu — v sonetu S a m o g l a s n i k i:

A črn, E bel, I rdeč, U zelen, O višnjev,
nekoč se, zvoki, zmenim vam o rojstvih tajnih.
A, črn, kocinasti životek muh sijajnih,
ki zvabil jih na ples je kruto smradni hlev,

zaliv mrakú; E, šátorov in par odsev,
lednikov smelih ost, tresljaj kobulov skrajnih;
I, bagri, kri na tleh, smeh usten bajnih,
ko jih opojen kes razdraži ali gnev.

U, krogi, drgetanje božje vod zelenih,
mir paš posutih z blagom, pokoj gub učenih,
ki alkimija kleše čelom jih v nočeh;

O, tromba to poslednja s čudnimi glasovi,
in molk, ki skozenj spo Svetovi in Duhovi:
O Omega, vijolni pramen v Nje Očeh!

Iz približno teh vrstic so vzklili obširni pretirani sestavi; posebnežem prednjači René Ghil, čitan dosti na Ruskem, z nelahko umljivim Dire du mieux, des Sangs,

de la Loi. Seveda je marsikaj prenaredil: Rimbaudov glas *ü* je zelen ko mirno morje, Ghilov se prispodablja barvi zlata, ki mu odgovarja trobenta, klarinet, piščal; *i* se primerja azurju, čemur nalikuje bas, kontrabas, gosli. Temu se pridružuje še šuma podrobnosti o soglasnikih, mehkih in trdih. Zdi se mi, da se najsplošneje čujejo z glasovoma *u* ter *o* resni, temačni, turobni pojmi; z *e* in *i* prevesno rezni, ostri, veseli; *a* niha v pravični sredini zdaj teman, zdaj svetal.

Zdravnik G. Marinesco opisuje mladeniča, ki označuje poeme, ljudi, naravne prikazni z bojami: Goethe kakor njegov Vilinščak sta mu brez barve, Schiller višnjev, sovražniki so mu sivi pa črni, veter pepelnat, teman, včasih srebrnojasen, črka *s* sinja itd.

Istim glasnikom ne odgovarja vselej enaka barva. Kljub mnogim skupnostim je križ, ugotoviti obča pravila, ker je poedinčeva reakcija tako raznolika. Poleg tega vokali ne vsebujejo vedno zgolj elementarne barve, ampak često zmes dveh ali treh. Še težje pojmiš, kako posamezniki kolorirajo miselne izraze in številke, ki imajo navadno elementarno barvo, dočim poedini glasovi, tvoreči dotični pojem nudijo pestro mešanico. Strokovnjaki smatrajo sinestezijo za dušesloven dogodek, ki se vrši v kožnih centrih in sodi potemtakem v individualno psihologijo, dasi je pojav bolj razširjen, nego si domneva. *A. Debeljak.*

Kaj prevajamo. — Že pred leti sem opozoril slovenske prevajalce, naj bi prijavljali, kaj prevajajo, da se izognejo neprilićnim kolizijam. Prevodno slovstvo raste pri nas od leta do leta, v bodoče se nam obeta še živahnejše gibanje v to smer, zato je nevarnost take kolizije tem večja. „Ljubljanski zvon“ hoče odpreti pod gorenjim zaglavjem prevajalcem stalen predal, razvidnico spisov, ki so v prevodu, zato prosim vse tovariše, naj mi pošiljajo naslove (izvirne in eventualno poslovenjene) dotičnih tujih del.

Alojzij Gradnik je prevel: Georgea Rodenbacha Bruges la morte (Mrtvo mesto), Edmonda Rostanda Cyrano de Bergérac, Oscarja Wildea Salome, Rabindranatha Tagorea Gitanjali; prevaja: Tagorea The crescent moon, The Gardener, Gabriela d' Annunzio Il sogno d'una notte d'autunno, Figlia di Iorio in Sema Benellija Cene delle beffe. — Alojz Kraigher je prevel Gabriela d' Annunzio Francesca da Rimini. — Anton Debeljak pripravlja antologijo iz francoskih, dr. Ivan Lah antologijo iz čeških pesnikov.

Oton Župančič:

Mesečina.

Mračnó so šli dnevi,
mračnejši od noči,
molčali so spevi
kot slap leden molči.

Pa je vesna prišlà, pa so pela dekleta,
zvečer, Talijanke na travi;
o gneča deklet, kakor cveta do cveta
nagibanje v gaja goščavi.

Iz samostana
je zvon zavabil:
to molijo nune;
strasti sta' pijana,
za pas jo je zgrabil,
in šla sta v pokrajine lune . . .

— Deklè, nocoj
ne hodi z menoj,
zdaj hočem biti sam s seboj,
potopiti se hočem v noči svetost,
v najglobljo njeno globokost. —

Sčebèt iz gnezd,
trepet od zvezd,
med svetlimi prodi
srebró raztopljeno se vije;

tja tiho zablodim,
in blesk beži
na vse strani
od mene, v neskončnosti sije,
kot da ves svet
je v meni spočet,
iz mojega srca se lije . . .

Kdo, kdo si, Duh-zankar na sredi vsemirja?
Iz tebe razteka se mreža bleščave,
iz tvojega srca in tvoje postave
kar je, se rodi in rodeč te razširja,
razžarja te z žarki v daljave sanjave:
in blizu je daleč in daleč je blizu,
svetovi na enem nanizani nizu
po tvojega srca utripu pojo . . .
Zdaj, srce v sredini, zdaj bodi krepkó!
Rodilo si ritem skrivnostne zavesti,
v čist sòj presojílo mrakove bolesti,
prizôvi še duše od vsepovsod,
omreži jih, zveži jih, strni v en rod!

Razvešeni so grozdi sanj,
ozvezdja nova čez nov svòd,
odrešeni duhovi vanj
strme, vrstijo se v obhòd.
Predraga, dragocena stvar,
poklada zemlja se jim v dar,
odeta vsa z lepotami
kot z židanimi rutami,
da bi ne videli ji ran,
ko njih škrlat preliva zarjo v dan . . .

Svetlí so dnevi,
svetlejše so noči,
šumijo spevi
kot slap sproščèn šumi . . .

——• ◆ •——

Alojz Kraigher:

Mlada ljubezen.

(Dalje.)

IV.

Dragi Javor! — Ti se niti ne pritožuješ nad suhoparnostjo in praznoto mojih pisem, ki so pravzaprav samo odsevi tvojih ljubezenskih dogodivščin, oziroma ocene tvojih novelic in romančkov. Saj sem se že tuintam zagnal, da bi povečal kak svoj dogodljajček in si še zraven kaj izmislil, da bi bil imenitnejši, — ko sem menda res obsojen, da ne doživim ničesar pametnega; a komedija se mi ne posreči. Časi sem od same nevoščljivosti zamoraliziral nad teboj. Da se ti malo odškodujem in ti dokažem svojo dobro voljo, naj ti opišem danes zgodbo svoje osmošolske ljubezni. Ti se boš smejal nad njo. Ljubezen! — porečeš. Ali je to ljubezen, ko ji manjka poglavitnega, to je — uspeha? — Jaz pa te vprašam: — Ali se začne ljubezen šele takrat, ko se ti ženska uda? — To ljubezen si lahko na cesti kupim, brate moj! —

Prvikrat sem bil videl Miro na promenadi okoli mesta. Sama me je bila opozorila nase s svojimi izzivajočimi pogledi. Imela je kakih šestnajst let in je hodila k uršulinkam v šolo. Bila je še premalo ženska, zato bi se bil sam od sebe najbrže ne bil zagnal za njo.

Osmošolski izpeljančki smo bili ravno godni. Koprneli smo za Evo, ki bi nam bila dala od sadú spoznanja. Morala bi biti Eva, ki jo je kajpada že kača zapeljala; a take po navadi ne hodijo več k uršulinkam v šolo. Zato smo se ozirali za zrelejšimi lepoticami. Bili so med nami, ki so se zatekli pod okrilje — javnih cip. Najkrajša pot. A meni se je studila: — jed mi ne diši, če je zajemalo že toliko žlic iz sklede in je že toliko priskutnežev pljuvalo vanjo... Ravno tisti čas me je zapeljavala domača dekla. Bila je starikava, precej nesnažna, v neokusnih krilih, težkih čevljih; imela je že nezakonsko deco in se je še tedaj pečala z drugimi. Brrr . . . Ali naj bi bil pobral izsrebano in pomečkano pomarančo? . . . Moje hrepenenje je bila takrat nebeško-lepa Palma, ki je kraljevala med ljubljanskimi krasoticami. Sanjaril sem bil o njenih sinjih, sentimen-

talno zasenčenih očeh in o njenem bledem, angeljskem obrazku. Hodil sem bil za njo po šetališčih in jo gledal zdaleč in občudoval, — kakor gledaš in občuduješ najlepšo zvezdo na večernem nebu in se zavedaš, da je blaznost hrepeneti k nji . . . Za domačo rabo sem se bil zagledal v predmestno prodajalko s črnimi skodranimi lasmi, z belo kožo in rdečim licem, s svežim telescem in dražestnim oprsjem; oči so se ji svetile kakor ponarejeni briljanti v njenih uhljih. To se mi je bila zdela dosegljiva zvezda. In res sem bil začel — pisati roman o njej . . . Kakor vidiš, sem jo bil zavozil že od kraja. Talentov za don Juana menda nimam; čeprav sem se bil tuintam precej potrudil. Zdi se mi celo, da mi ni namenjena ta pot . . . Pa kaj bi kvasil?! Res je, da sem si bil tako kot drugi prav don-juanskih doživljajev najbolj zaželel.

Čeprav še nismo bili jedli od sadú spoznanja, oči so se nam bile vendar že odprle. Boga smo bili odstavili, z nebesi in s peklom; porušili smo bili njegovo cerkev; odpovedali vsem zemskim in nadzemskim gospodarjem; — zaobljubili smo se bili svetu in slastem življenja, svobodi in uživanju. S pohlepnimi očmi smo iskali ženskih dražesti, z mladeniško objestnostjo smo prirejali daritve Bacchu.

Pri plesnih vajah smo imeli prijeten venček čednih deklic. A bile so vse prenedolžne in predostojne, občevalne oblike vse prestroge, da bi se nam bilo zdelo vredno, iskati tam intimnih zvez. Izpeljančka vleče k ženski — morda nevedé in zoper njegovo voljo — zgolj pohota; želja, da bi že mogel enkrat vgrizniti v skrivnostni sad spoznanja. Zato ga žene tja, kjer se mu zde razmere ugodnejše. Ljubimkanje s pošteno deklico je zanj otročje in filistersko, bolj ovira nego izpolnitev za pohlep njegovega mesa. Tako razmerje se mu zdi prezgodnje in brezmiselno; saj še ne more vedeti, kako si kaj postelje za življenje, pa bi si že iskal družice in mislil na družino . . . Slučaji vélike ljubezni so v teh mladih letih strašno redki. Če pa si resnično med izvoljenci, potem te itak mine vsa pohota in mladeniška objestnost; potem si samo sluga te visoke pesmi, ki te *mora* pripeljati k cilju . . . A mi nismo iskali vélike ljubezni. Želeli smo si fletnih dogodivščin in hrepeneli po razumnih, poljubov željnih ženskicah, da bi se poigrale z nami kakor lahkoživke iz Decamerona. — In vendar se mi zdi, da so bile naše želje vse bolj platonične; odločnosti, podjetnosti ni bilo v nas. O don-juanski strategiji, kot jo ti razumeš, nismo vedeli ničesar. Pa kaj naj tudi vé negoden človek? Vse, kar

je v njem vzbrstelo, je še tako zeleno in nerazvito, da ne more imeti samostojnosti in ne samozavesti, še manj pa vére v svojo sposobnost ...

Mira je bila lepa deklica. Njeni svetlo-rumeni lasje so vzbujali pozornost. Njene vihrave kretnje, njeno obračanje in oziranje, pogledavanje in nasmihavanje, zanimanje in občudovanje, — vse to je bilo mično že po svoji naivnosti in otroški preprostosti. Telesce ji je bilo res da še presloko in preveč dekliško; a njen obrazek je bil risan z mojstrsko roko; njene ustnice so bile kakor zrela črešnja, ki je počila od prekipevajoče sočnosti; in njene svetlo-modre oči so se ti zabliskale naproti, da ti je zarajalo srce od prisrčnega zadivljenja.

Če se nam je bližala na promenadi s prijateljico Maro, za njima Blejčevka in Nuša — saj jih vse poznaš —, me je hitro opozoril ta ali oni izmed tovarišev:

„Tomo, — Miramar!"

Dražili so me in se pogajali z menoj, da jim odstopim polovico miramarskega gradu; saj nisem morda Turek ... In če nisem Turek: kako si hočem priboriti svojo polovico, ko je Miramar tako enotno zidan, da si ni mogoče misliti Mire brez Mare? ...

Jaz sem se s tovariši šalil ... Mira se mi je zdela kot šolarica še premalo zrela, da bi se resno ozrl za njo. Tudi znan še nisem bil z njo; in če je nisem videl ob promenadi, se sploh nisem zmislil nanjo.

Nekdaj pa sem jo srečal sam, ko je ravno stopila za materjo — brez Mare in Nuše — v zlatarsko prodajalnico. Obstala je za steklom, z roko na kljuki, — in njene oči so se mi zasmejale — občudujoče in obožujoče in s takim hrepenenjem, da sem ves zmeden zardel in da mi je zaplalo v prsih od tesnobe; dvignil sem klobuk in jo precej nerodno pozdravil ... Prihodnjič sva se zopet srečala, prišla sva si nasproti — čisto sama. Prijel sem za klobuk in se ustavil. Ona se je prestrašila in skočila v bližnjo vežo ... Stal sem pred njo — v zadregi, ves vznemirjen — in nisem vedel, ali bi si ji predstavil ali kaj ...

„Kako vam je ime, gospodična?" — Z desnico sem jo prijel za roko, z levico sem se približal njeni bradici ...

„Mira!" — pa se je zdrznila in stisnila za vrata: „Moj Bog, če kdo pride?! Ko bi naju kdo zapazil?! ... Jezus, Marija!"

„Dajte mi poljubček, gospodična!" — sem se osokolil in jo objel krog pasu. ...

Ona pa je odskočila:

„Nekdo prihaja. Z bogom! Saj se še vidimo!“

In odbrzela je po trotoarju, ozirajoč se plašno in boječe, a obenem zvito in prekanjeno, s ponosnim zadovoljstvom. Po par korakih se je ustavila za trenotek in me pozdravila čez ramo z navdušenim nasmehljajem:

„Na svidenje!“ — in odhitela zopet dalje . . .

Od takrat naprej sem jo iskal, a brez posebne sreče. Skrivaj sem jo zalezoval in čakal prilike, da bi se ji spet približal. Če so mi tovariši nagajali, sem se jezil; če so me povpraševali, kje sem se seznanil z njo, da jo pozdravljam, sem molčal in se skrivnostno muzal.

Počasi je postajala Mira manj boječa. Tuintam sem ji mogel stisniti pisemce v roko, v katerem sem jo rotil za kak sestanek. Odgovarjala mi je na majhnih lističih in me naročala zdaj sèm zdaj tja, največkrat v njih domačo vežo, ki ga je na sekunde natančno določila. Po navadi ni prišla, ali pa je trajal ves sestanek samo par trenotkov. Prijela me je za roko in se smejala vsa zasopla, skoraj otročja, in povedala kaj malega o sebi ali o svojih ali o prijateljici Mari. Nekdaj se je pobahala z naivno resnostjo:

„Včeraj se mi je vse popoldne hlepkalo. Ali ste kaj name mislili? Jaz zmirom mislim . . . Ali se vam nič ne hlepka?“

„Malokdaj. A še ponoči sanjam in hlepim po vas.“

„Aha . . . ko bi vam kaj verjela?! Moški se samo igrate z nami.“

Telesce se ji zvije od zadrege, lica ji zarde . . . Nenadoma se spomni in se naglo poslovi:

„Hiteti moram, jezesna . . . Na svidenje!“

In že je na stopnicah; za hipec postoji in mi požuga hudomušno, pa mi pošlje poljubček s prsti . . .

Postal sem vsiljivejši in zahteval daljšega sestanka. Očital sem ji, da menda sploh ne vé, kaj je ljubezen, in da je vse to med nama — zgolj otročarija. Kdaj me namerava na primer — če me ima res kaj rada! — kdaj me hoče poljubiti, kakor se spodobi? — Postala je zamišljena in malo žalostna, rdečica ji ves čas ni izginila, — pri slovesu pa je zamižala, napela ustnice in me udarila z njimi po mojih ustnicah. Jaz sem se zasmejal:

„Tako poljubljajo golobi! To ni nič!“

A nje je bilo sram in se ni več obrnila . . .

Naslednje dni se mi je zdelo, da se me nekoliko ogiblje. Pa sem jo srečal, ko je sama šetala s prijateljico Maro, in zapazil sem, da se prepira z njo, da šobi usta in grdo gleda, — toliko, da ni pahnila njene roke izpod pazduhe. Parkrat se je obrnila za menoj, kakor bi ji bilo silno žal, da ne more k meni.

Potem sva se dogovorila za sestanek v tivolskem gozdu ... Bila je Mara poleg. Ta se je držala strogo in čemerno; komaj da me je pogledala, ko sem se ji predstavil. Živahna Mira je tuintam zbežala malo naprej po poti in pričakovala, da pohitim za njo. A jaz sem bil v zadregi radi Mare in se nisem upal ... Ko pa smo bili večkrat skupaj, sem si polagoma pridobil tudi njo. S pohlevnostjo in par skromnimi komplimenti sem jo bil omečil; in ko sem časi v notranjih prepirčkih miramarskih odločil zoper Miro, je postala celo prijateljska proti meni. Tako je bil ves Miramar zavojevan ...

Nekega dne pa sem nenadoma zavohal, da Mira tudi z drugim onegavi. Zlasti me je vznemirjal sošolec Kraševec, predrzen in podjeten fant. Lep ni bil; s svojo zunanjostjo bi mi ne mogel izneveriti dekleta. A ženskam ugaja tudi moška brezobzirnost, moška moč, celo nasilnost. In sam me je kanalja opozoril, naj pridem gledat, kako se z mojo „punco“ nepoklicani zabavajo. — Zvečer okrog devete ure sem pritihotapil po nasprotni strani trga. Čisto ozek, zelo raztegnjen lunin krajec je žarel na nebu; zvezde so bile drobcene in strašno daleč. Jug je pihal, od streh je kapalo od talečih se ostankov zadnjega snega. — Mira je bila na oknu, vsa živahna in nemirna. Sklanjala se je ven in se zopet vzpenjala nazaj; zdelo se mi je, da slišim njeno pridušeno hihikanje. Poleg nje je bil še nekdo, ki se je iztezal daleč ven in tuintam zaklical besedico mladeničema, ki sta stala spodaj na trotoarju in nekaj vezala ali razmotavala ali kaj ... Oknica ob Miri se je časi sunkoma zazibala, iz šipe je zablestela zgrbljena slika luninega krajca ... Zdaj sem spoznal Kraševčev glas:

„Potegni, Bogdan!“

Mira se je vzpela daleč ven in gledala napeto doli. Nekaj belega je udarilo ob steno in se dvigalo navzgor ... Tedaj je prišel nekdo mimo in se ustavil, kimajoč z glavo. Mira je hipoma izginila od okna ... Poleg nje je moral biti Bogdan, njen brat, nakazen petošolec, ki je bržčas na motvozu vlekel k sebi tisto belo stvar ... V tem hipu so za oknom zaloputnila vrata, luč se je posvetila ... Bogdan je odskočil. Nekdo je s truščem zaprl okno. — Bela stvar

je padla nazaj na tla. Kraševec jo je pobral in odhitel s tovarišem. Za oglom pa sta se ustavila in prežala . . . Tudi jaz sem čakal v senci na nasprotni strani. Čutil nisem ničesar posebnega, ne jeze in ne žalosti. Vse skupaj je bilo menda preotročje — z mojo zaljubljenostjo vred . . . Ko se ni pri oknu nihče več prikazal, sta onadva odišla in jaz za njima.

Drugi dan po šoli pa me je Kraševec podražil:

„Misliš, da te sinoči nisem videl?“

„Kako?“ — sem se začudil. A še predno sem spoznal, da me je samo lovil, je že nadaljeval:

„Ecco! Saj ne moreš skriti svoje škodoželjnosti! Včeraj se nam ni posrečilo, prej pa že velikokrat . . .“

Pozneje sem izvedel, da je bil to sploh prvi poskus; tudi sledil mu ni nobeden več. Takrat pa sem verjel in sem bil naenkrat ves poparjen. Ali je bila to že prava ljubomornost? Ali je bil le moj ponos užaljen, ker sem mislil, da me je Mira varala za hrbtom in se mi hlinila v obraz? . . . Povesil sem oči in se obrnil proč od Kraševca. On pa je dostavil zlobno:

„Veš, kaj ji pošiljamo na tak romantičen način? Se ti ne zdi romantična ta naša zračna pošta? Ti si se najbrže smejal, ker si ugibal: — če je Bogdan njih zaupnik, zakaj ji ne pošiljajo po njem? Hahaha . . . Zapomni si: — če hočeš uspehov pri dekletih, moraš imeti malo fantazije, brate moj! Zakaj tudi one jo imajo in ne obrajtajo posebno suhoparnežev! — In veš, kaj ji pošiljamo? — Pesmi, zlato moje! Ljubavne pesmi! — Pa se poskusi z nami, če se moreš!“.

Jaz sem se porogal:

„Pesemce ti dela Pokovec!“ — To je bil šestošolec Pokovec, ki je bil kot nadobuden pesnik znan med gimnazijci. On je bil najbrže tovariš Kraševčev pri zračni pošti.

„Naj bo Jokovec ali Lokovec, to je prav vseeno. Tudi če me Miri izdaš, ti ne bo verjela. Rekla bo, da si ljubosumen. Sicer pa je itak konec med vama dvema. Zato sem te bil tudi klical, da pridi gledat! Ti se sporečeš z njo! Je vse zaman: — ona te je varala in ti si razžaljen! Narava je pa taka, da ne odpustiš žalitve! Zato se spreta! Amen! Tebi je odklenkalo in jaz sem tvoj naslednik.“

„Kralj je mrtev, živel kralj!“

„Nič se ne norčuj, moj ljubi! V par dneh se že prepričaš.“

„Pa mi sporoči na svoj romantični način, ti — zračni poštar!“

„Na povelje, mrtvo veličanstvo! In če pošlješ pesemco nezvesti, ne pozabi: — bel golobček jo prinese v zlatem kljunčku!“ —

Čim bolj sem stvar premišljeval, tem bolj me je jezila. Nisem bil nesrečen ali obupan ali kaj takega, samo razjarjen. Mira se je opravičevala in izgovarjala, da ji je bil Bogdan past nastavil. Baje ni niti vedela, čemu ta zračna pošta; Kraševca bi na ulici komaj spoznala. In skoraj bi ji bil verjel, saj je bila tuintam resnično še napol otrok. A neka trmoglavost mi ni dala, da bi ji odpustil; mogoče tudi neka skrita želja, da bi mi to odpuščenje — plačala ...

In resnično sem si jo izmislil, zvitorepec: — Če hoče, da verjamem v njeno nedolžnost, naj mi dokaže svojo ljubezen!

„Kako jo naj dokažem?“ — Njen pogled je bil ves zbegan, lica so ji bila rdeča, kretnje vse nemirne.

Hodila sva po nabrežju v večernem mraku. Luči so odsevale iz Ljubljanice ... Pa me je prijela za roko, me potegnila v temnejšo senco in mi ovila roki krog vratu.

„Tomo, — saj te imam rada! — Vprašaj Nušo, kako nemirno spim in se premetavam, — ker moram zmirom — samo nate misliti ...“

Ali je bilo to odkritosrčno ali ne? — Naivno je gotovo bilo — in neverjetno. Jaz bi rekel, da je bilo — narejeno; ne mogoče preračunjeno po ženski iznajdljivosti in prekanjenosti v ljubezenskih stvareh; — v dekletu je že nagon, ki jo vodi pravo pot; deloma pa je menda izkušnja — iz romanov. Že zadnjič se mi je bilo zdelo, da je tisto „hlepkanje“ — literarnega izvora. Dekle občutil v sebi nepremagljivo slò za ženskim doživetjem; ker pa je še nezrelo, si pomaga z oponašanjem in išče vzgledov po knjigah, če jih ne dobi v življenju. Seveda se pri tem pokaže vsa naivnost, a tudi vsa prisrčnost in dekliška ljubkost.

Zasmejal sem se in jo z levico objel. Z desnico sem ji stisnil lica in ji našobil usta, da bi jih poljubil. A bil je zopet le udarec z ustnicami in ne poljub.

„Vidiš, Mira, — še poljubljati ne znava. To se morava učiti! Jaz pridem k tebi ...“

Vsa prestrašena me je odpahnila:

„K meni? — Kako, — saj nisem sama!“

„Jaz sem že vse preudaril. Ob enajstih že vsi spé pri vas, tudi gospa mama ...“

„A papa?!“

„Njega ni pred polnočjo domov; časi pride komaj ob eni, tudi ob dveh . . . Ti sama si mi pravila.“

„Časi pride prej . . . že ob desetih!“

„Larifari . . . In če pride, gre naravnost v spalnico; iz predsobe v spalnico. Ai ni res?“

„Ne vem natanko. Najbrže!“

„Skozi salon ne pride!“

„Salon je pri nas obednica.“

„A tja ne pride gospod papa!“

„Lahko bi prišel!“

„Se pa skrijeva; ponoči je to igrača. Jaz pridem ob enajstih, ti me počakaš v salonu in mi pošlješ hišni ključ skozi okno — po zračni pošti.“

„Hihihi . . .“ — se je zasmejala Mira, se zavrtela in se tlesknila po stegnu. „Ta bi bila lepa! In kaj potem?“

„Jaz bi prišel gori k tebi . . .“

„V obednico. A kaj bi v temi? Luči bi ne smela imeti.“

„Čenča! Kdo je že kdaj pri luči vasoval?“

„Vasoval?“ — Za trenotek se je zresnila, a se je zdajci zopet zasmejala: „Vasovalci prihajajo skozi okno.“

„V drugo nadstropje? — Ključ mi pošlješ skozi okno.“

„Pa prinesi lestvo!“ — In naenkrat je bila v takem krčevitem smehu, da sploh nisva prišla več v pogovor.

Malo sem se jezil, malo sem se smejal; nazadnje sem se udal, načrt je bil itak skoraj neizvedljiv . . .

Na Mirin dom pa sem kmalu nato vendarle prišel. Ona sama me je pozvala. Gospa Blejčeva je bila pri nekih prijateljicah na popoldanskem obisku; tam so kartale ali kaj, da je po navadi ni bilo pred večerom domov. Nuša je imela šolo in neko uro do petih. Bogdan je bil šel s kolesom na izlet s tovariši. Tudi Marc se ni bilo treba bati; ne vem, kako da je bila zadržana . . .

Prišel sem bil z najgorostasnejšimi pričakovanji. Upal sem bil, da je prišla ura, ko okusim sad spoznanja . . . Vso stvar sem si bil predstavljal zelo nejasno, niti mislil nisem bil mnogo nanjo; samo zdelo se mi je bilo, da mora do nečesa priti, da se mora izvršiti, kar je cilj vseh mladih hrepenenj . . . Sama bova z Miro, vrata si zakleneva . . . Časa imava od treh do petih . . .

V resnici pa sva uganjala same neumnosti. Razkazovala mi je razno drobnarijo, igrala malo na klavir; peljala me je v sobico, kjer spita z Nušo, v temno, precej veliko luknjo, brez vseh čarov in

zapeljivosti ... Prerivala sva se in se lovila. Ona seje branila nedolžno, z otroškim smehom in dekliško razposajenostjo ... Niti do poljuba nisva prišla ...

Nenadoma: — trkanje na vrata ... butanje na vrata ... Nušin glas, jezen:

„Mira, odpri! Kaj delaš notri? Mami bom povedala ...“

Sedela sva na tleh in se gledala, vsa presenečena, jaz bolj prestrašen nego ona.

„Ne razbijaj, Nuša, takoj ti odprem!“ — zavpije zdajci Mira, vstane, me prime za roko in me pelje v sosednjo sobo.

Skril sem se za preobloženo obešalo in čakal ves v skrbeh. Bil sem v spalnici njenih starišev; oziral sem se na vse strani in po vseh kotičkih, a videl nisem ničesar od samega strahu in pričakovanja ... Kaj če je tudi njena mati zunaj, gospa Blejčeva? Ali če pride dekla gledat z Nušo? ... Če pride oče iz prodajalnice v pritličju? ...

Nenadoma je zadonel klavir iz obednice ... In že je bila Mira poleg mene:

„Nuša mora igrati, dokler se ne vrnem k njej.“

Povedla me je k vratom, jih previdno odklenila in me spremila skozi predsobo:

„Tiho pojdi do stopnic, menda je dekla v kuhinji!“

Stisnila mi je roko in me udarila z ustnicami po ustih:

„Servus, Tomo!“

Imenitna punca! — je zapelo v meni ... A v tem trenotku se je oglasilo iz kuhinje:

„Aha! Tako, tako!“

Jaz pa sem bil že po stopnicah doli ...

V velikih skrbeh sem bil zaradi Mire. Če jo je dekla zatožila?! ... Napisal sem ji pisemce in jo čakal v Zvezdi, da pride iz šole. Imel sem smolo, da je čakal tudi Kraševec s svojim poetom Pokovcem. Vrag vedi, kako je bil zavohal moje pisemce in mi je izvlekel iz žepa? K sreči je bilo brez naslova; a kanacija je seveda vedel, komu je namenjeno.

„Aha, — to je zdaj tvoja pesemca nezvesti! Kar meni pusti, ji že izročim! Vidiš? — jaz jo tudi čakam.“

Pokazal mi je elegantno temnosivo kuverto, parfumirano, da je kar dišalo. Na naslovni strani je bil naslikan bel golobček z zlatim kljunčkom, v njem rožno pisemce. — Jaz sem mu iztrgal svoje pismo in se obrnil proč. V tem hipu je prišla po drevoredu Mira,

roko v roki z Maro. Spred in zad vse polno šolaric. Mira pa je brez strahu stopila k meni in mi stisnila roko:

„Spremi naju, Tomo!“

Za hip so onemela dekleta naokoli; potem pa je zahihikalo in žašušljalo med njimi, da sem zardel. In že je stal pred nami Kraševec:

„Dovolite, gospodična rajskolična!“ — Ponujal ji je svoje pismo.

Mira se je malo umaknila, potem pa mahoma zavila okoli njega in šla naprej:

„Bržčas ste se zmotili, gospod! To ni moj naslov. Tu zadaj si poiščite golobčka!“

Kraševec je ostrmel sredi gruče mladih šolaric.

„Prmejkuš, zdaj pa pojdem še jaz med Tomaže, med nevérne! Tomaži imajo srečo!“ — smo ga slišali za seboj.

Dekleta so se smejala. Mira se je smejala in se tepla z robcem po obrazu in se ozirala čez ramo ... Še Mara se je muzala in mi prijateljsko mežikala ...

Jaz sem bil v zadregi, kako bi kaj izvedel od Mire o včerajšnji nezgodi; premišljeval sem, ali bi jo kar vpričo Mare vprašal ... Ona pa je bila videti popolnoma brezskrbna, niti senčica ji ni temnila radosti v obrazu. Nenadoma me je prijela za roko:

„Popoldne, Tomo, prideš k nam! Mama bi te rada videla. Nuša bo doma, Mara pride ... Malo ponorimo in zaplešemo ... Še pred tretjo pridi, Tomo!“

Niti svojega pisma ji nisem bil mogel izročiti ...

Pri Blejčevih sem mahoma spoznal, da je Mira absolutna gospodarica v hiši. Tiranizirala je sestro in brata, mater in očeta; odločala je v vseh stvareh, ki segajo v obzorje mladega dekleta. In to obzorje, dragi moj, ni ravno majhno. Ko bi bilo treba, bi poskusila celo v trgovskih poslih vplivati na očeta.

Dekla jo je bila zatožila, da je bila z mano sama v stanovanju. Ona pa se ni opravičevala. Narobe: — zacepetala je z nogami in se razdivjala nad njimi vsemi, da so kar obmolknili. Ne vem, kako jih je bila ugnala; mogoče me je že prestavljala kot svojega zaročenca. A drugi dan, ko sem bil pri njih, jih je bila zgolj prijaznost.

Mati je bila majhna, malo lena debeluška, z živahnimi očmi, ki so s tolikim dopadajenjem gledale za mano, da sem bil večkrat majčkeno v zadregi. Na Miro je bila kaj ponosna; in zdelo se mi je bilo, da mi je pred vsem hvaležna, ker je našla njena hči že kot negodna goska zaročenca v meni.

Nuša je bilo srčkano dekletce, črnolaso, črnooko, malo bledo in precej suhljato, a poskočno in razposajeno kakor razigrana veverička. Tudi oče je bil črn, že nekoliko sivkast, zelo simpatičen, živahen veseljak, ki je bil skoraj večno — podnevi in ponoči — od doma, menda ne po samih opravkih.

Edini Bogdan mi ni posebno ugajal. Za petošolca je bil malo presiguren, predomišljav. Občeval je zmirom samo s starejšimi, zlasti s Kraševcem. Po tisti zračni pošti ni poskusil nobenih zgag več med menoj in Miro. Tudi se ni vtikal v našo družbo in me je puščal samega z dekleti; ob potrebi bi mi bil celo pomagal. Vendar ga nisem maral z njegovim vse razumevajočim, pokroviteljskim nasmehom, ki se mi je z njim dobrikal . . .

Zdaj sem bil zelo pogostokrat pri Blejčevih. Po navadi sem bil sam z dekleti — z Miramarom in z Nušo —, ker nas je tudi gospa mama prav rada zapustila in odšla po svojih obiskih. Zabavali smo se zelo nedolžno, mnogokrat celo otročje.

„Tomo, Tomo, Tomo,
al' te bomo, bomo,
rompompom . . .

Tako so mi zapele in me preganjale iz kota v kot, iz sobe v sobo. Tudi na izprehodih, če smo prišli malo iz mesta, so me nagnale z „rompompom" . . . pa smo se lovili po cestah in po tratah in med drevjem kakor pravi vaški paglavci . . .

Razmerje med menoj in Miro je postalo mnogo bolj prisrčno; a danes se mi zdi, da je bilo morda malo preveč bratovsko. Poljubov niti iskala nisva. Za roke sva se vodila in se prerivala, tudi požgačkala sva se in se sprijela; a strasti ni bilo v nama . . . Odkar sem bil vpeljan v družino, je bila najina ljubezen — kakor posvečena . . .

Mira se je nenadoma razvila v bujno cvetko. Prsi so se ji izbočile, postala je stasitejša, morda tndi za spoznanje resnejša. Zapazil sem bil to izpremembo čisto nepričakovano, ko je oblekla v majniku prvo lažjo, svetlorožasto obleko.

Takrat sem ji zadeklamiral:

„Med otroki si igrala, draga, lani. Čas hiti.
Letos že unemaš srca po Ljubljani. Čas hiti.
Koder hodiš, te mladenči spremljajo z očmi povsod;
satelitov trop nam zvezde kraj oznani. Čas hiti.
Zdaj je Hanibal pri Kanah, premagavec tvoj obraz,
naša srca Rim, ostrašen, ne vstrah'vani. Čas hiti."

„Aha — ostrašen!" — me je prekinila. „Kdo pa ti verjame? Moški in — ostrašen! Moje srce je Rim, ostrašen in vstrah'vani! In čas stoji! — Ali si upam kam pogledati? Saj se te bojim, ko si tako neznansko ljubosumen!"

Z začudenjem sem jo pogledal. Vedel sem, da je čitala Prešerna; a takega umevanja in kriticizma — da, celo sarkazma! — bi ji ne bil prisojal. Zapazil sem bil tudi, da je postala mnogo manj koketna nego je bila prej. Pripisoval sem to izpremembo večji zrelosti, mogoče tudi globlji resnosti najine ljubezni ... A zdaj ta: — čas stoji! — Ali ji je žal, da čas stoji? — To se pravi: — čas stoji, ker je z mano zaročena! — Ali bi hotela raje, da bi šel čas naprej? — in da bi šel jaz naprej? — in da bi šla ona sama naprej — na drugi cvet? — — Vest mi je zašepetala: — Ali si tudi res njen zaročenec? Ali si že izpregovoril pri njenih starših besedico? — No, — kako bi vendar mogel? Matura je še pred menoj! Kdo pa sem? — in kaj sem? — — Za enkrat ima Mira prav: — zdaj čas stoji! — — V zadregi sem nadaljeval:

„Deklica prevzetna! Zmisli, kak je kratek vsaki cvet,
da začne se leto starat' že v srpani. Čas hiti."

„Ali sva resnično že v srpanu, Mara?" — se je zasmejala Mira. „Vidìš dedca, kako nas hoče sramotiti?!" — Zleknila se je v životu in se je v vsem zmagoslavju svoje mlade lepote ozrla po šetalcih v drevoredu.

Mara pa se je namuznila hudomušno:

„Čas hiti in čas stoji! Vesta kaj? Takoj se poročita, pa bo ravno prav! Čas ne bo več hitel in ne bo več stal ..."

Prasnili sta v smeh ... In jaz sem bil vesel, da ni bilo treba odgovarjati; čutil sem zadrego in neko težo v prsih ...

(Dalje prihodnjič.)

Emil Leon:

Cvetje v jeseni.

(Dalje.)

III.

Kmet je kralj. Če ima dobro in čedno napravo, če ima primerno zemljo, da jemlje iz nje življenje in davek, če nima dolgov, pač pa polne hleve, in če ima še kopico zdravih in pokornih otrok, je kmet kralj, neodvisen od vsega sveta.

Tak kralj in gospodar je bil Presečnikov Boštjan na Jelovem brdu. Njegova hiša je stala prav pri koncu vasi. Zidana je bila in imela je takoimenovano „gorenjo hišo“, okrog katere je tekel lesen hodnik. Okna so tičala v okvirju zelenih, kamenitih stebričev, a z železom so bila tesno zapažena. Nad okni je kraljeval sv. Ferjen ter s svojo golido zabranjeval požare.

Tik hleva na dvorišču je ležal velik kup gnoja, a vzlic temu sta se povsod kazala snaga in red. Na steni je viselo raznovrstno orodje, da je bilo takoj pri roki. Tnalo je bilo pometeno in glavna pot proti hiši je bila še celo s peskom posuta. Tik vhoda pri veži je tekla voda iz umetnega vodnjaka, ker so Presečnikovi že v tistih časih imeli svoj vodovod.

Pri tej hiši si se takoj čutil domačega, ker ni bilo v vsi naselbini ničesar, kar bi bilo ustvarjalo kaj nesoglasja. Vse se je strinjalo in vjemalo.

Bila je že noč, ko sem stopil v vežo.

Dolga ta veža se je končala v mogočno kuhinjo, visoko obokano. Kadar je visoki ta obok bil poln mesa, ki se je ondi sušilo, je človeku posebno dobro del pogled na njegovo blagoslovljeno višino. Obok kuhinje in tudi veža sta bila zavita v saje, od katerih je pri južnem vremenu kapalo ter se svitlo nabiralo na tlaku. Nad tem se tiste dni še nikdo ni spodtikal; bila je to nekdanja navada, tako da je kapalo že pri starem očetu in brez dvojbe tudi že pri tega očetu.

V veži je vladala tema, samo od ognjišča sem se je svetilo. Tam se je togotila ženska, da niso burkle popravljene, da ni mogoče loncev pristavljati in da so moški vsako leto bolj zanič.

Glas te ženske mi ni bil neznan in vedel sem tudi, komu velja ta njena jeza in srd. Bila je dekla Liza, ki je pred petimi leti

že tudi služila pri Presečnikovih. A njena beseda je veljala hlapcu Danijelu, — pomislite, to cokljarsko ime v tem olikanem pogorju! — ki je istotako že dolgo vrstolet služil pri Boštjanu.

Že večkrat sem omenjal, da je tedanji čas imel svoje posebne navade.

Med take navade je spadalo tudi, da sta hlapec in dekla, če sta daljšo dobo pri dobrem gospodarju služila, štela se, da sta nekako zaročena in da se vzameta, kadar si dosti prislužita.

Taka zaroka je vezala tudi Lizo in Danijela, ker sta že več nego deset let skupaj služila. In res je ona varčevala, kar se je le dalo, a Danijel — že ime kaže, da je bil svoj čas prinesen iz Trsta, — je bil falot, ki je zaslužek najrajši v svojem lastnem grlu nalagal. Ta ljubezen torej ni bila brez viharjev: prav rado se je bliskalo in časih je še celo treskalo.

Danes je pri ognjišču treskalo:

„Pri ljubem Bogu nisi za nič! Še podkuriti nimam s čim, ti grdoba lena!“

Mimo mene je prikrevljal Danijel s kozavim svojim licem. Imel je desno nogo krajšo od leve, ker se je sploh pri vsakem Tržačanu — pri nas smo jim rekli Tržani — kazala kaka telesna hiba. Kmalu se je prigugal nazaj in nosil je polno naročje ravnokar naklanih trsk. Vrže jih pred ognjišče rekoč:

„Že zjutraj sem ti jih nasekal. Saj zmirom mislim nate, Lizka!“

Zadnjo besedo je nekako sumljivo izgovoril, tako da se je lahko čulo za „Liziko“ ali pa tudi za „Lisko“, kravo v hlevu. Liza jo je umela za kravo.

„Ti vrag črni!“ Pograbila je za oklešček ter udarila za Danijelom, ki jo je urnih peta odkuril iz veže. —

Vstopivši v hišo, opazim Boštjana za mizo. Kar čutil sem, kako se je v njem vse vnelo od veselja, da ga obišče sorodnik. Takrat je pri nas sorodništvo še nekaj cene imelo, in če si sorodnika obiskal, si vedel, da si prišel k svojim ljudem. Vzlic temu pa Boštjan pri mojem vstopu niti izza mize ni vstal. In da bi si bila v roko segla, o tej gosposki šegi tista leta v Jelovem brdu še govorice ni bilo! S svitlim očesom me je pogledal in dejal:

„No!“

In jaz sem odgovoril:

„No, da ste le zdravi!“

Nato je Boštjan zaklical svoji ženi, da naj prinese „štober“ in luč. Tedaj v našem pogorju še ni vladal „smrdljivec“, pač pa

je v leščerbah gorelo laneno olje. Leščerbe so stale na štobrih, malih, lesenih stebričkih, odkoder je izhajalo prejkone tudi ime. Če se je v kaki gostilni nabirala nevihta, je gospodar najprej ukazal gospodinji ali dekli, da je štobrčke v kraj spravila, ker so bili za tepež pripravno orodje. Danes ne staknemo štobra več v kmečkih hišah, od Škofje loke pa do Cerknega ne! Laneno olje je podleglo in smrdljivi bratec gospodari na mizah. Mlajši zarod pa nima več pojma o prej tako potrebni premičnini. Kultura je štobre vzela!

Barba je nekaj odlašala. Ko je prinesla štober in plamtečo leščerbo, sem opazil, da je morala že vedeti o mojem prihodu. V kratkem času si je bila preoblekla srajčnik — tudi to, za naše ženstvo tako karakteristično oblačilo je zagazilo v pozabo — kateremu se je videlo, da prihaja iz perila. Tudi nov predpasnik si je bila pripasala.

Barba je bila še vedno postavna žena. To sem ji tudi v obraz povedal, tako da se je zadovoljno zasmejala. V tem pogledu ste ženske vse enake, in najsi nosite svilene, s čipkami obrobljene dolge srajce ali pa kratke, na rokavih v gube nabrane srajčnike!

Menili smo se o letini, o živini in o visokih davkih. Ko sem povedal, da ostanem pri Presečnikovih nekaj tednov, razžarilo se je obema lice. Prepričan sem bil, da sta se tega v resnici veselila. Pri tem se ni predla nikaka pretirana govorica, kaj naj se mi daje jesti, kako naj se z mano počenja in o drugih takih sitnostih. Umelo se je na obeh straneh, da bom živel, kakor živi človek, če pride med svoje.

Stemnilo se je. Posli so pričeli cepati v hišo in naenkrat je bila miza zasedena. Gospodinja je hitela po večerjo.

Najprej se je pred nas postavila velika skleda celega krompirja, iz katere se je mogočno kadilo. Mati Barba je na mizo za družino natrosila velik kup soli, za naju z gospodarjem pa manjšega. Sad zemlje smo jemali iz sklede, ga solili in jedli. Ko sta bila v posodi zadnja dva kosa, ju je pograbil hlapec Danijel, rekoč:

„Ostati nič ne sme!“

Nato je prišel na vrsto sok, v katerega je vrgla gospodinja veliko kepo rumenega masla. Vsak je dobil leseno žlico — ki bi jo ti, Marica, komaj bila spravila v svoja usteca — skupno smo zajemali, pridno in z vnemo. Tuintam je Liza zavpila nad Danijelom:

„Ne lovi samo štrukljev!“

Pa hlapče se ni dosti brigalo za to karanje. Ko je bilo le še malo v skledi, je to k sebi potegnil, režeč se:

„Da ne bo mati mislila, da slabo kuha!“

Pri večerji je nosil prvo besedo stari Jakopin. Tisti dan je delal pri Presečnikovih. Je-li imel ta starec kako krstno ali kako drugo ime, ne vem. Kar sem ga poznal, so ga klicali za Jakopina. Bil je Radeckega vojščak, ponosen na svoje trpljenje v vojski, ponosen tudi na svojo nemščino, kakor si jo je bil prilomil v vojaški službi.

Ko se je sok na mizo postavil, je pričel:

„Kaj veste vi, ki na svetu niste nič skusili in ki tudi nič ne veste!“

„Povej nam kaj!“ je prosila Liza, ki se očividno z Danijelom še ni bila sprijaznila.

„Veliko ti lahko povem,“ se je odrezal Jakopin. „Najlepše, kar je bilo, je bilo v Brešiji. Tam so nas puntarji nekaj komandirali, in grof Radeci“ — Jakopin maršalovega imena ni mogel drugače izgovoriti — „je dejal: „Fantje, pojdimo iz mesta!“ Tisti dan me je imel profos v rokah, ker sem bil svojemu koprolu nekaj nepokorščine izkazal. Po ulicah smo se gnetli in ti vragi so s streh in iz oken na nas streljali. Da, tako je bilo!“

„Pa ste vendar nazaj streljali?“ se je vmešal Danijel.

Jakopin ga je zavrnil:

„Molči, ki nič ne veš! Gori za dimnikom je tičal Lahonček in na nas je streljal, da se je vse kadilo okrog njega. Za božjo voljo sem prosil profosa, da naj mi da puško v roke. Da mi jo! Tresk! in še danes ga vidim, kako je omahnil, zdrsnil po strehi in nato tlesknil na kamen, da je vse okrog škropilo. Lepo je bilo! In potlej smo šli v Mantovo.“

„Kaj je Mantova?“ vpraša Liza.

Takrat se je Jakopin repenčil, kakor se repenči petelin na gnoju.

„Mantova je mesto; ajne greze festunk, ajne greze boser.“

Ta „greze boser“ se mi je zagrizel v uho tako, da nisem mogel zadržati smeha.

„Le smijaj se,“ se je zatogotil Jakopin, „dobro pa je le, če človek nemško govori!“

Ker je bilo mleko pozajeto, je družina vstala in odšla.

„Kje pa je Meta?“ vprašam gospodinjo.

„Pri ognjišču je jedla,“ odgovori mati, „in sodim, da jo je malo sram pred tabo.“

„Sitna je danes,“ pristavi Boštjan, „in kadar jo prime tak dan, ni izhajati ž njo.“

Gospodinja ga je zavrnila:

„Ne bodi prehud ž njo! Ni posebnega zdravja in hitre jeze je tudi.“

„Kar ima od tebe,“ je dodal gospodar zadovoljno.

Hišna vrata so se lahno odprla; gospodar in gospodinja pa sta utihnila. Nekaj časa je obstala, na to se je približala peči, da je stopila vsa njena postava na svetlo. Takoj sem videl, da je še pol otroka, pol device, torej najlepša stvaritev, s katero je osrečil Bog zemljo in moške na nji! Visoka je bila kot klas na njivi. Obraza še nisem mogel opaziti, ker je imela ruto tako zavezano, da ga je z njo skrivala.

„Sem pojdi, Meta!“ sem jo pozval nekoliko osorno.

„Saj grem!“ je odgovorila tiho. Nato je pristopila k mizi, sedla na stol in odvezala ruto pod obrazom, da ji je padla na rame.

Na obraz ji je padala polna svetloba. Kako naj vam, ljube prijateljice, popišem ta obraz? To je ravno: ne da se popisati! Pogledal sem jo, ali takoj je odmaknila oči ter jih dvignila proti stropu. Prešinila me je misel: ta obraz, nebeški Rafael, se je moral nekdaj že zibati pred tvojim duhom! In res, v Bologni je bilo, ko sem koprnel pred Rafaelovo podobo svete Cecilije! Naša Meta je imela obraz te svete Cecilije. Čarobni utis pa so še povečavali svitli, na rdeče spominjajoči lasje, ki so v debelih kitah težili sveto Cecilijo z Jelovega brda.

V meni je vse zakipelo, česar pa nisem smel otroku pokazati. Moja osornost jo je bila prvi hip preplašila, pa se je hitro ojačila. Meni nič, tebi nič je spregovorila:

„Brado pa proč deni! Samo živina ima lase po celi glavi!“

Moja brada, na katero sem toliko ponosen, ni bila všeč temu osatu! To so bile edine besede, katere je Meta tisti večer v moji družbi spregovorila.

Spravili so me spat v gorenjo hišo. Lojena sveča se je prižgala, da nam je svetila po temnih stopnicah, in vzeli smo tudi „hlapca“ s seboj, da sem mogel ugasiti luč, kar pri lojeni sveči ni bila malenkost. V gorenji hiši je vse dišalo po žitu. Ondi so stale pregrade, katere niso bile pri Presečnikovih nikdar prazne. Bila je tudi „malana“. Na vsaki steni se je videla zlata moštranca z belo hostijo, a obdajalo jo je grozdje v isti velikosti, kakor so ga nekdaj prinesli iz dežele Kanaana. Tu je stala tudi postelja, široka, da bi bila na njej brez težave vežbala se cela stotnija. Sivo-rdeče-belo je bila v umetnih štirikotih prevlečena; na sprednji končnici, ravno nad

zglavjem, pa je zrlo resno in skrbno veliko božje oko, da si brez strahu mogel zaspati pod njegovim mogočnim varstvom.

Legel sem v posteljo na plevnico, ki je bila za moje kosti precej trda. S hlapcem pa sem strl luč, da je po vsi gorenji hiši neprijetno zadišalo. Ali vendar, kako je bilo prijetno ležati tu! Že ta zrak — spal sem pri odprtem oknu — mi je napolnil pljuča, kakor voljno in rahlo laško olje.

Zatisnil sem oči: okrog mene so se sukale zlate monštrance z belo hostijo in spremljali so jih orjaški grozdi, in to v tako živih bojah, kakor jih je vedel zidu vdihniti le samouk, katerega je poljanski dolini rodil neznatni Divjakov mlin ob bistri Hotoveljšici! Janez in Štefan, kdo vaju danes še pozna? Imeni slavnih sinov zadnjega se blešč̌ita s kamenite plošče v poljanski cerkvi. Janez in Štefan Šubic pa sta legla v zemljo, tiho in ponižno, kakor sta svoj čas živela, samouka slikarja in kiparja. Bila sta plemenita slovenska sadova naše zapuščene matere zemlje! Velika bi bila umetnika, da sta se tako izšolala, kakor sta izšolala v potu in trudu svoje sinove!

Na ta dva moža sem mislil prvo noč na Jelovem brdu, in spomin nanje je pomnožil harmonijo, katera je objemala Presečnikovo selišče.

IV.

Drugo jutro me je zbudil rahel klic: „Vstati je čas!“ Dan se je komaj delal, ko sem že tičal v obleki. Moje telo je bilo okrepčano, ker sem spal, da cesar bolje ne more.

Spodaj v hiši je že stala skleda na mizi in kmalu je bila zbrana okrog nje družba prejšnjega večera. Da so bili žganci ranega jutra gospodarji, o tem vam ni treba posebej praviti. Mati jih je bila polila z „volóvim masovnikom,“ mi pa smo komaj čakali, da sežemo po žlicah.

Volóvi maslovnik — nemogoča beseda! Pa se je vendar dostikrat spominjam, kadar si kvarim svoj želodec po ljubljanskih gostilnah. Žalibože, tudi ta jed — v pinjeno mleko zakuhana moka — je izginila, in prav milo se mi je storilo, ko sem zadnjič izpraševal poljanska otročeta, pa niti eno ni vedelo govoriti o volovem maslovniku. Drugače smo jedli v prejšnjih časih, pa smo tudi drugače rasli in dorasli, kot zeleni današnji drobiž!

Pred hlevom sva si z Boštjanom, oba goloroka, opasala oselnike ter si snela kose z zida. Liza je prinesla iz hleva posodo penastega, ravnokar namolzenega mleka. Porogljivo se je zasmejala: „Hek!“

Ali njena porogljivost ni segala do mene: ko sem že pohajal visoke šole, nisem smel nikdar lenariti o počitnicah in koso sem bolje poznal, nego Justinijanov kodeks! Kosil sem, vozil sem samotež, in kadar so izostali gnojarji, sem si moral še celo koš gnoja oprtati ter z njim stokati do strmega laza. To je bilo najtežje delo, s katerim smo si gorjanci svoj kruh pridobivali. Konjiči in voliči, ki so se od tedaj močno zaredili in pomnožili, so tudi gnojarje odpravili.

Danes smo hoteli kositi otavo na Mlinšah. Hodeč proti temu travniku z gospodarjem nisva mnogo govorila. Ker mi ni drugega na misel prišlo, sem vprašal mimogrede:

„Kaj pa Meta? Ali se snubači že oglašajo?"

„Saj je še otročja," odgovori oče suhotno.

„Posavčev iz Martinovega sela prihaja tja in tja v hišo. No, ne vem!"

„In dekle?"

„Kje naj ve, čemu smo moški na svetu!"

Prav odleglo mi je pri teh besedah, kakor da bi me ta reč kaj brigala!

Ko sva dospela do Mlinš, naju je objelo mlado jutro z nepopisno svojo milobo. Širno se je razprostiral travnik pred nama. Otava je lepo kazala in rožice so cvetele po zeleni tratini, ki se je vlekla skoraj tja do bukovih gozdov zelenega Blegoša. Pajki so bili napredli po travi svoje mreže, na njih pa je ležala rosa v srebrnih kapljah. Oglašale so se ptice, predvsem strnad, ki je neprestano gnal svoj „čer-čer-čer-čeriii".

Vse to je pila duša in kmalu je odmevala od drobnih ptic drobnih glasov.

Postavili smo se v vrsto. Kakih deset korakov od mene se je oglasil Danijel odločno zaničljivo:

„Ali se poskusiva?"

„Se pa!" odgovorim brez odloga.

Domači hlapec mora kositi naprej, in njegova čast zahteva, da ga sokosci ne prekose, ker velja za veliko sramoto, če bi ga kdo v košnji za seboj pustil. Danijel je mislil, da bo imel z mano lahko opravilo, in zategadelj me je poklical na dvoboj s koso. Tiste čase, drage prijateljice, še nisem bil ta žalostna podrtija, kakor sem danes; žilava moč se je pretakala po mojih udih in nisem se kmalu zbal nasprotnika.

Kosa pa mi v prvih trenotkih ni hotela prav peti in ne dajati pokorščine; brisal sem jo s travo in z oslo sem zvonil po nji.

Že se je zaveselil Danijel:

„Pa počivaj! Že vidim, da nisi od fare!“

Prezgodaj se je veselil poštenjak. Kmalo sem bil v stari vaji; v mogočnih plasteh mi je padala trava in duh sveže zemlje je puhtel od nje.

Prvi sem prekosil svojo rajdo. Danijel pa je vrgel z jezo koso v travo, da je kar odskočila.

„Boš kosišče zlomil!“ ga je miril Boštjan.

Bilo je dosti smeha, kar je Danijela še bolj razkačilo:

„Nočem več plače! Dobi si novega hlapca, Presečnik! K Domačejkarjevim grem koze past, ker res nisem za nič, če me že vsaka žaba užene!“

Proti devetém sta prišli Meta in Liza.

Izpraznili smo čerfo kislega mleka. Pod streho sem spravil tak kos črnega kruha, kakor bi ga sedaj s svojim gosposkim želodcem ne mogel pokončati in naj bi šlo za življenje!

Po končanem tem opravilu je spregovorila Meta:

„Mati je dejala, da naj pride Janez domu.“

Ta Janez sem bil jaz.

„Čemu?“

„Mati pravi.“

„Ne grem!“

K meni se je nagnila in šepnila:

„Pa z mano pojdi! Ti nekaj pokažem.“

„Ker je delavcev dosti, grem!“

Vstala sva, da bi odšla. To je opazil hlapec Danijel in je pričel nagajati, kakor smo si svoj čas med seboj nagajali, če sta fantič in deklič, ko sta še v dolgih srajčicah okrog letala, kazala si prijateljstvo. Danijel je tolkel po svojem šepastem stegnu ter kričal:

„Mož in žena,
žlica masla,
skupaj krave pasla.“

Kaj to maslo in ta krava pomenita, mi še danes ni jasno.

Meta se je ponosno ozrla proti hlapčetu ter siknila „Švedra!“

Ta pa se je še vedno krohotal ter gonil svojo pesem o maslu in kravi.

„Torej kam?“ sem vprašal.

„Pojdiva do Karlovšice,“ mi je odgovorila.

„Jera še živi.“

V vasi na Kalarjevem dvorišču je stal osemletni Kalarjev Lovrica. Nalito polne hlačice ga je bilo in meso je kar viselo od njega. Prvi navihanec je bil med vaškimi otročaji. Komaj je ugledal Meto, se je glásno zasmejal in še bolj glasno zakričal:

„Lisica! hoha! lisica!"

Sedaj pa sem nekaj doživel. Dekle se je pretreslo in sapa je kar zapiskala iz nje. Bliskoma je bila z roko pri zemlji ter dvignila kamen, kakor ji je ravno pod prste prišel.

Lovrica je poskušal hitro odkuriti, ali bilo je že prepozno. Meta je z veliko spretnostjo zavihtela svoj kamen ter zadela Lovrico zadaj v tarčico, da je lomil roke ter z največjim tuljenjem zbežal k materi v vežo.

Položaj mi je bil jasen. V vsem našem pogorju ga ni bilo človeka, da bi se mu ne bilo pridelo kako smešilno ime. Radi lepih svetlih las je bila Presečnikova Meta „lisica". In te „lisice" se ni mogla otresti, ker je javnost opažala, da jo spravlja v največjo jezo.

Hotel sem ji dati nekaj očetovskega pouka:

„Kaj pa vendar počenjaš? Ali je kaj takega spodobno za žensko?"

Šlo ji je na jok:

„Morem kaj, če imam te grde lase?"

Še vedno sem ji hotel biti oče:

„Povej mi, Meta, kedaj je naš Blegoš najlepši? Ali ne tedaj, kadar ga objema jutranja zarja? In kedaj se ti Stari vrh najbolj dopade? Ali ne tedaj, če okrog in okrog njega žari večerna zora? Ti pa se huduješ, da si prinesla s seboj na svet zarjo, ki ti noč in dan obseva obraz! Ali sedaj vidiš, kako si nespametna?"

Takrat sva se spustila s pota nizdol na senožeti, katere se po bregovih spuščajo do Karlovške doline. Po teh senožetih sva hodila že pred petimi leti in že tedaj sta se jih oklenili najini srci.

Takoj pod Jelovim brdom izvira Karlovšica v precej mogočnem tolmunu. V nji se zrcalijo jeseni in nekaj drobnih mecesnov, ker je čista, kakor kristal. Nato pa šumi po bregu, napravlja male, šumeče slapove, ki se zopet nabero v tolmune, dokler ni med šumom in penami dosežen globoki dol. Po vseh tolmunih pa živi množica črno-zelenih postrvi, da voda kar zatemni, kadar pred tabo švignejo pod skalnati rob.

Dolgo je molčala; končno pa je le ponižno spregovorila:

„Ne bom se več jezila!"

Prišla sva do največjega tolmuna, ki je tičal nekako v sredi bregovja. Obdajalo ga je gosto jelšje in to grmovje je ustvarjalo nekako lopo. V to lopo sva se podala ter sedla na mehko travo. Sedela sva v senci, a tolmun sam so obsevali solnčni žarki. Na suhi veji nad vodo je čepel debeloglavec, sivi kačji pastir. Gorkota je prebudila iz spanja belega večernega metuljčka — mi gorjanci bi rekli „motoviljčka“, — ki je tičal pod zelenim listom. Hotel je poskusiti svoje zaspane moči in vzdignil se je v topli zrak. Ali debeloglavec je prežal in takoj ga je pograbil, da so se bele peroti v koscih usule od drobnega mučenika. Nato je ropar z oskubenim trupelcem suhotno odfrčal, da si je drugod v miru napravil obed.

„Jê ga!“ je vzkliknila Meta. Bele peroti so padale v vodo, kjer se je takoj začulo posebno pljuskanje. „Jera se oglaša“.

Pristopila je k vodi ter lahno dvignila roko. Jaz pa sem moral ostati na svojem mestu. Od tam sem videl, kako je izpod skale, okrog katere so se nabirale pene, priplavala velika postrv, katera je pljuskala po belih koscih na vodi.

Bila je „Jera“, ki sva jo že pred petimi leti spoznala!

Prišel je ukaz: „Kobilice lovi!“

Človekoljubno je še dostavila: „Pa steri glavice, da ne trpe preveč!“

In ljubljanski kavalir se je plazil po bregu, ter pokorno lovil brzoskoke kobilice. Trl sem jim glavice, tako da sem imel v hipu rumene prste na roki. Čestite dame, z otrokom sem postal otrok, naravi sem slonel v naročju, z njo sem dihal in živel! In prav nič se ne sramujem, povedati vam, da se mi še danes sanja v dolgi noči, kako lovim kobilice po travah ob slapih šumeče Karlovšice!

Prinašal sem jih dekletu, ki je vsako posebej spustilo v vodo. Ondi se je Jera gostila. Postavila se je bila ob strani tik curka; kadar je prineslo kobilico mimo, je že izginila v nenasitnem želodcu.

Šestnajst po vrsti jih je Jera pozobala tisto jutro; šele za sedemnajsto se ni več zmenila, tako da jo je curek odnesel. Nato je hotela prebavljati. Splavala je h koncu tolmuna, kjer je obstala. Držala se je prav pri vršini, da ji je gledala plavut iz vode in da so se jasno razločevale črne in rdeče pike. Pri tem je Jera bila mirna, kakor kos lesa, ki je obstal v mirni vodi, samo včasih je z repkom pomahala in bistri očesci sta se ji svetili, kot iskri.

Ko sem pristopil, ni takoj zbežala. Polagoma se je je potapljala, zmiraj niže, zmiraj niže, dokler je ni dno vzelo mojemu očesu.

„Tebe se je zbala! Sedaj jih pa nekaj vjamem, če jih hočeš jesti.“

Peljala me je k nižjemu tolmunu, ki je bil bolj plitev in katerega so obdajale votle skaline, pod katerimi se ribe rade skrivajo. Ko sva pristopila, se je potegnil temen oblak: toliko se jih je skrilo pod skalo.

In spet sem nekaj posebnega doživel. Vrgla je ruto z glave in odvezala še tisto, ki jo je imela okrog vrata. Pri tem se je sramežljivo obrnila vstran, da bi ne opazil, kar ni bilo namenjeno mojemu pogledu. Vrgla je ruti v travo, a s tem je bilo sramežljivosti v vsakem oziru zadoščeno. Obrnila se je k meni, kot bi imela deset rut okrog vrata; na rokah pa je pričela vihati rokavce. Ko so bili na obeh rokah zavihani, je legla na breg, rekoč:

„Da bi me le kakšna ruska ne uklala!“ V pogorju je „ruska“ to, kar je mravlja v ravnini.

Brez strahu je potem segla pod skalo, in sicer tako globoko, da ji je voda močila zavihani rokavček.

S ponosom je zaklicala: „Jo že čutim!“

Kdor ve postrvi z roko loviti — jaz sem strokovnjak v tem — ve tudi, kako se polasti lovca zadovoljstvo, če je spravil žival pod skalo v tako stisko, da več uiti ne more.

To zadovoljstvo je občutila tudi Meta:

„Mislim, da mi več ne uide.“

V tej nadi je prišla eni roki še z drugo na pomoč, tako da je imela obe v vodi in pod skalo. Pri tem, ko se je tako pehala za ribo, je nevede dvignila desno svojo nožico. In to precej visoko, da se je pokazala mečica, kakor iz belega kamena izklesana! Bil je pogled, da bi se ga bili sami bogovi razveselili! Da sem ga bil tudi jaz vesel, mi lahko verjamete; a verujte mi tudi, drage prijateljice, da me niti senca kake napačne misli ni preobdala pri tej deviško-nedolžni nožici, ki se mi je takrat odkrila!

Ali glorije je bilo konec. Meta je nekaj zastokala, nato je bliskoma potegnila roke izpod skale in se vzdignila z zemlje. Bila je tako ostrašena, da se ni mogla z mesta ganiti.

„Kaj je?“

Ni mogla odgovoriti, samo z roko je kazala v vodo. Približam se bregu in takoj ga opazim tistega največjega sovražnika „ribiča z roko“. Po belem pesku se je bil priklatil od onega brega, vlekel se je prav ob tleh in malo, trikotno glavico metal tja in sem. Okrog te trikotne glavice je neprenehoma strigel s črnim svojim jezičkom, a po hrbtu je nosil križ v debeli verigi.

Pobegnila je po senožeti navpik. Pri vaški poti na tratini je ležal Kalar. V roki je tiščal odprt nož in v zemljo suval ž njim. Nekaj je grčal in nerazumljivo govoril. Pri najinem prihodu vzdigne glavo:

„Dekle naj gre naprej.“

Očividno je bilo, da hoče z mano govoriti. Meta je odšla, Kalar pa je pričel:

„Jezični dohtar, kaj?“

Pritrdil sem mu. Dolgo je zrl predse.

„Morda mi napišeš pismo za sodnijo, da bi potem človek tisto sam nesel v Loko, kjer bi ga zaprli brez litanij in brez žandarjev. Teh se bojim in nočem, da bi me pred otroki uklepali.“

Gledala sva si obraz v obraz. Precej časa! Nato je omahnil in zopet je sekal z nožem po zemlji. Ko se je umiril, mu rečem:

„Poslušaj dober svet! Krivico si mu delal, Luka, to je ena; in kazen je že šestnajst let lazila za teboj; vest te je razjedala, in to je hujše od ječe. Ali ni res?“

Samo zastokal je.

„Reci mu, da ti je žal krivice in da naj v božjem imenu pozabi. Boš videl, da pozabi, in vse je izravnano.“

Ker ni bilo odgovora, sem odšel.

Sredi vasi sem Meto dotekel. Mogoče in skoraj gotovo je, da jo je mučila radovednost, kaj mi je Kalar povedal. Vas vsaka bi bila vprašala po tem, moja deklica pa ni odprla ust, — bila je značaj!

Pri Kalarjevi hiši je kazal razmršeno svojo glavo Lovrica izza vogla. Še vedno mu je tičal jok v grlu in čulo se je kakor ihtenje, ko se je drl:

„Lisica! hoha! lisica!“

Meta se še zmenila ni!

Z mecesna pa se je še vedno oglašal strnad:

„Čer-čer-čer-čeriii“. (Dalje prihodnjič.)

A. Funtek:

V noč skoz noč.

Pa se venomer
zjutraj in zvečer
in podnevi za teboj
je na glas jokala mama,
češ, da, oče moj,
z vojske več ne bo te k nama.

Pa si le prišel nocoj! —
Nisem dolgo spal:
ura me je prebudila,
ko je ravno polnoč bila.
Mesec nate je svetal
kakor solnce posijal,
ko si stopil skozi dver.
Pa si k meni šel brezglasno,
trudno in počasno . . .
Je li, bil je hud,
dolg in velik trud,
preden si prišel nazaj?
In šele o polnoči . . .
To te bo vesela mama,
da si se povrnil k nama,
ljubi oče ti!

O, da le si tukaj vsaj! —

A zakaj
nič ne govoriš,
ko tik postelje stojiš?
Saj si vedno rad govoril! —
Ali sem kaj mami storil?
Ali nisem rad
zate molil tolikrat,
da bi zmerom bil s teboj
angel varih tvoj?
Ej, svetinje lepe zlate,
ki so jih pripeli nate!
Jaz bi vriskal in bi pel,
ko bi jih nositi smel.
Ti pa nisi nič vesel,
ampak žalosten molčiš.
In oči imaš meglene,
vdrte in steklene.
In tako se bled mi zdiš!
Oče, pa zakaj si bled?
In odkod rdeči sled
preko čela nad očmi?
Ali je to sled krvi?
Bržkone te kdo je ranil,
ko si se pogumno branil.
Rad bi hotel biti tak,
kakršen si ti junak! —

Kaj pa se v očeh blešči ti?
Solza? Daj, povej,
solza ti je res pritekla,
ko te je na srcu spekla?
Htel bi k tebi se priviti,
toda glej,
ko ne morem se geniti.
Kakor ne bi
smel v naročje k tebi!

Čuden mraz
mi puhti v obraz.
Vse krog mene je zadehlo,
kakor cvetje bi usehlo
čutil poleg sebe gniti.
Kakor sveč ugaslih duh
in prsti deževne puh.
Kakor znoj krvav . . .

Glavo sklanjaš nizko, niže
in oči ti v tla strme.

Nekdo joka se nekje.
Glas gre iz daljav.
Glas gre bliže.
Zdaj je tukaj že.
Tukaj. Pred menoj.
Tih, zamolkel, plah.
Oče — ah!
Ves ta jok in znoj
mraz in puh je — tvoj!
Oče, tebe me je — strah!

Kaj si zdrznil se tako?
Kaj obračaš se od mene?
Trudno stopaš in težkó.
Opotekaš se. Nobene
ni stopinje čuti. Jok samo
tvoj se sliši.
Tih, čimdalje tiši.
Mesec gasne . . .

O zakaj
si prišel, če plakajoč
moraš spet nazaj
v tuji svet in v noč skoz noč?

E. L.:

Drugu.

Visokih, bledih sten in zamreženih oken zel pogled.
Za njimi mlada, v grobu pokopana duša druga.
Drug moj! Bled je tvoj obraz in žalosten!
Vel šopek nad leži na tebi, smrt stoji ob vznožju!
Tebe pa boli junaštvo tvoje, sila tvoja, zlomljena na veke.
Žal ti je življenja mladega in rož duhtečih.
Iz varljivih sanj življenja toneš že v težak, nečuten in nevzdramen sen. —
Od daleč sem te čutil ono strašno noč.
Umrla polovica duše moje, pol srca uvelo, pol življenja mojega propalo.
Druga polovica je preslaba za vso strast ljubezni in sovraštva.
V hrepenenju po nekdanjih časih gine, pa ti poje pesem tvoje smrti in akorde mojih boli.

Fran Albrecht:

Otroci.

V težkih časih notranjih in zunanjih prevratov in borb bi hotel biti človek zopet otrok. Pred samim seboj bi se rad skril, pred seboj in to grenkotrpko zunanjostjo, vso zagonetno in oskrunjeno. Tako je človek željan pokoja, vedrega miru, utešitve in preprostosti.

Zakaj s krvjo, z žlahtno človeško krvjo je oskrunjen sleherni trenotek, ki ga začrta čas na liste zdanjih dni. S krvjo, žablodami in sovraštvom so opljuvani najdragocenejši plodovi naših možgan; naša srca so okužena, v naše duše je kanil strup: zledeneli in otopeli smo od vseh nečuvenih tragedij in grozot.

Kje ste vi trije mali, ljubljeni — Bogo, Marjan, Smiljan? Tak dajte, da vam vidim v oči, v te iskrene, otroške! Nič ni laži v njih, nobenih strasti ni. Kakor cvet na polju so, kakor bilka na livadi: takšno preprosto, radostno življenje.

— Povej mi, Bogo, kako je bilo danes v šoli?

— O, prav čedno . . .

— Nisi bil nič vprašan?

— Seveda sem bil, naštevanko!

— Oho, to je pa težavna reč, prav gotovo nisi nič vedel! ga podžigam in dražim.

Bogo se ozre užaljeno name, nato pa se kakor ponosen zmagovalec pomilovalno nasmehne. Ta smehljaj me čisto uniči, jasno in razločno mi pravi: „Zate je morebiti naštevanka težavno delo — záme nikakor!“ — On je mali vseznalec. Drugi razred obiskuje in je seveda najboljši med učenci. Izboren kaligraf je, nedosežen risar, zlasti vojnih prizorov, odličen geograf — sploh univerzalnost katekskohen. Tudi zdaj sedi sklonjen nad polo belega papirja in pod ogljenim svinčnikom mu rastejo s čudovito realistiko konji in vojaki, puške in topovi, bombe in granate in vse strahote in grozote črne vojske. Oči mu blešče od umetniške inspiracije, ko polzi njegova mala in nervozna roka vstvarjajoč preko prazne pole.

— No, če si že tako učen, ga premotim zopet v njegovem stvarjanju, — pa mi povej, koliko je devetindevetdesetkrat devetindevetdeset?

— Devetindevetdesetkrat ... ponovi on negotovo in s težavo ter zre vame vprašujoče in ozlovoljen.

— Haha, vidiš, da nič ne veš!

— Da ... To je zame pretežko! prizna žalostno, nato pa položi svinčnik vstran in pravi s strogim glasom: No, pa ti povej, če veš, koliko je!

— Seveda vem. Devetindevet ... Čakaj, takoj preračunim.

— Nič, nič, preračunim. Kar takoj mi povej, če veš!

— Čakaj, takoj ...

— Hahaha! Saj niti sam ne veš! se smeje na ves glas. Zopet sem premagan. Kako zmagoslavno zre vame s svojimi sinjimi svetlimi očmi, kako se blešči mramor njegovih zdravih zob ob zvonkljajočem smehu. A že se je pomiril in že mi s svojim temperamentnim glasom pripoveduje epizodo iz šole:

— Veš, sosedov Zdenko je bil danes spet vprašan naštevanko, „koliko je osemkrat tri, Zdenko"? je vprašal učitelj.

— No, in?

— Hihihi ... Zdenko je tako počasi vstajal, kakor bi ga lomil krč ... Nato pa je kašljal pet minut ... „Osemkrat ... khkh ... osemkrat ... khkh ... tri ... kh ... je ... tri ... kh ... je ... dvajset ... khkh!" Vsa šola v smeh, učitelj pa se je razjezil. „Že včeraj nisi nič znal, danes se zopet nisi pripravil," ga je okregal. Zdenko pa v jok. „Prosim ... pet ur sem se učil!" se je jokal. „Kaj?" se je razsrdil učitelj še bolj. „Še danes mi je dejala mama, da se prav nič ne učiš, da samo pohajkuješ ..." „O, gospod učitelj, saj ni res!" je pričel Zdenko. „Nič ne verjemite naši mami, ona laže, o, tako laže ..."

— Hm, hm, to je rekel?

— Da. In potem je bil zaprt.

— No, vidiš, prav se mu godi. In če bi bil jaz njegova mama, bi ga zlasal, o, kako bi ga! Presneto bi pomnil! se razhudim še jaz, kakor bi bil izkušen oče tucatu otrok. Moj obraz mora biti v resnici strog, zakaj Marjan, ki mi sloni med nogami in se mi laska kakor mlada mačica, dvigne glavo in zre preplašeno vame s svojimi rjavimi, sanj polnimi očmi.

— Ali bi mene tudi? vpraša malo porogljivo Bogo.

— O, tebe pa že ne, ti si preveč priden! mu odvrnem z nasmehom, da ne more čutiti rahle hinavščine, ki se skriva v mojem glasu.

Bogo je zares priden ... kadar spi, to se pravi, Bog ne daj, da bi mu kaj očital. Čast, komur čast! Vsi trije so pridni, kakor angeljčki v nebesih in vsi trije so včasi živahni kakor parkeljčki ... Pa to je zdravje, to je mladost! In tudi mi smo nekoč doraščali, tudi mi smo jih imeli za ušesi. Pa še kakšne, bogme!

Marjan, ki mi sloni med nogami, postaja nemiren.

— Kaj hočeš? ga držim trdno za roko in nočem izpustiti. Miren bodi, kdo bi vedno skakal po sobi! Čevlji so dragi, moj ljubi.

— Ti, — mi pravi nenadoma s svojim razmišljenim glasom, in že je ves krotak in miren — ti, povej, kakšna je črna vojska? Ali je črna?

— O, da, Marjan, črna je, črna in rdeča ...

— Pa zakaj črna? Kako črna? vprašuje z rastočo zvedavostjo, zroč mi naravnost v oči s svojim zagonetnim, neprodirnim pogledom.

— Kdo bi to vedel, Marjan!

— Gospodična v šoli je dejala, da imamo črno vojsko ... je rekla, da je zdaj hudo na svetu ... In da morajo vsi na vojsko. Ali jaz tudi? vprašuje z drhtečimi zbledelimi ustnicami.

— Ne, ne, Marjan, potolaži se, tebi ne bo treba. Premajhen mož si še. Kam pa bi te deli?

— Danes ponoči me je bilo tako strah ... Jaz sem jo videl ...

— Kaj si videl, Marjan?

— Videl sem jo, črno vojsko ... pravi on tiho, skoraj neslišno, z zaprtimi očmi. Jaz čutim, kako nemirno, kakor v silni grozi, mu bije malo, drobno srce v otroških prsih, ko mi sloni v naročju.

— In zdaj jo zopet vidim, pravi skoro jokaje. Če zaprem oči, pa jo vidim.

Ubogi Marjan! Kako so voljni tvoji kostanjevi lasje, kako je nežna koža tvojega lica, kakor brsteče stebelce je tvoje sloko drobno telesce! Ko bi ne bilo tvojih vsevidnih oči, teh rjavih zagonetnih oči, polnih mističnih sanj. Kam so pogledale tvoje otroške oči, ki zro, kakor da jih je že oškropilo življenje s svojim strupenim spoznanjem? Ali se je še otroških slutenj tvojega nezavednega srca dotaknil kužni vzduh, ki puhti iz pekla naših dni, in se sredi tvojih detinskih iger odpirajo prepadi te neme ljudske bolesti, ki je objeti in zapopasti

ni moči ni našemu ni tvojemu razumu? Kam si pogledal otrok, šestletni?

In ko gladim te židane njegove laske, ki se mi kar topijo pod dlanjo, se Marjan polagoma umiri in mi jame s svojim počasnim, premišljenim glasom pripovedovati, kaj je doživel ponoči v sanjah.

— Viš, ležal sem — tako vznak sem ležal. In nikogar ni bilo pri meni. Klical sem: mama, Bogo, papa! ... Pa nisem mogel glasno klicati. In tako prazno je bilo in vse pusto, kakor na produ za vodo, se mi je zdelo. In tema, hu, mislil sem, da me je zaprla mama v čumnato ... Bal sem se, da pridejo póme strahovi, ki so tam doli, — tisti bledi, strahovi, veš, brez oči, z mrtvaškimi glavami. Zavpil bi bil rad, da bi me slišala mama, pa nisem mogel zavpiti in tako strah me je bilo. Slišal sem, kako je vse tiho krog mene. Čisto tiho ... Zdaj sem umrl, sem rekel. Vse je tiho in sam sem ... Jokal bi rad in molil, pa me je bilo preveč strah. Nisem se upal geniti. Zatiskal sem oči in mižal, da bi samega sebe ne videl, pa sem še bolj natančno videl, kako je vse črno naokrog. To je pekel, sem dejal čisto sam pri sebi, veš, — umrl si in zdaj si prišel v pekel, ker si se včeraj mami zlagal in papana ubogal nisi. In Smiljanu si vzel dva bonbona, da je jokal. Ti pa si se mu smejal ... In potlej se je pričelo tako čudno bliskati in vse je gorelo, kakor v veliki črni peči. Zdaj me bo zažgalo, sem pomislil ... In zvezde, veš, čisto drobne zvezde, tako zobčaste in špičaste, so začele plesati nad mano. Teh zvezd sem se najbolj bal ... O, kako so plesale in se lesketale! Oči so me bolele od tiste svetlobe in če sem jih zaprl, je bilo vse še bolj svetlo ... Zvezde so se zadevale druga ob drugo in se trgale in lomile v drobne iskre, ki so škropile name, kot bi gorel dež ... Kakor bi me kdo s šivankami, so se pičili vame ti koščki; bodli so me v lice in žgali. In vse same iskre ... Potem pa je čisto hitro prišel hud veter in je vse šumelo v tisti burji: ognji nad mano in zvezde in iskre in črna tema. — Zdaj moram biti tiho, čisto tiho ... da me ne vidi kdo ... da me ne zgrabi ... sem rekel sebi. Pa me je koj prijelo, kakor bi me sunilo odzad iz zemlje, kjer sem ležal, že me je vrglo kvišku, naravnost v tisti ogenj ... Le varno zdaj, le varno! sem si delal pogum in nisem trenil. Potlej pa me je spet kar hitro izpustilo in sem pričel padati, naglo navzdol leteti — vznak, kakor sem bil. Tako lahko mi je bilo, kot bi imel peroti ... Samo bal sem se in sem sklenil roke na prsih in sem jokal in molil: Oče naš, kateri si v nebesih,

to je črna vojska . . . sem molil in jokal na glas . . . Oče naš, ali sem tudi jaz v črni vojski? . . . Odpusti mi, oče v nebesih, da sem se včeraj mami zlagal in Smiljanu dva bonbona vzel . . . Nikoli več! Tudi papana hočem slušati . . . Ti in vsi moji grehi so mi neskončno žal, je rekel gospod katehet v šoli, da moramo moliti. Ti in vsi moji grehi . . . Jaz pa sem padal zmirom bolj hitro, da mi je zastajala sapa in nisem mogel nazadnje nič več dihati . . . Ko pa sem takoj oprl oči, sem videl, da je mama pri meni in da vse to ni nič res. Zeblo pa me je hudo in tresel sem se po vsem životu, tako me je bilo strah. Mama je rekla, da so to samo sanje. — —

Še zdaj se stresa njegovo telesce, kakor prezeblo od silnega mraza. Obmolknil je, njegove rjave otožne oči pa so široko odprte in gore v svojem zagonetnem mrzličnem soju od teh strašnih vizij, ki so se bogve odkod in zakaj navalile na njegovo detinsko dušo. — Tudi Bogo, starejši, je bil odložil svinčnik in sledil s svetlimi začudenimi očmi in s čudno zbeganim smehljajem na ustnih bratovemu pripovedovanju.

— Marjan se je jokal ponoči, pravi nenadoma Bogo z istim čudnim smehljajem.

— Pa nisem! Lažeš! mi vzroji Marjan in s hudimi očmi ošine svojega brata. — Tiho sem jokal, zâse sem jokal, pa ne glasno . . .

— Da, Marjan, saj je vseeno . . . ga skušam potešiti in položim tiho svojo dlan preko njegovih oči. — To so samo sanje, hude sanje, ki jih je treba pozabiti. Ko dorasteš in boš velik, močan mož, se boš smejal takšnim sanjam, ali pa . . .

Čemu bi govoril? se domislim hitro in rajši molčim. Saj vem, da jih bo nosil s sabo vse življenje, kakor jih nosimo mi in živimo njih strašno laž, okrutnejšo od bremena dneva, tako globoko in nevidno v nas pokopane, da se jih zavedamo komaj sami in se le včasi — živi mrtveci — vzbude v grobovih naših src iz svoje strašne nesmrtnosti liki strahovi iz otroških let. Ne razodevamo jih, ne izpovedujemo jih drugi drugemu, zase jih nosimo in kakor da nas je strah in sram zanje . . . In ko pogledam ta trenotek v naš čas, v te duše naokrog, vidim čisto jasno, da je nad vsem kot brezoblična pošastna senca, ki se v svoji strašni ogromnosti lije preko vseh obzorij, samo zlagani videz trinoških sanj — laž, resničnejša in močnejša od milijon resnic, zlitih v eno samo! Čas, prostor krog nas, ozračje, ta zlatoprozorni deviški pas krog ledij zemlje, vse je nasičeno z divjestrašnimi fantazijami zbeganih duš . . .

Toda, kdo bi se zdaj udajal tem žalostnim rečem in jih tehtal in premišljal v svojem srcu, kadar smo otroci med seboj! se moram siloma trgati iz suženjstva svojih misli in te neizbežne zavesti sedanjosti. Čuj, kakor bi peli zvončki, drobni, biserni zvončki . . .

Ob oknu stoji Smiljan, junak štiriletni, in se smeje. Solnce sije nanj, njegovi dolgi laski so zlati in beli kakor plašno-nagajivi žarki tega nežnega pomladnega solnca, ki jih poljubljajo. Tudi nebo v ozadju nad temnozelenečim Starim gradom je zlato in mlečnobelo in vsa naša kajbica je zlata in bela. Smiljan pa se smeji pri oknu, pozibava se na svojih drobnih nožicah, ploska z rokami in čevrlja nekaj — toda kdo bi umel govorico štiriletne duše? Zdi se mi, da se pogovarja s solncem.

Nenadoma pa se okrene Smiljan in plešoč in krileč z rokami hiti v smeri, kjer sedim jaz.

— Tic! . . . tic! . . . vzklika s svojim drobnim glaskom in se smeje ter širi roke, kot bi me hotel objeti že oddaleč. — Tic, peljimo, peljimo!

Zdaj vem, kaj hoče.

— Dobro, Smiljan, igrajmo se barko! Kdo bo vodil? prašam jaz.

— Jaz sem krmilar! pravi Marjan.

— Jaz tudi! se zavzame Bogo in že sta mi oba v naročju, vsak na enem kolenu.

— Kaj si ti, Smiljan?

— Jaz kapitan! se smeje Smiljan in prosi z ročicami, naj ga vzamem k sebi.

— Dobro, gospod kapitan. Barka je pripravljena, kadar ukaže gospod kapitan, pa odrinemo.

— Hî — hôt! vzklikne Smiljan in to je signal za odhod, ko moram pričeti jaz agirati v nehvaležni nemi ulogi barke. Semintja se moram pozibavati, da škriplje stol pod mano, sopihati moram, kakor stara lokomotiva in potem je smeh in dobra volja. Marjan in Bogo, ki mi jašeta na kolenih, vrtita s svojimi nogami tako neutrudno in vztrajno, kakor dva kolesarja, Smiljan, kapitan, pa rekognoscira barko, to se pravi, da si ne lasti pravice samo do mojih brk, marveč se tudi na prav nenežen način dotika mojega nosu, oči in las. In ako hočem skromno protestirati in ponižno ugovarjati takšnemu samolastnemu početju, izzove moj krotki ugovor vesel, bučen smeh pri vsej trojici. Da bi se barka upirala — nezaslišno, kdo je še čul kaj takšnega! Barka mora molče prenašati svoj tovor, barke ne sme nič boleti.

— Toda kam se peljemo pravzaprav? Jaz sem krmilar, jaz hočem vedeti cilj! se okrene Bogo do svojih sopotnikov. — Brazilija, pravijo, je lepa dežela, pristavi po kratkem premišljevanju modro.

— Brazilija . . . ponovi Marjan počasi, kot da ukrepa pri sebi, ali bi se peljal tja ali ne. — Jaz nočem v Brazilijo, ne, jaz hočem drugam! Čisto nekam drugam, daleč, kjer ni nobenih dežel . . . Kam se peljemo, Smiljan?

— Peljemo, peljemo! poskakuje Smiljan trdo v mojem naročju, kažoč s svojim prstkom skozi okno in prepeva melodije, ki jih je pravkar skomponiral.

— Bravo, Smiljan! se smeji Marjan. — V solnce se peljemo, naravnost v solnce, kaj pa bi počeli v Bogovi Braziliji! Saj je dolgčas!

— Kako sta še otročja! ju posvari užaljeno Bogo in potem se vsi štirje združimo s svojimi glasovi v imeniten kvartet, originalen in zanimiv radi tega, ker prepeva vsak svojo melodijo, ki je niti sam ne razume.

— Ti, — se okrene Bogo, ki se je pričel dolgočasiti, k meni, — ti, vožnja je dolga, moramo se zabavati. Povej nam povest!

— Povest, povest! prosita tudi Marjan in Smiljan in se v znak pritrjevanja krepko pozibavata po mojih razbolelih kosteh, ki že itak komaj prenašajo ta nelahki tovor. Utrujen sem, odkod naj zdaj črpam še povesti? Zato pravim, da je proti vsem prirodnim zakonom taka zahteva. Barka vendar ne more zabavati svojih potnikov s pripovedovanjem povesti, barka mora molčati in molče prenašati svoj tovor . . .

— Prav nalašč se delaš neumnega! pravi strogo Marjan in se oklene trdo s svojimi nogami mojih méč, kakor bi hotel vzpodbosti konja z ostrogami. — Saj ti vendar nisi navadna vsakdanja barka, razumeš! Ti si čisto posebna barka, čisto drugačna! pravi motreč na mojem licu učinek svojih bistroumnih besed.

— Že razumem, Marjan. O, kolika čast zame! odgovorim krotko jaz in se ne drznem dalje zoperstavljati.

Kaj bi povedal? Toliko je v meni povesti ta hip, preveč jih je! In najhujše zlò je, da jih ni moči povedati s človeškimi besedami. Tiho, globoko so v meni — toda kaj so? Barva, zvok, soj, luč nebeška? Ali koščék tistega nežnega pomladnjega solnca, ki veličastno lepo sije s svojim zlatim srcem vrh Starega grada?

In troje parov svetlih oči strmi vame, čakajoč, da potešim njih glad in žejo po besedi, dogodkih, dejanju. In vse je tiho za trenotek v tej zlatobeli sobi — tiho tako, kot je tiha sreča sanj. Le štiri človeška srca bijó ... Kakor z enim udarcem bijó, kakor eno neizrečeno in neizrekljivo misel ... Kakor da so se v tem jasnem trenotku objela ta štiri človeška srca v en sam objem ...

In ko že govorim in pripovedujem, se šele spomnim, da ponavljam iz knjige, ki sem jo bral tiste dni, iz te najgloblje, najboljše knjige, ki sem jo v tem hipu ob pogledu na to cvetočo trojico v mojem objemu doživel sam v svoji duši.

— Tam zadaj za Starim gradom — tako pripovedujem in čudnotajinstveno se prepletajo v meni spomini iz knjige in domisleki fantazije — na vzhodu naše zemlje, daleč, daleč za gorami in vodami leži dežela, tako prostrana in ogromna, da je ne morete objeti niti s svojo mislijo. Mesec dni bi hodili, pa bi ne dospeli od meje do meje, od morja do morja, tako je silna. Brezmejna je skoro. In reke so tam, veletoki in jezera in pogorja in brezkrajne ravnice. Milijoni ljudij živé tam, ne prešteli bi tistega ljudstva, toliko je! Kakor zvezde na nebu ... In tam v tisti deželi, sredi tistega ljudstva so živeli trije bratje, kakor ti, Bogo, in ti, Marjan, in ti, Smiljan. Samo odrastli so bili, izkušeni. Starejši je bil učen in moder in bistroumen, vse je vedel in znal, kar je v domačih in tujih knjigah napisanega. Ime mu je bilo Ivan. Drugi pa je bil čuden človek: mrk in tih in vâse zamišljen. Življenje ga ni ljubilo in tudi on, se zdi, ni ljubil življenja; zelo je bil nesrečen in ubog. Njegova narava je bila slična neurniku, ki dere navzdol in ne pozna ovir v svoji nebrzdani brezobzirnosti ter požira in nosi s sabo vse, kar mu je na poti in se oprime njegovih temnodivjih valov — bodi blato zemlje, bodi dragocen kristal. Njegova bedna duša ni čutila, kakor čutijo vsakdanji ljudje, vsa je bila zavešena s temo in mrakom in polna ugank ter silnih strastnih sanj, ki jih je, uklet v svojo blaznost, moral nositi s sabo. Ljudje so mu dali ime Mitja. Tretji, najmlajši se je zval Aljoša. Ta Aljoša, golobček, pa je bil spet čisto drugačen. Pol otrok, pol mož. Ves nežen je bil in mlad in mil ter v svojem neoskrunjenem srcu brezdanj vodnjak velike žive ljubezni, kakor ste to slišali o svetem Frančišku Asiškem. Kakor kak mlad meniščék v našem kloštru, ves tak je bil ta Aljoša. — In ti trije bratje so živeli doma na posestvu svojega očeta, ki je bil izgubljen propal človek. In Mitja je ubil tega svojega očeta ...

— Ubil! se zgrozita Marjan in Bogo, zroč vame z očmi, ki gore od groze; Smiljan pa mi gleda v obraz in se samo smehlja.

— Tako vsaj so govorili ljudje in tudi vsa znamenja so pričala za to . . .

In jaz pripovedujem vso historijo, kakor je napisana in ko dospem do tja, kjer je pisateljeva smrt prekinila ta najglobljí poem človeške duše, da je ostal nedovršen, se raziskri moja fantazija v širokih slikah Mitjevega trpljenja in končnega opročšenja ter spoznanja njegove nekrivde. In nenadoma se mi zazdi, kakor bi govoril v bodočnost. Skozi okno blodi pogled in tam zunaj zastirajo vsa daljna brezmejna obzorja, ki spi v njih povita bodočnost, sivozelena slemena Starega gradu. Kakor da se je razmaknil ta hrib pred očmi, da vidijo prosto v dalj in v šir, naprej in nazaj. In sobica, v kateri sedimo in se tiho pogovarjamo, se je razširila in objela vso našo zemljo, vso domovino. Pa le so stene, ki nas ločijo, telesa v prostoru in duše v nedoumevanju. Gledamo se smehljaje v obraz, s svojimi srci se gledamo, in vse je zlato in belo. In deca v mojem objemu, ta upov polna doraščajoča trojica, ki jim pripovedujem povest o treh bratih Karamazovih, niti ne sluti, da jim pripovedujem njih lastno povest, zgodbo slovenskih treh bratov, ki jo z naslado in grozo trgam iz najtišjih trepetajočih gub srca, kakor bi odgrinjal zastor pred najsvetejšim misterijem.

Ko je povest pri kraju in so vsi trije tako tihi in mirni, kakor hvaležni, da sem poživil njih fantazijo in oplodil in obogatil z novimi rečmi njih dovzetnega duha, začutim vso globino te svoje resnice, da je edina tolažba v sili in stiski ljudstva, edina trepetajoča nada in bodro zaupanje v bodočnost tega naroda deca, kakor tale troperesna deteljica, učenjak Bogo, vase zamišljeni Marjan in smehljajoči se nežni Smiljan.

Ivan Albreht:

Poet.

Jaz hočem — to, le to je vera moja,
ki polje v duši, v krvi in v očeh!
Jaz hočem radosti, mladosti, smeha,
zveličanja, trpljenja, greha,
da raziskri se slast v valeh,
življenja slast, ta himna boja!

O, maloverni — to je hip:
življenja večnega spoznanje,
življenju zdaj moj duh se klanja,
življenju silnemu: to je svetosti!

O, deca bedna, iščete poeta,
ki vam zapoje dan in luč,
da do nebeške sreče ključ —
otroci plahi, iščete poeta?

Kaj bi s poeti, s sanjami, vzdihljaji,
kaj s slikami v nebeškem raji!
Življenje samo, pesem brez imena,
pokaže, če je prav zapeta,
skrivnostni pot na vrt Edena . . .

Jaz hočem, hočem — to je vera moja!
In kadar se metulj igra s cvetlico,
in kadar solnce me poljublja
in ptica srečo mi obljublja
spomladi lahno venomer: Kuku —
In spet: Kuku — In spet . . . in spet,
zaraja pred menoj ves svet . . .
in sreča v duši in ponos!
Pa če sem nag, steptan in bos,
pomislim v smeh: Sem pač poet.

Ante Debeljak:

Emil Verhaeren.

(Konec.)

Socijalna vprašanja so vznemirjala Verhaerna že od mladosti. Viélé-Griffin pripoveduje, da je ustanovil umetniški odsek in od 1892. dejansko sodeloval za narodovo vzgojo s tovariši Eekhoudom, Vanderveldom i. dr. Že više omenjene Uročne poljane, nadalje les Villes tentaculaires (1895) in les Aubes (1898) izražajo nove težnje. V prvih razgalja vznemirljivo sodobno rano: opuščene njive, ob grudi samuje ostavljena motika in kopača. Narod beži in teží s kmetov v mesta; dežela je omočena, uročena, učarana po mamilu, vabilu, slepilu sladkosnednih in samopašnih središč, pipalkastih mest, ki so liki hobotnice ovila svoje tipalke okoli žrtev — polj — ter jih izsesavajo in praznijo. Sredi ravni štrli, kipi kvišku nalik nočna in nebotična nada mesto; vsa pota in steze vodijo vanje. Naselbine in vasi so osamele, opustele; cerkveno blagoslavljanje na vasi: lajna melje otožno popevko, kričavi hlastač ponuja vselek, sami starci zro skozi vrata, vse pusto in prazno. Lajna besno žaga hripavi napev, a privabi na klavrni ples zgolj dva norca in dve norici. Blazni vro odvsepovsod, edini živci kali na opustošeni deželi? raztrganci, berači, bosjaki, prosjaki v razcvelih capah in cunjah nalikujejo blaznežem. In blaznikov mrgoli, ki prerokujejo solncu smrt, klicam konec, jalovost zemlji. Po veliki cesti se vlečejo čete bornih sirot, ki „pijo dež, ližejo veter, kade meglo“: sesalkasto mesto jih privlači, vpiva, vsrkava. Vse trepeta in drgeta, kadar drvi vlak v obrtniško središče . . . Tam pristanišče z gajem zapletenih jader in z gozdom jamborov: celó morje meri proti mestu, ki potegne vase in vdiha svet. In tukaj? Po trgih razsejani kipi redovnika, vojaka, meščana, apostola — bivših voditeljev množice. Okoli soh, po razpotjih in ulicah, vročično življenje, zimničavo vrvenje, drvenje. Drhteč kot v omotičnem snu, prisluškuje pesnik, prestrašen ali ganjen, poskakuje veselja ali trepeče žalosti, pozna neizbežno — a prokletstva ne. Gorostasno je rdečkasto videnje Gledališč. Na Borzi, koder divja varljivi in kvarljivi pohlep po zlatu, koder se peha nizkoten pohot po dobičku, koder se potuhnjeno plazi in preži dragoletnik, se meša pesnik med tuljenje kupcev in prodajalcev.

Tam se gneto in gomaze mrzlične množice ter oblegajo pisarne mrgolečih Bazarjev. Tu je pričaral v Mesnici ostudno, ogavno meso za slave pohotneže in poltene poželjivce. Ondukaj strmé v višave orjaške Stolnice, kamor se zatekajo utrujenci in upehanci, kamor se zatikajo naveličanci zmešanega mesta; mornarji, boječi knjigarji, starinarji, cerkveni ključarji kleče pred razpelom. Drugje spet Tvornice, še obsežneje, bučeče, kjer stroj hrope in sope noč in dan.

Jeklene čeljusti žvečijo, bljujejo;
pekleni betì in obrovska kladiva
na naklih klade zlate kujejo,
in v kotu vzžareva lito železo
— ko zvito oglje — kroté ga z jezo.

Med tem stopajo po cestah in ulicah pogrebniki: Smrt pometa vse mesto na pokopališče.

Evo ga v vsej požrešni grozoti, hlastežnega Mesta, napreženega na nedavno še jasne poljane ... Drvenje, divjanje upornih trum, vstaja se zrcali v Prevratu. Učenjak, vzhičen navdušenja za vedo in prosveto, najde svoj slavospev v Raziskovanju; nezabna hvalnica se ori krasoti, sili, zakonom v Zamislih. Ves ritem velja prihodnosti, vse stremi Proti bodočnosti.

— — — — — — —
— — — — — — —
— — — — — — —
— — — — — — —

Vse tehtati, tuhtati — neodoljivi pohlep
človeški prebrska gosti in gibki gozd bitij,
in naj brez spotik se težkó je iz gošče preriti,
Um najde pravic in dolžnosti zakon in sklep.

V atomih se išče, iz prahóv, iz kvasóv
se kaže ogromno življenje; vse veže
ujeto v neskončno brezmejnost se mreže,
ki širi in stišče nesmrtna jo snov.

Po svoje prebija tajnosti steno
junak, učenjak, pustolov in poet...
In novo že bitje čuti ves svet
za skupnih, samotnih naporov se ceno.

A ve, ve mesta,
od vsepovsod
nabirate in tirate človeški rod
s planjave in dobrave,
kopičite v sebi zadosti ljudi,
dovolj novega soja, rdeče moči,
da vnamete s plodno vročico volje
možganov resnih in besnih
vsem tem,
ki razodevajo pravce, odsevajo
vesolje.

Duh poljane minole bil Božji je duh,
bal se žalíti z iskanjem Ljubezen,
pal je pod os, ker biti ni htel prekucuh,
novih žetev voz žareči gre čezenj.

Gonoba prihaja, sopiha od vseh straní
po plani končani vetrovi besnijo,
a zdalje sesa ji mesto sile in kri,
kar še jih ostalo je pred agonijo.

Žarna tovarna blesti, kjer njiv je sad
iskril se; siv čad cerkvene strehe okaja;
človeški duh napreduje in solnca zapad
božanska ni hostija več iz zlatá, ki oplaja.

Kedo vas odveže blodenj in blaznosti vseh
in zone mrtvaške, kedaj se li prerodite,
o polja, ko vrt za trud in naporni uspeh,
ko čaša, ki núdila zdravje, deviške bi svite?

Nekoč premladite z uslužnim solncem nekdanjim
in z vetrom, živino usužnjeno, dobrim dežjèm,
ob urah prostega vzneta s poletom jutranjim
spet rešeni svet, ki pal je bil mestom v objem?

Mordà pa postanete, polja, poslednjikrat raj
— očiščen bogov, otrebljen njih slutenj — vseh modrih,
ki bodo ob zori prihajali sanjat v ta kraj,
poprej ko zadremajo v jasnih večerih in bodrih?

Medtem pa življenju širokemu zdi se dovolj,
ljudem da radost nebrzdáno in plodno ponuja.
Pravice, dolžnosti? Sanje različne to zgolj,
pred slednjo nádejo novo mladost jih obuja!

Kako se neha spopad med sogoltnimi mesti in padlo, podlo poljano? Rešitev riše v zabrisanih potezah tretji del družabne epopeje, Jutranje zarje. Megleno nam ta štiridejanka nasenčuje prvi svit bodoče zore: gnusoba divjega razdejanja nastopi, predno se zemlja osnaži mestnih nečednosti; nato se gorostasna zmeda in zmešnjava umakne ubranemu razvoju človeškega sporazuma.

Spričo tega viška, kjer se razglabljanje in premišljevanje spaja z vsevišnjim zanosom, z visoko vzpeto prosternacijo čuta, se je odločila umetniška Belgija prirediti slavje svojemu sinu. Množica je bila prišla slavit l. 1896. moža čudovite dobrote, odkritosti in neodvisnosti nič manj nego pesnika, ki se ga rojak Guilbeaux ne boji imenovati najsplošnejšega in največjega v Evropi.

Novo postojanko tvorita Les Visages de la Vie (1899) in Les Forces Tumultueuses (1902). Manj rezek in razburkan, manj obseden od mračne bojazni nego v Mestih se kaže Verhaeren v Obrazih Življenja in Hrupnih Silah; tem veselejša je vedrina, čim več je taval in tipal po teminah, predno jo je dosegel. V prvem zvezku se zanima za razne moralne mislil, opazujoč človeško srce. Čista filozofija navdihuje te vzvišene meditacije. Določna in odločna odpoved je zavladala, radosti je dal zatrdno slovo:

Veselje pač daleč, ah, onkraj človeške je duše,
najvišja je dlan izpulila zgolj puh in peresa
tej ptici, ki krili v vrtincih penečih v nebesa
in s samo se senco dotika pozemeljske ruše.

Nravni nagibi prešinjajo tudi četverodejanko Cloître, Samostan (1900), kjer se odigrava med redovniki bridek boj vesti, v ozračju duševnega vzhičenja, ideološkega fanatizma. Philippe II (1901), žaloigra v 3 dejanjih, vprizarja borbo dveh zgodovinskih ostrih in reznih značajev, med Filipom in sinom Karlom, junaško, a bolehavo dušo, v kateri se menjava plaha upehanost s sijajnim vzmahom častihlepja.

Samo časovno sodijo semkaj Les Petites Légendes (1900), ki vsebljajo brutalno poezijo brez nežnosti in ljubkosti. Legendice očrtujejo v starinskih sanjarijah in trdih potezah značaj krepkega in

surovega flamskega plemena, čutnega, hotljivega, slavnega . . . Prastari Kipec, podoben Diani, Veneri ali tudi Cibeli, je stoloval v zlati halji pod kapeličnim oblokom liki Devica ter čudežno ozdravljal. Oblastni kaplan pa mu izvoha peklensko poganstvo in ga pahne v reko. Ob jezu ujemo malika brabantski kegljavci ter postavijo za srednji stožec. Podere ga prvi — vname se mu zidanica, vrže ga drugi — smrt vzame mu hčer, naslednjemu se zruši v skednju glèt ter ubije psa in pastirja. Sledi zgodba opolzle čarovnice, ki dobi kmeta z omotičnim napojem, zraven drugih zanimivih, čudovitih, pretresljivih.

Gori navedene Šumne Sile izražajo poleg umirjene vedrosti še modernizem. Pravzaprav ostaja Verhaeren zvest svojemu načinu, gledati svet v motni luči; vendar optimizem in tragika se strinjata v višjem zanosu, v strastni ljubezni do življenja, četudi tulečega in krvavečega, da le diha in drhti! Opeva in proslavlja Vedo, Umetnost, vročico, ki tvori in ustvarja, ki razdira ter stare sledove in stopinje preteklosti zastira z novimi. Dokaj nasprotij, mnogo protivnega, prostaškega, zoprnega, umišljenega tiči v današnjem brezumnem stremljenju po vzorih. Ali poskus je orjaški, zalet mogočen, navidez nezvezno pehanje in nehanje zrcali sijajno veličast kozmičnih prekucij in revolucij. Naslaja se ob gibanju burnih sil, opaja se z nado in upom ob jakem raznetu, širokem razmahu vesoljnega utripanja. Primerek za njegov vedri optimizem iz poema Matin: v jutru je udaril legak in poskočen čez polje in sadovnjak, ogrnjen v veter in luč; odpodil iz prsi je misli čemerne in dlakocepno učenost, vesel zvenečih iskrečih kremenov na poti; in stopa s ponosom, ker ljub in drag mu je zrak in zemlja, ker je brez mej in meša se v svet, pijan prvinskega žitja; slučaj ga vodi in spremlja; na ustnice žgoče poljubi cvet, kjer ga zaloti; lahkonog krene skoz log in grize liste zelene . . .

Rdeče vetrove gledam kakor nikdár
blesteti po morju vejevja in snuti,
starosti mi duša človeška ne čuti,
pod solncem je mlada in nova sleherna stvar.

Jaz ljubim roké si pa bujne plavkaste láse,
dlaní pa svoj čok in jasne oči:
in da si nabrenknem kipeče moči,
prostrano vsemirje posrkati hotel bi vase.

Prekrasen pohod po planjavi in v senci je hoj
kjer bitje prepeva in plaka, utripa
in troši se ter se razsipa
in liki brezumnik opiva se s samim seboj!

Naslednje postajališče se zove Toute la Flandre. Les Tendresses Premières (1904) t. j. Vsa Flandrija. Prve nežnosti. Čez tri leta je obelodanil Toute la Flandre. Les Guirlandes des Dunes; nekaj kesneje je izšla Toute la Flandre. Les Héros itd. V teh in poznejših naslovih vse tja do Les Blés mouvants (1913) se Verhaernova lirika neprestano obnavlja in presnavlja, postaja vedno širja in prosteja v razmahu; nazadnje imenovana Valoveča žita so vznesena hvalnica flamski zemlji, rujni bujni žetvi, poljedelcem in rokodelcem, čudežni moči zlata in ljubezni. Kakor v skrajnem početku tako lepi pesnik še zmerom na rodni grudi in H. Davignon meni, da bi ne bil dosegel svetovnega slovesa, ko bi se bil odtrgal od nje.

Od ostalih zbornikov naj omenim še Les Heures d'après-midi, Popoldanske ure (1906) kraj tega je objavil obsežneje razprave o slikarjih Heymansu, Khnopffu, Rembrandtu in kot tridesetletnik nekaj pripovedne proze v težkem slogu Mallarméjevih Divagations. Ob zaključku se pomudimo trohico pri snopiču La Multiple Splendeur (1906), Mnogoteri blesk ... Zavese saj in sence padajo s slemen in stolpov, noč se nastanja surovo nad kolodvorom, od svetilke do svetilke samó režejo škarje svetlobe mrak in temó; počasni sprevod pogrebniških vlakov začenja, škripaje in zadevaje izginjajo vozovi v temino; kriki, turobni znaki — in vlak oddrdra v hrupu železja in kladiv — poniglava plan ga pogoltne, posreba ...; ob zori priveslajo ladjice lahne, otovorjene z ambro in kovinami, ponosno plapolajo pisani prapori v zraku, po vitkih vrveh posedajo pestre are, tu je ves sijaj in ves lesket in blišč od vsepovsod — in glej, vse se pozabi — i volhki vozovi i sajasti predori i premogaste postaje — pred mrzličnim blaznim klicem obzorij in morij ...: celokupni Dinamizem v poeziji! — Rad vas imam, dečaki plavolasih deželâ, zorni vodniki hrzajočih vpreg, zagoreli drvarji iz vonjivih lesov, starodedni kmet iz bele vasi, ki ljubiš ornico in travnik ter s kretnjo razsežno mečeš seme najprvo v zrak, v luč, da še malo živi poprej; vas mornarje, ki pojete pesem priprosto, ko se napenjajo jadra in drhte jambori in vrvi, vas okorele nakladalce in razkladalce ladij, ki si podjarmijo valove tja do tečajev;

in vas iskalce mamljivih kovin po ledenih ravneh, po sneženih goljavah, koder oblega vas mraz in sunkoma stisne v svoj ogromni vijak, vas rudarje, ki — svetilke v zobeh — se plazite v zemlji po tleh do ozkih žil; in slednjič vas, kalilce železa, kovače jekla, ki — obličje od črnila in zlata — luknjate senco in meglo, hrbti napetih mišic okrog neznanskih nakoval in velikanskih vignjev, temni kladivarji ustvarjeni za vekovito delo, v srcu vas čutim, mogočne in bratske vas slutim! O žilavi trud, ta divji in ostri, rezni in resni napor, na plani, na morski ravni in v srcu gor, vijoč svoje vozle povsod in bijoč člene verižne od konca do kraja sveta! O kretnje drzne in smele v solncu in senci, o roke vedno goreče in dlani nikoli upehane, združene skozi vesolje, da ukročeni vsemir dobi vtis človeške sile in volje in objema obris: ne brne-li tu strune Socijalizma?

Drevo samotno na planem že sto in sto let stoji ter opazuje iste setve in žetve; ugasle na veke so daljnih dedov oči, ki so zrle, kak skorja njegova vozlá se zanka za zanko, grča za grčo; predsedovalo je njih delu, nudilo ob vznožju zaraslem postelj iz maha in zibalo v sladki senci deco ob uri poldanski; v jutrih vasi vedežujejo vreme po njem — se-li solzi ali prepeva — zakaj pozna tajne silnih oblakov in solnca, ki se kuja na skritih obzorjih; ono je vsa preteklost, pokončana na tožnih livadah; v svečanu ko sok se razlije po deblu postarnem, iz brstov in popkov, iz vej — usten blaznih, zvitih rok — zažene krik neskončno zategel v bodočnost; tedaj pa z nitkami dežja in luči kalí tkivo svojih žametnih listov, snuje vozle in uglaja vejevje, v premagano nebo vzdiguje čelo in v močvir se steza in v sosedni svet spenja žejne korenine, da večkrat sámo se čudi tihemu dehtivemu delu; o boji in silni napori pozimi! meči vetrov mu prebadajo kožo, nevihte in vihre, slana in sren in srež ostra ko raskavi opiljki, srd in črt šap in toče in moče, snega, led in žled, čegar zob grize in gloje vse do beljave, do hobotnega pasma laskov in vlaken — a nista mu srčnost in vek ohlapnela, pa vselej lepše je bilo mu brstno življenje slednjo pomlad; v vinotoku ko zlató zmaguje mu v listih, poroma še često mi noga k drevesu, ki prehaja jesenski ga veter; kot velikanska ponevžerjavnica peres in plamenov kipi tja v sinje višine . . .

Kakor da biva v njem duš miljon, se je zdelo,
vse po vejevju ogoljenem mehko je pelo.
Bližam se — z lučjo napolnjeno moje oko —
in s prsti pogladim, otipljem ga s celo rokó;

začutim, kako nadnaravno utriplje, drgeče
neznansko v zemljó vse do najbolj dolenjih plasti;
tedaj si na deblo surove prsi pritisnem žehteče
s čutom take ljubezni in take slasti,
da ritem globoki njegov preseli se vame
in sila me cela do mozga prešine, prevzame.

*

Takrat sem se spojil v njegovo prelestno življenje;
nič manje navezan bil nanje ko sleherna vej;
ko vzgled in ko vzor je molelo v svetlo blestenje;
vzljubil sem solnce in gozde gorkeje ko prej
in golo ravnino brez meje in bežne oblake;
in proti usodi zakrit sem bil v trdnosti ščit,
vsemir pestovati dlani so hotele mi jake;
bil čilih sem mišic in žil, legak in spočit
sem vikal: „Sila je sveta,
Človek naj v dela, smelo početa,
vtisne odločno svoj ostri pečat:
Moč ima ključe do rajskih vrat
in pest nje široka nam duri nebesne odklepa.“
Poljubljal sem hrgasto deblo ko nor,
in ko se večer je odtrgal od gor,
izgubljal sem v polja se slepa
in hodil sem todi in blodil sem tja
in blazno je vrel mi krik iz srca . . .

Mar ne diha panteizem iz prevedenih vrstic? —

Dotičnim Francozom, katerim je vzor pisatelja n. pr. Musset, čuvar „dobrega okusa, sporočila, prave mere“, se more zdeti Verhaeren barbar, kipoborec. Pri presoji njegovih prikazni ne gre pozabiti, da je samorasli Belgijec člen v verigi, ki spaja galskega duha z germanskim individualizmom. Turobna vizija narave in človeštva, duševno obilje, miselni nepokoj, samoniklost ovajajo izrazitega severnjaka. Zamaknjeni samosevec doživlja ognjenične in ciklonske vtise. Njegova umetnost je nad vse osebna. Prekipeva brezbrežne neskončnosti, vzhičenih, visoko vzpetih, vznesenih nadčloveških čustev; njegova domišljija vnikljivo poveča vse stvari v hiperbolske embleme, žene emocije do skrajnosti, paroksizma, pretvarja resničnost, povečuje nje predstavo, opazuje reči z večnostnega vidika; skrivnost in življenje se mu družita v eno zlitino, „spletena v taisti

blisk". Tesnobna otožnost, prepojena z mrzlo grozo, ga tišči in tlači. Tožba njegova pred Usodo je obsežna, brezbrežna kakor njegov obup; hrapavo in hripavo zvení, enolično ko žitje, zdržema ko bolest in gorest ... Ko pa se je jasneje zavedel mnogolike in čudežne istinitosti, vsesplošnega življenja in neizmernih njegovih moči, se je zavzel za silo-stvarnico ter pil radost in mladost iz tega spoznanja. Iz pesmi prokletja je vzkalila in se razpregla hvalnica ljubezni. Verhaernu je lasten dar podob, kakor ga je premogel le pevec Légende des Siècles; čujemo polni religiozni odjek, posebnost velikih bardov; njegove sanjarije so več ko molitev: Et je songe, comme on prie ...

— Koncem lanskega listopada so priobčile novine vest, da se je prosluli avtor Sesalkastih Mest ponesrečil in preminol.[1]

[1] Pri osvežitvi obledelih pojmov in dojmov, dobljenih svoječasno iz prevesne večine Verhaernovih pesnitev, sem uporabil osobito: A. Beaunier, La Poésie nouvelle, Paris 1902, ter Ad. Van Bever & Paul Léautaud, Poètes d'Aujourd'hui, Paris 1910.

Ante Debeljak:

Kukavice.

Kako, kako? vprašuje z bukovice,
kako se gorko gnezdo naredi,
kako se rod negodni zaredi.
Kako, kako? To ni za kukavice.

Tako lehko je to za druge ptice,
kar komaj slišno tod jih žvrgoli —
za nas povsod sovragov mrgoli:
dehor in gad pa zračne roparice.

Kedo, kedo goliče naj izpita,
kako ko komaj sama kdaj sem sita? ...

Ves dan je v druga gnezda kukala,
kako počene in kako zvali
na tuje rame vse skrbi, boli —
„Tako, tako“ nato je kukala.

Uresničeno sporočilo.

Rudyard Kipling. — Poslovenil Bogomil Vdovič.

Čeprav umrješ to noč, ljubica, in toguješ
Kot prikazen pred mojimi durmi,
Ne bo mi smrtni strah nesmrtne ljubezni zatrl:
Ampak še bolj bom ljubil tebe,
Ki mi, vrnivša se iz hiše smrti, še daješ
Trenotek tolažbe v moji neprimerni bolesti.
Hiše senc.

To povest naj pojasnijo tisti, ki poznajo ustroj duš in vedo, dokod gredo meje možnosti. Dovolj dolgo sem živel v tej deželi, da vem, da je najbolje, če ne veš ničesar, in to povest lahko samo napišem, kakor se je zgodila.

Dumoise je bil naš civilni zdravnik v Meridkiju in mi smo ga imenovali „Dremež“, ker je bil okrogel, zaspan možiček, na svetu svizec. Bil je dober zdravnik, ki se ni prepiral nikoli z nikomer, niti z našim carinskim komisarjem, ki se je obnašal kakor kak mornarski hlapec in je imel toliko pojma o taktnosti, kakor konj. Poročil se je z deklico, ki je bila prav tako okrogla in je gledala prav tako zaspano kakor on. Bila je rojena Miss Hillardyce, hči Hillardycea iz Berarja, ki je bil pomotoma poročil hčer svojega šefa. Toda to je druga povest.

Medeni tedni trajajo v Indiji redkokedaj več nego teden dni, toda vsak parček si ga brez ovire lahko raztegne na dve leti ali tri. Prekrasna dežela za poročence, ki so do ušes zaljubljeni drug v drugega. Živijo lahko popolnoma zase in nemoteno, — prav kakor sta živela Dremeža. Ta dva mala človeka sta se po poroki odtegnila svetu in sta bila vsa srečna. Seveda sta bila primorana dati tu pa tam kak obed, toda pri tem nista nabirala prijateljev. Naselbina pa je šla svojo pot naprej in ju je pozabila. Samo, kadar so včasih govorili o njih, so rekli, da je Dumoise prav dober človek, čeprav dolgočasen. Civilen zdravnik, ki se ne prepira, je redkost, cenjena redkost.

Malokdo si lahko dovoli zabavo, igrati kje Robinsona Crusoa, najmanj je pa to mogoče v Indiji, kjer nas je malo v deželi in smo navezani na prijaznost drug drugega. Dumoise ni storil prav, da se

je eno leto zapiral pred svetom, in ta pogrešek je zapazil, ko je izbruhnil v naselbini legar ravno sredi zime, in je njegova žena umrla. Bil je boječ možiček in pet dni je minilo, predno je uvidel, da pobira njegovo ženo nekaj hujšega nego navadna mrzlica, in še trije dnevi so pretekli, predno si je upal poklicati inženerjevo ženo, Mrs. Shute, ki ji je strahoma razodel svojo stisko. Skoro vsaka družina v Indiji ve, da zdravniki pri legarju ne morejo prav nič pomagati. Boj se mora bojevati med smrtjo in strežniki od minute do minute, od stopnje do stopnje. Mrs. Shute je Dumoisa skoraj udarila za uho zaradi njegovega „kaznjivega odlašanja“, kakor je rekla, in se je takoj napotila gledat ubogo ženo. V naselbini smo imeli sedem slučajev legarja in ker je povprečno izmed petih slučajev eden smrten, smo za gotovo čutili, da koga izgubimo. Toda vsi so storili, kar se je dalo. Ženske so stregle ženskam in moški so se zavzeli ter stregli bolnim samcem. Šestinpetdeset dni smo se borili z legarjem in vse bolnike smo zmagoslavno spravili skozi dolino senc. Toda ravno ko smo mislili, da je že vse dobro, in smo hoteli napraviti plesno zabavo, da bi poslavili zmago, je mala Mrs. Dumoise znova zbolela in v enem tednu umrla, naselbina pa je šla za pogrebom. Dumoise se je zgrudil na robu groba, da so ga morali odnesti.

Po smrti svoje žene se je Dumoise zaril v svojo hišo in je odklanjal vsako tolažbo. Svoje dolžnosti pa je izpolnjeval vestno. Toda vsi smo menili, da mora na dopust in njegovi tovariši so mu prigovarjali. Dumoise je bil jako hvaležen za svet — tiste dni je bil hvaležen za vsako malenkost — in se je odpravil peš v Chini. Ta kraj je okrog dvajset dni hoda od Simle, sredi pogorja, in njegova slikovitost vpliva dobro na razdražene živce. Pot te vodi skozi velike, tihe deodarjeve gozde, pod visokimi, tihimi pečinami in po prostranih travnikih, kipečih kakor ženska prsa. Veter šušti skozi travo, dež šumi med deodarji: ššš-ššš-ššš.. Tako so torej odpravili malega Dumoisa v Chini s polnim fotografskim aparatom in s puško, da bi se otresel svoje žalosti. S sabo je vzel tudi sicer nepotrebnega nosača, ker je bil možak prej najljubši sluga njegove žene. Bil je lenuh in tat, toda Dumoise mu je zaupal vse.

Nazaj grede iz Chinija je zavil Dumoise v stran proti Bagiju, skozi gozd, ki stoji na odrastku Mounta Hutoo-a. Nekateri, ki so nekaj sveta prepotovali, pravijo, da je pot od Kotegarha do Bagija ena najkrasnejših v prirodi. Teče skozi temne vlažne gozdove in se neha naenkrat v divjem razpokanem pobočju in črnih pečinah.

Popotniško zavetišče v Bagiju je odprto na vse strani in grozno hladno. V Bagi pride malo ljudi, in nemara je šel Dumoise prav zato semkaj. Tu se je ustavil okoli sedme zvečer, in njegov nosač je šel po hribu doli v vas, da bi najel kulije za drugi dan. Solnce je že zašlo in nočni vetrovi so začeli zavijati okoli skal. Dumoise je slonel na ograji verande in čakal nosača. Mož se je vrnil skoraj brž potem, ko je bil izginil, in s tako naglico, da je Dumoise mislil, da se je najbrže srečal z medvedom. Tekel je po hribu navkreber, kolikor hitro je mogel.

Toda v strah ga ni bil spravil medved. Pritekel je na verando in padel na tla. Iz nosa mu je tekla kri, obraz mu je bil svinčeno-siv. Nato je zagrgral: „Gospo sem videl, gospo sem videl!"

„Kje?" vpraša Dumoise.

„Tu doli; šla je po poti v vas. Bila je v višnjevi obleki, privzdignila je naličje in rekla: — ‚Ram Dass, izroči „sahibu" moj „salaam" in povej mu, da se snideva prihodnji mesec v Nuddei'. Nato sem od strahu zbežal."

Kaj je Dumoise rekel ali storil, ne vem. Ram Dass je pripovedoval, da ni rekel ničesar, ampak da je vso mrzlo noč hodil po verandi in čakal, da pride gospa po hribu, ter iztezal roke v temo, kakor bi bil iz uma. Toda gospa ni prišla, in prihodnji dan je odrinil v Simlo. Po poti pa je nosača venomer izpraševal, kako je bilo.

Ram Dass pa je vedel samo povedati, da je srečal Mrs. Dumoise, da je privzdignila naličje in mu dala naročilo, ki ga je natančno izročil. Pri tem je Ram Dass ostal. On ni vedel, kje je Nuddea, ni imel prijateljev v Nuddei in bi prav za gotovo ne šel tja, pa če bi mu dali dvojno plačo.

Nuddea je v Bengaliji in nima ničesar opraviti z zdravnikom, ki služi v Pendžabu, od Meridkija mora biti oddaljena nad dvanajststo milj.

Dumoise je šel skozi Simlo, ne da bi se ustavil in se vrnil v Meridki, da prevzame službo od zdravnika, ki ga je med tem nadomestoval. Treba je bilo pojasniti nekaj računov ubožne lekarne in vpisati nekaj novih ukazov generalnega zdravnika in tako je prevzemanje dalo opravka ves dan. Zvečer je Dumoise povedal svojemu namestniku, ki je bil njegov prijatelj še iz fantovskih let, kaj se mu je pripetilo v Bagiju. Mož pa je rekel, da bi si bil Ram Dass izmislil lahko tudi Tuticorin, če bi bil hotel.

V tem trenotku vstopi brzojavni sluga z brzojavko iz Simle, naj Dumoise ne prevzame mesta v Meridkiju, ampak naj gre takoj v posebni službi v Nuddeo. Tukaj je namreč izbruhnila huda kolera in bengalska vlada si je izposodila od pendjabske enega zdravnika, ker jih je imela sama premalo.

Dumoise vrže brzojavko preko mize in reče: „Torej?"

Drugi zdravnik ne reče ničesar. To je bilo vse, kar je mogel reči.

Nato se pa spomni, da je Dumoise, gredé iz Bagija, šel skozi Simlo, kjer je morda lahko slišal prve novine, da ga mislijo premestiti.

Poskušal je vprašati in izraziti ta sum, a Dumois ga zavrne: „Če bi bil želel to, bi se ni bil vrnil iz Chinija. Tam sem streljal. Želim živeti, ker imam marsikaj izvršiti . . . toda ne bo me skrbelo."

Tovariš sklone glavo in pomaga Dumoisu basati pravkar izložene kovčege. Ram Dass vstopi s svetilkami.

„Kam pojde „sahib", vpraša.

„V Nuddeo," odgovori Dumoise mirno.

Ram Dass se oklene njegovih kolen in čevljev in ga prosi, naj nikakor ne gre. Jokal in tulil je tako, da sta ga potisnila iz sobe. Ram Dass zvije svoje stvari, se vrne in prosi za izpričevalo. On da ne pojde v Nuddeo gledat, kako bo „sahib" umrl, in morda še sam.

Nato ga Dumoise izplača in odrine sam v Nuddeo. Tovariš mu je želel srečno pot, kakor komu, ki je na smrt obsojen.

Enajst dni pozneje je bil Dumois združen s svojo gospo, in bengalska vlada si je morala izposoditi novega zdravnika, da se pomeri z epidemijo v Nuddei. Prva importacija je ležala mrtva v chooadaaškem zavetišču.

LISTEK.

Dr. Aleš Ušeničnik. V „Času", znanstveni reviji, XI. letnik, 2—3 zv. str. 139 pod zaglavjem „o življenju" „beleži" dr. Ušeničnik „z velikim zadovoljstvom" mojo „izpoved": „Kant s svojim fenomenalizmom — je bil in Külpe je pozitivizem (Mach — zanikanje metafizike) izpodrinil iz območja moderne vede", a pristavlja, da „žal še ne vidimo splošnega priznanja te izpovedi". Končno mi očita nedoslednost, ker trdim proti njemu, da znanstvenih dokazov za bitek Boga, duše in posmrtnosti ne poznam in da je takozvane dokaze že Kant sam ovrgel. — Spoznavna teorija (noetika) je Kantov fenomenalizem, ki uči, da so predmeti izkustva le pojavi (fenomeni), katerih podlaga so „stvari na sebi" (noumena) kot nespoznatne bitnosti (realitete), s stvarnimi razlogi kritičnega realizma docela zavrgla. Prostor in čas ne moreta biti le obliki naše čutnosti, a kategorije le oblike našega razuma Sicer nekateri Kanta drugače umevajo in tolmačijo: zanikajo, da bi Kant sploh učil nepoznatno bitnost „stvari na sebi (Ding an sich)". To so pristaši logičnega (transcendentalnega, kritičnega, objektivnega) idealizma ali Novokantovci (Cohen, Natorp in učenci), katerim je pravi pojem že tudi prava istinitost ter ne ločijo pojma od predmeta, katerega ti menijo. A tudi ti se že nagibajo na stran kritičnega realizma, saj se sami imenujejo „znanstvene realiste", in se le protivijo „naivnemu" realizmu. Vzdržujem torej svojo prvo trditev, s katero pa nikakor nočem kratiti drugih neminljivih zaslug Kantovih za modroslovje. Pred vsem je on uničil le spekulativno metafiziko, a ne vsake metafizike. Empirična (kritična, induktivna) ne zapade njegovi kritiki. Zato tudi le oni pozitivizem nima prav, ki zanika vsako metafiziko. A pozitivizem, ki se opira na dejstva (izkustvo) ter na teh zida stavbo metafizike, ne more biti zmoten. A tretja trditev doktorja Ušeničnika se mi dozdeva najvažnejša: da sem Kanta pokopal, a ga iznova budim, ker ne poznam znanstvenih dokazov za bitek Boga i. t. d.

V istini so svoj čas naštevali celo 16 dokazov, izmed katerih so najbolj udomačeni: ontologični, kozmologični, fizikoteologični (teleologični), logični, moralni in zgodovinski (e consensu gentium). Zmoten je prvi, ker iz pojma ne sledi bitek predmeta, katerega pojem meni, enako zmoten drugi, ki temelji na prvem vzroku. Tretji pač največkrat pride v poštev ter se opira na smotrnost. Svet očituje poleg smotrnosti tudi obilo nesmotrnosti. Poznamo poedine smotre, a vesoljni smoter?! Kdo neki bi ga mogel dokazati? Pa recimo, da je svet skozinskoz smotrno urejen, iz česar le smemo sklepati, da biva reditelj, a ne stvarnik sveta. Zadnji trije dokazi pa so s prvimi tremi v ozki zvezi. In kaj pravi O. Külpe v svoji knjigi „Uvod v modroslovje" str. 257 i. d.: „specifičnega pomena vobče je komaj kateri izmed dokazov za teizem. Hočemo jih torej le kot splošne poizkuse smatrati, izpričati božje bitje" ali pa „Bog more biti za metafiziko le podmena (hipoteza)" in „dokazov za bitek Boga vobče ni in jih ne more biti". In Külpe je kritičen realist in dualist kakor dr. Ušeničnik, ki celo sam pravi o njem, da „bo moderna veda zopet našla pot k Bogu", ako „sprejme" Külpejeve „izsleditve". Podobno govori K. Joël v svoji knjigi „Duša in svet" str. 378 in nadalje

o „razvalinah razbitih dokazov o Bogu“ ali pa „klasični dokazi o Bogu niso nujni in ne varavi“. „Imajo svojo vrednost, a le za tistega, kateri je že našel svojega Boga“. A dr. Ušeničnik mi poreče, da si vendar gledé Kanta oporekam. Znano je, da se je Kant v mladosti celo potegoval za eden dokaz, a pozneje v glavnem svojem delu, ki je „polno protislovij, a obenem najgenijalnejše“, zavrgel vse dokaze, zaradi česar ga je Mendelsohn imenoval junaka, ki vse zdrobi. Pač pa je idejo o Bogu smatral za praktičen zahtevek (postulat) etike. Ker torej v zgodovini modroslovja slovi Kant po svojih protidokazih, sem ga omenil; njegovi dokazi drže, ker se dajo oprostiti vsakega fenomenalizma. Mannheimer, Menzer in Külpe trdijo celo, da temelje vsi dokazi na ontologičnem, katerega zmoto je že Tomaž Akvinski spoznal; — a on ni bil fenomenalist! Dr. Ušeničnik je zgrešil jedro moje trditve, da ne poznam znanstvenih dokazov, med tem ko sam zatrjuje, da „prava veda in filozofija znanstveno dokazuje“ bitek Boga i. t. d. Sicer razumem drja Ušeničnika trditev, ki je v skladu z dogmo vatikanskega koncila: edini in resnični Bog, naš stvarnik in gospod, se more po ustvarjenih rečeh z naravnim razumom zatrdno spoznati (certo cognosci), a svečana „prisega za moderniste“ 1910 še določneje pristavlja: „in dokazati (demonstrari)“. A ne razumem pa drja Ušeničnika razdraženosti, ko čuti že v tem, da navajam vsebino njegove knjige, — zabavljanje na krščanstvo! *Dr. Simon Dolar.*

Ritem in metrum. Saj takrat pred leti to ni bil doktor Pavlica, s prijateljem Draganom sva sedela na Dunaju; pred nama številka Zvona s prevodom ne vem katere francoske pesmi, in moj prijatelj se je spotikal ob nerodnem ritmu, ki se je zdel meni upravičen. Beseda sem, beseda tja in bila sva pri Prešernu, zakaj njegova knjiga je slovensko sveto pismo. — „O, Prešeren, oprosti, on ima vse polno nepravilnosti“. Jaz mu dopovedujem popolnost in prav posebno notranjo lepoto navidezno nedostatnih mest.

„To so pogreški ali pa samovoljnosti.“

„Ne, dragi moj, to je suverenost živega ritma nad abstraktno metrično shemo, ki je znanstveniku pripomoček ali slabemu poetu-zadrégarju dobrodošel surogat in pretveza; to je pravo potoka, ki si grebe strugo po zakonih svoje strujnosti, brez ozira na pravila inžinirja, ki regulira hudournike ...“ In zacitiral sem mu:

„Ko svojo moč vihar najbolj razklada,
o k r ó g v r á t s t r á ž a n a p o m ó č z a v p í j e,
in vstane šum, da mož za možem pada.

Okróg vrát stráža ... ali jih slišiš, te akcente? Kako označujejo vsebino, kako so njen izraz, rekel bi skoraj: vsebina sama ...“

„Oprosti, toda ne morem vama pomagati, Prešernu in tebi: njemu se je ta stih ponesrečil in tebe je prevzela sugestija njegovega imena, da si mašiš ušesa.“

„Bog se te usmili nebeški! Poslušaj vendar: ti zagozdêni poudarki, kako se gnetó, pnó, tárejo — kakor možje tam okrog vrat; že v sami akustični dinamiki teh nagosto zbitih vokalov in konsonantov — vsa situacija, zmedeni hip, hrup nenadnega nočnega naskoka in brambe in klicev na pomoč ... ali res ne občutiš, kako je nabrekli notranji ritem prerušil vse metrične brani, prevrnil vsa pravila, razburkal mir gladko tekočih verzov, da je dosežen oni tesni, najtesnejši spoj, ono popolno sozvočje med vsebino in obliko, da ju ne moreš ločiti drugače nego umetno, suho znanstveno ... Najsijajnejše zmagoslavje bujnega naravnega ritma nad umetno konstrukcijo metra v našem jeziku! Kateri laški futurist bi ti z vsemi

svojimi rafiniranimi sredstvi izrazil točneje recimo pok granatnega izstrelka, nego je izrazil klasik Prešeren to burno situacijo? In ta čudoviti verz je tebi —"

„Ponesrečen; robat, ne teče, ne poje ..."

„Ker ne sme peti! Hrešči, seveda, priznam; a mora hreščati, in če bi pel, bi bil šibak in neizrazit, brez ritma!"

„Oprosti, toda nimaš izvežbanega čuta za harmonično lepoto."

Kaj hočeš na to! S prijateljem Draganom sva ostala vsak na svojem bregu. Danes imava besedo z doktorjem Pavlico in po vsej priliki se mi bo godilo z njim prav tako. V zvezku 2/3 letošnjega „Časa" piše v članku „Naša metrika v luči hebrejske": „Kdo ne sluti, da je ritem v Prešernovih stihih: Mož ín oblákov vójsko jé obojno, ali: Čoln vstávi, kjér je góstih sénc temníca, ali: Pred kó greš v Oglej, čéz goró zeléno, ali: Že, Čŕtomír, je tréba sé ločiti, ali: Beg jé moj up, gozd jé moj dóm in dalje v Jenkovih stihih: Zaslužim sí cekín — k zlatárju sé podám itd., itd. nedostaten?" — To vprašanje misli doktor Pavlica, da je retorično, ki izključuje vsak odgovor; jaz bom vendar odgovoril: jaz tega ne slutim; čutim pa, da tisti, kdor seka in žaga Prešernove vrstice s poudarki, kot jih je naznačil dr. Pavlica, ali oponaša neokretnega šolarčka, ki drdra učitelju brezmiselno svojo lekcijo, ali je sam tisti šolarček. Naj bi nam bil kdo na gimnaziji čital: „Hrast, kí vihar na tla ga zimski trešne" — ves razred bi bil bruhnil v neukroten smeh nad takim drvarjenjem. V znanstveni reviji pa si nadeva tak šolarček-jecljaček učeno krinko in si ne pomišlja pisati o Prešernovem stihu: Gorjancev naših jezik poptujč'vavši: „To je voz težkega kamenja, ki skoro ne more naprej." In nadalje: „... ni ritem v navedenih Prešernovih in Jenkovih stihih niti naraven niti umeten, ampak samovoljen" i. t. d. Ali se nisva o vsem tem razgovarjala že s prijateljem Draganom? Razgovorila se kajpak nisva; teoretik ti hodi s svojimi merami in vagami med gibkimi lepotami sveta in duha in mu niso lepote, dokler mu jih ne potrdi njegova toga shema. Z metrom operira, ritma ne čuti; odzunaj polaga merilo na to, kar se da pojmiti samo odznotraj, z intuicijo sočutja in sožitja. Kako naj pojmi abstraktnež ritem, prvotni pogon in zagon, iz katerega je poteklo, v katerem se toči vse živo božje od solnca in planeta do srca in pesmi, ko pa stoji izven njega? In samo z intuicijo, s sočutjem in sožitjem z ritmom moreš romati skozi stvari in tuje duše in značaje. Prešeren je romal v svojih epigramih skozi tuje duše in značaje. Prešeren in doktor Pavlica! Kako je rekel stari modri Li-Tai-Pe, resničen Kitajec? „Kdo z mečem presekal bi curek vode?" Ti, ti, teoretik-doktrinar, ga sekaš, ti mahaš v padajoči slap in se čudiš, da ne vidiš rane. Počakaj zime, takrat pridi, ko slap zmrzne, mrtvemu še-le mu prideš ti do živa! Trhla veja ima svoj suhi metrum, z njim lahko meri, kako se poganjajo nje zeleneče sestre v solnce in zrak, a ne pojmi. Zakaj rast je ritem. Trhla veja nima lastnega ritma, zaziblje se lahko samo v ritmu od zunaj, v ritmu vetra. Kako se ga zelene veje vesele, kako se mu udajajo, žive z njim, ga pojmijo; suha veja pa se ga boji, zakaj malce preveč se uviti je nji — zlomiti se. Tako je doktrinar v strahu pred ritmom; Pavlica v nezavednem strahu, ker je rojen aritmik; Mahnič in Ušeničnik v zavednem, zakaj zdi se mi, da sta teh dveh duši vendarle ritmičnega rodu.

Takrat na Dunaju sem mislil, da je prijatelj Dragan čudežna izjema; življenje me je preverilo, da ima vse polno sorodnikov. Res, po reakciji na ritem kakor da se dele duše v dve raznorodni pasmi; ritem in metrum — izraz dvojnega svetovnega naziranja, izvirajočega iz dvojnega duševnega ustroja. In razgovor s prijateljem Draganom in doktorjem Pavlico kakor da ni zgolj bistroumljenje o estetičnih

vrednotah, nego spor za svetovni nazor. Ritem in metrum: živo kipenje in prerajanje — okorela dogma; tok stvari in duš — svareče dvignjen prst; ali: plavanje nad prepadi — gledanje z varnega brega; idealizem — utilitarizem (torej materijalizem); iskanje resnice skozi blodnje in zmote, borba duha za Boga na žive in mrtve — štiri poslednje reči lepo na pladnju. Ritmik-tvorec si takih udobnosti ne more dovoliti.

Toliko neglede na to, da nam našega metra in ritma navsezadnje menda ne bo določala hebrejščina, marveč preje slovenščina in slovenska pesem, narodna in umetna, nje zakonita naslednica — vsaj Prešernova, vsaj Prešernova, doktore!

O. Ž.

Paradoks v vprašanju našega gledališča. Kar se je pri nas v teku zadnjih let sesulo — in tega ni malo — se je moralo sesuti, ker je stalo na lončenih nogah. A mi imamo že tisto navado, da iščemo vzrokov v vseh mogočih vnanjostih, nočemo si pa priznati, da je to iskanje zgolj plahotno izgovarjanje ter zvijačna pretveza in da tega rušenja ne bo preje konec, dokler ne pogledamo svoji mizeriji do jedra — to je v našo lastno duševnost. Svoje uspehe, svoj lepi razvoj — o, ni ga, od spretnega politika in modrega govornika do neukretnega vajenčka v katerikoli delavnici javnega življenja, ki ne bi vedel naizust, da smo si jih izvojevali brez tuje pomoči, z lastnim naporom in naponom, ki je moral premagati vsakovrstne neprilike in težave. In del te samozavestne slave prevzame vsak brez obotave nase, v prvi vrsti seveda bistri govornik. Da pa smo prispevali k svojim neuspehom vsi skupaj in vsak posameznik po svojih najboljših (kajpada vedno skromnih) močeh, da moramo torej prevzeti zanje odgovornost vsi skupaj in vsak posamič — te misli se je dobro otresti, še bolje, ne ji dati sploh do sebe, nadležnici nadležni!

Vsako leto najmanj po enkrat zaženemo presunljiv krik o novem kulturnem škandalu ter vijemo roke in pomembno skomizgamo z rameni. In vsako tako skomizganje je prav naravna kretnja, viden izraz psihičnega otresanja vsakoršne odgovornosti za to narodno nesrečo od svoje duše. Eden takih povodov za psihofizično otresavanje je bilo ukinjenje slovenskega gledališča.

Dokler je gledališče delovalo, nismo hodili vanj; ko je prenehalo, smo hitro začutili, da to ne gre; Ljubljana brez gledališča! Ogorčenje, sramota! In sramotenje! In sedaj, ko je središče slovenstva že cela tri leta brez predstav — vidimo, da gre, in živ krst jih v resnici ne pogreša. Dokaz? Če bi nam bilo do gledališča res kaj, bi ga imeli. Tako pa vidimo, da gre; našim potrebam zadoščajo kinematografi — tudi pošteno poglavje zase! — in nemško gledališče.

A odkod tisto silno ogorčenje ob takih prilikah? Tisti občutek sramu? Ali je to res samo hinavščina? Prenagla in prepovršna bi bila taka sodba vendarle. Ni hinavščina, nego zmota je, nekaka desorijentacija, ki pa sega globoko v naše kulturno življenje, in katero je treba pojasniti.

Namreč: zakaj ogorčenje, zakaj občutek sramu? Ali zato, ker poslej ne bomo več poslušali nesrečnega Hamleta v slovenskem (in še Cankarjevem!) jeziku razodevati globine svoje razrite duše? Ker nam ne bosta žvrgolela Romeo in Julija tik pred grobom svoje visoke pesmi mladosti in ljubezni? Ker nas ne bosta bičala zagrizeni Strindberg in nič manj zagrizeni starec Tolstoj s svojim srdom in svojim usmiljenjem? To ne. Prvič smo na našem odru te pesnike redko videli, in če bi jih bili lahko, nismo šli v gledališče — iz raznih vzrokov. Dejstvo samo je neizpodbitno. Torej vendar hinavščina? Ni hinavščina, a obšlo nas je čustvo sramote, da nimamo ničesar pokazati, zlasti tujcu, ki se nameri v našo prestolico in se mi-

mogrede pozanima za nas. Nerodno ti je, nehote zardiš sramu in zadrege. In to je tisto: svoje gledališče kakor da bi morali imeti zavoljo tujcev, ne zavoljo nas samih; svojo kulturo ne iz lastne želje in potrebe po nji, marveč zaradi reprezentacije. V znamenju tega paradoksa se je razvijalo dokaj naše kulture — zato ni čuda, ako se je zgodilo z njo, kar se je. Veje in vrh zahtevaš od drevesa, ker so na videzu, tal in korenin, skritih pod njimi, mu ne privoščiš, in se čudiš in ogorčaš, da ne požene cveta in ne rodi sadu. Iz vnanjih nagibov postaviš lehko hišo in kulise — in oboje imamo še sedaj — hrama umetnosti nikoli! Umetnost klije iz duha in notranje ljubezni; vnanja podpora, ki ne izhaja iz duha in ljubezni, ji je prej prokletstvo nego blagoslov. In na tak način smo si že marsikaj prokleli in si še proklinjamo. —*n*—

V spomin Lojzu Zbačniku. — Od številnih sinov neimovitega krojača v Loškem potoku zajde najdarovitejši v srednje šole. Zanimalo bi ga jezikoslovje, a po naključju se zaveže za zdravoslovje. V drugem polletju presedla na cenejše pravo. Odsluži enoletništvo na Češkem. Pred prvim izpitom gre desetnik v Galicijo, na patruljskem pohodu mu šrapnel odnese čeljust. Priljubljen družabnik. Pod imenom Slavko T(aborski) idr. je objavljal črtice po „Dom. Prijatelju", „Slov. Narodu", „Jutru" ter večkrat brezimno pereče polemike. V zapuščini dosti dramatskih in pripovednih osnutkov.

Tri leta že za tabo mati joče:
„Zastonj se, sinko, vbadal je tvoj oče,
„da lepše dni sešije ti.

„Tri leta nosi te, nevidno breme:
„srebri se bujna brada mu in teme,
„očesi motno sijeti.

„V tla gleda, ko da zgubil je šivanko,
„in čuti bosti v srcu iglo tanko,
„solzé pa ne prelije ti.

Tri leta bedno plakala je mati,
še vedno vidi te slovo jemati,
ko v tujem ustni gnijeti.

Morfeju.

Zakaj bežiš iz sočnatih mi snov
in kako nudiš mi nadomestilo?
Duha dvom v lačno mi lovi šestilo,
peha od Sile blazno ga na Snov.

Prešinja misel bliskoma vsemir,
odgrinja rimske ceste, pestra sonca,
svetov utrinja novih se brez konca,
povsodi snuje stvarniški nemir.

Za mano pljuska že vekov nebroj,
preležal v premog sem se v tesni plasti,
prelevil v životinj se silni roj.

Še raj bi ustvaril, pa mi ni v oblasti.
Ni Prometej učil, pravico krasti? —
Mož sam ni tvorec, sam je bore stroj!

Anton Debeljak.

Ant. Debeljak:

Mladoletje.

Po koncu ko hiša strmeva breg
in v solncu kot apno odseva sneg.
Ob grmih pa strmih žarek-kipar
pleše in kleše okenca v sneg.

Skozi okence črno rumena glavica se vidi,
trobentica nema se živo razvnema:
Pridi, pomlad!

Tokava, planjava prebela.
Skoz okenca mračna skopnela
dremavi se zvonček prikupno priklanja,
naravi zaupno pozvanja:
Vigred, pridi me gret!

Iz oken temotnih okvira ozira
obrazcev-plavolascev se toliko
s tihimi vzdihi:
Vesna prelestna, postoj še nekoliko,
vesna objestna, pri meni postoj,
ne zveni v samoti-sramoti mi cvet.
Nekdaj je živelo lepó se,
sedaj pa rodovi tepo se,
tudi moj ljubi je moral na boj.

A strožji postaja že božji pogled,
zenica neznosna nesprosna pronica
čez griče in kliče pa z bilko pretanko
— pramenom — šegače zaspanko Pomlad.

A. Debeljak:

Drevesi.

Srcé vam mehkó je, ve smreke in hoje,
sijaj vaše bôje,
značaj vam kovinsko je lep.
Oklep vam je hrapav, limanic poln,
bodice naperjene ostre za boje.

A tvoje srce otrdelo je, bukev, pa gladka ti skorja.
Ponočni požar — tako ti v jeseni je listje rdelo
v temini jekleni jelovega morja . . .
po zimi sred njega koščene si prste
molela iz snega kot oni ki tone.

Pomlad z rdečico razpali ti popje, razgali ti brste;
razpreza se — usta v poljub zagoneten,
razteza se — kelih umeten;
ko solnce še v kelihu kroži en dan,
vsak listek že proži mi žilnato svilnato dlan:
med ustne vas jemljem, o listi, ne upam si gristi!

O bukev, o smreka,
dva hipa poglobil sem v vaju se v gozdnati gluši,
in kakor da mislim o tajni človeka,
utripa prijetno mi v duši.

Alojz Kraigher:

Mlada ljubezen.

(Dalje.)

Začelo se je učenje za maturo, primanjkovalo mi je časa, — hočeš-nočeš — sem moral Miro malo zanemarjati. Ona pa se ni hotela ozirati na to in mi je očitala, da se ji odtegujem. Oblačila se je zmirom mičneje in bila venomer na cesti. Nobene promenade ni zamudila in nobene prilike, kjer je lahko razkazovala svoje dražesti. Sitnaril sem seveda tudi jaz, postajal ljubosumen, nadzoroval poglede in zasledoval korake njene. Če le mogoče, sem jo iznenadil kje na cesti ali sredi promenade; in jezil sem se, da je bila v moji odsotnosti morda še živahnejša in razigranejša, dostopnejša neumnostim in šalam. Večkrat sem naletel na nove znance v njeni družbi, na dijake, na visokošolce, na častnike. Zlasti zadnji so me precej vznemirjali in me navdajali z bridkostjo in sovražnostjo. A za stalno se ni nihče vrinil v družbo, in to me je pomirjevalo. Edini Mirtič, Milan Mirtič, se je priklopil in prihajal redno. Bil je mlad fantiček, nedolžen in naiven, dijak s trgovske akademije, ki se je bil zagledal v Maro in zdihoval za njo; ona pa ga je trpela poleg sebe, da je sploh imela kavalirja in ni bila več samo elefant; a bila je precej okrutna z njim, visoka in nemila.

V splošnem sem zaupal Miri. Sumničiti je nisem mogel; povoda nisem imel, da bi dvomil o njeni zvestobi. Vendar sem čutil neko nesigurnost, ne ravno skrbi in ne bojazni, — a neko slutnjo, kakor da je ne poznam do dna, ki morda čaka v njem še nerojena kal grozečih možnosti . . . Ko sem prihajal nekdaj k njej in sem bil zavil iz veže po stopnicah gori, sem pred ovinkom mahoma obstal. Iz prvega nadstropja, kjer je Blejčevo skladišče, sem slišal Mirin glas, nestrpen, skoraj jezen, in glas nekoga drugega. Poznal sem pomočnika, ki sem ga največkrat srečal na stopnicah in pred skladiščem, ali ga zagledal skozi odprta vrata po hodnikih med skladovnicami blaga. Tuintam se mi je bilo že zazdelo, da se mrcina nalašč potika tod okoli in preži na nekoga. Parkrat sem bil ujel njegov pogled, pomilovalen in porogljiv, da mi je bilo neprijetno. Bil je že starejši človek z rdečkasto koničasto brado in z veliko plešo. Govoril je s strupeno zajedljivostjo:

„Vas moram čakati, — ko pa ne pridete več sami k meni!“

„Jaz sem vam že rekla, da si prepovedujem to nadlegovanje. In če ne bo miru, povem papanu!“

„V prejšnjih časih vam nisem bil tako zelo oduren. Če se spominjam . . .“

„Pustite me, da pridem mimo! Proč tu! Proč!“

Scepetala je navzgor; za pomočnikom so zašklepetala steklena vrata pri skladišču . . .

Mira mi je bila razložila stvar precej odkrito: — Že pred leti jo je bil izvabil dedec k sebi. Pripovedoval ji je novice, dovtipe in zanimivosti; prijemal jo je za brado in krog pasu, tudi na kolena si jo je posadil in prižemal k sebi, celo poljubil jo je bil tuintam. Razlagal ji je smešne anekdote . . . Če se zdaj spominja, jih je bilo mnogo precej kosmatih in umazanih, ki jih takrat niti razumela ni. Nekaterim je šele pozneje uganila zmisel. Kakor bi prižgal žveplenko in posvetil, — se ji je nenadoma zabliskala iz teme lumparija . . . Zato se je moža že dolgo časa ogibala. Tudi prej se je že zavedala, da stvar ni v redu, in je svoje obiske pri pomočniku največkrat celo prijateljici Mari zamolčala. A dekliška radovednost, njena samovoljnost, otroška razbrzdanost — in potuha, ki jo je imela od vseh strani . . . Že kot otrok je komandirala v družini, — saj ni bilo nikogar, ki bi jo bil vodil ali brzdal . . . In sama od sebe se mi je izpovedala še o neki drugi podobni dogodivščini. — Trgovec Kolar, Magdin oče, — saj jo poznaš, ki je že kot goska koketirala z vsemi častniki garnizije, in ki so jo bili radi sestankov z njimi izključili iz šole, — stari Kolar je bil povabil Miro k sebi. Majhen je bil, obilen, že siv bradač. Bil je v sorodu z Blejčevko. Posadil si je Miro na kolena in jej začel razkazovati — neke slike. Tiščala si je oči in ni hotela gledati. On pa jo je držal. Nekaj je seveda videla . . . ostudnosti in svinjarije . . . fej! . . . A ko je bila začutila njegove debele ustnice na svojem ušesu, se mu je iztrgala in zbežala . . .

Kaj praviš k temu? Niso taka doživetja za dekliško dušo, kar bacilus kuge za telo? In če veš, da je to kužno seme v njej, — sicer latentno in brezplodno, a vendar v njej —, kdo ti naj jamči, da ne vzklije nekdaj in ne razžene in ne zasmradi te deviške duše kot ugonobi bolezen tudi najpopolnejšo lepoto? . . .

Danes se mi zdijo važne te stvari. Takrat sem bil mnogo bolj lehkomiseln. Morilo me je učenje za maturo, da sem komaj izhajal s časom; preveč sem bil zaljubljen, da bi dolgo premišljeval . . .

Čez noč sem bil pozabil na dogodek in se nisem več brigal zanj. — Edina posledica je bila, da sem se od zdaj naprej ogibal Blejčevega skladišča, kjer smo se prej — če je bilo ravno prazno — večkrat skrivali in lovili . . .

A naenkrat je bila matura tu . . . in naenkrat je bilo vsega konec . . . Bil je konec, četudi je sledilo še dvoje žalostnih sestankov . . .

Po maturi sem bil odišel z materjo na jug na potovanje. Od Mire in njenih ljudij sem se bil poslovil površno in preprosto, kakor da se bomo drugo jutro zopet videli in si za danes samo voščimo lahko noč . . . Ko sem odhajal, sem imel pravzaprav malo težko vest. Ali bi ne bila moja dolžnost, da bi se bil pred odhodom odkrito dogovoril z Blejčevimi radi Mire? — Morda! — Pa saj smo se razhajali samo za kratek čas in zmenjeni smo bili, da se snidemo ob morju, v Opatiji ali v Trstu. Z Miramarom smo se bili celo dogovorili, da obiščemo iz Trsta — pravi adrijanski Miramar... In nazadnje: — Ali je bilo razmerje med med menoj in Miro res že zrelo — za zaročitev? . . .

Par razglednic sva si pisala, po eno pisemce. Mira je bila celo zasanjala o mojih „srčkanih očeh“. Rada bi me zopet videla, da bi se zatopila — še enkrat je ponovila — v te moje „herzig oči“! A to je bilo vse, kar je vedela o meni; naivno in otročje, vendar „srčkano“ . . .

V Opatiji sem se požuril po obrežju na prostorček, ki mi ga je določila za sestanek. — Čakati sem moral dosti dolgo. Za mano je bila nizka železna ograja, onkraj ograje senčen lovorov gozdič in za gozdičem park in vila. Pred mano morje, ki se je po malem penilo in pralo skale ob obrežju. Obzorje je bilo v megli, solnce že precej nizko, njegovi žarki so odsevali in lesketali v morskih valčkih, jekleno, sivkasto in kalnomodro. Čolni so se zibali na vodah, ladjice so plavale in jadra so žehtela od vročine. Tam daleč je plul parnik in rezal brazdo za seboj; dim je bruhal iz njega in ležal vodoravno v zraku, kakor pramen temnosivih las. — Po šetališču je mrgolelo letoviščarjev. Za ovinkom je bilo kopališče; od tam se je razlegal vrišč otrok, ki so se valjali po pesku in blatili vodo. Tuintam je prišla kaka elegantna ženska mimo . . . Vse sem videl kakor v megli; duh mi je bil odsoten in nemaren, kakor brez željâ . . .

Sirena je zabučala. Parnik se je ustavil ob pristanu. Kakor pri ulnjaku je vrelo iz njega in pred njim . . .

„Tomo, Tomo!“ — me je zaklicalo nenadoma. Pred vratci konec železne ograje je stala Mira. „Servus, Tomo! Pridi hitro! Samo za trenotek sem se odtrgala.“

Onkraj gozdička, v majhnem, gostem parku sva sedla na železno klop. Vse se mi je zdelo nekam mrzlo, čudno hladno za to vroče morsko kopališče.

Miro sem držal v naročju in jo skušal poljubljati. Ona se mi je zibala na kolenih in me gledala smehljajoče, vprašujoče . . . Nenadoma je vstala in si popravila lase:

„Saj ne bo nič z nama, Tomo!“

„Zakaj ne?“ — Skušal sem jo zopet ujeti; tedaj se je oglasilo od vile sem:

„Mira, komm doch, komm!“

„Zvečer v zdraviliščnem domu, Tomo! Mi pridemo ob devetih!“

Že je izginila za drevjem... in jaz sem šel po svojih potih ... Duh mi je bil še bolj odsoten in še bolj nemaren, čisto brez željâ . . .

Zvečer je prišla Mira s precej veliko družbo. K meni se ni ozrla, morda me ni bila videla. A zapazila me je Mara in mi pokimala. Moral sem se ji zasmiliti: — pošepetala je nekaj svoji materi in mi pomignila, naj pridem k mizi. — Mira ni bila prišla s stariši. Blejčevi so bili v nekem štajerskem kopališču. Ona pa je dosegla s svojo trmoglavostjo in samovoljnostjo, da je šla z Maro in njeno materjo sem doli . . . Ali je prišla radi mene v Opatijo? Gotovo ne. Prišla je, da je skupaj z Maro, in ker si je več obetala od svetovne slave tega morskega kopališča nego od onega na Štajerskem . . .

Tu so se bili takoj pridružili bogati rodbini iz Gradca, ki je stanovala v isti vili. Sin je bil eleganten gizdavec, ne lep ne grd, a samozavesten, živahen in šaljiv. Mira je sedela poleg njega in se mu smejala z istimi bleščečimi, občudujočimi kot nekdaj meni... Pogovor je bil nemški. Parkrat sem se ironično nasmehnil, ker se je Mira zmotila v nemškem členu. A še ta ironija je bila strašno klaverna in brez moči . . . Pri Mari je sedel krasen Grk; še nikdar nisem videl tako lepega človeka. A bil je najbrže bolan, neka otožnost mu je gledala iz oči. Mara pa je kar visela s pogledi na njegovem obrazu . . . Adijo, Miramar! . . .

Ko sem zjutraj vstal, sem se napravil k Miri. Ne vem, zakaj, ne vem, čemu, — a noge so me same nesle . . . Ali sem hotel še dokazov, da nimam ničesar več pri nji, niti ene žilice njenega

bitja? ... in da sem ji že tujec, ko da so pretekla desetletja od zadnjega poljuba in da je bil še tisti — prisiljen in zlagan? ...

Srečal sem jo že na cesti. Peljala se je z graškim gizdalinom v majhni kočijici; on je vodil dvoje ličnih ponijev. Videla me je in se nasmehnila ter mi zaklicala besedo, ki je nisem razumel. Jaz pa sem imel občutek, da je padla k mojim nogam drobtinica z bogato obložene mize ... Za njima se je peljala v večjem vozu vsa ostala družba. Tej sem se umaknil za vogal sosednje hiše ...

Če je bil ta sestanek z Miro morda še potreben — vsaj kot zaključek najine ljubezni-neljubezni —; ne morem najti opravičbe; zakaj sem — klada brez ponosa! — še enkrat lezel k njenim nogam? ... Ali sem bil — narobe! — preponosen, predomišljav, da bi verjel v izdajstvo svoje ljubice? — Ali sem bil upal, da bo po razočaranjih drugod naenkrat zopet skoprnela za menoj in se mi skesana vrgla v naročaj? — — Kar sem mislil, kar sem upal, — vse je bilo preneumno, prebudalasto in preneslano, da bi si kedaj odpustil to ponižanje! ...

Po počitnicah je bila abiturijentska veselica. Vedel sem, da se je Miramar udeleži. Zato sem bil prvotno sklenil, da ostanem rajši doma. Odpeljal sem se celo za nekaj dni k sorodnikom na kmete. In vendar — sem bil nazadnje tam! ... A kako nerodno in nezrelo sem bil uprizoril vso to stvar! — Vrag vedi, — ali sem bil nalašč tako napravil, ali je bil samo slučaj, da sem prispel šele zadnji dan domov, — in še to — zvečer ob polenajstih?! ... Naglo sem se preoblekel in hitel na plesišče. Strašno se mi je mudilo. Še-le v dvorani sem si natikal rokavice ... In kakor bi bil vedel, kje je Mira, in kakor bi bil zmenjen z njo, — naravnost k njej sem jo udaril ... Z majhnim halójem so me sprejeli. Presenečenje, — ali je bilo očaranje? — malo kislo očaranje, — ali je bilo razočaranje? — zadrega? ... Nekaj častnikov je stalo poleg. Spoznal sem samo Praznika, ki se je kretal okoli Mare in le z očmi požiral Miro; a ta je bila čudovito lepa ... Dobro se spominjam samo izraza v obrazu Blejčevke. Smehljala se mi je prijazno — in vendar obenem kislo, — češ: — čemu prihajaš motit?... Godba je zaigrala. Zapél sem si še zadnji gumb na rokavici in se priklonil Miri ... Plesala sva molče, zaman sem iskal besede. Ko sva prišla naokoli, je čakal tam poročnik, mlad in golobrad, ves zagorel. Ni ravno silil, — a Mira se mi je zahvalila in se oklenila njega ... Bil sem malo omotičen; — naenkrat je zazevala praznota v meni, duh mi je bil odsoten in nemaren, kakor brez željâ ...

Čakal sem, da bi zaplesal z Maro. Kadar je prišla mimo, me je žalostno pogledala, — ko da se ji smilim. Ali je imela ona slabo vest za Miro? — A plesal nisem z njo, vsakikrat mi jo je kdo odvedel ... In to je bil zadnji ples pred odmorom o polnoči. Pozneje so volile ženske ... Jaz sem sedel. Plesal sem bil edino z Miro, a nje ni bilo blizu. Mara bi bila prišla pome, — že iz usmiljenja, kakor so pripovedovale njene oči; a imela je dovolj opravka, da se je odzvala vsem svojim plesalcem izpred polnoči ... In obsedel sem. Top sem bil, polomljen, — kakor ptič, ki so mu otrpnile peroti ...

Ali je bila to ljubezen, Javor? — Seveda ne, — po tvojem je bila otročarija. Po mojem bi bila lahko — ljubezen za življenje. A to je struna, ki ne odmeva v tebi. Zate je trenotek več nego večnost. In nazadnje: — morda imaš prav! Bolje: lep trenotek nego taka tožna večnost! Ali je ženska sploh ustvarjena za večnost? Roža je, diši; a — duše nima. Utrgaj jo, izžmi, — in vrzi v jarek! — — V dveh mesecih, prijatelj, — v dveh mesecih je imela Mira za menoj — že tretjega čestilca! Ali je taka ženska sploh sposobna za ljubezen? — Niti za trenotek, za ljubezen v tvojem zmislu ni sposobna. Poljubljati ne zna; in ni ji za poljub. Slasti, razkošja menda ne občuti. Tako neznansko plitko je vse pri njej, površno in zunanje, da bi jo skoraj imel za jalov cvet, ki je lep samo za oko, vonjav samo za nos, — nerodovitnost je njegovo znamenje. — Njena ličeca sem bil primerjal nekdaj breskvici, oni temno-rdeči breskvici, ki ji proseva žameten karmin skozi sivkast pajčolan iz voljne dlačice. A take so tudi vrtnice. In Mira je menda vrtnica, stolista vrtnica, brez brazde in brez pestiča; namenjena zunanjemu uživanju, minljivosti brez živega nadaljevanja, brez živega spomina v. plodu; brez notranje lepote, brez notranjega namena in pomena, brez žive večnolepe duše. In ker je njena lepota samo zunanja, in ker jo morejo uživati samo zunanji čuti, zato je treba, da prehaja iz roke v roko in da menjava občudovalce; saj se more le na ta način vživiti v to življenje in izživeti v tem življenju, ker si tako vsaj pomnoži spomin v sodobnikih, ko si ga ne more podaljšati v brezkončnosti potomstva ...

Ti se mi smeješ, Javor! Ti se rogaš objokavanju moje izdane in zavržene ljubezni! — Bog te ne kaznuj in ti ne plačaj — nemilo za nedrago! — — Čemu sem ti pripovedoval to zgodbo? Zato da se boš še malo krčeviteje oprijel način don-juanskega zavojevatelja in zapeljivca ter brezobzirnega nezvestnika. In prav imaš!

Dokler ti je opravka z ženskami, katerim je ljubezen boj, — z ženskami, ki si jim tudi ti samo divjačina, — in ne divjačina za dober obed, temveč za pust in suhoparen zakon, — dotlej le laži in slepari, varaj in izdajaj! — da pomaščuješ nas, ki smo nedolžnejša divjačina, nedolžni kakor ribe v vodi, in ki zacepetamo nevedé in nehoté v spolzkih mrežah zapeljivih ribaric . . .

In vendar, Javor! Ko bi srečal žensko, — globoko nesebično, duhapolno; z veliko in bogato dušo! — pa bi se žrtvovala zate in bi te vzljubila s toliko ljubeznijo, da bi ne videla naprej in ne nazaj, in bi prenesla zate vse na svetu — sramoto in pogin, zločin in kazen! — — Ali bi ne skoprnel za njo, moj dragi? — Ali bi ji ne daroval življenja, Javor? Ali bi se ne odrekel hudiču in njegovim angeljem, plehkoti enodnevnih ljubic, grehoti bolnih žensk, pijanosti in razuzdanosti vlačug, — za eno samo vse izpolnjujočo — véliko ljubezen? — — Ne reci: ne, moj dragi! Ne reci, da se ne zarečeš! Saj mora biti tudi v tvojem življenju nekaj stopnjevanja, — in morda te privede zoper tvojo voljo do najvišjega. — Jaz pa sem ustvarjen — zdi se mi —, da hrepenim in iščem in stremim navzgor. In čeprav doživljam razočaranje za razočaranjem, je vendar neomajna moja vera, da še najdem otok blaženih, kjer mi zapoje rajska ptica — visoko pesem! — — —

Tako sem se ti izpovedal, vidiš, — in izjokal. Ti pa porečeš: — Otrok si, nezrel in neučen otrok! Ko bi bil znal, kar mora znati fant od fare, bi si bil vzel, kar je fantovega! In ko bi si ne bila dala vzeti, bi jo bil zapustil in bi ji bil pokazal figo; — potem bi bila ona jokala mesto tebe! —

No, — Bog te živi, dragi Javor! Resnično mi je žal, da nisem — fant od fare!

Srčen pozdrav.

Tvoj Tomo Žitnik.

Na Dunaju, pred veliko nočjo 190—.

Emil Leon:

Cvetje v jeseni.

(Dalje.)

V.

Vsak dan v tednu smo spravljali otavo. Nalagali smo jo na voziče, s katerimi se je težko vozilo po slabih potih. Tu in tam smo se morali kar vsi podstaviti, da se ni voziček zavrtel po bregu. Trpeli smo in trudni smo légali spat!

Z nedeljo je prišel shod na Gori. Zjutraj je bila maša in ob desetih tudi. Kdor je bil zjutraj v cerkvi, je ostal potem doma. Kar je bilo mladega, je hitelo k desetemu opravilu.

Pri Presečnikovih sta najprej odrinila oče in mati s postavnostjo, ki je last pametnih ljudi. Nato sta odšla Danijel in Liza. Že v veži sta se prepirala, in ta prepir se je vlekel ž njima, ko sta bila že daleč od hiše. Danijel je hotel, da bi mu dala Liza nekaj denarja, Liza pa se je temu z vso odločnostjo ustavljala. Do Gore je hlapčič brez dvojbe iztisnil zahtevani goldinarček iz starikastega dekleta in gotovo je tudi, da ga je potem zapil.

Pred hišo sem čakal, da pride Metá. Sicer ni bilo dogovorjeno, da bodeva skupaj hodila. To pa se je samoobsebi umelo; nikomur se ni čudno zdelo, ne očetu, ne materi. Ni je hotelo biti iz gorenje hiše, kjer se je nekje — kamric in čumnat je bilo tam gori vse polno — oblačila.

Kar se tiče moje osebe, sem jo bil zavil v oblačilce, času in kraju jako primerno. Posebno je bilo to oblačilce primerno kraju, ki leži — kakor veste — že pošteno visoko v hribih. Kdor lazi po hribih, mu je nositi posebno obleko, kar tudi veste. Že nekaj let sem lazil po gorah, zatorej mi v tem oziru ni primanjkovalo ničesar potrebnega. Prav nič se mi ni čudno videlo, nasprotno, zdelo se mi je edino pametno, da sem paradiral pred Presečnikovo hišo, kakor bi se odpravljal na Begunjščico ali na Kredarico. Na nogah sem rožljal z dobro zažebljanimi čevlji; méči pa sta tičali v sivih nogavicah, ki so segale do kratkih hlačič, bingljajočih mi okrog nagih kolen. Vsi ti krasoti se je pridružil še temen suknjič, zadaj narejen „na ploh“. Ni mi treba še posebe povedati, da mi je čepel

na glavi obrabljen in zasvaljkan klobuček in sicer s krivci, kakor hribolazcu pristojé.

Živel sem v prepričanju, da sem jako pametno, jako okusno in predvsem tudi jako praktično oblečen. Ni mi prihajalo na misel, da sem podoba, kakor v teh krajih morda še nikdar nastopila ni in katere velika smešnost prebivalstvu ne bo odšla. Vtisom smešnosti so naši pogorci jako dostopni!

Končno je Meta vendarle prilezla iz hiše.

„Kje vendar tičiš?“ sem se zajezil. „Na Gori se že „ta dolga“ zvoni, midva pa se še odpravila nisva.“

„Dosti je še časa,“ se je kratko odrezala, „pol ure pa bomo gori.“

Takrat je opazila moje do kolen segajoče nogavice — dolge nogavice je smela v pogorju samo ženska nositi —, bingljajoče moje kratke hlačice in moj od zadaj široki deski podobni suknjič, pa se je skoraj do tal sklonila, tlesknila z rokami, in se nato začela na tak način smejati, da so ji kar solze lile po licih.

„Kakšen si vendar? Vsa Gora se ti bo smejala! Kdo more s takim hoditi?“

In zopet se je spustila v smeh. Nič mi ni pomagalo: v največji hitrici sem se moral preobleči in odložiti hribolazniško svojo slavo. Samo posvaljkani klobuček je dobil milost v njenih očeh, in to radi krivcev, ki so bili dekliču všeč.

Na drugo stran pa ne morem zamolčati, kako se je bil ta spaček sam oblekel in napravil.

Takrat v kmečkih hišah še ni gospodarila tista zoprna gospoščina, s katero se danes pačijo naša dekleta. Če se v Poljanah postaviš na brv pred cerkvijo, pa ti prihajajo z bluzami, in vrag naj me vzame, če ni vsako leto več klobukov na ženski strani. Na nogah, ki se časih merijo z velikostjo čolna, pa se blesté beli ali še celo zelenkasti čeveljčki. Človek bi najrajši skočil z brvi v Ločilnico, da bi mu ne bilo treba gledati, kako se deklice trudijo, da postanejo v mladih letih prave grdobe. Morda nam pridejo še srečni časi, ko bodo naša dekleta s klobukom na glavi vodo nosila, v zadrgnjenih modrcih pa plela žito in korenje!

Meta te šege ni poznala. A vzlic temu se je bila napravila, kot je napravljen oltar pri največjih cerkvenih slavnostih. Nosila je svetlosivo kamrikasto krilce, na katerem sta se počez vlekla dva v zobce nabrana rumena trakova, da se je videlo, kadar je korakala, kakor bi se vili po kamriku dve rumeni kači. Okrog obraza je

imela modro rutico, ki jo je bila pod vratom prav lahno zavezala. Pri prvem koraku ji je zdrsnila na ramena, da se je v vsi krasoti odkrila lepa glava. Svetle lase si je bila prevezala s trakom iz črnega žameta, kar se ji je prav čedno podalo, skoraj še bolj nego glavnik iz rumene kovine, ki je gledal kot žareča krona izmed plavkastih kit. Mojo posebno pozornost je vzbujala zelenkasta surovosvilnata ruta, katero si je bila ovila okrog vrata. Ta vrat pa je cvetel izmed nežnih belih špic, kakor „ženinček", ki poganja v svečanu med belim snegom! Ta svilnata ruta je bila pripeta za tilnikom, da se je ondi napravljala ljubka jamica, pripeta pa je bila tudi spodaj, kjer sta že silili na dan rožnati dve gredici, o katerih bi bila nepotrebna vsaka daljša pripomba. Kadar se je prestopala, so završala okrog Mete spodnja krila, in kadar je predaleč stopila, so se zasvetile nogavice in prikazali se čižemčki, prikladni vsaki gosposki nožici. Recite, kar hočete, bila je zala kot roža v maju!

Prav zelo sva morala pospešiti svojo hojo. Dospevši k cerkvi, pa vendar nisva še prav nič mudila. Zbrana je že bila velika množica. Ta je postajala med štanti v bregu na levo od cerkve. Prodajala se je obleka, ponajveč pa sladke reči. Ali pred mašo se še ni kupovalo; še celo Veharjev Nace iz Delnic ni imel kaj posla. Stal je kakor rabelj tik klade, v katero je bila zasekana ostra sekira. Tu so se sekali štruklji. Če si mehko, pokoncu postavljeno blago z enim udarcem presekal, bilo je tvoje; če se ni posrečilo, moral si plačati, štrukelj pa je ostal Nacetu. To sekanje je tisti dan na Gori povzročalo največje zanimanje!

Skoraj med zadnjimi sta prišla Šimen in Luca. Ta je nosila pečo brez špic, nad obleko pa star, rjavkast „raš", ki je bil spredaj na dveh mestih nazaj pripet, da se je kazala rdeča podloga. Bila je to vroča stara obleka za stare ženske in že tedaj precej redka..

Kakor dvoje plahih ščenét sta se približala cerkvenim vratom. Tam je Kalar, bled kot stena, odstopil od moških, s katerimi se je razgovarjal. Stopil je pred Šimna. Množica je takoj postala radovedna in pritisnila k mestu, kjer sta stala Kalar in Skalar. Luca je v strahu zanihala: „Za božje rane, vsaj pred cerkvijo nama daj mir!"

Oni pa je razločno in glasno spregovoril:

„Krivico sem ti delal in sedaj mi v imenu svete Trojice odpusti in pozabi!"

Šimnu se je povesila čeljust in lovil je Kalarjevo roko:

„Vse je pozabljeno, Luka, vse je pozabljeno! Hvaljen bodi Jezus Kristus!"

Množica je napravila prostor in roko v roki sta prekoračila prag gorske cerkve. Ves čas je Šimen ponavljal: „Vse je pozabljeno, vse je pozabljeno“ Luca pa je odnekod iz obleke potegnila molek ter premikala med prsti debele njegove jagode.

To je bila prva senzacija shoda na Gori. Druga je nastopila po maši. A bila je manj ginljiva in zame nečastna.

Gorska cerkev je bila že v otroških letih vrhunec mojim željam. In res, ko sem dobil prve hlačice, me je vlekla mati na Malega šmarna dan na Goro. Težko sem hodil, žejo sem trpel, a vse je bilo pozabljeno, ko me je mati v cerkvi tik sebe imela. Veroval sem v nebesa in mislil sem, da sem tisti dan vsaj v prednebesih.

Globoko me je zanimala ob strani na zidu velika freska, kjer je gonil sv. Jurij konja proti velikemu zmaju. In ta zmaj — prava peklenska prikazen — je bila zame najpomembnejša točka. Še bolj sem ga občudoval, kot devico, ki je tičala za zmajem ter kazala največjo grozo. To devico naj bi bil rešil sv. Jurij s svojim naskokom. Legenda sv. Jurija se je predstavljala torej v največji naivnosti, a vzlic temu zelo dobrodejni naivnosti.

Mogočno konkurenco tej sliki pa je ustvarjal veliki oltar, na katerem je kraljevala Naša Gospa z Gore. V zidu za oltarjem je bilo napravljeno okno iz rumenega stekla, in kadar je solnce zasijalo, je bilo videti Marijo, kakor bi se kopala v samem zlatu. Po moji takratni sodbi se sploh ni moglo na svetu kaj lepšega nahajati.

Ko je nato stopil pred oltar mašnik v srebrnem plašču, ko se je po božjem hramu kadila vonjava in so na koru zapele pevke, sem bil trdno prepričan, da prebiva v naši sredi Bog in da bo njegova mati zdaj in zdaj stopila s trona, ki je bil obdan z rumenimi solnčnimi žarki.

Tudi danes je bila cerkvica polna. Na steni je še vedno reševal sv. Jurij svojo devico in na čeladi je še vedno nosil velika štrucova peresa. Tudi Mati božja je kraljevala v svojem zlatu. Od oltarja so se kadile vonjave in na koru je pela Žganjarjeva Urša: „Ko v jasnem pasu primiglja . . .“ Kje pa so bili moji nekdanji občutki?

Sv. Jurij se mi je videl, da je slabo slikan, in devica, katero je reševal, je imela pravzaprav obraz brez vsakega življenja. Mati božja v svojem rokoko-tronu je bila slabo izrezljana in prekričeče z barvami prevlečena. Vrhu tega je bil nerodni cerkovnik ubil rumeno šipo v oknu, da se je videla luknja, ki je močno motila zlati svit okrog sv. Device. Žganjarjeva Urša pa se je časih bolj drla, nego pela.

Žalibog, da ni dano človeku, da bi ostal otrok vse svoje življenje!

Božjo besedo nam je tisti dan na Gori oznanjeval gospod Jakob, kaplan v Poljanah. Ko je stopil na prižnico, sem mislil, da ga ne bo nosila. Ker je bil dolg, sem se bal, da mora z glavo vzdigniti strešico nad seboj. Ali vse se je uredilo. Gospod Jakob je pričel množici govoriti priprosto, naravno in lahko umljivo. Politika se takrat še ni mešala v cerkvene govore, zatorej je gospod kaplan o nji molčal. Razložil je kmetu, kako gospodarstvo zahteva, da se mu njivica boljšaj od leta do leta, njegov večni blagor pa zopet zahteva, da se mu boljšaj duša od dne do dne. To misel je gospod Jakob tako čedno razpredel, da se je vse lepo vjemalo. Ko pa je pri koncu poudarjal, da se nam duša silno poboljša, če izženemo iz nje sovraštvo, in da si človek prisluži najlepši venec pri Bogu, če odpusti sovražniku, ki mu je delal krivico, je stal Šimen Skalar zbrani srenji pred duhom in src se je polastilo globoko ginjenje. Doli pri vratih je na ženski strani nekaj viknilo, ta vik se je takoj ponovil pred oltarjem in potlej v sredi: v hipu je bilo ženstvo v joku! Dobro si oznanjeval božjo besedo, gospod Jakob!

Po opravilu sem čakal, da se je cerkvica izpraznila. Ko sem stopil na solnce, so v stolpu še vedno nabijali, da je odmevalo od Blegoša in Mladega vrha. Pri Veharju se je že sekalo in pri štantih je bilo že precej razprodaje.

Cerkovnik je imel ta dan nekako „divjo gostilno“, kjer si dobil juhe in kruha. Kdor ni imel sredstev, da bi šel k Posevčniku, ki je imel na Malenskem vrhu boljšo in dražjo gostilno, je ostal pri cerkovniku.

Na stopnicah pri mežnarju sta sedela Šimen in Luca. Med njima je stala široka in globoka posoda z juho, to se pravi, s kropom, po katerem so plavali redki cinki masti. V to posodo je drobila Luca bel kruh. Te posode bi pri sedanjem slabotnem rodu štiri glave ne premagale, ona dva pa sta jo hitro izpraznila!

Luca me je zagledala in opazil sem takoj, da je v hudi zadregi, ker sta mi bila dolžnika, a sta vendar tako „razkošno“ živela. Nekaj se je opravičevala, a nisem ji dal govoriti. Sreča današnjega dne je nji in Šimnu sijala raz obraz. Povem pa vam, kakor je bila grda, v tistem trenutku se mi je videla lepša od vas gosposkih žensk, in naj ste zavite v svilo in žamet!

Slovenska kmetica, še vedno te premalo spoštujemo! Podobna si muli, ki ogarana in odrgnjena vozari po andaluškem skalovju!

Pridna si pri delu, vedno si v skrbeh, da bi se ne podrl kak vogel hiše, da bi mož preveč v pivnice ne znosil, da bi se otroci ne spridili. Malo imaš od življenja, uboga ti mučenica! A tvoja je vendar zasluga, da je tlačena in raztrgana slovenska domovina skupaj ostala! Te domovine prvi steber si ti, slovenska kmetica, ki spiš navadno na slami in pod raztrgano odejo ter ješ, kar možu in otroku ostane! —

V bližini sta čakali Meta in Liza.

„Ali boš nama kaj kupil?" je vprašala zadnja sladko.

„To se ve!"

Meta pa je nekako v strahu spregovorila:

„Stopimo v stran, tam prihajajo Posavčevi."

In res so prihajali Posavčevi iz Martinovega sela. Štebale visoko čez kolena, kamižolice ob rami, na telovnikih pa debele gumbe, kateri so se svetili, kot srebro! Trije bratje so bili: dva dve kladi, tretji pa dolga dreta. Ta je bil Urbel, ki je nekaj za Meto gledal in lazil. Imenitni razsajavci po shodih in pivnicah, za tepež pa, kakor bodete kmalu videle, zanič.

Stopili smo pred njimi v stran. Najprej sem kupil vsaki ruto, da se v njo spravi, kar njima nakupim. Na tem mestu je prodajala Maruša iz Selške doline svoj „mali kruhek". Ponujala je iz „malega kruhka" konje, peteline in velika srca. Največje tako srce je ležalo v sredi in z umetnim cvetjem je bilo čezinčez prepreženo, da se je vse treslo, če si vzel v roko ta ponosni izdelek Maruše iz Selške doline. Med cvetjem je tičal bel listek, kjer so bili zapisani Jenkovi verzi:

„Snoči je jokala,
dan's ni vesela,
to bo še stokala,
starca je vzela."

Morda niso bili ravno Jenkovi verzi, ali nekaj takega podobnega je bilo.

Omenjeno srce sem kupil Meti, manjšega brez cvetja pa Lizi. Nakupil sem potem še drugih sladčic. Tuintam smo se smejali nad napisi, ki niso bili ravno okusni in tudi ne priporočljivi. Bili smo pri najboljšem delu, kar zahrope za mano raztrgan glas:

„Lisica, lisjak sta pila tobak!"

To je tulil Urbel; drugi dve kladi pa sta še bolj skrhano nadaljevali:

„Tobaka ni b'lo, sta pila vodo!"

Lisica! V meni je zaledenela kri. Zadnja kaplja krvi je izginila tudi Meti s cvetočega obraza in ustni sta ji bili beli, kot vosek. Culica z mojim velikim srcem ji je zdrknila iz rok ter padla na zemljo.

Urbel je še enkrat zakrulil:

„Lisica, lisjak sta pila tobak!"

V meni se je zbudila zver, ki tiči v vsakem človeku. Pri olikancu tiči sicer v temni ječi, ali gorje, če jo prebije! Meni jo je tisti dan prebila. Obrnem se ter vprašam srepo, komu velja to.

„Komu?" se zasmeje Urbel. „Tebi in lisici, ki lazi s teboj! Pa tudi krivce boš dal sem!"

Že je stezal koščeno roko po mojem klobuku. Meni se je vlegla rdeča megla pred oči. Z vso veliko svojo močjo — tačas sem bil prvi ljubljanski telovadec — sem ga vsekal po režečem se obrazu, da je v hipu izgubil ravnotežje ter z dolgim svojim telesom treščil Maruši iz Selške doline v bogato zalogo „malega kruhka".

Nato sem bil bliskoma pri bratih, ju železno pograbil za tilnik, z glavama nekoliko pozvonil, da je tlesknilo in da sem kar videl, kako so se delale bule. Pri tem sta jima kastorca daleč proč odletela. Nato sem še vsakega posebej očevljal, da ju je zaneslo po bregu, kjer sta lovila svoje kamižolice in lovila z roko tudi po travi, da bi se vjela, kar se jima je končno posrečilo. Potem pa sta se spustila v beg.

Tudi Urbel se je medtem izvil iz desák in količev, popadel klobuček in kamižolico ter jo med krohotom množice popihal nizdol, kakor da bi ga sapa nosila.

Bili so kričači, ali korajžo so imeli samo v hitrih nogah!

Zgodilo se je torej! Doctor utriusque iuris — strokovnjak zasebne in cerkvene pravice se je stepel pri cerkveni slavnosti ter nastopil tako junaško, da mu nasprotniki še krivcev vzeti niso mogli! Večje slave v pogorju doživeti ne moreš! Ko pa sem prišel k zavesti, me je kar mraz preletaval in sram me je bilo, da si nikomur nisem upal pogledati v obraz. Končno sem pa le dvignil pogled proti njej, ki je bila pravzaprav povod vsemu pretepu. Iz njenih oči mi je žarelo nasproti največje občudovanje in vsa srečna je vzdihnila:

„Grozno zal se mi zdiš!"

Žel sem torej največje priznanje, ker je v pogorju „grozno" ali „strašno" vrhunec, ki se sploh doseči da.

Prigugal se je tudi Danijel. Z junaškim pogumom je pograbil kastorec na tleh ter ga zalučal za onimi, ki so bežali.

„Da boste kaj na glavi imeli“ je vpil, „kadar vas postavijo za strašilo v turščico!“

Tudi Jakopin se je oglasil:

„Hoj! prav, da bodo vedeli ljudi v miru puščati.“

Danijel pa se je obrnil še k meni, rekoč: „Dali smo jih!“

Ali vse to mi ni dalo novega poguma in še vedno hudo potrt sem hodil z Gore na Malenski vrh.

Med potjo me je vprašala Meta sramežljivo:

„Kaj če biti, kar je napisano na srcu?“

Čmerno sem odgovoril:

„Kaj če biti? Če mlada starega vzame, joka potem! Drugega biti ne more“. In dodal sem: „Če mene vzameš, pa boš tudi jokala!“

Vstran je obrnila obraz in ničesar ni več govorila. —

Pri Posevčniku se nam je pridružil gospod Jakob. Niti z besedico ni omenjal pretepa, pač pa sva se živo spominjala časov, ko sva skupaj tičala na klopeh ljubljanske gimnazije. Bil je močan in na svojo moč ošaben. Ta ošabnost ga ni minila, ko je že mašo bral in kaplanil v Poljanah. K Sovri na Videmski brod sva hodila ter zbirala ploščaste kamniče. Potem pa sva se postavila na cesto pred Vidmom in tekmovala, kdo dalje vrže. In ploščasti kamnički so žvižgali čez visoko cerkveno streho. Vsak sva si pripisovala zmago; prepir pa je rešil gospod Jernej, ki je prisopihal izpod poljanskega stolpa ter si enkrat za vselej prepovedal, da bi s svojimi kamenčki razbijala opeko na župnišču ali pa še celo šipe pri škofovi sobi.

Gospod Jakob ni hotel delati nikomur zgage. Ker je vedel, da bodo plesali, je takoj, ko je bil obral nekaj suhega mesa, odšel.

Plesali so na Posevčnikovem skednju. Takoj po odhodu gospoda kaplana je začelo škripati s tega poda. Koželjevec iz Murave se je poskušal na klarinetu, Klepač iz Četenje ravni pa je obdelaval harmoniko. K tej ne posebno prijetni godbi so vlačila dekleta svoje fante. V pogorju je namreč stara navada, da plesice silijo k plesu in da se dajo plesalci prositi. Tako sem opazil, da se Danijel ni hotel prej zasukati, dokler mu Liza ni dala za bokal vina.

Jaz sem ostal zvest svoji mestni šegi:

„Meta, ali greva?“

Obrnila se je proti Barbi: „Mati?“

„No, pa le!“ je ta odgovorila.

Plesal sem ž njo. Pričetkom se ni hotela k meni nasloniti, ali kmalu se je udala in slonela mi je na prsih, da sem kar čutil,

kako ji je utripalo srce. Čudno je, kako ve to ženstvo v pogorju plesati! Kdaj se plesanja nauči, kje se ga nauči, kdo ve? Pleše ti pa, kot da je ustvarjena za ples.

Ko sva doplesala, sem peljal Meto po stari šegi k mizi ter ji natočil vina v kupo. Le malo je namočila ustne, po vsem obrazu pa ji je gorelo. Tudi mati Barba je bila srečna i z velikim dopadajenjem je objemala hčerko. Boštjan — trezni mož, previdni mož — pa je bil videti manj zadovoljen; rekel pa ni nič.

Z Meto sva še enkrat nastopila. V gosli sem vrgel tako visok znesek, da se je samoobsebi umelo, da velja naročeni ples izključno le nama. Na poti k skednju mi je razodela željo:

„Nekaj bi rada. Če plešeš, malo z nogo ob tla udari! Tako je lepo!“

Ko sva plesala, je stalo ob strani vse polno gledalca. Vsi so se v duhu udeleževali plesa. Danijel je kričal: „Suči jo!“ Jakopin pa: „Dobre volje, Janez!“

Meti so rože cvetele po obrazu in po vratu, posebno kadar sem med plesom udaril z nogo ob tla, da se je vse zatreslo.

Po tem plesu je Boštjan plačal in odšli smo. Na poti proti Jelovemu brdu je Meta spregovorila:

„Strašno je bilo lepo!“

Boštjan pa je dostavil:

„Posavčevega pa zdaj že ne bo več k nam.“ Iz teh besed je odmevala tiha resignacija, tiha odpoved nadam, katere je trezni in razsodni mož morda gojil v svojem srcu.

Pri materi pa ni dobil podpore. Barba je namreč vzkliknila: „Za tako surovino ne maram pri hiši!“ Njeno oko je z globoko ljubeznijo sledilo hčerki, ki je korakala ob moji strani ter zopet in zopet hitela: „Hudo je bilo lepo!“

Dan pozneje sem šel nekaj iskat v gorenjo hišo. Hodeč mimo čumnate, kjer je imela Meta svoje reči, vidim, da je bila odprta njena skrinja. V predalu za obleko je bila razgrnila nad to kos belega papirja, in na tem papirju je ležalo moje „srce“ z Gore; listek z napisom pa je bila Meta prav skrbno odstranila.

O moji starosti potemtakem Presečnikovo dekle ni bilo prepričano! (Dalje prihodnjič.)

Marija Kmetova:

Ljubezen.

V sobi je polumrak. Skozi poloknice polzi solnce v dolgih črtah in trepeta na pisani preprogi v zlatih cekinih.

Z vrta zazveni zdajpazdaj otroški smeh samih srebrnih strun poln, in ura udarja in šteje polumrak in cekine.

„In ti še piše?" vpraša Olga, sedeča v naslanjaču tik klavirja.

„Še mi piše in vesela sem njegovih besed," odgovori Pavla in sklene roke in se zazre v cekine. „Poglej," nadaljuje, „čuden je človek. Izpočetka so me zanimala pisma le kot pisma sama na sebi; potem sem občutila vse tisto, česar ni v besedah, ampak drhti za njimi v njegovi duši; in naposled sem se pogovarjala v polumraku z njim in v jutrih sem pozdravljala te misli z veselim nasmehom."

„Čudno — in še nikdar se nista videla. Kako moreš govoriti s takim človekom, tujcem, neznancem?"

„To ni čudno, Olga. Saj človek ni tisto, kar gleda, kar ima obraz, kar ti stisne roko. Poglavitna je duša, vidiš, in dušo njegovo poznam in on mojo. Kako se ne bi mogle potem muditi misli pri njem?"

„Pa dobro; razumem. Ali to moraš vendar priznati, da bi ga rada videla nekoč iz oči v oči?"

„Ne, pravzaprav ne. A časih . . ."

„Časih, kaj ne?"

„Da, časih ga hočem videti, videti — in si ničesar bolj ne želim kakor to," pravi Pavla in vzame rdečo, žametasto rožo iz bele vaze in se zamisli vanjo. In ko zaplapola nekaj lističev na preprogo, zadehti po ljubezni.

Zunaj nekdo trdo zapre vrata, da se zazibljejo cekini na tleh. Precej nato potrka in Pavla odhiti k vratom.

„Pismo!" se razveseli z zvonkim glasom in sede spet na zofo. Rdeča roža zdrkne v cekin.

„Od?" vpraša Olga in se skloni.

„. . . njega."

„Sem vedela. In? Tak preberi vendar! Te motim? Potem grem. Ali."

„Sedi, sedi, saj veš, da me ne motiš. Veš, to je tako, da je pismo najlepše takrat, ko še ni odprto. Potopim se v misli in drhtim v njih. Joj, kaj vse mi pove pismo! In vendar mi še ni rekel ni-

česar. Ves zaklad je še v mojih rokah; ves, cel, dehteč. In potem odpiram pismo. Izpočetka počasi, vidiš takole; potem hitro odtrgam zadnjo zapreko, takole — in . . . Zdaj tiho!“

Olga gleda Pavline begajoče oči in stisnjene ustnice. Pa mahoma pogleda pozorneje. Lahna rdečica dahne v Pavlina lica, ustnice zadrhtijo v ponavljanju besed iz pisma, in oči pogledajo bistreje. Potem omahne roka s pismom in grenko se pretegnejo ustnice.

„Tako, tako, tako,“ pravi komaj slišno in se nasloni nazaj.

„Pa kaj, Pavla — kaj?“ se vznemiri Olga.

Pavla zre nepremično rdečo rožo v zlatih žarkih in reče tiho: „Zaročil se je.“

„Zaročil. In?“

„Saj res. In kaj zato?“ pravi skoraj v šepetu Pavla in se nasmehne. Skloni se naprej in podpre glavo. „Kaj zato, kaj zato.“

„Pavla! O — meni se zdi . . .“

„Joj, Olga!“

In glava klone bolj in bolj in svetli biseri zatrepečejo v cekinu tik Pavle.

Potem pa se umikajo cekini, in ura šteje sam polumrak . . .

Arthur Rimbaud — A. Debeljak:

Spavač v kotlini.

Globel zelena, kjer vihravo peva reka
in meče cunje srébrne vrh kamenov,
in kamor solnce se s ponosne gore steka.
Dolinica, ki peni se od prámenov.

V kopeli sinjih svežih kreš mladostno glavo,
vojak odprtih ust in nepokrit leži
pa spava; pod oblakom se je zleknil v travo,
bled v postelji zeleni, kamor luč deži.

Nogé v cvetočih mečkih, spi. Usmev obkroža
ga liki bolno dete, ki je mati boža.
Priroda, toplo ziblji ga: on čuti hlad!

Nozdrvi ne drhte mu od vonjav opojno;
rokó na prsih, ko na solncu spi pokojno;
na desnem boku zeva rana ko škrlat.

Rabindranat Tagore: Gitanjali.

(Žrtveni spevi.)

Preložil Alojzij Gradnik.

11.

Pusti to petje in te prošnje in molitve roženkranca! Koga hočeš častiti v tem osamelem, mračnem kotu hrama, katerega duri so vse zaprte? Odpri svoje oči in vidi, da Bog tvoj ni pred teboj!

Tam je, kjer orač orje trdo grudo in kjer cestar tolče kaménje: ž njimi je v solncu in dežju in njegovo oblačilo je pokrito s prahom. Odgrni sveti svoj plašč in kakor on stopi dol na prašna tla!

Osvobojénje! Kje najdeš osvobojénje? Gospod naš je sam radostno vzel nase vezi vsega stvarstva; z nami je spojen za vekomaj.

Stopi ven iz svojih premišljevanj in pusti svoje rože in kadila! Kaj škodi, če se tvoja oblačila potrgajo in oprašijo? Stopi predenj in ostani pri njem v delu in pótu svojega čela.

12.

Čas, ki ga potrebuje moje potovanje, je dolg in dolga njega cesta.

Stopil sem na voz prvega žarka svetlobe in potoval sem skozi puščave sveta puščajoč svoj sled na mnogih zvezdah in planetih. Najdaljša je cesta, ki pelje k tebi najbliže, in najtežavnejša je vaja, ki vede k največji priprostosti pesmi.

Potnik mora trkati na vse tuje duri, da pride k svojcem, in človek mora preromati vse zunanje svetove, da dospe na konec najnótrajnejšega svetišča.

Oči moje so blodile na dolgo in široko predno sem jih zaprl in dejál: „Tu si!“

Vprašanje in klic „O kje?“ se topi v solzah tisočerih tokov in preplavlja svet z valovi zatrdila: „Sem!“

13.

Pesem, ki jo hočem zapeti, ni bila še do danes peta.

Tratil sem svoje dneve z napenjanjem in snemanjem strun na svojem glasbilu.

Časomerje ni bilo pravo in besede niso bile dobro izbrane; zdaj je samo muka hrepenenja v srcu mojem.

Cvet se ni razvil, samo veter stoka ob njem.

Nisem videl njegovega obličja niti čul njegovega glasú; slišal sem samo njegove tihe korake na cesti pred svojim domom.

Po ves dolgi dan je razgrinjal preproge po tleh, da bi sedel; ali svetilka ni bila prižgana in ne morem ga povabiti v svojo hišo.

Živim v nadeji, da se srečam ž njim; ali tega srečanja še ni.

14.

Želje moje so premnoge in klic moj je žalosten, ali ti si me vselej otel s trdim odrekanjem; in to strogo milosrdje je proniknilo v moje življenje skoz in skoz.

Dan za dnem delaš me vrednega prostih velikih darov, ki si mi jih dajal brez prošenj — to vabo in to svetlobo, to telo in to življenje in to dušo — otimajoč me iz opasnosti premnogega hrepenenja.

So hipi, ko se slaboten obotavljam in hipi, ko planem iz sna in hitim gledat svoj cilj; ali ti se kruto skrivaš pred mano.

Dan za dnem me delaš vrednega popolnega sprejema svojega zavračáje me zopet in zopet in otimáje me iz opasnosti bolnega in nejasnega hrepenenja.

15.

Tu sem, da ti pojem. V tej veži tvoji imam v kotu mesto svoje.

V svetu tvojem ni zame dela; moje brezkoristno življenje se more samo izliti v brezciljni pesmi.

Ko beži ura tihega češčenja tvojega v temnem hramu polnoči, vêli mi, o učenik moj, da stopim pred tebe in pojem.

Ko bo v vzduhu jutránjem zlata harfa zvenela, počasti me s poveljem, da stopim pred tebe.

16.

Bil sem povabljen na praznik tega svetá in tako je moje življenje bilo blagoslovljeno. Moje oči so videle in ušesa moja so slišala.

Uloga moja na prazniku tem je bila, da sem sviral na svojem glasbilu in storil sem, kar sem mogel storiti.

Ali zdaj, vprašam te, je-li prišel končno čas, ko bi smel iti ven in videti tvoje obličje in ti pokloniti svoj tihi pozdrav?

17.

Jaz čakam le na ljubljenega, da se naposled udam njegovim rokam. Zato je tako pozno in zato sem se pregréšil s tolikérimi opustitvami.

Prihajajo s svojimi zakoni in svojimi zakoniki, da bi me trdno zvezali; ali zmirom jim utečem, ker čakam le na ljubljenega, da se slednjič udam njegovim rokam.

Ljudje me karajo in me zovó nespametnega; ne dvomim, da imajo prav, ko me karajo.

Tržni dan je minul in delo marljivih je končano. Oni, ki so prišli zvat me zaman, so odšli nevoljni. Jaz čakam le na ljubljenega, da se udam njegovim rokam.

18.

Mrak se kopiči na mrak in temni se. Ah, ljubljeni, zakaj me pustiš, da čakam pred durmi ves osamljen?

V brižnih trenotkih opoldanskega dela sem med množico, ali v tem temnem osamelem dnevu si ti edini, ki upam vanj.

Če mi ne pokažeš svojega obličja, če me pustiš prav na strani, ne vem kako naj prebijem te dolge, deževne ure.

Strmim v daljni mrak na obzorju in moje srce blodi stokajoč z nepokojnim vetrom.

19.

Če ne govoriš, napolnim svoje srce s tvojim molkom in hočem potrpeti. Tih bom in bom čakal kakor noč v svojem zvezdnem bdenju, ko potrpežljivo sklanja nizko svojo glavo.

Jutro napoči gotovo, tema se razgubi in glas tvoj prelomi nebesni oblok in se razlije nizdòl v zlatih praménih.

In tvoje besede vzleté v spevih iz vsakega mojih ptičjih gnezd in pesmi tvoje razpočijo v cvete v vseh mojih gajih.

20.

Ah, tisti dan, ko je cvetel lotus, je blodil moj duh, ali jaz tega nisem vedel. Moj koš je bil prazen in neopažen je bil cvet.

Le tuintam je žalost padla na mene in planil sem iz dna in čutil sladek sled čudnega vonja v južnem vetru.

Ta nejasna sladkóst je moje srce zmučila s hrepenenjem in zdelo se mi je, da je to vroči dih poletja, ki gleda svojo izpolnitev.

Nisem vedel takrat, da je bil tako blizu in da je bil to moj dih in da je ta neskončna sladkóst cvetéla v globini mojega srca.

A. Debeljak:

Modra cvetka.

Moj mladi dan bil drugim ni enak,
sam bil vodnik sem svoj — še drobno dete;
tenak mi hleb, napoj je bil grenak;
kedo mi bistre je delil nasvete?

Cvetice pisane nespametno
občudoval sem često v blodni zmoti,
a zdaj vijolo mehko-žametno
sem srečal sočno na samotni poti:

Oči globoko modre, lice gladko,
ne senči ga najlažja gubica.

Odkod ime dobila si presladko,
vijolica vonjiva, Ljubica?

Glej v sanjah sem te klical že na kratko:
O Ljubica, prelepa ljubica.

Prvi nagib.

Jules Lemaître. — Poslovenil Anton Debeljak.

Turiri je bil bogat meščan v Bagdadu, sloveč po svojih krepostih. Ne samo, da je podpiral siromake z denarjem in omejil svoje razkošje, da bi mogel pomnožiti milodare; ampak čudovita je bila tudi njegova potrpežljivost, ko je poslušal tožbe in zaupna priznanja vseh trpečih, jih krepil s sočutnimi besedami ter posredoval za nje.

Pohlevno je prenašal skromne nezgodice, ki tvorijo ves osnutek slednjega človeškega življenja. Bil je zares strpen in se ni nikoli jezil, ker nisi njegovega mnenja: težka in redka čednost, zakaj skrivno hrepenenje slehernega človeka je, naj bi mu bili vsi drugi ljudje hkratu nižji in podobni.

Mož prepirljivi ženi, ji je odpuščal njene muhe ter se ni hudoval, da ni več lepa ne mlada. In ker je končno imel veselje zlagati pesmi ter za glediške igre pisati basni v dvogovorih, se je radoval nad uspehom svojih tekmecev ter jim to kazal z odkrito priznavalnimi izrazi in z raznolikimi uslugami.

Skratka, vse njegovo življenje je bilo zgolj ljubezen, milina, poštenost, nesebičnost; in šteli so ga za svetega.

Vendar pa ni imel one vedrine, ki se običajno javlja na obrazu svetnikov. Poteze so mu bile izmučene kakor pri človeku, katerega so prevzele silne strasti ali tajna tesnoba; in večkrat si ga videl, kadar je nameraval kaj začeti, povesiti vejice za trenotek, bodisi da se zbere ali pa da zabrani ljudem čitati mu v očeh. Toda nihče ni pazil na to.

Nedaleč od Bagdada je bil spokornik po imenu Metreja, čudodelnik, h kateremu so verniki radi hodili na božjo bot. Osvobojen splošnih pogojev človeškega žitja je bival Metreja tolikanj nepremičen, da so mu lastavke gnezdile na rami. Pobeljena s posušenim govnom mu je brada segala do pasa, in život mu je bil sličen deblu raskavega drevesa. In živel je tako že devetdeset let, ker mu je bilo to všeč.

Nekoč je čul romarja govoriti:

— Turiri se zdi po svoji dobroti učlovečeni Ormuzd. Gotovo bi ne bilo na svetu več bolečine, da tak človek zmore, karkoli bi rad.

Metrejeva nepremičnost je postala še bolj negibna. Očividno se je strnil pobožnik v neposredni zvezi z Ormuzdom. Čez nekaj hipov je dejal božjepotniku:

— Ne morem doseči od Ormuzda, da bi Turiri imel oblast storiti, karkoli se mu zahoče: zakaj tedaj bi bil Bog sam. Ali Ormuzd dopušča, naj bo od jutri naprej takoj uslišana prva želja, ki se mu porodi v vsakem položaju njegovega življenja.

— No, je izustil romar, to pa je približno isto. Prva Turirijeva želja bo vsekakor enaka ostalim njegovim željam, in bo zato mila in blaga. Sporočil si mi pravkar, čestiti Metreja, srečo za veliko število ljudi, in zahvalim se ti.

Ako bi bila Metrejeva brada manj neprodirna, bi bil božjepotnik utegnil zaslediti senco nasmeha na njegovih kamenitih ustnah. Skoro precej pa se je asket zatopil v svoj globoki sen.

In romar se je vrnil v mesto, oveseljen vnaprej blagodejnih čudežev, po katerih bi se imela brez dvoma pokazati moč modrega Turirija.

Ko se je torej Turiri zbudil drugo jutro, je pogledal svojo še spečo ženo; ta pa je naenkrat vstala, gnana po skrivnostni sili, prekoračila oboknico in si zdrobila glavo na dvoriščnem tlaku.

Ko je odhajal zdoma, so ga obstopili berači. Ni jim dejal žal besede in še celo začel z običajno kretnjo brskati po svoji mošnjici, — toda nenadoma so se zgrudili vsi prosjaki mrtvi.

Na križišču ga je ustavila gneča vóz, in jel se je vznemirjati, kar so vsi vozniki, katerih sprevod mu je zastavljal pot, bliskoma popadali s svojih sedežev, in vsem konjem je bilo zakolenje prerezano kakor z nevidno koso.

Krenil je v gledališče in se tam sprl z učenim Sarvilako zaradi stiha, katerega je ta smatral za Nizamijevega in ki ga je Turiri pripisoval Saadiju, pesniku rož. Mahoma se je učenjak sesedel in izbljul val krvi. Šaloigra, ki so jo igrali tisti večer, je dosegla velik uspeh in občinstvo jo je pozdravilo z dolgim ploskanjem. Malo poprej pa, predno se je tudi Turiri odločil zaploskati (povedal sem vam, da se je bavil z glediščem), je pisatelj igre nepričakovano izdahnil dušo.

Turiri se je podal domov, prestrašen zbog vsega tega prelivanja krvi, in iz obupa, ker ni ničesar razumel, si je zasadil bodalo v srce.

Spokornik Metreja je umrl ravno isto noč.

Oba sta prišla pred Ormuzda.

Spokornik je mislil:

— Drago mi bo videti, da je sojen po zasluženju ta mož, čigar napačno krepost so Perzi dolgo občudovali malone tako kot mojo, ki pa se je naposled razgalil in se na taisti dan obremenil z neštetimi grehi in umori.

Ali Ormuzd se je nasmehnil Tuririju:

— Čednostni Turiri, resnično dobri mož, moj ljubi služabnik, stopi v moj pokoj.

— Šala je pereča, je menil spokornik.

— Še nikdar nisem bil tako resen v svojem življenju, je odgovoril Ormuzd. Zahlepel si, Turiri, po uničenju svoje žene, ker ni bila sladka in ne več zala; po smrti beračev, ker so ti bili nadležni in njih pogled neprijeten; voznikov in njih kónj ker so te silili k zoprnemu čakanju; učenega Sarvilake, ker ni bil tvojega mnenja, in pisca šaloigre, ker je imel več uspeha ko ti. Tvoje želje so bile čisto naravne. Uboji, ki ti jih očita Metreja, so bili brez tvoje vednosti učinek tvoje prve želje, one želje, ki ji ni nihče gospodar. Neizogibno sovražiš, kar te ovira, in neizbežno zahrepeniš po uničenju tega, kar črtiš. Narava je sebična, in sebičnosti je ime razdejanje. Najkrepostnejši človek je tako sprva zločinec v svojem srcu; in da je bila dana smrtniku oblast, uresničiti v vseh prilikah svoj prvi neprostovoljni pohlep, bi bila zemlja hitro razljudena. To le sem se bil, Turiri, namenil pokazati s tvojim zgledom. Toda po njih drugi želji sodim ljudi; kajti samo ona zavisi od njih. Brez skrivnega darū, ki je proti tvoji volji napravil tvoj zadnji dan tako morilen, bi bil ti živel še naprej svoje blagotvorno življenje. Ne smem pa upoštevati v tebi narave, temveč tvojo voljo, ko je bila dobra in ki se je vselej trudila poboljšati naravo in izpopolniti moje tako mešano delo. In zategadelj, moj dragi sotrudnik, ti odpiram danes svoj raj. —

To je že v redu, se je oglasil Metreja; a katero nagrado daš potemtakem meni?

— Ravno tisto, pravi Ormuzd, čeprav si jo zaslužil le nezadostno. Bil si svetnik, nisi bil pa več človek, razen po napuhu. Posrečilo se ti je zadušiti v sebi prvo željo; vendar ako bi vsi ljudje živeli kakor ti, bi bilo človeštvo še hitreje iztrebljeno nego v slučaju, da imajo čudovito in zločesto moč, s kakeršno sem nekdaj obiskal svojega hlapca Turirija. Ugaja pa mi, da človeštvo traja, ker me zabava in ker je pogled nanje mestoma lep. Celo tvoj napor, bedni pobožnik, ni bil popolnoma brez lepote, in odpuščam ti njega strahovito zmoto. Da končam, vzprejemam Turirija v svoj naročaj, ker sem pravičen, in tebe, Metreja, pripuščam vanj, ker sem dober.

— Ampak . . ., jekne Metreja.

— Govoril sem.

Na robu starih knjig.

Ant. Debeljak:

Durus Amor.

Poskočna bolj od plahe srne
in vitka kot ob vodi trsi;
nezreli zrni ostrih prsi;
v laseh ji žde temine črne.

Od žarkih želj obsedena
pred njim hiti ponosno gibka,
na mig udala bi se šibka
v omamne misli vpredena.

Da tuji ga otme lepoti,
ubira deva smele poti,
a molk njegov je večno dolg!

Uzre jo zjutraj v strasti njeni:
kot pajčolan bi v slani peni
pal Afroditi v obli kolk.

Dr. Zober:

Slovensko in tuje slovstvo.

Misli o obnovi po vojni.

Načelo „l'art pour l'art“ me ni nikdar moglo docela prepričati, ker velja le za umetnika, dokler ustvarja. Ko je umotvor končan in nam ga umetnik pokloni, da se poglobimo vanj, izgubi ta absolutni ali absolutistični rek svojo prvotno vsebino. Gledalec, poslušalec, bralec brez predsodka gledajo sliko ali kip, poslušajo godbo ali dramo, čitajo roman ali pesem drugače, iz sebe. Umetnost se v tem novem subjektu, v uživalcu, izpremeni. Kip, slika, roman ali pesem uplivajo preko svoje umetniške oblike, tudi preko umetnikove intuicije. Umotvori vsake vrste, porojeni le „pour l'art“ iz stvariteljevega zanosa, učinkujejo socijalno. Saša Šantel se je svoječasno (v „Vedi“ 1913) vprašal, obstoji li nacijonalna umetnost, da li moremo ob goli pokrajini brez emblemov govoriti o „narodni“ pokrajini in velja li pojem „narodne umetnosti“ tudi preko umetnikovega krstnega lista, preko sujeta péče in avbe ali stolpa z nasajeno trobojnico. In odgovarja, da. Ravno oni umotvor, ki opušča vsak emblem in išče bistvo, ne da bi se ga zavedal (torej brez tendence) in zgolj pour l'art, učinkuje kakor eminentno nacijonalen umotvor, ker vzbuja psihična imponderabilia, učinkujoča, če ne trenutno jačje, pa vsaj v efektu globlje, nego gesla ali bojni klici. To velja za umetnost in genere, in specie pa najbolj za slovstvo, — za znanstveno, poljudno, za zgodovino, politiko itd. velja to še neprimerno bolj, ker je tam že izpočetka oblika sredstvo, ki nam dela snov prijetnejšo.

Kakor vsem izlivom narodnega življenja, je tudi slovstvu odkazano njegovo mesto. V zadregi si, če si hočeš to mesto natančno določiti. Vsekakor se je dama v salonu hotela zabavati, če je vzela v bele roke drobno knjižico z mehkimi usnjatimi platnicami in čitala to ali ono sentimentalnost, tiskano na holandski popir; tudi kmečki fant ali kmečka ženica, ki sta v nedeljo popoldan segla po „Ognju in meču“ ali po Gregorčičevih pesmih, sta se hotela zabavati, četudi je tu morda že uplival „duh časa“ in se je radovednosti pridružilo navdušenje za junaka, njegove čine, njegovo idejo. Saj bi bil Bogdan Hmelnickij našemu človeku gotovo ljub in Ukrajina bi spominila

marsikoga naše krajine, toda Skrzetuski in Podbipięta sta nas zavojevala v naskoku in srce je na strani strašnega Jareme in one Poljske židov in šlahčičev, ki si je lahkomiselno zaigrala svojo usodo. — Docela druge vrste bralec je študent ali mlad inteligent, ki razglablja Razkolnikova ali Karenino ali Shylocka, ali ... hm, recimo Fausta; povprečni ženski, ki se razplače ob „kaj pa je tebe treba biló“ ali gospodu vpokojenemu poštnemu kontrolorju, ki ga Gregorčičeva „Soča“ razjari narodnega zanosa, ne moreš z uspehom dati v roko „Dume“, ker bo razumel pač posameznosti, celote pa ne. Torej kaj je slovstvo vsem tem?

Mogla ali morala bi se napisati razprava, ki bi z vsemi logičnimi dedukcijami in drugimi spekulacijami dokazala, kaj je slovstvo in kaj ni. Ali najprej, kaj ni. Potem bi videli, da slovstvo — po svojem bistvu — ni niti zgolj umetno, niti zgolj psihološko, niti zgolj nacijonalno, niti zgolj moralno ali pedagoško ali samo fotografija, ali idealizacija ali tendenčno, ali edino pour l'art, niti to, niti ono, pa da ima vendar nekaj vsega tega v sebi; da je torej pismena slika vsega narodovega umstvenega in čustvenega dejstvovanja in da odraža v sebi vso njegovo kulturo, to je način, kako se narod oblikuje, kako živi, čuti in misli. Slovstvo ti pove, kako innervira narod svojo duševno potenco, daje nam sliko njegovega temperamenta, teženj; — včasih postane tendenčno in nam podaje včasih karikaturo, sliko, ki ni docela pravilna. Za takšno nepravilno slikanje nam je klasičen vzgled ruska literatura v dobi zatiranja, ko so zunanje, izven slovstvenosti ležeče prilike povzročile njegovo spačenje; vzgled za to, kako odraža slovstvo sodobno narodovo kulturo, pa je naš „Kontrolor Škrobar“.

Pred nekim časom sem govoril s srednješolcem o slovenskem slovstvu. Zanimalo me je, kaj ve o njem. Baš so prečitali „Pegama in Lambergarja“. Mladi mož mi je na vprašanje, kaj misli o „Škrobarju“, odgovoril, da roman ni za nič. Na vprašanje, zakaj, ni vedel drugega odgovora, nego da je to čital. Drugič sem govoril z resnim starejšim, narodno zelo delavnim ravnateljem denarnega zavoda, ki je z znaki studa izjavil, da romana ni mogel prečitati do konca. Na vprašanje pa, da li res ne pozna nekaterih oseb in ali mu res niso znani trgi, za katere bi družabne in politične prilike „Št. Jedrti“ mogle biti fotografska slika, mi je mož četudi nerad priznal, da je vse to res. „Ampak!“ Sledil je tisti „ampak“, ki smo ga pred vojno čitali v ogabnem izobilju in ki je kulminiral v zboru „kra kra, križaj ga, pisca nemoralnega!“ Da je pa ta roman baš za to pe-

dagogičen, ker nam kaže slabosti naše polinteligence, ker nam kaže močvirje, v katerem so se morali boriti posamezni idealisti, tega doslej ni spoznala naša strokovna kritika. „Škrobarja" nikakor in nikoli ne moremo prištevati propadni literaturi, kakor na pr. „Tagebuch einer Verlornen" ali nekatere spise Marcela Prévosta. Margareta Böhme ni našla slovenskega prevajalca, ker jo naše dame rade čitajo v originalu, toda, ko so izšla Prévostova za Slovence res docela nepotrebna „Ženska pisma", kdo se je razvnemal proti njim? Zakaj pa takrat ni bilo vika, da „takšnega" slovstva ne potrebujemo? Kraigher je v resnici hodil s svojim Škrobarjem isto pot, kakor Zola, ki je svojim Francozom postavil pred oči nje same, takšne, kakor so bili in živeli v dobi drugega cesarstva. Morda se je dr. Ušeničnik razsrdil ob „Škrobarju" za zidovi svojega alumnata v „sveti" jezi, njegova obsodba je toliko vredna, kakor sodbe onih francoskih supramoralistov, ki v Zoli niso videli moralne strani in so se zato zagnali v „nemoralno", pri tem pa pozabili, da je „J'accuse" vodilna misel njegovega realizma. Radi učiteljice Milke sem bil že celo napaden v družbi, češ, da je ž njo napaden in kompromitira ves stan. Bedastoče takšnega očitka pač ni treba pokazati še posebej, kvečjemu da ji postavimo ob stran drugo, pomešano z malíco: Ušeničnikovo trditev, da je res že hudo, „če so „liberalci" takšni . . . Škrobar bi bil morda razvnel lepo in koristno polemiko za ali proti. Vojna je prekinila vse to in škoda je, da se je to zgodilo, zakaj danes je zame bolj gotovo nego kedaj prej, da postaneš žalosten in srdit, ko prečitaš ta roman, ker se zaveš, da ti je avtor povedal istino in da slika socijalne prilike nekaterih spodnještajerskih trgov, ki jih vojna najbrže ni ozdravila, nego samo ohranila v starem mrtvilu.

Tudi slovstven vzgled nam je „Škrobar", da spoznaš iz slovstva narodovo kulturo, njene dobre in slabe strani, njene nositelje in tvorce. Cum grano salis, zakaj noben roman ni izmeril vseh problemov, očrtal vseh značajev, odgovoril na vsa vprašanja. Kakor je Kraigher narisal v tem romanu krajevno omejen in važen del našega življenja, tako si je isti pisatelj stavil v „Školjki" drugo nalogo, risal druge ljudi. Tudi Jurčič je slikal tako. Njegovi rokovnjači, polharji, valpti, kmetje, Kersnikova jara gospoda ali Cankarjevi rodoljubi in študentje, Alešovčevi samostanci ali postave iz Trdinovih spisov in Vošnjakovih spominov, vse to so žive slike, so tipi, ki jih v drugih oblekah, z drugimi obrazi, toda z istim srcem vidimo in srečujemo dan na dan, – na polju, na parketu,

v. trgovini in cerkvi, v sodni dvorani, šoli, kavarni in strelskem jarku.

Čim izobraženejši je narod, čim več čita in misli, tem večjega pomena zanj je slovstvo, ki ni več samo slika, temveč postane ena izmed gibalnih sil narodove kulture in najvažnejša med njimi. Slovstvo po vsem; tu ni mesta za banalno vprašanje, kakšno direktno korist mi da ta ali oni pisatelj, saj je vseeno, da li ga poznam ali ne; niti za premeteno špekulacijo, če bi bilo naše slovstvo takšno, kakršno je, če bi bili vzeli iz njega tega ali onega pisatelja. Slovstvo je takšno, kakršno je vzraslo do današnjih dni in v kolikor nismo ž njim zadovoljni, evo pred nami bodočnosti, da je popravimo, da je spravimo v ono smer, ki si je želimo. Glede samoniklega slovstva ne moremo želeti mnogo. O tem se je pisalo že dovolj, govorilo preveč. Nedostaje nam na vseh krajih izvirnih slovstvenih proizvodov vseh vrst. Česa vsega nam nedostaje v našem slovstvu! Ni treba, da se primerjamo z Nemci, Francozi itd., tudi češko slovstvo je neprimerno drugače razvito nego naše. Kolikrat sem na pr. pogrešal zgodovinski spis, ki bi opisal postanek in življenje slovenskega razumništva, zgodovino slovenskega dijaštva v Wallensteinovi in švedski dobi, za Trubarja; da so sinovi naših kmečkih hiš študirali v Padovi, je gotovo; kako, kedo, kedaj, — kdo ve to danes? In v Pragi za Husa? V Derendingu in Tubingu? Pod Marijo Terezijo, Jožefom, Napoleonom, Metternichom? Le redki so podatki teh dob. In vendar, kdo se ne čuti vzhičenega, če čita na pr. Jurija Kobilo? Zgodovine v obsegu Kosovega „Gradiva“ sploh še nimamo in cela vrsta posamnih vprašanj je nejasna. Zgodovina posamnih mest in rodov, koliko jih je? Središče, Škofja Loka in Novo mesto so opisani, kje pa so Trst, Ljubljana, Celje, Gorica, Maribor? Zanje nimamo podatkov, ne vemo za svoje grbe, za svojo izumrlo plemstvo, ne poznamo niti fragmentov o ljubljanskih meščanih in sodnikih, o kraških prekupcih in dolenjskih voznikih, o trgovcih na Reki in v Trstu ali . . . sedaj o naših v Ameriki, ki nam še ni dala svojega slovstvenega tributa. O Gorici so nam Pregelj, Budal in Remic napisali troje zanimivih pripovesti, ali Pregelj pravzaprav roman, ki zasluži priznanje, tembolj ker so takšni zgodovinski romani trojne vrednosti; umetniški v obliki, znanstveni v snovi (saj sta na pr. Pregelj, ali Sienkjevič, ali Ebers itd. morali proučiti dokaj snovi) in končno so narodni, ker dajejo bralcu vpogled v trpljenje naroda in mu predočujejo, da je na pr. v goriškem kmečkem uporu že ležal oni narodni in socijalni moment, ki živi še danes v vsem

Slovenstvu. Romani narodove preteklosti so kulturni čini prve vrste in bridko moramo objokovati rano izgubo Bogdana Veneda, ki bi bil postal slovenski Gustav Freytag, ki nam ga danes nedostaje. Značilno je, da se za Venedom in potem, ko je potekla doba sentimentalne zgodovine, češ, izgubili smo vse Pomorje in Polabsko — ín razven navedenih treh Goričanov nikdo ni slovstveno bavil niti z zgodnjo našo zgodovino, niti sploh ž njo. Toda doba je realistična, v njej se odigravajo razni boji, socijalni, nacijonalni, verski, strankarski in drugi. Dobro. Toda kje so — razun Aškerca, ki so mu to nekateri zamerili, ki jim ni nič do izgubljene njegove umetniške potence — kje so pesnitve iz Trubarjeve in Hrenove dobe, kje je roman „Iluzija“ iz dobe Napoleonove Ilirije in kesnejšega ilirstva, kje roman iz Bahove dobe ali drama iz našega kmečkega življenja, kje je slovenski Anzengruber, kje naš Schönherr? „Kacijanar“ je ostal osamljen.

(Dalje prihodnjič.)

A. Debeljak:

V malem travnu.

Hudourniki okameneli —
snegi neskopneli v grapah gore —
to svetal spomin ostal
od zimske mračne more!

Drevje že očkuje radogledno,
v živici meži nobroj očes;
vrti — samosevci prti;
travnik vezen pestro vse počez.

Sive njive, brazde valovite,
Hrane žive, vrane, nalovite gladne
pa z ročico-repetnico navsezadnje
prst oplójeno blagoslovite.

Pôgled žejen svilne zelenine
sanja sred obilne ozimine:
Bogato solnce z néba se podviza,
bahato hleba pozlati se miza.

Dr. Ivan Prijatelj:

Pesniki in občani.

II.

Pomenimo se še enkrat o pesniku in občanu!

1. Pesnik je umetnik. Umetniški nagon pa je prirodna sila, tako skrivnostna in zagonetna kakor vse druge sile prirode. Kdo naj ji predpisuje zakone, ko jih nosi sama v sebi od vekomaj do vekomaj, kdo naj ji določa stopinje, ko si sama eruptivno in mogočno dela pot skozi zgodovino človeštva? „Pesniki so svoje glave in ne marajo za celi svet, ker si stvarjajo sami svoje svetove", čitam v starem celovškem „Glasniku" 1861. v „Domačih pomenkih" Ivana Geršaka. Koliko je bilo pri nas ljudi, ki bi bili takrat spoznali to modro besedo spodnještajerskega notarja? Da bi jih bilo več, nego jih je bilo, bi se bil razlil naš umetniški genij svobodneje in prostorneje po slovenski knjigi, platnu in kamenu. Spoznati bi morala vsaj danes to najprej kritika, ako hoče razvijati in pospeševati, ne pa motiti, begati in zadrževati. Umetniški princip je oblast in zapoved prirode. Njegovi zakoni so elementarni. Ne dajo se učiti, ampak samo proučevati.

Izkušajoč torej definirati — ali z našo besedo: opredeliti in popisati — to prirodno umetniško silo, smo jo analizirali ali razčlenili, sledeč globokoumnemu spoznanju Nietzschejevemu, v dva glavna sestavna elementa njena: v vizijski, oblikujoči, sintetični in harmonični, potem pa v orgiastični, razkrajajoči, analitični in disharmonični element. Ime so dali obema že stari Grki s tem, da so ju poosebili v podobi dveh svojih bogov. Apolo in Dioniz! Prvi tok je oni, ki ustvarja lepoto, mir, harmonijo in blagodejno sorazmernost barv, tonov, svetlobe in linij, drugi umetniško resnico, gibanje, strast in kretnjo. Videz in oprijemljivost sanj na eni, pa divinacija, proroška zorkost opoja na drugi strani. Naznačili smo, kako se ta dva življa v umetniku in v strujah raznih dob vrstita, prepletata, vzajemno borita in s tem krepita ter končno strinjata v geniju v celoto, pripravljajoč in pospešujoč na ta način prihod kraljestva lepote na zemlji.

2. Od pesnika smo se potem spustili k občanu. Iz estetike v socijologijo. In vprav ob občanu se moramo danes še enkrat pomuditi, da nam bo jasen ta tip, ki igra važno vlogo v tem, kar se

imenuje — literatura. Najprej kar se tipa samega tiče! Občan ni umetnik, ni pesnik. Zato ga seveda ne navaja nobena estetika. Jaz sem ga privzel v svoja literarnozgodovinska razmišljanja zato, ker je bilo njegovo delovanje — kakor bomo videli — velikega pomena v tem, kar se imenuje vsota naše duševnosti ali kultura Slovencev. Z ozirom na njegovo ime moram pripomniti, da sem ga krstil tako jaz. Občan ni občinstvo, zato ker pride občinstvo šele za občanom. Občan je posredovalec med umetnikom in občinstvom. Pesnik je suverén, samo svojemu notranjemu demonu poslušen človek, proizvajatelj, glasnik lepote in višje resnice, porojene iz lepote. Posamezen član občinstva pa je vzprejemalec, poslušalec, gledalec. Občan je pesnikov spremljevalec in prijatelj občinstva obenem. Občan ima tanjši sluh, ostrejše oko in izčiščenejši okus nego navadni občinar. Zato je vreden pesnikove družbe, zato ima zmožnost, ustvarjati umetniku torišče, podlago, zanimanje publike: literaturo. Toda občan je ravnotoliko sočlan pesnikov, kakor je hkratu sočlan občine, družbe. Po svojih glavnih nagnenjih spada temveč docela v družabno srenjo, ne pa med umetniške izbranike. Prva njegova skrb je namreč občna korist, družabni prid in hasek. Seveda bi ga bil mogel imenovati tudi literata, a s tem bi bila označena samo ena in ne glavna njegova briga, namreč delo za literaturo, za pogoje, v katerih naj pesnik občuje z občinstvom. Najvažnejši smoter njegovega delovanja pa ni literatura, ki mu je pravzaprav samo sredstvo za povzdigo duševnega nivója človeške družbe. Njegova skrb je občni blagor. Zato sem ga nazval občana. Tudi besedi amatér ali diletant, ki mi ju je nasvetoval dober prijatelj zadnjič v domačem kraju, bi ne označili njegovega bistva, ampak samo to, da hodi rad s pesniki roko v roki.

Da nam postane ta novi pojem nekoliko bolj izrazit in domač, navedímo za primer dva znamenita občana iz naše slovstvene zgodovine. Kopitarja in Stritarja! V Kopitarju ni bilo niti trohice pesnika, in vendar kakšen vogelni kamen naše lepe književnosti je on! Da ni Kopitar zbral in strnil naše razkosane slovenščine — reliquiae reliquiarum! — ne samo jezikovno, ampak tudi etnično in narodnopolitično, bogve, ali bi bil pel kedaj Prešeren svoje klasične sonete v tem jeziku. Stritar je bil sin že čisto druge dobe. V njegovem času narod in jezik nista bila več v povitku, pač pa lepa književnost. Saj je bil pozabljen celo Prešeren. In zato Stritar ni bil več jezikoslovec, ni bil tudi več narodni politik kakor Levstik, v katerem so fosforescirale v zanimivi zaporednosti plasti pesnika in občana,

ampak Stritar je bil beletrist s tem pristavkom, da mu je bila lepa knjiga sredstvo za blažitev in kulturno omiko naroda. Torej pravi, istiniti občan. In da nismo imeli njega, bi najbrž ne imeli zvonke lirike Gregorčičeve ter izklesanih kipov Aškerčeve epike.

Iz teh primerov se vidi, kako važno vlogo je igral v zgodovini našega umetniškega izražanja občan, organizator kulturnih tal. Pri drugih velikih narodih ta činitelj ni tako važen. Tam se kulturna podlaga ustvarja in širi prirodno, elementarno, takorekoč sama od sebe. Veliki obrat ustvarja veliko poprišče, na katerem se morejo po volji razmahovati velike umetniške potence, kadar jih slučajno dvigne iz mase prirodni val. Mi smo bili navezani na idealizem in srečno naturno nagnenje posameznih občanov. Da ni bilo teh, bi se ne bila nikdar sama od sebe tako smotreno zrahljala tla naše kulture, iz katerih so potem poganjale cvetke slovenske umetnosti. Naš kulturni obrat je premajhen. Zato lahko pušča zgodovina francoske literature v némar svoje občane, vbadajoče se s socijalnokoristnimi nameni na polju slovstva. Naša jih mora imenovati. In ne samo to, celo podrobno popisati jih mora. Seveda ne tako kakor doslej: priznavati jim ne sme pesniških zaslug, če so se tudi sami vkvarjali s pesmijo v teoriji in praksi, zato pa jim mora pripisati tem večje literarne zasluge. In zraven mora še poudariti, da te pogosto niso nič manjše, ampak samo drugačne.

3. Poezija, pa literatura-kultura! To dvoje moramo ločiti in dali bomo vsakemu, kar mu gre.

Poezija je umetnost in kot taka spada v področje estetike, kakor tvori literatura področje literarne in velik del področja kulturne zgodovine. S čim se bavi estetika? Z ugotavljanjem glavnih principov lepote, ne kakor si jih je sama izmislila, ne kakor jih ji narekuje korist družbe ali kakšne človeške ustanove, recimo: taka ali inaka morala, ampak kakor jih nahaja, čita, vidi, sliši in opazuje v delih velikih umetnikov. Oni, ki smo ga v naslovu imenovali pesnika, je glavni dobavitelj dokumentov, ki jih rabi estetik. In estetika je deskriptivna znanost kakor psihologija, ne pa normamativna kakor etika. Estetik hodi za umetnikom, nikoli pred njim. Najvišji njegov kriterij je lepota, razodeta v delih največjih umetniških duhov. Ti drže v rokah mero in vago lepote, vatlarji in funtarji družboslovcev in moralistov mu ne smejo posojati svojih meril. — Dotaknímo se tukaj par najvažnejših načel estetike! Rekli smo v prvem poglavju, da posnema umetnik prirodo. To se ne sme razumeti tako, kakor da bi dajal njen vnanji odtisek, njeno foto-

grafijo, kakor da bi jo samo odražal v njeni pasivni pojavnosti. Umetnik posnema aktivno prirodo. On ustvarja kakor ustvarja ona. Zato ne podaja mrtvih odtiskov, ampak živa dela, oblikujoč svoje doživljaje med stvarmi, pojavi in idejami. Umetnik pomaga pri osvajanju skrivnosti, spečih in skritih v resničnosti. V dejanjskosti išče duha. Drugje ga ne more iskati, nego tam, kjer v resnici je. Vsa kultura išče duha. Ali drugače ga išče znanstvenik, drugače umetnik. Znanost sploh ne jemlje dejanjskosti v polnem njenem obsegu, ampak iztiska iz polnote pojavnosti samo najznačilnejše njene poteze, abstraktne like. Znanost razkraja snovnost v nematerijalne prafaktorje, ki ne predstavljajo nikakih konkretnih, zlasti pa ne slikovitih vrednot. Zato abstrakni, znanstveni duh ni resnično bivajoč duh, kakor homunkulus ni človek. Duh sam na sebi eksistira samo v znanosti v svrho lažjega operiranja, dejanjsko pa duha brez snovi ni. To je največja pridobitev moderne psihologije. Umetnik gre za sledovi duha, to je za principi resničnosti. On gre za skrivnostjo, ki je v predmetih in pojavih. Vsled delovanja znanstvenikov in umetnikov stopa svet v vedno novo razmerje do resničnosti. Zato današnji pravi umetnik nikoli ne išče tako, kakor včerajšnji, ampak vedno v zmislu današnjega razmerja sveta do resničnosti. Vir navdušenja in navdahnenja za umetnika mora ležati vedno v tem sedanjem razmerju sodobnikov in njega samega do resničnosti. Razprava umetnikovega lastnega „jaza“ s sedanjo dejanjskostjo je glavno, kar daje umetninam vrednost. Kdor črpa samo iz gotovih umetnin, to je mesečnik, ki ga nosi luna, ne pa trda zemlja. Kar je pridobil, so mu dale tuje berglje, ne pa lastni boj s sirovimi silami materije. Razlika med pravo umetnino in njegovim umotvorom je taka kakor med lastnim doživljajem in tujim pripovedovanjem o njem. Najboljše in najdragocenejše odpada: kar je umetnik sam d o ž i v e l in nazorno predstavil pri obvladovanju skrivnosti, tičečih globoko v naročaju resničnosti.

Glavni pogoj umetnine je torej individualno doživetje in samorastlo podajanje stvari, in to potom objetja s čuvstvom takih stvarí, kakor so v neposrednosti, ne pa potom spoznanja njih abstraktnih likov. Zato filozofska misel ne more biti umetnina. Vse, kar je v zvezi s filozofijo, mora biti m i š l j e n o, kar je v zvezi z umetnostjo in hoče veljati za umetnost, mora biti č u t e n o. Filozof hodi med pojmi, ki so splošni, umetnik med predmeti, ki so določeni. Končno seveda tudi resnični pojmi niso nič drugega kakor posneta določnost, destilirana konkretnost. Zato so tudi umetniku

in znanstveniku samo pota različna, a cilj jima je eden. Kaj doživlja umetnik v nazornosti? Isto resnico v simbolih kakor filozof v pojmih. Zapomnimo si torej, da umetnik ne dela bolj ali manj dovršenih izdelkov — te izdelujejo samo obrti spretnosti: čevljarji ali mizarji itd. — umetnik ustvarja vedno nove, žive stvore, polne življenja, sklenjene v sebi, med seboj skladne, ubrane in sorazmerne, zase in za nikogar drugega živeče, odkrivajoče v kosu življenja večne resnice lepote. „Das Kunstwerk ist in sich geschlossen, eine Welt für sich. Es will nichts von der übrigen Welt . . . es begnügt sich damit dazusein, erfüllt von seinem grossen stillen Leuchten. Jede Tendenz, aus sich heraus zu wirken, sprengt die Geschlossenheit und wirkt unkünstlerisch.“[1]

4. Estetikov vsakdanji pomočnik pri ugotavljanju principov lepote s tem, da jih povzema iz umetnin velikih umetnikov, je kritik. Podajatelj dokumentov stavbeniku estetike. Kritik sodi, njegov produkt je torej sodba. Zato mora jemati kritik v roke najprej estetično merilo. Njegova prva sodba se mora glasiti: ali ima pred sabo samo notranjemu umetniškemu nagonu — in sicer močnemu, elementarnemu nagonu! — poslušnega pesnika, ali pa samo hvalevrednega, za občni blagor vnetega občana, ki se je navadil v družbi s pesniki rabiti tudi pesniške rekvizite. Z enim kakor drugim se mora pečati kritik intenzivno in z ljubeznijo. To je njegov poklic in opravičenost njegove postojanke, ki mu je določena pod odrom dveh stavbenikov: estetika in literarnega zgodovinarja. Imajoč pred sabo pesnika, mora kritik v sodbo prekovati silo pesnikove individualnosti, z močno roko zgrabiti ter v pojme preliti kvantiteto in kvaliteto energije čuvstev, s katero prodira dani pesnik v osrčja pojavov, oblikujoč svoje doživljaje v njih; karakterizirati mora znati moč njegovo pri obvladovanju mrtve snovi in pri oživljanju njenem. Njegovo najvišje merilo mora biti umetnina, ki živi, trepeče, sije, sili, mami in vabi z neodoljivostjo silnega, krasnega živega bitja. Potem nastopi drugo njegovo delo: analiza in označba sredstev, s katerimi je ustvaril pesnik táko ali enako umetnino. Da je tega zmožen, mora biti kritik pesnikov brat, torej ž njim tesno v rodu: pesnik iz pesnitev, umetnik iz umetnin. V kritiki mora iti pisec za umetnikom od prvega dojma, po vseh spiralah nastajanja, skozi vigenj čustev do vseh končnih dragocenosti in lepot izraza in oblike. Pri vseh zmagoslavjih pesnikovih mora vihteti klobuk in pri vseh klecanjih njegovih mora s krepko roko beležiti padec pod križem.

[1] Fritz Medicus: Grundfragen der Ästhetik. Jena 1917. str. 5.

Kako bi mogel tako spremljati umetnika kritik, ki nima pesniško-dojmljive duše? Kako bi mogel vlivati in kovati v pojme lepotije umetnikove forme, ako razpolaga sam z nedostatno oblikovalnostjo, s hrapavim jezikom? Kako bi mogel dati predstavo o plavnosti, melodičnosti in elanu pesnikove duše, ako se mu zatika beseda, izpodtika govorica? Od vseh strani se mu morajo — kakor pesniku! — vsiljevati in ponujati adekvatni polnovredni izrazi, da jim samo namigne in že so tu v skladnem sprevodu in redu. V izrazu kritik ne sme zaostajati za pesnikom, sicer nima pravice v caker hoditi ž njim. V tem pogledu je torej še danes veljaven izrek starega nemškega romantika: „Poezijo more kritizirati samo poezija. Zato nima domovinske pravice v kraljestvu umetnosti umetniška sodba, ki sama ni umetnina“.[1]

Do tod je kritik pomočnik estetikov, od tod dalje služi literarnemu in kulturnemu zgodovinarju. Kar je pri tej njegovi službi poslednjima dvema najbolj važno, je to, da služi mimogrede tudi družboslovcu in — ako prav razume svoj visoki posel — vsi sodobni družbi, neposrednemu, živemu in odzivnemu občinstvu. Silno važna naloga kritikova je to. In ker se je doslej naš slovenski kritik premalo zavedal, bi mu jo rad s posebnim povdarkom položil na srce. Pesnik vendar ni samo individualnost zase, ampak je tudi član — odličen, znamenit član! — in v gotovi meri obenem produkt družbe. Pesnikov polet v sfere lepote je vzvišen in sijajen. A tla, ki iz njih raste, ki se opira nanja, ki na njih in iž njih gradi: njegov nravni nazor, njegove religiozne, socijalne, politične, in narodne ideje so ob enem ideje družbe in vsled njih javne obravnave — obravnave od strani izbranika! — zmožne delovati zopet nazaj na družbine nrave. Zato je kritikova dolžnost, da oddá potem, ko je poslužil estetika, ocenivši estetično vrednost umetnine, svoj tribut seveda literarnemu zgodovinarju in družboslovcu, zlasti in posebno pa tudi živi masi naroda, sodobni družbi. Kakor je koval poprej lepotije umetniškega oblikovanja pesnikovega v trdne, zaokrožene pojme, tako mora sedaj pred očmi občinstva prelivati v striktne sodbe nravne in socijalne nazore, obsežene v pesnikovem umotvoru. Le takrat, ako bo družba spoznala, da tvorijo pesnikovi nravni nazori, tudi etiko njeno, dobe in naroda, bo sodelovala s svojimi izbraniki, se povzdigovala ob njih, jih pospeševala in jih s ponosom imenovala svoje. In pesnik ne bo več list, ki ga veter nosi po zraku. Tako je postopala ruska kritika sèm od velikega Visarijona

[1] Friedrich Schlegel, Prosaische Jugendschriften, Wien 1882, II. str. 200.

Bjelinskega, proglasivšega prvič umetnost za nravno socijalno velesilo. In kdo more reči, da je zaradi te „publicistične kritike“ kaj trpela estetična lepota ruske poezije?[1] Kakor smo s Kraigherjem krenili na pot, s katere nam je pred dvajsetimi leti smrt odnesla Kersnika, tako bi moral naš kritik zaorati tam, kjer je pred več nego pol stoletjem napravil prve vbodljaje v ledino naš veliki Levstik ... Seveda ne sme kritik nikoli pozabiti, da mu etična sodba ne sme iti preko estetične. A ravno tako naj pomni, da bo šele tedaj važen socijalni faktor, kadar bo predstavil pesnika ne samo kot iskatelja lepote, ampak tudi kot socijalnega glasnika. Za to njegovo razpravljanje v poslednjem zmislu mu daje pesnik višje, občan pa — s katerim se mu je baviti bolj v socijalne nego estetične svrhe — neposredno porabljivejše, praktičnejše gradivo. — — Kakor estetične estetiku, tako podaja kritik socijalne svoje izsledke literarnemu in kulturnemu zgodovinarju. Ta dva se mu s svoje strani zopet oddolžita s tem, da mu nudita iz svoje bogate zakladnice poznamke iz literarnega in kulturnega razvoja. Zakaj brez teh si ne moremo misliti globljega kritika: šele minulost stavi sedanjost v pravo luč. Brez temeljitega poznanja preteklosti ne more kritik pravilno oceniti tega, kar se mu zdi novo na pisateljskih tipih, literarnih žanrih, umetniških strujah in smereh.

5. Literarna in kulturna zgodovina kažeta vsoto duševnosti narodove, prva na književnem, druga na polju umetnosti, slovstva, izobrazbe in materijalne organizacije. Literarni zgodovinar shranja v svojo zakladnico slovstvene umetnine, nadrejuje in podrejuje ter razlaga pogoje, iz katerih vstajajo pisci in nastajajo knjige. Ti pogoji leže v lastnostih časa, naroda, družbe in ne najmanj v duševni organizaciji pisateljev. Ako preiskuje slovstveni zgodovinar na tak način postanek pisateljev in struj, potem je njegovo delo res genetično in pragmatično zgodovinopisje, potem se v njegovem delu v resnici zrcali duševna zmožnost naroda: potenca umetniškega nagona njegovih pesnikov, kakor jo je opredelil in v pojme prekoval kritik ter inventariziral estetik, zraven pa tudi literarnoorganizatorični in socijalni talent občana, čigar delovanje v svrho razširjenja literarnih tal dobi šele v literarnem zgodovinarju svojega poklicanega ocenitelja, poplačnika in sodnika.

[1] Prim. Arne Novák, kritika literární. Zásady a prakse. Praha 1916.

F. Golar:

Pesem o liščku.

Kot dleto v kraške skale
v spomin se je zajédlo —

Gora v strupenih dimih in ognju,
toča železna iz črnega šuma —
grob se odpira pred mano grmeči,
ptič smrtonosec je kamen brenčeči —
temen in divji sem kakor iz uma.

In zagledal sem tebe,
moj solnčni vrt —
rosna pomlad te je rožno objela
z jabolčnim cvetjem, in češnja prebela
drhti vsa polna čebelic in petja,
in stara se hruška blesti mladoletja,
kot deklica se zagrnila v snežni je prt.

Liščék imel je gnezdó v grmovju
nizko pri tleh, iz maha spleteno,
verno gojil je v zelenem domovju
svoj žametni rod
in ljubeče razgrinjal
kožuščék nad njim
in se ves izpreminjal
kot mavrica. Polna jih zibka je bila —
v tenčico zlato povitih,
kot s solnčnim bliščem oblitih.
Že so jim rasla nežna krila,
in očesca, zrnca črna,
so se bleščala,
in sapica jim je pihljala vonjave
iz gloga in šmarnic ponižnih s planjave.

Nad sinjim gozdnim se vencem preliva
jutranja zarja kot mleko srebrno,
in škrjančki so že pred blestečimi
durmi, kjer stvarnik prebiva —
Vriskajo, kličejo: „Vstani, ljubi Bog, vstani
in poglej, kako raste pšenica,
lilijo belo poglej na poljani,
ali šla je k maši naša Marica?“

Skoro bi jutro zamudil —
in liščkov še nisem pozdravil,
za slovo jih bom danes poljubil.
Mogoče so godni, prelepo popisani,
mogoče se kmalu izpeljejo —
že vstajajo, na pot se napravljajo,
treba se bo posloviti:
zbogom liščki moji!
Veseli hodite po logih in gajih
in v zori namakajte kljunčke
in mislite name na lepih rajih —
o, dajte se vrniti!
Gostoljubno vas sprejmem
v najlepši grmiček,
kjer je senčica hladna,
in rožnat vršiček.

Brez sape, brez diha sem pri gnezdu,
in v njem leži v pisanem svitku
mrzel gad.

Dr. Franc Derganc:

Henri Bergson.

Filozof moderne Francije.

(Dalje.)

Prvo poglavje.

V kompleksu vzrokov, ki so privedli do svetovne konflagracije 1914, ne zavzema zadnjega mesta filozofija v konvencijonalnem pomenu besede. Nekateri duhovičijo celo, da vojna sploh ni nič druzega nego nadaljevanje mirovne filozofije z drugimi argumenti. Na eni strani krivijo Darwina (evolucijonizem), Jamesa (pragmatizem) in Bergsona (antiintelektualizem), na drugi prtijo vso krivdo filozofiji Kanta (kriticizem) in Nietzscheja (imoralizem).

V zgodovini nastopa človeštvo razdeljeno na filozofske stranke, ki se resno in srdito prepirajo med seboj. Vsaka prepričano zagotavlja, da je samo njena filozofija — dragocena posoda enovečne resnice — prava, vse druge pa izrodek laži in zvijače, vsaka čuti v sebi „historično misijo“, vsiliti svojo edino pravo filozofijo ostalemu človeštvu.

Poglejmo v življenje: kolikor glav, toliko filozofij! Vsak človek misli in dela po svoji filozofiji, torej tako, kakor je njegova oseba prepričana, da je prav.

Ta miselna zmešnjava nam stopi posebno živo pred oči, če začnemo listati po zgodovinski knjigi filozofije: v duhu se vrstijo pred nami filozofi Kine in Indije, Perzije in Babilonije, Egipta in Grčije, moderni filozofi Nemčije, Italije, Francije, Anglije in Rusije. Veliki duhovi, a polni nasprotja in sovraštva! Sleherni izmed njih sugestivno dokazuje, da je v njegovem razumu dosegla filozofija ravnokar vrhunec in dovršenost, da je njegov sistem prvi našel popolno in absolutno resnico, za katero so blodili drugi filozofi tisočletja in zaman. Trditev proti trditvi, dokaz proti dokazu. Samo par živih primerov iz novejše zgodovine filozofije! Kant govori samozavestno v svojih „Prolegomena“: „a ta „Prolegomena“ bralca prepričajo, da je to čisto nova veda, katere se doslej nihče niti spomnil ni in o kateri doslej niti sama ideja ni bila znana . . .“ Ali: „. . . je dotična veda tako svoje posebne vrste, da jo lahko

naenkrat spravimo v celo popolnost in v tak trajen položaj, da je niti najmanje ni mogoče več dalje spraviti ali s poznejšimi odkritji niti pomnožiti niti spremeniti“. A prvi mu je že Hegel izpodkopal fundament, češ, da je pred vsakim spoznavnim delom najprej treba preiskati človeško spoznavno sposobnost: „Če hočeš spoznavati, predno sploh spoznaš, je to tako nesmiselno kakor modra namera tistega sholastika, ki se je hotel naučiti plavanja, predno bi stopil v vodo“.

Proti obema je nastopil Schopenhauer: „Da so morale velike napake spremljati Kantove velike čine, to se da umeti že samo historično iz tega, da je povzročil največjo revolucijo v filozofiji in napravil konec sholastiki, katera je, v navedenem širšem pomenu besede, vladala celih štirinajst stoletij, ter tako resnično započel povsem novo tretjo svetovno epoho filozofije“.

„Kako pa je Kant pojem o bistvu razuma zmedel in potvoril, o tem sem obširno govoril v pristavku“. Schopenhauer vidi „veliko napako Kanta, da ni pošteno ločil nazornega in abstraktnega spoznanja“, kajti, „zaznave smemo prav primerno imenovati primarne, a pojme le sekundarne predstave. Resnično obstoji vsa resnica in vsa modrost navsezadnje v „zaznavi“ (intuiciji). Prava modrost je nekaj intuitivnega, ne abstraktnega. Zaznava ni samo vir vsega spoznanja, ampak spoznanje samo κατ᾽ ἐξοχήν. Abstraktno spoznanje je proti intuitivnemu kakor senca proti istinitim predmetom“.

Brezobzirno je mahnil Schopenhauer proti Hegelu: „Največja predrznost v prodajanju pristne gluposti, v mazaštvu nesmiselno in besno spleteničenih besed, kakoršne so se doslej slišale samo po blaznicah, je nastopila naposled v Hegelu in je postala orodje najbolj štoraste splošne mistifikacije, ki je kdaj obstajala, z uspehom, ki se bo zanamcem zdel prava bajka in ostane spomenik nemške preproščine“.

Enako strupeno zameta Kanta Nietzsche in mu pravi „veliki Kitajec iz Königsberga“, „najbolj zaraščena pojmovna pokveka“.

Proti Kantu se obrača tudi Bergson: „Kant je naše vede in našo metafiziko tako surovo osuval, da se še zdaj niso opomogle iz te omotice“.

Kakor v povračilo je pisal še lani o Bergsonu nemški filozof in novokantovec A. Messer (kritičen realist Külpejeve šole): „O teh principijalnih vprašanjih pa si Bergson ni na jasnem — kakor jasnost sploh ni njegova močna stran — in tako je postal besednik

in voditelj mnogoterih nezrelo-mističnih, sanjavoromantičnih struj, ki predstavljajo neko nevarnost za našo kulturo".

Zadnje nasprotje nalaga dolžnost posebnega pojasnila, katero pa vrže istočasno luč in red v vso našo zadačo. Nemška filozofija je dosegla svojo zrelost in samostojnost v Imanuelu Kantu (1724—1804). Kriticizem, njegov filozofski sistem, nam predstavlja kompromisno filozofijo, sintezo racijonalizma in empirizma s prevlado racijonalizma, tako da ga smemo imenovati tudi kritičen racijonalizem. Kant je dovršil eklektično stavbo, ki sta jo začela graditi Leibniz (1646—1716) in Wolff (1679—1754). Kantov kritični racijonalizem je ostal da danes vladajoča narodna, oficijalna in šolska nemška filozofija.

Kant je razvezal s svojim racijonalizmom krila filozofski fantaziji in nastopila je doba (1794—1831) velikih sistemov (Fichte, Schelling, Hegel) po deduktivni in matematični, logični in dijalektični metodi, katera vidi prvo podlago in dano snov spoznanja v logičnih pojmih in stavkih.

V drugi dobi (1831—1870) se je dvignila proti racijonalizmu radikalna reakcija z zmago empirizma in materijalizma. Filozofija izgubi svojo samostojnost, njeno delo se razdrobi v neštevilne stroke eksaktne znanosti, tehnike in naravoslovja. Eksperiment daje signaturo času. Vir spoznanja in resnice je samo eksperiment! Fechner (1801—87), Weber (1795—1833) in Wundt (roj. 1832) ustanove celó eksperimentalno psihologijo, ki razpolaga dandanes po vsem svetu z dragocenimi laboratoriji in predstavlja z eksperimentalno pedagogiko odlično, samostojno disciplino. Tako je dobila filozofija svoje zavetišče v psihologiji, zavladal je „psihologizem" in spremenil celó logiko v posebno psihološko stroko — v psihologijo mišljenja.

Tretja doba traja od 1870 do danes in znači gospodstvo materijalizma, ki skuša svojo zmago utrditi, razširiti in jo filozofsko utemeljiti s posegom v nacijonalno tradicijo Kanta, kakor je darwinizem angleški imperijalizem znanstveno opravičil s svojimi aksijomi „o boju za obstanek" (struggle for life) in „prirodnem izboru (selekciji) najjačjega".

Tako se je razvil v reakciji proti praktičnemu materijalizmu in psihologizmu neokriticizem novokantovcev s prevlado empirizma in pozitivizma, z izključitvijo vsakršne metafizike. Filozofija se koncentrira v spoznavno teorijo (noëtiko, kritiko). Logika se emancipira in napove boj psihologizmu, logika hoče zopet absolutno

zavladati v znanstvu in filozofiji, po lestvici logike hoče zopet splezati na prestol filozofije — racijonalizem (dijalektika). Prvoborilca logike sta A. Meinong (roj. 1853), ki je zasnoval posebno „predmetno teorijo“ (Gegenstandstheorie) in ustanovil 1894 v Gradcu prvi avstrijski psihološki institut in filozofski seminar ter E. Husserl (roj. 1859, od 1916 profesor v Freiburgu). Poslednji samozavestno trdi, da je s svojo „fenomenologijo“ rešil filozofijo in da jo je stoprav on obdal s suverenim sijajem eksaktne znanosti.

Kakor smo že v predgovoru omenili, je nastopila začetkom 20. veka reakcija proti materijalizmu in racijonalizmu neokriticizma in sicer je prišla to pot — iz tujine v obliki mnogovrstnih struj, katere smo iz praktičnih ozirov nazvali s skupnim imenom vivizem.

To živahno vrvenje v razvoju filozofije je preokrenilo našo pozornost in nam zbudilo živo zanimanje za novi, čudoviti svet — človeški misli. Kaj je torej filozofija? Ali ni samo boj za resnico? Ali ne pride čas, ko bomo tudi mi prisiljeni poseči v zmagoviti boj?

Ob pregledu te nestalnosti in negotovosti, tega nasprotja in sovraštva se ne bomo čudili, da odklanja večina eksaktnih izsledovalcev vsako filozofijo kot pravljico pojmovnih fabulistov in fantastičen umotvor pojmovnih pesnikov. Slavna matematičarica Zofija Germain (1776—1831) ima filozofske sisteme za „romane mislecev“.

A nikoli ne utaji ta prezirna visokost naravoslovcev dejstva, da je filozofija tista usodna moč, ki odločuje o bedi in sreči našega življenja. Ne samo sila življenja, ampak tudi prirojeni spoznavni nagon nam priča o vsevažnosti filozofije, nazora o svetu in življenju. Kateri oče še ni doživel otroka med 2.—3. letom, ko se mu sproži nova struna, pojoča večno pesem: kako in zakaj? Koga še ni spravil v obup tak mali filozof, ki ne pozna usmiljenja v neprestanem izpraševanju, ki razdene vse igrače, odvije vse vijake in ključe, ki odpre vsa vrata in predale, preleze vse luknje in kote, nevkrotno gnan po večnem „kako in zakaj“? Kako je mogel iskati Platon izvora filozofiji v „začudenju“, kako Descartes v metodičnem dvomu, kako je mogel imenovati Schopenhauer kakor Buddha smrt — vodnico filozofije?

Odgovornost bi bila prevelika in samo povečali bi zmešnjavo, ko bi se brez vestnega premisleka vrgli v filozofski boj in se na slepo srečo pridružili kaki stranki. Zavest miselne svobode in enakosti, torej občutek za osebno čast in dostojnost, pa nam narekuje najprej

izvršitev predpogoja, priprave za boj. Pripravno delo zahteva, da najprej objektivno in desinteresno, z isto pozornostjo in ljubeznijo, sine ira et studio do zadnje podrobnosti in primerjajoče proučimo filozofske sisteme. Potem pride sama po sebi prava odločitev za boj, o katerem pravi „mračni“ Efežan Heraklit (535—475 pr. Kr.), da je oče vsega (πόλεμος πάντων μὲν πατήρ ἐστι, πάντων δὲ βασιλεύς).

Kako si tolmačijo filozofi sami to različnost mišljenja in naziranja, — v čem jo vidimo mi sami? Ali ne deluje isti vzrok v vseh (spoznavni nagon), ali nimajo vsi istega cilja — enovečne resnice?

Historična filozofija daje dvojen odgovor: dogmatizem trdi, da je že našel racijonalizem vso in popolno resnico, da izhaja različnost le iz tega, ker nasprotnik — skepticizem resnico sovraži in preganja. Skepticizem odgovarja, da se človeški razum sploh ni razvil kakor organ spoznavanja, ampak samo kot organ praktične, bijološke orijentacije v naravi, da telesu potrebno poišče in ga obvaruje škode. Spoznavnost je skepticizmu samo praktičen nagon, strogo omejen na bijološke potrebe telesa; razum ni univerzalen instrument spoznavanja objektivne resnice, funkcijonalno omejeni razum spoznava samo človeško, subjektivno resnico, del objektivne resnice, katera pa se nahaja sama v neprestani menjavi, tako da celo iz dveh vzrokov ne moremo spoznati objektivne resnice. Heraklit taji vsako obstojnost, vse teče, vse se spreminja: πάντα ῥεῖ! Ostaja še tretja možnost, ki je doslej filozofija še ni smotreno formulirala, noëtični futurizem: objektivna resnica biva, a človeška spoznavnost je rastoča, nastojna količina, ki gotovo spozna resnico, a šele v daljni bodočnosti, po težkem trudu in boju tisočletij, po kolektivnem sodelovanju celokupnega, enotno organiziranega človeštva (kolaborizem).

(Dalje prihodnjič.)

LISTEK.

Ob 50letnici drja Janeza Ev. Kreka Ljubljana, 1917. Pod tem naslovom je izšla 95 strani obsegajoča brošura Krekovih učencev (Dolenc, Jež, Komljanec, Kralj, Puntar in drugi), ki obdeluje njegovo kulturno, gospodarsko in politično delovanje med Slovenci v zadnjih 25 letih. Leta 1915. je praznoval dr. Krek 50letnico svojega rojstva. Ta spomin je bil oficijalno zatajen. Lahko si mislimo, komu je bilo všeč, da se ne omenja preveč Krekovo ime: vsem tistim namreč, ki jim je na poti njegovo znanje in njegova nesebičnost. Zakaj v teh dveh osebnih lastnostnih vidim subjektivni vzrok za njegovo uspešno delo. Človek sicer ne more za to, ako ni izredno nadarjen, javnost tudi potrebuje ljudi z manjšim znanjem, a z veliko pridnostjo; toda sebičnežev, ki vedno in povsod vidijo samó svoje ali glavno svoje gmotne koristi, da uravnavajo ali menjavajo svoje versko, gospodarsko in politično prepričanje v prvi vrsti s tega stališča, takega „koritarstva" — kakor se vulgarno imenuje to početje — narod ne bi smel trpeti . . .

V kulturnem oziru je treba omenjati Krekovo literarno delo v socijalni smeri. Bil je prvi, ki nam je podal v slovenskem jeziku teoretično knjigo o „Socijalizmu". Uporablja jo s pridom somišljenik in nesomišljenik, ker obsega bogato socijalno gradivo. Njegovo načelno stališče ne moti, pač pa čutiš neko neubranost, da se znanstvena beseda izprevrže v nekako osebno, ko govori dr. Krek o zastopnikih teoretičnega socijalizma: Marxu in Lassallu. Upoštevanja vredni so tudi njegovi socijalni članki v „Katoliškem Obzorniku", ki nudijo vsakemu začetniku mnogo osnovnega pouka.

Gospodarsko pomenja Krekov nastop inkarnacijo zadružne misli, ki je Arhimedova točka slovenstva, kakor sem jo nekoč že nazval. Poprej glavno posojilništvo, postaja polagoma zadružništvo gospodarska oblika tudi konsumentov in producentov. Brezdvomno je storil dr. Krek veliko za umevanje in razširjenje zadružne misli, ki za Slovence ni samó socijalnega, ampak tudi narodnega pomena.

V političnem življenju je dr. Krek načeloma zagovarjal demokratično stališče. Ali je on kriv, in v koliko, da sicer simpatična vsebina ni dobila vedno simpatične oblike, to je drugo vprašanje. V svoji stranki je glasnik slovenstva in južnega slovanstva v verskem okvirju katoličanstva. Tu pa je treba imeti pred očmi, da južno slovanstvo ni samó katoličanstvo, ampak tudi pravoslavje in mohamedanstvo. Kakor je verstvo osrednja točka posameznika v tem zmislu, da se mora vsakdo pečati ž njim, takó ne more biti dandanes določena konfesija okvir onega barbarskega načela „cuius regio, illius religio". Načeloma, teoretično je dr. Krek sam podal rešitev tega vprašanja, ko se je izrekel v „Času" in v državnem zboru nasproti Masaryku za ločitev cerkve in države. *Dr. Drag. Lončar.*

Sedanje smeri v francoski književnosti. Pod tem zaglavjem sta obelodanila Muller — Picard l. 1913. na 320. str. pestre odgovore uglednih pisateljev in kritikov na sledeče vprašanje: „V koliko nasploh nadaljuje oziroma presnavlja sodobna literatura velike slovstvene toke 19. stoletja: romantizem, naturalizem, Parnas in simbolizem, vkoliko se jim protivi? Menite-li, da prinaša novi rod izvirnih obrazcev?"

Aumaître sodi nekako: Realizem v drami se je preživel. Navzlic nejasnostim in dostikrat ohlapni obliki sta nam dala Maeterlinck in Claudel dragocenih migljajev, v romanu pa sta kažipota André Gide in Élémir Bourges. Seveda smatram njih dela stoprav za nepopolne osnutke.

Beauduinu je slovstvo povsem verskega značaja. Zanj ne biva nič izven duše, ki je večni del vesolja. Misel mu je istovetna s činom. Tako obstoji zgolj notranji, mišljen, hoten svet, katerega izraz in videz je odsev naših dušeslovnih ubranosti. Ne kakor pri romantiku zunanji svet gledan skozi mrežnico niti izključno svet občutkov kot simbolistu — ampak celotni ne le gledani ter občuteni temveč tudi mišljeni, hoteni svet, predelan z duhom: to je vzor.

De Berseaucourt ugotavlja, da je pretirani verizem povzročil klasičen preporod, za vzgled bodi dovršeno delce „Princesse de Clèves“ (1678). Poleg tega poudarja smisel romanopiscev za družabna vprašanja. Bodoči zgodovinarji bodo morali upoštevati dosti najnovejših romanov.

Chignac: Razumski in družabni dinamizem, življenje okrepljeno po mehanskih vedah, polni razcvet posameznika brez plemenske in kastne razlike, vsakdanji heroizem.

Florian-Parmentier: Naša doba meri na vsesplošnost. Močna želja po sintezi je pokazala duhovom razglabljanje tajnih, podzavestnih občutij. Vidni in nevidni svet se bosta čimbolj zbliževala. Posledica — veda in vera, spiritualizem in realizem, intuicija in umsko znanje se spojé v transcendentnem monizmu.

Du Fresnois: Stremi se po dušeslovnem romanu, kratkem in jedrnatem ko klasična žaloigra.

Roux: Sedanje leposlovje nudi kot novost potrebo po dejanju in zmisel za mnogotero žitje; izvirno ni, pač pa raznoliko. Išče se. Mladega mojstra ni. Motnjava. Vračajo se k izročilu, plemenu, duši, naobrazbi, disciplini.

Schlumberger: Razne so struje v romanu, brata Thauraud nadaljujeta rezno in trezno razkrajanje Benjamina Constanta, drugi so bolj romantično obilni. Važna je zahteva po vsakdanjem intimnem lirizmu: zato veliki vpliv Charles-Louis Philippea.

Iz pisanih mnenj se dasta izločiti dva smotra: prvič želja po sintezi, ki sta jo napovedovala naturalizem in simbolizem ter jo goji dandanašnji znanstveni in modroslovski razvoj; drugič izrazita skrb in volja, dati tej sintezi končno določno obliko.

A. Debeljak.

Kajkavske pesmi med Hrvati. V tretji številki letošnjega Savremenika so izšle tri Domjanićeve in dve Galovićevi pesmi v kajkavskem narečju. Evo prve Domjanićeve za primer:

Noć.

Noć, ti moja temna noćka,
Kaj mi to mučiš,
Zakaj si navek v črnini,
Kaj se žalostiš?

Zato morti, kaj si vidla
Čez tih puno let,
Kak trpi i kak pogiba
Ovaj bogi svet?!

Kak mu nigde smilovanja
Niti mira ni,
I kak ipak živet mora,
Zakaj? Znaš li ti?

Ali ti si tiha zmirom
Ne ćeš reći niš,
Noć, ti moja temna noćka,
Ti mučiš, mučiš.

Kaj ti one strašne tajne
Odat nam ne smeš?
Ili imaš preveć srca,
Ne ćeš da poveš?

Al zabadav nam je pitat,
Zgine pusta reč,
Senjom nam zakriješ oči,
Zmirimo se speć.

Najbolše je niš ne pitat,
Spat, pozabit vse.
To bi nam ti, moja noćka,
Štela reć, kaj ne?

Ali nam niso ti glasovi čisto domači? Mislim, da ga ni niti enega med nami, ki bi se bil zavedal, da smo si res tako blizu. Po taki poti naprej, in vprašanje ujedinjenja bi bilo na mah rešeno brez vseh teorij in doktrin, z živo prakso. Samo, če bi ne bil to le slučajen estetski - izprehod v preteklost, nego odločen korak v bodočnost.

O „Poberinu“ in enakih starih slovenskih „bogovih“. V svojem zaslužnem, dasi malo znanem delcu „Listi nabožno slovstveni“ (Knjižnica Družbe sv. Cirila in Metoda. XIV. zvez. V Ljubljani 1902) piše Iv. Vrhovnik tam, kjer govori o Maksimilijanu Redeskiniju in drugih, ki so s pobožnimi pesmimi skušali izpodriniti „prazne, nanúcne, folšpeissme“, sledeče: „Protireformacija ni samo izkušala odstraniti vse, kar je spominjalo na delovanje luteranskih krivoverskih oznanovalcev, nego je trebila hkrati tudi ostanke stare narodne vere, živeče v nekaterih narodnih običajih in pesmih. Tedaj je jela hirati stara slovenska junaška pesem. Kako hitro se je izgubljala, priča dejstvo, da že Valvasor ne ve ničesar o Ledi in Poberinu, starih slovenskih božanstvih, katerih je bila polna narodova duša še v začetku 17. stoletja (str. 40)“. — Odkod ima Vrhovnik ti dve, tako malo, ali skoro neznani „stari slovenski božanstvi“?

Duševni oče teh „božanstev“ je naš škof Tomaž Hren. V Vrhovnikovo knjižico, kjer stojita „Leda“ in „Poberin“ brez vsakega krstnega lista, brez navedenega vira, pa sta zašla po sledeči poti. Znani Peter pl. Radics je v Hribarjevem „Slovanu“ (l. 1887., str. 377—379) priobčil po raznih arhivih pobrane „Stare beléžke o slovenščini na propovednici“. V njih govori tudi o konceptu neke Hrenove pridige, ki se nahaja v arhivu ljubljanske škofije. Iz tega citira sledeči odlomek: *„Recita historiam: Lada, Plejn, Poberin, Idola et Dii antea Carnioliae“*. To je (pač menda takratni urednik „Slovana“, Cimperman) poslovenil takole: „Pripoveduj zgodovino Lade, Plejna, Poberina, Idole in prejšnjih kranjskih kumirjev“, Radics pa je pri tem še naredil Hrenu laskav poklon, da je bil „veščak na polji starinstva slovenskega“. — Cimperman je pri tem pokazal, da je človek lahko dober poet, dasi ne zna toliko latinščine, da bi pravilno poslovenil najpriprostejši latinski stavek, Radics pa je tudi tukaj, kakor že marsikje drugje pokazal, da je bil samo primitiven diletant brez trohe kriticizma. Če njegovi nemški spisi niso boljše moke ko oni, ki jih je dajal v našem jeziku med ljudi, pač ne zaslužijo hvale, ki se jim navadno daje. Njegova „starinska“ zaverovanost mu je tukaj toliko skalila pogled, da ni videl kaj prav za prav tiči v tem Hrenovem stavku.

Analiza teh treh Hrenovih „kumirjev“ nam pokaže sledeče: 1. „Lada“ je Hrenu iz knjig znana splošno slovanska „Venus“; 2. „Plejn“ in 3. „Poberin“ pa sta prava slovenska dvojčka, katerih oče ni nihče drugi ko baš Hren sam. Prvi

je perzonificirani slovenski substantiv „plen", v drugem pa imamo od Hrena samega ustvarjeno personifikacijo iz našega glagola „pobrati". Prave razlike med njima ni: „Plejn" pomeni popolnoma isto, kar „Poberin". V obeh je Hren namenoma ustvaril personifikacije nekdanjih, poganskih *nečednosti* „antea Carnioliae"; Lado je kot splošno znano sprejel in postavil na prvo mesto.

Dokaz za to nam je evidentno slovenska, pri „Poberinu" celo očividno umetno narejena oblika imen teh božanstev. Tudi se ne sme prezreti, da imamo tukaj dvoje takih slovenskih imen, ki se s svojim pomenom vzajemno podpirata. „Poberin" bi se bil pač glasil „Poberuh" — kar bi zvenelo še bolj pogansko — toda Hrenu je bilo to narodovo ime za mesec september menda znano. Odločujoče pri tem prašanju pa je dejstvo, da v Hrenovi, t. j. pozni humanistični dobi (Hren je umrl l. 1625) mitologija ni znanstveni, ampak da je skozi in skozi literarni „genus" in da baš v takratni literaturi, posebno v cerkveni, kar mrgoli raznih personifikacij.

Preostane nam še ena malenkost: kako naj razumevamo v Hrenovi opazki „Recita historiam . . ." besedico „historia"? Netočnost terminologije, ki jo lahko kaže vsak koncept, nam to nalogo otežuje, olajša pa nam jo znano dejstvo, da stoji ta terminus v konceptu neke pridige. Mogoče je, da meni Hren z besedico „historia" samo „exemplum", preprosto primero, s katero pojasni pridigar kako trditev ali kako krščansko resnico. Bolj verjetno pa se mi zdi, da je ta Hrenova „historia" = πρόβλημα ali διήγησις, fabula kakšne cerkvene igre, v kateri so nastopile tri poganske *Nečednosti* „antea Carnioliae" z imeni Lada, Plejn in Poberin, ki so jih nazadnje premagale njim nasprotne personifikacije *Čednosti* katoliške (protireformacijske, rekatolizirane) „Carnioliae". Taka igra bi bila popolnoma v duhu in stilu Hrenove dobe. — To prašanje se bo dalo rešiti s podrobnim študijem navedenega koncepta in Hrenove dobe sploh. Tukaj je precej postranskega pomena in ne more spremeniti glavnega rezultata raziskave.

Genealogija „Hren-Radics-Vrhovnik" je zanimiva tudi zaradi tega, ker nam kaže vse tipične etape one poti, po kateri so razni „kumirji" prihajali v slovanski „Olimp". In baš ta njena tipičnost ni zadnji in najslabši argument zoper pristnost treh „Hrenovih" bogov. Vse te tri etape so tako lepo sklenjene. Najprej imamo prvotni vir *(Hren)*, ob katerem nam podrobna analiza pokaže, da niti ni mitološko orijentiran, da ne namerava pisati mitologije, ampak da je njegova tendenca literarna, homiletična. Golo gradivo tega vira pride v roke nekritičnemu zgodovinarju, ki ne spozna njegovega pravega namena, ampak ga slepo registrira kot zgodovinsko gradivo *(Radics)*. Zadnja etapa je prehod iz „zgodovine" v *„publikum"*. In Vrhovnik je v tem slučaju res že popolnoma „publikum". V dobri veri sprejme iz Radicsevih rok Hrenove bogove, govori o njih kakor da so splošno znani in nikjer ne omeni, odkod jih ima. Sicer navede namreč na koncu vsakega članka (o Basarju, Haslu, Redeskiniju, Tomažu Kempčanu v slovenski pridigi iz l. 1755) podrobno vso natisnjeno in tudi rokopisno literaturo, ki daje njegovim raziskavam še prav posebno ceno.

Brez vsake spremembe pa Hrenovo gradivo vendar ni prešlo iz Radicsevih rok v Vrhovnikove. Te spremembe so deloma tipične, deloma značilne za Vrhovnika. Radics podaja to gradivo še samo kot Hrenovo last, Vrhovniku pa je plemenita ogorčenost že diktirala stilistično arabesko, v kateri pravi, da je teh božanstev „bila polna narodova duša še v začetku 17. stoletja". V tem privesku je pokazal svoje lice „publikum". Bolj zanimivo pa je, da je pri Vrhovniku izginil Hrenov —

„Plejn". To je na prvi pogled čudno. Saj bi pisatelj, ki obžaluje, kaj vse pristno narodnega so pregnali pregoreči protireformatorji, učinkoval mnogo bolj, če bi namestu dveh pregnanih bogov lahko navedel tri. Zdi se mi, da se je v tem slučaju vendarle zganil Vrhovnikov kriticizem, ki je v „Plejnu" spoznal gol slovenski substantiv, pa si v substantivu, ki pomeni dejanje ali reč, ni mogel prav misliti starega slovenskega boga. Ker se ni spomnil personifikacij, je „Plejn-*a*" („Poberin-*a*" je mnogo laže reči!) opustil.

Še eno pikantno podrobnost treba pri Vrhovniku omeniti, ker nam odpira mikavne perspektive in kaže pot do nove etape. Tiskarski škrat je pri Vrhovniku Hrenovo „L*a*do" spremenil v „L*e*do". Kadar nam bo kdo pripovedoval o starih slovenskih bogovih L*e*di in Poberinu, takrat bodo ti Hrenovi bogovi priromati do četrte etape in takrat bo med očete slovanskega Olimpa, med naše Homerje, sprejet poleg Hrena tudi g. tiskarski Škrat Blasnikove tiskarne v Ljubljani. Toda — mogoče so to etapo že dosegli in jaz samo ne vem za njo. Če je še niso, je tega krivo samo dejstvo, da je Vrhovnikova knjižica premalo znana.

Za Hrenovo dobo značilno razmerje med mitologijo in literaturo ni prav nič osamljenega, ampak ima pri vseh narodih, posebno v starejših dobah, obilico paralel. Tukaj hočem navesti samo dve, iz novejše dobe, ki se neposredno tičeta tudi nas in tukaj obravnavanega predmeta. Prva desetletja 19. stoletja so v nemški literaturi, posebno v nje provincijalni masi, značilna baš po tem, da v tej literarni produkciji ni mogoča stroga ločitev med poezijo in mitologijo, novelo in zgodovino. Mitologija je literatom te dobe naravnost artistična oblika. V tej literaturi se je izobražala in v tem času zoblikovala ona slovenska problematična natura, ki je bila krščena na ime Davorina Trstenjaka. Kdor bere Trstenjakove mitološke spise, ne sme tega prezreti. Tip popolnoma modernega literata te vrste pa je R. H. Bartsch; kdor bi iz njegovih spisov, n. pr. iz romana „Frau Utta und der Jäger" hotel kratkomalo posneti današnje mitološke nazore Slovencev in Hrvatov, bi se grdo opekel.

Vsem tem literatom je mitologija samo področje in materijal, na katerem in s katerim operira njihova literarna invencija. To je njih naravno in splošno priznano pravo; naloga znanosti pa je, da pokaže mejo, ob kateri neha resnica in se začne — umetniška fikcija. *Dr. Jož. A. Glonar.*

Jezikovna meja od Spielfelda do Monoštra leta 1844. Avgsburška „Allgemeine Zeitung" je v svojih prilogah prinesla leta 1844. zelo natančen opis slovensko-nemške meje, kar je leži vzhodno od Spielfelda[1]. Povod k temi je dalo Bernhardijevo delo o mejah nemškega jezika, s katerim pisec ni zadovoljen v kolikor se namreč tiče ozemlja, ki ga on natančneje pozna. Kdo je avtor tega popisa, ni razvidno iz omenjenih prilog, pač pa je v slavnostni knjigi, ki je izšla 16 let pozneje, izdana na čast spominu nadvojvode Ivana[2], podana v izvlečku ista snov ter se urednik — dr. Hlubek — sklicuje na natančnejši svoj popis v navedenih

[1] „Die deutsche Sprachgränze im Südosten der Steiermark"; priloge k številkam 270., 271. in 276. iz dne 26. in 27. sept. ter 2. okt. 1844.

[2] Ein treues Bild des Herzogthumes Steiermark als Denkmal dankbarer Erinnerung an Weiland Se kaiserliche Hoheit den durchlauchtigsten Erzherzog Johann herausgegeben von der k. k. steiermärkischen Landwirtschafts-Gesellschaft durch ihren Sekretaer Dr. F. X. Hlubek, Profesor und kaiserlicher Rath. Gratz 1860. Str. 52—54.

prilogah avgsburške „Allg. Zeitung.“. Ker so Hlubkova izvajanja glede Štajerske malo, glede Ogrske pa sploh neznana in ker napravlja njegov zelo natančni popis vtis nepristranosti, ga prinašamo, v kolikor se tiče popisa jezikovne meje. To tembolj, ker konstatuje par let pozneje izišla Czoernigova etnografična karta (1855) in Etnografija (1857) v nekaterih občinah precej drugačno narodnostno strukturo. V slavnostni knjigi (1860) pa Hlubek vzdržuje vse svoje trditve iz leta 1844.; še več, on se odločno upira naziranju, da je Maribor zvezan — čeprav le potom mešanega ozemlja — z nemško celino, kot to trdi Czoernig. „Mesto Maribor je v resnici jezikovni otok, ki leži že precej globoko od nemške jezikovne meje, katera se vije severno od Mure ob njenem levem bregu[1]“.

Tudi je na Czoernigovi etnografični karti vse polno jezikovnih otokov in mešanih krajev, po Hlubku (1844) pa le „Maribor in Ptuj, ki sta nemška jezikovna otoka . . .“ Takratne narodnostne razmere na Štajerskem razsvetljuje zadostno popis mariborskih prilik. . . . „Maribor, sedež okrožja in gimnazije, tvori nemški jezikovni otok. Šetajoč se med ličnimi hišami prijaznega mesta, čujemo vsenaokolu nemške glasove, slovenščino slišimo vmes le iz ust nižjih stanov, kajti služabništvo in prebivalstvo nekaterih predmestnih ulic je še slovensko; zato se tudi slovensko propoveduje v predmestju pri Sv. Magdaleni, dočim je sicer v Mariboru le nemška služba božja; ob sebi umevno je tudi šola nemška, kajti ubogi slovenski otrok se mora po vsi deželi navaditi na nemške knjige, črkovati nemške besede, truditi se z nemškimi čitankami, čeprav ne razume nobene besede tujega mu jezika. Sčasoma se seveda privadi na nevadne mu glasove, si prisvoji tudi posamezno besedo in se mora naučiti v tujem jeziku celo vzvišene verske resnice. Vse knjige, ki jih dobi v šoli v roke, so spisane v nemškem jeziku in z nemškimi črkami, le katekizem, ki ga mora seveda znati pri skušnjah po nemško, ima tudi prestavo. Šele nekaj let sem si upajo poučevati slovanski patriotje otroke slovenščino, da ne ostane narodu njegov materin jezik popolnoma tuj“. —

Hlubkov popis lahko razdelimo na dva odstavka, iz katerih se najlažje razvidi jezikovna meja, namreč v popis slovenskih in popis nemških obmejnih krajev.

Nemški obmejni kraji. „Popotnik, ki prihaja od severne strani po takozvani tržaški cesti ali pa po deroči Muri in ima za hrbtom Gradec in Wildon ter poštno postajo Strass, se nahaja še vedno na nemški zemlji; šele južno od slednjega kraja, ko je dospel do mogočnih gradov ernožkega (Ehrenhausen) in spielfeldskega[2], ki se dvigata na zelenih višinah desnega murskega brega, je prišel do skrajne meje nemškega jezika; ko stopi, po omenjeni cesti gredé, na desni breg, je že popustil jezikovno nemčijo ter stoji na slovanski zemlji. Od tod deli Mura oba jezika tja do prijaznega Cmureka“, „. . . v tej pokrajini [so] skrajne najjužnejše nemške vasi Gersdorf pri Spielfeldu, Sp. Črniščina (Unt. Schwarza), Lihovci (Lichendorf) in Weitersfeld; vse ležijo v rodovitni ravnini, pa nekoliko proč od Mure“. „. . . gradovi Spielfeld, Brunnsee, Weinburg . . . in tudi Straß kot Ernož . . . so obdani od Nemcev, ki jim je slovenščina popolnoma tuja“. „Pri Cmureku pridemo po dolgem in trdnem mostu na desni breg in ravno tako tudi nemščina . . . kajti cmureški grad (Ob. Mureck) je . . . nemška trdnjava; cmureška župnija je pa v jezikovnem oziru že mešana, kajti

[1] Ein treues Bild . . .; str. 52.

[2] Vsi nemški obmejni kraji so v tem odstavku radi boljšega pogleda razprto tiskani.

semkaj spada slovenski, na desnem bregu ležeči Sladki vrh in Rabenberg, radi katerih se vrši vsako tretjo ali četrto nedeljo slovenska služba božja v trški kapeli sv. Patricija". „Južno od cmureškega gradu se razprostirajo koče in hiše nemške občine[1] Trate (Wiesenbach), ki leži v najvišjem delu ščavniške doline . . . Na višini nad njo je Lokavec (Lugatz), ki je nemški kljub slovenskemu svojemu imenu; na istem grebenu leži vas Vratje (Frattenberg). Nemški jezikovni meji sledeč do njenih najjužnejših točk moramo zapustiti gričevje, da pridemo do Absberga, ki leži na vznožju zelenih višin ter na okrajni cesti, ki drži iz Cmureka v Radgono. Šetajoč se ob prijetno šumečem Mühlbachu pridemo do Proskersdorfa, ki leži na obeh straneh ceste v ravnini, dočim se vleče Miethsdorf in Janževo (Jauchendorf)[2] na vznožju goric, vrh katerih leži slovenski Graben. Najbližje nemške vasi, ki se razprostirajo na severu sredi ravnine, so Žiberci (Seibersdorf), Žepovci (Schöpfendorf), Marhečka vas (Marchersdorf) in Črnci (Schirmdorf); ležijo v mali oddaljenosti ena od druge in so obdane od obširnih pašnikov, ki spominjajo že na bližino Ogrske". „Dočim znajo prebivalci iz Lokavca, Trate in Vratij prav dobro slovensko, je to znanje pri prebivalcih teh krajev že dosti manjše. Velika vas Apače (Abstall) ... se ponaša s svojo staronemško cerkvijo ... V tej nemški župni cerkvi se čita evangelij radi vžupljenih slovenskih krajev vsako nedeljo v obeh jezikih, slovenska služba božja je pa le vsake štiri tedne in sicer na mlado nedeljo. Segovci (Sögersdorf)" so nemški. „Od Lutvercev (Leitersdorf) se moramo obrniti tik mimo slovenske Plitvice (Plippitz) čez širno ravnino na jug tja do hribovja, kjer leži na obraščenem vznožju Lománoše (Deutsch-Radersdorf) in dalje na vzhodu Glasbach".

Razven skrajnih hiš, ki so mešane, je radgonsko „predmestje Gris še popolnoma nemško. Služinčad pa je deloma že slovenska". Radi peterih vasi (Potrna, Dedonjci, Zenkovci, Gorca in Žetinci), ki so vžupljene k mestni župniji „se vrši v cerkvi Device Marije sleherno nedeljo slovenska služba božja. Sicer je pa mesto brezdvomno nemško in je na dr. Bernhardijevi karti zarisano po krivem na slovenskem ozemlju. Skrajna nemška meja teče sicer tik pred Radgono, toda iz ust njenih prebivalcev se sliši skoraj le nemščina. Le takrat, ko privabi semkaj okoličane semenj ali pa ob nedeljah služba božja, takrat se seveda razlegajo slovenski glasovi po njenih ulicah in trgih. Od Radgone teče meja proti Ogrski mimo nemško-štajerskih krajev Stara ves (Altdörfl), Ledümerje (Hummersdorf) in Pridova (Pridahof)". Od Grlincev do Srdice „teče meja blizu deželne, vendar ležijo vmes nemški, že na Ogrskem ležeči kraji. Füchseldorf (Füxlincz), Sinnersdorf, kjer se opravlja služba božja vsako tretjo nedeljo od grajske (lembaške) župnije ter Guitzenhof". Nadaljne „nemške vasi so Wanersdorf, Krottendorf, Kalch in Dobra (Neuhaus), kjer je župna cerkev za vse te kraje ter Tauchen (Tánka) in Liba". Od tod nadalje se govori nemški v sledečih obmejnih krajih: „Minihof, Zg. Straža (Ob. Drossen), Eisenberg, Št. Martin na Rabi, Neumarkt (Farkasdifalva), Slovenska ves (Windischdorf, Tótfalu) in v trgu Monošter (St. Gotthard)".

---

[1] Izraz občina znači v tem času kraj ali pa katastralno občino.

[2] Kako se kvarijo imena, kaže ravno Janževo. Leta 1792. piše Kindermann na svoji karti mariborskega okrožja še Janschendorf. Hlubek leta 1844. Janchendorf in današnje uradno ime je — Jauchendorf.

Slovenski obmejni kraji. „Od Spielfelda navzdol tvorijo desni breg reke gorice, z gozdovi porašene ... Po teh prijaznih višinah ležijo slovenske kmetije in zidanice, raztresene med trto, sadnim drevjem, polji, travniki in goličavami. Vse te hiše, dvori in koče spadajo ... k sledečim slovenskim krajem: Cršak, Selnica, Sladki vrh in Svečane[1]. Tu se sveti na višini s trto porasli tudi še sredi slovenskih podložnikov grad Neukünegg". Slovenske obmejne občine so nadalje Velka ali Marija Snežna, Dražen vrh in Rožengrunt, „s sosednjimi vasmi enakega jezika Grebenom in Nasovo ..." Zadnja dva kraja ležita že blizo ravnine, „ki je skoraj vsa z Nemci poseljena ... Le radi dveh krajev, od katerih je Nasova mešana, se vrši v nemških Apačah, kamor cerkveno spadata, služba božja vsako mlado nedeljo v slovenskem jeziku. Nasova je bila preje nemška, je pa prevzela zvečine slovenščino. Prebivalci se pečajo s trto in to delo razume slovenska žena bolje od nemške; radi tega in pa, ker so večkrat še kak vinograd priženili, jemljejo kmetje iz tega kraja največkrat slovenska dekleta in tako se je tekom časa potom slovenskih mater razširila tudi slovenščina. Enako kot Nasova leži tudi Plitvička gora na grebenu, ki je s trto posajen, dočim so Lešane (kraj, ki je nastal večinoma v novejšem času) na njegovem severnem vznožju, Plitvica že popolnoma v ravnini, Políce in Hércovšak pa zopet na zelenem gričevju. Po tem gričevju prebivajo večinoma viničarji, stanujoč po raztresenih, s slamo kritih, ilovnatih kočah ter obdelujejo — največkrat brez vsakega lastnega posestva — vinograde svojih gospodarjev. Njihove gorice, ki dajejo sloveče kapljico, mejijo na Radgonski grad, od katerega jih loči le bogato zasajena zaseka Fuchslucke[2]. Ta zaseka in cesta, ki pelje po njej, tvori pravzaprav mejnik slovenskemu jeziku, vendar pljuskajo njegovi valovi do gradu, kajti tudi v grajskih vinogradih so sploh vsi viničarji že Slovenci. Na vzhodnem koncu zaseke ... leži poleg mogočne šole župna cerkev sv. Petra ...", ki „je na desnem bregu Mure najsevernejša slovenska župnija, kjer se v nemščini služba božja sploh nikdar ne opravlja. Kar je na jugu in vzhodu od tod, je vse popolnoma slovensko, izvzemši raztresene hiše skrajnega Grisa (radgonskega predmestja), kjer se oba jezika menjujeta od rodbine do rodbine in hiše do hiše".

Slovenski obmejni kraji na levem bregu Mure so: Potrna (Laafeld), Dedonjci (Dedenitz), Zenkovci (Zelting) in Górica.

Od Górice teče jezikovna meja nekaj časa po državni ob Kučnici navzgor, dokler ne stopi pri Grlincih (Görlincz, Görhegy, Gierlsdorf)[3] na ogrska tla. „Najzapadnejši slovenski kraji v železni županiji na Ogrskem so ... Grlinci, ki so vžupljeni k Sv. Heleni v Pertoči (Pertócsa, Perestó), ki je istotako obmejna vas kot k njej spadajoči Večeslavci (Vecseszlavecz, Vasvecsés); nadalje Slovenski Sv. Jüri (Vizlendva) z župno cerkvijo sv. Jurija in semkaj vžupljene vasi: Ro-

[1] V tem odstavku so slovenski obmejni kraji razprto tiskani.

[2] Slovenskega izraza za to menda ni. „Fuchslucken" se je imenovala gostilna ob cesti, kjer so se shajali slaboglasni ljudje, ki so v nekdaj gostozaraščenem kraju pod gradom proizvajali svojo rokovnjaško obrt.

[3] Madjarizacija imen se je pred kakimi 20 leti raztegnila tudi na zadnji okraj, ki se mu je še poznalo slovensko lice, na Mursko Soboto. Specijalka in generalka ima še prvotna imena, ki pričajo, čeprav v madžarski obleki, da prebivajo tod Slovenci. Novi uradni izrazi pa niti od daleč več ne spominjajo na to, da bi to utegnili biti slovenski kraji.

gašovci (Rogasócz, Szarvaslak), Nuskova (Nuszkova, Dióslak) in Srdica (Szerdicza, Seregháza) ... Od Srdice se obrne meja ... mimo „Sotine (Szottina, Hegyszoros), Zg. Slaveče (Felsöcsalogany) do Kuzdobljanov (Kuzma), kjer je podružnica od Gradu (Felsölendva, Limbach) ... Od Kuzdobljanov gre meja slovenskega jezika mimo teh-le krajev: Matjašovci (Szt. Mátyás), Türke in Zg. Sanik (O. Zeming, Felsöszölnök), kjer je sedež župnije, Ritkorovci (Ritkaháza), Verice (Permise), Sokolovci (Eckersdorf, Szakonyfalu)". Prvi madžarski kraji, ki jih sedaj srečamo, so Zsida in Talapatka. „Med Sv. Martinom in Sokolovci ležeča vas Sp. Sanik (Unt. Zeming, Alsó-Szölnök) je poseljen s Slovenci in Nemci". —

Zelo je škoda, da Hlubek svoje namere — popisati tudi jezikovno mejo na Štajerskem, kar je je zapadno od Spielfelda — ni izpolnil, kot je v prilogah obljubljal. Izrazi se pač, a le v splošnem: „Slovansko ozemlje se je v prejšnjih stoletjih skrčilo, v zapadnem delu Štajerske in sicer v porečju Sulpe in Zg. Pesnice se pa krči radi nemške politične premoči, ki se pozna posebno pri šolstvu, še vedno Kaj sličnega o vzhodnem delu Srednje Štajerske ne moremo trditi. Tu se vzdržuje Slovenec v istih mejah, kl so že stoletja stare. Vzrok najdemo najbrže v tem, da mejijo tukaj Slovenci na Nemce v kompaktni masi, dočim so morda tamkaj že od nekdaj z Nemci pomešani in so bili tako jezikovno lažje premagani".

Inž. J. Mačkovšek

Kaj prevajamo. Čast mi je naznaniti vam, da sem prevel iz francoščine: Paula Bourgeta roman „Le Démon du Midi"; Molièreovo komedijo „Le bourgeois-gentilhomme"; Charlesa Nodierja bajke: „Le songe d'or", „Le génie bonhomme", „Trésor des fèves et Fleur de pois"; H. Françoisa povest „Pauvres gens"; Emila in Aleksandra Erckmann-Chatriana povest: „Le trésor de vieux Leignieur". — Bajke: „La bûche enchantée", „La souris grise" in „Yvon et Finette", Françoisa Coppee-ja sličici: „Le parrain", „L'enfant perdu"; Eugenije Foa povestnici: „Mademoiselle Lajolais", „Les petits gâteaux"; Jeana de la Fontainea 150 bajk v vezani besedi in končno Gustava Flauberta: „Trois contes". S poslednjim prevodom prehiteli ste me Vi, on ostane pri meni v rokopisu. Sedaj prevajam najnovejši vojni roman Adriena Bertranda „L'appel du sol". 150 La Fontainovih bajk izdam v kratkem. Iz italijanščine: Attilia Barbiere „Vita paesana"; Amelie Rossellijeve šestero socijalistično navdahnjenih črtic; Francesca dall' Ongara povesti: „La pianella perduta", „Due Madri, La rosa delle Alpi", „Il pozzo d'amore"; Grazie Deledde osem črtic iz sardskega življenja. — Ivan Hribar.

Prevedel sem iz italijanščine: Salvatore Farina: „Gospod Jaz", roman; Nicolò Machiavelli: „Koren lečen" (Mandragola), komedija nravi; Carlo Goldoni: „La locandiera", komedija, „Le donne curiose", komedija. Prevajam: Nicolò Machiavelli: „Il principe"; Carlo Goldoni: „Il burbero benefico"; Giovanni Boccaccio: „Il Decamerone". — Dr. Vladimir Knaflič.

Albin Prepeluh je prevedel: Machiavelli: „Il Principe". Torej zopet dve koliziji: Flaubertove „Tri povesti" in Machiavellija „Il Principe"!

Oton Župančič:

Tuji mož.

Ženski glasovi.

Kdo je tuji mož?
Kaj bi rad ta mož?
Proč od nas, ti plašni, strašni mož!

Tujec.

Kaj tako vam trd,
nespravljiv obraz?

Moški glas.

Mnogih bratov smrt
šla je preko nas,
mnogih mest razvàl
na srcé nam pal,
zlatih, belo krščenih,
dragih, ko življenja dih —
ni vrnitve, poti ni do njih.

Ženski glasovi.

Joj nam, joj!

Tujec.

Nisem upa bil
v pesem vam zaprl?
Pevec je učil:
Duh bo silo strl.

Ženski glasovi.

Pevec je ta mož.
Davnih časov mož.
Videc-prorok je ta čudni mož.

Moški glas.

Časov glej razdòr,
svetih slôv zatòr:
vrglo nam je duše vznak,
čez oči zgrnilo mrak —
vsako čelo nosi Kajnov znak.

Ženski glasovi.

Joj nam, joj!

Tujec.

Bratstva tajno slast
sem poveril vam,
ž njo duhov oblast
poneizmeril vam;
kaj počeli ste?
Kam jo deli ste?

Ženski glasovi.

Kaj očita mož?
Kot sodnik je mož.
Srce v prsih nam obrača mož.

Moški glas.

O, za bratov šibkih rod,
za bodočnost njih usod
vzeli nase krivdo smo, gospod.

Ženski glasovi.

Joj nam, joj!

Tujec.

Deca, hvala vam
za besedo to;

nisem vedel kam
z mislijo svojó;
truden romar v noč
trkal sem gredoč,
trkal na nektero dver,
deca, truden vsak večer —
oglasili niso se nikjer.

Ženski glasovi.

Preobilje rož
vsul na tla je mož . . .
Zlatoslovno pismo sredi rož.

Pismo.

Bratstva tajno slast
nate zanaprej,
ž njo duhov oblast
danes in poslej.
Dar je moj gorjup,
težek zanj odkup:
venec, s trnjem prepletèn,
možu v prsa položen
za pravice in svobode vekovečni sen.

Ženski glasovi.

Kam je izginil mož?
Kdo je bil ta mož?
Kaj je hotel! Kaj nam dal je mož?

Moški glas.

To je hotel mož,
to nam dal je mož:
trnje bôde izpod rož,
bratstva bridko slast nam dal je mož.

Alojz Kraigher:

Mlada ljubezen.

(Dalje.)

V.

Še isto leto, ko je opisal Tomo Javorniku svojo ljubezen z Miro, se je seznanil o vélikih počitnicah z Vêro Pavlinovo.

Po oni osmošolski „otročariji“ ni več ničesar posebnega doživel. Na Dunaju je prodal svojo nedolžnost, — zelo po ceni, brez nesreče, a tudi skoraj brez užitka. Tuintam se je posmuknil okoli brhkejše natakarice in ji ukradel kak poljubček; a dogajalo se je samo slučajno in tako površno, da ni moglo priti do razvitka. Meščanska dekleta so mu bila vsa preveč obrzdana, naivna, svetohlinska; in narobe — vsa preveč prebrisana, sebična in zahrbtna; predvsem pa — neodkritosrčna. Ko bi bila vsaj nekoliko duhovitejša in ne tako neznosno plitka in vsakdanja! Ni je našel, da bi mogel z njo razpravljati o vprašanjih, ki so ga najbolj zanimala, o katerih je predebatiral dneve in noči po dunajskih kavarnah in gostilnicah. Resnica je pa tudi, da skoraj ni imel časa za dekleta. Iskal je zmirom le mladeniške in moške družbe, potapljajoč se v krokanju in ponočevanju. Ni še premagal one radovednosti, ki goni dečka, ko dorase do mladeniča, da se ogleda in dožene, kako je pravzaprav s to zagonetko: biti mož. Čim bolj se je čutil deškega, nezrelega, celo otročjega, tem bolj ga je mikalo možakarstvo in kajpada najbolj možakarske zablode in strasti. Za doživljaje z ženskami je bil premalo goden, presramežljiv in preboječ; zato je živel skoraj izključno alkoholu, nikotinu, kartam, politiškim, estetičnim, etičnim in znanstvenim debatam. — O tistih vélikih počitnicah pa je bil naenkrat zopet v ženski družbi.

Tedaj je njegova mati po dolgem času izjemoma pogledala nekolikokrat v ljubljansko družbo. Izvabila jo je bila notarja Nikolaja Zorka starejša hčerka Mila, žena zdravnika doktorja Juvana. Imela je z njo neke tajne in prav posebne namene, ki pa so se izjalovili. A Tomo se je medtem udomačil pri notarjevih in je zahajal še nadalje v hišo.

Vêra Pavlinova je bila nekakšna Zorkova sorodnica in je vzgajala njegovi mlajši hčerki Dano in Nado. Ni bila ravno najpopolnejša lepota; a bila je prisrčna in iskrena, da ji je bilo vse prijazno in naklonjeno. Drobna in nežna, z gležnjem, ki bi ga med dvema prstoma objel, — je imela vendar čvrste in mišičaste ude. Bila je malo bleda, a zdrava in življenja polna. Čudovito bujni, lesketajoči se kostanjevi lasje so ji obkrožali glavo, zmirom malo zmršeni, tako da so te samosvoji koderčki posebej opozarjali na divoto tilnika in vratu in oblih pleč. Njen nos je bil sam zase lep, a je ležal malce nepravilno sredi ovalnega obrazka s fino rezanimi usteci. Njen glavni čar je bil v očeh s sanjavim bleskom, odsevajoč dobroto in usmiljenje, uslužnost in požrtvovalnost. Preprosta in odkritosrčna duša je gledala iz njih ter razodevala spoznanje in razum. Za njimi pa je trepetalo kakor skrita žalost, razočaranje in nesreča.

Tomo je našel v Vêri žensko, ki mu je bila po značaju in temperamentu zelo sorodna. Oba živahna in ognjevita, skoraj vedno dobre volje, pripravljena za šegavost in norčije, sta bila v družbi po navadi enih misli in željâ. Tvorila sta levo krilo, zavzeta zmirom za najskrajnejše, brez vseh ozirov na predpise in predsodke, na vsakdanjost in navade. Oba kristalnočistih duš, brez vse hinavščine in sebičnosti, nista mogla razumeti, zakaj se drugi tolikrat obotavljajo in plašijo pred najnedolžnejšo razposajenostjo, ki se je njima zdela samo vesela in morda malo hudomušna. — Tomo je našel v nji družabnico, ki mu je bila kos v dovtipu in domislicah, ki se je merila z njim v duhovitosti in se je znala bojevati z uma svetlim mečem, da so se iskre kresale. Oba svobodomiselna, brez vsega spoštovanja do veljavnosti tradicije in avtoritet, sta premotrivala svet in vesoljstvo, človeka in boga. Sedela sta najrajša sama zase, pozabljajoč družbe, z blestečimi očmi in razpaljennimi lici. Gledala sta v svet precej enako; samo da je njega vodil optimizem z zaupanjem v človeštvo, z najlepšimi pričakovanji za bodočnost; medtem ko je zvenela iz globočine njene duše turobna struna pesimizma s črnoglednim nezaupanjem, brez pričakovanj in nad.

Tomo je živel lahkomiselno, iz dneva v dan, študiral strašno malo, dopoldne spal, ponoči krokal, — brez vseh skrbi, brez vse resnobe, ko da je škoda vsakega trenotka, ki bi ne imel od njega užitka in zabave. Ni za hipec ni pomislil, da bi bilo treba zbirati, sejati in graditi za prihodnost. Čutil se je že tako neznansko mladega, da se mu ni mudilo za nobeno stvar. Bil je prepričan, da že še pride čas, ko se poprime dela in se loti izvršitve svojih nalog.

Za enkrat mu je bil trenotek merodajen. Za enkrat ga je zanimalo samo teh par ljudi, s katerimi je veseljačil in ki je z njimi v vzvišenejših uricah reševal vprašanja temeljev in bistva vsega stvarstva. — Mati mu ni kratila svobode; pustila je, da je delal, kakor se mu je hotelo. A potekel je oktober, — Tomo je bil v petem tečaju svojih študij in moral bi bil misliti na izpit, — on se pa še vedno ni nikamor zganil iz Ljubljane. K predavanjem na vseučilišču ga je bil vpisal tovariš; imel je skripta in potrebne knjige in je zatrjeval, da se pripravlja in da naredi o pravem času; — a mati je postajala vseeno nekoliko nestrpna ter ga je na rahlo opozorila, naj ne zapravlja časa. Slišala je bila o njegovih stikih z Vêro in morda jo je tudi to navdajalo s skrbjo. Tomo pa se je precej zadirčno obregnil ob-njo in ji namignil, da je že odrasel varuštvu in da mu ni več treba pestunje. Saj se mu je tuintam vzbudila vest; na dnu duše ga je zaskrbelo, če ga ne zavêde ta površnost in brezdelnost v ono pustolovsko životarjenje zapitih „starih hiš“ ... A to so bili le trenotki, bil je moralni maček po prekrokanih nočeh. Bil je vse premalo sam, premalo trezen, da bi ga mogla zmagati razsodnost in preudarnost. V krogu dobrovoljnih lahkoživcev mu je vest zaspala, da se je z deško prostodušnostjo potapljal v zapeljivosti družabnega življenja. — V novembru se je še zaganjal, da bi odpotoval na Dunaj. Sredi meseca je pa Zorkov kandidat nenadoma obolel in notar je naprosil Toma, da bi mu ga do božiča nadomeščal. Ponudba je bila tako ugodna, da ji ni mogla niti Žitnikova mati ugovarjati. S tem pa je bil seveda Tomov izpit za ta semester definitivno odložen.

Notar je imel poleg pisarne majhno sobico, ki jo je dajal na razpolago svojim kandidatom, če jim ni bilo do ugodnejšega in obširnejšega stanovanja. Tomo se je prenočišča jako rad poslužil; tako mu vsaj ni bilo treba tavati ponoči iz gostilnice nazaj v predmestje in v jutranji mrzli megli mu je bila prihranjena prezgodnja pot v pisarno. Na ta način pa je bil naenkrat v še tesnejši zvezi z Zorkovo družino in z vzgojiteljico Vêro. Mnogokrat je ostal zvečer kar v hiši in celo pozabil na svojo običajno pivsko družbo.

Zdaj ga je tuintam kedo podražil z Vêro:

„Lepo si si uredil, Tomo! Z ljubico pod isto streho ... Bogme da, da je ta, da veljá!“

On pa se je čudil in ni mogel razumeti ... Resnično ga je vleklo nekaj k Vêri; rad se je razgovarjal z njo; pri nji se je počutil prijetno in domače, ker se je lahko kazal brez pretvarjanja,

brez lepotičenja, odkritosrčno in preprosto ali drzno in objestno, kakoršne je bil ravno volje; pobahal se je z napakami in deval v nič vrline ... Vêra ga je vedno razumela in instinktivno vedela, kdaj govori iz njega duša in kdaj nečimernost. — A ljubezni ni občutil zanjo. Niti enkrat ni zakoprnel za žensko v njej. Zdela se mu je srčkana in zala, časi tudi poželjenja vredna; a srce mu ni vzdrhtelo, če je stal pred njo; njegovih prstov ni zamikalo, da bi se dotaknili njenih ličec, njenih rok in njenega životka; njegove ustne niso sanjale o njenih ustecih. Čutil je privlačnost njene duše, izvirajoče iz notranje sorodnosti, iz skupnih vzorov in podobnega si mišljenja. In ta čustva je imenoval prijateljska.

Nekdo ga je strašil:

„Pazi, Tomo! Če pride Vêrin ženin, — on te grdo nabriše!"

Tomo pa se je razjezil in bi bil skoraj oklofutal prijaznega svarilca. Kaj bi mu podtikali stvari, na katere niti v sanjah ni pomislil?! In naj ne žalijo dekleta, ki se ne more braniti, če ne pozna obrekovanja! ...

A razmerje se je kar čez noč popolnoma izpremenilo.

Bilo je na večer pred godom svetega Miklavža. Tomo z Vêro, z njeno prijateljico Zinko in z Zorkovim Albinom so se preoblekli za Miklavže. Hoteli so obiskati notarjevi dekletci in Juvanova otročička. Albin je bil škof, Vêra in Zinka sta bila angelja. Tomo je bil parkelj.

Ko so se napravljali, so stikali in begali po obeh nadstropjih in po pisarni, da so dobili vse potrebščine. Na stopnišču je bil Tomo ugasil luči, da bi stvar ostala tajnejša in da bi Dana in Nada ne zapazili priprav.

Vêra je bila vsa žareča od razigranosti; a ogenj v njenih očeh je bil bržé hudičkov nego angeljčkov.

Tekla je po stopnjicah doli in priletela nepričakovano v Tomovo naročje.

Bila je tema kakor v rogu; po tlakovani cesti zunaj je drdralo, da bi ne bilo slišati grmečega Boga.

Tomo je objel dekle, poiskal z roko obraz in ga začel poljubljati. Za hip je bila omamljena; a se je naglo streznila, pridušeno zahihikala in se mu izmuznila. Tomo je obstal:

„Ali je bila Vêra? — Ali je bila samo Zinka?" —

In pozneje, ko so bili že razpravljeni, se je Vêra nečesa spomnila in zbežala v svojo sobo. Bogvé zakaj je tekel Tomo z njo ... On se je nagnil preko njene rame. V ohlapni bluzi je za-

gledal njena nedra; vonj razgretega dekliškega telesa ga je opojil... Iztegnil je roko in se sklonil k njenim ustnicam ... Ona ga je začudeno pogledala, — a on jo je že poljubljal ... vroče, besno ...

V smehu se mu je iztrgala, skočila proč od njega in si popravila lase:

„To bi bilo majceno preveč prijateljstva, gospod Tomo Žitnik!"

On jo je ulovil za roke, — ves razpaljen, napol pijan od razkošja —; ona pa se je nenadoma zresnila, zobje so se ji zasvetili, oči so se ji zabliskale, — iztrgala mu je roke in užaljena odšla ...

A od tega večera je bil Tomo res zaljubljen v Vêro. Sam sebi se je čudil, da je s tako neznansko silo in tako nepričakovano bruhnila ta strast iz njega ... In zopet se je čudil, da ni izbruhnila že prej ... Ali se je bil res že prvi hip zagledal vanjo? — In je mislil, da mu je samo prijateljica? ...

Ona pa mu ni verjela. Če ji je govoril o ljubezni, se mu je smejala in ga zafrkovala. Bila je prijazna kakor prej in ga je rada imela poleg sebe. Še vedno sta bila mnogo sama zase, zavérovana v najrazličnejše probleme; — a kadar je zastokal in jo zaljubljeno pogledal, je zamahnila z rokama:

„Babababababababa ... Pojdite k natakaricam ali kam drugam, — tam se vadite v don-juanstvu!"

Žitnik je preudarjal: — Ali je vendar resno zaročena? — On je že dvomil o tem. Nikdar ni z besedico omenila svojega ženina. — Drnovšek je bil urednik pri nekem celjskem listu; že več mesecev ga ni bilo v Ljubljano. Ali se je sprla z njim? — Ne ne, ljubezni ni bilo med njima; tako popolnoma bi ga ne mogla zatajiti. Kot zaročenka bi se v družbi ne bila mogla tako svobodno kretati. S Tomom je sicer samo prijateljski občevala; ampak vseeno: — kot nevesta je malo preveč občevala z njim. — — In ne samo, da se ženina ni spominjala: — šalila se je s Tomom, naj bi ji preskrbel bogatina za moža, da bi mogla biti prosta kakor kakšna imenitna dama, ki se neovirano zabava s hišnimi prijatelji. — Bolj ko je premišljal, bolj je bil prepričan, da je Vêrina zaročitev bajka. In če je bajka, — zakaj bi ga potem ne marala? Zakaj se ga tako okrutno brani? ... in ga vendar ne požene? ... Z besedo ga odganja, — a njen pogled ga vabi ... Tomo je bil uverjen, da bi ga lahko rada imela. Ali ni najrajša z njim? Ali se mu ni zadnjič zdelo, da bi mu najrajša padla krog vratu? — pa ga je odpahnila!? ... Zakaj? ...

Vrgel se je še odločneje za njo. Ob vsaki priliki jo je nadlegoval in pregovarjal, prosil in rotil; stokal je in vzdihoval, izpodbijal njene ugovore in ji celo izjavljal, da ne verjame v njeno nedostopnost in v njeno trdovratno zanikavanje ljubezni. Očital ji je, da laže in da se hlini in da samo glumi to odurnost. Saj se mu je vedno zdelo, da omahuje in da se s silo brzda, — da bi se rada naslonila na njegove prsi in se razjokala. Tuintam mu je pustila svojo majhno, drobno ročico, dvakrat ali trikrat ga je poljubila — kajpada samo zato, da je imela nekaj časa mir pred njim!?

Prišel je božič in prvi praznik — in dopoldne je nenadoma izvedel, da je Vêra zjutraj odpotovala k materi na počitnice. Ničesar mu ni bila rekla, da se odpelje. Bil je ves obupan; ravno od praznikov si je bil toliko obetal... Popoldne pa je slišal, da je urednik Drnovšek v mestu, — in mahoma se mu je porodila misel, da je morda ubežala svojemu — „ženinu". Zasmejal se je na tihem in bil zadovoljen sam s seboj. A ko je stvar premislil, ga je začela zopet huje mučiti ta njena zagonetna zaročitev. Zakaj se mu še ni izpovedala? Zakaj še ni o tem nikoli govorila? — In zakaj je ubežala? — Ali se boji Drnovška? . . .

Stanislav Drnovšek je bil suhoparen človek, čmeren in nataknjen, nezadovoljen sam s seboj in z vsemi drugimi. Prepirljiv in strašno občutljiv se je znal za kako malenkost po cele mesece kujati. Govoril je pretirano slovenščino z vsiljivim l-om in kričečimi vokali. Po zunanjosti je bil čeden mož, majhen in čokat, širokopleč in mišičast. Imel je izrazito, lepo glavo z dolgo in ozko brado.

Na svetega Štefana dan se je približal Žitniku. Govoril je o marsičem; o politiki, o štajerskih razmerah, o literaturi in tako naprej. A večkrat mu je kar nenadno zmanjkalo, umolknil je sredi stavka, da so sledili prav skrivnostni odmori. Naenkrat se je ozrl v Toma z namrščenimi obrvmi in vprašal strogo:

„Koliko ste stari, gospod Žitnik?"

„V štiriindvajsetem letu sem."

„In gospodična Vêra?"

„Ne vem."

„Ona je vaših let!"

„Tako?"

„Vi se čudite?"

Tomo se je samo veselil, da je Vêra — njegovih let. Oni pa je nadaljeval:

„No da: — videti je mlajša! In veste, kaj uči izkušnja? — Izkušnja uči, da je oni zakon najsrečnejši, v katerem je žena vsaj za sedem let mlajša od moža.“

Tomo ga je gledal s široko odprtimi očmi in toliko, da ni bušil v smeh.

Drnovšek se je zdajci zmedel in umaknil svoj pogled:

„Vi ste zdaj v tretjem letu svojih študij. Kaj hočete postati? Notar? Sodnik? Odvetnik? — V desetih letih boste ravno zrel za zakon.“

Zopet se je zastrmel v Tomove oči, ves zaripel, s pestmi na mizi, kakor bi se hotel spreti:

„V desetih letih!“

Žitnik se mu je nasmehnil in si je počesal s prsti kodre:

„Ampak, — gospod Drnovšek . . .“

Oni se je zdrznil, zamahnil z roko in se naglo dvignil:

„Sicer pa: — oprostite! Saj me vse skupaj čisto nič ne briga. Klanjam se!“

Poklonil se je in odšel.

Tomo je bil v zadregi, nasmeh mu je postal naenkrat malo kisel:

„Kdo bi takoj na zakon mislil?“

Zagledal je prijatelja in poskočil, da ga pozove na partijo karambola. —

Tomo je zopet temeljito krokal. Na Vêro je mislil s hrepenenjem v srcu. Sladkost ga je obhajala, če si jo je predstavljal poleg sebe; in trdno se je nadejal, da si jo nazadnje vendar pridobi. — Ona mu je poslala razglednico s pozdravom in on ji je odgovoril s karto Rafaela Kirchnerja: „Za ljubezen“. Srčkano dekletce z lilijo v laseh, z dekliškobujnim nagim oprsjem, drži v naročju veliko rdeče barvano srce, ki ga narezuje s kuhinjskim nožem — kakor hlebec kruha. In Tomo je pripisal:

„To bi bil vaš ideal, kaj ne? Ampak svetoval bi vam, da iz previdnosti — od sebe režete! Ali ste tam že tudi kaj dobili pod svoj nož? — Srčno vas pozdravlja Tomo.“

In za novo leto ji je čestital na istega umetnika razglednici: „Iz Arkadije“. Upehan pan se valja po travi. Z drevesa nad njim se klanja nimfa ter ga z dolgo vejico ščegeta pod nosom:

„Ilustracija k tekstu izza zadnjih dni! — Frlipte lajt zan nimer kšajt. — Kdaj splezate z drevesa? — Veselo in srečno novo leto — (že pod drevesom, če mogoče!) — ter lep pozdrav! Vaš Tomo.“

Na novega leta dan opoldne pa je bila Vêra že v Ljubljani. In pozdravila ga je s tako blestečimi očmi in stisnila mu je roko tako prisrčno, da bi jo bil Tomo kar objel, ko bi ne bilo druzih poleg.

Popoldne so se peljali na Posavje. Priklopil se je tudi — Stanislav Drnovšek. A Tomo se ga ni ustrašil. Imel je krasen dan. V njegovi duši je bilo svetlo in veselo, kakor da bi tudi v njej žarelo to sijajno zimsko solnce, ki je kraljevalo nad pokrajino in odsevalo milijonkrat v blesteči se snežni odeji. Bil je mlad in svež in bohoten, da je kar poganjalo iz njega: — dobra volja, šala in dovtip in zabavljice. — V krčmi je sedel tik Vêre, njima nasproti — Stanislav Drnovšek. Zdelo se mu je, da — „ženin" tudi nje ne ovira. — Pogovor je bil splošen; a Tomo je nadkriljeval omizje s poletom svojih misli in z drznostjo idej. Življenje je puhtelo iz njega, dobrota mu je sevala v očeh, z ljubeznijo razumevajočega je grel okolico. Tudi „ženin" je govoril; in Tomo mu ni nasprotoval, celo podžigal in izpopolnjeval mu je izvajanja. — Vêra je bila srečna. Oči so ji bile vlažne, ličeca žareča, ustnice so ji kipele od opojne razigranosti. Njeno ročico je pod namiznim prtom parkrat vjela Tomova desnica. Ona mu jo je prepustila za trenotek, predno mu jo je s toplim stiskom zopet odtegnila. — A družba se je razživela. Pili so iz štefanov, prepevali napitnice in trkali po napevih. V svoji prostodušnosti je Tomo ob takih prilikah jako rad zaplul v nezmernost. Preveč je bil še neizkušen, preveč zavérovan v življenje, da bi ne zaupal radosti in da bi že poznal nevarnosti razkošja in izbruhov nebrzdanih življenjskih sil. Tako je tudi to pot mnogo preveč pil. — Vêra je nekaj časa vztrajala. Njegova mlada neoviranost in ljubezniva objestnost ji je ugajala. Videla je v njem otroško nepokvarjenost, odkritosrčnost, nesebičnost. A ko so odrekle druge ženske, je tudi ona popustila pivce in se priklopila ostali družbi. — Pred odhodom jo je zagledal Tomo ob Drnovšku. Zbodlo ga je v prsih, zavrelo mu je v licih; — stopil je naglo k nji in jo prijel pod pazduho:

„Gospodična Vêra, ali ste mi nezvesta? Lepe reči so to!"

Hotel jo je skoraj siloma odvesti od Drnovška in potegniti s seboj. Ona pa se mu je iztrgala; spoznala je, da je vinjen, in čelo se ji je nabralo v gube:

„Oho, gospodek, — ali smo se tako zmenili? Kdo vam je dal pravico? — Če si naložite alkohola, — to ste možje kot poblaznel motor z zakurjenim bencinom in brez vodnika! Hvala lepa za táko prevozilo!"

Tomo se je topo zasmejal in se ironično poklonil:

„Oprostite, če sem motil!“

Zavrtel se je na peti in zavihtel klobuk:

„Kaj boš, kaj boš —
za mano hodil,
visoke škornjice nosil? . . .“

A sredi pesmi je obmolknil in si pomaknil klobuk nad obrvi. Hodil je sam zase, tih in čmeren, ves zamišljen. — V kupeju pa je vendar sédel poleg Vêre. Brundal je pred sé in se jezil sam nase:

„Saj ima prav, da te ne mara! . . . mrha pijana!“

Zdajci se je nagnil malo naprej in pogledal — „ženina“, ki je sedel na drugi strani Vêre. Kakor bi ga bil šele zdaj zagledal, se je demonstrativno za ped odmaknil in se zatopil v svoje trmoglave in topoglave misli.

Drnovšek je silil v Vêro, šepetal in prigovarjal, prosil in razkladal; a ona je bila tiha in neprijazna, gubančila je čelo in stiskala ustnice. Obračala se je od njega in ko ji je hotel položiti roko okrog života, ga je grdo pogledala in se mu naglo umaknila. Pri tem se je preveč približala Tomu, se prestrašila in zopet odskočila; pa se je razjezila, sunila svojo malo nožico izpod krila, prekrižala roke v naročju in stisnila zobe — kakor bi hotela reči:

„Kaj me vsi skupaj brigate? Pustite me pri miru!“

In vendar je tuintam poškilila proti Tomu. Smilil se ji je on in smilila se je sama sebi. Ni vedela, kako ji je, in česa si želi, in česa si ne želi; a bilo ji je tesno v prsih in hrepenenje je divjalo v njih . . . Grdo je pogledala tudi Toma, še enkrat sunila z nogo in pomislila:

„Tepec! Zdaj bi se pritisnila na tvoje prsi . . . Zdaj bi me lahko poljubil . . . Vse bi ti pustila . . . Ali bi ne mogel pregnati zgage tu na moji desni, ki hoče biti ‚ženin‘?“

Pa se je tiho nasmehnila in se nagnila z ramo k Žitniku:

„Gospod Tomo, ali ste že ves bencin pokurili?“

„Gospodek je že ves bencin pokuril, da, — milostiva gospodična!“

Bridko mu je bilo v srcu, onemogla ginjenost ga je bila omrtvila; bal se je, da bo kar zajokal . . . Vstal je sunkoma in se pripravil na izstop. — Vêra se je zdrznila; a ko je videla, da se je opotekel, se je nasmehljala sama vase:

„Oh, gospodek, — zdi se mi, da vendar še gori!“

Luči so brzele mimo, vlak je škripal, ropotal in se počasi ustavljal.

Tomo se je zdajci obrnil k Drnovšku in ga pogledal z divjo jezo:

„Gospod ženin, — vi se peljete s prihodnjim vlakom v Celje — kaj?“

Ta je stopil proti njemu in dostojanstveno vzdržal pogled:

„Jaz se peljem; ampak to vas toliko briga, kolikor mene vaša pijanost! Razumete, gospodek?“

Tomo je nameril z roko, da bi udaril. V istem hipu so trčili železniški vozovi skupaj, vlak se je ustavil ... Tomo je omahnil; Drnovšek se je lovil z rokama, a pogleda ni umaknil od nasprotnika. Vêra je skočila med oba in z ukazujočo kretnjo ukrotila razjarjenega Drnovška. Zunaj pa je prijela Žitnika pod pazduho in ga naglo vlekla za seboj. On se je otepal in se oziral s škripajočimi zobmi:

„Čakaj, da mu kupim karto in da mu dam popotnico!“

Ko sta se sešla z ostalo družbo, ga je ona popustila ter se oklenila Zinke in obeh nečakinj. Tomo se je skril v ovratnik in stisnil roke v žepe. Hodil je ob strani, prežal na Vêro in mrmral sam zase:

„Jaz ti že pokažem ženina, nevestica! Jaz ti ga pokažem ...“ —

Drugi in tretji dan sta se obadva kujala. Četrti dan sta bila skupaj v družbi. Vêra je bila resna in zamišljena, trpek nasmehljaj ji je igral krog ust. Pod očmi je imela lahne sence. Pogled ji je bil vlažen, nestalen in izbegavajoč, kakor bi se bala, da se ji zastrmi, kamor bi ne smel strmeti. — Tomo je bil nataknjen, siten in zbadljiv. Nalašč je buljil v Vêro, predrzno in izzivajoče, kakor bi imel pripravljeno zanjo brezobzirno zabavljico.

Vêra je zagovarjala z nekoliko otročjo trmo najrazvratnejše nazore.

„Pameten je oni, ki živi trenotku,“ — je trdila. „Čegava je bodočnost? In kakšna je bodočnost? Kdo si jo more sam ustvariti? Sto malenkosti ti prekopicne vsak načrt.“

„Če ni dovolj soliden,“ — je pripomnil nekdo.

„Če ni dovolj moralen,“ je rekla Zinka, ki se je zgražala nad prijateljico.

„Pojdite se mi solit s solidnostjo in z moralnostjo in z vso to šaro čednosti in kreposti! Človek naj živi, in ne samo životari! Vsakdo ima pravico do iživetja. In vsakdo ima celo dolžnost, da pokaže svoje sile in uporabi svoje darove.“

„Kdo pa brani?“

„Moškim nihče; a ženskam je zabranjeno.“ — Lica so ji zagorela, oči so se ji bliskale: „Enakopravnosti zahtevamo. Današnji družabni red nam je krivičen, zato pa ga prevržemo.“

„Kar na delo!“ — se je oglasil porogljivo Tomo. In nekdo se je škodoželjno nasmejal.

Vêra je zardela preko oči in čela in povesila glavo:

„Treba je razumevanja in dobre volje, ne pa zlobnih zafrkacij.“

„Saj nihče ne zafrkuje! — Ampak gospodična zagovarja — svobodno ljubezen! Ali nisem prav razumel?“

„Kdo je to trdil?“ — se je razburila Vêra in široko odprte oči so ji postale kalne.

„Torej fraze!“ — je razsodil Tomo brez usmiljenja. „Ženski je samo na tem, da pride pod zakonski jarem. Poročni list je zanjo osvobódnica, vstop v življenje, v katerem se lahko do kraja izživi — s hišnimi prijatelji.“

Vêra je še bolj povesila glavo, nestrpno je pulila rese iz namiznega prta . . . Nenadoma ni mogla več vzdržati; vrgla je glavo vznak, da ji je padla solza v loku iz očesa, — vstala je in odšla. —

Po enajstih se je vrnil Tomo iz kavarne. Že od daleč je zapazil, da gori pri Vêri luč. Ko je zaklenil hišne duri za seboj, mu je začelo srce neznansko utripati . . . Ali bi si drznil? Ali bi smel poskusiti? — — Po prstih se je splazil do stopnic; previdno in počasi se je tipal ob držajih . . . Tuintam so mu zašklepetali zobje od mraza; — in vendar ga ni zeblo, kot plameneč požar mu je buhtelo v prsih . . . Deska mu je zaškripala pod nogo; — obstal je in poslušal, če ga ni izdala . . . Sam ni vedel, kdaj je dospel pred njena vrata. Z levico se je držal za oboj, desno nogo je dvignil in jo z neskončno pazljivostjo položil na nizki prag . . . In vendar je zaškripalo pod njim . . . V glavi mu je zašumelo kakor v prazni školjki . . . Iztegnil je roko in potrkal . . . prav na rahlo . . . niti vedel ni, ali je potrkal ali ne . . .

„Kdo je?“ — Notri se je oglasila stopinja.

Tomo je pritisnil kljuko . . . bilo je odprto . . . Vêra je stala pred njim, — vsa začudena, z zaspanimi in objokanimi očmi, — oblečena, s svetlim šalom ob plečih . . .

„Ali ste še pokonci, gospodična?“

„Kaj pa iščete pri meni?“

On je samo čutil, da ni razžaljena, da niti ni preveč začudena. Stopil je naprej in zaprl vrata za seboj. Prijel jo je za roko:

„Gospodična Vêra, — prišel sem vam povedat ... Jaz vas ljubim, Vêra! Ali ne vidite, da to ne gre tako naprej?

Ona mu je umaknila roko in se zavila v šal:

„Torej naj gre nazaj!"

„Ne šalite se, Vêra! Saj ni res, da me nimate malo radi ... Jaz ne vem, zakaj se branite?! Stokrat sem že slutil ..."

„Kam pa naj to pride? Ali more imeti kak namen ta vaša ljubezen?"

„Ljubezen ne računi. Kaj je treba namena ljubezni? Ljubezen je — in amen! In če je ... gospodična Vêra, — se ne more nehati! Če je ljubezen prava, ima namen že v sebi — in ima večnost v sebi ... Ljubezen je nesebična. Ljubezen ne praša: kaj, kako in kdaj? To pride samo ob sebi. — Vêra?"

„Torej svobodna ljubezen!"

„Vêra, oprostite! Saj vas nisem hotel žaliti! To je bil samo obup ... Morate me razumeti! Ničesar ne zahtevam od vas. Nobene svobodne ljubezni. Samo besedico, gospodična Vêra! Da ali ne? — Prosim, Vêra!"

Vjel jo je za zapestja in držal kakor v kleščah. Ona je molčala in mu prodirajoče gledala v oči. Potem je rekla tiho:

„Izpustite me, gospod Tomo!"

„Da ali ne?"

Ona se je kratko zasmejala in se mu iztrgala:

„Najina ljubezen bi bila nemoralna, gospod Tomo!"

„Nemoralna? Ali nisem rekel? ..."

„Nemoralna, ker bi bila nesolidna! Načrt je nesoliden, zato se mora izjaloviti. Lepo vas prosim, Tomo, kaj pa hočete vi z mano? Ko bodo vaši načrti lahko solidni, bom jaz že — nesolidna, — prestara, Tomo!"

„Ne govorite, Vêra!"

„Haha ... Kako pa si to predstavljate? — Za enodnevno igračo sem si predobra, Tomo! Ko pa bi zahtevala resnosti od vas, zdaj resnosti od vas, — potem vas ukradem vaši bodočnosti in vas onesrečim, ker izpodrežem vaš razvoj."

„Gospodična Vêra, — vse to ne pride v poštev! Če je ljubezen silna, ne praša za bodočnost. Meni je samo za vas na svetu, Vêra, samo za vas! Brez vas ne prašam za bodočnost! In zlasti ta trenotek, Vêra, kaj nama je bodočnost? ‚Pameten je oni, ki živi trenotku!' — ste bili rekli."

„To ste si zapomnili? Hahaha ... to je bil obup, to niso bile moje misli ... in tudi vaše niso ... Ne ne, Tomo, le bodiva pametna! Vaša mati bi me križala!“

Naenkrat se mu je zdela tako neizrečeno hladna, da je bil ves poparjen in nesrečen.

„Gospodična Vêra!“

„Gospod Tomo, lahko noč! Pojdite zdaj, prosim vas! Pomislite, v kakšen glas pridem, če kdo izve, da ste bili tu pri meni!“

„Ne grem, dokler mi ne poveste ...“

„Kaj bi vam povedala? To vam rečem, da je pamet boljša nego žamet!“

„Blaziranka! Torej vam je res samo za streho?“

Njen obraz se je zdajci zresnil, ustnice so se ji stisnile in zategnile:

„Tako je, Tomo! Zdaj pa zbogom! Le tiho hodite, da vas kdo ne čuje!“

Bridko razočaranje mu je divjalo v prsih. Popolnoma iztreznjen se je obrnil k vratom.

„Lahko noč, gospodična Vêra!“

Ona se je tesneje zavila v šal in se zdrznila kakor bi jo bil mraz izpreletel.

S kislim in zveriženim nasmehom se je Tomo še enkat obrnil k njej:

„A če boste rabili kdaj — hišnega prijatelja, — jaz se priporočam! Lahko noč!“

Ona mu je samo odkimala, bleda in tresoča se, s solzami v očeh, ki jih ni več videl, ker je bil že žunaj. —

(Dalje prihodnjič.)

Emil Leon:

Cvetje v jeseni.

(Dalje.)

VI.

Otava je bila pod streho. Pričela se je mlatva. Od jutra do večera je pika-pokalo s Presečnikovega skednja. Nasad za nasadom smo omlatili, omlačene snope pa z otepalniki obdelovali, da se je kadilo plev in prahu. Šest nas je mlatilo; ker Danijel pri šestih ni vedno „v viži" ostajal, se je Liza prepirala. Pšenica je bila bogata in debelega zrna. Vevnik je pel in v velikih vrečah smo odnašali žito v gorenjo hišo, v kateri so se polnili predali gospodarju in družini v veselje.

Na soboto precej pozno popoldne je zapel zvonček pod vasjo. Kot bi trenil, so potihnili cepci po skednjih, je ponehalo kričanje otrok in vsa vas se je zavila v skrivnostno tišino. Obhajilo gre! Iz vsake veže so suli prebivalci; sredi vasi pa je obstal gospod Jakob, v zlatopretkani bursi, dvignil Boga ter blagoslovil klečečo množico. Bog sam je prišel v pozabljeno gorsko vas, k revnemu, raztrganemu ležišču je prišel, da bolnika ozdravi ali pa mu poda svojo desnico, da ga popelje čez temni prag smrti do solnčnih večnih višin! V veličastnejši obliki se ti pač ne more odkriti demokratična misel v največji popolnosti!

Obhajali so Luco. Oslabela je bila in smrt je hodila okrog koče. Pa ji je vendar zaenkrat še prizanesla, da je okrevala in da ji ni bilo treba umreti. Od Fortunovih so mi sporočili, da je pustil gospod Jakob zame pismo in da ni mogel čakati, ker se mu je radi sobote domu mudilo.

Šel sem iskat tega pisma.

Skoraj v vsaki vasici v pogorju naletiš na gospodarja, ki se rad baha, bodisi s premoženjem, bodisi s kako drugo stvarjo. Na Jelovem brdu je bil tak bahač posestnik in oštir Fortuna, ki si je z vinsko kupčijo nekaj denarja pridobil. Kar sem poznal to hišo, se je bahala: oče je ob vsaki priliki metal svoje bogastvo na mizo, otroci so ga pridno posnemali. Vlekli so nekoliko na gosposko

stran, posebno hči. Ta je bila dve leti pri nunah v Loki in je od tam prinesla nazaj novo ime. Prej je bila Katra, po loški šoli pa Katinka.

V gostilni pri Fortunovih sem dobil pismo, katero so mi pisali iz Ljubljane ter mè opozarjali, da bi pisarna ne mogla dolgo več prenašati moje odsotnosti. Pri vstopu je Katinka prav sladko zagostolela: „Kako, da k nam nič ne prihajate, gospod doktor? Kaj smo se vam pa zamerili?“ Vikala me je, zatorej sem bil prisiljen, da sem jo tudi vikal, kar se mi je zdelo silno zoprno.

Dekle je bilo še dosti dobre podobe, ali tičala je v nekaki gosposki kočamajki, kateri se je kar videlo, da je bila za cenen denar kupljena pri Kajdetu v Loki. Tudi govorila je nekako po knjigi, prav po „Danici“, na katero so bili Fortunovi naročeni.

Ponovila je: „Kaj smo se vam zamerili? Gospod sodnik ostaja vselej pri nas, kadar prihaja na pravde sem gori. Kaj tisto! Dati imamo vsakemu kaj, kdor pride k nam, in naj je še tak gospod!“

Da jo potolažim: „Prinesite mi polič vina, gospodična Katinka! To vem, da točite dobro pijačo“.

„Gospodična“ se je urno zasukala ter odhitela s poličem po vina. Ko je postavila polno steklenico predme na mizo, je prisedla ter vprašala zadovoljno:

„A ni fletno pri nas?“

„Fletno!“ ji odgovorim.

„Če naj se govori resnica, je daleč naokrog ni take gostilne. Sam sodnik to pravi, in ta pride daleč po svetu. To vam rečem, kjer so pravi ljudje, gre vse prav!“

„Dobro se vam godi, to je znano.“

Z ljubeznivim smehom me je pogledala. Pri tem se je to zoprno ženšče nekako čudno sukalo s svojim gornjim telesom, da sem moral opaziti, da ni slabo rejena v svoji kočamajki. — Vsklikn ila je:

„Dobro pa že, dobro! Vsako leto nese oče v hranilnico in vsak otrok ima že svojo knjižico.“

„Boste pa veliko dote imeli?“

Na to vprašanje je komaj čakala: „Lahko rečem, da bo večja, kot dota Presečnikovega dekleta.“ Bila je prepričana, da me stvar zanima, zatorej je ponovila z nekim pomembnim naglasom: „Večjo pa že, kot jo bode imela Presečnikova Meta!“

Zinem tjavdan:

„Se boste pa lahko omožila.“

„Lahko pa, lahko! So že vprašali, ta in oni! Se ve, kar tako pa tudi ne grem!“

Na to baharijo nisem ničesar odgovoril. Ali Katra je dalje predla:

„Oče je že dobro storil, da me je pustil dve leti pri nunah. Tam sem se veliko naučila. Če bi prišla danes v mesto, bi me prav nič ne skrbelo, in gotovo je, da bi se vedela sukati. Postavite kako drugo teslo z Jelovega brda v Ljubljano, pa bo kot miš v mleku, ki si pomagati ne ve.“

Poglejte, poglejte! Skromno se mi je odkrila ter me prepričala, da bo Katinka dobra gospodinja, postavi jo na kmete, postavi jo v mesto! Tedaj dvignem slučajno oči. Prav nič nisem čul, kdaj so se odprla vrata, in vendar je pri vratih stala moja Meta in zelo strupeno je zrla izpod čela. Zdelo se mi je, kakor da bi sveta Cecilija z Jelovega brda prav posebne strele spuščala na gospodično Katinko.

Oglasila se je kratko in ostro:

„Mati pravi, da pridi domu!“

Mehko se je vmešala Katinka: „Do večerje je še dosti časa.“

„Le pojdi!“ Katri niti odgovora ni dala. Odšla je in, če me uho ni motilo, je zaprla precej trdo vrata za sabo. Katinka se je smejala: „Tako hodijo pri nas žene po svoje može!“

Plačal sem. Zunaj je Meta čakala. Nekaj časa sva molče hodila, nato se je pa kar izlilo iz nje:

„Torej tako! Doma te čakamo! Večerja že stoji in zavoljo tebe bom lačna in bo družina slabo jedla. Ves dan se pehamo kot živa živina, ti pa tukaj pri tem kolovratu“ — to je veljalo gospodični Katinki — „postopaš in do Presečnikovih, ki smo vendar tvoji ljudje, kar pota več ne najdeš! Sram me je! In če češ vedeti, ti povem: tekoj se sramujem in za tebe! Dobro, da oče še ni prišel v hišo. Kaj bi dejal, ko bi vedel! Tako sem huda!“

Lilo je naprej, in rečem, da ne v posebno izbranih besedah. Skušal sem jo pomiriti:

„Delal sem ves dan.“

„Nič!“

„Pismo mi je prinesel gospod Jakob.“

„Nič!“

„Če hodi gospod Jakob v to gostilno, bom smel vendar tudi jaz tja.“

„Nič!“

„Pišejo mi, da moram v kratkem v Ljubljano in da je dosti dela v pisarni.“

„Nič!“

„Če pa ni nič, pa naj bo nič!“

„Nič!“

Tako me je prignala do Presečnika in v jezi sva stopila v hišo.

Pri večerji je bila Meta še vedno jezna, kar je kazala s tem, da je imela rutico na glavi tako zavezano, da je zakrivala polovico obraza. Imeli smo „raševino“ in največja skleda je bila napolnjena ž njo. Imenitna ta jed — moka in pšeno gosto skuhano — je sedaj tudi v pozabi, tiste dni pa smo jo imeli zelo v čislih. Prava raševina je zahtevala, da je stala žlica pokonci, če si jo zasadil v njo. V sredi se ni smela pogrešati globoka jama, v katero je zlila gospodinja celo ponev masti in ocvirkov. Iz te jame se je zabela potem znova trosila, kakor se trosi gnoj s kupa na njivici.

Z veliko slastjo smo otepali tisti večer okusno to raševino. Ali Meta je ostala pri slabi volji. Nikogar ni pogledala in z nikomer ni spregovorila. Samo če je opazila, da sem postrgal na meni odkazanem mestu, kar se je bilo tam natrosilo, je posegla s svojo žlico v jamo ter mi z nova natrosila, da so se ocvirki kar gnetli.

To je parkrat storila, da sem bil kar ginjen nad to naivno ljubeznivostjo.

Drugega mnenja pa je bil Danijel. Zakrohotal se je: „Meta, pravica je za vse! Če boš tako krivično postopala, izpodkopljem ti jamo.“

Vrgla je žlico po mizi ter srdita zbežala. Danijel pa se je krohotal za njo. —

Nerodno je, nositi ves teden prah po životu. Zatorej sva se bila z Danijelom zmenila, da se pojdeva po večerji kopat. Hlapče je odšlo, zaklicavši, da me počaka na vasi.

Ko sva se z Boštjanom nekaj časa razgovarjala, sem se podal za Danijelom. Pred vežo je lovila Liza vodo v škaf, in takrat me je prešinila sladka misel.

„Liza,“ sem zašepetal, „pripravi jo, pridem klicat!“

Ta pretkana ženska niti obraza ni zavihala, samo kratko se je zasmejala: „Glej, da prideš k pravemu oknu!“ Kaj skupaj spraviti, na tem bolehate vse ženske, kmetice in gospe! Zatorej sem si bil v svesti, da opravi Liza vse v redu.

Na vasi smo se — sedeč po plotovih — pogovarjali s fanti. Ti so naglašali, da sem prišel danes prvič na vas in da bo velik

čudež, če me ne neso v vodo. Danijel jim je odsvetoval, češ da sem si na Gori čisto gotovo pridobil pravico do fantovanja. Ta argument pa je zbrani družbi postal šele tedaj pristopen, ko sem se odkupil s precejšnjim zneskom. Nekaj so peli, nekaj so vriskali, nato so odšli k Fortunu, da spravijo v pijačo, kar so bili dobili od mene.

Z Danijelom sva se podala h Karlovšici. V tolmunu, kjer je imela Jera svoj dom, sva se skopala in oprala prah z glave in života. Voda je kar rezala. Na to se je skliceval Danijel ter je hitro opravil. V resnici ga je vleklo k Fortunu, da bi ne zamudil svojega deleža pri pijači. Jaz sem še nekaj časa ostal, ker mi je mrzla voda jako ugajala.

Na Gori je udarilo polnoč, ko dospem pred Presečnikovo hišo. Ni bilo prav jasno, vendar je luna tuintam pogledala izmed oblakov. Kadar se je to zgodilo, je bilo Boštjanovo domovje v luči skoraj kakor po dnevu.

Pri hlevu ob zidu je slonela lestva, lahka in pripravna. Tiho in previdno sem jo zanesel k hiši ter prislonil k opaženemu okencu pri izbi, kjer sta spali Meta in Liza. Prezrl pa sem pri tem, da je izba imela dve okni.

Vi se smejete, čestite prijateljice, ali vendar je resnica, da ima vasovanje na kmetih veliko poezije v sebi. Pri tem ni treba na kaj nedovoljenega misliti. Ali v pozni noči, ko je vse tiho, ko tiči nekaka čarobna tajnost v krajini in v zraku nad njo, govoriti s svojim dekletom in govoriti o ljubezni, to je poezija! To je prava poezija, ki dosti več velja, nego tisti plesi, na katerih gosposki fantiči vašim dekličem, ki se pehajo v prepotenih oblekah, o ljubezni govoričijo! In Bog mi je priča, da največkrat v neslanih frazah, ki ne prihajajo iz srca! Pri vas je vse narejeno, pri nas na kmetih gospoduje pa narava, ki je resnična mati resnične poezije!

Po lestvi sem splezal do okna in lahno potrkal na steklo. „Meta, a spiš?“

Nekaj je zašumelo v izbi, kot bi kdo s postelje vstajal. Zdelo se mi je, da čujem neko tekanje. Prejkotne sem se bil zmotil v oknu in potrkal pri Lizi.

Zopet pokličem. Prav počasi se je odpiralo. Pri luninem svitu se mi je prikazala. Bila je rdeča kot piruh o Veliki noči. Ko pa je vzela roko od okna, se je ta močno tresla. Tesno se je bila zavila v „dolgo ruto“ — sedaj ji pravite „ogrinjalka“. Ker je imela spu-

ščene kite, ji je bil obrazek čisto spremenjen, pa vzlic temu jo je obdajala čudna krasota.

Vzdihnila je:

„Moj Bog, čemu si prišel? Kaj poreče mati?“

Kakor vidite, me je poskušala odsloviti. Pričnem zatorej tudi zdihovati:

„Spati ne morem, ker vem, da si name huda.“

Nekaj se je obotavljala: „Saj sam veš, da nisem.“

„Čemu si pa bila?“

„S tem Katretom govoriš, — z vsako drugo bi smel.“

Zdelo se mi je, da se ji hoče milo storiti. Nato sem vprašal:

„Ali mi daš roko, da res nisi več huda?“

„Dam ti jo.“

Izpod dolge rute je izvila roko, ki se je še vedno tresla. Dotaknil sem se mehkih prstov in napraviti sem hotel majhen sprehodek po tej žametovi koži. Pa me je kaj spretno s svojo levico spodila z bele stezice! „Lahko noč!“

„Lahko noč!“

Ko sem po lestvi splezal do zemlje, se je prikazal iz sence pri hiši hlapec Danijel. Široka usta je odprl do ušes, se hinavsko smejal ter — položivši prst na omenjena široka usta — pograbil lestvo in jo brez vsakega šuma odnesel k steni pri hlevu. S svojim obnašanjem mi je hotel Danijel razodeti, da se brez skrbi lahko zanesem na njegovo molčljivost.

Drugo jutro pri kosilu sem koj opazil, da ni ostal prigodek te noči tajen. Danijel je še vedno odpiral čeljusti, kakor jih odpira krokodil ob Nilu; Lizi pa ni hotel izginiti nekak skrivnosten smeh z obraza, in Meta je kot v sanjah hodila okrog. Mater Barbo sem parkrat zasačil, kako me je tuintam prav pomenljivo pogledala. Ali molčalo je vse. Le oče Boštjan je, odloživši žlico, hladno spregovoril: „Če že pametni ljudje pamet pod klop mečejo, ne vem, kaj bo potle!“

Ker je bila nedelja, nismo imeli dela. Sredi dopoldne sem prišel enkrat mimo hleva, kjer sta Liza in Danijel živino napajala. Čul sem ta-le razgovor:

Liza: „Kaj misliš, kaj bo iz tega?“

Danijel: „Kaj če biti, to ve vsak človek! Če je poštenje v njem, jo vzame. Vendar vidiš, kako je že zmedel to ubogo žival.“

Liza: „Poštenje pri moških, to je ravno! Ali ga imaš ti kaj?“

Danijel: „Ti si pa star borež, in čudno bi ne bilo, če bi se človek skesal. Če kaj vem, bo pri Presečnikovih svatba, in plesali bomo, da bo groza! Ker to ti povem: Janez ima poštenje v sebi!"

Liza: „Počakajmo, le počakajmo, moški ste vsi nič prida!"

VII.

Čas je tekel in prišli smo globoko v kozoprsk. Žito je bilo omlačeno; zatorej smo mislili na drugo, kar je preskrbeti dobremu gospodarju za zimo. Najprej steljo za hlev. Zopet smo morali koso v roke vzeti, tisto kratko, široko koso, s katero se klesti resje in druga goščav po gozdu. Neprijetno delo: kosišče ti je prekratko in kosir tudi vedno odnehava, da ga moraš neprestano nabijati, ker bi ti drugače kosa odletela.

Tudi listje smo grabili, in to je že lažje delo. Grabijo moški in ženske, zatorej je obilo govorice, obilo največkrat prav slabo oblečenih kmečkih dovtipov. Grabljenje hitro teče, godbo pa ti delata lešnikarica in carovec, sedeča v bližini na smreki.

Da se bo pozimi kurilo, smo podrli v bregu pod Kalom deset starih bukev. K sekanju me niso pustili, ker pade drevo nerodno, če ni prav sekano; ako se pa nerodno postaviš, te lahko veje padajočega debla, če drugega ne, prav občutno opraskajo. Ko je ležala bukev na zemlji, sem jo pa s krivačem klestil in obsekaval uspešneje od Danijela, ki je najrajši dosti govoril in malo delal.

Tako je tekel čas in že so lešniki dozorevali. Robčevina je od dne do dne rumenejša postajala in če si sad iz nje vzel, je bil sajast in rujav. Prihajala so pisma in nič več nisem mogel odlašati z odhodom. Hotel pa sem kot zavzet hribolazec še prej na Blegoš. Ta sicer ni kaj posebnega; če mu pa tičiš ravno v vznožju, bi bila sramota, ko bi staremu prijatelju ne zlezel na plešasto glavo. Skoraj šest tednov sem že tičal na Jelovem brdu in delo me je obsekalo, kakor obseka tesar svoj tram v smrekovem gozdu; bil sem tenak in vitek, da sem lahko lazil po hribih.

Po večerji smo še nekaj časa pri mizi obsedeli. Povedal sem, da grem zjutraj na Blegoš, češ da že pet let nisem bil gori.

„Oh-ta," se je oglasila Meta, „mati, ali grem lahko ž njim?"

Mati ji je bila v vsakem oziru prva inštanca. Odgovoril pa je oče Boštjan:

„Čemu boš hodila? Zate je prehuda pot; sicer pa tudi doma lahko dobiš kaj potrebnega dela." Besedo „potrebnega" je mož poudarjal s posebnim naglasom.

Meti se je povesila šobica in prav nič prijazno ni pogledala svojega roditelja. Nasproti dvema ženskama pa gospodar ni prodrl, kar je samoobsebi umevno. Barba ni dolgo premišljevala:

„Čemu bi ne šla? S svojim človekom bo vendar še smela, če jo s sabo vzame. Kar šla bo!“

S tem je bila Boštjanu pravda zgubljena.

Drugo jutro ob osmih sva odšla. V svoji bisagi sem vzel nekaj s sabo, pa ne preveč. Pa ne smete misliti, da sem nosil na nogah visoke nogavice ali pa kake bingljajoče hlačice ob kolenih. Vse to se pred Presečnikovo hčerjo ni smelo nositi, ker je bilo grdo in smešno.

Hodila sva po lepih senožetih pod Koprivnikom, kjer rase mnogo leščevja. Tisto leto je bilo rodovitno, zategadelj ni čuda, da sva takoj krenila s pota ter lazila od grma do grma. Tekmovala sva, kateri dobi več lešnikov in kateri večjo kobuljico. Zmagala je Meta, ki je imela oko kakor veverica in tudi ne manjše spretnosti od veverice, če je bilo treba samca ali pa kobuljico vpogniti z veje. Prekosila me je v vsakem oziru. Staknila je kobuljico, ki je štela osem lešnikov. Žalibog, vmes sta bila dva slaba, katerih jedri sta bili gluhi!

„Ali bo mati vesela,“ se je bahala Meta, „ko bo videla moje lešnike! To bo potresve o Božiču!“

Ko sva se vrnila na pot, je že iskala dva pripravna kamena, s katerima je trla svoje lešnike. Dospevši do Kala, ji ni bilo skoraj nič ostalo, tako da je potrla in pozobala še zadnji ostanek, rekoč:

„Ej, saj bo letos dosti orehov!“

Na Kalu sva poiskala najprej po vsi Selški in Poljanski dolini sloviti studenec, ki z imenitno svojo vodo hladi in krepi potnike na Blegoš. Napolnila sva steklenico, in povedati moram, da je bila potem voda na vrhu skoraj še ravno tako mrzla, kakor na Kalu pri vrelcu.

S sedla sva krenila ne na strmo pot, temveč na lahno. Ta vodi daleč naokrog za Blegošem, dokler ne privodi na Mali Blegoš. Prijetna je bila ta hoja: povsod zeleno bukovje, jelke in smreke. Vmes pri tleh so poganjale v velikih šopih hudičele (rododendron), a ne spominjam se, so-li nosile še kak pozabljen cvet ali ne; pač pa se dobro spominjam, da so po bukvah napravljali velik nemir sivkastomodri brglezi, ki so čokali po deblih gori in doli. Če sta se srečala z grahastim plezavčkom, ki pleza samo gori, doli pa ne more, ga je sivo-modri hudobnež takoj pognal, da se je čulo obilo takega čivkanja.

Tisti dan sem hotel Meti govoriti o svoji ljubezni ter ji na dolgo in široko razložiti, da mora postati moja žena in da jo bom dal v mesto, kjer se nauči kuhanja in nemške govorice. Kakor vidite, drage dame, sem si bil skoval popoln načrt, ki pa je bil — česar se takrat še nisem zavedal — ponesrečen in neporabljiv. Planinsko to rožo presaditi v gosposko zemljo, je moralo ostati brezuspešno delo, kar ve najbolje veste. Ali tisti dan na poti okrog Blegoša mi je tičal neusmiljeni ta načrt v glavi in le na priliko sem čakal, da bi ga stresel pred deklico. Pa govori o ljubezni, če je Meta kar meni nič, tebi nič, počepnila na zemljo, stolkla sredi pota prav zadnja dva lešnika ter ju s slastjo shrustala s svojimi belimi zobčki: „Joj, kako so dobri!"

Časih sva se srečala s pogledi; nekaj se je zasvetilo iz njenega očesa, ali vzlic temu je dejala:

„Nikar me tako čudno ne glej!"

Kako naj bi bil torej govoril o svoji ljubezni! Danes je bila zgolj otrok, ki se je veselil, da je smel biti v moji družbi!

Dospela sva do Ajdove rebri. Na desno in levo je bil gozd izsekan. Zategadelj je rasla tam dolga trava, vmes pa vse polno rdečih jagod. Te so bile sicer že vse obrane, ker jih zobljejo ptice in kače; pa se je Meti vendar še posrečilo, da je dobila rastlino, na kateri sta viseli dve rdeči jagodi. Na enem vršičku pa je čepel majhen, bel cvet. Bila je presrečna: „Eno meni, eno tebi!" Z ustnicami je odtrgala jagodo, nato pa brez vsake zadrege meni ponudila šopek. Kakor ona, zaužil sem sad, a cvet sem spravil z veliko skrbnostjo v listnico.

„Proč vrzi!" je zahitela.

„V mestu me bo cvetje spominjalo nate, Meta." Nekaj rdečice se ji je prikazalo na licu, vendar stvari ni več omenjala.

Dospevši na Mali Blegoš, se nama je odkril Porezen v svoji dolgočasnosti in odkrila se nama je Črna prst v divni svoji lepoti. Luže na Malem Blegošu so bile suhe in tudi ovac ni bilo, ki se navadno v tolpah pasejo tam. Pred nama se je dvigala visoka glava starega Blegoša.

Ker je danes prvič hodila na goro, se ji je poznalo, da je razočarana. Menila je, da sva že na vrhu, dočim sva bila šele na Malem Blegošu. Zdihovala je, no, pa sva sedla in počivala. Po odpočitku sva polagoma lezla navzgor, in sicer po stezah, katerih je mnogo, pa so vse nezanesljive. Nekaj časa pripravno hodiš, v hipu pa ti zgine steza izpod noge, da sam ne veš kdaj. Nato moraš

po gladki travi plezati, dokler ne stakneš druge steze, ki pa te ravnotako slepari, kot prejšnja. Utrudljiva je taka hoja.

Med slovenskimi gorami naš Blegoš ni velikan! In ne obdaja ga veličastnost, katera obdaja naše snežnike in katere je že nekoliko deležen sosed Rakitovec. Obdaja ga samo ponižna lepota skromne slovenske planine, katera ne pozna večnega snega, ne neplodnih mlevov in ne divjih prepadov. Ali vzlic temu v svoji skromnosti stotero poplača trudapolno pot, katero si moral prehoditi do tratnate njegove strehe. To sva občutila z Meto, ko sva obstala na vrhu. Do svojega sedemnajstega leta je živela v vznožju pod Blegošem, a do danes še ni bila na njem. Če bi po vaseh okoli Jelovega brda povpraševali, bi se takoj izkazalo, da vsaj dve tretjini prebivalstva še nikdar ni bilo na Blegošu. Naši kmetje hodijo pač le tja, kamor jih vodi delo!

Meta se ni mogla oddahniti, tako so jo bili prevzeli vtisi lepega razgleda. Nebo sicer ni bilo prav jasno in sapa je podila oblake nad vrhom, da so kakor ovce hiteli proti jugu. Gorenjski in kamniški snežniki so se kazali v vsi svoji čistoti. Od Triglava pa do Ojstrice sem ji moral našteti vse bele očake in navesti njihova imena. Odprl se je svet, o katerem se Meti do danes še sanjalo ni!

Pravijo, da se proti jugu vidi Jadransko morje. Bil sem mnogokrat na Blegošu, ali morja nisem nikdar ugledal. Danes se je daleč tam spodaj nekaj kadilo; vzlic temu je dekle trdovatno trdilo, da natančno razločuje modro morje.

Nato sva se ozrla k strani, kjer leži bela slovenska Ljubljana. Kdor ima dobro oko, lahko opazi ljubljanski grad, ali jaz ga nisem mogel nikdar opaziti. Mogoče pa je, da ga je Meta z bistrim očesom vendarle opazila. Spregovorila je:

„Tam je torej Ljubljana, kjer ti stanuješ.“ Zamislila se je in pri tem se je morda zavedala, da v kratkem odidem. Videlo se je, da ji je žalost prepregla obrazek. Zamolklo je vprašala:

„Kdaj spet prideš?“

„Če prej ne, k tvoji poroki, ko se boš možila, Meta. Tisti dan hočem plesati!“

Nevoljno je viknila: „Nič!“ Ta „nič“ je bil vedno dokaz, da je naša Meta huda.

Dolgo je zrla proti jugu, kjer je v svoji domišljiji gledala sinje Jadransko morje. Pri tem mi ni mogla prikriti, da se ji je ob levem očesu utrnila prav drobna solza ter ji lezla po licu. Obrnila

se je čisto od mene, da bi ne opazil, kako si je obrisala mokro lice. Pa sem vendar opazil.

Da bi jo premotil, sem jo pozval, da pojdiva gledat, če bi se dobilo še kaj planinskega cvetja. To rase samo na selški strani Blegoša. Ta breg sva torej prehodila in preiskala. Hudičel je bilo vse polno, pa ni bilo cvetja na njih. Istotako ni bilo murk, katerih je ob priličnem času prav mnogo. Skoraj ni bilo pričakovati uspeha, bilo je že prepozno. „Tu je pa zvezdica!“ je vskliknila Meta ter res izbrskala iz goste trave zakasnelo, malo, zelenkasto planiko, katera se časih dobi na Blegošu; kako leto jih je več, drugo leto pa zopet ni nobene. Po daljšem iskanju sva jih še nekaj staknila v travi in Meta je vse skupaj obdržala za spomin na tisti dan, ko je bila z mano na Blegošu.

Nato sva sedla v eno malih dolinic, katere so značilne za Blegošev vrh. Čas je bilo, da se po dolgi hoji nekoliko okrepčava. S sabo nisva imela bogve kaj. S ponosom lahko izrečem, da nisem nikdar zastopal stališča tistih vedno lačnih in vedno žejnih hribolazcev, ki bi na Kredarico ali na Begunjščico najrajši s sabo vzeli težko obloženega velbloda!

Pri tej priliki je pokazala Meta vse dobre lastnosti male gospodinje. Odvezala je ponižno bisažico ter po trati razvrstila z važnim obrazom, kar sva imela s sabo; za vsakega kos črnega kruha, nekaj suhih češpelj in nekaj orehov. Prinesla je tudi dva kamena, da bi mogla orehe tolči. Vmes pa je postavila steklenico, v katero sva bila na Kalu nalovila mrzle studenčnice. „Da bova lažje pila,“ je omenila z veliko resnostjo, „sem vzela repuljico od doma, ker je grdo, piti iz steklenice same.“

Tolkla sva orehe ter jedla jedra s črnim kruhom, kar je dobro. Tudi suhe češplje sva jedla s črnim kruhom, kar zopet ni slabo. Hladno vodo pa sva pila iz ene in iste „repuljice“ in kakor zaljubljen dijak sem pil vedno na tistem mestu, kamor je bila poprej pritisnila Meta rožnata svoja usteca.

Planinski blagor!

Preobdala jo je moč gorskega zraka in oči so ji skupaj lezle. Meta je hotela spati. Napravil sem ji iz bisažice majhno vzglavje, nakar je legla in takoj zaspala. Nad nama so se še vedno podili sivi oblaki proti jugu, da je bilo solnce največkrat zakrito. Sicer pa pekočina itak ni bila posebno močna, tako, da je deklica lahko in dobro spala. Z obrazom je bila proti meni obrnena in mirno je sopla. Spanje pa ji je bilo prignalo nekaj vročine v glavo, da so

se ji delale rože na licih. Bil sem sam ž njo na zapuščeni gorski višini! Ko so jo objemali moji pogledi, sem občutil prav živo, da bi bilo skoraj nemogoče, da bi se kdaj ločil od nje. V kratki dobi mojega bivanja na Jelovem brdu sta zrastli najini duši ena k drugi. Pri vsakem delu sva bila skupaj dan za dnevom in pravi čudež je bil, če me je Meta za kratek trenotek zapustila. Zatorej me je tu na vrhu Blegoša silno mučila misel, kaj mi je početi? Gotovo, šel sem že skoraj predaleč. Igračanja z mlado dušo bi tudi sorodništvo, katero je naju vezalo, ne moglo opravičiti. Jezil sem se sam na sebe, da sem mogel tako čisto pozabiti svojih let in da sem se obnašal kakor smešni starec, ki je lazil nekdaj za Suzano, ko se je kopala. Ali vsi ti očitki niso olajšali mojih muk. Ko je tako v ljubki mladosti ležala pred mano in ko je v spanju še celo nekaj besed spregovorila, katerih pa nisem umel, je prihajala moja jeza še silnejša. Videlo se mi je, da sem zagrešil neodpustljiv greh, ko sem motil ravnotežje mlade duše. Kaj naj počnem? Bil bi ji lahko oče, ali sedaj naj jo vzamem? Morda kakor kralj David Moabičanko, da ga je grela v postelji? Ozrl sem se na vitko telo, ki je tako naravno počivalo na zeleni trati; ali ob enem sem si predstavljal, káko bi bilo to telesce, če bi ga vtaknil v tiste smešne cunje, v katere tako rade lezejo naše gospe in gospodične! In kak bi bil ta obrazek, če ga potisnem pod tisto, kar imenujejo gosposke ženske klobuk, ki je vselej nekaj zmečkanega, nekaj pomandranega, nekaj takega, kar ni ničemur podobno, kar je vrhunec neokusnosti in kar, čestite dame, pametnega človeka z največjo silo od vas odganja! V taki smešnosti naj bi živela Meta z Jelovega brda; prej nego poteče leto, jo pograbi jetika in jaz naj postanem njen morilec! Z očitkom za očitkom sem obteževal svojo trpečo dušo. Tudi je še mlada in še precej otročja! Ko stopi v pametnejšo dobo, bo sprevidela, da to, kar je vezalo mene in njo, ni bila prava ljubezen. Pride drugi, ki zdrami njeno srce, pa bode nesrečna ona in nesrečen postanem tudi jaz, ker se nisem mogel krotiti ob času, ko se je lahko še vse zadržalo. Pričela se mi je oglašati pamet in ker se vendar nisem hotel docela odpovedati, sem sklenil, da bo najbolje, če počakam leto dni. Ta čas naj se deklica razvije in morda se kmalu zave, da nisem edini moški na svetu. Če me do tedaj pozabi, tudi prav, vsaj sam sebi potem ničesar očitati ne bodem imel!

Ko sem zopet pogledal po Meti, je bila odprla temne svoje oči. Neprestano jih je vpirala name in dozdevalo se mi je, da sipajo iz njih žarki ljubezni in sreče. Ali vendar hočem čakati še celo leto!

Čas je bil, da se odpraviva. Sedaj sva hodila po krajši, ali zelo strmi poti, ki vodi neposredno do Kala. Solnce je še visoko stalo in skoraj ni bilo še čuti živali iz gozda. Ko sva zapuščala tratino, je izmed pečin hreščila jata skalnih jerebic ter se spustila v nižino, da se je videlo, kakor bi padalo kamenje v dol. Mestoma je bila taka strmina, da sva se, za roko se držeč, spuščala od debla do debla. Tuintam je zabučal z drevesa divji petelin; čula sva bučanje, a orjaka nama je zakrivalo vejevje. Časih je zaropotala za njim kokoš, pa je tudi nisva ugledala. Z zdihovanjem sva končno prilezla na Kal, kjer sva se v zapuščeni oglarski lopi odpočila. Prinesla sva vode od studenca ter se okrepčala ž njo.

Na sedlu je majhna ravnina, na kateri so takrat rasle štiri smreke v štirikotu in do trideset korakov druga od druge. Meta se je bila odpočila in zatorej se je je polastila zopet otročjost. Smeje se je zaklicala: „Loviva se ‚žiberdaj'!"

Že je tičala za smreko in govorila mi je, da naj se postavim za drugo. Ko sem stal pri svojem deblu, je zaklicala veselo: „Žiberdaj!" Podala se je v beg do bližnjega drevesa. Moja pravica pa je bila, leteti počez. Če sem jo prej ujel, nego se je dotaknila omenjenega bližnjega drevesa, je bil „žiberdaj" zame dobljen. In res sem jo ujel. Nosila je podkovane čižme, zatorej ni bila prav urna. Obtičala mi je v rokah. Ker pa v hitrici nisem mogel paziti, sem se je dotaknil na nepoklicanem mestu in morda še prehudo. Vsa trda je postala in ihte je zastokala: „To pa nič ni!" Takoj sem jo izpustil. Ali Meta je gledala s tako grozo name, da sem vedel, da je v tistem trenotku pričela slutiti, da je moški za vsako žensko največja zverina!

„Pojdiva domu!" je zaječala. Do doma ni spregovorila besedice. Samo sedaj in sedaj me je premerila s plahim očesom, prav kakor bi ne mogla verjeti, da se ji je kaj takega pripetilo.

Skoraj pri vasi sva srečala Luco. Imela je koš ob rami in srp v roki.

„No, Luca, kam pa, kam?" jo vprašam.

Bolezen se ji je še vedno poznala in bila je kakor suh list, ki je ležal vso zimo pod snegom. Odgovorila je:

„V Kalarjevo dolino grem in požela bom „vranje noge". Dosti jih tam rase, Kalar pa je ukazal, da jih lahko požanjem. Za prašiče so pa le dobre."

Obraz se ji je pričel žareti in nekako slovesno je pričela pripovedovati:

„Gotovo še ne veste, da bo naš Matijček stopil v službo h Kalarju. Komaj sedemnajst let ima, pa bo že za volarja. Tekój se mi dobro zdi!“

„Kako je pa s Šimnom?“

„Šimen, ta je pa žival! Dela, pa veliko ne more. Gradiška še vedno jé na njem!“

Beseda „žival“ ali pa še celo „živalica“ je v našem pogorju najnežnejši izraz ljubezni ali sočustva. Ko sem ta izraz vpeljal v slovensko povest, sem se moral s Stritarjem skoraj boriti, da mi ga ni črtal; pokojni Erjavec, ki je bil najmehkejša, pa tudi najplemenitejša slovenska duša, mi pa „živali“ v mojem „Tržačanu“ sploh nikdar odpustiti ni mogel. Niti Stritar, niti Erjavec me nista mogla predrugačiti: „živalica“ je naš najnežnejši izraz ljubezni ali pa usmiljenja! —

Luca se je odpravljala: „Vranja noga se sama ne požanje.“ Zopet je z žarečim obrazom ponovila: „To pa vama povem, tekój sem vesela, da pride fant h Kalarju!“ (Dalje prihodnjič.)

Janko Glaser:

Marec.

Sinjina hladna preko gor, planin
in v rezkem zraku vonj bregov skopnelih
in rezek veter v travnih bilkah velih,
da do stržena gre in korenin . . .

In cvete dren, iz tal puhti trpkost,
še divja in zelena — kot mladost!

Rado Murnik:

Na Bledu.

Vse ure dneva, ki čez svod hite,
odsevajo v zrcalu te vodé,
vse zarje vanjo omakajo perot,
vse zvezde vanjo pišejo svoj pot.
Župančič.

Jezero sanja v svetotihem krilu planinskih velikanov. Mlado jutranje zlato še plaho poigrava na bledomodrem oboku in na zardelih okamenelih orjakih, odgrinja mrak nad črnimi šumami in zelenimi livadami. V smaragdni gladini se ogleduje nebo in breg in otok in grad. Tiho, tiho pozvanja nad vodami; moli, prosi. Trepetaje umolkne.

Nenadoma zapihlja vesela sapica, obujena med vonjavo jelovino in dehtečimi tratami pod ledenimi palačami kraljestva Zlatorogovega. Predramljeni vali se lesketajo, kakor da je naglo bežeča poletna noč pozabila svoje najlepše zvezde v jezeru. Pred ranim vetrom plešejo iskre in kolobarci mimo ljubkega otoka proti divji skali, kakor z velikanskim mečem odsekani tikoma nad bregom. Po rahlo valujočih vodah zažiga jutro zelen ogenj. Dalje in dalje rajajo luči in plamenci po kristalnih cestah, prelivajo barve in svit, se utrinjajo in utapljajo in ugašajo v mračnih globinah.

Vekomaj bi sanjala duša, zamaknjena v milino jezera, v veličanstvo gora. Blagodejen mir tolaži in blaži nepokojno hrepenečega duha: zemljan se čuti tako brezželjnega — tako srečnega člana ogromnega stvarstva!

Po pesku hotelskega vrta so se bližali koraki in ugledal sem Igorja Kalana, prijatelja izza vseučiliške glorije, precej velikega, lepega mladega moža. Pozdravila sva se prisrčno; obadva je dokaj veselilo nenadno svidenje po mnogih letih. Igor Kalan je bil še vedno živahen in hudomušen kakor svoje dni. Samozavestni, krepkovoljni obraz mu je bil jako ogorel. Črne brke si je podjetno vihal naravnost proti ušesom.

Prihitela je natakarica. Igor si je naročil kave in nasmodil kubo. Tedaj sem opazil na njegovi roki poročni prstan.

„Kaj? Naš neugnani Igor Kalan se je dal vpreči v zakonski jarem?“

„Je že taka, bratec moj! Laudabiliter se subiecit, bi dejal naš nepozabni profesor Ivan Vavrů. Jaz pa pravim kakor modri Mohamed: Kismet! Komur je usojeno, ta se oženi — hočeš, nočeš, moraš! Komur pa ni namenjeno, pa lahko počenja in uganja, karkoli hoče — sam praznil bo bokale. Usoda, kismet, fatum nam ravna življenje. Da me takrat, pred osmimi leti, ni bilo na Bledu, bi bil še danes soliden samotar, ki se vrača vsako noč ob eni domov. Veš, kaj? Moja žena se je peljala z obema dečkoma v Ljubljano in se vrne popoldne. Ako hočeš, ti pa povem, kako sem se zaljubil, zaročil, poročil in hvalevredno pofilistril!"

„Prosim, Igor, kar sproži!"

„Tukaj naju bi utegnil kdo motiti. Dajva, dajva, popeljiva se po jezeru!"

Najela sva čoln, plačala in se izročila valovom. Bliskoma so ubežale ribice od najine ladjice. Že so pluli tudi drugi čolni po jezeru. V lahnih valih prečiste vode so se zvijale in gugale podobe pisane obale. Obrežni pragi, dvorci, verande in gaji so se jeli odmikati od naju; jezero se je širilo in širilo. Nad nama so strigle vesele blejske lastovice, prijatelj Igor pa je jel pripovedovati.

1.

Po prostovoljskem letu sem se izneveril pravoslovju in šel k pošti. Našemu uradu je načeloval ravnatelj Milan Jarnik, majhen pa hud gospod. Kratki in trdi so se mu ježili lasje, brki in brada nepristransko na vse plati kakor togotemu ježu bodice.

Ravnatelj Jarnik je bil izboren poštni uradnik, toda sila natančen, siten in muhast. Včasi je godrnjal ves ljubi božji dan. Bil je eden izmed onih nesrečnih dlakocepcev, ki grene sebi in drugim življenje večinoma z ničevimi malenkostmi. Ob vsem tem pa je celo menil, da je še premalo strog v službi. Kadar je bil dobre volje, je pač tudi znal svojo kritiko ali pravzaprav svojo grajo tako osoliti, zabeliti ali pa oviti, da je skelela malo manj. Najrajši pa je karal one uradnike, ki so mu bili najljubši. Meni je o vsaki priliki očital, da mi čimdalje bolj pojema neobhodno potrebno navdušenje za poslovanje na pošti.

Menda pomniš, da sem za gimnazijskih let rad zajahal hipogrifa. Pa tudi v pisarnici mi Muza marsikrat ni dala miru, dokler nisem vpregel Pegaza v galejo visokodonečih stihov in rim. Presneta Muza! Pregrešil sem veliko obilico pesmi, toda ostal sem najširjim krogom slavnega občinstva popolnoma neznan pesnik.

Moja modrica je bila bolj domače sorte: vnemala me je večinoma za rojstne praznike, za godove in jubileje, za krstne in birmanske in svatbene pojedine, za dobljene stave in za „vseh devet“ v kegljaškem krogu. Nikdar pa nisem opeval kislovijoličastih bolečin in grenkočrne žalosti, kakor je bilo tedaj moderno. Moje drobne pesmice so bile vse od konca do kraja poskočne, okrogle — in vendar so bile mojemu predstojniku oster trn v birokratični peti. Porogljivo me je imenoval nedeljskega pesnika! Ali tudi pravih poetov ni cenil kratkomalo nič. Poudarjal je, da mu je žabje regljanje ali pa mijavkanje nesrečno zaljubljenega mačka stokrat ljubše nego vsaka deklamacija. Tako malo laskavo je sodil o pesnikih in mi namigaval, da ne bi pošti prav nič škodovalo, ako bi pustil gospod oficijal Igor Kalan svoje pesmi lepo mirno v črnilniku.

Kako rad bi mu bil povedal, kaj menim! No, iznenada se mi je ponudila prilika.

Ponesrečil se je star poštni sluga. Uradniki smo hoteli revežu olajšati bedo in se domenili, da priredimo zabavni večer na korist siromaku. Tovariši so me dregali, naj deklamiram nekatere svojih pesmi. Ker so se mi zdele prežaltave, sem jim obljubil le predavanje v prozi.

Izbral sem si tak predmet, da sem mogel — vsaj mimogrede — povedati ravnatelju Jarniku marsikaj, česar mu sicer ne bi smel. Naglašal sem, da pesniki, pisatelji in drugi umetniki niso kar take ničle, kakor se dozdeva nekaterim materijalistom. Navel sem več primerov iz svetovne zgodovine. Zlasti sem slavil Cezarja, tega največjega Rimljana, tega izbornega govornika, občudovanega pisatelja in nikdar premaganega vojskovodjo. Naposled sem dejal: „Pesniki in pisatelji vzgajajo narod, mu čuvajo in negujejo svojstvo, jezik in druge narodne zaklade. Bog ni ustvaril samo prozajičnega krompirja, ampak tudi poetične cvetlice! Bog ni ustvaril samo kuretine, marveč tudi slavca!“

O kako debelo je gledal oni večer gospod ravnatelj Milan Jarnik! Poslušal je jako pozorno in tiho pokašljeval. Po predavanju pa me je posmehljivo pohvalil: „Čestitam vam, gospodine, čestitam! Bili bi vzoren župnik. Dovolite mi še opombico! Zelo dvomim, da bi bil vaš Cezar tudi dober poštni oficijal. Hvala, gospodine!“

Kmalu potem so me premestili na veseli Dunaj. Ločitev od preljubih tovarišev mi je bila težja, nego sem mislil. Naposled sem se poslovil tudi od gospoda ravnatelja Jarnika. Bil je ves mehak.

„Vso srečo na novem mestu!“ je vzkliknil ginjen. „Oprostite mi, gospod oficijal, ako sem bil nemara kdaj preosoren z vami! Služba ni šala, odgovornost je velika. Boste že še izkusili, gospodine, kadar boste sami načelnik. In spominjali se boste mene, svojega starega predstojnika, ki vam je vsekdar želel vse najboljše. Ako bi kdaj potrebovali mojega priporočila ali nasveta, vam bom vselej rad na razpolago . . .“

Na Dunaju sem se imel prav dobro. Ej, ali smo bili včasi veseli in razposajeni! Tudi v uradu se mi ni godilo slabo. Že drugo leto so me povišali za višjega oficijala. Prvi dopust sem hotel porabiti, da bi obiskal Bled in preživel par idilskih tednov v rajskolepi jezerski krajini.

Že veleprijetna misel, da mi toliko dni ne bo treba čepeti v pusti pisarnici ali pa znojiti se po prašnih cestah in soparnih ulicah med vročimi zidinami dunajskimi, že ta misel sama mi je zbujala židano voljo. Štel sem tedne, štel sem dni kakor dijak pred velikimi počitnicami. Vnaprej sem se veselil domačih gora, domačih voda, domačega zraka v najlepšem kraju najlepše doline evropske. Natihoma sem pomiloval prijatelje, ki niso mogli z mano. Zbogom, Dunaj!

V Ljubljani sem se dodobra naspal in se drugo jutro odpeljal na Gorenjsko.

Na Gorenjsko!

Ta beseda je imela že od nekdaj tajnovito, čarobno moč do mojega srca. Kako smo skakali in vriskali otroci, kadar so nam doma obljubili: „V nedeljo se popeljemo na Gorenjsko!“

Jutro je bilo vedro, krasno. Le nad Šmarno goro je belelo nekaj oblakov, rahlih ko nastlana volna. Jarko je blestel sneg na Kamniškem sedlu. Na Ljubljanskem polju so želi pšenico; nekateri kozolci so bili že polni. Ob rumenem žitu in na rjavih strniščih so se v julijskem solncu premikali svetlobeli rokavi, živordeče rute, temnomodra krila in se bliskale rene na konjskih opravah. Ponekod so že orali za ajdovo setev.

Vse me je zanimalo, vse se mi je zdelo opazovanja in občudovanja vredno. Zdravolični otroci na njivah in pašnikih so vlaku na čast živahno mahali s klobučki in slamniki ter ga pozdravljali na vso sapo: „Živio, živio!“ Malo pred Kranjem sta se za kratek čas metala dva pastirca, oba divja in lepa kakor planine v ozadju. Mlada Sava, še neoskrunjena od tovarniških blagodarov, je prala razklane pečine in odrušene skale z bisernobelimi penami in ze-

lenimi vali. Reka je bila nekoliko upadla; na obrežnem robu je temnela proga še vlažnega rdečkastobelega peska in proda. Po dolgi dobi sem zopet videl zale gorenjske Mine in krepke Janeze, kmetiške vozove z dvema ojnicama, očrnele stoge in pisane uljnjake. Izza nežne modrine jutranjega para je veličastno vstajala neskončna, vedno nova lepota slovenskih planin ter budila domišljiji prijetne slutnje o gozdnem hladu, o šumečih vodicah in bobnečih slapih. Smejalo se mi je samo ob sebi; z enim podplatom sem bil takorekoč že na Bledu. Duša mi je pela radostno: „Naše gore!“ in celo iz vlakovega šumenja in drdranja sem slišal: „Naše gore! Naše gore!“

V kupeju je zaudarjalo po usnju in premogovem dimu. Nasproti mene je čepel gospod v karirani obleki. Nepremični pusti obraz mu je bil obrit, le pod nosom se je dolgočasilo nekaj pomiloščenih kratkih brkov, zelo podobnih zobni krtačici. V orokavičenih dolgih prstih je leseno držal rdečo potopisno knjižico z angleškim naslovom in bral, bral, bral. Za planinsko krasoto zunaj se ni ogreval kar nič, saj je videl gore in doline protokolirane in registrirane črno na belem. Na postajah je mrgolelo izletnikov in hribolazcev. Nekateri so bili tako smešno opravljeni, da so zbujali občno veselje. Moji sopotniki so jih imenovali športne maškare in planinske bajace.

Na leškem kolodvoru sem zapustil kariranega mylorda in poveril prtljago mlademu vozniku; nato pa sem jo mahnil preko železničnega tira peš po prostrani Radovljiški ravnini, in se oziral na stare znance, zdaj na Stol in na Begúnjščico, zdaj na Jelóvico in na Triglav. Kakor v prijetnih sanjah sem korakal mimo zelenih pašnikov in kristalnih studencev, čez stari most preko Save in po sveže vonjavem gozdu proti Zagoricam. Še je skrivalo Blejsko jezero svojo lepoto. Naposled sem zagledal grad in kmalu potem se je pred mano razgrinjala vsa blejska krasota. Bilo mi je, kakor da sem se preselil na nov, lepši svet.

Letos sem zopet tukaj. Jasno so mi oživeli spomini izza mojega prvega dopusta na Bledu, jasno vidim obraze in prizore minulih dni. V tajnovitem čaru preteklosti se mi zde že lepši in mikavnejši nego takrat, pred osmimi leti, ko sem jih opisoval v svojih zapiskih.

2.

Tedaj že ni bilo več lahko dobiti stanovanja. Iskal sem po Zagoricah, Želečah in Mlinem. Naposled sem pri jako prijazni in zgovorni mamki našel v preprosti hiši vzorno čisto zgornjico z razgledom na vrt in na jezero, ki se je širilo med bregovi kakor napeta zelena svila. Na oknu so žareli bujni živordeči nageljni. Iz sobice sem mogel preko dvorišča in vrta videti del Karavank, obrasli hrib z gradom in otok, ki se je v jutranjih žarkih lesketal ko pisan dragulj v srebrnem okovu.

Takoj sem se čutil domačega. Obšla me je iskrena želja, da bi živel vedno v tem lepem kraju!

Na šetališču je bilo že precej izprehajalcev. Dame so nosile smešno majhna pokrivalca in čudne rokave, ki so bili nad komolcem pretirano široki, podnevi smešni, ponoči pošastni; bolj prismojene in manj okusne mode že dolgo ni bila na našem planetu. Po gladki cesti so hiteli kolesarji. Bilo je že jako vroče.

V kopeli sem se spomnil svojega kovčega. Krenil sem na pošto in naročil, kam naj pošljejo moje stvari. Vrnil sem se v drevored. Kar sem blizu topliškega hotela zagledal svojega sorodnika, doktorja Janka Zalokarja, stopajočega iz brilnice. Jako sem se ga obveselil.

Doktor Janko Zalokar je bil mojega očeta bratranec in, kakor velimo, pravi fant od fare! Samec v takoimenovah najboljših letih, je bil malo večji od mene in že precej debel. Služboval je na Dolenjskem in slovel za izbornega zdravnika.

„O, na zdar, Igor!“ je vzkliknil radostno in mi krepko stisnil roko. „Kdaj si pa prišel?“

„Davi. Ti si prvi znanec, ki ga tukaj vidim.“

Janko je imel one mirno opazujoče, ugibajoče oči, kakršne imajo sodniki in zdravniki. Iz Jankovih pa je odsevala tudi srčna dobrotljivost in nehote sem sodil: že te sočutne modre oči morajo ubogemu bolniku obuditi neomajno zaupanje do zdravnikove umetnosti. Včasih pa so se znale kaj poredno bliskati!

„Ostaneš dalje tu?“

„Par tednov.“

„Dobro, dobro. Odslej bomo lahko tarokirali štirje, eno urico ali pa dve, po obedu. Kaj pa je v tej vročini prijetneje, kakor v hladni senci ob jezeru slovesno naznaniti kontra in supra igri in napovedanemu pagatu? Ostane ti še zmeraj dovolj časa za kopanje,

plavanje in veslanje, za izlete, plese in koncerte, za šport in flirt in tako dalje. Vidiš, tamle prihaja eden naših slavnih tarokačev, jasni gospod Ivan Zlatoust Oven, višji geometer iz Gradca, špiritist, jako zabaven človek."

„Kaj? Špiritist je?"

„Mož ljubi alkohol bolj nego sebe in svojega bližnjega," me je poučil Janko in si pogladil svojo gosto francosko brado. „Sleherni dan podere svojih par litrov starine in po več kozarcev piva."

Počasi se je bližal gospod Zlatoust Oven z dolgim životom na kratkih nogah. Roke je držal na hrbtu in opletal z rumeno palico na levo in pravo. Posvetna ničemurnost mu ni kazila žlahtnega značaja; rjava obleka, že dolgo nič polikana, je bila polna slikovitih gub in izprva beli slamnik je bil že tudi precej rumen in otipan. Bujnordeči nos je molče trobental, da ga možiček rad pije. Janko naju je predstavil.

„Povečajmo državi dohodke!" je dejal gospod Zlatoust bolj sam zase in si prižgal smotko.

„Kako se pa že kaj imate, gospod svetnik?" ga je vprašal Janko.

Gospod Oven si je leno potegnil z roko po nagubanem obrazu in štrlečih brkih. Lokavo je pogledal s svojimi drobnimi rjavimi očmi mene in Janka ter se odrezal: „Predolgo sem jadral po jezeru in zdaj me tare morska bolezen. Res!"

Govoril je skozi nos, kakor stari Slovenci, Francozi in aristokrati.

„Ali to nas nikar ne oviraj, da bi z veselim zaupanjem gledali v prihodnost!" je tolažil sam sebe in dodal: „Moja Genofefa, moja preljuba žena, mi ne verjame, da sem bolan. Pa nič ne de. Zdravit se grem v hladno oazo, katerih se, hvala Bogu, ne manjka na Bledu. Da se kmalu zopet vidimo, čili in zdravi!"

Odkril se je, pokimal in romal proti bližnji gostilnici.

„Gospod Oven je jako vnet svobodoumnik!" mi je razlagal Janko. „Rajši sedi v najmanjši krčmi ali kavarni nego v največji pisarnici. Doma ga pika in zbada in graja njegova preljuba žena kakor sitna guvernanta. Pušiti sme revež le v veži ali na vrtu. Zato rad desertira svoji „Genofefi". Vobče je prav dober človek, morda predober; le škoda, da je tako mlačen narodnjak! Gospa Ovnova, veš, je gorenještajerska Nemka in po nemški piščalki pleše vsa rodbina. Slovenci imamo preveč takih žalostnih Ovnov!"

Izprehajala sva se pod zeleno streho kostanjevega drevoreda. Na šetališču je bilo čimdalje več elegantnih svetlih oblek in pisanih solnčnikov. Vsak čas je pozvonil kolesar. Kolesaric je bilo takrat še malo; kadar se je katera pokazala, je vse gledalo za njo. Mimo naju je pridrdrala marsikatera kočija. Pestunje so varovale lične otroške vozičke. Lepe in nelepe guvernante so krotile nagajive gosposke paglavce, ki so delali zgago z obroči, žogami in drugimi igračami. Marsikateri topličar je spoštljivo pozdravil doktorja Zalokarja.

„Kako ti zavidam tvoj plemeniti, vzvišeni poklic, Janko! Oteti človeku življenje — ali bi mogel človek kaj lepšega na svetu?“

Janko se je nasmehnil in dejal: „Svoj čas sem se hotel posvetiti gledališkemu odru. Z največjim veseljem sem sodeloval pri diletantskih predstavah. Že medicinec, pa tudi pozneje, zdravnik, sem igral še vedno rad razne vloge, kajpada z večjim navdušenjem nego uspehom. Še zdaj hranim ponarejeno črno brado, ki sem z njo paradiral prvikrat na odru, haha! Poglej naravnost! Nasproti nam prihajata gospod Dragutin Balenović, jako bogat veletrgovec iz Zagreba, in njegova hčerka Nada. Vidi se jima, da nista došla na Bled niti zaradi revmatizma ali bolnih živcev, niti zaradi malokrvnosti in bledice. Oba sta člana našega ožjega kroga, se udeležujeta naših izletov in igrata z nami lawn-tennis ali pa croquet. Drugi naši gospodi te predstavim že še o priliki.“

„Hvala lepa!“

Gospod Dragutin Balenović je bil srednje velik, ogorel, slok in žilav. V črnih laseh in brkih se je svetila že marsikatera bela nitka, toda kretal se je še vedno prožno in iz temnih oči mu je žarel skoraj mladeniški ogenj. Poteze njegovega podolgastega obraza so bile odločne, ostre, obrvi izredno močne, spodnja ustnica debela; konca dolgih brkov sta visela navzdol. Slamnik, obleka, rokavice in fini čevlji, vse je bilo sivo. Iz levega žepa kratke suknje mu je gledal Obzor.

Tudi gospodična Nada Balenovićeva je bila jako elegantno oblečena. Izraz njenega temnopoltnega obličja je bil plemenit, nekoliko ponosen. Njeno resno, malone strogo lepoto so v čudovitem kontrastu milile sanjave oči z nežnimi gostimi trepalnicami. Krasni lasje so bili črni z modrim odsvitom, kakor gavranje krilo. Skozi prozorno tkanino njene bele bluze je lahno rdela rožna polt nežno oblikanih rok.

Ko smo se srečali, me je Janko predstavil in vprašal gospoda Balenovića: „No, ali se je že kaj poboljšal vaš jasni kajon, vaš tirolski madžaron ali madžarski tirolec grof Héderváry?“

„A! Héderváry!“ je nejevoljno ponavljal Hrvat in zablisnilo je zlato plombiranih zob. Zaničljivo je zamahnil z roko in poudarjal: „Phylloxera, doktore! Phylloxera!“

„Kaj pravi Obzor?“

Medtem sem motril dražestno Hrvatico. Zlasti so me zanimale njene divne črne oči. Zdelo se mi je, da se skriva v njihovih globinah zaeno mirna ljubkost in hudourna strast, zaeno angel in demon. Rahlo je žvenketala srebrna verižica njene pahljače ob zlati zapestnici.

„Prosim, dovolite mi, častita gospodična — kako vam ugaja pri nas na Slovenskem?“ sem jo vprašal, dočim sta jela njen papa in Janko vneto politizirati.

„Prav dobro, gospod višji oficijal!“ je odgovorila živahno. „Ah, vaš Bled, vaše planine, vaša postojnska jama! Le nekaj se mi zdi čudno. S papanom sva bila tudi v Ljubljani in njeni okolici. Tako lepi kraji — ali tako prazni! Širna ravan, visoke planine — vsa ta mnogolična divota v mestnem obližju! Kako krasen je razgled z Gradu! Ali kako malo obiskovalcev je gori!“

„Ljubljančani menda mislijo, da je Grad le za tujce.“

Mimo naju je stopala družba turistov. Vsi so imeli velike rododendronove in košutnikove šope na klobukih in palicah.

„Na ljubljanskem Gradu bi moral biti lep, velik hotel!“

„Gospodična, počakajmo še petdeset ali sto let! Zdaj pa vam moram v povračilo pohvaliti vaša prekrasna Plitvička jezera, vašo slikovito „hrvatsko Švico“, vaše prekrasno Zagorje, kjer so se Hrvati in Slovenci dvignili zoper graščinske tirane. Preživel sem mnogo lepih, mnogo nepozabnih dni v Krapinskih toplicah, v Klanjcu, na Cesargradu, v Novih dvorih, na Pristavi in tam okoli ob idilski Sotli. Užival sem pa tudi divjo krasoto romantičnih krajev v zlati Bosni. Zlasti mi je ugajal belo peneči se zeleni Vrbas od Banjeluke do Jezera pred Jajcem, ker se mi je zdel tako podoben naši mladi Savi.“

„Potemtakem ste videli celo več hrvatskih krajev nego jaz,“ je pripomnila gospodična Balenovićeva in se obrnila k očetu: „Čuješ, dragi papa, vedno mi obetaš, da bova potovala po Bosni. Kdaj pa že pojdeva?“

„Kadar hočeš, dušica zlata, kadar hočeš, samo zdajle še ne! Zdajle odpotujeva v hotel! Napisati moram več pisem. Prosim, oprostite mi! Priporočam se gospodoma!“

„Vrlo mi je bilo drago, gospod višji oficijal!“ je rekla Nada z dražestnim nasmehom.

„Prosim vas, častita gospodična, ne pozabite jutri priti h kroketu!“ je opomnil Janko odhajajočo, se priklonil in odkril; od njegovih kratko ostriženih las je lahno zadehtelo po frizerskih dišavah.

3.

V stari župni cerkvi je zvonilo poldne.

„Nada ima sicer obilo satelitov in trabantov okoli sebe,“ je povzel Janko. „Kjer je med, tam so tudi muhe. Danes je pa odpodila kar vse. Včasi ima svoje kaprice. Niti doktorja Jurinca ni bilo! Ta mladi odvetniški koncipijent ji kavaliri najvztrajneje in menda edino on more pričakovati kaj uspeha. Stari Balenović pa bi imel rajši trgovca za zeta. Igor, pazi in ne zaljubi se v Nado, da se danes ali jutri ne izcimi kakšen dvoboj na Osojnici ali na Straži, haha!“

„Nič se ne boj, Janko! Nisem se prišel ženit na Bled. Zivela prostost!“

„Tako je govoril že marsikdo . . .“

Za seboj sva zaslišala hitri topot konjskih kopit in mimo naju se je tiho pripeljala sijajna ekipaža; v njej je seđel sivobrk general z zlatim ovratnikom in rdečimi lampasi. Šla sva še nekaj kratov po drevoredu gori in doli. Veselilo me je, videčega več mladih gospodičen v narodni noši. Na uho so udarjale besede raznih jezikov.

„Naš Bled je mednarodno kopališče,“ je poudarjal Janko z vidnim zadovoljstvom. „Na Bled prihajajo ne samo Hrvati in Čehi, marveč tudi Rusi, Francozi, Nemci, Italijani, da, celo Angleži in Američani. Na Bledu more biti vsak po svoji fasoni srečen: kdor si želi družbe, je najde dovolj, odlične ali preproste; kdor hrepeni po miru, more tukaj uživati idilsko samoto; tako toplega jezera, tako lepe ravnine in tako vabljivih hribov in gora v najbližji okolici ne najdeš izlepa kmalu v planinskem letovišču! Kje pa stańuješ?“

„Pri Osojnikovih. Upam, da bom prav zadovoljen.“

Potegnil je uro iz žepa svojega belega telovnika in se obrnil. Krenila sva po obrežni cesti proti gostilnici, sedla v leseno hladnico ob jezeru k podolgasti mizi ter naročila obed.

Pri kolibi je bila voda prozorna ko novo steklo, malo dalje od brega se je videla lepo zelena, bolj proti sredi pa modra, kakor vedro nebo nad njo. Otok je objemal svetel pas. Čisto blizu hladnice so plavale ribe in ribice nad peskovitim dnom, zdaj mirno

premikale plavuti, zdaj ko žive strelice švigale za drobtinami, ki so jih metali preko lesene ograje otroci, obezani s servijetami okoli vratu; hvaležni mali občudovalci so gnali burno veselje, kadar so ribe rojema naskakovale večje kose, da so se bliskale srebrne luskine in se širili čimdalje večji krogi po površini.

Pod bližnjim košatim kostanjem je obedovala večja družba Čehov. V njih glasnem pogovoru so se ponavljali izrazi in imena: Vašatý, Taaffe, volilna reforma, der dumme Kerl von Wien, hanba, ultramontanci, češko državno pravo, Pacák, Rieger, antisemiti . . .

Tedaj je stopil k nama mlad gospod v kolesarski opravi, pozdravil Janka in se okrenil k meni: „Prosim, gospod, dovolite, da se vam predstavim: doktor Zvonimir Jurinac.“

„Veseli me, gospod doktor! — Igor Kalan, višji oficijal.“ Janko mu je ponudil stol poleg sebe. Srečni čestilec gospodične Balenovićeve je bil primeroma še jako mlad mož, ljubezniv, živahen, simpatičen. Bistre rjave oči so gledale radostno, skoraj poredno: Lasje so se mu lahno kodrali in gosti brki, še nežni in kratki, so upravičevali up, da jih čaka še lepa prihodnost. V njegovi rdečkastosvileni ovratnici se je svetila igla s smaragdom.

„Naš ministrski predsednik Badeni presoja vse s svojega ozkovidnega gališkega stališča!“ se je hudoval visok tenor češkega omizja.

„Na temle vrtu je stalo nekdaj dvoje jagnedov,“ je dejal Janko. „Pa tudi med gradom in župno cerkvijo je stalo pred leti več topolov na bregu. Prav nič mi jih ni žal. Nikdar nisem ljubil teh dolgočasnih dreves.“

Pomenkovali smo se o Sokolu, o zagrebškem vseučilišču, o Matici, o gledališču, o Južnoslovanski akademiji, o Maksimiru in Tuškancu in naposled o hrvatskem planinskem društvu.

Čehi so še zmeraj vneto politizirali. Zdaj je zagrmel izza njih mize močan bas: „Kdo neki še kaj uvažuje pobožne želje antikvaričnega grofa Hohenwarta! Má úcta!“

„Gospod višji oficijal, ali ste bili že kdaj na Slemenu vrhu naše dolge Zagrebške gore?“ me je vprašal doktor Jurinac, ko sem mu povedal, da sem bil že bogvedi kolikokratov v Zagrebu.

„Še nikdar ne, gospod doktor!“

„Kadar zopet obiščete našo stolico, ne zamudite prilike! Raz Sleme vidite ob ugodnem vremenu vse Zagorje, Gorjance, Snežnik, Nanos, Kamniške planine, Stol, Jelovico, Triglav . . . Najlepši je razgled pozimi.“

Po obedu je priromal gospod višji geometer Oven in Janko je naročil natakarici, naj prinese karte.

„Tako igramo na Bledu!“ se je radoval Janko, kadar je imel koš tarokov. Kadar jih je pogrešal, je klavrno molčal. Gospod Zlatoust Oven se je venomer muzal in se previdno krepčal zoper morsko bolezen, doktor Jurinac pa je tiho požvižgaval ali pa spuščal cigaretni dim skozi usta in nos. Igrali smo precej enako.

Ko smo se naigrali, je odšel Janko proti Zagoricam, jaz pa sem zavil domov.

Osojnikova hiša je bila lično pobeljena. Streho so krile očrnele skodle. Za železnim omrežjem majhnih oken od zelenkastega otoškega kamena je še vedno venelo cvetje orumenelih kresnic. V hladni veži sem srečal Osojnikovo mater, krepko ženo z mirnim, preudarnim obrazom. Odlikovala jo je prirodna dostojanstvenost kmetiške matere in gospodinje, ki podpira hiši tri ogale.

„Gospod Kalan, vaše reči je pa Minka koj zapoldan gori nesla,“ mi je dejala in si popravila rumenkasto, višnjevopikasto ruto, zavezano za tilnikom. Govorila je rahlo in naglo. „Minka!“ je zaklicala in obrnila glavo proti odprti kuhinji.

Na kuhinjskem pragu se je pokazala najprvo brezova metla, potlej pa zlatolaso dekle ob osemnajstih letih. Njene oči, bolj modre nego nebo nad Bledom, so me pogledale radovedno in plašno. Takoj jih je povesila in njen sveži, rožnati obraz je oblila rdečica. Menda se je ženirala svoje obnošene obleke.

„To je naš novi gost, gospod Kalan,“ je rekla mati.

„Dober dan, gospod!“ me je pozdravila Minka in mi po kratkem preudarku segla v ponujeno roko. Dlan in prsti so bili trdi od dela, toda oblika njene majhne roke je bila jako nežna.

„Moram se vam zahvaliti, da ste mi shranili kovčeg, gospodična Minka!“

„Kaj gospodična!“ je ugovarjala mati in se nasmehnila hčerini zadregi. „Kar Minka ji recite, pa bo! No, le še pometaj, Minka!“

Lepo mlado dekle je izginilo za kuhinjskimi kulisami. Na cesti pa je ropotal voz in cingljal zvonček.

„Naši so!“ je rekla mati. „Oča in Janezek peljeta deteljo.“

Stopila sva na prag. Počasi jo je mahal mimo stari Osojnik, visoko vzrasel, močan junak. Široka pleča in prsi sta mu pokrivala srajca od debelega domačega platna in odpet rdeč telovnik. Iz žepa mu je molel ogrizeni ustnik kratkega vivčka. Dasi me je videl že davi, me je premeril s hladnim, malo zaupnim pogledom, kakor

motri slovenski kmet vsakega tujca, zlasti pa mestnega škrica. Naposled je malo pokimal, dvignil širokokrajni klobuk brez strahu in mi odzdravil: „Bog daj!“

Na dehteči detelji je sedel okrogloličen svetlolas deček, držal bič z obema rokama in me debelo gledal z velikimi očmi. Obraz in roke so mu bile omarogane z višnjevočrnim sokom zrelih borovnic. Okoli voza in modre stare kobile je skakalo žrebe z zvončkom na rdečem traku.

„No, Janezek, ali si kaj priden?“ sem ga nagovoril. On pa me je uporno pogledal, češ, kaj pa to tebe briga?

„Reci: Priden, gospod, kadar štruklje jem!“ mu je pomagala mati. Janezek se je obliznil, oče pa je pognal: „Bistahor, stara!“ Kobila je vlekla samo z ojnicama, poveznici pa sta bili oviti na ojesih. Nad jazbečevino velikega komata je mahala gabrova veja, konju muhalnik.

Šel sem po lesenih stopnicah v zgornjico. Na dvorišču je lajal pes. Razložil in porazobesil sem svoje stvari po orehovi omari in mizi. Kmalu pa sem bil zopet zunaj, zunaj!

Na Stražo je vabil napis na deski in zavil sem navkreber. Že je čakal točni polumesec, bela snežinka, na jasnovišnjevem izhodnem nebu. Na prostrani radovljiški ravnini so se jarko svetile bele hiše in cerkvice in kapelice in ceste med temnimi gaji in zelenimi tratami in rumenimi poljanami. Od vseh strani je vrela sijajna lepota v začudeno oko. Vse je bilo tako sveže, tako deviško, tako novo, kakor da je pravkar ustvarjeno. Na večerni in južni strani so se na holmih in gorah udobno greli gozdi, sami gozdi. Nekaj nedopovedno lepega, resnega, vzvišenega je trepetalo nad praznujočimi giganti golih Karavank kakor tudi nad obraslimi bohinjskimi vrhovi, nad njimi pa se je svetilo nekaj belega: Triglav! Moja duša se je očistila protiprirodne dunajske navlake. Veselo se je dvignila in plula po tej lepoti domačega sveta in se vtapljala in spajala s čisto prirodo.

Sedel sem na klop in poslušal gozdno godbo, dokler ni jelo večerno solnce prebadati drevja z blestečimi iglami in presti zlatih niti od veje do veje. Vročina je ponehavala. V daljavi so pozvanjali zvonovi. Počasi sem se vračal in se spominjal Nade pa Minke.

Večerjala sva z Jankom zopet v kolibi ob jezeru. Na pogrnjenih mizah so gorele sveče v steklenih oklopcih. Sivkasti in rumenkasti ponočni metulji so jih strastno obletavali. Jezero in bregove je ogrinjal ves čar vedre poletne noči. Bajno je seval otok v mili bledi luči mirne mesečine. Na nebu in v jezeru so migljale zvezde.

„Skoraj bi ti bil pozabil povedati, da je tvoj bivši načelnik Jarnik na Bledu,“ je dejal Janko in gledal vešče, rajajoče okoli luči. „Tudi lani je bil tukaj.“

„Moram ga obiskati.“

„Letos je privedel tudi hčerko s sabo,“ je nadaljeval doktor, pomolčal in dodal: „Lepo dekle! Prav lepo dekle! Malo takih!“

Janko ni rad hvalil krasnega spola. Zato mi je zbudila njegova laskava ocena pozornost in radost.

„Gospodična Jarnikova? Ne poznam je, Janko! Kako pa ji je ime?“

„Olga.“

(Dalje prihodnjič.)

Janko Glaser:

Jesen.

Vso jesen je divjal
čez planine vihar
in bučal nad nama
in trgal od vej suho listje,
da moglo bo zrasti novo —
zdaj več ga ni.

Zdaj je večer tih —
le še topel veter večerni
pihlja skoz veje:
ob najinem sadu zrelem,
da pade k nama,
poln in težek in zlat. —

Dr. Franc Dergano:

Henri Bergson.

Filozof moderne Francije.

Prvo poglavje.

(Dalje.)

Na vsak način in neomajno biva za nas enovečna, objektivna resnica, neodvisna od človeka in njegove sposobnosti spoznavanja! Vzroka miselni različnosti ne smemo iskati v resnici sami, ampak v orodju in načinu spoznavanja, torej v človeku samem, v organizaciji njegove spoznavnosti. Različnost spoznavne organizacije oziroma različni razvoj spoznavnega nagona je kriv vsemu filozofskemu nesoglasju. Veselimo se tega važnega odkritja, ker nam je človek dan kakor konkretno bitje, pristopno eksaktni analizi! Torej — prirodna različnost ljudi? A kakšno vprašanje, kaka naivna spozabnost — vspričo zmagovitega prodiranja demokratične dogme o enakosti ljudij? Ali smo zašli v nerazrešno dilemo, v nepremostno antinomijo? Ne! Samo prav nam je umeti stavek o enakosti: vsi ljudje smo res enaki, a ne po popolnosti, vsemožnosti osebne spoznavnosti, vsi ljudje smo si enaki po nepopolnosti, zmotljivosti, osebni omejenosti razuma. A baš iz te fundamentalne, splošne prirodne istine o nepopolnosti, slabosti osebnega razuma izvira — drugi kategorični postulat, apodiktični aksijom medsebojne odvisnosti in pomoči, solidarnosti in organizacije človeštva, vsezdružujoči princip kolaborizma. Če je dana nepregledna, zmešana množica stvari, jih poizkuša razum najprej spraviti v red in preglednost, vso mnnožico razdeli na skupine enakih ali podobnih stvari, potem šele začne definitivno in natančno analizirati in razglabljati posamezne skupine in jih medsebojno primerjati. Tak obsežen, razdelilen princip je kontrast (nasprotnost), princip polarnosti, po katerem se razvija vsaka moč v dveh nasprotnih smereh (antinomijah), stremečih zopet k združitvi, na pr.:

biologija: 1. mehanizem: tudi v organski naravi delujejo samo kemično-fizikalične moči; 2. finalizem (neovitalizem, psihovitalizem): v organizmih vstvarja posebna, samostojna moč, životvornost (Lebenskraft, vis vitalis, nisus formativus, entelehija, dominanta, volja [Schopenhauer], žeja po življenju [Buddha];

po trajnosti stvari: 1. konstance (substance) so absolutno trajne in nespremljive stvari; 2. varijance so bežne in spremenljive količine;

po dovršenosti: 1. perfektizem: kar imamo in spoznavamo, je končno in dovršeno, nesposobno spremembe ali napredka; 1. futurizem (imperfektizem): marsikaka stvar se nahaja šele in statu nascendi, generandi, v fazi nastoja (Werden) in razvoja (Entwicklung);

po metodu spoznavanja: 1. racijonalizem: razum zida spoznanje iz abstraktnih, logičnih elementov, iz pojmov in aksijomov; 2. empirizem: razum zida iz realnih, konkretnih prvin izkustva, občutkov, zaznav, intuicije;

po virih vede: 1. avturgija: kar vem, to vem iz lastnega izkustva, dela in premišljevanja; 2. alurgija: vem samo to in tako, kakor so me naučili vzgojitelji (voditelji);

po razdelitvi vede: 1. znanost obsega vse predmete, pristopne analizi empirizma; 2. metafizika se bavi z ostalimi predmeti;

po odvisnosti in obstoju stvari: 1. idealizem: stvari so samo last in vsebina moje zavesti; 2. realizem: stvari so in bivajo neodvisno od moje človeške zavesti;

po številu zadnjih prvin: 1. monizem: absolutna, zadnja in večna substanca je samo ena; 2. pluralizem: biva več absolutnih, soprisotnih, prirejenih, enakopravnih substanc;

monizem: 1. spiritualizem uči, da je absolutna substanca dušnega (psihičnega) značaja, in materija samo videz, prikazen (fenomen) zavesti; 2. materijalizem: absolutna prvina je snovna, materijalna, duh je samo odvisno svojstvo ali proizvod materije;

po veljavi danih stvari (danosti): 1. faktizem uvažuje samo objektivna dejstva (fakte); 2. fiktizem (iluzijonizem) istoveti fikte, iluzije, izdelek subjektivne fantazije (okultizem, spiritizem, magija) kakor otrok živahne sanje z objektivno istino;

po medsebojnem zaupanju: 1. avtoritatizem (pitagorizem) oznanja slepo zaupanje in pokornost; 2. kontrolizem zahteva kontrolo, pravico revizije pri pojmih in aksijomih, mislih in dejanjih, v teoretičnem in praktičnem življenju.

Drugo plodovito in hevristično pomožno metodo za orijentacijo v zmešnjavi filozofskih pojmov in stavkov, filozofskih šol in sistemov nam nudi „delavna formula"; vsako človeško delo (funkcija) se vrši po štirih vprašanjih:

1. Kdo dela in sodeluje? Vprašanje po subjektu.
2. S čim in kako dela? Vprašanje po organu (orodju) in metodi.

3. Katere predmete obdeluje? Vprašanje po objektu (materijalu).

4. Kaj je pridelek dela? Vprašanje po produktu, obdelanem predmetu.

Tako človeško delo je tudi spoznavanje, in znanost o sposobnosti in činovnosti razuma se imenuje noëtika (Erkenntnislehre, Kritik). Vso onemoglost in primitivno nastojnost moderne filozofije nam pokaže samo površna pomera ob delavni formuli. Kdo spoznava? Nekaterim filozofom je postalo to vprašanje tako nadležno, da je poizkušajo po hitroskrivni metodi eskamotirati z dnevnega reda, v ta namen so postavili posebno „činovno teorijo“ (Actualitätstheorie), katera ne išče istinitosti (Wirklichkeit) v substancah, ampak v činovnosti (Wirken, Tätigsein). Navajam samo šolsko knjigo (Jerusalem, Lehrbuch der Psychologie): „Kakor pa ne more mehanika ničesar izpovedati o bistvu materije, ampak izsleduje samo zakone ravnotežja in gibanja, tako mora tudi psihologija odklanjati trditve o bistvu duše.“ Torej motor brez elektrike, dušeslovje brez duše, — a navzlic nevednosti moderne noëtike vemo, da spoznava naš duh.

Drugo vprašanje: s katerimi organi in kako spoznava naš duh? Dušno orodje spoznavanja so čutila, živci in možgani. A kak imperfektizem nas preseneti v anatomiji (histologiji) in fizijologiji! Nekdaj smo se v šoli učili, da obstaja živčevje iz enot, da tvorita živec in ganglijska celica tako enoto (neuron, Waldeyer, pl. Lenhossék, Verworn), da živec izrase kakor podaljšek iz celice. A nasprotniki (Nissl, Bethe, Schenck, Pflüger) dokazujejo, da se živci samostojno razvijajo in nepretrgano vodijo od prvih sprejemnih organov (čutil) do poslednjih činovnih organov (Erfolgsorgane) mušic in žlez, da šele pozneje stopijo v zvezo z ganglijsko celico, katera baje ni potrebna za centralne dogodke. Ravno tako smo izvedeli v isti šoli, da so dušne sposobnosti natančno lokalizirane na površini možganske skorje (Gall in Spurzheim: Anatomie et physiologie du système nerveux. Paris 1810—19). A. Flourens in Goltz sta ugotovila na podlagi kliničnih slučajev, da sodelujeta pri vsakem dušnem činu najbrže obe možganski polovici v vsem obsegu, da zadošča majhen del nepoškodovanih možganov za izvajanje vseh dušnih funkcij, da je ostanek nepoškodovanih možganov vstanu prevzeti delo (funkcijo) poškodovanega, izgubljenega dela.

Tretje vprašanje: katere predmete obdeluje duh? Kje je izhodišče spoznavnosti? Iz kakih elementov zida razum stavbo spoznanja? Racijonalizem docira: kar je zidarju kamen in opeka, to

so filozofu pojmi. A glavne pojme prinese razum s seboj na svet in ne potrebuje zanje nikakega izkustva. Narobe: izkustvo se ravna po teh prirojenih pojmih a priori. Schopenhauer pravi, da je filozofija „znanost o pojmih". To trditev zavrača empirizem, češ, pojem je že izdelek, produkt izkustva, spoznavanja, kakor je hiša izdelek zidarja; stavbno, spoznavno prvino tvori nazorna zaznava (Wahrnehmung, Anschauung) ali intuicija, oziroma občutek (sensualizem), ki ga neposredno sprejema zavest s pomočjo čutil iz zunanjega sveta. Nasprotno zajema zavest svoje slike v sanjah iz spomina. A kdo dobavlja spominu ta šaroviti nebroj slik? Stvari? Kaj pa je prav za prav stvar, predmet? Kako smo prišli do pojma stvari? Samo o pojmu stvari, predmeta je napisala moderna noëtika cele knjige in neka analiza razlikuje sedmerni svet ene in iste stvari: 1. stvar ob sebi (Ding an sich); 2. stvar v obliki zaznave (Wahrnehmungsbild); 3. stvar v obliki predstave (Erinnerungs-, Vorstellungsbild); 4. stvar v obliki pojma; 5. stvar v obliki besede (zvoka); 6. stvar v obliki čustva; 7. stvar v obliki nagona. Ena in ista stvar se kaže duhu v sedmerih oblikah, kakor se razprši solnčni žarek v prehodu skozi medij prizme v sedmerobarvno marvico spektruma. V 7. knjigi Platonove „Države" razlaga Sokrat Glaukonu razmerje stvari in slik v lepi primeri o zvezanem človeku v podzemski votlini, ki opazuje sence mimoidočih predmetov na nasprotni steni.

Ali zmešnjava se začenja iznova pri pojmu intuicije, ki ima trojen pomen: 1. intuicija znači navadno zaznavo vulgarnega razuma; 2. v drugem pomenu rabimo besedo intuicija, če hočemo izraziti instinktivno, trenutno, bliskovito, ženijalno spoznanje zveze delov v kakem kompleksu, različno od diskurzivnega, logičnega spoznanja, ki polagoma, korakoma in analitično postopa od dela do dela. Schopenhauer pojasnuje: „Dočim je spoznavnost navadnemu človeku laterna, ki mu razsvetljuje pot, pomeni ženijalnemu solnce, ki mu odpira svet". Razlika obeh načinov intuicije je torej zgolj psihološka: 1. v prvem slučaju je pozornost nekako enovidna in kratkovidna, da se osredotoči vedno le v enem predmetu; 2. drugikrat ima pozornost mnogovidno in dalekovidno sposobnost, da z enim pogledom zgrabi množico kot celo enoto. Krasen primer pripoveduje slavni fizik in pozitivist E. Mach (1838—1916), ki je že v 15. letu prebral Kantova „Prolegomena" in čigar oče je bil grajščak na Dolenjskem blizu Novega mesta: „Nekako 2 ali 3 leta pozneje sem hipoma občutil nepotrebno vlogo, ki jo igra „stvar ob sebi". Nekega jasnega poletnega dne na prostem se mi je zazdel svet z

mojim jazom vred kakor spojena masa občutkov, samo v jazu krepkeje spojena. Čeprav se je pridružila prava refleksija šele kasneje, vendar je postal ta trenutek odločilen za ves moj nazor. Sicer pa sem se moral prej še dolgo in težko boriti, predno mi je bilo mogoče, dobljeni nazor tudi v svoji specijalni stroki obdržati".

Tretja intuicija je mistična, kakor jo goji metodično po posebnih predpisih in vajah budizem, ki se razlikuje v prvotni obliki od drugih religij zlasti po tem, da njegovi menihi ne poznajo molitve, ampak se vadijo samo v zamiku (ekstazi). V zamiku se menihu odpre duh, spregleda mu notranje, dušno oko, da zazre v neskončni slasti vsemirje, preteklost in bodočnost jasno in živo pred seboj kakor na dlani. Tak filozof ne potrebuje dokazov in besed, ne pozna prepira filozofskih šol, ker njegova filozofija gleda iz oblićja v obličje enovečno resnico.

Zdi se torej, da hoče ločiti zaznavna psihologija dvoje: 1. nastoj in produkcijo slik; 2. urejanje slik (miselnost, razum).

Francoski eksperimentalni psiholog A. Binet (étude expérimentale de l'intelligence, 1903) vidi v mišljenju nekako vodilno, organizujočo in ustvarjajočo moč, podobno životvornosti, ki vodi kemične in fizikalične procese in ustvarja, razvija oblike organizmov. Spoznavati in ustvarjati! V čudoviti prvotnosti nam razkrivata istovetnost grški in latinski jezik, ki rabita isti koren za ob glagola: γιγνώσκω, cognosco (spoznam), γίγνομαι, gigno (nastanem, rodim). Životvornost ustvarja kakor v kupu železne pilovine magneten tok, ki uredi in spravi kaotično zmešane delce v obliko. Magnet učinkuje samo na železne drobce. A predstavimo si združen kompleks raznih magnetov, ki enako privlačijo tudi vse druge kemične prvine, organske in anorganske. Ali ni tak sestavljen magneten tok životvornost, oziroma miselnost? (Dalje prihodnjič.)

LISTEK.

Fr. Omerza. Homerjeva Iliada. I.—VI. spev. Ponatis iz „Mentorja". V Ljubljani, 1916. Založila Katoliška bukvarna. Tiskala [zakaj ne: „natisnila"?] Katoliška tiskarna. 100 str. Cena 1·60 K.

Po dolgem času se je pri nas zopet našel šolnik, ki prevaja klasično literaturo in ki se je lotil prevoda vsega Homerja. O težavah, na katere je naletel pri tem delu, govori prevajatelj v kratkem predgovoru tega ponatiska. Ta predgovor, še bolj pa delo samo, kaže neko značilno hibo v našem prevajanju, ki je v enaki meri značilna tudi za naše znanstveno delovanje. Prvo, kar bi bilo naravno pri takem delu, bi bilo — tako misli človek — vendar to, da si prevajatelj, ki se loti pri nas prevoda vsega Homerja, dobro ogleda, kako so ga prevajali pri nas pred njim že drugi. Kar je pri njih dobrega, vzame in na tem gradi dalje. Kar pa je pri njih slabega, to je novemu prevajatelju opomin in svarilo, česa se naj ogiblje. „Errando discimus", pravi prelagatelj sam v predgovoru; vendar pa je pametneje, da se učimo najprej na tem, kako so se motili drugi, potem šele ob lastnih zmotah. Zahteva, da naj nadaljujemo na tem, kar so pred nami zgradili že drugi, izhaja ne samo iz pijetete do resnega in dobrega dela prednamcev, ampak tudi iz čisto trezne, praktične ekonomije.

Novi prevajatelj pa dela baš narobe: kar so opravili že pred njim drugi, to mu je komaj po sluhu znano — on hoče opraviti vse iz sebe samega, iz svojega. To se je bridko maščevalo nad njim. Skoro 4000 heksametrov smo dobili od njega, toda ti heksametri so brez vsakega homerskega poleta, brez vsake gibčnosti in plastike. Prelagatelj čuti to sam, zato opravičuje v predgovoru prve štiri speve, ki pa niso nič slabše zgrajeni od ostalih dveh. Njegov prevod in pa njegove besede o Stritarju in Koseskem v predgovoru so dokaz, da pozna tehniko našega heksametra in njega probleme vse premalo. In vendar je zahteva, da pozna oni, ki hoče prevesti kar vsega Homerja, poleg Homerja in njegovega jezika tudi tehniko n a š e g a heksametra, tako samoumevna in primitivna, da je človeka skoro že sram, opozarjati na njo.

Štirideset let je že minilo, kar je napisal Levec („Slovenski šestomer" — Zvon. 1876, str. 364): „Reči smemo tedaj, da zdaj so uterjena pravila za šestomer, kakoršen se prilega slovenskemu ušesu in brez milosti moramo zahtevati od naših pesnikov, da se ravnajo po njih. Kedor dan danes po Koseskem in Borisu Miranu dela slabe šestomere, Bog mu grehe odpusti, a slovenski krasoslovec mu jih ne more." Sodelovanje Stritarja in Levca, ki sta v glavnem udarila temelje tehniki našega heksametra, je tudi za zgodovino naše umetnosti nad vse zanimiv in singularen akt: kar je Stritar spoznal z nekako pesniško intuicijo, to je Levec z intelektualno analizo dokazal. Mimo tega ne sme brez kazni in greha iti noben slovenski šestomernik. — Toda že davno pred njima je zaklical Prešeren „Čebelice šestomerjevcem:"

„Ak kdo v heksametru namest spondeja
al daktila posluži se troheja,
ne ve, kam se cenzure dejo,
on vprega Pegaza v galejo."

Kako živo so baš Prešerna zanimali problemi našega heksametra, nam priča njegova elegija „V spomín Matíja Cópa“ priobčena v „Novicah“ (1846, list 8). Pod naslovom ima opombo, da je zložena „Po gèrški ali latinski méri“. To opombo razlaga Prešeren pod črto tako: „Glásniki z udárji, ali od dvéh soglásnikov v rávno tísti, ali od êniga v rávno tísti, od druziga v prihódnji besédi naslédvani so dólgo, vsi drúgi kratko mérjeni. Glásnik pred glásnikam se vsêlej pogoltne. — Pričujóča elegíja se bo v prihodnjim Ilirskim lístu tudi v tevtonski méri natísnila. Berite, sodíte, zvolíte!“ — „Illyr. Blatt“ (1846, Nr. 17) pa je prinesel „V spomínj Matija Čopa“ s sledečo opazko pod črto: „Zur Probe, wie sich die antike Sylbenmessung in der slovenischen Sprache ausnimmt, ist in derselben die gegenwärtige Elegie im letzten Blatte der Kmetijske novice erschienen“. V „Novicah“ imamo še sistem, ki je nekak kompromis med kvantitativnim in kvalitativnim, celo z dolžino „positione“, tukaj pa imamo že vseskozi kvalitativni metrum, po „zgôlih udarjih“, za katerega se je odločil Prešeren tedaj, ko je sprejel to elegijo v svoje „Poezije“. Zmagala je „tevtonska“, našemu jeziku mnogo bolj primerna mera. Tako imamo tudi pri Prešernu korektne heksametre s ponarejenimi spondeji, ki sta jih Stritar in Levec dognala najprej pri — Koseskem. Stritar pa je napisal (Zvon 1876, str. 287): „Pri nas je imel Prešeren malo sreče s to obliko; njegovi šestomeri niso izgledni. Mnogo bolje jih je pogodil Koseski . . .“ !!!

Vse kaže, da te teorije ni ustvaril niti Koseski, niti Prešeren, ampak da sta jo že našla doma. Levec piše na zgoraj navedenem mestu: „Tak človek [namreč, ki bi še sedaj vkljub Stritarju in Koseskemu ne znal pisati pravilnih heksametrov] stokrat ostrejšo kritiko zasluži nego p. Marko, ki je pred sto leti v svoji slovnici govoreč „von der krainerischen Dichtkunst“ zapel šestomer:

„Pišeta, pure, race, kopune, koštrune, teleta“ —

ter ga slovenskim pesnikom tedanjega časa za izgled postavil. Fuimus Troës! Zdaj so drugi časi!“ — Ne, baš nasprotno! Pohlina je treba pohvaliti, ker je ta njegov heksameter popolnoma korekten s pravilnim ponarejenim spondejem! Brati ga treba tako:

„Píščeta, púre, racè || kopúni, koštrúni, teléta“.

Ta naglas ni nič nenavadnega. Razen tega pa dobimo šele na ta način korekten heksameter s cezuro, brez katere si heksametra v oni dobi ne moremo misliti. Heksametre brez cezure smo dobili šele v tem prevodu. O tem heksametru piše Pohlin (Grammatica, 2. izd. str. 222): „Die Reimart kann nach Art aller Sprachen eingerichtet werden; wie jener nach Art lateinischer Poeten gemachter Vers in ganzem Lande bekannt ist . . .“ — kar je nekoliko neumljivo. Da mu pomeni „Reimart“ metrum, je jasno, kako pa naj razumemo „im ganzen Lande“? Pač menda tako, da je ta „versus memorialis“ splošno (med literati in v šoli!) znan kot vzorec za pravilen „kranjski“ heksameter („nach Art lateinischer Poeten“). Da nahajamo v oni dobi tako malo korektnih heksametrov, ni nobeno čudo, navedeni pa ni osamljen. Teorija je sicer bila znana, toda praksa ji ni znala slediti. To nam še danes — 150 let pozneje! — dokazuje prevod g. Omerze.

Če bi prelagatelj vzel v roke Maretićev prevod Ilijade (treće, Matičino drugo, izdanje. U Zagrebu, 1912.), bi v njem našel na str. 431—442 Stjepana Ivšića članek „O ovom prijevodu i nešto o našem heksametru uopće“, iz katerega bi lahko marsikaj pridobil tudi za tehniko našega heksametra, če bo previden. Maretićev heksameter je kvalitativen metrum, ki se (v prvih štirih stopicah) ne boji trohejev,

že zato, ker je v hrvaščini mnogo težje delati ponarejene spondeje ko pri nas. V tem mu ne smemo slediti. Tudi dopušča izjeme glavnega pravila, da imej vsak heksameter „u svakoj stopi jedan slog naglašen po običnom govoru" (l. c. str. 435) na ta način, da dovoljuje stopice, v katerih ni naglašen **noben** zlog, n. pr.:

I iz E|hálije | gráda || u | kójem je | králjevo | Eúrit . . .

To mesto slove v našem prevodu tako (II, 729—731):

Ki so pa bivali v Friki in skaloviti Itóni
in pa v Ojhaliji dalje, Ojhalijca Evrita mestu
te pa vodila u boju Asklepija dva sta sinova . . .

V tem primeru bo boljše slediti Prešernu ko Maretiću. Baš na začetku heksametra, ki se mora s tem ravno posebno markirati, morajo stati glavni, močni akcenti, ki jih ne more nositi kak brezbarven, slab „ki, ko, in", s katerim si prelagatelj baš v drugem spevu tolikokrat pomaga. Treba samo čitati klasične heksametre, opazovati markantne začetke heksametrov v Prešernovi elegiji in videti, kako je Prešeren prvotni verziji pentametra:

Rés si, zakláde duhá Krêzove bil si nabrál —

ki jo ima „Illyr. Blatt", dal v „Poezijah" mnogo markantnejši začetek:

Ti si zaklade duhá Krêzove bil si nabral —

kjer je odpravljena moteča pavza in tako odprt ritmu prostejši tek. Pri prelagatelju pa imamo v navedenih treh verzih baš na začetku trikrat zapored gluhi „pa", ki ti udari trikrat zapored v uho!

V sredi heksametra seveda lahko popolnoma mirno stoji stopica, ki nima **glavnega** povdarka, ampak se mora zadovoljiti samo s **sekundarnim**. Saj je baš velika prožnost stavkovega akcenta, ki lahko pade sedaj na to, sedaj na ono, tudi metrično povdarjeno mesto, poleg razmerja med stopicami in zlogi besed in poleg cezur, ki razdele metrično enoto heksametra v dvoje ali troje ritmičnih enot, oni neizčrpani zaklad, ki dela heksameter tako sočen, gibek in plastičen. Vse te možnosti pa so vklenjene med dva mejnika, ki sta ostro markirana: začetek in konec heksametra. Na to ne sme pozabiti, kdor gradi slovenske heksametre!

Dobre heksametre graditi je seveda nekaj več ko hruške peči. Delali so preglavice že častitljevemu očaku Homerju, tem bolj Rimljanom, ker se njih jezik dolgo ni znal prilagoditi temu zanj tujemu metru. Ennij, ki ga je prvi prenesel med Rimljane, je moral latinsko besedo „cerebrum" kar raztrgati na dva kosa, da jo je spravil v verz: „saxó cere — cómminuít — brum"! Ovidij (Ex Ponto, IV. 12) pošilja iz pregnanstva pozdrave svojim kolegom pesnikom v Rim in tarna, da ima prijatelj „Tuticanus" tako nesrečno ime (—∪—$\bar{\cup}$), da ga ni mogoče spraviti v elegijski verz. Plinij (Epist. VIII, 4) opozarja prijatelja Kaninija na rimske zmage in triumfe nad Daki, češ, kakšna snov in kakšna krasna naloga za mogočen epos. Ampak kaj, ko ima baš premagani daški kralj „Decebalus" tako nesrečno ime, da ga ni mogoče spraviti v latinski epičen verz. To ime ima namreč tri kračine v deblu (∪ ∪ ∪ | $\bar{\cup}$ | in je zaradi tega za heksameter nesposobno. Poet naj opeva v epu rimsko zmago, pa ne more v njem niti imenovati premaganega sovražnika!! In vendar pravi Plinij ravno tam: „. . . nihil est, quod non arte curaque, si non potest vinci, mitigetur". Seveda — ampak za to je treba dobro poznati „artem" in si narediti dovolj „curae". To se danes od profesorja, ki hoče posloveniti vsega Homerja, sme in mora zahtevati.

Za človeka, ki hoče prelagati Homerja, pa je seveda šele bore malo, če zna graditi heksametre: to so komaj logaritmi pred trigonometrijo! Klasičen filolog, ki se loti prevajanja, bi moral prej dobro premozgati Wilamowitzov članek „Was ist übersetzen" (Reden und Vorträge. Berlin, 1901). Če bo prelagatelj v nadaljevanju premagal te primitivnosti, bo mogoče govoriti tudi o globljih problemih takega prevoda. Danes to ne gre: onega homerskega „solnca", ki sveti že tisočletjem, ni v tem prevodu niti „sled sence zarje". In vendar je čas, da sine enkrat tudi nam!

Duhoviti vitez iz Manče je med raznimi drugimi bistroumno povedal tudi to (II. del, 62. pogl.), da so prevodi podobni tkanim flandrskim tapetam — od zadaj. Tega bi o tem prevodu ne mogel reči O njem — pa saj to ni niti prevod, to je komaj kopica heksametrov — veljajo prej besede, ki jih je izrekel Tennyson (Wilamowitz l. c. str. 8) o nekem angleškem prevodu Homerja:

These lame hexameters the strong-wing'd music of Homer!
no — but a most burlesque barbarous experiment.

Dr. J. A. Glonar.

„Zwischen zwei Nationen". Pod tem naslovom je napisal Alfred Maderno precejšen roman, ki nosi opasano vabljivo zastavo: „Dem Slavenvolke bietet sich die deutsche Bruderhand! Ob dieses zeitgemässen, packend durchgeführten Problems verspricht dieser Roman aus Österreichs Südland das Buch des Jahres zu werden". Stilu in vsebini („das Buch des Jahres"!) se pozna, da tiči za temi lepimi gesli interes založnika; toda ali nas naj to sili, da bi že vnaprej odklonili „bratsko roko", ki se nam ponuja?

Pisatelj se piše prav za prav Alfred Schmidt; rojen je v Mariboru (1886) in se ponaša s tem, da je v daljnem sorodstvu z nekdanjim lavantinskim škofom Stepischneggom. Mladostni spomini (menda je študiral gimnazijo v Mariboru) odsevajo tudi iz njegove knjige: „In dem steirischen Gymnasium, das ich besuchte, hat es unter uns Schülern Slawen gegeben, Slowenen aus den Tälern der Sann und Sau(!). Wir nannten sie Windische, nach der alten Form von Weidende (stil!), wie sie in früheren Jahrhunderten ihrer Lebensweise gemäss genannt wurden. Wir aber taten ihnen damit keine besondere Ehre an. — In den Pausen kam es zu Prügeleien mit ihnen. Wenn wir dabei auch nicht gerade den kürzeren zogen, so wiesen unsere Arme, Lenden und Schultern doch am Ende immer und deutlich genug die slawischen Nationalfarben auf: rote und blaue Flecke auf weissen Grund, also rot - blau - weiss. Dagegen war es ganz unmöglich, die Dreifarb, die wir hochhielten, schwarz - rot - gold, den Windischen ins Fell zu gerben. — Später dann, auf der Wiener Universität, sah ich die Slawen nur so in Rudeln umherlaufen". S temi besedami se predstavi pisec, ki pripoveduje — pod imenom Herbert Langer, svoj lastni roman, kar v začetku in ta ton vlada v vsi knjigi. Langer potuje po Dalmaciji in pripravlja „veliko delo" o nji (kaj piše, ne izvemo nikjer). V Dubrovniku spozna učiteljiščnico, ki ima dovolj eksotično ime „Miria". Med obema se zaplete ljubezen (ž njo se rešuje problem naslova!), toda temu nasprotuje brat Mirie Nikola, ki je visokošolec, Sokol, in vsled tega seveda tudi član „Narodne obrane" in udeležen pri velesrbski propagandi. Za Mirio se poteza tudi urednik Mesarič, ki je prijatelj Nikole, urednik in eksponent propagande. Ker se Miria upira, ji zagrozi, da bo ovadil brata, ki je tedaj enoletni prostovoljec, da je udeležen pri propagandi. Konflikt reši s svojim junaškim nastopom Langer 29. junija 1914, ko planejo

dubrovniški Hrvati nad dubrovniške Srbe. Nikola se spreobrne in opere svojo čast s smrtjo v Karpatih, Mesarić je izginil bogvekam, Miria ki je že prej bolehala na sušici, izdihne ob napadu sovražnih letal, Langer pa se je že spomladi 1915 toliko opomogel, da je lahko napisal ta roman.

Vsa ta povest je prepletena s principijalnimi trditvami in opazkami, ki dovolj ilustrirajo pisateljevo poznavanje južnoslovanskega sveta in njegovo stališče do slovanstva. Samo par za poskus: „War Lauric ein verbissener Slawe, mit dem sich nicht gut über Österreich reden liess, so hing er mit der nämlichen Leidenschaft an seiner Heimat" . . . (str. 9). „Im Hause Milic herrschten Ordnung und jener eigentümliche slawische Geschmack, der am deutlichsten dafür spricht, dass diese Nation in manchem noch um hundert Jahre hinter der germanischen Kultur zurücksteht"(54). „Und gelingt es dem Slawen, was nur zu häufig geschieht, eine höhere Stellung zu bekleiden, so verrät doch jede Bewegung, wie er sich verbeugt, wie er den Stuhl rückt und sich der Gabel und des Messers bedient, den Slawen (57)". „Frau Milic stand ihrem jungen Sohne Antwort und Rede, slawische Frauen sind einmal so; auch in den Söhnen erblicken sie ihren Gebieter. Nie würde eine deutsche Mutter so sich vor ihrem Sohne beugen (73)". „Da hörte ich ganz die Slawin sprechen, die sich vor dem Manne beugt, dessen Magd sie ist (113)". Itd. itd. itd.

Skratka: Maderno že ve, kako je treba pisati za njegove ljudi. Nekoliko sentimentalnosti (ta je potrebna za razne literarne tete, ki n. pr. za dnevnike sprejemajo in recenzirajo podlistkove romane), k temu še nekaj aktualnih fraz, vse skupaj prepojeno z gosposko vzvišenostjo modernih Helenov nad raznimi drugimi narodi, pa je roman napisan. Maderno je samo eden onih spretnih literarnih industrijalcev, ki ob sedanjem svetovnem požaru kuhajo svojo prazno juho. Ob takem delu seveda ni mogoče, da bi dobili kaj umetniškega, ali vsaj stilistično enotnega. Ves roman je samo političen uvodnik zakotnega lističa, ki si je izposodil literarne cunje, ker bi ga bilo sicer njegove nagote vendarle sram. In še s temi cunjami se ne zna dobro drapirati: sredi zdihov oddaljenega zaljubljenca te napade par strani dolga proza najbanalnejšega reporterstva (str. 169—175)!

Ampak: če je stvar tako brez vse vrednosti, čemu toliko besed o njej? — Ker je Maderno temu Langerjevemu romanu napisal dve strani uvoda, s katerim je svojemu zmašilu skusil dati nekak resnejši relijef. V njem je napisal: „Deutsche und Slawen unter Habsburgs Banner werden sich fortan nicht mehr hassen und verfolgen dürfen, sondern einander zu verstehen trachten". Prav in lepo, gospod Langer-Schmidt, ampak to se ne doseže s spisi, kakor je ta roman. Efekt je v tem slučaju samo ta, da so se fraze, ki jih je zavrgla politika, zatekle v literaturo. S tem pa ni pomagano niti politiki, niti literaturi, niti Nemcem, niti nam. Ali samo uvod in za njim resno delo, ali pa samo roman — ki Vam gre očividno najbolj od srca; oboje skupaj je samo naivnost ali hinavščina, slabo prikrita z literarnimi ambicijami in založniško špekulacijo. *Dr. Jož. A. Glonar.*

„Regiment po cesti gre . . ." — med Nemci. L. 1910 je prinesel „Kunstwart" melodijo in prevod prve kitice te naše narodne pesmi (gl. Lj. Zvon, 1910, str. 251). Med vojsko je E. D i e d e r i c h s v Jeni izdal v zbirki „Kriegslieder fürs deutsche Volk mit Noten" droben zvežčič s sliko sv. Jurija in nekoliko kurijoznim naslovom: „Musketier seins lust'ge Brüder. Alte liebe Soldatenlieder. Hg. v. Fritz J ö d e". V tej knjižici najdemo pod številko 8. melodijo našega „Regimenta" s sledečim tekstom:

„Regiment sein Straße zieht,
auch mein Bursch in Reih und Glied, juch-hei
meinen Burschen, ja, den kennt man gut,
trägt ein grünen, grünen Strauß am Hut, juch-hei.

Und ich reib die Äuglein wach,
und ich seh ihm freudig nach,
und ich seh sie ziehen zum Tor hinaus,
und ich bleib allein zu Haus.

Und die Trommel und das Horn
und der Tambour schreiten vorn.
Meinen Burschen, ja, den kenn ich heraus,
trägt am Hute einen Strauß.

Regiment nach Hause zieht,
auch mein Bursch in Reih und Glied,
meinen Burschen, ja, den kennt man gut,
trägt ein grünen, grünen Strauß am Hut."

Melodija in prevod prve strofe, sta — z nebistvenimi spremembami — posneta iz „Kunstwarta", toda odkod so ostale tri strofe? Na moje prašanje pri založniku sem dobil sledeči odgovor: „Volksdorf, bei Hamburg, 28. 3. 1917. — Sehr geehrter Herr! Herr Diederichs, mein Verleger, sandte mir Ihren Brief wegen des Liedes „Regiment sein Straße zieht" zur Beantwortung. Das Lied in der von mir gebrachten Fassung rührt aus dem „Wandervogel" her und wurde so, wenn ich nicht irre, 1912 (es kann auch 1911 gewesen sein!) von Wandervögeln mit zum Bundestag gebracht, fand da riesigen Anklang, ging in das Wandervogeltagebuch von 1913 über und ist seitdem ein sehr beliebtes Lied geworden. Die Quelle ist jedenfalls auch Batkas Notierung im „Kunstwart" gewesen. Die neuen Strophen rühren aber von deutschen Wandervögeln her . . . Fritz Jöde". Odkod je Batka dobil melodijo in prevod, ki ga je priobčil v „Kunstwartu", žalibog nisem mogel izvedeti. Danes je naš „Regiment" že — nemška narodna pesem. To nam dokazuje „Wandervogel", ki je razširjen po vsej Nemčiji; še bolj jasen dokaz pa imamo v naši neposredni bližini. Graški „Heimatgrüsse, Kriegsflugblätter des Vereines für Heimatschutz in Steiermark", ki jih urejuje znani graški folklorist V. v. Geramb, so v svoji 7. štv., maja 1915. prinesli pod naslovom „Allerhand Unterhaltliches aus der Heimat" melodijo in tekst našega „Regimenta" iz Diederichsove zbirke. Tudi na večerih, ki jih prireja graški „Heimatschutz", da bi ž njimi dvignil zanimanje za nemško narodno pesem, se je naš „Regiment" že pel (n. pr. 18. aprila 1917).

Za znanost, ki se peča s proučevanjem narodne poezije, je ta slučaj nad vse zanimiv, ker kaže v podrobnem vse faze, kako prehaja narodna pesem od naroda do naroda. Dobrodošel in poraben pa je tem bolj, ker se dado vse te faze takorekoč z akti in dokumenti dokazati. V času, ko se nemška mladina ogreva ob ritmu in melodiji naše narodne pesmi, je naša naloga, da zberemo vsaj vsa zgodovinska dokazila za postanek te nemške narodne pesmi. —

Naše vojno ministrstvo je postalo tudi pozorno na razne narodne pesmi med našim vojaštvom. Na njegovo inicijativo je zbiral Leo Hajek med vojaštvom pesmi za arhiv fonogramov pri dunajski akademiji. O slovenskih vojaških piše:

„Gab es bei Tschechen und Slowaken eine reiche Auswahl von Marschliedern. so fehlen diese bei Slowenen fast ganz. Sie singen lieber, wenn vorübergehende Rast oder das Ende des Tagwerkes ein Niedersetzen oder bequemes Lagern gestatten. Ihre Lieder (No. 2538—45, 2581, 2582) sind durchwegs sehr schön und ich konnte ausser den aufgenommenen noch Text und Melodie von einigen weiteren mitbringen, von denen ebenfalls Aufnahmen zu machen, die gebotene Sparsamkeit mit dem Plattenmaterial nicht zuliess". (Anzeiger der Ak. d. Wiss. phil. hist. Cl. 53. Jg. 1916. Str. 87). Najlepše na ta način nabrane pesmi hoče izdati vojno ministrstvo; izdajo pripravlja profesor Hans Wagner. *Dr. Jož. A. Glonar.*

Dva prevoda. Čas XI, p. 226 nsl. Na mikroskopičnem vojaškem dopustu sem naletel na obsodbo Verhaernovih „Gorečih kop", Lj. Zv. 1917, št. 5. Na kraju pameti mi ni, zagovarjati svoj prevod, ker se zbog urednikovega naganjanja in obilice lastnih poslov nisem utegnil poglobiti. Kogar veseli, bi lahko primerjal Kopitarjevo prepesnitev in bi opazil, da se mnogi stih ne strinja v številu zlogov z izvirnikom n. pr. 2, 3, 4 itd. ‚Prijeti se' je od istega korena ko ‚vneti se' in v mojem narečju sta to soznačnici. ‚Bonds de sons — horizon' imam izražen z donečim glasom *o*, poboljševalec pa *i*, pri čemur je ostal bonds brez glasovnega korelativa. Refren ‚kopa gori' vsebuje krepko rimo, izvirnik ima žensko, ki lepše slika dolgotrajno gorenje. Enako še dokaj drugih primerov. ‚Sillage' izhaja iz brodarstva, g. Kopitar tega izraza ni poslovenil. Pes za ‚chien de garde' ni točno, še dosti slabše pa ‚déployer' — ‚drviti', ker pomeni ‚razvijati', ali ‚se détacher' — stresati se'! Sêlo ima res odprti *e* kakor pêta, toda za predlogi se često glas predrugači: na péte, nebo z néba, lahko torej: iz séla. Od kedaj se pravi ‚ruser' — lizati se? Caillot od lat. coagulare mi je znano, le da nudi moje besedilo caillou; prvotnega tiska žal nimam pri roki. Rezgétajo mi je tuje, poznam rezgéčejo ali rezgetájo. V šesti kitici so moji verzi baje izgubili rime, v resnici sta dve več nego pri mojem sodniku (izpuljene — izbuljene), ki značilnega epiteta déracinés ni prevedel. Ravnotam stoji ednina za des fous, kar precej oslabi smisel. Les yeux clos — zaprta veka — dajejo povod za učeni sic!; Pleteršnik pa istoveti veko (n) in veka (f). La mort passagère: prehodna smrt je ravno tak rebus ko prehodni dež . . . Torej niti drugi prevod, ki naj bi bil vzor, ni natančen in dovršen, dasi se prozorno čuti namen, osvetiti se Debeljaku radi nekih vrstic. Vendar ne bom citiral Prešerna ob Kopitarjevem imenu, rajše mislim na Levstikove besede: Bog živi kritiko!

A. D.

Fran Albrecht:

Atila.

Kot bi udarjalo tisoč kopit,
tisoč kopit en sam udar,
v pošastno svojé veličanstvo ovit
jezdi v svet Atila car.

Temno krdelo hlapcev za njim —
(tak se izlije črn požar
z néba do zemlje v en plamen) — edin
v vseh pa je Atila car.

Divji in mrk mi je hunski pogled,
kakor Ciklop otlook
z gladnim očesom žrè ljudstva in svet
Atila — hunski bog!

Rdeče se peni v naródov krvi
plašč njegov carski do tal,
svojo vero prinaša v ljudi
Atila, kardinal.

Ha! „Šiba božja“ in „kazen za greh“!
Zastonj tvoja smrt, o Krist!
Nova vera prihaja iz pekla:
Atila anarhist — — —

Sred polnoči iz mrzličnih sanj
krikne srcé v nebó —
in to črno nebó, ta prépad brezdanj:
kot otlo ciklopsko okô . . .

Fran Albrecht:

Globlje in tišje.

Globlje in tišje že padajo naše besede,
kakor v brezdanje vodnjake
polnoči, ko molčanje razprede
čez obzorja svoje somrake.

Ali to niso naše besede,
to je naše veliko molčanje!
O, so-li vaše duše brezdanje
in močne, da nosijo mrak in tišino?

Rdeče zorijo sêl naših vrtovi,
kot bi kri naših src tam cvetela . . .
So še razcvela, ali uvela
že so vaša srca, drugovi?

Tišje prihajajo ure brezdanje,
dragi, najtišje je pred viharji!
O, ko nalilo to pričakovanje
jekla bi v kri nam, da pela bo v zarji . . .

Alojz Kraigher:

Mlada ljubezen.

(Dalje.)

Obadva sta trpela. Vsak zase se je mučil s svojim hrepenenjem. On je obupoval in iskal utehe v družbi ter v popivanju. Ona se je jezila sama nase, škripala z zobmi in se tolkla s pestjo po čelu: — „Hinavka farizejska s svojo — prismojeno moralo!“ — V družbi pa so se iskale njune oči. Vsak trenutek sta se srečala pogleda, prežeča in preiskujoča, vprašujoča . . . Predno sta se zavedela, kako in kaj, sta bila zopet skupaj; — oba drhteča in koprneča, skrivajoč zadrego in brzdajoč pohlep, ki je žehtel iz njunih teles in ju privlačeval z nepremagljivo silo . . . Vêra se je rešila iz nevarnosti s predrzno šalo:

„Gospod Tomo, jaz vas imenujem za svojega — hišnega prijatelja! Sprejmete?“

„Sprejmem, gospodična!“

„Ali veste, kdo je hišni prijatelj? — On je kakor nekdaj trubadur! On lahko dvori svoji dami in je njen kavalir, poje ji podoknice in tako naprej; — drugače pa . . .“

„On razigrava damo — za njenega moža!“

„M-hm! — Ste zadovoljni s takšno ulogo?“

„Zadovoljen, — dama moja!“

Led je bil prebit. Postala sta vesela in razposajena, dražila sta se in zbadala; — in dražila in zbadala sta druge, da je oživela družba in se razradostila poleg njiju, kakor bi bila prišla mednjo nedolžnost angeljcev in poskočnost dece . . .

V nedeljo po Svetih Treh Kraljih sta bila z vsemi zopet nekje v okolici. Harmonika je igrala v krčmi. In mahoma so bile mize in stoli ob stenah, mladina pa se je zavrtela v razigranem plesu. — Tomo in Vêra sta plesala kakor sama zase. Sredi družbe sta bila zdajci osamela, kakor bi ju obkrožal neviden in neprodiren sij njunih medsebojnih simpatij. Igrala sta se z ognjem, kakor bi bila čudežno zavarovana zoper opekline . . .

Ko so se v temi vračali domov, sta bila daleč spredaj. Držala sta se oklenjena in hitela lahkonoga in vesela, da se je smejala z

njima vsa pokrajina s svojo tenko snežno odejo, in da se jima je lunin krajček vsak trenotek zarežal iz vode v jarku ali iz lužice na cesti. In v njegovih žarkih je Tomo pil krasoto svoje dame, se je potapljal v sladke čare njenih oči in se je sklonil tuintam, da je občudoval njeno majhno nožico in njen vitki gleženj, ki je prehajal navzgor v najlepša meča. A konečno se je zastrmel in se je zamaknil v njena kipeča in odprta in hrepeneča usteca . . . In že jo je objel in stisnil k sebi in se zasrkal v tista usteca — in je mislil, da se pogreza v zemljo od sladkosti, da se dviga nad oblake od razkošja . . .

In po enajstih, ko je prišel spat, je zopet malo pomislil v veži — in je krenil na stopnice in je tipal gori v drugo nadstropje do njenih vrat . . .

— — — — —

„Samo — resno ne misli name, Tomo! Bodi skromen in dostojen in nedolžen — kakor si v resnici, Tomo! In nedolžno naj bo najino razmerje, — ostane nama lep spomin!“

In ko je pozno v noč legal v svojo posteljo in se zleknil pod odejo, mu je bila duša tako prevzeta blaženosti in sreče, da so mu bile prsi pretesne zanjo in da se je prijemal v božanski radosti za glavo in tiho vriskal:

„Moja Vêra! Moja Vêra! — Ti moja véra! Ti moje upanje! Ti moja ljubezen!“

Bilo je največje doživetje njegovega življenja. Vrhunec sreče.

Gledal je v temo, obraz se mu je smejal in po hrbtu mu je gomazelo, kakor ob trenotkih najsvetejšega navdušenja, najvišjega užitka. In pred očmi so se mu užigale zvezde in vzplamenevala so solnca . . . Zavriskal bi bil v vse svetovje:

„Moja Vêra! Moja Vêra!“ —

Zdaj sta živela lepe dni. Po dnevi jo je poiskal, če je le utegnil; ponoči se je pritihotapil v njeno sobo. Poljubljala sta se in gledala, in spet poljubljala in zopet gledala. V mladeniški razposajenosti jo je Tomo časi stiskal k sebi, da jej je zmanjkovalo sape in da je mogla govoriti samo v kratkih sujočih vzklikih; a skrajne žrtve ni zahteval od nje. In vendar sta se teoretično pogostokrat prerekala:

„Kdor ljubi, ne pozna previdnosti,“ — je trdil Tomo. „Brez vseh ozirov in pomislekov, brez vse bojazni se požene v vrtinec, ki mu je cilj in hrepenenje, — pa naj ga zmane in ugonobi ali naj ga naplavi kam v strašno zapuščenost, da zapade bedi in počasnemu

umiranju; on se ne ozre na levo, in se ne ozre na desno, temveč stopi svoj korak v ljubezensko ekstazo — kot izvoljenec nebeški ali kot obsojenec peklenski in sploh ne vidi poti razen te.“

Vêra pa je ugovarjala:

„Kdor ljubi, ta žrtvuje. Cilj ni v sedanjosti, cilj je v bodočnosti — v očetovstvu in materinstvu. In zanj je vredno žrtvovati malo ekstaze, dokler je grešna kakor prepovedan sad. Ljubezen naj zori in se razvija v solnčni čistosti, da dozori v razkošni in popolni sad iz obljubljene dežele; — ker takrat ne bo več dvoma, da se nisi udal ekstazi kot obsojenec peklenski, temveč kot izvoljenec nebeški.“

„A kdo ti jamči, da preživiš to dozorevanje? Kaj si imela od življenja, če ti je naenkrat odrezano in ti še nisi bila okusila najvišje sreče?“

„Najvišja sreča je samo v brezgrešnosti. S težko vestjo, očitanj in pokore polno, ne užiješ sreče.“

Tu je postala Vêra mahoma vsa tužna, zakrila si je oči z rokama in odkimala odločno z glavo:

„Pa kaj klepečem? Saj mi ni usojena nikakšna sreča!“ — Položila mu je roke na rame in ga pogledala ljubeče: „To-le srečico mi pusti, Tomo! In ne umaži je! Pusti mi vsaj spomin . . . prelep spomin . . .“

Tomo se ji je zaklinjal in rotil, da ji ostane zvest; a zaman — v takih hipih ni verjela v bodočnost njune ljubezni . . .

Vêra je bila preživela žalostno mladost. Njena mati je bila omožena s Pavlinom, ki je bil bratranec ranjke žene notarja Zorka in je bil imel v Ljubljani cvetočo agenturo za moko in poljske pridelke. Mati pa ga je varala s svojim nekdanjim ljubčkom, profesorjem Sokolom. Pavlin se je ločil od nje in se je izselil nekam na Ogrsko, kjer se je drugič oženil in se udomačil. Prvi ženi je plačeval le neko malenkost za otroka, ker je bilo sodišče krivdo prisodilo njej. — Ona je rodila drugo hčerko Berto, profesor Sokol pa je kmalu na to umrl. In razporočenka je ostala sama z obema hčerkama v največji revščini, brez vsega premoženja. Živila se je s šivanjem in s podporami od svojih in celo od — Pavlinovih sorodnikov, izmed katerih ji je bil zlasti Zorko mnogokrat pomagal iz največjih stisk. — Vêra je bila še jako mlada, ko je našla nekdaj v zaprašenem predalu pismo svojega očeta in v njem odstavek:

„. . . Jaz se prav nič ne zanesem, da je Vêra moja hčerka. Če si me mogla varati pozneje, si me najbrž varala že tudi takrat. Zato si prepovedujem enkrat za vselej . . .“ — in tako naprej.

Vse to je bilo krivo, da je postala Vêra črnogleda in nezaupljiva; čeprav je bila v bistvu dobrodušna in odkritosrčna, živahna in poskočna. Ker je videla pri lastnih starših, pri materi, ki jo je sicer ljubila in ji bila udana, — ker je tukaj videla greh in prevaro, so jo navdajale pred tujimi ljudmi še mnogo hujše slutnje. Zato se je že zgodaj naučila brzdati svoje nade in krotiti želje, presojati ljudi previdno in nezaupno in ne s površno lehkovernostjo svojih čustev. A morda prav zato, ker je pričakovala razočaranj, so jo vedno toliko bržé zadela in toliko bolj potrla. Saj je bila sama nesebična, dobra in radodarna dušica, ki bi se vsak trenotek žrtvovala za bližnjega v nesreči; torej je živelo v njenem srcu upanje, da tudi drugi niso sami grabeži in neusmiljeni brezčutneži. Bila je razdvojena v svoji notranjosti: — za radostjo je prežala tuga, za zaupanjem nezaupljivost, za ljubeznijo strah pred prevaro. — Že kot dekletce je bila srčkana in mična. Ljudje so jo ljubkovali in obsipavali z malenkostnimi darovi. Zorko je bil začel podpirati Pavlinko pred vsem zaradi Vêrine lepote in nadarjenosti. In ko je deklica nekoliko odrasla in hodila v učiteljišče, ji je postal počasi tudi osebno dobrotnik in prijatelj. Pozneje je bila učiteljica-namestnica na kmetih; a že drugo leto je doživela strašno razočaranje. Stanovala je pri županu, ki je bil veseljak-dobričina in se je morda res preveč obiral okoli mladega in lepega dekleta. Naenkrat je bilo izbruhnilo iz matere županje, — pri krajnem šolskem svetu je ležala ovadba, — in neizkušena nesrečnica je ubežala na vrat na nos domov v Ljubljano. Takrat jo je vzel ovdoveli Zorko kot vzgojiteljico pod svojo streho. Mogoče je imel še druge namene z njo in ji je hotel postati več nego samo prijatelj in dobrotnik; Vera ni ničesar slutila o tem, notarjeva starejša hčerka Mila pa je umela razvijajoče se stvari že v kali zadušiti. — Vêri so se že jako zgodaj začeli bližati občudovalci in oblegovalci. Prejemala je vedno nova ljubavna pisma, zaljubljene pozdrave in celo ženitne ponudbe. Na vse načine in po najraznovrstnejših ovinkih so se seznanjali gospodje z njo, jo vabili na sestanke in jo skušali zavojevati — z resnimi, pa tudi z grešnimi nameni. Mnogokrat je prejela iz najoddaljenejšega kota domovine ali celo od daleč iz tujine občudovalna pisma, pa ni poznala ne imena in se ni spominjala osebe, ki bi jo mogla slutiti za dopisovalcem. In bila je preobzirna in prerahločutna, da bi ljudi kar kratkomalo odklanjala; zato jih je bilo mnogo, ki so trdovratno vztrajali kot oblegovalci; in imela je vedno več prijateljev, ki jim je bila prijateljica le po sili in ki ji niso bili ne simpatični

ne zanimivi. Celo dopisovala si je z marsikom zgolj iz dobrote in usmiljenja. — Tudi Stanislav Drnovšek se ji je bil pravzaprav samo vsilil. Zdelo se ji je sicer, da je pameten in lep možak; občudovala je njegovo vztrajnost in sigurnost, njegovo silno voljo in odločnost: — a ljubezni ni čutila zanj niti senčice. Ni ji bil ravno antipatičen, a tudi ne simpatičen; če ga ni videla, ga že tudi ni skoraj več poznala in se je komaj še spominjala, da drhti nekje za njo in da računi nanjo. On se je vedno iznova vračal k njej, čeprav ga je že neštetokrat odbila; prihajal je zmirom z novimi načrti in z novimi pregovarjanji; prvikrat se je skliceval na njeno prijateljstvo in ljubeznivost, drugikrat na njeno velikodušnost, naposled celo na dolgotrajnost njunih stikov. In ko je končno dosegel, da ga je trpela na izprehodih poleg sebe in da je v družbi obveljal kot njen čestilec in kavalir, je zdajci sam raztrosil vest, — da je zaročena z njim. Vêra se je izprva jezila in ga je nagnala; potem se je smejala; nazadnje mu je zopet dovolila, da je bil njen spremljevalec; obenem pa mu je odločno izjavila, da ne čuti zanj ničesar in da si naj najmanjšo misel na zaročitev izbije iz glave. Bilo je tako: — pravega ljubimca ni imela, ki bi jo bil mogel mučiti z ljubosumnostjo; niti ni poznala človeka, ki bi se mogla zaljubiti vanj; tak lažizaročenec pa ji je bil vseeno nekakšen ščit, ki jo je branil vsaj pred novimi vsiljivci in zapeljivci. — A potem, ko je nastopil Tomo, ki ji je bil od prvega začetka ljub prijatelj in zaželjen družabnik; — potem, ko je Tomo zdajci skoprnel za njo in jo je začel naskakovati z ognjevitostjo, ki je do takrat ni poznala; — potem, ko je naenkrat začutila, da vstaja tudi v njenem srcu nekaj novega, razkošnega, brezmejno sladkega, najvišjo srečo obetajočega; — potem, ko je spoznala v svoji prerazumni glavici, da ji grozi nevarnost od te sreče, — njemu ali njej, mogoče tudi obema; — potem si je celo želela, da bi imela svojega „zaročenca“ poleg sebe; ker si je domišljevala, da se bo z njegovo pomočjo vspešneje in lažje borila zoper Toma in zoper svoja lastna čustva ... Ko pa je bil „ženin“ tu, — mu je ubežala ... Vkljub „zaročencu“, vkljub nezaupnosti in vkljub razumu — je vzplapolala v njej ljubezen, da ji je duša vriskala vzhičenja in sreče, da se ji je blaženosti srce topilo in da je koprnela samega poželjenja in naslade ... Zmirom več je imela takih srečnih hipov ... In vendar se je vedno iznova zopet vdajala svojemu brezupnemu črnovidstvu. Po najrazkošnejših trenotkih čiste radosti se je potapljala nenadoma v razpoloženje resignacije in melanholije. —

Lepih dni je bilo naglo konec. Jazbinšek je prebolel legar in se je počasi toliko okrepčal, da je mogel sredi meseca zopet nastopiti svojo službo pri notarju. Tomo pa ni smel več odlašati, moral se je odpraviti na vseučilišče in se resno poprijeti študij. —

Ko je bila Vêra sama, je šele prav spoznala, kako visoko in mogočno je vzplamenela v njej ljubezen. Zdaj je čutila vso sladkost in vso grenkost neutešnega hrepenenja za ljubimcem, za njegovimi zaverovanimi pogledi, za njegovimi objemi, za njegovimi omamljajočimi poljubi ... Če se ji je v prejšnjih časih zdelo tuintam, da je zaljubljena, je bilo treba nekaj dni ločitve, pa je takoj spoznala, da je bilo vse ljubimkanje samo igračkanje, ki ni pognalo koreninic v njenem srcu in ni vzbudilo odmeva v njenej duši. Zdaj je vzdihovala in ginevala in obupovala, ker ni hotelo biti Tomovega pisma. Sama se je spravila, da bi mu pisala; začela je in raztrgala ... in spet začela in raztrgala ... vsak dan iznova ... V naslednjem hipu pa se je butala po čelu in se je zmerjala in si dopovedovala, kako nezmiselna, naravnost blazna je ta ljubezen, kako bi si jo morala nemudoma izbiti iz glave in izruvati iz srca, da ne ugonobi in ne onemogoči vse Tomove prihodnosti, da ne upropasti — same sebe! ... A ko je vendar prišlo pismo — četrti dan — in zakasnela karta z njim —, je sedla k mizi ter se mu izvriskala in izhropla, da ga je skoraj telesno začutila v sebi ... Nazadnje pa se mu je zagrozila: — Ko bi je več ne ljubil? —

„... Potem bi bilo treba umreti! Pa kakšne smrti? Kako umreti? —

Ich werde allen Liebe schwören,
um im Genusse zu vergehen ...

Ne, ne! Tu imaš poljub! Ti, samo Ti! Če imaš še kaj sape — še enega od svoje ljubice Vêre.

Piši zopet! Piši!“

In Tomo je bil ves srečen. Saj se je bal, da dobi odpoved in trezen svet: „Bodi pameten! Jaz sem premagala norost!“ A na mestu tega je prejel izbruh strasti in prekipevajočega poželjenja. „Ti vragec!“ — ji je pisal. „Kako si me mučila do sedaj! Kakor da bi ti ležala ljubezen v srcu popolnoma osamela, v železu okovana, in bi je ne raznašala kri po telesu! Trezni hudiček ti, jaz sem se bal, da znaš bolj misliti nego ljubiti ...“ — Sanjal je, kako bi bilo, ko bi jo imel pri sebi ... in je bil nazadnje vesel, da ima vsaj listek v roki, ki je ona dihala vanj in so njeni prstiči hiteli po njem ... Njeno pismo mu je bilo sveto kot relikvija, saj je bil

košček njene duše v njem; postavi si je na oltar in moli ... Prosil jo je za mnogo takih relikvij. — A že prihodnje njeno pismo je bilo — obupano. „Zakaj ti toliko časa ne pišem? — Pa morda se tebi niti dolgo ne zdi! ... Bila sem sitna in otožna ... In še nekaj: saj te ne smem motiti v učenju! Ali pridno študiraš, kaj? ... Časih vriskam od veselja ... a zopet pridejo trenotki, da bi si nekaj položila v glavo, kar bi jo razneslo ... to bi dobro délo! ... Pišeš mi razglednico s prijatelji in vsi se krohotajo ... s kolegi se norčuješ iz mene ... Res te ljubim? Kaj pa to tebe briga, če te ljubim? ... Sam si mi pokazal v zadnjem pismu, kaj bi morala storiti: — pisati, da bodiva trezna! ... Tvoja gospa mama ima zopet bolj prijazen obraz. Čudno, da se ravno zdaj tolikrat srečava na cesti! Danes sem govorila z njo; pa mi je mimogrede povedala, da ti je poslala nekaj krače ... In ti se boš krače bolj zveselil nego tega pisma! ...“ — Tomo jo je tolažil in prepričeval, izpodbijal ji črne misli. Rotil jo je, naj ga ljubi; ko bi ga pustila stradati ljubezni, bi tudi delati ne mogel ... Ona pa mu je že v prihodnjem pismu zopet pridigovala pridnost in marljivost. „Ko bi bila jaz kriva, da ne delaš, je bolje, če me danes izbrišeš iz srca. Stori to, če je v tvojo srečo! Ne skrbi zame! Moje življenje nima prav nobene vrednosti. Kmalu odide zadnja, ki ji je nekoliko na tem, da živim in kako živim. Potem bo konec ... Jaz sem bolna ... Časih se smejem, a obenem sem žalostna in nezadovoljna ... Kam hrepenim? — Po smrti? ...“ — Tomo tega ni razumel. Pripovedoval ji je o svoji ljubezni in o svojih sanjah. Vzklikal je: „Tako lep je svet! Tako dober in svetel! Sama luč! In ogenj mu daješ ti in mu ga daje najina ljubezen ...“ — Polagoma se je zopet pomirila; začela se je veseliti Velike noči, ko se vrne Tomo po izpitu na počitnice v Ljubljano. Predpustne veselice so jo razvedrile in zmotile; njena pisma so postala bolj opisovanje in pripovedovanje, vzbujanje spominov. Tudi v Tomovih dopisih se je strast polegla; poročal ji je o doživljajih, veselih in nerodnih, o knjigah ter o literarnem gibanju med mladimi ... Potem ji je naznanil, da mora zopet odložiti izpit in da za Veliko noč ne pride doli. Žalost in obupovanje ... in zopet mir ... Nenadoma: — „Duša! Jutri mi pokopljejo mater — vse! Vsaj ti še ostani svoji Vêri!“ — Napisal ji je tolažilno pismo. „... Tako malo je listov na drevesu tvojega upanja in tudi ti odpadejo drug za drugim. A bodi prepričana: — eden ti ostane, večno zelen, visoko gori v vrhu ... Kakor svetniški sij se mi zdi nesreča ... Ljubica, zjokaj se mi v pismu — in jaz

bom molil tvoje solze . . .“ — Bila je zopet srečna; — a istočasno tudi resignirana: „. . . Ti zaslužiš boljšo, lepo in mlado srečo. Bog ti jo dodeli! Tudi to prenesem! Dragi, — pride čas, ko se odtrga od drevesa mojega upanja še oni list visoko gori v vrhu, počasi se zavrtinči v zraku . . . in tudi meni se zavrtinči v glavi, da ne bom vedela, kako in kaj . . .“ — Kmalu nato je Tomo zbolel. Ležal je nekaj tednov v bolnišnici za dijake, imel je bolezen v prebavilih, — zdravniki sami se niso prav spoznali; a ko je prišel zopet ven, je bil strašno oslabel in suh kot treska. Tovariši so se ga prestrašili, vodili so ga v prelepo dunajsko okolico, po gozdovih in po zelenih gričih . . . Tomo si je hitro zopet opomogel, popravil se je telesno in oživil duševno; polagoma je zabredel v lehkomiselno dijaško životarjenje, popival je in veseljačil, kakor bi bil to edini užitek in edini namen življenja. Misli na izpit je opustil, saj je imel bolezen za izgovor. — Vêra je dobila ves ta čas komaj kako razglednico od njega; nenadoma je prejela pismo: — „Oprosti, ljubica, da se ti šele danes zopet oglašam! Ko bi ti zmirom pisal, kadar mislim nate, bi bila posuta s pismi kakor majniško drevo s cvetjem . . . Ves čas po bolezni se že pripravljam na odhod domov; edini dobiček zamude je — menzura, ki jo bijem v sredo. Zanesi se torej, ljubica, da me dobiš nekoliko razsekanega v svoj zaželjeni naročaj. Ali se ti ne zdi, da se mi bo ta reč podala? Sicer pa molči o tem! . . .“ — Véra se je prestrašila tega pisma, prevzele so jo neprijetne slutnje . . .

In ko je bil pri njej, je bil v resnici ves zunanji, ves plitek in površen, brez globljih čustev, — kot brez duše. Izpovedi ni bilo iz njega o vsem počenjanju na Dunaju; v pogovoru je bil brez vsebine, nagel in raztresen. Že prvi praznik se je na nekem izletu čez mero upijanil, postavljal se je v pozituro, mahal s palico okoli sebe in vabil na dvoboj . . . Ko ga ni mogel nihče ukrotiti, so poslali Vêro nadenj; njo je ubogal in ona ga je spravila domov. A bila je v dno duše razočarana; spoznala je, da mora nemudoma pretrgati vse zveze s tem otrokom . . . Prejšnje leto se ni bila niti spomnila, da bi se peljala na počitnice. Takrat je še živela njena mati, v malem mestu na deželi, pri drugi hčerki Berti, ki je bila omožena s trgovcem Hubertom Babškom. Vêra sestre ni imela posebno rada, bila ji je prelahka in preigrava; še manj ji je ugajal svak, domišljav in na visoko udarjen mož. A zdaj se je odločila čez noč in se odpeljala za poldrugi mesec k njima. — Tomo pa je živel kakor je začel; ni razmišljal in ni preudarjal; od doma v

mesto, iz gostilnice v gostilnico, iz kavarne v kavarno. Tuintam se je sporekel z materjo; a le površno, kakor mimogrede; globljega pogovora se je izogibal. Sploh se mu je menda zdelo, da mora biti kolikor mogoče lahkomiseln, da se mu ne razburi vest, da se mu ne oglasi duša. Vêro je pozdravljal na odprtih kartah. Želel si je je nazaj; a to hrepenenje je bilo zgolj telesno, duša mu je dremala in hirala. — In ko se je Vêra povrnila, je bil zopet stari z njo; le malo strastnejši in nasilnejši, da se ga je mogla časi komaj ubraniti. A ravno to, da je postalo njuno razmerje toliko plitkejše, jo je pomirilo in jo iztrgalo notranjim bojem. Čutila je, da ima mogočen vpliv nanj; in morda je na tihem upala, da si ga še ohrani, da ga iztrezni in da ga privede zopet k resnosti in delu. Mogoče se mu je v dnu duše že odrekla in je le čakala, da stvar sama po sebi dozori. —

Na Dunaju se je Tomo brez pomislekov zagnal v vrtinec besnega dijaškega življenja. Pozabil je svojih sklepov in dolžnosti, poteptal zvestobo in ljubezen ter zapadel grehu. Seznanil se je z lehkoživo sobarico. In če je ona izostala, se je lovil za drugimi, ali je pa krokal do nezavesti. — Vêre ni pozdravil niti s karto. Tuintam se je celo sam nase srdil, da ni zadavil te ljubezni, ko je bila skoraj že v poslednjih vzdihih ... Časih pa ga je le tiščala vest, premetaval se je od težav, vroč in znojen od tesnobe, ter si s prsti ril po sprijemajočih se laseh ... „Vêra, Vêra, kam sem te pripravil?“ — Prihodnjič pa se je zopet krohotal — surov nasilnež in brezvesten izkoriščevalec, ki ga ne briga usoda bližnjega, da je le njegova miza obložena, njegova postelj topla ... In vendar končno ni mogel več prenašati te negotovosti. Izprevidel je, da je treba stvar na ta ali oni način — končati! Napisal ji je pismo:

„Kako naj te nagovorim? — Ali ti smem reči: ljubica? Ali imam pravico do tega? — In sploh — ali bi ti rad rekel: ljubica? — Vrag vedi! ... Ako ti povem, da lazim že vse te dni za ženskami in iščem pripravnega materijala, — potem si lahko misliš, kako je to z menoj. Žalostno je, draga moja, žalostno! ... Ali ti naj nalažem idealno pismo, zaljubljenega vzdihovanja in koprnenja polno? — Kaj bi imela od njega? — Čemu bi se še varala drug drugega? — Ko pa ni nobenega hrepenenja v meni! ... Zadnjič sem gledal v neki izložbi karto: „Wenn ich ein Vöglein wär’, flög’ ich zu Dir.“ — in sem pomislil, da bi jo kupil zate. Ampak ... ali bi res poletel k tebi? ... Ali nebi rajši letal ob oknih dunajskih deklet in prežal med zavesami, da bi iztaknil lepo žensko, ki bi se

mi s pohlepom prepustila? Kaj mi je treba idealnosti in nunskega platonstva? „Le po tebi hrepenim . . .“ — Ba, neumnost! Dolga leta koprneti in samo čakati, kdaj pride dovoljenje, da smem objeti — njo, edino — njo!? . . . Ne! Zato imam premalo volje, še manj moči, najmanj značaja! Kdor se je odločil za — véliko ljubezen, se mora odreči hudiču in njegovim angeljem. Če pa sem spoznal, da je moja čistost — laž, zvestost — hinavščina, zdržnost — suženjska veriga, potem sem pred teboj — slepar! In menda sem poštenejši, če danes strahopetno zbežim od tebe, nego da te varam dalje; najbrže sem manjši lump, če te zapustim že zdaj, nego da te razočaram — prepozno. — Zatorej: — Adijo, pa zdrava ostani! . . . In vendar, vidiš: — ko bi zdajle stopila v mojo sobo, — bogve, ali bi ti ne padel krog vratu? V ustnice bi se ti vsesal in zverina bi zahtevala od tebe žrtve . . . zahtevala bi, zahtevala, zahtevala, zahtevala; — a dala ti nebi ničesar! . . . Nekdaj sem si bil nadel krinko veličine, dobrote in človekoljubnosti; morda nisem ravno slabo igral uloge; a prišel je čas, ko sem omagal in otrpnil pred posledicami, — in zdaj sem ti pokazal pete . . . strahopetno in sramotno, izdajalsko in pobalinsko . . . Pripelji se na Dunaj in pridi mi pljunit v zobe! A ne pozabi vzeti priče seboj. — Zaničuj me, zasramuj me, zasmehuj me, — ljubica! — dušica! Tvoj Tomo.“

Vêra je bila od udarca kot omamljena. Oči so se ji zameglile, roke so se ji tresle, po telesu ji je zagomazelo, — iz hrbtenice ji je lezel mraz, zmirom v novih tokih, ter se ji razširjal po životu, kakor bi ji brizgal led v možgane in po udih. Zobje so ji zašklepetali, stresla jo je mrzlica, — morala je sesti, da ne bi omedlela . . . Potem je otopela. S slepimi očmi se je zagledala skozi okno, s prazno glavo, s popolnoma odsotnim duhom . . . Nato se je nenadoma zasmejala . . . blazno in krčevito . . . in se udarila po glavi ter se upognila v životu:

„O prismoda! O prismoda! . . . ti si si domišljevala!? . . .“

Naenkrat jo je stisnilo pri srcu . . . s silnim sunkom so se ji napela pljuča, obraz ji je nabreknil in posinel — in se je spačil, krčevito spačil . . . Tedaj je bruhnil jok iz nje in solze so se ji udrle iz oči . . .

Izprehajala se je po samotnih potih — mrka in obupana nesrečnica . . . Igrala se je z mislijo na samomor. Roka ji je božala revolver . . . in ga sprožila po trati . . . Z naslado si je pritisnila vročo cev na lice in srkala v nosnice ščegetajoči smrad smodnikovega dima . . .

Potem se je pripravljala, da bi Tomu odgovorila. Napisala mu je dvoje, troje pisem, a nobeno je ni zadovoljilo. Izgubljala se je v razlaganju, očitanju, moraliziranju, v pridigah in naukih, tudi v smešenju in roganju, celo besedo „pflonc“ mu je zabrusila v obraz ... Nazadnje je vse zmečkala in raztrgala; vstala je in se vzravnala v pasu, otrla si oči in lica, postala stroga in resna; — sklenila je, — da sploh ne odgovori ...

Nato pa je nenadoma prejela od Toma karto: dekle z bičem v roki. Naslov je bil ljubezniv kot v prejšnjih časih; pripisek je bil v verzih:

„Skozi zlato jutro žvižga bič;
a mene to ne briga nič,
saj bič je dolg le jeden vatel,
vihti pa ga poreden škratelj —
sto kilometrov za goro.“

Nova nesramnost je ni zadela. Trpek nasmeh in zaničljiva šobica — in karta je zletela v zadnji kotek miznice. Potem se je zastrmela malo v strop — in kakor zadoščenje ji je zasijalo iz oči: — zdaj mu še toliko manj odgovori! ...

Preteklo je zopet nekaj tednov in Vêra je prejela drugo pismo:

„Draga Véra! — Ne raztrži, predno ne prebereš! Bodi dobra! — Danes sem sanjal o tebi ... Bili smo v veliki, prazni sobi: ti, Drnovšek in jaz. On je nekaj skladal v skrinjo. Ti si gledala, časih malomarno mignila; — zame se nisi brigala, kakor bi me ne bilo. Ko je bila skrinja polna, žeblji zabiti, je vrgel Drnovšek kladivo na tla in si obrisal pot s čela. Potem se je sklonil, da porine skrinjo iz sobe ... In ko je bil zunaj, sem bliskoma skočil k tebi, da bi te poljubil. Ti si se branila, a jaz sem te ukrotil ... V odprtini vrat se je pokazal za trenotek Drnovškov hrbet, — skočila sva vsaksebi. Ti si se še vedno obračala od mene; a jaz sem slišal tvojo misel: „Ko bi ostal še nekaj časa zunaj!“ — Objel sem te in pritisnil k sebi. Ti si se me oklenila, položila svoje ustnice na moje in zamižala ...

Oprosti mi te sanje! Dale so mi upanje, da dosežem odpuščenje za svoj greh. Tako težko mi leži na prsih! ... Povej mi, kdo ti je pisal moje zadnje pismo? — tako neizrečeno kruto in brezsrčno? — Bil je blaznik, bil je tolovaj, pijanec! — Ne rogaj se mi, duša: — ljubim te! Hrepenim po tebi! ... in se pokorim za svojo neusmiljenost, za svoj brezdanji greh! — Pozabiti ne

moreš; — a odpusti, duša! Odpusti meni otroku, zapeljanemu, skesanemu! — Tvojih kletev ne prenesem, angelj moj! Saj se ti ne silim; — ker te nisem vreden, srce moje! A te negotovosti ne morem več prenašati ... Na lepoto najinih prvih blaženih noči te prosim: — Vêra, odpusti mi! — Piši hitro! — Iskreno te pozdravlja Tomo."

In Vêra mu je odgovorila:

„Dragi Tomo! — Zakaj me dramiš? Gorja olajšati ne moreš; — ali bi rad gledal moje solze? — Jaz ti odpuščam! Želim ti, da bi nikdar ne spoznal nesreče! — Naj te ne moti moj spomin! Srčno te pozdravlja Vêra."

Ko mu je napisala pismo, se je razjokala ... in bile so olajšujoče, dobrodejne solze ... Potem pa se je spomnila zelenega lista visoko gori v vrhu na drevesu njenega upanja ... zdaj je zadnjikrat sfrfotal pred njenimi očmi ... in odletel — bogvekam ...

— Tomo je bil že davno zgrešil svojo sobarico; ni ga mogla zadovoljevati ženska, ki je znala govoriti komaj o najplitkejših in najvsakdanjejših stvareh. Popival je in ponočeval, zapravljal čas in čast, denar in zdravje, prehajal iz stiske v stisko, — dokler ni nazadnje ves poparjen in ves spokorjen pobegnil — zopet brez izpita — v domovino. — (Dalje prihodnjič.)

Janko Glaser:

Ženi.

Noč najina je bila kakor val,
ki od obrežja do obrežja seže;
še pljuskajoč dotika se obal
in z valovanjem svojim naju veže —:
s seboj sem vzel kot mehek pajčolan
skrivnost vso sladko tvojo v trdi dan.

Emil Leon:

Cvetje v jeseni.

(Dalje.)

VIII.

Drugi dan še nisem odšel. Pripetilo se je, kar se je pri Presečnikovih vsako leto parkrat pripetilo: Liza in Danijel sta se sprla. Pred hlevom, tako da vaškim otročajem ni ostalo prikrito, sta se nekaj ruvala. Pri koncu pa je bil Danijel takorekoč pred vso vasjo tepen. Pri nas je namreč navada, da sme ženska, če je slabe volje, tudi udariti; sramota pa je, če moški žensko tepe. Veliko pretepov sem že videl; ko je dekle vleklo svojega iz tolpe pretepačev, padali so trdi udarci, ali na dekleta ni padel ni eden in najsi je bilo še tako sitno!

V Danijelu je vse kipelo, nazaj udariti pa ni smel. Zatorej je Presečniku „ušel“ ter izginil od dela, da niso vedeli kam. Moral sem jaz njegovo delo opraviti, ker gospodar vsega ni zmogel.

Potekel je prvi dan, a Danijela od nikoder; tudi drugi dan se je bližal koncu, ali Danijela še vedno od nikoder! Bili smo že pri večerji, ko jo prilomasti v hišo. Sédel je takoj pri vratih na klop pod sklednik ter spregovoril: „Le eden naj mi katero reče!“

Škripal je z zobmi in srdito stezal roke kvišku. Zadel je ob žličnik na steni, da se je sprožil ter padel po tleh. Žlice in kuhavnice so letele na vse strani. Liza je vstala od mize, pobrala žličnik in kar se je bilo iz njega raztreslo. Pri tem ni spregovorila besesedice, kar je hlapčeta še bolj stogotilo.

Škripal je: „Táko bo mene tolklo! Le čakaj, saj boš enkrat moja žena! Ti! Ti!“ Liza je pobrala svoje reči ter jih odnesla v vežo. Če tepe mož svojo ženo, to sicer ni lepo, ampak sramotno ni, kot tedaj, če udariš tujo žensko!

Tisti večer je jedel z nami karlovški Anžon, znana prikazen v pogorju. Iz karlovškega mlina mu je bil oče izgovoril strm in malo rodoviten breg, bratje pa so mu pomagali, da je na tem bregu postavil leseno kočo, v kateri je prebival. Kar je potreboval, si je s trudom pridelal v teh svojih melinah, kjer je vsako leto prekopal nekaj ledine. Ostalo pa mu je še toliko senožeti, da je redil kravico

v hlevu. Postranskega zaslužka si je pridobival s tem, da je hodil na Tolminsko po nože in nožičke, če je dobil kako naročilo. Bil je velik čudak, ali ljudje so ga radi imeli. Tudi k Presečnikovim je zahajal in umelo se je, da mora sesti za mizo in jesti. Prihajal ni samo radi tolminskih nožičkov, prihajal je tudi radi Lize. Star je bil nad petdeset let, a njegova večna želja je bila, da bi mu Bog odkazal ženico, ki bi malo jedla — glavno je moral snesti sam, ker je bil visok kot hrast in širok kot hiša — in veliko delala. Tudi otrok je hotel imeti, ker je zakon zato vpeljan, da se dobe otroci, kar vam je, častite gospe, itak komaj znano.

Karlovški Anžon je bil tisti večer gospodarju prinesel naročeno nožičko, po katero je bil „bruhnil" na Tolminsko, Lizi pa ruto rumenih hrušek, po katere je bil „bruhnil" na Cerkljansko. Že nekaj let sem je prinašal Presečnikovi dekli te hruške in upal je, da ji polagoma z njimi omehča srce, da postane njegova žena. Liza je leto za letom hruške pohrustala, kozavega svojega Danijela pa vendarle ni hotela pustiti. Vzlic temu je gojil Danijel grdo jezo na Anžona in tudi ta večer je prišel prejkone samo zategadelj domov, ker je slišal, da je oni v hiši. Ni se mu videlo previdno, puščati Lizo sámo s snubačem, ki je imel njivo, kočo, ‚hlev in kravšeta'.

Ko se je Liza zopet vrnila v hišo, je hlapče znova zakričal:

„Le čakaj, ko boš moja, potlej boš videla, kdo bo tepel v hiši, stara rejta ti!"

Oglasil se je Anžon počasi in važno:

„Z žensko se lahko tudi drugače govori, jaz bi dejal".

To je Danijela močno razpalilo:

„Kaj se boš ti zame menil! Jaz bi dejal" — tu je oponašal karlovškega govorico — „da človek lahko kaj stakne!"

Ker je bilo še nekaj v skledi, je karlovški parkrat zajel, nakar je počasi položil žlico na mizo. Nato je brez jeze in z največjo mirnostjo odgovoril:

„Če te Liza zato jemlje, da jo vsak dan otepaš s polenom, me malo briga. Če te res vzame, bom vsaj vedel, da ni tako pametna, kot sem mislil. Če se hoče na vsak način na poleno možiti, je to njen prav! Tako je!"

„Molči!" se je penil Danijel, „molči, ti prokleti gorjanec, če ne —!"

In zopet je mirno odgovoril Anžon:

„Kaj: če ne? Poglej vendar" — tu je dvignil svojo desnico, veliko kot čoln, „kaj bodo govorile množice, če prideš pod tako

roko. Pogineš kot glista pod podplatom! Obdrži torej svoj »če ne« zase. To je pametna beseda!“

Anžon je medtem zlekel grohot svojega telesa izza mize ter se je postavil sredi hiše.

Hlapče se ni dal potolažiti:

„Jaz naj bi tebi molčal?! Prid' sem, pa kmalu zveš, koliko velja moj »če ne«. Vsakega naj bi se že bal!“

Anžon je pristopil:

„No, no, kaj pa bo, no?“

V hipu je tičal Danijel v njem.

„Poglej ga,“ je govoril Karlovški počasi, „v me je bruhnil! Ti žival, ti!“ Z obširno svojo roko ga je brez težave dvignil in vzdignil proti stropu, nakar ga je spustil, da je Danijel z vso težo svojega pijanega telesa tlesknil po hišnem tlaku. Oni pa se je zasmejal: „Zdaj vem, koliko velja tvoj »če ne«!“

Danijel je sicer težko padel, a zgodilo se mu ni nič. Takoj je zopet stal na nogah in bliskoma je imel v rokah dobro nabrušeno tolminsko nožičko.

Ženske so od strahu zavpile in Boštjan je zakričal izza mize: „Z nožem ne!“

Samo Anžon se ni razburil. Boštjanu je spregovoril: „Malo počakaj!“ Nato se je obrnil proti Danijelu:

„Torej z nožičko, z nožičko me češ, s tisto, ki sem ti jo jest s Tolminskega prinesel. Poglej no! Ali misliš, da za take reči bruham na Tolminsko? Poglej no!“

Dasi so bili Anžonovi udi kakor hlodi, ki se dajo le težko in neokorno gibati, je vendar s čudovito hitrostjo s svojo levico ujel Danijela za roko ter ga z desnico parkrat lopnil po nji, rekoč:

„Boš izpustil nožičko, ti hudnikovec, ti!“

Ker Danijel ni takoj izpustil, ga je s svojo roko samo parkrat kresnil po prstih, da jih je takoj kri podplula in da je nožička zarožljala po deskah. Nato ga je obrnil in mu z nogo pomagal, da je odletel na klop pod sklednik; tam je pričel hišni hlapec škripati in — jokati, kakor je to navada starega pijanca.

Anžon je pobral nožičko ter jo položil pred Boštjana na mizo: „Ne dajaj takega otroku!“

Obrne se k Lizi:

„Čakaj, Liza, kaj sem že hotel reči? Vidiš, nič se ti ne lažem, pšenica je bila letos dobra in čedno se je mlatila. Proti krompirju tudi ni kaj reči in fižol je bil poln, kakor bi norel. Vse to je res

in fruge je bilo pri hiši, da bi lahko vojska živela od nje. Zdaj pa poslušaj! V nedeljo bom pri deseti maši v Poljanah. Nekaj prej bom bruhnil od doma, da se pogovorim z gospodom Jernejem. Če ti je všeč, pa pridi še ti. Morda bova že pri deseti maši prvič oklicana. Množice bodo malo govorile, pa bo še zmiraj bolje, kot bi se s polenom svatovščina klepala. Če nočeš, pa pusti! A povem ti, da hrušek potem tudi ne bom več nosil. No, pa lahko noč!“

S temi besedami je odšel.

Pod sklednikom je bil Danijel med jokom in škripanjem zaspal. Ker se Liza zanj ni zmenila, ga je morala mati spraviti v slamo.

Drugo jutro se je živelo pri hiši, kakor bi se ne bilo nič zgodilo. Po stari navadi se je delalo in Danijel je opravljal svoje posle, kakor bi nikdar ne bil ušel. Jaz pa sem moral odriniti! Radi tega nam je mati Barba napravila boljše kosilo in tudi nekaj nacvrla je bila. Še celó belo kavo smo imeli na mizi, kar je bilo takrat nekaj izvanrednega.

Za slovo smo si segli v roke z očetom in materjo. Pri prihodu nič roke, pri odhodu pa roko, — taka je bila tiste dni etiketa v pogorju in po njej si se moral ravnati, če nisi hotel dobiti očitanja, da se ne znaš spodobno obnašati.

„Pa še kaj pridi!“ so se glasile poslovilne besede. Meta me je spremljala, kar sem pričakoval. Nosila mi je veliko ruto, v katero so bili zaviti orehi, češplje, ocvrt bob in — če se ne motim — še celó par klobas. Vse to so mi dali pri slovesu in velika bi bila zamera, če bi se hotel tak dar zavrniti. „Ruto o priliki nazaj prinesi,“ je spregovorila Presečnica, ko je izročila culo svoji hčeri.

Pred hlevom sta stala Danijel in Liza, a ne skupaj, vsak na enem koncu poslopja. Milo sta gledala za nama, posebno Danijel je bil potrt in žalosten. „Oh ta,“ je zastokal, „lepo je bilo, ko si bil tukaj. Kmalu kaj pridi!“ Liza je molčala in se grdo držala, ker je bila še vedno jezna na hlapčeta.

Hodil sem od Jelovega brda proti Malenskemu vrhu ter kakor vselej, kadar sem stopal po ti poti, jemal vase lepoto pokrajine. Meta je, noseč mojo ruto, korakala tik mene kot kupček obupa. Kar pogledati se ni upala vame, ker bi jo drugače zalile solze. To se ji je videlo.

Prišedši na kraj, kjer je v globoki dolini tičala koča karlovškega Anžona, opazim tega pri delu v bregu. Z rovnico je kopal ledino, da so se mu nabirale debele kaplje po obširnem obrazu.

„Hej, zdaj pa greš,“ je kričal, „pa spet prideš! Novo njivo kopljem.“ Bila sva že precej daleč od njega, ko je še zavpil: „Meta, le povej Lizi, da kopljem novo njivo!“

Pod Malenskim vrhom sva obstala na mestu, ki mu pravijo „Na Poklonu“. To je tratina sredi gozda, odkoder se vidijo štiri cerkve. Za tabo Mati Božja na Gori, pred tabo Sv. Martin v Poljanah, na eni strani Čabrače, na drugi Gabrška gora. Kaki svetniki so tam, tega vam danes ne morem več povedati. V prejšnjih bolj pobožnih časih so ljudje na tem mestu obstajali in se proti vsaki cerkvi poklanjali. Ta navada je morala med ljudstvom zelo vkoreninjena biti, ker je v našem pogorju takih „Poklonov“ vse polno.

Tam sva sedla, prejkotne v namenu, da bi zavlekla trenutek ločitve. Bilo mi je tako pri srcu, kakor nekdaj, ko sem se ob koncu počitnic poslavljal od doma in od matere, katera me je vselej nekaj pota spremila. Ko je z vsakim korakom izginil kos domače zemlje, sedaj sleme rojstne hiše, sedaj stolpič na holmu, sedaj teman gozd na Samsonu, sedaj kaj drugega, se mi je odtrgal kos od srca. Takrat sem gledal v neštete gube nabrani obraz one, ki je sedaj že dolgo časa pod zemljo in katera na svetu ni imela drugega kot skrbi in delo; danes pa v obraz deklici, ki je pričela vživati grenke sadove, katere rodi vsaka ljubezen na zemlji.

Opazil sem, ko je snela ruto z glave in jo položila na travo, da je nosila v laseh rumeni glavnik, ki se navadno nosi le ob nedeljah in praznikih. Včasih je prav globoko zasopla in obrnila obraz proti meni, kakor bi mi hotela nekaj povedati. Pa ni imela poguma, da bi spregovorila. Končno je posegla v ruto ter izvlekla iz nje majhen, bledorumen „bob“, ki je v pogorju tako gostega testa, da bi bil bolj za strelivo, nego za živilo.

„Gotovo si že lačen,“ je spregovorila proseče, „ná, jej!“ Nekaj sem se obotavljal, nakar je znova zaprosila: „Pa le jej!“ Moral sem jesti in ni odvrnila pogleda od mene, dokler nisem s silo pospravil zadnje mrvice.

Ko je bil bob odpravljen, zopet ni vedela, kaj naj bi govorila. Tedaj je prihitela tolpica drobnih dolgorepek in je sedla na bližnje bukovo drevo. Živalice so se z malim telesom obešale po vejicah in kljuvale z listov, kar se je dobiti moglo. Nato pa so, kakor so bile prišle, s šumom odhitele. Meti se je bilo med tem časom čelo nabralo v goste gube in pričela je govoriti, prav kakor bi se čul modri oče Boštjan:

„Pa ti mora le čudno biti, če si sam v Ljubljani. Nimaš človeka, ki bi ti kuhal, ki bi ti pral. Če zboliš, si slabši od živine v našem hlevu, za katero se vsaj Liza briga. Ali ne misliš, da ti tega ni treba?"

„Kako si naj pomagam? Kje naj vzamem kuharico? Stare ne maram, mlade ne dobim."

Zaiskrilo ji je v očesu in opazil sem, da postaja jezna. „Ne govori tako nespametno! Poglej gospoda v Javorjah: vzel je sorodnico k sebi in streže mu, da je zadovoljen."

„Kje naj dobim sorodnico? Če je mlada, ne bo hotela priti." V bližini je nekaj belo cvetelo. — Nadaljeval sem: „Kaj potem? Tak sem, kot to-le: sedaj pred zimo cvete in kaj bo iz tega? Cvet odpade in prav nič ne bo iz tega. Če je mlada, ali naj jo vzamem?"

Rdeče se ji je zalil obrazek, ko je zastokala: „Kdo govori o tem?" Roko je pritiskala na prsi, da bi ukrotila razburjeno srce.

Odgovoril sem: „Če to ni, potem je pa še manj! Ti ne poznaš mesta in njegovih hudobnih jezikov. Ne boš štiri tedne pri meni, pa se na ulico ne boš upala, tako te bo sram."

Vsa kri ji je zapustila lice. Pogled pa, ki ga je proti meni obrnila, je bil podoben pogledu srne, če si v zelenem gozdu streljal nanjo ter jo težko obstrelil. „Jezus, kdo pa govori o meni?" V veliki zadregi je vstala ter viknila: „Tam rastejo Kristusove srajčke." Oddaljila se je po tratini, trgala je neko cvetje, o katerem ne vem, ali vedno tako pozno cvete, dokler se ni skrila v bukovju, kjer so prejkotne cvetele tudi „Kristusove srajčke."

Smilila se mi je, da sem ji moral izpodkopati načrt, do katerega je bila prišla v nočeh, ko ni mogla spati: samo gospodinja in kuharica je hotela pri meni postati in drugega nič. In kako modro mi je vse to odkrila, tako da po njenem mnenju ne bi bil mogel priti na to, da misli samo sebe! Sedaj pa se je sramovala ter pred menoj skrila v gozd.

Ko se je vrnila, je imela v rokah velik šop Kristusovih srajčk, ali oči so ji bile odločno objokane.

„Meta," sem spregovoril, „sedaj je čas, da grem."

„Malo še počakaj, se nič ne mudi."

„Drugače zamudim, je že pozno."

„Nič še ni pozno."

„Kako naj pridem v Ljubljano, če še odlašam?"

„Pa v Loki manj časa ostani."

„Podaj mi roko v slovo. Midva bova pač mislila eden na drugega."

Podala mi je roko: „Jest že!“

Takrat me je premagala skušnjava in pozabil sem popolnoma na svoje sklepe:

„Po mestih, — poglej, Meta, — je navada, da se prijatelja, ko se rada imata, poljubita, kadar gresta eden od drugega. Recimo na lice, če ni drugače, na usta. Tako delajo prijatelji. Midva pa sva prijatelja!“

„Sva že,“ je zastokala, „če ni greh?“

„Kaj če biti greh!“ Že sem jo imel v svojih rokah, poljuboval sem jo na obraz, kjer sem jo mogel, na usta in povsod. Ni se branila. Ko sem se odtrgal od nje, pa je obstala na mestu kakor Lotova žena.

Spodaj pri Lovskem brdu, kjer se pot v dolino zavije, sem se ozrl zadnjič po nji.

Meta je še vedno stala kot kip „Na Poklonu“ in s prsi, h katerim je pritiskala roko, se ji je svetila bela zvezda Kristusovih srajčk.

IX.

Zopet sem bil v mestu, zopet v mlinu, ki melje za mlinarja, za tistega pa ne, ki je mlet prinesel! Vse sem pogrešal, kar se je bilo zadnjih šest tednov zvezalo z mojim življenjem: najprej gorski zrak, katerega sem moral zamenjati z izpuhi ljubljanskega barja, pogrešal pa sem posebno kmetske obraze ter se le težko privadil na obrite in umite, posebno težko sem se privadil na vaše ženske obraze in na nemogoče vaše obleke. In kaj naj govorim o svojem delu, ki takorekoč nikako delo ni: kakor bi sejal pesek na razorano njivo ali pa pekel potice iz rumene ilovice!

Razkačili so me tudi prijatelji in prijateljice. Kdor me je srečal, mi je silil pod nos, kako krepak in mlad sem videti. Moj zdravnik — da se mi je slaba volja do skrajnosti pomnožila — mi ni dal miru, da me je smel vestno in točno preiskati. Prekljuval mi je hrbet in prsi, tipal me je okrog srca in jeter, potem pa sodil: pljuča kakor hlod, srce kakor risovo in tudi jetra so se prav čedno skrčila do svojega dopustnega obsega. Potem je še zakričal: „Zdaj vidiš, kako dober svet pomaga! Da spet ne začneš preveč piti, zverina!“

Tudi gospod Bon me je srečal ter gostobesedil: „Tak si kot roža. Ni vraga, da bi se sedaj ne ženil! Pridi k nam kaj pogledat,“ — med tem časom se je bil revež oženil — „z ženo imava zate že nekaj izbranega.“ Ker ni hotel izginiti v deveto deželo, sem ga

pustil sredi ceste, ne da bi mu kaj odgovoril. Še to! ko sem bil vendar sklenil, da pred enim letom o ženitvi ne govorim!

Vzlic temu sem neprestano mislil na svojega dekliča na Jelovem brdu in to še celo pri delu, ko sem koval najdolgočasnejše tožbe. Njena podoba me je obdajala ponoči in podnevu. V sanjah sva hodila na Goro, na Blegoš ter še enkrat preživela šesttedensko skupno bivanje pri Presečnikovih. Časih so me ti spomini tako preobdali, da sem vrgel delo v kot, zapustil suhoparno pisarno ter taval okrog Rožnika in po njegovih plešastih gozdovih, jezen na ves svet in predvsem nase, zaljubljenega starca!

Tisto leto je bila dolga in lepa jesen. Zadnjega vinotoka pa je vendarle malo deževalo, zatorej sem čepel v svoji kovačnici. Kar se odpro vrata, vstopi pa moj znanec Danijel s človekom, ki ga prvi hip nití spoznal nisem.

„Tega moža sem pripeljal," je spregovoril Danijel. Bil je posvaljkan in jako revno oblečen. Na kozavem obrazu se mu je videlo, da je moral zadnje čase jako neredno živeti in nespametno pijančevati.

Vprašal sem: „Kaj bo, Danijel?" In znova je odgovoril: „Tega moža sem pripeljal."

„Pri Presečnikovih vse prav?"

Zadrl se je: „Kaj vem, kdaj sem že od tam ušel! S tem možem govori! Mlačan je z Jelovega brda, in ravno Mlačan bi rad s tabo govoril."

Sedaj sem spoznal moža, katerega je pripeljal Danijel.

Mlačan z Jelovega brda je imel bolj majhen gruntec, na katerem je redil kakih osem govedi in tudi nekaj drobnice. Travniki so bili pripravni in njivice dobre. Ko je stari Mlačan svojemu sinu posestvo izročil, ni imel sicer dolga, imel pa je še štiri otroke, katerim je skoraj toliko izgovoril, kot je bil gruntec vreden. Po izročitvi se je mladi oženil, ženil pa se je po ljubezni in vzel je deklo, ki je bila prav čedna, ki pa ni imela prav ničesar. Mlačan je torej težko gospodaril in z velikim trudom izsesal vsako leto obresti iz zemlje, katere je moral šteti v tujo roko.

„Kaj je s tabo, Mlačan?"

„Nič dobrega ne," mi je odgovoril ter se pričel praskati. „Težko se dela in zanič se živi."

Danijel se je zatogotil:

„Kaj se boš stiskal okrog vogla! Naravnost govori! Dohtorji nimajo časa, da bi ga rezali, kakor režeš ti kruh otrokom. Že vidim, šleva si; bom pa jaz govoril!"

Ali tudi Danijel se je najprej popraskal za levim ušesom. „No, da boš vedel: domačijo bi rad prodal; meni boš pa dal posojila dvesto goldinarjev, potem pa greva v Ameriko. Pravijo, da se tam boljše živi, kot na Jelovem brdu pod Blegošem. Pa ravno v Ameriko! Mlačan radi izgovorjenih otroških deležev, katere mu je stari naprtal, jaz pa —“ — tu je nekoliko jecljal — „zavoljo vina in žganja.“

Stokal je: „Pravijo, da je tam prepovedano piti. Pijance zapirajo, da jim shajati ni mogoče. Gotovo tudi mene spreobrnejo in potlej bo Jelovo brdo videlo, kaj se pravi, če Danijel dela!“

Prišel je v jezo: „Kako bom delal! Ko pa bo vsega dosti, pridem nazaj in amerikanskih tolarjev prinesem, da napolnim z njimi gnojni koš. Takrat se oženim in da koj veste: mlado vzamem in ne kakega starega lonca, ki bi ga bil žalosten ponoči in podnevu. In moja mlada žena bo tudi živela! Dela ne bo imela, samo po travnikih bo hodila gori in doli; da pa ji dolgčas preide, bo trgala pokalice in pokala z njimi ob mlado čelo. Zdaj veš, zakaj hočem v Ameriko!“

„Bo pa že kdo vmes spregovoril,“ sem se zasmejal. „Morda Liza.“

„Liza nima nič več vmes govoriti.“

„Od kedaj ne?“

„O takih rečeh ne govorim rad, sem jih že pozabil.“

Danilo se mi je.

Vprašam: „A od tistega večera?“

„Če te take stvari zanimajo, poizvedi na Jelovem brdu! Jaz se zanje ne brigam več!“

Sedaj se je vmešal Mlačan:

„Ne hodi po ovinkih! Liza se je omožila in karlovškega Anžona je vzela, to je! Mene ženejo dolgovi v Ameriko, Danijela pa ženska! To je!“

Vzkliknil sem: „Torej je Liza le bruhnila v Poljane h gospodu Jerneju?“

„Seve, da je šla; pa bi bilo tudi čudno, ko bi ne bila šla. Danes je že poročena in koše prenaša po Anžonovih bregovih. To je!“

Danijela je kar davilo in po mizi je udaril z roko. „Molči, azina! Dosti o tej Lizi! Se bo že še kesala, da je vzela tega starca; jest pa sem jest! Danes prodajamo domačijo in o tem govori!“

„Čemu nista šla k notarju v Loko? Tam se taka pisma lažje delajo.“

Danijel je zopet imel prvo besedo:

„Kaj bova lazila okrog tujcev! Prišla sva k tebi, ker veva, da si pošten. Morda — sva si dejala — nama napravi samo za štempelne; če pa sam kupiš, so pa stroški tako tvoji.“

„Jaz naj kupim?“ sem se začudil.

Oni je mirno odvrnil:

„Mislila sva si, da skoraj gotovo kupiš.“

„Za božjo voljo, čemu?“

Danijel se ni dal odgnati: „Mlačan in jaz sva tega mnenja, da je Mlačanovo za Presečnikovim na Jelovem brdu najlepše posestvo. Dva človeka, in naj imata še kaj otrok, bogato redi in brez posebnega dela.“

Odgovoril sem: „In jaz naj delam na Mlačanovem?“

„Da, prav tako sva mislila! Človek, ki je za kmečka dela rojen, se bo lahko ločil od goljufije, ker je vendar toliko dohtarjev na svetu, da jih kar preostaja.“

Vraga, ta dva sta mi dobro kurila v moji odvetniški pečici! Zamislil sem se.

Vam, častite dame, sem pozabil povedati, da je pretep na Gori prišel pred sodišče v Loki. Posavčevi so me tožili, da sem jih osebno poškodoval in da sem jim v hudobnem namenu pokvaril kamižolice in kastorce. Gospod Levičnik na loškem gradu me je brez milosti obsodil na petdeset goldinarjev globe, radi kamižolic pa na trideset goldinarjev plačila. Dosti me je stal ponižen pretep na Gori; povrhu sem moral pri razglasitvi sodbe vzeti na račun še zadovoljne obraze Posavčevih fantov! Tem trem falotom so se od rajskega veselja kar do ušes odpirala široka usta.

Gospod Levičnik s sodbo sámo še ni bil zadovoljen; odstopil je spise zbornici v daljše postopanje. In ravno takrat, ko sem razpravljal z Danijelom in Mlačanom, mi je dostavila zbornica poziv, da naj v osmih dneh razložim, kako se v mojih očeh kmečki pretep na Gori strinja z mojimi stanovskimi dolžnostmi. Že sem jih gledal svoje kolege, zbrane v resnem sodišču, ko me peko in kuhajo in mi predvsem z največjo ogorčenostjo prihajajo, kako sem mogel kot odvetnik, kot zagovornik kazenskega prava udeležiti se pretepa, ki se da brez težave potisniti pod več paragrafov kazenskega zakona!

Prečitavši zbornični dopis in pomislivši na svoje takozvane kolege v resnem sodišču, se mi že ni preveč čudno videlo, kupiti Mlačanovo na Jelovem brdu!

„Ti praviš," sem se obrnil proti Danijelu, „da grunt lahko preživi dva človeka in jerbas otrok ž njim; jaz pa vendar nimam otrok!"

„Če jih nimaš, jih boš pa imel!" je zatulil hlapec.

„Sam Bog ve, s kom!"

Danijela je zopet davilo: „Kaj? S kom? Šmentaj, jo boš vendar vzel! Govoril sem Mlačanu: „Ta bo rad kupil tvoje, ker se bo ženil in ker takega dekleta vendar v mesto vlačil ne bo." Ni tako? Sedaj mi odgovori! Na Poklonu si jo pol ure objemal, da je Meta potem domov hodila, da ni vedela kako. Sedaj pa vpraša, kje naj otroke dobi! Na to odgovori!"

Malo zardel sem, ko se je tako odkrilo, o čemer sem menil, da je tajno vsemu svetu. Takoj pa me je prešinila velika sreča ob misli, da je to rešitev, edina mogoča rešitev, in sramoval sem se, da že takoj od pričetka nisem mislil nanjo. Čemu naj bi deklico v mesto jemal? Sam se preselim na Jelovo brdo, se oženim, pa obdelujem zemljo, svojo lastno zemljo, in rodim otroke, svoje lastne otroke! Sladka zavest mi je polnila dušo, in umazani ta Danijel se mi je videl sel, poslan od Boga, da me je privodil na pravo pot, ki je itak ležala pred mano, ki je pa v svoji zaslepljenosti opaziti nisem mogel.

Čakal sem, da mi zgine kri z obraza. V zamišljenosti sem gledal proti stropu svoje pisarnice. Končno spregovorim:

„Če že ni drugače, bi pa kupil! Koliko pa hoče Mlačan? To se pravi, za vse, kakor stoji in leži."

Odgovoril je Danijel: „Mlačan, kar molči! Dober človek si, za govorico pa nisi! Danes si tudi v stiskah, ker sediš na gosposkem stolu, kjer še nikoli sedel nisi. Bojiš se dohtarja, ker misliš, da je bogve kako visok človek. Pa ni. Dober človek je in pošten je, ta te za vinar ne bo ogoljufal."

Ko je tako izpel litanije o moji slavi, mi je bil položaj precej jasen; v vsakem oziru sta bila dogovorjena, in tudi kupnina, pod katero bi se ne imelo iti, sta bila že ugotovila. Da se bo zahtevala veliko višja kupnina in da se bo pri tem razvnel najsrditejši boj, je bilo pričakovati. Oba moža sta se bila brez dvojbe dogovorila, da bosta, kar iz mene čezprimerne kupnine iztisneta, pošteno med seboj delila.

„Torej koliko?" ponovim svoje vprašanje.

„Da ne bo krivice ne na levo, ne na desno," se je odrezal Danijel, „dal boš ravno okroglih deset tisoč. Procente in špeže imaš tudi ti. Kar v roko sezita, Mlačan!"

Ugovarjal sem: „Naprave se mi zde bolj slabe in deset tisoč je dosti preveč.“

Danijel je kot besen skočil pokonci. „Pri Mlačanu so slabe naprave? Ta pa ni slaba! Gorenja hiša je malana, pa ne samo hiša, tudi kamra je malana! Ti ljubi odrešenik, naprave naj so slabe!“ Pričel se je smejati.

„Deset je preveč!“

„In živina?“ je rjovel Danijel, „te pa ne vidiš! Drobnice tudi ne! Da ne pozabim, dve jareti nista v prodaji. To se zakolje in posuši! Na ti jareti misli, da ne boš pozneje vpil, da sva te opeharila! No, pa, saj tako nič ne bo. Mlačan, vzemi klobuk, pa pojdiva! Dokler živim, ne boš svojega proč metal!“ In res je pograbil Mlačana za roko ter ga vlekel z največjo silo proti vratom.

„Spregovorita zadnjo besedo!“

Mlačan je že hotel odgovoriti, ker se je bal, da bi se razdrla dobra kupčija. Danijel pa ga je prehitel:

„Za pet Kristusovih ran, molči, Mlačan! Saj se vendar ne daš zaklati, kot se zakolje merkač v mesnici! Zadnja beseda! Najina prva beseda je tudi zadnja, ker nisva otroka! Devet tavžent že Kalar ponuja. Ali ni res, Mlačan?“

In najsi je Danijel lagal, je Mlačan vendar diplomatično odgovoril: „Bo že res!“

Zdihoval sem: „Veliko je devet tisoč!“

Danijel je divjal gori in doli: „Saj ne prodajava kake beračije! Samo na „Lotračnik“ poglej: če spomladi vode na njega napelješ, pa imaš sena, da se od njega gnoj dela! Ta travnik sam je tritisoč vreden. Če ni res, pa naj se kuham do sodnega dne v vicah!“

„Torej zadnjo besedo, Danijel!“

Klical je vse svetnike na pomoč in za pričo, da Mlačan drugače v Ameriko ne more in da mu prav nič ne ostane, če potegne samo devet tisoč. Rotil me je, da naj se mi vendar žena in otroci smilijo, če že nimam nič človeškega v sebi. Ko se mu je dozdevalo, da njegovo rotenje ne napravlja posebnega vtisa name, je zakričal:

„Pa naj bo devet tisoč in petsto! Mlačan, vem, da boš jezen, pa kar tiho! To je zadnja beseda in sam hudič iz pekla bi me ne mogel pregovoriti, da bi odnehal od nje! Devet tavžent in petsto — pa Bog daj srečo!“

Ko sem vendarle še premišljeval, je pograbil Danijela paroksizem:

„Premišljaš? Oj, ti krvavi peklenšček, ti še vedno premišljaš! Ce hočeš sam sebi dobro, udari z obema rokama, saj vendar nisi

obseden! Poglej vendar, koliko je oprave pri hiši! Ne da bi se bahal, prisežem pri živem Bogu lahko, da je samih butarnikov več kot trideset pri hiši. Tako zdaj pa še naprej premišljuj! Mlačan, molči!“

Butarnikov! Napenjal sem možgane, kaj so pravzaprav ti „butarniki“.

„Več kot trideset butarnikov!“ se je drl še vedno Danijel. Končno sem le izvohal, kaj so butarniki.

Kadar se praprot spravlja, zlože jo v veliko butaro, katero s tanko vrvico obvežejo. Na obeh koncih te vrvi so lesene kljuke, ki drže zavezo, kadar je butara obvezana z butarnikom. Take butare se potem vale v dolino, kjer se nalože na vozove.

„Če je pa trideset butarnikov,“ sem končal razpravo, „pa naj bo! Devet tisoč in petsto!“

„Ta je pametna!“ je kričal Danijel. „Sem že mislil, da ne poznaš več pametne besede! Domačija in špeže, vse je tvoje! Devet tisoč in pet sto, — pa Bog daj srečo!“

Privlekel je Mlačana k meni. Skoraj pet minut je tolkel z Mlačanovo roko ob mojo, potem s svojo lastno ob mojo, in sicer radi posojila. Zmenili smo se, da se snidemo dan po Vernih dušah v Loki, da bomo delali pismo pri notarju, in dostavilo se je, da morata o kupčiji molčati med tem, če ne, imam pravico, da se skesam. Odštel sem takoj are petsto goldinarjev, od katerih je Danijel odvzel dvesto goldinarjev kot njemu dano posojilo.

Čez nekaj časa, ko sta že bila odšla, je pomolil Danijel zopet svojo glavo v sobo:

„Za petsto si naju udaril, naj bo! Ali pozabiti ne smeš, da so izvzeta tri jareta, da jih bomo jedli na poti v Ameriko!“

„Dve jareti sta izvzeti, vsaj tako se je govorilo!“

„Tri!“ je tulil Danijel. „Ne bodi gluh! Nikoli nisem drugače govoril! No, pa mi daj prisego!“

Tako me je opeharil za eno jare, ker nisem hotel sitnosti delati, ko smo v Loki pismo delali.

Ko je bilo vse v redu napravljeno in podpisano, sta jo onadva udarila v Kranj po potne liste, jaz pa sem jo krenil na Jelovo brdo.

(Konec prihodnjič.)

Rado Murnik:

Na Bledu.

(Dalje.)

4.

Prvo noč na Bledu sem spal posebno sladko. Proti jutru se mi je sanjalo nekaj izredno lepega in prijetnega: Nada in Minka sta me držali vsaka za eno roko in me poljubljali, kar se je dalo! Ginjen in hvaležen sem obema vračal vroče poljube tako ognjevito, da je bilo veselje! Te sanje so se mi zdele kaj dobro znamenje za prihodnost.

Zbudil sem se židane volje. Ko sem zagledal na steni podobi Marije in svetega Martina, blejskega patrona, sem se iznova obveselil, da nisem več v dunajski kletki. V duši se mi je smejalo: Prost si, fant, svoj si — na Bledu, na enem najlepših krajev vsega sveta!

Spodaj na dvorišču je vesel gorenjski petelin izražal svoje občutke z glasnimi kikiriki; v hlevu je hrzal konj. Naglo sem vstal, se napravil in pogledal skozi odprto okno.

Čiste gore so sevale v vlažnem sijaju. Izza bujnega obrežnega zelenja se je tuintam lesketalo jezero kakor opal. Otok je odevala prenežna, komaj vidna jutranja tančica. Vse naokoli je bilo sveže, ljubko in veselo, veselo!

Kar sem slišal, da stopajo po stopnicah lahne bose noge. Potrkalo je na vrata. In kdo je stopil na moje prijazno vabilo v moj hram? Osojnikov Janezek. Vrata pa je mali diplomat v srajčki in hlačicah pustil previdno odprta, da bi mogel nemudoma uiti, ako bi mu hotel tuji škric do živega. Od zdolaj je zadišalo po žgani kavi.

„O, ali si ti, očka? Dobro jutro!"

Gledal me je zvedavo in še vedno malo plašno in uporno ter oporekal: „Saj nisem očka!" Prijel je za kljuko in mencal z nogo ob nogi.

„Zgodaj si vstal, Janezek, si že priden, no!"

„Pa bo že sedem!" je ugovarjal in še zmeraj držal za kljuko.

„Kadar pridejo medičarji na Bled, ti kupim medenega konjička pa odpustkov, veš, Janezek!"

Toda mali modrijan si je menda mislil: Kdo bo čakal tako dolgo? Po kratkem pa mučnem pomišljevanju me je poučil: „V štacuni imajo pa že zdaj dobre fige in rožiče!“

Dal sem mu nekaj novokovanih krajcarjev; bil jih je jako vesel. Hvaležno me je pogledal, pustil kljuko in oznanil: „Kosilo je kuhano. Mati bi radi vedeli, če ga hočete gori.“

„Le reci jim, da pridem takoj doli.“

Odhitel je doli, kazat svoje „cekine“. Vzel sem si cigaret in šel za njim. V večji sobi, v „hiši“ me je čakalo „kosilo“: mlečna kava in pšeničnjak. Osojnica me je prišla pozdravljat, pa se kmalu vrnila v kuhinjo, odkoder je dišalo po „politih“ žgancih.

Sedel sem k orehovi mizi na klop ob steni, zajtrkoval in gledal po sobi. Vse je bilo lepo čedno in čisto: okenca, police, omara, težka skrinja s pisanimi srci in rožami, klopi ob stenah in ob zeleni peči, kropilnik z blagoslovljeno vodo pri durih ... Ob omari je na vrvici visela pratika z rdečimi svetniki, blizu nje pa močno tiktakala orumenela ura na nihalo. Na vratih so bile med letnico in štirimi križi s kredo zapisane svetih Treh kraljev začetnice. V vdolbini nasproti peči, v takoimenovani levi, kjer so svoje dni borove treske gorele in svetile pridnim predicam in poskočnim plesalkam, rokodelcem in molilcem, ondi je počivala košarica s šivanjem, črnilnik in druga drobnjava.

Po zajtrku sem hodil po okolici ali se pa hladil in bral v senci, ali se kopal in plaval v jezeru. Popoldne, po malici pa me je moj bratranec, dr. Janko Zalokar, brez usmiljenja tiral proti zdraviliški hiši h kroketu.

Na vrtu me je predstavil gospe Genovefi Ovnovi, ki je ondukaj taborila s svojimi tremi hčerami. Gospodičnam je bilo ime Fefi, Lavra in Hilda.

„Častita gospoda, prosim, oprostite me za nekaj minut, vrnem se skoro!“ se je opravičil in že je izginil in me prepustil moji usodi. Ovnove dame so sedele na dveh klopeh. Gospodične so si bile jako podobne. Vse tri so bile krepke, monumentalne device. Vse tri so imele okrogle, sladke in skrivnostno neumne obraze. Vse tri so bile oblečene v pisano gornještajersko nošo. Njih lasje so imeli bledorumeno barvo slabo pečenih žemelj. Marljivo so kvačkale ter me sramežljivo in vprašujoče pogledavale kakor tri debele uganke.

To deviško trojico je stražil mršav zmaj, stroga mati Genovefa. Gospa Ovnova menda ni bila nikdar ogledalo lepote. Njena suha, postna postava ni kazala prav nobenega ženskega čara. S svojimi

dolgimi koščenimi rokami bi mogla brez posebne težave objeti kar troje zetov obenem. Njene vodenosive oči so podčrtavali svinčenomodri kolobarji. Pletla je nogavico, ki je bila navidezno brez konca in kraja, kakor tista čudovita povest o steklem polžu in jari kači.

Nasmehnila se mi je kaj prijazno in na ta signal so se mi mahoma nasmehnile tudi vse tri deve zorne! Krožile so ustnice tako drobno, kakor bi hotele zažvižgati tercet. To se mi je zdelo tako smešno, da sem se moral nasmehniti tudi jaz. Muzalo se nas je potemtakem vseh pet.

„Gospod višji oficijal, izvolite sesti k nam, saj je še dovolj prostora!" me je medeno vabila gospa Genovefa. „Fefrl, umakni se nekoliko!" je ukazala najstarejši hčerki, sedeči poleg nje.

V božjem imenu sem se stisnil med zmaja in Fefrl in za to sem se moral še vljudno zahvaliti! O ti vražji doktor! Semkaj me že ne bo nikdar več!

„Gospod višji oficijal ste Nemec?" me je vprašala gospa Genovefa čisto od blizu malone tik ušesa.

„Slovenec sem, milostiva, z respektom povedano. Es muß auch solche Käuze geben! je spoznal že stari Goethe, ko je pisal o Slovencih."

„Kakor vidim, se radi šalite, gospod višji oficijal! Hm ... Slovenci imajo — Fefrl, ljubo dete, glavnik ti pade iz las, popravi si ga! — hm, Slovenci imajo krasne narodne pesmi!"

Fefrl, tridesetletno dete, ki je čičalo poleg mene, je pokorno zardelo in si popravilo glavnik.

„Prav rada poslušam vaške fante in dekleta, ki pojo tako lepo!" je dodala gospa laskavo.

„O jaz tudi!" so se oglasile vse tri gracije točno, kakor zbor v starogrških tragedijah.

„Slovenci so jako nadarjen, muzikalen narod," je nadaljevala sloka gospa Genovefa. „Gospod višji oficijal gotovo tudi igrate na kakšen instrument?"

„Na orglice, milostiva!"

Gospa se je zasmejala in hčere so zopet krožile usta na troživižg.

„Moja dekleta igrajo vsa tri na klavir," je oznanila mati z veselim ponosom, jaz pa sem si mislil: Ubogi klavir! Ubogi sosedje! In kaj pa je pravzaprav meni mar, če znajo te stare punce

ropotati na klavirju ali na kontrabasu ali na cimbalah ali na velikem turškem bobnu?

Gospa Ovnova pa je veselo nadaljevala: „Vse tri svirajo klasične skladbe ali pa tudi kaj okroglega, kakor kdo želi, po notah ali brez not. Igrati znajo celo v temi ali pa z zavezanimi očmi!“

„Čestitam vam, milostiva! Potem vam prihranijo mnogo dragega petroleja vaše gospodične umetnice.“

„O vi šaljivec! Hilda, ljubica moja, drži se malo bolj pokoncu, saj si tako lepo vzrasla! Gospod Kalan, kateri skladatelji vam pa najbolj ugajajo?“

„Chopin, Beethoven in Schubert,“ sem odgovoril, dočim se je tako lepo vzrasla Hilda, najmlajša hči, zganila in vzravnala.

„Ah, Chopin, Chopin!“ je vzkliknila gospodična Fefi s pavjim glasom in vzdihnila, kakor bi jo dušilo preobilje nedopovednih občutkov. „Njegove skladbe so nebeške!“

„Nebeške!“ je odmevalo od Lavre kakor tudi od Hilde. V teh njihovih vzklikih se je ovajala vsa njih dušna topost in praznota.

„Chopin je klavirju duša!“ je deklamirala Fefrl in debelo pogledala na streho Blejskega doma, kakor bi sedel slavni skladatelj tam gori na dimniku.

Mimo so švigali kolesarji in drdrale kočije pa druga kola. Avtomobilov ono dobo še ni bilo nobenih.

„Počastiti nas morate kmalu s svojim obiskom, gospod Kalan!“ je vabila gospa Ovnova. „Precej dober klavir smo najeli iz Ljubljane.“

Joj! — Priklonil sem se.

„O priliki bom tako prost, milostiva!“ sem odvrnil s trdnim sklepom, da me prav gotovo ne bo nikdar k Ovnovim.

Kritizirale so malone vsakega, ki je šel ali se peljal mimo nas. Čudil sem se, da poznajo toliko topličarjev; opazil sem kmalu, da se zanimajo bolj za napake nego za vrline svojega ljubega bližnjega.

Tedaj sem slišal glasni smeh veselega svetnika Zlatousta Ovna, ki je prihajal z gospodom Dragutinom Balenovićem in Jankom na vrt. Za njimi je stopal doktor Zvonimir Jurinac z gospodično Nado Balenovićevo in jako mlado, meni še neznano damo v preprosti beli obleki s temnordečim trakom okoli pasu in z belo čepico na rjavih laseh. Njena nenavadno dražestna postava je takoj obudila mojo pozornost.

„Gospod višji oficijal Igor Kalan — gospodična Olga Jarnikova!“ je predstavil doktor Zalokar.

Ko se je obrnila Jarnikova hčerka k meni in ko sem prvikrat pogledal v njene prekrasne temnosive oči v okviru dolgih črnih trepalnic, sem začutil neznano, čudno osuplost, potem pa radostno razburjenost.

„Jako me veseli, da mi je čast, videti hčerko svojega bivšega predstojnika," sem ji dejal, dočim so Ovnove dame pozdravljale drugo došlo gospodo z glasnimi vzkliki in hrupnim smehom. Gospa Genovefa je zavidno in srepo gledala na gospodično Olgo, prenevarno tekmovalko njenih hčera.

„Gospod Kalan, odkod pa poznate mojega papana?" me je vprašala z mirnim nasmehom.

„V Trstu sem bojeval z njim v poštnem uradu marsikateri boj brez upa zmage."

Radostno sem motril njene velike, modrosive oči, ki so gledale tako milo in zaeno tako očarujoče in zmagoslavno! Že dolgo nisem videl tako lepe mladenke. Nikdar ne bi bil mislil, da morejo biti sive oči tako izredno, tako tajinstveno krasne!

Opazil sem, da je gospa Ovnova šepetala s svojo Lavro in Lavrica je bila precej pri Olgi in ji jela z afektirano naglostjo pripovedovati, da je bila včeraj v Radovljici v graščinskem parku, ki ga imenujejo duhovite glave paradiž, češ, da sta tam Adam in Eva, akotudi le kamenita . . .

Olga jo je potrpežljivo poslušala. Obrnjena je bila napol k Lavri, napol k meni in jaz sem z velikim veseljem občudoval njeno ljubko temnopoltno lice in njen čisti profil.

Pridružil se je zdaj našemu igralnemu krogu vitek mlad pravnik z navihanim bledim obrazom, gospod Bogomil Jereb. Gospodična Hilda ga je goreče pogledala, ga takorekoč poljubljala z očmi; modra mati Genovefa pa niso bili tega kavalirja kar nič veseli, saj ni imel niti prvega državnega izpita in je bil tudi očitno premlad za prezrelo Hildo. Praktična mati Genovefa so se ogrevali le za realno politiko: star umirovljenec bi jim bil ljubši zet nego mladenič brez službe. Pogumnega jurista pa mrzli pogledi gospe mame niso prav nič motili. Meni nič, tebi nič, je že stal pri Hildi ter ji pripovedoval, da je ujel davi lepega lipana v Savi tam blizu mostu pod Skalami.

Medtem je dvoril doktor Jurinac gospodični Nadi, Fefrl pa je oblegala bogatega vdovca Balenovića. Gospod je vdano prenašal ognjevito ljubeznivost na moža dresirane device in ostal hladen kakor led v hotelski omari ter nepristransko delil damam bonbone.

Gospa Ovnova je z glavo mignila najmlajši hčeri in Hilda je oddrobnela po kroketne krogle in kladivca. Njen častitelj Bogomil jo je precej ubral za njo, zvest kakor senca. Oba sta izginila v bližnji hiši in mislil sem si: Zdajle se pa dvema dobro godi — poljubujeta se, da je kaj! Res sta se vrnila nekam rdeča, dasi jima ni bilo težko nositi. Doktor Jurinac jima je pomagal, ko sta zabijala železne loke in dva lesena količka v tla. Hilda je dvignila vrečo in vsak je potegnil iz nje svojo kroglo. Gospodična Olga je ujela rdečo, jaz pa rožnato.

„Skupaj sva, gospodična Jarnikova! Ali jih bova!"

Nasmehnila se mi je in v licih sta se pokazali dražestni jamici. Njena spodnja ustnica je bila nekoliko bujnejša od gorenje, ki se je v ponosnem loku prožila nad dolenjo.

Igralo nas je osem. Doktor Zalokar nas je zapustil; moral je k bolniku. Gospa Ovnova, njen mož in gospod Balenović niso sodelovali, ampak sedeli na klopi in gledali, kako podimo pisane lesene krogle z dolgimi lesenimi kladivi skozi železne loke in proti količkoma.

Ovnove gospodične so se pridno gostile z Balenovićevimi bonboni, čenčale in kričale: „Bravo, bravo, višnjeva! — Oh, slabo, zelena!" Večkrat so se tudi prepirale, ali je zadela krogla kroglo ali ne, in se vnemale tako, kakor bi šlo za zlate gradove. Olga je govorila le malo.

Presneto pusta igra, ta angleški kroket, sem si mislil. Ali jaz bom navzlic temu še prihajal, že vidim ... Pogledal sem zopet na Olgo. Bila je mirna, resna. Zdelo se mi je, da se zanima le za krogle. Krepko je držala njena mala roka kladivce. Kako spretno in lahno ga je znala sukati, kako izborno je znala krokirati, odbijati sovražno kroglo, da se je potočila daleč po pesku in po ledini!

Gospod svetnik Zlatoust Oven je bil kaj dobre volje. Pušil je izvrstno smotko gospoda Balenovića in dražil svojo preljubo Genofefo. Zdajci pa je povzel: „Poslušajte, dražestna in cenjena gospoda, poslušajte, kaj se mi je davi sanjalo! Juhu! Sanjalo se mi je, da se je izpremenilo Blejsko jezero v šampanjec, pa v pravi šampanjec, prosim!"

„Ali že zopet začenjaš?" ga je zavrnila gospa in ga ožgala z jako nemilostivim pogledom.

„Ne bodi no taka, preljuba Genofefa! Niti v sanjah mi ne privoščiš dobre pijače in še tako poceni!"

„Ali res ne znaš nič pametnega govoriti? Si pa že zopet kje..."

„No, menim, da so bile moje sanje dovolj nedolžne! Zato se lepo pomiri pa glej me zopet prijazno, Genofefa mojega srca!"

Vsi smo se muzali, samo togotna Ovnovka ne. Tudi gospodu Ovnu se je dobro zdelo, kar je povedal.

„Vesel sem, zmeraj sem vesel, dasi sem zgrešil pravi poklic!" je nadaljeval.

„Oho!" se je oglasil gospod Balenović. „Čujmo, čujmo!"

„Tako je, ljubezniva gospoda! Izobraziti bi se bil moral za opernega pevca. Ali žalibog nisem o pravem času spoznal, kakšen dragocen zaklad imam v goltancu!"

„To pa pač, to!" je ironično priznavala jezna Genofefa. „O ti —!"

„Zdaj je pa že prepozno. V Ameriki bi mogel s svojim tenorjem zaslužiti en sam večer več, nego tukaj v desetih letih! Pa zdaj je že, kar je. Zbogom, bogastvo! No, navzlic temu sem vesel, kakor mlad som v jezeru!"

Ravno smo dovršili igro, ko je iz bližnjega zdraviliškega parka zadonela živahna koračnica. Vsi smo šli poslušat godbo.

Na vrtu in v drevoredu je bilo polno ljudi; večinoma pa niso poslušali, ampak glasno govorili in se smejali pod košatimi kostanji, kjer so že gledali bledozeleni plodovi izza temnozelenih listov. Mladi svet je koketiral in flirtal, starejši pa so opazovali, kako se predejo in tko niti ljubezni. Veseli dijaki so moško in z vidno blaženostjo pušili prepovedane cigarete in motrili kratkokrile deklice. Črnopolten Italijan je ponujal na vrvico privezan pester oblak rahlo šumečih balonov, tako lepo pisanih, kakor da je ukradel samo mavrico božjo z neba. Tudi kužki so se veselili svojega življenja, vljudno migali z repi ali pa kritično lajali nad tovariši.

Hodil sem z gospodično Olgo in Lavro.

„Gospodična Jarnikova, ali ste že dolgo na Bledu?" sem vprašal, ker mi ni prišlo nič duhovitejšega na misel.

„Skoraj štirinajst dni, gospod Kalan! Ko je bilo šolsko leto v našem zavodu pri kraju, sva prišla s papanom takoj sem."

„Kaj pa kaj dela gospod ravnatelj?"

Oči ji je odela komaj vidna meglica in preko obraza ji je šla rahla senca, preden je odgovorila: „Bere, piše. Z doma gre le malokdaj. Včasih se gresta z gospodom Balenovićem malo izprehajat."

„Ali pojdete še v zavod, gospodična?"

„Nič več. Dovršila sem, hvala Bogu!"

Nad jezerom je plul ubegel rdeč balonček; veter ga je gnal proti Zaki. Nesrečen deček je obupno gledal za njim in oznanjal svojo bridko izgubo z otožnim samospevom.

„Morala bom domov,“ je rekla gospodična Olga.

„Dovolite, da vas spremim, gospodična!“ sem prosil in že sem se veselil, da bom nekaj časa sam z njo, pa je pristopila še Fefi in sladko ponudila: „Olgica, spremiva te tudi Lavra in jaz! V štirih bo zabavneje, kajne, gospod Kalan?“

Poslovili smo se od družbe. Fefi se je oklenila Olge, jaz pa sem moral z Lavro za njima. Lavra je govorila ves čas o nemškem romanu, jaz pa sem gledal Olgo, stopajočo pred nama. Kako lične so bile njene noge poleg mogočnih dolgih stopal Fefinih!

Prišli smo do vile, kjer je letoval gospod Jarnik.

„Prosim, gospodična Jarnikova, izročite gospodu ravnatelju moje najlepše pozdrave! Vkratkem si dovolim, da ga posetim.“

Še enkrat sem jo pogledal v globoke, zagonetne oči. Podala mi je roko, malo, gorko, mehko roko, in rekla mirno: „Gotovo ga bo veselilo. Zbogom, gospod Kalan!“

Zdaj sem moral spremiti Ovnovi gospodični nazaj. Prav vesel sem bil, ko sem se ju odkrižal.

Zvečer sem sedel med neznanci v kolibi na gostilniškem vrtu ob jezeru. Bila je vedra, sanjava noč. Po jezeru so vozili še nekateri čolni. Kakor vrelo srebro je v mesečini lila voda od gladkih vesel. Čudno so trepetali zamolkli glasovi, petje in smeh nad tihimi vodami, posutimi z zvezdami. Zvečer in ponoči je jezero še lepše nego podnevi.

Pri vseh mizah je bilo polno glasnih gostov. Pod kostanjem je sedela družba Hrvatov, ki so živahno politizirali, kakor včeraj Čehi. Ondi je debatiral tudi doktor Jurinac.

Prišel je gospod Zlatoust Oven. Mene ni videl in je sedel k sosedni mizi k znancem. Ko je prihitela natakarica, jo je ljubeznivo pogledal, pritisnil levico na srce, vrtal z desnim kazalcem po zraku in sprožil skrivnostno: „Gospodična, gotovo ste že zdavnaj opazili, da se zanimam za vas! Vaša krasna postava, vaš sladki pogled, vaša angelska lepota me je očarala! Prosim vas, nikar ne dvomite o resničnosti mojih vročih občutkov in prinesite mi kozarec hladnega piva!“

Natakarica se je smejala in dejala: „Včeraj ste prav tako govorili Jerici tamle!“

Gospod Zlatoust pa se je odrezal: „To naju nikar ne oviraj, da bi z veselimi nadami zrla v veliko bodočnost!“

Tedaj sem slišal doktorja Jurinca pri hrvatskem omizju: „Narodne sile je treba koncentrirati! Narodni ponos moramo gojiti, širiti, dvigati, nikar pa da bi ga izpodkopavali, dušili, zatirali s kritičnimi frazami, z jalovimi negacijami in jokavim ugibanjem o prihodnosti!“

„Hrvat je rojen govornik, Slovenec pa rojen pevec in — pivec!“ je modroval gospod Zlatoust. „Vsakemu svoje! Jaz sem vesel dečko! O kako sem vesel! Vesel bodi človek, ako hoče dolgo in srečno živeti! Glejte, cenjeni poslušalci, prijatelji božji, to je vsa umetnost življenja, vsa! To je odgovor perečemu socijalnemu vprašanju!“

Zlatoustovo omizje se je grohotalo, on pa je nadaljeval bistro: „Žalosten človek ni nikdar zadovoljen. Ali je to res ali ne, blagorodni prijatelji? Menim, da je! Nezadovoljen človek pa tudi ni ni nikdar srečen! To je vsa modrost, vidite! Kratka, dobra in lahko umevna, ne?“

Skoraj tedaj pa je dejal doktor Jurinac pri hrvatski mizi: „Slava našemu genijalnemu biskupu Josipu Jurju Strossmayerju, slava njegovim kulturnim in političnim idejam!“

Gospod Zlatoust Oven, apostol židane volje, pa je jel potresati novce v svoji denarnici, plačal, segel po palici, se poslovil in odkoracal, da bi osrečil nocoj še druge poslušalce z dragocenimi biseri svoje vesele modrosti.

Jezero je sevalo v luninem svitu kakor kovano srebro. V obrežni vodi so slikale razsvetljene vile, verande in gostilnice dolge svetle lise med obkrajne sence. Tiho, uspavajoče je pljuskalo jezero ob hladnico in breg. Polagoma je umolknil tudi ta rahli šum.

Še dolgo sem sedel ob onemelem jezeru in mislil na Olgo. In nekaj mi je dejalo v srcu: Njenih zagonetnih, očarljivih oči ne boš in ne boš mogel pozabiti svoje žive dni, akotudi ne bi videl lepe Olge nikdar več! (Dalje prihodnjič.)

O smrtni kazni.

Iz Dostojevskega romana „Idijot". — Poslovenil dr. Vladimir Borštnik.

V Franciji, v mestu Lionu sem videl smrtno kazen . . .
Polože zločinca na ploh, na katerega pade širok nož po stroju, giljotina se imenuje, težko, silno . . . Glava odskoči, predno utegneš migniti z očmi . . . Zločinec vam je bil človek pameten, neustrašen, močan, že v letih, Legraux po imenu. In rečem vam, verjemite ali ne, da je jokal in bil bled ko smrt, ko je stopal na morišče. Ali je to mogoče? Ali ni to grozno? No, kdo joka od strahu? Nisem mislil, da more človek, ki ni več otrok, ki ni nikdar jokal, ki mu je že 45 let, jokati od strahu. Kaj se godi tedaj z dušo? V kakšnih krčih se mora viti! Porog nad dušo je to, nič drugega! Rečeno je: Ne ubijaj! Ker pa je vse ubil, ali sledi iz tega, da je treba ubiti njega? Ne, to bi ne smelo biti. Že pred mesecem dni sem to videl, a še vedno mi je pred očmi in petkrat se mi je že sanjalo.

Vsi mislijo, da ni dosti bolečin, ko odskoči glava, in zato so si izmislili tudi ta stroj — giljotino. Toda meni je takoj tedaj prišla v glavo misel: kaj pa, če je to še hujše? Vzemimo na pr. mučenje: tu so bolečine in rane, telesna muka in vse to odriva duševne bolečine in rane, da trpi človek samo vsled ran muke, dokler ne umre. Glavna, največja bolečina pa ni v ranah, ampak v tem, da za gotovo veš, da čez uro, potem čez deset minut, nato čez pol minute, potem zdaj pa zdaj, takoj — zleti duša iz telesa, in da ne boš več človek, in da je to gotovo. V tej gotovosti tiči vsa muka. Ko položiš glavo pod nož in slišiš, kako zdrkne nad glavo, ta četrt sekunde mora biti najstrašnejša. Vedite, da si tega nisem izmislil jaz sam, da govore tako tudi drugi. Tako sem o tem prepričan, da povem kar naravnost svoje mnenje: Usmrtiti radi umora je nesorazmerno hujša kazen, kot je umor sam na sebi. Umor vsled obsodbe je nesorazmerno strašnejši od roparskega umora. Oni, ki ga ubijejo razbojniki, ko ga napadejo ponoči, v gozdu ali na kak drugi način, ima gotovo še do zadnjega hipa trohico nade, da se reši. Zgodil se je slučaj, da ima že grlo prerezano, pa še vedno upa, ali beži ali pa prosi milosti. Tu pa je odvzeta definitivno vsaka taka poslednja nada, s katero umreti je desetkrat lažje. Obsodba je tu in v zavesti, da nikakor ne uideš, leži vsa ta strašna

muka, in hujše muke nego je ta, je ni na svetu. Pripeljite in postavite vojaka v bitki prav pred top in streljajte nanj, vendar bo še vedno upal, toda prečitajte ravno temu vojaku smrtno obsodbo, ki se izvrši brez odloga, tedaj vam zblazni ali pa zajoka. Kdo more reči, da more človeška narava prenesti kaj takega brez blaznosti? Zakaj ta brezobrazni, nepotrebni in ničevi porog? Mogoče je kje tak človek, kateremu so prečitali smrtno obsodbo, da poskusijo, ali se bo mučil, in rekli potem: „Idi, pomiloščen si". Ta človek bi vedel povedati. O tej muki in grozi je govoril tudi Krist. Ne, s človekom se ne sme tako ravnati!

Ravno tisti trenutek, ko se je popel po stopnicah in ravnokar stopil na oder, se je ozrl na mojo stran. Pogledal sem ga v obličje in vse razumel . . . Živel je v ječi in čakal kazni šele čez teden dni; računal je na običajno formalistiko, da mora akt iti še nekam in da ga vrnejo šele čez teden. Pri tej zadevi pa je bilo nekako slučajno vse okrajšano. Ob petih zjutraj je spal. Bilo je to koncem oktobra; ob petih je še mraz in mrak. Vstopi ječar, tiho, s stražo in ga previdno potegne za ramo. Oni se nekoliko dvigne, opre se na lakte, vidi svetlobo, „kaj je?" — „Ob desetih usmrčenje!" Še napol v snu ne verjame, začne se prepirati, da mora priti akt šele čez teden dni nazaj, ko pa se docela prebudi, preneha s prepirom in utihne, — tako so pripovedovali, — potem pa reče: „Težko je tako nenadoma . . . ." in zopet utihne. In nič več ni hotel govoriti. Tri — štiri ure se porabijo za navadne stvari: za duhovnika, za zájtrk, ki obstoji iz vina, kave in govedine (Ali ni to kot porog? Kako je to kruto, če pomisliš! Sicer pa delajo to ti preprosti ljudje iz čistega srca in so prepričani, da je to človekoljubje.), potem za toaleto (veste, kaj je toaleta zločinčeva?), naposled ga peljejo po mestu na morišče . . . Mislim, da se jim pri tem zdi, da jim ostaja še brezkončno mnogo življenja, dokler se peljejo. Dozdeva se mi, da je po cesti gotovo mislil: „Še dosti, še tri ulice življenja mi preostaja; skozi tole se popeljem, tistale mi še ostane, potem še tista, kjer je na desni pek . . . kje je še pek!" Okoli ljudstvo, krik, hrup, desettisoč obrazov, desettisoč oči, — vse to je treba prenesti in, kar je glavno, še misel: Evo jih desettisoč, nobenega ne bodo usmrtili, mene pa bodo! No, vse to je samo začasno. Na morišče vodijo stopnice. Tu pred temi stopnicami pa je nenadoma zajokal, dasi je bil silen in moški človek, velik hudodelec, pravijo, da je bil. Ž njim je bil ves čas, ne da bi se odstranil, duhovnik, na vozu se je peljal ž njim in venomer govoril. Težko, da je oni kaj slišal; začne

poslušati, pri tretji besedi že več ne razume. Gotovo je bilo tako. Naposled se začne vspenjati po stopnicah. Ker imajo zločinci pri tem noge zvezane, stopajo z drobnimi koraki. Duhovnik, gotovo pameten človek, je nehal govoriti in mu je dajal le križ poljubovati. Pred stopnicami je bil zelo bled, ko pa se je povzpel in stopil na oder, je postal mahoma bel kot papir, čisto kot bel pisemski papir. Gotovo so mu slabele in slabele in drevenele noge, gotovo ga je dušilo, kakor da ga kaj davi v grlu, kar napravlja nekak osladen vtis. Ali ste občutili to kedaj v grozi ali v zelo strašnih hipih, ko vam razum sicer ostane, a nima že nobene moči več? Menim, da v neizbežni pogubi, ko se ruši hiša nad glavo, da človek tedaj silno zaželi sesti, zamižati in čakati, naj se zgodi, kar se hoče!... Evo, take trenutke, ko ga je začela prevzemati ta slabost, mu je približal duhovnik s hitro kretnjo in molče križ prav do ustnic, tak majhen, srebrn, latinski križ, pritiskal mu ga na čelo, neprenehoma. In kakor hitro se je dotaknil križ ustnic, je obsojenec odprl oči, se oživil zopet za nekoliko minut in dvignil noge. Poljubljal je križ pohlepno, ga hitel poljubljati, kakor da hiti, da ne pozabi vzeti česa s seboj za popotnico, za vsak slučaj, jedva pa je občutil v tej minuti kako religijozno čustvo. In tako je bilo čisto do ploha... Čudno, da tako malokateri pade te poslednje sekunde v omedlevico, nasprotno: glava silno intenzivno živi in deluje, najbrž silno, silno kot stroj v teku; predstavljam si, da misli kar kipe, vse pretrgane in morebiti kake smešne, docela postranske misli: lej, tale gleda — bradavico ima na čelu, rablju pa je en gumb zarjavel..., a med tem vse ve in vse pomni, nekaj je, česar ni mogoče pozabiti in pasti v omedlevico, in vse hodi in se vrti okoli tega, tega nečesa. In če pomislimo, da je to čisto do poslednje četrti sekunde, ko leži glava že na plohu in čaka in... ve in naenkrat zasliši nad seboj, kako zdrsne železo! To gotovo sliši! Jaz bi, ako bi ležal, jaz bi nalašč poslušal ni slišal! Mogoče je to samo desetina trenutka, toda moraš slišati! In pomislite, da sedaj še trdijo, da glava, ko odleti, še trenutek morebiti ve, da je odletela, — kakšna misel! Kaj pa če kar pet sekund?...

Toda naj vam rajši povem o drugem človeku, ki sem ga srečal preteklo leto. Zgodilo se mu je nekaj čudnega — tembolj čudnega zato, ker se kaj takega pripeti zelo redko. Ta človek je bil nekoč pripeljan z drugimi vred na morišče in prečitana mu je bila obsodba, da bo ustreljen zaradi političnega zločina. Čez dvajset minut je bilo prečitano tudi pomiloščenje in določena drugačna

kazen. Vendar je preživel med tema dvema obsodbama kakih dvajset minut ali vsaj četrt ure pod nedvomnim vtisom, da čez nekoliko minut naenkrat umre ... Dvajset korakov od morišča, okoli katerega so stali vojaki in ljudstvo, so bili zabiti v zemljo trije koli, ker je bilo nekoliko obsojencev. Prve tri so odpeljali h kolom, jih privezali, jim nadeli mrtvaško obleko (dolge bele halje), na oči pa so jim potegnili bele klobuke, da bi ne videli pušek; potem se je postavilo nasproti vsakemu kolu nekoliko vojakov. Moj znanec je bil osmi, torej bi moral iti h kolom tretjikrat. Duhovnik je naredil nad vsemi znamenje križa. Živeti jim je bilo še kakih pet minut, nič več. Pravil je, da se mu je zdelo teh pet minut kot brezkončen rok, kot ogromno bogastvo, da v teh petih minutah preživi toliko življenja, da sploh sedaj ni treba misliti o zadnjem trenutku. Naredil je celó različne ukrepe: preštel je čas. Za slovo s tovariši je odločil dve minuti, potem še dve, da se še zadnjič poglobi vase, in potem, da bi zadnjikrat pogledal okoli sebe. Prav dobro je pomnil, da je naredil ravno tri ukrepe in da je ravno tako računal. Moral je zapustiti zemljo v dobi dvajsetih let, zdrav in močan. Spominjal se je, da je pri slovesu s tovariši zastavil popolnoma nevažno prašanje in se tudi silno zanimal za odgovor. Za tem, ko se je poslovil s tovariši, sta napočili oni dve minuti, ki jih je odštel, da bi se poglobil vase. Vedel je že prej, kaj bo razmišljal. Zaželel si je predstaviti si kolikor mogoče hitro in živo, kako je vendar to: sedaj eksistira in živi, čez dve minuti pa bo že nič, nekdo ali nekaj, torej kdo? Kje? Vsemu temu je mislil priti do dna v teh dveh minutah! V bližini je bila cerkev in vrhnji del s pozlačeno streho je blestel v žarkem solncu. Spominjal se je, da je silno srepo zrl na to streho in žarke, ki so se sipali od nje. Ni se mogel odtrgati od žarkov. Zdelo se mu je, da so ti žarki njegova nova narava, da se čez tri minute zlije kako ž njimi ... Neizvestnost in odpor pred tem novim, ki takoj nastopi, sta bila strašna. Pravi pa, da ni bilo v tem času zanj nič težjega od neprestane misli: kaj, ko bi ne umrl! Kaj, ako bi se vrnilo življenje, — kaka brezkončnost! In vse to bi bilo moje! Predelal bi tedaj vsak trenotek v cel vek, ničesar bi ne zgubil, vsako minuto bi preštel natančno, niti ene ne bi porabil zastonj! Pravil je, da se mu je naposled ta misel spremenila v tako zlobo, da si je že želel, da bi ga čimpreje ustrelili ..."

Oton Župančič:

Uspavanka.

Prišlo je pismo iz daljne dežele,
iz daljne dežele, iz tujega kraja,
iz tujega kraja, od zamorskega kralja,
belo pismo, črn pečat.

Kakšno je dano v tem pismu povelje?
Kakšno povelje, kakšni ukazi?
Kaj-li nam hoče, kaj-li veleva?
Pojdimo, pojdimo pisma brát!

„To je povelje zamorskega kralja:
vi neugnani vsi Cicibani
morate biti hitro zaspani,
kakor bi trênil, morate spát!“

Janko Samec:

Dvoje misli.

Ti, ki vprašuješ se: „Čemu živim?“
in duša bi odgovora hotela
iz knjig razuma: „Vse je dim!“
zapiše v zrak ti jasno kup pepela.

Ti, ki vprašuješ se: „Zakaj je smrt?“
in od strahu ti je srce nesrečno . . .
Enkrat skoz okno sklôni se na vrt,
da čuješ glasno pesem: „Vse je večno“ . . .

Dr. Zober:

Slovensko in tuje slovstvo.

(Dalje.)

„Zvon“, „Slovan“ in „Dom in Svet“ so klicali, a nihče se ni odzval. „Vedin“ krog je začel skupljati delavce in poizkusil s pričetkom organizacije znanosti v obliki magacina. V isti smeri je bila mišljena „Socijalna Matica“, — delo je zatrla zunanja sila v kali in danes imamo samo nado, da nam ostanejo naše knjižne organizacije po vojni nove, brez dosedanjih napak. Ustanovitev vseučilišča, ustvaritev vseh pogojev zanj, to ostane naša kulturna misel, ki je ne pokoplje niti sedanji svetovni prevrat. Toda ko gledamo to vse, kar imamo in česar nimamo, nam postane jasno, da ne velja tu nikak fiat lux, da ne moremo pričakovati nikakega slovstvenega Mojzesa, ki bi udaril ob skalo in napojil ves narod z novim vrelcem. Slovstvo bo raslo, če se vzbude talenti, — ne dvomim, da jih imamo, — in vzemo delo vstvarjanja iz rok nam diletantom in statistom. Morda nam prinese doba po vojni tudi nov razvoj, — vse je tu odvisno od zunanjih prilik, ki ne leže v slovstvu. Temu pa preostaja iz dobe pred vojno še druga dragocena dedščina: S svojim slovstvom moramo izmeriti življenje naših ljudi, kmeta ali študenta ali trgovca ali kogarkoli od Mure in Zile do Neretve, in če že gledamo na življenje skozi kavarniška okna, nam ni treba sedeti samo v „Evropi“, sédimo tudi v Ilico ali pod milim nebom v Splitu, odkoder vidimo Jadran. Misel slovensko-hrvatskega jedinstva, ne bratstva, je poklicana, da postane nositeljica naše bodoče kulturne borbe za obstanek . . Vsekakor pa mora slovstveno pasti kulturna meja, ki se dviga med Sotlo in Kolpo in Kvarnerom nevidna, toda tako občutna, in način, kako podremo ali vsaj predremo to kulturno mejo, je o r g a n i z a c i j a n a š e g a k n j i ž n e g a t r g a. Kakor je v slovstvenem proizvajanju inicijativa pri pisateljih in združenje še le sad takšne inicijative, tako je v organizaciji knjižnega trga inicijativa pri naših knjigarjih in založnikih. Primerimo najprej, koliko višje stoji hrvatsko knjigarstvo nad našim, potem vidimo, česa je pri nas najbolj treba. Sicer moramo priznati, da se je knjigarstvo pri nas tudi že razvilo, toda preko pričetkov je samo v Ljubljani in četudi smo že za mnogo, mnogo na boljšem, še vse to le izdaleka ne zadostuje, če primerjamo to, kar je, s tem, kar bi

moralo biti. Organizatorni duh in praktike nemškega knjigarja (iz „rajha“) nam morajo biti vzgled. Če govoriš osebno s tem ali drugim naših knjigarjev, slišiš seveda tudi druge pritožbe, ki gredo na rovaš občinstva. Toda to je circulus. Kakor vsi drugi slovenski trgovci, tako se morajo zavedati tudi knjigarji, da ne ležita povzdig in nacijonaliziranje trgovine pri masi konsumenta, nego v inicijativi trgovca samega. Pričakovanje, da kupi konsument edino le iz narodne zavednosti pri rojaku, — torej pričakovanje bojkota — se ni obneslo, ker se tudi ne more. Isto velja za knjigarja. Le kdor prične trgovati fundirano in reelno in ki ravno tako razume knjigarstvo in pozna s knjigami združene kulturne naloge naroda, — tako, kakor pozna dober manufakturist svojo stroko in odjemalce, modo in tvornice blaga — bo prodal svoje knjige in si pridobil velik krog odjemalcev, torej ljudi, ki pridejo k njemu po slovenske, hrvatske in druge knjige. Res, da ne gre govoriti o Prešernovih poezijah kakor o platnu. Toda ne prikrivajmo si dejstva, da je tudi slovstvo trgovsko organizirano ali bi vsaj moralo biti, če ga hočemo priobčiti široki masi. Največji veleum, ki piše najboljše drame, občuti najslajšo liriko, stresa s svojimi verzi ves svet in vzbuja s svojimi romani narodovo vest, — tudi ta veleum potrebuje manážerja, ki spravi njegove spise med ljudi, v pisarnice, knjižnice, v roke kmečkemu dekletu, študentu, učitelju, uradniku, da bo delo prečital in se navdušil ob njem. Trgovec mora biti spreten, mora poznati pisatelje in odjemalce, njih velik del osebno, mora sam poznati slovstvo, priporočati izbero, ponuditi novosti, obesiti vsako novo številko baš izišle revije na vidno mesto, prirediti izložbo tako, da vidi mimoidoči vsak teden druge zbirke in knjige, danes slovenske in hrvatske revije, jutri Jurčiča in Šenoo, drugič zopet nekaj letnikov raznih Matic, potem obojne politične in sociološke pisatelje z obeh strani Kolpe; končno Štreklja pa hrvatske narodne pesmi, in tako dalje. Prvi poizkus nam pokaže, da imamo že veliko, zelo raznovrstno in tudi prav dobro slovensko-hrvatsko slovstvo, da pa sami ne vemo zanj ali vsaj za velik njegov del. Kolikrat stojim na ulici majhnega spodnještajerskega mesteca in opazujem včasih cele čete kmečkih žensk, ki stoje pred izložbenim oknom slovenske knjigarne in ki prično pri barvanih papirjih, si ogledajo sliko cesarja Karla v živobarvni uniformi in se lotijo potem čitanja naslovov slovenskih knjig; tudi stopi včasih katera v trgovino, povpraša za knjigo, jo celo kupi. Takšno opazovanje je sila poučno. Četudi ne opazim nikdar dáme iz boljših krogov, pač pa jo večkrat vidim

smukniti v „Leihbibliothek“, in dasi opazujem tudi seljake, ki sami povprašujejo za „Štajercem“, nam takšno opazovanje vendar kaže bolj od vsakega navdušenega ali črnogledega članka, da je naš narod že zelo izobražen vkljub ominoznim 90 % kmečkega prebivalstva, in nam tudi živo predoča uspeh primerne izložbene razporedbe in reklamnih sredstev še posebno pri blagu, kakor so knjige. Tem uspešnejša so takšna sredstva pri izobraženstvu, ki je sprejemljivo za takšno reklamo. Visok konto naše inteligence pri nemškem knjigarju prej dokazuje to trditev, nego da bi jo ovrgel. Novost? Ali je lepo? O čem piše? in dama, ki je doslej prebirala samo Engelhorna, poseže tudi po našem čtivu. Mislim, da je naše slovstvo vendar več vredno od vseh Ullsteinovih in drugih „proizvodov za maso“ oziroma, da si jih še vedno lahko kupuješ, če si storil svojo dolžnost napram domačemu dobremu slovstvu, če že ne moreš živeti brez „svetovnega“ ... recimo — blaga.

Ljubljana je za enkrat preskrbljena s knjigarnami. Da ni pred vojno v Trstu in Gorici bilo naše knjigarstvo na boljšem, je krivda tudi dotičnih knjigarjev samih. Trst se sedaj še le baje izboljšuje, v Celju je napredek zelo lep in velik, Maribor pa čaka, da ga podjeten mlad mož osreči s slovensko knjigarno. — Evo, — druga stran solidnega slovstva, trgovsko-politična v smislu podrobnega dela. Ta stran ni najzadnja. Uspeh knjigarne je odvisen od osebne inteligence njenega lastnika.

Pri delu za knjižno zajednico se zavemo dveh institucij, ki so pravzaprav ob sebi umevne, ki jih pa doslej še nimamo in o kterih doslej niti pisali nismo. Njihovo nedostajanje je krivo, da ne poznamo hrvatskega, da ne poznajo slovenskega slovstva. Njihovo nedostajanje bo z absolutno gotovostjo preprečilo knjižno in kulturno zajednico, tudi če bi bil zadnji organist pri gorski fari prešinjen zajedniškega prepričanja. Kakor je nedostatek knjigarne v Mariboru in — do pred nekaj leti v Celju in Trstu — povzročil, da se tamošnje razumništvo še danes ne briga mnogo za slovstvo, za knjigo ali revijo, če ni bilo zanjo posebne agitacije, ali da je n. pr. Trst bolj pristopen govoru in novini ter apatičen za knjigo in revijo, tako je nedostajanje komisijonarja ali glavne založbe povzročilo, da velik del slovenskega razumništva doslej sploh še ni videl hrvatske knjige, novine, muzikalije, da torej ne pozna hrvatskega kulturnega življenja; da ne poznamo niti „Matice Hrvatske“, niti D H K (kdo ve, da pomenijo te začetnice „Društvo hrvatskih književnika“?), ne društva lečnikov in njihove publikacije,

ne Savremenika, še manj pa dalmatinskih ali celo slavonskih, bosanskih ali hercegovskih pisateljev, ali novin ali smoter. Mislim, da bi marsikdo izmed nas prav rad čital Vojnovićev „Dubrovnik“, že zato, ker ga hvali Hermann Bahr, ki ga poznamo bolje, nego Matoša ali Polića-Kamova ali kogarkoli iz zagrebškega ali dubrovskega kola. Četvero komisijonarjev rabimo, nič več, pa tudi nič manj; enega za celokupno hrvatsko slovstvo v Ljubljani, po enega za slovensko slovstvo v Zagrebu, Splitu in Sarajevu, vsi drugi knjigarji bi morali kriti svoja naročila pri njih. Pozneje bi mogel (ali moral?) i tržaški knjigar imeti založbo obeh zajedniških slovstev za svoje mesto. Druga conditio, sine qua ostanemo vedno malenkostni, je velik katalog, ali bolje: Katalog slovenskih publikacij, ki ga izdado vsi slovenski knjigarji skupno, — ta ideja je že sprožena v njihovem krogu, — in drugi katalog hrvatskih publikacij, ki ga izdado vsi hrv. knjigarji skupaj, oba pa morata biti vezana v eden volumen, tiskana v primerno visoki nakladi, da ga dobi vsak interesent v roke za primerno ceno in razvidi iz njega stanje sodobnega zajedniškega slovstva, pa tudi njega raznih znanstvenih panog. S tema institucijama dobimo še le v roke sredstvo, da izvemo drug o drugem več nego doslej, da se navadimo na zajedniško obravnavanje obeh slovstev in da si poiščemo v enem katalogu, čegar ne najdemo v drugem. Marsikdaj bi si potem prihranili pot čez Lipsko in Dunaj. Seveda je solidnost pogoj za takšno ujedinjenje slovstva s trgovčevega, ne s pisateljevega stališča. Toda — to je pogoj našega slovstva, našega življenja sploh. Maribor danes še nima slovenske knjigarne. Bolje, da je ne dobi še dvajset let, nego da nam ondotni trg pokvari mož, ki knjigotrštva ne razume. S tem ne uničuje le sebe samega, ampak tudi — in to nam daje pravico, da se brigamo zanj, — naše slovstvo, njegov trg. In organizacijo.

Ugodna posledica takšne organizacije je zvišan konsum, t. j. pomnoženo kupovanje knjig in morda tudi povečana produkcija, tudi rast slovstva v zajednici. Ne more nam biti vseeno, ali kupujejo naše knjige in smotre tudi v Zagrebu, Sarajevu, Osjeku, Splitu in Zadru, ali samo v naših ozkih mejah. Dokaz a contrario: Celjski gimnazijci se pred 12, 15 leti nismo zanímali za slovensko slovstvo, da, 1904 nismo niti v sedmi in osmi vedeli za Župančičevo „Čez plan“, samo za Cankarja smo vedeli in ga kultivirali. Nemški naši sošolci so pa natančno poznali ne le „Hannele“ in Sudermannove spise, ki so bili baš v modi, ter Wildea, marveč vsako nemško slovstveno novost. Zakaj? Videli so jo v izložbi

obeh nemških knjigaren, mi pa svojih novosti nikjer. Saj je takrat še le šlo za kasneje iztežka priborjeno koncesijo in se slovensko Celje še le sedaj polagoma navaja na svojo knjigarno. Podjetje je k sreči v dobrih rokah in se uspehi že kažejo vkljub vojni dobi. Nazadnje: Na slovstvo ne smemo gledati kakor estet, nego s stališča bralca v Žalcu, Kanalu, Metliki, Brežicah ali Cerknici. Tam so učitelji, sodniki, poštarice, tam čitalnice, tam študentje poleti, in zanje utegne postati katalog slovensko-hrvatske knjižne zajednice mentor in neločljiv spremljevalec, založnikova knjižna znamenja dragoceni kažipoti na marsikterem razpotju. Morda bo potem tudi druga doba za „Vedo", „Zvon" ali „Slovana", za naše pisatelje in not least politike, morda postanejo naše knjigarne kulturna žarišča ne le za svoje mesto, marveč tudi obširno okolico, in morda se kedaj iznova približamo misli na slovensko-hrvatsko Reclamovko, ki bi štela 1000, ali celo 2000 zvezkov po 30, 50 ali 60 vinarjev.

Da se po vojni ne bomo zanimali za vse to? Morda ne, morda pa tudi bolj, nego kdaj doslej. Kdor počaka, pričaka.

Še le z ustvaritvijo slovensko-hrvatske knjižne zajednice in razširitvijo svojega knjižnega trga stopimo na prvi klin do velikega slovstva in do pričetka boljše znanstvene organizacije. A contrario so nam Italijani najboljša primera, pozitivna primera dobre organizacije pa zopet Nemci in še le za njimi drugi narodi. Kropotkin pravi nekje v svojih Spominih, da je opazil, da imajo Italijani izvrstno znanstveno slovstvo in da so izvršili že mnog znanstven eksperiment, dali mnogotero probudo, da se pa mednarodna znanost ni brigala zanje, dokler se niso ponovili njihovi eksperimenti ali raziskovanja v Nemčiji. Na to opozarja Kropotkin svoje rojake. Med vojno se je ententa lotila tudi te stroke in se izrekla, da treba „porušiti nemški znanstveni monopol". To ni nič drugega, nego priznanje svoje dosedanje organizacijske nezmožnosti. Mi nimamo razloga brigati se zanje, naša naloga je učiti se vsega, kar je dobro in koristno ne glede na to, čegavo je. Zato moramo jemati tudi pri Italijanih, kar najdemo dobrega ali porabnega pri njih. Komu je znan pri nas ekonom Achille Loria, ali filozof Benedetto Croce? Imena Beccaria, Garofano, Lombroso ali Roberto Michels so nam znana kvečjemu preko Nemčije, Boccaccia poznamo le po lascivnem prevodu Sacher-Masocha, založbe Grimm v Pešti. In tako dalje.

(Konec prihodnjič.)

Dr. Franc Derganc:

Henri Bergson.

Filozof moderne Francije.

Prvo poglavje.

(Dalje.)

Četrto vprašanje: Kaj pridela duh v spoznavnem delu? Ali samo slike in komplekse slik, ali samo pojme in stavke? Ali se izraža resnica v slikah ali v stavkih? Kaj pomenijo besede, kaj znači govor (jezik) v spoznavanju resnice?

Tako nam rodi vsak dan nove probleme, naš pogled je ošinil subjektivno samo nekatere, morda niti ne važnejših! S časom rase delo in naloga eksperimentalne psihologije. Čas se vali kakor orjaški sneženi plaz v dolino večnosti, kar mu pride na pot, pobere in potegne s seboj; sneg in led, kamen in drevo, žival in človeka, vse združi v svoje neskončno rastoče telo, nesoče v bodočnost vso preteklost in sedanjost. Ali druga prispodoba: čas hiti v brezbrežnost večnosti kakor orjaški aeroplan skozi neskončnost vsemirja, na njem sedi bistri opazovalec človeški duh s fotografskim aparatom spomina, vsako opaženo stvar okolice vestno ovekoveči na svojem filmu. Čas beži v bodočnost, obložen s slikami preteklosti in sedanjosti, neprestano in ritmično se odvija in sprejema slike neskončno dolgi film spomina.

Eksperimentalna psihologija je celo izračunala trajo, čas reakcije spominovega ritma, na pr. za vid (0·15—0·224 sekund), za sluh (0·136—0·167 sek.), a tudi trajo odmora, potrebnega mej dvema ritmoma, da se slike na filmu ne krijejo, na pr. za vid (0·044—0·047 sek.), za sluh (0·002—0.0075 sek.). Duh motri stvari, duh motri in primerja slike na filmu spomina, ter vidi, da ima prav za prav vsaka stvar svoj posebni film ali progo na velikem skupnem filmu. Nekdo je videl n. pr. v svojem življenju vsega skupaj v različnih časih 10.000 različnih rož, vsaka ima svojo sliko na bežečem filmu spomina, tako da tvorijo vse slike rož zaporedno, komaj pregledno vrsto slik na posebni progi filma. Ali ni ta dolgi film vseh rožnih slik to, kar imenujemo z drugim imenom „pojem“? Duh ne vidi samo slik ritmičnega trenutka, duh vidi in opazuje tudi zaporedne,

neštevilne slike časa in časovne traje, v tem ogledovanju neskončnega filma opaža slike, ki se redno, stalno, pravilno ponavljajo in obujajo zato njegovo posebno pozornost, tako skupino, vrsto redno se ponavljajočih slik tudi imenujemo s skupno besedo „pojem". Od tega nazornega, primarnega pojma (film, oziroma ponavljana slika na filmu) imamo razlikovati sekundarni pojem v obliki zvočnega simbola (besede), ki ga prenaša tradicija potom jezika in knjig od roda do roda in s katerega pomočjo se uči mladi človek brez lastnih, razvitih filmov spomina spoznavati svet.

Poleg antinomij in delavne formule nam podaja genetika (znanost o nastoju in razvoju stvari) tretji kompas na razburkanem morju filozofije. Bijologija nam je odkrila skrivnost genetike, da se vrši nastoj živali po ovinkih, fazah in metamorfozah (embrijonalni razvoj, metulj, dvoživka). Zanimiva perspektiva se nam odpre, če si predstavimo celokupno človeštvo kot en sam organizem, skupine narodov za organe in ljudi za celice organov. Organizem človeštva rase iz sive preteklosti kakor ogromno telo v daljno bodočnost, metamorfoze tega razvoja tvorijo nepretrgano verigo kulturnih faz, pester film historičnega spomina. To je časočutnost pozornosti, ki vidi v času realen, mogočen činitelj vsega nastoja.

Kako je nastajala in se spreminjala človeška misel od prvih kulturnih početkov do danes? Na podlagi katerih sredstev so se razvijali do danes človeški pojmi in aksijomi? Po kakih metodah se je vršil znanstveni obrat didaktike in hevristike v raznih dobah, pri raznih narodih? Človeško spoznanje se je razvilo iz šibkega in nežnega stebelca v obsežno, vejnato, orjaško deblo, rastoče v bodočnost z vedno večjo brzino. Primerjajmo samo števila znanstvenih odkritij v posameznih zgodovinskih vekih po sledeči statistiki: Pr. Kr.: 6. vek 6, 5. vek 2, 4. vek 12, 3. vek 5, 2. vek 4, 1. vek 1 odkritje; po Kr.: 1. vek 3, 2. vek 1, 3. vek 1, 4. vek 0, 5. vek 0, 6. vek 0, 7. vek 0, 8. vek 1, 9. vek 1, 10 vek 0, 11. vek 1, 12. vek 2, 13. vek 4, 14. vek 2, 15. vek 2, 16. vek 25, 17. vek 58, 18. vek 98, 19. vek 289 odkritij.

Torej samo en primer: od 4.—7. veka po Kr. se ni obogatila znanost ni za eno odkritje, a pretekli 19. vek sam je rodil 289 novih znanstvenih spoznanj. Enako instruktivna je statistika znanstvenih aparatov in instrumentov, ki so pomnožili in razširili območje človeških čutil. Spoznavajoči človek namreč ni omejen na prirojeno število čutil, z napredkom si umetno ustvarja nova čutila (kompas, barometer, elektrometer) in razširja spoznavnost prirojenih čutil

(daljnogled, drobnogled). Tako so tudi človeška čutila nastojne, rastoče količine, a niti slutiti ne moremo, kake nove vire in sredstva spoznavanja nam odkrije bogata bodočnost. Ker obstaja resnica objektivno in brez ozira na človeka, je odvisen ves spoznavni napredek samo od novih aparatov in metod. Znanost je torej prav za prav le — metodizem, veda o hevristiki, odkrivanju in vporabi novih metod.

Ker spoznavno delo še ni dovršeno in se nahaja v prvi fazi razvoja, nam znanost danes še ne more podati definitivnega filozofskega sistema, definitivnega nazora o svetu in življenju. To je stališče futurizma.

Še drugo važno dejstvo nam razodeva genetika, kakor smo že opazili v predgovoru: zgodovina vsake znanstvene stroke dokazuje, da znanost nikjer ni pridelek ene same ženijalne osebe, da sodelujejo pri enem in istem spoznanju različne osebe različnih časov in narodov. To je stališče kolaborizma.

Dalje nas opozarja individualna genetika, razvoj spoznavnosti v posameznem človeku, da moramo strogo ločiti dva vira vse svoje vede. Mladi človek in ljudstvo ne pridobi spoznanja s samostojnim delom, ampak že v gotovi obliki od vzojitelja in voditelja. Ta vir in način spoznavanja je alurgija. Z lastnim, samostojnim in svobodnim delom si ustvari spoznanje zreli mož, ki je posvetil svoje življenje izključno spoznavnemu delu, ki je desetletja vežbal in uril svoj razum v spoznavnem delu. Tako samorodno spoznanje je avturgija. (Sokrat: αὐτουργὸς τῆς φιλοσοφίας). Natančno in pošteno moramo torej razlikovati v tem, kar tako samozavestno in bahato nazivamo svoje prepričanje, koliko je v njem alurgije in koliko avturgije. V tem pravičnem spoznanju postane človek skromen in ponižen, namestu domišljave, puhle ošabnosti ga ogreje čuvstvo hvaležnosti napram avturgom, tistim dobrotnikom, ki so mu obogatili dušo.

Tako je končan naš noëtični pregled, skromen po vsebini, a še skromnejši po smotru: ni hotel prinesti ničesar novega in originalnega, ampak dati samo nekoliko pobude sposobnejšim razumnikom, da nam že enkrat odkrijo svoje tako težko pričakovane zaklade.

Drugo poglavje.

Henri Bergson se je rodil l. 1859. v Parizu, kjer je deloval najprej kot profesor filozofije na École normale supérieure, pozneje na Collège de France, l. 1901. je postal membre de l' Institut.

Izdal je doslej 28 raznih filozofskih razprav v obliki knjig, predavanj in referatov, izmej katerih navajam samo glavna dela:

1889: Essai sur les données immédiates de la conscience. (Thèse pour le doctorat). Razprava o neposrednih danostih zavesti.

1896: Matière et mémoire. Essai sur la relation du corps à l' esprit. Materija in spomin. Razprava o razmerju telesa do duha.

1900: Le Rire. Essai sur la signification du comique. Smeh. Razprava o pomenu komičnega.

1903: Introduction à la métaphysique. Uvod v metafiziko.

1907: L' évolution créatrice. Razvoj-stvarnik.

Po W. Meckauerju (Intuicijonizem in njegovi elementi pri H. Bergsonu, 1917) je izšlo doslej v raznih jezikih 291 spisov o Bergsonovi filozofiji.

Sokratove besede o Heraklitu veljajo tudi o Bergsonovi metafiziki, da je treba zanjo spretnega delskega potapljača, torej izvežbanega in bistrega misleca. Težava umevanja se razlaga iz predmeta Bergsonove filozofije same, kajti Bergson je povzdignil na prvo mesto najtežjo filozofsko disciplino — metafiziko. Kakor čudovit kontrastni učinek je vstal sredi morja, sredi vse zalivajočega materijalizma, nov zelen, rešilen otok — metafizični idealizem. V rojstni deželi pozitivizma (A. Comte 1798—1857) je zmagala proti empirični, inzularni angleški Locke-ovi črti kontinentalna spiritualistična, metafizična Descartes-ova črta, katera vodi v novejšem času od psihologa V. Cousina (1792—1867) in spiritualista Ravaissona (1813—1900) skozi filozofijo svobode (indeterminizma), panvitalizma in neospiritualizma (I. Lachelier, r. 1832, E. Boutroux, r. 1845, I. M. Guyan 1854—88, Henri Poincaré 1853—1912) do Bergsona.

Po Bergsonu spoznava človeški duh na dvojen način: 1. teoretično in absolutno s pomočjo intuicije; 2. praktično in relativno s pomočjo intelekta (razuma). Višjo in pravo spoznavno sposobnost duha tvori intuicija, edina stvarnica absolutne resnice, dočim nam predstavlja intelekt spoznavnost nižje vrste, samo spo-

sobnost praktične orijentacije v materijalni naravi; razum je vseskozi pragmatist, prikrojen in navajen na mrtvo materijo, katero dosledno izkorišča, obdeluje za praktične, materijalno bijološke namene. Intuicija in intelekt, svoboda in sužnost! Bergson ju slika kakor dva stara nespravna nasprotnika, ki se borita izza prvega človeškega rodu za prvenstvo in absolutno vlado v svetu duha. Intuicija prodira v dušo, v jedro stvari, spoznava življenje in bistvo stvari, intelekt se plazi le na površini stvari brez smisla in čustva za življenje, spoznavajoč le relativne korelacije, medsebojno odvisnost in činovnost stvari, na pr. v fiziki izdeluje intelekt vsakovrstne električne stroje in jih vpreza v službo svojih koristi, a niti malo se ne zmeni za bistvo elektrike; v kemiji intelekt razkraja in sestavlja, šteje in tehta atome, išče novih uničujočih streliv, a niti ne vpraša, kaj pa so prav za prav atomi, kakšni so, kdo jih je videl? Intuicija spoznava v permanentni sožitnosti, v trajnem kontaktu stvari naravnost, intelekt pa le s posredovanjem, s pomočjo pojmov in simbolov. Tako razpada tudi vsa naša veda (Wissen) na dva različna dela, v metafiziko in znanost, metafizika obsega absolutno spoznanje intuicije, znanost (Wissenschaft) vsebuje relativno spoznanje intelekta. A navzlic svoji prirodni inferijornosti se je proglasil brutalni in materijalni intelekt za samodržca resnice, za edini vir moči in resnice. Samo proti uzurpaciji znanosti se je dvignil metafizik Bergson, pahniti hoče s prestola filozofije despotični razum ter ga pognati nazaj v brezdušno satrapijo mrtve materije, „kajti, če gre za to, obdelati življenje duha ali telesa, vedno nastopa intelekt z ostrino in trdino, z brutalnostjo orodja, ki ni ustvarjeno za tak posel.“

Kdor se je doslej bavil le s konvencijonalno pojmovno filozofijo, najde posebne težave v Bergsonovi metodi izražanja, v njegovem stilu, ki pa se je organično in nujno razvil iz njegove metafizike.

Natančno imamo namreč razlikovati mej dušnim činom spoznanja in doživljaja in izrazom tega, kar smo spoznali in notranje doživeli. Kako izrazim sočloveku, kar se godi v moji duši, kako mu priobčim novo originalno misel, kako mu razodenem svoje prekipevajoče čustvo veselja, težko čustvo žalosti? Deloma se izražajo notranji doživljaji in dogodki avtomatično, reflektorično: veseli otrok pleše, skače, poje, vriska, oči in lica mu žarijo, vse telo mu igra v akordu veselja. Če praznujemo vesel dogodek, okitimo hišo s cvetjem in živobarvnimi zastavami. Vse drugače spremeni žalost

poteze in izraz obraza, stavo in stojo telesa; žalujoči se odene v črno obleko. Zaljubljenci si izražajo čustva s pogledi itd. Mati poljubi otroka na čelo, da izrazi svojo ljubezen. Divji lovci in tihotapci si dajejo znamenja na poseben način. O različnih načinih izražanja razpravlja posebna znanost — izrazoslovje.

Tukaj nas posebno zanima tisti način izražanja, s katerim občujemo v vsakdanjem življenju, izražanje s pomočjo glasilnih mišic, govora, jezika. Ker izvršuje duh vse svoje čine po principu najvišjega ekonomizma, ker spada popolni ekonomizem baš k bistvu duha, je samo naravno in samo ob sebi umevno, da skuša duh tudi v zvezi z materijo uveljaviti ekonomične principe. To nam najlepše dokazuje razvoj jezika po istem varčnem, ekonomičnem nagonu, ki se kaže na štiri strani: 1. izvršiti hoče vsak čin v najkrajšem času in v najmanjšem prostoru. Reprodukcija, živa, psihična slika neskončnega vsemirja je shranjena, stisnjena v malem prostoru človeške lobanje; 2. z uporabo minimalnih sredstev in moči; 3. duh si hoče prihraniti vedno ponavljanje istega čina s tem, da ostane vsaka zaznava za vedno in neizbrisno vtisnjena v spominu: enkrat za zmirom (semel pro semper); 4. varčni duh si hoče olajšati reprodukcijo celote, celega zaznanega kompleksa s tem, da se zadovolji le z reprodukcijo gotovega dela in sicer: *a*) bistvenega dela namestu celote (pars pro toto); *b*) slučajno zvezanega dela (symbolum pro toto). (Dalje prihodnjič.)

Oton Župančič:

Misliš . . .

Misliš, da je račka,
pa je bel labod;
misliš, da je bel labod,
pa je deveta kraljična . . .

LISTEK.

Dokazi za bit božjo. Dr. A. Ušeničnik razpravlja v Času, str. 241 pod naslovom „Na poti k Bogu" o mojem odgovoru v Zvonu, str. 276, spočetem vsled njegovega zagovora „Knjige o življenju". Znova mi očita nedoslednost, ker obsojam Kantov fenomenalizem ter obenem „pozivam Kanta za pričo" proti dokazom o biti božji; saj je „Kantov agnosticizem bistveno združen z njegovim fenomenalizmom". Ločim Kantovo trditev, da ni dokazov za bit božjo, od njenega utemeljevanja na podlagi fenomenalizma, kateri vodi do agnosticizma. Kantova trditev se da oprostiti — kakor sem že zadnjič omenil in je to dr. U. prezrl — vsakega fenomenalizma in zato tudi nedoslednosti ni. O tem nas prepričajo moderni misleci, ki nikakor niso — fenomenalisti ter se enako kot Kant protivijo dokazom za bit božjo. N. pr. prof. dr. O. von der Pfordten piše v svoji knjigi „Religionsphilosophie" (1916), str. 132: „Trditev o biti božji je takozvana eksistencijalna sodba; take sodbe pa se vse opirajo na intuicijo (vziranje) in bit niti enega predmeta na svetu, kamo-li še Boga, se ne more s silogizmom „dokazati". Marveč že v premisi tiči, kar zatrjujem. Logičen kalup le ono vsaksebí razloži, à ne pove nič novega". Torej podoben očitek, kateri zadene ontologični dokaz o biti božji: iz ideje se ustvari realnost. Von der Pfordten uči „konformizem", kateri je realizmu jako soroden, v svojem glavnem delu „Konformizem", 3 knjige (1910—13). Enako jasno se izraža rektor A. Rausch, zastopnik dualizma in teizma v „Osnutkih filozofije" st. 367: „Le napačno je, za te misli (dokazi o biti božji) rabiti ime dokaz." In celo nekdanji praški profesor-teolog O. Willmann, ki živi sedaj v pokoju, je izvanredno vnet zagovornik filozofije sv. Tomaža, a vendar priznava v svoji logiki str. 134, da „verske resnice niso čutne, ne racijonalne, in po svoji vsebini ne predmet dokazovanja". Končno O. Külpe, ki mi služi kot glavna priča. Dr. U. pravi o njem, da Külpe sicer imenuje v „Uvodu v filozofijo" dokaze za bit božjo „poskuse", à njegovo glavno, nedovršeno delo „Die Realisierung I" (1912) še za gotovo ne kaže, „do kakšne jasnosti bi bil prodrl glede božjih dokazov". Delo „Die Realisierung" si stavi kot svojo glavno zadačo, z razumom na podlagi izkustva v posameznih vedah realnost „staviti" in določiti. Vse objektivno dognane medsebojnosti opira na absolutne substance (kritični realizem), medtem, ko objektivni idealizem vidi končno rešitev v spoznanem redu, a v metodi se oba strinjata. Realist se na koncu realizovanja dokoplje do predmetov samih, a idealist si ustvari le objektivno spoznanje predmetov v pravih pojmih, realist se opira na svojo hipotezo o realnosti, idealist pa na ono v svrho sestava. A realist Külpe priznava, str. 234, da realnosti (istinosti) niso kratko malo podane količine; ravno nepopolnost našega znanstvenega izsledovanja je vzrok, da leži cilj spoznanja realnosti v neskončnosti. Vsestransko ugotoviti realnosti pač ni mogoče. Izrecno pa Külpe v „Uvodu" (4. izd., str. 259) poudarja: „S pomočjo resničnega dokaza pa realnosti ni mogoče doseči". Prepričan sem, da najde dr. U. ta stavek še tudi v svoji 7. izd. l. 1915, kakor nadalje na str. 2.1, „dokazov za bit božjo ni in jih ne more biti" in končno str. 259, „Bog more za metafiziko biti le hipoteza, do katere nas dejstva privedejo", ker

namreč Bog ni s pravim dokazom dosegljiv. Sicer pa namerava učenec Külpejev, A. Messer, dovršiti delo Külpejevo iz njegove zapuščine, ki nas bo pomirilo glede „jasnosti" dokazov za bit božjo. Pa tudi Messer že pravi v svoji „Sodobni filozofiji" str. 123, da induktivna metafizika porablja rezultate posameznih ved ter jih zaključuje; a ona ostane še v višji meri kakor posamezne vede v svojih nastavkih — hipotetična. Zato je pravo filozofsko razmotrivanje znanstveno do tedaj, dokler ne pretirava, z večjo gotovostjo zatrjuje, kakor se more utemeljiti. Pa še nekaj mi je pripomniti glede Külpeja. V njegovem „Uvodu" ni nikjer najti imena Bergson, čeprav je imenovani že leta 1888 izdal prvo svoje delo, da še celo se Külpe norčuje v svoji „Sodobni filozofiji v Nemčiji" (1914) iz intuicije, katero primerja s „tihotapskim" blagom. Ali nedvomno je, da filozofska kriza dandanes ne kaže samo ene fronte: tu realizem, tam idealizem, ampak tudi drugo: tu racijonalizem· tam irracijonalizem. Külpe je racijonalist (intelektualist), oziroma imenuje svoj sestav „neoracijonalizem", ker ne stavi vsako mišljenje svoje realnosti, vsaka izkušnja ne vodi do realnosti, torej utesnjuje mišljenje kakor izkustvo. A Külpe noče in ž njim tudi Messer ne, priznati vrednosti intuicije za filosofsko razrešitev problemov. Bergson, učitelj irracijonalizma (antiintelektualizma) in intuicionizma pa poudarja vrednost intuicije, da . ., posebno bistvo življenja in Boga je mogoče le uzreti. Bergson pa ni osamljen; sorodni po duhu so mu James, Papini, Chiapelli. Eucken, Joll. Da, celo kritični logičar Hunerl pravi: „Smo preveč voljni, posredne metode precenjevati in vrednost neposrednega dojemanja prezirati. A ravno v bistvu filozofije je, v kolikor teži za zadnjim početkom, da se njeno znanstveno delo giblje v področju intuicije." Bergson se protivi pretiranemu racionalizmu, ki hoče svet le s stališča resnice motriti. Že v psihologiji priznava večina in celo Messer, da duševni dožitki vsled nestanovitnosti v istini drugače izgledajo, kakor jih v obče popisujemo. Problem samodejnosti nudi hladnemu razumu nepremagljive ovire. Zato trdim, da Külpe s svojim sicer prenovljenim racijonalizmom ne more povoljno v vsem obsegu razrešiti problema realizovanja (obistinjenja). Da drugi moderni misleci kakor Paulsen, Wundt, Ebbinghans, Heyneans i. t. d. ugovarjajo dokazom o biti božji, je vobče znano. Kaj je torej s temi dokazi? Pravi dokazi ne morejo biti, ker niso logično nujni in obvezni. Nobenega ateista ž njim ne moreš prepričati. Pač pa so dragocene misli, ki po svoje vodijo in vabijo k Bogu, da celo, če prezremo razne nedostatnosti v njih, so dokazi — problematične vrednosti. Jasno izpoveda Nastorp: „Ne dokazujem, česar ni mogoče izpodbijati".

Dr. Simon Dolar.

V samoobrambo! Dr. Fr. Ušeničnik piše v „Času" str. 244, pod napisom „H kritiki o Bežkovem vzgojeslovju„: „Kritika „Zvona" in „Slovana" je zopet pokazala žalostno dejstvo, da so med vzgojitelji naše mladine tudi možje z izrazito nekrščanskimi vzgojnimi načeli. Boré se zoper versko vzgojo in oznanjajo moralo brez vere in brez Boga, in to v sedanjih tako silno resnih časih . . . Recimo, da bi se naše ljudstvo res poprijelo morale brez božje sankcije. Kaj potem? . . . In potem — bo za naš majhni narod lehko dognati leto, v katerem bo grobar kopal grob zadnjemu Slovencu." Ker sem kritiko v Zvonu sam pisal, me zadene očitek. Trdil sem in še trdim, da je nravnost nezavisna od vere, nasproti dr. A. U, in dr. Fr. U. Nravnost ni nikdar le „etiketa brez božjega elementa". Ona je samostojen pojav našega duševnega žitja, naj se še tako tesno in vsestransko prepleta s to ali ono vero. Celo sv. Tomaž priznava upravičenost Platonove trditve, da je dejanje Bogu dopadljivo, ker je nravno, ni pa nravno, ker je Bogu dopadljivo·

Končno naj zadostuje citat slovitega Hildebranda v „Novem stoletju", listu reformiranega katolicizma: „Ponižno moremo priznati, da nismo bolj krščanski, oziroma še vedno nismo, da plemenita duša uspeva tudi brez cerkvenih zapovedi, in da noben zakrament — in naj rosi kakor mana z neba — ljudstva ne obvaruje pred izrodki"!

Dr. Simon Dolar.

Dr. Milan Heimrl. V Križevcih na Hrvaškem je umrl kot odvetnik v najlepši moški dobi 40 let. Bil je izmed onih mladih mož, ki so nastopili proti strahovladi grofa Khuen-Hedervaryja, poudarjajoč demokratična načela v politiki ter narodno edinost Hrvatov in Srbov. Prišel je v Prago in se aktivno udeleževal jugoslovanskega gibanja pri listih „Hrvatska Misao", „Nova Doba" in „Glas". Tu v zlati Pragi sem se seznanil ž njim, ko smo se tudi Slovenci (Dermota, Kunšič, Schweiger, Žmavc) v teh listih našli s Hrvati in Srbi pri skupnem mišljenju in hotenju. Hemrl mi je bil izmed najbližjih, osebno visok in slok, živahen govornik in vedno šaljivo razpoložen. Prilagal je v mlajši generaciji med prvimi drobce za stavbo, ki se sedaj bliža svoji dovršitvi; zató zasluži, da se ga jugoslovanska javnost spominja s hvaležnostjo, a njegovi prijatelji in znanci z ljubeznijo.

Dr. L.

Dostojevski in smrtna kazen. Gotovo se bo prašal čitatelj, ko prečita objavljeni odlomek iz Romana „Idijot", kje je črpal Dostojevski podatke, da s tako točnostjo in gotovostjo popisuje zadnje trenutke na smrt obsojenih. Lastna skušnja mu je dala te podatke, ki jih je podal svetu v „Idijotu", kajti bil je obsojen na smrt in stal na morišču ter že vzel slovo od tega sveta. — Leta 1849. je dala ruska vlada aretirati krožek mladih inteligentov, ki so se shajali pri Petraševskem, zasnovatelju tega in več drugih enakih mu krožkov, čes, da snujejo državi nevarne naklepe in zarote. Po vojnem pravu je bilo dvajset „Petraševcev", kakor so se imenovali, obsojenih na smrt, toda smrtna kazen jim je bila takoj spremenjena na prisilno delo v Sibirijo in druge kazni. Dneva razglasitve sodbe ni vedel nihče obsojencev, še manj o spremembi kazni. 22. decembra 1849. zjutraj so obsojence posadili na vozove ter jih odpeljali na trg, kjer so se vršile eksekucije, in jih postavili na morišče. Posloviti so se hoteli drug od drugega, toda ni jim bilo dovoljeno; vsak je mogel vzeti slovo le od svojih sosedov na desni in levi. V tem trenutku je Dostojevski enemu svojih sosedov razložil načrt novele, ki jo je spisal v ječi. Ta pojav potrjuje možnost onega zmedenega, mnogovrstnega, mirnega in obenêm razburjenega stanja duha v takih trenutkih, ki ga nam opisuje Dostojevski v nekaterih svojih proizvodih. V objavljenem odlomku se zrcali ta pojav v tem, da vidi obsojenec bradavico na čelu gledalca in zarjaveli gumb rabljev. Ko so bili postavljeni obsojenci ob morišču, je stopil na sredo avditor ter jim prečital smrtno obsodbo. Med čitanjem je zasijalo solnce in Dostojevski je pripomnil sosedu: „Ni mogoče, da bi nas usmrtili!" V odgovor mu je pokazal sosed na pokrit voz, ki je stal ob strani in na katerem so bile po njegovi sodbi krste. Tedaj Dostojevski že ni več dvomil. Na vse življenje so se mu vrezale v spomin besede, v obsodbi večkrat ponovljene: „obsojeni na smrt in se ustrelé". Poleg tega pa se mu je enako globoko vtisnila v spomin tako zunanja podrobnost, da je avditor po prečitanju obsodbe zložil papir, ga spravil v stranski žep in odšel z morišča. Za njim je nastopil duhovnik s križem v roki ter pozval obsojence k izpovedi, čemur se je odzval samo eden, dočim so križ poljubili vsi, celo oni, ki so bili ateisti. Sedaj so bili docela prepričani, da se obsodba v resnici izvrši. Tri obsojence so privezali k kolom; pred vsakim je stal častnik z vojaki in dana so bila že povelja. Dostojevski

je pozneje izjavil, da ni čutil žalosti, da zapušča svet, pa tudi časa ni imel. Občutil je samo mističen strah, vsega je prevladala misel, da prestopi za kakih pet minut v drugo, neznano življenje. Toda kakor ga je tudi pretreslo, se vendar ni zmedel. Očividec svedoči, da ni bil bled, da je precej hitro stopil na oder. Privezovanje se je končalo, povelja so bila dana, razen povelja „streljaj" in vse bi bilo končano. Tedaj pa je bila kazen ustavljena. Večina obsojencev vesti o pomiloščenju ni pozdravila z veseljem, ampak jo smatrala za razžaljenje, v tako sovražno razpoloženje jih je spravila pravkar nad njimi izvršena procedura. Splošno razpoloženje slika Dostojevski v svojem „Dnevniku pisatelja" tako-le: „Mi Petraševci smo stali na morišču in poslušali svojo obsodbo brez najmanjšega kesanja. Ne morem reči o vseh, toda mislim, da se ne motim, ako pravim, da bi tedaj, tisti trenutek, ako ne vsak, pa vsaj večina nas smatrala za nekaj nečastnega, odreči se svojemu prepričanju. Obsodba nam ni bila prečitana za šalo: skoro vsi obsojenci so bili prepričani, da bo izvršena, ter pretrpeli nad deset strašnih, neizrečeno strašnih minut pričakovanja smrti. Te zadnje minute so se nekateri iz nas instinktivno poglobili vase in pregledali hipoma vse svoje, še tako mlado življenje, so se morebiti pokesali nekaterih svojih slabih del, (takih, ki leže, skrita na dnu duše, človeku vse življenje na vesti); toda to delo, zaradi katerega smo bili obsojeni, te misli in spoznanja, ki so vladala nad našim duhom, to vse ni zahtevalo od nas nobenega kesanja, ampak se nam je zdelo kot nekaj očiščujočega, kot mučeništvo, za katero nam bo mnogo odpuščenega." Podatke je torej vzel Dostojevski iz svoje lastne skušnje in niso samo plod bujne pisateljeve domišljije in globokega, psihologičnega opazovanja. Omenim naj, da je sodišče spremenilo Dostojevskemu smrtno kazen v osem let prisilnega dela v Sibiriji, toda car mu jo je znižal na štiri leta in da se po preteku te dobe uvrsti kot prostak k vojakom. Ta štiri leta prisilnega dela nam je opisal Dostojevski v svojih „Zapiskih iz mrtvega doma".

Dr. V. B,

Književno poročilo. Znana slovenska pisateljica Zofka Kvedrova bo začela izdajati s prvim septembrom l. l. ženski list: „Ženski Svijet", mesečnik za kulturne, socijalne in politične interese žensk. Naročnina stane letno 16 K, posamezni zvezki so po 1 K 50 v. Slovenski dopisi bodo tiskani v slovenskem jeziku. — Ker nimajo slovenske ženske nobenega svojega glasila in je na vsak način potrebno, da se v teh časih oglasijo tudi ženske o svojih pravicah, bo list velikega pomena in bo gotovo našel povsod veliko prijateljev. Treba je, da ga podpirajo ženske in moški, zakaj v teh razburkanih časih je treba tisoč in tisoč združenih rok, da bo v skupnem delu vzcvetelo prerojeno človeštvo v dobroti in ljubezni za bodoče dni. — Dopise, vprašanja in naročnino je pošiljati na naslov: Zofka Kveder-Demetrović, Zagreb, Pantovčak, 1 b. *—va.*

Anton Debeljak:

Slovenska zemlja.

Zemlja slovenska, zemljica sveta,
tujec po tebi sega z rokó.
Meni je tožno, meni je težko,
kot da mi pšica meri v oko.

Zemljica rodna, zemljica plodna,
majhna si, majhna, pa te delé.
Kdaj že od grude kos so ti vzeli —
vedno še rane sveže skele!

Veli moj Joža, Krpan moj krepki,
da mi je dana vajina pest:
svet bi na dlani nesel v zavetje,
cela bi stala naša posest.

Zemljica zlata, kri zdaj namaka
bolj te ko truda biserni znoj.
Če prihajača prejmeš na grudi,
večni naj sanja v tebi pokoj.

Ivan Albreht:

Svatba.

Tako si moja kakor pesem tajna,
ki v duši umetnika jo hip rodi,
tako si moja kakor misel tiha,
ki vznikne v srcu sredi polnoči —
Iz časa v večnost misel naj zaniha,
ljubezen moja v večnost zazveni! . . .

Zdaj čutim, kaj mi je življenje,
ko si v objemu mojem ti!
Izpil bi zate vse trpljenje,
vso bol, kar svet je kje rodi! . . .
O, žena, žena — glej, kako velika
mladosti moje moč kipi,
mene je strah strasti in krika
in lastne se bojim moči! —

Ne, ne strahu! Ker — da si Bog mi vrh neba,
bi pred te pal in bi te molil,
in da si satan v dnu pekla,
bi se molče ti pač uklonil —
A ti si ženska, ki sem je iskal!
Si človek, ki od rojstva venomer trpi,
ki v smehu hoče, v joku hrepeni,
prepolna sence, luči in strasti
in vsega, kar si kdaj srce želi;
si človek, ki je vstal in stokrat pal,
a vendar hotel je iznad krvi!
Zato te ljubim, žena, in sem tvoj —
zato me ljubiš in si moja,
zato mladost naj v večnost nama zagori!

Alojz Kraigher:

Mlada ljubezen.

(Dalje.)

VI.

Notar Nikolaj Zorko ima svojo hišo, majhno dvonadstropno kletko, ki zadostuje komaj za njegovo družino in za pisarno. Zadaj so v obeh nadstropjih stekleni hodniki, široki kot verande. Onkraj snažnega dvorišča je senčen vrtič s temno lopo, skrito v španskem bezgu. Vkljub malenkostnim razmeram ima mlada družba notarjevih otrok pripraven prostor za kroket in druge zabave.

Notar je vdovec; velik in neroden, filister in pedant. Živi pisarni in taroku; za družino se ne briga ravno mnogo, a vajeti drži v sigurni roki in bi si ne dal omajati očetovskih pravic. Javnega življenja se udeležuje samo z darilci v dobrodelne in narodne namene; še to v mnogo manjši meri, odkar je propadel kot kandidat za občinski svet. Njegovo premoženje cenijo na več stotisoč kron. — Za gospodinjo ima starikavo sorodnico teto Cilo, ki je bila v hiši že pri rajnki notarjevi soprogi. Ženska je precej osorna in samovoljna; če jo prime muha, kljubuje tudi samemu gospodarju. Sicer pa je docela kmetiška, se ne kaže gostom in jé s posli v kuhinji. — Starejša hčerka Mila je omožena z zdravnikom doktorjem Juvanom, ki ga je bila vzela na očetovo prigovarjanje. Stasita krasotica s kostanjastimi lasmi, še dosti pametna, a neverjetno hladna, skoraj brez srca. Nosi se zelo elegantno, naravnost zapeljivo; a njena koketnost je ošabna in porogljiva, kakor da ji je ugajanje samo dolžnost, četica častilcev pa pravica in posest. V rojstno hišo prihaja z dvema lepima otročičkoma in z nekaterimi gospodi, ki jih vse skupaj vodi prav tako za nos kot svojega moža. — Popolno nasprotje po zunanjosti in po značaju ji je brat Albin. Bled in svetlolas, bolehen, silno čustven, dober in skoraj pretirano človekoljuben. Komaj dvajsetleten, pravnik v prvem letu, je resen in zamišljen, precej sam zase, časovno ves pobit od duševnih in verskih bojev. — Mlajši sestri Dana in Nada hodita še v ljudsko šolo; sveži, srčkani dekletci, zelo obrzdani in pobožni, čeprav se njuna vzgojiteljica Vêra ne briga mnogo za verouk in bogočastje.

Vsled dogovora z Jazbinškom je Tomo Žitnik že nekaj dni v notarjevi pisarni. Priden je, zavzet za delo, zmirom dobre volje. Čez noč ga je minila vsa otožnost in obupanost; vedra lahkomiselnost ga navdaja, kakor jo je občutil prejšnje leto, ko je bil pod isto streho; razposajenost brez očitanja vesti in brez skrbi, kakor bi ne šlo življenje preko sedanjosti v bodočnost in bi ne imel ne ciljev ne željâ.

Že prvi dan se je pozdravil z Vêro — popolnoma prijateljsko in brez zadrege. V živahni družbi je bila vsaka čustvenost izključena; vzbujanje spominov, opravičevanje in tako naprej je bilo nemogoče; — in obadva sta se tega veselila. Tomu je bilo, kakor da se mu je velika skala odvalila s prsi; Vêrina preprosta nesovražnost ga je mahoma osvobodila vseh duševnih muk. Sicer nista sama zase še ničesar govorila, a Tomo tega niti ni zapazil in bi se bil začudil, ko bi ga kdo opozoril. Utrdila se mu je zavest, da je stvar med njima poravnana in pozabljena, da nista drugi drugemu ničesar dolžna.

To pot se Žitnik ne poslužuje sobice v notarjevi pisarni. Opoldne in zvečer zahaja k materi in ostaja še precej doma. Še nikdar se ni čutil materi tako blizu kakor zdaj. Mnogo se pogovarja z njo in jo izprašuje in se ji odkriva; — tako mu je, ko da ga nekaj sili, iskati pri njej zaščite in vodništva. Morda sta se oba šele zavedela, kaj bi si morala biti in kako. On se ji je do kraja izpovedal, priznal je svoje grehe, razgalil svojo dušo; govoril je o deklinah, ki so na razpolago mladim fantom; govoril o vlačugah in o svojem studu pred njimi, o svojem strahu pred okuženjem in pred boleznijo. In ta prokleta slà ga je zopet in zopet tirala v naročje zapeljivkam, sirenam brez glasu in lepote, izrabljenim, izžetim in izpitim. A če premisli trezno in pravično: — saj niso one zapeljivke! V njem je zapeljivec! V njem samem je zverina, ki zarjove nepričakovano in neutešno in ne umolkne, predno ji ne žrtvuje na oltarju nečistosti in gnusobe. — Kako se naj mladenič varuje nadvlade svoje polti in vsemogočnosti pohote? — Mati ga je vnemala za vzdržnost. Še pred nekaj dnevi je bila mislila, da moškemu ni treba čistosti. Čimbolj pa je stvar preudarjala, tembolj se je prepričevala o svoji zmoti. V noči po razgovoru na vrtu so se ji pletle misli in se razpletale — in nenadoma jo je obšla tesnoba: — kakšne nauke je dajala sinu? Ali ni za vse en zakon? Odkod naj pride harmonija med čisto žensko in nečistim možem? — Saj ni res, da je treba dvojne mere! Narobe: Poguba za moža je ravno ta raz-

vratna neobrzdanost, v kateri misli, da mu je dovoljeno najbrezobzirnejše uživanje, utešenje vseh svojih muhastih pohlepov in željâ. Vsestranska lakomnost, požrešnost in nevoščljiva grabežljivost je znamenje današnjega človeka. Nikjer požrtvovalnosti in nesebičnosti, nikjer moštva, značajnosti, človečnosti! Saj je tudi ženska vzdržljiva le po sili in ne po bistvu. Slaba vzgoja — je naše znamenje! Dober vzgojitelj te uči: — odreci se! Vadi se v odreki ob malenkostih, pri jedi in pijači, pri vsakdanjih majhnih željicah, ki se ti zde navadno tako neizmerno važne in potrebne, da bi obupal nad seboj in nad življenjem, ko bi se jim moral odreči! Vadi se v odrekanju — ob spolnosti! Nič ti tako zelo ne utrdi značaja kakor čvrsta spolna neodvisnost, zdrava spolna obrzdanost! Ne skrivanje in nepoznanje — čistost iz neumnosti! sanjava domišljivost pred ugankami življenja! —, temveč spoznanje, jasen·in odprt pogled v skrivnosti in sladkosti stvarstva, — in šele po spoznanju — vzdržnost in odreka! To je vzgoja! To je pot k značajnosti! — Ali so res tako veliki užitki, ki se jim odrečeš, če se obrneš od pocestnih ljubic? Ali je stud užitek? Ali je strah užitek? Ali je bolezen užitek? — Čistega se ohrani in pomisli na užitek, ki te čaka, kadar pride tvoja ura ob strani ljubljene izvoljenke, ki je nisi poželel samo s telesom, marveč si zahrepenel za njo z vso svojo dušo, z najmanjšo žilico in s slednjo nitko svojega srca! Saj je strašno redka ta neskončna sreča popolne harmonije dveh človeških duš; a vredna je, da se potrudiš zanjo, da jo vsaj poskusiš najti. — In ne gre samo za to: — za srečo gre v življenju! Sreča je ljubezen, — a sreča je tudi moč. In tudi moč dosežeš z vzdržnostjo. Sredstva do moči so: čista vest, pogum, bogastvo. Vest si ohraniš čisto, če se vzdržuješ vsega zlega, vse zavisti in hinavščine, vse krivičnosti in škodoželjnosti, nasilnosti in brezobzirnosti. Močan ni človek, ki se mora bati kesa in pokore, ki mora trepetati pred sovražniki in maščevalci. Pogum si utrdiš, če ga ne izčrpavaš v majhnih praskah za vsakdanje in nevredne vzore. Močan ni človek, ki ima pogum za klaverna junaštva pustolovcev, izkoriščevalcev in sleparjev; razkrinkanje, pravica sta mu za petami, ki mu ves njegov pogum trenotkoma izpremenita v strah in drgetanje. Bogastvo si ustvariš, če si skromen v zahtevah dnevnega življenja, če vidiš preko njega svoj daljnji véliki cilj, ki ti je pred njim vse drugo ničevo. Močan ni tisti, ki mu je bogastvo smoter in ki se trese za nagrabljene zaklade; znaj ceniti denar, a vedi ga obenem — zaničevati. — Pot do vspehov vodi — preko vzdržnosti. Na vsi črti vzdržnost! To je

vsa skrivnost in vsa magija modrega človeka. Ne služabnik svojih čustev in nagonov, temveč njih gospodar! Tako dobiš oblast sam nad seboj in moč nad drugimi.

Tomo ni popolnoma sledil izvajanjem svoje matere, ki se je razgrela in navdušila za idejo. Imel je slabe izkušnje s svojo vzdržnostjo. Navadno se je brez pomislekov in brez obotavljenja udajal svojim občutjem in razpoloženjem; komaj da je tuintam primerjal in pretehtaval korist in škodo; mnogokrat ga niti očividna nevarnost ni mogla ovirati. Govoril si je sam pri sebi: — Kaj mi je življenje, če ga ne uživam slednji dan in vsak hip, iz vsake kupice, ki mi jo nudi? In kdo mi jamči, da mi je namenjena bodočnost, da bodo moja stremljenja vspešna, da dosežem svoje daljne cilje?

A mati je trdila: — že ideja sama je užitek! Že misel na dosego je užitek! In če ti zraste v duši to prelestno upanje na nekaj čistega, velikega, neskončno srečo vzbujajočega, ti mora izginiti ves zmisel za pritlikave lepote dnevnih užitkov. In le tedaj se razsipavaš in izčrpavaš v njih osladnostih, če ni poklica v tebi za najvišje in najlepše! —

Tomo je zasanjal in ni več odgovarjal . . .

Pomenil se je bil z materjo o Miri in o Blejčevih, o Prazniku in o Javorniku, o Breznikovi lepi ženi; rad bi bil izvedel kaj natančnejšega o zgodbicah, ki so se morda šepetale v ljubljanski družbi o vseh teh znancih; a mati je živela presamotarsko, da bi mu bila mogla postreči s kakimi posebnostmi. Govorila sta o Zorkovih, o doktorju Juvanu in njegovi Mili, o Mari in o Magdi, o Zrimšku in Jazbinšku; — samo o Vêri nista zinila besedice. Tomo se je bil tuintam zaletel, da bi jo omenil; a predno je odprl usta, mu je prišlo vselej nekaj drugega na misel . . . in potem se je sam sebi čudil, kako mu je nenadoma odleglo in kako prijetno mu je bilo, da ni o njej govoril. Saj se je zavedal, da je vse to oprezanje zelo neumno. Ničesar nista imela med seboj in nič ga ni vleklo k njej. Narobe: — njegovo poželjenje ga je gnalo vse kam drugam; ne toliko za žensko kot za grehom; ne za žensko — ljubico in ženo, temveč za žensko — služabnico pohoti. Zakaj potem ta strah pred nje imenom in nje spominom? Ali se je vseeno čutil dolžnega pred njo? Ali ga je vseeno še kaj vezalo na njo? —

V notarjevi pisarni sedi razun Toma solicitator Anton Turek, visok in slok mladenič, zapit jurist, z golobradim, zelo koščenim obrazom, ki mu je koža na licih vsa prepražena z razširjenimi rdečimi in modrikastimi žilicami. Uslužen in prijazen mož, mnogokrat

preprijazen, skoraj vsiljiv. Ker je dolg in suh, ima navado, da se pripogiblje k človeku in se mu bliža s preozkimi, sopihajočimi nosnicami in žgočimi, neizmerno udanimi pogledi. V zadnjem času se je močno iztreznil; baje se je zaljubil v Potočnikovo Silvo, ljudsko učiteljico in Vêrino prijateljico.

V pisarni je ob vsaki priliki poleg Toma; zmirom bi ga hotel kaj izpraševati ali bi mu prihajal kaj pripovedovat. Tomo čuti, da bi se mu neznansko rad izpovedal o svoji ljubezni; in pravzaprav bi ga zanimalo izvedeti, kako se ima naivni in neokretni Toni s prebrisano in hudomušno Silvo; — a boji se, da bi zahteval oni tudi od njega odkritosrčnosti in da ga sploh priganja radovednost, kakšno je zdaj njegovo razmerje z Vêro. Žitnik je zapazil, da se tudi notar nekoliko preveč zanima za Vêro in zanj. Časi se mu je že zdelo, da ga hoče naravnost vprašati, kako in kaj. In Tomo se jezi na tihem: — Kaj za vraga hočejo od mene? Ali jih kaj briga, kaj imam z dekleti in česa nimam z njimi? Če se zapleteš z žensko v ljubavne homatije, to je kakor bi se bil zapredel v mrežo pajčevine; še po mesecih, po letih se te držijo zavozlane nitke, da se ne moreš in ne moreš do kraja izmotati iz njih.

Popoldne in proti večeru je po navadi zmirom nekaj družbe na Zorkovem vrtiču. Tomo pogleda časi iz pisarne ali po uradnih urah in se pridruži k igrici kroketa, ki je postala ravno v zadnjem času notarjevim otrokom majhna strast. Dana in Nada bi tolkli krogle po ves božji dan; Vêra ju spravi le s težavo tuintam na izprehod. Albin pride vsakikrat, kadar sliši družbo spodaj. Silva je navadno tu; in potem prisope tudi Turek med uradnimi urami vsaj zdaj pa zdaj za par trenotkov. Celo Zorko sam je prav pogostoma navzoč. Njegova velika roka bije z lahkim lesenim kladivcem zelo nerodno in smešno; in vsa njegova velikanska postava je v tako šaljivem nasprotju z malenkostnimi razmerami otroške igrice, da služi v razposajeno zabavo Dani in Nadi. Še bolj se čudi Tomo gospej Mili, ki se podaja z največjo vnemo v igro in sili nekoliko zafrkljivo tudi svoje čestilce vanjo. Njena otročička se motata igralcem med nogami, tekata za kroglami in delata zmešnjavo, da provzročata premnogokrat neizmeren vik in krik, prepir in jezo. Krasotica Mila je drugače vse preveč milostna in visoka, da bi se spuščala v porednosti in šale; zdaj je skoraj redno poleg. A Tomo je nehotoma zapazil, da vzživi šele potem, če je njen oče v družbi; in zapazil je obenem, da se vede nekam zaničljivo proti očetu, da ga zbada in draži, tuintam naravnost žali. Narobe je moral čutiti,

da je proti njemu samemu neskončno ljubezniva in pazljiva. V prejšnjih časih se po navadi niti zmenila ni zanj; zdaj ga pa ob vsaki priliki nagovarja in dovtipkuje z njim, ga sili v družbo ter ga podžiga k živahnosti in radosti. Ravno bi si bil začel kaj lepega domišljevati, ko nenadoma zapazi, da ga redno vlači k Vêri in ga skoraj meče k njenim nogam. Tudi z njo je zelo prijazna in sladka; a zdi se mu, da večkrat zableskeče v njenih lepih mrzlih očeh iskrica sovraštva in zaničevanja.

Stanislav Drnovšek, ki je zadnje leto spet v Ljubljani, ne prihaja v hišo. Zorko je njegov sovražnik, ker ga je bil Drnovšek pred leti kot kandidata za občinski svet napadal v svojem listu ter mu očital nesposobnost in lenobo, brezbrižnost in samopašnost, po ovinkih pa celo namigaval na nepravilnosti v neki zapuščinski stvari. Razun tega je notar zaupnik starega Drnovška, precej premožnega branjevca v predmestju, ki je sinu tako hudo zameril izvolitev časnikarskega poklica, da bi ga bil skoraj razdedinil. Menda hrani Zorko njegovo oporoko, v kateri nalaga Stanislavu prav posebne pogoje, če hoče biti njegov glavni dedič. —

Nekega jutra pride Tomo nekoliko kasneje v pisarno. Notar je že v svoji sobi, razkoračen poleg mize, z razkrečenimi rokami, odprtimi usti in zabodenim pogledom, — kakor vselej, kadar je razburjen ali celo razsrjen. Ščipalnik mu leži skoraj vodoravno sredi premočnega nosu, debeli prsti mu energično zmigavajo. Obrita lica so mu ohlapna, nekoliko navzdol viseča, kar daje obrazu nekaj štirioglatega in spominja malone na splašeno govedo. — Pred njim stoji solicitator Turek, upognjen v hrbtu in v prešibkih nogah, z desnico pod suknjičem daleč zadaj v boku, levico zdaj ob brčicah, zdaj v zatilniku, zdaj na temenu. Pogled mu je brižno smehljajoč, uslužen in začuden.

Tomo ju je očividno zmotil s svojim prihodom. Notar pahne z naglo kretnjo vrata od sebe, pa se še za časa premisli in jih samo pripre. Pogovor nadaljuje šepetaje, vendar udari Tomu tuintam posamezna beseda na uho.

„Gospodična Vêra Pavlinova . . . Drnovšek . . .“ — in nazadnje celo: „Kaj pa Žitnik? Ali se še kaj . . .?“

Tomo je za hip pozoren in dvigne glavo; a po veži prištorkljajo stranke, ona dva prekineta pogovor. Turek prisope in priveja iz šefove pisarne in gre ljudem odpirat. Tomo se radovedno ozre za njim, ta mu pa samo poredno namežikne in zamahne z roko, češ: — molči, bova že še govorila . . . Žitniku stvar ni vzbudila pre-

velikega zanimanja, že za par trenotkov je pozabil nanjo. In vse dopoldne se ne briga več za solicitatorja in ne razume njegovih pomembnih nasmehljajev in namigavanj. Pred odhodom pa pokliče nenadoma notar Toma v svojo sobo:

„Samo besedico, gospod Žitnik! Ampak — odkrito in brez zadržkov, prosim!“

„Prosim, gospod notar!“

„Ali se še kaj brigate ...? Ali imate še kaj stikov — še kakšne zveze — z gospodično — Vêro Pavlinovo? Ali imate sploh še — kakšne aspiracije nanjo? — Kratko in odločno, prosim! Da ali ne?“

Žitnik je malo bled, a hipoma mu udari rdečica v obraz:

„Ne, gospod notar!“

„Roko na srce! ...“

„Ne, gospod notar! Nobenih zvez, nobenih — aspiracij!“

„Hvala, gospod Tomo!“

Notar je bled in diha težko; rad bi še govoril, pa se premaga in mu da roko:

„Hvala lepa, gospod Tomo!“ —

Zunaj čaka Žitnika Turek ter ga malo pospremi. S sopihajočimi nosnicami in smejočimi se očmi se sklanja k njemu in veje z roko:

„Ali te je vprašal? Te je vendar vprašal? Zanimivo! Jako zanimivo! — Veš? ... No, — jaz nočem ničesar reči. In kaj si mu odgovoril?“

Pa ga potegne za komolec in ga ustavi. Njegova sapa je Tomu neprijetna, njegov preblizki pogled ga naravnost pali.

„Kako si z Vêro, Tomo? Ali sta resnično ...? No, — saj me nič ne briga! Le pojdiva naprej! — Ampak — ljubezen, Tomo, je vendar nekaj imenitnega.“

„Ti si se zaljubil, Toni?“

„Haha ... do fermenta, Tomo! Že pol leta kolovratim kakor v sanjah. In ne pijem, Tomo! Kaj — ne pijem?! Tuintam kaj maega, seveda! Ne pijančujem, Tomo! Strela božja, to je nekaj!“

„Ker si že tako — od nje pijan!“

„Hahaha ... Od nje omamljen! In ves čas se ne zmislim — na kakšne svinjarije. Na kraj pameti mi ne pride, da bi hodil — v štacuno ali kamorkoli. Pošteno živiš z dekletom, čisto in nedolžno, — in vendar imaš zadoščenje! ... Poprej?! Če se je užgalo v ebi, — če ti je zavpilo meso za grehom, — neutolažljivo, lačno

in požrešno kakor plamen v suhem lesu ... Moj bog, ali se nisem mnogokrat napil, samo da sem si čute omamil? — da sem pogasil ogenj? — da sem ušel izkušnjavi?“

Tomo ga ošine od strani s pogledom in se v zadregi odhrka; rdeč je v lica — in tiho se vprašuje: — Ali je vseeno več v tem dolgem izgubljencu nego je bil sodil?

„Jaz ti čestitam, Toni! Stvar je torej resna!“

„Veš, kako mi pravi? — Turčin! Ti moj dolgi Turčin, poljubi mi mezinec! — S svojim nizkim glasom! Ali jo slišiš? — Jaz pa jo poljubim prav na usta — ali vsaj na tilnik ... Hahaha ... In s svojim haremom jo dražim! S svojim turškim haremom!“

V otroškem veselju se mu upogne zgornji del telesa; roke iztegne in si jih pomane daleč pred seboj. Nenadoma zapazi, da bi se moral ločiti.

„Ti greš na levo, Tomo. Veš, kaj bi ti bil rad povedal? — Saj te morda ne zanima; jaz ne vem, kako si z Vêro ... Zorko je nekje izvohal, da se odpravlja Stanislav Drnovšek ... No, ugiblji!“

„Salem aleikum, Turčin!“

„No, počakaj! Drnovšek se baje odpravlja — v Ameriko.“

„Bog z njim!“

„Ne samo Bog, moj ljubi! Listine si je baje preskrbel — za dva! In notar je nekaj namigaval, da hoče odpeljati ... Ugiblji, Tomo!“

Žitnik je malo bled in ga samo gleda.

„No, — Vêrica pojde menda z njim! Saj sta toliko kot zaročena!“

Tomo gleda v stran in drsa s čevljem po pesku; ustnice mu trepetajo.

„Jaz pa stavim, kolikor hočeš, da se Vêra ne odpelja s Stanislavčkom!“

„Zakaj ne? — Če je zaročena z njim in če jo vzame? ...“ — Žitnikov glas je skoraj jezen. „Samo tega ne razumem, čemu v Ameriko?!“

„Jaz pa stavim, Tomo ... A tega ti zdaj ne povem, ker si premalo radoveden. Notar! Notar! — moj ljubi! — No, morda prideš tudi sam na to. — Servus, Tomo, in oprosti, če sem te zadržal!“

„Servus, Turčin!“

Tomo Žitnik koraka ves zamišljen proti domu. Ustnice so mu stisnjene, ugasla cigareta mu visi med njimi. —

— „Nikoli ne uganeš, kdo je bil danes tu,“ — mu zakliče mati na verandi.

„Na obisku?“ — izprašuje Tomo.

„Menda le slučajno. Znana mestna krasotica. Prišla je z otroki preko Rožnika.“

„Gospa doktorja Juvana? Kaj pa je hotela?“

„Ničesar. Pravila je o družbi pri notarju. Tam se imate prav veselo!“

„Na, — prej otročje nego veselo!“

„Otročje?! Tebi je vsę otročje, če ni razposajeno. Ali je samo v gostilnici veselo? Ali ni veselja brez pijače?“

„Tega nisem rekel.“

Stara mati pride k mizi in začne govoriti o malenkostnih dogodkih z vrta, o gosenicah in o plevelu, o solati, ki gre v cvet . . .

Tomo je razmišljen. Glava mu je nekam prazna, razgovarjati se mu ne ljubi. A tuintam mu bukne iz podzavesti z nenadno jasnostjo vprašanje: — Čemu v Ameriko? Saj se lahko tukaj vzameta! — V naslednjem hipu pa je zopet top in ves nemaren, ko da je izmučen in zaspan.

„Morda pridem tudi jaz pogledat v notarjev vrtič, Tomo!“

„Ti prideš, mama?“

„Zakaj se čudiš? Ali bi ti bilo neprijetno?“

„Ne, ne, nikakor! Le pridi, mama! Čemu bi zmirom samotarila doma?“

„Saj pa ti ne samotariš, pohajkovalec!“ — ga napade stara mati. „Zdaj bo že kmalu zopet suša, kaj?“

„Hahaha . . .“ — se zasmeje Tomo. „Ali imate kakšno kronico odveč? Vidiš, mama, — mati je razžaljena, ker ne prihajam več po njene kronice!“

„Že še prideš, mrcina! Tvoje notarske glorije bo hitro konec; — kaj pa potem?“

„Potem se spravim na izpit.“

„Aha, na tistega pri ‚koštrunu‘!“

A Tomu ni za šale . . . Zgodaj vstane od mize:

„Prideš že danes, mama?“

„Pot imam v mesto; morda se resnično oglasim.“

„Pridi! Domov pojdeva lahko skupaj!“

„Kam se ti mudi?“ — ga vjame stara mati za rokav. Si že našel véro?“

„Zdaj je grem iskat. Le potrpite!“ —

Na stopnicah sreča služkinjo. Oči se mu zabliskajo:

„Servus, Micka! Naprej te ne pustim, — odkupi se!“

Vitko dekle je s cigansko temno kožo, gladko kakor bron. Zobje so beli, kite črne; oči pa so ji sivkaste, sanjave, nič ciganske. Tomo jo prime za roke:

„Micka, danes pridem k tebi v vas!“

„Saj ne morete!“ — se smeje ona.

Tomo se spomni, da prenočuje stara mati v sprednji sobi.

„Skozi okno!“

„Skozi mrežo?“

„Jaz potrkam, ti pa prideš ven!“

S stisnjenimi zobmi se smeje in se zvija v pasu; in z glavo mu poredno odkimava, da ne bo nič z dogovorom. On jo sunkoma potegne nase in poljubi v kotiček ust. Ona se mu iztrga; a na ovinku se obrne, z roko vníc na ustnicah, in mu iznova odkimava, da ne pride ven . . .

Tomo si obljublja spotoma, da se pobriga zanjo. Čemu bi si iskal deklet okoli, ko ima doma tako lepo priliko? — A nenadoma je zopet ves razmišljen — in od nekod se mu oglasi kakor dalek odmev vprašanje: — Čemu v Ameriko? Saj se lahko tukaj vzameta! —

(Dalje prihodnjič.)

Oton Župančič:

Gosti so mraki . . .

Gosti so mraki,
dolge so ceste
v zarjo skoz noč.
Da bi ostali
skupaj, vsi skupaj,
bratje brez luči
v zarjo gredoč.
Bratje brez luči . . .

zvezde nam skrite . . .
če razkropimo
pred zarjo se v noč . . .
Kje ste nam pevci?
Dajte, zapojte,
skup nas držite,
vaša nam pesem
v zarjo bo luč.

Emil Leon:

Cvetje v jeseni.

(Konec.)

X.

Hodeč proti Jelovemu brdu sem se čutil čisto novega človeka: sedaj sem pravzaprav šele vedel, kaj hočem, pred dušo mi je bilo vse jasno in dvomi me niso več mučili. Sedaj sem bil s tisočerimi vezmi prikovan na svojo slovensko zemljo, in če me ta ne bo živila, kedo me naj živi?

Tisto leto je bila čudovito lepa jesen in še v listopadu smo imeli gorko vreme.

Komaj sem napravil kakih dvatisoč korakov z Malenskega vrha, že mi je prihajal na uho ostri glas klepetajočih trlic. Pod vasjo je stala Presečnikova tarnica in brez dvojbe se je pri teh trlo. Kar pa se tiče klepetanja, so se terice uspešno kosale s trlicami. Zadnje so sekljale, prve pa obrekovale: izpod trlice se je drobil pezdir, izpod jezikov teric pa nadrobno pretrta dobra imena sosedov in sosedinj!

Kakor že povedano, je bilo tisto leto izvanredno lepo, ne prej, ne pozneje se ne spominjam, da bi se bil prve dni meseca novembra lan sušil pri tarnici. Torej tisto leto se je sušil, in prav na Presečnikovi tarnici pod Jelovim brdom je delalo osem starikastih devic in opravljale so svoj posel z nekako koketno pretirávanostjo, kakor je bila — ne vem, iz kakega vzroka — v navadi pri trenju. Ali že tiste dni se ni sejalo toliko lana, kot v časih, ko bi se bilo našemu kmetu čudno, skoraj sramotno videlo, če bi ne bil pridelal svoje hodnične in pražnje srajce doma. Zatorej je zarod teric že tiste čase zamiral in le bolj starikasto ženstvo je še umelo trlice goniti in ž njo pridelovati svilnate, mehke plasti, katere so se potem skladale v povesma. Ali manj ko jih je bilo, bolj so se terice zavedale svojega poklica in pri vsaki priliki si jih moral silno prositi, če si jih hotel dobiti na delo. Da je terica morala obilo in najbolje jesti, to se je posebej umelo!

Pri Presečniku se je trlo tisto popoludne in gospodar sam z velikim belim predpasnikom je sušil lan ter moral zastavljati vso

pozornost, da se mu pri jami ni vnelo. Ženske so napravljale ropot s trlico in jezikom, so obirale, vmes pa kaj rade spregovorile o možitvi in ženitvi. Vsaka bi se bila rada možila: bolj če je bila stara, večje je bilo poželjenje! Ravno ko sem mimo prihajal, je spregovorila Žganjarjeva Urša: „Prvi, ki pride mimo, bo moj!"

Nič hudega sluteč, se približam. Že se je Urša zadrla:

„Janez, moj si!"

„Kaj boš z mano, vendar vidiš, da sem prestar zate!"

„Nič prestar, vzamem te, Janez, in če laziš po vseh štirih okrog! Pa še prav rada te bom imela!"

Nisem se hotel udati:

„Govore, da imaš od hudiča hudoben jezik, Urša!"

„Ga mi boš pa na rajfelj polagal!" Bilo je to žebljasto orodje nemškega pokolenja, s katerim so se trgale glavice od lanu, ali Uršin jezik — deni ga desetkrat na rajfelj! — ne bi bil ukročen.

Tako sem postal žrtev dovtipa, kakor si ga terice rade privoščijo z moškimi, ki prihajajo mimo. Med smehom sem moral odriniti.

Urša je še vpila za mano: „Le nikar ne obupaj, Janez, boš precej priženil! Dva otroka že imam in oba ti prinesem v hišo!" Sledil je krohot, da sem se bal, da bo kar tarnico razneslo!

Pri jami je sedel Boštjan ter dejal zadovoljno:

„Mèd sršene si zašel! Pričakovali smo te pa šele o Božiču." Na vprašanje, kaj dela mati, je pokazal na breg Karlovšice, kjer je prala pri tolmunu. Prinesli so južino, zato sva se lahko podala k perici.

Barba je radovedno vprašala: „Ali se ni kaj zgodilo, ko že danes prihajaš?"

Z Boštjanom sedeva na skalo: „Nekaj se je zgodilo: Mlačanovo sem kupil!"

Oba sta se začudila; Boštjan pa je pametno spregovoril:

„Devet tisoč si že dal, je gotovo vredno. Sedaj se pa vpraša, kedo ti naj gospodari? Lahko je rečeno: ‚Sem kupil', obdelovanje je pa kaj drugega!"

Ponosno sem odgovoril:

„Sam bom gospodaril! Ne vem, čemu naj se ne preselim na Jelovo brdo!"

„No, pač —" je Boštjan še vedno dvomil, „par mesecev se že dela na kmetih, potem bo pa vrag, ko ne bo ne mesa, ne kofeta in ne belega kruha!"

Bil sem užaljen. Odgovoril sem bahato:

„Belega kruha bo pač lahko, saj je plačano, a denarja mi še precej ostane!“

„Ni tako!“ me zavrne izkušeni mož. „Če dan na dan ješ beli kruh, ga hoče jesti tudi družina. Če si kmet, bodi pravi kmet; če si pa gosposki kmet, se ti bajta že naprej podira!“ Za nekaj časa sva obmolknila. Prvi se je zopet oglasil Boštjan: „Nazadnje pa še kako žensko iz mesta privlečeš!“

„Oženil se bom na Jelovem brdu!“

Oče me je plašno pogledal, kakor bi hotel reči: Ali si še sedaj nisi iz glave izbil te neumnosti? Počasi je vprašal: „Kje češ na Jelovem brdu dobiti žensko, ki bi bila zate? Pri Mlačanovih je trda, kar se dela tiče!“

„Kar odkrito ti povem, Boštjan: oženim se pri Presečnikovih!“

Presenetilo ga je tako, da mu je padla pipa iz ust in sicer naravnost v vodo. Z nervozno hitrico jo je lovil po vodi, dokler je ni z mokrim rokavom zopet izvlekel.

„Se ve, če bo dekle hotelo in če bosta vidva zadovoljna,“ — tako sem ponižno pristavil.

Pri Boštjanu bi bil prejkotne le s težavo zmagal, da mi ni pomagala mati Barba. Dosedaj je molčala, nerada molčala, in prežala je na priliko, da je posegla v govorico.

Nekako v šali je vprašal Boštjan:

„Koliko boš pa dote hotel imeti? Veliko ne bom mogel dati od hiše.“

Barba se je kar razpočila: „Boga zahvali, da se ti hči moži! Skoraj si res tako neumen, da bi takega zeta od hiše metal! Že nekaj časa se mi zdi, da ti nekaj v možgane uhaja!“ V največji razjarjenosti je dostavila: „Sedaj pa pravi: ‚Veliko ne bom mogel od hiše dati!‘ Presečnik je Presečnik, a kadar možiš edino hčer, se vendar ne boš ljudem dajal pod zobe!“

Pomirim jo, da za doto niti ne vprašam.

Ali Barba še ni bila potolažena: „Nič tisto! To ti povem, Boštjan: gnojnice ne boš bredel, kadar bo šla punca z ženinom v cerkev! Moja beseda pri Presečniku tudi nekaj velja! Midva sva zadovoljna, če jo vzameš, Janez, nimava prav nič proti temu, prav nič!“

Boštjan je molčal in se ni upal upirati.

„Predvsem moram izvedeti pri dekletu, če me sploh hoče.“ Po teh besedah sem odrinil v vas, Boštjan in Barba pa sta še ostala

pri vodi. Ko sem včasih pogledal nazaj, je bila Barba še vedno v plamenu in prav videlo se je, káko pridigo je delala svojemu možu. —

Pri Presečniku je lazil okrog hleva Danijelov naslednik. Ni me poznal, zatorej se za mojo osebo niti zmenil ni. Bil je štulast, nekako polomljen je bil videti in ni mi dopadel, ker je kadil, hodeč okrog hleva. Tudi nova dekla se je prikazala iz hišnih vrat, a je takoj izginila, ko me je ugledala.

V hiši pri mizi je prebirala Meta fižol, in ko sem vstopil, je bila za velikim kupom, katerega je imela prebrati, skoraj popolnoma skrita. Polagoma se je prikazal njen obraz izza fižola, spregovorila pa ni, dasi me je spoznala. Z velikimi očmi je gledala proti meni, a opazil sem takoj, da je bila upadlega lica in zelo potrta.

„Spet sem pri vas,“ sem spregovoril pri vstopu.

„Fižolico prebiram,“ mi je odgovorila, „pa je hudo plažnata.“ Z roko je mešala po kupu pred seboj, a do dela ni prišla. „Zgodaj si prišel, — kje je še Božič!“

„Dolgčas mi je bilo v Ljubljani.“

Nato sva oba nekaj časa molčala. Obrnila je oči proti stropu, potem pa je govorila plaho in tiho, kakor otrok pri prvi spovedi:

„Mati tudi misli, da bi tista reč nič čudna ne bila.“

„Katera?“

„No, da bi vzel sorodnico k sebi, da bi ti kuhala in gospodinjila.“

„Kje naj jo dobim, če bi ti ne hotela?“

Nič posebno je ni zalila kri, ko je odgovorila:

„Mati pravi, da bi tudi to nič čudno ne bilo. V mestu bi se veliko dobrega naučila.“

„Si očeta že vprašala?“

„Ne še, mislila sem, da ga ti vprašaš.“

„Ne vem.“

„Če nočeš, pa ne!“ Že jo je grabila jeza in na vsakem licu se ji je nabrala rdeča lisa.

„Ne jezi se, Meta,“ sem jo miril, „na kaj takega ni treba več misliti!“

„Če torej nočeš —?“

„Kaj naj živim v Ljubljani, če sem lahko tu med vami!“

„Se boš pač naveličal!“

„Ne bom se! Kupil sem zemljo, kupil sem živino. Gospodaril bom, sejal bom, prideloval bom.“

Plaho je vprašala: „Kedo ti naj gospodinji?“

„Oženim se!"

„Oženiš se?!" je viknila zamolklo. Pri tem ji je z obrazka izginila vsa kri in z veliko grozo me je pogledala: „Moj Bog, pa vendar ne — Katreta?" V svoji zmedi je zopet mešala po kupu na mizi. Ker ji nisem odgovoril, je bila še bolj prepričana, da bom snubil pri Fortunovih. „Nič ne rečem," je vzdihovala, „nič ne rečem proti tem ljudem; radi delajo in tudi o dekletu ne vem nič slabega, Bog varuj!" Povesila se ji je glava in vedel sem, da se ji je hotelo jokati; vedel sem pa tudi, da bi mi za nobeno ceno ne hotela pokazati, da ji gre na jok.

Pričel sem znova:

„Mlačanovo sem kupil. Danes smo v Loki pismo delali. Tudi Danijel je bil tam. Liza je torej le Anžona vzela!"

Odgovorila je trpko:

„Kaj je hotela drugega? Kedo naj se na moške zanaša?" V hipu je popravila: „Kedo naj se na take moške zanaša?"

Še je vprašala:

„Koliko si dal?"

„Devettisoč in petsto."

„Si vse plačal?"

„Vse."

„Boš imel kaj dolga?"

„Nič."

Pristavila je grenko: „Na doto ti blez ne bo treba gledati."

„Ne."

Po kratkem premolku sem pričel:

„Pravijo, da je zemlja dobra in da se dosti pridela."

„Jáde."

„Živelo se bo torej lahko. Gospodinja, se ve, bo morala pridna biti, ali živelo se bo lahko."

„Jáde." Ta dvojna poljanska pritrditev ji je prišla kot smrtni izdih, takorekoč kot srčna kaplja krvi, čez bleda ustna. Pri tem ji je glavica popolnoma zlezla na roko, in zaječala je: „Tako čudno me notri boli!"

Nisem se mogel več vzdržati, naslonil sem se k njej ter ji šepnil na uho:

„Govoril sem z očetom in materjo, oba sta zadovoljna, da se oženim pri Presečnikovih, če me ti hočeš."

Bliskoma je dvignila glavo in tudi telo je stegnila, da je stala kakor sveča tik mene. Obraz ji je bil v trenutku bel kot sneg,

potem pa se je zopet žaril kot roža, da se je videlo, kako ji je vrelo po duši. Spregovoriti ni mogla, in šele ko sem ponovil, če me hoče, je vzdihnila: „Jest?“

„Da, ti, Meta! druge nočem, samo tebe vzamem! Sedaj odgovori, če me hočeš?“

Spregovoriti le ni mogla. Odpirala je ustna, ali beseda ni prišla iz njih, nakar je pričela z glavo kimati in pokimala je trikrat ali štirikrat, tako da ni bilo dvojbe, da me hoče.

Raztegnila je roke proti meni in hipoma me je objela — pri nas se zaljubljen parček ne poljubuje, pri nas se objema — in čutil sem, kako mi je tesno oklenila roke okrog vrata in kako je pritiskala svoje lice k mojemu.

„Tako sem se bala,“ je zaihtela, „da vzameš Fortunovo!“

„Šemica, ali sem Katro klical?“

„Za vselej prideš na Jelovo brdo?“

„Za vselej! Za vse življenje bova mož in žena.“

„Mož in žena!“ Takrat se je spustila v jok in jokala je, kakor še nikdar nisem slišal ženske jokati. Vse telo se ji je treslo in krčevito se je pritiskala k meni. Moja tolažba je ostala brezuspešna.

„Mož in žena vse življenje!“ — to so bile zadnje besede, katere je tarnala med solzami!

Naenkrat sta se ji razrešili roki, s katerima je bila objela moj vrat, in desnica ji je onemogla zdrknila črez mojo ramo. Obrazek, ki se je nagnil od mojega lica, je bil brez vsake kaplje krvi. Oči so se ji široko odprle, in okrog ust, katera so tudi narazen silila, se ji je napravila črta bolesti in muke. V hipu je brez zavesti ležala v mojem naročju — — —

In tedaj, častite prijateljice, sem mislil, da je tudi meni prišla zadnja ura! Umeti nisem mogel, da je umrla, da mi je v rokah umrla, a še danes, ko je preteklo toliko let in ko se še vedno vsak hip živo spominjam tistega trenotka, imam občutek, da ni resnica, da je zgolj le moja domišljija, da je umrla, — pa je v resnici umrla! Zdravniki so sicer trdili, da ji je srčna hiba vzela življenje in da bi bila morala prej ali slej od kake večje razburjenosti umreti, ali jaz vem bolje: zavest sreče ji je vzela življenje!

Po dolgem molku si spregovorila ti, gospa Dinca, prva, in v čast si štejem, da je bilo rosno tvoje oko! Vprašala si: „Zahajaš še kaj na Jelovo brdo?“

Čisto gotovo zahajam vsako leto in večkrat tudi vsak mesec v pogorsko vasico. Moja duša je v pogorju, Meta zame ni umrla!

Pred mano živi še vedno v podobi mladosti in devištva. Da sem jo vzel, potrl bi jo bil zakon, potrlo bi jo bilo delo. Vse to bi bilo streslo cvet z njenega telesa, dočim mi živi dandanes še vedno v tisti cvetlični nežnosti, katera pri ženski tako rada in tako hitro usahne!

Leto za letom prihajam na Jelovo brdo, in sprejemajo me, kakor bi me bili sprejemali, da sem postal pravi zet. Od pričetka smo težko in grenko živeli. Mati Barba je obilo jokala, plačevala je za maše in veliko je molila: Boštjan pa je taval v nekaki zmedenosti okrog in videl se nam je, kakor bi gledal na reči okrog sebe z visoke gore, ne da bi jih mogel nadrobno pregledati. Ali Bog se ju je usmilil! Kakor Elizabeta v sv. pismu, je povila priletna Barba sina, katerega smo krstili na ime sv. Boštjana. Ta raste, kakor raste žito na polju, če ima dosti dežja in tudi dosti solnčne gorkote. To otroče nosi s sabo obrazek, ki je do zadnje črtice izrezljan iz Metinega obraza. Vsi imamo veselje nad njim. Naše skrbi ga obdajajo, kakor obdajajo skrbi starih mladiče v gnezdu. Mori nas pred vsem skrb, da bi ga nam ne vzelo tako, kakor Meto, in parkrat ga vlečem v Loko, da ga preišče prijatelj Arko, a leto za letom je srce v redu. O takih prilikah me moj prijatelj tolaži: „Mene bi bil vprašal, pa bi ti bil vse razodel! Punco sem dobro poznal, rdeče lise je dobivala na lice in tudi druga znamenja je imela, ki so kazala na srce. Z eno besedo: vivere non poterat! Mene bi bil vprašal pa bi si bil prihranil dosti bolečin!“ Pustil sem, da je govoril; bil je glasna, a vendar dobra duša. In prišlo je kmalu leto, ko je tudi njemu zapel zvonček: vivere non poterat!

Zrno za zrnom gre v zemljo, ali iz zemlje pa zopet izhaja zrno za zrnom!

Tako se je pripetilo, da sem bil enkrat še celo na svatbi na Jelovem brdu, takrat, ko je Kalar dajal svojo hčer Ano Skalarjevemu Matijčku, ki je pri njem, kakor veste, zvesto in pridno služil. Dal mu je precej sveta, da ima Matijče sedaj čedno domačijo, dal mu je pa tudi svojo hčer. Svatovščina ni bila zadnja. Kalar in Skalar sta sedela za mizo v kotu in bila sta si kakor brata. Luca ni več živela, ali marsikatera beseda na svatbi je veljala poštenemu njenemu imenu. Okrog peči je prežalo obilo šeškarjev; lazili so tudi pod mizo okrog in cukali svate za noge, da so jim kaj dali. Tako je švat pomolil pod mizo sedaj čašo vina, sedaj kos mesa ali belega kruha. Komaj pa si enega potolažil, cukal te je že drugi.

Pri peči je prestoloval naš stari znanec Danijel. Prav ostro je vladal nad otročaji, ki so mu preveč snedli, preveč popili in sploh

preveč pod mizo lazili. Odcedno jih je pretepaval ter kričal: „Ali mi hočete res vse snesti? Vi imate očete doma, ki vas lahko rede, jaz pa sem berač!“ In res je bil berač! Velik koš je bil prinesel s sabo ter ga posadil na zapeček in metal vanj vse, kar je dobil od svatov. Koledoval je brez odmora, a vse je šlo v koš; tam je imel še celo bokal, v katerega je izlival vino. Toliko je že bil diplomata, da je vedel, da se ne sme upijaniti, ker bi potem lahko izgubil napolnjeni košek, na katerega je že prežalo nekaj kolegov zunaj pred hišo. Ali Danijel se ni upijanil, zatorej so zaman prežali.

„Alo Danijel,“ — pri tej priliki sem ga prvič videl, kar smo delali pismo v Loki — „alo, kdaj pa si prišel iz Amerike?“

„Dva meseca bo že,“ mi je odgovoril čemerno, „nekaj več, nekaj manj!“

„Kaj pa v Ameriki?“

„Kaj?“ se je zadrl zaničljivo. „Nič! To ni življenje, to je hudič! Po tistih jamah tiste pse vlačiti, to je dvakrat hudič!“

„Torej nisi zdržal?“

„Kdo bo zdržal, pa nič jedel? Tam je tako: če hočeš jesti, moraš delati!“

„In to ti je postalo dolgočasno?“

„E,“ je godrnjal, „ali mi je postalo, ali mi ni postalo! V Ameriki moraš hoditi, kakor hočejo poličarji!“ — Tu je imel v mislih policaje.

„In sedaj?“ vprašam še.

„Sedaj?“ je tulil. „No, sedaj pa boš blez vendarle vedel, da sem berač! Delati ne morem, pa se mi tudi ne ljubi. Berač sem, kaj je na tem!“

Ko sem zmajal z glavo, je spoznal moje misli. Zatorej je nadaljeval:

„Ko vzameš vrečo — meni jo je dala Presečnikova mati — prvič v roke, te je res sram. Ali že pri drugi hiši, ko ti gospodinja z malo prijaznim obrazom natrese moke v vrečico, te začne sram popuščati in kmalu je vse dobro! Pri deseti hiši si že rojen berač! To sem ti povedal, da se boš vedel obnašati, če prideš kdaj do beračije. Pa blez ne prideš!“ Med glasnim smehom je dodal: „Mesto, da me spoveduješ, mi daj kaj vbogajme! Danes mi tako še nisi nič dal. Daj mi krajec belega kruha!“

Ko je kruh spravil, je spregovoril zadovoljno: „Za danes je dosti! Košara je polna. Poglej, kako zunaj čakajo in mislijo: kozavi se napije, mi pa mu izpraznimo mavho! O, ne!“

Oprtal je koš. Ko je odhajal, ga še vprašam:

„Kje pa stanuješ?"

„Za sedaj še nikjer. V Podpečnarjevi luknji, kjer so kamenje lomili, tam sem nekaj desak pribil. Tam me obišči, če te je volja! Za zimo bom pa moral že kaj dobiti. Peškulja na Gabrški gori mi je že nekaj obljubila. Haha!"

Morda bi rade kaj čule o Lizi? Njeno življenje je življenje dela in edinščine. Kadar hodim mimo karlovških bregov, ima skoraj vselej zibelko pri sebi, da je otročaj na delu ne moti, in če pride v vas, se vleče za njo rep zdravih in debelih otrok, — mislim, da jih je sedem.. Blagor ji, da je blagoslovljena, zakaj od tega blagoslova živi slovenska zemlja!

Kar pa se mene tiče, naglašam zopet in zopet, da zame Meta ni umrla. Zatorej pozneje nisem poznal nikdar več ženske, in lahko rečem, da dosedaj še nisem prelomil zvestobe, ki jo dolgujem njenemu spominu.

Gospa Marica se je ironično nasmehnila:

„To se trdi, dokazov pa vendar le ni!"

Odgovoril sem ošabno:

„Ni mi na tem, da mi verjameš!

„Ali moraš takoj neuljuden postati?" je posegla vmes gospa Mica. Nato pa je nekako nezaupljivo vprašala: „Bi jo bil res vzel, da ni umrla?"

„O tem ne dopuščam razgovora, draga prijateljica!"

„Ne vem, da bi bil vzdržal recimo nekaj let!"

„Vse to, ljuba Mica, sem bil dobro premislil. Naša največja napaka je, da sklepamo zakone brez pravega premisleka. V mojih očeh je zakon predvsem tudi gospodarska pogodba, ki daje strankama enake pravice in enake dolžnosti. Ta pogodba pa nalaga po mestih možem zgolj le zaveze, vam ženskam pa zgolj le pravice."

Oglasila se je gospa Marica:

„Ti hočeš torej reči, da zakonske žene po mestih ne delamo in da samo jemo?"

Malo sem se umaknil:

„Tega naravnost ne trdim!"

„Pač pa po ovinkih!" je dostavila gospa Dinca.

Nadaljeval sem:

„Ne prepirajmo se! Toliko je jasno, da so zakoni na kmetih mirnejši in zadovoljnejši. Oba zakonska lahko živita v zavesti, da enakomerno vzdržujeta rodbino. Bil sem torej egoist, ko sem se

hotel priženiti na Jelovo brdo. Ni se mi sicer posrečilo, ali vzlic temu upam, da mi bodočnost prinese mnogo posnemovalcev. Stvar pa ni malenkostna, stvar je potrebna, če naj izginejo tisti zidovi, ki ločijo dandanes našega kmeta od naših mest!

Tako, častite prijateljice, sem vam vse razodel, kar mi je ležalo na srcu. Ako mi je ušla tu in tam trda beseda, ne štejte mi v zlo! Časi prihajajo, ko se za malenkosti ne bomo več ruvali. Eno je glavno: naša zemlja se nam ne sme vzeti in narod slovenski mora stati kot večno drevo, kateremu korenine nikdar ne usahnejo! V to moramo delati vsi, na to moramo misliti takoj, ko se zavedamo življenja, misliti takrat, kadar se odločujemo za poklic, in predvsem tedaj, kadar se ženimo! Kdor se ženi, naj se ženi tako, da mu bo zakon oklep, ki ga še bolj zveže z domovino, in otroke naj rodi, ki bodo pomnožili slovensko vojsko in armado slovenskih delavcev!“

Jáde! Jáde!

Janko Samec:

Misli moje.

Misli moje — vranci brzi,
ki naprej . . . naprej hitijo;
krog vratu konop jim vrzi
pa ti vendar v noč zbežijo!

Če jih vprašaš, kam bi radi,
se rezgečejo v odgovor:
„Hehehe ... mi, brat, smo mladi
in gremo po zlati tóvor!“

Breme težko — starec stoka,
k tlom mu silijo kolena;
pa obloži z njim otroka
kvišku nosil bo ramena . . .

Rado Murnik:

Na Bledu.

(Dalje.)

5.

„Igor, no, kako ti ugaja Olga?“ me je vprašal doktor Zalokar drugi dan, ko sva se pred obedom izprehajala na Mlinem v Zázeru, za jezerom, pravzaprav za holmom med jezerom in Savo Bohinjko.

Ob Jankovem vprašanju sem čutil razburjenost, ki me je samega osupnila in skoraj jezila.

„Nikdar ne bi mislil, da ima pusti mož tako hčer,“ sem odvrnil; prizadeval sem si, da bi govoril kar najmirneje.

„Roža ob trnu!“ se je smehljal in počasi gladil svojo francosko brado. „Te oči, kaj? Sive oči so redkokdaj lepe, sive oči so navadno srepe, bodeče, kačje, ali pa brezizrazne, prazne.“

„Ali v sivih očeh Olginih se užigajo za črnimi trepalnicami modri in zelenkasti plamenci kakor odsevi na jezeru. Njene oči so triumfalne in vendar mile.“

„Glej ga no fanta, kako je pa že natanko ogledal dekliča!“ me je jel zafrkavati. Ko je pa videl moj resni obraz, je zaobrnil: „Kaj pa Ovnove golobice?“

„Klavirske device? Oh!“

„Oh? Kakor vidim, Igor, te niso ravno očarale!“

„Narobe! Njih smeh je priučen, umeten, njih vedenje afektirano.“

„Omožile bi se rade. Njih vroče prizadevanje, da bi zavojevale moško srce, je krivo, da se vedejo tako čudno vse tri.“

„To sem pogodil že sam, saj je kar otipno.“

„Moža, moža bi dobile rade vse tri. Kdo bi jim to zameril? Jaz že ne! Toda zamudile so prave urice. Reve so. Mati jih preočitno ponuja s svojo skoraj vsiljivo prijaznostjo. Nespretna mama je mnogo pokvarila. Plesti ali kvačkati morajo celo na igrališču, na promenadi, da bi kazale svojo solidno vzgojo in veselje do dela. Klaviračiti in po notah kričati znajo, da se Bogu usmili, gospodinjiti in kuhati pa nič.“

„Kaj pa Hilda in jurist Bogomil Jereb?“

„Bogomil je bencin. Rad se vname, pa ne gori dolgo. Ta navihanec je kaj mnogostranski kavalir. Povsod ima ljubice, v Gradu in v Želečah, v Zagoricah in pri Rečici. Izborno se zabava.“

„Kako pa da ravnatelja Jarnika ne vidim nikjer?“

„Stari Jarnik piše, oziroma narekuje. Obsedel ga je goljufivi demon pisateljske slavohlepnosti. Pravi pravcati samotar je, po cel teden ga ni z doma. Upokojili so ga pred dobrim letom, kmalu potem, ko mu je umrla žena. Dočim pa so drugi gospodje veseli, kadar smejo odložiti težko butaro vsakdanje uradniške tlake, je bil Jarnik vsled upokojitve skrajno neprijetno iznenaden. Noče in noče živeti zgolj o pokojnini in o spominih! Pokazati hoče, da ga še prav nič ni omajala in oslabila starost, da je njegov duh še vedno bister in čil, izkratka, da je še zmeraj zmožen! V glavo si je vtepel nesrečno misel, da mora presenetiti svet z epohalnim delom, ki mu je dal naslov: Zgodovina avstrijske pošte. Domišlja si, da prevedo njegovo Zgodovino nemudoma na vse moderne jezike, menda celo na volapük in esperanto, in pričakuje, da si pridobi nevenljivo slavo, in sanja, da ga bodo občudovali ne le interesirani veščaki-sodobniki, marveč tudi zanamci.“

„Kaj pa veli Olga?“

„Olga je bila izprva vesela, da je papanova čemernost in nejevolja našla odvod. Najel si je pisarja in mu narekoval po svojih osnutkih in izpiskih čudno dolgovezna, zamotana, neprebavna zmašila. Nevajeno delo ga je naredilo še bolj razburljivega in pisar za pisarjem mu je pokazal figo! Tedaj je prišla Olga iz zavoda. Njo je zdaj oče vklenil v pisarski jarem. Pisati mu mora vsako dopoldne. Kadar srečno dogotovita par pol, pa stari čudak vse raztrga, bodisi da mu je slog še premalo abstruzen in učen, bodisi da je izvohal novo razpravico z novimi podatki. Ravnatelj Jarnik je tak, kakor klasična gospa Penelopa ali pa kakor mojškra Klara, ki podnevi šiva, ponoči para. Vedno iznova se loteva svoje Zgodovine in obsedeva pri začetku. Olga mnogo trpi zavoljo njegove prenapete natančnosti in nervoznosti. Prigovarjal sem mu, naj ne muči sebe in hčerke, pa me je tako srdito obrenkal, da je bilo kaj!“

Sedaj sem vedel, zakaj je Olgi otemnel obraz, ko sem jo včeraj pri promenadnem koncertu vprašal po očetu.

„To mu je čisto podobno, Janko! Prej je mučil nas uradnike, zdaj pa trpinči svoj hčer. Durak!“

„Pa to še ni vse zlo,“ je poprijel zopet Janko. „Poleg Olge gospodinji sitnemu jazbecu njegova svakinja Brigita, debela jesenska

devica, salonski detektiv in birič blejske morale. Brigita Ogrizova, starejša sestra Olgine matere, je skopa, ošabna in zlobna. Prava sreča za vse njene bivše častilce, da ni ulišala nobenega! Rada bi hlače nosila v svakovi hiši; zadovoljevati pa se mora s tem, da prvakuje med drugimi klepetuljami in opravljivkami ter prodaja najnovejše čenče o zarokah in porokah in razporokah, o obiteljskih tajnostih in škandalčkih. Vsako malenkost razblini in jo razbobna in raztrobi po Bledu. Na vsem svetu ljubi le dvoje: svojega mopsa in pa sirnate štruklje! Zato je tako lepo okrogla kakor repa in tako težka, da se ne upa v nobeno ladjo. Ker pa ni na Blejskem jezeru nobenega transportnega parnika, je debela Brigita obsojena, da prebiva le na kopnem. Svetnik Oven jo skrivaj imenuje britof sirnatih štrukljev ali pa omaro zdražbe in kovarstva. Po njenem nasvetu je pahnil Jarnik svojo hčerko v pisarsko sužnost. Zdaj pa spletkari debeluharica pri Balenoviću zoper doktorja Jurinca. Na igrališče ne prihaja, zakaj ona in jaz se gledava dokaj pisano!"

Ker po obedu ni bilo ne Ovna ne doktorja Jurinca, sem šel domov. Tudi mene se je polotil „goljufivi demon"; jel sem pisati dnevnik. Misli so mi kar vrele in takorekoč same lile na papir. Ko sem se naveličal, sem jo mahnil proti Zaki, na Osojnico.

Tiho je bilo v hladnem gozdu. Pticam pevkam so se že pričele počitnice, počitnice kar do prihodnje pomladi; le sinice so se klicale po zelenih domovih in včasi se je grdo zadrla zarobljena šoja, gozdni birič. Nad solnčno jaso se je zasvetil zlatokril kobilar in izginil za drevjem. Prijetno je dehtela gozdna smola in sveži dih ponosnih divjih cvetlic.

Čim više sem prihajal, tembolj je lepota zamikala oko. Slovenski orjaki na skalnatih, kakor s srebrnim prahom osutih prestolih so se v vsej svoji velekrasoti jasno in ostro odražali od svetle sinjine. Jezero je gledalo kakor hrepeneče lepo oko proti nebu. Bela cerkvica v zelenem gaju na dolomitnih pečinah se je svetila v zraku in v vodi. O božanstvena misel, ki je čaroviti lepoti ustvarila čarovito ogledalo! S tajinstveno močjo je lila harmonija, poezija v dušo, jo opajala, osvajala, pokojila. Vedno iznova sem se čudil: Kako prekrasno se ujema oblikovitost in enovitost, ljubkost in veličanstvo! Koliko izredne lepote na tako majhnem prostoru!

Na ovinku sem zagledal doktorja Jurinca in Balenovića s hčerko. Gospodična Nada je slikala; videti je bila prav dobre volje. Na njeni bledozeleni bluzi je rdela bujna vrtnica. Balenović je bral svoj Obzor, mladi doktor pa se je igral z Nadino pahljačo, okrašeno z

guašnimi slikami. Upal sem, da bom videl tudi Olgo, toda nje ni bilo. Balenović mi je ponudil sedež kraj sebe.

Nada mi je pokazala svoj zvezek s podobami in osnutki: stare koče, mline, ogelnice, gorske cerkvice, znamenja, kozolce, čebelnjake ... Njene slike so prehudo vriskale in izvedene so bile šolarsko leseno, vendar pa Nada vsaj ni slikala zelenih krav in rdeče trave ali pa škrlatnih backov, kakor napol slepi modernisti fin de siècle. Pohvalil sem gospodično kot umetnico, ona pa je to prijazno odklonila, češ, da je zadovoljna z naslovom diletantinje.

Jurinac jo je prosil za rožo, ali ponosna Nada mu je ni dala.

„Kaj pa je na Hrvatskem novega, gospod Balenović?“

„Nič, gospod Kalan! Vse po starem: Madžari in madžaronski mameluki nas varajo, podkupljajo, izpodrivajo, izsesavajo, zatirajo, strahujejo, po novinah pa lažejo, da pokajo zidovi! Reke, ceste, železnice, morje, vse hočejo imeti vampirji sami. Mavrico bi aretiral naš mali ban Khuen, ako bi se dala prijeti! Vas Slovence tlačijo, Nemci, nemškutarji in Italijani, nas pa Madžari. Neka ih voda nosi!“

„Železnice in tarife so si uredili le na svojo korist,“ mu je pomagal doktor Jurinac. „Davke so tako povišali, da mora naš kmet prodajati šume in polja, vinograde in pašnike, živino in koče. Poljedeljstvo, trgovina in obrt, vse peša.“

„Naši zastopniki „štipendisti“ pa romajo v Budim-Pešti od ministra do ministra,“ je dejal Balenović z jeznim nasmehom, „se klanjajo in zvijajo in pojemajo od ponižnosti, napihnjeni Madžari pa se jim posmehujejo in milostno obetajo. Éljen nagodba!“

Dolgi viseči brki so mu podrhtavali ob debeli dolenji ustnici in izpod jakih obrvi so sovražno žarele črne oči.

„Vražja nagodba!“ je vzkliknil doktor. „Jasna je potreba, da se odkrižamo takih prijateljev in da se združijo Hrvatska, Slavonija, Dalmacija, Bosna, Hercegovina, Bačka, Banat, Koroška, Kranjska, Štajerska, Goriška in Istra v okviru habsburške monarhije. Upajmo, da nam pomaga prihodnost, upajmo, da bomo v prihodnjem stoletju mogli veselo peti: „Kad se bratska srdca slože, i olovo plivat može!“

„Dobro, gospod doktor!“ ga je pohvalila Nada in mu dala vrtnico. Poljubil je stebelce tam, kjer so ga bili držali njeni prsti, in si vtaknil cvetko v gumbnico bele suknje.

6.

Zdaj pa sem zagledal onega kariranega Angleža. Trdo in leseno je stopal John Bull proti nam po senčnati gozdni poti in z orokavičenimi prsti listal po rdeči knjižici. Obletela me je misel: Ta čudni romar menda tudi spi in se celo koplje v rokavicah!

Njemu na desni je hodila plamenolasa dama. Mlada gospodična se ni mogla hvaliti z lepoto. Odlikovale pa so jo zanimive modre oči in pa izredno nežna, finobela polt, ki diči zlasti rusolaske. Podolgasti obraz je bil hladen, nepremičen. Premočni obradek je ovajal krepkovoljnost, trdovratnost in kvaril obličju dekliški čar. Nosila je staromodno, visoko špansko frizuro. Bila je precej liberalno dekoltirana.

Za obema je pobiral stopinje sluga s fotografsko pripravo, z dvozorom in s pledom. Vzela mu je aparat in jela fotografirati na vse kriplje.

„To je gospod William Heywood, tovarnar iz Manchestra," mi je povedal Balenović. „Gospodična je njegova hči Molly, Marička. Poznam ju; soseda sta mi v hotelu. Večkrat se kaj pomenimo."

„Ali znate angleški?"

„Živel sem par let v Mehiki. Tam sem se naučil španski in angleški. Heywood je vdovec kakor jaz. Njegova soproga je bila Španka. Miss Molly se je vzgajala v Ameriki. Častilcev ima vse polno, zakaj njen papa je milijonar."

„Miss Molly Heywoodova je jako ljubezniva in interesantna, tudi brez očetovih milijonov!" je oporekala Nada. Balenović pa je zabrenčal: „Španci takole pojo:

Poderoso caballero
es Don Dinero!

Mogočen kavalir je gospod Denar!"

Medtem so se nam Angleži počasi bližali. Heywood je kratko pozdravil in jel govoriti z Balenovićem angleški. V Trstu sem se učil tega jezika, da sem mogel brati časnike. Ali razumeti natisnjeno angleščino in razumeti govorečega Angleža, to je dvoje. Miss Molly je govorila z Nado precej dobro nemški.

„Kaj pomeni Babji zob?" je vprašal angleški milijonar v prav čudni nemščini, ko nas je Balenović seznanil.

„Stare žene zob," sem odgovoril. „V tej gori je jama s kapniki, otla je, zato jo imenuje narod tako."

„Pri nas pa pomeni baby (bebi) dojenčka. That is funny. (To je smešno.) Hm.“

Nasmehnil se je, potem pa dejal: „Morda bo zanimalo tudi vas, kar sem bral v tej knjižici: Začetkoma devetnajstega stoletja je prebival v Podkorenu Sir Humphry Davy, genialen učenjak, eden največjih kemikov; našel je prvine natrij, kalij in bor ter otvoril kemiji docela nova pota. Njegove Memoirs of the Life je izdal njegov brat John po pisateljevi smrti. Slavni Humphry Davy je zapisal dne 19. avgusta leta 1827. v svoj dnevnik: „Dolino od Ljubljane do Podkorena smatram za najlepše, kar sem videl v Evropi.“ Mož je bil prej tudi v Švici. — Midva z Molly hočeva priti vsako leto semkaj.“

Namuzal se je, pozdravil in slovesno odromal s hčerko in slugo, s knjižico in rokavicami.

Kmalu smo odšli tudi mi. Kodrolasi, elegantni doktor nas je izborno zabaval; bil je ljubezniv, dovtipen, živahen, vesel, poreden — pravi zagrebački sin! Ob gozdnih deblih so polzele pozne luči in jezero je lahno utripalo pod laskavo sapico. Po travnikih so godli čirički; na belih pečah slovenskih planin so jele cveteti prve večerne rože.

Spremil sem hrvatske znance do njihovega hotela. Po večerji sem se vrnil na Osojnikovino.

Domači so sedeli na hladnem vrtu pod veliko lipo. Stari Osojnik je nekoliko zasukal svoj ogoljeni klobuk brez traku, pa ne da bi vstal ali se mi kaj priklonil. Mati so me prijazno povabili na klop. Sedel sem k zali Minki, ki se je kaj naglo odmaknila.

Osojnik se mi je zdel podoben nemim, težko dostopnim, malone sovražnim goram v obližju. Obriti obraz mu je bil trd in oster, kakor izklesan iz žive skale. V korenjaški rjavopegasti levici je držal čedro, kratko pipo s stolpkom, okrašenim z rumenimi glavicami, in počasi puhal dim predse.

„Cekini!“ je viknil Janezek, pomolil pest proti meni, jo odprl, pokazal svetle krajcarje, naglo zopet stisnil in skril svoj zaklad v žepu. Bila sva že malo bolj prijatelja, midva z Janezkom.

„Daj jih rajši meni!“ so dejali mati. „Naj ti jih lepo spravim.“

„Oh ne!“ se je branil, se malo nakremžil in se skril za Minko. Dečla je gledala resno, zamišljeno na jezero; včasi se je ozrla nazaj proti hiši, kakor bi koga pričakovala. Govorili smo o žetvi, v čebelarstvu, o davkih, o vojaščini.

„Oča, ali ste bili tudi vi vojak?“ sem vprašal Osojnika, ki je vlekel dim iz čedre, da so se mu ugrezala lica.

„Tudi, tudi! Pa še rdečo kapo pa rdeče hlače sem nosil, pa dolgo sabljo — pri moji zeleni! Tri leta sem jedel komis pri kobalariji na Ogrskem. Ej!“

Ob mladostnih spominih je ves oživel; skoraj je pozabil pušiti. Gledal me je že prijazneje.

„O — pri kobalariji je pa veselo življenje, včasi, veste, gospod, zmeraj ne. Ko le ne bi bilo tistega sitnega pregledovanja in zoprnega raporta! Ali smo včasi plesali z Madžarkami in pribijali ob tla! Madžarke imajo hude oči. Menda so celo uročne. Pa kaj! Vrteli in sukali smo jih, da se je vse kadilo!“

„Beži no, beži, Martin, kaj boš tako govoril!“ so ga karali mati.

„I no — kaj bi zato godrnjala, Neža! Takrat sem bil še mlad. Vse drug ptiček sem bil kakor zdaj. Kaj zdaj! Zdaj ni nič.“

„Kaj pa Madžari, ali so vam bili povšeči?“

„Kar nič. Vsi so kosmati. Grdi so. Jahati pa znajo, jahati, ne bom tajil, gospod, pa saj znamo mi tudi. Jahati znajo, preklinjati pa še bolje! Madžar vam kolne gladkeje in še bolj na dolgo, kakor nam bere birič v nedeljo po maši pred cerkvijo, kaj nam ukazuje gosposka.“

„Oh, kakšne ti hodijo nocoj na misel!“ so ga grajali mati.

„Čakaj no, Neža! Govore vam pa Madžari neznansko čudno: Igen kedveš mekmekmek! Včasi sem znal nekoliko tega spaka, pa sem še tisto pozabil.“

„Mekmekmek!“ se je veselil Janezek. „Tudi jaz znam!“

„Tako ciganski jo tolčejo. Nobene besedice ne znajo izpregovoriti po božje, da bi jih krščanska duša mogla razumeti. Taki so Madžari. Nič jih ni prida, ne. Zato sem bil vesel, ko sem opravil pri kobalariji in smel spet domov. Vidite, oni tamle je bil že tudi pri cesarskih. Sosedov je, Zoretov Jaka, služil je pa pri Janezih v Celovcu. Danes nam je pomagal ves dan na polju.“

Prihajal je vitek pa vendar krepak mladenič, rjavolas pa modrook. Klobuk z ruševčevimi perci je nosil nekoliko po strani. Oblečen je bil že bolj mestno. Spomnil sem se, da sem ga videl pri leškem kolodvoru med vozniki. Odkril se mi je in sedel k Minki, ki se zdaj ni prav nič odmikala. Štiri oči so se veselo bliskale! Minka in Jaka sta tiho govorila med sabo ... Bila sta vsa srečna.

„Njen fant!“ sem si mislil; saj temu ni bilo težko priti do jedra.

Oča so privlekli pomečkan mehur od mačje kože iz žepa in si iznova natlačili pipico. Žveplenki so užgali pa kar ob svojih sivih irhastih hlačah. Pogovor se nam je zasukal na vraže.

„Lani je stanoval poleti črnošolec pri nas v gorenji hiši, kjer ste zdaj vi, gospod!“ so pripovedovali mati Neža. „Ta črnošolec je znal točo delati ali pa ureči, kakor se mu je ljubilo. Strašno je bil suh, kakor bi ga že smrt tipala, pa grdo je gledal, kakor bi ga kdo davil. Kar bala sem se ga! Mati, mi je rekel svetega Ožbalta dan, mati, pred Velikim Šmarnom bo huda toča! No, nič mu nisem verjela. Ne bodi len — naenkrat je izginil, menda v Kropo, kjer je konec sveta, kakor pravijo. Par goldinarjev nam je ostal dolžan, kaj ne, Martin? In glejte, ljudje božji! Svetega Lovrenca dan je bil sejem v Kamni gorici, in že ta dan je toča pobila vse tam doli okoli Kranja. Ali sem se veselila, da je oné, tisti črnošolec, odnesel pete! Kaj pa, če bi se bil raztogotil in naravnal točo na blejsko stran? Tako je bilo. Tako vam povem.“

„Kaj pa potlej?“ so vprašali oča Martin.

„Kaj potlej! Nič.“

Minka in Jaka sta nadaljevala svoje posebne pogovore. Za vasjo so peli in ukali fantje. V lipi je sapljal zaspan veter. Iz line razpokanih oblakov je sijala luna; otok je seval v čarobni mesečini, kakor da so ga vile opredle z zlato prejo. Od cerkve so očitajoče in svareče doneli pozni udari čez vodno plan v sanjavo noč.

Osojnikov oča so zazehali, vstali in po svoje predlagali konec debate in mi želeli lahko noč.

Dolgo nisem mogel zaspati. Mislil sem na Olgo. Spominjal sem se vsega, kar mi je pravil Janko, in nehotoma sem vzdihnil: „Uboga Olga!“

7.

Solidni petelin Osojnikov me je na vse zgodaj zbudil s svojim junaškim tenorjem. Ko sem pogledal skozi okno, se je domači hlapec umival pri koritu; postava štiridesetletnega možaka je bila majhna. Potapljal je kuštravo glavo v vodo, jo dvignil, puhal, hropel, pljuval, grgral, se otresal, globoko sopel, se škropil in drgnil po golih prsih in zapel hripavo:

„Antón Capón . . .“

Že pa je zopet potisnil glavo v korito in nadaljeval svojo pesem šele po dolgem odmoru:

„je godel zastonj.“

Zadovoljno je ogledoval svoj široki rdeči obraz v vodi, se prijazno režal sam sebi, se pačil in, še moker, oblekel srajco ter izginil v hlev.

Šel sem na leseni hodnik in gledal na dvorišče. V pasji vili je dremal siv pes, priklenjen na verigo, ki je visela premično na dolgi žici ob žlebu, da je mogel varuh malone po vsem dvorišču. Ob košu pri listnjaku je sedela na tnalu mačka, bela, s črnimi in rjavimi lisami. Strašno dostojanstveno se je držala in modro, kakor bi razglabala prauganko tega čudnega sveta. Na lestvenem vozu pa je skakal črn mucek po kupu zelene trave in lovil poskočne kobilice. Na stenskem kolu pri hlevu je jahalo dvoje komatov, na klinih so visele kose in grablje. Pri vratih so ležale cokle. Blizu hleva se je šopiril velik kup gnoja, estetiku na žalost, kmetu na veselje. Po njem so razgrebale kure in se prijazno pogovarjale. Močan kokot, eden največjih slovenskih petelinov, je čuval svoj harem. Pod streho so imele lastovke dvoje gnezd. Neutrudno so ljubke živalce prihitevale in odhitevale, zdaj proti hribu, zdaj proti jezeru. Na vrtu so v lipi šušmarsko in brez občutka čivkali nesramni vrabci.

Hlapec je izpustil kobilo in žrebe iz hleva, da sta šla h koritu pit. Dolga jutranja senca je segala donad hlevna vrata, korito pa se je svetilo v solncu. Hlapec je tiho prižvižgaval živalima. V jutranji svetlobi se je svetila gladka rjava dlaka mirne kobile in dolga črna griva je lahno vihrala v svežem ranem vetriču. Kako lepo vzraslo je bilo žrebe! Kako umno, in, rekel bi, simpatično so mu gledale velike oči! Na čelu je imelo belo liso.

Iz kuhinje je prišla Minka z vedrico po vode. Stopala je odločno, krepko, ponosno, ne da bi se zavedala tega prirojenega ponosa. Lahka obleka je izdajala deviško cvetoče oblike. Rokavci so bili zavihani, krila izpodrecana. Pes je prilezel iz svojega spalnega salona in vljudno migal z repom. Minka je postavila vedrico pod curek in božala žrebe, ki se je že napilo.

„Kako je Miško fleten! Kako je priden!“ Ponudila mu je kos kruha.

Žrebiček je iztegnil vitki vrat, razpenjal nozdrvi, nastavil ušesa, vohal po kruhu. Hlastnil je po njem, ali Minka je urno umaknila roko. Miško se je zganil, odskočil, svetlo pogledal dekle in strigel z ušesi. Kobila je počasi dvignila glavo, se ozrla in se vrnila v hlev.

„Na, Miško, kruhka, na!“ je ponujala mladenka iznova in se umikala žrebetu po rakovo. Žrebe je močno zasoplo, nejevoljno potreslo glavo in vrat, greblo s prednjima nogama, visoko dvignilo glavo in poskočilo.

Minka se je zvonko zasmejala in, nekoliko upognivši se, je pobegnila pred konjičkom na veliko začudenost psa, mačke in kuretine. Pes je razburjen zalajal, maček je šinil po lestvi na skedenj, prestrašene kokoši so kokodakale, mahale s perotmi in begale okoli gnoja. Petelin je odločno zabavljal.

Lahno kakor planinska sapa je bežala Minka po dolgem dvorišču. Žrebe je zarezgetalo z nežnim, visokim, dejal bi, še otroškim glasom: „I-i-i-i-i!“ in bliskoma zdirjalo za dekletom. Krila so vihrala bežeči devojki kvišku in videl sem dvoje belih nog — o, kakšnih nog! Pojdite se solit, vsi klasični kiparji!

Konec dvorišča je obstala. Zdravje in mladost sta ji vrela po gibkem prožnem telesu, v duši pa prekipevajoče veselje do življenja. Na obrazu ji je trepetal nagajiv nasmeh in jasna radost ji je sevala iz oči, čistih, zelenomodrih, kakor je jezero tam, koder se ogleduje v njem vedro nebo. Minka je bila tako preprosta, tako enotna, ulita iz celote, tako neokvarjena, tako milovidna in lepa, kakor planinska priroda v obližju. Nehote sem primerjal Minko in Olgo. Zdeli sta se mi sestri: Olga — vrtnica, Minka — divja roža!

Dečla jo je ubrala nazaj, žrebe pa je planilo za njo. Komaj so se mu nožice dotikale tal, tako bliskovito, tako okretno in lahko so se premetavale in dirjale za dekletom. Oba sta se igrala s svojo mlado močjo.

Pri koritu je Minka obstala in se jela na glas smejati. Ko planinski sneg so blesteli njeni beli zobje. Bežeči so se ji lasje napol razpletli, in ko je prihitela iz sence na solnce, so se zasvetili kakor suho zlato. Sedaj naj bi fotografirala miss Molly! Kako lepo je bilo to slovensko dekle! Le pojdite se solit, vsi slikarji italijanski!

Kar se je iz shrambe pokazala glava očeta Martina. Pisano so pogledali ata in cirkusa je bilo konec!

Minka je umolknila, obličje se ji je poresnilo. Dala je žrebičku zasluženi kruh, ga pogladila po beli lisi na čelu in si popravila kite. Ob tem se je obrnila in pogledala na hodnik. Kako je zardela, ko je zagledala mene! Nemudoma je zadela polno vedrico na glavo in nesla v kuhinjo. Nobene kapljice ni izlila po sebi. Preko dvorišča so stopali oča s težkimi, počasnimi koraki.

Odspodaj sem slišal glas matere Neže: „Oh, vendar no! Da se ti le ljubi, ljubi, še tako noreti! O ti prismoda mlada, ti, kako si pa še vsa otročja!“

Grajano dekle je menda odšlo, zakaj potem sem slišal mater Nežo: „Pusti jo, Martin, mlada je še, mlada in razposajena od samega

zdravja in neskrbnosti. Kakšen si bil pa ti ob teh letih? Skozi strop bi bil skočil! Privoščiva ji, no! Saj tako neskrbna pa vesela ne bo pozneje nikoli več! Ali se ji bo še kolcalo po dekliških letih! Le prekmalu jo bo minulo, prekmalu!"

Po zajtrku sem bil na vrtu. Ozka stezica, ponekod zarasla s kratko rosno travo, je delila gredice sočivja in zelenjave. Zale, komaj šele vzcvetele solnčnice so nihale nad sivozelenimi zeljnatimi glavami in nad rdečecvetnim fižolom. Na jablanah in hruškah je gledalo še zeleno ovočje izza listov. Pod obranimi češnjami so tiho visele črne muhe kakor na nevidnih nitkah, bliskoma švigale v stran in se vračale. Ob strani so cveteli nageljni, rožmarin, resedica, vrtnice, fajgeljčki, goreča ljubezen in druge živobarvne cvetlice; med njimi so stali količi z nasajenimi pisanimi steklenimi oblami. V kotu je čepel uljnjak in čebele so neprenehoma šumele ob pisanih podobicah, med katerimi so igrali glavno vlogo ženska, menih pa hudič.

Sadovnjak je segal do jezera. Ob bregu je pod drevjem ostalo še nekaj tople vonjave poletne noči. Otok je ovijala prenežna jutranja koprena. Jezero je mirovalo kakor zamaknjeno v skrivnostne sanje. Solnce je igralo na peskovitem dnu, kjer so ležale napol skrite školjke. Priplavala je velika riba in se zagnala za kačjim pastirjem. Zaškropilo je; na vodni planoti so se gugali čimdalje širji kolobarji in iz globine so se dvigali svilenosvetli mehurci. Dva laboda sta počasi, veličastno priplula izza bičja, ki so na njem rahlo vihrale zelene zastavice. Na otoku je pel zvonček, koprneče, proseče.

Minka je prišla zalivat svoje cvetlice.

„Dobro jutro, Minka! Ali imate zalega fanta!"

Živo je zardela in obrnila glavo od mene.

„Ali kaj pride ponoči k oknu vasovat?" sem jo podražil.

„Oh!"

„Kdaj bo pa svatba?"

„Prihodni predpust," je odgovorila tiho in se nasmehnila.

Pricapljal je Janezek in mi pokazal črnega mucka v svojem slamniku.

„Tukaj ajčka! Prede. Kako prede! Nič se ne boji. Tako majhen, pa že prede. Priden je, nič se ne kremži."

„Čigav je pa onile čoln?" sem vprašal Minko.

„Zoretov."

„Jaka tudi čolnari?"

„Tudi. Največ pa vozi s konjem."

Pobrala je zelena jabolka, ki so ležala v travi, in jih odnesla v predpasniku. Kmalu pa sem videl njo in Janezka, sedeča na lestvenem vozu.

„Kam pa, Minka?"

„Na polje, gospod!"

„Naj se popeljem z vama!"

„No, pa!"

Zlezel sem na voz. Udarila je z enoterno vajetjo po širokem konjskem križu. Težka kobila je počasi peljala po prašni cesti ob oprašenih mejah in kmalu zavila med njive.

Osojnikova mati in stara dekla sta želi jari ječmen. Tudi Minka je vzela srp, izdrla oslo iz oselnika, zapičenega kraj njive v tla, nabrusila in jela žeti.

„Ali ste prišli pomagat?" so se šalili mati in si otirali potni obraz.

Jaz pa sem gledal Minko. Delala je hitro, lahko, z veseljem, očitno radujoč se svoje moči in okretnosti. Tako naj bi bilo vsako delo!

„Minka, čudim se, da se nič ne užanjete!" sem dejal, ko je povijala in vezala snop.

„O, kolikokratov sem se že!" Pokazala mi je brazgotine na levici.

„To so častne rane!"

Pogledala me je začudeno in dejala preprosto: „Malo nerodna sem bila."

Ročno je žela dalje. Srečen kmet! sem si mislil. Živi prirodno, dela v prirodi. Kaj pa mi? V zatohlih sobah delamo tlako prostovoljni sužnji! Pehamo se za zaslužek, da bi mogli kdaj tudi mi živeti prijetneje in bolj po zahtevah naturnih; ali ne bo tedaj že prepozno?

Ko so polagali v kozolec, sem šel Minki podajat. Solnce je pripekalo huje in huje. Veter je dremal v smrekovih vrhovih za mejo in včasi zazehal skozi onemoglo vejevje. V zeleni turščici in na žitni njivi pa se ni premaknila nobena bilka, noben klas, nobena lat. Sitne muhe so čimdalje bolj silile v nas in v konja.

Na bližnjem pšeničnem strnišču sta trosila Osojnikov oča in hlapec gnoj za repo. Minka se ni slabo zabavala ob moji nespretnosti. Videl sem, da edino moja mestna oseba kazi vso družbo, da sem tuj, docela neskladen primesek. Še vse preveč Dunaja je tičalo v meni.

Kmalu sem se naveličal, legel v senco in gledal v nebo, v to višnjevo sijajno brezdno. Prijetna utrujenost mi je zapirala oči. Tudi v senci je bilo soparno. Vzduh je bil težak, nepremičen, dušeč.

Janezek se je široko postavil predme: „Ti lenoba! Ti koleraba!“

Moral sem se mu smejati. Mati pa so se hudovali: „Kaj pa je to? Odkod neki take jemlješ? Da mi nikdar več ne zineš kaj takega, veš! Le še enkrat, pa boš klečal, da se boš zidu smilil! Le kje se uči takih besed? Pri nas že ne!“

„V tretji hiši od nas je ljubljanska družina,“ se je oglasila Minka. „Tam imajo fantka, z njim se igra včasih tudi naš. Od njega jih pobira, take ocvirke!“

Okarani grešnik je počenil za kup plevela.

„Južinat, ljudje božji!“ so vabili mati in odgrnili jedila: žgance, kiselo mleko, črni in beli kruh domače peke. Vsi so sedli v senco. Mati so naredili tri velike križe. In vsi so molili in jeli zajemati z velikimi lesenimi žlicami.

8.

Popihal sem jo domov in se preoblekel. Na oknu sem našel listek. Balenović me je vabil na postrvi v hotel, kjer je stanoval.

Povabljeni so bili tudi svetnik Oven pa doktorja Zalokar in Jurinac. Kosili smo v veliki verandi. Postrvi so bile izborne in Nada izredno ljubezniva. Po obedu pa se je poslovila in udarili smo tarok. Balenović nam je nepristransko zaplečeval. Obiral nas je svetnik. Zato ga je krstil Janko za Oberona.

„Če sem jaz Oberon, je pa moja presladka Genofefa sama presvetla Titania, kraljica škratov!“ se je muzal gospod Zlatoust.

„Danes ima jezero svojih 26° *C*,“ je dejal Janko. „In danes ne bo nič tennisa!“

„Zakaj ne?“ sem vprašal nemilo presenečen.

„Ali ne vidiš, da bo dež?“

„Nevihta bo!“ je rekel Balenović čez nekaj časa.

Sivi in temnomodrikasti oblaki so se zlivali v enobarvno kalno sivoto. Mrak je ogrinjal bližnje vrhove in jezero je posivelo kakor jeklo. Veter je vznašal in pometal cestni prah, listje in bilke. Drevje se je globoko klanjalo, kakor bi prosilo, rotilo; obrežne veje so se omakale v jezeru.

„Kaj mi izbijaš taroke!“ se je jezil Janko.

Že se je oglašal zamolkel grom in prve debele težke kaplje so trdo udarile na streho, po nasadih in pesku. Tiho so padale v jezero. Zabliskalo se je in ulilo, zabučal je grom in grozotno odmeval od gora. Nekaj zakasnelih ladjic je bežalo v zavetje. Jezero je kipelo od tisočerih mehurcev in jelo gnati jezne openjene valove.

Tudi Janko se je jezil, ker sem igral res prav slabo.

Iz mračnih oblakov se je spuščala tema, kakor bi se nočilo. Naglo je sledil blisk blisku, tresk tresku! Lilo je huje in huje. Nehali smo tarokirati. Balenović nas je povabil gori v svoje stanovanje.

Tedaj pa je prihitel stari Heywood v verando in kazal preplašen na jezero: „Moja hči! Moja Molly!"

Miss Molly je blodila sredi nevihte sama v svojem čolnu po jezeru. Vihar in valovi so se igrali s slabotno lupinico. Dekle je klečalo v ladjici in — kadar se ni moralo oklepati klopi — s povzdignjenima rokama prosilo pomoči. Prestrašeni oče je bil mrtvaško bled.

„Pomagajte ji, rešite jo!" je prosil plaho.

„Že ji hiti čoln na pomoč!" je vzkliknil Balenović. „Dobro jo reže navzlic viharju in valovom! To je veslač!"

Skozi mračno dežno mrežo nisem videl ničesar. Šele, ko je strahovit blisk ožaril jezero z demonsko svetlobo, sem za trenotek opazil rešilni čoln.

„Hvala Bogu!" je vzdihnil Anglež in sklepal roke.

„Joj! — Njen čoln se je potopil," nam je dejal Balenović hrvatski čisto tiho. „Menda je zajel vode in se pogreznil."

Sočutno smo gledali nesrečnega bogatina.

„In rešitelj?" sem nestrpno vprašal bistrovidnega Hrvata.

„Tudi njega ne vidim več. Pretemno je, predaleč! Bog pomagaj, da ne utoneta oba!"

„Tako divjega pa nisem videl jezera še nikdar!" je izpregovoril Janko. „Kdo bi pričakoval kaj takega, ko je sicer tako krotko!"

Pogled na razburkano otemnelo jezero je bil zaeno divoten in grozen. Včasi so strele odkrile otok, da je trenutkoma zatrepetal v bledem ognju kakor prikazen. Treskalo je naglo zaporedoma s kratkimi silnimi udari, kakor bi nekaj težkega z vso močjo prodrlo nebeški obok in hotelo pogrezniti breg in hribe v jezero. Grom je bobnel in bučal in odmeval, kakor bi valilo težke skale po votlih gorah. Bilo je jako hladno.

Težko smo čakali, kaj bo. Te minute so se nam zdele dolge ko sama večnost. Vsem so močno utripala srca od pričakovanja in razburjenosti. Naposled je vendar nekoliko nehalo liti.

„Otel jo je!" je skoraj zakričal Balenović. „V svojem čolnu jo pelje naravnost proti nam! Živio!"

„Rešil jo je!" je šlo od ust do ust. „Hvala Bogu!" Kako smo se oddahnili!

Počasi se je bližala ladjica, ki se je morala še vedno boriti z viharnim vetrom in valovi. Hiteli smo na obrežje. Čolnar se je upiral ob vesli, da so škripale trte. Vrgel je verigo, železo je zarožljalo na kamenu. Potegnili smo čoln do brega, rešitelj pa je dvignil v jadro zavito nezavestno devojko iz čolna in skočil z njo na kopno. Spoznal sem ga šele sedaj. Bil je Minkin ljubček, Zoretov Jaka.

Tedaj se je mlada Angležinja zavedla in osuplo pogledala naokoli. Nesli so jo v njeno sobo. Vsem nam je bilo tako svečano, tako veselo in lahko v duši! Vsi smo čestitali junaškemu rešitelju in mu stiskali roke.

Jaka pa je molčal.

Bil je ves moker in vroč in v ohlajenem zraku se je dvigal lahen par od njega. Premočena obleka se je tesno oprijemala njegovih krepkih mišic.

„Jaka, zdaj pa le hitro čašo vročega čaja!" mu je svetoval Janko. „Pa nemudoma se preoblecite, veste! Zbogom, vrli junak!" Nato je odhitel doktor k Angležema, ki sta poslala ponj. Jaka je odšel tiho domov.

Nevihta je ponehala in krotkeje so pljuskali valovi ob breg. Skozi raztrgane oblake je posijalo solnce in se smejala prijazna modrina. Z Balenovićem sva šla karambolirat, svetnik Oven pa nama je vestno zapisaval in zadovoljno pušil Balenovićeve fine havane. Doktor Zalokar se ni dolgo mudil pri Angležih. Povedal nam je, da ne preti Molly nobena nevarnost in da je Nada pri njej. Molly da govori le o svojem rešitelju, kakor bi bila vsa zaljubljena vanj. Ostali smo do večera skupaj.

Drugo jutro sem slišal iz Osojnikove kuhinje tiho ihtenje. Minka je sedela na trinogatem stolu in tiščala predpasnik na oči.

„Kaj pa je, Minka? Zakaj se pa jokate?"

Izprva ni hotela ali ni mogla odgovoriti. Tilnik in prsi so se ji venomer stresale.

„Jaka je tako bolan!" je zajecala naposled. „Leži."

„Pa niso poslali po zdravnika?"

„So, pa ga ni bilo doma."

Hitel sem po Janka. Oba sva šla k Zoretovim.

Sosedova hiša je bila spodaj zidana, zgoraj lesena. Na zidu pri vratih je sveti Florijan z golido gledal izza bujnih listov vinske trte, ki pa menda nikdar ni obrodila užitnega grozdja.

Jakova mati, majhna, drobna, nekoliko skljućena starka z dobrodušnim razoranim obrazom, je plašno in spoštljivo sprejela zdravnika.

Jaka je ležal v nizki sobi v preprosti pa jako prostorni postelji na svoji desni strani. Dihal je hitro, površno, neenakomerno in naporno, kakor bi težko sopihal navkreber. Kuhala ga je vročica; lasje so se mu prilepili na znojno čelo. — Mati so hodili po prstih.

„No, kaj pa midva?“ ga je prijazno vprašal doktor. „Kaj pa je, Jaka?“

„Nič ... V prsih me ... tako bode! Na desni.“

„Težko govori,“ so mu pomagali mati. „Včeraj je bil še tako zdrav! Kar naenkrat se ga je lotila huda mrzlica. Glava ga boli. Sapa ga sili. Nič se mu ne ljubi. Tako reven je in slab.“

„Tako sem truden,“ je tožil bolnik in pogledal zdravnika, kakor bi hotel brati raz njegov obraz, ali je še kaj upanja ali ne.

„Ej — tak korenjak, pa še tako mlad, mora premagati bolezen!“ je dejal doktor mirno, ko ga je preiskal. Ko je bolnik slišal te mirne besede in videl mirne zdravnikove oči, se je pomiril tudi on.

„Nič hudega ne bo,“ ga je tolažil Janko. „Samo malo potrpeti bo treba, prijatelj, pa se bomo v par tednih zopet veselo vozili po jezeru, če Bog da!“

Zapisal je zdravila in nasvetoval vse potrebno.

„Oh, gospod dohtar, pomagajte mu!“ so prosili v veži mati, ki so še zmeraj hodili po prstih.

Doktor je sočutno pogledal žalostno starko in ji pokimal.

„Ali bo umrl?“

„Bog ne daj! Nič se ne bojte, mati! Pridem kmalu spet gledat. Zbogom, mati!“

Minka me je že čakala na pragu. Stiskala je trepalnice in ustnice, kakor bi zavračala žalost nazaj, v srce.

„Kako je, gospod?“

„Le potolažite se, Minka! Vse bo še dobro. Doktor Zalokar je izvrsten zdravnik. Jaka bo kmalu spet popolnoma zdrav!“

Pogledala me je hvaležno, verjela pa le ni. Mučile so jo zle slutnje.

*

„Dosti za danes!“ je dejal Igor Kalan in nehal pripovedovati; priplula sva pravkar do ladjišča. „Dalje jutri!“ (Dalje prihodnjič.)

Peter Popotnik:

Včlovečenje.

Ne tebi, čegar noga še ni prestopila poldneva, ne tvojemu sosedu, čegar lemež še ni načel grude njegove njive, temveč dušam vzcvetelim v vročem dnevu.

Želja spoznanja ju je ločila,
združi ju sestra spoznanja — bolest!

Ples idej.

1.

Človeku, ležečemu še v objemu pramatere, je ideja kakor razcvetela roža, hrepeneča po poljubu solnca, kakor kelih, čakajoč na vino življenja.

Njemu ni razlike med idejo in intuicijo, a vendar je ideja le nje posoda.

2.

Središčno zavetišče neoplojenih idej je luč vtelešene besede — razum.

Njih hrepenenje po rojstvu jih druži v krogu tega »boga«, ali njegova svetloba ni žar solnca, temveč hladni soj lune.

3.

Ritem in zanos idej, teh deviških samic zemeljskih logov, je ljubimkujoč ples krog večnega plamena. Čim jasnejši je njegov obraz, tembolj se mu približujejo, a čim bolj bledi njegov soj, tembolj se od njega oddaljujejo, dokler jih ne zastre zemeljski spanec.

4.

Pot neoplojenih idej, rožnih cvetov razuma, je sredobežna. Te oblikujejo materijo od zunaj, jo goste, a človeka vodijo edinole po vrtovih telesnih naslad in vnanjega sijaja, vzniklega iz krvi svojega lastnega plemena.

V takih dobah postane človeška beseda jekleno želo, dočim je pokopano njegovo srce globoko pod ledeno skorjo.

5.

Ideje, kipeče iz neusahljivega vira pramater, so kakor seme, koprneče po oploditvi.

Oplojenje idej je prosvitljenje in povzdignenje materije v bližino večne resnice.

6.

Ideja je kakor krog, organizem kakor krogla.

Šele objem intuicije z idejo rodi kroglo.

7.

Ideja in intuicija sta si alogični. Kakor krogla, tako je tudi vsak organizem alogičen.

Spoznati in preiti to alogijo v življenju, to je pot k večni resnici, to je zarja, za katero hodi človeški rod, vedoma ali nevedoma, od sivih pradavnin.

8.

Človeku zemlje, kateremu je empirični razum in njegova zaročenka — logika — začetek in konec vsega stvarstva, so ideje le prosojni poslanci zemlje. On vidi v njih množino, njih bojevitost in njih umrljivost, le v daljni dalji mu ostaja slutnja njih večnosti, ki pa zapira besede njegovih ust.

Človek, kateremu je postala logika — alogija, zre v intuiciji in idejah spojilne točke obeh kozmičnih fenomenov, večne izpremenljivosti in neizpremenljive večnosti.

Tu se vrši oni usodni ples na noževi ostrini, ki je prinesel posamnikom najvišjo uteho, premnoge pa pognal nazaj v temno brezdanjost.

Človek pa, ki je premagal trohnobo zemlje, vidi v idejah le večne poslance božje, po katerih je bil ustvarjen svet.

Iz Dionizija rodeči se Apolon in iz Apolona rodeči se Dionizij!

Šele ob tej postaji dobiš Platonov poljub.

9.

Prehod idej iz sredobežnega razuma v pamet ali v neizogibno umerjenost, iz te v sredotežni razum, kot predpogoj vsake notranje prostosti, rodeče intuicijo, ali čudežna pretvorba minljivosti idej v njih večnost, — to je zmisel in namen vseh stvari zemlje in končno makrokozma in mikrokozma.

10.

Otrok misli v podobah; tako tudi odrastli, dokler stopa po svetu ob palici sredobežnega razuma. Prosojni in šareni izbori teh podob so mu ideje, vklenjene v mere prostora, časa in vzročnosti.

Drugače človek, čegar duh je premagal trodimenzijonalne spone. Njemu niso bistvene podobe stvari, čeravno so mu neobhodno potrebne, temveč predvsem razumu nepojmljivo nastajanje in gibanje v stvareh, ki je njih izvor in vstop v življenje.

To je nov čut, pojmujoč v stvareh vesoljnost in večnost idej. Ta čut je genijalnost, ustvarjajoča nove svetove iz pepela zemlje.

Luč razuma.

1.

Mnogo jih je, ki besedičijo: pouk pride v človeka edinole od zunaj.

Kdo bi tajil veličino razuma, a kdo bi zaradi njega zatajil brata, kateremu ni imena.

Končno je vse, kar pride v človeka po duševni mehaniki, le pobuda plamenu na tvojem ognjišču. Vendar pa te iskre ni zanetila ne tvoja razboritost in je tudi ne pogasi tvoja zabloda.

2.

Sredotežni razum je želodec duševnega življenja.

V njem se vrši ono tajno presnavljanje duševnih vrednot, po katerih je človeku dano, da more vsprejeti vase mikrokozmično dušo.

3.

Sredobežni razum je kakor sveder, ki napravlja pretoke v organizem. Toda kljub vsi svoji aktivnosti je ta razum le ženska potenca.

4.

Razum je razvlečena resnica, tehnika razvlečeni razum.

Že od nekdaj se je človek zavedal, da mu je zemlja toliko časa pisana mati, dokler ne raztegne nad njo svoje roke; jarmil si jo je v potu svojega obraza. Zasnubil je bledolično devico — tehniko. Zapeljiv je bil njen upanja polni šepet in veličastni so bili njeni gradovi.

Današnji človek, še ves povit v sredobežnost, vidi in čuti, da mu je bila ona mrzla devica le — železna devica, ki mu je prebodla srce.

Prostemu človeku pa je tehnika čudovita umetnost.

5.

Razum je kakor plesalec na vrvi. Sijajne so njegove produkcije. Ali začetek in konec vrvi sta za človeka usodna. Ako zanika enega ali prekorači drugega, mu razbije glavo — ali brezdomovinstvo ali mistika.

6.

Razum je zakonodajalec; njegovo kraljestvo je zunanje in notranje.

Opravilo sredobežnega razuma je neprestana delitev. On ne najde ob svojem potu mirne enote, ob kateri bi se mu odpočilo hrepeneče srce.

Sredotežni razum pa tvori iz deljenih drobcev — enote, iz enot enote in iz vseh enot najvišjo enoto. Vendar pa je ta najvišja enota le zunanja, hladno urejujoča in kaznujoča.

Ali najboljši izmed človeštva nepogrešno slutijo, da jim ta zunanja najvišja enota ni domorodni zavičaj popolne utehe. Odtod njih neugnano hrepenenje po enoti ljubezni, praviru vsega stvarstva, po nevidnem, razumu nedostopnem božjem licu. Njemu darujejo svoje meso in svojo kri.

7.

Ali ne ločiš vida svoje duše od vida svojega telesa, ali ne ločiš diha svoje duše od diha svojega telesa in ali ne veš, da sta smer in oblika razuma tvoje duše drugačna od smeri in oblike razuma tvojega telesa?

Ves svet žari v luči razuma, a glej, od kod prihaja ta plamen, jasno sveteč pred teboj in vse požigajoč za seboj in kam drži njegova pot.

Zato loči, kar mora biti ločeno in druži, kar mora biti združeno.

8.

Življenje je kakor krogla. Namen filozofije je pojmiti življenje. Hrbtenica filozofije je logika. Logika se giblje v ravni smeri.

Kako naj logika pojmi življenje?

9.

Dokler stoje veda, umetnost in vera v perifernem siju, boš zastonj iskal v njih življenjskega zdravja.

10.

V nedavnih časih so pričeli logiko lomiti, toda le v „praktične“ svrhe.

Dandanes jo lomi življenje.

11.

Kdor misli po tuji logiki, je kakor slepec, tavajoč po neznanem svetu.

Kdor misli po lastni, ta je objel polovico sveta.

A kdor je prestopil usodni prag alogije, ta je našel vrata v samega sebe in s tem v jedro sveta. Onstran alogije stoji granitni prestol večnega miru in nezlomljive moči.

12.

Vsak organizem je alogičen.

Videti v obeh skrajnikih enoto, se pravi misliti organsko.

13.

Alogija rodi ravno pri svojem ulomu — središčnost.

Ta je skala, na kateri je sezidan ves svet.

14.

Ti, ki si izvoljen za vodnika svojim Makabejcem, ne boš nikdar kronan in nikdar ne boš gledal čudes svoje zemlje, dokler si z lastno roko ne obliješ temena z očiščujočo vodo neminljive enote.

(Konec prihodnjič.)

Dr. Zober:

Slovensko in tuje slovstvo.

(Konec.)

Naloga malega naroda je, postati večji. Ker se ne moremo razmnožiti na polsto milijonov duš, postanemo večji v zajednici, ali pa, če vzrastemo duševno. Misel sosednjih narodov si hočemo prisvojiti, sicer zaostanemo za njimi; ne potrebujemo njihove dekadence, simbolizma, sentimentalnosti, nego potrebujemo zdravega slovstva svetovnih narodov, iz katerega vidimo duševni lik in samobitnost vsakega teh narodov in si ostrimo duha v primeri ž njimi. Morda pripade baš malim narodom po vojni naloga, da spno iznova kulturne vezi, ki jih je pretrgala vojna. Prevodno slovstvo bo po vojni morda desetkrat, morda v še večji meri presegalo samobitno literarno produkcijo, ki si bo morda še le iskala novih smeri, „se na novo orijentirala“ po geslih in značnicah, ki postanejo moderna. Pa naj nastopi katerikoli „— izem“, našemu slovstvu ostane začrtana njegova naloga: Ustvarjati višjo stopinjo narodove kulture, „razdelanosti“, obdelanja. Poleg tega razvoja iz sebe, ki je po mojem trdnem prepričanju danes bolj nego kedaj prej mogoč le v zajednici, pa moramo svoje poznanje tujih slovstev urediti sistemno. „Moderne smeri“, ki so v dobi pred vojno slikale propad, — ne propad rase ali narodovo ali socijalno bedo, kakor Gorkega Azil ali Kraigherjev Škrobar ali Dostojevskega Razkolnikov, — nego pravi psihološki propad vodilnega razumništva, kakor Arcibaševa Sanin, Frenssenov „Hilligenlei“ ali Bartscha „Frau Utte und der Jäger“, — te moderne smeri slikajo res samo zablodo, ne da bi jo hotele žigosati, torej ne iz globokega moralnega temelja, ne kakor oni iz rodu Rougon-Maquart, ki se je po polomu odpravil „na delo za novo Francijo“. Takšnih samo „modernih“ dekadentnih snovi ne trebamo, zato nam ni treba prevodov takšnih del. Kaj drugega pa je, če želimo, da si izbero naši prevajalci originale po načelu njih sistemnega prenašanja k nam. Kdor n. pr. prevaja iz angleščine, bi nam moral podati s svojimi prevodi glavne predstavnike tega slovstva, za nekatere pa „čitanke“ ali zbornike; n. pr. izbrane eseje Mackaulaya, Locke-a, Hume-a itd. Shakespeare, ki je našel prvovrstnih

prevajalcev, čaka na nadaljevanje, ravnotako Dickens; imeni Wilde in Shaw sta naši navadni publiki docela neznani. Wildea poznajo kvečjemu iz nemških listov, ker je bil pred nekaterimi leti zelo „v modi". Whitmana, ali najboljša dela Rudyarda Kiplinga, kdo jih pozna? Whitmanovo ime k večjemu, kdor je sledil svoječasno seriji Ogrisovih esejev v „Omladini". Podobno je s francosko literaturo. Dumasa in nekaj Prévosta smo dobili brez prevajalčevega imena, Zolovo Débacle imamo in Flaubertovo Gospo Bovaryevo. Kje je ostalo? Kdo pozna pri nas le približno, v velikih obrisih, razvoj francoskega slovstva, važen za vse druge narode? Kdo pozna de Costerja, Barrèsa? Kaj imamo iz slovstva naših neposrednih sosedov Italijanov, iz katerega bi se mogli naučiti mnogo? Trojico res dobrih romanov iz Gabrščkovega prevoda, dovolj dobrega za svojo dobo, smo dobili in ti trije so razprodani. Značilno! In vendar smo obstali pri začetku, na pragu, dasiravno je četvero svetovnih slovstev, ki se nam naravnost vsiljujejo po svoji potrebi. Nemško slovstvo moremo opustiti, vsaj zaenkrat ne potrebujemo prevodov iz njega, ker je čitamo v originalu in se seznanjamo ž njim v srednjih šolah bolj nego z lastnim. Poljsko slovstvo nam je dalo Sienkieviča malone vsega, in — ničesar več. Trebamo Mickieviča, Krasińsko, Pribiševskega, in Čeha Petra Bezruča poleg drugih, zlasti znanstvenikov. Ruse poznajo Nemci mnogo bolje, nego mi. Kdo ve še, da imamo Gogoljevega „Revizorja" že prevedenega in da čaka vstajenja med zvezki „Talije", če ni med tem že zastarel? Iz „ruske moderne" imamo čitanko, toda prevodi iz ruskega slovstva nam niti niso pokazali poti v razumevanje ruskega sodobnega razvoja pod samodrštvom do revolucije in potem dalje v liberalizem in ž njim v nacijonalizem. Samo površno: Verzi Puškina in Rjiljejeva in Gribojedova slavna komedija „Pamet onesreča" slikajo prvi poizkus moderniziranja ruske družbe, tajna udruženja in politiko dekabristov pod Aleksandrom I. krog 1825; vse nadaljnje faze ruskega političnega in socijalnega razvoja moremo študirati v slavnih junakih sodobnega slovstva, ki pomeni v Rusiji za realno življenje neprimerno več, nego kjerkoli drugod. Toda Slovenci še ne poznamo teh junakov razun Jevgenija Onjegina, ki pričenja kolo; za njim pa pridejo še Pečorin Lermontova, Oblomov Gončarova (odtod „oblomovščina" za zanikalno mrzkost proti vsaki pozitivni misli), Gercenov (nemški H-ercenov) Beltov, Turgenjeva Bazarov, njegov Neždanov in Solomin (v „Ledini") in Dostojevskega Stavrogin (v „Besih"), — s temi imeni so zvezane posamezne faze ruskega duševnega razvoja.

Vzemi k temu še Gogoljeve „Mrtve duše“, Saltikova-Ščedrina „Gospoda Golovljeva“ ter dela Katkova in Bjelinskega, potem je očrtan ves politično-socijalni duševni razvoj Rusije 19. veka do revolucije 1905. Toda imenovanih del nimamo razun prvega; Dostojevskega Razkolnikov in bratje Karamazovi pa so patološke prikazni in niso značilni za splošni ruski duševni razvoj, kakor ni značilna Ana Karenina ali katerokoli reševanje filozofskih problemov Leva Nikolajeviča Tolstega; od potrebnih prevodov iz ruščine nam preostanejo v plus samo Dostojevskega „Zapiski iz mrtvega doma“, izborno prevedeni, in pa „Vstajenje“ v tako slabem prevodu, da bi se najrajši razjokal. Nimamo niti „Vojne in miru“, — dasiravno je baje rokopis končan že pred desetimi leti, — še manj pa imamo Ključevskega (Kurs ruskoj istoriji) ali Solovjeva (Nacionalnij vapros v Rossiji), Karamzina ali Kostomarova, Lavrova ali Lugarevskega, Meyendorffa, Miljukova, Kropotkina (Spomini ruskega revolucijonarja) ali Pogodina, — pa kaj govorim o njih, ko nimamo niti Ševčenka, da niti Turgenjeva. Slovenski prevod „Dima“ je že zdavnaj zastarel, (že ob prevodu samem), tudi nimamo romana „Očetje in sinovi“, ki je njegov najboljši roman in zajedno značilen za razkol med staro in mlado generacijo; niti nimamo „Ledine“, ker slika 1. zv. „narodničestvo“. Kdo ve, če bo Vladimir Levstik dovolj vztrajen, da opravi svoj del tako ogromnega dela, ki čaka baš nanj; da je zmožen, je dokazal, da edini, ki ima dovolj časa za prevajanje slovstva ruskega, vemo. Bog varuj, da bi stopil na njegovo mesto kakšen šušmar, ki nas osmeši s slabim prevodom in nam zajedno škoduje. Iz povedanega je razvidno, kako si mislim sistemno prevajanje iz tujega slovstva: Tako, da imamo vpogled v vso slovstveno zgodovino naroda, da vidimo njegove glavne predstavnike in vse važnejše faze narodovega razvoja; zajedno pa, da se prenašajo s slovstvom tudi njega ideje k nam, deloma naravnost, deloma po vzgledu in aplikaciji, in se združijo pri nas z našimi idejami. Tako je Škrobar po Zolovem vzgledu realističen; morda, m o r d a, pravim, prerealističen v kateri posameznosti; morda celo pretiran v osebi junaka, toda točen roman v slikanju svoje dobe in svojih ljudi, in edini, ki je pomemben za naš socijalni razvoj izza Kersnikove „Jare gospode“. Baš ona vrsta tujega slovstva je za nas najvažnejša, ki se ne izgublja v psihologizme in ne išče patoloških prikazni; niti ona, ki apelira na nižje instinkte, nego edino le takšna, ki podaja kulturno in razvojno važna dela. — Baš tako so nam potrebni prevodi iz italijanskega slovstva, ki ga pa v celotnem prevodu še dolgo ne bomo

dobili, ker nimamo prevajalcev za italijansko slovstvo v verzih. Saj je prevod Dantejeve „Božanske komedije“ (v „Dom in svetu“) po pravici preračunan na 6 let, kje pa ostanejo Petrarca, Ariosto, Tasso, kje Giusti, Alfieri, Carducci, Ada Negri in Stecchetti-Guerini? Bolje je v prozi, kjer zadostujeta dva prevajalca, da dobimo sčasom najvažnejše prevode pričenši z Boccaccievim Decameronom, — ki bi ga že imeli, da ni vojne, — še naslednje: Izbor pridig Savonarole, Macchiavellijevega „Vladarja“ in „Koren lečen“ (je že preveden), izbor Aretinovih pisem, avtobiografijo Cellinijevo, ki se je zdela vredna samemu Goetheju, da jo je prevedel; čitanko z izborom del Giordana Bruna, Tommasa Campanelle, Galilea Galilei-ja, Salvatorja Rose, Lodovica Sergardija in G. B. Vica, prvega socijologa; trojico Goldonijevih komedij, Alfierijevo „Tiranstvo“, Pellica „Zapore“, izbor iz Mazzinija, romane in drame, ki so jih napisali Foscolo, d'Annunzio, Farina in zlasti Fogazzaro, poleg onih, ki smo jih že imeli in ki bi se morali ponatisniti iznova. Kakor so nam politične pretenzije italijanske politike mrzke, in nam je ohranitev domače zemlje pred laško grabežljivostjo sveta naloga, tako je zopet res, da prija italijansko slovstvo zelo naši psihi, ker je često — v pretekli dobi — izišlo iz podobnih razmer in teženj, kakor pri nas. Nekaj tega pa, kar so producirali v zadnjih dvajsetih letih, n. pr. nekatera (nikakor ne vsa) d'Annunzijeva dela, spada v slovstvo propada, torej ne pride v poštev za prevode. Potrebne so nam pa pesnitve Ade Negri. (Tempeste, Maternità, Fatalità) ali ujedljivo-sentimentalnega Guerinija, (Postuma, Il Guado) ali Fogazzarov „Svetnik“ ali Amicisovo „Srce“. Pri italijanskem slovstvu devetnajstega stoletja je zelo izražena resna nacijonalna vsebina, ki vseskozi vzgojuje in postane dosadna še le v pretiranostih najmlajše dobe političnega šovinizma. —

Naj bo izid vojne kakršenkoli in naš kulturni razvoj v bodoči mirovni dobi počasnejši ali naglejši, nego doslej, naša književnost mora rešiti očrtane naloge: Slovenskohrvatska knjižna zajednica, trgovska organizacija, sistemno prevajanje.

Samo ob sebi je umevno, da čitajmo hrvatski v originalu in da je prevod iz hrvaščine na slovenščino — nesmisel. In istotako iz nemščine. Čitajmo hrvaščine toliko kakor nemščine, pa je zajednica od naše strani že uresničena.

Dr. Franc Derganc:

Henri Bergson.

Filozof moderne Francije.

Drugo poglavje.

(Dalje.)

Kadar učimo otroka govoriti, mu pokažemo z roko ali s pogledom stvar, predmet in istočasno izgovorimo posebno besedo, ki pa je v vsakem jeziku drugačna in nima torej, čeprav genetično, iz večine ali vsaj za otrokov razum s stvarjo prav za prav nobene bistvene zveze. Otrok sprejme istočasno kompleks zaznav (asocijom), obstoječ iz vidnih zaznav stvari in zvočne zaznave izgovorjene besede (simbol). Prihodnjič zadošča, da mu reproduciram namestu celega asocijoma le del, na pr. le zvočno zaznavo besede, in otrokov spomin reproducira cel asocijom, torej tudi vidne zaznave stvari, otrok me razume, v obeh dušah obnovi zvočni simbol isto sliko. Z mnogoletno vajo se tako navadi vsak človek ekonomične metode izražanja: ne pokaže več stvari same, ampak izgovori namestu nje samo zvočni simbol. Ekonomični nagon duha deluje dalje tudi v razvitem jeziku. Ker bi mu bilo prezamudno, prezapravljivo, napraviti za vsako posamezno zaznavo posebno besedo, označuje kar cele skupine zaznav s skupno besedo, kateri pravimo radi te posebne funkcije (unum pro multo) — pojem.

Občevanje in izražanje je torej lahko, dokler gre za obče znane, splošno zaznavne stvari, pri čemer pa sem odvisen od apriornih, že davno pred menoj obstoječih besed s konvencijonalno veljavo. Dostikrat sprejme spomin samo besedo brez asocijoma stvarne slike in beseda visi v spominu kakor prazen okvir, dokler ga človek pozneje ne izpolni z zaznavo in intuicijo samo. Vsak človek ima v spominu vse polno takih praznih okvirov, praznih žepov in predalov, ker ni mogoče, da zazna vsako stvar z lastnimi čutili, z lastnim telesom, na pr. predmete zgodovine, geografije itd.

Kako pa naj izrazim novo originalno idejo, originalno spoznanje, ki ga doslej niti sam nisem zapazil z notranjim očesom duha niti noben drugi človek, za katero torej noben slovar še nima besede? In če se ta predmet nahaja le v mojem duhu, viden in

znan le mojemu duhu? Ko bi bil duh pristopen, odprl bi samo okence in vsi bi si lahko naravnost ogledali novo dušno stvar in pozneje bi zadoščala le izvoljena beseda, da bi se o stvari zanesljivo sporazumeli. Tu si pomagamo metaforično s pomočjo podobnih slik in analogij, pokažemo število splošno znanih slik in pravimo: moja nova stvar je podobna v tem oziru tej, v drugem oziru oni sliki. Tako izrazim s kopičenjem znanih slik vsaj približno svojo originalno idejo, svoje originalno čustvo. Te metode estetičnega metaforizma (analogizma) se poslužuje zlasti pesnik in literat, ki razodeva občinstvu svoje originalno občutje, čustvo ali idejo, na to estetično metodo je navezan tudi filozof, ako hoče priobčiti javnosti nova spoznanja.

Ker nam hoče Bergson v svoji metafiziki razodeti nekaj novega, je v svojem stilu, izražanju nujno prisiljen, govoriti nam v samih slikah in primerah, brez ozira na to, da ne priznava njegova intuicija vtihotapljenih, zastarelih, obrabljenih pojmov intelekta. Svojih novih, z intuicijo spoznanih predmetov nam Bergson ne podaja v točnih, kristalno brušenih logičnih pojmih in definicijah, kar dela baš gori omenjene težave pojmovno izvežbanemu mislecu, ki se čuti kakor v novem svetu brez okostja in trdnih tal. S tem večjim užitkom pa berejo njegova dela sorodne duše umetnikov in mladine z živahno in prožno fantazijo.

Francoski pozitivist in psiholog Hipolit Taine (1828—93), ki je prvi postavil teorijo „milijé-ja“ (okrog), razlaga vsako človeško delo iz treh pogojev: 1. iz plemena (rase); 2. iz milijéja, vsote preteklih (tradicija) in sodobnih (socijalnokulturna organizacija) činiteljev; 3. iz momenta, hipne faze splošnega razvoja in kulturne konstelacije.

Ker je Bergson rodom Anglež in nam predstavlja sintezo obeh zapadnih kultur, se zamota takoj prvi pogoj, a se ravno tako hitro razreši, če pomislimo, da vlada v Franciji, moderni Galiji, in v Britaniji ista keltska kri. Vsled krvne in jezikovne sorodnosti so najhitreje sprejeli rimsko kulturo in se popolnoma romanizirali Kelti v Galiji in Britaniji. V obeh provincijah si je ustvaril klasicizem nova, močna, samostojna ognjišča, ob katerih se je nemoteno in nepretrgano dalje predla nit kulturne tradicije, ko je v Rimu, središču prvega imperija, že davno zmagal zunanji (germanski sever) in notranji sovražnik, po orijentalskih, paganskih duhovnikih potom misterijev organizirana masa (Fr. Cumont), katero je zaničevala in v sužnost tlačila klasična, vseskozi aristokratična država. Na vzhodu rojena klasična kultura je našla varno zavetišče na skrajnem zapadu,

v Galiji in Britaniji, kjer je mirno rasla in zorela skozi srednji vek in samorodno začela boj proti sholastiki.

Francoz, moderni Kelt, se odlikuje po istih lastnostih, kakor nam jih deloma že opisuje Cezar, ali, da se izrazimo bijološko: dominanto francoskega značaja tvori neutešna, rastoča svobodoljubnost in ponos (Vercingetorix). Občutljivi, živahni francoski duh ne ljubi počasne, komaj opazne evolucije s pomočjo reform, ampak se razvija inverzivno v kontrastih, v katastrofah in revolucijah. Vitalni refleks mu ne obtiči, se ne zaduši že v sanjavem čustvu in lepi besedi, hitro poteče do konca, do efektnega čina. Kako je še vedno rerum novarum cupidus, nam izpričuje tudi — pariška moda. Matematično jasni in bistri francoski esprit ljubi drzne, presenetljive, paradoksne utrinke, da ga svet občuduje; slava (gloire, prestige) mu je najslajše plačilo in realen faktor vsakega podjetja. Za narodni totem si je izbral petelina: kavalirja in klicarja solnčnega dne. Francoz zaznava svet harmonično, estetično, ker mu je estetično občutje izraz najvišje notranje svobode. Kakor mu je svet pred vsem estetičen fenomen, tako hoče tudi sam po svoji osebi in lastnini učinkovati estetično, kar nam dokazuje njegova obleka in pohištvo, finokretnost simpatičnega obnašanja in duhoviti simbolizem govora.

In milijé? Mimozno občutljivo francosko slavo je zadel 1870. strahovit udarec, ki ni nehal nepomirno trepetati v francoski duši. V filozofiji je zavladala že gori označena metafizika svobode (indeterminizem) in protimaterijalistična struja neospiritualizma. In v lepi literaturi sta se rodili 1883. iz reakcije proti naturalizmu (E. Zola) šoli Parnasa in simbolistov (dekadentov). Neutešno hrepenenje po svobodi duha, po neodvisnosti od trde, železne materije in brutalnih zakonov brezsrčne narave, je razpalilo vso francosko miselnost, imperativ svobode je zmagovito prodrl celo v trdnjavo eksaktne znanosti; za naravoslovje izpričuje E. Boutroux (De la contingence des lois de la nature, 1874, Slučajnost prirodnih zakonov), da ne vlada v naravi samo trda, železna nujnost, ampak tudi kontigenca (slučajnost) in svobodno ustvarjajoči razvoj, da so vsi prirodni „železni“ zakoni le idealizacije praktične človeške fantazije. Svetovno slavni matematik Henri Poincaré (La science et l'hypotèse, 1902) dokazuje, da matematika, pravzor dogmatizma, ni niti abstrakcija narave, kamoli prednaravna in nadnaravna apriornost, ampak samo sistem samovoljno postavljenih, konvencijonalnih definicij, torej fiktivna, svobodna tvorba človeške fantazije, samo približno in eno-

stransko prilagojena svetu istine z vidika biološke koristi in orijentacije.

Hipna časovna konstelacija je itak znana: oboroženi mir raznih nacijonalnih imperijalizmov, despotizem industrijalnega kapitalizma in na obzorju vstajajoča historična novost: organizacija proletarskih, ljudskih mas in nadnarodnjakov, stremečih na podlagi avtarkičnega, avtonomnega in nasičenega nacijonalizma po enotni kulturi človeštva, po sreči harmonije in večnega miru.

Vsak popolni filozofski sistem odgovarja na metodično (noetično) in predmetno (metafizično) vprašanje. Dogmatično priznava Bergsonova noetika možnost objektivnega spoznanja, zavrača torej vsak skepticizem, a neizčrpni studenec spoznanja vidi samo v izkustvu lastnega doživljaja in zaznave, v najintimnejšem trajnem in polnem kontaktu s prirodo in življenjem. To stališče znači principijalno nasprotje intelektualizmu (racijonalizmu). V metafiziki je Bergson glede splošne predmetnosti realist, trdno prepričan, da bivajo predmeti (stvari) tudi sami zase brez ozira na spoznavajoči jaz, torej nasprotno imanentnemu idealizmu, trdečemu, da je svet predmetov le vsebina in last moje osebne zavesti. Bistvo in kakovost stvari samih umeva Bergson po načinu dualizma, ki se nagiblje v ostrem nasprotju z vsakim mehanizmom, materijalizmom in determinizmom k monizmu spiritualizma.

Že ta površni pregled nam je pokazal soglasje Bergsonovega stališča z zdravim človeškim razumom, torej možnost, da postane demokratična filozofija širokega ljudstva. Bistvo in jedro te filozofije pa tvori stavek: spoznanje ni človeškemu razumu prirojeno, spoznanje ni podedovano gotovo bogastvo, ampak vsak človek si mora takorekoč vsak belič spoznanja krvavo in posebej zaslužiti, pridobiti, ga doživeti (zaznati) v tesnem kontaktu življenja in dela, pri čemer mu pomeni dožitnost (zaznavnost) toliko kakor trajno, polno sožitnost, sotrudnost z živo prirodo. A sotrudna sožitnost v prirodi samo zbira, znaša materijal za hišo, katero sezida šele — intuicija. Trajnost sotrudnega in sožitnega kontakta s prirodo zahteva Bergson z besedami: „kajti o istini ne dobiš intuicije, t. j. intelektualne simpatije s tem, kar ima ista v sebi najglobljega, če nisi našel prej nje zaupanja po dolgotrajnem tovarištvu z njenimi na ven obrnjenimi razodetji".

Tako smo prispeli na zadnji, najvišji vrh, od koder se nam pokaže v živi lepoti vsa pokrajina Bergsonove filozofije in metafizike. Kakor magična obločnica — enaka solncu — zasije na tem

vrhu intuicija in ne spremeni samo najtemnejše temine v solnčen dan, ne posveti samo v najskrivnejši kotiček, ampak prešine tudi vse predmete s tako vseprodirno močjo čudovite svetlobe, da postanejo prosojni, malone prozorni.

Ali kaj pomeni ta čarobna beseda Bergsonove intuicije? Kako se posreči tudi nam, prižgati to skrivnostno luč v temini lastne dušnosti? Še zdaj se ni končala filozofska polemika interpretov in kritikov o pojmu Bergsonove intuicije, ker nam Bergson sam iz gori navedenih vzrokov ni podal jasne in ostre pojmovne definicije: „Ali metafizika je samo tedaj to, kar mora biti, če gre preko pojma ali se vsaj osvobodi okorelih in gotovih pojmov ter ustvari pojme, popolnoma različne od teh, ki jih navadno rabimo; menim plastične, gibljive, skoro tekoče predstave, vedno pripravljene k prisposobnosti na bežne oblike intuicije“. (Dalje prihodnjič.)

Ivan Albreht:

Gazela.

Haha, haha — Pa kaj, če usta so ognjena —
saj zame ne rde! Saj je ljubezen pena,
ki vetrec hipa v nič jo razprši!
In da zares, dekle, kraljica si Edena,
vem — zame pota k njemu nič več ni!
A — kot sem sam, poišče roka naj koščena
si kraje, koder nihče hodil ni,
ker sveta bolj kot vse mi je — življenja cena.

LISTEK.

P. Stanislav Škrabec, Jezikoslovni spisi, I. zvezek, 1. snopič; izdala in založila „Leonova družba" v Ljubljani; Ljubljana 1916. — Prvi snopič zbranih spisov p. Stanislava Škrabca je izšel. Slovenisti, ki jim je bila ta izdaja že delj časa znana, pozdravljajo prvi snopič z največjim veseljem. Zbirka ne bo prinesla sicer nobenih novih razprav, a bo vendar v lepi obliki podala sadove delavnosti p. Stanislava Škrabca. Čudno, skoro nepojmljivo je, kako se je mogel p. Stanislav razviti v onih časih, ko je pričel raziskovati zgodovino slovenskega jezika, v tako globokega učenjaka. Hvalo je treba izreči pač njegovi pravi, znanstveni naravi in njegovi energiji. Predvsem je treba občudovati metodo njegovega raziskovanja: on raziskuje popolnoma moderno, motri zgodovino jezika, kakršna je v starejših tiskih in kakršna se kaže v današnjih narečjih in na podlagi tega razmotrivanja stavi in krepi razvoj jezikovnih pojavov. Česar nas je Škrabec na ta način naučil, tega naravnost ne moremo pregledati. Mnogo vprašanj je postavil, mnogo jih prav rešil, marsikatero je ostalo nerešeno — a mimo nobenega ni šel, ne da bi se potrudil, da ga razreši. Res je, da je marsikateri pojav dobil v poznejšem času drugo, boljšo razlago, a vendar ostane Škrabcu zasluženje, da je vprašanje našel, da je vprašal, raziskoval. Častitljivo starega frančiškanskega očeta, h kateremu gledajo vsi slovenisti in slavisti s spoštovanjem, je zadelo v visokih letih veliko trpljenje. Celico, kjer je neutrudljivo delal, je moral zapustiti in v nji tudi bogato, staro zbirko svoje knjižnice. Pred laškimi granatami se je moral umakniti iz Kostanjevice pri Gorici, kjer je prebil 42 let svojega življenja in šel je tihi, samotni učenjak v begunstvo. S tem je pridobil v naših srcih še več; je postal nam v svojem trpljenju večji, častitljivejši. Naj mu teža begunskega trpljenja ne vzame prožnosti duha in vsi želimo, da bi krepak mogel šc nadalje urejevati svoje zbrane spise.

Prvi snopič vsebuje: 1. razpravo *„O glasu in naglasu našega knjižnega jezika v izreki in pisavi"*, ki je izšla prvič v letopisu novomeške gimnazije l. 1870., razpravo, ki bi jo moral znati vsak izobražen Slovenec na pamet (str. 1 do 59); 2. *„Pravopisne opazke"*, prvič natisnjene v „Soči" l. 1878 (str. 60—64); 3. *„Zanimati in zanimivo"* (str. 64—66); 4. *„Kə in kò"* (str. 66—78) in 5. *„Kədô in nìhče"* (str. 78—80).

Da preidemo malenkosti, ob kakršne se more spodtakniti le pedant, tako n. pr. staro pisavo *er* za samoglasni *r*, bi omenil tu le par popravkov. Oblika *vzəšəl* (str. 29) in pravilna, enako tudi ne *izešel* (str. 1) in *odəšəl* (str. 74); pravilno je: *vəzšəl, izšəl* in *odšəl* in prej navedene oblike so analogične po nom. sg. fem. in neutr. *vzəšlà, vzəšlò; izəšlà, izəšlò*; *odəšlà, odəšlò*. Nočem tu po nepotrebnem zapravljati besedi, marveč tozadevno in enako tudi glede moderne redukcije samoglasnikov in zakona o reduciranju *i*-jev in *u*-jev začetkom besed gl. v mojih Slov. Stud. I. in II., ki izidejo v prihodnjem zvezku Arch. f. slav. Phil. Skratka moramo reči, da je to, kar nam Škrabec nudi, gola resnica.

Omeniti pa moram še neko drugo stvar. Dr. J. Tominšek je napisal v „Popotniku" l. 1917., (38), str. 76—80 recenzijo o prvem snopiču Škrabčevih „Jezikoslovnih spisov". Po splošnem uvodu o delavnosti očeta Stanislava Škrabca, ki ga

graja, ker je teoretično pridobljene rezultate uvajal v prakso in po daljšem razmotrivanju o pisavi *er* za zlogotvorni *r* preide Tominšek k posameznim točkam razprav v 1. snopiču. S to kritiko ne morem biti zadovoljen in skrajni čas je že, da bi take stvari ne prihajale več na svetlo. Vsak si že lasti pravico, govoriti o vprašanjih zgodovine slovenskega jezika; bodi povedano, da o tem govori le oni, ki je to pravico dokazal, a ne dokazal morda s tem, da je napravil državni izpit iz slovenščine. To ni nikakršen patent. Kritika, ki jo je napisal Tominšek, pravzaprav ne zasluži, da bi človek govoril o nji. Vendar moram govoriti, da mu ne bi kdo slepo verjel in ker je taka kritika za častitljivega očeta Škrabca žaljiva. O njegovih izvajanjih naj govori, kdor se na jezikoslovje razume, ne pa, kdor mu sega le do čevljev.

Tominšku ni po volji, ako kdo govori o najmodernejši struji jezikoslovja sploh, o proučavanju naglasa. To more storiti le človek, ki nima o jeziku in njegovem življenju nobenega pravega pojma. Vsako študiranje slovanskega jezika brez poglavja o naglasu je prazen nič in ti časi so že zdavnaj minuli. Tudi ni res, da bi bili predpogoji in tla, na katera zidamo naglasne zakone, tako šibka kot slika to Tominšek. Nasprotno: tudi naglasni študij se kreta ravno tako po matematično natančnih potih kot vsak drugi jezikovni pojav. Tako si ne morem misliti n. pr. slovenske srednješolske slovnice brez študija o naglasu, ker taka slovnica bi bila le za staro šaro in stare profesorje, ki se novega boje, ker se nočejo tega naučiti, ne bi pa odgovarjala sedanjemu stanju jezikoslovja in modernim zahtevam.

Kritik nam poda „novico" kdor vsaj malo pozna slovenska narečja, ta je bo iz srca vesel —, da se tudi na Štajerskem govori *pəs* in *pajsji*. Da, da — tega o. Stanislav Škrabec čisto gotovo ni vedel, ko je napisal v pričujoči razpravi „napačni" stavek (str. 24): „To pojačevanje (t. j. polglasnika v samoglasnik) pa je pri nas po raznih krajih razno, na Koroškem in Štajerskem v *e*, na Kranjskem v *a*." Seveda nihče pri formuliranju takih zakonov ne gleda prav natanko na deželno mejo, ker se tudi jezik prav nič ne ozira nanjo, a Tominšek je le moral v gori omenjenem stavku duhati politično mejo.

Kar govori Tominšek o končnici glagolov v 1. osebi množine *-mo*, je vse le prazno govorjenje. Končnica *-mə* na Štajerskem je modernega izvora in nima s starim polglasnikom prav nič opravka.

Dalje se zaletava Tominšek v tako elementarne zakone, da se človek naravnost čudi take vrste originalnosti. Vsi govorimo in slišimo *„mozd gori"*, *„leb'dan"* itd., le on ne. Res čudno; no, nekateri ljudje so že taki, da morajo pri vsaki stvari še kaj svojega povedati; vprašanje je le, je-li to pametno ali ne. Tudi se ne bo posrečilo Tominšku najti človeka, ki bi ločil in delal razliko med končnim soglasnikom v *koš* (gen. sg. *koša*) in *koš* (gen. pl. samostalnika *koža*), ali med *e* v drugem zlogu besedu *pepel* in onim v besedi *svet* (gl. str. 80, 2 stolpec). To zmožnost ima le oni, ki študira jezik po črkah in ne po glasovih.

Kar se tiče besede *slahčica*, tudi mi ne moremo dati prav očetu Škrabcu (str. 30). Razlaga o postanku *-šč-* v *slaščica* je sicer prava, a dalje mu ne moremo slediti, kajti *hči* ni nastalo iz *dći*, ampak iz *kći*, enako je tudi *h* v *nihče* iz *k* in ne iz *t*; *h* v *slahčica* pa je dialektičen. Nastane pa zagonetka, ki je ne morem ne razrešiti, ne pojmiti; zakaj in kako more napisati Tominšek (str. 80), 1. stavek: „V besedi *hči* je *h* vendar malo nejasen. Ali ni morda stal nekoliko pod vplivom germanskega *h* v tej besedi?" Misli-li Tominšek pri tem na *h* v nemškem *Tochter?*

Tominšek ne ve, da je *e* v *češčen* vse kaj drugega kot *e* v dialektičnem *čest*. Po nekod sliši Tominšek premalo, drugod zopet preveč. Tako ima njegov slovenski govor dva polglasnika, najbrž le zato, ker pravi Škrabec (str. 31), da sta si polglasnik iz starih slovanskih polglasnikov in oni iz *i* in *u* popolnoma enaka. Da, slovenski jezik ima nebroj polglasnikov, a slovenski knjižni govor le enega.

Škrabec nikjer ne trdi, da se je moderna redukcija vokalov začela l. 1691., kakor bi človek mislil, če bere tozadevno Tominškovo opazko na str. 80. Beri izvajanja o. Škrabca o tem procesu do konca (str. 34—36) in spoznal boš, da ima Škrabec prav. Kronologija pa s tem — po mnenju Tominškovem — ni izpodbita.

Obliko gen. pl. *polâ* je slišati povsod in bi le rad vedel, zakaj je nesprejemljiva. *Dr. Ramovš.*

Madjarska študija o Slovencih. — Madjarski publicist dr. Robert Braun, budimpeštanski mestni knjižničar, se je v vojnem času pečal s hrvaško-srbskim in slovenskim jezikom, ko ga je vojaška služba dovedla na jugoslovansko ozemlje, in se odločil na podlagi izvirnikov seznanjati svoje rojake z našim bitjem in žitjem. O Slovencih namerja napisati tri članke, dva sta že izšla v socijalno-politični reviji „Huszadik Szárad“ (Dvajseto stoletje), ki jo urejuje socijolog Oszkár Jászi. Prvi članek obdeluje plemensko-jezikovne razmere Slovencev in dobo do 1848. leta, drugi članek pa ima napis: „Razvoj slovenske narodne ideje od 1848. leta do smrti Bleiweisove“. O tem članku hočem poročati, čigar vsebina mi je postala znana po prijaznosti prof. Južniča iz Novega mesta, ki je vešč madjarščini.

Dr. Braun je predelal tvarino glavno na podlagi spisov Apiha (Slovenci in 1848. leto), Grafenauerja (Zgodovina novejšega slovenskega slovstva, II.), Lončarja (Dr. Janez Bleiweis in njegova doba) in Jos. Vošnjaka (Spomini). Značilno je njegovo priznanje, da madjarski narod v najslabših časih ni imel tako žalostnih dni, kakor so jih imeli Slovenci pred letom 1848. Govoreč o slovenskem gibanju 1848. leta, omenja vso tedanjo našo nejasnost, nediscipliniranost in slabost, ki je onemogočevala uspeh, kakor tudi nasprotstvo Nemcev. Primera z madjarskimi mesti, ki so tekmovala v gmotnih sredstvih za tretje madjarsko vseučilišče (Budimpešta, Kološ, Požun), dočim je Ljubljana zagotavljala samo svojo moralno podporo, ni upravičena, ker manjka tertium comparationis: ponemčena mala Ljubljana 1848. leta in bogata madjarska mesta 1916. leta, ko obstoja že petdeset let samostojna ogrska, po zakonodaji in upravi, po kulturi in gospodarstvu madjarska država. Razliko med Slovenci in drugimi narodi označuje dr. Braun takó, da so dosegli Slovenci priznanje narodne enakopravnosti brez narodne zavednosti, dočim so si drugi narodi priborili priznanje narodne enakopravnosti ravno s svojo narodno zavednostjo. Slovansko gibanje je Bakunin kompromitiral pri dvoru, ki se je oklenil Nemcev, ker se mu Nemčija ni zdela takó nevarna kakor pa velesila Rusija. —

Bleiweisa označuje dr. Braun za najbolj izvrstnega in prvega politika slovenskega, ki se pa ni odlikoval po duševni veličini, požrtvovalnosti in proroštvu, ampak je bil mož meščanske preprostosti. Ni se dal voditi od mase, kakor misli Grafenauer, nasprotno je sam avtokratsko vodil maso ne sicer par milj, ampak par korakov naprej. Pravilno je ocenjal svojo lastno moč in razmere; zato se je naslanjal na dobrohotnost vlade in duhovščine. Laviral je med zgodovinskim in prirodnim pravom: ako so bile splošne razmere ugodne, je bil za Slovenijo; ako so postale slabe, je skušal vsaj za Kranjsko kaj doseči. Liberalizem je imel upanje na uspeh pri Slovencih še le potem, ko je nastalo slovensko meščanstvo in posvetno razumništvo.

Dr. Braun navaja Tomanove besede o dualizmu, da je grob našega življenja, dasi je sam glasoval zanj; pri tem se dotika tudi afere gledé koncesije za gorenjsko železnico. Povdarja pravilno, da je bila napaka, ko so hoteli Slovenci podpirati češko pasivno opozicijo, in primerja češke razmere z madjarskimi, češ, si duo faciunt idem, non est idem. Dostaviti bi bilo pač treba, da je dualizem končno odločila izgubljena vojna leta 1866. Razpravljajoč o razcepljenosti Jugoslovanov, ki jo je pomnožil dualizem in dovedel ad absurdum, prihaja do zaključka, da se more jugoslovanska edinost uresničiti le po dveh možnostih: bodisi potom splošne evropske katastrofe, bodisi potom splošnega evropskega pobratimstva!

Kakor se veselimo, da se med Madjari najde kdo, ki skuša objektivno poznati in presojati naš položaj, tako tudi želimo, da pisatelj skoro objavi še tretji članek, ki se bo pečal z našim najnovejšim kulturno-političnim in gospodarsko-socijalnim življenjem. *Dr. Drag. Lončar.*

Jezik očistite peg. Natanko na dan Rybařeve interpelacije glede uradne rabe laških imen po slov. krajih mi je pravilo dekle s srednješolsko maturo, kako je gledala s Kouka na „Izonco“ . . . Žalostno je nadalje, čuti tolikrat iz ust akademikov, da nimajo cajta in obilico sorodnih. Ne utegnejo pomisliti, da bi nekatera kmetica, ki nima pojma o češčini, dejala nimam kedaj . . . Meja se nam krha po izpostavljenih krajinah ne samo iz koristolovja, ampak naravno s polahno infiltracijo tujega besedišča . . . V mojem rojstnem gnezdu se zovejo neke parcele Za hlevi, pozneje izorane ledine pa Pod štalo. Kedo naših vojakov s kmetov ni še zamenjal čevljev s šuhi? In polizobraženstvo posebno rado tke svoj govor z izposojeno navlako, kakor bi bil ukradeni izraz jačji. Poznam slaviste, pri katerih se šė naprej išče Uršo Plut! Mali narodi moramo čuvati svojo individualnost vedno in vestno, ne najmanj v besedi. Janežič-Sketova trditev, da premore naš knjižni jezik najmanj tujk, naj se posploši še v živi govorici. Pred vsem pa ma mladina hoditi pot vzornosti ter se v ta namen seznaniti tudi z drugimi slovanskimi narečji. *Cato Criticensis.*

Slovensko in tuje slovstvo. — Urednik je priobčil drja Zobra članek, ne kot bi se v celoti strinjal z njega izvajanji, nego da spravi v javnost vprašanje, ki bo dobivalo v bodoče po vsej priliki večjo in večjo važnost, in v pričakovanju, da izzove po slovenskih listih več živega razglabljanja o stvari.

Igo Gruden:

V uri hrepenenja.

1.

O, zdi se mi, da slišim tvoje sanje,
kot zvezde, ki z zenita v noč zvenijo;
pod oknom veter poje melodijo,
narahlo v sen zazibal je kostanje.

O, zdi se mi, da slišim vzdihovanje
samotnih ptičev, ki po vejah spijo;
O, zdi se mi, da rože govorijo,
in roso slišim, kako pada nanje.

O, zdi se mi, da ti pod nebom krožiš,
kot tih metulj nad rožnatimi cveti,
da belo roko mi smehljaje prožiš,

ker slednji prst se kakor žarek sveti;
o, zdi se mi, da slišim srce tvoje:
kot zlata struna mi pod oknom poje.

2.

Ti si kot roža sladka in opojna,
ki se v ljubezni moji solnčni greje;
ti si kot veter, ki čez polje veje,
v njem moja duša — bilka nepokojna.

Ti si kot mavrica, ki pestrobojna
se pod oblaki v svežih barvah smeje;
pod njo brezdanje jezero — srce je,
ki v njem odsevaš tiha in pokojna.

O, kamor gledam, vidim te povsodi;
v drhteči bilki, v vetru, ki jo boža,
v dehteči roži, v mavrici na vodi,

v vsem stvarstvu, ki brezmejno me obkroža,
v atomu slednjem luči, vonja, glasa,
v vesoljstvu večnem brez mejâ in časa.

Tiha pesem.

Noč je sladka kakor bajka,
trudno-mlačno je obzorje;
mesec — kot srebrna čajka —
preko nêba tiho orje.

Moje misli so pokojne,
kot metulji lahkokrili,
ki nad kelihe opojne
so se tihoma spustili.

In še tišje in vse globje
cveti so zahrepeneli . . .
Na obzorje kot golobje
beli so oblaki seli.

Alojz Kraigher:

Mlada ljubezen.

(Dalje.)

Pri Vêri je Potočnikova Silva na obisku. Zatekli sta se v vrtno lopo in Zorkov Albin se jima je pridružil.

Silva je visoka in sloka ženska, skoraj tako velika kakor njen častilec in nič manj mršava. Obraz ji je preozek, a ustnice kipeče, zobje še dosti lepi; oči šegave in pametne, a ob enem sladke in zapeljive, črne kakor noč. Tudi lasje so temni, ne pregosti; prsi bujne, vzpričo splošne suhljatosti naravnost izzivajoče, a noge prevelike, meča skoraj brez oblike. Drži se samozavestno, prižigajoč si cigareto za cigareto, s prekrižanimi koleni, v enomer bingljajoč z nogo, butajoč s čižmo ob mizno ploščo.

Vêra je nežna kakor je bila, morda nekoliko bohotnejša, zrelejša. Pogled ji je uslužen in dober, a zelo pogosto je zamišljen; takrat postane strog in trpek, neka obupna odločnost se pojavi v njem.

Opoldne je imela majhen nastop z notarjem. Ko se je bila odpravila k kosilu, ga je srečala na pragu svoje sobe. Bil je majčkeno v zadregi, ker je bržkone že nekaj časa neodločno stal pred vrati; a obenem se ji je zdel vesel in razigran.

„Dober dan, gospodična Vêra!“

Prijel jo je za roko, ki je obležala kakor drobna žemljica med njegovima mesnatima rokama.

„Veste, da še nisem bil do danes v tem svetišču — devičanstva?“

Vêra je bila rdeča in ni vedela, kako ji je. Zorko jo je že večkat prijel za roko ali se je dotaknil njenih pleč ali njenega života, — saj je bil njen dobrotnik in njen daljnji stric; a to pot je bila stvar kočljivejša.

„Zelo prijazno imate tu. Malo razmetano . . . haha . . .“

Nekaj v njenem izrazu mu ni ugajalo, izpustil ji je roko in stopil proti oknu; a nenadoma se je okrenil in njegov obraz je bil samo še siten, dobrohotno siten:

„Okregati vas moram, gospodična Vêra!“

Vrata so bila ostala odprta; Vêra je stala še vedno poleg praga.

„Pred nekaj dnevi me je obiskala gospa soproga dvornega svetnika Jernejca. Jaz sem bil od doma; Cile je bilo sram; — gospa svetnica pa je imela neko važno stvar; rada bi bila vsaj z vami govorila, da mi sporoči po vas ... Vam pa se ni ljubilo ...“

„Nisem se čutila — poklicane.“

„Ali vas ni bila Cila klicala?“

„No — to bi bil vendar posel gospodinje!“

„Gospodinje? Seveda gospodinje! Gospodinje ravno potrebuje hiša. In nekdo mora biti tu, ki ob takih prilikah — sprejema, — reprezentira ... Vi ste že toliko časa v hiši ...“

Vêra je zbegana povesila oči in še globlje zardela.

Iz prvega nadstropja je v tem trenotku zaklical Nadin glas:

„H kosilu, gospodična Vêra! — Papa! Papa! Kosilo je na mizi!“

In po stopnicah so zašklopotale drobne stopinjice.

Notar je bil naenkrat ves v zadregi.

Zardel po vsem obrazu in po vratu, najbrže celo po prsih, je hitel mimo Vêre in si popravljal spotoma nanosnik.

Pri mizi je pa začel takoj sitnariti:

„Kje so kozarci? Kje je solnica? Kje je nož za kruh? Kedaj so bili menjani prtiči? — Vidite, gospodična Vêra? Vi se morate malo žrtvovati gospodinjstvu!“

Vêra je molčala in gledala v svoj krožnik. Zdelo se je, da ji gre posebno v slast; a bile so menda samo njene kretnje močnejše in odločnejše.

Notar se je še enkrat obrnil k nji:

„Po kosilu bi rad govoril z vami, gospodična! Prosim vas, počakajte me!“

Vêra se je ozrla sunkoma in ga pogledala s polnim obrazom:

„Tukaj?“

Notar je imel preobilen založaj solate v ustih, poškilil je k hčerkama in k sinu, če ga ne gledajo, in pokazal z vilicami navzgor v smeri njene sobe.

Vêra se je zopet nagnila nad krožnik in še odločneje zastavila vilice in nož ... Ko pa je začula zunaj Silvin glas, je mahoma vse popustila in odšla ...

„Ti si še zmirom stara sanjarka, Vêra!“ — butne Silva z nogo ob mizo, zakrili teatralično z rokama in se vzpne na klopi: „Ženske smo še takšne revice! ... Kaj pa hočeš brez moža? — Mož je gospodar na svetu. In niti žrtvovati se ne moreš nesebično. On

seveda sprejme tvojo žrtev; a obenem te obsodi in ubije. Če se mu žrtvuješ, si družabno uničena — za vselej!“

Albin zmaje s svojo svetlo glavo in vzklikne z žalostnim pogledom:

„Ne, ne, gospodična! Ravno žrtev je potrebna! Saj ne gre za svet in za njegovo sodbo; za dušo gre, za ravnovesje v duši, za srečo v duši.“

„Paperlapap! Za srečo v duši? Tega ne razumem. To so čenče. To so blodnje ... neke visoke blodnje ... Bogve v kakšnih sferah kolovratijo vaše misli, gospod Albin? — gospod Belin? — Vi ste kot metulj belin. Frči, frči in vzletava v zrak, — pa ga naenkrat zmanjka nekam v visočine ...“

Silva pomolči in se zagleda s hudomušnimi očmi v nebo; pa se zdajci strese v razposajenem smehu in udari Vêro po kolenu:

„Hahaha, moja ljuba!“ — S prstom pokaže na Albina: „Ko bi poslali detektiva za metuljčkom, — stavim glavo, da bi ga zalotil v sosednem vrtu na lepi cvetki, ki bi jo zapustil kajpada in šel k drugi v goste, ki bi jo spet zapustil in tako naprej ...“

Albin se v zadregi zlekne in zazeha:

„Oh, gospodična Silva, v naravoslovju dobite trojko! O metuljih še nekaj veste, ampak — človeka ne razločujete od metulja!“

„Človeka? Kaj pa bom s človekom? Moža mi dajte! Tu je zajčja dlaka!“

„Hahaha,“ — se smeje Albin. „Zdi se mi, da ne potrebujete več moje pomoči!“

„Turčin?“ — se zresni Silva in ostrmi nekoliko afektirano. „Ali je Turčin mož? — Mož mora imeti premoženje! Ali me more Turčin preskrbeti?“

Vêra stisne kot v zadregi glavo med ramena, pogleda v kot in brcne z nožico izpod krila:

„Vidiš, Silva, — to-le je razlika: — za človeka se žrtvuješ, moža pa — oslepariš!“

„Oslepariš, kajpada! In to je treba, draga moja! Dajte mi moža, da ga osleparim! Pa če je grd in bradavičast kot krastača, — jaz ga osleparim! Samo bogat naj bo!“

„Saj niste takšna, gospodična Silva! Niti trohice teh lumparij ni v vas! To so še vse sadovi vaših prejšnjih razočaranj in obupavanj. Zdaj ste srečni in zadovoljni, gospodična Silva! Saj žehti iz vas življenje!“

„Jaz sem srečna in zadovoljna? V tem grdem krilu in s to frizuro in v teh pošvedranih čižmah? — Gospod Belin, — vi ste psiholog!“

„Kako se boš ti naplahtala, Silva!“ — se smeje Vêra in ploskne z rokama mimo ušes. „Jaz te že vidim kot hišno gospodinjo. Otroci smrkavi in umazani. Pri peči se suše plenice in širijo smrad po sobi. In ti — nepočesana in neumita, v obnošeni, povaljani obleki . . .“

„Torej ste me s Turčinom poročili? Hvala lepa za njegov pleničji harem! — Pereat človek, živel — mož!

„Zakonski mož!“ — popravi Vêra.

„Premožen mož!“ — dostavi Silva.

„Z eno besedo,“ — sklene Albin, „mož, da ga osleparim!“

„Mož, da ga osleparim! Bravo, gospod Belin! Vidiš, Vêra, tudi Belinček se še iztrezne in si poišče — žene, da jo oslepari.“

Albin iztegne noge in si položi dlani na lica:

„Oh, dekleta, — tako mlada še, pa že tako obupana! Ali mora biti ravno harem?“

Silva se nagne k Vêrinemu ušesu ter jo šepetaje vpraša:

„Koliko pa je že Belinček star?“

Ona zmiglje s pleči in objame z ljubečim pogledom svetlo glavo mladega Zorka:

„Nedolžen je kot dete!“

Silva plane spet nazaj in zakrili z roko:

„Kdaj pa ste vi bili mladi, gospod Belinček?“

„Ha,“ se smeje on, „počakajte, da dorasem!“

Silva se nenadoma zagleda v zrak in se zasanja . . .

Za nekaj časa se oglasi Vêra:

„Zakaj me gledate tako očitajoče?“

„Ali ni hotel — papa govoriti z vami, gospodična?“

Ona povesi glavo in zardi ter mu odgovori sama pri sebi: — Bodi zadovoljen, fant, da sem tako neumna!

In Silva plane iz svojih sanj:

„Kako si neumna, Vêra!“ — Nagne se k nji in ji pošepne: — „Starega Zorka vzemi, butelj!“

Vêra še globlje zardi, se umakne od prijateljice in si popravi bluzo:

„Silva, — pozna se ti, da si zaljubljena!“

„Hahaha,“ — se smeje ona in se tleskne z dlanmi po stegnih, „ta je pa resnična! Živela ljubezen!“

„Živela! Živela ljubezen!“

Dana in Nada sta se bili pritihotapili do lope in nepričakovano navalili vanjo:

„Živela! Živela ljubezen!“

Dana je plavolasa in modrooka, bolj okrogla in bolj sanjava. Nada ima kostanjaste lase in rjave oči, je vitkejša in žilavejša ter precej živahnejša.

„Ali je Albin zaljubljen? V katero si zaljubljen, Albin?“

„Vate, Nada!“

Dana se privije k Vêri in ji pošepeta:

„Papa vas je iskal. Bil je v vaši sobi in gledal je s hodnika, če ste na vrtu. Nada ga je vprašala, ali naj gre po vas; pa je jezno odgovoril: — ne! — Kaj vam hoče, gospodična? In zakaj mu je bilo danes naenkrat vse narobe? — Ali se boste vi brigali za kozarce in za prtiče?“

Vêra jo pritisne k sebi in se zagleda v tla:

„Nič ne skrbi, Dana, hudega gotovo ni! Jaz sem bila pozabila...“

— Dekletci poiščeta orodje in se spravita takoj na delo. Nada zabije žice v zemljo, Dana oba količka; izbereta si krogle in kladiva ter pokličeta na boj. Vêra in Albin igrata z njima; Silva si prinese stol iz lope in sede — z vsem obrazom proti solncu:

„Črna hočem biti, črna kakor satan, — da bo skakal Turčin ...“

Vêra je razmišljena in ji ne gre po sreči. Albin se trudi okoli nje in ji daje navodila, a vse skupaj ne pomaga dosti. Ona je sama nase jezna, pa se smeje:

„Saj je vseeno, ali dobiva igro ali jo izgubiva! Kroket je kot življenje; in v življenju smo navajeni, da igre izgubljamo.“

„Jaz ne, gospodična Vêra!“ — oporeka Albin.

„Poglavitno je, da si znaš izbrati pravega družabnika!“ — pravi Silva.

„Torej sem jaz slab družabnik?“

„Zanič, gospod Belin, popolnoma zanič!“

A Vêra ugovarja:

„No, čakajte, pa ravno morava dobiti!“

Silva stavi svojo glavo, da izgubita; in Silva ne zapravi svoje glave. — A tudi drugo igro izgubita Vêra in Albin. — Tekom tretje prideta iz pisarne Turek in Tomo.

Turčin skače okoli Silve in ji nagaja. Z roko ji jemlje solnce, ali ga lovi s stekleno lečo ter ji pali z žariščem ustnice; drega jo in žgače ter ji poskuša stol izpodnesti. — Tomo draži igralce, dela

zmedo in ovira igro; zahteva, naj prenehajo, da se pridružita tudi ona dva. Nalezel se je Turčinove razposajenosti. Sicer ga je malo sram pred Vêro, a strašno rad bi se zaganjal vanjo kakor Turčin v Silvo. V začetku se drži dekletec; a ko ga obe naženeta, se vsili Vêri za učitelja.

Nada hujska:

„S kladivom ga dajte, gospodična! Saj še sam nič ne zna!"

„No, potrpi, Nadica, pa pridem tebe učit!"

„Gospodična pač ne potrebuje učitelja," — razlaga Dana; „saj naju je že večkrat prav pošteno nabrisala. Ampak — bogve, kje so danes njene misli? — V Afriki? V Ameriki?"

Vêra se zdrzne od presenečenja in zardi. Od strani ošine Toma z zbeganim pogledom:

„Hahaha . . ." — se smeje. „Ali vidite otroka? Zdaj me bodo že gojenke vlekle!"

Podjetno privzdigne krilo, postavi nožico na kroglo, zamahne... rresk — se kladivce odlomi in odleti za lopo. Dana in Nada se zakrohotata, Tomo čestita, Albin se jezi:

„Tudi to izgubiva!"

V tem hipu se je Turčinu posrečilo, da je Silvi stol izpodnesel. Haló! Turek beži pred Silvo. Dolg je in neroden; z nogo pobere polovico žic z igrišča. Krik in vrišč za njim. Haló! V trenotku je kroket pozabljen.

„Lovímo se!" — predlaga Nada. „Najprej dame! Dame lové gospode!"

Potem love gospodje dame. Turčin Silvo, Albin Vêro, Tomo Dano in Nado. Pa se pomešajo; — Tomo se drvi za Silvo — pa za Vêro — pa za Nado . . . Nenadoma ima zopet Vêro pred seboj. Počasi se mu umika; z mežikajočimi očmi se mu smehlja; prste krči kakor kremplje, grozeč mu, da se ga ubrani z njimi . . .

„Udarite vendar, saj ne morem več bežati!"

Prignal jo je za lopo v španski bezeg. Mehko vejevje, sočno listje opleta okoli nje. Višnjevi cvetni grozdi lipovke jo božajo po sencih . . . Tomo jo nalahko udari in zbeži pred njo . . .

A čez nekaj časa sta že zopet v kotu. Tomo jo zagrabi za roke in jo pogleda divje . . . Njen izraz bi moral biti strog, pa je zadovoljen, le nekoliko preplašen. Glava se ji umika med ramena in je sklonjena, da ji gledajo oči naivno izpod obrvi . . .

Ko jo preganja tretjič, se mu umika s strategično previdnostjo in noče v kot. On pa jo z umetniško prevejanostjo prisili vanj . . .

A ko ji gleda v malo zbegane, proseče oči, se zdajci zdrzne in odstopi . . .

„Ali jo vedoma naganjam v ta kotiček?“ — se vprašuje sam pri sebi. „Kaj hočem z njo?“ —

Četrtič je surov . . . Pritisne jo v grmovje; z levico ji zgrabi brado, z desnico tilnik, pa ji poljubi usta in jih izsreblje kakor sladko oranžo . . .

„Haló, Turčin, pojdiva še midva v kot!“ — zavpije Silva.

Tomo plane od Vêre in se zakadi za Silvo.

Vêra steče v lopo. Nasloni se na mizo in si zakrije obraz z rokama — in si ni na jasnem, ali je srečna, ali je nesrečna . . .

— Novi gostje so na vrtu. Gospa Mila s svojimi trabanti, z otrokoma in s pestunjo; Žitnikova mati; gospodična Julija Kadivčeva, učiteljica in Milina prijateljica, ponosna, a grda ženska; notar Zorko sam.

Tomo steče k materi:

„Lepo je, da si prišla!“

„Kako pa si rdeč in potan?“ — Z robcem ga obriše po obrazu in mu s prsti počeše kodre. On pa se zasmeje:

„Ha — to je od naporov v notarjevi pisarni!“

„Kajneda? Ti si mi tičko!“ — se nasmehne ona in se ozre z iščočimi očmi po vrtu.

„Gospodična Vêra! Kje je gospodična Vêra?“ — zakliče Zorko.

Mila priteče k njemu:

„Kaj pa hočeš? Čemu pa potrebuješ gospodično Vêro?“

Oče jo začudeno pogleda iznad nanosnika, pa se obrne proč in stopi proti Vêri, ki se je pojavila na pragu lope:

„Gospodična!“ — S skokom je pri nji. „Prosim, gospodična Vêra, tecite k Cili in naj vam pomaga, pripraviti malo južino! Precej obilno! Surovega masla, sira, gnjati, klobas — in kar je ravno pri rokah! Pa nekaj vina! Buteljk! In piva! Ono dolgo mizo pod verando pogrnite in razpostavite vse nanjo; potem jo kar sami prenesemo na vrt. Kolikor mogoče hitro, gospodična! Prosim, gospodična Vêra!“

Vêra je razgreta v lica, lasje so ji malo razmršeni, oči ji plamené; roke ji igrajo z zlomljenim kladivcem, ki je je pobrala pod lipovko. Kreta se dostojanstveno, brez vse zadrege; notar je kar vesel pogleda nanjo.

Žitnikova mati se ji ljubeznivo nasmehlja:

„Ali ste igrali, gospodična Vêra?“

„Tako sem bíla, da sem kladivo zlomila!“

Mila se namrdne:

„Hm — gospodična! Odkod naenkrat ta divjost?“

„Divje treba igrati, to je pravo!“ — se oglasi medicinec Živko Senica, prvi častilec zdravnikove gospe. „Nekoliko divjosti bi tudi vam ne škodilo, milostiva!“

Mila ga pogleda mežikujoče, s komaj skrito prezirljivostjo:

„Hvala za poduk, gospod Senica!“

„Zdaj pa — gospodična Vêra!“ — sili Zorko.

Vêra se oprosti pri družbi in se odpravi. Mila se obrne k njej:

„Ali se kaj razumete, gospodična? Grem pomagat?“

„Hvala, milostiva! Toliko se že razumem!“

Zorko ploskne z rokama, se zagleda iznad nanosnika v hčerko ter ji nagajivo pokima:

„Ali je to takšna umetnost?“

Družba je precej živahna. Mila je razsrjena; in kadar je razsrjena, je še posebno zgovorna in zabavna. Njeno ponosno oko je še ponosnejše; njena krasna postava je še veličastnejša, še bolj pokončna. A danes ji gre vse narobe.

Živko Senica očividno koketira z Julijo Kadivčevo, ki ima prevelike in predebele ustnice in ogromno čelo. Že dolgo je skrivaj zaljubljena v Senico in se zmirom le s težavo brzda, da ji oči ne uhajajo za njim. On je krasen fant; visok, močan, popolnoma obrit in skrajno eleganten. Popoldne ga je bil nekdo dražil radi Mile in hotel staviti z njim, da pri nji ničesar ne doseže. Pripovedoval mu je, da nji — sploh ni za moškega. Ona koketira in si lovi častilce zgolj iz nečimernosti ter iz nevoščljivosti do drugih žensk. Baje se je hvalila, da možu že poldrugo leto ni dovolila niti suhega poljuba . . . Senica je na tihem škrtal s svojimi lepimi zobmi in se je zarotil, da Mile prav gotovo ne bo zaman oblegal . . .

Milin drugi častilec je Ivan Lesnik, odvetniški koncipijent, plešast mladenič, z bleščečimi stekli na očeh in s pristriženimi brki. Večen smehljaj mu leži na obrazu; roki mu tičita vztrajno v hlačnih žepih; kreta se nekoliko brezobzirno, a z zavestjo, da je njegova zunanjost naravnost aristokratska. In tudi on poskuša zanemarjati svojo damo. Drži se njenih otrok in lovi s pogledi njeno — pestunjo. Roza je majhna in drobna, jako srčkana plavolaska. V njenih očeh je izkušnja in razumevanje — in mnogo poželjivega obetanja.

Fran Debevec, tretji trabant in vladni koncipist, je frakar kakor ona dva, pritlikave postave z drobnimi korakci in s starikavim

obrazom. Pridružil se je Dani in Nadi in kroketira z veliko vnemo. Nad čelom mu vihrajo bujni kodrasti lasje; desni kazalec mu neumorno žuga in šolmoštruje, jezik se mu zatika od prenaglih svetov in navodil.

Gospa Žitnikova kramlja z notarjem. Mila stoji poleg njiju, a brez posebnega zanimanja. Obrača se na peti in se ozira okoli, kritično motreč posamezne gruče. Na tihem se jezi na Julijo Kadivčevo, ki je z vsem oprsjem nagnjena k Senici in ki ji gorijo lica in oči. Lepa je ta, si misli Mila, — tudi grde ženske so lahko nevarne! In z zlobno zadovoljnostjo ugiblje, kako se osveti svojemu častilcu.

Albin igra. Tomo se je umaknil s Silvo in Turkom v lopo. —

— „Krasno ste napravili, gospodična Vêra! Ali je imela vse te zaklade Cila v shrambi?“

„Ah, papa, saj ni tako daleč do špecerije!“ — zavrača nekoliko zagrizeno Mila očetovo zahvalo.

Notar sedi med Vêro in gospo Heleno in kima zadovoljno z glavo:

„Vidite, gospa, človek zmirom misli: — gospodinje nimam! ... In si ne znam pomagati! ... In tu se mi nenadoma odkrije: — talent pod lastno streho!“

Mila se zasmeje:

„Ah, papaček, od kdaj pa ti talentov iščeš?“

Zorko jo strogo pogleda in se obrne zopet k Žitnici:

„Praktičen talent!“

Razpoloženje v družbi je nekoliko napeto. Gostje čutijo sovražnost med očetom in hčerko; slutijo, da bijeta skrivnosten boj. Žitnikovi materi je zmirom bolj nerodno. Toliko časa se je izogibala vse družbe; danes se je dala izvabiti — in zdaj se ji polagoma jasni, da je bila namenoma zapeljana, njena lahkoverna zaupljivost izkoriščena. Mučna neprijetnost jo obhaja. Ali je mogoče, da kuje Mila iznova oni prismojeni načrt, ki ga je bila gospa Helena pred dvema letoma samo slutila, pa ji je bila že ta slutnja prizadela toliko osramočenja? ...

Vêra je prelepa v svoji gospodinjski brižnosti. Lica ji žare, oči se ji mokro svetijo. Nemogoče je, da bi ne videla in ne čutila Zorkovih namenov. Ali jih je vesela? Ali je že odločena ravnati po Silvinem nasvetu? — Zgovorna je in duhovita; Milini kavalirji jo oblegajo z očmi in s komplimenti. Lepi Živko strmi od presenečenja nad njeno lepoto. Njegove oči so izdale Julijo Kadivčevo in so se

polastile Vêre. Kadivčeva pa je onemela in njen stari hladni ponos ji je iznova osenčil lice. — Vêrin pogled je nerazrešna zagonetka. Govori s Senico in se šali z njim, pa ga ne vidi. Pogled ji je uprt v daljavo, ko da je vse okoli nje prozorno in ko da se ji blešči od neizmerno svetle luči tam v neskončnosti. Ali je pa mogoče uprt sam vase? Ali je ona svetla luč v globini njene duše? . . .

Mili je trenotkoma od zavisti spačen lepi obraz. S pomembnimi pogledi išče prijateljice Julije, ki jo popolnoma razume, a se samo ošabno mrda in se obrača proč.

Družba v lopi je živahnejša, razposajenejša. Tam je že tudi Albin z Dano in Nado, ki sta najglasnejša. Silva in Turčin silita že k petju. Ta ali oni se prikaže zdaj pa zdaj na pragu in se pošali preko vrta k prvemu omizju.

Če se ozira Vêra v lopo, je njen pogled naenkrat zopet jasen, kakor bi se bil povrnil s potovanja domov. In Mila se ji vsakikrat s hudobnim zadoščenjem nasmehlja.

„Živela gospodinja! Živela!“ — Iz lope je čuti trkanje s kozarci. Silva pogleda skozi vrata in zavpije:

„Pri nas napijamo današni gospodinji! Bog te živi, Vêra!“

„Živela, gospodična Vêra!“ — poprime takoj Senica. In notar poskoči:

„Bog živi našo mlado gospodinjo!“

Mila se nakremži; s kislim nasmeškom se obrne k Vêri:

„Gospodična bi bila menda v lopi bolj domača! Če se vam skomina za prijatelji tam notri . . .“

„Ali nima tudi tu prijateljev?“ — plane Zorko ves razkačen.

In Mila ostrmi:

„Ali sem kaj takega trdila?“

„Mojih krogov ti ne boš več mešala, to si zapomni!“ — Pa se obrne k Žitnici: — „Gospa Helena, — oprostite! Človek je nagle jeze . . . Kmet je kmet, kaj hočete!?“

Zorko je gorenjski sin in se ni nikdar znal posebno brzdati. A njegova hči si je zmirom domišljevala, da je popolna dama. In vendar . . . Vsa rdeča se obrne k Senici; ošabno vprašujoč je njen pogled: — Ali mi ne boš pomagal? — On poskoči kakor v šali in si začne vihati rokave . . . In notar se mu nasmehne:

„Bog vas živi, gospod Senica! — Vi pa, gospodična Vêra, nikar ničesar ne zamerite! Jaz trdno upam, da mi ostanejo vaše gospodinjske zmožnosti — ohranjene za v s e l e j! Živela, gospodična Vêra!“

In zopet trkanje s kozarci ter nazdravljanje. — Vêra je za trenotek vsa v zadregi, bleda in prepadla: — Ali je bila to snubitev? ,Trdno upam, da mi ostanejo vaše gospodinjske zmožnosti — ohranjene za vselej!' — Ali bi bil Zorko res pripravljen, vzeti njo za ženo? — njo, naivnico, ki bi si ne bila nikdar niti v sanjah poželela časti in blagostanja tako odlične meščanske gospodinje? — A ko se ozre v preplašeni, od presenečenja zijalasti obraz gospe zdravnice, se ji mahoma zazdi vse skupaj tako neizmerno smešno, tako prismojeno, da se ji prsi stresejo v prikritem smehu, mišice v obrazu ji zaigrajo v vsi prefrigani porednosti in se zasmejejo in se zakrohočejo v otroško razbrzdani mimiki:

Kaj pa mi hočete, gospoda? Ali vam jaz kaj hočem? — Ali nisem samo vesela in razposajena? Hahahaha . . . hahahaha . . . Ali me je briga, kaj bo jutri? — Danes skakajmo in rajajmo in vriskajmo! Juhej, gospoda! Hahahaha . . . Ničesar ne zahtevam od vas, gospod koncipist Debevec! Tudi od vas ne, gospodična Julija! In ne od vas, prelepi gospod Senica! In vam se klanjam, milostna; ničesar nočem od vas! In ne od vas, gospod Ivan Lesnik, ki se vam ližejo oči za Rozo! Hahahaha ... Moje spoštovanje, gospa Helena, mati onega nevernega Tomaža, ki odpira stare rane! — In kaj bi z vami, gospod notarijuš? Hahahaha . . . hahahaha . . . Ničesar ne želim od vas! V Ameriko zaplešem, v novi svet na novi ples! Hahahaha ... hahahaha ... Čemu potem prepir in jeza in sovraštvo? Hurá življenje! Pereant skrb in žalost! Pijmo, dragi moji! do dna, gospoda! Hahahaha . . .

Vêra je bila šele nedavno v družbi s Silvo odkrila svojo nadarjenost za mimiko. Prijateljica se je rada spakovala in je šemila svoj obraz, da je zabavala okolico. Pa je nekoč nenadoma poskusila še Vêra svojo srečo. Čisto nepričakovano — intuitivno — so ji bile začele igrati mišice na obrazu: — predstavljala je solnčni vzhod in lunin mrk, vihar in blisk in mavrico, žalost in veselje, vrisk in srd. In zdaj je bila ravno tako nenadoma —, da se niti sama ni zavedala, odkod in kdaj sta ji prišla ideja in pogum: — iz razposajenosti? — iz zdvojenosti? — začela glumiti cel mimičen monolog.

Mladi gospodje ploskajo in se smejejo vsi razigrani in očarani od prisrčne šale, ki ji seveda niso razumeli vsebine in se jim je zdela le vesel poskus, razvedriti družbo.

Mila gleda vprašujoče. V očeh ji utriplje smeh; vendar si ne upa z njim na dan.

Pa jo pogleda Vêra izpod obrvi, prav pohlevno in proseče, — in mišice v obrazu ji iznova zaigrajo:

Milostna, nikar se ne jezite! Ali ne vidite, da vam ničesar nočem? Nič, nič, nič! Prav nič! Prav nič! Kaj pa bi s tem starim dedcem? Spravite ga! Le spravite ga! V denarnico! Ali v skrinjo! Kamor hočete! Tak starin je bankovec, papirnat bankovec! In kaj bi — kaj pa bi jaz z bankovcem? Jaz hočem fanta! Mladega in lepega! Juhej! — Ah, milostna, zdaj se smejete! Hahahaha . . . hahahaha . . . Zdaj sva prijateljici, kaj ne? Smejiva se! Smejiva se! Hahahaha . . . hahahaha . . .

In smeh narašča okoli mize in narase v pravi orkan veselja in razigranosti. Mila si briše solze in se vsa trese od krohota in se s skrbjo prijemlje za prenapeti moderc.

Edini Zorko je resen in malo jezen. On sedi skoraj za hrbtom Vêre, ki se je kolikor mogoče obračala od njega proč. In ker dovolj ne vidi, ne razume; in ker se Mila smeje, se on srdi . . .

Razun Mile razume položaj samo gospa Helena. In tudi ona le približno sluti, da je bil Zorko Vêro — snubil, in da ga je ona ravnokar precej grdo — odbila. A gospa Helena je zadovoljna. S skrbjo je bila opazovala Milo in se bala njenih spletk. Skoraj slutila je, da jo hoče izigrati proti Vêri in jo — če treba — naravnost ponuditi očetu kot — nevesto. Zona jo je obhajala ob takih mislih in ni si mogla niti predstavljati vseh neznosnih neprijetnosti, ki bi bile neobhodna posledica tega blaznega poskusa. Mila ji je živa uganka. Odkod tej mrzli ženski tak predrzen, tako nesramno brezobziren načrt? — Brez dvoma je hotela, da se oče sploh ne oženi. A da si drzne tujega človeka upotrebiti — in morda celo osmešiti! — v dosego svojih sebičnih ciljev? — — Nazadnje je gospa Helena lahko zadovoljna, da je vse tako lepo poteklo. Hvaležno se ozre na Vêro in njena šala se ji zdi naenkrat lepa in duhovita, naravnost vzvišena po svoji ideji in satiri. — Helenino oko se obrne proti lopi, odkoder se glasi veselo petje, med pevci Tomov glas. In tudi zanj je mati zadovoljna in vesela . . .

Razpoloženje v družbi je zdaj neovirano. Mila se zabava z Vêro in Senico, ki si skoraj očita, da je bil poprej nekoliko krivičen svoji dami. Julija je tiha in ponosna; a ne moti, ker ni vsiljiva. Koncipist Debevec, pritlikavček, se izteza daleč preko mize in šolmoštruje Vêri s svojim kazalcem:

„Talent za oder, gospodična! Mimika izborna! Negujte božji dar!“

Ivan Lesnik si je vzel v naročje starejšo Juvanovo deklico in je s pogledi zmanevriral tudi Rozo k sebi. Nagniti se mora k njemu z manjšim otrokom na rokah; a Lesnikovi prsti se izpozabijo in pogladijo mesto malčka — pestunjo po lici . . . Mila mu vrže brisačo v glavo in mu požuga s prstom, a je predobre volje, da bi se resno ujezila . . .

Edini Zorko je še vedno resen in zamišljen. Sili se v pogovor z gospo Heleno; čmeren je in redkobeseden; njegov pogled se vztrajno izogiblje Mile in Vêre . . . Nenadoma se mu porodi ideja: — s Turkom in z Lesnikom se zmeni za tarok . . . in skoro je tudi pomirjen in zadovoljen; vsakdanja ljuba igrica mu vrne ravnovesje; razočaranje poraženega snubca mu počasi tone v podzavest . . .

(Dalje prihodnjič.)

Igo Gruden:

Sama zase . . .

Sama zase roko v roki
šla po rebri sva visoki
skozi pisano pomlad,
čez široko bujno polje,
polno nebrzdane volje
in brstečih nad.

V krogih pisanih objeta
rada bi razbrala cveta
srebrolistega skrivnost;
in ko sva jo douméla,
v en trenotek sam zajela
svojih misli sva sladkost.

Rado Murnik:

Na Bledu.

(Dalje.)

9.

Mlado pisano jutro je iz mrtvega mraka pričaralo žive barve, sence in svit. Veselo je utripalo Blejsko jezero pod laskavimi poljubi rane planinske sape. Ko neumrjoča nebeško lepa pesem je pobožni otok vabil in zamikal oblaženo srce. Na Julijskih Alpah in Karavankah so migljale tisočere iskrice, kakor da je preplašena noč izgubila svojo belo, z zvezdami otkano pečo na samotnih divjih višavah.

Zopet sva se vozila v ladjici in prijatelj Igor Kalan je nadaljeval svojo idilo.

*

Že peti dan sem bival na Bledu, ko sem šel obiskavat ravnatelja Jarnika. Pri kiosku nasproti pošte sem kupil šopek najlepših vrtnic in pred obedom krenil v črni obleki in svetlih rokavicah proti kraju, kjer je domoval moj bivši načelnik v najeti lični vili ob jezeru.

Akotudi mi ni imel umirovljeni tiran kaj zapovedati ali prepovedati, mi je vendar nekaj tesnilo srce, ko sem romal proti njegovemu dvorcu. Kar nisem se mogel iznebiti čudno otožnega občutka, da se ravnam na važen in neprijeten pot. Čudil sem se sam svoji razburjenosti.

Solnce je silno pripekalo. Železna kljuka vrtnih vrat je bila čisto vroča. Proti hiši je vodila malce napeta pot, posuta z drobnim peskom in ob straneh ograjena z grozdjičem. Grmiči so bili že obrani, le ponekod se je še svetila pozabljena jagodica kakor rubinova solza. Beli, po vročini napol omamljeni in po cvetličnem soku vrtoglavi metulji so trudno tavali nad belocvetnim grahom in salato, nad vrtnicami in drugimi žlahtnimi cvetlicami.

Na hodniku me je srečala plaha postarna dekla. Tiho, po prstih, je odnesla mojo posetnico in mi pokazala v sobo prvega nadstropja.

Komaj sem potrkal in odprl, že je močno zadišalo po zastalem tobačnem dimu. Okajene stene so krasili zemljevidi in stari bakro-

rezi, že vsi obledeli in rjavo omarogani. Po stolih, po naslanjaču, na dolgi mizi, na oknih in na tleh, povsodi so se valjale odprte ali zaprte knjige, zvezki, rokopisi. Na pisalni mizi se je šopiril velikanski črnilnik poleg zvonca, roženega sipalnika in ribniškega muhalnika. Iznad pepelnika se je dvigal dim napol dogorele smotke. Svinčniki so se dolgočasili na vseh koncih in krajih. Med oknoma je čepel star skesan kovčeg. V tej sobi torej je prenašala Olga kaprice naglo razburjenega čudaka-dlakocepca, kadar ga je obsedel in onegavil varavi demon pisateljskega slavohlepja.

Sredi gostega tobačnega dima, kakor homerski bog v oblakih, je stal moj mali pa hudi ravnatelj Milan Jarnik, čokat in kosmat ko povodni mož. Belina dolgih brkov, široke brade in močnih obrvi se je lepo podajala rdečemu obličju. Stisnjeni kratki obraz, kljunasti tanki nos in živahne oči so značile radojeznega moža. Na črnem motvozku mu je visel zlato obrobljen ščipalnik.

„O — vendar enkrat!“ me je sprejel z gromkim zvočnim glasom zdravih starih mož in mi ponudil stol. „Olga mi je že povedala ... Veseli me, da vas zopet vidim, gospodine! Sčasoma se marsikaj izmakne in izmuzne spominu, ali vas pametujem prav dobro — hahaha! — delali ste nepotrebne pesmi. No, na Dunaju ste avansirali, kakor kaže vizitka. Za to se zahvalite vzorni šoli našega urada! Čestitam vam!“

Priklonil sem se nemo. Govoril je tako na glas, kakor bi bila soba polna poslušalcev.

„Mene pa so kar upokojili, kratkomalo vrgli med staro šaro!“ se je jel gnevati in njegov obraz ni bil več prijazen, ampak resen, strog, skoraj ljut, kakor svoje dni v uradu. „Škandal! Delaj še tako zvesto, vestno in uspešno, tlačani, kar moreš, neznana ti bodi zabava in razvedrilo, posvečuj vse svoje moči le službi — vse zastonj! Lepega ali grdega dne ti vele: Alo, starec, ne maramo te več! Izgini! S poti! Z luči! Mladina mora naprej!“

Zakašljal je posmehljivo in jel hoditi po sobi gori in doli.

„Svoj čas se bo morala umakniti tudi mladina, gospod ravnatelj!“

„A — kaj! Slaba tolažba, gospodine! Jaz prestar? O — čil in krepak sem, hvala Bogu, in do jedra zdrav, kakor svoj čas kot asistent. Kopljem se po dvakrat na teden v toplicah, pa čisto po nepotrebnem, nimam ne revmatizma, ne bolnih živcev. Tako sem še presneto gibčen, da bi se mogel z levo nogo popraskati za desnim ušesom, hahaha!“

Smejala sva se oba, on bolj žalostno.

„Kdo pa načeluje vašemu uradu na Dunaju, gospod Kalan?“

„Ravnatelj Václav Kvapil, jako priljubljen gospod.“

„O, Kvapila poznam pa jako dobro! Služila sva nekaj let skupaj. Lani in predlanskim je letoval tudi on na Bledu. Letos pa jo je popihal menda drugam. Še prav dobra prijatelja sva z Václavom.“

„Kakor vidim, mnogo pišete, gospod ravnatelj! Kako prijetno mora biti pisateljevanje ob jezeru! To so znali ceniti že Plinij, Horacij in Katul.“

„Pišem, gospodine, da, toda nobenih pesmi, ampak nekaj resnega, koristnega!“

„Ali gospodične hčerke ni doma?“ sem vprašal in pogledal na svoj šopek.

„Olga pomaga spodaj v kuhinji, da se čim prej kaj zasmodi ali zasoli,“ se je poleg svoje navade šalil hudomušni oče. Vzel je zvonec s pisalne mize, odprl vrata, pozvonil in zaklical: „Olga!“ Nato pa se je obrnil zopet k meni, rekoč: „Vaš šopek bo pa res lepo dišal, ako ostaneva še kaj dolgo tukaj. Prosim, preseliva se v naš titularni salon!“

Šla sva v sosednjo sobo. Najprvo sem zagledal klavir; na njem je počival kup not. Tipke so bile že precej rumene; režale so se mi kakor zobovje nevarne zverine. Na mizi, pokriti s krasno vezenim dolgim namiznikom, sta zraven lepe cvetlične vaze ležala dva rdečeplišasta albuma za fotografije. Ob mizi je vabila zelena zofa in nizki stoli, vsi prijetno zeleni kakor špinača. Na stenah so paradirale pisane razglednice in ponarejene japonske pahljače v lično pletenih slamnatih oponah, veliko ogledalo in slabe tuje slike, tovarniški posnetki, katerim ne uideš izlepa. Pri oknih so zelenele širokolistne lepotične rastline. Pod mizo in pred klavirjem sta bili preprogi.

Slišal sem lahne korake in zagledal Olgo v bledorožnati obleki. Na levici se ji je svetila preprosta srebrna zapestnica; sicer ni imela nobenega okraska na sebi. Komaj je prišla, že se mi je zdelo lepše in prijetneje v titularnem salonu.

Ko sem ji podal šopek, se je — nekoliko v zadregi — zahvalila in zardela. V tem dražestnem ognju se mi je zdela tako ljubka in čarobna, da bi jo bil najrajši prisrčno objel in vroče poljubil — pa smo se le pogovarjali o vročini pasjih dni.

„Na klavirnem stojalu je četveroročna skladba,“ sem dejal, ko smo sedli. „Gospodična, s kom pa igrate?“

„Z gospodično Balenovićevo.“

„Ali znate tudi vi, gospodine?“ me je vprašal oče.

„Malo, gospod ravnatelj!“

„No, pa poizkusita! Le kar po domače! Pri nas ni nobenih ceremonij. Klavir je že star; nič ne de, če ga malo polomita. Tudi nič ne de, če pritisneta v naglici kje napačno — saj imam že utrjena ušesa.“

Olga se je nasmehnila tiho, potrpežljivo in me pogledala, kakor bi me prosila, naj oprostim besede odkritosrčnega papana.

Slekel sem rokavici in sedla sva h klavirju. Meni ni bilo do umetniške slave, Bog vari, bilo mi je le do tega, da smem sedeti tako blizu lepega dekleta! Skladba je bila v as-duru, precej lahka. Početkoma je bilo vse dobro, da, vzorno, in niti sam Liszt se ne bi mogel postaviti bolje od mene, zakaj prve tri takte nisem imel kaj opraviti. Čutil sem moč in veselje, da bi prebil tudi trideset taktov zapika in še več enako vzorno. Kmalu pa sem moral sodelovati.

Moja desnica se je večkrat dotaknila Olgine levice. Poleg sebe sem čutil mlado deviško telo in od njenih las je prihajala fina, fina in vendar opojna vonjava. Kadar sta se zadeli najini roki, me je prešinil tajnosladak plamen po vsem životu. Kmalu sem bil prijetno omamljen in moji prsti so jeli nerodno plesati več po Olgini mehki in gorki roki nego po trdih in hladnih tipkah. Delali so grdo zmešnjavo, kazili lepo harmonijo in klavir je dajal čudno neubrane in obenem smešne akorde od sebe.

„Oho!“ se je uprl najin poslušalec. „Dovolj! Dovolj! Klavir je danes preveč razglašen! Olga, tete ni doma, morala boš nazaj v kuhinjo!“

Smejala sva se, nehala brenkati in vstala. Tedaj sem zapazil na mizici šahovnico. Obšla me je srečna misel.

„Gospodična ali igrate šah?“

„Zna nekoliko,“ je odgovoril oče namesto nje.

„Šah mi je najljubša zabava!“ sem se hitro zlegal, Bog mi odpusti greh, saj se nisem prvikrat. „Šah je vsem igram kralj!“

„No, pa šahajta, samo danes ne!“ je velel ravnatelj. „Le kar pridite, kadar hočete, jutri ali v nedeljo popoldne! Nemara vas bom tudi še kaj vprašal o poštnih razmerah na Dunaju.“

„Jako me bo veselilo, ako vam bom mogel ustreči. Zahvaljujem se najlepše za prijazno vabilo in se vam klanjam, gospod ravnatelj!“

„Na svidenje, gospodine!“

„Jutri bo domači koncert pri Balenovićevih,“ mi je dejala Olga, ko sva šla po stopnicah. „Vsako soboto se tam prav dobro zabavamo. Ali pridete tudi vi, gospod Kalan?“

„Mene ni še nihče povabil, gospodična!“

Stopila sva na vrt.

„Moja teta!“ je rekla Olga tiho.

Proti nama se je med grozdjičem zibala jako životna postarna dama. Kakor mati zemlja, tako je bila tudi debela gospodična Brigita Ogrizova uploščena na severnem in južnem tečaju in je merila od nog do glave skoraj manj kakor pa okoli svojega ekvatorja. Velikopotezen je bil njen obraz, velikopotezen zlasti njen nos. Na ošabni glavi je vriskal pisan slamnik z bogatim okitom, ogromna stavba, ki jo je svak Jarnik imenoval babilonski stolp. Od tolstega vratu ji je bingljala pozlačena verižica z lornjeto. Oguljene rokavice so obujale misli o častitljivi dobi Valvazorjevi. Levica je nosila zeleno mrežo za pletenje in solnčnik. Občudovanja vredno je bilo mirno dostojanstvo tetinega premikanja. Mnogokrat je postala in počakala svojega sila debelega mopsa, ki je ves truden komaj, komaj sopihal za svojo zaščitnico. Poznalo se mu je, da živi v obilju. Oba sta mi bila zoprna na prvi pogled. Noben še tako prismojen futurist si ne bi mogel misliti manj ljubeznive device.

„Pubi, Pubica!“ je vabila neokretnega psa, okrašenega z ognjenordečim trakom, na katerem je zvončkal kraguljček. Počasi sta se bližala. Tetina trdo poskrobljena krila so šumela tajistveno. Solnce je sijalo, nebo je molčalo, jezero je poslušalo, vetru je zastajala sapa, teta je šumela, mops je cingljal: bili so nepozabni, slovesni trenutki!

Predstavil sem se in ponižno upognil hrbtenico. Ona — debela teta — me je pozorno premerila skozi lornjeto in pokimala malomarno, visokostno. In na turnu babilonskem so pokimale tudi paradne rožice, vse, pisane in bele. On — debeli mopsus — me je blagovolil povohati, se oholo obrnil in mi pokazal rep. Schopenhauerski pesimizem se je cvrl prevzetni pasji priskuti v izbuljenih očeh. Pubi je bil res grd, antipatičen pes, bil je Terzit celo med ostudnimi mopsi — in vendar sem ga nameraval pohvaliti, samo da bi se prikupil Olgini kisli teti!

„Konj, slon, zlasti pa pes so človeku najumnejši in najzvestejši tovariši,“ sem začel fino. „Mopsi vobče niso najboljši in najlepši psi. Pubica pa se mi zdi tak mops, da mu ga ni kmalu para!“

Po Olginem obrazu je zaigral kratek nasmeh. Debela teta pa me je motrila nevšečno; sumila je, da jo imam za norca. Vendar se je pritajila in pogoltnila jezico. Tudi mopsus me je gledal kritično, zlovoljno.

„Pa se vendar ne šalite?“ je vprašala stara devica preteče, z neprijetnim nasmehom.

„Bog ne zadeni, velečastita gospodična!“

Ona je nežno božala svojega goreče ljubljenega debeluha, jaz pa sem nameziknil Olgi ter slavil pasjo grdobo: „Videl sem že mnogo mopsov v domovini pa tudi zunaj domovine. Toda na tako čisto pasmo nisem naletel še nikoder. Pubi je lahko ponosen na svoje čistokrvne pradede, ki so bili vsi pravi mopsi in so se stanovitno ogibali vseh kodrulj in pinčulj ter ohranili svojim mopsuljam neomajno zvestobo. Zato moremo reči z mirno vestjo: Pubi je idealen mops, Pubi je vseh evropskih mopsov biser!“

Te laskave, s spodobno resnobo izrečene besede so vendar nekoliko ugladile njene poteze, okorele v ošabnosti in togoti.

„Ali si slišal, Pubica?“ je zahreščala s počenim glasom in vzdihnila: „Žalibog siromak ni čisto zdrav! Tare ga naduha.“

„To je menda njegova edina napaka, milostiva! Toda kdo bi zahteval od posvetnega mopsa, da bi bil docela popoln! Pspsps, Pubi, pspsps!“

Žlahtnega kužka pa ni prav nič ganila moja prijaznost. Ni se mu zdelo niti vredno, da bi količkaj pomigal z repom.

„Moj Pubica ima tukaj bratca, ki je še debelejši. Ime mu je Bussi. Ali blejski otroci so strašno hudobni. Še povsodi sta imela Pubica in Bussi mir, saj ne storita nikomur nič žalega. Blejski paglavci pa jima nagajajo, se jima pačijo in ju dražijo. Da jih matere ne pouče, kaj se spodobi! Na Bledu ne poznajo nobene dostojnosti, nobene morale! Psička moje prijateljice Mimi pobalini ne kličejo Bussi, ampak Pujsi, z respektom povedano. Pomislite, gospod Kalan, Pujsi!“

„Milostiva gospodična, to je vsekako občutna žalitev pasje časti.“

„Ah, svet je dandanes hudo pokvarjen in zloben!“

Zvonilo je poldne. Poslovil sem se in milostno me je blagovolila odpustiti ona, mogočna gospodična Brigita Ogrizova, superarbitrirana devica in birič blejske morale.

10.

Drugo jutro sem sedel na Osojnikovem vrtu. Jezero, uganka večne lepote, je ležalo svečano mirno v svojem pisanem okviru. Le tu in tam so orale gladino zale ladjice in vlekle svetle brazde za sabo; nekatere so razpele lična jadra. V jezeru so se ogledovali beli poletni oblaki in višnjevo nebo. Solnce je veselo igralo na zelenih vodah in na peskovitem dnu. Krasen vodomec, svetega Martina ptiček, je švignil, krilat smaragd, bliskoma mimo mene.

Ure in ure bi sanjala duša, očarana po večno novi, premembe polni lepoti. Domišljija mi je kazala Bled v pomladanji radosti. Pisani ptiči opevajo srečno ljubezen. Tisočeri beli in rdeči cveti gledajo v vodo, tisočeri šopki gledajo iz vode. Ali še lepše je na Bledu, kadar razlije velika umetnica jesen po obrežju in jezeru vse svoje boje, neznane vigredi in poletju. In pozimi! Zamrzlo jezero je en sam lep velik opal, otok je ves v prebelih čipkah; koder so se poleti vozili plavi in ladje, zvončkljajo sedaj sani, zvene svetle drsalke. Bled v mladi vesni, v poletnem čaru, v pisani jesenski obleki, v kristalnem zimskem plašču — koliko divne krasote! Storilo se mi je inako: domislil sem se oslepelih . . .

Prihajala je Minka. Stopala je počasi, obotavljaje se. Rdečo ruto si je potegnila globoko pod čelo.

Kako se je izpremenilo pri Osojnikovih, odkar je obolel sosedov Jaka! Vsak je tiho opravljal svoje delo. Nemo so hodili ko sence. Celo Janezek je tiho pestoval svojega mucka, kadar ni delal napote v kuhinji ali na njivi. Kako se je izpremenila vkratkem zlasti Minka, prej tako vesela, razposajena! Noč in dan je ugibala in sanjarila o ljubljenem bolniku; vso dušo ji je prepajala obupna žalost. Kar ostrašil sem se, ko sem ji pogledal v otekle objokane oči.

„Obha —“ je začela, ali glas ji je zastal v grlu. „Obhajali ga bodo!“ je zamolklo izpregovorila z veliko muko. „Jaka je čisto onemogel, slab . . . tak . . . oh! Liza mu streže.“ Zaihtela je.

„Kdo je Liza?“

„Njegova sestra. Liza pravi, da . . .“ Zopet ji je vzelo glas, dušila jo je težka toga. Uklonila je obrazek in dihnila komaj slišno: „Pravi, da, bo — umrl!“ Pretreslo ji je vse telo. „Umrl!“ je zaječala. Iz teh oči, ki so se zdele ustvarjene le za vesel smeh, so privrele solze, polzele početkoma počasi, potem pa čimdalje hitreje po licu in naposled se je jokala kakor otrok.

„Ne bo ne umrl, Minka, tako kmalu še ne! Kaj pa Liza ve? Zaupajte v Boga in bodite pogumnejši! Ne jokajte se, Minka!"

Obrnila se je v stran, si otrla solze in me pogledala plaho, proseče.

„Minka, kaj bi radi? Le povejte, veselilo bi me, če bi vam mogel ustreči!"

„Oh, gospod ... Nemara se vam bo zdelo čudno ... Ne zamerite mi ... Vsa sem tako narobe, da ... Prav lepo bi vas prosila, vprašajte še enkrat zdravnika! Prosite ga, naj vam pove resnico!"

„Saj je že povedal!"

„Oh, gospod, to je kar tako rekel, da bi nas pomiril. Zdaj pa tako vprašajte, kakor bi hoteli vedeti vi sami zase! Vam bo rajši povedal pravo resnico kakor nam. Potem pa meni povejte! Lepo prosim! Bodi, kar bodi! Samo, da bom vedela ..."

„Takoj pojdem, Minka!"

„Bog vam povrni stokrat, gospod! Ali prikriti mi ne smete nič!"

Tesno mi je bilo pri srcu, ko sem se bližal Jankovemu stanovanju. Ako mi prizna, da je bolnik izgubljen, ali bom res mogel tako strašno novico razodeti zdvajajočemu ubogemu dekletu?

Prestregel sem Janka, ravno odpravljajočega se z doma, in mu povedal, čemu sem prišel.

„Ne maram te moriti s popularno-znanstvenim predavanjem," mi je dejal z mirnim nasmehom. „Povem ti samo toliko: Pljučnica je sicer nevarna bolezen, toda pretežna večina bolnikov okreva popolnoma in primeroma kaj kmalu. Največja nevarnost preti bolniku, ki ima bolno ali slabotno srce, zakaj ubogo srce mora zdaj gnati kri skozi deloma zamašena vneta pljuča. Zatorej podpiraj zdravnik zlasti srce, pomagaj mu, da zmaga pomnoženo delo in da ne omaga posebno desni srčni prekat! Jaka je mlad, je krepak, ima močno, zdravo srce. Nič se ni bati! Peti, sedmi ali deveti dan se odloči, mrzlica poneha in bolniku odleže presenetljivo hitro! Nenaden začetek, nenaden konec. Preiskal sem fanta natanko. Komplikacij ni. Že prihodnji teden se bo čutil čudovito olajšanega. Amen!"

Ves vesel sem se napotil na polje. V senci je prijetna jutranja vlaga držala prah na tleh, nad rumenimi poljanami pa je že migljal zrak od vročine. Po Stolu je polzela senca lenega oblaka. V stogih se je sušila pšenica in ječmen. Ženske z živobarvnimi rutami na glavi so čepele na ječmenovih strniščih in plele korenje. Na več

krajih so z voli ali konji vozili polne koše, da pognoje repi ali „jedi“. V pšenici je petpedikal glasan prepeljak.

Ob stezi so se pod hojo v senci hladili vrči s hruševo vodo in studenčnico, pokriti s praprotjo. Zraven njih je sedel Osojnikov princ.

„Kaj pa delaš, Janezek?“

„Nič. Nagajam.“

Minka je z materjo skoraj doželа dolgo ječmenovo njivo. Delo ji ni šlo tako naglo, lahko in veselo izpod rok kakor predvčeranjim. Kadar je povezavala, se je zagledala Bog ve kam. Trdo sta rskala ostra srpa in včasi tožno zazvenela. Pred ženjicama so bežale zelene kobilice skokoma proti še ne požetemu koncu njive.

„Hi-hot!“ Bližali so se Osojnikov oča. Pametna kobila je brez naglice vlekla prazne lestvane, otresala glavo in mahala z dolgim repom po nesramnih muhah in brencljih. Oča Martin so ustavili pri ženjicah. Ko me je zagledala Minka, upognjena nad žitom, se je mahoma vzravnala in zadrgetala. Vsa bleda je strmela kakor okamenela vame.

Povedal sem, kaj je rekel doktor.

Minka se je globoko oddahnila. Lepi obraz se je poizkusil nasmehniti in solze veselja so se lesketale na njenem rdečem licu ko jutranja rosa na mladi roži. Izpregovoriti ni mogla nobene besedice.

„Bog daj, oča nebeški, da bi bilo le res!“ so vzdihnili mati Neža. „Jaka je tak, kakor bi prišel z onega sveta. Tako je opešal, da ... Seveda, spati ne more nič, spati, ker ga zbada kašelj. Po gospoda bodo poslali, če že niso, mi pa smo dali za mašo na Jezeru. In midve z Minko sva obljubili jezerski Materi božji vsaka po eno najdražjo „zeleno“ svečo, če Jaka ozdravi. Škoda bi ga bilo, res preškoda!“

Zgovorna mati so si obrisali mokre oči in nadaljevali: „Oh, ta fant je bil tako priden, da ... Znal je gospodariti kakor malokdo. Nikoli ni pohajkoval, nikoli pijančeval. Ne bi našli takega mladeniča, in če bi ga z lučjo iskali! Zlatega denarja je vreden. Delal je ves dan, delal rad, in kar je naredil, je bilo dobro in pametno. Kako ga je veselilo, če je dobil Bled novo hišo, nov vrt, kako je zagovarjal in hvalil prijatelje! Nikomur ni bil nevoščljiv in radi so ga imeli vsi. Zdaj nam pa Bog pomagaj!“

„Škoda bi ga bilo,“ so pritegnili oča Martin. „Tako pripraven je bil fant, pripraven in moder. Vseh drugih je vreden, kar jih je pod svetega Martina zvonom! Smili se mi, kakor bi bil moj pravi sin.“

Zdajci pa so umolknili, kakor bi jih bilo sram, da so jim ušle take besede, ki so kazale mehko srce. Kakor ponosna, samosvoja gora svoje vire in zaklade, tako je skrival mož svoja čustva najrajši globoko v duši.

„Le čakajte, gospod, naj pa povem, zakaj je Zoretovemu huje!“ so se iznova oglasili mati Neža, dočim sta Minka in oče nakladala snope na voz. „Rajni Zore je podpisal menico za prijatelja, veste, več tisoč! Onegá, tisti prijatelj je prišel na boben in Jakov oča bi morali zdaj zanj plačati. To jih je tako potrlo, da so nanagloma umrli. Jaka je izplačal doto sestri in bratoma. Odplačal je že tudi nekaj tistega očetovega dolga. Nekaj, veliko ni mogel. Vidite, ta dolg ga skrbi, da je revež še bolj bolan. In kaj bodo mati brez njega? Tudi to ga hudo skrbi! To je, to, je-li Martin?“

Osojnik je molče pokimal.

„Kakor bo božja volja!“ so vzdihnili mati in dodali besede, ki hranijo jedro narodne filozofije: „Kakor jima je namenjeno! Če jima je namenjeno, pojdemo v Radovljico pisma delat, če ne, pa ne. Bog in sveti križ božji!“

„Prokleti denar!“ sem si mislil, ko sem se vračal na Bled.

Blizu pošte sem srečal Balenovića in kariranega Angleža v novih rokavicah.

„Kaj pa se držite tako presneto žalostno, kakor maček, kadar grmi?“ me je prijazno vprašal veseli Hrvat. „Bodite židane volje, mladi mož! Vabim vas najvljudneje na malo čašo črne kave in na veliki domači koncert, ki bo drevi pri meni. Sodelovale bodo iz prijaznosti vse naše prve umetnice, ki jih že poznate. Začnemo točno ob osmih zvečer po srednjeevropskem času.“

„Vaše prijazno vabilo me izredno veseli, gospod Balenović! Hvala vam prisrčna!“

„Gospod Heywood bi rad obiskal rešitelja njegove hčere. Doktor Zalokar nama je povedal, da je junak nevarno bolan. Storimo dobro delo in obiščimo bolnika vsi trije!“

„Prav rad pojdem z vama. Kako pa je že kaj gospodični Molly?“

„Miss Molly pase nahod, pa bo kmalu dobra.“

Krenili smo proti Zoretovim. Za nami je leseno in trdovratno stopal Heywoodov lakaj s pokrito košaro.

„Kako vam je ime?“ sem ga vprašal v svoji najlepši angleščini.

Noben londonski Lord Mayor (župan) ne bi mogel odgovoriti bolj napeto-visokostno in slovesno: „Ralph, Sir!“

Jaka je napol sedel, napol ležal na visokih blazinah in nas gledal s plahimi svetlimi očmi. Čelo in senci je pokrival obkladek. Shujšano obličje in zlasti lica so mu močno rdela, okoli ustnih kotov pa so bledela. Na osinjelih ustnicah je imel izpuščaj. Sopel je naglo, s tiho stokajočimi izdihi; nosnice in vratne mišice so se napenjale in dvigale. 'Kašljal je pogostoma pa kratko, sunkoma, in od bolečine pritiskal levico na bolno desno stran prsi, ki so dihaje zaostajale za levimi.

Ob široki postelji je stala njegova sestra Liza, velika in bujnoprsna dečla. Iz njenih drobnih oči, iz okroglega navadnega obraza in širokih ust je gledala sebičnost, hladen razum in zdrav apetit. Ralphu (Rudolfu) so imponirale zlasti njene bujne prsi. Lizi na čast se je — poleg kletvic — naučil celo tri sladke slovenske besede: Dobe dan, gospodična! Črko r je po angleškem načinu izpuščal.

V sobi je dišalo po terpentinovem olju. Na mizi so stale lekarske steklenice in ležale škatlice za praške. Sito je varovalo mleko muh; v vodi so se hladile posode z limonado in slatino. Liza je kaj naglo odmaknila nekaj teh stvari proti zidu, Ralph pa je postavil košaro na mizo. Vsebino so v lepi slogi pokrivale sicer nasprotne si novine: liberalne The Daily News, konservativni The Standard, radikalna Pall Mall Gazette in svetovne Times.

Liza mu je pomagala izlagati, mati pa so nam prinesli stolov in tožili: „Oh, saj ne mara jesti, nič mu ne diši. Le žeja ga zmeraj, žeja. Samo mleko bi pil pa vodo.“ Sklenili so žuljave rjave roke in žalostno nagnili uveli, po starosti in skrbeh izdleteni obraz.

„Bodite no tiho, mati!“ jih je jezno zavrnila Liza in zašepetala, da sem komaj razumel: „Saj sva še midve!“

Jako upravičena se mi je zdela tolažilna domneva, da že skrbna Liza, ako nihče drug, o pravem času pohrusta in posrka slastne Angleževe darove, pečenko in kompot, torte in biškote, burgundec in marsalo, da se — Bog vari! — kaj ne izkvari ali skisa!

„Draga majka, bolnik potrebuje miru,“ je dejal Balenović in vstal. „Takoj zopet odidemo, samo nekaj naj povem.“ In začel je slaviti junaškega otelca v izbornem govoru, kakor že znajo Hrvati. Naposled je rekel bolniku: „Gospod Heywood in njegova rešena hči se vam najprisrčneje zahvaljujeta in vam poklanjata v spomin tole malenkost.“ Podal mu je krasno denarnico, ki se mi ni zdela prazna. „Gospod doktor Zalokar nam je povedal, da vas skrbi očetov dolg. Bodite brez skrbi! Gospod Heywood je pisal svoji tržaški banki za denar. In ako bi pozneje potrebovali še kaj, pa

pišite gospodu Heywoodu; naslov je v denarnici. Zdaj ste brez skrbi, kajne, zdaj boste okrevali prej in laglje."

Bolniku so zažarele oči, izprva od osuplosti, potem pa od neizmernega veselja; nasmehnil se je in ponujal roko. Mati so trdili, da se niso še pri nobeni pridigi jokali tako prijetno, kakor ob govoru gospoda Hrvata, četudi niso razumeli prav vsake besede. Heywood je gledal zdaj tega, zdaj onega in se široko muzal, ko mu je Balenović tolmačil zahvalne besede Zoretovih.

„Da se angleški gospod le ne bi skujal, skujal!" sem slišal mater, ko smo stopali mimo odprtega okna. Premodro Lizo pa je skrbelo: „Bog ve, če niso bankovci le ponarejeni, mati! Toliko jih je in prav nič mu jih ni bilo žal!"

11.

Zvečer je pravkar odzvonilo sobotni delopust, ko sem se odpravil k Balenovićevim. V elegantno urejenem majhnem salonu sem našel gospodično Olgo in Brigito, doktorja Zalokarja pa Jurinca in Ovnove. Debela gospodična Ogrizova Brigita, kakor za kazen zašita v črnosvileno vrečo, si je na milo stokajočem rdečebaršunastem divanu hladila obširna lica z ne posebno dragoceno pahljačo in skozi lornjeto kritično motrila razkošno pohištvo, debele preproge in širokoperesne rastline v vazah. Poleg nje je sedela njena prijateljica gospa Ovnova v vijoličasti obleki, ki je delala njen bledi obraz še bolj zelenkast in neprijeten. Mimo temnozelene, napol odgrnjene zavese sem videl v sosednjo sobo. Ondi je bila pogrnjena dolga miza, okusno okrašena s šopki in jelovimi vejicami in bogato obložena z delikatesami, mrzlo pečenko in pecivom. Nemirna svetloba mnogih sveč je igrala na srebrnih krožnikih, na finih posodah za pivo in vino in na pisanih likerskih steklenicah, ki so vabljivo gledale iz lično pletenih pozlačenih košaric.

„Koncert" je otvorila gospodična Fefrl. Neusmiljeno tepeni klavir se je tresel in stokal. Njen sopran je bil suh, okrhan, žaltav. Včasi je fanatično zmajala z glavo, kakor bi hotela kočljive visoke glasove po vsaki ceni iztresti iz napetega vratu. Dozdevalo se mi je, da jo je zloben sovražnik priklenil na klavir in da obupana reva maha z rokama in kliče rešitelja. Padel ji je glavnik iz las; doktor Jurinac ga je hitel pobirat. Upal sem, da bo sedaj nehala. Toda Fefrl ni poznala nobenega usmiljenja v umetnosti. S svojimi dolgimi koščenimi rokami je udrihala in razbijala ko drvar, vrhutega pa je cvilila in razgrajala kakor obsedena.

Mati Genofefa je vsa blažena pogledovala sedaj mene, sedaj hčer. „Ali slišite?" je zatutkala. „To je igra, to je petje, kaj, gospod višji oficijal?"

„Milostiva, kaj takega ne sliši človek vsak dan na Bledu."

„Moje hčere znajo igrati tudi po pogrnjenih tipkah, kakor Mozart!" se je obrnila k doktorju Zalokarju. „Morda še ne veste, gospod doktor, da znajo svirati tudi z zavezanimi očmi?"

„Jaz pa bi jih najrajši poslušal z zavezanimi ušesi!" je zašepetal Janko meni. Gospe pa se je odzval: „Vrhunec umetnosti doseže le virtuoz, ki igra kar po mizi."

Naposled je Fefi vendarle nehala; zato smo ji hvaležno ploskali. Za njo je igrala gospodična Olga parafrazo Rdečega sarafana, menda najlepše ruske narodne pesmi. Njena igra se mi je po peklenskem divjanju Fefinem zdela pomirjujoča angelska godba. Gospa Ovnova je kislo pogledala lepo dekle in jela glasneje govoriti, da bi igralko motila: „Gospodični Olgi manjka vaje, manjka ji prave spretnosti in gibkosti ročnega sklepa in prstov. Ali to utegne gospodična že še popraviti. Moje hčere se vadijo vsak dan po več ur, tudi s skalami in etidami. Gospodična Olga igra nekaj lahkega. Moja dekleta ljubijo težke skladbe. Kaj ne, gospod Kalan," je vprašala tiše, „igra gospodične Olge se ne da primerjati z igro moje Fefice?"

„Res, milostiva, ne da se primerjati!"

Olga je žela burno pohvalo in morala ponavljati. Potem je svirala vedno elegantna in šarmantna gospodična Nada Foersterjevo koncertno ilustracijo Po jezeru bliz' Triglava. Zlasti mi je ugajala melodija v basu; glasila se je otožno in skrivnostno globoko kakor zamolklo zvonjenje zvonov, utopljenih na dnu jezera. Gospodični Nadi je ploskal zlasti doktor Jurinac. Nato pa sta planili Hilda in Lavra iz reserve in nas pitali s skladbami, ki jim že preti kletev smešnosti in ki jih Nemec imenuje „Salonschmachtfetzen". Jela nas je tlačiti pristna salonska mora. Zato nas je bistrovidni Balenović povabil v stransko sobo in ob obilo obloženi mizi se je jelo slavno občinstvo zopet resnično ogrevati. Ovnove dame so sicer poudarjale, da so že večerjale, navzlic temu pa so se odlikovale z uničevalnim apetitom egiptovskih kobilic.

„Gospod doktor ne ljubite glasbe?" je vprašala gospa Ovnova, ki se je spomnila, da Janko ni aplaudiral ne Hildi, ne Lavri, ne Fefici.

„Ne vsake, milostiva! So hudobna ali topoumna bitja, ki jih ni kar nič sram, da gonijo dan na dan ene in iste skladbe ob od-

prtih oknih, ob odprtem klavirju, brez „volka“. So hudobna bitja, ki s svojim kričanjem ali pa z nalašč za to pripravljenimi mučilnimi orodji trpinčijo ušesa nedolžnih žrtev, ki jim niso storile nikoli nič žalega. Tako skrunijo in profanirajo sveto umetnost!“

„Kakor na primer jaz!“ je segla vmes gospodična Nada.

„De praesentibus nil nisi bene! — Prisotne le hvalimo!“ se je ognil doktor in nadaljeval: „Da se morajo ubogi poslušalci po vsej sili naslajati s takoimenovano godbo, to je rafinirana javna nasilnost. To bi bila najbolj barbarska poostritev smrtne kazni! Opičja ljubezen staršev sili nenadarjene otroke, da se uče na klavir. Saj se uče tudi sosedovi! Poslušati učenca na klavirju ali na goslih, je nekaj strašnega! To je ena onih muk, ki jih je Dante pozabil, opisati v svojem Peklu. Gospoda moja, kaj je hujše od takega strahovitega godca v soseščini?“

„Dva taka godca!“ se je bistro odrezal gospod Zlatoust Oven, ki je rad lakiral stare dovtipe.

„Ako naslika moj sosed kaj slabega — saj mi ni treba gledati zmazkov! „Ako napiše moj sosed slab roman ali zveriži šepave verze — saj mi jih ni treba brati! Ali gorje tebi, ako stanuje zraven tebe pianist ali goslar! Moraš ga poslušati, moraš se „naslajati“, ali pa si zapečatiti ušesa z voskom kakor Odisej tovarišem. Take glasne instrumente naj bi se učili le posebno nadarjeni učenci, učiteljem pa naj bi primerno povišali plačo. Paglavci pa naj bi se rajši vadili na citrah ali na kitari ali pa na glavniku s papirjem. Citrati ali na kitaro brenkati je mnogo laglje in se ne sliši tako daleč.“

„Mene veseli dobro pripravljen dunajski zrezek stokrat bolj kakor najlepša mazurka!“ je oznanil gospod svetnik Oven, ki si je navzlic pisanim pogledom preljube soproge marljivo natakal izbornega hrvatskega vina iz Balenovićevih vinogradov. Gospa je težko zatajevala svojo jezo. Kučegazda ni hotel nikomur nasprotovati; včasi sta se mu vzdignila konca dolgih brkov, kakor bi stiskal ustni. V družbi se je pojavljala neprijetna napetost.

Tedaj je balansiral vedno veseli svetnik Oven h gospodični Ogrizovi, pritisnil desnico na srce, dvignil z levico zelen kozarček, milo pogledal debelo Brigito in vzdihnil: „Velerodna gospodična, gotovo ste opazili že zdavnaj, kako živo se zanimam za vas! Vaša krasna postava, vaše sladke oči, vaša angelska lepota —“

„Ah, gospod svetnik, nehajte, nehajte!“ se je sramežljivo branila Brigita, Genofefa pa je zahreščala: „Popolnoma je prismojen! Ali se to spodobi?“

Veseljak se je prisrčno smejal, kakor bi ga neizrečeno veselilo, da ga smatra kdo za popolnoma prismojenega. „Vaša angelska lepota me je očarala!“ je sladko zagodel. „Prosim vas, nikar ne dvomite o gorečnosti mojih občutkov in dovolite mi, da vam na čast izpijem ta kozarček chartreuse!“

Razen hude Genofefe so se smejali vsi, tudi Brigita. Mimosa pudica je bila vesela, da je vsaj enkrat v svojem življenju slišala take besede. Poslej smo se zabavali zopet živahneje. Fefrl se je dobrikala Balenoviću; bila jo je sama naivnost in nedolžnost. Hilda je oblegala Janka, Lavra pa je delala zgago Olgi in meni. Genofefa in Brigita sta stokali o pokvarjenosti modernega sveta, tudi doktor Jurinac in Nada sta imela svoje pomenke. Svetnik Oven je bil čimdalje bolj rdeč, navdušen in glasan. Vrtal je s kazalcem pred sabo in oznanjal evangelij svoje vesele filozofije.

Po črni kavi se je dvignila teta Brigita; spremil sem njo in Olgo. Medpotoma je teta neusmiljeno grajala, da je bila Nada preveč dekoltirana; da je preočitno koketirala; da je bilo pivo pretoplo... Tembolj je hvalisala Ovnove umetnice. Midva z Olgo sva mogla le malo govoriti. Po ulicah, na vrtovih in v gajih je bilo že vse tiho in prazno. Glasno se odmevali naši koraki ob hišah. Le prekmalu smo se morali ločiti.

Počasi sem se vračal domov. Mesec in zvezde so zastirali debeli oblaki. Obrežno drevje se je spajalo v ogromno senco. Še vedno sem slišal Olgin glas, še vedno sem videl pred sabo Olgino lepo postavo, zagonetne oči in prožne ustne. Pri Zoretovih je gorela luč in za hišami je otožno skovikal čuk. Jezero je bilo nepremično, črno, kakor bi ga pokrival mrtvaški žamet. (Dalje prihodnjič.)

Rado Murnik:

Iz velike dobe.

1. Med frontama.

Zdravnik, „naš doktor“ Ivan P., je opravil svoje delo in se odpeljal s svojim lovskim psom Rodanom v veselo pomladansko jutro proti Litiji.

Ranjeni in bolni vojaki, ki so se zdravili v okrevalnici Rdečega križa v idilski ponoviški graščini grofinje De Gasquetove, so večinoma zapustili svoje sobe v drugem nadstropju in odišli preko dvorišča v veliki gaj pod lepo, košato drevje. Ondi so pušili, se pogovarjali, kartali za užigalice, brali novine, pisali pisma ali pa podirali keglje s kroglo, na vrvi visečo od visokega stojala. V tej bolnici si slišal jezike vseh narodov našega cesarstva; največ je bilo pa Slovencev in Hrvatov. Grofičina (pozneje internirana) služinčad je bila z Angleškega in Francoskega. Včasi je bil cel Babilon na tem majhnem prostoru. Nadzorni častnik je bil mlad artiljerijski lajtnant, gorenještajerski Nemec, fin, ljubezniv kavalir brez megalomanije. Prišel je ranjen in nervozen iz Galicije.

Med vsemi ranjenci me je najbolj zanimal korporal Janez M. Bil je izredno močan, srednje rasti, miren, resen, zamišljen, na oko ne več mlad. Dovršil je pet gimnazijskih razredov, potlej pa ostal doma v dolenjski vasi ter po par letih prevzel trgovino in gostilnico rajnega očeta. Kakor z ostrim dletom globoko v trdi obraz zarezane gube so pričale, da je prebil že nekatero nevarnost in grenjavo. In zdelo se je, da so njegove temne oči ohranile še nekaj onih strahot, onih pregroznih prizorov, ki so jih videle v divjih bojih človeka zoper človeka. Na kapi je nosil troje rdečih našitkov — znak, da je bil že trikrat ranjen na fronti. Tretjikrat ga je zadelo v levo nadlahtnico nad komolcem. V njegovem vojaškem beležnem listu sem bral dolg opis rane; pridejana je bila podoba po Röntgenovi fotografiji. Na prestreljenem mestu je bilo osem kostnih odcepkov; polagoma so se mu vsi izgnojili iz rane. Na prsih se mu je svetila „velika srebrna“.

Najrajši je sedeval sam in bral. Tudi danes je sameval v drevoredu. Gledal je po lepi dolini, kjer je valila Sava svoje svetle

vode proti Hrvatskemu in kjer so drdrali dolgi, dolgi vlaki, večinoma polni vojakov in vojnega blaga. Sedel sem k njemu.

„Marsikaj ste doživeli v tej največji in najstrahovitejši svetovni vojni, dragi korporal! Prosim, povejte mi, kaj se vam je najbolj zasekalo v dušo?“

„No ... vam pa povem, kako je bilo tedaj, ko sem se najbolj — bal! Haha! Ne glejte me tako začudeno, češ: Mož, odlikovan za hrabrost, naj bi rajši povedal, kako so se ga drugi bali, drugi! V strelnem jarku si vedno z enim komisnim čevljem v večnosti. Od vseh strani žuga nevarnost, iz zraka, izpod zemlje, od spredaj, od povsod ... Krogle, šrapneli, granate, odstreljeno ostro kamenje, letalske bombe, podzemeljske mine, strojnice, ročne granate, metalne mine, zračni torpedi, bobnajoče in zaporno streljanje, granate s strupenimi plini, satanski ponočni napadi — v peklu bi bilo prijetneje! Kolikokrat sem mislil: Izgubljen si! Zavedal sem se strašne nevarnosti, priznavam: bal sem se, — kdo se ne boji za svojo ubogo kožo? — toda pravi strah to vendar ni bil! Sredi preteče pogube sem ugibal: Kdaj zadene mene? Kam me pogodi? Ali me zadene do mrtvega? Ali mi utrga roko? Nogo? Glavo? Ali oglušim? Oslepim? Zblaznim?

Ni ga zdravoumnega človeka, ki se ne bi bal za svoje življenje, in bodi še tako bedno! Spomniva se samo bolnikov! Kdor govori drugače, pači resnico in ni vreden, da bi ga poslušali. O — tudi jaz sem se mnogokrat bal — kaj bi tajil? — in klical sem Njega, Gospoda vojnih trum! Ali to je bila pač razburjenost, ostrašenost, nikakor pa ne pravi strah, oni grozni strah, ki ti ob nepričakovani, neznani nevarnosti zgrabi mahoma vso dušo, vse telo, popade vsega človeka, presune in pretrese vse bitje kakor silna moč neznanih svetov. Taka zona me je obhajala, ko sem se komaj devetleten dečko prebudil viharno noč in slišal, da nekaj tiho lazi okoli hiše ... se plazi, plazi in tipa ob zidu, drsa in puha ob zaklenjenih vežnih vratih, mučno vzdihuje ob mojem oknu! V temi sem komaj razločil nekaj črnega. O, kako me je bilo strah ... Zjutraj so mi pa povedali ata, da je ušla snoči junica iz hleva. Smejali se boste, mene pa je bilo tisto noč tako silno strah — toliko da nisem zblaznel od zone!

Tako strah me je bilo le še enkrat, med obema frontama nad Sočo.

O pasjih dneh leta 1915. smo prebivali precej visoko nad to prekrasno reko slovensko. Naš strelni jarek ni bil daleč od italijan-

skega. Vzeli smo ga Lahom, ki so v naglici pozabili vse živo človekoljubnih lazic. Zato smo mu izbrali ponosno ime — hotel Ušperna! Ob lepem vremenu smo videli na morje, do Benetek in še dalje. Od kamenov našega jarka je puhtela prav res peklenska vročina. Oh, in v hotelu Ušperni je bilo tako malo pijače! Ali muh! Koliko je bilo tam muh, tistih črnih, velikih, ostudnih! Nemarnemu Italijanu je snaga deveta briga. Od sovražnega jarka je zaudarjal neznosen smrad. Niti latrin niso imeli leni kujoni in pred njihovo fronto je gnilo na stotine nepokopanih mrličev.

Bil je „miren“ dan; vsako minuto sta počila komaj po dva šrapnelčka. Včeraj pa so oddali samo naši topničarji iz več nego sto topov v eni uri petnajsttisoč strelov le na eno sleme. Med umazanimi, očrnelimi pletenicami in vrečami, napolnjenimi s peskom, in za oklopnimi pločami so opazovale naše straže Italijana z napetim petelinom. Drugi vojaki pa so v predelih pod prsobranom pisali pisma, brali, krpali, jedli, strastno preganjali uši ali pa spali na gramozu, na deskah, na kamenih. V mraku je javila straža, da se pomika med obema frontama avstrijski vojak, obezan, onemogel.

„Kdo gre ponj?“ je vprašal naš lajtnant, ki je stal v zamazani, vsi pomečkani uniformi ob lestvi za strojno puško. Na prsih je imel troje odlik.

Oglasili smo se vsi. Izbral je mene.

„Drevi, kadar bo bolj tema!“ mi je velel. „Bodite oprezni! Potrebujem vas!“

Spodaj je šumela Soča glasneje v ohlajenem večernem zraku. Nočilo se je. Dobili smo tople menaže. Ko se je stemnilo, sem bil kmalu zunaj pred našo žično oviro in sem previdno po trebuhu lezel dalje.

Sam med obema frontama — kakšni občutki!

Priznati moram, nič kaj prijetno mi ni bilo pri srcu . . . Iznad italijanskega jarka zaplameni rdeče. Poči. Prijazno!

„Fi-i-i-ju!“ Zažvižga mi nad ušesi, tožno, podobno klicu sokoljemu. Vznaša se bela meglica. Zopet poči ostro, kratko, dvakrat zaporedoma.

„Penk! Penk!“ Bije, grize v kamenje. Iz navade se priklonim še niže, dasi sem že zdavnaj za skalo. —

Bojeval sem se proti Srbu, Rusu, največ pa proti Lahu, proti karabinijerom, bersaljerom (strelcem ali lovcem) in alpinom, proti Piemontezom, najboljšim vojakom italijanskim. Neumen je, kdor

omalovažuje sovražnika. O — tudi Lah ima pogumne vojnike, dobre častnike, ima izborno topništvo! Samo prekmalu ga mine navdušenost, manjka mu prave vztrajnosti, žilavosti. Najhujše so bile prvo leto začetne bitke ob Soči. Takrat nismo imeli še nobenih pravih strelnih jarkov, nobene utrdbe, nobene žične ovire, nobenih potov, nič! V temi, neprenehoma v smrtni nevarnosti, smo z velikim trudom kopali in gradili jarke. Ali tam nisem bil tako sam! In naposled — v strelnem jarku postane vsak fatalist. Tudi jaz sem umoval večkrat s tovariši: Ej — kakor mi je namenjeno! Najpametneje je, da človek ne razmišljuje o tem. Bo že nekako, če ne dobro, pa slabo! Saj Bog Slovenca nikoli ne zapusti: če ni reva lačen, je pa žejen; če je sit, je pa vsaj razcapan ali brez doma . . .

Nič hudega mi ni za skalo. Ali vendar — kako varno in prijetno se mi zdi tam zadaj pri tovariših v hotelu Ušperni! Kaj pa če me Italijani ujamejo? Naposled me obleti za trenutek neumna misel, da sem uskok . . .

V sovražnem jarku poje kamen. Italijani popravljajo utrdbe, tolčejo kakor sami kamenoseki. Včasi slišim, kako govore, kako se smejajo ali preklinjajo. V otemnelem zraku visita dva laška privezna balona kakor dve ogromni nočni svetilki, z nevidnimi nitmi pripeti na nebo. Počasi se plazim naprej, zmeraj v senci, zmeraj krit. Vsak čas se ustavim, počivam, poslušam, čakam.

Akotudi nisem daleč od naših, mi je vendar tako tožno in tesnobno, kakor da sem čisto sam sredi neizmerne puščave. Kako more biti pri srcu uskoku, zapustivšemu prijatelje?

V višavah jame brenčati velik čmrlj. Sredi belkastih oblačkov naših obrambnih šrapnelov polzi italijansko letalo. Motor brni čimdalje glasneje, brni bliže in naše šrapnelske krogle kapljajo prav blizu mene po kamenju. Prikaže se avstrijski aeroplan. „Na Jero plan'!“ mu pravijo naši. Italijanski Caproni se požuri pred njim domov k menaži.

V linah razpokanih oblakov gore redke zvezde. Počasi se pomikam za skalami, med robidovjem in bodičevjem, v senci dreves, razklanih po granatah, se plazim po tleh, razjedenih po tisoč in tisoč strelih, lezem po lijakastih jamah, ki so jih izkopale granate. Močno zagrmi. V gorah odmeva nad globokimi prepadi. Dolgo, dolgo buči, prituli prav blizu nad mano. Poči. Zemlja se potrese. Zrak se zaziblje. Železo šumi po listju, lomi debla, trga veje, lušči skalovje. Oškropi me hladna prst. Proti nebu se vali gost črn dim. Drobci

lete na vse strani. Ako bi bil nekaj korakov bolj zadaj, bi bil zdaj mrtev. Po ušesih mi šumi in zvoni. Granata je zablodila.

Začenja se ponočno streljanje. Italijan poka navadno do zore. Med ogenj in dim švigajo svetle rakete, zelene, rdeče, bele. Žarometi svetijo. Streli treskajo hitreje. Nasproti mene in v hotelu Ušperni je vse tiho. Italijan napada v oddaljenem odseku. Lepo in obenem strašno se vidi v bleščeči svetlobi žarometov in raket pošastni dim, ki se dviga tukaj gost, črn, tam redek, rjav, temnozelen, drugod zopet sivorumen. Od italijanske fronte dovaja sapa zoprno omotični duh po mrličih, po človeškem mesu, po človeški krvi. Strahovit je ta mrtvaški duh, rezek, osladen, omamljiv.

Oprezno se plazim po trebuhu dalje. Ondukaj je bila predkratkim sovražna baterija. Tla so razrili in razkopali nešteti izstrelki, obarvale so jih mlake človeške in konjske krvi. Nobeno drevo ni več celo, noben grm. Težak hrast, izruvan skoreninoma, leži nad mrtvim konjem.

Luna sije izza počenih oblakov. Medpotoma vidim obilo raznoterih stvari, nekatere so napol zasute v zemlji: osmojen oprtnik, laški patronjak, ročne granate, gamašni ovoji, krvav robec, zarjavel bajonet, beležnica, naramni našivi, prazni tulci za patrone, razdrobljen daljnogled, še celi šrapneli, jekleni šlem, krinka proti plinu . . .

Pod nizko pečino leži do trideset mrtvih Italijanov. Bog ve kolikokrat so jih že premetale granate! Tukaj niti mrliči nimajo miru! Nekatere so razstrelbe vsaj deloma zasule. Izpod kamenja in prsti moli tu in tam glava, noga. Mastni beli črvi se leno vijejo po zevajočih ranah, po oglodanih udih, po gnijočih obrazih. Ako bi to videle njih matere! Ako bi to videle njih žene, neveste, sestre, otroci!

Ustavim se pri prvem. Kodrolasi, krepkoudni mož leži znak. Odprte oči, suhe, osteklenele, udrte, izpite gledajo iz globoke sence obtožujoče proti nebu. Levica mu počiva na prsih, desnica drži majhno žepno bodalo. Višnjeva očrnela usta so otvorjena, kakor bi hotela zakričati. Sredi čela rdi drobna okrogla rana. Glava leži na rdeče obrizgani kepi belih možgan. Od rane se vleče tanka rdečerjava maroga po čelu in licu proti levim brkom, polnim strjene krvi. Po obrazu, po vratu, po laseh, po izbrizganih možganih se zvija ostudna bela gomazen. Na ovratniku se medlo sveti peteroogelna pločnata zvezda, znak italijanskega podčastnika.

Požurim se mimo razmesarjenih sovražnikov in dospem do naših. Pet jih je. Vsekako so zablodili mnogo pozneje sem, kakor

so obležali Italijani. Prvi je enoletni prostovoljec, četovodja. Leži na strani, z levico pod glavo, kakor bi spal, zamaknjen v lepe sanje. Obraz mu je še tako mlad, tako nežen, tako prikupen! Kako lep je ta mladenič še mrtev! Oh — kako ga je škoda! Kaj poreče njegova mati? Kaj njegova sestra? Njegova ljubica?

Eden naših umira. Ta mora biti oni, ki ga je zapazila naša straža. Izpod obveze pri pasu kaplja počasi rubin za rubinom, lije po suknji, curi v kamenje. Iz napol odprtih ust težko hrope in grgra sapa. V krču navzgor zaobrnjene oči so motne, kalne. Močim mu čelo, obraz, usta. Ne gane se. Ne zaveda se več. Desnica stiska pismo. Umirajoč je pisal domov, se poslovil od svojih dragih. Zadnja beseda naslova se glasi: Notranjsko. Še enkrat premakne glavo, zaškriplje z zobmi. Grgra pojemaje. Zatrepeta. Izdihne. Ukrčene noge se mu iztegnejo. Pokrižam ga, molim za njegovo dušo, molim za vse, tudi za onih trideset . . . Vzamem mrliču pismo iz roke in ga shranim v žepu.

Zdaj pa nazaj! Priplazim se zopet do onega kodrolasega Italijana. Kar se zganem — mrlič se premika!

Vroče me izpreleti, zatrepetam po vsem životu! Kaj je to? Kaj je to? Sapa mi zastaja, duši me. Srce me zaboli, kakor bi ga zgrabila ledena pest. Počasi mi gomezi mraz po laseh, po hrbtu, po mozgu. Kako čudno odseva bleda mesečina od ugaslih oči!

Pogledam natančneje — premika se rokav one roke, ki drži bodalce!

Kakor okamenel strmim v prikazen. Mrzel pot mi obliva vse telo, mi kaplja z obličja na kamenje. Jezus Kristus — mrliču se premika bluza, kakor bi se hotela sama odpeti . . .

Ubija me strah, grozen blazen strah! Usta se mi odpro, suhi goltanec požira, zobje mi šklopotajo. Ne morem več jasno misliti, zastonj si poizkušam trezno, hladno razložiti strahotni pojav.

Kača! Glej ga zlodeja —

Izpod Italijanove bluze prileze gad. Razklani črni jeziček izteza kar more daleč, naglo striže z njim okoli sebe in zvije dolgo telo v kolobar. Razločno vidim njegovo ploščato, po strani prežečo glavico, spredaj ozko, zadaj široko, vidim črne, križu podobne lise na temenu, tanki stisnjeni vrat, kratki rep s šilastim koncem, črni trebuh, na sivorjavem hrbtu pa črn križkražasti trak.

Le malo se ganem, pa sproži strupeni spak glavo, se jezno napihne, žvižga in puha, odpira žrelo, postavlja strupene zobe, besno grize v zrak. Neprenehoma šviga tankočutni jeziček na vse

strani tako hitro, da ga skoraj ni videti. Od besne jeze se, žare okrogle steklene, zlobne oči. Smrt gleda iz teh srepih, nepremičnih, zalaznih oči z navpično zenico.

Bral sem, da gad le podnevi piči človeka, ponoči pa rajši uide. No, ta ni bil tako prijazen! Prejkone je bil razburjen in razkačen po strelih, vsled silnega potresanja zraka in tal; to ga je izgnalo iz zavetja pod mahom ali grmovjem ali iz mišine.

Moje oči iščejo naokoli. Nič več me ni strah, zdaj, ko vem, kaj je! Globoko se oddahnem. Blizu mojega desnega komolca leži velik kos šrapnela. Oprezno se mu bliža moja desnica, počasi, počasneje od polža. Prsti se oklenejo železa..

Ali gorje meni, če ne zadenem dobro! Zdaj pa le v božjem imenu! Kdor bo hitrejši! Dvignem, udarim. Meril nisem nič. Še danes se mi zdi, da mi je neznana moč ravnala roko. Udar je razmlel glavico. Ali gad ima devet hudičev v repu, veste. Ovijal se mi je okoli roke, pa ne dolgo.

Razburjenost je izginila. Čutil sem se čudovito olajšanega. Dolgo napete mišice so hotele odpočiti. Toliko da nisem zaspal med obema frontama.

Mesec je zatonil. Srečno sem prilezel v hotel Ušperno. Oddal sem pismo in javil lajtnantu, kaj sem videl. Sanitejci so prinesli vse naše mrliče izpred fronte in jih pokopali zadaj v dolinici, kjer je bilo že več lesenih križev.

Ono noč me je bilo res strah in še danes me prime čudno in tesnobno okoli srca, kadar se spomnim kodrolasega mrliča. Vas, ljubi gospod, pa prosim, nikarte ne pravite tukaj v tej graščini nikomur, kako — haha! — kako strašno se je korporal Janez M. tam ob Soči bal — mrtvega sovražnika!“

Oton Župančič:

Begunka pri zibeli.

Jezušček med trtami,
Jezušček pod oljkami,
ziblje ga Marija . . .
zlata pala je stezà
preko polja ravnega,
dete, pojva k njima.

Kdo sva tujca in odkod?
K Jezusu na božjo pot
greva spreko Soče,
in k Mariji greva, z Brd
izpod oljk in izmed trt
romarja brez koče.

K meni, k meni romarja!
Kar iskala, sta našlà:
Jezusa, Marijo,
v Betlehemu sredi trt,
sredi oljk kot sredi Brd
tiho domačijo.

K meni, k meni romarja!
Kar iskala, sta našlà:
bomo skup živeli,
bova skupaj sanjali,
zibelke poganjali,
si o domu peli . . .

Mati božja objema me,
Jezušček prižema te —
joj, saj smo si znanci:
midva z Brd, in onadva
s Svete gore sta doma,
z doma vsi pregnanci . . .

Peter Popotnik:

Včlovečenje.

(Konec.)

Presnavljanje.

1.

V svoji zorni mladosti smo se navduševali ob Heraklitu in njegovi neprestani izpremenljivosti stvari, nato smo se obrnili k Parmenidu in njegovi neizpremenljivi bitnosti sveta, a danes nam poteka iz teh dveh častitljivih starin nov vir spoznanja:

Večno presnavljanje, večno valovanje merljive in pojmljive tvarnosti v nepojmljivo in neopredeljivo duševnost in obratno.

Nov svet, nad katerega durmi stoji pisano:

„Stopite predme — edinega vsi, ki ste se poklonili pred mojim dvojnim obličjem!“

2.

Svoj čas smo strmeli ob naravnih prikaznih, ob kemičnosti snovi, ob elektriki, toploti, gibanju in iz njih izhajajoči pestrosti božanstev.

Trebalo nam je Carnotove duše, da smo spoznali možnost presnavljanja vseh teh mnogoličnih naravnih energij v enotno silo.

Kdaj se porodi naš Carnot, ki nam poda evangelij in vero, da nismo samo drobci, živeči vsak zase, temveč tudi živa enota, živeča eno življenje, še več, da postanemo ljudje šele potem, ako se prostovoljno presnujemo v nam vrojeno enoto, da spoznamo iz te naše enote večno enoto, neprestano rodečo, pomlajajočo in blagoslavljajočo našo enoto?

3.

Od nekdaj so nas učili: človek ima eno dušo, eno voljo, en razum in eno čustvo, ali niso nam povedali, da ima ta duša, ta volja, ta razum in to čustvo — dvojno lice.

Ali meniš, da bi se brez te dvoličnosti tvoja duša, moja duša mogli zavedati vse mnogoličnosti in ob enem enotnosti sveta, da je ritem volje tvojega mladega življenja drugi od ritma tvoje zrele starosti in da so tvoja volja in očesi tvoje volje — razum in čustvo, najprvo sprejemajoči in potem podajajoči?

Večni vir stvarjajočega ritma presnut v lastnem metru!

Zato vzemi od sveta, kar ti je dano, da boš vrnil svetu, ko ti položi trnjevo krono na teme, kar je njegovega, — svoje srce v kristalni posodi.

4.

Neizbežno nosi človek v sebi življenjsko zavest pracelice, v kateri je bil spočet, zavest enote in nedeljivosti obeh principov, moškega in ženskega. To je praideja in pogon vsega zemeljskega življenja; v njej ni razlike med bistvom stvari, kakršnekoli oblike in razvojne stopinje, bivše, sedanje in bodoče. V njej je združen ves umrli, sedanji in bodoči človeški rod. Vsa delitev in razlikovanje, kratko materijalizacija je nastala šele tedaj, ko je resnica stopila v svojo resničnost, iz svoje večnosti v čas, prostor in vzročnost. Ta trodimenzijonalnost je mesečina razuma in z njo vred vsa pestrost sveta. Neobrzdanost makrokozmične ektropije, razlivše se v entropijo in zavedni vznik ektropije iz nje, zibeli mladega mikrokozma.

Poln upanja in zmage koraka človek, bodisi zavedno ali nezavedno skozi to mesečino, hraneč v svojih prsih praidejo svojega izvora, edino življenjsko netivo, vodeče ga v gorjupi medsebojni boj vidnih stvari, skozi hladni in neizprosni obraz sfinge, odsevajoč na drugi strani jasno nebo prostosti, ljudomilosti in lepote.

Ta volja do življenja je trpka želja po idejnem združenju moškega in ženskega praprincipa ali pot iz nezavedne enote, skozi vso mnogoličnost resničnosti, — k zavedni enoti.

Gorečnost onih mož, ki so s smehljajem na ustnih umirali za edino realnost, ne za zemeljski sijaj, pač pa za svojo nezlomljivo vero.

Čudo organizma.

1.

Organizem je skrivnost.

Ni je vede, ki bi ne uporabila vseh svojih ostrin, da pride temu čudesu do živega. Vendar človek, sledeč luči svoje pramatere, nima sredstev, da bi pojmil vso njegovo realnost. Kvadratura kroga. Noëtika s svojim najfinejšim in najzaneslivejšim instrumentom, logiko, izmeri le širine in globine vidnega telesa, njegovo življenjsko jedro pa je zanjo ograjeno s sedmimi gradovi.

A navzlic temu je dar noëtike dragocenost: oblika enote.

2.

Iskra življenja, zanetivša nov organizem, ga spremlja od rojstva do groba. Na potu od doma vihra ta plamen v znamenju spora, njegov povratek v očetovo naročje pa je žar ljubezni.

Ali mnogokrat se dogodi, da se ta „izgubljeni sin“ vrne v svoji dobri slutnji pred očetova vrata, še preden je dovršil svoj predpisani krog, a jih najde trdno zaprta.

3.

Spor življenjske iskre z večnim plamenom je porod zavesti ločenosti, osebnosti organizma in začetek drame njegovega življenja.

Vsakdo, komur je določen sijaj krone življenja, mora zavedno skozi njega peripetijo.

4.

Organizem, plod žive nature, ni istoveten z umetniškim organizmom.

V umetniku, v katerem se je ta obrat že izvršil, pa dozori ideja pod toploto njegovega solnca do organske popolnosti.

Zato premaguje živi organizem ženski element najprej v sebi, dočim premaguje umetniški organizem ženski element — v svetu.

5.

Največje čudo na svetu je, kadar rodi ženska Moža.

Navadno rodi ženska le žensko, četudi v moški obliki.

6.

Ženska se ne more izviti iz žive nature; ona je resničnost. Odtod njena nestalnost, praznota in telesna prelest.

Nasprotno Mož. Njegova veličina leži edinole v resnici.

7.

V vidnem svetu prevladuje ženski element. Kadar pa se pojavi, po stoletnih presledkih, genij, sol zemlje, tedaj napoči zora prerojenja.

Genij je nebeški ženin; njegovega prihoda čaka nepregledna truma nevest.

8.

Mož je daritev in Zena je daritev.

Mož je daritev Onemu, ki ga je vzbudil iz ila k življenju in Žena je daritev Njemu po Možu, iz katerega je bila ustvarjena. Zakaj Ženi je izveličanje le po Možu.

Toda, daritev mora biti zavedna in prostovoljna, da se jima odpro duri v mavrično luč stvarjanja.

9.

„Mož postati!“ — se pravi premagati sredobežnost svojega telesa in ga oblikovati na novo, to je roditi sebe iz sebe, ob večni luči, ki je v njem.

10.

Po Možu in Ženi je stopil na svet On, ki je s svojo titansko močjo ustavil beg zemlje po brezdanji praznini in jo napotil k praviru vsega stvarstva.

11.

Vsak organizem ima svojo višino in svojo nižino. Višina koreni v svoji nižini; presajena v tujo nižino mora poginiti.

Višina zavedno pojmi, da prejema svoje življenjske sokove iz svoje nižine, nižina pa nikdar zavedno ne pojmi svojega cvetja, ali drugače, senca nikdar ne pojmi svoje luči, dasi luč v njej nikdar ne zaide.

Vendar, pisano je od vekov, da bo višina šele tedaj višina, ako prej poljubi zemljo, katera jo je rodila.

12.

Organizem je božje okno. Dokler si to okno zastiraš sam, ali ga zastira sovražnost tvojega soseda, prihaja skozenj le mrak jeze in srda nad svet.

Kadar pa se razliva skozenj žar večne ljubezni, tedaj vstajajo mrtveci iz grobov.

13.

Sredobežnost je zgoščanje, sredotežnost razredčanje materije. Vsak kulturni organizem je sredotežen in nikdar sredobežen. Kaj ti pomaga le življenje mesa, ako brli tvoja luč v temi.

14.

Človeštvo kot pojem dobi življenjsko vsebino šele v kulturnem narodu.

Ako pa se pojavi ta pojem v razumu kot samooblastni fikciji, postane le znanstvena fraza.

15.

Stopinja narodovega razvoja se meri po težnosti njegove notranje strukture, po njeni sredobežnosti ali sredotežnosti.

Njegova kultura pričenja tedaj, ko je življenjska volja celega organizma zavedno premagala dedščino svojega rojstva in zanetila osrednjo luč, katere tajni soj se razliva po vsem njegovem telesu, — zavest prostosti.

Ta zavest je porod njegove duše, to je njegova nacija.

16.

Le središčnost rodi prostost in le-ta rodi individualnost.

Ta zida nove svetove, na katerih kraljujeta duševno in telesno zdravje.

17.

Kultura je notranja prostost; to sama ti poda zunanjo.

18.

Postati človek, se pravi, poročiti se z resnico.

To je vzrok, da raste človek na noter, ne na ven.

19.

Skrivnost življenja se ti razkrije takrat, ko se spremeni tvoj živi „jaz“ v živi „ti“.

Šele tedaj boš pojmil najgenijalnejšo formulo socijalnosti: „Ljubi svojega bližnjega . . .“

20.

Stvarnik solnca, ki nikdar ne zaide, vira vse lepote, moči in zdravja, je prosti človek, porojen iz neprostega človeka.

Brez njega ni ne prave znanosti, ne prave umetnosti. On je pretok, skozi katerega lije na zemljo zmisel in vrednost življenja. Brez njega ostane kruh le kruh tvojemu želodcu, in nikdar ne kruh tvoji duši.

21.

Bog moškega je nespremenljivi osebni Bog, da ga more videti in otipati s svojimi trojnimi prsti, sicer ne veruje in ne more verovati vanj. On je edina opora njegovega življenja.

Ali Možu je osebni Bog le posoda njegove neosebnosti.

Čemu bi mu bil dokaz, da On je, ako je njegova vera vanj močnejša od dokaza?

Življenje je našlo svojo dragoceno vsebino, zlato prostost, porojeno iz zakonitosti.

Zatorej, Bog Moža je bil, je in bode večna in neponovna izpremena, razlivajoča se iz neizpremenljive enote, — skrivnostna roža, porodnica večno mlade poezije.

Janko Glaser:

Klopotci.

Zopet klopotci prepevajo,
vabijo veterc gorak,
da omeči s pihljanjem
grozdje v sok sladak.

Sama radost razigrana
iz vinográdov vsevprek:
„Lep, lep, lep“, poje z gričevja,
„lep, lep, lep vinski je breg!“

Vmes pa počasi, slovesno
kakor očenaš
siv orjak se oglaša
z vrha: „Naš — naš — naš!“

Dr. Franc Derganc:

Henri Bergson.

Filozof moderne Francije.

Drugo poglavje.

(Dalje.)

Bergson sam razlaga intuicijo takole (Uvod v metafiziko): „da lastim gibanemu objektu notrino in takorekoč dušne položaje; dalje pomeni to, da sočutim te položaje in da se postavim vanje s posebnim naporom domišljije. Intuicija se imenuje tisti način intelektualne simpatije (sožitnosti), s katero se prestaviš v notrino predmeta, da najdeš to, kar vsebuje edinega in neizraznega. Relativno je simbolično spoznanje s pomočjo predobstojnih pojmov, ki vodi od trdnega h gibanju, nikakor pa ne intuitivno spoznanje, ki se prestavi v gibanje in se polasti življenja stvari samih. Analiza (razum) pa je tisti postop, ki razkraja predmet na že znane, torej njemu in drugim predmetom skupne elemente. Preprosti akt pa, ki je spravil analizo v gibanje in se skriva za analizo, izhaja iz posebne sposobnosti, ki je docela druga nego ona razkrajanja. Ta sposobnost nima nič skrivnostnega. Nikogar ni med nami, ki bi ne bil imel priložnosti, izvrševati jo v gotovi meri. Kdorkoli se je na pr. poizkušal v literarni produkciji, dobro ve, da je potrebno, če je predmet dolgo študiral, vse dokumente zbral in napravil vse bilježke, nekaj več, potreben je često jako težaven napor (un effort, suvent três pénible), da se hipoma postavi v sredo predmetovega srca in da si da kolikor mogoče globok zagon (zamah), ki potem od njega ne zahteva več nobenega drugega dela, nego da se mu prosto uda. Metafizična intuicija je nekako iste vrste. Kar tvori tukaj protivzgled bilježkam in dokumentom literarne produkcije, to je vsota od pozitivnih znanosti zbranih opazovanj in izkustev“.

V spomin nam prihaja nehote Binetova definicija miselnosti in naša primera z miselnim magnetom, a še jasnejšo luč vrže na pojem intuicije fenomen psihološke produkcije in indukcije. Duh namreč ne producira po teoriji racijonalizma, da se sam od sebe sproži a priori naviti gramofon ali film razuma, duh ustvarja samo pod neposrednim vplivom kontakta z živo prirodo. Čim intimnejši

je ta kontakt, čim globlje se takorekoč potopi človek v utripajoče srce prirode, čim tesneje se združi s prirodo v obliki znanstvenega opazovanja in eksperimenta, dela in življenja v prirodi, tem jačje, popolneje producira (spoznava) duh. To samo od kontakta odvisno, a sicer avtomatično delujočo spoznavno produkcijo imenujemo z drugim imenom indukcija (intuicija). Podobna je električni in akustični indukciji (konsonanci): ako se nahaja v kontaktni bližini množica podobnih, sorodnih ustrojev in ako spravimo le en ustroj v vibracijo, začno brneti tudi vsi drugi. Kako se to godi, da razumem, če poslušam govornika? Kako nastane v meni občutek sočutja in usmiljenja, če vidim trpeti sočloveka ali žival? Zakaj posnemajo na kroglišču gledalci kretnje metalca, zakaj se metalec sam v slučaju zvije kakor krogla in poskoči za kroglo? Vse pod vplivom psihološke indukcije. In ako v tesnem kontaktu opazujem, zasledujem življenje prirode, nastane v moji duši avtomatično po indukciji slika tega življenja, prirodnega ustvarjanja. Ta induktivna sposobnost je prirojena vsakemu človeku, a v različni meri, v najvišji ženijalnim umetnikom in mislecem. Pri navadnem človeku (otroku, občanu, prirodnjaku) se vrši indukcija nezavedno, reflektorično, le ženijalni umetnik in mislec se jasno zavedata ustvarjajočih moči intuicije, le tema se posreči s posebnim, včasih naravnost bolestnim naporom (v bolečinah pesmi se rode), spraviti jo v poljubno smer in jo vpreči v jarem lastne volje. Dolgoletna vaja seveda olajša ta napor. Psihološka indukcija nam pojasni tudi razmerje Bergsonove intuicije k naši trojni definiciji intuicije. Že vsaka posamezna zaznava kot enotna slika nam predstavlja kompleks zaznavnih elementov, reflektorično zbran, urejen od posebno usmerjene, specifično zanimane pozornosti. Vidimo, da ustvarja ista dušna sposobnost na isti način v vulgarni zaznavi v malem kakor ženijalna intuicija v velikem: združuje v psihološko enoto zaznave kompleks elementarnih zaznav iz gotove stroke. Mistična intuicija naposled zedini v eno samo organično sliko komplekse vseh strok, celo vsemirje.

In kaj je spoznal Bergson ob svitu intuicije? V kaki obliki se mu je prikazalo čudo predmetnega sveta ob žaru intuicije? Doslej Bergson še ni intuitivno predelal sistematične filozofije in znanosti, zlasti še ni zavzel stališča napram važnim kulturnim in socijalnim problemom. Izbral je samo nekatere predmete, da preizkusi in pokaže na njih vporabnost in uspešnost intuitivne metode. Intuitivizem se nahaja stoprav v poizkusnem začetku, išče intuitivnih delavcev in sotrudnikov, poizkuša organizirati intuitivno delo.

Bergson zajema svoje misli iz zadnjega vrelca, iz zadnje intuitivne danosti, vzvišene nad kritiko in dvom, enako pristopne zdravemu človeškemu razumu kakor rafinirano izvežbani spekulativnosti filozofa, zajema iz intuitivne danosti, katera stopi v veličastni in mogočni vtiskovitosti pred duha, da ostrmi, da mu obstane vsa miselnost brez moči kakor prazna, vsebine žejna posoda.

V svojem prvem delu, v doktorski disertaciji (Razprava o neposrednih danostih zavesti, 1889) se je lotil Bergson problema, ki je skupen metafiziki in psihologiji: problema duha in njegovega bistvenega znaka — svobode. Po njegovih mislih izvira ves prepir med pristaši svobodne (indeterminizem) in nesvobodne (determinizem) volje iz tega, ker mešajo in zamenjavajo trajo (durée réelle) z raztezností prostora, sukcesijo (soslednost) s simultanostjo (istočasnostjo), kvaliteto (kakovost) s kvantiteto (količino). V prvem poglavju knjige razpravlja o pojmu intenzitete, v drugem obdeluje pojem traje, tretje je posvečeno svobodi sami.

Duh se je doslej diferenciral v človeku na dva dela: 1. glavni del je ohranil svoje pravo, prvotno spiritualno in svobodno bistvo in deluje v človeku kot intuicija; 2. manjši del je izgubil svobodo in se razvil v omejeni obliki intelekta, ki znači plastično akomodacijo na zakonitost prostora in materije. Razlil se je takorekoč v prostoru kakor reka živega, plastičnega voska med stvari in oblil njih površino, da so nastali v njem votli odtiski predmetov kakor njih kalupi (modeli). Ta intelektualni val duha s svojimi modeli hoče sedaj absolutno vladati v vsi dušnosti, čeprav se je razvil in izkristaliziral samo iz intuicije v obliki svetlega kristala (jedra), ki ga obdaja kakor luno megleni dvor prvotna intuicija liki neskončno fina, meglena plast ali „franža“ (James).

Kakor bi nam hotel podati primer briljantne dijalektike, izvaja Bergson dalje: ta duh je kompleksno, heterogeno bitje in obstoji iz elementov (položajev, kvalitativnih modifikacij), ki niso stalne, nespremenljive količine, ampak se nahajajo v neprestani igri spreminjanja, da nam kažejo vsak trenutek drugo obliko kakor pisani kamenčki v kaleidoskopu. Punctum saliens te spremenljivosti pa tiči v tem, da se ta prehod iz trenutka v trenutek, iz faze v fazo, iz oblike v obliko ne vrši pod vplivom kakih zunanjih vzrokov ali zakonov, ampak takorekoč slučajno in popolnoma nepreračunljivo, spontano in samovzročno. Ta nepreračunljiva spontanost je bistveni znak vsega dušnega dogajanja, zato je imenujemo s posebno besedo „svoboda“ (indeterminizem). Logičnemu intelektu je ta svoboda

nerazumljiva in nepristopna silogizmu, in bolj jo intuitivno slutimo nego vidimo v delovanju fantazije, zlasti v živahni, presenetljivi igri otroške fantazije. Intuiciji se razodeva duh kakor orjaški žarovodomet (fontaine lumineuse), iz katerega prikipi vsak trenutek druga fantastična figura v drugi svetlobi. Ta živi, ritmično utripajoči, kvišku pršeči in krešoči curek intuicije je baš traja (durée réelle, pure) sama, živi, ustvarjajoči, konkretni čas, a moč, ki ga žene kvišku, je baš vitalni zagon (élan vital) sam.

Različni dušni elementi (kvalitete) pa se ne nahajajo v duhu drugi poleg drugega kakor trdi atomi v prostoru kemičnega telesa, ampak se medsebojno prešinjajo, prepajajo brez stalne oblike, količine in intenzitete kakor v raztopini raztopljene snovi, tako da ni mogoče reči ali šteti, ali je eden ali jih je več? Šele v prizmi razuma se ločijo in izstopijo v razteznost prostora kakor barve spektruma.

Vsako dejanje (čin) je le del poznejše celotne dušne faze, katera je izrasla svobodno v novi obliki iz prejšnje, obsegajoče vse takozvane motive kakor dele svoje celote. Oba: čin in motiv sta le dela dveh soslednih trenutkov, nikor pa ne dve antagonistični moči, a vsaka faza se razvije iz prejšnje po principu absolutne svobode (indeterminizma). Napaka deterministov se razlaga torej iz tega, da so umetno iztrgali motive kot nespremenljive, samostojne količine (zunanjo vzročnost) iz predidoče faze in jih postavili v nasprotje s sledečo fazo čina, oziroma iz tega, da se ponavljajo v materijalnem svetu astronomije, fizike in kemije sosledne faze vedno v enakih oblikah, cum grano salis po nespremenljivih zakonih, tako da iz sedanje faze s pomočjo teh zakonov vzročnosti lahko naprej izračunamo fazo, ki bo sledila šele čez leta ali desetletja. Materijalisti so se tega načina mišljenja tako navadili, da ne morejo več izlezti iz te železne srajce navade in da hočejo po teh privajenih, materijalnih oblikah (merah) razlagati tudi spiritualni svet.

Videli smo ravnokar v delu Bergsonovo filozofsko metodo: konfrontacijo konvencijonalnih pojmov z originalno intuicijo. Intuicija rase kakor živa, razvojna količina, a pojem je obleka, ki pristaja telesu le toliko časa, dokler je ne prerasejo udje intuicije. Tekom tisočletne spoznavnosti se je telo intuicije orjaško razvilo, racijonalisti ga še vedno tlačijo in stiskajo v tesno, po vseh šivih razpokano obleko zastarelih pojmov. Na novo narasli intuiciji novo obleko pojma! Ta bistveni del spoznavne činovnosti, ki v vsaki novi kulturni fazi kontrolira, revidira razmernost nove intuicije in starega

pojma, ta perijodično se ponavljajoča činovnost je baš metoda kontrolizma.

Bergsonov kontrolizem obrača posebno pozornost na pojem intelekta, specifično akomodacijo in navado duha na prostorno materijo. V psihološki analizi je Bergson spoznal: 1. da rokodelec razum nastopa in deluje samo s trdim orodjem navad (pojmov); 2. da v ekonomičnem nagonu (pars pro toto, semel pro semper) naivno misli, da je to orodje radi tega, ker ga je slučajno on vajen in po njem izvežban, pripravno za vsako drugo opravilo, kakor bi hotel kovač s svojimi okornimi kleščami in težkimi kladivi popraviti fino damsko uro. V izključnem kontaktu in boju z materijo se je razum navzel nje mrtvih oblik (kalupov) in hoče vanje preliti tudi živo intuicijo, svoj mrtvi okameneli, oledeneli metrum hoče vtihotapiti v živi, rastoči ritem duha in življenja, a matematičnoracijonalna teorija zaznava le mrtvo telo narave, kakor mistik Poiret. To tihotapstvo intelekta hoče Bergson sistematično preiskati in razkrinkati na vseh poljih filozofije ter razložiti ž njim velik del filozofske spornosti in antinomij, ker bivajo v istini le sovisne vrste faz z neskončno finimi prehodi, ki jih naša pozornost običajno ne zaznava. Naš razum se ozira le na tiste faze, ki se vsled velike medsebojne razdalje že močno razlikujejo in jih iztrga kot samostojne člene iz sovisne verige; tako postavlja nepremostne antinomije, katere nam predstavljajo le prehodne člene ene vrste. Imamo le prehode, nasprotij sploh ni! Ista smer veže neločljivo oba še tako zagrizena in nespravna nasprotnika, njiju nasprotje obstoji le v tem, da stojita na različnih točkah iste črte, sposobne vsak hip harmonične združitve in približnega prehoda. Pojem nasprotnosti je torej tudi le mrtev metrum intelekta, istotako pojem antinomij (duhin materija, razteznost (ekstenzivnost) in intenzivnost, kvaliteta in kvantiteta, svoboda in nujnost).

Isto metodo čiščenja in intelektualne revizije vporablja Bergson tudi v drugi knjigi „Matière et mémoire“ (1896). Dočim je v prvi izčistil pojma duha svobode in ju prikazal v intuitivni bežni prvotnosti, išče tukaj stično točko duha in materije in lušči iz te medsebojnosti praktično koristne simbole intelekta. A glavni namen razprave sega vse višje in dalje: zadeti hoče materijalizem s fino brušenim bodalom dijalektike naravnost v srce in mu zadati smrtni sunek. Materijalizem nosi namreč svoje srce v možganih, v tistem organskem stroju, ki izdeluje po njegovem mnenju občutke, zaznave, predstave in spomin, torej bistveno dušne kvalitete. Bergson pa

hoče znanstveno in nepobitno dokazati, da spada telo z možgani vred v svet materije, da so možgani samo tisto orodje, s katerega pomočjo od njega neodvisni duh aktivno posega v svet materije in ga ovladuje. Možgani niso niti shramba duha, niti predstav, niti spomina, kakor uči psihologija materijalizma, duh biva s spominom izven možganov in posega od zunaj v motorične mehanizme možganov. V nobenem cerebralnem dogodku ne nahajamo psihičnega ekvivalenta, kakor dokazuje psihofizika, ampak vsak cerebralni mehanizem je le nadaljevanje enotnega refleksa, le njegov motorični, odvodni krak, kakor je predstava (spomin) njega privodni krak.

Radikalno se razlikuje po svojem bistvu zaznava od predstave, zaznava je le del materijalnega sveta kakor telo in možgani, kot taka se istotako ne nahaja v možganih, ampak zunaj v predmetu samem. A zaznava ne obsega celega predmeta in njegovih svojstev, zaznava je le produkt izbirnega dušnega čina, duh izbere, iztrga pod vplivom in vodstvom bijoloških potreb iz vsote zunanjega sveta le tiste dele, ki se nanašajo na praktično činovnost telesa. Zaznava obsega le izbrani del sveta ali predmeta, je le skromen okvirček, preko katerega moli na vse strani prevelika slika (predmet). Naše zaznave pa niso čiste, ker jim pridruži duh v hipu konkretne zaznave čustva telesa in vsoto spomina (skupino predstavnih slik). Tako znači vsaka zaznava le del, nekak ekstrakt prisotnega predmeta, dočim imamo v predstavi le sliko odsotnega predmeta, shranjeno v dušni shrambi spomina.

V hipu konkretne činovnosti razgrne tudi spomin zbirko svojih slik, da izbere duh najprimernejšo telesnemu položaju in jo priklopi konkretni zaznavi. Kolikor več preteklih hipov združi spomin v en konkreten hip, kolikor več predstav torej obseže dušno oko, toliko večjo oblast imamo nad materijo. Obsežnost spomina je torej merilo naše moči.

Razlikujemo dvojen spomin: 1. motorični spomin možganov, ki ponavljajo samo izvežbane mehanizme (ponavljajoči, mehanični spomin); 2 predstavni spomin obsega le slike predstav.

Originalno razlaga Bergson pojem, ki mu predstavlja dvosmerno gibanje duha med obema ekstremoma, med svetoma predstav in predmetov (motoričnih mehanizmov v možganih), pojem je činovnost duha, korak (skok) od predstave do motoričnega čina besede, ali pa narobe od mehanizma besede do predstave.

Konkretna zaznava nam kaže prototip dušnotelesne medsebojnosti. Kakor združi duh pri navadnem binokularnem gledanju sliki

obeh očes v eno samo, tako izvrši tudi v konkretni zaznavi sintezo neštevilnih slik spomina in telesnih čustev, torej sintezo duha (predstave) in materije (zaznave).

V tej razpravi ublaži Bergson, najbrže pod vplivom E. Boutruxa, izprva do skrajnosti napeto nasprotnost med duhom in materijo, med svobodo in nujnostjo, pravi namreč, da se razvija svobodni ritem prirode v primeri z ritmom človeškega duha tako počasi, da ne pride praktično v poštev, da enači tisti počasni razvoj prirodne svobode praktično nujnosti neizpremenljivih zakonov.

Če se postavimo na stališče časa ali prostora, vidimo, da poganjajo korenine svobode iz nujnosti in se tesno družijo ž njo. Duh zajema zaznave iz materije, vrača zaznave zopet materiji, v obliki gibanja s pečatom svobode.

V knjigi „Materija in spomin“ je nakopičil Bergson toliko duhovitih, originalnih idej in toliko plodnih pobud, da smo se mogli vsled subjektivnega, nemerodajnega okusa dotakniti samo nekaterih, ki naj bralca samo opozorijo na večjo izdatnost lastne poglobitve v Bergsonovo metafiziko.

Svoj „chef-d'oeuvre“ nam je podal Bergson z zadnjim delom svoje metodične trilogije, s knjigo „Razvoj-stvarnik“ (1907), v kateri razpreda problem življenja samega. V I. poglavju nas uvaja v razvojno teorijo in bijologijo sploh (Darwin, de Vries, Eimer, neolamarckizem), istočasno razpravlja oba temeljna pojma traje (durée réelle, pure) in vitalnega zagona (élan vital). Drugo poglavje govori o splošni ideji razvoja, o razvoju rastline in živali, o treh glavnih smereh razvoja: toposti, intelektu in instinktu, o življenju in zavesti, o stališču človeka v naravi. Tretje poglavje razmotriva razvoj intelekta in materijalnosti po medsebojni prisposobnosti, razlaga pojma ustvarnosti in razvoja. V četrtem poglavju primerja Bergson mehanizem pojmovnega in navadnega mišljenja kinomatografu, podaja kratek kritičen pogled filozofskih sistemov in govori o metodi tiste filozofije, katera prerase razum.

Intuicija spoznava bistvo jaza in vsemirja v traji, ki rase kakor živi, polni čas in se vali kakor živa reka istine iz preteklosti v bodočnost, združujoča vso mnogoličnost v enoti svojega toka. Traje ni mogoče predočiti s pojmi ali logično definicijo, ampak začutimo in zaslutimo jo samo v gledanju primernih podob. V „Uvodu v metafiziko“ jo pojasnuje Bergson takole: „Je vsaj ena istina, katero najdemo vsi od znotraj, z intuicijo in ne s samo analizo. To je naša lastna oseba v poteku skozi čas. To je naš jaz, ki traja. No-

bene druge stvari ne moremo intelektualno doživeti. Gotovo pa doživljamo sami sebe. — Če iščem na dnu svojega jaza to, kar je najenakomernejši, najstalnejši, najtrajnejši jaz, potem najdem nekaj čisto druzega . . . sovisnost (continuité) toka, ki se ne da primerjati z nobeno tekočo stvarjo, ki sem jo kdaj videl. To je soslednost položajev, od katerih vsak naznanja, kaj sledi, in od katerih vsebuje vsak, kar je poteklo pred njim. (Dalje prihodnjič.)

LISTEK.

A. G. Matoš: Feljtoni i eseji. Zagreb 1917. Naklada „Juga". Cena K 2·50. — Evo vam mnogovedca in mnogovidca Matoša, polnega modrosti iz knjig in življenja, spretnega stilista in esteta, ki pa ima oči vedno v aktualnosti. Evropejec-Hrvat, Zagrebčan-Gričan-Jugoslovan. Dokler je bil živ, je imel po lastni zaslugi mnogo neprijateljev, danes, mrtev, ima samo še prijatelje, in po lastni krivdi celó srenjo gorečih vernikov. Založništvo je izbralo iz njegovega raztresenega dela osem člankov: Ljudi i ljudi; Književna kriza; Umjetnost i nacionalizam.; Futurizam; A. Harambašić; Emerson; Pod florentinskim šeširom; Od Firenze do Zagreba. „Idući zatim, da ova knjiga bude ogledalo Matoševa duha, njegove prave biti, nijesmo u nju uvrštavali onakvih stvari, koje su plod momentanih dispozicija i indispozicija, ogorčenja ili želje, da se »dela vihtig«". Matoš da naj se nam pokaže „bez maske". Tudi Matoš brez maske je izprevrgljiv, nemiren in drhtav duh; marsikdaj pove kaj samo zavoljo lepšega; vendar ti odkrivajo ti eseji človeka s pozitivno, gradečo dušo, vneto za resnico in prave ideale človeštva in naroda, dušo, ponižno v spoštovanju do vélikih vrednot preteklosti in sedanjosti. To vam je esejist kakoršnega slovenska kultura tako zelo pogreša. In potem: človek pogumne in drzne odkritosrčnosti, pa magari proti sebi in svojim včerajšnjim trditvam Tudi takega moža bi potrebovala naša javnost. Cankar se nam je razvil v drugo smer. Danes, v dobi državnopravnih deklaracij, ko smo se strnili vsi Slovenci brez ozira na politični, verski ali kulturni credo v jugoslovanski ideji, vredni nam in zanamcem življenja in smrti, čutimo živo svežost sestavka iz leta 1912. o Avgustu Harambašiču, katerega drugi oddelek je zgodovina razvoja starčevićevega pravaštva, resna ocena in kritika pravaških osnovnih misli, nekak politični konfiteor pisateljev. Kdor še nisi čital mnogo hrvaščine, a bi se rad prijetno in s pridom uvel v bratsko narečje, skoraj da ne bi mogel seči po primernejši knjigi, zakaj Matošev jezik stoji tesno tik slovenščine. *— n —*

Solzna Avstrija, v spomin prelivanja krvi in svetovne vojske 1914—1915—1916. Napisal, založil in na svetlo dal Matija Belec pri Sv. Bolfanku v Slov. goricah 1916. Cena 1 K. Tisk W. Blanke v Ptuju. 72 str. — S sliko cesarja Franca Jožefa in avtorja.

Belec ne nadaljuje literarne tradicije, ki postane za nas vidna v Volkmerju in katere zadnji zastopnik je bil Peter Skuhala. Kako je začel pisati pesmi in kedo ga je pri tem vodil, o tem nam pripoveduje v predgovoru te drobne knjižice, ki je zanimiva ne samo kot donesek naši vojni literaturi. Narodnega pevca ga lahko imenujemo samo s pridržkom: samo po njegovem duševnem obzorju in vsebini njegovih pesmi. Vse drugo je izposojeno in premalo premozgano in prebavljeno, tako da se jasno poznajo predloge, n. pr. njegova varijacija Prešernove „Nune in kanarčka". Za takšnimi vzori hoditi pa je za narodnega pevca težavna reč. Zato ni čuda, da ima razmeroma malo stvari, ki bi se dale gladko čitati. Samo dva primera, da se pokaže domači, simpatični človek, ki se trudi z jezikom, ki ga popolnoma ne razume:

„Zbor vojaški
List mrtvaški
Mi v odgovor je poslal;
List že pravi
Mi in javi,
Da je v Bogu tam zaspal.

Grem v župnijo
Naj zvonijo,
Da se znancem razglasi;
Razven tega
Še za njega
Plačam svete maše tri.

Moji sreči
Razcveteči
Cvet izpulil je vihar,
Da nevesta,
Žena zvesta
Njegova ne bom nikdar.

Sama biti
Se solziti
Morala bom svoje dni,
Ker za mene
Več nobene
Zemeljske tolažbe ni.

Revo bolno
Upov polno,
Še tolažl me sedaj,
Da tam gori
V rajskem zbori
Združiva se vekomaj." (Str. 36.)

Ali n. pr. častitljiva, starinska deviza Slovenskih goric:

„Uživajmo tedaj le vince rumeno,
Živimo na svetu le samo enkrat!
Zakaj bi ga tedaj ne pili pošteno
V sredini slovenskih brežičev in trat." (Str. 47.)

Baš v tej kitici nahajamo podrobnost, ki je za našega pevca posebno značilna: ritmične težave mu dela „tedáj", ki mu je, kakor sicer metrično bolj porabni „tórej", tuj, priučen, in zato se pesem nekako opoteka v teh verzih.

Takih primerov imamo v njem celo kopico: Kje bodo pa klečale žene — Le tega *dotičnega* dne? (16). Če Vi imate, kakor jaz — Po žilah *strastno* kri, — Ne bode tam [v vojski!] nas strašil glas, — ki noč in dan gromi (22). Oj, krogljica

lepa in drobna — Brez tebe pač vladal bi svet; — Si v svoji lepoti *resnobna* — Da daješ premnogim umret! (27). — Jaz moram oditi — In vas zapustiti, — Spolniti postave *plakat* (29). Smo čestokrat tamkaj sedeli — Krog mize na starih klopeh; — In svoje pomenke imeli — Najrajši na *tamošnjih* tleh (31). Solzim se, ker za grob ne bodem znala — Tam kjer odeja zemlje te pokriva; — Po tem srcé mi vedno *kàl* razriva — Zato živeča sploh bom žalovala (41)! Glej, kosec je zjutraj prav rano piepeval — *Čarobne* predsmrtnice jim [rožicam!] za slovo (50). Šel z veseljem v četo si vojaško — Ki je čakala sovraga *strastno* (61). — Očividno je, da rabi mož besede, ki jih ne razume; rabi pa jih zato, ker mu zvenijo nenavadno nekako svečano impozantno. Vidi se celo, odkod ima te besede: deloma iz naše uradne slovenščine (dotični, tamošnji, plakat, deloma iz svojih pesniških vzorov in predlog (strast, strasten, kal, resnoben, čaroben). On operira z izposojenimi klišeji, ki mu sami na sebi ugajajo, pri katerih pa mu manjka čut, ali spadajo v celoto, kamor jih je postavil, ali ne. Vse to pa samo zaradi tega, ker našega knjižnega (pesniškega) jezika ne razume popolnoma. To ni tako čudno.

Knjižni jezik je namreč čudovito kompliciran organizem. Seveda, najdejo se ljudje, ki jim je samo primitivno „občilo", pa se ne zavedajo, za koliko množino relacij med človeškimi duhovi je določeno to „občilo", koliko možnosti izražanja mora imeti, ki se ne dado vkleniti v kako preprosto mehanično formulo. Vzemimo tega organizma najpreprostejšo sestavino, posamezno besedo — da govorimo popularno — in si jo oglejmo. Pa bomo videli, kako neizmerno kompliciran organizem je že beseda sama. Vendar pa lahko njene sestavine razločimo v dve veliki skupini. V eno skupino pridejo vsi oni njeni elementi, ki jih lahko zagrabimo s svojim intelektom; najčistejši tipi takih besed so tehnični izrazi, ki so v formulah dobili svojo najpreprostejšo obliko. Kemična formula $H_2 SO_4$ nam postavi pred oči vse intelektu dostopne elemente, ki jih obsega beseda „Žveplena kislina". Drugih elementov v nji sploh ni. V književnem jeziku pa imajo besede poleg teh intelektualnih elementov še emocijonalne, katerim se odziva čustvena stran poslušajočega človeka. In baš ti emocijonalni akcenti dajejo besednemu zakladu življenje, barvo in sočnost s tem, da v določeni smeri diferencirajo pomen posameznih besed[1]. Šele te emocijalne sestavine dado kaki besedi strogo določen pomen.

Pred leti sem opazoval tri mutce pri kartah. Nisem vedel, da so mutasti; zanimali so me s svojo tiho, solidno igro, zato sem prisedel, da bi kibiciral. Šele črez nekaj iger, ko je eden začel dokazovati, da je plačal dva krajcarja preveč in da jih mora dobiti nazaj, so se mi odprle oči. — Teh treh ubožčkov sem se spomnil, ko mi je oni večer v kavarni dopovedoval rojak, da je jezik samo „občilo". Ne, dragi moj rojak: spomnite se teh mojih treh mutcev pa boste lahko dosledno šli še dalje in rekli: „Niti za občilo nam ga ni treba; naš jezik nam je sploh — nepotreben".

Dr. Jož. A. Glonar.

Narodnost in historizem. V eseju o Harambašiću govori Matoš o „jasnoj i poznatoj činjenici, da je narodnost prije svega jedinstvo historijsko, kulturno i političko, a manje plemensko i jezično". Citira Renana: „Moderna narodnost je dakle historijski proizvod, uzrokovan nizom istociljnih činjenica". Renanovega eseja Qu'est-ce qu'une nation?, iz katerega slutim da je vzet gorenji citat, nimam pri roki, zato ne morem vedeti, je-li podčrtal besedo historijski Renan ali Matoš.

[1] Mimogrede: emocijonalnim akcentom tujega jezika dati v slovenskem adekvatne izraze, v tem je prva — in najtežja — naloga vsakega prevajalca.

Gotovo pa je, da bi Slovenec podčrtal istociljne činjenice in tako dokumentiral naše v bodočnost usmerjeno pojmovanje zgodovine in narodnosti. Ali je zgodovina zaključena s tem hipom, ko jaz to pišem, razvoj naroda presekan s trenotkom, ko ti to čitaš? Ali mari ne teče brez konca naprej, se ne ustvarja sproti iz naših misli, sanj, želja, naporov, zmag in porazov, žrtev in dejanj? Slovencu, ki se v ljuti borbi za svoj narodni obstoj ni mogel opirati na preteklost, je vcepila dolgotrajna izkušnja trdno in žlahtno prepričanje, da je preteklost samo en del, žalostni dèl njegove historije, in da je baš bodočnost ona polovica, do katere ima sam še moči in vpliva. Kakor je bila nekoč vsa pretekla historija — bodočnost, ki jo je bilo treba še le ostvarjati, tako se nam kaže tudi danes zgodovina našega naroda v obliki teženj, smotrov in ciljev, več ali manj jasno očrtanih, s smerjo v bodočnost. Historizem v zmislu preteklosti more zadovoljiti samo nasičene narode, ki se jim ni več treba boriti za svojo usodo, ali otopele, ki so izgubili vero v svoje ideale. Mi pa gledamo v bodočnosti veseli in častitljivi del svoje historije.

Morda bomo Slovenci Hrvatom in Srbom dragoceni baš zaradi svoje „nehistoričnosti", neobveznosti napram preteklosti, zaradi nepreobloženosti z nadležno staro šaro, ki se drži vedno tudi življenja vrednih tradicij. Nimamo Dušanov in Krešimirov, zato pa nam tudi ne zaslanjajo pogleda v carstvo bodočnosti, nam ne zastavljajo pota v sveto mesto bratstva in svobode. S tega vidika smo v Jugoslaviji Slovenci najnaprednejši in najmodernejši element. *O. Ž.*

Vraz-Prešeren. — Anton Loboda je zapisal v „Slovanu"; „Na novo ustanovljena „Tiskovna zadruga" nam namerava oskrbeti med drugimi tudi prevod Merežkovskega „Leonardo da Vinci" (Vstajenje bogov). Ravnokar pa je izdala „Moderna knjižnica" v Zagrebu to delo v hrvaščini, v prevodu Ise Velikanovića, ki ga imenuje Savremenik „vzornega". Čemu torej prevajati to delo zdaj posebej še v slovenščino?" - Merežkovskega roman „Leonardo da Vinci" je izmed najznamenitejših romanov v svetovnem slovstvu. Že s poučnega in vzgojevalnega stališča bi ga morali v tisočerih izvodih razširiti med ljudstvo. Pa nam naj pove gospod Loboda: Koliko Slovencev bo čitalo roman v hrvaškem prevodu? — Ko bi jih iskal za stavo, bi jih najbrže ne našel sto! In večina izmed teh bo obžalovala, da ji je ušlo — vsled kolikor toliko nedomače ji hrvaščine — nešteto lepot in misli. Ves ostali narod pa se naj odreče užitku in koristi Merežkovskega romana? Ali ga naj gre k Nemcem čitat? — Po tem samem „aktualnem primeru" je razvidna škodljivost Vrazove ideje.

Loboda prorokuje: „Rešen bo Prešeren-Vrazov problem v Vrazovi smeri, ali po Prešernovi metodi". A to ni res, gospod Loboda! Po vašem načrtu bo rešen jugoslovanski problem v Vrazovi smeri in po Vrazovi metodi; Prešeren pa se v grobu obrne . . .

Vrazova ideja ni jugoslovanska ideja. Kakor je del Jugoslavije Hrvaška, je tudi Slovenija njen del, enakovreden in enakopraven del. Kdor oslabi Slovenijo oslabi vso Jugoslavijo. Ko bi bila nekdaj Vrazova ideja zmagala nad Prešernovo idejo, bi bila Slovenija oslabljena in oškodovana, na mejah okradena in oropana v kulturnem in političnem razvoju ovirana in izpodrezana, morda celo za zmirom izpodnesena. Vrazova ideja bi bila Jugoslavijo oslabila. Prešernova ideja je Slovenijo rešila — za Jugoslavijo. Pri Prešernu je torej jugoslovanska ideja in ne pri Vrazu.

Politično zedinjenje Hrvatov, Srbov in Slovencev je v ideji Jugoslavije. In v njej ni — Vélike Hrvatske, ki bi Srbe utajila in Slovence pozobala, v njej ni — Vélike Srbske, ki bi zagospodovala nad Hrvati in Slovenci; v njej ni — risum

teneatis amici! — Vélike Slovenije, ki bi si zarobila ves Balkan. V ideji Jugoslavije je ideja troedinega medsebojno v vsakem oziru enakovrednega in enakopravnega naroda slovensko-hrvatsko-srbskega. In celota bo tem večja in tem mogočnejša, čim večje in čim mogočnejše bodo posamezne enote. V zmislu jugoslovanske ideje delamo Slovenci samo tedaj, če varujemo slednjo ped slovenske zemlje pred sovragom, če se borimo za združeno Slovenijo in za njen najbujnejši procvit na gospodarskem in kulturnem polju.

Kulturnega zedinjenja Slovencev, Srbov in Hrvatov ideja Jugoslavije ne zahteva. Tu nam zadostuje približevanje in spoznavanje. Hrvaška prevodna književnost nam ne more nikdar nadomestiti slovenske prevodne književnosti. Zahteva je, da dobimo v svojem jeziku vse svetovno slovstvo, kolikor ga je potreba za kulturni narodni razvoj. In to ni nobena utopija, če prevajamo le to, kar ima kulturno vrednost ali umetniški pečat. Saj ne prevajamo samo za one stotine inteligentov, ki obvladujejo poleg materinščine tudi kak svetovni jezik. Prevodno slovstvo potrebujemo predvsem za inteligenčni naraščaj in za najširše narodove plasti. Tem pa ga moremo podajati samo v domačem jeziku. In edino potom najpopolnejšega prevoda v lastnem jeziku preide bistvo svetovnih mojstrov narodu v meso in kri. —

Trije bratje bodo gospodarji Jugoslavije, enakovredni in enakopravni bratje. Vsaki izmed njih bo svojo zemljo obdeloval in svoje duše vodil. Na boben pride oni, ki bo svoje njive zanemarjal in bo hodil k bratu robotat in osebenjkovat. Na boben pride oni, ki bo čakal samo na bob, ki zrase pri sosedu. In bratsko celokupnost bo brezmejno oškodoval. — Ne robotanje ali izkoriščanje, temveč medsebojno tekmovanje, spoznavanje, podpiranje in pogoščevanje velja med brati. Brat se veseli bratovega prospevanja in bratovih zakladov. Če pride k njemu v goste, se navdušuje ob njegovem vinu, ob njegovem cvetju, sadju, ob njegovih dragocenostih, lepih umetnostih in lepih knjigah. A samo tedaj, če je prepričan v duši, da bi mogel brata prav tako sijajno pogostiti, si more biti v svesti, da ni lastnega brata svojega gosta — sram . . . *z. r.*

Joža Lovrenčič: Deveta dežela. Trst 1917. Izdala knjigarna J. Štoka. — Tiskala tiskarna „Edinost". Cena broš. izvodu K 3, vez. K 4. — Razven ene so vse pesmi pričujoče zbirke iz zadnjih treh, štirih let, značilne za poslednjo fazo v razvoju mladega pesnika, zastopnika najnovejše pesniške šole, ki se zbira okoli „Dom in Sveta. Ocena pride.

Matica Hrvatska je razposlala za leto 1916 sledeče knjige: Vladimir Nazor; Stoimena, priče; Marin Bego: Novele; Vjekoslav Klaić: Život i djela Pavla Rittera Vitezovića; Oton Kučera: Gibanja i sile; Dante: Božanstvena komedija, treći dio Raj v prevodu Isa Kršnjavega. O posameznih knjigah o priliki.

Fran Albrecht:

Napitnica vsem živim.

(Epilog zbirki „Mysteria dolorosa".)

„Zarje so, ki še sijale niso . . ."
Nietzsche.

Iz neoskrunjenih čaš mi življenja,
bratje, pijemo vino novih spoznanj.
Že za oblaki bijó peruti —
časov, ki jih naš duh še ne sluti,
visoko duš gredó hrepenenja,
najvišje, bratje, so v tej minuti,
ko vsak je med nami proroško pijan.

Čaša vina, bratje, to je življenje:
kdor duškoma pije, omahne vznak . . .
Ali kdor srka počasi, počasi,
se mu odpró vsi nesluteni krasi,
bajne zavesti življenja najgloblje spoznanje
dušo njegovo prekvasi kot kruh zlatoklasi,
sôj njegov luči prižiga nad sleherni mrak.

Bratje, dovolj smo si duše razgrebli, —
parije sredi življenja temnic!
Saj nismo znali, kako smo bogati
in svetli kot orli pod nebom krilati,
ko smo od sužnje nemoči prezebli
z verigami bili k brezmejnosti zlati,
hlapci še v dušah in bolnih lic . . .

Prosti duhovi, bratje, to nam je geslo!
In krila v dušah in hraber in lahen korak,
ki poje svoj psalm nad življenja mrakovi.
Koder najbližji so solncu vrhovi,
v transcendentalni ekstazi nas neslo
k novim bo solncem še in kot vetrovi
kroži v vesoljstvu naš duh-svobodnjak!

Pozna je noč zdaj, vino gorjupo,
bratje, sladak in grenak je opoj
najboljšega vina; najgloblje modrosti
spoznanja so jedka od grenke sladkosti . . .
Ali mi, bratje, mi dvigamo kupo
k novemu solncu, ki mi smo mu gosti
nocoj, ko v bodočnost src izlivamo sôj . . .

Janko Glaser:

Premišljevanje.

Šel čez vinograde sem in sem mislil grede:

Kakor klopotci smo, ki v vetrovih stoje:
majhen je eden in v vsaki se sapi repenči,
drug, velikan, pokojno v molku se senči
in le z viharjem se razgovarja grme.

In kakor grozdi smo: eni že dali so vina,
v žlahtne sokove so v hrastovih sodih povreli;
drugi še v solncu bi radi se, šmarčki, ogreli,
pa že, prepozne, zalotil jih mraz je Šmartina.

Alojz Kraigher:

Mlada ljubezen.

(Dalje.)

VII.

Tomo se vrača z materjo domov v predmestje. Vlažna sapica pihlja po ulicah in pod kostanji. Po nebu se podé oblaki; tuintam posveti za kratek čas mesec izmed njih. Sence so zabrisane in nestalne; časi švignejo mimo oči, da se glava prestrašena umakne.

Tomo je razgret in malo nestrpen; češe si z levico kodre s čela; maha s slamnikom v desnici, da si dela veter; med ustnicami mu žari kot živ ogel konček cigarete. Ko sta odhajala od notarjevih, je bil zgovoren in vesel, od družbe in od vina razigran, vzhičen od pogovora z Vêro, s katero se je proti koncu dosti dolgo pogovarjal. A komaj je bil sam z materjo, mu je postajalo počasi malo tesno, da je polagoma skoraj umolknil. Ali ima težko vest pred njo? Ali se boji vprašanj, na katera bi ne mogel odgovarjati, ker je še vse nezrelo v njem in neurejeno? . . .

Gospa Helena je dobre volje. Lahka ji je hoja, prožne so ji kretnje. Pogled ji je svoboden, ko ga upira v nočne sence in jih objemlje z ljubeznijo umetniškega uživanja. Desnica ji igra z zaprtim solnčnikom, ki ga tuintam zapiči v tla ali ga zavrti v velikem kolobaru. Rada bi se s sinom kaj pomenila in se čudi, da se ji Tomo umika.

„Ali se Mila kdaj pokaže s svojim možem?“

„Ne vem,“ — skomizne Tomo.

„Jaz ju že nisem videla skupaj . . . To je tudi zakon!?“

„Ali poznaš kaj boljših zakonov?“ — vpraša Tomo malo porogljivo.

„No — lepo te prosim!“

„Kje pa jih poznaš?“ — Tomov glas je skoraj sovražen. „Res, kamor se ozrem . . . Ne razumem, kako da je sploh še kaj ljudi, ki se hočejo poročiti.“

„Ne pretiravaj, Tomo! In ne zahtevaj preveč od zakona! Absolutna harmonija je težka reč; treba je kompromisov med ljudmi. Treba je spoznavanja in razumevanja — in dobre volje!“

„Hvala lepa! Zakon je torej kakor pusta kaša s češpljami!“

„Ti ne maraš kaše; a bolje živiš ob pusti kaši nego ob samih češpljah.“

Tomo se zaničljivo namrdne:

„Kadar zmanjka zagovorniku dokazov, začne dovtipe zbijati.“

Mati malo pomolči:

„Tudi nekaj srečnih zakonov poznam, moj dragi; a zaenkrat... odgovori mi samo še na to: — Ali ni dovolj, da imaš v srcu svoj ideal? — Da je srečen zakon s tvojo izvoljenko tvoje hrepenenje in tvoj cilj? — Kdo bi ti mogel v tem slučaju vzeti véro v srečen zakon? — Kdo bi te mogel v tem slučaju rešiti pred zakonom?“

Tomo zamahne z roko:

„Moj razum in moja treznost!“

Mati se za trenotek ustavi:

„Če je ljubezen v tebi, Tomo? Če je resnična, vélika ljubezen v tebi?“

Tomo dvigne ramena:

„V tem še nimam izkušnje.“

Čez nekaj časa reče zopet gospa Helena:

„Solicitator Turek in Potočnikova Silva bosta srečen zakon.“

„Mogoče, — ker sta ravno dovolj naivna in omejena.“

Pod kostanji srečata mlado žensko v beli obleki. Vitke črte, vonj po šmarnicah. — Tomo se spomni Dunaja in ponočnih ulic in deklet, ki preže na moške ... Ko stopa mimo, ji predrzno pogleda pod klobuk; po par korakih se ozre za njo.

Mati šepne očitajoče:

„Tomo!“

On pa se sunkoma nasmehne in pomisli sam pri sebi: — Ljubezen v meni? Vélika ljubezen v meni? — V meni, ki se oziram za pocestnimi deklinami — z grešnim poželjenjem v srcu? ...

Po kratkem molku začne mati iznova:

„Juvanica je zame zagonetka. Brezobzirna ženska, brezsrčna do okrutnosti! Mrzla lepotica, brrr ...“

Tomo se ozre v nebo:

„Na luno me spominja. Lepa kakor luna, mrzla kakor luna!“

„Luna s tremi trabanti.“

„Luna s trabanti — to je abnormalnost. Mrtev svet, — čemu trabanti? Ukraden lišp! Pavovo perje!“

Gospa Helena se namuzne in molči.

Oblaki so naenkrat gostejši in temnejši. Mesec se je skril. Sapa je močnejša, par vrtincev vstane na cesti in zapleše s prahom.

Mati in sin pospešita korake. Ona začne nenadno, kakor da glasno nadaljuje svoje misli:

„Ampak gospodična Vêra je bila danes imenitna; razvijala je talente, da je bilo občudovanja vredno. Notar je odkril gospodinjo v njej ... Nastopati zna, to je gotovo. Če je hotela, je bila naravnost dostojanstvena.“

„V splošnem torej ni hotela?“

„Skoraj se mi zdi, da ni hotela. Tuintam se mi je zdelo, da nas hoče vse skupaj nekoliko — potegniti.“

„Lepa je ta!“ — reče Tomo zadovoljno.

„Največje presenečenje je bil menda njen igralski talent.“

Tomo se zdrzne, da se skoraj ustavi; pa se premaga in molči.

„Njena mimika je čudovita!“

„Mimika?“ — iztisne Tomo mukoma.

„Njena — mimična igra! Ali je še nisi videl?“

Tomo ne odgovori.

„To so bili mimični monologi, neme govorance! Mutasti dovtipi, šale brez besed! Saj jih nismo dobro razumeli; — a ta zgovornost in sugestivnost njenih igrajočih mišic, to bliskanje v obrazu, užiganje raket ... ta vrtoglavi ples njenih neštevilnih mišic v licih, njenih ustnic, njenih nozdrvi in njenih oči ... ta njen nemi smeh! — Bilo je prismojeno in vendar je bil razkošen užitek!“

Tomo se domisli, da mu je že Turek pripovedoval, kako predstavlja Vêra solnce in dež, žalost in veselje; — vseeno mu je neprijetno, nekako tesno v prsih. Zdi se mu, da bi ne mogel gledati Vêri v spakujoči se obraz in da bi ga pri tem srce bolelo. Ali mu ni skrajno mučna že sama misel: — Vêra z igralskim talentom? Vêra — igralka? ...

Mati ga pogleda od strani — vprašujoče in začudeno — in nadaljuje:

„Vêra se mi zdi neskončno pametna. Vso to družbo je nadkriljevala, in prav gotovo: — vse skupaj nas je pošteno vlekla! Kaj je nji za notarja? — in za vse druge? ...“

Gospa Helena se ustavi in se ozre v nebo:

„Nevihta prihaja, Tomo; dobro, da sva že doma.“

Soparica je neznosna. Nenadoma potegne veter in piš zažvižga skozi drevje ...

— Tomo je spal komaj slabo urico, ko se zdajci zdrzne in skoči s postelje. Poten je in zmeden; srce mu bije v prsih, da mu odmeva v sencih. Imel je gnusne sanje:

Na široki otomani se je valjal z dvema nagima dekletoma. Prvo je držal objeto in lovil njen obrazek, ki se je sramežljivo obračal proč od njega. Tedaj se je druga vrgla nanj in mu ponudila svoje ustnice. Bile so navzven obrnjene in ko se jih je dotaknil, je bušil smrad iz njih; in zdelo se mu je, da se dotika roba lončene škrbaste cevi ... Zgrozil se je in odskočil: — njena usta so bila polna ostudnih tvorov ...

Tomo gre k umivalniku in si opere usta ter se umije in se opljuska z mrzlo vodo po vsem telesu. Potem se vleže na gola tla, z rokami pod tilnikom, in gleda skozi napol odprte oknice v nebo. Dež rosi potihem, v daljavi pobliskava, soparica pa ni nič manjša nego je bila pred nevihto.

Stud me je prebudil, — premišljuje Tomo —, a ognja ni pogasil v meni. Ta prokleta grešna slast je kot obsedenost! Ali moreš kaj zato, če te napade spečega? — — — Zdržnost? Lahka zdržnost njemu, ki se ima v rokah, da se more brzdati in krotiti, kot brzdaš konja na vajetih. A kdo te ima v rokah, ko ti spanec potopi zavest in zamori pazljivost? —

Tomo obrne glavo proti steni in zastoka:

O moj ljubi, — ko bi se bedeč ne igral s pohoto, ko bi ne pil s pogledi ženskih čarov in bi sam ne klical izkušnjavca, — ko bi ti ne bila bdeča duša polna tega lakotnega poželenja, bi ti bila morda tudi speča varnejša! ...

Par bleščečih bliskov švigne iz noči, da je vid za trenotek oslepljen ... Grom in tresk ... Ploha se vlije in reže težki vzduh; trde kaplje bijejo na polkne in po strehi; drevje šumi v viharju ...

Na hodniku poči suha deska ... Tomo se vzdigne na komolce:

Ali bi šel potrkat k Micki? —

Vrata pusti priprta za seboj in stopa tiho preko mostovža ... Na hodniku se deske malo vdajajo in škripljejo pod stopali ... Blisk razsvetli temo, tresk potrese hišo ... Tomo se za hip prisloni k zidu ... Ali ni videl nekoga za šipo na verandi? ... Ne, ne, — to so rože ...

Okno je odprto. Tomo odmakne zagrinjalo onkraj mreže in seže z roko v sobo ... kolikor se spominja, mora biti postelja prav tik okna ...

„Micka!" — zakliče poluglasno in potegne za odejo.

Pridušeno hihikanje se mu odzove; njena roka seže v njegovo dlan ... Tomo bi jo rad povlekel bliže; a ona se upira; komaj nad komolec ji seže z božajočimi prsti. Vitka je njena laket, koža suha in gladka; Tomu se zdi, da tipajoč občuti njen bleščeči bron ...

„Ven pridi, Micka!"

Ona se zasmeje:

„Pridite vi k meni!"

„Stara mati bi me čula."

Ona se še zadovoljneje zasmeje ... Tomo prosi in roti ... Odgovor je samo pridušeno hihikanje in smeh. Niti obraza mu ne pokaže in se ne približa mreži.

Tomo ji izpusti roko in stopi dalje po hodniku. Moral bi skozi kuhinjo in skozi sobo svoje stare matere, ki prečuje skoraj vse noči ...

Nevihta ponehuje. Oddaljen blisk razsvetli za hip temó ... Tomo se prestraši: — Kaj je to? Ali ni nekdo na verandi? — Ali je to stara mati? — Obraz je videl previsoko, — stara mati je majhna. Obraz je bil koščen, zelenkasto-bled; telo visoko, sloko... Z grozo ga prešine občutek, da je videl — očeta. Mraz ga izpreleti po hrbtu in po udih ... Okno zaropoče ... Nov, slaboten blisk ... Okno na verandi je odprto. Stara mati stoji na klopici in gleda za oblaki, ki se v orjaških grudah pode po nebu. Tuintam proseva mesečina; dež prši samo še pomalem ...

Tomo se previdno umakne v svojo sobo. Iztreznjen in ohlajen je, po nogah ima kurjo polt in v pleča ga mrazi; hitro zleze pod odejo. Pa se zjezi sam nase:

Delati bi moral, fante, delati in misliti na izpit! Dan in noč bi moral misliti, da bi ti bila duša vsa prežeta od vnetosti za delo! Potem bi ti bilo tudi telo pokorno in bi ti ne kolovratil greh po žilah ... To bi ti bila zdržnost, dragi moj, — zdržnost prav poceni! ...

„Ah, kako mi mladeniči hodimo
po blatnih stezah,
ah, kako mi mladeniči blodimo
in tratimo mlade moči ..."

Tomo zaškrta z zobmi in se obrne k zidu ... Spominja se vseh svojih grdih dni, ko se je boril s pohoto v sebi, — padel in zopet vstajal, — vedno rajši padal; zatiral stud in zgraženje, da je že hiral upor v njegovi duši in bi se bil že skoraj izgubil v grehoti

in nizkoti ... Kdaj bo konec teh netečnih bojev? Ali ne bo nikoli gospodar nad svojimi čutili in nagoni? — Zakaj je Andrej Praznik zmagovalec? Zakaj je notarjev Albin zmagovalec? — Fej, moj ljubi! Ko bi bil prvikrat junačina, ki hodi ravno svojo pot, — ko bi bil tretjikrat junačina — in bi se ne bil mudil kot sladkosnedež ob plehkotah in osladnostih pricestnih slaščičarnic, — morda bi bil zmagovalec tudi ti! A tebe je ravno mikalo omamljanje s ponarejenimi likerji! Ker nisi mogel sčakati, da dosežeš pravi cilj v daljavi, si se zagnal po spolzkih stranpóticah za varljivimi nadomestili. Prenašaj zdaj slabosti in medlosti po lažnjivih in škodljivih užitkih! — Ali se ti zdi, da je tudi Javor zmagovalec, — zmagovalec na stranpóticah življenja? Ali je Blejčev Bogdan zmagovalec? — Potem sta onadva drugače ustvarjena, na duši in na telesu drugače ustvarjena nego ti ... A kako si, vraga, ustvarjen, ljubi moj? Zakolebaš gori, zakolebaš doli, — pa ne veš, kako bi! Zgoraj ti je previsoko, spodaj ti je preumazano, — kaj neki hočeš, slabežljivi cincavec?...

Tomo vstane, sede k kmizi in se nasloni nanjo. Nebo se je docela zvedrilo, mesec sveti skozi oknice.

Hvali Boga za svojo strahopetnost, Tomo, — za svojo bojazen pred boleznijo! Četudi nisi ustvarjen za zmagovanje v Javorjevi smeri, najbrže bi se izgubil na stranpóticah življenja, najbrže bi utonil in razpadel v gnoju. — A proklinjaj, Tomo, svojo strahopetnost, ki te je odvrnila od resničnih zmag! Proklinjaj svojo strahopetnost pred lastnimi nagoni in strastmi! Proklinjaj svojo klavernost in neodločnost, svojo lakomnost in sladkosnednost, svojo nestrpnost in požrešnost, svojo neobrzdanost! ...

Tomo vstane in začne šetati po sobi. Sram ga je naenkrat, da mu stopi pot iz kožnih luknjic, sram, da bi se nekam skril ... sam pred seboj, pred deklo Micko, pred staro materjo ...

Ali ga je bila stara mati zapazila? — Moj Bog, ta otročja lahkomiselnost! Ali je to mladeništvo? — Zapeljal bi bil dekleta ... Kje bi bila tu njegova strahopetnost? — Morda bi bil dekleta onesrečil za vso bodočnost ... Ali je strahopeten samo zase? Ali je njegova lahkomiselnost tudi lahkovestnost? — ali celo brezvestnost? — — Resnično lahkomiseln moreš biti samo, če imaš mirno vest! ... Nisi hudoben človek, Tomo! Dober fantek si! Pomagal bi zapeljanemu dekletu, kolikor bi bilo v tvoji moči ... Pa se ne zavedaš, da bi bila pravzaprav edina odškodnina zanjo — tvoja roka? Ali se ne zavedaš, da bi ji niti z zakonom ne rešil popolnoma poštenja in časti? — — Ti se smeješ, Tomo! Kdo bi takoj

na zakon mislil? Kdo bi pri vsaki — Micki že na zakon mislil? — A kaj je zate Micka? Ali je nižje bitje? Ali ni človek? Ali ni ženska? — in naj bi bila magari sužnja? — Zate bi bila njena ljubezen kratka pijanost, razposajen prizorček; zanjo bi bil prizorček morda tragedija življenja! — — — Ali je torej res samo užitkaželjna lahkomiselnost, kar te žene za dekleti? — Ali ni to že propalost? — brezvestna podlost? — Če stvari prej ne preudariš, če ne upoštevaš prej posledic, — to ni več lahkomiselnost, to je brezmiselnost, to je zlodejstvo!

Tomo se ustavi v kotu sobe in sune s prstom v temo pred seboj:

Javor je propalica, je pustolovec, — res je; ampak on je moški in neustrašen, odkritosrčen vsaj sam pred seboj. Ti, moj ljubi, ti bi hotel biti pustolovec, ti bi hotel uživati, kot on uživa; — a obenem bi bil rad dostojen in pošten. Ti si slepar sam pred seboj, pred drugimi si svetohlinec! Javor pozna korist in škodo pustolovstva; on računa s škodo. Ti trepetaš pred njo, — ti strahopetec! — — —

Tomo leži na postelji, roke pod tilnikom, oči brez spanca upre v temni strop, utrujen in izmučen, obupan sam nad seboj ... Misli so mu zmedene, ko da mu je um nenadoma omlahnil. Ne zaveda se, kako je nehalo njegovo razmišljevanje, kaj je dognal in kaj bi bila zdaj njegova naloga. Telo in dušo mu prevzema eno samo težko čustvo slabosti in poparjenosti, nemoči ... Pa se prevrže na desno stran, zapre oči in začne šteti, — zaspati hoče ... Počasi se mu vrača ravnotežje, nestrpno drgetanje v živcih mu mineva, blagodejen mir mu objame ude ...

Naenkrat — kakor iz spanja — mu zaplamti pred duševnim pogledom svetla luč ... Naenkrat mu je jasno v glavi:

Saj je vse skupaj laž! Kaj brezmiselnost?! Kaj strahopetnost!? Kaj propalost in pustolovstvo?! Obrekovanje! Samokvarstvo! — Hrepenenje, — to je vsa resnica! Duša hrepeni po duši, po sorodni duši, po edini duši, ki ji je namenjena, da se strne z njo v brezkončni harmoniji! Duša hrepeni po čisti sreči, ki je išče in išče brez nehanja, vztrajno in neomajno, vkljub zmotam in prevaram, vkljub blodnjam in razočaranjem in obupavanjem. — Tuintam zahrepeni telo za grehom ... Telo je kakor stroj in duša mu je strojevodja. Stroj je snov in moč, vodnik je duh, ideja. Telo brez duše, brez ideje in brez cilja zablodi v greh — kakor skoči stroj, ki izgubi vodnika, s tira in zgrmi v pogubo ... Snov in duh morata predstavljati enoto — telo in duša morata živeti v harmoniji.

Disharmonija vodi v greh. — Hrepenenje je življenje, cilj je sreča; zanjo si dozorel, če si dosegel harmonijo v sebi. In harmonija z drugim bitjem, s sorodnim bitjem, je sreča sama — vélika ljubezen! —

V Tomovi notranjosti je svetlo in veselo, občutek zadoščenja in ponosa ga navdaja. Zdi se mu, da je prodrl do najgloblje resnice, do najgloblje modrosti ... Pobožno mu šepetajo ustne ono pesem iz njegovega brevirja — iz Otona Župančiča —:

„Ti skrivnostni moj cvet, ti roža mogota,
jaz sem te iskal,
mimo tebe sem šel in pogledal sem te
in sem ves vztrepetal ...
In moje srcé zaslútilo je
tvojo tajno moč,
in moje srcé začútilo je,
kak jasni se noč.
In v moji duši vzcvetelo je
zakladov nebroj,
vse bitje mi zahrepenelo je
za teboj, za teboj,
ti skrivnostni moj cvet, ti roža mogota ...
O jaz sem bogat —
pomagaj, pomagaj mi dvigniti
moje duše zaklad!“

Kakor bi molil, ponavlja zaporedoma:

„O jaz sem bogat —
pomagaj, pomagaj mi dvigniti
moje duše zaklad!“

... Zakaj je do sedaj samo pri Vêri občutil, da ga veže nanjo duševno sorodstvo? Zakaj je bil pri vseh drugih ženskah, ki se jim je bil približal, že po prvem znanju iztreznjen iu ohlajen? Celo njih telesni čari so mu bili po navadi že čez noč postali odvratni. Mira je bila prva in z njo je bilo malo lepše nego z drugimi, a takrat je bil še otrok in duševnih stikov tudi z njo ni občutil ... Od Vêre pa se je moral trgati. Ona ločitev je bila zanj tragedija, morda nič manjša nego zanjo ... In zakaj jo je zapustil? — Ker ni bilo harmonije v njem. Bil je preveč zunanji, preveč počuten, preveč pohlepen za surovim uživanjem, za poltnostjo in za pijanostjo. Bil je še preveč telo. Njegova duša še ni bila enakovredna

in enakopravna, bila je zasužnjena telesu. — Pa je-li danes — harmonija v njem? . . .

Nenadoma je njegova duša vsa pri Vêri. Z zadoščenjem ga navdaja misel, da so zopet sklenjene vezi med njima; čustvo ga prešinja, ko da sploh še niso bile prekinjene, temveč da sta jih kakor po dogovoru prezirala. Ali sta se skušala? Ali sta se bila namenoma ločila, da bi spoznala moč in trajnost svojih medsebojnih simpatij? — Ali je tako gotovo, da nas vlada samo usoda? Ali nas ne vodi mnogokrat naskrivoma in podzavedno — preko naše volje — naša duša, ki ima morda svojo voljo in svoje cilje z nami? — Ali se ni bil on dovolj potrudil, da bi se Vêri izneveril? Ali bi ne bila morala ob njegovi trmoglavi razuzdanosti usahniti tudi zadnja kal ljubezni? — In podobno Vêra: — Drnovšek in Amerika! Turčin in Silva sta namigavala celo na Zorka! . . . Ali ni moralo biti zanjo pogorišče njunega ljubimkanja docela izsušeno, brez najmanjše žive iskre, brez najtanjše sence kake nade? — — In vendar: — ko bi jü ne bilo danes oviralo sto pomiselkov in sto obzirov, — ko bi ju ne bil zastrahoval zakon vztrajnosti in doslednosti, — ali bi si ne bila že ležala drugi drugemu v naročju? — Ali bi ne bila pila brez nasičenja in brez konca zatajevano in zadrževano slast ljubezni? — — — Kaj ju je privedlo zopet skupaj? Slučaj? Usoda? — Ali nista prišla za hrepenenjem svojih duš? Ali se nista že ves čas pripravljala na novo svidenje? Ali nista podzavedno iskala poti ter jo srečno našla? . . .

Spomin poljuba mu zagori na ustnih, spomin poljuba, ki ga je bil ukradel Vêri tam za lopo — in ki je še v spominu sladek in razkošen, plameneč . . . Ona mu poljuba ni vrnila; a njena usta so bila tako pripravljena, tako nasičena s slastjo in koprnenjem, da je bil ves omamljen od opojnosti . . . In njen pogled — prestrašen in očitajoč in vprašujoč — in vriskajoč obenem . . . uprt v njegove oči — pričakujoč in nepremičen, kakor vkovan, zamaknjen . . . pogled košute pred neznanim čudom, ki ne ve o njem, ali ji prinaša — smrt ali najvišjo srečo . . .

Potem spomin na njun pogovor . . . Sedela mu je nasproti, z vsem telesom obrnjena proti njemu, s komolcema naslonjena na mizo in na stolovo naslonilo. Z malo dvignjenimi rameni, glavico prizdignjeno in naprej molečo, nekoliko nesigurno in nekoliko nagajivo, ko da je vsaki hip pripravljena, da jo bliskoma umakne. Njeno oko se mu je smehljalo; njegov sijaj in blesk, njegova mokrota, sanjava in hrepeneča, ga je prešinjala z ginjeno sladkostjo.

Njeno lice, sprva bledo, pozneje zardelo, ga je mikalo, da bi se pritisnil nanje s svojim licem in bi si odpočil na njem kot na žametni blazinici. In njene ustnice, — fino rezane, kipeče in vabeče... Gledal bi bil vanje in bi bil pil besede z njih, — srkal bi jih bil in srebal, ko da je slednji zlog poljub . . .

„Učiteljica na kmetih, — je že lepo; ampak — jaz sem takrat bežala s kmetov! Do Ljubljane bi bila preobračala kozolce, samo da bi bila preje proč!“

„Ali vas je dosegalo ono obrekovanje?“

„V toliko me je dosegalo, da mi je bilo dalo povod za odpoved.“

„Nazadnje vam je bilo celo — dobrodošlo?“

„Kot povod mi je bilo dobrodošlo.“

„Gospodična Vêra, — ampak vi ste vrgli puško v koruzo, predno ste sploh začeli streljati!“

„Saj nisem znala streljati! Saj nisem mogla streljati! — Sicer pa: — Prvo leto sem bila namestnica na večji šoli v hribih, — tam ni nihče streljal. Vodja je bil samo vrtnar in kmet, kolega je bil kartač in ponočnjak, koleginja si je v šoli negovala svoje kodre in svoje mozoljčke. Meni so bili dali prvi razred, meni neizkušeni negodnici; otrok je bilo pol preveč. Vsak drugi dan sem morala substituirati tega ali onega od obeh kolegov, ki sta povrsti izostajala. Tu je bilo vsako streljanje nemogoče.“

„Učiteljevanje comme il faut!“

„Potem seveda še zahrbtnost in zavist, intrige ... Neka ženska mi je bila dala malo sadja. Še spomnila se nisem, da je njen otrok pri meni v šoli; vrhu tega je bil priden in ni potreboval protekcije... Koleginja me je ovadila nadzorniku!“

„Ona je imela mozoljčke, zakaj jih niste imeli tudi vi? Vi niste bili kolegijalni!“

„Ona je bila krasotica — vkljub mozoljčkom!“

„A najbrže je bila mnogo manj srčkana!“

Vêra se je zdrznila in široko odprla oči . . . potem se je zasmejala, da so ji stopile solze na trepalnice:

„Hahahaha . . . Vaši komplimenti treskajo kot strele z jasnega!“

Pogledala ga je zviška, nekoliko pomilovalno in porogljivo... In Tomo je povesil glavo, ves zardel, poparjen . . . Takoj se ji je zasmilil, — siloma je ukrotila svojo veselost, in ponudila mu je kozarec, da je trčil z njo in pil . . .

„No, — poslušajte dalje! Drugo leto — hvala Bogu, da je bilo samo nekaj mesecev! — sem bila tu nekje v okolici. In pomislite: na nemški šoli!“

„Izdajalka!“

„Narobe! V narodnem oziru nisem škodila. Farni župnik je bil za kateheta; on mi je bil takoj namignil, kako in kaj. Podučevala sva slovenski! Saj drugače niti nisva mogla, ko sta bila samo dva učenca — brat in sestra — Nemca!“

„A zakaj potem — nemška šola?“

„Radi tovarne! Ravnatelj je bil Nemec, par uradnikov je bilo Nemcev, — ali kaj bi bili ti brez šole? Morda je bilo prejšnja leta kaj več nemških otrok; takrat sta bila samo dva in fant je bil — idiot.“

„Lepa reč to: — nemška šola v ljubljanski okolici, v srcu domovine!“

Vêra je zmigala z rameni:

„Tu sem imela premalo otrok — vseh skupaj je bilo kakih trideset —; premalo otrok, a preveč razredov. Celodnevna šola in — šest oddelkov!“

„Torej tudi tu ni bilo nič s streljanjem!“

„Največji dečki so bili že kakor hlapci! Surovi kot mešetarji, hudobni kot peklenščki!“

„Ampak vi, junakinja, ste jih ustrahovali?!“

„Haha . . . oni mene! Pretepli bi me bili! Vpričo mene, med poukom, so se pogovarjali o svojih lumparijah.“

„Na glas?“

„Na glas! Dražili so me! Eden je vprašal na primer soseda: ‚Kdo te je ustvaril? — In oni je odgovoril resno, kakor bi bil vprašan od kateheta: ‚Ustvaril me je oče!‘ — ‚Kdo te je odrešil?‘ — ‚Odrešila me je babica!‘ — ‚Kdo te je posvetil?‘ — ‚Posvetil mi je gospod župnik s palico!‘ — Vsepolno so imeli takih.“

„In vi jim niste nič posvetili?“

„Oni so mi posvetili in so me razsvetlili, da sem spoznala, kako prav nič ne sodim za učiteljico!“

„Kdo bi takoj obupal?“

„Pri teh razmerah nisem mogla niti malih strahovati.“

„In zato ste vrgli puško v koruzo . . . in gospod župan je bil gospe županji zopet zvest . . . Učiteljsko navdušenje!“

„Nene: — pri teh izkušnjah me ne mika več na kmete!“

„Strahovati? Ali je treba deco strahovati? — To sem radoveden!? Čisto nič bi se ne bil jezil, — s kratko pravljico bi jih bil ukrotil! S pripovedovanjem bi jih bil pridobil, male in velike!“

„Saj sem poskusila!“

„Pri dovtipu o ustvarjenju in odrešenju bi se jim bil smejal, z njimi bi se bil smejal; — vi ste se jezili!“

„Vi se ne morete zamisliti v razpoloženje mlade ženske . . .“

„Mlade ženske!? Premladi ste bili morda, res je; surovosti življenja vam še niso bile znane . . . A danes bi svojo ulogo drugače zastavili!“

„Že mogoče!“

„Na takem polju! Ne nemški šoli za slovenske otroke! Ponemčevanje ji je bil namen, — vi bi ga lahko izpodnesli!“

„Izpodnašala sem ga!“

„A brez navdušenja in brez prepričanja, — zato ste strahopetno ubežali!“

„Strahopetno?!“ — Vêri so gorela lica, oči so ji strmele vanj in ustne so ji trepetale: „Ono obrekovanje nazadnje tudi ni igrača! Pri županu — po nastopu njegove žene — nisem mogla ostati. Kam pa naj bi bila šla na hrano? — V tovarno? Po miloščino k nemškemu ravnatelju? . . .“

„Gospodična, — prej ste že priznali, da je bilo to samo povod! Roko na srce: — učiteljevanja sta se bili naveličali! Slabe izkušnje ste imeli, ker še niste bili zreli za učiteljico, ker ste bili še — premalo podkovani za učiteljico!“

„No . . .“

„Nikar ne slepomišimo! Saj niste vi edina; — večina učiteljstva prihaja še nezrela in premalo podkovana med ljudstvo! Vi ste ubežali; — drugi postajajo čmerikavi rokodelci, brez gorkote in brez duše!“

„A lahko se tolažijo, da so še za to preslabo plačani!“

„Imate prav, — ampak to je drugo poglavje! — Jaz pa imam misel o učiteljevanju . . .!“

„Tudi jaz bi imela misel!“

„Najbrže imava isto misel: — Učitelj naj bi ne bil na svojem mestu samo šolnik, moral bi biti naš kulturni pionir! Na višku izobrazbe — bi moral biti izven šole javni predavatelj, voditelj ljudstva na polju gospodarstva in prosvete; v politiki ne agitator, temveč informator!“

„Svečenik prosvete!“

„In gospodična Vêra: — Ravno na šoli, ki je v narodnem oziru tako brezmejno važna . . . ali — recimo rajši: — na šoli družbe Sv. Cirila in Metoda tam kje ob naših mejah!?“

„Altroche!“

„Kakšno delovanje bi vas moglo bolj zadovoljevati, bolj osrečevati, bolj vzviševati — nego vzbujanje narodne zavesti v ljudstvu, narodnega ponosa, okrepčevanja odpornih sil zoper navale in nasilja raznarodovanja? — Varovanje in reševanje otroških duš, ki nam jih roparski kragulji kradejo in davijo še nerazvite in negodne! Skupljanje mladine v pevskih in izobraževalnih društvih! . . .“

„Lep program, gospod Tomo; — a ne pozabite na mučeništvo, ki je usoda takih pijonirjev!“

„Mučeništvo? — Lepo vas prosim, gospodična Vêra, — ali morete uiti mučeništvu? — Ali ni mogoče prav mučeništvo cilj življenja? — slast življenja?“

„No — to je res vprašanje!“ — se je zasmejala Vêra; a bila je naenkrat zmedena in nemirna in njene oči so mu začele izbegavati.

„Ali ni to vaše guvernantstvo tudi mučeništvo? — nepotrebno mučeništvo? — Ali vas Dana in Nada še potrebujeta?“

„Gospod Žitnik!“ — Vêra se je nestrpno popravila na stolu . . . Tomo pa je bil nenadoma neusmiljen in odločen:

„Ali ni nazadnje tudi sveti zakon mučeništvo? — Amerika?“

Vêra je globoko zardela, oči so se ji zameglile; s kratkim pogledom ga je ošinila, povesila glavo in molčala . . .

„Pustite vse skupaj, gospodična Vêra! Svoji usodi se ne izognete; — izberite si mučeništvo, ki vam ne bo ubijalo ponosa, ki vam ne bo vesti obteževalo! . . . Pojdite zopet na kmete, postanite nčiteljica!“

. . . Tomo premišljuje o tem pogovoru, o svojem vsiljivem prigovarjanju; pa se ne spominja več natanko, ali je bil res omenil Amerike, ali je bila misel na Drnovška le podzavedno oni motor, ki ga je priganjal k zgovornosti . . . In zdaj se vprašuje: — S kakšno pravico ji je tako govoril? — Ali si jo je hotel zase prihraniti? — za poznejši čas? — Ali se je nadejal, da jo usoda še obteše in otepe — in mu jo vrže ob svojem času v grešno naročje? — — Tomo strese z glavo in prežene misel. Spomni se, kako ji je bil pozneje ujel ročico v svojo dlan ter jo skrivoma božal in stiskal. S sladnostjo se spominja, kako si ona ni upala, da bi mu jo iztrgala, ker se je bala, da bi kdo zapazil njegovo drznost . . .

Siloma je krotil svoja prekipevajoča čustva; nalival se je z vinom, kadar mu je silila preko ustnic besedica — ljubezen . . .

Nenadoma se zdrzne: — gnus ga obide nad samim seboj... Komaj je bil zapustil Vêro, — dlan mu je bila še topla od njenih prstov, — je zijal na cesti za ponočno izgubljenko . . . In pozneje je klical Micko; ko bi ne bilo okno omreženo — — —

„Ah, kako mi mladeniči blodimo . . .“

Tomo se prevrže na postelji . . . A kako je z Vêrinim igralskim talentom? — z njeno mimiko? — z njeno nemo igro? — Jezi ga, da je te stvari zamudil, ker se je bil umaknil k manjši družbi v lopi. Pikro čustvo ga navdaja: — Vêra igralka? — Bogve, kako se zna pretvarjati? Če ima res tako v oblasti svoje mišice v obrazu, — ali moreš sploh verjeti izrazu njenih oči in njenih ustnic? — — — Čemu se mučiš, Tomo? Vdêri k Micki in potolaži si svoj glad po ženski! — potem se boš smejal vsem tem neplodnim sanjam o iskanju duš, o harmoniji duš! V neodločnosti so tvoje muke! „Predaj se vetrom — naj gre, kamor hoče! Naj srce se navriska in izjoče!“ — In izjoče! — mu zaplače duša . . . In kakor da leži ob lepi grešnici in se dotiče z ustmi njenega ušesa, šepeče tiho:

„Ljubezen mojo mlado
tišči gomila . . .
Daj, tiho, brez besed
se poljubiva,
da se ne vzdrami —
o tako lahnó
je spanje v jami.“

A nenadoma ga prešine kakor tok elektrike po vsem životu; vzpne se na komolce, skoči s postelje in udari s pestjo po mizi:

Sam jo vzemi, Tomo Žitnik! Sam jo vzemi! — Kaj pa hočeš s svojim pravom! Če v štirih letih nisi niti prvega izpita obvladal — kaj pa hočeš? — Sam postani učitelj in jo vzemi! — Ali je treba kaj premišljevanja? — Premajhna plača? — Dvojna plača, če sta obadva v službi! — Vzemi jo in pojdi z njo na mejo pionirit! —

Prižge si cigareto in šeta naglo po sobi sèm in tja:

Ali je treba kaj premišljevanja? — Ali ni vse jasno? — Skleni, Tomo Žitnik! Stvar je zrela! Stvar je zrela! . . .

. . . Jutranje solnce sije skozi oknice, ko Tomo zopet leže in zaspi . . . (Dalje prihodnjič.)

Rado Murnik:

Na Bledu.

(Dalje.)

12.

V nedeljo popoldne sva šahala z gospodično Olgo v zeleni verandici ob jezeru. Vreme se je kisalo, vendar ni bilo dežja; včasi je solnce celo jarko posijalo skozi sive oblake na vodno plan, koder so se zibali polni pisani čolni in ladje ter se svetili beli rokavi veslačev. Lastovke so letale nizko nad jezerom in nad tlemi.

Prišel je Olgin papa s knjigo in tlečo britaniko. Iskre oči so mu venomer švigale naokoli, kakor bi iskale nečesa, nad čimer bi se mogel jeziti. Odzdravil mi je kratko in odšel mimo naju po vrtu.

Nehote sem pogledaval od lesenih šahovih malikov na Olgin zamišljeni, nekoliko po strani nagnjeni temnopoltni obrazek, na njene povešene dolge trepalnice, na dražestno ponosni slavolok njenih fino oblikanih usten, na nežne laske, ki jih je nihala krotka, komaj čutna sapica ob čelu, ob sencih in vitkem vratu. Na levici se ji je svetila srebrna zapestnica in delala ozko senco na beli polti. Še nikdar nisem šahal tako šušmarsko! Olga je menda čutila moje poglede in me pomotrila s svojimi čistimi, jasnimi očmi. Ta trenotek sem čutil nekaj kakor plaho zadrego pričo lepega dekleta.

Od Osojnice in od vode je rahel pihljaj dovajal hladno vlago, dehtečo po mokrem vrbovju in bičju in ločju in travi. Zagrinjala na oknih prvega nadstropja so se leno premikala v prepihu. Na strehi je grulil zaljubljen golob.

Olgina preprosta temnovišnjeva obleka z belimi progami nad krilovim robom me je spomnila zavodov in dejal sem: „Včasi sem zavidal prijatelju, ki je poučeval na dekliškem zavodu. Kako prijetno mora biti učiteljevanje med veselimi mladimi dekleti!“

„Včasi smo se že zabavale in uganjale šale, vobče pa ni bilo tako prijetno in zanimivo, kakor domnevate, gospod Kalan!“

„Kakšne pa so bile one šale?“

„Nič posebnega — pa saj veste: v šoli se zdi vsaka malopridna malenkost izredno znamenita. Stari gospodični Gabrieli smo postavile slamnatega možica pred sobo. Haha, maščevala se je strašno nad nami! Tri dni nobene močnate jedi! Profesorčku zgo-

dovine smo pa spustile vrabca v kateder. Profesor pride, vrabec čivka! Gospod vpraša srdito: „Katera pa čivka?“ Odgovorimo: „Nobena ne, gospod profesor!“ Vrabec le zopet čivka! „Katera oponaša vrabca?“ se jezi profesor, me pa težko krotimo smeh. Nekatere so vse rdeče. Hahaha! Hahaha! Naposled odpre kateder, ptič vzleti skozi okno — hahaha! — profesorček pa maje z glavo in godrnja: „Tako velike, take dame že, pa še tako otročje!“ Kaznil nas pa ni nič. Zato smo mu poklonile konec leta skupno fotografijo s posebno lepim okvirom in svojimi podpisi. Zahvalil se nam je in govoril tako lepo in ganljivo, da smo se vse jokale — in hudo nam je bilo žal, da smo mu včasi tako nagajale.“

Olgo je odlikovala redka posebnost, izreden dar božji. Znala se je tako veselo, tako prisrčno smejati, da se je moral oveseliti najhujši pustež. Ta smeh je imel čudovito moč do človeka. Čutil si takoj, da nikakor ni prisiljen, ni priučen, ni konvencijonalen, ni lažniv, marveč da je pošten priroden smeh, kakršen izvira le iz radostnega blagega srca. Tak smeh je prirojen in se da pravtako malo priučiti kakor pravi humor.

Zopet je prikorakal ravnatelj in postal pri naju. Bukve je položil na mizo; naslov jim je bil: O državnopravnosti poštnega regala. Brrr! Pogledal je iznad ščipalnika in naju kratkomalo obsodil: „Nihče ne zna nič! Mene bi bilo sram!“

Olga me je pogledala proseče, vsa zardela zaradi papanove brezobzirne odkritosrčnosti. On pa je nejevoljno puhal dim svoje britanike proti Triglavu in naju pokrtačil še malo: „Tako šahajo culukafri na pustni torek! Ali kaj mislita ali nič, preden vlečeta? Kaj takega ne morem več gledati. Poboljšajta se!“

Okoli oči mu je zatrepetavalo. Gotovo ga je zelo veselilo, da je mogel zopet koga okarati in spraviti v zadrego. Vzel je bukve in odmarširal.

Tiho so pljuskali vali ob les male verande. Na hoji je skakljal črnoglavček. Blizu brega so plavali klini in luskine so se jim zdaj pa zdaj zabliskale kakor nanovo brušeno jeklo. Še bliže, nad plitvinami, pa so polzele manjše ribice; Blejec jim pravi muze.

Olga se je dotaknila svojega levega stolpa; toda, kakor bi se bila spekla, je odmaknila roko, videč, da je njen beli konjiček v nevarnosti.

„Gospodična, dotaknjeno, potegnjeno! Skakalček je moj!“

Nemudoma je prijela svojega belca za vrat, jaz pa za glavo! Obadva sva krepko držala ta kos izrezljanega, po barvi dišečega

lesa kakor bogve kakšen zaklad in se smejala. Nenadoma sem se sklonil in ji poljubil malo roko, ki je imela na prstnih sklepnih gubah nekoliko temnejšo, rjavkasto polt.

Olga je živo zardela do malih ušes in se nehala smejati. Kar so zašumela ženska krila. Stari lisjak nama je poslal angela variha, svojo pusto svakinjo Brigito. Počasi kakor želva je prihajala sitnica, njej na levi pa je sopihal odurni mops. Vstal sem in slovesno pozdravil lepi par. Žalostno je zastokala klop, ko je sedla obširna teta nanjo. Jela je plesti, kakor da so se raztrgale obujke vsega sveta in velela: „Prosim, izvolita nadaljevati!“

„Milostiva ste premarljivi!“

„Moja vzgoja je bila pač solidna, domača, gospod Kalan! Vajena sem dela. Moja mati ne bi bili nikdar dovolili, da bi jezdarila bicikelj ali žogala lawn-tennis ali uganjala podobno moderno neumnost in javno nesramnost. Tisto jahanje dam na kolovratu je javno pohujšanje in tisto bedasto žoganje z otročjimi žogami je pogubna potrata dragocenega časa. Slovenci in Slovenke morajo oponašati vsako budalost, ki si jo je izmislil drug narod. Dandanašnja ženska mladina mi kar nič ne ugaja. Goli vratovi, napol gole prsi, prozorne bluze, prekratka krila: vedno lepše! To je takoimenovani napredek! Žoganje, kolesarjenje, sankanje, vse to je neumno, nepotrebno, nespodobno in pregrešno. Taki sporti peljejo naravnost v peklensko brezdno! In zdaj bezljajo punce že kar same po gorah! Za moje mladosti ne bi nobenemu poštenemu dekletu na misel prišlo kaj takega, niti v sanjah ne. Bog se usmili!“

„Šah in šeh!“ je napovedala Olga, jaz pa sem se vdal. Nehala sva.

„Dekleta imajo preveč prostosti,“ je tožila komična teta in nevoljno majala glavo, da so plaho podrhtavale umetne cvetlice na stolpu babilonskem. „O — posledice ne izostanejo! Le poglejte, kakšne uganja na primer gospodična Molly. Ne ženira se ničesar, vede se naravnost škandalozno! Ali se ne zvija in zvira na gugalnem stolu kakor lahkomiselna subreta? (Ta samostalnik ženskega spola je izgovorila z ledenim zaničevanjem.) Ali ne sedi s prekrižanima nogama? Ali ne vpije kakor jesihar? Ali ne puši kakor kosmat harambaša? Ali ne žvižga ko pastir na paši? Ali ne jezdari na kolovratu kakor obsedena? Ali se ne vozi ta španska muha kar sama s svojima ponijema in ali ne občuje z nevarnimi moškimi pravtako po domače kakor s tovarišicami? Uh, tisti peklenski američanski flirt! In druge jo pridno posnemajo, zlasti Nada.“

„No, tisti flirt je čisto nedolžen, milostiva!“ sem ustavil povodenj njene jezičnosti.

„Nedo-olžen?“ je zapela in se strastno popraskala z jekleno pletenko pod slamnikom. „Nedo-o-olžen? Flirt je prava kuga! Zato je v Ameriki toliko ločenih zakonov!“

Medtem so zaškripala železna vrtna vrata. Boso bledo dekletce v preširoki in predolgi obleki se je bližalo verandi. Ozki obrazek, tih, trpeč, menda nikdar vesel, je bil uklonjen nad košarico; ta obrazek se mi je zdel tako nežen in miloviden kakor obličje preoblečene princesinje. Ko je uzrla grdogledo teto, ji je zastala noga in košarica se je tresla v drobni roki.

„Ali si že spet tukaj, potepulja?“ jo je pičila krepostna čenča in jo motrila skozi lornjeto. „Potepati se, je prijetnejše nego delati, kaj ne?“ Mops je bevskal.

Psovana deklica od sramu in strahu ni mogla izpregovoriti. Žalostno je uklonila glavico še niže in povesila solzne oči.

„No, zdaj se bo pa še kremžila!“ se je repenčila debela teta in spustila lornjeto. „Ti malopridnica!“

„Motite se, teta!“ je rekla Olga mirno. „Bogve kod je tavala revica gladna in trudna po gorah. Roke in noge so ji opraskane po trnju. Jerica, pojdi k meni! Nič se ne boj! Pokaži, kaj si prinesla lepega?“

Rahlo jo je potegnila k sebi in jo pobožala. Turen babilonski se je iznova majal, teta je vzdihnila kakor v hudih mukah. Izpod orehovega perja v cajnici so sladko zadehtele rdeče jagode. Olga je stisnila Jerici nekaj denarja v dlan in tudi jaz sem se iznebil drobiža. Vzela nisva nič, da bi mogla Jerica prodajati še drugod. Deklica je ujela Olgino roko, da bi jo poljubila. Olga pa se je ubranila in se je nasmehnila: „Le kmalu spet kaj prinesi, ljuba mala Jerica! Bog te obvari!“

„Kako razvajata punco!“ se je čemerila skopa teta in gledala za odhajajočo. „Poznati morata tako svojat! Punčara je kaj dobro dresirana za beračenje. Zvečer bo pa oče pijan pretepal ženo in otroke, ha, ha!“

„Jeričin oče je hudo bolan,“ je odvrnila Olga tiho. „Mati ji je že umrla.“

„Ah, ljudje so hinavski in sebični!“ je zagodla debela Kasandra. „Od nikogar ne pričakujte nič dobrega zastonj! Gospod Kalan, ali verjamete, da bi bil Zoretov Jaka šel reševat Heywoodovo hčerko, ako ne bi bil prav dobro vedel, da je Heywood milijonar in da mu odrine veliko nagrado?“

„Preverjen sem, da bi bil šel Zoretov pomagat tudi vsakemu drugemu, gospodična!“

„Tako-o-o?“ je zamuzicirala ozlovoljena teta in naredila obraz, kakor bi ji lezli mravljinci po njem. Ne le, da se ji nisem prav nič prikupil, še celo zameril sem se ji!

Tedaj je zašumelo v jablani blizu verande in jabolko je cepnilo težko na tla. Žlahtni mops se je prestrašil, zatrepetal in debelo gledal. Pasja pokroviteljica ga je dvignila v naročje in ga goreče pritisnila na svoje severne meridijane. Mopsus je zoprno zacmevkal, ker ga je stara šalobarda preveč prižela na ljubeče srce. Dejala ga je nežno na klop in ga tolažila: „No, no, ti revček moj, saj ni bilo nič hudega! Le spančkaj na miru!“

Presedalo mi je. Od otoka in zapadnega brega so segale popoldanske sence že daleč po jezeru. Poslovil sem se.

„Kod si hodil, kje si bil?“ me je vprašal doktor Zalokar, ko sem ga došel v tihi Zaki.

„Pri Jarnikovih. O, med kakšnima dvema pustoma živi gospodična Olga! In s kakšno mirnoveselo potrpežljivostjo prenaša malenkostne pa vendar skeleče vsakdanje ubade!“

„Potrpežljivost je vseh ženskih kreposti smetana. Hm, pa tisti pes, tisti mops, kaj? Zvest mops! Brigita je izkusila že toliko človeške nezvestobe, zato časti stanovitnega mopsa bolj, nego neumni stari Egipčani svoje svete krokodile, ibise, bike in mačke. Naklonila mu je mastno pokojnino z naslovom in značajem višjega salonskega mopsa, dala se je z njim v naročju slikati in obeta, da ga da napažiti; potemtakem bi se kuža lahko klasično veselil s Horacijem: Non omnis moriar — ne preminem ves! Poglej, tamle vesla pa Osojnikova Minka z Janezkom na Jezero.“

Skoraj potem je „na Jezeru“ trepetaje zapel mali zvon; tiho in otožno je plul njegov glas nad vodami kakor molitev umirajočega v smrtnem strahu.

Po večerji sem odšel kmalu domov, ker sem se bal, da bi Janko opazil mojo zamišljenost in jo porabil za sijajne dovtipe. Na terasi je svirala zdraviliška godba vsem Anam in Anicam za jutrišnji god. Venomer sem moral misliti na Olgo; zdelo se mi je, da hodi zmeraj poleg mene. Čutil sem veselje, otožnost in — zagoneten strah! Zakaj?

Ali sem ljubil Olgo že sedaj? Poznal sem jo komaj en teden. Ah — dozdevalo se mi je, da se poznata najini duši že od nekdaj, od vekomaj!

13.

Dež je šumel po jezeru, bobnal po strešnih deskah in trkal na nahukla okna. Po ulicah je veter lovil dim in razpete dežnike redkih pasantov. Prej tako živahno jezero se je okalilo od velike nejevolje nad slabim vremenom in kuhalo jezo, da so vzkipevali tisočeri mehurci. Veseli beli lesket svetišča na otoku je utonil pod dežnimi strunami.

Otožnost je mežala izza sajastih oblakov. Težko smo čakali pošte in časnikov. Domači so mlatili žito na skednju, jaz pa prazno slamo v dnevniku. Šahat nisem šel več. Hudo sem pogrešal Olgo, hrepenel sem po njenem glasu. Ustanovili smo kegljaško bratovščino, ali Olge ni bilo poleg. Najslabeje je kegljal svetnik Oven; bistro je gledal v dež in vzdihoval milo: „O da bi bile to vinske kapljice!“

Naposled se je vendar izvedrilo. Lepota in radost sta zopet sijali v jasni sinjini, radost in lepota sta lili zemljanom v dušo. Jezero se je zopet ljubo nasmehnilo, kakor krasno veselo oko, in radovalo se je vse naokoli in smehljalo: osveženo zelenje, oprana pota, novo pobeljene veleplanine; srečen nasmeh je poigraval tudi na vedrih obrazih. Iznova so oživele promenade, hladoviti drevoredi, tu in tam že po malem orumeneli. Vsak čas so prihajali novi gostje, kolesarji in hribolazi. Zopet je bilo vroče in svetnik Oven se je hladil po oazah.

Naša kegljaška bratovščina se je premenila v turistovsko. Najprvo smo hodili po blejski okolici in se zabavali neskrbno in razposajeno kakor izpuščeni šolarčki. Pozneje smo lazili po solnčnih višavah in mračnih tesneh, po ozkih dragah in širnih dobravah. Obiskali smo srebrno openjeno Radovino; demonsko lepo Bohinjsko jezero; bobneča slapa kraljeve Savice in drzovitega skakalca Peričnika; divje veličastni Martulikov jarek pri Kranjski gori; sanjava Klanška dvojčka in Rateče, kranjsko Sibirijo; Koprivnik, koder je kaplanoval Vodnik, in Vrbo, Prešernovo vas domačo . . . Povsodi smo se težko ločili.

Prekmalu so minuli ti lepi dnevi. Zlasti proti koncu mojega dopusta se mi je zdelo, da beži čas posebno hitro. Že so šumele čebele po dehteči ajdi. Vkratkem bo treba nazaj v dunajsko uradno kletko! Kako neprijetna mi je bila ta misel! Navadil sem se Bleda tako, da se mi je zdel Dunaj že nekaj čisto tujega.

Pri Osojnikovih so bili zopet veseli. Sosedov Jaka je srečno prebil krizo. Ko se je ves znojen prebudil po dolgem trdnem spanju, je čutil, da mu je čudovito odleglo, „kakor bi odrezal". Sopel je laglje, počasneje in globlje; niso ga več bolele ne prsi, ne glava; kašelj ga ni več tako mučil. Ponehala je mrzlica in zopet mu je dišala jed. Ozka lica so mu bila še vedno bleda; shujšan je bil in slab. Sestra Liza je rekla, da je tak, kakor bi bil že dva dni ležal v grobu. Kmalu pa se je ojačil toliko, da je mogel na vrt. Doktor Zalokar je rekel, da je nevarnost sicer minula, da pa je treba še paziti in se varovati prehlajenja. Mojega Janka so gledali in častili ko poluboga. Minka je bila zopet vesela in živahna; lica so ji cvetela, hodila je zopet prožno in ponosno. Glasno se je smejala in pela ves dan!

Da ljubim Olgo, sem spoznal že zdavnaj. Veselil sem se tega čustva, kakor da sem našel nekaj novega, nekaj izredno lepega in dragocenega. Radost pa mi je grenila misel, da bom moral kmalu odtod. Ta neprijetna misel se je vračala vedno iznova kakor strupena muha. Sklenil sem, da razodenem Olgi o prvi priliki, kaj veli mojega srca glas.

Soboto popoldne pred Velikim Šmarnom smo izrojili zopet v blejsko okolico.

Kakor navadno na naših skupnih izletih, je tudi danes doktor Jurinac spremljal največ Nado. Fefrl se je držala Balenovića ko zvest, stanoviten klop. Laskala, mililа in sladkala se mu je na vse pretege, ne samo iz čiste ljubezni do njegovega bogastva, ampak tudi zato, ker je imel vedno najslastnejše bonbončke s sabo. Revež je vdano prenašal njeno ljubeznivost; le včasi je skrivaj zamrmral: „Humbug! Poderoso caballero . . ."

Mladi pravnik Bogomil Jereb je romal pod gostoljubnim solnčnikom gospodične Hilde. Prav nič se ni brigal za kisle poglede gospe Ovnove, ki bi bila rajša videla, da bi hodila Hilda z doktorjem Zalokarjem. Navihani jurist je — kolikor mogoče za kulisami — prav dobro zabaval svojo dulcinejo; gotovo ji ni razlagal rimskega prava, ker sta se toliko smejala. Sedaj sta bila daleč spredaj, sedaj zadaj; sedaj sta iztikala za lešniki, sedaj občudovala pisano gobo, sedaj zopet trgala pokalice in se pokala z njih zelenosivimi cveti po čelu in po rokah.

Svetnik Zlatoust Oven ni bil nikdar daleč od naših dveh nosačev in je večkrat pokusil, če je pivo še hladno.

Jaz sem kajpada najrajši hodil z Olgo, ali Lavra naju ni pustila izlepa samih. Kako mi je bila ta sitna zgaga na potu! Včasi se nam je prištulila še gospa svetnikova, kadar ni racala zadaj z doktorjem Zalokarjem in pazila, da ji gospod soprog ne uide v oazo.

Dan je bil veder, tih in vroč. Ko smo zavili sredi hriba mimo studenca z žlebom od smrekovega luba navkreber, si je svetnik slekel suknjo in mi drugi moški za njim. Za grmovjem so zvonili kravji zvonci; v hladni hosti je ukal mlad kravar. Bogomil in Hilda sta poredno pokrikavala proti skalam in se smejala odmevajočim odklikom.

„Gospodična Balenovićeva," se je oglasil svetnik sladko na vrhu klanca, „ali sem vam danes še tako všeč, kakor včeraj?"

„Vedno enako, gospod svetnik!"

„To me veseli. Ali veste, zakaj sem tako lep? Zato, ker pijem zmeraj mrzlo kavo, kajne, preljuba Genofefa?"

Preljuba Genofefa se je kujala. Zato se je veseljak ustavil in počastil čedo krav in ovac na visokem gorskem pašniku s kratkim pa jedrnatim ogovorom: „Slavne krave in ovcé! Iskreno vas pozdravljam v imenu vseh vdanih prijateljev drage govedine in ovčje pečenke. O trikrat srečne, čimdalje bolj cenjene živali! Blagor vam, ki kar zastonj prebivate tukaj na slastni planinski paši, v najčistejšem zraku, daleč od sitnih muh, brencljev in komarjev, proste sramotnih spon, vzvišene nad zanikarnimi vsakdanjostmi babilonske sužnosti! Blagor vam, ki kar zastonj uživate velekrasni razgled na Karavanke in Julijske Alpe ter na plodovito Radovljiško ravan, kjer rastejo ajdovi žganci pa kaša! Slavni koštruni, slavna govedina! Srečno prebavajte, veselo prežvekujte in ohranite me v prijetnem spominu! Na svidenje, častita družba!" Mahal jim je z robcem v slovo in počasi cincal dalje.

Dospeli smo na prijazen razgledni kraj. Globoko pod nami je sevalo Blejsko jezero, lep velikanski smaragd. Holm za holmom, gora za goro se je gnetla in vzpenjala, da bi videla čim več njegove lepote. Nad gozdovi se je vznašal tu in tam zamodrel dim: oglarji so kuhali oglje. V dolini je belela mlada ajda kakor sneg med zeleno turščico, med prosom in deteljo. Visoko v vedrini je plul planinski orel proti poldanski strani, kjer je iztezala Jelovica svoje mrakotne proge ob svetli modrini. Na izhodnem nebu je že čakala točna nebeška dekla, bela luna.

Žalibog je bilo na tem lepem vrhu polno grdih spominov premalo ozirnih obiskovalcev; oglodane kosti, prazne konservne

škatlice, zamaški, pomečkan, masten papir in razbite steklenice so kvarile prijetni vtis. Jelo je hladno pihati; oblekli smo zopet suknje.

„Čudno je, da je tujec, Anglež, prvi opozoril na lepoto slovenskih planin," je dejal Balenović.

„Domačin ne zna prav ceniti svojine," je odvrnil doktor Zalokar. „Še dandanes je mnogo omikanih Slovencev, ki niso videli ne Postojnske jame, ne Cerkniškega jezera, ne gorenjskega raja. Sicer je pa tudi šele Anglež iztaknil lepoto tirolskih gora. Pred približno petdesetimi leti se ni zmenil živ krst zanje. — Solnčni izhod bi morali videti z gore, zaspanci, kadar vabi zora vedno nove barve iz mraka in ko žari nad vijoličastimi, rožnatimi, višnjevimi in medložoltimi orjaki razbeljeni Triglav, vse te pralepote kralj v kraljevem škrlatu! To je nebeško lepo, kaj takega ne pozabite vse žive dni!"

Prijetno utrujeni smo sedli blizu kupa zloženih drv v tanko gosto planinsko travo pod stoletne smreke, ki so jim segale z mahom otkane veje malone do tal.

„Ne spravljajte si zakladov na zemlji, kjer jih končajo rja in molji!" je dejal gospod Oven, ko smo jeli malicati. Pridno je segal po salamah in prekajenem jeziku.

Hilda in bledi jurist sta se zasidrala kar najbolj daleč od gospe svetnice, ki ju je zato gledala dokaj pisano. V duši ji je tlela tiha pa gorka jezica; komaj malo jo je hladila planinska sapica, ki se je žalostno lovila v obširnih rokavih njene višnjeve bluze. Bogomil in Hilda pa sta se neskrbno naslajala z domačo klobaso in zaljubljenimi pogledi. Bila sta prav srečna; smehljala sta se neprenehoma...

„Kako uživata!" me je opozoril Janko in vzdihnil ironično: „O zlata doba prve ljubezni!"

„Oprostite, gospod doktor, kaj ste rekli?" je vprašala z mastnimi usti gospa Ovnova, ki je navzlic svoji jezi naglo obirala velik kos mrzlega piščanca.

„Milostiva, govoril sem o prvi ljubezni, o sveti ljubezni! Ta nesebična, požrtvovalna ljubezen naklanja srce k vsemu plemenitemu in blagemu. Nikoli, nikoli ne more srce pozabiti zlate prve ljubezni! Kako bi pa tudi mogel kdo pozabiti najlepših čustev svoje najlepše dobe? Duša in roža cveteta le enkrat!"

„No, nekateri imajo pa kar cel rožni grm," je pripomnil doktor Jurinac in si zvijal cigareto.

„Kaj pa velite vi, gospod Balenović?" je vprašala zopet gospa svetnica in z očmi že izbirala drugi kos pečenke.

„Ljubezen je humbug!" se je odrezal Balenović.

„Ljubezen ni noben humbug!" je ugovarjal doktor Jurinac. „Ljubezen je najlepši dar božji."

„Povej nam, o Genofefa, za koga se je pa vnelo tvoje drobno srce v svojih prvih deviških sanjah?" je vljudno vprašal gospod Oven, ki je sedaj jedel sardine, da bi laglje pil.

„Vaši piščanci so pa res izborni, gospod Balenović!" je ljubeznivo priznala Genofefa in segla po drugem kosu, ne da bi pogledala svojega moža.

„Žalibog zamori slana naših socijalnih razmer skoraj vsak cvet prve ljubezni," je nadaljeval doktor Zalokar. „Urejeno naj bi bilo tako, da bi se mogel vsak oženiti vsaj ob petindvajsetem letu."

„Tako je," je pritrdil Balenović, „praktično dekle vzame navadno drugega, da je preskrbljeno."

„In na grmu cvete druga roža," je dejal doktor Jurinac.

„Tudi moja ljubezen cvete, o Genofefa, cvete vedno nanovo kakor žlahtni špargelj, posebno pa se moram pohvaliti, da cvete meseca maja! In moja zvestoba je neomajna."

„Zvest si, kakor petelin," je cmakaje godrnjala Ovnovka.

„Recimo: kakor golobček. Petelin se mi ne zdi nič kaj pripraven za lepo primero zakonske zvestobe, o Genofefa mojega srca! Moja ljubezen do tebe je čimdalje močnejša in hujša, prav kakor zdrav krokodil."

„Moški so vsi nezvesti!" je zatrobentala Ovnovka.

„O ne — nezveste so večinoma ženske!" je ugovarjal Janko.

„Ah, medicinci sploh ne znajo ljubiti!" je bleknila svetnica.

„Kaj?" se je nasmehnil doktor Zalokar in odvrnil nekoliko glasneje: „Pet let sem ljubil, pet let sem potoval po sedmih nebesih! Zvestoba moje ljubice je po dolgi in mučni ljubezni mirno zaspala za vekomaj. Ni se ji bilo treba zaljubiti drugič; treba ji je bilo le pred oltarjem pokorno reči svoj „Da!", zakaj njena famozna gospa mama je namesto mene, medicinca brez službe, vabila dobro preskrbljenega uradnika tako dolgo v hišo, da je skočil v odprto kletko, dočim sem jaz, enoletni prostovoljec, junaško branil domovino na velikih manevrih tam okoli Celovca ... Da, da, dolga mrzlica pa dolga ljubezen sta redkokdaj kaj prida."

Gospod Oven si je pomaknil slamnik po strani na levo uho in sprožil lepe besede: „Tukaj ob izhodnem robu Julijskih planin, o Genofefa, ti prisegam v tej slovesni uri, ob tej ugodni priložnosti pričo vseh večno zvestobo. Daj, da te poljubim in objamem, o Genofefa!"

„A — beži, beži!“ se je branila sramežljiva Genofefa.

„Vidiš, ti si moja prva in zadnja ljubica,“ je nadaljeval ob občni veselosti. „Upam, da tudi tebe ni premotila lepota drugega moškega. Ti si moj ideal —“

„Ah, kaj zopet klobasa danes!“ je vzdihujé zajavkal ideal in se lotil testenice gosjih jeter.

„Poslušaj me, zlata moja piška! Ti si bila vsekdar moj ideal in ostaneš moj ideal, akotudi učakava leta Metuzalemova. Nikdar se ne prepiram s tabo, rajši se umaknem v gostilnico ali kavarno. Tako ima vsak svoje veselje. Ti se veseliš svoje taktične zmage, jaz pa svojega strategičnega umika. O idealna žena! Ako zagledam tvojo ljubeznivo lepoto — zbogom pamet! Ali ni to zvesta, huda ljubezen?“

„Sam sebe smešiš!“

„Zvestoba, ki sem ti jo prisegel v davno minulih letih —“

„Nehaj vendar, lepo te prosim! Zdaj že več ne veš, kaj govoriš!“

„O — malo takih govornikov kakor jaz! Ako začnem, niti ne morem nehati! O — jaz sem rojen Demosten! Rojen igralec sem, igralec!“

„Danes igralec, jutri operni pevec!“

„Moj talent za oder je fenomenalen, zlata moja golobica, grlica in putka! To ti dokažem še nocoj. Zapomni si to! Zdaj pa dvigam svojo polno kupico na najino zdravje in želim, da bi še dolgo skupaj živela in veselo prenašala nadloge in težave sladkega jarma zakonskega in da bi se zmeraj tako lepo razumela in ljubila kakor danes! Bog te živi, stara ljubica!“ Izpil je duškoma.

„Čestitam vam, gospod svetnik, da ste si ohranili mladostne ideale!“ mu je zaklical doktor Jurinac.

„Eh — ideali? Ideali so odpadli moji duši, kakor stari papigi pisano perje! Ostalo mi je le še samo eno pisano pero in to pisano pero je ljubezen do moje Genofefe!“

Gospa svetnica je srdito pogledala na uro in zatrobila med naš smeh: „Polišestih je že, gospoda! Treba bo domov. Čez eno uro zaide solnce.“

Dvignili smo se in krenili nazaj proti Bledu. Vsi smo bili židane volje, le mama Genofefa so se držali kislo.

14.

Nekaj časa sva hodila Olga in jaz sama. Solnčna luč, že bliže zapadnim grebenom, je sijala mileje in v širokih tokih iznad bohinjskih gora. Po vzduhu se je prelival oni prozorni sijaj, ki se

poraja malo pred zatonom. Drevje in grmovje se je ponekod svetilo kakor pozlačeno.

V srcu mi je tlela in žarela ljubezen in hrepenenje, govoril pa sem o vsakdanjih malenkostih, ki niso zanimale ne Olge, ne mene. Čutil sem se nesrečnega, potrtega, in vendar sem se smehljal. Bilo mi je neznosno; zoprn sem bil sam sebi.

Za hribom je počil strel in odmeval v gorah. V dolini je žvižgal vlak. Hodila sva med stoletnim bukovjem. Solnce je skozi veje usipalo velike cekine po lanskem listju in zelenem mahu.

„Nekaj neizrečeno milega je v gozdni krasoti,“ je dejala Olga.

„Nekaj neizrečeno milega in žalobnega, gospodična!“

Ob sivih, tu in tam očrnelih skalah so snivali blagovonjavi ciklamni. Mirno in hladno je bilo tukaj in tiho kakor v cerkvi. Listi na bližnjih grmih so goreli ko zeleni plamenci.

„O — kako lepi ciklamni!“ se je obradovala Olga. Stopila sva s poti v gozd. Suho listje je kakor prestrašeno šumelo pod nogami. Oba sva jela trgati dehteče cvetke.

V gorah zvoni. Tiho, tiho poje skrita cerkvica, poje tako ljubo in pobožno, tako milo in otožno iz trudne daljave. Tajinstveno trepeče njena molitev nad tihimi hostami. Skromni zvoki, kakor oprani v čistih valovih gozdne vonjave, sedaj naraščajo, sedaj zamirajo, sedaj postajajo v večernem zraku. Nepremično, kakor zamaknjeni, poslušajo divji gozdovi, skale in prepadi. Vse je tako veličastno tiho, kakor bi plul mimo sam Bog!

Olga upre vame svoje temnosive oči, polne deviške milobe, in v srcu se mi budi sladak vihar. Motrim jo kakor v omotici. Lica ji obliva čarobna rdečica in v njenih očeh odseva luč zahajajočega solnca. V krotki pozni svetlobi se mi zdi Olga tako lepa kakor še nikdar. Ona čuti moje vroče poglede in stopi dva koraka nazaj.

„Zakaj me gledate tako čudno?“ vprašujejo njene osuple oči.

„O gospodična Olga, da bi vas mogel vedno občudovati v tem čaru!“ dem poluglasno.

Olga se okrene, vendar vidim dobro, da ji gore lica še živeje.

„Menjava šopka, gospodična?“

Menjala sva. Nenadoma me nagne neznana sila — burno objamem in poljubim drgetajočo devojko. Prvi poljub . . . Nebesa so v prvem poljubu.

„Gospod Kalan!“ šepeta Olga, diha globlje, hitreje.

„Olga, ljubim te! Ne morem ti povedati, kako te ljubim!“

Planinski piš se poigrava z njenimi mehkimi laski ob sencu in jih veje meni v obraz.

„Olga, ali ljubiš tudi ti mene?“

Nemo mi sloni na prsih; obrazek ji rdi ko breskov cvet. Nanagloma pa se zgane in vzdihne in se mi izvije iz rok in pogleda okoli sebe, kakor bi se prebudila iz sanj. Oči ji gledajo mimo mene v daljavo kakor skozi tajnovit pajčolan.

„Poglej me, Olga!“

Oči so ji zopet jasne, verna ljubezen sije iz njih. Dušo mi polni novo, veselo, močno čustvo. Srečen sem, ponosen sem na Olgo, ponosen na njeno ljubezen, sam nase. Okoli naju in nad nama plove nekaj čudežnega, nekaj zagonetnega.

„Olga, moj dopust traja le še nekaj dni!“ dem zamolklo.

„Ah!“

„Kar sem ti povedal danes, bi ti moral povedati mnogo prej, kajne, zlata moja Olgica?“

„Takoj početkoma!“ de z dražestnim nasmehom.

„Ljubica, jutri te pridem snubit.“

„Ah, papa . . .“ je rekla resno in umolknila. Popravljala si je slamnik. Prijel sem jo za malo roko in jo poljubljal.

„Koliko sva zamudila, Olga — zamudo je treba popraviti!“ Oni bukov gozd menda nikoli ne prej, ne slej ni videl toliko strastnih poljubov kakor ta večer.

Slišal sem glasove in potegnil Olgo še bolj za skalo.

„Kje pa je gospod Kalan?“ je osorno vprašala suha gospa Ovnova.

„Spredaj z Olgo,“ je odgovorila Lavra in si v zadregi gladila zelenosvileni predpasnik.

„Ah, kako ste nerodne!“ je zabavljala stara sitnica. „Hilda je danes popolnoma prismojena, ti pa nisi nič dosti boljša. Punce, punce, kdaj se boste izpametovale? Alo, teci, teci, da ne ostaneta sama!“

Midva sva se veselo pogledala in tiho smejala za skalo. Kmalu potem sta mimo pridefilirala Fefi in Balenović. Ona je sukala svoj ognjenordeči solnčnik na rami in koketno dražila Hrvata s Heinejem:

Don Ramiro! Don Ramiro!
Rüttle ab den dumpfen Trübsinn!

On pa je dvignil svoje močne črne obrvi in skrivaj zazehal: „Humbug!“

Za njima sta prišla mimo naju gavranjelasa Nada in doktor Jurinac s slamnikom v roki. Gospodična mu je dala poduhati svoj šopek, doktor pa ji je kavalirsko poljubil dlan. To mi je bilo nekaj novega. Človek se nikoli ne izuči.

Midva z Olgo sva se še enkrat poljubila prav ognjevito in krenila po bližnjici doli. Zadnji žarki so se umikali prvim sencam, pluli više in više in ubežali v bledosvetlo nebo. Hladno je velo iz doline.

Pri drči, po kakršnih prožijo drvarji hlode z gora, sva počakala soizletnike. Po cerkvicah je pritrkavalo jutrišnjemu prazniku Velike Gospojnice. Vrhovi snežnikov so goreli v prekrasnem ognju kakor orjaški rubini.

Že je svetila zlata luna, že je noč pripenjala zvezde in resno je jelo šumeti drevje, ko smo dospeli v dolino.

„Kje pa je moj mož?" je zdajci vprašala svetnica. „Hans, kje si?"

„Tukaj! V jarku!" se je odzval za nami gospod Ivan Zlatoust Oven in zapel hripavo: „Po jeze-eru . . ."

„Moj Bog, ponesrečil se je!" se je ustrašila Ovnovka.

„Potlej vendar ne bi pel, milostiva!" jo je miril doktor Zalokar.

Vsi smo pohiteli nazaj. Iz jarka se je svetil v luninem svitu bujnordeč nos. Veseli svetnik je počival ob cesti v tihi jamici, taktiral z desnico in pel: „V čolnu gla-asno se prepe-eva . . ."

„Aber Hans!" je kriknila žena, sklenila roke in zaobračala vodenosive oči. „Kaj ti pa je?"

„Dober večer, ljuba žena!" jo je pozdravil mirno, kakor bi sedel doma na zofi. „Gotovo si že zdavnaj uganila, da te oddaleč občudujem. Ha, tvoj . . .

„Pusti take neslanosti!" je kričala razkačena. „Pijanec!"

„Tvoj mi-mili obraz . . ." je trudno nadaljeval in se smehljal onemoglo.

„Kaj se ti je vendar pripetilo?" je vpila kakor furija.

„Tvoja angelska lepota me me me je oča-čarala!" je jecljal s topim nasmehom.

Iztežka smo zadrževali smeh.

„Pomagajmo očaranemu revežu iz jarka!" je velel doktor Zalokar.

„Ne, ni treba, slavna gospoda!" nas je presenetil zvitorepec s svojim navadnim glasom in se sam skobacal na cesto. „Izpolnil sem svojo obljubo. Dokazati sem hotel svoji preljubi Genofefi, da sem hudo nadarjen za prelepo dramatično umetnost! Mislila je, da sem se opil, pa se nisem. Tudi svojo treznost lahko dokažem! Izvolite pogledati!"

Dvignil je desno nogo in se pohvalil: „No, ali sem trezen ali ne? Ali ne stojim na eni nogi trdno kakor spomenik?“

Vsi razen njegove soproge smo se spustili v smeh, zakaj kratkokraki, dolgoživotni Oven, stoječ neprenehoma le na levi nogi, je bil res dokaj smešen, zlasti ker se je držal tako modro in ker nas je vse zaporedoma pogledoval s svojimi drobnimi rjavimi očmi tako prijazno, pričakujoč obilo priznanja.

„Izborno, gospod svetnik!“ smo vpili in mu ploskali, on pa se nam je, še vedno na eni nogi, priklonil in nam metal zračne poljubce.

„Nehajte, gospod svetnik!“ je prosila Nada, ki se je najbolj smejala. „Ne morem se več smejati.“

„Ali je to humbug?“ je vprašal Oven slovesno in si potegnil z roko po nagubanem obrazu in štrleči bradi. Možiček se ni dal rad briti; zato so ga prezirali vsi zavedni brivci.

„To pač ni noben humbug!“ je priznal Balenović, ki se tudi ni slabo zabaval.

„Potem lahko stojim zopet na obeh nogah!“ je dejal prijatelj dramatične umetnosti; si malce otepel prah raz obleko in si mirno prižgal cigaro.

„Jako dobro ste nas zabavali, gospod svetnik!“ ga je pohvalila Nada, ko smo se napotili zopet dalje. „Vse me že boli od smeha.“

„Ah, moj mož uganja vedno take neumnosti,“ se je gnevala Ovnovka. Imela bi bila rada moža, od katerega bi kar puhtelo nadčloveško dostojanstvo in nedostopna veličastnost. „Dober bi bil za bajaca v cirkusu, Hans, veš!“

„Ne, ne! Navdušuje me le ljubezen do visoke dramatične umetnosti. Hotel sem ti le dokazati, kar sem obljubil: da sem rojen igralec.“

„Pa bi si bil izbral vsaj lepšo vlogo! Svetnik, pa se obnaša tako čudno!“

„Svetnik, svetnik! Manjka se žalostnih svétnikov! Jaz pa sem vesel svétnik! To je velikanska razlika! Kaj pridigam zmeraj? Kaj mi pomaga bogastvo vsega sveta, kaj mi pomaga vsa čast in slava, ako pa nisem vesel in zadovoljen? In ako sem zadovoljen in vesel, kaj vraga mi je treba še bogastva, časti in slave? Veš, preljuba Genofefa, človek ne bodi zaljubljen v posvetno ničevost! Le mene poslušaj, mojega srca ljubica! Človek mora biti filozof ali modrijan, pa pameten modrijan, vesel modrijan! Ako pogledaš mene, vidiš takega veselega modrijana. Noben milijardar ni srečnejši od mene! Ali zdaj veš, kako odličnega moža imaš, preljuba moja stara muca?“

V Zagoricah smo se ločili. Janko in jaz sva spremila Olgo. Doktor je govoril o gorkih vrelcih, o bodočnosti Blejskega in Bohinjskega jezera, midva z Olgo pa sva molčala. Janko je naju nezadovoljno pogledoval s svojimi modrimi očmi in si zamišljeno gladil gosto francosko brado.

„Zdi se mi, da sta oba zaspala," nama je dejal pred Jarnikovo vilo; saj ni vedel, da sva se pravkar še le zbudila k novemu življenju.

Zvečer sem se še dolgo sam vozil po jezeru. Doma sem postavil ciklamne v vodo in ugibal, kaj poreče jutri hudi gospod ravnatelj. Največ pa sem sanjaril o Olgi.

15.

„Olga je moja!" je bila moja prva misel, ko sem se drugo jutro zbudil in zagledal ciklamne na oknu.

Spomnil sem se vsake Olgine kretnje, vsake njene besede, njenega molčanja, njenih pogledov, njenega smeha, njenih poljubov, rahlega pritiska njenih usten; spomnil sem se, kako je šepetal in trepetal njen glas, kako se je veter poigraval z njenimi laski ob njenih in mojih sencih, kako je, vsa zardela, hitreje dihala ob mojih licih. Vse se mi je zdelo izredno lepo, važno, znamenito. Smejalo se mi je kar samo izza sebe, v duši mi je pelo in vriskalo: „Kako lepo je življenje!"

Spodaj je pela Minka: „V dolin'ci prijetni je ljubi moj dom..."

„Krasno je bilo včeraj, krasno!" sem vzkliknil, kakor bi bila Olga poleg mene. V moji sobi je dehtela mlada ljubezen; sanjal sem pri belem dnevi.

„Fant, zdaj se ti prične novo življenje!" mi je dejalo. Vse moje dosedanje življenje se mi je zdelo mahoma pusto, prazno, popolnoma brezpomembno. Za sabo sem videl Saharo jalovega veseljačenja, samoljubja in samoprevare.

Na Jezeru je potrkavalo velikemu prazniku. Vstal sem in gledal skozi okno. Zunaj je vabilo solnčno avgustovo jutro.

Gospodnji dan ob jezeru! V rosi oprano in okrepčano drevje je veselo prožilo veje proti solncu. Po jezeru so utripale široke srebrne mrene, svetlobni otoki. Jasno nebo se mi je zdelo drugo, brezdanje jezero. Vse se je lesketalo tako živo in sveže, tako nežno in novo, kakor da je ustvarjeno šele davi. Barve, zvoki, vonjava, vodovje in gorovje, vse se mi je zdelo še lepše nego prej. Koliko močneje čuti lepoto stvarstva duša, ki ljubi!

Čutil sem se vsega prerojenega, boljšega, blažjega; čutil sem: ljubezen do Olge je čudež, najlepši čudež mojega življenja! In ko sem gledal na jezero, na gore, na vso to sveto lepoto in milino, me je prevzela globoka ginjenost. Solze so mi privrele v oči — iskreno sem hvalil Boga, da mi je privedel Olgo . . .

Odslej moram ljubiti vse človeštvo, sem si mislil. Nikoli več ne bom slabo sodil o nikomer, najsi mi je še tako zoprn in antipatičen. Vse bom ljubil, vse ljudi, vse živalce božje in vse rastline, vse stvari, ves svet, vse, kar je! Ta velika ljubezen bodi poslej moje geslo, ta struna, ta blejska struna naj mi doni vedno v duši! Tudi do Ovnovih dam moram biti prijaznejši. Revice so mati in hčere, pomilovanja so vredna ta malosrečna bitja. Sočustvovati moram z njimi, nikar pa zasmehovati jih in prezirati. Smilila se mi je celo gospodična Brigita: kako neveselo in temno ji je življenje!

Tako mi je dvigala čista ljubezen do Olge srce. Sedel sem in pisal ljubici pismo. Slikal sem svojo blaženost z najsijajnejšimi bojami in naposled Olgi radodarno nakazal milijardo vročih poljubov.

Nenadoma me je obletelo: „Presrečen si, fant! Tvoja sreča ne more trajati dolgo . . .“ Kako čuden je človek! Ali ni res čuden? Najlepše trenotke si sam okali s črnimi mislimi in žalostnimi slutnjami. Lotevala se me je malosrčnost in globoka otožnost . . .

Ali kmalu sem bil zopet židane volje. Na misel mi je prišla obljubljena snubitev. Kako se bo držal ravnatelj, moj bodoči tast? In kako jaz sam? Haha! Rad bi videl tedaj sam sebe v zanesljivem ogledalu!

Premišljal sem, po kom naj pošljem ljubici pismo, da bi ga dobila čim prej. Tedajci je potrkalo na moja vrata v „gorenji hiši“ in vstopila je Jerica, obuta, v pražnji oblekici.

„A, a! Danes si pa vsa nova! Kdo ti je pa dal narediti tako lepo obleko?“

„Jarnikova gospodična. Pa tole sem vam prinesla, gospod!“

Prvo Olgino pismo! Še nikdar nisem prejel nobenega lista s takim veseljem, s tako strastno radovednostjo! Naglo sem odprl rožnato, nežno dišeče pisemce. Olga mi je pisala, kako je srečna in kako težko čaka, da bi se zopet videla. Ob enajstih pred obedom da pride z Nado v hotelsko sladičarnico. Papa da je danes jako slabe volje. Svetovala mi je, naj danes še ne govorim z njim, ampak rajši v ponedeljek.

Pripisal sem na svoj list, kako zelo me je oveselilo njeno ljubo pisemce in da bom ravnal po njenem nasvetu ter prišel v konditorijo. Dal sem Jerici par dvojač in ji zabičil, naj odda gospodični Olgi moje pismo skrivaj in naj nikomur nič ne pripoveduje o tem.

Ko je odšla, sem bral Olgino pismo bogve kolikokrat. Zaljubljeno sem študiral njeno pisavo in vedno iznova poljubljal papir tam, kjer je stalo: „Milijon vročih poljubčkov! Vsa Tvoja Olga.“ Potemtakem sem bil tudi jaz milijonar!

Šel sem doli. Na dvorišču je pela Minka:

Sem slovenska deklica,
Minka mi je ime . . .

V okajeni kuhinji je pod sklednikom „kosil“ Janezek žgance s topljenim (kuhanim) mlekom. „Danes so pa že medičarji tukaj!“ me je opozoril mali cukrolizec in se obliznil v prijetnem pričakovanju. Oča Martin so se postavljali z novim klobukom in rdečebaršunastim telovnikom, ki se je na njem svetila gosta vrsta debelih srebrnih gumbov. Mati Neža v lepi kočemajki, s snežnobelim predpasnikom, so me povabili na „južino“ in dodali prijazno: „Danes bomo imeli „suho“ juho, „suho“ meso (svinjino) s kislim zeljem pa ajdove štruklje z ocvirki.“

Zahvalil sem se in po zajtrku odšel proti vasi Gradu. Pota so bila čista, kakor da jih je pometla nebeška hišna, sapa. Vse je bilo tako svečano, ne le pražnje obleke, osnažene ulice, pisane zastave in petje cerkvenih zvonov, ampak tudi obrazi, hiše, vile, vrtovi, jezero, gore in solnce nad njimi. Iz okusno zidanega dvorca sem slišal jasne akorde naivne sonatine. Danes so mi prijali tudi ti zvoki, pravilni in napačni; danes bi bil veselo ploskal vsaki mačji godbi!

Srečaval sem Blejce in Blejke, gredoče od maše. Z velikim zanimanjem sem gledal gibke postave lahkonogih deklet in ponosnih žena v šumečih krilih, v zlatih oglavnicah ali belih pečah in pisanosvilnatih naprsnih rutah. Žalibog so nekatero krasotico kazile napol gosposke maškaraste capice, nerodno posnete po malokdaj okusnem mestnem kroju. Malone vse so nosile velike molitvenike in bele robce. Za dekleti so stopali glasni krepki fantje in za temi modri, molčljivi možje. Iz teh obrazov in postav sem poizkušal najti Črtomira in Bogomilo. Vsi so se mi videli prijazni, radostni, dobrohotni,

veselo razburjeni in pričakujoči nekaj lepega in prijetnega. Celo starcem je ozarjal lica nedeljski mir, nedeljski nasmeh.

Šel sem skozi lepo vasico Grad in občudoval cvetoče bogastvo klinčkov, ki je lilo iz malih oken kakor zeleni slapi z rdečimi ribicami. Blizu cerkve so hvalili prodajalci pri stojnicah svojo sladko in drugo robo. Berači in beračice so molili čudno pojoč, zdaj glasneje, zdaj pojemaje: „O ljubi prijatelji in prijateljice krščanske, o pobožni romarji in romarice, poglejte mene, ubogo siroto božjo, in usmilite se me, lepo vas prosim, dajte mi kaj vbogajme, Oče naš — Bog vam povrni stokrat na tem in na onem svetu! — kateri si v nebesih . . .“ Vsi so naglašali pridevnike.

Mimogrede sem stopil v staro, z zidom ograjeno župno cerkev, ki je imela zvonik z lepo baročno streho. V hladni veži, kjer so trami nadomeščali strop, so nad klopmi švigale lastovice ko vesele misli. Še so pele orgle v hiši božji. Ko so umolknile, sem krenil proti jezeru, si še enkrat ogledal Prešernovo piramido od repentaborskega marmorja, še enkrat pobožno prebral napis in navedke iz pesnikovih Poezij ter zavil na pot, ki se je prožila v bukovi in hrastovi senci na Blejski grad.

Kmalu sem stal ob leseni ograji nad strmim prepadom. Klopi in mize so bile še prazne, le bistrook martinček se je solnčil ob zidovju ali tekal po gorkem pesku in črn kos je prhnil med stare dobe. Od spodaj je prihajal zamolkel topot konjskih kopit, drdranje kol, žvižgi, klici, smeh . . . Po vodni planjavi so pluli veliki romarski čolni, plavi in ladje, celo brodovje. Svečano in žalobno je donela preprosta in vendar tako globokočutna in miloglasna narodna pesem čez zeleno in modro ravan. Neprenehoma so se vozile procesije romarjev in romaric k slovesni službi božji na Jezeru. Dolgo sem občudoval ta veledivotni svet pod sabo in okoli sebe. Tu se mora otajati vsako sovraštvo, ko led v pomladanjem ognju mora skopneti vsaka zlobna misel tukaj pričo te razkošne in mile lepote, ki jo je božja dlan tako radodarno usula strmečemu zemljanu.

Od tega skalovja, od tega zidovja veje tajnoviti duh neznane davnine. Dozdeva se ti, da je ostalo v teh kamenih še nekaj živega iz davno, davno minulih časov. Kakor zamaknjen v mladostne spomine sniva stari grad nad jezerom.

Kakšno je bilo to jezero, ko ga je zagledalo prvo človeško oko? O da bi mogel za en dan nazaj v ono dobo, ko še ni bilo na otoku ne cerkvice, ne stopnic, ampak samo drevje, grmovje, cvetlice in trava, naokoli pa ne hiše, ne vrta, marveč le gozdi, sami

tihi gozdi! V jezeru se koplje jelen, bober, medved, tur. Na otoku in ob bregovih gnezdijo povodne ptice, nad vodo se preletavajo in močno šume živi oblaki.

Po stoletnih hostah rožlja prvo orožje. Kelti, Rimljani napajajo svoje konje v jezeru. Ošaben centurio se pelje s svojimi vojaki proti otoku. Ondi se dviga dim nad žrtveniškim gajem. Debel haruspex malikuje za kratek čas in se veseli bogovom darovane pečenke.

Na gorah, po klancih, izza gozdnih robov in na gradu se ne svetijo več rimljanski ščiti in čelade; že se bliskajo okovani kiji in buzdovani slovenskih straž, ki čuvajo lesene stolpe in trdnjave, gradišča in višegrade. Po planinskih samotah odmeva slovenskih knezov bojni rog. Naši pradedje! Obrnjeni proti Triglavu, bivališču triglavega boga Triglava, vladarja zemlje, morja in zraka, darujejo slovenski starejšine v mraku pod lipo Svarogu in Dažbogu, blagoslavljajo čede, njive in uljnjake. Plešoč in pojoč mečejo s cvetjem ovenčani mladeniči in mladenke zelenolasim rusalkam pisane vence v jezero, venčajo v posvečenem gaju kip boginje Žive, sežigajo malike hudobne zimske boginje Morane, prepeljavajo podobe dobre boginje Vesne po jezeru, rajajo in pojo na otoku pod zeleno streho, ki skozi njo veselo gledajo zvezde in mesec. O da bi mogel za nekaj časa v to zanimivo dobo — seveda ne brez voznega lista za nazaj!

Tudi danes se dviga dim nad otokom. Ali tam ne daruje ljubeča staroslovenska deva boginji Živi, ampak najbrže kuha zala gorenjska Mica romarjem moderno kofedro ali pa golaš.

Ko sem si ogledal grad, sem se vrnil na razgledno mesto in in ostal še malo tukaj, kjer so v minulih stoletjih goreli velikanski kresi in daleč naokoli naznanjali slabo novico, da se že zopet bliža Turek.

Treba je bilo oditi. Ustavil sem se blizu cerkve pri stojnicah, kjer so prodajali „srceta“ in druge sladke odpustke iz „malega kruhka“. Izbiral sem med živo pisanimi, potratno okrašenimi srci. Sredi njih so bili na ozkem belem papirju natisnjeni verzi, večinoma zaljubljeni, šepavi in robati. Našel nisem nič primernega. Naposled sem vendar vzel dvoje srcet, prvo že zato, ker so bili na njem Prešernovi stihi:

Ne pozabíti jih, so te prosili
  Drúgi, ne môje prevzétno sercé;
V míslih ti níso, al mêne posili
  Pómnila bóš ti do zádnjiga dné.

To sem namenil Olgi. Na drugem si bral: „Ljubezen je bila, ljubezen še bo, ko mene in tebe na svetu ne bo.“ To sem vzel za Nado. Za Minko sem kupil majolikasto svilnato ruto, za Janezka pa jezdeca na konju, jelena in petelina, vse iz „malega kruhka“.

V drevoredu je bilo vse živo. Kopališka in letoviška doba je dosegla svoj vrhunec, kakor se izražajo frazači. Pred hotelsko sladičarnico sem zagledal Olgo in Nado. Olga je hodila ponosno pokončno ko mlada kraljica. Vse tri, tudi Nado in Minko, je odlikovala zmagoslavna, kraljeva hoja slovanske mladenke. Oddal sem darova. Pridružil se nam je doktor Jurinac. Ker sta gospodični že nakupili, kar sta hoteli, je spremil mladi doktor Nado, jaz pa Olgo domov.

V veži sva porabila ugodno priliko in se poljubila dvakrat ali trikrat z odličnim veseljem. Dobro sva se imela, prav dobro! Pa ne dolgo! Na stopnicah so zašumela ženska krila. In glej, kdo stoji ob ograji v beli obleki in strmi v najudva? Ali je to triglavska vila? Ali je to labod? O, to ni nobena vila. Vile niso tako debele, vile ne gledajo skozi lornjeto, vile ne nosijo copat. To tudi ni poetični labod, ampak prozaična gospodična Brigita Ogrizova!

Ko bi trenil, sva skočila narazen, toda prepozno! Togotna teta menda ni vedela, ali naj se spusti nad naju ko plaz, ali naj rajši igra vlogo furije v višavah. Naposled jo je obdržal zdravi instinkt na stopnicah. Žalec njenega strupenega jezika je občutila najprvo moja uboga ljubica.

„Olga, kaj pa je bilo to? Flirt! Iježeš! Američanski flirt v naši veži! Kar slabo mi prihaja. Olga, Olga! To je sad modernega duha, ki je okužil tudi tebe, zaslepljeno revo. Moj Bog, moj Bog, kako pokvarjen je zdaj mladi svet! Olga, vsa tvoja prihodnjost je uničena!“

Vila je roke, kakor bi se potapljal ves Bled v jezeru. Nisem vedel, ali bi se smejal, ali osorno odgovoril, ali molčal. Olga je bila rdeča ko kuhan rak, teta je bila od jeze bleda ko platno, jaz pa sem menda preminjal razne barve; le stanovitni mopsus je ostal zmeraj enako rjav.

Teta je dvignila trepetajočo roko z navpično štrlečim debelim kazalcem in zakokodajskala: „In vi, gospod Kalan! Ali vas ni sram, poljubljati pošteno dekle, ki se ne more braniti? Nikdar ne bi pričakovala kaj takega od vas, ki se vendar kot višji poštni oficijal prištevate olikanim krogom!“

Bal sem se, da vir njene jezičnosti ne usahne še tako kmalu in da njeno razgrajanje naposled privabi ravnatelja. Ko je lovila sapo, sem dejal, pa ne preveč na glas: „Dovolite mi, častita gospodična, da vam pojasnim . . .“

Toda že se je zopet obrnila k nečakinji: „Niti vpila nisi, ko te je poljubljal ta gospod! O, daleč smo prišli! Takoj moram povedati papanu!“

„Gospodična, prosim vas, dajte si vendar dopovedati . . .“

Ničesar ni hotela slišati, zamahnila je z rokama, kakor bi plavala in ukazala: „Olga, gori!“ Odcopatala je po hodniku, da jo je mops komaj dohajal.

Olgine dolge črne trepalnice so nekolikrat trenile naglo zaporedoma in oči so ji gledale po veži, kakor bi iskala pomoči. Počasi je upognila glavico ko bolna rožica. Vznemirjala me je misel, da bo morala ona trpeti zaradi mene.

„Olga, nič se ne boj! Vso odgovornost prevzamem jaz. Sedaj, ljubica moja, nama ne ostaja nič drugega, kakor da pojdeva k papanu. Zasnubiti te moram takoj!“

„Ah, papa je tako slabe volje in zdaj ga bo še teta nahujskala!“ je rekla z negotovim, zamolklim glasom. „Pridi rajši jutri, ko se mu ohladi prva jeza!“

„Ne, draga moja! Ne pustim te zdaj same! Pomiri se! Zmagati morava midva!“

Nasmehnila se je s solznimi očmi. Objela sva se in goreče poljubila; čutil sem, kako se je tresla njena roka na mojem tilniku.

„Pojdiva!“

Nastopila sva trnjevo pot brez nepotrebne naglice, brez kratkočasnih pogovorov; stopala sva tiho pa odločno, kakor dva mučenika, ki se bližata razkačenemu gladnemu tigru v odprtem zverinjaku! (Konec prihodnjič.)

Igo Gruden:

Pesem.

Lep je večer in zrak je ves tih,
roža ne diha in ptica molči;
v misli tihotni, ki v mrak se gubi,
k tebi spuhtel je bolestni moj vzdih.

Spletel bi rad ti girlando iz teh
sladko-opojnih, brezmadežnih sanj,
vseh teh pokojnih glasóv, trepetanj,
iz hrepenenja, ki v toplih dlaneh

dvigam ga v solnca medleči odsev:
morda boš slutila, draga, tedaj
mojega srca trpeči smehljaj,
mojega srca drhteči odmev . . .

Poletni večeri.

Bolan sem od vseh teh sanjavih večerov,
od vonja cvetóv, ki se dviga nad polje,
od mlačnih valóv žuborečih zefirov,
od trudne, v mrakovih izmučene volje.

Meglene tenčice drevesa prepletajo,
v daljavi oblaki toneči gorijo
kot rože bolestne, ki v mrak se razcvetajo . . .
še žarki kot prsti trpeči zvenijo.

O Margit, vsaj misel mi pošlji iz dalje,
vsaj kapljo življenja v to mlačnost soparno!
Glej: zadnji oblak za obzorje že pal je,
in vse obnemoglo je, trudno, brezbarvno . . .

Dr. Fr. Ilešič:

Podlimbarski.

„Ali jih ni bilo že toliko proglašenih za svetce, za junake, ki so z veseljem umrli za načela ali dejanja, za katera so sodniki in zaslepljeni svet odmenili sramotno smrt? Pravica je boginja pekla . . .“
Podlimbarski, l. 1875

„Po Ljubljani tavam, vtopljen v misli na tužno Bosno, morda moj grob . . .“
Podlimbarski, l. 1889.

Dne 21. septembra t. l. se je v ranih urah po Ljubljani raznesel glas, da pisatelja Frana Maslja Podlimbarskega ni več. Od junija lanskega leta je bil konfiniran v Pulkavi na Nižjem Avstrijskem in tam je tudi umrl za kapjo dne 19. septembra 1917.

Podlimbarski je bil rojen 23. novembra 1852. kot sin očeta Valentina v Spodnjih Lokah pri Krašnji. Bil je ožji krajan sedem let starejšemu Josipu Podmilščaku, Andrejčkovemu Jožetu, ki je pozneje v Ljubljani Podlimbarskega poučeval za četrti normalni in prvi gimnazijski razred. Deček je pasel doma „Dimko, velik del očetovega premoženja“ ter s paše klical v Goro, ki pa mu je odgovarjala le z zadnjimi zlogi, tako da je „začuden gledal v njene temne šume“. Bila je to Limbarska gora prav nad njegovim rojstnim selom, po kateri si je nadel (že l. 1872.) svoj pisateljski psevdonim. Na to drago mu goro je romal Nejčetov France vsako leto o Binkoštih. Svoji vrli teti soromarici je postavil lep spomenik v spisu „Kako sem prvikrat romal. V domači vasi so mu potniki, „poigravajoči s palico in požvižgujoči“, budili željo, da bi se jim pridružil; „rad bi s torbico na rami mahal po beli cesti, se ogledaval žvrgole in šel dalje, dalje, noter do visokega Triglava“, o katerem je takrat mislil, da stoji na koncu sveta. Krašenjski učitelj Kogej je očetu svetoval, naj bi dal dečka v mesto v šolo in ker je temu nasvetu pritrdil tudi župnik, je bila stvar dognana in fara se je nadejala,

da bo imela enega duhovnika več. Župnik Varl, ki ga Podlimbarski imenuje „svojega prvega odgojitelja in učitelja, iskrenega narodnjaka, povsem dobro dušo“, je s svojimi propovedmi o izraelsko-babilonskih bojih in junaštvih silno razvnel fantazijo šolarja Franceta, ki je po cele zimske dni prebiral sv. Pismo. Marljivi čitatelj sv. Pisma je nekoč za šolsko darilo prejel knjigo „Čas je zlato“. Dva meseca pred odhodom v mestno šolo ga je v nemški abecedi pončeval bratranec Žibert. V Ljubljani se je začelo za revnega kmetskega dečka, ki je bil često lačen in imel še v peti šoli strgano suknjo, znano življenje starih Poljan, Blatne gase (Kolodvorske ulice), Frančiškanske ulice in Lovševe jame za Sv. Krištofom („kamor zdaj mrtvece shranjujejo“), pozneje pa življenje s tistim miliêjem št.-peterskega predmestja, ki nam ga slikajo „Gorski potoki“. Vendar je očividno čitanje nadvladovalo igre. S součencem Zupancem iz Št. Vida pri Zatičini sta si že v normalki kupovala knjige kakor: „Ahasver“, „Vojteh“, „Repoštev“, „Cerkvica na skali“, „Ravbar“, „Grad na jami“, „Genovefa“, „Gizela“. Ljubezen do domačega jezika mu je zbujal in knjige posojal tudi Andrejčkov Jože. V gimnazijo je vstopil l. 1865.; tu so mu bili součenci Fr. Podkrajšek, Ivan Vrhovnik, Fran Cimperman, Davorin Hostnik, Anton Levec itd. Součenec Podkrajšek je že kot prvošolec imel majhno knjižnico — posebno rad je čital o vitezih srednjega veka — in dečka sta si med seboj posojala knjige. Ves vesel je rekel nekoč Maselj temu svojemu prijatelju, da čita sedaj nekaj imenitnega — bil je to „Vedež“, ki ga je dobil v Licejski knjižnici. Marljivo sta odsle dečka hodila v to knjižnico, kjer je Kosmač mladini šel rad na roko. „Jurija Kozjaka“, ki ga je Maselj prebral vsaj desetkrat v enem letu, sta znala takorekoč na pamet. Izredno vneto sta čitala „Glasnik“. Prišle so na vrsto jugoslovanske povesti, kakor „Agapija“, „Kirdžali“, a začel je Maselj tudi čitati Prešerna, Cegnarja, Vodnika, Jenka, Levstika, skratka vse, kar je takrat bilo pristopnega. Z Vrhovnikom so pisali dijaški list „Zimski večeri“, same povesti. V to rodoljubno-literarno deško delo pa poči l. 1866. glas o vojni z Italijani. Živi in „ognjivi“ Podkrajšek, poznejši vrli Harambaša, ki je že takrat bil oborožen s samokresom, je imel toliko vpliva na Maslja, da je tudi tega prešinil „duh junaški“ ter je sklenil iti k vojakom in nad Italijane. V ta namen je dne 5. junija izstopil iz prve šole, a k vojakom ga niso vzeli, ker je bil premlad; v šolo stopiti mu tudi ni bilo več mogoče, zato je „dezertiral“ iz strahu pred domom ter šel po svetu (Gorenjsko, po Kokrski dolini na

Koroško, Velikovec, Celovec, pa čez Ljubelj nazaj v Ljubljano, nato na Dolenjsko, kjer so ga ujeli), a je bil po sili spravljen v Ljubljano, kjer je moral prebiti poseben sprejemni izpit za drugi razred. Njegovi uspehi v šoli so bili zlasti spočetka gimn. študij dobri; vendar je sigurno, da mu je bila nadarjenost večja nego šolska marljivost. Razni sami na sebi neznatni, a ipak neprijetni dogodki so povzročili, da je Maselj postal tih, se odvadil ljudi in se poprijel še bolj knjig, pa ne šolskih. Prečital je vse nemške klasike in Shakespearja. „Šola mi je s časom postala muka. Nemškutarski profesorji mi niso bili po godu.“ Prav dobre uspehe je dosezal v zgodovini in zemljepisju ter v slovenščini. Iz slovenščine mu je bil najljubši učitelj prof. Vavrů, ki je mladini rad pripovedoval o slovanski mitologiji ter jo izpodbujal k pisateljevanju. Maselj je že takrat delal verze. Po končani peti šoli (1870) je o počitnicah potoval po Gorenjskem do Bleda, l. 1871. pa čez Ljubelj na Koroško (Celovec, Beljak, Šmohor, sv. Višarje, Bled) in na Štajersko (Zagorje, Celje, Slov. Bistrica, Ptuj) in čez Sv. Trojico do neke vasi pri Sv. Treh kraljih blizu Podgore, kjer ga je neki rokodelski pomočnik popolnoma okradel. Na teh potovanjih je posetil obakrat v Velesovem župnika Varla in v Breznici Lovra Pintarja. V sedmi šoli je spričo svoje starosti stal pred vojaškim vprašanjem. Hotel je iti k vojakom kot enoletni prostovoljec, ali starši niso bili pri volji. Moral je čakati rednega prebiranja. Takrat pa ga je povsem neupravičena grda denuncijacija o tobožnjem razmerju do Pilpachove Rezike v šoli spravila v neprilike — prim. „Povest Ivana Polaja“ — tako, da je 22. januarja 1872. izstopil prostovoljno iz šole. Dne 29. aprila je bil potrjen na tri leta k dragoncem. „Bil sem žalosten na videz in v resnici, kajti moja bodočnost je bila uničena.“ Poučeval je takrat privatno v rodbini brzojavnega uradnika Zora, ki je imel znaten vpliv na njegovo mišljenje. Posetil je še v Velesovem svojega Varla, ki ga je prijazno sprejel, ter oktobra meseca odrinil k 10. dragonskemu polku v Maribor.

Izpremembe veselé mladega človeka. Zato nam je umljivo, da je bil spočetka v novem stanu dobre volje, če tudi je bil običajno brez krajcarja žepu. „To je veselje, kakor ptica v zraku na čilem konju kosati se z vetrom in med pomladanskim zelenjem sem in tja galopirati“. Po dnevi je jezdaril in nosil gnoj, po noči pa bral „Pariser Liebschaften.“ Najbrž se je takrat tudi seznanil s Trstenjakovo „Zoro“, ki je izhajala v Mariboru. Spomladi je hodil na kmete pod Pohorjem, pa tudi v ptujsko čitalnico je prišel parkrat. Kot

titularni korporal je bil novembra meseca sledečega leta (1873) premeščen v Št. Juri v požunski stolici na Ogrskem (severovzhodno od Požuna, še na slovaških tleh) k tamošnjemu češkemu 8. dragonskemu polku. Iz tega svojega garnizijskega mesta se je kot „kvartirmaher“ ali manipulant ali iz drugih vzrokov selil po raznih manjših krajih županije, jezdaril ob Vagu in Donavi, „skrinje skladal in nakladal“, se gostil na radòvankah v židovskih madžarskih gostilnah, veselo živel v Nyarasdu in Keresżturu ter pridno zahajal v starodavno iz slovanske literature znano Trnavo čitat novine, ki so poročale o jugoslovanski vstaji proti Turkom. Vse to svoje življenje je označil sam z besedami: „Delam ko črna živina. Pijem ga in živim ko grof.“ Češki nadporočnik Hajek mu je slikal „zlate gradove v oblake“, ako ostane pri vojakih, češ da bo lahko v dveh letih častnik. Toda v Maslju so nad hipnimi zanimivostmi vojaškega stanu nadvladale druge misli. Že l. 1874. obžaluje, da se vojak tako potika po svetu kakor izgubljeni sin na silno škodo napredku in omiki; težko čaka leta 1875., da po preteku treh vojaških let zopet „poroma do bele Ljubljane in temne bore Krašnje daleč tja za silno Donavo in Alpe in druge planine pred Limbarsko goro v revne Spodnje Loke“. Vendar se je dal pregovoriti, da ostane vojak (bil je četnik) do konca 1876. Med tem mu je služba, v kateri so mu včasi očitali Freigeisterei, postajala tem neznosnejša, ker je jugoslovanska vstaja proti Turkom pridobila moči. „V duhu sem sledil junakom po strmih bosanskih pečinah in vabilo me je neizrekljivo na jug“. Mislil je tudi na „svojo skrbipolno mater, bivajočo daleč od te ogrske ravnine pod slovenskimi gorami.“ Zdaj ga je obšla želja, biti „prost človek v revni kmečki bajti“, zdaj si je očital, da „dušo in telo zamori v svojem stanu in ničesar ne stori za svojo domovino.“ Bil bi se morda dal pregovoriti, ostati pri vojakih, ko bi mu „svoboda ne rojila po glavi.“ In tako se je končno vojaštvu odpovedal in se, ko več nego tri leta ni slišal slovenske besede in mu je bilo celo težko slovenski pisati in misliti, na novega leta dan 1877. peljal v svojo ljubo domovino. Tu pa se je začela krvava igra razočaranj. (Konec prihodnjič.)

Dr. Franc Derganc:

Henri Bergson.

Filozof moderne Francije.

Drugo poglavje.

(Dalje)

Ako hočete, je to odvijanje zvitka, kajti ni živega bitja, ki ne bi čutilo, kako prihaja polagoma na konec svojega zvitka; življenje obstaja v tem, da se staramo. Ali ravnotako je to tudi neprestano navijanje niti na klopko; kajti naša preteklost nam sledi, neprestano se veča za sedanjost, katero sprejema na svojem potu, in zavest pomeni spomin." Primerjajoč dalje trajo tisočbarvnemu spektrumu in neskončno malemu kavčukastemu traku nadaljuje: „Brezdvomno mi nobena slika ne obnovi prvotnega čustva, ki ga imam v poteku svojega jaza. A vendar je potreben poizkus obnovitve. Onemu, ki ne bi bil sposoben, dobiti intuicije lastno bistvo tvoreče traje, ne bi mu je moglo nič podati, niti pojmi niti podobe. Tu mora biti edina naloga filozofa, dati pobudo h gotovemu naporu, ki ga pa ovirajo pri večini ljudi življenju koristnejše dušne navade. A podoba ima vsaj prednost, da nas drži v konkretnosti. Nobena podoba nam ne nadomesti traje, a veliko različnih slik, vzetih iz različnih vrst stvari, nam usmeri zavest s konvergenco svojih učinkov natančno proti točki, kjer je izvestna intuicija dosegljiva."

„Neprestano, med pomikanjem v času, narašča moj dušni položaj za trajo, ki jo pobere; sam iz sebe vali takorekoč snežen valj."

„Traja je neprestano premikanje preteklosti, ki gloje ob bodočnosti in narašča v prodiranju."

„Kopičenje preteklosti na preteklost se vrši brez prestanka."

„Realna traja je tista, ki se v stvari zagrize in jim zapusti sled svojih zob. Če se pa godi vse v času, potem se spreminja tudi vse od znotraj, in enaka konkretna istina se nikoli ne ponovi."

„Kdo pa tu ne bi zapazil, da postopa življenje ravno tako kakor zavest, kakor osobito spomin? Za seboj, ne da bi vedeli, vlečemo celo vsoto svoje preteklosti; v našo sedanjost pa kane naša pamet samo dva ali tri spomine, ki dopolnijo naš trenutni položaj v kakiže smeri."

Bergsonova traja je kratkomalo tisti neprestani tok življenja in stvari, ki ga je označil že Heraklit s stavkom: παντα ῥεῖ (vse teče).

Če je traja nekaka živa, tekoča substanca, spajajoča v živo enoto vse kakovosti, torej tudi dušnost, nam predstavlja vitalni zagon (élan vital) tisto moč, ki v substanci neprestano giblje in snuje, deluje in ustvarja. Tekom časa in razvoja se je razcepil živi zagon s trajo v samostojno tekoče struge, doslej se je diferenciral zlasti na dve razvojni žili: v rastlinstvu se je povzpel do funkcije klorofila, v živalstvu si je ustvaril živce in živčna središča, s katerimi se je osvobodil materije in jo premagal. In kaj je materija sama? Ugasla traja, strjena lava, katera je v svojem poletu iz večno plamenečega vulkana izgubila vitalni zagon in v naporu omahnila in se obrnila v nasprotno smer gibanja, se zdrobila in „iztegnila“ v prostoru. Rastlinska topost, instinkt in intelekt so ustvarjali izprva skupno in združeno v živem zagonu, a se tekom razvoja po samem dejstvu rasti ločili v tri divergentne smeri, doslej je dosegel instinkt v živali, intelekt v človeku najvišjo stopinjo razvoja. Tako intimno so se nekdaj prepajale tendence rastline in živali, da se je izvršila ta ločitev le sorazmerno, ne absolutno; ni ga intelekta, ki ne bi vseboval ostankov instinkta, istotako ni instinkta, ki ne bi nosil ob robih inteligence.

Svetlo jedro intelekta, obdano z megleno plastjo intuicije, izdeluje le umetna orodja, dočim ustvarja instinkt žive organe: „Ko bi se mogli otresti vsega ponosa, ko bi se pri definiciji svoje vrste strogo držali le tega, kar kažeta zgodovina in prazgodovina kot trajen znak človeka in intelekta, potem se ne bi več reklo: Homo sapiens, ampak: Homo faber.“

„Naš intelekt, kakor pride iz roke narave, ima za glavni predmet anorganično okorelost, predstavlja jasno le nesovisnost (discontinuité) in brezgibnost, označuje ga neomejena sposobnost razkroja po poljubnih zakonih in spoja k poljubnim sistemom, nima smisla za življenje.“

Odločilno ulogo igra v človeku ostanek instinkta, iz njega si je razvil vitalni zagon svojo najpopolnejšo obliko, iz instinkta je pognala intuicija, po Bergsonu najvišje spoznavno sredstvo, intuicija, spoznavni organ filozofije in metafizike: „V notrino življenja nas navaja intuicija, menim desinteresni, samozavestni instinkt; oni, ki bi bil sposoben, o svojem predmetu premišljevati in ga razširiti v neskončnost . . . intelekt je vglašen na materijo, intuicija na živ-

ljenje . . . zavest se je razdvojila v intuicijo in intelekt, da zadosti nujnosti, služi materiji in sledi toku življenja".

Bergsonova filozofija je potekla iz živega studenca enotne intuicije, kakor izrase umotvor umetnika iz enotnega čustva, občutja ali ideje. Iz te miselne koncentracije kipi velika ustvarjajoča in oplojajoča moč, katere se zaveda najbolje Bergson sam, ko piše:

„Taka filozofija podeli tudi ojačeno moč za delo in življenje. Kajti ž njo se ne čutimo več osamljenih v človeštvu, ne čutimo več človeštva osamljenega v prirodi, kateri gospoduje. Kakor je najmanjši prašek eno s celim našim solnčnim sistemom, potegnjen v tisto nedeljivo padajoče gibanje, ki je materijalnost sama, tako so tudi vsa organična bitja, od najnižjega do najvišjega, od prvih začetkov življenja do časa, kjer mi stojimo, in v vseh prostorih in vseh časih le razodevanje enega samega, gibanju materije nasprotnega, nedeljivega impulza. Vsa živa bitja se nosijo med seboj, vse nadvladuje isti siloviti nagon. Žival se opira na rastlino, človek se dvigne na žival, in vse človeštvo v prostoru in času postane ogromna, poleg vsakega izmed nas dreveča četa; pred nami in za nami v zanosnem naskoku, sposobna podreti vse zapreke in premagati največje ovire — mogoče tudi smrt."

Končno, kaj je spoznal Bergson v intuitivni konfrontaciji problema, ki ga smatra E. Carpenter (Stvarstvo kot umotvor) v svoji psihologiji za kristalizacijsko točko, okoli katere se skupljajo plemena kakor čebele v roju? Kako odgovarja Bergson na pereče vprašanje modernega inteligenta: kaj je bog, kaj je vera?

Takozvana znanstvena, objektivna teologija uči, da spoznava intuicija neposredno neko najvišjo moč, imenovano bog. Kdor vsled osebne degeneracije ali patološkega defekta ni sposoben te intuicije, temu ne odpre tega spoznanja niti razum z najpopolnejšo logiko niti vseh šestnajst znanstvenih dokazov za božjo bit. Bog je eden in isti za vse čase in prostore, a različni narodi ga pojmovno in obredno različno izražajo, primerno posebnemu stališču svoje kulture, kakor izražajo enake pojme v različnih jezikih. Objektivna teologija obdeluje znanstveno pojem boga v psihološkem, historičnem in primerjalnem oziru in se trudi za znanstveno organizacijo in sodelovanje bogoslovcev vseh konfesij. Osobito se poudarja socijalni pomen verstva in obrednosti (kulta), ki tvori edino možno ljudsko obliko miselnega in sožitnega kontakta z objektivnim spoznanjem, z objektivno znanstveno resnico. Pozorno in resno prodira

moderna filozofija v verski problem, s priznanjem njega socijalne važnosti se nahaja na istem stališču z zdravim človeškim razumom ter si gradi tako širok most ljudskega zaupanja, spoznavši tragično krivdo klasične aristokratične kulture, ki je držala ljudske mase v sužnosti in jih zaničljivo prepuščala magiji orijentalskih duhovnikov in čarovnikov.

Izobraženi, na vrhuncu časa stoječi bogoslovec združuje rezultate objektivne znanstvene teologije s pozitivno obliko lastne konfesije. Vitalni interes vsake države in bodočega trajnega miru zahteva definitiven — ne samo molčeč iz oportunizma in tolerance — kompromis konfesij in objektivno znanstveno kvalifikacijo javnih, priznanih bogoslovcev. Objektivna teologija pripravlja tako neko versko pojmovno skupnost, v kateri ohrani vsaka konfesija svojo avtonomijo in „materni jezik“ obreda. To moderno tendenco samo bilježimo, a prepuščamo razsodbo in pojasnilo strokovnjakom, znanstvenim bogoslovcem.

V „Razvoju-stvarniku“ piše Bergson o bogu: „Ako se povsod vrši ista vrsta činovnosti (action), bodisi, da izginja, bodisi, da stremi k obnovitvi, izražam naprosto to verjetno podobnost, če govorim o nekem središču, iz katerega se utrinjajo svetovi kakor rakete iz ogromne skupine (pirotehnične), seveda s pridržkom, da ne izdajam tega središča za stvar, ampak za sovisnost utrinjanja. Bog, tako definiran, nima nič gotovega, on je neprestano življenje, činovnost, svoboda. Tako umevamo stvarstvo in čudež, doživljamo ga v sebi, kadar svobodno ustvarjamo.“

In na vprašanje Frédérica Charpina (La Question Religieuse): ali doživljamo razkroj ali razvoj religijozne misli in čustva? odgovarja Bergson takole: „Reči morem samo, da se mi zdi, da versko čustvo ni v razkroju. Razkrojna je samo sestavina. Čeprav priznavam, da se je versko čustvo polagoma obogatilo in združilo z jako različnimi elementi, vendar ni manj resnično, da je v svojem bistvu nekaj enostavnega in sui generis, ker ne enači nobeni drugi dušni kretnji. Ali pa smemo reči, da se enostaven element vsaj lahko razpuhti, če se že ne more razkrojiti, in da religijozno čustvo na priroden način izgine, če ne najde več predmeta, katerega bi se oprijelo? To bi se reklo pozabiti, da se nahaja predmet verskega čustva vsaj deloma v čustvu samem, da ga bolj „čutimo“ nego „mislimo“, in da je tukaj misel istotako učinek kakor vzrok čustva. Poglobitev misli bo torej čimdalje bolj odkrivala to čustvo, nikakor ga ne omeji v njegovi bistveni vsebini, še manj pa uniči.“

Celih dvajset let je porabil Bergson za svoje glavno delo, dvajset let je trajalo to empirično, izsledovalno delo sožitnega kontakta. A kako skromno sodi o svojem uspehu! V uvodu „Razvojastvarnika“ piše: „Taka filozofija pa se ne ustvari v enem dnevu. V nasprotju s takozvanimi sistemi, izmed katerih je vsak delo enega posameznega ženijalnega človeka, postavljeno kot celota, da jo sprejmemo ali zavržemo, izdela tako filozofijo stoprav skupen, neprestan, medsebojno se izpopolnujoč in popravljajoč, medsebojno se poboljšujoč napor mnogo mislecev in opazovalcev. Naš poizkus torej ne stremi za tem, da razreši na mah največje probleme filozofije. Ampak le metodo bi rad ugotovil in pojasnil ob nekaterih bistvenih točkah možnost njene vporabe.“

V „uvodu v metafiziko“ pristavlja: „Kratkomalo, tako definirana filozofija ne obstoji v tem, izbrati pojme in se pridružiti kaki šoli, ampak v tem, da se dvignemo do intuicije, ki je edina (glavna, vseobsežna), od katere se potem enako lahko spustimo k raznim pojmom (sistemom), ker stojimo nad mejami šol“. Dalje v predgovoru knjige „materija in spomin“: „Filozofija v tem smislu je zavedna in premišljena vrnitev k podatkom intuicije. Privesti nas mora, po analizi istin in po primerjanju nazorov, nazaj k sklepom zdravega človeškega razuma.“

Kratko in ostro nam je načrtal Bergson metodo modernega filozofskega obrata, stališče modernega filozofa napram drugim filozofom in stanom socijalnega telesa. Moderna filozofija se je popolnoma oprostila prvotnega despotizma in vsega avtoritatizma, očistila se je vse magije in čarodejnih moči, vsa demokratična se je vrnila v živo prirodo — enaka med enakimi, sposobna, premostiti prepad med inteligenco in ljudstvom, med filozofijo in zdravim človeškim razumom.

V absolutnem kontrastu se nam javlja stališče klasične filozofije, na katerem stoji na pr. grški filozof Empedokles iz Agrigenta (490.—430. pr. Kr.), ki je navzlic svojemu aristokratičnemu pokolenju odklonil kraljevsko čast in potoval po grških mestih, Sicilije in Italije, visoko čaščen in slavljen kot zdravnik, spravni duhovnik, govornik in čudodelnik. T. Gomperz pripoveduje o njem (grški misleci, I. zv. pag. 184): „Učencem je klical: jaz sem vam nesmrten bog, ne več smrten človek! V zlatorobnem škrlatu, duhovniški lovor v dolgo padajočih, mračni obraz obkrožujočih laseh, obdan od množice občudujočih častilcev in častilk, je potoval po okrajih Sicilije. Tisoči, da, desettisoči so mu vriskali naproti, mu

sledili in iskali pri njem dobičkonosne napovedi za bodočnost in ozdravljenja vsakojakih bolezni in težav. Trdil je tudi, da ima oblast nad vetrovi in vremenom, da zapoveduje žgočemu solncu in razdirajočim hudournikom. In ne popolnoma po krivici! Mesto Selinunt je osvobodil uničujoče kužne bolezni s tem, da je razmočviril zemljo; svojemu rojstnemu mestu je podaril zdravo podnebje s skalnim predorom, ki je odprl pot severnim, svežilnim vetrom. Kot inženir, morda tudi kot zdravnik je izvršil veledela ali še večja obetal. Mrtvično žensko, ki je ležala trideset dni „brez diha in žile“, je baje prebudil iz mrtvičnega krča. Gorgija, ki je bil njegov učenec, ga je videl „čarati“, pri čemer nam je mogoče misliti na hipnozo ali druga zdravljenja s pomočjo domišljije.“

Za vse čase veljavno je proglasil Bergson: 1. filozofija je sotrudni pridelek vseh mislecev, je sad kolaborizma (sotrudne intuicije); 2. filozofija je nastojna, rastoča količina (futurizem); 3. filozofija je avtonomno organizirana znanost. Tretji stavek sledi avtomatično kot najvažnejši sklep iz obeh prejšnjih premis: če je filozofija po svojem bistvu kolektivno delo, velja tudi zanjo isti princip organizacije kakor za vsako drugo kolektivno činovnost, ako hoče delovati resno in uspešno. Avtonomna organizacija filozofije in znanstva! Nečastno mesto je zavzemala doslej filozofija v kapitalistični državi, životarila je kot odvisna, pokorna dekla kapitalizmu. Koliko let in prošenj je bilo včasih treba, koliko parlamentarnih debat in afer, predno se je znanstveniku posrečilo, dobiti opremljen institut za strokovno delo, potrebni kapital za znanstveno ekspedicijo! Avtonomno organizirana znanost ne bo več živela ob drobtinah, padajočih z bogato obložene mize kapitalizma, ampak skrbela bo sama za vse potrebe znanstvenega obrata.

Tako pa nastopi nova faza v razvoju filozofije, neplodni dobi besedne dijalektike bo sledila doba zavedno organizirane in praktične činovnosti; doslej so posegali pojmi v življenje v obliki sugestivnih besed, poslej se bodo izražali v obliki uspešnih činov.

(Konec prihodnjič.)

Drju Janezu Ev. Kreku.

Mož, preprost in dober kakor vsakdanji kruh, genij ne za luksus nego za potrebo, genij širokih mas — kje je tvoja skrivnost kje tvoja veličina?

Ti edini med nami si umel podati narodu ideal v prijemljivi, skorajda materijalni obliki njegovih koristi; pokazati narodno svobodo kot rešenico slednjemu delavcu, zadnji siroti. Nisi bil zaman svečenik, ki vživa v vidni obliki kruha in vina največjo svetost, zakrament življenja. Ta skrivnostna transsubstancijacija snovnosti v idejo je slovenskemu človeku tako po duši, tako domača, vsednja in praznična hkrati, kakor zvonovi, oltarji, monštrance in sveti obredi; zato mu ni bilo težko slediti do zadnjega možu, ki jo je oznanjal. Tako si rasel v sebi in v dušah, ki si jih bil zbral okrog sebe; izčistil si se ob njih, obhodil, apostol, južne pokrajine, potrdil brate v zavesti. Potem pa si se vzpel do zadnjega, do svojega vélikega čina, nevarnega in drznega, ali odločilnega zate in za nas: potegnil si črto in ločil duše po veri in neveri v dve vrsti: v ljudi s tvojo vero, s tvojim upanjem in s tvojo ljubeznijo, in v — druge. S tem činom si tvegal vse, del si na tehtnico sebe in svoj narod, sedanjost in bodočnost. Blagor nam. Tedaj še-le si postal naš centralni duh, srce v sredini; zakaj vsi smo začutili, kako so pri tebi naše svetinje v varnih, zvestih rokah.

In če ti postavimo spomenik, ga postavimo najboljšemu, kar je v nas: tvoji veri, tvojemu upanju in tvoji ljubezni — bodočnosti svoje domovine, Jugoslovanstvu.

LISTEK.

Ob smrti dr. Jan. Ev. Kreka. Ob njegovi nepričakovani smrti se vprašujem: Kaj izgublja slovenski narod, kaj izgublja jugoslovanstvo ž njim?

Dr. Janez Krek je bil znanstvenik, ki se je pečal zlasti s socijalnim vprašanjem. Bil je med prvimi našimi socijologi, prvimi po času in pomenu. Iz njegovega „Socijalizma" smo se učili vsi, ki smo hoteli v slovenskem jeziku črpati pouka o socijalnem vprašanju, učili sebe in druge. V njegovi zadnji študiji o Slovencih, izdani v vojnem času za nemško javnost v zbirki „Schriften zum Verständnis der Völker", je klasično poglavje o slovenski literaturi. Somišljenik ali nesomišljenik je moral ceniti v njem izredno umsko veličino.

A dr. Krek ni bil samó teoretik, marveč tudi praktik, organizator. In tu prihaja do besede druga njegova veličina: poleg uma tudi čut, poleg glavé tudi srcé. Oboje je potrebno, a odločilnejše za človeško blaginjo je drugo. Svoje teoretično znanje je uveljavljal vedno in povsod nesebično, požrtvovalno. Imel je socijalna načela za to, da jih je uresničeval, zlasti z zadružništvem.

Idejna podlaga vsemu njegovemu socijalnemu delu, teoretičnemu in praktičnemu, je bilo verstvo v obliki katoliške konfesije. In kako je pojmoval verstvo? V mislih imam njegovo izjavo iz najnovejšega časa: „Še vedno ostane neizpodbitno resnična beseda sv. Jakoba, da se kaže prava pobožnost, prava religija v dejanski ljubezni do vdov in sirot . . . Gostija na zemlji mora imeti prostora za vse". (Dom in Svet, 1917, zv, 1 – 2, str. 6). Ker je takó pojmoval versko prakso, zató je poudarjal srčno kulturo zoper „brutalno sebičnost, sirovi napuh, peklensko brezobzirnost nasproti trpljenju, umiranju, nad potoki solzâ in krvi"; zató je nastopal proti kapitalizmu in zahteval ločitev cerkve od države, da more služiti verstvo samó svojemu lastnemu namenu proti mogotcem tega sveta: samó pravici in resnici, kreposti in ljubezni.

Bil je politik velike koncepcije, po mišljenju in čustvovanju demokrat. Pri tem mu ni ušlo spoznanje, da ima „politični boj tudi koruptivne kali v sebi" (l. c., str. 7). In vsem, ki smo poznali njegovo osebo in njegovo delo, je bilo žal, ako se je tu in tam udal vplivu svoje okolice, dasi je sicer stal visoko nad njo. Zmagala sta pa v njem bistri razum in čuteče srcé. Začel je delo očiščevanja, ki čaka tudi drugih slovenskih strank; zakaj vsi stojimo pred vprašanjem: Ali smo in koliko smo sami sokrivi, oziroma smo sami sodelovali pri neizmerni nesreči, ki je s svetovno vojno zadela Slovence in Jugoslovane?

Dr. Janez Krek je legel v grob v trenotku, ko je s titansko silo svojega duhá in srcá nastopal za narodno svobodo Slovencev, Hrvatov in Srbov. Sam se je očistil v ognju te ideje in zahteval to tudi od drugih: postal je poosobljenje narodne edinosti v boju za narodno svobodo. Bil je izmed najboljših mož slovenstva in jugoslovanstva: znanstvenik, organizator in politik-demokrat, velik v nesebičnem delu, eden izmed onih, s katerimi bi se dal dvigniti svet s tečajev . . .

Dr. Drag. Lončar.

Die nationale Abgrenzung in Süden. Ein Beitrag zur Realisierung der Selbstbestimmung der Völker Österreich-Ungarns. Von einem Südslaven. Cena 1 K 20 v. Zagreb 1917. — Na 40 straneh te brošure razpravlja neimenovani slo-

venski publicist o konkretni uresničitvi naše narodne samostojnosti, ki jo je državnopravno izrekla znana deklaracija dunajskega Jugoslovanskega kluba. Govori o obeh principih narodne avtonomije, o katerih se danes razpravlja v avstrijski javnosti: o teritorijalnem in osebnem. Nemški publicist in avstrijski državni socijalistični poslanec dr. R. Renner (Springer) se z vso vnemo poteguje za nekakšno kulturno avtonomistično razrešitev avstrijskega narodnostnega problema, ki bi slonela na osebni samodoločbi glede narodne pripadnosti. Njegov državno-pravni sistem, ki se ne omejuje na teritorij, bi se izražal predvsem v šolstvu. Ideja ni več nova. Že ko so si avstrijski soc. demokrati ustvarjali svoj narodnostni, takoimenovani „brnski program", so se posamezniki navduševali za to Renner-Springerjevo idejo, ki se omejuje na avstrijsko državno polovico. Brez dvoma — ako bi bila avstrijska država pred vojno in brez nje izvedla narodno avtonomijo po Rennerjevih načelih, bi se čutili avstrijski Slovani srečne. Danes se slovanski narodi ne morejo zadovoljiti s tako zgolj „kulturno" avtonomijo, temveč hočejo v svoji domačiji sami gospodariti, ne le v šolskih, temveč v narodnih in javno-pravnih zadevah. Jugoslovanski narodi streme po svoji jugoslovanski, Čehi in Slovaki po češko-slovaški državi. Državi pa je treba teritorija, zakaj država ne more viseti v zraku in živeti od osebne samovoljnosti. Brošura dokazuje prvič, da bi bila narodna avtonomija po Rennerjevem načelu — polovična, drugič, da je tudi tehnično-upravno neizvedljiva. Dr. Renner je za svoje načelo pridobil večino nemško-avstrijske socijalne demokracije, ki se je tudi v svoji spomenici za štokholmsko konferenco izrekla v njegovem zmislu. To svoje stališče utemeljuje na tale čudni način: „Nejasno je razlikovanje med pojmi narod in narodnost. Ako razumemo pod pojmom „narod" v zmislu romanske jezikovne rabe „državno ljudstvo", potem pomeni „pravica samoodločevanja narodov" svobodo in neodvisnost obstoječih držav." — „Narodnost" je primeroma mlad, še nerazbistren pojem v nemški in ogrski sociološki šoli. Brošura se odločno izreka za teritorijalno oddelitev jugoslovanskega ozemlja in navaja načela, po katerih bi se nam bilo ravnati ob razdelitvi.

Kako si mislimo jugoslovansko državo urejeno na znotraj, o tem brošura molči. Le uvodoma se mimogrede dotakne jezikovnega vprašanja, rekoč, da bodi slovenski knjižni jezik enakopraven s srbsko-hrvatskim. To je nekak migljaj, ki potrebuje razjasnitve. Vprašanje stoji pred nami: ali smo narod ali nismo. Slovenci nismo narod v državnem pomenu. Če upoštevamo dejanski državno-pravni položaj Hrvatov, tudi njih ne moremo prištevati med državotvorce. Edini državni narod med Jugoslovani — ako izvzamemo Bolgare — so Srbi. Če smo Slovenci in Hrvati zgolj „narodnost", potem bi se naš pravni položaj tudi v bodoči Jugoslaviji bistveno ne izpremenil: Srbi bi bili vodilna skupina v državi. Zato ni nikoli dovolj poudarjano, da smo Slovenci narod, že od Trubarja dalje, ki ima svoje narodne interese in svojo narodno psiho. Na stremimo torej za tem, da se kot socijološka enota utopimo v Jugoslovanstvu, temveč za tem, da se politično ujedinimo s Hrvati in Srbi. Za to ujedinjenje pa potrebujemo teritorijalno ograničene države. V tem pogledu se povsem strinjamo z izjavo češko-slovanske socijalne demokracije: Vsaka pravica obvisi v zraku, če se ne opre na resnično gospodarsko in politično moč. V doslednosti načela popolne demokracije in samoodločbe sleharnega naroda je nujno, da se podeli vsakemu narodu (narodnosti) pravica, da se ujedini v samostojno celoto, opremljeno z vsemi pridevki popolne, državne neodvisnosti.

Rennerjeva domislica nas ne more zadovoljiti, ker bi nas ovirala tudi v našem gospodarskem razmahu. Pozabiti ne smemo, da smo med narodi pravi proletarci.

Če je bil že doslej narodni boj v Avstriji predvsem političen boj, ki je koruptivno posegal v vso državno upravo, je jasno dovolj, da bi bila narodna avtonomija, ki bi slonela na osebni samoodločbi, plen politiških bojev, v katerih zmaguje gospodarsko jačji. Germanizatorične tendence bi dobile novo, silnejšo hrano in usoda koroških Slovencev bi se razpotegnila do morja in Kulpe. Sicer pa resni socijologi dvomijo, da bi se avstrijski narodnostni problem dal rešiti po Rennerjevem vzorcu. Prvi sedaj živečih marksistov, Karl Kautsky, pravi: Kein Zweifel, ein Österreich, nach Rennerschem Muster eingerichtet, wäre ein ebenso lachendes Gemeinwesen wie ein Fouriersches Phalanstère (Die Vereinigten Staaten Mitteleuropas, Stuttgart 1916).

Pri zamotanih avstrijskih razmerah teritorijalna oddelitev ni lahka. Brošura se obširno bavi s tem problemom, ki je posebno na Koroškem in Štajerskem težak. Načela nam poda, ne izpove pa našega socijološko-pravnega principa. Škoda, da ne nudi več statistične snovi, da ne razloži učinkov socijalnega razvoja in prezre udarce, ki nam jih je v narodnem pogledu zadal kapitalistično-gospodarski razvoj v industrijskih deželah, kakor sta Koroška in Štajerska. Germanizatorična državna in deželna uprava bi se nikoli ne mogla ponašati s takimi kolosalnimi uspehi, da je ni podprl razmah nemškega kapitalizma. Tujerodna industrija, ki se je razpredla po naši zemlji, je našo narodno-gospodarsko strukturo docela preobrazila. Otočki z nemško industrijo, z nemškimi izučenimi delavci, uradniki in trgovci so se naglo razmnožili, udarili so svoj narodni pečat doslej slovenskemu okraju. Slovenski okoličani so se v tujčevi službi podredili tuji kulturi. Ne zgolj gmotno, tudi narodno in kulturno jih je podjarmil tuji mož — kapitalist. Statistika, ki je v Avstriji poznala zgolj občevalni jezik, ki se je ravnal po lastniku nove produkcije, je v nekaj desetletjih z lahkoto spremenila slovenske okraje v nemške. Ta razdiralni proces, ki ga je državna uprava pospeševala z vsemi svojimi mnogostranskimi sredstvi, je imel velike uspehe, občutno nam je rezal v narodno telo, po naši grudi je povlekel tenko plast tuje industrijske kulture. Zato pri svojih teritorialnih zahtevah ne moremo sprejeti rezultatov uradnih statistik, potvore dejanstvenosti, temveč moramo na drugačen način ugotoviti dejanski položaj. V vseh primerih se moramo načelno izreči za prirodno pravo. Historično pravo moramo načelno zavreči; v njem vidimo zgolj krivice, ki so se nam delile in se nam še vedno dele.

Brošura ugotavlja naslednja načela za delitev teritorija: Po kmetih odloča narodna pripadnost produktivnih stanov, torej predvsem delavstva in kmetiškega ljudstva. Izvzeti je uradnike, posredovalne poklice in parasite. Maso je treba opužiti umetne in prisiljene navlake; opužena bo sama pokazala, kam spada. Glede mest in trgov pade odločitev po okraju, kateremu so upravno, gospodarsko, kulturno središče. Od vse statistike je upoštevati zgolj starejšo, zlasti Czoernigovo iz let 1844. in 1857.

Pripomniti je, da geografične težkoče, v kolikor prihajajo v poštev, v brošuri niso omenjene. Vsekakor pa je brošura važen dokument naše dobe in želeti bi bilo, da bi ji sledilo še več aktualnih spisov v slovenščini, ker je naš knjižni trg v tem pogledu skoraj prazen. Zato, da bi zbudile širše ljudske plasti in jih dovedle do globljega razmišljanja. *Abditus.*

Gustave Flaubert, Tri povesti. Poslovenil Oton Župančič. Izdala in založila „Omladina". V Ljubljani 1917. Str. 146. — Flaubert sodi med romantično in na-

turalistično strujo. Po svoji vzgoji in predsodkih se je štel k prvi, bil je žejen in željen čudnih, eksotičnih stvari, zato njegova mržnja do meščana in običajne morale; pri romantikih (Hugo) si je razvil smisel za barvo in obliko, pri zgolj-umetnikih (Gautier) se navzel stremljenja po vzorni ter vestni tehniki izvršitve. Poglej posnetek njegovega rokopisa: pravcati tohubohu poprav in opiljenih poprav. Izbira primernega prilastka mu žene mrzel znoj na čelo, strah ga je nedolžnega zeva, boji se trde soglasniške skupine; premeta ter nagneta besede, dokler ga ne zadovolji stavkova zvočna ubranost.

Druga plat njegove umetniške duše se javlja v zavestni volji, krotiti lastno domišljijo, opazovati ter izražati bolj prirodo izven svojega jaza nego svoje občutje. Kolikor se je pač trudil, izločiti sebe iz del, biti objektiven in neobčuten napram lastnim stvorom — popolnoma se mu ni posrečilo zatajiti svojih teženj in težav. Poznavalci odkrivajo pri razkrajanju njegovih spisov vedno kaj osebnih Flaubertovih zamisli, seve skrbno zamotanih.

Predlani je izšel uspeli Levstikov prevod „Gospe Bovarijeve" z jedrovitim predgovorom. Liki kakor g. Homais so tako splošno znani, da srečujemo po književnosti že njegove potomce: surhomais, ki cika smešno na surhomme ... Letos smo dobili „Tri povesti". Čitale in čule so se omalovažujoče sodbe o „Preprostem srcu". Pri tem pa je pokojni Matoš smatral glavno junakinjo za eno najbolj pozitivnih oseb pri Flaubertu, ni-li res, Župančič? Dekla Felicita ki služi na deželi, je sama dobrota in uslužnost. Neznatna so dejanja, snov skromna, na okoren in aboten način se razodevajo čustva protagonistke, toda nekaj genljivega in gorkega nas obhaja ob tej preproščini. Neizobražena sirota méni, da bi utegnila na zemljevidu videti hišo svojega nečaka v Ameriki. Ko jo vse zapusti, se nje ljubezen oklene nagačene papige! Ostali zgodbi spadata med drzne poskuse, oživiti minole šege in daljne duhove. „Legenda" govori čudovito enostavno, kako je sv. Julijan, ki je bil izmlada silovit in okruten lovec, nevede umoril rodne starše in delal nato hudo pokoro. Prav poseben čar leži v teh vrsticah, bodisi da pisatelj predstavlja fantastične prizore v gozdu ali tajnostni prihod gobavca. Vseskozi čutiš spričo rezne kipnosti veliko umetniško silo. „Herodijada" — poznani dogodek o obglavljenem Janezu Krstniku — je navdahnila že več kot enega. Mallarmé je n. pr. simboliziral v tej ženi, zaničevani po svojem soprogu Antipi, usodo nepriznanega pesnika, G. Rocco jo vzel za pretvezo razbrzdanemu slikanju jutrovih zmot in zablod, Flaubert je v nji pokazal znova svojo zgodovinsko naobrazbo in estetski čut.

Iz Župančičevih prevodov se vedno česa naučiš. Rad bi pogrešal le hibi z g o d b in d r u ž b (nam. zgodeb, družeb). *Ant. Debeljak.*

Luis Coloma: Boy. Roman. Iz španskega prevel A. Kalan. V Ljubljani, 1917. Založila „Katoliška bukvarna". Str. 269. — Predlanskim umrli jezuit nam je predstavljen že v treh najbolj slovečih svojih delih. „Malenkostim" in „Janezu Nevolji" se pridružuje gorenji roman, katerega snov je zajeta iz l. 1869, ko so se Izabelini in Karlisti po revoluciji zbirali ter nastavljali zanko, da bi si naribarili v svoje mreže političnih veljakov brez službe. Zgodbo nam pripoveduje od kraja do konca mladi markiz Burunda, ki je najožji prijatelj glavnemu junaku grofu Bazi, najstarejšemu sinu vojvode Jecle. „Čuden značaj tega človeka: veliko, čuteče srce v prsih se trudi, da skriva najplemenitejše nagibe, in jasna glava, ki dela na to, da ga imajo za lahkomiselnega, površnega boya (dečka)! ..." Boyeva mačeha spletkari, hoče razdedíniti pastorka in vsiliti svoja sinova za dediča po bolehnem možu, ki ga drži doma v kletki ter mu zataji vsa prvorojenčeva pisma. Po nje zvitem kovarstvu je

zapravljivi Boy nujno sumljiv umora. Da pa ne izda zakonske žene — svoje ljubice, niti ne dokazuje alibija, temveč ubeži ter se pridruži Karl stom; ali čim se zadeva zasuče njemu v prid, ga ustreli obmejna straža.

O priliki je Coloma povedal, da piše za vse one, ki ga sicer ne bi hodili poslušat, govorečega z lece. Ta namen se da jasno izluščiti iz vsega poteka: spočetka prirodno, semtertja šegavo pripovedovanje, ko pa si se zamotal v zajemljivo mrežo dejanj, se prede niz ljubeznivih in lepih naukov. Zastopniki višjih krogov so načeloma ugodneje očrtani nego ljudski sloji ... Prvoboritelj se zdi pogosto brezdelen, le somišljeniki ga vlekó iz zagat in zadreg, nato ga je zgolj dobrota, drugače bi ne bil možen bistveni zapletek, potem zopet pretirano hitro zaspi v najbolj kritičnih trenotkih. Pri vsem tem naletimo na več točnih dušeslovnih iveri, ki so seveda lahko priučene. Naivno se mi vidi, da pisatelj toliko deluje s hudički, satani in njih protinožci.

G. prevajalec se je gotovo češče bavil s štivom à la „Cvetje z vertov sv. Frančiška", toda platnic menda ni opazil, zakaj v jezikovnem oziru bi trebalo popraviti mnogokaj. Kakor našim novinarjem je tudi njemu neznan poluglasni *e* v mn. rod. žen. samostalnikov, od povratnega glagola v 3. os. edn. mu zavisi dopolnilo v tož., pridevnikove določne oblike sploh ne rabi, ne vštevši pestre zmede v pisavi in sklanjavi tujih imen. Šminka je po naše lepotilo, ribati pa meti ali drgniti. Kedor pravi zistem, ga pozdravim: zervus! *Ant. Debeljak.*

Vojnovićeva šestdesetletnica Dne 9. oktobra t. l. so proslavili Hrvati šestdesetletnico največjega jugoslovanskega dramatika, Iva Vojnovića. Tudi nam Slovencem je odlični pesnik, dedič stare dubrovniške kulture, znan in drag; njegova Psyche in njegov Ekvinocij sta se vprizorila v Ljubljani; stara majka Jela, ena najboljših kreacij gospe Danilove, je vsem, ki so jo videli, še danes živa pred očmi. Smrt majke Jugovićev je izšla v slovenskem prevodu profesorja Westra, bila je sprejeta na repertoar za sezono 1912 13, a se je morala sredi skušenj odložiti na ugodnejše čase. Dandanes begajo preko odra ljubljanskega gledališča tuje sence, ki vidiš, da odpirajo usta, a so vendarle neme. In tako sta slavila Vojnovića samo Zagreb in Praga. Praga z Dubrovačko trilogijo, Zagreb z Ekvinocijem. Pred svečano predstavo v hrvatskem deželnem gledališču, pri kateri je bil navzoč tudi slavljenec, je govoril dr. D. Prohaska o Vojnoviću kot pesniku tragedije jugoslovanske majke. Evo ob kratkem posnetek njegovih izvajanj. Ekvinocij — Smrt Majke Jugovića — Lazarevo Vaskresenije — Imperatrix: štiri krepke drame, tetralogija Majke. Od prve do zadnje raste pojmovanje in ideja. Jela v Ekvinociju je še junakinja samo obiteljske tragedije. Majka Jugovićev ima dinastijski, državni ideal; ona, kakor tudi Majka Lazara Kujnudžića, je Majka Osvetnica, Carica Smrti, ki žrtvuje svoj zarod radi bodoče osvete. A pesnik je uvidel, da Majka Osvetnica ni poslednji in najvišji lik jugoslovanske Majke. Osveta izziva osveto brez kraja, klanje brez svrhe. In pred njegovim duhom je vstala Majka Oproščenja, Carica Zanosa in Vstajenja — Imperatrix, najvzvišenejši ideal ne le jugoslovanski, nego občečloveški. S tem moralnim razvijanjem gre vštric tudi estetski razvoj pesnikov v slogu in jeziku od realizma v Ekvinociju do idealizma in simbolizma v Imperatrix. — Slovenci se pridružujemo z iskrenimi čustvi Srbom in Hrvatom v proslavi velikega glasnika Jugoslovanstva. V vsako hišo vsa njegova dela! — *K.*

Še enkrat Madjarska študija o Slovencih. Velespoštovani gospod urednik. Dovolite mi sledeče kratke opazke k dr. Lončarjevemu referatu o mojem članku, ki sem ga objavil v „Huszadik Szárad".

1. O Ljubljani in 1848. letu sva z dr. Lončarjem enakih misli. Madjarski čitavec bo tudi iz mojega opisovanja spoznal, da je bila takrat Ljubljana majhno, ubogo ponemčeno pokrajinsko mesto, ki je mogla ustanovitev univerze kvečjemu moralično podpirati. Hotel sem s to primero med tedanjo Ljubljano in sedanjimi ogrskimi provincijalnimi mesti le prav posebno povdariti slabost slovenskega naroda v tistih časih.

2. Tudi glede dualizma sva z dr. Lončarjem komaj različnih nazorov. Gotovo bi nikdar ne prišlo do dualizma brez izgubljene bitke leta 1866. To pa je vsakemu madjarskemu inteligentu tako znano, da bi bilo odveč ga na to še posebej opozarjati. Bilo je pa tudi takrat mogoče, da bi prišlo do mnogo slabejše ali da bi sploh ne bilo prišlo do izravnave, ako bi Madjari ne imeli previdnih in doslednih politikov. Niti Madjari niti avstrijski Slovani niso bili tako močni, da bi določali smer zunanje politike. Na njih politični razsodnosti pa je bilo ležeče izkoristiti ugodni položaj, ki se je nudil, ne stopati v ospredje s pretiranimi zahtevami, ki niso bile v nobenem pravem razmerju z njih dejansko močjo, ampak le tisto zahtevati, za kar so se čutili zmožne braniti tudi v najneugodnejših političnih razmerah. In ta politična razsodnost je bila lastna med Madjari Deaku, med Slovenci pa Bleiweisu. Vsak avstrijski Slovan naj bi si tudi sam odgovoril na vprašanje, če so znali Slovani različne priložnosti tako modro izkoristiti, kakor so Madjari storili s položajem leta 1866.

3. Hočem porabiti to priliko, da se med mnogimi Slovenci, ki so me podpirali pri mojem raziskovanju, še prav posebno zahvalim gosp. dr. Lončarju, ki mi je mnogo pripomogel z odgovori na moja mnogoštevilna vprašanja, kakor tudi s svojimi že prej priobčenimi spisi. Žal, da so ti zelo kratki, a najboljši so, kar sem jih našel med slovensko politično literaturo. Pred vsem moram pohvaliti njegovo objektivnost v sodbi, katera je pri malih narodih več kot redka, a ki je edina sposobna okrepiti v tujem preiskovalcu simpatično zanimanje za drugorodne razmere in brez katere lastnosti je tudi nemogoč pravi vpogled v življenje drugega naroda.

Dr. Robert Braun.

Kaj prevajamo. Prevedeno imam iz ruščine: G. P. Danilevskega zgodovinska romana: „Na Indiju pri Petrě I.", „Potemkin na Dunaje". Iz francoščine romana: Alphonse Daudet: „Fromont jeune & Risler aîné", Ludovic Halévy: „L' abbé Constantin". Prevajam iz ruščine: G. P. Danilevskega veliki roman: „Devjati val" (Hristova nevěsta). Iz poljščine: Jozef baron Weyssenhoff: „Żywot i mýsli Zygmunta Podfilipskiego". J. Benkovič. — Dr. Engelbert Jamar sporoča, da je prevel Gustava Flauberta zgodovinski roman Salammbô.

Oton Župančič:

Naše pismo.

K visoki molitvi je sklepala roke
zamaknjena pesem v rodú vnebovzetje
za praznik častitljivi strnjenih duš . . .
Tačas pa strupárji zavdali so bratstvu,
in genij ljubezni je v meni zblaznèl,
in pesem-molitev prevrača se v kletev . . .
O vi, vi z našim pismom,
vi z našo besedo možje —
kam, kam ste pahnili sebe in nas?

Narod vas bo preskušal
kakor vrče lončar:
Ne zvoniš mi, ne poješ,
nisi mi ognja prestál,
v peči, vrč, si počil —
proč med črepinje, črep!

Narod vas bo preskušal
vse po vrsti kot strune:
Na srd sem vas navil,
na trdi dur ubral —
kaj mi sviraš sladkó,
kaj se laskaš in ližeš?
Proč, godálo prihuljeno!

Kaj je z našim pismom?
Kaj je z našo besedo?
Kje ste nam možje?

Narod vas bo izpljunil
kot zavrélico.
O, skaženo vino!
O, vi počeni vrči!
Strune brez našega glasu!
Zvite strune brez glasu!
Prazni, počeni vrči!
Vino-zavrelica!

Vse je biló pripravljeno
za lepo slavje bratovsko —
pa ste razbratili brate.

A sodba pojde,
še enkrat pojde
od možá do možá,
od duše do duše
pojde sodba neusmiljena.
Na vsake prsi bo trkala,
na vsake prsi, na vsako vest:
Oglasi se izpod reber,
s svojim oglasi se glasom.
brez krinke mora biti glas!
Kako bo vam?
— Kam ste zapravili pismo?
Kam potajili besedo? —
tako bodo govorili Trijé,
ki bodo kakor En Sam ...

A danes, danes ... Kako je nam?
Kot njemu takràt:
po hudih bojih,
po trudnih vožnjah
prišèl je v snù na čudežni ladji
Odiséj hrepeneči na Itako drago ...
In v hiši domači,

na dedini stari
sedel je v pepelu
zasramovan . . .
Ni smel govoriti,
krotil si je siloma mišice ljute,
gnev goltal v grlo,
a z gnevom globoko zalito
mu je v prsih lajalo srce . . .

Da, bratje, nam danes ni drugega:
vsa srca zdaj,
vsa zvesta srca pri nas,
vsa prava srca pri nas —
lajajte, lajajte, lajajte zdaj!
Da jim izlajamo pismo,
da jim izlajamo našo besedo,
ho — tem našim možém!

Igo Gruden:

V poldnevu.

Gledam drevo, ki trepeče v poldnevu,
biserne kaplje na njem se bleščijo;
v zraku prozornem, v njih žarkem odsevu,
lastovke bežne visoko letijo.

Gledam življenje, ki diha krog mene
zdravo in živo — prekipevajoče;
še moje misli v poldan vriskajoče
veter žvižgaje na svobodo žene.

Alojz Kraigher:

Mlada ljubezen.

(Dalje.)

VIII.

Nedelja je. Tomo je spal do poldne. Pri obedu je živahen, govori veliko, a samo o malenkostnih vsakdanjostih. Tuintam pa se zagleda skozi okno v koščék sinjega neba in se sam vase nasmehlja: — dobro si jo pogodil davi! Učitelj postaneš in se oženiš! Za to ne potrebuješ nobenih izpitov, nobenih posebnih študij; kajpada, — igrača! — V naslednjem hipu si oporeka: — In naši filozofi, kadar se odpravljajo suplirat? Ali kaj razumejo o pedagogiki, o metodiki in o teh stvareh? — Zato pa so profesorji take zarje in njih uspehi tako bleščeči!? — In končno zmaga v njem prepričanje, da je njegov jutranji sklep — otročji in neizvedljiv. Vendar se njegove misli vedno iznova z njim ukvarjajo ter ga obletavajo — ljubkujoče kakor čebele sladek cvet . . .

Po kosilu se napoti v mesto. Ko pride mimo državnega kolodvora, je nenadoma — Andrej Praznik poleg njega.

„K tebi sem bil namenjen, Tomo; zato sem tu izstopil.“

„Z Bleda se vračaš? No, kaj imaš posebnega?“

Dreja je zagorel. Oči so mu nemirne in mu mežikajo; robovi vek so mu zardeli. Mesto starega, naivnega in dobrodušnega nasmeška so mu lica okrog oči nabrana v gube, usta malo zleknjena.

„Kaj je s tabo, Dreja?“ — se začudi Tomo. „Nekaj kislega je prišlo vate!“

„Ha . . . Preveč solnca je na Bledu, pa se človek skisa!“

„Preveč solnca, Dreja? Tvoje solnce se je torej tudi znotraj užgalo! — Ostanejo Blejčevi še gori?“

„Do veselice! Na Prešernovo veselico pridejo.“ — Sabljo stisne pod pazduho ter si osnaži in popravi nanosnik. „Vlak je imel zamudo, lačen sem. Stopi malo z mano, jaz grem kosit!“

„Ali je bil Javor tudi gori?“

„Bil.“

„In je še tam ostal?“

„Skupaj sva se pripeljala. On izstopi na južnem kolodvoru. — Blejčevi so se odpravili na Triglav.“

„Tudi stari?“

„Samo mladina — v večji družbi.“

Beseda jima nič prav ne teče. Tomo se sam pri sebi čudi, zakaj mu nekaj brani, vprašati prijatelja — po Miri. Ali je s Praznikovim kisanjem že upravičena slutnja razkola med njim in Miro?... Dreja je zamišljen in molči. Šele pri „koštrunu“ se ojunači za izpoved:

„Zdaj pa zazijaj, moj ljubi! — Včeraj sem na Bledu — snubil!‘,

„Miro si zasnubil?“

„Pri starem Blejcu!“

„Torej ti lahko čestitam?“

„Hahaha, nikar, moj dragi! Grozovito sem pogorel!“

„Stari te je odbil?“

„Zasmehoval me je! Že po zimi sem govoril z njim; a takrat ne tako oficijalno. Včeraj pa je bil še krutejši. Niti bora nima, da bi ga primaknil h kavciji!“

„Saj ti si bil pripravljen — kvitirati!“

„Ko sem to omenil, je bil naravnost divji. — S čim si hočem kaj zaslužiti? Kot pisač? — Za občinskega tajnika kje na deželi sem premalo učen! Kot pisarniški prepisovalec bi bil morda dober; — a tu imam spet pisavo, da se Bog usmili! Hahaha, to so reči, moj ljubi!“

„Ali bi ne mogel k njemu — v njegov komptoir?“

„Ali se ti blede? On ima boljših in cenejših pisačev na izbero!“

„No . . .“

„Kot kompanjon? — Na trgovino se razumem kakor zajec na boben! On pa ni nič boljši, pravi! Ali naj sedita dva zajca ob istem bobnu? — In boben je raztrgan, Tomo!“

„Blejec je šaljivec!“

„Njegovi trgovini grozi — konkurz!“

„Smešno! Ko bi bilo slabo z njegovo trgovino, bi ne hodil na letovišče!“

Dreja zmiglje z rameni:

„On pravi, da naj počakam! Kadar bo berač, pa naj se zopet oglasim, če me bo še volja!“

„Preneumno! Ali verjameš v njegov konkurz?“

„Ne verjamem. A kaj mi to pomaga?“

Dreja zamahne z glavo, da se mu nanosnik zaziblje; pogled mu je čisto kalen.

Tomo je v zadregi:

„Ali . . . Ali ima Blejec kaj drugih snubcev?“

„Ne vem! Z nekimi Dunajčani občuje. Tudi v našo družbo jih je pripeljal.“

„No — in Mira? Kolikor jo poznam, bi ona očeta okoli prsta ovila!“

Dreja molči in gleda skozi okno . . .

„Mira me je sama silila, naj govorim z očetom. Sprva je bila — kakor po navadi; a ko se je prikazal Javor . . . Z njim se je menda nekaj sprla. Bila je neprijazna in mu ni dala blizu. — Kar naenkrat je bila zopet čisto moja. Visela mi je na plečih in me objemala, trla mi je obraz z rokama in me poljubljala . . . Drejče sèm, Drejče tja! — Hahaha . . . Naravnost noro, — saj jo poznaš! Na vrat na nos sem moral k očetu!“

„Torej je divjala, ko te je odbil?“

Dreja dvigne rame in pogleda v stran:

„Nenadoma je bila zopet mirna, čisto mirna, tiha in potrta, kakor udana v božjo voljo . . . Tuintam se mi je zdelo, da ima neke misli, ki jo strašijo, — da je neka groza v nji . . .“

Torej te ima vendar rada, vidiš!“

„Hm . . . Kar se tega tiče: — zdi se mi, da se ji je kamen odvalil s prsi . . .“

„Kako naj to razumem?“

„Zanjo je zdaj Andrej Praznik — premagano vprašanje!“

Tomo se zdrzne in ga plašno pogleda.

„Ona je zadovoljna s tem. ‚Usoda, Drejče!‘ Tudi ona verjame na usodo! Zdi se mi celo, da je hotela izzvati njen odgovor, ko me je poslala k očetu . . . Kamen se ji je odvalil s prsi; a tako mi je, ko da ima še drugega, težjega na prsih!“

„V kakšnih zagonetkah govoriš?“

„Zadnjič sem ti bil omenil — krize, ki jo preživlja Mi ra.“

Tomo ne mora sčakati:

„Ali je Javor njena kriza?“

Dreja se obrne s polnim pogledom k njemu:

„Javornik je njena kriza! In tu ne gre za zakon, Tomo; tu gre za — greh! Mira to prav dobro vé!“

„Na ta način je ‚usoda‘ odločila zoper zakon in — za greh?“

Dreja molči . . . Poobedoval je, prižge si cigareto.

„Javor vé za tvojo snubitev?“

„Ne.“

„Mira je molčala, ker je je — strah. Javornik jo je bil prav gotovo že v Ljubljani naskakoval, najbrže celo zelo surovo naskakoval; — zato je bila huda nanj in mu ni dala blizu."

„In kako je Javor s tabo?"

„Prepirov je iskal. Stepel bi se z mano!"

„To je razbojnik! On bo šel pri Miri — do skrajnega!"

„Pojdiva v kavarno, Tomo! Tudi Javor pride tja. Brez priče nisem hotel govoriti z njim." —

— Na Javornikovem obrazu je zmagoslavje. Život mu je ponosno zleknjen, oči se mu bliščijo, lica so mu sveža in polna. Dreja se spomni, kako je ob neki priliki Mira vzkliknila pred Javornikom: — „Sam žamet so vaše oči!" — in se je čudila, kako da je tak prevejan in neusmiljen brezobzirnež tako mehak, tako gorak, tako prisrčen — vsaj v očeh gorak, mehak, prisrčen! — In Dreja premišljuje: — Javornik je kakor človek v ogledalu; idealno lep, z mladostnim ognjem v očeh, z žgočim poželjenjem, jurišem na življenje . . . za steklom pa je mraz, praznota . . . Peč je v njem, a duše ni . . .

„Tudi tvoje pesmi, Javor, so brez duše! Saj si, hvala Bogu, precej sterilen; v zadnjem času nisi menda nobene več zagrešil; — a že tvoje mladostne pesmi . . . Moj Bog, kakšen mraz! Ledene rože! A prave ledene rože imajo prednost, da jih toplota otaja; — tvoje so okamenele."

Javorjev pogled je nekoliko zamišljen, a precej ošaben:

„Ledene rože! Okamenele ledene rože! — Komplicirana primera!"

Njegovo lice je rahlo naslonjeno na dlan; med prsti mu leži trabuka, ki jo tuintam s svojimi sočnatimi ustnami poljubi. Ozre se k Tomu in pokaže malomarno proti Dreji:

„Kritik! — Zdaj vidiš, kakšni ptički smo častniki! Zmirom si zabavljal, da smo puhlice, salonski levi, oblizani po kulturi samo na zunaj, brez notranjih vrednot, brez duševnih lepot, brez vsega znanja; — plitke lužice, ki se bleskečejo od daleč kot srebro, od blizu pa so rjave in blatne! — Tu ga poglej poročnika, kako je globok in moder!"

Dreja ima na licih rdeče lise, oči so mu skoraj kalne; naslonjen s komolci na mizo, je z vsem obrazom obrnjen proti Javorniku, — ustnice mu za spoznanje trepečejo:

„Javor, ali si čital Richardsonovo ‚Klariso'?"

„Ne poznam!"

„Potem ti je véliki zapeljivec Lovelace neznan?“

„Hvala Bogu!“

„To je neverjetno, kako me spominjaš nanj! Tudi ti bi bil sposoben — skrajnega zločina, da dosežeš svoj namen . . .“

Javor pokima z glavo:

„Torej me z Lovelaceom — zmerjaš?“

„Ti morda nisi tako metodičen, tako prevejan, tako neizmerno konsekventen in vztrajen kakor on . . . ker si prelen in presurov, preveč brutalen in premalo stalen . . .“

„Še mnogo grši od Lovelacea, ker ti pri zapeljevanju in pri zavojevanju sploh ni za — človeka, temveč samo za — greh!“

„Zakaj mi potem ne zadošča kakšna stara baba? Greh je greh!“

„Greh ni greh, tudi bržolica in bržolica sta zelo različni dve bržolici! Toliko si izbirčen in toliko si vajen snage, da gledaš na — pripravo in na serviranje . . . in da zapodiš natakarico, če ti prinese umazano skodelico in muho v kavi!“

Javor zamežikne:

„Ni mi za človeka, praviš? Ni mi za osebnost? — Potem bi se ne gnal samo za nekim — posebnim dekletom; potem bi plesal in bi se vrtel v njih množici in bi samo prežal — na priložnost!“

„Tega ne delaš, ker si nisi zvest, ker si se sam sebi izneveril. A zdi se mi, da ti stvar ne tekne; jaz bi ti prav iz srca priporočal, da se zopet zaletiš — v štacuno!“

„V štacuno!“ — kima Javor z glavo in pomolze malo odločneje svojo cigaro.

„Ali poznaš ‚Skrivnostno zgodbo‘, roman lorda Litton-Bulwerja?“

„Strašno sem neveden in neučen. Literat! Vidiš, Tomo, domišljujem si, da sem slovstvenik, pa najboljšega slovstva ne poznam.“

„Zate je seveda Bulwer —“

„Šund!“

„Hm . . . ‚Skrivnostna zgodba‘, dragi moj, ni šund; ampak junak v romanu — Margrave, črni magik, čarodej, zločinec, — on je šund, izvržek človeštva!“

„In tudi temu izvržku — sem podoben?“

Dreja se nakloni . . . Razburjenje mu je čitati z obraza, gnus in sovraštvo mu plameni iz oči . . . Tomo se čudi, kako odločen, kako moški in strasten je izraz njegovega obraza, ki je po navadi samo naiven in otroški in ljubezniv . . . Dreja komaj brzda mišice v obrazu, zgornja ustnica mu krčevito drgeta; veznice so mu zardele in nabrekle; pogledi so mu kot polena . . .

„Orijentalski magik je premagal smrt, živi večno mlad in svež, samo — brez duše! Ne le figuralno, materijalno se je iznebil duše! Kot žival živi!"

„Žival?" — ponovi Javornik in je čudno miren.

„Kakor pes!"

„Pes?"

„A celo Margrave ima prednost pred teboj: — žensk ne zapeljuje, žensk ne ugonablja!"

„Blaženi Margrave!" — vzklikne Javor. „Torej sem jaz še hujši — izvržek?"

„Izvržek! Pes!" — sikne Dreja. Glava mu plane kvišku in bližje do nasprotnika, pesti se mu krčijo . . .

Tomo se prestraši in iztegne roko med oba:

„Prijatelja!"

Javor pa otrebi ravnodušno pepel s cigare:

„Ti bi se rad poskusil z mano, Drejče? Na Bledu sem te vabil. Rad bi bil križal bridko sabljico s teboj . . . Danes . . ." — oči se mu stisnejo in oplazijo sovražnika z dolgim, neskončno porogljivim pogledom . . .

Dreja plane kakor bi se hotel vreči nanj:

„Danes bi se rad izognil? Zakj ti danes ni za to?"

Javor skomizne s pleči:

„Ti si revček, Dreja!"

„Pes!"

Javor se koketno dotakne z ustnicami trabuke in ošvrkne Praznika od strani z zaničljivo usmiljenim, skoraj prisrčnim nasmehljajem:

„Jaz sem svoj dvoboj že dobojeval s teboj, moj dragec!"

Dreja se pričakujoče umakne . . . Oni nadaljuje:

„Predvčeranjim sem Miro — snubil!"

„Pri Blejcu?"

„Pri očetu, kajpada!"

„Govori, — pes!"

„Jaz sem njen zaročenec!"

Tišina . . . Drejevi pogledi utripljejo . . .

„Saj Mira niti ne govori s teboj!"

„V zadnjem času res ni govorila. Ko sem ji hotel predvčeranjim naznaniti, da mi jo je oče obljubil, me ni poslušala. Danes zjutraj sem ji pismeno sporočil, pa se je še zmirom kujala . . . Ampak, Drejček, — lahko mi verjameš, da sem tudi nje siguren!"

Praznik se sunkoma obrne k oknu; pogledi se mu krčevito upro v nebo; prsti mu bobnajo po mizi in ustnice mu šepetaje ponavljajo: — Zdaj si tudi ti dobojeval svoj dvoboj, Dreja! ... Javornik pa se brezbrižno okrene k Tomu:

„Zadnjič, ko sva z Miro govorila o tvojem pismu, je bila vsa nesrečna, ker sem trdil, da ti sploh nisi bil zaljubljen vanjo.“

„Kako si mogel kaj takega trditi?“

„To vpije in trdi vsaka stran vse tvoje zgodbe! Saj si kar zapisal: — ‚ljubezen-neljubezen‘! In potem: — ‚Po mojem bi bila lahko — ljubezen za življenje‘! — Bi bila! Bi bila! — Torej ni bila!“

„Seveda ni bila — za življenje! Kdo pa to trdi?“

„Sploh ni bila ljubezen! V tebi je bilo hrepenenje po ljubezni, ti si iskal ljubezni, tudi v Miri si je iskal; a našel je nisi — niti zase, niti zanjo! Ali ti je bilo kaj za to, da bi jo bil privezal nase, — da bi se bil privezal nanjo? — Ali ti ni bila misel na zaročitev zoprna? Ali se je nisi nalašč ogibal, ker bi te bilo sram pred tovariši?“

„No, — za zaročitev sem bil menda res premlad!“

„Pojdi, pojdi! Če si zaljubljen, res zaljubljen, nisi premlad, — vsaj zase ne, vsaj pred sabo ne! — In potem še to: — Brez greha ni ljubezni. Ali je bila v vsi stvari le trohica strasti in onih medsebojnih čustvenih privlačnosti, neutešnih koprnenj in duševnih simpatij, ki ti podžigajo pohlep in kurijo vročo kri, da se zaganjaš preko vseh ovir in preko vseh pragov in preko vseh vragov, dokler se ne spojiš z ljubljenim bitjem? — Sam si pisal: — ‚odkar sem bil vpeljan v družino, je bila najina ljubezen — kakor posvečena.‘ — Posvečena? Ali se ne smeješ? — Izpuhtela je, ker je bila samo pena! — Dokler sta skrivoma ljubimkala, je ležala vsaj neka tenka senca grešca na stvari; ti si vsaj sanjal greh ... Pozneje ... Brez greha ni ljubezni, dragi moj!“

„Poslušaj, Javor!“ — začne Tomo; a oni ga takoj prekine:

„Nič ne bom poslušal, Tomo! Tu mi sploh ne moreš ugovarjati! Pa tudi ne utegnem ... Samo nekaj še: — Moja zaročitev ostane tajna, — tako sem Blejcu obljubil —, dokler ne ukrenemo drugače! In tudi — to zmerjanje, Tomo,“ — Javor pokaže z glavo na Praznika, — „naj ostane tajno; — tudi to sem Blejcu obljubil, da se z gospodom poročnikom Andrejem Praznikom — ne stepem! Servus, Tomo!“ —

Žitniku je nerodno; rdeč je v lica, prsti mu nestrpno svaljkajo cigareto, pogled mu je nestalen. Praznik zre še zmirom skozi okno,

zabobna tuintam po mizi in strese z glavo; po vsem obrazu ima rdeče pege, oči so mu rdeče obrobljene, kot objokane ... Žitnik bi mu rad kaj rekel, rad bi se razgovoril z njim, rad bi ga tolažil, — pa ne najde prave besede ...

„Oprostite, gospod Tomo Žitnik!“

Nekdo se dotakne njegove rame ... Stanislav Drnovšek!

„Niste videli gospoda Turka?“

„Danes ne!“

„Zmenjena sva bila, da se tu sestaneva; pa ga že celo uro čakam, a njega od nikoder.“ — Malo je v zadregi: — „Bržčas je pozabil! — Ali bi vas smel prositi za uslugo, gospod Žitnik? — Turek bi moral iti z mano k mojim starišem ... Saj razumete: — jaz odhajam iz domovine, zato se moram na nek način pobotati z očetom. Pogodbo naredimo v Zorkovi pisarni, — vi ste Zorkov koncipijent ... Ali bi hoteli iti z menoj mesto Turka?“

Ne vem ... S Praznikom ... Ali me ne potrebuješ, Dreja?“

„Kar pojdi, Tomo! Zame je najbolje, če sem za enkrat sam.“ — Ponudi mu roko, a obraza ne obrne od okna ...

— Drnovšku je nerodno poleg Žitnika. Ko ga je poprosil za uslugo, ni niti pomislil na nekdanjo rivaliteto. Zdaj pa mu je naenkrat strašno neprijetno ob spominu na oni prizor v kupeju ... in nenadoma mu pride do zavesti: — Saj je fant že zopet pod isto streho z Vêro!? Bogve, bogve ... A obenem ga obhaja čustvo podrejenosti pred tem — mladičem; sam nase se jezi, ko ga jemlje skoraj siloma na svojo desno stran ter si ne more kaj, da ne bi — domišljavemu golobradcu — málone dvoril ...

A tudi Tomo je v zadregi; bled je in vznemirjen ... Zdaj se šele prav zaveda, kako resno je Drnovšku z Vêro, kako odločilen je njegov načrt za odhod v Ameriko in kako zelo je že vsa stvar dozorela! In zdajci ima strašno težko vest: — Tu je mož, ki je pripravljen vse svoje življenje žrtvovati Vêri in ji ustvariti dom in srečo; — ti pa si upaš drezati v razvoj stvari, vse skupaj morda onemogočiti in oropati dekleta vse bodočnosti? — Ti bi hotel z Vêro eksperimentirati, izkoristiti njeno udano lahkovernost in jo nazadnje zopet — brezobzirno zapustiti? ...

„Jaz imam mačeho, gospod Žitnik!“ — pripoveduje Drnovšek, ko sta zapustila tramvaj in stopila v predmestje. „To je najbrže izvor vse moje nesreče pod domačo streho! Oče je odločen in gospodovalen mož; ona pa si ga je vendar znala obrzdati. Najprej ga je bila nahujskala zoper moj poklic. Časnikar je slabši od iz-

gubljenega študenta; morda je še hujši nego kakšen — lačen pesnik ... Hahaha, brez šale, gospod Tomo Žitnik! — In potem si je izmislila, da bi moral vzeti Tončko, njeno daljnjo nečakinjo, ki jo je bila pripeljala k hiši. Samo v tem slučaju postanem očetov glavni dedič! ... Saj boste sami videli in slišali! ..."

Sprejem pri branjevcu je zelo nemilosten. Stari sedi za hišo v senci, s cigaro v ustih, z rokami na kolenih, s strogimi, prodirajočimi pogledi. Lep človek je, podoben sinu; a večji nego ta, čez pleča ožji in čisto osivel. Dostojanstven starec, trmast, samovoljen. Za Žitnika se komaj zmeni, odzdravi samo z očmi, vstane in stopi pred njima v hišo.

V sobi je polumrak, ker so okníce zaprte in okna z rožami zadelana. Na divanu za mizo sedi debela ženska, z rokami prekrižanimi v naročju, z bledim, ohlapnim obrazom, z vodenimi očmi in mrzlimi pogledi. Tudi tu ni nič pozdrava.

Stanislav potisne Žitnika na divan poleg mačehe, vrže klobuk na mizo, se odhrka, pljune v robec in sede na stol pred mizo. Popravlja si nanosnik, a prsti se mu tresejo.

Stari se spusti v fotelj pri vratih.

Nenadoma je Tončka sredi sobe, pozdravlja strašno sladko in trese Stanislavu roko:

„Bog te živi, Stanko! Dolgo te že nič ni bilo doma! Kako je kaj s teboj? Ali si se nam popolnoma izneveril?" — Pa se zdajci zmede: — „Ali imate kakšno resno stvar? Kakšne pomenke? — Ali naj odidem, tetka?"

Debelkasta deklina je bleda, gladko počesana, kakor zlizana. Njen izgovor je pretiran kakor Stanislavov. — Teta ji pokima in ona izgine:

„Na svidenje, Stanko, predno odideš!"

Stari si pogladi svojo dolgo in ozko brado in vpraša sunkoma:

„Ti si nisi premislil:

Stanislav razloži, da ga čaka krasna služba v Ameriki; služba v banki in obenem uredništvo slovenskega časnika. Dela dosti, a plača taka, kakor jo ima v Evropi komaj dvorni svetnik.

Oče odgovarja kratko, zmirom sunkoma in zmirom bolj srdito:

Samo obupanci odhajajo v Ameriko! — Nič podjetnost; vedno si bil len, nemaren! — Sama brezbožnost! Srečelovstvo! Pustolovstvo! — Čemu pa si pripeljal tega gospoda? — Za pričo? — Ali je to zaupanje svojim starišem? — Čemu pa si naznanil ta svoj prihod? — Seja je končana! Iz mene ne iztisneš niti bora več! —

Če ti ni prav, pa nič! — Pri Zorku je že vse napisano; ko boš pozvan, pa pridi! — Lahko tudi prazen odjadraš! Moli tam za mojo smrt, da dobiš poprej svoj delež! — Velik ne bo, to je gotovo! — S trebuhom za kruhom, prav imaš! — Le prazen pojdi! Čim bolj ti je trebuh lačen, tem bolj se ženeš za zaslužkom! — Dobro! Pri Zorku naredimo! — Misliš, da greš zlata iskat v Ameriko? Še blata si zaželiš iz domovine! — Pustolovec! Nemarnjak!...

Mačeha je ves čas molčala in si samo tuintam obrisala kotičke stisnjenih, sovražnih ust. Zdaj plane hlastno in sikne strupeno:

„Babjek! Le odženi si tudi svojo ljubo seboj!"

In prav tako nenadoma je zopet tiho; roke ji leže v naročju kakor zvita kača . . .

„Pojdiva, gospod Žitnik!" — vstane Stanislav.

Tončka je zopet tu. S solzami v očeh se poslavlja od Stanislava, objemlje mu roko in je ne more izpustiti.

„Ne bodi vendar tako vsiljiva! Zbogom!" — jo on surovo odpahne . . .

Na povratku v mesto razlaga Stanislav:

„Saj ni mogoče govoriti! Kakor otrpel sem, če stopim pod domačo streho! — Mačeha tam v kotu . . . Strup! Sovraštvo! — Ledenica! Mraz razširja okoli sebe, da bi ti mozeg zledenel v kosteh! . . . Vse radi Tončke! To bi moral vzeti! . . . No, — še bolj priskutna mi je njena presladka ljubeznivost nego mačehina odurnost!"

Žitniku očita vest: — Tudi ti si bil kot ledenica! Tu bi bil Turek na svojem mestu! On bi jih bil morda malo pogovoril, morda bi bil vendar kaj dosegel za Drnovška! . . .

Pri slovesu pa mu je Stanislav naenkrat zoprn in tečen. Njegovo pretirano in čezmerno zahvaljevanje za prijaznost in za uslugo ga odbija. Nehote pomisli: — Ravno zanj bi bila Tončka! On je prav tako vsiljiv kot ona! — Njegovo izhlapevanje po suhih breskvah mu je neprijetno; njegova izrazita glava z dolgo in ozko brado je sicer lepa, a koža je nekoliko kozava in posuta s svetlorumenimi, pikčastimi pegami, ki so od blizu grde. Čudi se, kako sta si z očetom podobna celo po glasu in po kretnjah . . . Tomo se sam pri sebi zasrdi: — Zakaj je moral ravno mene vjeti za ta sestanek, za ta nastop družinske svaje in sovražnosti? — Ob spominu na zlokobno mačeho ga stresa mraz . . . In nenadoma se spomni: — Med te ljudi naj pride Vêra? V to kačjo jamo? Med te škorpijone? — Če Stanislavu tam onkraj morja izpodleti, bosta

oba navezana na miloščino teh ljudi. In kaj je verjetneje, nego da mu res izpodleti? ... Tomu je gorko. Pot mu stoji po plečih in po hrbtu ... Stvar je skrajno resna. Zdaj ne gre več za sanjarenje in za igračkanje in za poskušanje; — treba je odločitve ... Treba je možatosti in jasnosti ... Kaj hočeš, Tomo? Ali si sklenil danes zjutraj, ali nisi sklenil? Ali je stvar zrela ali ne? ...

— Začudi se, ko stoji iznenada pred Zorkovo hišo. Brez premišljevanja stopi v vežo in gre na vrt. Nedeljska tišina in nedeljska snaga vseokoli, od nikoder niti najmanjšega ropota ... V lopi sedijo — Albin, Dana in Nada.

Albin ima knjigo pred seboj, njegov pogled je vesel in pozdravljajoč. Dekletci sta čemerni, videti sta kakor objokani. Po navadi prihitita Žitniku naproti in se mu obesita za lahti kakor dve sestrici; danes ga komaj z očmi pozdravita.

„Ali imate vojsko?“ — vpraša Tomo.

Dana našobi usta in ga grdo pogleda:

„Kdo pa je kriv te vojske in te neumnosti? Za nos se primite!“

„Tomo ni nič kriv!“ — pravi Nada odločno.

Albin resno razloži:

„Gospodična Vêra nas je zapustila.“

Tomo prebledi:

„Gospodična Vêra vas je zapustila?“

„Papa jo je danes snubil; ona pa je kar pospravila in šla“ — reče Dana jezno.

Nada pa dostavi modro:

„Moja ljuba, tu ima zopet naša Mila svoje prste vmes!“

Tomo je naenkrat rdeč in poten:

„Kaj je, Albin?“

Ta se nasloni na komolce in zmiglje s pleči:

„Res je, Tomo!“

„Torej je — odbila?“

Albin samo prikima; Dana pa se razsrdi:

„Saj ste tako vi krivi, Tomo! Zaradi vas ga je zavrnila ... Nada trobi svojo: — zaradi Stanislavčka! — Figo! Tega suhoparneža in sitneža ni nikdar marala! Bahal se je, če je hodil z nami na izprehod; če se ni bahal, pa si je brado česal ...“

„Brado si je tudi česal, če se je bahal!“ — ugovarja Nada. „Gospodična Vêra pa se je ravno v njegovo brado zamotala. V Ameriko pojde z njim!“

„Bajka! Drnovškova baharija!“

„Tudi od drugod sem slišala ... In kaj bi imela gospodična pri papanu? Ali ni še večji sitnež in suhoparnež? Ali bi taroke metala z njim? — vsak večer do polnoči?“

„No, — če vzame tega pegavca,“ — se kuja Dana, „Bog ji blagoslovi, — tečna jed ne bo!“

Albin se zasmeje:

„Kakšne modrijanke!“

Nada plane zmagoslavno:

„Ti praviš — zaradi Toma! Ali ne vidiš, da on ničesar ne ve o vsi komediji?“

Dana jo pomilovalno pogleda:

„Oh Nada ... koliko se razumeš na te stvari!? Misliš, da on mora vedeti, če ga ima ona rada!“

Nada se začudi, pogleda debelo Toma in molči. Albin se veselo udari po stegnu:

„Ali si slišal, Tomo? Kakšne modrijanke! Ali so to otroci?“

„Otroci!?“ — se zmrdne Dana zaničljivo.

Tomo ne more več strpeti. Za trenotek stopi iz lope in si počeše kodre s čela, pa se zopet vrne in vpraša Albina:

„Kaj pa čitaš?“

A ne posluša in ne sliši, odsoten mu je pogled ... Nenadoma se odpravi:

„Servus, Albin! Nekaj sem pozabil ... Zbogom, Dana, Nada!“

V veži ga Nada dohiti in se ga oklene:

„Kaj ste pozabili?“ — Poredno prodirljiv je njen nasmeh. „Gospodična Vêra je pri — Potočnikovi Silvi! Zbogom Tomo!“ —

— Na ulici, takoj za oglom, sreča Tomo zopet — Stanislava Drnovška. Ta ga hitro ustavi in prime za gumb pri suknji:

„Vi ste bili pri Zorkovih?“

„Bil.“ — Tomo je malo zmeden in si ne upa prav, pogledati mu v oči.

„Ali ste govorili z gospodično Vêro?“

„Ne.“

„Ali je ni doma.“ — se začudi oni.

„Ni je doma.“ — V Tomovih prsih je kratek boj: — Ali bi mu povedal? Ali mu nebi povedal? — Mukoma se odloči: — „Vi še ne veste? Gospodična Vêra je odišla od notarja!“

„Gospodična Vêra je odišla? Danes? Tako nenadoma? In niti besedice mi ni omenila!?“

„Notar jo je baje — zasnubil!“

„Notar jo je zasnubil?“ — Drnovšek je ves prestrašen; teatralično se okrene, da mu škrici zaplahodrajo, in zakrili z rokama: — „Notar jo je zasnubil!“

„Gospodična Vêra pa ga je odbila, pospravila svoje reči in šla.“

„Hvala Bogu! Vi ste moj rešitelj, gospod Tomo Žitnik!“

„Jaz sem vaš rešitelj?“ — se zasmeje Tomo; spričo Stanislavove zbeganosti je sam naenkrat zopet miren: — „Vi ste tukaj čakali gospodične Vêre?“

„Čakal, kajpada! Zmenjena sva bila za to uro!“

„Pojdite je iskat k gospodični Silvi, k Potočnikovi Silvi! Tja se je baje zatekla.“

„K Potočnikovi Silvi? In kje stanuje gospodična Silva?“

„Tega pa ne vem“ — skomizne Tomo ravnodušno s pleči in se poslovi ...

— Takoj je zopet ves zamišljen, pogled mu je utrujen in zastrt. Prižge si cigareto in se nameri proti domu. Čudno je sam vase zatopljen ... Gleda na okrog in zasleduje z očmi stvari in ljudi, a se jih ne zaveda, kakor da mu živijo oči same zase svoje življenje in duša zopet sama zase onkraj meje, ki jo loči od vsakdanjosti. Tomo misli, pa se ne zaveda svojih misli; ustne mu tuintam zašepetajo kratek stavek, uho ga morda sliši, duh pa je odsoten ...

Pred njim po drevoredu šeta — dvajset korakov spredaj — visok in slok gospod, z mlado damo ob vsaki roki, na levi večjo, vitko, na desni manjšo in nežno. Trojica je videti vesela in razigrana, poskakuje zdaj pa zdaj po plesnem taktu in si poluglasno pripeva ... Večja dama zamahne z roko in poči s prsti; gospod se nerodno zvije v hrbtu in vrže objestno glavo vznak, kakor bi hotel na ves glas zavriskati; manjša dama niha ritmično z glavo ...

Tomo se ozira vanje in pospešuje svoj korak; pa pozabi nanje in gleda proč; jih opazuje iznova ... Zdajci mu zastane noga: — Saj to so oni!

Dolgi gospod se v tem trenotku obrne:

„Hura, Tomo! Ravno sem mislil, da bi te morali poiskati. Ali vidiš gospodično Vêro? Ali se ti kaj sanja?“

„Danes smo enkrat sami zase, gospod Žitnik!“ — pravi Silva. „Tudi Vêra je prosta. Danes si vendar svobodna, moja ljuba, kaj?“

Vêra je v zadregi; glavica ji je povešena, nožica ji suje izpod krila.

„Ali že veš, Tomo, da je notarju ušla? Strašno je korajžna danes! Zdaj pa gremo nekam, da se napijemo od veselja, da se navriskamo!

A v trenotku Vêra ni videti objestna ... Tomo pa se boji, pogledati ji v lice ...

„Ali ste že slišali, da jo je notar zasnubil?“ — vpraša Silva.

„Slišal.“

„In da ga je odbila?“

„Slišal.“

„In da je odpravljena v Ameriko?“

„Slišal.“

„Šema! Vse je že slišal. Z vami ni mogoče govoriti.“

„A tega nisi slišal,“ — vzklikne Turčin, „da se hoče še izdivjati, predno odide v novi svet!“

„Na sedem suhih let,“ — dostavi Silva. „Na sedemkrat sedem suhih let!“

„Čenče!“ — reče Vêra. Njen pogled je negotov, rada bi še nekaj rekla, pa se vsa zardela obrne proč.

„Slišal sem tudi, da je gospodična — ženinu ušla.“

„Stanislavu?“ — plane Turčin.

„Hahaha ...“ — se zasmeje Vêra in naenkrat ji je lažje. S polnim pogledom se obrne k Tomu: — „Ali je čakal? Ste ga videli? Adijo, ženin!“ — Na peti se zavrti, se oklene Silve in se odpravi dalje.

Tomo razloži. Silva se krohoče:

„K meni ste ga poslali — in zdaj nas išče! Le išči, ženin! Adijo, pa zdrav nam ostani!“ —

V okoliški gostilnici se vsi štirje še bolj razigrajo in razživijo; dražijo se in šalijo se, tuintam po tihem zapojo. Vêra je vesela, celo razposajena, skoraj drzna v svojih dovtipih. S Silvo se kosata v mimični igri, v mimičnih prizorih. V Vêrinem obrazu se bliska od porednosti. Če predstavlja noč z nevihto, nesreče in obupa polno, se ji sredi tragike prekolje izraz v groteskno, razdivjano burko. Če predstavlja solnčni vzhod, zatone vsa svetloba mahoma za črnimi oblaki, blisk in tresk raztrgata tišino. Potem preide k mimičnim monologom, resnim in veselim, žalostnim in smešnim. Silva se ji čudi in jo posnema; nenadoma sta v dialogu, pantomimičnem, burlesknem. Turčin nori od radosti. Tomo gleda in se smeje, ploska, pa se tudi zgraža, a zmirom občuduje. Vêra koketira z njim, predrzno in odkrito, da mu je vedno burneje pri srcu,

vedno bolj vroče v glavi. Časi mu dovoli, da se dotakne njene ročice, ki jo pridržuje in stiska v svoji roki; a kadar misli, da si je najbolj dober in najgorkejši z njo, ga zadene nepričakovano najostrejša in najbridkejša zabavljica. Vsi poskusi, da bi jo zapletel v zaseben in tih pogovor, se mu ponesrečijo. Ona pazi s premeteno trdovratnostjo, da je zabava splošna med vsemi štirimi.

In ko se vračajo domov, se oklepa Vêra Silve in se ne da odtrgati od nje. Živahna je in poskočna, prepeva in tuintam celo zavriska; ko pa jo Tomo vleče k sebi in z božajočo roko vabi, mu iztegne ročico pred nos in mu nagajivo odmiglje, enkrat mu celo pokaže v ljubki razbrzdanosti — majhnega oslička. Tomo se mora udati; z desnico ji oklepa nadlahtnico, z levico ji stiska roko in ji gladi laket, sklanja se k njenemu obrazu in jo z vročimi, občudujočimi pogledi prosjači za poljubček. Ona pa vsakikrat odločno odmakne glavo od njega ter odkima: — Ne boš, prijatelj, kaše pihal! — Medtem si je Turčin pri svoji dolgi ljubici že lepših uspehov izvojeval. Ko začuje med njima iznova dolg poljub, zastoka Tomo ljubomorno:

„Protestiram, Turčin! To je izzivanje!“

In Silva se nagne k Vêri:

„Ne bodi preveč trdosrčna, dragica! Opravljaj delo usmiljenja!“

Vêra odkima z glavo in udari z nogo:

„Kako b'te ljubila,
ko me srček boli . . . boli . . . boli . . .
Pa lanski moj fantič
pozabljen še ni . . . še ni . . . še ni . . .“

„Nikar ne renomiraj, Vêra!“ — se krega Silva v nizkem basu. „Kdo pa je bil tvoj lanski fantič? Ha?“

„Predlanski!“ — popravi Vêra in buši v smeh, napol objesten, napol obupen . . .

Ko pa začuje na oni strani zopet dolg poljub, vrže tudi Vêra glavo vznak, pogleda Toma s sanjavimi očmi in mu ponudi usta . . . A zdaj je porušeno ravnovesje med obema paroma, Silva se odtegne Vêri:

„Hodita vidva zadaj! Delajta, kar hočeta, jaz ničesar ne vidim! A tudi vidva pustita naju v miru!“

Dospeli so do drevoreda. Vêra se prestraši teme pod drevesi in se ustavi:

„Gospod Žitnik, nikar si ne delajte te poti v mesto! Pozno je že, obrnite se domov!“

A Tomo se oklepa njene roke in jo narahlo vleče dalje. Silva se zadere:

„Ne bodi sitna, Vêra! Teh par korakov nas lahko še spremi.“

Tomo je v zadregi. Vêra stiska usta in stopa trdo . . . Turčin in Silva spredaj se nalašč na glas poljubljata.

„Kje je odmev?“ — zakliče Silva. „Allons enfants de la patrie!“

„Beži, beži, Silva! Kdo bo za tabo mlaskal?“ — pravi Vêra.

Tomo pa jo nenadoma objame, ji zgrabi bradico in dvigne glavico:

„Ali me nimaš nič več rada, Vêra?“

„Nič! Pustite me!“ — se brani ona.

A njegovi roki sta kakor klešče . . . in njegov poljub je vroč, opojen . . . Vêra se uda v usodo. Tiho mu visi ob roki, prepušča mu svoja usteca; a odgovorov mu ne daje na vprašanja. Trdovraten je njen molk, a njen pogled je vendar dober in gorak, odsev večernih zvezd v očeh je vlažen in sanjav . . .

Pred hišo zahtevata obadva spremljevalca, da ju povabi Silva na čašo čaja; a dekleti se odločno upreta in se poslovita . . .

Ko je Tomo sam, premišlja z malo zmešanimi občutki: — Ali me ne tira usoda po ti poti? Vodilni zvezdi najinega sistema sta se srečali. Ali se ne strneta na zadnje vendar moja in njena pot? — Ali nama je zopet namenjeno le kratko srečanje in nov razstanek? — Harmonija! V meni je še ni. Jaz bi si želel divjega razkošja in ljubezenske pijanosti . . . a po pepelnični sredi in po štiridesetdanskem postu — novega predpusta! — Ali je v Vêri harmonija? Tudi v nji je ni. Zakaj si uklepa tega Stanislavčka? Varnega pristana si želi. Iz njega pa bi uhajala na viharno morje ljubezenskega uživanja in slasti . . . Ali bi hotela morda že poprej zajadrati v vrtinec in se potem zateči v pristanišče? — Če ni harmonije niti v meni niti v nji, je tudi skupna harmonija nemogoča . . . Stvar ni zrela, Tomo, stvar ni zrela! . . . (Dalje prihodnjič.)

Rado Murnik:

Na Bledu.

(Konec.)

16.

Olga mi je vzela mali zavoj, ki sem ji ga nosil od konditorije, in obstala pred vrati očetove pisarnice v prvem nadstropju. Ondi sva slišala obtožujoče javkanje gospodične Brigite in gromki glas razjarjenega ravnatelja. Olga je pritisnila orokavičeno dlan na obledelo lice; ljubezen in žalost in strah ji je sijal iz oči. Tolažil sem jo, toda srce je utripalo nemara meni hitreje nego njej.

Ko sva vstopila midva uboga grešnika, je gospod Milan Jarnik puhal dim iz britanike kakor parostroj; njegov obraz in oči so kazale hudo nevihto z bliskom in gromom, s ploho in točo, izkratka najslabše vreme.

Mignil je Olgi in morala je oditi. Debela teta Brigita je domnevala, da bo ona poleg mopsa eden glavnih in najbolj potrebnih članov sodne komisije. Od razburjenosti se je potila, da je bila vsa mokra kakor morska deklica. Gospod Jarnik pa je kratkomalo odslovil tudi njo in stal nekaj časa pri pisalni mizi ter me meril od nog do glave. Dimil je iz smotke ko tovorni vlak, ki je obtičal v globokem snegu. Razdražen ni mogel takoj najti primernega uvoda.

„Gospodine!“ je naposled bruhnilo iz vulkana. „Ali ste res poljubili mojo hčer? Moja svakinja ne vidi dobro.“

Izkušal sem odgovoriti kar najmirneje: „Gospodična svakinja je videla dobro, gospod ravnatelj!“

Kar potreslo ga je. Mož nagle jeze, je zdajci planil proti meni kakor neusmiljen som na nedolžno žabo in renčal: „Omadeževali ste čast moje hčere!“ Sprožil je vse strele iz svojih ljutih oči vame. Ako bi mogel, bi me bil kar presekal, kakor je bil jezen!

„Prosim lepo, gospod ravna —“

„Nobene besede več, tukaj ne velja noben izgovor!“ se je ujedal kakor svoje dni v poštnem uradu.

„Ali, gospod ravnatelj, dovolite mi vendar, da vam poja —“

„Ničesar vam ne dovolim!“

„— pojasnim —“

„Nič! Nič! Nič!“

Kričal je čimdalje huje in tretji „Nič!“ je bil že tako glasan, kakor bi se pogovarjal gospod s kom na Osojnici.

„Oprostite — potem pojdem pa domov,“ sem dejal in se mu priklonil. „Priporočam se, gospod ravnatelj!“

Obrnil sem se proti vratom, on pa mi je zastavil pot: „Nikamor ne boste hodili!“

„Gospod ravnatelj, poljubil sem gospodično Olgo — svojo zaročenko!“ sem se požuril. „Prosim vas najprisrčneje, sprejmite me za svojega zeta!“ O kako debelo me je tedaj pogledal stari gospod! Slišal sem, da se nekaj premika za vrati, pa nisem vedel, ali je teta ali Olga. Z rokama na hrbtu je šel proti peči, se ustavil pred mano in mi ponudil stol.

„Nič ne bo, očka!“ je dejal rezko in se nasmehnil škodoželjno, porogljivo. „Ne kaže mi, da bi dajal Olgo z doma. Kdo naj mi pa potlej pomaga pisati? Ali res mislite, da morate imeti ravno mojo Olgo? Saj je toliko drugih deklet in vdov, ki niso napačne in bogate so tudi. Kaj bi se kapricirali ravno na Olgo?“

Pogledal me je vprašujoče, jaz pa sem molčal. Zdaj že ni bil več tako jezen — huda ura je skoraj minula, grmelo je le še poredkoma, iz daljave.

„Verjemite mi, gospodine, vse so enake, vse, kakor jabolka ali hruške. Razlike je presneto malo, bistveno nobene. Ako hočete, vas predstavim in priporočim veleposestniku Oreharju, svojemu prijatelju. Mož je bogat in ima iz dveh zakonov petero punc, cel institut! Vse so zdrave ko dren, vse so zale pa veselega in ponižnega srca. Orehar bi se prav rad iznebil vsaj ene ali dveh, zato jih je prignal semkaj na Bled. Če tukaj ne bo nič in če tudi na zimskih zabavah ne bo nič, jih pojde prihodnje leto kazat kam drugam, saj to ni nič slabega. Le k njemu pojdite, k njemu, k Oreharju! Pri meni je pa druga; jaz imam samo eno. Le pri gospodu Oreharju potrkajte in izberite si eno, saj so vse sorte, velike in majhne, blondine in brinete . . .“

Olgin oče je govoril včasi tako, da nisi vedel, ali se norčuje ali misli resno.

„Nočete? Hm, taki so zaljubljeni ljudje! Vsak misli trdovratno: To, ali pa nobene! O kako so nespametni! Povejte mi, gospodine, kaj pa bi bilo, če ne bi bili prišli na Gorenjsko in ne bi bili videli Olge? Zaljubili bi se drugod in bi poudarjali prav tako trdovratno: To, ali pa nobene! No, vidite! Ali nimam prav? Ljubezen je velika

prevara. Zaljubljen človek vidi vse v idealni luči. Vsako količkaj dobro svojstvo ljubljenega bitja se mu zdi že sama popolnost, vsaka slabost se mu zdi vrlina. Prismojeni so vsi zaljubljeni ljudje. To je žalostna stara resnica. Zaljubljence naj bi vse aretirali in jih obdržali v zaporu, dokler se ne bi siromaki dodobra iztreznili — potem, gospodine, potem bi bilo vse drugače in vse bolje na svetu! Ljubezen je hudobna iznajdba zlobnih pesnikov in pisateljev. Konfiscirali naj bi take nevarne ljudi in jih kratkomalo obesili vse zaporedoma po abecedi in sežgali naj bi vse njih kužne spise, pesmi in podobne oslarije! Koliko prepirov, tožba in sovraštva bi se obvaroval svet, koliko troškov in zamude, koliko joka in škripanja z zobmi!"

„Gospod ravnatelj, spoštujem vaše nazore —"

„Toda sami imate drugačne in jih ne marate opustiti, vem!" je rekel pikro. „I kajpa! No, čujva, kaj poreče Olga!" Poklical je hčerko.

„Olga, gospod Kalan te je zasnubil pri meni. Odgovori odkritosrčno: ali bi ga rada?"

Olga je zardela, povesila oči in zašepetala: „Rada!"

„Torej oba sta se zarotila proti meni? Tudi ti, Olga, tudi ti! Tako. Ti uboga reva še ne veš, da žene v zakonu nimajo nič dobrega. Mož je tiran, otroci prodajajo sitnost in tako dalje brez konca in kraja."

„Zakaj pa se je omožila moja mama?" je ponižno nasprotovala Olga in v zadregi gladila levo, še oblečeno rokavico.

„Tvoja mama je zadela terno! Vsak mož ni tako pohlevno jagnje kakor sem jaz!"

Ugriznil sem se v ustno, ker me je silil smeh. Stari Jarnik se je držal sila resno in strogo, dasi je razdiral take žaltave.

„In zakaj se može moje prijateljice?"

„Pomiluj te zaslepljene sirote! Bodi pametna, Olga, poslušaj svojega očeta in ne sili pred oltar!"

„Ali naj bom stara devica?" je ugovarjala Olga s solznimi očmi.

„I zakaj pa ne?" je skoraj veselo vzkliknil oče in stopil proti oknu.

„Ah, papa-a!"

„Biti stara devica, to vendar ni nobena sramota — kaj še! — to je najlepši poklic! Le poglej našo teto Brigito! Ali ni srečna in zadovoljna, ali ni debela in lepo okrogla kakor globus? Ni ga lepšega stanu na svetu, kakor je stan neodvisne, ponosne stare device!"

Šel je od okna proti vratom in nazaj. Midva z Olga sva porabila pravi trenutek in si z očmi in nasmehom brzojavila najvažnejše občutke.

Obstal je zopet pri oknu, nagubal čelo in izjavil suhoparno: „Gospod Kalan, to vam pa kar vnaprej povem, da Olga za mojih živih dni ne dobi razen bale nobene dote!“

„Nič ne de, gospod ravnatelj!“

„Ta je bosa! To vam pač ne bi smelo biti vse eno. Akotudi so me vrgli med staro šaro, sem popolnoma zdrav. Živim jako redno in zmerno, zjutraj pijem le mleko, meso uživam le vsak drugi dan, alkohola skoraj nič. Učakati utegnem svojih sto let in več.“

„To bi vam privoščil iz vsega srca!“

„Oprostite, gospodine, tega vam ne verjamem. Da sem jaz na vašem mestu, bi na vsak način iskreno želel, naj čimprej vrag pocitra mojega pustega tasta in mi pomaga do dediščine! Iz vsega vašega govorjenja moram sklepati, da ste si stvar vse premalo premislili — oprostite mi te grenke besede! Teta vaju je zasačila v veži; vi, gospod Kalan, ste bili v škripcih — alo, pa ste prišli kar neutegoma snubit! Prisiljena reč ni bila še nikoli dobra.“

„Gospod ravnatelj, nameraval sem priti jutri!“

Pritisnil je brado na ovratnik in dejal: „Bodi tako ali tako, prenaglili ste se na vsak način. Zato odgodimo stvar, da se vaš krop malo ohladi in da mi ne boste mogli kdaj očitati, da ste zasnubili Olgo prisiljeni. Preudarite vse temeljito, hladno in trezno in vrnite se danes teden!“

„Moj dopust traja le še tri dni, gospod ravnatelj!“

„Dobro. Naj pa bo, no: pridite čez tri dni, v četrtek! Prosite, naj vam podaljšajo dopust. Porabite dobro te tri dni! Pomislite, da je tak korak važen za vse življenje! Zbogom, gospodine!“

Ko sem se poslavljal, je nalašč praskal z nogo po tleh. Odhitel sem na pošto. Brzojavil sem, da sem si izpahnil nogo, in prosil, naj mi podaljšajo dopust za en teden. Čutil sem se hudo nesrečnega, ponižanega, osamljenega. Akotudi se mi ni nič kaj ljubilo, sem šel vendar južinat k Osojnikovim ter oddal darila Minki in Janezku.

Potem sem se pa požuril k doktorju Zalokarju. Našel ga nisem več v gostilnici, ampak v njegovem stanovanju. Iskal je pismo v omari. Povedal sem mu svoje zgodbice.

Janko se je smejal, mi čestital in dejal židane volje: „Stari jazbec ti je potemtakem pokvaril zadnje dni tvojega dopusta. Čuden svat! Najbolj ga veseli, ako spravi koga v nepriliko.“

Iztikal in prekladal je po predalih stare omare in tiho žvižgal. Nenadoma pa je vzkliknil: „Le čakaj, jaz mu pokažem, kako prijetno je človeku v zadregi! Ha ha ha! Poglej, to je tista umetna brada, ki sem z njo včasi paradiral pri diletantskih predstavah. Nihče ne bi verjel, kako pretvori človeka. Na jo, pomeri jo in poglej se tamle v ogledalu!"

Dal mi je ponarejeno črno brado iz zelene škatlice, mi ogrnil rjav havelok in mi poveznil širokokrajen klobuk na glavo.

„Krasno!" se je veselil. „Nihče te ne spozna. V sredo zvečer, na slavnostnem plesu, uprizorimo veseloigrico. Nikomur se ne bo treba učiti nobene vloge, nobenega odra ne bo, vse pojde samo po sebi. Prvo vlogo bo igral ravnatelj Jarnik. Sicer pa: Pst!"

17.

Z ljubico sva si skrivaj dopisovala po dvakrat na dan. Pisemca nama je prenašala Nada, ki sva jo brez taks imenovala za najinega tajnega ljubavnega „slona". Elefantovala bi nama bila gotovo v vsakem oziru odlično, saj je sama ljubila in zatorej dobro vedela, kako huda bolezen je ta presneta ljubezen. Toda od one nedelje popoldne, od onega usodnega Velikega Šmarna sta oče in teta stražila Olgo kakor hranilnično knjižico.

Že v drugem pismu mi je pisala Olga, da je prejel papa list od mojega dunajskega načelnika, ravnatelja Kvapila, in da je od tedaj nenavadno dobre volje. Zastonj sem ugibal, kaj naj to pomeni. — Z Dunaja sem dobil obvestilo, da so mi podaljšali dopust.

Na Bledu so se pripravljali na sijajno veselico v proslavo cesarjevega rojstnega dne. Pozno popoldne pred slavnostnim dnem smo sedeli z Osojnikovimi in Zoretovim Jako pod veliko lipo na vrtu. Izza zelenja so gledala že rdeča jabolka in solnčnica, kraljica avgusta, se je uklanjala pod težo velikih cvetov. V jezeru so se kopale poslednje zlate luči.

Janezek je zlezel na klop in zašepetal materi nekaj na uho.

„Pripovedko o Blejskem jezeru bi rad slišal, ker je bil priden," so dejali mati, „pa ne vem, če bo gospodu všeč?"

„O, prosim, še prav rad bom poslušal!"

Oča Martin so si zapalili čedro, mati pa so začeli: „V davnih, davnih časih ni bilo na Gorenjskem ne jezera, ne gora, ne Save, ne Triglava. Do bele Ljubljane pa še dalje doli je bila skoraj sama pusta ravnina. Zato so Blejci poslali najbolj korajžno, brhko in

pobožno deklico pred božji prestol prosit, da bi Vsegamogočni puščavo izpremenil v rodovitne in lepe kraje. Sveti Peter ji je precej odklenil težka zlata vrata in dejal: „Pa si res dokaj korajžna, da se nisi bala popotovati tako daleč. Zelo lepo je pri nas, boš videla, se boš lahko privadila. Igrala se boš med angeli. Kmalu boš domača in rada ostaneš pri nas vekomaj!“ Dekle pa je zamaknjeno postalo na pragu, ko je slišalo neznano milo petje in prečudno sladko godbo angelov. Sveti Peter jo je spremil dalje. Komaj pa so jo angelci zagledali, že so nehali peti in gosti. Vsi so je bili veseli, ker je bila tako zala, ponižna pa prijazna. Vsi so ji podajali roke. Z veliko zamudo sta prišla s svetim Petrom dopred božjega prestola, ki se je lesketal iz zlate megle pod pisano mavrico. Nebeška lepota in božje veličanstvo sta omamila malo Blejko in trepetala je v svetem strahu. Slišala je glas božji: „Nikar se ne boj, nedolžna duša, in povej, kaj bi rada!“ Neizrečeno dobrotljivi glas jo je izpodbudil in prosila je za nas Blejce tako verno in zaupljivo, da jo je Bog Oča kar precej uslišal. Samo mignil je angelom in prenesli so kos raja iz nebes na zemljo. Ali ko so se proti večeru vračali trudni domov, so videli, da so v naglici pozabili Savo Dolinko in Savo Bohinjko doma. Sveti Peter pa je že zaklenil duri. Svetnik je bil od večnega prepiha nad oblaki nahoden in je hodil že ob sedmih spat. Bil je tudi že zelo, zelo star, truden in napol gluh. Prestrašeni angeli so milo vzdihovali: Jezus, Marija! Kaj bo pa zdaj, kaj bo pa zdaj? Oh, oh, kaj poreče jutri Bog Oča, jemnasta vendar no!“ V tej hudi stiski so se spomnili korajžne Gorenjke in jo lepo prosili, naj jim za božjo voljo pomaga in naj gre prosit samega Jezusa in preljubo Mater božjo. Marija ji je prijazno pokimala in usmiljeni Zveličar je rekel: „Blagor njim, ki živo verujejo in zaupajo! Le potolaži mi angelčke! Naj bo v božjem imenu — do zore bo napaka že popravljena.“ Ginjeni so se zahvalili angeli mladi Gorenjki. Drugo jutro so vstali na vse zgodaj in se naglo umili. Komaj je odzvonilo danove, že so skozi nebeške line zagledali obedve Savi in toliko lepote okoli obeh, da so se jokali od samega veselja. Angelske solze so rosile na zemljo: od angelskih solza se je zlilo Blejsko jezero.“

Vsi smo pohvalili pripovedovalko, le oča Martin so zabavljali: „Kaj pomaga, ko pa vse skupaj ni nič res! Jaz vem pa take, ki so resnične od konca do kraja.“

Poslal sem po vina in prosil moža, naj nam kaj pove izza mladih let. Iztrkal je čedro ob klopi, si pogladil trdi obriti obraz

s korenjaško rjavopegasto levico in dejal živahneje: „Ej, mladost, mladost! Kakšen ptič sem bil včasi! Vseh muh sem bil poln!“

„Kakor še zdaj,“ so pripomnili mati.

„Mavrico bi bil snel z neba in si jo vtaknil za klobuk in zaukal! Pa močan sem bil kakor sam Štempihar! Zdaj mi je pa že odklenkalo.“

Dekla je prinesla vina in kozarcev; trknili smo. Solnce je zašlo. Obrežje je ogrinjal zlatordeč par in pol neba je tlelo in žarelo ko goreče jezero.

„Najljubši prijatelj mi je bil Mlinarjev Joža, po domače Kamenarjev — Bog mu daj večno luč, saj je že zdavnaj umrl,“ so povzeli Osojnikov oča. „Plaz ga je zasul reveža, veste, plaz. Fantovala sva zmerom skupaj. Bila sva ravno v letih, ko človek najbolj nori. Joža se je rad sukal okoli Jamnikove Maričke. Neža, ti si dobro poznala oba. Marička se je potlej omožila tja v Žirovnico, ne vem, kdo se je skesal, Joža ali ona. Z Jožo sva skupaj vasovala, pela pa klicala na korajžo. Saj pravim, ali je mlad človek včasi neumen! Bog daj norcem pamet! Divje kozle sva hodila pokat. Še mar nama ni bilo tistih par grošev, ampak veselilo naju je, ker je bilo prepovedano! Da sva le kljubovala in nagajala, pa sva bila vsa srečna. Pazila sva pa dobro, da nama ni mogel nihče do živega in da naju višja oblast ni prijela za uho. Bilo je o Šentilovem, ko že ni več tako vroče. Že hudo me je imelo, da bi zopet enkrat podrl gamsa, Bog mi odpusti greh, zdaj bi ravnal drugače. Ponoči sva si Joža in pa jaz namazala škornje z lojem in šla lovit. In res, še prav kmalu sem ustrelil divjega kozla, lepega, velikega, da bi ga kar vikal. Pa je bil že zlomek tisti dan! Počivava in pijeva bezgovec, ali glej! kdo se bliža po klancu? Joža naredi grozno velik križ in zašepeta ves prestrašen: „Bog in sveti križ božji, to je pa sam hudobec! Pa ni bil.“

„Kdo pa je bil?“ je vprašala Minka.

„Kdo? Lovec. Pa kaj še lovec — psa je imel s sabo, psa! Precej sva vrgla gamsa v jarek in pokazala podplate. Ali sva jo plela ob prepadu po stezi, ki je bila ožja kakor klop pri peči. Hentaj vendar, to ni nobena šala! Joža se je natihoma, pa grdo pridušal, Bog mu odpusti, mene je pa kar mrzlo oblivalo. Lovec naju je na srečo zapazil šele, ko sva že precej daleč zavila po ovinku. „Stojta, stojta!“ je kričal za nama. Midva pa po drugi strani v hosto pa na hrast! Kmalu je prihitel za nama in gledal na vse strani. Zdajle bo pa huda! sem si mislil. Pet šmarnih tolarjev

bi dal, če bi bil zdajle doma! Kako mi je bilo srce! Še danes dobro pomnim vse. Vsi lasje na glavi so mi stali pokonci kakor ščetine na krtači. Kaj bo, če naju zagleda in poturča? Kaj nama je bilo vsega tega treba! Obljubil sem svojemu patronu, da ne pojdem nikdar več lovit. Hvala Bogu in svetemu Martinu — lovčev pes je zavohal divjačino, menda lisjaka! Ubral jo je za njim in lajal, da je odmevalo po planini. Tudi lovec je izginil. Ko so zjutraj mati žgance drobili za kosilo, sva bila že doma. Tako sva lovcu upihala kašo. Samo prijatelj Joža si je na hrastu raztrgal svoje hlače, tiste mezelanaste, druge nesreče ni bilo. Gamsa sva drugi dan našla in prodala. Pozneje pa res nisem šel več lovit. Srečala me je pamet — samo oženil sem se, ker me je imela Neža tako rada! Komaj je čakala, da smo šli pismo delat."

Oča Martin so mi poredno namežiknili, mati Neža pa so jih zavrnili: „E, beži, beži, kaj boš take kvasil kakor Pavliha. Kako je to, da danes toliko govoriš, drugače so ti pa besede kakor priklenjene na jeziku!"

„Jožo je čez nekaj let plaz zasul, Bog mu daj nebesa! Gorski škratje, veste, tisti zeleni, so ga urekli, siromaka."

Tiho pojoča sapa je zibala zaspano drevje. Jelo se je mračiti. Kakor sence so letali netopirji po otemnelem zraku.

Po večerji sva šla z Jankom gledat razsvetljavo. Na dvorcih in graščinah, na hotelih in hišah, v gajih in na terasah, na bregu in na otoku, v čolnih in ladjah, povsodi so migljale in igrale med venci, girlandami in zastavami stotere luči. Na holmih in na najvišjih gorah so goreli veliki kresi. Na hribu so pokali možnarji. Neprenehoma so sikale rakete in švigale proti nočnemu nebu.

Bled je bil podoben mravljinčjemu gnezdu. Od blizu in od daleč so dohajali še vedno gledalci peš, v elegantnih kočijah in navadnih kolih, v omnibusih in na kolesih. Raz samotno planino jo je primahal marsikateri gorjan, ki je šel le poredkoma z doma. V gneči si videl med Slovenci veselega Hrvata in resnega Srba, energičnega Čeha in sanjavega Poljaka, tihega Rusa in glasnega Italijana, živahnega Francoza in hladnega Nemca, nadutega Madžara, flegmatičnega Angleža in ponosnega Američana. Mimo je prikorakal izprevod z godbo in plamenicami.

Po jezeru se je zibalo čimdalje več ladij, plavov in gondol, okrašenih s pisanimi lampijoni, svežim cvetjem in zelenjem in praporci. Nad pljuskajočimi vodami so pluli radostni glasovi, vzkliki,

smeh, petje, godba zdraviliških godcev, zvoki harmonike, citer in gitare. Luč do luči, ognjeni venec je okvirjal jezero.

Dolga vrsta čolnov se je jela pomikati ob bregu naokoli. Tudi midva z Jankom sva se uvrstila v ta živi kolobar. Čudovito je plamtel ogenj na vodi. Na gradu in v zdraviliškem parku so vžigali umetna solnca in zvezde. Otok in pol jezera je sevalo v bengalični luči in v valove je padal dež pisanih isker.

Zastonj so moje oči iskale Olgo. Sredi vesele glasne množice sem čutil globoko žalost in pobijajočo osamelost!

Šele pozno so ugasnile luči in utihnili glasovi na jezeru. Oddaleč je donašal vetrec ulomke poskočnega valčka. Noč je bila tiha, otožna; ob luni so tleli mirni oblaki.

„Lepo je bilo," je dejal doktor Zalokar, ko sva se vračala domov. „Ali še mnogo bolje mi ugaja Bled brez takega umetnega okrasja. Prirodna lepota se ne da prekositi! Že večkrat mi je bilo na mislih: Kako bi Turgenjev ali pa Tolstoj opisal planinsko krasoto? Kako bi jo Beethoven prelil v glasbo?"

Zlata luna je veličastno priplula nad zaspane oblake in svečano posvetila na slovesni cilinder gospoda svetnika Ovna, ki je slonel pri ograji ob jezeru.

„Zakaj pa tako sami?" je vprašal doktor. „Ali občudujete rusalke, lepe povodne gospodične, ki se ob mesečini rade kopljejo in si češejo dolge, zelene lase?"

Svetnik pa je pomajal z glavo in odgovoril modro: „Dobro, da je Blejsko jezero tako lepo okroglo! Izlepa se ne moreš izgubiti, pa bodi še tako . . . tako židane volje. Slavna gospoda! Nekaj novega! Heywoodova hči, oné, tista miss Molly, jo je popihala z mladim Dunajčanom. Obema želim srečno pot, vama in sebi pa lahko noč!"

18.

Proti jutru so me zabavale čudne sanje. Po jezeru so se igrale beloudne zlatolase vile z zelenimi vali in srebrnimi penami; pele so in trgale bele in rumene jezerske rože ter jih metale luskinastemu, bradatemu povodnemu možu, ki je z Ovnovim cilindrom veselo in ponosno sedel v ladji. Z gradu je gledala ob ograji velika družba: troje svetnikov, namreč nemški cesar Henrik Drugi s cesarico Kunigundo in škofom Albuinom, baron Valvasor in gospod Humphry Davy z debelim notesom, grof Herbart Turjaški z obezano glavo, grajski župnik Faschang z Luthrovo biblijo, okoli njega mnogo drugih za pekel potrjenih protestantov, Vodnik, Prešeren in Čop

pri steklenici „matere Brežanke“, francoski davkar s prazno kaso pa teta Brigita z mopsom.

V čolnu pa že ni več sedel povodni mož, ampak Tolstoj. Nenadoma so mu vzrasla krila in izpremenil se je v laboda in vzletel. Čim više je plul, tem lepši je bil in tem večji. Peroti so mu kmalu segale od Osojnice do Straže. Svetile so se v tisočerih barvah. Kadarkoli so se premaknile, je zazvenela od njih zamakljiva godba kakor od tisoč in tisoč ubranih strun! Venomer je rasel prelepi labod in krila so se mu že dotikala Stola in Triglava . . . Tedaj me je prebudila budnica.

Na Jezeru je bila dopoldne slovesna maša. Nebrojno ladij in gondol je plulo proti cerkvici na skalnatem osredku. Tudi jaz sem se popeljal na otok. Nekateri romarji so se po kolenih pomikali po tistih devetindevetdesetih kamenitih stopnicah. Na lepem, precej velikem prostoru pred cerkvico, ob cerkovnikovi hiši, pri puščavici, pod lipami in hrasti se je vse trlo pražnje oblečenih ljudi. Zvonovi so vabili k maši.

„Blagor človeku, ki čuje pri mojih vratih!“ sem bral nad bronastimi vrati, ko sem se rinil skozi gnečo. Zid je bil na gosto popisan z imeni in vestno dodanimi letnicami. Neprenehoma so padali novci v črno železno pušico, priklenjeno na levi. Počasi sem le dospel na kor.

Iznad lesenega glavnega altarja, izrezljanega in pozlačenega, je lila skozi žolto steklo tajinstvena zlata svetloba. Vse je ozarjala ta pobožna luč, kipe svetnikov in angelov, pisane vence, šopke in sveče, nizko leco in ozke klopi, pobeljene stene, lestenca in spovednici, rdeča banderca in glave tihe množice. Med njo sem blizu pod pridižnico spoznal Olgo, ko je obrnila glavo na desno k papanu.

Pozvonilo je, orgle so zabučale in pevci so zapeli. Zadišalo je po kadilu; njegovi oblački so se dvigali kakor skozi zlato meglico. Olga se skoraj ni ganila v svoji klopi.

Ko je minula maša, je drug za drugim vlekel za obrabljeno, očrnelo vrv, visečo pred klopmi skozi strop kakor iz samih nebes, in venomer je pel mali zvon v stolpku. Počakal sem Olgo zunaj blizu vrat. Prve trenutke se mi je zdela tuja. Bila je resna, vsa zamišljena. Iz oči ji je sevala tajnovita luč, kakor da je njena duša še vedno vtopljena v molitev. Ko me je pa zagledala in mi odzdravila, se je veselo nasmehnila in zašepetala, vsa zardela: „Zvečer se vidiva na plesu!“

„Vendar že enkrat!“ sem vzdihnil, ali že nama je bil stari ravnatelj za petami. Odzdravil mi je še precej prijazno. Na prsih se mu je svetil zlat križec.

Popoldne nisem šel niti k slavnostnemu banketu niti k veliki tomboli. Izprehajal sem se v parku na Straži in komaj čakal mraka.

Zvečer je bil ples v sijajno razsvetljenem, z zelenimi kitami, s pisanim cvetjem in zastavicami okrašenem zdraviliškem salonu. Plesal sem kajpada največ z Olgo. Zabavala sva se izborno. Tudi moj bodoči tast je bil prav dobre volje. Vendar se mi je zdelo, da se mi včasi čudno muza. Zastonj sem ugibal, kaj ima hudomušni gospod za bregom.

Nenadoma pa je kanila v sladko kupo mojega veselja jako, jako grenka kaplja — pred mano je stal moj dunajski ravnatelj, gospod Václav Kvapil, visoko vzrasel in krepak mož, že malo osivel, vendar še brez pleše.

„Dober večer, gospod višji oficijal!“ me je blagovolil ogovoriti s čudnim nasmehom. „Vi s svojo izpahnjeno nogo pa res ne plešete slabo!“

„Klanjam se, gospod ravnatelj!“ sem izpregovoril hripavo. Same narobe misli so mi rojile po glavi. Želel sem si, da bi se odprl parket pod mano — ali pa pod ravnateljem.

„Čestitam vam, da ste okrevali tako naglo,“ je dejal sarkastično in se obrnil k staremu Jarniku in Olgi, ki sta prihajala proti nama.

„O—o servus, stari prijatelj!“ je viknil moj bodoči tast. „Ali si vendar prišel? Prejel sem tvoje pismo in te pričakoval že zjutraj. Kako sem vesel, da te spet vidim!“

Porabil sem priliko in se zopet zasukal z Olgo. Povedal sem ji, kaj me tare. Komaj sva nehala plesati, je bil že gospod Jarnik pri naju in se veselil moje zadrege: „Lepo ste opeharili svoje dunajske gospode. Natvezli ste jim, da ste si izpahnili nogo, pa plešete ko veter! Kaj bo pa zdaj? A?“

„Ali, papa, gospod Kvapil je tako ljubezniv!“

„Nocoj pač, ljubica moja, toda jutri bo druga!“

Olga ga je prijela za roko in prosila: „Gospod Kvapil je vendar tvoj prijatelj. Razloži mu vendar —“

„A, kaj še! Ne vtikam se v tuje stvari.“

„Pojdem pa jaz sama —“

„Bog ne daj! Kvapil ne mara, da bi se kdo mešal v njegove posle, najmanj pa ženska!“

Doktor Jurinac je odvedel Olgo med plesalce, Jarnik pa mi je dejal ironično: „Želim vam mnogo zabave, gospodine!“ Kako je mož užival ob mojih troških! Stopil sem iz plesne dvorane. Vse mi je bilo zoprno, godba, ples, hrum, smeh, ves veselični šum in dirindaj. Zastonj sem poizkušal premagati bridko otožnost . . . .

„I kaj se pa ti kujaš?“ se mi je smejal doktor Zalokar, ko sva se srečala čez nekaj časa v zdraviliški restavraciji. „Ali se tako drži vesel ženin? Kaj pa poreče tvoja nevesta? Vriskaj, ukaj, pôj! Pojdiva na šampus!“

„Prav nič se mi ne ljubi,“ sem odvrnil in mu povedal, kako sem pogorel, on pa se mi je le smejal.

„Janko, stvar je, menim, dovolj resna!“

„Resna? Beži, beži! Ne zameri mi — ali svojega bodočega tasta bi moral vendar malo bolje poznati. Malo prej sem nehotoma slišal, kako sta se pogovarjala Jarnik in Kvapil. Tvoj dunajski načelnik je dejal: „Torej tvoj bodoči zet! Čestitam! Kalan je simpatičen človek in dober uradnik. Jako zadovoljen sem z njim in prav od srca mu privoščim dopustno podaljšanje, saj je večkrat tudi on prostovoljno nadomeščal tovariše v službi!“ Jarnik pa je rekel: „Malo naj le še gaga fant v skrbeh! Radoveden sem, kako se bo vedel . . .“ Kvapil pa je dejal: „Torej te še vedno veseli, ako moreš spraviti koga malo v zadrego . . .“

Oddahnil sem se globoko in stisnil Janku roko. Sedaj mi je bilo jasno, zakaj se je Jarnik muzal tako veselo.

„Vidiš, Igor, tvoj bodoči tast se kar ne mara poboljšati. Zato ga morava kazniti. Takoj uprizorimo veseloigro!“

„Ako nam pa zameri?“

„Tak ni. Nič se ne boj! Odgovorni prireditelj sem jaz! Bližata se Jarnik in Kvapil. Stopi, stopi tjakaj za oleander!“

„Kako se imaš, doktor?“ je vprašal Jarnik radostno.

„Prav dobro! Le nekaj se mi zdi čudno.“

„Kaj pa?“

„Da te tako zelo veseli, ako moreš koga spraviti v škripce!“

„A! Tudi ti že veš? Kalan ti je potožil? Ha ha! Zakaj se pa da?“

„Preljubi moj Jarnik, povej, ali bi bilo tebi ljubo? Mar misliš, da tebe ne bi mogel nihče dobiti na limanice?“

„Upam, da ne. Mene že ne! Kdo neki?“

„Na primer — jaz!“

„Tudi ti ne!“

„Koliko pa staviva?“

„Kolikor hočeš. Ha ha! Pazi, doktore! Star lisjak se zna ogibati pasti.“

„Staviva sto goldinarjev! Za občinske siromake!“

„Dobro. Sto goldinarjev!“

„Prosim, gospod ravnatelj Kvapil, izvolite nama biti priča!“

„Z največjim veseljem, gospod doktor.“

„Ako ne spravim gospoda Jarnika v štiriindvajsetih urah v zadrego, plačam stotak jaz. Ako pa se mi v tem času posreči, da uženem gospoda Jarnika v kozji rog, pa izgubi stavo on! Oba obetava, da ne bo zaradi te stave nobene zamere. Velja?“

„Že velja!“ se je veselil Jarnik in si mel roke. Pa tudi Jankov obraz je žarel od veselega pričakovanja.

„Kaj pa vendar nameravaš?“ sem vprašal Janka, ko sta odšla oba ravnatelja.

„Poslušaj, Igor! Stari jazbec najbrže meni, da si šele zdaj belim glavo, kako bi dobil stavo — jaz pa se neutegoma lotim dela. Pojdi takoj h gospodični Olgi in povej ji, zakaj gre. Pridobil sem gardrobno varihinjo; pri njej naj se skrije Olga, dokler ne pridem ponjo. Ti pa pojdi na moje stanovanje! Tu imaš ključ. Ogrni si moj havelok, pripni si mojo umetno brado, saj veš —“

„Vem, vem, v omari je v zeleni škatli.“

„Povezni si širokokrajni klobuk, ki visi na stojalu poleg haveloka, in vrni se semkaj v restavracijo! Sedi za mizo, govori malo in s potajenim glasom, da te nihče ne spozna! Le nikar se nič ne obotavljaj in kar pojdi!“

Najprvo sem pomiril Olgo zaradi „izpahnjene noge“. Živi žarki neizrečenega veselja so ji sijali iz oči. Potem pa sem ji razložil, kaj želi doktor Zalokar. Bal sem se, da se bo branila, toda bila je takoj pripravljena, da sodeluje pri naši veseloigri.

Ona se je skrila v gardrobi, jaz pa sem se odtihotapil v Jankovo stanovanje in se preoblekel in preobrazil po doktorjevem receptu.

„Dobro, zdaj te ne spozna živ krst!“ mi je dejal Janko, ko sem se vrnil v restoran. „Poglej, tamle se hladi pri butelji Balenović. Poizkusil bom, da spravim Jarnika k njemu. Ti pa sedi tamle k sosednji mizi, ako hočeš slišati kaj kratkočasnega! Jarnik že pogreša svojo hčerko. Iskal jo je že povsodi po zdraviliškem domu: na plesišču v veliki dvorani, v salonu za dame, v čitalnici, v kavarni, v gaju, na terasi. Bil je tudi v gardrobi in vprašal po hčerki. Po meni poučena varihinja mu je rekla, da je gospo-

dična Olga naglo vzela svoj plašč in prosila, naj žena nikomur ne pove, da je odšla. Ondi je slišal zdajci, da je rekla neznana dama drugi: „Pobegnila sta, pobegnila!“ Vse namreč govori o Heywoodovi Molly in njenem Dunajčanu, ki sta jo popihala snoči z Bleda. Le Jarnik ne ve ničesar o tem, ker se ne briga za take novice. Zato mu je takoj šinilo v glavo, da veljajo one besede o begu Olgi pa tebi! Lahko si misliš, kako ga je pogrelo! Žena v gardrobi ga je slišala mrmrajočega: „Tako, tako! Ubežala sta. Treba jima je bilo . . .“ Boš videl, Igor, kmalu bo spet tukaj. Kakor kaže, se nam obeta popoln uspeh!“

Sedel sem k mizi v Balenovićevem obližju in si naročil piva. Drugih gostov je bilo še malo. Zdaj pa zdaj se je prišel krepčat plesalec pa kmalu odhitel. Iz plesne dvorane je donela vabljiva godba. Od jezera je pihljal prijeten hlad in na nebu se je svetila rimska cesta, zvezdovita peča jasne noči. Radovedno sem čakal, kako se bo razvila naša veseloigrica.

19.

Kmalu je prišel ravnatelj Jarnik z rokama na hrbtu mimo mene in zamišljeno strmel predse.

„Gospod ravnatelj!“ ga je poklical Balenović. „Sedite k meni, da se kaj pomeniva! Saj se vidiva tako malokrat.“

Jarnik je sedel, si nervozno pritiskal robec na čelo in si naročil brizganca.

„Kaj pa je kaj novega?“ ga je vprašal Balenović in mirno pušil cigaro.

Jarnik je mislil kajpada vedno na hčerko in odgovoril zamolklo: „Ušla sta!“

„Odpotovala sta nepričakovano,“ je dejal Balenović in pokimal. Mislil pa je le na miss Molly in Dunajčana. (Te in take podrobnosti sem zvedel pozneje.)

„Torej veste že tudi vi, gospod Balenović?“ se je čudil Jarnik in shranil žepni robec.

„Kako ne bi! Vsi vedo.“

„Vsi vedo,“ je zamišljeno ponavljal Jarnik in pil.

„Kaj takega se pač hitro razklepeta, gospod ravnatelj!“

„Kajpa! Kajpa! Ali jaz sem zvedel šele pravkar.“

„Premalo zahajate med ljudi, gospod Jarnik! Zakaj tičite vedno doma?“

Ravnatelj je prejkone preslišal poslednje besede, ker ni nič odvrnil. Potegnil je zopet robec iz žepa in si otiral čelo, rekoč: „Kdo bi si kaj takega mislil!"

„Res, tudi jaz nisem pričakoval kaj takega," je pritegnil Balenović. „No, zdaj je že, kar je. Zdaj sta že daleč za hribi in dolinami."

„Torej menite, da bi bilo vsako zasledovanje brezuspešno?"

„Čisto gotovo."

„Nekaj se mi zdi posebno čudno!" je povzel ravnatelj po kratkem premišljevanju.

„Izvolite, gospod ravnatelj?"

„Saj vendar nista imela nobenega pravega povoda. Čemu sta torej pobegnila? „Jarnik je zopet spravil svoj robec in skrivoma vzdihnil.

„Desertirala sta za kratek čas. Kaj hočete? Mladina je vedno kolikortoliko na lahko plat."

„Ali, da je ta mladi mož tak!"

„Lahkomiseln je bil zmeraj, pravi lahkoživček!" je poudarjal veletrgovec in odložil čik v pepelnjak.

„Kaj pravite, gospod Balenović!" se je zavzel Jarnik. „Kaj takega nisem nikdar opazil."

Balenović mu je ponudil cigar in zapalil tudi sebi eno ter dejal: „Premalo pridete med ljudi, kakor sem že rekel."

„Res je, ne zanimam se mnogo za druge in doma sem si celo prepovedal, da bi me nadlegovali s čenčami. — Pravite, da je bil tak kalefaktor?"

„Delal je celo dolgove! Dolžan je vrtnarju, natakarjem —"

„Oho!" je ostrmel Jarnik in skočil pokoncu.

„Še celo perici je ostal dolžan!"

„A-a-a!"

„Kalefaktor!"

„Meni je pa kvasil, da mu ni prav nič do dote. A-a-a!"

„Pa ste mu verjeli, gospod ravnatelj?"

„Verjel. Sploh se mi je zdel jako soliden mlad mož."

„Ravno narobe, gospod Jarnik!"

„Ubogo zaslepljeno dekle!" je jezno vzkliknil ravnatelj, pogledal divje naokoli in zopet sedel. „Mar bi ostala stara devica!"

„Bilo bi stokrat bolje," mu je pritrdil Balenović.

„O ta peklenska ljubezen! Peklenska ljubezen!"

„Ljubezen je lep humbug!"

„Ljubezen je prijazen humbug, ali kako ste že rekli, gospod Balenović? Pa saj je vse eno. Toda jaz mu že pokažem, zapeljivcu!“

„Kaj? Vi? Ali ste hudi nanj?“

„Kako pa naj ne bi bil, lepo vas prosim!“

„Gospod ravnatelj, ali je vam tudi kaj dolžan?“

„Meni nič. Še tega bi mi manjkalo, ha ha! Vrag —“

„Pardon, čemu se pa potem hudujete? Oprostite mi, to mi ni doumno.“

„Kaj? Kako?“

„Jaz vas ne razumem, gospod Jarnik!“

„Jaz pa vas ne, gospod Balenović!“

„Vi mene ne! Zakaj pa ne?

„No — ako mi kdo odpelje hčer, ali naj ga morda še hvalim?“ je vprašal ravnatelj, zopet vstal in srdito gledal svojega znanca. Sopel je težko.

Tudi Balenović je skočil pokoncu in se čudil. „Kaj velite? Vam je kdo odpeljal hčerko, vam? Kdo pa? Kdaj pa?“

„Višji oficijal Kalan. Nocoj. Saj ste vendar rekli, da že veste!“

„A tako? Ne, tega nisem vedel,“ je trdil Balenović in sedel.

„Saj ste vendar sami dejali: Ves Bled ve!“ Tudi ravnatelj je sedel.

„To sem res rekel, toda mislil sem si: Vsi vedo, da sta pobegnila miss Molly pa Dunajčan.“

„Kaj? Njiju ne poznam! Čudno! Pobegnila sta kar dva para zaporedoma? To je že epidemično! Naposled uidejo vse zaljubljene duše z Bleda? Čudno, čudno!“

„Res, stvar je čimdalje lepša.“

„Tisto o dolgovih velja torej le o Dunajčanu, ne pa o Kalanu?“ je vprašal Jarnik.

„Kajpada, govoril sem zmeraj le o Dunajčanu.“

„Oprostite mi, gospod Balenović, da nisem takoj početkoma govoril jasno. Upoštevajte, da sem razburjen. Zato sem napačno ujel vaše besede.“

„Prosim, prosim, nič ne de, saj sedaj se razumeva. Sedaj je vse jasno ko beli dan!“

„Svetujte mi, kaj naj storim?“

„Kaj? Nič!“

„Zdaj prihajata pa moja svakinja Brigita in gospa Ovnova,“ je opomnil Jarnik z jako čemernim obrazom.

Odkar sta desertirala Molly pa Dunajčan, je imel ženski areopag permanentne seje. Predsedovala je klepetuljam kajpada gospodična Brigita Ogrizova, med vsemi najbolj jezična. Naselili sta se zdaj pri Balenoviću, ki je takoj naročil sladoleda. Njemu na desno je sedla gospa Genofefa, na levo pa teta Brigita, na desno suha ideja, na levo pa debela materija.

„Kje pa je naša Olga?“ so bile gospodične Brigite prve besede.

„Ali ne veš, kaj se godi na Bledu?“ je odgovoril svak. „Ne veš, da uhajajo mladi pari? Olga je odpotovala s Kalanom.“

Gospa Ovnova je obledela od zavisti in jeze, da njene hčere niso tako srečne, teta Brigita pa je zamahala z rokama, kakor bi hotela vzleteti in zapustiti ta pregrešni svet, in zagodla zamolkel samoglasnik, ki ni bil ne „A!“, ne „O!“ Potem pa je debelo pogledala in hitela: „Ali ste videli! O-o! Kajpa. Flirt! Moderna vzgoja!“

„Slabo si pazila na Olgo!“

„Sla-a-abo?“ je ponavljala ljuto. „Saj ni obveljala nobena moja pri nas. Ali nisem zmeraj svarila in govorila o izprijenosti in nemoralnosti moderne mladine?

„Kaj pomagajo prazne besede!“

„Na verigo je vendar nisem mogla prikleniti. Ali nisem Olge vedno lepo učila in ji bila dober zgled? Ali ti si me premalo podpiral v mojih hvalevrednih namerah. Zdaj pa imamo! Kar dva para v dveh dneh! Škandal prvega razreda! Pa kaj sediš tukaj? Naglo za njima!“

„Zdaj je že prepozno.“

Gospa Ovnova je nemo sklepala roke, majala z glavo in široko odpirala svoje vodenosive oči. Ko je Brigita umolknila, je naglo porabila priliko, da bi zinila tudi ona katero in začela: „To je strašno. Ne, svet ne bo stal dolgo!“ Daljšega govora pa ji ni privoščila Brigita, ampak jo odvedla s sabo. Mudilo se ji je, da raztrobi in razbobna imenitno novico vsem prijateljicam in članicam v društvu opravljivosti in klepetanja. Namestu njiju je nastopil doktor Zalokar in sedel na levo k Jarniku; iz oči mu je sijala poredna šegavost.

„Kaj pa ti je, da se držiš tako pusto, ljubi Jarnik?“

„Najrajši bi šel domov.“

„Kaj pa se je pripetilo, za Boga milega?“ je vprašal doktor sočutno; namestu Jarnika je povedal Balenović, da sta nenadoma odpotovala Olga in Kalan. Medtem je prišel ravnatelj Kvapil in sedel na desno k Jarniku.

„Morda ti pomagam jaz, dragi Jarnik?“ je tolažil doktor.

„O prijatelj!“ je kliknil ravnatelj in ga pogledal radovedno in osuplo. „Vedno bi ti bil hvaležen!“

„Hm, hm, siromak si torej v hudi zadregi?“

„V strašni zadregi,“ je priznal razburjeni ravnatelj. „Saj vidiš, da ne vem, kaj bi!“

„No, vidiš, prijatelj, to sem hotel slišati od tebe!“ se je oveselil doktor, vstal in izjavil slovesno: „Gospoda moja! Gospod ravnatelj Jarnik je izgubil stavo!“

„Pusti zdaj šale!“ ga je zavrnil Jarnik. „Obljubil si mi, da mi pomagaš.“

„Prosim, izvoli počakati par minut!“

Ko je odhitel, so ugibali Balenović, Jarnik in Kvapil, kaj bo. Kmalu je Janko privedel Olgo, jaz pa sem snel umetno brado in pristopil. Jarnik je sedel kakor okamenel. Doktor mu je predstavil oba „uskoka“. Vsi smo ploskali, midva z Olgo pa sva klicala: „Živio naš režiser doktor Zalokar! Živio!“

Olga se je ovila očetu okoli vratu in prosila: „Ne bodi hud, gospod doktor me je skril v gardrobi!“

„Že vidim, da ste se vsi zarotili proti meni!“ nam je žugal Jarnik in se prijel za čelo: „Lej ga zlomka, da nisem takoj ugenil! Hvala lepa, doktore! Le čakaj, drugikrat prekanim pa jaz tebe! Priznavam, da sem izgubil stavo in ti — čestitam!“

Tudi mi drugi smo čestitali doktorju. Ravno smo se najbolje zabavali pri penečem se šampanjcu, pa se je gravitetično bližala teta Brigita. Ko je zagledala Olgo in mene, toliko da ni padla znak.

„Kaj pa je to, kaj pa je to?“ je javkala razjarjena in stresla svojo jezo nad svakom, ki se je veselo muzal. „Prej si mi natvezil, da sta ušla, in jaz reva sem povedala to vsem prijateljicam. Zdaj pa sedita tukaj. O kako si me imel za norca! Človeku se kar meša. Vse mi šumi po glavi. Oh, da si me tako osmešil!“

„Tako, zdaj sem pa jaz kriv! To je še najlepše!“

„Smejale se mi bodo vse prijateljice!“

„Kaj pa ti je treba novice publicirati? Kdo te je prosil? Jaz?“

„Oh, jaz uboga reva sem blamirana, blamirana, blamirana! Kaj takega še nisem doživela.“

„Res je, tvoja avtoriteta je močno omajana,“ jo je zbadal svak, „toda jaz ti ne morem pomagati. Kakor vidim, bi ti bilo celo prav povšeči, ako bi bila res ušla.“

„Ves Bled se mi bo smejal —“

„Naj se le smeja, naj, in da se ti bo smejal še bolj, izjavljam, da sprejmem gospoda Kalana za svojega zeta.“

„Živio mladi par! Živio gospod ravnatelj!“ je hrumelo omizje. Prvi nama je čestital ravnatelj Kvapil.

Teta Brigita je odšumela vsa togotna domov. Spremil jo je svetnik Oven in nam povedal, da je od jeze ihtela.

Mi pa smo se še dolgo židane volje zabavali na plesišču in pri omizju. Gospod Zlatoust je vrtal s kazalcem po zraku, nam priporočal svojo veselo filozofijo in nas svaril, naj se nikdar ne vdamo duhomorni žalosti. Ko smo se vračali domov, je bežala jutranja sapa ko srebrna senca preko spavajočega jezera in nam prijetno hladila vroče glave. Že so peli solidni petelini in na vse grlo so nas ponočnjake zmerjali blejski vrabci.

Debela teta je odpotovala še tisto jutro s svojimi kovčegi, škatlami in škatlicami. Prisegla je, da je ne bo nikoli več nazaj na Bled, kjer so jo imeli tako hudo za norca. Ubogi Bled!

Drugo leto sva se poročila Olga in jaz v cerkvici na Jezeru, malo pozneje pa Nada in doktor Jurinac, Minka in Jaka.

* * *

Tako je pripovedoval prijatelj Igor Kalan. Najina ladjica se je bližala bregu.

„Poglej, tamle so naši!“ mi je dejal bivši sošolec. Na bregu je stala mlada gospa in dva dečka, dva krepka dunajska Slovenca v mornarski obleki; mahala sta z belima robcema. Gospa Olga Kalanova je bila še vedno sveže lepa; posebno krasne so bile njene velike temnosive oči, ki je v njih gorel vesel in ponosen ogenj. Na bregu me je Igor predstavil in me povabil za drugi dan na obed.

Zopet sem sam.

Sam! Ali na veličastnih planinah sije stotera krasota, kakor da je naglo bežeča poletna noč izgubila svojo diamantno pečo na samotnih višavah, in nad jezerom in nad mano švigajo vesele lastovke, vesele misli, in hvalijo slovanskega raja lepoto in mir!

Dr. Fr. Ilešič:

Podlimbarski.

(Konec.)

„Tri mesece ostanem doma pri starših, potem poizkusim srečo po svetu“, je mislil odpravljajoč se domov. Prosil je brž za mesto občinskega tajnika v Krškem, pa brez uspeha. Čez mesec dni se je preselil iz Spodnjih Lok v Ljubljano k nekdanjemu sošolcu Davorinu Hostniku, takrat korektorju v „Narodni tiskarni“, ter se mislil pripravljati za učiteljski poklic. „Pri kmetih in pri stalnem hlebu hočem živeti in, ako bo mogoče, za slovenski narod delati.“ A kako se v Ljubljani prehraniti? Iskal je službe celo po časopisih, pa zaman. Za par dni je bil nekak sluga — iztirjevalec računov (menda pri trgovski zbornici), potem je nekaj časa pisaril pri deželnem odboru, obenem je pisal za „Slov. Narod“ in „Agramer Tagblatt“. Njegova želja je bila, študirati profesuro, in sicer zgodovino. Da bi si preskrbel sredstev, je nameraval vstopiti na učiteljišče in si potem kot učitelj prihraniti kaj za nadaljnje študije. Za eno leto učiteljiških študij bi se bil upal vzdržati, toda ker mu je ravnateljstvo dovolilo le vstop v 3. letnik učiteljišča in bi torej moral na učiteljišču biti še dve leti, se mu je porušil ves načrt. Nato je prosil še enkrat občinske tajniške službe, in sicer v Naklem pri Divači, pa brezuspešno. Ta bridka realnost se mu je z njegovimi ideali spojila v te-le besede: „Moje srce me vleče na jug, kjer Rusi marširajo črez Balkan, morda bi v onih slavnih gorah našel večni počitek“ — a faktično se je 1. nov. 1877. odpeljal zopet na sever v požunski Št. Juri k svojemu dragonskemu polku.

Tako se začne druga doba njegovega vojaškega življenja. Prej mladenič, življenja poln, čil jahač, začenja Podlimbarski sedaj misliti globlje in filozofirati o sebi, o svojem poklicu in o svetu vobče. Izprva je mislil, da dosluži še sedem let, a da pojde potem v civilno službo v domače kraje. Toda kmalu se mu je načrt očividno izpremenil. L. 1879. je naredil v Požunu častniški izpit. Še istega leta ga nahajamo v Stockeravi na Nižjem Avstrijskem, potem časovito v

Brucku ob Litvi, v Marcheggu, v Gänserndorfu itd. Dne 27. aprila 1884. je postal poročnik ter prišel v Dunajsko Novo mesto, kjer je našel dve slovenski rodbini, profesorja dr. Fr. Detele in inženirja Radivoja Poznika. Aprila 1885. je bil prestavljen v Košice na Ogrskem. Kakor je nekdaj veselo jezdaril, pa tudi že pozorno motril svet ob Vagu in Donavi, tako je sedaj s posebno vnemo hodil v slovaško vas in proučeval nje življenje. Rad se je pozneje spominjal svojega bivanja med Slovaki, „kjer nosi temni Vah na hrbtu tatranske lesove v veliko Donavo", ter se zamišljal na bregove „kalnega Hernada, kjer bedni Slovak podaje roko ubogemu Rusinu". Pa že septembra 1885. je bil prestavljen v Dolnjo Tuzlo v Bosni. To so bila za Podlimbarskega plodovita tla. Videl je tu jugoslovanski svet, o katerem je sanjal pred desetimi leti, videl bedo naroda, a kjer je beda, tam je bil on rad. Stalno je na izletih v bosenske planine in po cele poldneve prebije v hanih (gostilnah); s handžijo Vidakovićem se naravnost sprijatelji. Plod teh študij je znan. „Kaj je mar ljudem vesoljnost in modrost? To jih ne zanima", je pisal Podlimbarski takrat, „pač pa jih zanima, ali bo padel na igralno mizo tarok ali kralj". Dne 1. maja 1889. je postal nadporočnik ter bil premeščen v Trident na južnem Tirolskem, kjer je takrat služil Anton Koder kot brzojavni uradnik. Tu se je energično poprijel italijanščine ter križaril po južnotirolskih gorah in mestih. Zamikal ga je italijanski jug, tako simpatičen mu zbog svoje umetnosti. L. 1890. je bil v Benetkah. „Ko sem prišel na trg Sv. Marka", je pisal takrat, „in sem videl sv. Marka cerkev, tega veličanstva nisem mogel strpeti: bežal sem proč na Rivo degli Schiavoni, misleč o lepoti in harmoniji . . ." L. 1891. je bil v Milanu in zopet v Benetkah. Po dvoletnih resnih pripravah se je l. 1892. odpravil v Rim. L. 1894. je bil vnovič tam; tretjič l. 1914. Avgusta 1894. pa je bil premeščen v Terezin na Češko. Ves narodnostni in vsled tega socijalni miliê tega trdnjavskega mesta mu ni ugajal. Opetovano je odtod hodil v Prago (na pr. 1895. na narodopisno razstavo); l. 1896. je bil prvič v Draždanah in Monakovem. Tudi tod je iskal umetnosti, kakor l. 1899. v Berolinu, ter končno dejal: „Kar sem videl v Italiji, vse so si Nemci prisvojili." Med tem je postal stotnik (menda 1895.) Zaman je izkušal priti iz Terezina proč na jug. L. 1900. pa ga nahajamo v Olomuci na Moravskem, torej sredi Čehov in že zato zadovoljnejšega; udomačil se je tu v rodbini železniškega uradnika g. Lukana, svojega rojaka, in to mu je mililo hrepenenje po slovenski domovini. Novo življenje zavlada v njem;

kakor nekdaj na Slovaškem ga zopet zanima slovanska pokrajina, pokrajina in vas. Zopet je marljiv izletnik in vnet popotnik. L. 1901. je v Brnu, Kroměřižu, Hostinu in Velehradu; sledečega leta roma na slovečo božjo pot Hostin ter se udeleži manevrov čez Ogrsko Gradišče tja do Skalice na Ogrskem in še dalje na Slovaško. L. 1903. se pelje na slovečo božjo pot Radhošt na meji šlesko-moravski, odkoder iznova uživa razgled tja proti Lomniškemu Ščitu in Krivanu, ki ga spominjata dni njegove „zelene mladosti". Začela ga je pa mučiti želodčna bolezen in zaprosil je trajne upokojitve, ki jo je dosegel pri superabitraciji oktobra 1905. v Krakovu. Potujoč novembra meseca domov, je zapisal besede: „Nobene vojaške dolžnosti več, prost do groba . . . Peljem se v slovenski svet, ki so mi ga hoteli iztrgati iz srca, pa ga niso mogli, ker je bil tam pregloboko zasajen, svet mojih mladeniških let, ki me je spremljal 33 let po tujih krajih . . ."

V Ljubljani je živel tiho, a koristno življenje. Širšim slojem ljubljanskim ni bil znan. Rano je vstajal (vse korekture „Gospodina Franja" sva opravila zarana med šesto in sedmo uro v kavarni „Evropi") in v jutranjih urah si ga lahko videl po ljubljanskih ulicah in trgih. Na narodnih, posebe še slovanskih prireditvah ga ni manjkalo. Bil je izza leta 1908. odbornik „Matice Slovenske", odbornik „Pisateljskega Podpornega društva" in podružnice „Branibora" ter blagajnik št. petrske podružnice „Družbe sv. Cirila in Metoda". Rad je delal izlete v bližnji in daljnji slovenski svet, često v družbi z mestnim učiteljem g. Jakobom Furlanom in z g. Jakopičem. Že prej, ko je kot častnik vsaj vsako drugo leto hodil v domovino na dopust, je rad potoval sedaj po tem, sedaj po onem delu slovenskega sveta. Zlasti rad je v Rajhenburgu in Savi pohajal svojega zvestega in najboljšega prijatelja Fr. Podkrajška-Harambarašo, v čigar rodbini se je čutil posebno domačega; oba sta prehodila domače moravške hribe ter posečala zdaj Krašnjo, zdaj Limbarsko goro in okolico. Ko se je za trajno preselil v Ljubljano, je potoval še parkrat tudi dalje, in sicer l. 1907. v Črno goro, l. 1910. v Dalmacijo in Mostar, a l. 1914. v Rim. „Ves poln sem potnih načrtov, posebno po zimi", je pisal še l. 1907. Skoro ne vem, ali je resnoba ali rahla satira, ko nam tega leta zatrjuje, da bi hotel iti še v Švico, „da bi proučil tam, kako se v tej mali državi vlada v treh jezikih ..."

So ljudje, ki v svetu pozabijo svoje domovine. Maslju je povsod blestel dom nad vsemi mislimi in čustvi. Svojo Limbarsko goro je, če ne zares, pa v duhu posečal v mehko-lepi zvestobi.

„Železnica je drdrala z Dunaja čez Donavo“, je pisal l. 1873., ko je prvič šel na Ogrsko, „jaz pa sem mislil na domovino“. „Moja duša je navezana na domovino“ (1888). „Vrnem se kdaj v domovino s tistim srcem, s kakršnim sem jo zapustil, nič drugačno ne sme biti moje srce, kadar stopim na domača tla. To je moj ideal, ki ga nočem zameniti ne za bogastvo ne za karijero. Nikdar nisem prosil Boga, naj me pusti tam, kjer je bogastvo, a vedno ga prosim, naj me privede nazaj k revežem v domovino.“ Z redko toploto je govoril Slovencem, ki bivajo na tujem, ter jih vabil, da bi prišli uživat mir in mirovino v domovino. „Pot k svojim je krasna in srečna ... Najlepši trenotek življenja je oni, ko se človek srečno vrača v domovino.“

Maselj sam pa je moral končno v tujino, v Pulkavo. Vzrok temu je bil njegov roman „Gospodin Franjo“, ki je l. 1913. oziroma 1914. izšel pri „Matici Slovenski“ in ki opisuje bosenske razmere po okupaciji l. 1881/82. Radi tega romana je vojaški častni sod spoznal Podlimbarskega krivim ter mu marca 1915. vzel stotniško šaržo. Pa še celo leto dni je živel v domovini ne več stotnik, ampak le „človek“. Med tem mu je strahota vojne vedno bolj prevzemala srce, in „solze so mu često silile v oči“. Tudi časopisje ga izza l. 1915. ni več zanimalo. Zato se je umaknil po leti za cele tedne iz Ljubljane v svojo Krašnjo. „Teden dni nisem čital novin, pa nisem radoveden“, je dejal in čital Danteja ter se v krogu sorodnikov in drugih kmetov ukvarjal z vsakdanjimi skrbmi malega življenja. Z zadovoljstvom je konstatiral: „Moj ugled v občini Krašnji je res zrastel.“ Začel se je tudi že baviti s spisom „Sv. Valentin in sv. Peregrin“, ki naj bi bil satira na sodobne vojne čase. Kar nenadno pa je dne 3. junija 1916. dobil od policije naznanilo, da bo radi tendence „Gospodina Franja“ odslej konfiniran ter da mora iz vojnega področja na Nižje Avstrijsko. Dva dni nato je odšel in v Oberhollabrunnu se mu je v nadaljnje bivališče odkazal trg Pulkau v okraju Retz, v severnem delu dežele. Bilo je tu mnogo bednih istrskih beguncev in konfinirancev (zlasti Italijanov, pa tudi nekaj Rusov in Čehov). Izprva je bil Podlimbarski silno razburjen; zle slutnje so ga obhajale, da ne bo videl nikoli več domačih krajev in ljudi. Sčasoma se je pomiril ter si delal pogum; „prostora imam na vsako stran 5 kilometrov, torej dovolj“, je pisal v domovino; največ je občeval z zaderskim žurnalistom Kajetanom Flolijem in z maloruskim nadučiteljem Šoršem iz Črnovic. Služil je pregnancem in beguncem za nemškega pisarja. Toda duševne depresije so se

vračale. „Telesno sem zdrav, a duševno potrt. Pridejo ure, ko zopet dvignem glavo, a dobrega ne vidim ničesar. Bolje je umreti nego gledati ta svet“, je pisal l. 1916. bolnemu Podkrajšku ter pripomnil: „O ko bi mogel to svoje zdravje odstopiti ljubemu prijatelju!“ Pulkavski svet je lep, valovit. Spominjal ga je podobnih ogrskih pokrajin, kier je jezdaril pred 40 leti. „Enako sem takrat tožil in sanjaril o domovini kakor sedaj. Takrat sem si utešil dušo; kako si jo bom sedaj, ne vem.“ Policijski utesnjena korespondenca se mu je studila. „Samo 15 vrstic je dovoljenih na dopisnici in 60 v pismu. Piši pa o letini in želodčnih krčih! Za sanje po noči pa je že nagobčnik.“ Vložil je prošnjo, da bi bil konfinat preklican, a prošnja se mu je z nepovoljno rešitvijo že v 14 dneh vrnila. Šele julija meseca 1917. je bila njegova konfinacija povsem ukinjena, toda v domovino, v ožje vojno področje še vedno ni mogel. Bil je zelo potrt. „Tako se mučim in bijem kakor riba ob kamenje. Osvoboditev iz konfinata mi je le malo pomagala, če domov ne morem . . . Morda pa zopet posije solnce na moj prag“, je pisal štiri dni pred svojo smrtjo. Želel si je v Zagreb ali Celje. Ko je prišel potni list, je Podlimbarski že umiral . . .

V torek, dne 18. septembra 1917. zjutraj je odšel na idilični izprehod Zum hl. Bründl, kamor je sploh posebno rad hodil. Tam je v gostilni malo posedel, a prišlo mu je slabo in legel je ter ležal na klopi brez prave pomoči ves dan. Zadela ga je kap. Šele proti večeru se je v Pulkavi zvedelo o tem. Italijanska kolonija je prihitela na pomoč in z njo neki vojaški italijanski zdravnik, ki je pa moral kmalu službeno oditi. Usmiljeni Italijani so Podlimbarskega spravili v posteljo in poskrbeli zanj, kolikor se je dalo. Domače pulkavske pomoči ni imel. Drugega dne v sredo ob ³/₄ na 10. uro zjutraj je umrl. Prav takrat je prišel potni list . . . Od srede zvečer do pogreba je ležal v pulkavski mrtvašnici. Pogreb je bil v petek ob 4. uri popoludne. Pokojnikov sorodnik dr. Žibert se je brinil zanj. Cerkveni pevski zbor je pel pred mrtvašnico in pri grobu. Italijani so mu na krsto položili venec z napisom: „Gli esuli Italiani al Franjo Maselj“ (Prognani Italijani Franju Maslju). „Mrzel jesenski dan je bil. Ko smo stali ob grobu, nam je solnce pošiljalo svoje mrzle žarke . . .“

Dr. Franc Derganc:

Henri Bergson.

Filozof moderne Francije.

Tretje poglavje.

(Konec.)

In kritika intuitivizma? Kritikovati, to se pravi meriti po danem in splošno priznanem merilu. Možnost takega merila je odklonil sofist in popotni filozof Protagora (480.—411. pr. Kr.) iz Abdere, češ, da narekuje le volja in brutalna moč posameznika ljudstvu veljavna merila: πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος, τῶν μὲν ὄντων ὡς ἔστι, τῶν δὲ οὐκ ὄντων ὡς οὐκ ἔστιν (človek je merilo vseh stvari, sočih, da so, nesočih, da niso).

Proti nihilizmu sofistov je nastopil z ustvarno silo ženijalne osebe mož, čigar nesmrtna prikazen sije iz kulturne zgodovine kakor naš najdražji, najvidnejši spomenik, — Sokrat (470.—399. pr. Kr.) nam je podal metodo objektivnih meril. Sokrat je stopil v krog izobraženih Atencev in kratkomalo izjavil, da ničesar ne ve. S to psihološko globoko zasnovano metodo nevednosti — nedostatek je glavni vir vsakega napredka — je postavil sebe in svoje prijatelje pred novo nalogo in jih prisilil k sotrudnemu delu. Ker posamezniki nič ne vemo, moramo začeti od kraja in z združenimi močmi iskati resnice po principu spoznavne sotrudnosti in indukcije. Tako najdeno merilo ima objektivno veljavo in tem večjo moč, čim več poznejših generacij je predelalo in revidiralo isto merilo po Sokratovi sotrudni metodi nevednosti, katere bistvo je prevzel tudi René Descartes (1596.—1750. po Kr.) s svojim metodičnim dvomom (doute méthodique).

Ponovno smo se prepričali, da ni v znanosti nobena ideja v dovršeni obliki dana količina, da ni nobena ideja hipni pridelek ene same osebe, ampak: 1. da je vsaka ideja v času — čas je odločilen kriterij resnice — rastoča količina, koje boljši in popolnejši del sledi stoprav v bodočnosti (bistvo futurizma); 2. da je vsaka ideja sotrudni (konfunkcijonalni) pridelek vseh časov in oseb. Celo o umetniški ideji velja to spoznanje, kajti rasla je v umetnikovi duši dolgo časa iz neštevnih hipov in vtiskov do trenotka zrelosti in

produkcije (individualna konfunkcija). Pa tudi pojem socijalizma dobi po tem merilu svojo definitivno in konkretno obliko, ne pomeni namreč nadvlade in diktature ene skupine ali enega stanu, ampak aktivno in pasivno organizirano sotrudnost vseh skupin in stanov.

S spoznanjem principa sotrudne rasti idej (pojmov) pa smo že tudi opravili glavno kritiko, kajti Bergson sam zahteva novih „plastičnih, gibljivih, skoro tekočih predstav", torej rastočih pojmov, sam je poudaril, da nam take filozofije ne ustvari niti en dan, niti ena sama oseba.

Fini mislec je opazil v Bergsonu neko nesigurno omahovanje med intuicijo in intelektom, na eni strani se zdi, da hoče zavreči pojmotvorni intelekt, na drugi strani pa išče tekočih pojmov in priznava v omejenem obsegu intelekt naravoslovja.

Psihološko se razlaga ta nesigurnost iz takozvanega „hevrističnega afekta", iz idejnega izvora čustev, iz Platonove „manije". Misleca in umetnika razvname vsaka na novo rojena ideja s prekipevajočim čustvom sreče in navdušenja. Razigrani pesnik si vedno iznova ponavlja pesem, slikar se vedno zopet vrača pred sliko, kakor se mlada, presrečna mati ne more nagledati novorojenčka v zibeli. Spomnimo se samo Arhimeda, ki je v blazni navdušenosti skočil iz kopeli in letel brez obleke po Sirakuzah, vpijoč: heureka! V hevrističnem afektu zamenja srečni najditelj silo čustva z objektivno veljavo ideje, ceni in meri resnico po sili svojega čustva. Ta dogodek opažamo vsak dan v znanosti: vsake nove ideje se navdušeno polaste vse mogoče stroke; ista dobi svojo pravo, resnično veljavo šele potem, ko se strezni hevristični afekt.

Tudi Bergson je v hevrističnem afektu iztrgal intuicijo iz celote vitalnega refleksa, ki obstaja nedeljivo iz občutno zaznavnega in reaktivno motoričnega kraka (jezika). Intuicija in jezik tvorita konfunkcijonalno enoto, nahajata se v vedni medsebojni odvisnosti in prisposobnosti (akomodaciji). Duh je vsota nerazvitih možnosti, in naš naravoslovni, materijalni intelekt z logiko nam predstavlja le eno tako razvito možnost. Dalje pa Bergson tudi ne bi smel prezreti važnosti pojmotvornega intelekta i za spoznavno delo filozofa samega i za pedagogiko in didaktiko.

Na vsak način je posvetil Bergson premalo pozornosti motorični polovici vitalnega refleksa — jeziku, ki je najodličnejši produkt človeškega duha in njegovo najmočnejše orožje, kajti „v začetku je bila beseda", a ista beseda ostane tudi zadnja moč. Vsak kulturni narod, ki le za hip zdvoji nad živomožnostjo svojega jezika, ker je

baje radi maloštevilnosti samo quantité négligeable in mešetarina bratov, izvrši sramotni samomor sužnja. V dobi pravičnosti in svobode preneha obstojna nevarnost medsebojne grožnje in nastopi idealni položaj grških mestnih držav, malih avtonomij, katere seveda takrat še niso mogle obstati v navalu barbarskih mas; obrambni princip mase in komasacije postane nepotreben in regulativ pravičnosti zajamči tudi najmanjšemu narodu svobodni obstoj in razvoj. V bodočnosti ne bo odločevala samo kvantiteta, ampak v prvi vrsti kvaliteta, katera se laglje razvija v malem, nego v velikem. V moderni državi tvori jezik socijalno dušo, tisti specifični kulturni znak, ki ustvarja prirodne enote.

Kaj je ustvaril torej Bergson novega in originalnega? Katere so njegove trajne zasluge za napredek človeške misli? Kaj je sploh novost in originalnost v prirodi in fantaziji? Naravoslovni zakon o konstanci moči in materije uči, da je količina moči in materije nespremenljiva, da ni mogoče, da bi le en atom izginil ali nastal na novo. Enako priča psihologija, da najbujnejša fantazija ne ustvari niti najmanjšega novega elementa, da obstaja vse njeno delo izključno v novih varijacijah in kombinacijah danih predstav. Kako naivno in nesmiselno je torej, če se baha avtor z originalnostjo ali pa če ga narobe uničuje zlohoten kritik z očitanjem plagijata! Enake razmere in podobne dušne dispozicije porajajo podobne ideje. Zato ni nič čudnega, da nahajamo podobne kulturne elemente in ideje pri najrazličnejših narodih in osebah. Odločno moramo zavrniti tisto domišljavo kritično strujo, ki proglaša kulturo za monopol enega kraja, enega naroda, od koder se naj bi bila ista razširila potom prometa in v obliki kulturnega darila ali posojila med druge narode — dolžnike.

Tako nam podaja tudi Bergson izvečine prastare in stare ideje, originalna je le oblika, nova je le dušna energija, s katero prebuja mrliče k novemu, ustvarnemu življenju. V neprestanem boju zmagajo le nekatere ideje, druge padejo v grob, kjer čakajo vstajenja. Dvojno zaslugo ima prebuditelj stare ideje: 1. obogati svoj ubožani, propadajoči čas z izkopanim zakladom; 2. popravi krivico in vrne čast oživljeni ideji.

V omenjenem zmislu je poživil Bergson zlasti tri ideje: empirizem, svobodo in umetnost. Samo prastari empirizem nam je prelil v obliko svojega intuitivizma. Doživljaj, izkustvo je prvi in glavni vir spoznanja. S svojo intuicijo nam Bergson samo razlaga poseben način, kako se razvija naše spoznanje iz empirizma,

ki mu je skupni vrelec vseh filozofskih struj, iz katerega vodijo pota na vse strani, na vse višine in v vse globine. Mimogrede moramo popraviti zmotno mnenje tistih filozofov, ki istovetijo empirizem s skepticizmom in materijalizmom. Spominjamo jih samo Berkeleyevega sistema, v katerem tvori empirizem podlago idealizmu in špiritualizmu. In naša opazka o ljudski filozofiji Bergsona poudarja samo istovito stališče (empirizem) ljudskega razuma in intuitivizma. Koncem koncev pa tudi ne smemo pozabiti, da je Bergsonova intuicija le pridelek njegove osebe.

Z mučnim in neznosnim čustvom fatalizma je obsenčil predvojni materijalizem evropejsko dušnost: trpite in molčite, sužne duše, kajti ni rešitve iz mojih verig! A kako naj bi se udal temu ediktu laži in brutalne sile svobodni, ponosni duh?

Osobito nas zanima Bergsonova metoda, ker nam odkriva spoznanje, da je stala ista rojenica ob zibki znanosti, filozofije in umetnosti. Isti estetični princip ustvarja povsod, ista ustvarna moč deluje v prirodi in v fantaziji noeta in poeta. Prva kulturna sila postane zopet umetnost, katera nam prerodi vse življenje v duhu sočutnosti in lepote.

Za slovo se vrnimo še enkrat k velikanu modrosti — Sokratu, da si ogrejemo in poživimo premrle duše ob večnem plamenu njegovega dusa. Kateri motivi so sprožili v Sokratu idejo sotrudnega spoznavanja (noetičnega demokratizma)? Na eni strani je Sokrat uvidel, da nima vse spoznavno in kulturno delo toliko časa nobene vrednosti in ostane prazno zidanje „na peni vode“, dokler človek v bežnosti dogodkov ne najde trdne skale, jamstva trajnemu obstoju in svobodnemu razvoju kulturnih pridelkov. Kaj koristi človeku, če ima na izbero najžlahtnejših semen, če pa jih nima kam vsejati, ali če jih mora vsejati v skalno celino, kjer sproti uničujejo mlado setev viharji in divje ptice? Varna ograja in obdelan vrt je predpogoj življenju. Tak vitalni predpogoj, taka varna ograja kulture je pravna država, izven pravne države ni ne svobode, ne kulture. Ideja pravne države je pognala s tako močjo iz Sokratove duše, da je na smrt obsojen s svatovskim obličjem izpil strupeno čašo in postal nje prvi in prostovoljni mučenik. Na drugi strani pa je Sokrat tudi spoznal, da tvori trajno in neomajno skalo kulture le država, temelječa na sotrudnem spoznanju vseh mislečih državljanov, na široki duši celokupnega ljudstva.

Zmagoslavno prestane vse viharje časov le tista filozofija, ki zasidra svojo ladjo v zanesljivem, trajnem dnu državne ideje in ljudske duše.

Resnica je melodija vseh zvonov; misel posameznika je le proseči zvonček na vratu ovčice, izgubivše rodno čredo. Vsak posamezni, še tako učen, slaven in mogočen, mi je samo sočlovek in sotrudnik, a nikoli nadčlovek, vsaka njegova misel je le kapljica v morju resnice. Drevo spoznanja se razvija in raste v daljno, lepšo bodočnost naših upov in hrepenenja, a njegove korenine poganjajo iz duha vseh mislečih oseb. Monizem je usodna prevara absolutnega racijonalizma, v prirodi in človeštvu je dan le pluralizem enakopravnih moči; iz harmonično organiziranega sotrudnega dela ustvarja filozofski eros resnico.

I. Zorman:

XIV. umetniška razstava v Jakopičevem paviljonu.

Ker se v tem čudnem času razgovarjamo o vsem mogočem, naj tudi o štirinajsti umetniški razstavi zapustimo mal pomenek, četudi bi katalog s 153 številkami podcenjevanju lahko ugovarjal in z njim lepo število prodanih podob; pa splošno nesoglasje med kvantiteto in kvaliteto je zašlo tudi v razstavo in zato gmotni uspeh ni bil enakovreden umetniškemu. Tistega lepega umetniškega užitka, ki ga beseda ne more nikdar dovolj dopovedati, razstava ni nudila; manjkalo je novosti, nepoznanih vtisov, razmaha tekme. O delih Jakopiča, Sternena, Vavpotiča, Jame karakterizacij ni treba ponavljati, poznaš jih že od prvih razstav, jim zaupaš in ne zahtevaš neusahljive množine in bliščobnejšega sijaja; štirinajst razstav in vedno prve odlike njim! Brez tekmecev so ostali, brez nadkriljevalcev. Saj se zdi, da vise njih dela med mnogim drobižem štirinajste le za patentirano merilo upodabljajoče slovenske umetnosti; in to merilo lepo kaže različne kolobarje umetniškega upliva, v katerih je bil zasežen mnogi razstavljalec. Mnogo je njih imen, pa mesto da večajo in širijo centrum, teže od njega, od vztrajnosti, resnosti, globokosti k površnosti in omlednemu. Plitvina niti ni to, ker ni

resnih del, ni prepričanja, ni vere v delo, ustvarjanje, ni iskanja bistvenih podlag umetnosti. Vsa sila Jakopiča, Sternena, Jame, njih rutina, barva, harmonija, poezija je rodila le blede, brezkrvne podobnosti po platnih, za ped velikih podobicah. Mesto smelih poskusov — igračke, malenkosti; v primeri nižje nego je produkcija učencev glasbenega zavoda, ker tam je v svojem obsegu nekaj doseženega, nekaj trdne podlage, nekaj dobrega in pravilnega, uk, tu le prazno hlepenje v vrsto mojstrov. Da, če bi bilo na Franketovih pejsažih podpisano ime Lindtnerja, Vaničeve, Zupana, Hodnika, bi bilo očitno, da so strokovno šolani, da so sicer brez individualnega značaja, kar pa vstrajno iskanje, iskanje umetniških vrednot in samega sebe, lahko popravi. Ali če bi Zupanec Anica pokazala šest slik, vse na primer v maniri one „V Parku", bi že povedala, pri katerem mojstru je bila v šoli in vedeli bi, da je to dober in koristen učitelj; tako je šest podob šest vzorcev, šest nazorov in umeven minus za karakter osebnosti, in napredek spričo vednega lovljenja reminiscenc zavrt. Po tej plati je Saša Šantelj, ki se pridno udeležuje sleherne razstave, s svojimi deli živ zgled, kako lepo hotenje omaga pred ciljem, ker zmanjka trdnih tal in talent brezciljno niha nekje v negotovem. Po enakih mehkih cestah potuje tudi Klemenčič. Pri nas upodabljajoča umetnost ni več samo v čakalnici, ampak je že predstavljena in si je s svojim samozavestnim in prepričevalnim nastopom priborila tako lep uspeh, da ni treba nje eksistenčne potrebe dokumentirati s poskusi, ampak le krepiti njen obstoj z delom, v resnosti enakovrednem njenih prvoboriteljev. Šolski izdelki na razstavi zato niso primerni, ako niso takega jedra, kakor leži v delih Bucika in Kambiča. Oba sta nova moža, pa z njima lahko računaš in bosta dobro došla na sleherni razstavi. Različno primeta, različno vstvarjata, oba sta kompetenta za centrum. Bucik in Kambič sta pravi naraščaj v skupini slikarjev. Plastike sta razstavila le Dolinar in Povirek, ki sta oba lep eksempel, kako dober reprezentant je lahko pravilen naraščaj. Dolinar s tem naslovom ne bo morda več zadovoljen, ker gre pri njem le še za neki zadnji korak, da vstopi v kolo mojstrov.

Hinko Smrekar toliko pripoveduje v svojem oddelku, da se hitro zapleteš v pomenek o njegovih delih; v najožji zvezi se menjata pro in contra, ker Smrekarjev talent sam iz sebe izziva polemiko. Občuduješ ga in odporen ti je. Detajl je interesanten; mnogobrojne izdelane figure, fizijognomije v vseh mogočih varijantah, neverjetnih nakladah, stotine travic, stotine listov izrisanih, satira in groteska,

humor, morala, mistika, pravljica, karikatura, socijalizem, higijena, politika, iz vseh takih pojmov so koncipirana Smrekarjeva dela, izvršena s točnostjo, skrbnostjo, fantazijo. Kadar ta raznoličnost deluje na enkrat, je bistvo koncepta interesantno za analizo. En tak analitičen objekt je na primer „Kuga". Po ulici lomasti, ljudstvo beži pred njo v smrtnem strahu ... Na tem konceptu je zasnoval Smrekar kompozicijo, na gotovi risbi najdeš mnogo več. Dimnikar na strehi in mnogi občan je popolnoma humoristično preplašen, primeroma kakor se preplašijo v humorističnih listih na vasi automobila ali aeroplana. Gospod beži okrog ogla pred kugo, si tišči nos in motri ob enem meča gospodične pred njim; dvakrat kuga, se zdi. Na odprtem oknu prestrašena ženščina, v srajci. Torej kuga — strahota, dimnikar — humor, gospod in gospodična — pohota, ženščina — neukusnost; kje je težišče kuge? Pa pustimo na stran vprašanje, ali je risba „Kuga" v učinku posrečena ali ne, lascivni vrinki so predvsem, ki Smrekarjeve risbe ponižujejo. Coprnice niso prikupljiva bitja, že same po sebi ne, Smrekarjeve so podčrtano odporne, po obnašanju bezniške; enako malo morejo navdušiti manire hudiča, ki v „Babjem mlinu" uganja svojo pohotnost itd. In te primesi niso slučajne, ampak hoté pridejane, ker se konstantno ponavljajo v gotovi lascivni smeri. Pri najboljši ubranosti ta struna odurno distonira in diskreditira. Naturalia non sunt turpia je res, le umetnost in antropofiteja imata vsaka svoj delokrog. Zakaj Smrekarja tako intenzivno interesira ta opolzka poltnost, je neumljivo; več ko dobra polovica njegovih del zapada negaciji estetskih načel, in javno uvaja ter podpira žaner banalnega instinkta. „Indija Koromandija" mi je zato ljubša od vseh razstavljenih pikantnih satir in grotesk. — Maksim Gaspari petrefaktično vztraja pri svoji polihromiji, pri motivih po kmečkem življenju in pri svoji proporciji, ki je tako dosledna, da je neizogibna in za interesente njegovih del brez škodljivega vpliva. Slovensko umetno obrt je zastopal Vahtar Drago s par deli v usnju. — Naknadno je razstavil tudi še Zmitek Peter; pejsaž z označbo „Nevlje" edini reprezentira slikarja, češ, toliko znam, drugo lahko spregledaš.

LISTEK.

Joža Lovrenčič: Deveta dežela. Trst 1917. Izdal J. Štoka. Tiskala tiskarna „Edinost". Str. 96.

Naslov je povzet po istoimenskem dramatičnem igrokazu, ki zaključuje zbirko. Tu govori grajski sin

. . . . prej ko sine zor,
zajaham vranca brzega,
sokola vzamem sivega
in sanjam, hrepenenju, upanju in volji mladih let
devet dežel poiskat pojdem v širni svet!

Toda ni ga več nazaj iz pokrajine Lepote in Resnice, zakaj

Kedor je videl in doznal je vse,
mu ni več do življenja in umre!

Ta prizor nas ne potegne s prvinsko močjo za seboj, ker so njegove podobe preumstveno hladne, aprioristične. Dr. Lovrenčič je pisal včasi bolj ognjevite verze, npr. v Ljubljanskem zvonu 1910. A v pričujoči knjižici so tiskani zgolj najnovejši umotvori, pa še ti skrbno izbrani, deloma opiljeni, tako da pričajo o nekdanjem Kseniju Verinu samo kitice „Jaz bi rad rudečih rož", ki jih je rešil pozabe njih napev.

Pod nadpisom Confessio priznava Gospodu:

na trhli vrbi dvoma strune misli so visele
in Tebi so sovražno pesem pele . . .

sedaj pa se mu je tema razjasnila in:

Iz vekov v veke v mojo misel si vkovan !

Vzporeden preobrat se zasledi v vsem njegovem umetniškem ustvarjanju. Vsepovsod ga vodi zvezda-misel, misel mu presnavlja in oblikuje slednjo vizijo vidnega sveta, izraz misel ali soznačnica te sreča domala v sleherni pesnitvi, npr. „ni še vzbrstel misli pelin"; delo svojih možganov projicira celo v prirodo, tako mu je „noč — zamišljena v svojo votlo temo"; podobno meri on čas: „Šel sem eno premišljevanje daleč". Pri takem narcisizmu, večnem razkrajanju lastne notrine, ni čudo, če ostrmi nad samim seboj (17), saj je bil že starogrški thaumazein proglašen za početek filozofije! V tem znamenju se vprašuje pri Sfingi, kedaj postane človek zgolj duh. Ali

Skozi Saharo življenja divjá vihar:
nikdar, nikdar!

V sličnem žanru je spesnil goriški rojak znatno število stihov, ki sicer niso čustveno-topli, vendar nikoli didaktični, ter se nas zato ugodno dojmijo, kljub sorodnosti z abstrakcijo in alegorijo.

Poleg tega naletimo semtertja na čisto liriko čustvene razgibanosti, katere ni skalilo smotrno-zavestno delo intelekta. Takove emocije same na sebi, brez zgo-

dovine in slikovitosti, so lahna negmotna usedlina, ki potrebuje ozračja v tem izobraženih ljudi. Njih psihologijo je označil Mallarmé, govoreč o simbolizmu: Nommer un objet, c'est supprimer les trois quarts de la jouissance du poème qui est faite du bonheur de deviner peu à peu; le suggérer voilà le rêve . . . Ne opis, ampak vtis! S tega vidika je soditi tudi drobnjavo „Sence". Zatekel se je avtor tudi k zvočnosti besed in podal mojstrovino „Jug v okviru". Često je preprost in jedrnat kot japonska risba, kedaj spominja Whitmanskega razmaha, drugod ovaja klasični upliv npr. v Eklogi, kjer se pastirja „nažličita" kislega mleka in žgancev, dalje se javlja moderna izobrazba v drznih umetnostnih transpozicijah: tuberoza zeleno živi in belo dehti (47), barva kakor zvižg (25). Morda se vam bo zdela katera podoba izumetničena npr. „V rdeče modrem drevesu krvi" (45) ali pa izraz abstruzen (20, 31, 37), oziroma ne doživite nameravane ubranosti pri „Goriških trtah" — toliko pa je gotovo, da se vam prikupi bodi aforistična kratkoča čistih občutij, bodi poduševljajoča razglabljanja, včasi temna in trpka, a z odločnim odmevom: vredno je živeti! bodi epsko raznihana Jesen in Rezijan.

A. Debeljak.

R. Merkh, Deutsche Ortsnamen in Friaul, Wien 1916. Imenovana brošura obsega 11 strani in namen, ki ga zasleduje, pove pisatelj sam na drugi strani, rekoč: „Die folgenden deutschen Ortsnamen sollen nur ein kleiner Beitrag sein zur Kenntnis des Landes; es wird noch genug solcher Namen geben, die unter den jetzigen Verhältnissen nicht zu erreichen waren; aber es sind immerhin genug, um den Beweis zu erbringen, dass die Behauptung „Friaul sei von jeher ein durch und durch italienisches Land gewesen," eine hohle Redensart ist." Pisatelj pripoveduje nadalje, da v Furlaniji niso le ostanki starih Langobardov, marveč, da je bilo tudi v poznejšem času tukajšnje plemstvo nemško in v veliki večini tudi kmetiško ljudstvo, le meščanstvo je tvorilo mešanico. Njegovi trditvi, ki jo navaja takoj prvi stavek in ki jo hoče podkrepiti in pojasniti nadaljno „razlaganje" krajevnih imen, namreč trditvi „Friaul war einmal nicht nur ein deutsches Reichsland, sondern wirklich auch zum grössten Teile ein deutsches Land" (str. 2) nikakor ne moremo pritrditi, kar hočemo v naslednjem tudi pojasniti.

Razlaga krajevnih imen je navadno v zvezi z velikimi težkočami, tembolj ako se to tiče imen pokrajine, preko katere je tekom zgodovine potovalo in tamkaj stanovalo vse polno raznovrstnih narodov, kakor je ravno Furlanija. V rimski dobi so tamkaj živeli Ilirci (Venedi), ki so bili sčasoma več ali manj latinizirani; preplavili so jih v sredini 6. stoletja Germani (Langobardi, sorodno pleme Suebov t. j. Alamanov in Bavarcev), prišli so jim za petami Slovani (Slovenci) in slednjič so se pojavili še Italijani in v najmanjši meri Nemci. Merkh pač dostikrat zmeša Langobarde in Nemce in kjer najde kak *—ach* ali *—sch,* že meni, da je to pristno nemško. Pri razlagi krajevnih imen je pač treba malo večje rigoroznosti in objektivnosti in nikakor ni prav, da je Merkh postavil najprvo trditev, ki ji skuša potem dejstva prilagoditi. Obratno je prav, tu kot pri vsakem zakonu narave in vendar je že znano, da tudi jezikoslovje ni nič drugega kot samostojna vrsta naravoslovja.

Objektivno presojanje krajevnih imen v Furlaniji nas pa privede do sledečega mnenja: kakor n. pr. na Kranjskem, tako so tudi v Furlaniji imele nemške plemiške (oz. tudi duhovske) rodbine svoje gradove v srednjem veku. Seveda so bili po teh rodbinah semtertam kolonizirani tudi nemški kmetje. Stanovališča teh rodbin (gradovi) so imela nemška imena in odtod so pridevali tudi drugim krajem nemška imena. Iz tega že sledi, kje bomo našli v Furlaniji nemška krajevna imena: pri gradovih,

pristavah, večjih kmetih, travnikih, gozdičih itd., ki so spadali k grajski lastnini. Tako ni nič čudnega, ako navaja Merkh v pričujoči brošuri res več pristnih nemških krajevnih imen; če pa pogledamo natačneje, zaznamo, da je med temi 24 imen gradov (oz. grajskih razvalin), dalje cela kopa pristav itd. Kjer pa je res star kraj (vas ali mesto), tam tudi ni nemškega imena. Ta raztresena nemška krajevna nazivanja so zapeljala Merkha k mnenju, da je nekdaj tu sploh bila nemška pokrajina in da so tuji elementi šele pozneje tjakaj prišli in si Nemce asimilirali. Resnico pa smo povedali že zgoraj. Kdo bi si upal n. pr. trditi, da je Kranjska bila nekdaj „wirklich auch zum grössten Teile ein deutsches Land", in bi to trditev podkrepljeval z nemškimi imeni gradov: *Kreutberg, Wachtenberg, Gerlachstein, Habbach* (kamniški okraj); *Moostal, Sonnegg, Strobelhof, Lichtenberg, Zobelsberg, Ebenporten* (ljubljanski okraj); *Gallenberg, Gallenegg, Wagensberg, Thurn, Gallenstein* (litijski okraj) itd. itd. In vendar je na ta način delal Merkh po Furlaniji; nabranih je v knjižici imen, ki so res nemškega izvora, poleg imen, ki so nenemška in so dobila le po tujcih-Nemcih nemško obleko; jasno je, da so vsaj prvotno bila v rabi le pri Nemcih in nikakor ne gre, imenovati jih že zato „deutsche Ortsnamen". Merkh pa jih navaja enostavno med drugimi, kakor da so prvotna oz. izvirna. Njegova razpravica je zato popolnoma zavožena in krivo mnenje je moža zapeljalo do nejasnih in napačnih trditev; v primer si jih hočemo le nekaj natančneje ogledati.

Severno mesta Vidma (gl. pozneje) stoji kraj, zvan zdaj *Adegliacco*. Merkh pristavi k temu kot nemško ime *Edlach;* od kod ima on ta naziv, mi ni možno dognati, vendar morem reči, da *Edlach* ni nič drugega kot slovenski množinski mestnik *jedlachъ* današnjega samostalnika *jela;* prim. še krajevna imena *Edlach* pri Glognici in Scheibbsu na nižjem Avstrijskem, pri Gmundnu na gorenjem Avstrijskem, pri Mürzzuschlagu in Rottenmannu, dalje po prehodu *— d* — v — *r* — (o čemer sem pisal v Arch. f. slav. Phil. zv. 36) v *Erlach* pri Celovcu, Beljaku in Velikovcu in *Irlach* na Solnograškem. Vsa ta imena so obenem priča nekdanje slovenske naseljenosti v teh krajih.

Ampezzo (di Carnia) imenujejo Nemci, bivajoči v Sauris di sopra, še dandanes *Petsch,* kar seveda ni nemško ime, kakor meni Merkh, marveč slov. *peč* (= *pečina*), prim. *Peč* (na jugu Gorice), *Peč* pri Polici (litijski okraj) in imena kot *Mirna peč, Vranja peč, Sovinjapeč, Podpeč* itd.

K imenu *Aquileja* pristavi Merkh ime *Agley,* vendar ni jasno, kako razmerje vladaj med temi dvemi imeni. *Aquileja* je staro, latinsko ime (mesto je bilo l. 182 pr. Kr. ustanovljeno kot rimska obmorska kolonija); *àquiléja* da v prvotni slovenščin obliko **akvъlejъ* (ъ znači mehki polglasnik), po prehodu *a* v *o* pa **okvъlejъ;* po izpadu polglasnika v drugem zlogu je izpadel tadi medsoglasniški *— v —* radi težke artikulacije trosoglasniške skupine, dočim je *— k —* prešel v *— g —* že v dobi vulgarne latinščine (prim. še spodaj prehod soglasnika *— t* — v *— d —*); tako je nastal slov. *Oglej* (*V-oglej* ima protezo) in po njem nemški *Agley.* V srednjèm veku najdemo pisano tudi *Aglar,* kar je najbrž naslonjeno na krajevna imena na *— ar.*

Artegna (slov. ime *Rtin*) ima po Merkhu pridev *Ardingen;* seveda je nemogoče, da bi bila *Artegna* poitalijančen nemški *Ardingen*; že Pavel Diakon omenja v svoji zgodovini Langobardov mesto *Artenia,* kjer so bivali okrog l. 600 Langobardi, tako da je verjetno, da je ime ilirskega (ali retijskega) izvora. Po mojem mnenju je nemški *Ardingen* tvorjen na podlagi slov. *Rtina.*

Glede imena *Cividale* omenja Merkh nemško ime *Altenstadt* in pristavi „auch slavisch *Staro mjest*“ (sic!). Ta naziv je dobilo mesto vsled svoje zgodovinske starosti; *Cividale* je rimska *Civitas Julia*; skratka se je mesto zvalo *civitate* (acc. sg.), iz česar je nastalo *Sibidat* in slov. *Čedad.* O Pavlu Diakonu, ki je bil tu doma, piše prva kronika oglejskih patrijarhov kratko: *„qui fuit natione Civitatensis“*; istotam bereš *„ad Civitatem rediens“*. K prehodu medsamoglasniškega *—t* — v — *d*— prim. še špan. *ciudad* in *Nadiža* (v rimski dobi *Natisso*). Kakor nas uče druga imena, smemo soditi, da je nemški *Altenstadt* le prestava slov. *Staro mesto.*

Fellach je slov. *Bela.*

Mesto *Gemona* je že staro, ime najbrž retijsko; zvalo se je nekdaj *Glemona* in tako piše tudi Pavel Diakon. Slovenci zdaj pišejo (mislim tu slovenske politične dnevnike) *Humin*; *h*— je v tej obliki dialektičen (prim. *hora* itd.), prvotno pa je *Gumin* (tako piše Fr. Kos v svojem „Gradivu“); nekdanje *glъmōnъ* je dalo v slovenskih ustih najprvo *glmōnъ* (*l* je postal nosilec zlogovega vrha, torej *l- sonans*) in po popolnoma zakonitem potu dalje *glmūnъ*, *glmynъ*; v dobi meje 15. in 16. stol. je —*l*— prešel v —*u*—, —*y*— pa že zdavnaj prej v —*i*—, torej: *Gumin* Nemški *Glemaun* temelji na slov. *glmūnъ*.

Rosazzo je nemški *Roschatz,* kar pa zopet ni nič drugega kot slov. *rožac;* prim. še tik tega kraja nahajajočo se vas z imenom *Corno.*

Staremu, v rimski dobi rabljenemu imenu *Tilaventum* odgovarja še najbolje slov. *Tilment;* ravenski geograf (druga polovica 7. stol.) rabi že *Taliamentum,* laško zdaj *Tagliamento,* ki se po Merkhu glasi v nemški obleki *Tagliament.*

Udine se je v starem veku zvalo *Utina* ali *Utinum* (prim. gori omenjeni prehod —*t*— v —*d*—); *ūdьnъ* je prešlo v slovenščini v **ūdьn(-ъ)*, dalje **v-ydьnъ* (s protetičnim *v*—) in potom soglasniške dissimilacije analogije vsled zakona „— *m* preide v — *n*“ **vydьmъ*, iz česar je današnji *Videm* (beri: *vidəm*). Merkh navede nemško ime *Weiden,* kar je iz slov. *vidən.*

Iz navedenih pripomb vidimo, da so Nemci za podlago svojemu nazivanju jemali slovensko obliko krajevnih imen, iz česar sledi: 1.) da so bili Slovenci v Furlaniji prvotnejši element kakor Nemci, kar smo že v začetku povedali; 2. da trditev Merkha, da je bil v Furlaniji „der Bauernstand zum grossen Teile“ nemški, ne odgovarja niti zgodovini, niti resnicam, ki nam jih poda jezikoslovje. Tako se nemška krajevna imena reducirajo izključno le na gradove in njihove pristave.

Dr. Ramovš.

Rudyard Kypling: Světla, která zhasla. Spisů Kiplingových svazek XIV. — Cena K 2·40, váz. K 6·—.

Knut Hamsun: **Hlad.** Překlad Huga Kosterky. II. vydání. Cena K 4·50, váz. K 8·50. Nákladem Hejdy & Tučka v Praze II., Karlovo nám. 26. 1917.

Slovencu se znanje češčine, precej razširjeno med izobraženstvom, obrestuje ne samo na njih izvirni književnosti, ampak tudi ne najmanj na bogatem prevodnem slovstvu. To je znaten prihranek za onega, ki ne utegne ali noče žrtvovati dosti časa učenju raznih narečij.

Prosluli avtor Knjig o džungli, znan občinstvu po znamenitih delih, ki so se prikupila starim in mladim, stopa na češki knjižni trg z omenjenim spisom, vrednim velike čarobne pripovedne umetnosti, po kateri je Kipling zaslovel po vsem svetu. Pestri kalejdoskop doživljajev male Maisie in Dicka: njuna otroška ljubezen, boji v Sudanu, Dick na vrhuncu slikarske slave in gmotnih uspehov,

Maisiin desetletni brezuspešni napor s čopičem, oslepeli umetnik, njena požrtvovalnost — šaroviti niz postav, opredenih z nežno toplino Kiplingovega peresa, ki ume slednjemu svojemu literarnemu stvoru vdehniti življenje in barvo, je mil in mikaven. —

V nepredolgi dobi je izšlo že v drugi izdaji poznato delo velikega sodobnega nordijskega dušeslovca Hamsuna, romanopisca pretresljivih, bizarno zasnovanih in mojstrsko opazovanih pripetljajev ubogega človeka. To je eden izmed najbolj slovečih modernih romanov severne književnosti. Ljubitelji okusne tiskarske opreme bodo veseli knjige tudi s te plati. *A. Debeljak.*

Demokracija kot ideja. Učinki svetovne vojne so čudoviti. Doslej prevladujoče ideje izgubljajo svojo privlačnost, rode se nove in preobrazujejo umstveni svet. Predvsem se opaža, da zmaguje demokracija; v boju za njo in proti njej se deli stari svet; stare družabne, društvene in strankarske discipline se mehčajo: nov svet se rodi. Kaj pa je demokracija? Demokrecija je čut ljudstva, da smo si ljudje enaki, da ima vsaka individualnost pravico uveljaviti se, da ima pravico in voljo do svobodnega duševnega razvitka. Zato demokracija, umstveno predelana in dosledno izvedena, izzveni v samodoločbi naroda kot etnični in kulturni skupini posameznikov, ki so pred vsem psihično enotni. Demokracija je torej kulturno bistvo, ne zgolj oblika, je bolj čut kot znanost. To dokazujejo pestri primeri iz naših dni, ko se tudi v demokratičnih oblikovnih skupinah ločijo duhovi. Primeri: Socialno-demokratična stranka na Nemškem je izobčila iz svoje srede svojega prvega znanstvenega teoretika, Karla Kautskega, moža svetovnega imena. On je dal stranki program, bil njen prvi kulturni delavec. Toda stranka je prišla v svoji oportunistični politiki v nasprotje z doslednimi demokratičnimi načeli, pogazila je svojo dušo, in zato je moral njen vidni predstavnik zapustiti svoje torišče. Avstrijska nemška socialna demokracija se je istotako oddaljila od svojih idejnih stremljenj, zatajila je svojo preteklost in stremi danes po ministrstvih. Zatajila je svojega pristaša drja. Frica Adlerja, ko je izvršil svoje znano dejanje. — Tudi pri nas doma smo doživeli podobne primere. V. S. L. S. je izključila iz svoje srede ranjkega dr. Jan. Ev. Kreka, ki je bil njena duša, njen idejni predstavnik. Njegov demokratični čut, umstveno dosledno izveden in zvesto negovan, se ni mogel uveljaviti drugače, nego da je zlomil strankarsko disciplino. Jugoslovanska soc. dem. stranka je vse svoje duševne sodelavce takorekoč izprla, iztirala iz svojih uredništev, ker je njih demokratični čut prišel v nasprotje z utilarističnimi voditelji. — Demokracija je na pohodu, njeno zmagovito bistvo so intelektualci prvi zapopadli, pokazali ljudstvu njen poglavitni sad: narodno in individualno osvoboditev. Utilaristi, ki so demokratični zgolj po obliki, ne pa tudi čustveno in kulturno bistveno, se pridružujejo njenim naturnim nasprotnikom. Pri njih je demokracija na jeziku, v srcu je ni. V tem znamenju prihaja doba, o kateri je prorokoval rajnki dr. Jan. Ev. Krek, da bo razdelila narode tudi na znotraj na dva velika tabora: za osvoboditev in proti osvoboditvi. Prvi tabor bo neprimerno večji; socialni, kulturni in umstveni razvoj mu jamči zmago. *Abditus.*

Vraz - Prešeren. — Moj prvi sestavek pod tem naslovom ni bil niti kritika Lobodovega članka „Za kulturno zedinjenje Jugoslovanov" („Slovan" str. 179) niti odgovor nanj, ker se sploh ni oziral na celotni članek, temveč se je samo naslonil na Lobodov protest zoper nameravani slovenski prevod Merežkovskega romana „Leonardo da Vinci" ter ob tem „aktualnem primeru" in ob Lobodovi napovedbi: „rešen bo Prešeren-Vrazov problem v Vrazovi smeri, ali po Prešernovi

metodi“ — prinesel nekaj misli, ki so morale biti povedane slovenski javnosti sploh v razbistrenje pojmov o jugoslovanski ideji. Ogorčenje gospoda Antona Lobode, češ da so bile natovorjene na njegov naslov, je torej popolnoma odveč. Najin prepir gre pravzaprav le za prevodno slovstvo. In tu je njegov načrt za „kooperacijo pri izdajanju prevodov“ in za „nekakšno razdelitev prevajalnega dela“ med nami in Srbohrvati brez dvoma ponesrečen. Samo ona vzajemnost med nami je potrebna, ki nam nalaga dolžnost, da se čim prej osamosvojimo nemškega prevodnega slovstva in zmirom rajši sežemo po srbskohrvatskem prevodu, če še nimamo lastnega prevoda. Pri izdajanju prevodov se pa Srbohrvatje ravno tako ne morejo ozirati na naše slovensko prevodno slovstvo, kakor se mi ne moremo zadovoljevati s samo hrvaškimi ali srbskimi prevodi „najznamenitejših del, kakor so Shakespearjeva, Cervantesova, Balzacova, Tolstega in Dostojevskega in še toliko in toliko drugih!“ Vse te in še toliko in toliko drugih del moramo imeti v svojem jeziku; — ker samo na ta način doživimo kot Slovenci umotvor, če ga sprejmemo v domačih glasih v svojo dušo. In doživeti je treba umotvor, doživeti ga morajo najširše narodove plasti. Samo če ves narod duševno rase, morejo rasti tudi njegovi umetniki. Visoko preko gladine duševnega razvoja narodovega se vzpenjajo samo geniji, ki pa se porajajo tako poredkem, da ne smemo nanje čakati. Zakaj se zdi slovenskemu inteligentu, predvsem pisatelju, tako pogostoma, da mu manjka duševnih doživetij v lastnem jeziku? — Ali nismo tako ustvarjeni, da sprejemamo duševno hrano in umstvene izkušnje nekako po — predalih vase? in da imamo v svojih dušah poleg slovenskega predala tudi nemškega in italijanskega, francoskega in ruskega, hrvaškega in srbskega? Ali ne čutimo, kako težke so nam včasih asociacije med posameznimi predali? Česar nimamo v slovenskem predalu, to v gotovi meri skoraj ne obstoji za nas kot Slovence. In če zajemamo preveč predrzno iz tujih predalov, nas narod mnogokrat ne razume in nam to celo zameri . . . O. Ž. je zapisal v četrti letošnji „Zvonovi“ številki (str. 217) pod zaglavjem „Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino“: — „Zakaj je naše slovstvo nasploh tako siromašno visokih idej . . . . Ker nima naš povprečnik že v svojem jeziku utrtih in ugotovljenih potov, ker nima preiskanega in pripravljenega tega, kar bi mu bilo rabno gradivo za njegovo delo . . . . Odtod tudi ona tragična osamelost naših genijev, njih navidezna neutemeljenost in brezzveznost s svojci . . .“ Kakor o znanstvu, velja to tudi o našem prevodnem slovstvu. — Če je torej namenil gospod Loboda svoj načrt visokemu slovstvu — in on našteva samo največja imena! —, potem ga moramo odločno odkloniti; če pa naj velja načrt samo za slabša dela, potem pa je menda z manoj vred tudi on — desinteresiran. *z. r.*

Debeljak Anton: Prezrela deca. Pesnitev v prozi, priobčena na strani 216 letošnjega letnika, je bila pomotoma označena kot prevod iz finščine. Urednika veseli, da lahko sporoči prijateljem naše poezije, da je ta zaokroženi, po svoje popolni umotvor — slovenski original našega pesnika Debeljaka. Sestavljavci slovenskih čitank bodo Debeljaku gotovo hvaležni, kakor mu je urednik Zvona, ki je užival ob njegovih ritmih trenotke najčistejšega ugodja in je le obžaloval, da je ta lepota tujega izvora.

„NAŠA KNJIGA“.

PRILOGA „LJUBLJANSKEMU ZVONU“.

Leto I. V Ljubljani, meseca maja 1917. Štev. 1.

Kaj hočemo z „Našo knjigo“?

Da dvigne slovensko knjigotrštvo in ustvari stik med občinstvom in knjigotržcem, je začel l. 1900 L. Schwentner izdajati »Slovensko knjigarno«, ki je izhajala kot priloga »Ljubljanskemu zvonu« štiri leta. To knjigotrško glasilo je seznanjalo naše občinstvo predvsem s publikacijami slovenske književnosti in je bilo potrebno v interesu uspešnega razvoja našega knjigotrštva in s tem tudi slovenske književnosti, »ker to oboje je v najtesnejši zvezi in drugo na drugo odkazano.« Poleg običajnih knjižnih naznanil je prinašal list tudi informativne članke. V to dobo spada izredna podjetnost našega ljubljanskega knjigotržca: začeli so izhajati zbrani spisi Janka Kersnika in Janeza Terdine; napravila sta prve korake v javnost Cankar in Župančič, izšle so Kettejeve Poezije, Aleksandrov - Murnove Pesmi in romance, Aškerc je razvijal izredno plodovitost, oglasili so se »Novi akordi« . . . Toda ta val navdušenja se je kmalu polegel, dokler ni mlajša generacija s potujočimi in javnimi knjižnicami zopet oživila zanimanja za slovensko knjigo tudi v širših slojih. In zdaj v vojnih letih so romale slovenske knjige v mnogoštevilnih izvodih na razne fronte, v vojaške bolnice in domove, kjer so bile našim bojevnikom često edina uteha. Da se spet založi naš knjižni trg z dobrim blagom, je prevzel knjižni odsek »Tiskovne zadruge« kljub izrednim težkočam važno nalogo, da oskrbi v prvi vrsti našim klasikom dostojne nove izdaje, ki naj bodo temelj in ponos naših privatnih in javnih knjižnic. Priloga »Naša knjiga« hoče predvsem seznanjati naše občinstvo s književnim delovanjem »Tiskovne zadruge« ter ga opozarjati na vse nove pojave na našem književnem trgu; bibliografski pregledi naj nudijo po možnosti popolno sliko o našem sodobnem književnem delovanju vseh panog. Posvečati hoče pozornost notranji in zunanji opremi knjig; vrste se naj opisi zanimivih književnih redkosti iz starejše dobe, v prilogi bodi kotiček tudi za naše bibliofile; poročala bo o delovanju naših knjižnic, odgovarjala na razna knjižna vprašanja in beležila desiderata. S tem upamo ustreči ljubiteljem slovenske knjige; od njih zanimanja in sodelovanja je odvisen obstoj »Naše knjige«. Naročniki »Ljubljanskega zvona« jo dobivajo brezplačno; izhajala bo v nedoločenih rokih, po možnosti vsaj štirikrat na leto.

Leposlovni prevodi »Tiskovne zadruge«. Poleg izdaje naših klasikov in glavnih sodobnih pisateljev izda »Tiskovna zadruga« v posebni knjižnici v dovršenih prevodih najboljša leposlovna dela iz svetovne književnosti. Za prevode iz slovanske književnosti je prevzel vodstvo dr. Ivan Prijatelj v svoje izkušene roke. Za rusko in poljsko literaturo je angažiral Vlad. Levstika. Levstik že prevaja Dostojevskega »Obsedence«, potem prevede še dva glavna romana istega pisca: »Idiota« in »Karamazove«. Dr. Prijatelj napiše kratko študijo o Dostojevskem. Iz Turgenjeva pride na vrsto pet glavnih romanov: Rudin, Na predvečer, Dvorjansko gnezdo, Očetje in sinovi ter Dim. Nato prevede Levstik Merežkovskega »Leonarda« in »Aleksandra I.«, nekaj Korolenka, Garšina, Čehova, Gorkega, Andrejeva, en zvezek Gogolja. Iz poljščine izide v prevodu eno roman Žeromskega, Reymonta, Struga, Zapolske, Orzeszkowe in Weyssenhoffa. Dobiti bo še treba dobre prevajatelje za Slovaka Hurbana in za par Rusinov((Franka, Kobylanske). — Iz češčine bo do Božiča gotov prevod med Čehi jako popularnega študentovskega žanra iz biedermeierske dobe: Jiráskova »Filozofska zgodba«. — Podobno, kakor za slovanske literature, oskrbi »Zadruga« tudi urednika za romanska slovstva, ki razdeli delo in organizira prelagatelje.

Ljubljanske javne ljudske knjižnice delujejo zelo uspešno. »Simon Gregorčičeva«, najstarejša med njimi, je ravnokar končala s preureditvijo svoje knjižnice, ki je občinstvu dostopna ob delavnikih od 4.—6., ob nedeljah in praznikih pa od 10.—12. ure. Šteje okoli 1300 slovenskih in slovanskih ter okroglo 1200 nemških knjig. — Javni ljudski knjižnici gospodarskega naprednega društva za dvorski in šentjakobski okraj tekmujeta v delavnosti med seboj za prvenstvo. V orijentacijo branja željnega občinstva sta izdali praktično sestavljena kataloga že v novih natisih. O prvi knjižnici mi manjkajo statistični podatki. Šentjakobska je štela koncem leta 1916 okoli 6500 knjig; okoli 20.000 strankam se je izposodilo v minulem letu približno 75.000 knjig. Čitateljstvo je zahtevalo predvsem zgodovinske romane, novele gredo manj izpod rok. Izmed slovenskih pisateljev je občinstvo najbolj segalo po Finžgarju (Pod svob. solncem), Jurčiču, Kersniku (Lutrski ljudje, Očetov greh), dr. Kraigherju (Kontrolor Škrobar), dr. Lahu (Uporniki, Brambovci), Stritarju (II., III.), dr. Šorliju (Človek in pol), dr. Tavčarju (Mrtva srca, posebno pa »Izza kongresa«), dr. Vošnjaku (Pobratimi). Mnogo bralcev so našli ponatisi »Narodovih« feljtonov, izvirnih in prevedenih. Izmed neslovenskih pisateljev so bili posebno zahtevani: Dostojevskij, Dumas, Flaubert (Gospa Bovary), Manzoni (Zaročena), Maupassant, Sienkiewicz, Tolstoj, Wallace (Ben Hur), Zola (Polom, Rim). — Podrobna statistika v tem oziru bo potrebna in važna!

Slovenski odbor za vojaške domove, ki posluje v deželnem dvorcu v Ljubljani, je kupil dozdaj 4557 novih slovenskih knjig, katere je poslal centrali za vojaške domove na Dunaj, da jih razdeli. Da bo mogel odbor preskrbeti vse vojaške domove s potrebnimi slovenskimi knjigami, bo moral kupiti še več tisoč slovenskih knjig. Vse knjige po vojaških domovih so pod vojaškim nadzorstvom; centrala za vojaške domove ima natančen seznam vseh knjig, ki bodo po vojski v stalnih vojaških knjižnicah nudile našim vojakom potrebno berilo.

»Das literarische Echo«, berlinski polmesečnik za prijatelje književnosti, je prinesel o smrti Levca in Hubada v 8. štev. (15. januarja 1917) sledečo notico, ki priča, kako slabo informirajo svoje občinstvo o nas celo boljše revije:

Franz L e v e c, Chefredakteur der hervorragendsten slowenischen Wochenschrift »Lublanski Zwon«, ist in Laibach gestorben. Er hat sich als Dichter und Romanschriftsteller bekanntgegeben. H u b a d, der sich um die Entwicklung des slowenischen Schriftentums entschiedene Verdienste erworben hat, ist gestorben.

Prošnja. »Tiskovna zadruga« v Ljubljani je sklenila izdajati slov. klasike. Ker sem jaz prevzel uredništvo druge izdaje J u r č i - č e v i h in prve izdaje L e v č e v i h zbranih spisov in v ta namen potrebujem korespondence imenovanih dveh pisateljev, se obračam tem potom na vse one še živeče slov. književnike, oziroma dediče že umrlih, ki hranijo kakšna literarna ali za biografijo važna pisma Jurčičeva in Levčeva, da mi jih pošljejo v porabo. Garantiram po izvršenem prepisu točno povrnitev. — Dr. Ivan P r i j a t e l j, kustos dvorne knjižnice na Dunaju XVIII. Währingerstrasse 147.

Slovenska bibliografija za leto 1917.

a) Leposlovje.

Bohuslav Fran. Za črnim zastorom. (Igralčevi zabeležki.) Lastna izdaja. Praga-Smíchov 746—28 n. Natisnila dr. Ed. Grégr in sin, Praga 1917. 8⁰. 38 str. Cena 1 K 40 vin.

Coloma Luis, Boy. Roman. Iz španskega prevel A. K a l a n. V Ljubljani 1917. Založila Katoliška bukvarna. Natisnila Katoliška tiskarna. 8⁰. 269 str. Broš. 3 K.

Dolinar Ivan, Albanska špijonka. Povest iz balkanske vojske. V Ljubljani 1917. Založila Katoliška bukvarna. Natisnila Katoliška tiskarna. 8⁰. 74 str. Cena 80 vin.

Flaubert Gustave, Tri povesti. (Preprosto srce. — Legenda o sv. Julijanu Strežniku. — Herodijada.) Poslovenil Oton Ž u p a n č i č. Izdala in založila »Omladina« 1917. (Tiskala Učiteljska tiskarna.) 8⁰. 146 str. Broš. 2 K 30 vin.

Lah Ivan dr., Dore. V Ljubljani 1917. Tiskala in založila tiskarna D. Hribarja (Anton Pesek). M. 8⁰. 81 str. Broš. 1 K 60 vin., vez. 2 K 50 vin. (Ilustriral Maksim G a s p a r i.)

Omerza Fr., H o m e r j e v a Iliada. I.—VI. spev. Ponatis iz »Mentorja«. V Ljubljani 1916 (v knjigotrštvo prišla l. 1917). Založila Katoliška bukvarna. Tiskala Katoliška tiskarna. 8⁰. (III.) + 100 str. Broš. 1 K 60 vin.

Sheehan P. A., Kresalo duhov. Roman iz irskega življenja. Angleški spisal — —. Prevel Davorin C i u h a. Ljubljana 1917. Založila Katoliška bukvarna. 8⁰. (IV.) + 456 str. Cena broš. 3 K 80 vin. (Ponatis iz »Ilustriranega glasnika«.)

Zaccone P. Lepa Blanka. Roman. Prevel Josip M e d i c. V Ljubljani 1917. Založila Katoliška bukvarna. Tisk Katoliške tiskarne. 8⁰. 219 str. Broš. 1 K 80 vin.

b) Razno.

Družba sv. Vincencija Pavlanskega za prostovoljno oskrbovanje ubožcev in mladinsko varstvo na Kranjskem. Enainštirideseto poročilo Centralnega sveta in Vincencijevih konferenc za leto 1916. V Ljubljani 1917. Natisnila Katoliška tiskarna. V. 8⁰. 32 st. (Izšlo tudi nemško.)

Knjižnica, Dobrodelna. Izdaja »Društvo Dobrodelnost« v Ljubljani. Izhaja 15. vsakega meseca. Celoletna naročnina 6 K, posamezni zvezek stane 50 vin. Natisnila Katoliška tiskarna.

Leto I. 1917. Štev. 1.: Oskrba vojnih pohabljencev. Po spisu prof. dr. K. Biesalskega, ravnatelja-zdravnika v Berolinu-Zellendorfu, priredil *** (= Rado Murnik). V. 8⁰. 24 str.

Štev. 2., 3., 4.: Naši vojni pohabljenci. Zdravilne in oskrbovalne naprave. Po izdaji vseučil. prof. in višjega štabnega zdravnika dr. H. Spitzyja priredil *** (= Rado Murnik). Z 89 podobami. V. 8⁰. str. 27—88.

— »Domoljubova« knjižnica. 1. zvezek: Vojska in mir. Misli selskega modrijana. Založila Katoliška bukvarna. Natisnila Katoliška tiskarna. V Ljubljani 1917. V. 8⁰. 92 + (III.) str. Broš. 1 K.

Koledar, Slovenski begunski — za leto 1917. Izdal in založil: monsign. dr. Alojzij Faidutti, deželni glavar poknežene grofije Goriško-Gradiščanske. Tiskala Katoliška tiskarna v Ljubljani. 8⁰. 129 str. Broš. 1 K.

Nasveti za hišo in dom. Po raznih virih priredil I. Majdič. Ljubljana 1917. Založila Katoliška bukvarna. Tiskala Katoliška tiskarna. — V. 8⁰. 410 str. Broš. 5 K.

Novak Pavel, Nemščina brez učitelja. I. del. Nemška slovnica za samouke. Četrta, predelana izdaja. V Ljubljani 1917. Založila Katoliška bukvarna. Tiskala Katoliška tiskarna. 8⁰. 123 str. Broš. 1 K 20 vin.

— Krepki in nepravilni nemški glagoli. Sestavil Pavel Novak. Ponatis iz »Nemščina brez učitelja I.« V Ljubljani 1917. 8⁰. 15 str.

Ob 50letnici dr. Janeza Evangelista Kreka. Ljubljana 1917. Izdali in založili pisatelji doneskov. Tiskal Ant. Slatnar v Kamniku. V. 8⁰. 95 str. Broš. 2 K.

Vsebina: Zatajena 50letnica. — Ivan Dolenc: Dr. Krek in slov. katoliško dijaštvo. — Jože Gostinčar: Dr. Krek in delavstvo. — Fr. Jež: Življenjepisni podatki. — Dr. Krek — časnikar. — Dr. Krek in obmejni Slovenci. — Dr. Krekovo politično delo. — Janez Kalan: Protialkoholno delo. —Anton Komlanec: Dr. Krek in njegov vzgojni vpliv (str. 51—66). — Anton Kralj: Dr. Krek in zadružništvo. — J. Puntar: Nekaj misli . . . Dr. Krekovo literarno delo (str. 9—29). — Dr. Krek in izobraževalno delo. Pero Rogulja: Dr. Janez Ev. Krek in Hrvati. — A. V.: Dr. Krek in prvi rod »Danice«. — Brez podpisa: Delo na verskem polju. — Spomin.

Zveza ljubezni. Založil Salezijanski zavod. Natisnila Katoliška tiskarna. 1917. 32⁰. 71 str.

NAŠA KNJIGA.

PRILOGA „LJUBLJANSKEMU ZVONU“.

Leto I. V Ljubljani, meseca septembra 1917. Štev. 2.

O izdaji naših klasikov.

Dne 12. febr. 1866 se je vršila v kranjskem dež. zboru tista znamenita seja, v kateri se je razpravljalo o dr. Bleiweisovem predlogu glede slovenskega poduka nekaterih predmetov v kranjskih srednjih šolah in h kateri je prinesel nemški pesnik Anton grof Auersperg dve slov. učni knjigi, češ: za srednješolski poduk imate v slovenščini vendar samo ta dva učbenika! Takrat in še dolgo pozneje do naših dni je ponavljalo nemško časopisje zgodovinsko laž, da je prinesel takrat kranjski grof v dež. zbornico vso slovensko literaturo v — žepnem robcu. Lehko je odgovarjal dr. Bleiweis nasprotniku v zbornici, da učnih knjig ne izdaja nihče prej, preden ne ve, da jih bo smel rabiti, a težko lažnjivim listom, trdečim, da Slovenci sploh nimajo lepe literature. Saj je vse svoje življenje omalovaževal lepo knjigo kot nepraktično in malo porabno.

Zato pa so se našli drugi poklicani možje, ki so lahko dali klevetnikom odgovor, prihajajoč iz globoke slovenske kulturne zavesti. Dva meseca pozneje so naznanili Stritar, Jurčič in Levstik, da začno izdajati „Klasje z domačega polja“, t. j. slovenske — klasike. Ti trije se niso rvali s tujci, ampak na svoj narod so se obrnili, da se ne pohujša nad svojo kulturo: „Rojaki! Koga niso v srce skelele nemile besede, s katerimi so nam posebno pred nekimi dnevi očitali uboštvo naše literature! Akoravno pa dušno blago slovenskega naroda, če ga primerjamo z njegovim številom, v resnici ni revno: vendar je tako raztreseno, da ga le malokdo vsega pozna, ne malo ga pa tudi iz mnogoterih razlogov dozdaj še ni zagledalo belega dne. Ker ima torej to početje namen, da se zbere in združi, kar je raztresenega, in da se poišče in spravi na dan, kar je še skritega, sme se morebiti upati, da bo to delo vsaj nekoliko pripomoglo, da se tudi naši narodnosti, našemu jeziku skaže pravica, ki mu gre po božjih in človeških postavah“. — Naznanili so, da izdado v „Klasju“ zbrana, ozir. izbrana dela obenem z življenjepisi, portreti in kritičnimi ocenami naslednjih pisateljev: Prešerna, Levstika, Jenka, Vodnika, Koseskega, Cegnarja, Erjavca, Slomška, Trstenjaka, Tomana, Valjavca, Vilharja in drugih, kakor tudi zvezek najlepših narodnih pesmi. In koncem maja je že začela izhajati znamenita

izdaja Prešerna v Levstikovi redakciji in s Stritarjevim uvodom. Samo ta knjižica je izšla, druge ji žalibog niso sledile. Ali kakor je bila sama, tako je postala vogelni kamen in mogočna podlaga tako bujnega leposlovja, kakor nam ga je podarila naša takozvana „mladoslovenska“ doba.

Obžalovati je, da imenovana trojica ni ostvarila vsega svojega načrta. A kar je še bolj škoda, je to, da pri nas pozneje — ko smo imeli že več in boljših pisateljev, zlasti pripovednikov, — nihče več ni mislil na izdajo celokupnih slovenskih klasikov. Res so izdajala razna trgovska podjetja zbrana dela nekaterih pisateljev (nekaj tudi „Matica“) z bolj ali manj spretnimi uredniki, nekateri pisci so sami zbirali svoje spise, a vse to je nosilo na sebi pečat slučajnosti. Nedostajalo mu je enotnosti v vsebini in obliki, zaokroženosti, popolnosti, kritičnozgodovinske opreme in — cenenosti.

In posledica tega? Prva in največja je ta, da je mnogo lepih in dragocenih biserov slovenskega uma in srca vtonilo v kulturni zavesti naroda. Žive, vroče in trepetajoče od svetlih misli in toplih čuvstev so prihajale književne umetnine v periodičnih listih svojčas v slovensko družbo in družino, danes jih krije prah po samotnih knjižnicah, kakor da bile same nagačene ptice za muzeje. Kar je navduševalo naše očete in dede, tega ne pozna dovolj sin in vnuk, ki se odgaja ob tujem leposlovju, izgubljajoč pod sabo podlago in pogum in zavest, da je potomec rodu, ki je v preteklem veku s svojo knjigo sijajno dokazal, da mu gre prostorček na kulturnem solncu. Ni še dolgo tega, kar je prihajala iz slov. srednjih šol na Dunaj generacija dijakov, ki je omalovažujoče govorila o slovenski kulturi; vem, da precej iz politične sangviničnosti, nekaj iz preslabe in v domačem slovstvu premalo žive srednješolske izobrazbe, veliko tudi iz nedostatka take naše kritike, ki bi znala naše občinstvo zainteresirati za ideje in lepote naših sedanjih in nekdanjih pisateljev, a najbolj, menim, iz tega vzroka, ker s polic očetne sobe vsa njih mlada leta ni gledala nanje dolga vrsta slovenskih izbranih duhov. In značilno ter pomenljivo je, da ravno sedaj, ko še ni dolgo, kar se je vse to opažalo na domu, in ravno ob tej uri, ko se bliža za vse narode oni sodni dan, ki ga je napovedoval že naš France Prešeren, ko bo ob njem Gospod (τὸ πᾶν) poklical narode pred svoj prestol in ločil kulturne od nekulturnih, pravim: značilno in pomenljivo je, da se je sedaj, prvič po Stritar-Jurčič-Levstikovem poizkusu odločila pri nas družba mladih ljudi, začeti z izdajo kolikor mogoče popolne zbirke slovenskih klasikov.

Kako naj izda „Tiskovna zadruga“ naše klasike, o tem naj bi se na tem mestu otvoril razgovor, ki naj bi se ga vdeležilo tudi čitajoče občinstvo. Po mojem mnenju si moramo biti najprej na jasnem v dveh vprašanjih: *a)* kateri pisatelji naj se izdado in *b)* kako naj se izdado?

Na prvo vprašanje bi se glasil moj odgovor: naši klasiki, pri čemer poudarjam obe besedi. Neglede na to, kar pomeni izraz „klasičen“ v estetiki, si predstavljamo pod klasikom „odličnega“

pisatelja — odbranika. Odličnost se določa najprej s čistoumetniških kriterijev, ki drže pred vsakim, torej tudi mednarodnim estetičnim tribunalom. Tudi takih klasikov imamo mi Slovenci, ki bi jih z užitkom čital najrazvajenejši literarni sladkosnedež slednjega naroda. Poleg njih pa imamo še celo vrsto pisateljev, ki najbrž ne bi prebili mednarodne estetične preizkušnje, a ki so govorili k srcu in umu Slovencem in bi jim govorili, primerno izbrani in izdani, še danes. To so „naši" klasiki, slovenski pisatelji torej, ki so dajali v svojih, ob svojem času našemu narodu prikupnih in tudi še sedaj za Slovence važnih umetninah naši duševnosti obliko.

Na drugo vprašanje bi jaz odgovoril: Naši klasiki naj se izdado za široke sloje čitajočega občinstva. Ni treba, da bi bile to kritične izdaje, to se pravi: da bi bile opremljene z vsem znanstvenim aparatom, ki zanima samo literarnega zgodovinarja, čitajoči masi pa je neprebaven balast. Za kritične izdaje bo skrbel naš strogoznanstveni zavod, kadar ga dobimo. Vrhutega gredo naši redki literarni zgodovinarji še vedno lehko k prvotnim virom nazaj, ko poglabljajo naše znanje o domačih književnikih in rišejo njih portrete. Literarni zgodovinar uživa pisatelja takorekoč po posameznih kapljicah, ki so mu tem tečnejše, čimbolj so se bile raztekle. Čitajoče občinstvo ga more uživati samo na ves dušek, tam kjer vre v polnem brizgu in se razliva v obilnem napoju.

S tem pa nikakor nečem reči, da naj podaja nova izdaja naših klasikov samsamcat in gol tekst, tako kakor so po navadi doslej izhajali „Zbrani spisi" raznih naših piscev. Nova izdaja mora staviti čitajoči publiki knjige in njih avtorje jasno ter razločno pred oči. Zatorej mora završevati vsakega klasika poljudna ocena in obširen ter temeljito osnovan življenjepis, vložen v okvir dobe in njenih duševnih struj. Prirejajo naj izdaje samo strokovnjaki, literarni zgodovinarji, ki naj opremljajo vsak zvezek s primernim uvodom in potrebnimi opazkami, razjasnujočimi spise dotičnega zvezka. V teh člankih in opazkah naj podajajo iz svojih specialnih študij nad dotičnim klasikom v jedru in poljudni obliki vse to, kar more zanimati današnje občinstvo in mu bližje primakniti pred dušni pogled postavo odličnega slovenskega človeka, kakor je snoval in delal. — Jezikovna oblika tekstov naj bo kolikor mogoče enotna in današnja, da ne moti užitka in ne bega naše nestalne pisave. Jezikoslovec in tekstni kritik naj hodita nazaj k prvotiskom in rokopisom. Zanju se prav tako kakor za literarnega specialista pri tej izdaji še ne more delati posebno peka. Na čelu življenjepisov naj stoje portreti, morebiti tudi še kakšne druge zanimive slike, oživljajoče biografijo, na pr. rojstne hiše, faksimile pisave i. t. d. „Tiskovna zadruga" naj poskusi izdati vse važnejše naše klasike od Vodnika do Župančiča, v enotnem formatu, za sproti-čitanje v drobnejših (250—300 str.) broširanih snopičih in na cenejšem papirju, za naše družinske knjižnice in darila v zvezkih enotne vezave, obsegajočih po dva taka snopiča, ali približno po 500—600 strani ter na finejšem papirju. *Dr. Ivan Prijatelj.*

Jahrbuch Deutscher Bibliophilen für 1917. Deutscher Bibliophilen-Kalender (5. Jahrgang), ki ga izdaja Hans Feigl v založništvu Morica Perlesa na Dunaju, prinaša bibliografski pregled novejših priporočila vrednih knjig. Med njimi čitamo tudi o znanih Andrejkovih prevodih „Slovenische Volks- und Soldatenlieder" na str. 116 kratek referat, ki zasluži pozornost zaradi opazke o ilustracijah knjige: „Dichtungen der Kriegsjahre sind wohlweislich nicht aufgenommen worden. Die Sammlung gibt wieder Zeugnis, daß nicht allein die serbische Volksseele reiche poetische Schätze birgt (siehe die schöne Sammlung der Insel-Bücherei „Serbische Volkslieder"), sondern daß auch unter den verwandten Slowenen die echte Volksdichtung blüht. Freilich enthält die Sammlung auch minder Gutes. Entsetzlich sind die dem Buche beigefügten Bilder".

Ponatiski slovenskih knjig v 18. stoletju in cenzura. Proti koncu 18. stoletja je izšlo precejšnje število slovenskih nabožnih knjig. Nekatere so dosegle v malo letih več ponatiskov. Dobička željni založniki so take knjižne izdelke nekako tihotapsko spravljali na svetlo ne meneč se za cenzurne zahteve. Ponatiskovali so celo letnice. Poleg drugih takih potvorb sta značilni oblastvu prikriti izdaji Redeskinijeve knjige: „Osem inu šestdeset sveteh pesm" in neznanega pisatelja molitvenik — „Jesuiten-Büchel in schlechter Sprache" ga zove Čop — z naslovom: „Hitra inu glatka pot pruti nebessam".

Prva je izšla iz Egerjeve tiskarne leta 1775. Z isto letnico je bila ponatisnjena leta 1784., ne da bi se bilo to naznanilo okrožnemu uradu. Takisto se je zgodilo s „Hitro inu glatko potjo". Kolikor se je dognalo, je bila na svetlo dana ta knjiga leta 1764. (Fr. Rebol, Matija Naglič in njegova rokopisna ostalina, Čas I. 1907 str. 456), v Ljubljani 1767, v Mariboru 1770, v Gradcu 1783; vrh tega je izšla ta knjiga brez letnice in tiskarja v Ljubljani z naslovnim napisom: Hitra inu glatka pot pruti nebessam. Tu je: Kratki inu lahki navuki, tudi vſe potrebne andohti sa eno Duſho, katera shely po temo reunimo shiuleino enkrat tu Nebeſhku veſelje doſezhi. V' Lublani, Per Aloisiu Raab, Landſhaftskimo Bukvevesko. 12⁰, str. 311; na poslednjih 7 straneh je natisnjena „Pesem per sveti mashi": Pred ſtolam tvoje miloſti . . . (Izvod te v našem knjigopisju še ne zabeležene izdaje se nahaja v zbirki podpisanega.) Kakor Redeskinijevo pesmarico je dal knjigovezec Raab tudi „H. i. g. p." ponatisniti s staro letnico pri Egerju. Okrožni urad je zvedel o tem in ukazal mestnemu magistratu, naj stvar preišče.

Ob uspehu preiskave je poročal magistrat imenovanemu uradu dne 13. grudna 1784: Über gemachte Untersuchung wird hiemit berichtet, dass der Buchdrucker Herr Eger die zwey krainerischen Werke, das Liederbuch und Hitra in glatka Pot auf Anschaffung des Buchbündlers Rab aufgelegt habe. Zur Rechtfertigung gab er an, dass das erste bereits 1775 censurirt, und zu drucken gestattet worden, das zweite aber vor 2 Jahren auf das von dem gewesten Büchercensor Herrn von Schell eigens erteilte Imprimatur aufgelegt worden. Beide Bücher werden hiemit einem löblichen Kreisamte eingeschickt.

Na to je odgovoril okrožni urad magistratu dne 18. grudna 1784: Derselbe bemerkt zwar in seinem Berichte vom 13. dieses, dass die vom Buchdrucker Egger wieder aufgelegte krainerische Liedersammlung bereits im Jahre 1775 censuriert, und zu drucken gestattet worden. Allein hier ist die Frage gar nicht, ob die Auflage von 1775, sondern nur, ob die Wiederauflage von 1784, die laut der gemachten Anzeige mit Aufdruckung der alten Jahreszahl geschehen ist, der Censur sei unterzogen worden. Der Magistrat hat also gedachten Buchdrucker das zur Wiederauflage erteilte Imprimatur, wie solches über das Werk Hitra in glatka Pod (sic!) bewirkt wurde, im Original abzufordern und samt seiner standhaften Äusserung, warum er die alte Jahreszahl aufgedruckt habe, hieher zu befordern. Podpisan je: Anton Freiherr Taufferer Per Capit. Circ. Labac. Paul Joseph Semen. (Mestni arhiv v Ljubljani fasc. 152—55, 19.)

Iz magistratnega poročila sledi, da je izšla „H. i. g. p." tudi leta 1782. Kako se je Eger opravičil, ni izvestno. Ob izdaji te knjige leta 1783., ko je pomnožena zagledala beli dan na stroške ljubljanskega knjigoveza Alojzija Raaba v Gradcu, trdi o. Marko Pohlin (Bibl. Carn. str. 27), da ljubljanska cenzura ni dovolila ponatiska.

O „stiskavcu" Egerju je znano, da je ponatiskoval z letnicami vred tudi Paglovčevega „Zvestega tovarša" in „Kempenzarja"; tega sicer s pravimi letnicami, a z napačnim številom izdaje (gl. Izv. Muz. dr. za Kr. XIV. 1904. str. 199).

Knjigopisec.

NAŠA KNJIGA.

PRILOGA „LJUBLJANSKEMU ZVONU“.

Leto I. **V Ljubljani,** meseca novembra 1917. **Štev. 3.**

Publikacije „Tiskovne zadruge“.

Ko je »Tiskovna zadruga« zasigurala obstoj »Ljubljanskemu zvonu«, je sprejela v svoj razširjeni program izdajanje književnih del naših sodobnih pisateljev in prireditev novih izdaj slovenskih klasikov; najboljša dela iz svetovne književnosti se naj podajo našemu občinstvu v dovršenih prevodih; poljudno znanstvena knjižnica nas naj seznanja s kulturnim napredkom človeštva. Za prirodopisno vedo se osnuje poljudno znanstvena revija »Priroda« pod uredništvom prof. dr. P. Grošlja.

Izmed sodobnih pisateljev pokloni »Tiskovna zadruga« naši mladini v par tednih Fr. Milčinskega knjigo »Tolovaj Mataj in druge slovenske pravljice«, ki jo je opremil Iv. Vavpotič s 15 krasnimi risbami. Knjiga se naroča do 10. decembra t. l. pri »Tiskovni zadrugi« za 4 K 70 v; v knjigarnah se bo prodajala za 5 K 20 v in z 10% knjigotržne draginjske doklade.

Priprave za izdajo slovenskih klasikov so v najlepšem tiru. Dr. Iv. Prijatelj je uredil po načelih, ki jih je razvil v dveh člankih v »Naši knjigi«, novo izdajo »Jurčiča«. Vsakemu zvezku je dodan spredaj literaren uvod, na koncu pa literarno zgodovinske opombe. — »Tiskovna zadruga« si je pridobila lastninsko pravico za novo izdajo Stritarjevih spisov, ki jih uredi istotako dr. Prijatelj; pripravljen je I. zvezek, obsegajoč pesmi, med njimi je kakih 60 novih. — Levčevi spisi in njega znamenita korespondenca bodo obsegali najmanj pet knjig. — Dr. Ivan Tavčar je prepustil »Tiskovni zadrugi« vse svoje leposlovne spise, in slednjič je postala zadruga lastnica literarne zapuščine Fr. Maslja-Podlimbarskega.

Prva knjiga prevodov prinese za prihodnjo Veliko noč Dostojevskega »Bese«, ki jih je poslovenil Vlad. Levstik, druga priobči v Zalarjevem prevodu Jiráska »Filozofsko historijo«, za tretjo prevaja Fr. Albrecht zvezek Slovakov: Hurbana, Kukučina in dr.

Podrobni načrt za poljudno znanstveno knjižnico se bo izdelal s pomočjo pisateljev-strokovnjakov, ki so že obljubili podjetju svoje sodelovanje.

O ureditvi naših klasikov.

Najboljši urejevatelj izdaj naših klasikov je bil dosedaj Franc Levec. Uredil nam je Jurčiča, Erjavca, Levstika, Valjavca in priredil Tavčarja. Obžalovati je, da se za izdajo Prešerna v devetdesetih letih nista mogla pogoditi z Bambergom, ker ta ni sprejel urednikovega načrta, po katerem bi bil Levec »opisal v obširni monografiji Prešernovo dobo, a Štrekelj uredil kritični tekst. Bamberg pa je hotel kar golega dati na svetlo, a še tega popravljenega« (Levčevo pismo Staretu z dne 17. julija 1896).

Levec je imel med svojimi sodobniki najpravilnejši pojem o ureditvi klasikov. Razmere našega knjižnega trga so bile krive, da so njegove izdaje zaostajale za njegovimi načrti. Kako daleč so zaostajale na škodo poznanju naših klasikov in naše duševnosti vobče, se najbolje vidi, ako primerjamo, kakšnega je hotel izdati Levec na pr. Jurčiča in kakšnega je potem izdal. Dne 14. maja 1882 je pisal o tem Janku Kersniku: »Prvih šest zvezkov Jurčičevih spisov bo obsegalo njegove romane, novele in povesti, sedmi zvezek dramatične spise in balade, osmi zvezek študije, kritike in nekatere politične spise, deveti zvezek literarno ostalino in deseti zvezek življenjepis z mnogimi pismi njegovimi.« Izdaja »Narodne tiskarne« je dosegla enajst zvezkov in izpolnila komaj prvi dve točki Levčevega programa, a še te dve le deloma, ker so izostale iz izdaje celo povesti, kakor »Prazna vera«, »Ubožtvo in bogastvo«, »Božidar Tirtelj«, »Pravda med bratoma«, da ne govorim o zapisanem narodnem blagu, ki je tvorilo prvo literarno delovanje mladega Jurčiča in bilo takorekoč izhodišče in rodišče njegovega talenta, vsled česar bi se ne smelo pogrešati v izdaji njegovih izbranih del. Levčevega programa tretji del: študije, kritike in nekateri politični spisi, četrti: literarna ostalina in peti: življenjepis ter korespondenca pa sploh nikdar niso zagledali belega dne. Kaj je sledilo iz tega? To, da današnje pokolenje ne pozna Jurčiča kot esejista, nima pojma o kritičnih nazorih enega prvih naših leposlovcev in niti oddaleč ne pozna političnih nazorov moža, ki je bil polovico svojega življenja dejanski politik in enajst let glavni urednik »Slovenskega naroda«. Izdana ni njegova literarna zapuščina, nimamo njegovega življenjepisa, in kje je korespondenca moža, ki je stal s tolikimi veljaki naše kulture v stalni in tesni dotiki.

Nova izdaja naših klasikov bo morala torej v prvi vrsti stremeti po tem, da izpolni Levčev program. Sprejeti se bo moralo vanjo vse izvirno leposlovje, morebiti tudi prevedeno ali za Slovence prirejeno po tujih originalih. Stvari, ki jih je smatral odličen naš pisatelj za vredne, da jih prelaga, so značilne zanj in po navadi vredne, da se čitajo še danes. Študije, ki predstavljajo obči interes, tudi ne smejo manjkati. Drugače je s študijami, katerih predmet je prespecialen, na pr. jezikoslovje nekaterih Levstikovih ali Levčevih razprav ali prirodoslovje nekaterih Erjavčevih spisov. Popularnih prirodoslovnih spisov na pr. Erjavčevih pa bi vsekakor ne smeli dalje pogrešati v njegovih zbranih spisih. Posebno važna je kritika naših klasikov. Zgodovina literarne kritike pri Slovencih še ni napisana, zato bi bilo tem važneje, da bi znalo naše čitajoče občinstvo, kakšne kritične nazore so imeli vsaj naši odličnjaki. Nič manj občutna ni tudi vrzel, da nimamo zbranega in izdanega skoraj nikakega političnega štiva.

Svojčas so imeli dijaki, zbrani v dunajski »Sloveniji«, vsakotedenske politične vaje in so zastonj iskali knjige, iz katere bi študirali cilje in prakse dosedanje naše politike ter spoznavali politične principe in metode naših dosedanjih političnih voditeljev. Razvitek naše kulture je bil tak, da se je nemalo naših slovstvenih prvakov bavilo tudi s politiko. Ako nam je na tem ležeče, da se ponatisne v njih zbranih spisih vsaka njih leposlovna drobtina, kako bi mogli dlje časa pogrešati njih misli, po katerih se naj vodi vnanja usoda slovenskega naroda? Vsaj vsi važnejši članki glede naših narodnih ciljev, politične taktike in prakse bi se morali ponatisniti. — Med literarno ostalino klasikov se nahajajo pogosto osnutki in načrti, ki ne zanimajo samo literarnega zgodovinarja, ampak tudi širše občinstvo, ki bo v zbranih spisih rado čitalo take doneske k poznavanju dela njihovega ljubljenca.

Med literarno ostalino spada tudi k o r e s p o n d e n c a. — Ta važni vir za študij pisateljevega notranjega in vnanjega življenja se je pri nas doslej naravnost neodpustno zanemarjal, omalovaževal ali naravnost odklanjal, vsled česar se je toliko literarno pomembnih korespondenc porazgubilo ali kar uničilo. In Bogu bodi potoženo, da še danes ni pri nas zmisla in pravilnega umevanja za korespondence. Ne samo pri občinstvu, ampak niti pri naših starejših — pisateljih. To dejstvo mi je bilo znano že prej, a najbridkeje sem ga občutil zadnjega pol leta, odkar po celi Sloveniji prosim, beračim in prosjačim za pisma Jurčičeva, Stritarjeva in Levčeva, trkajoč skoraj povsod ob zaprta vrata. Več zmisla za relikvije našega duha! Saj dela vendar šele korespondenca sijajne, vzvišene umotvore pisateljev docela razumljive in dostopne ne samo literarnemu zgodovinarju, ampak tudi čitateljstvu, ker odkriva zveze njih dejanja, nehanja in snovanja napram končnemu delu. Njena kočljivost se pri nas zelo pretirava. Trdi se, da kar ni bilo spisano za javnost, ne spada v javnost. Znan starejši naš pisatelj mi piše: »Ljudje bi jako malo govorili, če bi morali vsako besedo pred sodiščem izpričati, in jako malo pisali, če bi prišla vsaka črka pred cenzuro vsega sveta.« Kaka zmota! Tu vendar ne gre za izpričavanje pred javnostjo kakih privatnih dopisnih trditev, ampak za razlaganje in ilustriranje ljudi in njih dobe. Stvar nima več aktualne, ampak samo historično vrednost, do katere ima javna zgodovina svojo neodjemno pravico. Pisatelj gre prostovoljno v javnost in postane, ako dobe njegovi umotvori trajno veljavo, v izvestni dobi last javnosti ves in cel. Vprašanje je samo, kdaj nastopi ta doba. Nekateri mislijo, da šele takrat, ko umrje on in ležejo vsi njegovi sodobniki pod hladno rušo. Ako bi obveljalo to pravilo, potem bi bila vsaka pragmatična zgodovina polpretekle dobe izključena. A temu ni tako. Tudi še živeči pisatelj je last javnosti in lehko do nekih mej dopušča vpogled v svojo delavnico ne samo svojim častivcem, ampak tudi kritikom. A kje se končujejo te meje? Pri vseh zadevah, ki niso še končane in zaključene, ampak še v takem stadiju razvitka, da bi jim mogla javnost škodovati. V zadevah pa, ki so že dovršene in doigrane, se ne bo noben p o š t e n sotrudnik javnosti branil pokazati vsemu svetu kart, ki je ž njimi igral končano partijo.

Tako bo treba urediti naše klasike, da izpolnimo šele Levčev program. A ker je ta načrt star že skoraj 40 let, ga bo treba seveda času primerno še razširiti. Zlasti življenjepisi se morajo spisovati v širokem obsegu dobe in struj. Princip sem začrtal v »Janku Kersniku«,

katerega materijal pa sega že preko biografije v literarno in kulturno zgodovino. Ravnotako moramo napredovati v podrobni opremi posameznih spisov naših klasikov. Že Levec je bil uvedel pri Levstiku »tolmač«, ki je vsem dobrodošel, samo to napako je imel, da je bil prekratek. Ta »tolmač« se mora obdržati in razširiti. Vrhutega pa mora urednik opremljati še posamezne zvezke z literarnozgodovinskimi in kritičnimi uvodi. Tako izdaja ruska akademija ruske klasike, tako so izdali svoje Nemci v neštevilnih izdajah, zlasti vzorno v »Goldene Klassiker - Bibliothek«, tako jih izdajajo jako pogosto bratje Čehi, na pr. Laichter v zbirki: »Čeští spisovatelé XIX. století«.

Dr. Ivan Prijatelj.

„Slovenska matica“ je vstala po triletnem ponižanju k novemu življenju. Njeno 50letno kulturno delo je znalo slovensko občinstvo s hvaležnostjo ceniti, zato ji prihaja v težkih trenutkih na pomoč z darovi in ustanovninami, da ji ustvari podlago za bodoče književno delovanje. Letos izda „Matica“ le dve knjigi leposlovne vsebine: E. Kristanovo povest „Pertinčarjevo pomlajenje“ in kot 21. zvezek Knezove knjižnice izide Zofke Kveder-Demetrović povest „Njeno življenje“. — Dosedanji enotni knjižni odsek se je razdelil v tri sekcije: leposlovnemu oddelku načeluje Oton Župančič, prirodoslovnemu dr. Pavel Grošelj in zgodovinsko-filološkemu dr. J. Šlebinger. Bodoči občni zbor bo moral predvsem udejstviti že davno izraženo potrebo po zvišanju udnine, ako hoče „Matica“ pri sedanjih tiskarskih razmerah sploh misliti na izdajanje knjig, četudi v skrčenem obsegu.

„Naša založba“ se imenuje posebna tiskovna organizacija, ki so jo ustanovili v Ljubljani pristaši dr. Jan. E. Kreka. Oblika ji je zadružna, namen pa: „z zalaganjem listov, revij in brošur vzbuditi in širiti stvarno kritiko nezdravih razmer in s pozitivnim delom pomagati, da se uspešno rešijo velike potrebe slovenskega naroda na jugu“.

Tednik „Jugoslovan“ so začeli 10. novembra v Ljubljani izdajati ožji somišljeniki rajnkega dr. J. Ev. Kreka. V zmislu znane majniške deklaracije izražajo v programu, da je „delo za Jugoslavijo danes Slovencem najvažnejše kulturno delo.“ S tega stališča se nam ne zdi umestno tisto krepko poantiranje katoličanstva, ako hočemo v Jugoslaviji v miru in slogi živeti s pravoslavnimi brati. Poudarjajmo predvsem to, kar nas v tej veličastni ideji spaja in ne tega, kar nas loči! — Izmed „kulturnih vprašanj“, kakor jih je dr. Izidor Cankar dobro formuliral, je sprejela naša „Tiskovna zadruga“ že skoro pred enim letom v svoj program važno točko, kako smotrno urediti slovstveno produkcijo, izvirno in prevodno, izvzemši „knjižnico umetnostno in vzgojno dobrih ljudskih iger.“

„Književni jug.“ V prvi polovici decembra začne v Zagrebu izhajati polmesečna revija „Književni jug“ z namenom, „da postane ogledalom cjelokupnog jugoslovanskog kulturnog života, jugoslovanskim književnim i kulturnim glasilom. Prema tome donašati će jednako slovenačke priloge kao i srpsko-hrvatske latinicom i ćirilicom.“ Med slovenskimi sotrudniki sta prijavljena do zdaj dr. Joža Glonar in dr. Fr. Ilešič. Adresa: „Književni jug“, Zagreb, Vodnikova ul. 6. II. kat. — Celoletna naročnina 28 K, četrtletna 7 K.

